

vrind

2007

Vlaamse Regionale Indicatoren

vrind

Vlaamse Regionale Indicatoren

2007

vrind

2007

Vlaamse Regionale Indicatoren

COLOFOON

VRIND is een uitgave van:
Studiedienst van de Vlaamse Regering
Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel
Tel. 02 553 57 84
Fax 02 553 58 08

Depotnummer D/2007/3241/065
ISBN 978-90-403-0266-4
NUR 781

Verantwoordelijke uitgever:
Josée Lemaitre, administrateur-generaal

Realisatie:
F-Twee uitgeverij, Gent [www.f-twee.be]
in samenwerking met
Grafisch Buro Baba, Geluwe
Drukkerij Hendrix, Peer

Gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier.

Woord vooraf

2007 is het “Europese jaar van Gelijke Kansen voor Iedereen” met het accent op blijvende vormen van discriminatie en achterstelling. Een focus Gelijke Kansen mocht dan ook niet ontbreken. In dit extra hoofdstuk gaat de aandacht naar genderverschillen, rolpatronen, houding van Vlamingen tegenover holebi’s en diverse aspecten van toegankelijkheid. Daarnaast werden ook de onderdelen rond diversiteit en armoede uitgebreid. De context-analyses geven beknopt aan welke demografische en macro-economische ontwikkelingen recent in Vlaanderen worden vastgesteld. De sociaal-culturele context schetst de tevredenheid van de bevolking en haar houding tegenover de overheid.

De andere hoofdstukken zijn domeinspecifiek en zijn, zoals de voorbije jaren, gebaseerd op de bevoegdheidsverdeling van de huidige Vlaamse Regering en op de nieuwe structuur van de Vlaamse overheidsdiensten na de hervorming in het kader van Beter Bestuurlijk Beleid (BBB). Voor de ontwikkeling en selectie van de indicatoren werd vooral gebruik gemaakt van de beleidsnota’s (<http://www.vlaanderen.be/beleidsnotas>) en de beleidsbrieven (<http://www.vlaanderen.be/beleidsbrieven>) die de ministers aan het Vlaams Parlement hebben voorgelegd. Doelstellingen en opties werden daarbij omgezet naar beleids- en omgevingsindicatoren. De beleidsindicatoren geven aan welke inspanningen de overheid heeft geleverd, welke resultaten werden geboekt. Vele reeksen lopen nog maar tot 2005. Dit houdt in dat het nog moeilijk is om daarin de resultaten van de huidige regering af te lezen. Waar expliciet streefcijfers op Vlaams, nationaal of internationaal niveau zijn vastgelegd wordt wel de realisatiegraad aangegeven, zonder daarbij uitspraken te doen over het effect van concrete beleidsmaatregelen. VRIND is geen evaluatie-instrument van de Vlaamse overheid. Waar mogelijk wordt wel gekeken naar de globale maatschappelijke effecten van het overheidsoptreden. Veelal kan geen rechtstreeks of netto-effect vast gesteld worden tussen het gevoerde beleid en de effecten die op macro-niveau worden gemeten. In vele gevallen heeft overheidsoptreden mee een invloed gehad op maatschappelijke ontwikkelingen. Het is dan ook op deze laatste dat VRIND zich voornamelijk toelegt. Ruimte voor grondige en diepgaande analyses is er niet in een publicatie die alle bevoegdheidsdomeinen van de Vlaamse overheid in beeld wil brengen. Hier en daar worden wel eerste aanzetten voor mogelijke verklaringen gegeven.

De vele cijfers lokken dikwijls vragen uit naar meer synthetische indicatoren of een bundeling van indicatoren, die in één oogopslag aangeven wat er op een bepaald domein of in een bepaalde sector aan de hand is. Een nadeel van synthetische indicatoren is dat ze doorgaans moeilijk te interpreteren zijn en vrij veel toelichting vereisen. In het synthesehoofdstuk van deze VRIND-editie en in de inleidingen van de afzonderlijke hoofdstukken werd daarom een poging ondernomen om een set van kernindicatoren in een beperkt aantal rasterfiguren te clusteren. Ze zijn bedoeld als eerste globale tendens en hopelijk ook als aanzet voor de lezer om verder in de hoofdstukken te grasduinen. Twee soorten rasterfiguren zijn opgenomen: momentopnames en evoluties. Bij een momentopname wordt de situatie op een bepaald ogenblik geschetst. Cijfers voor Vlaanderen of bepaalde doelgroepen worden daarbij vergeleken met een vooropgezette norm, doelstelling of met federale of internationale cijfers. Het is de weergave van de huidige stand van zaken of temperatuur. Vandaar dat men zou kan spreken van een thermometer. Evoluties geven aan hoe situaties verschuiven en veranderen. Het zijn eerder barometers voor wat men mag verwachten.

Zoals de voorbije jaren werd de set van indicatoren, die in VRIND 2007 besproken wordt, vooraf ter goedkeuring aan de bevoegde kabinetten voorgelegd. De invulling ervan gebeurde in overleg met de betrokken Vlaamse overheidsinstellingen en derden. De gegevensverzameling en redactie valt volledig onder de verantwoordelijkheid van de auteurs en zijn geen weergave van het standpunt van de Vlaamse Regering.

Luk Bral

Projectcoördinator VRIND

Medewerkers

Auteurs

Projectcoördinatie

Luk Bral

Algemeen referentiekader

sociaal-culturele context
macro-economische context
demografische context

Luk Bral
Thierry Vergeynst
Edwin Pelfrene, Martine Corijn, Edith
Lodewijckx, Paul Willems

Goed besturen

financiën en begroting
personeel en communicatie

Dirk Festraets
Pieter De Maesschalck

Meer ondernemen

economie, buitenlandse handel
wetenschap en technologie

Thierry Vergeynst
Edwin Pelfrene

Meer werkgelegenheid

werkgelegenheid
sociale economie

Myriam Vanweddingen
Jo Noppe

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

SVR: Gunter Desmet, Dirk Festraets; OND: Isabelle Erauw,
Floriaan Vossen

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

gezondheid
welzijn
armoede

Dirk Smets
Dirk Smets
Jo Noppe, Peter Anaf

Gaan voor kwaliteit en participatie

cultuur en jeugd
sport
media

Guy Pauwels
Guy Pauwels
Marie-Anne Moreas

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

lokale besturen
stedenbeleid
diversiteit

Dirk Festraets, Pieter De Maesschalck
Hilde Schelfaut
Jo Noppe

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

Gunter Desmet, Veerle Beyst, Pieter De Maesschalck

Betaalbare woning voor iedereen, rechtszekerheid in de ruimtelijke ordening

ruimtelijke ordening	Joke Zanders, Greta Sienap
huisvesting	Joke Zanders, Greta Sienap
onroerend erfgoed	Joke Zanders, Greta Sienap

Een duurzaam milieu, natuur- en energiebeleid

leefmilieu en natuur	Veerle Beyst
energie	Veerle Beyst

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

landbouw	Dirk Smets
plattelandsbeleid	Hilde Schelfaut

Vlaanderen in Europa, in de wereld

buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking	Myriam Vanweddingen
toerisme	Pieter De Maesschalck

Focus Gelijke Kansen

Jo Noppe

Technische en administratieve ondersteuning Guy De Smet, Patrick De Coster, Nancy Jadoul, Naomi Plevoets, Charly Potloot, Eric Roebben, Georneth Santos, Caroline Temmerman, Lieven Van der Elst, Karina Van De Velde

Cartografie

Greta Sienap

Medewerkers uit de Vlaamse overheids- en andere instellingen

Algemeen referentiekader

FOD Economie – Afdeling ICT: Roger Vanrenterghem; Algemene Directie Statistiek: Paul Van Herck;
VUB: Prof. Dr. Jan Van Bavel

Goed besturen

Financiën en begroting

Departement Financiën en Begroting: Tom van Laere, Wim Van den Bossche, Stefan Lagast, Peter De Troyer; Instituut voor de Nationale Rekeningen: Hervé Sauvenière, Claude Modart

Overheidspersoneel en overheidscommunicatie

Departement Bestuurszaken, Coördinerende diensten: Luc Van Havere; Instituut voor de Overheid: Steven Van Roosbroek; Vlaamse Infolijn: Wini Condic Begov, Leonie Van Uffelen; DAR, afdeling Communicatie & Ontvangst: Kristien Verbraeken

Meer ondernemen

Wetenschap en technologie

EWI: Pascale Dengis, Greta Vervliet, Peter Viaene, Koen Wacyaert;
OND: Patricia Coeckaerts, Floriaan Vossen;
SOOI: Koenraad Debackere, Wolfgang Glänzel, Dani Vandepoel;
VRWB: Daniëlle Raspoet, Elke Smits

Meer werkgelegenheid

Werkgelegenheid

Departement Werk en Sociale Economie, afdeling Werkgelegenheidsbeleid: Lieven Van Wichelen;
Departement Onderwijs en Vorming, Instellingen en Leerlingen Secundair Onderwijs en
Volwassenenonderwijs: Ludo Vlamincx; VDAB: Francis Holderbeke, Bert Serroyen, Bart Van Schel;
Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE): Mieke Booghmans, Wim Herremans, Eef
Stevens, Maarten Tielens, Wouter Vanderbiesen, Annick Van Woensel

Sociale economie

Departement Werk en Sociale Economie, afdeling Werkgelegenheidsbeleid: Lieven Van Wichelen

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

OND: Patricia Coekaerts, Isabelle Erauw, Liës Feyen, Hilde Goeman, Nicole Goubert, Hilde Jaminé,
Johan Krygelmans, Ronny Masset, Guy Stoffelen, Liselotte Van de Perre, Leen Vandeputte, Raymond
Van de Sijpe, Ann Van Driessche, Marc Vanvolsem, Johan Vermeiren, Geert Vermeulen, Rik Verstraete,
Floriaan Vossen, Kristin Willaert; UGent: Luc Van de Poele, Inge De Meyer en Jan Pauly; VLIR: Ina
Dambre

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

Gezondheid en welzijn

Vlaams Agentschap Zorg en gezondheid, Team Gegevensverwerking en Resultaatopvolging: Herwin
De Kind, Heidi Cloots; Departement WVG, Kenniscentrum, Team Wetenschappelijk Onderzoek: Joost
Bronselaeer, Lut Vanden Boer; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: Gerard Van Menxel; Departement
WVG, Afdeling Welzijn en Samenleving: Leen Verbiest, Marijke Enghien; Kind en Gezin: Bea Buysse;
Agentschap Jongerenwelzijn: Johan Peeters; Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, Team
Gegevensverwerking en Resultaatopvolging: Herwin De Kind; Vlaams Agentschap voor Personen met
een Handicap, Studiecel: Jan Verbelen

Armoede

Algemene Directie Statistiek: Patrick Lusyne; Kind en Gezin: Bea Buysse; Steunpunt Werk en Sociale
Economie (Steunpunt WSE): Wim Herremans

Gaan voor kwaliteit en participatie

Cultuur

Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media: Rik Fabré, Andy Vandervoort, Philippe Buysschaert,
Marleen Serre, Christine Van de Steene, Geert Roelandts, Katrien De Smet; Ehsal: Katrien Lauwerysen;
Algemene Directie Statistiek: Philippe Dewint

Sport

Bloso: Paul Eliaerts

Media

Belgacom: Jan Margot; INDI: Chantal Scheurwegen; TV Vlaanderen: Ilse Lambrechts; VRT: Frank
Neuckens; FOD Economie - Algemene Directie Statistiek: Frank Verschaeren; Fonds Pascal Decroos:
Ides Debruyne; Mediatrix: Frederik Taevernier; Raad voor de Journalistiek: Flip Voets; AVS: Lucie De
Zutter; Focus/WTV: Wim De Meyer; Ring-TV: Bjorn Van Laere; RTV: Nathalie Vos; TV-Brussel: Geert
De Wael; TVL: Liesbeth Tomkowiak; Vlaamse Regulator voor de Media: Gert Bulté; VRT-studiedienst:
Daniël Poemans, Philippe Cieters; Afdeling Media: Tony Verstraete;

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

Lokale besturen

BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur: Steve De Boever; Dexia: Anne-Leen Erauw

Diversiteit

Agentschap voor Binnenlands Bestuur, Team Inburgering: Annemie Degroote, Karim Cherroud;
Studiedienst Vlaamse Regering: Luc Deschamps; Centrum voor Gelijkheid van Kansen en
Racismebestrijding: Marco van Haegenborgh; Dienst Vreemdelingenzaken: Geert Tiri; Onderzoeksgroep
Armoede en Sociale Uitsluiting (UA): Katia Levecque; Centrum voor Politicologie (KULeuven): Marc
Hooghe en Tim Reeskens;

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

Departement Mobiliteit en Openbare Werken: Mathias De Schrijver, Wilfried Goossens, Stefaan Hoornaert, Jo Wijnant; De Lijn: Annelies Horemans; FOD Mobiliteit en Vervoer: Gilles Labeeuw; NMBS: Luc Antonus, Guy Thomas; Luchthaven Deurne: Paul Vankrunkelsven; Luchthaven Oostende: Cathy Lattrez; Luchthaven Wevelgem: Stefaan Van Eeckhoutte; Haven Antwerpen: Ann Wittemans; Haven Zeebrugge: Chantal Derijcke; Haven Oostende: Jan Allaert; Haven Gent: Marc Scheirs; Vlaamse Havencommissie: Jean-Pierre Merckx, Dirk Neyts.

Betaalbare woning voor iedereen, rechtszekerheid in de ruimtelijke ordening

Ruimtelijke ordening

RWO, Inspectie: Hubert Bloemen; RWO, Ruimtelijke planning : Peter Triest, Paul Van Lindt

Huisvesting

RWO, Agentschap Wonen Vlaanderen: Veerle Geurts, Lize Haagdoorens; VMSW: Peter Van Den Bosch; VOB: Swa Silkens

Onroerend erfgoed

Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed: Piet Geleyns, Tom Lenaerts; Coördinatiecentrum Open Monumentendag: Agnes Wené; Erfgoed Vlaanderen: Bart Jonckheere, Michel Seeger; VIOE: Moïra Heyn, Erwin Meylemans; VCM: Elke Verdurmen

Een duurzaam leefmilieu, natuur en energiebeleid

Leefmilieu en natuur

VMM: Miet D'Heer, Henk Maeckelberghe, Jasmine Dumollin, Kor Van Hoof; MIRA-team: Stijn Overloop, Johan Brouwers, Bob Peeters, Hanne Degans; IRCEL-VMM: Frans Fierens; OVAM: Sofie Van den Bulck, Lydia Putseys, Maarten De Groof; INBO: Johan Peymen, Luc De Bruyn, Kris Decler, Wouter Van Reeth, Peter Roskams, Geert Sioen; LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Van Ongeval, Patrick Wilmots, Pieter Van Vooren; VLM: Koen De Simpelaere

Energie

Vlaams Energieagentschap: Nadine Dufait, Wim Buelens, Joris Recko, Jan Vereecke; VITO: Kristien Aernouts, Kaat Jespers; MIRA-team: Johan Brouwers

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

Landbouw

Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Monitoring en Studie (AMS): Koen Carels, Jonathan Platteau, Marina Vriesacker, Dirk Van Gijsegem

Plattelandsbeleid

Vlaanderen in Europa, in de wereld

Buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking

Departement Internationaal Vlaanderen: Karel Boutens, Honoré Cocquet, Bjorn Gelders, Karen Groffils, Koen Jongbloet, Fre Lambrecht, David Maenaut, Herbert Tombeur; Departement Bestuurszaken, dienst Wetsmatiging: Ellen Vermoesen

Toerisme

Toerisme Vlaanderen, Planning & onderzoek: Vincent Nijs; Toerisme Vlaanderen, Toerisme voor allen: Benedikte De Vos

Focus gelijke kansen

Gelijke Kansen in Vlaanderen: Agna Smisdom, Heidi Vander Poorten; Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE): Wim Herremans, Annick Van Woensel; Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid (vzw Enter): Christine Candau; Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA): Sonia Deloore; Studiedienst Vlaamse Regering: Jan Pickery en Ann Carton

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Medewerkers	3
Elektronische VRIND	2
VRIND: een synthetisch beeld	11
1. Algemeen referentiekader	17
1.1 Sociaal-culturele context	17
1.2 Macro-economische context	31
1.3 Demografische context	41
2. Goed besturen	
2.1 Financiën en begroting	55
2.2 Het Vlaamse overheidspersoneel	61
2.3 Overheidscommunicatie en reguleringsmanagement	66
3. Meer ondernemen	75
3.1 Economie	77
3.2 Wetenschap en technologie	88
4. Meer werkgelegenheid	99
4.1 Werkgelegenheid	101
4.2 Sociale economie	116
5. Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven	123
5.1 Kerncijfers	125
5.2 Internationalisering	131
5.3 Scholingsgraad	133
5.4 Beleidskracht scholen versterken	135
5.5 Nieuw financieringsbeleid	140
5.6 Gelijke onderwijskansen	143
5.7 Overgang onderwijs- arbeidsmarkt	147
5.8 Levenslang leren	152
6. Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar	159
6.1 Gezondheid	161
6.2 Welzijn	173
6.3 Armoede en sociale uitsluiting	186

7. Gaan voor kwaliteit en participatie	201
7.1 Cultuur	197
7.2 Sport	219
7.3 Media	231
8. Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit	247
8.1 Lokale besturen	249
8.2 Sterke steden	262
8.3 Samenleven in diversiteit	275
9. Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen	287
9.1 Kerncijfers	289
9.2 Bereikbaarheid en toegankelijkheid	300
9.3 Verkeersveiligheid	303
9.4 Verkeersleefbaarheid	306
9.5 Milieuduurzaamheid	307
10. Betaalbare woning voor iedereen, rechtszekerheid in de ruimtelijke ordening	311
10.1 Ruimtelijke ordening	313
10.2 Huisvesting	321
10.3 Onroerend erfgoed	331
11. Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid	337
11.1 Milieu	339
11.2 Energie	355
12. Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid	363
12.1 Landbouw	365
12.2 Plattelandsbeleid	375
13. Vlaanderen in Europa, in de wereld	387
13.1 Buitenlands beleid	389
13.2 Ontwikkelingssamenwerking	397
13.3 Toerisme	401
14. Focus gelijke kansen	407
14.1 Gender	408
14.2 Heteroseksualiteit	420
14.3 Toegankelijkheid	423
Afkortingen	427
Trefwoorden	432

Elektronische VRIND

Meer uitgebreide cijferreeksen en toelichting bij de kwaliteit van de data zijn te vinden op onderstaande adressen.

Algemeen referentiekader

- sociaal-culturele context aps.vlaanderen.be/survey/aps_survey/APS-survey.htm
- macro-economische context www.vlaanderen.be/vrind/macro-economisch
- demografische context www.vlaanderen.be/vrind/demografie

Goed besturen

- financiën en begroting www.vlaanderen.be/vrind/financien
- personeel en communicatie www.vlaanderen.be/vrind/goed_bestuur

Meer ondernemen

- economie, buitenlandse handel www.vlaanderen.be/vrind/economie
- wetenschap en technologie www.vlaanderen.be/vrind/wetenschap

Meer werkgelegenheid

- tewerkstelling www.vlaanderen.be/vrind/werkgelegenheid
- sociale economie www.vlaanderen.be/vrind/werkgelegenheid

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven www.vlaanderen.be/vrind/onderwijs

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

- gezondheid www.vlaanderen.be/vrind/gezondheid
- welzijn en armoede www.vlaanderen.be/vrind/welzijn

Gaan voor kwaliteit en participatie

- cultuur en jeugd www.vlaanderen.be/vrind/cultuur
- sport www.vlaanderen.be/vrind/sport
- media www.vlaanderen.be/vrind/media

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

- lokale besturen www.vlaanderen.be/vrind/binnenland
- stedenbeleid www.vlaanderen.be/vrind/stedenbeleid
- diversiteit www.vlaanderen.be/vrind/welzijn

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

www.vlaanderen.be/vrind/mobiliteit

Een betaalbare woning en voor iedereen een rechtszekere ruimtelijke ordening

- ruimtelijke ordening www.vlaanderen.be/vrind/ruimte
- huisvesting www.vlaanderen.be/vrind/wonen
- monumenten en landschappen www.vlaanderen.be/vrind/monument

Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid

- leefmilieu www.vlaanderen.be/vrind/leefmilieu
- energiebeleid www.vlaanderen.be/vrind/energie

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

- landbouw www.vlaanderen.be/vrind/landbouw
- plattelandsbeleid www.vlaanderen.be/vrind/platteland

Vlaanderen in Europa, in de wereld

- buitenlands beleid en internationale samenwerking www.vlaanderen.be/vrind/buitenland
- toerisme www.vlaanderen.be/vrind/toerisme

Focus Gelijke Kansen

aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/gelijke_kansen

VRIND: een synthetisch beeld

2006 was een goed jaar voor Vlaanderen zowel voor zijn inwoners, zijn bedrijven als zijn overheden. De inwoners zeggen van zichzelf gelukkig te zijn en tevreden met vrijwel alle levensaspecten. De economie groeide flink, het investeringsklimaat zat goed en ook het aantal nieuwe bedrijven nam toe. Ondertussen blijft het onderwijsniveau fors stijgen en hebben steeds meer mensen zich ICT-vaardigheden eigen gemaakt. Dit positivisme straalde af op de Vlaamse overheid die op een groeiend vertrouwen bij de bevolking kan rekenen. Wie de ontwikkelingen van iets dichterbij bekijkt stelt vast dat achter dit rooskleurig beeld ook heel wat bedreigingen en uitdagingen zitten. Niet alle ontwikkelingen lopen zoals verwacht en gewenst. De ambitie van Vlaanderen om op vrijwel alle terreinen tot de Europese top te behoren is soms verre van gerealiseerd, zeker wanneer rekening wordt gehouden met de gevolgen van de huidige situatie voor de komende generaties is het duidelijk dat er nog werk aan de winkel is.

De algemene tevredenheid van de bevolking over de eigen levensomstandigheden wordt getemperd door een eerder pessimistische visie op de toekomst en een aantal globale maatschappelijke ontwikkelingen. Vlamingen verwachten dat de komende jaren de inkomensverschillen zullen toenemen en er zich meer sociale uitsluiting zal voordoen. Merkwaardig is dat – niettegenstaande de positieve conjunctuur – de pessimistische ingesteldheid is toegenomen. De gewijzigde maatschappelijke probleemgevoeligheid kan hier zeker meespelen. Het is niet het leefmilieu, de werkloosheid of de vergrijzing dat als belangrijkste maatschappelijke probleem naar voor wordt geschoven, maar wel het wegvallen van waarden en normen. Men zou kunnen verwachten dat dit samenhangt met een toenemend wantrouwen in de medemens. Dit is echter niet het geval. Al zijn

velen er van overtuigd dat anderen meestal aan zichzelf denken en men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen, kan niet worden gesteld dat het individualisme de jongste jaren is toegenomen. Mensen leven trouwens sterk betrokken op elkaar. De tevredenheid over de contacten met burens, vrienden en familie is zeer hoog. Van een afbrokkelend netwerk is dan ook geen sprake, zeker wanneer we vaststellen dat de helft van de Vlamingen minstens in één vereniging actief lid is. Over de jaren zien we hier trouwens weinig verschuiven.

Dat de pessimistische kijk op globale maatschappelijke ontwikkelingen niet direct weegt op de beslissingen die mensen zelf nemen blijkt o.a. uit de vaststelling dat de jongste jaren het aantal geboortes opnieuw toeneemt. De moeders mogen dan iets ouder zijn, blijkbaar zorgt een toenemend aantal voorzieningen (o.a. kinderopvang) en aangepaste maatregelen (ouderschapsverlof, loopbaanonderbreking, tijdskrediet, ...) er voor dat ouderschap en werken vlotter combineerbaar wordt. Vlaanderen scoort op deze terreinen Europees vergeleken vrij goed. Kinderen komen wel meer terecht in kleinere huishoudens, dikwijls maar bij één ouder. De kans dat hun ouders gehuwd zijn neemt trouwens af, omgekeerd neemt de kans dat de ouders gescheiden zijn toe. De levensverwachting van de borelingen van vandaag neemt nog verder toe. De natuurlijke aangroei van de bevolking komt bovenop een positief migratiesaldo met het buitenland. Deze ontwikkelingen zijn echter niet voldoende om de toenemende ontgroening en vergrijzing van de bevolking tegen te gaan. Projecties voor de komende decennia geven aan dat een kleinere groep actieven zal moeten instaan voor een grotere groep ouderen. In 2050 zal meer dan tien procent van de bevolking ouder zijn dan tachtig

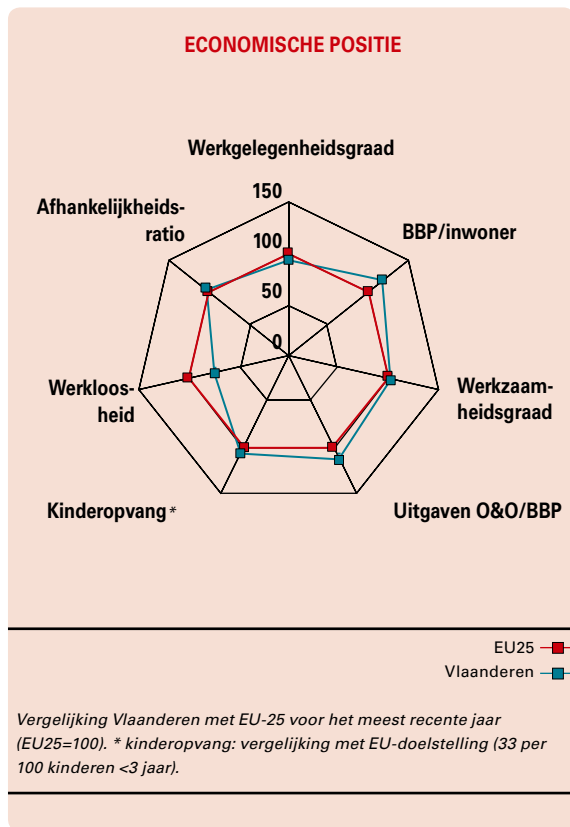
jaar. Gelukkig kunnen steeds meer jaren in goede gezondheid worden doorgebracht. Ambitieuze gezondheidsdoelstellingen, ondersteund door preventiecampagnes, zorgen er voor dat dit aantal gezonde levensjaren nog kan worden opgedreven.

De demografische ontwikkelingen geven aan dat de druk op de actieve bevolking de komende jaren zal toenemen. Dit kan o.m. opgevangen worden door een hogere werkzaamheidsgraad. De vooropgezette doelstellingen om het aantal werkenden op te trekken en mensen ook langer op de arbeidsmarkt te houden zijn verre van gehaald. Enkel de vrouwelijke werkzaamheidsgraad gaat de goede richting uit, zij het dat het hier vooral deeltijdse arbeid betreft. Een aantrekkelijke economie zorgt voor meer ondernemingen, bijkomende arbeidsplaatsen en fors dalende werkloosheidscijfers. De industrie blijft voor Vlaanderen belangrijk. Dit valt deels te verklaren door de concentratie van tertiaire activiteiten in Brussel. In vergelijking met de buurlanden heeft de desindustrialisatie zich dan ook minder doorgezet. Chemie, farmacie, textiel, confectie en metaalnijverheid spelen een cruciale rol. In de medium- en hoogtechnologische industriële sectoren is Vlaanderen de middelmaat, wat de kennisintensieve diensten betreft zit men zelfs onder het Europese gemiddelde. Dit neemt niet weg dat ondertussen bijna de helft van de ondernemingen innovatief is, ofwel op het vlak van procesinnovatie of productinnovatie maar ook dikwijls op beide. Inzake octrooien – een goede indicator voor technologische vooruitgang – neemt Vlaanderen een middenpositie in. De Scandinavische landen, Nederland en Duitsland doen het in Europese context heel wat beter.

Vlamingen blijven aarzelen om zelf een onderneming op te zetten. Europees vergeleken bengelen we achteraan. Een vijfde van de jobs is dan ook afkomstig van buitenlandse, doorgaans grote bedrijven. Buitenlandse investeringen blijven heel belangrijk voor de Vlaamse economie. Voor een exportgedreven economie zoals de Vlaamse is een dalend marktaandeel wel een teken aan de wand. Een stijgende vraag naar arbeidskrachten kan niet steeds worden ingelost omdat de nodige kwalificaties en vaardigheden ontbreken. Ondanks het feit dat bepaalde groepen moeilijk aan werk raken, blijft het lijstje knelpuntberoepen overeind.

Afstemming van vraag en aanbod is niet enkel een probleem voor de economie en de arbeidsmarkt, in de zorgsector wordt het moeilijker om tijdig de nodige voorzieningen te ontwikkelen om aan

een stijgende vraag te voldoen. Kinderopvang, naschoolse opvang, jeugdbijstand, gehandicapten- en bejaardenvoorzieningen kampen regelmatig met gezinnen of personen wier vraag men niet direct kan inlossen. Een gelijkaardig probleem stelt zich in de sociale huisvestingssector.

Globale cijfers, en zeker gemiddelden, maskeren soms grote interne verschillen. Voor de Vlaamse overheid is het belangrijk zicht te hebben op deze verschillen om haar beleid daarop te kunnen afstemmen. Voor vrijwel alle sectoren wordt daarom naast een algemeen beleid ook een doelgroepen- of een gebiedsgericht beleid gevoerd om – waar mogelijk – verschillen weg te werken of minstens te verkleinen. Om de kansen van bepaalde risicogroepen op de arbeidsmarkt te maximaliseren bestaat er een waaier van initiatieven en projecten, ondertussen genoegzaam gekend als de sociale economie. Acties die als een experiment van start gingen, groeien meer en meer uit tot volwaardige concepten en instrumenten. Zowel vrouwen, ouderen, kortgeschoolden, vreemdelingen en gehandicapten blijven op de arbeidsmarkt echter ondervertegenwoordigd. De voorbije jaren verbeterde de vrouwelijke arbeidsdeelname geleidelijk, waardoor de loopbaankloof tussen

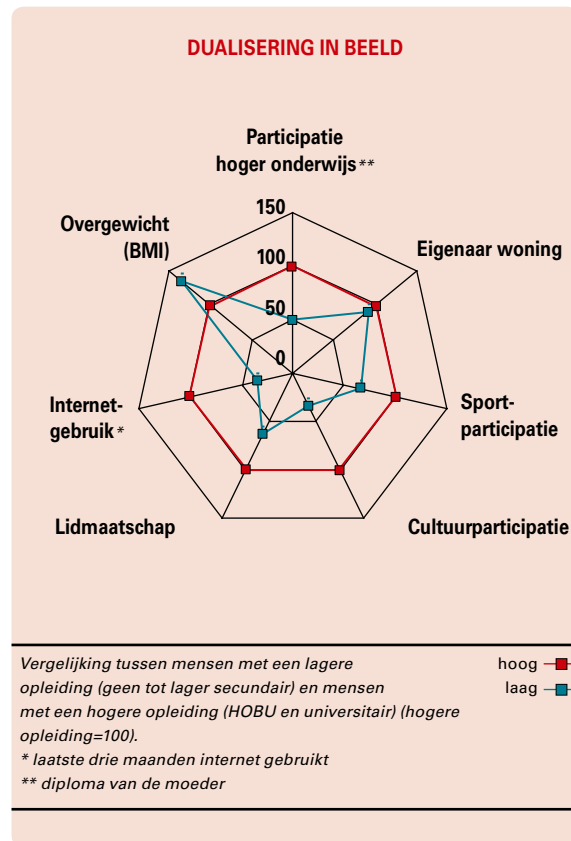
vrouwen en mannen verkleint. Voor de andere groepen blijft de situatie echter zorgwekkend. Achterstelling op de arbeidsmarkt is geen geïsoleerd gegeven. Op heel wat andere domeinen blijken het dikwijls dezelfde groepen die minder in beeld komen, moeilijker aan bod komen of met achterstelling geconfronteerd worden. Deze vaststelling is de aanleiding om een meer integraal beleid te voeren om achterstellingssituaties tegelijk vanuit verschillende invalshoeken aan te pakken. Deze integrale benadering komt het duidelijkst naar voren in het gelijkheidskansenbeleid maar wordt ook toegepast in o.a. het armoede-, jeugd- en onderwijsbeleid.

Naar aanleiding van het Europese Jaar van Gelijke Kansen voor Iedereen is aan deze problematiek in deze VRIND-editie een extra focus gewijd. Vrij uitvoerig wordt ingegaan op de genderproblematiek, halebiseksualiteit en integrale toegankelijkheid. In verschillende hoofdstukken wordt bovendien aan mogelijke achterstelling extra aandacht besteed. Zo blijkt dat sociale afkomst de onderwijskeuze, de onderwijsresultaten en een vlotte overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt sterk beïnvloedt. Ondanks de democratisering van het onderwijs maken kinderen van ouders met een lager opleidingsniveau – zeker wanneer het ouders van allochtone afkomst betreft – nog meer kans om zonder kwalificatie het onderwijs te verlaten of zelf te opteren voor een opleiding die de overstap naar de arbeidsmarkt bemoeilijkt. Wel valt op dat meisjes deze spiraal iets vlotter kunnen doorbreken dan jongens. De onderwijsresultaten van meisjes zijn trouwens op alle vlakken merkbaar beter dan deze van jongens.

Achterstelling wordt dikwijls gekoppeld aan het ontbreken van voldoende sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal bouwt men onder meer op via een uitgebreid netwerk van sociale contacten, betrokkenheid bij het verenigingsleven en een intens gebruik van culturele en vrijetijdsvoorzieningen. Participatiecijfers voor jeugd-, culturele en sportinitiatieven bevestigen dat het andermaal mensen met een lagere opleiding zijn die minder participeren.

Vrouwen, ouderen, vreemdelingen,... worden tevens geconfronteerd met een hoger risico op armoede. Andere risicogroepen zijn éénuoudergezinnen en grote gezinnen. De Vlaamse armoedecijfers zijn Europees vergeleken wel zeer laag. Tevens blijkt dat het aantal tegemoetkomingen o.a. leefloon terugloopt. Beperkte financiële mogelijkheden en een lager opleiding gaan samen met een beperkter sociaal netwerk, minder kwalitatieve huisvesting en

hogere gezondheidsrisico's. De digitale kloof, een nieuwe vorm van sociale ongelijkheid, treffen we bij dezelfde groepen aan. Het is daarbij niet alleen het beschikken over digitale voorzieningen maar vooral de vaardigheid om er mee om te springen die de kloof groter maakt.

Sinds Al Gore de wereld rondtrok met 'An Inconvenient Truth' staat het klimaat hoog op de politieke agenda. In de lente 2006 lagen de Vlamingen daar blijkbaar nog niet direct wakker van. De aandacht voor de milieuproblematiek is het jongste decennium eerder af- dan toegenomen. Dit neemt niet weg dat de wijze waarop met de omgeving en de ruimte wordt omgesprongen niet alleen op korte termijn maar vooral op langere termijn tot moeilijk omkeerbare situaties kan leiden en de draagkracht van de leefomgeving zwaar onder druk zet. Mensen laten er hun wagen vooralsnog niet voor staan. Het aantal personenwagens en het aantal afgelegde kilometers blijft toenemen. Dit laatste vooral op autosnelwegen. Ondertussen rijden meer dan de helft van de wagens op diesel, enerzijds goed voor een daling van de broeikasgasen maar anderzijds zorgt het wel voor een stijging

van het fijn stof in de atmosfeer. Toenemend personenverkeer (zie pkm personenwagens) maar ook toenemend openbaar vervoer wijzen er op dat de Vlamingen zich meer en meer verplaatsen. Het goederenvervoer gebeurt voor meer dan driekwart nog via de weg (tonkm vrachtwagens). De binnenvaart vangt ondertussen wel iets van het extra vervoer op maar het vervoer via het spoor stagneert op een laag peil vergeleken met de rest van Europa.

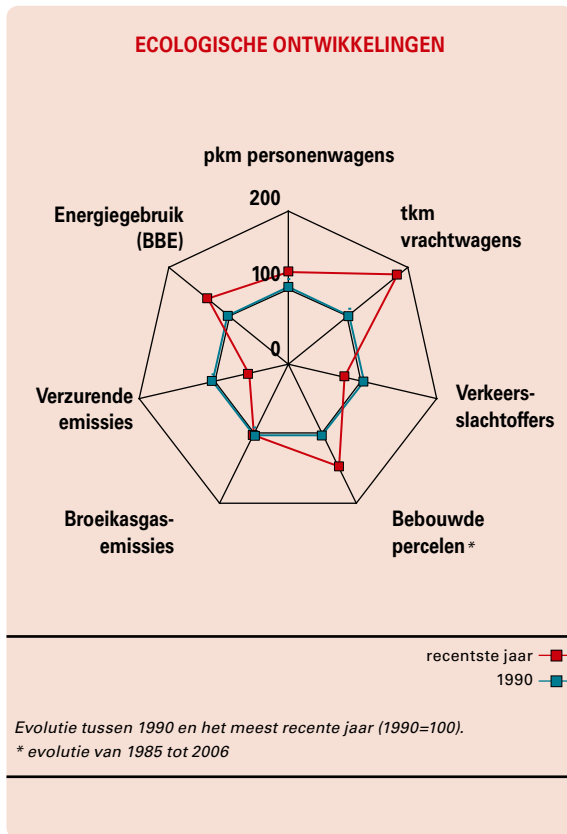
Het dichtste wegennet en betere en goedkopere openbaar vervoer voorzieningen zetten de Vlaming er niet toe aan om huisvesting te zoeken in de omgeving van zijn werkplaats. Integendeel, de urbanisatie van het Vlaamse grondgebied zet zich meer en meer door. Jaar na jaar verdwijnt meer open ruimte en dit steeds verder van de stedelijke centra. Zo werd vorig jaar ca. 25 km² extra bebouwde ruimte ingenomen, dit is ongeveer de grootte van een stadje als Izegem. Deze ontwikkeling heeft zijn effect op de prijzen maar ook op de aard van de woningbouw. De toename van het aantal appartementen op het platteland is daar maar één voorbeeld van. Waar in het verleden werd uitgegaan van grote cultuurverschillen tussen stad en platteland, is daar vandaag nog maar weinig van terug te vinden: veel

inwoners van landelijke gemeenten hebben een zeer stedelijke mentaliteit.

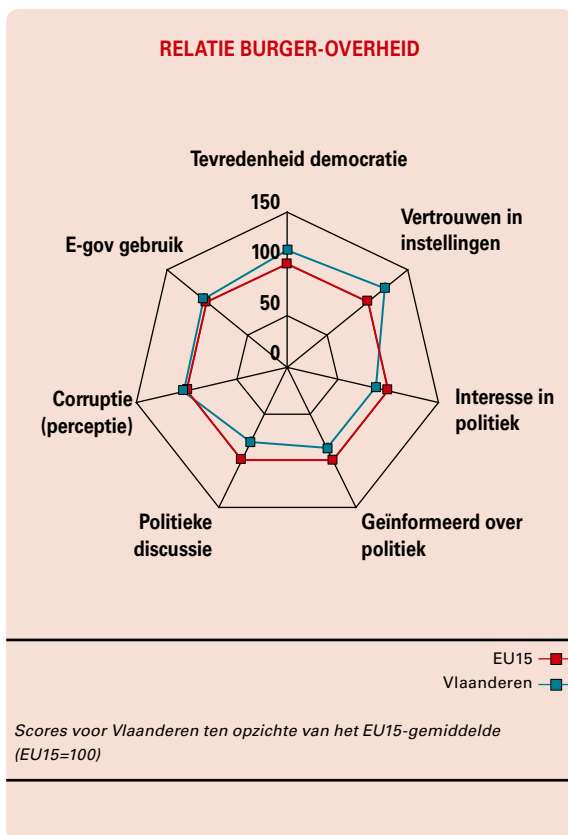
De toenemende verstedelijking heeft uiteraard een effect op de kwaliteit van het leefmilieu en de natuur. Vele leefmilieu-indicatoren staan in het rood. Als één van de weinige beleidsdomeinen wordt inzake leefmilieu en natuur met duidelijke en kwantitatieve doelstellingen gewerkt. Je doelstellingen publiekelijk afficheren houdt het risico in dat je telkens met de doelafstand geconfronteerd wordt. Er wordt wel degelijk vooruitgang geboekt. Dit blijkt uit de loskoppeling tussen economische groei en toenemend energie- en materiaalgebruik enerzijds en de druk op het milieu anderzijds. Het bereiken van de doelstellingen blijft voor een aantal aspecten echter nog een uitdaging.

Het vertrouwen in de politieke instellingen is de jongste jaren toegenomen. De Vlaamse Regering boekt in de lente 2007 de grootste vooruitgang. Europees vergeleken scoren de instellingen in Vlaanderen vrij goed. Het toegenomen vertrouwen vertaalt zich niet in een hogere tevredenheid over de werking van de democratie. Na een dieptepunt in de tweede helft van de jaren negentig ligt de tevredenheid nu wel terug boven het Europees gemiddelde. De politieke interesse is ondertussen niet toegenomen. Velen – vooral vrouwen en kortgeschoolden – zijn er van overtuigd dat ze geen invloed hebben op de overheid. Europees vergeleken ligt de interesse, geïnformeerde en deelname aan het politieke debat vrij laag. Het zal dan ook niet verwonderen dat de kennis over de overheidsinstellingen en de bevoegdheidsverdeling zeer laag blijft. Los van wie bevoegd is, vindt de bevolking dat de overheid prioritair aandacht moet geven aan de gezondheidszorg en de zorg voor ouderen. Het bestrijden van de criminaliteit en de werkloosheid scoort iets lager. Meer dan de helft van de Vlamingen gaat er van uit dat bij politici en ambtenaren corruptie voorkomt. Daarmee zit men op het Europese gemiddelde. Hoe verder het overheidsniveau, hoe hoger de corruptiekansen worden ingeschat. Dat het hier vooral om perceptie gaat blijkt uit de vaststelling dat vrijwel niemand de voorbije jaren enige vorm van corruptie heeft ervaren. Niettemin beweerde een kwart van de mannen iemand te hebben aangesproken om invloed uit te oefenen.

De budgettaire situatie van de Vlaamse overheid evolueert ondertussen gunstig. De jongste jaren worden afgesloten met een begrotingsoverschot en ook de schuld neemt drastisch af. Een grondige

hervorming van de overheid moet er voor zorgen dat deze transparanter en slagvaardiger wordt. Ze doet dit met een hoger geschoold maar wel vergrijzend personeelsbestand waarvan de helft in niet statutair verband is tewerkgesteld. Om de ondervertegenwoordiging van een aantal kansengroepen tegen te gaan wordt geopteerd voor positieve randvoorwaarden. De toewijzing van topfuncties in de nieuwe structuur heeft voor een toename van het aantal vrouwen gezorgd maar de doelstelling van een derde vrouwen in het topkader is nog lang niet gehaald. Het e-gov aanbod wordt fors uitgebreid maar voor het aanbod en het gebruik – zowel door burgers als bedrijven – behoort Vlaanderen niet tot de Europese top. Vlamingen zien trouwens meer uit naar betere en eenvoudige diensten dan naar uitbreiding van het aantal online diensten. De voorkeur gaat ook uit naar een multikanaaldienstverlening waarbij bijvoorbeeld ook plaats blijft voor rechtstreeks contact tussen de burger en de overheid via fysieke loketten. Ondertussen wordt wel gretig gebruik gemaakt van zowel telefonische als online informatiekkanalen. De 14 telefonische infolijnen van de Vlaamse overheid hadden ca. 1,2 miljoen contacten in de loop van 2006.

Algemeen referentiekader

1.1 Sociaal-culturele context

Deze context schetst een beeld van het sociaal-culturele omgevingsklimaat waarbinnen de Vlaamse overheid dient te werken. Daarbij wordt overwegend gebruik gemaakt van de survey sociaal-culturele verschuivingen van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SCV-survey). Deze jaarlijkse survey, telkens afgenomen in de lente, is gebaseerd op een representatieve steekproef van de bevolking van 18 tot 85 jaar. De jongste jaren wordt aan de SCV-survey ook een internationale bevraging van het International Social Survey Programme (ISSP) gekoppeld, wat bijkomende perspectieven biedt voor internationale vergelijking. Aanvullend wordt gebruik gemaakt van Eurobarometer (EB), een survey-instrument van de Europese Commissie. De SCV-survey peilt naar opvattingen en verwachtingen van de Vlamingen rond maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. In deze editie gaat de aandacht vooral naar de tevredenheid van de Vlamingen over verschillende levensaspecten, hun toekomstverwachtingen, het vertrouwen in en hun betrokkenheid bij de medemens. Ook de houding van de bevolking tegenover de overheid en de beoordeling van de overheid komt uitvoerig aan bod. Daarnaast is gepeild naar belangrijke maatschappelijke problemen en beleidsprioriteiten die de bevolking vandaag naar voor zou schuiven.

hoofdstuk

Tevredenheid en toekomstverwachtingen

Bijna negentig procent van de bevolking zegt **gelukkig** tot zeer gelukkig te zijn. Jongeren en hooggeschoolden voelen zich het gelukkigst. Het geluksgevoel hangt samen met een hoge tevredenheid met verschillende levensaspecten. Zo is vrijwel iedereen tevreden over zijn sociale contacten, de woning en de buurt waar men woont. Als er al geklaagd wordt heeft het te maken met de levensstandaard, de gezondheid, het inkomen en de tijdsbesteding. De tevredenheid van de mannen loopt parallel met deze van de vrouwen. Dat senioren iets meer klagen over hun gezondheid ligt voor de hand. Kortgeschoolden zijn iets minder tevreden over hun materiële welvaart. Hooggeschoolden en actieven tussen 25 en 45 jaar klagen het meest over hun tijdsbesteding. Bij hen loopt het aantal ontevreden op tot dertig procent.

De jongste jaren verschuiven de opvattingen over **tevredenheid** amper, tenzij over de tijdsbesteding wat er op zou kunnen wijzen dat Vlamingen iets minder tijdsdruk blijken te ondervinden.

Vlamingen mogen dan al zeer gelukkig en tevreden zijn met heel wat levensaspecten, toch kijken ze vrij pessimistisch naar de toekomst. Zo gaat bijna driekwart van de bevolking er van uit dat de inkomensverschillen de komende tien jaar enkel maar zullen toenemen. Tweederde is er van overtuigd dat er meer sociaal uitgesloten zullen zijn en de volgende generatie op het vlak van inkomen een stap terug zal moeten zetten. Een grote meerderheid stelt dat mensen zelf zullen

TEVREDENHEID MET VERSCHILLENDE LEVENASPECTEN

(HEEL) TEVREDEN	MAN	VROUW	2006
Woning waarin u woont	94,8	93,6	94,2
Werk dat u doet	92,5	93,1	92,8
Uw levensstandaard	92,1	90,1	91,1
Uw inkomen	75,3	74,0	74,6
Uw gezondheidstoestand	84,4	83,1	83,7
Tijd om te doen wat gedaan moet worden	82,6	81,1	81,8
Sociale contacten met vrienden en kennissen	96,1	94,8	96,7
Sociale contacten met huisgenoten	97,7	95,7	95,4
Manier besteden vrije tijd	90,8	87,2	89,0
Buurt waarin u woont	94,0	94,6	94,3

1.1 Aantal (zeer) tevreden met diverse levensaspecten naar geslacht, in %. Bron: SCV-survey 2006.

moeten instaan voor hun pensioen en dat ook de werkloosheid zal toenemen. Vrouwen reageren pessimistischer dan mannen, de actieven tussen 25 en 55 jaar zijn ook pessimistischer dan de jongeren en de ouderen. Hooggeschoolden zien de toekomst dan weer beter zitten.

De pessimistische **toekomstverwachtingen** zijn over de hele lijn en voor alle bevolkingsgroepen de jongste jaren toegenomen.

Zoals reeds meermaals uit onderzoek is gebleken reageren mensen pessimistischer op globale maatschappelijke ontwikkelingen en positiever als naar de eigen situatie of de eigen verwachtingen wordt gepeild. Dit wordt hier bevestigd. Vlamingen reageren minder pessimistisch als bijvoorbeeld naar de persoonlijke verwachtingen rond werk en arbeid wordt gevraagd. Toch vrees in de lente van 2006 een derde van de jongeren niet direct werk te vinden na het beëindigen van zijn studies. Ook van de werklozen vrees een derde niet meer aan de bak te komen. Van de werkenden ligt een kwart er wel eens van wakker zijn werk te verliezen. Bij jongeren en kort geschoolden is dit percentage nog hoger. Hoewel de vrees om niet meer aan werk te geraken bij de werklozen de jongste jaren is afgenomen, blijft dit bij de werkenden vrijwel constant.

Sociale samenhang

In de jongste septemberverklaring van de Vlaamse Regering werd andermaal het belang van de sociale cohesie en de **sociale samenhang** onderstreept.

EVOLUTIE TEVREDENHEID

HEEL TEVREDEN	2000	2003	2005	2006
Sociale contacten met huisgenoten	88,7	96,6	96,6	96,7
Sociale contacten met familie vrienden	94,7	94,4	95,3	95,4
Buurt waarin u woont	92,6	92,8	94,5	94,3
Woning waarin u woont	94,8	93,1	93,9	94,2
Werk dat u doet	93,0	95,8	94,8	92,8
Sociale contacten met familie	nb	nb	nb	91,3
Uw levensstandaard	91,4	92,2	93,2	91,1
Manier besteden vrije tijd	87,1	88,1	90,3	89,0
Uw gezondheidstoestand	84,0	85,6	84,1	83,7
Tijd om te doen wat gedaan moet worden	74,3	78,4	80,1	81,8
Uw inkomen	72,9	75,0	77,6	74,6

1.2 Aantal (zeer) tevreden met diverse levensaspecten, van 2000 tot 2006, in %. Bron: SCV-survey.

TOEKOMSTVERWACHTINGEN

OVER 10 JAAR...	MAN	VROUW	TOTAAL
Groter verschil inkomens	73,3	71,3	72,3
Meer sociaal uitgeslotenen	64,8	70,4	67,6
Volgende generatie inkomen stap terug	65,5	67,5	66,5
Voor eigen pensioen zorgen	56,5	65,6	61,2
Meer werklozen in Vlaanderen	57,7	59,8	58,8
Kwaliteit leefmilieu beter dan nu*	24,1	15,1	19,5
Voeding gezonder dan nu*	18,8	17,1	17,9
Meer mensen hoger beschikbaar inkomen*	18,5	13,5	16

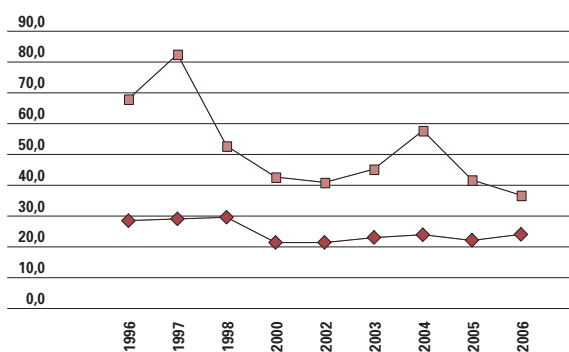
1.3 Akkoord of helemaal akkoord met voorgedragen stellingen naar geslacht, in %. *waarden omgekeerd voor berekening pessimismeschaal. Bron: SCV-survey 2006.

Daarmee sluit de regering aan bij de oproep van het maatschappelijk middenveld om initiatieven te ondersteunen die het sociale weefsel en contacten tussen mensen bevorderen.

De bevolking is zeer tevreden over de **contacten met familie en vrienden**. Mensen beweren ook veel contacten te hebben: zo zegt tweederde van de bevolking minstens wekelijks een praatje te slaan met zijn burens en vrienden te ontmoeten. Jongeren en hoger opgeleiden hebben wel iets minder burenscontact. Zij compenseren dit met meer contacten met vrienden. Lager geschoolden en vrouwen hebben dan weer iets meer contact met niet thuis wonende familieleden. De jongste jaren worden weinig verschuivingen in de sociale contacten vastgesteld.

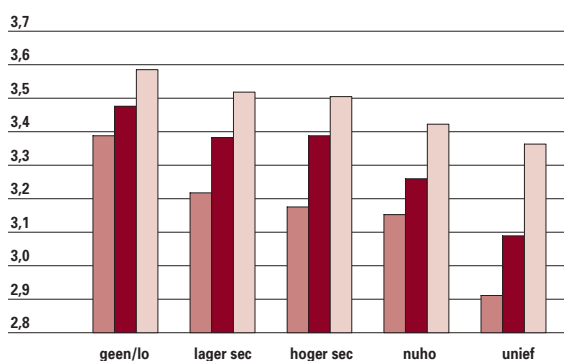
Naast sociale contacten is ook het **lidmaatschap** van een vereniging een belangrijke indicator voor

VERWACHTINGEN WERK

1.5 Werkenden die er soms of vaak aan denken hun werk te verliezen en werklozen die vrezen geen werk meer te vinden tussen 1996 en 2006, in %. Bron: SCV-survey.

PESSIMISMESCHAAL

1.4 Gemiddelde score op de pessimismeschaal (minimum 1, maximum 5) naar opleiding. Bron: SCV-survey.

sociale samenhang. Mensen die actief zijn in het verenigingsleven bevorderen mee het sociale weefsel van de samenleving. Tweeënvijftig procent van de Vlamingen zegt in minstens één vereniging actief te zijn. Een kwart van de bevolking is in minstens twee verenigingen actief. Bij mannen en hoger geschoolden ligt dit telkens hoger. Het jongste decennium blijven de lidmaatschappen vrij stabiel. Sociale samenhang veronderstelt een positieve ingesteldheid naar anderen en vertrouwen in de medemens. Aan de hand van reacties van de bevolking op een aantal stellingen wordt nagegaan of mensen zich eerder individualistisch dan wel gemeenschapsgericht opstellen. De reacties op de stellingen maken duidelijk dat ongeveer een kwart van de bevolking in alle omstandigheden eerst voor zijn eigen belang opkomt. Meer dan veertig procent zegt dat het er in de samenleving op aan komt te vechten voor de eigen positie. Dat geeft aan dat de samenleving door heel wat mensen als hard en competitief wordt ervaren. Deze houding verhindert niet dat het **gemeenschapsgevoel** nog sterk leeft.

CONTACTEN

	BUREN	VRIENDEN	FAMILIE
nooit	3,3	2,5	1,8
minder dan één keer per maand	10,1	13,3	9,7
één of twee keer per maand	18,9	27,7	24,6
één of twee keer per week	39,5	40,4	44,3
dagelijks of bijna dagelijks	28,2	16,0	19,5
	100	100	100

1.6 Sociale contacten met burens, familie en vrienden, in %. Bron: SCV-survey 2006.

ACTIEF LIDMAATSCHAP

AANTAL VERENIGINGEN	MAN	VROUW	TOTAAL	GEEN/LO	LAGER SEC	HOGER SEC	NUHO	UNIEF
geen	43,5	52,1	47,9	64,2	51,0	46,1	35,2	29,2
1	30,4	25,9	28,1	19,6	28,0	30,3	35,2	25,8
2	14,5	14,0	14,3	10,8	13,0	14,1	14,8	29,2
meer dan 2	11,5	7,9	9,7	5,4	8,0	9,5	14,8	15,7
	100	100	100	100	100	100	100	100

1.7 Actief lidmaatschap naar geslacht en opleidingsniveau, in %. Bron: SCV-survey 2006.

Het merendeel van de mensen is er van overtuigd dat het eigen geluk gekoppeld is aan het geluk van anderen.

Het individualisme is de jongste jaren niet toegenomen. Naar opleiding en leeftijd blijven de verschillen overeind: hoger geschoolden scoren lager op de **individualismeschaal** en ook tussen de leeftijdsgroepen blijven verschillen bestaan. Er zijn wel kleine verschuivingen. Waar in 2000 mannen individualistischer scoorden dan vrouwen, is dit verschil ondertussen weggefallen. Ouderen blijven voor de hoogste scores zorgen, de jongeren moeten ondertussen hun positie als minst individualistisch

ingestelde groep laten aan de 35 tot 54-jarigen. Het vertrouwen in de medemens wordt gemeten door de respondenten drie tegenstellingen voor te leggen op een tienpuntschaal. De eerste tegenstelling zet de bewering dat men in de omgang met anderen niet voorzichtig genoeg kan zijn tegenover een compleet vertrouwen in zijn medemens. De gemiddelde score ligt hierbij iets onder de helft wat aangeeft dat mensen iets meer geneigd zijn voorzichtig te zijn in hun omgang met anderen. Vrouwen, ouderen en lager geschoolden reageren nog iets voorzichtiger.

De tweede tegenstelling zet het misbruik maken

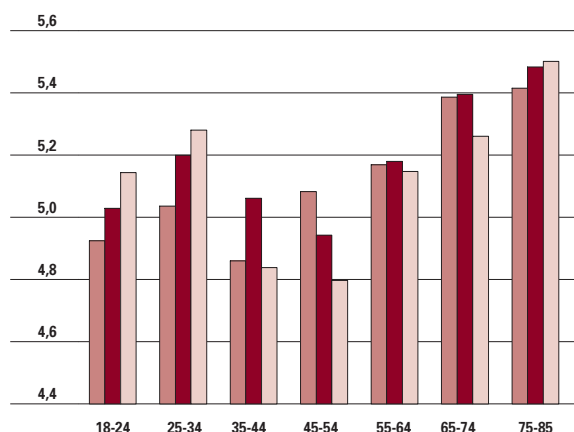
INDIVIDUALISME

	GEEN/LO	LAGER SEC	HOGER SEC	NUHO	UNIEF	TOTAAL
De mensheid, onze naasten, solidariteit,... wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen.	47,7	29,2	23,2	8,0	9,8	26,0
Men moet steeds zijn eigenbelang nastreven en zich niet te veel van anderen aantrekken.	45,2	26,2	19,9	9,9	3,9	23,7
Wat telt zijn geld en macht, al de rest zijn praatjes.	38,1	21,9	12,6	7,3	2,9	18,3
Men voelt zich pas gelukkig als men regelmatig iets voor anderen kan doen zonder van hen iets terug te verwachten.*	90,4	84,0	80,1	78,8	77,7	82,6
U voelt zich pas echt goed als u zich kan inzetten voor een gemeenschappelijk doel.*	66,2	59,9	55,0	52,6	54,9	57,8
Een mens kan zich maar echt gelukkig voelen als zijn medemens ook gelukkig is.*	92,8	81,5	79,7	82,1	79,4	83,1
Het nastreven van persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met anderen.	20,7	18,1	12,1	4,7	2,9	13,1
In de samenleving kan men maar beter eerst voor zich zelf zorgen.	47,6	34,8	28,8	22,3	19,4	32,2
Het is belangrijk om in de eerste plaats te streven naar een vooraanstaande positie voor zichzelf.	38,7	34,0	23,0	15,3	16,3	26,6
Wie veel kan, mag dit hoofdzakelijk gebruiken om er zelf beter van te worden.	50,0	41,1	39,5	28,7	35,0	39,8
In de samenleving komt het erop aan om te vechten voor uw eigen positie, de rest volgt wel.	58,7	47,3	42,0	32,1	28,4	44,0
Individualismeschaal**	5,53	5,19	5,08	4,67	5,54	5,09

1.8 Aandeel personen die het met de stellingen eens tot helemaal eens zijn, in %.

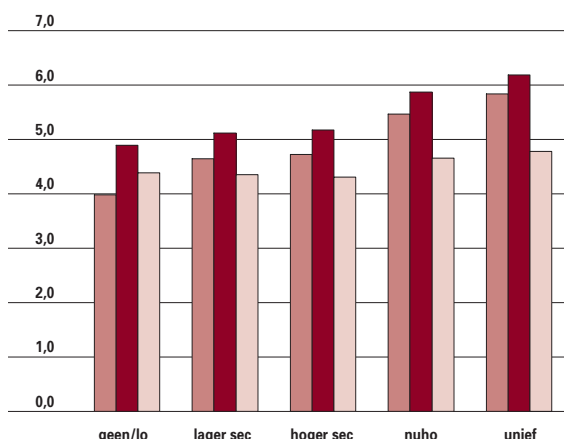
*Voor berekening schaal zijn deze waarden omgekeerd. **Individualismeschaal: gemiddelde score op individualismeschaal (minimum=2, maximum=10) op basis van de uitspraken op de verschillende uitspraken (van 1=helemaal oneens tot 5=helemaal eens). Bron: SCV2006.

INDIVIDUALISMESCHAAL

1.9 Scores op individualismeschaal naar leeftijd (minimum=2, maximum=10). Bron: SCV-survey.

VERTROUWEN IN MEDEMENS

1.10 Gemiddelde scores op de tegenstellingen naar opleiding. Bron: SCV-survey 2006.

van medemens tegenover de stelling dat de meeste mensen proberen eerlijk te zijn. Hier liggen de waarden iets hoger. Dit geeft aan dat men neigt om de eerlijkheid van de anderen iets hoger in te schatten dan het misbruik maken van anderen. Dit is niet het geval voor de derde tegenstelling waar de bewering dat mensen meestal aan zichzelf denken in plaats van behulpzaam te zijn een licht overwicht heeft.

Houding tegenover de overheid

Vertrouwen in de overheid

Het globale **vertrouwen in de overheid** is ten opzichte van vorig jaar vrijwel ongewijzigd gebleven. Een vijfde van de bevolking zegt veel tot zeer veel vertrouwen te hebben, dertig procent spreekt zijn wantrouwen uit, terwijl de helft van de bevolking een neutrale houding aanneemt. Mannen reageren iets positiever dan vrouwen, die zich liever niet uitspreken.

Naast het globale vertrouwen in de overheid wordt ook het vertrouwen in zowel publieke als private instellingen bevraagd. Waar het vertrouwen in de overheid vrijwel niet wijzigt, is dit wel het geval voor het vertrouwen in de instellingen. Zoals vorig jaar is dit vertrouwen opnieuw lichtjes gestegen. De cijfers liggen merkbaar hoger dan in 2004, op het einde van de vorige legislatuur. Opvallend is dat vooral de politieke instellingen hun achterstand inhalen: de Vlaamse Regering, het Vlaams Parlement en ook de Vlaamse politieke partijen laten de grootste stijgingen noteren. De federale regering en het federale parlement doen het ook beter. Het vertrouwen in de Koning daarentegen brokkelt verder af. Globaal genomen worden geen genderschillen vastgesteld. Wel blijkt dat jongeren en hoger geschoolden iets meer vertrouwen in instellingen hebben.

Europees vergeleken scoort Vlaanderen vrij goed. Zo ligt het vertrouwen in alle instellingen – op justitie en religieuze instellingen na – merkbaar boven het EU25-gemiddelde. Terwijl eind jaren

VERTROUWEN IN DE OVERHEID

	MAN	VROUW	2004	MAN	VROUW	2005	MAN	VROUW	2006
(heel) weinig	36,0	34,1	35,0	33,8	29,6	31,7	31,4	32,1	31,8
niet veel, niet weinig	42,8	45,5	44,2	45,2	51,2	48,3	45,8	52,4	49,0
(heel) veel	20,7	18,5	19,6	20,7	18,5	19,6	22,5	15,1	19,0

1.11 Vertrouwen in de overheid, naar geslacht, in %. Bron: SCV-survey.

VERTROUWEN IN INSTELLINGEN

ZEER VEEL + VEEL VERTROUWEN	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2006-2004
Onderwijs	71,1	70,5	62,3	73,5	72,0	77,7	78,6	79,6	77,1	-1,6
Gemeentelijke administratie	41,9	39,1	36,6	37,3	43,3	44,8	47,7	44,4	48,0	0,3
Politie/rijkswacht	49,5	29,7	27,7	35,1	43,6	46,9	45,9	42,4	43,6	-2,3
Patroons/werkgevers	27,5	27,3	34,0	31,6	38,7	35,6	36,5	30,6	35,3	-1,2
Vlaamse Regering	17,4	16,0	19,4	19,2	24,0	25,7	17,4	24,7	31,3	13,9
Koning	nb	42,0	42,7	43,9	51,1	39,6	34,0	33,8	30,1	-4,0
Vlaamse administratie	28,8	27,2	25,8	24,7	29,3	35,0	30,8	30,8	30,1	-0,8
Vakbonden	22,3	19,6	23,3	22,9	27,3	28,9	26,6	27,3	29,0	2,3
Vlaams Parlement	18,0	16,7	18,6	18,7	24,8	23,7	18,3	21,5	28,2	9,8
Gerecht	19,7	11,9	13,6	15,8	20,1	22,4	20,7	28,2	25,1	4,3
Leger	nb	nb	nb	nb	nb	32,0	24,6	22,3	24,4	-0,2
Vlaamse pers	21,9	27,1	21,1	18,3	15,4	17,5	18,5	20,0	22,2	3,7
Belgische Regering	nb	11,4	14,0	16,2	25,1	22,2	14,7	19,2	20,9	6,2
Belgisch Parlement	nb	13,8	15,2	17,3	24,5	23,0	15,6	18,8	20,7	5,1
Vlaamse politieke partijen	10,2	9,6	13,5	12,0	15,2	14,5	11,9	15,0	20,4	8,5
Kerk	24,7	18,9	20,1	18,4	24,5	22,2	17,4	20,4	18,9	1,5
Europese commissie	nb	14,8	17,7	15,6	16,9	20,3	16,5	19,6	16,0	-0,6
Federale administratie	nb	nb	nb	nb	nb	16,4	13,1	16,5	16,0	2,8
Waaalse politieke partijen	nb	3,1	4,2	5,7	6,2	6,9	4,3	5,9	4,7	0,4

1.12 Evolutie van het vertrouwen in instellingen, in %. Meting op basis van een vijfpuntenschaal van helemaal geen vertrouwen tot zeer veel vertrouwen. nb: niet bevraagd. Bron: SCV-survey.

VERTROUWEN: EUROPEES VERGELEKEN

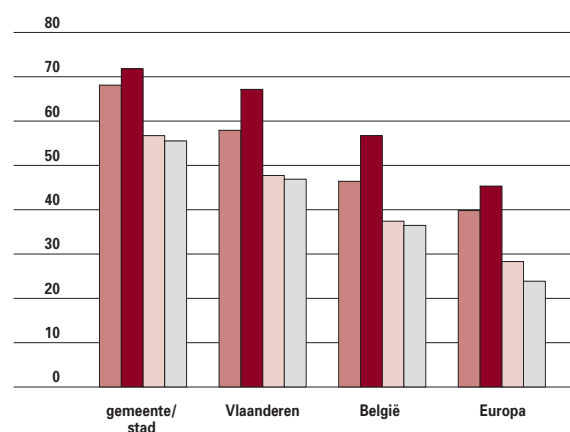
INSTELLING	VLAANDEREN	EU25	VERSCHIL VL-EU
Pers	54,1	44,8	9,3
Radio	74,5	61,5	13,0
Televisie	70,7	52,9	17,8
Justitie	42,7	47,1	-4,3
Politie	67,1	64,8	2,3
Leger	69,1	67,7	1,4
Religieuze instellingen	43,1	46,7	-3,5
Vakbonden	50,8	38,1	12,7
Politieke partijen	27,1	17,4	9,6
Grote ondernemingen	53,1	32,0	21,1
Nationale regering	47,5	31,4	16,0
Nationaal parlement	52,0	35,3	16,6
Europese unie	55,5	44,7	10,8
Verenigde naties	57,0	52,5	4,5
Caritatieve instellingen	71,9	66,3	5,5
Vertrouwensindex*	8,4	7,0	1,3

1.13 Vergelijking van het vertrouwen in instellingen tussen Vlamingen en het Europees gemiddelde, in %. Meting op basis van een dichotome schaal: vertrouwen of geen vertrouwen.

*Vertrouwensindex: gemiddelde van de scores (van geen enkele instelling waar men vertrouwen in heeft tot vijftien instellingen waar men wel vertrouwen in heeft). Bron: EB herfst 2005.

negentig de media (radio, TV, pers) zeer hoog scoorden, loopt het vertrouwen van de Vlamingen in deze instellingen de jongste jaren terug. Dit in tegenstelling tot alle andere instellingen waar de trend eerder positief is.

TEVREDENHEID WERKING DEMOCRATIE

1.15 Tevredenheid over de werking van de democratie voor verschillende overheidsniveaus, in %. Bron: SCV-survey.

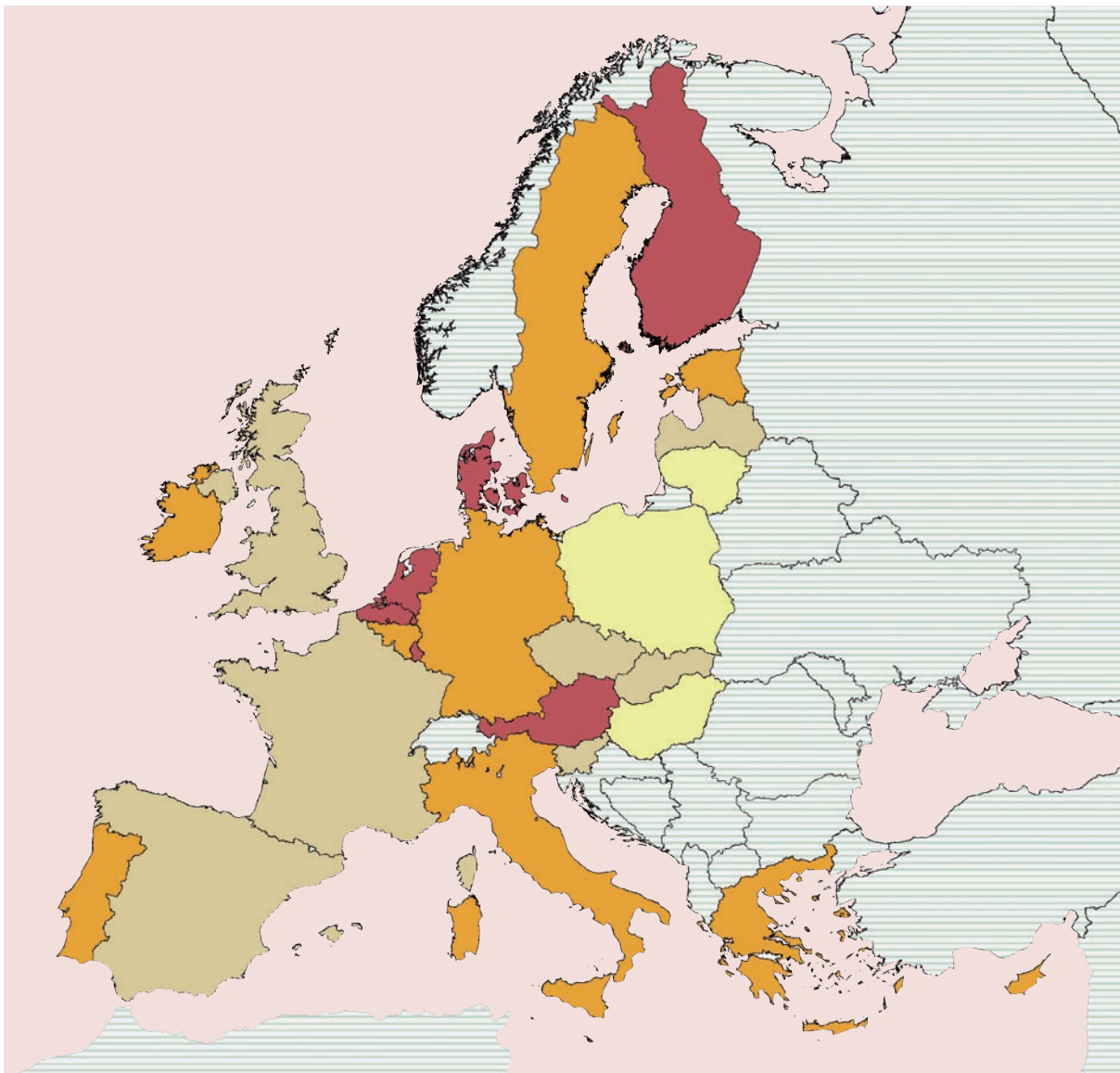
De **vertrouwensindex** ligt in Vlaanderen vrij hoog. Enkel in Denemarken, Finland, Malta, Nederland en Luxemburg ligt deze index nog iets hoger. Spanje, Groot-Brittannië, Frankrijk en de nieuwe Europese lidstaten halen lagere cijfers.

Tevredenheid werking democratie

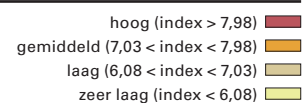
Het vertrouwen in de overheid mag lichtjes gestegen zijn, de **tevredenheid** over de werking van de democratie stagneert de jongste twee jaar en is in vergelijking met 2000 zelfs gedaald. Zoals

steeds is deze tevredenheid gekoppeld aan nabijheid: hoe dichterbij het overheidsniveau, hoe hoger de tevredenheid. De tevredenheid bij de vrouwen ligt voor alle niveaus iets lager dan bij de mannen. Hooggeschoolden zijn dan weer – op het provinciale bestuursniveau na – merkbaar meer tevreden. Ook hier scoort Vlaanderen boven het Europese gemiddelde. Sinds midden jaren negentig vallen vrijwel geen verschillen te constateren tussen het Noorden en het Zuiden van het land.

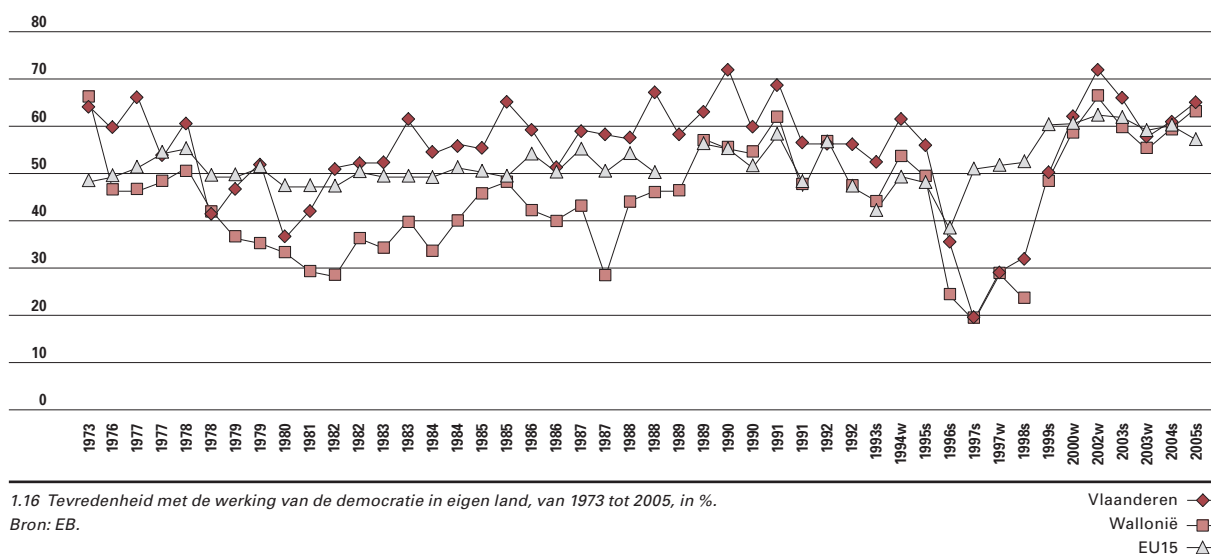
VERTROUWENSINDEX EUROPA

1.14 Vertrouwensindex in de EU25.
Bron: Eurobarometer herfst 2005.

TEVREDENHEID DEMOCRATIE: EUROPEES VERGELEKEN

Politieke interesse

Bijna de helft van de bevolking zegt niet of niet echt geïnteresseerd te zijn in politiek. Bijna een kwart is dit wel. **Politieke interesse** blijft vooral een mannenzaak en iets voor hooggeschoolden. Vrouwen en kortgeschoolden hebben niet alleen minder interesse maar voelen zich ook politiek heel wat machtelozer. Ze zijn er meer van overtuigd dat ze geen invloed hebben op de overheid en gaan er van uit dat anderen een beter inzicht hebben en ook beter op de hoogte zijn van politiek en beleid. Het maatschappelijk en politiek engagement ligt ook anders. Zo doen vrouwen niet onder als het gaat om het ondertekenen van petitie's of het inzamelen van geld maar als het om contacten en confrontatie met politici zelf gaat, doen vrouwen een stap terug. Kortgeschoolden scoren over de ganse lijn laag. Europees vergeleken scoren de Vlamingen op het vlak van interesse, geïnformeerdheid en deelname aan de politieke discussie laag. Terwijl in Vlaanderen amper dertig procent van zichzelf zegt

in politiek geïnteresseerd te zijn en zichzelf goed te informeren, loopt dit in Denemarken, Duitsland en Nederland op tot meer dan de helft van de bevolking. Ook het deelnemen aan politieke discussies bedraagt in deze landen bijna of meer dan het dubbele. De laagste scores worden genoteerd voor Spanje en Portugal.

Het vertrouwen in de overheid mag de jongste jaren terug iets zijn toegenomen, de **kennis** van bevolking over de **overheidsinstellingen** en de bevoegdheidsverdeling blijft bedroevend. Geen vijf procent van de bevolking kan de juiste politieke samenstelling van de Vlaamse of de federale regering opgeven. Wel weet bijna iedereen dat Guy Verhofstadt in 2006 premier is van de federale regering. Iets meer dan de helft van de bevolking weet dat Yves Leterme minister-president is van de Vlaamse Regering. Alhoewel er hier en daar wat vorderingen kunnen worden vastgesteld, blijft de bevoegdheidsverdeling tussen de Vlaamse en federale regering voor heel wat mensen nog steeds ondoorzichtig. Over de hele

INTERESSE IN POLITIEK

	MAN	VROUW	TOTAAL	GEEN/LO	LAGER SEC	HOGER SEC	NUHO	UNIEF
helemaal niet geïnteresseerd	14,1	21,0	17,6	22,5	21,8	18,5	11,1	1,1
niet echt geïnteresseerd	20,1	34,8	27,6	25,8	30,3	28,8	27,2	20,2
enigszins geïnteresseerd	30,9	29,3	30,1	31,5	27,6	29,1	35,4	23,6
behoorlijk geïnteresseerd	25,3	11,2	18,1	11,4	15,7	17,7	20,6	42,7
zeer geïnteresseerd	6,6	2,6	4,5	2,3	3,4	4,4	5,8	12,4

1.17 Interesse in de politiek naar geslacht en opleidingsniveau, in %. Bron: ISSP2006.

POLITIEKE BETROKKENHEID: EUROPEES VERGELEKEN

	VLAANDEREN	EU25
Interesse in politiek	29,8	33,4
Geïnformeerd over politiek	30,3	33,9
Politieke discussie	16,2	20,1

1.18 Mate van sterke interesse voor politiek, politieke informatie en deelname aan politieke discussie, in %. Bron: EB, herfst 2005.

lijnen vallen de grote verschillen tussen mannen en vrouwen op. Hooggeschoolden hebben meer zicht op de samenstelling van de regeringen en op de bevoegdheidsverdeling.

Beoordeling beleid, politici en ambtenaren

De bevolking kreeg ook de kans een aantal prestaties van de overheid te beoordelen. De voorgelegde items werden internationaal vastgelegd, dus zonder rekening te houden met de specifieke bevoegdheidsverdeling in ons land. Wat opvalt zijn de vrij goede scores voor de gezondheidszorg en de zorg voor ouderen en de mindere scores voor het bestrijden van criminaliteit en de strijd tegen de werkloosheid. De helft van de bevolking spreekt zich niet duidelijk uit over het leefmilieubeleid. Een kwart beoordeelt dit positief, terwijl een vijfde een negatief oordeel uitsprekt. Op de bescherming van het leefmilieu na, oordelen kortgeschoolden strenger. Meer dan de helft van de bevolking gaat er van uit dat bij politici of ambtenaren **corruptie** voor komt. De corruptiescores van de mannen wijken nauwelijks af van deze van de vrouwen. Volgens jongeren komt corruptie meer voor bij ambtenaren. Hoe hoger geschoold, hoe minder men er van uit gaat dat corruptie onder politici en ambtenaren veelvuldig voorkomt.

Deze inschatting over corruptie wijkt niet af van het Europese gemiddelde. De Walen schatten dit veel hoger in. De laagste scores komen voor in de Scandinavische landen. Zo vindt amper een kwart van de Denen en de Finnen corruptie een veel voorkomend probleem in hun land. Ze gaan er wel van uit dat corruptie in de Europese instellingen veel meer voorkomt. In Griekenland en de nieuwe Europese lidstaten liggen de scores het hoogst. Daar oordeelt men wel relatief positiever over de Europese instellingen.

Zoals elders in Europa denkt de bevolking dat corrupte politici iets meer op het nationale niveau te vinden zijn dan op het regionale of het lokale niveau. Meer dan de helft van de bevolking

KENNIS VAN DE OVERHEID

JUISTE ANTWOORDEN	MAN	VROUW	TOTAAL	1998
samenstelling Vlaamse Regering	5,7	1,4	3,5	nb
samenstelling Federale Regering	5,5	0,9	3,1	nb
minister-president	68,2	42,3	55,0	nb
premier	94,7	88,9	91,7	nb
bevoegd overheidsniveau				
studiebeurzen	55,3	48,1	51,6	37,2
pensioenen	73,9	54,7	64,1	62,8
sport	62,5	48,6	55,4	44,2
De Lijn	64,4	53,9	59,0	52,1
ziekte- en invaliditeitsverzekering	67,3	44,7	55,8	60,3
kinderopvang	57,9	50,8	54,2	42,5
sociale woningen	58,4	48,9	53,6	43,1
spoorvervoer	78,7	56,8	67,5	62,8
waterzuivering	53,6	39,6	46,4	44,6
werkloosheidsuitkeringen	66,6	48,1	57,2	60,8
aantrekken buitenlandse investeringen	34,9	19,6	27,1	31,0

1.19 Aantal juiste antwoorden naar geslacht, in %. Vergelijking met de resultaten van 1998. Bron: SCV-survey 1998 en 2006.

vermoedt corruptie bij bouwvergunningen. Corruptie in de gezondheids- en onderwijssector wordt veel lager ingeschat. In Wallonië schat men de corruptiekansen veel hoger in. Alle perceptiecijfers rond corruptie worden sterk gerelativeerd als men vaststelt dat vrijwel niemand

BEOORDELING OVERHEIDSOPTREDEN

	(ZEER) SLECHT	NOCH SLECHT, NOCH GOED	(ZEER) GOED
Zorgen voor gezondheidszorg zieken	9,5	29,6	58
Zorgen voor een behoorlijke levensstandaard voor de ouderen	16,8	39,1	41
Omgaan met terroristische dreiging in ons land	31,6	36	22,7
Bestrijden criminaliteit	42,8	34,2	17,6
Strijd tegen werkloosheid	36,7	43,6	15,1
Bescherming leefmilieu	20,6	48,2	27,2

1.20 Beoordeling van het overheidsoptreden, in %. Bron: ISSP 2006.

CORRUPTIE

	POLITICI			AMBTENAREN		
	MAN	VROUW	TOTAAL	MAN	VROUW	TOTAAL
bijna geen	1,9	2,4	2,2	1,7	1,7	1,7
slechts enkelen	22,8	19,3	21,0	21,5	15,5	18,4
verschillende	39,4	35,9	37,6	43,2	42,7	43,0
vrij veel	21,7	19,6	20,6	21,6	18,9	20,2
bijna allemaal	5,5	4,1	4,8	2,7	1,4	2,1
kan geen keuze maken	7,5	17,6	12,7	8,1	18,8	13,6
geen antwoord	1,0	1,0	1,0	1,2	1,0	1,1

1.21 Voorkomen van corruptie bij politici en ambtenaren naar geslacht, in %. Bron: ISSP 2006.

CORRUPTIE: EUROPEES VERGELEKEN

	VLAANDEREN	WALLONIË	BELGIË	EU25
Globaal	74,7	82,0	76,4	72,3
Lokale instellingen	72,3	82,1	76,5	74,8
Regionale instellingen	74,3	88,5	79,2	74,9
Nationale instellingen	77,4	87,1	80,4	77,8
EU	79,7	84,2	80,8	71,4

1.22 Akkoord tot helemaal akkoord met het voorkomen van corruptie op verschillende overheidsniveaus, in %. Bron: EB, herfst 2005.

enige vorm van corruptie persoonlijk heeft ervaren.
Nog geen vier procent van de bevolking zegt de

voorbij vijf jaar geconfronteerd te zijn geweest met een ambtenaar of politicus die smeergeld of een gunst vroeg voor een dienst.

Dat betekent niet dat burgers zelf geen stappen zetten naar politici en ambtenaren om zaken geregeld te krijgen. Meer dan een kwart van de mannen heeft al eens iemand aangesproken om zijn invloed aan te wenden. Van de jongeren zegt bijna veertig procent dit al eens te hebben gedaan. Iemand aanspreken wil zeggen dat je ook mensen kent die hun invloed kunnen aanwenden. Een derde van de Vlamingen kent niemand die dat eventueel zou kunnen of willen doen. Ook hier valt op dat het vooral jongeren zijn die beweren meerdere personen te kunnen aanspreken. Jongeren voelen zich ook eerlijker behandeld. Hoe hoger de opleiding, hoe positiever de ervaring.

CORRUPTIE: PERCEPTIE EN ERVARING

		VLAANDEREN	WALLONIË	BELGIË	EU	
perceptie	politici	nationaal	53,1	72,7	58,7	53,4
		regionaal	45,9	66,9	52,7	46,0
		lokaal	44,1	62,9	51,0	44,5
ambtenaren		bouwvergunningen	54,7	59,0	55,3	49,5
		marktvergunningen	49,2	61,9	54,2	49,6
		inspectiediensten	47,3	59,7	50,9	34,3
		politie	46,7	56,8	50,0	34,6
		douane	40,6	60,0	47,5	34,2
		gerecht	36,6	53,2	42,2	30,6
		bedrijfsvergunningen	36,6	48,2	40,0	35,8
		gezondheidssector	14,0	34,5	21,5	24,7
		onderwijssector	12,1	25,9	16,4	17,4
		ervaring	geen ervaring	96,9	96,4	96,6

1.23 Voorkomen van corruptie naar sectoren en eigen ervaring met corrupte ambtenaren en/of politici, in %. Bron: EB, herfst 2005.

DOSSIERBEÏNVLOEDING

	MAN	VROUW	TOTAAL	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85
Iemand gevraagd om invloed aan te wenden (af en toe tot vaak)	27,7	17,5	22,5	38,6	34,9	21,3	22,1	13,9	12,7	11,2
Niemand kennen die invloed zou kunnen aanwenden	34,5	36,3	35,5	12,3	23,6	36,8	43,7	40,3	43,4	44,8
Eerlijk behandeld door politici en ambtenaren (nooit tot zelden)	33,4	31,4	32,4	22,9	28,2	29,5	31,6	44,1	36,6	33,3
Behandeling afhankelijk van wie men kent (zeker en vast wel)	22,0	21,7	21,8	14,4	17,1	16,1	26,1	32,5	25,0	20,5
Gunst of smeergeld gevraagd (af en toe of vaak)	4,5	3,0	3,7	2,2	3,2	6,7	4,3	4,4	0,6	2,6

1.24 Mate waarin stellingen onderschreven worden naar geslacht en leeftijd, in %. Bron: ISSP 2006.

Maatschappelijke problemen

Als Vlamingen gevraagd wordt de vijf belangrijkste **maatschappelijke problemen** uit een voorgelegde lijst te selecteren, wordt het druggebruik bij jonge-

ren het meest aangekruist. De top vijf wordt vervolledigd met de pensioenzekerheid, de werkloosheid, het wegvallen van normen en waarden en de onveiligheid op straat. In vergelijking met de tweede helft van de jaren negentig valt op hoe de werkloosheids- en de milieuproblematiek aan belang hebben

TOP 5 MAATSCHAPPELIJKE PROBLEMEN

	1996	1997	1999	2000	2003	2006
Druggebruik bij jongeren	41,6	37,9	39,7	40,4	40,2	35,7
Pensioenzekerheid	27,7	28,3	24,7	24,2	31,9	33,2
De werkloosheid	52,8	49,5	35,3	18,5	34,0	31,7
Het wegvallen van normen en waarden bij de mensen	25,6	24,2	22,8	29,6	29,3	31,5
De onveiligheid op straat	27,8	21,5	22,7	30,2	31,1	28,5
Racisme	18,4	16,2	20,7	21,4	19,0	27,7
De belastingsdruk	36,3	37,2	27,0	30,5	26,2	26,5
De milieuvuiling	39,7	32,2	35,0	40,5	27,3	25,6
Stijgende kostprijs van de gezondheidszorg voor de patiënt	nb	20,7	23,0	23,4	29,0	25,6
De vreemdelingen	19,8	14,9	24,8	22,4	23,5	24,0
Oorlogen en etnische conflicten	2,0	14,4	27,2	21,6	26,1	23,7
De verkeersdruk	22,7	20,5	28,1	33,0	31,0	22,9
Armoede in België	18,8	19,4	18,3	20,1	17,6	20
Politiek gesjoemel en corruptie	27,0	39,2	25,0	19,6	19,9	19,9
De hoge kostprijs van de sociale zekerheid	23,1	25,2	21,2	17,5	21,6	19,8
Aids	28,7	22,0	15,8	20,7	15,4	18,8
Derde wereldproblematiek	13,4	11,1	11,9	15,9	12,5	16,8
De werking van het gerecht en de politiediensten	nb	16,7	13,5	14,7	15,0	16,4
Eenzaamheid en vereenzaming	11,7	11,0	13,1	14,6	11,7	11,9
De spanningen tussen de Vlamingen en de Walen	5,5	6,4	6,9	4,6	5,7	8,9
Fraude en belastingontduiking	9,6	10,1	9,4	8,3	7,2	8,8
De sensatiezucht van de media	7,2	5,9	7,7	10,1	8,8	8,7
Euthanasie	4,3	3,6	7,1	8,1	5,6	8,0
De overheidsschuld	nb	9,3	7,4	4,0	5,2	3,6

1.25 Respondenten die het maatschappelijke probleem als een van de vijf belangrijkste aangeduid hebben, in %. Nb: niet bevraagd. Bron: SCV-survey.

RANGORDE BELANGRIJKSTE PROBLEEM

PROBLEEM	M	V	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85	GEEN/ LO	LAGER SEC	HOGER SEC	NUHO	UNIEF
Het wegvallen van normen en waarden bij de mensen	1	2	7	1	1	1	1	2	7	10	2	1	1	1
Druggebruik bij jongeren	2	4	12	7	2	5	2	3	3	3	1	3	10	17
Pensioen-zekerheid	6	1	8	10	10	2	3	5	1	1	3	5	6	12
Oorlogen en etnische conflicten	3	5	1	3	3	3	5	8	5	11	4	6	2	2
De onveiligheid op straat	8	3	6	6	5	18	4	4	2	2	5	4	5	11
De werkloosheid	4	6	2	2	4	4	6	12	6	9	8	2	4	4
De belastingdruk	5	7	10	4	6	6	7	9	10	5	11	8	7	5
De vreemdelingen	7	8	4	8	7	8	10	10	9	7	6	7	11	10
Racisme	10	10	3	5	8	11	11	15	19	15	9	9	9	7
De milieuvervuiling	12	9	5	9	12	7	8	14	12	14	14	12	3	3
Stijgende kostprijs van de gezondheidszorg voor de patiënt	11	12	16	18	14	12	9	1	4	4	7	14	13	13
Derde wereldproblematiek	9	15	9	11	13	10	13	16	17	17	21	10	8	6

1.26 Rangorde van het belangrijkste probleem naar geslacht, leeftijd en opleiding. Bron: SCV-survey 2006.

ingeboet en hoe de gevoeligheid rond normen en waarden is toegenomen. De hoge score voor racisme valt waarschijnlijk te verklaren door de moorden op Luna en Oulemata in Antwerpen, beide in de lente 2006, toen de bevraging van de survey volop liep. Wanneer gevraagd wordt uit de top vijf van problemen het allerbelangrijkste aan te geven verschijnt een iets andere rangorde. Zo wordt in 2006 het wegvallen van normen en waarden het meest vermeld. Opvallend daarbij zijn de verschillen naar leeftijd en opleidingsniveau. Gendersverschillen zijn eerder beperkt. Vrouwen liggen wel iets meer

wakker van de pensioenzekerheid en de onveiligheid op straat. Voor jongeren zijn oorlogen en etnische conflicten het belangrijkste. In hun top vijf komen ook racisme, de vreemdelingen- en de milieuproblematiek voor. Het normendiscours en de drugproblematiek bij hun leeftijdsgenoten schatten zij lager in. Hooggeschoolden zijn ook gevoeliger voor het milieu en oorlogen en etnische conflicten, zij maken zich meer zorgen over het wegvallen van waarden en normen. Het zal niemand verwonderen dat de stijgende kostprijs van de gezondheidszorg heel wat ouderen zorgen baart.

BELEIDSOPTIES

(ZEKER) WEL	MAN	VROUW	TOTAAL	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85
Zorgen voor de gezondheidszorg voor zieken	95,8	96,1	96,0	94,0	95,1	99,2	95,0	100,0	93,2
Behoorlijke levensstandaard ouderen	93,3	93,8	93,6	85,2	95,1	97,2	94,1	98,8	91,5
Prijzen onder controle houden	89,1	90,1	89,6	88,0	88,0	93,3	87,6	91,3	87,9
Milieuwetten opleggen aan de industrie	87,7	89,1	88,4	82,0	87,3	95,6	91,1	84,9	86,2
Financiële steun studenten uit gezinnen met laag inkomen	87,6	89,0	88,3	86,6	86,1	89,3	87,6	91,3	93,1
Zorgen voor behoorlijke huisvesting voor wie die niet kan betalen	78,9	80,1	79,5	76,4	74,3	84,6	80,2	81,9	83,6
Verkleinen inkomensverschillen arm en rijk	77,2	80,0	78,6	65,3	67,4	88,1	84,7	87,9	89,7
Steun industrie om te groeien	75,1	76,0	75,5	71,2	74,2	81,4	76,6	74,6	63,2
Iedereen aan een job helpen	67,6	68,2	67,9	63,1	59,3	73,2	60,9	78,6	75,2
Behoorlijke levensstandaard werklozen	54,1	52,1	53,1	41,2	43,1	58,7	57,4	57,8	63,8

1.27 Beleidsopties naar geslacht en leeftijd, in %. Bron: ISSP 2006.

BUDGETTAIRE PRIORITEIT

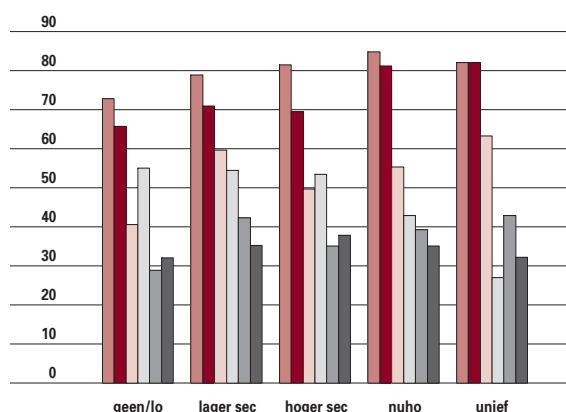
DOMEIN	MAN	VROUW	TOTAAL
Gezondheid	43,9	61,0	52,7
Werkgelegenheid	47,7	52,0	49,9
Onderwijs	29,1	32,9	31,1
Huisvesting	22,8	29,0	26,0
Leefmilieu	22,7	21,3	22,0
Welzijn	18,2	21,5	19,8
Economie	23,5	14,8	19,1
Jeugd	17,4	16,0	16,6
Energie	15,0	7,8	11,3
Mobiliteit	11,6	8,4	10,0
Sport	8,9	4,2	6,5
Inburgering diversiteit	5,5	6,3	5,9
Buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking	4,1	6,4	5,3
Ruimtelijke ordening	5,9	3,8	4,8
Wetenschapsbeleid	7,5	2,3	4,8
Landbouw en plattelandsbeleid	4,7	5,0	4,8
Cultuur	3,2	4,3	3,8
Communicatie en informatie	2,9	1,4	2,2
Stedenbeleid	2,9	1,3	2,1

1.28 Budgettaire prioritaire beleidsdomein (top drie) naar geslacht, in %.
Bron: SCV-survey 2006.

Prioritaire beleidsopties

De gezondheidszorg en de levensstandaard van ouderen moeten de prioriteit krijgen van de overheden. Dat vinden zowel mannen als vrouwen. De standpunten van jongeren wijken wel af. Zo onderschrijven zij minder de optie om de inkomensverschillen te verkleinen en de werklozen een behoorlijke levensstandaard te garanderen. In de veronderstelling dat de Vlaamse overheid over meer budgettaire ruimte zou beschikken, opteert een meerderheid van de bevolking er voor om deze middelen in te zetten voor gezondheid en werkgelegenheid. De rangordes van mannen en vrouwen lopen lichtjes uit elkaar. Zo kiezen vrouwen uitdrukkelijker voor gezondheid en huisvesting, terwijl mannen meer zouden investeren in werkgelegenheid en economie. Hoe hoger geschoold, hoe meer de aandacht gaat naar onderwijs en leefmilieu. Opvallend lage scores zijn er voor de bevoegdheidsdomeinen die waarschijnlijk minder gekend zijn zoals plattelands- en stedenbeleid maar vooral de lage prioriteit die aan cultuur gegeven wordt, valt op.

ECONOMISCHE MAATREGELEN

1.29 Voorstander van economische maatregelen naar opleidingsniveau, in %.
Bron: ISSP 2006.

Gevraagd naar typisch economische maatregelen gaat de voorkeur van de bevolking uit naar overheidssteun voor nieuwe banen en voor nieuwe producten en technologieën. Andere maatregelen krijgen telkens slechts steun van bepaalde bevolkingsgroepen. Zo opteren hooggeschoolden relatief meer voor het snoeien in de overheidsuitgaven en in minder inmenging van de overheid, terwijl kortgeschoolden steun voor in verval geraakte industrieën nog wel zien zitten.

Sinds 1996 wordt jaarlijks een face-to-face enquête afgenomen bij een representatieve steekproef van Vlamingen tussen 18 en 85 jaar. Deze enquête peilt naar opvattingen, overtuigingen en handelingsbereidheid rond diverse maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. De SCV-survey 2006 leverde 1.540 gevalideerde interviews op van de 2.323 beschikbare adressen. Dit komt neer op een respons van 66,3%, wat een behoorlijk resultaat is. Sinds 2002 wordt – in de context van het International Social Survey Program (ISSP) – na het interview ook een vragenlijst bij de respondenten achtergelaten met de vraag deze per post terug te sturen. Deze zogenaamde drop-off vragenlijst was uitgewerkt rond het thema burgerschap. 1.374 respondenten hebben deze vragenlijst beantwoord. Dit komt neer op 89,2% van de gevalideerde face-to-face interviews of 59,1% van de gecontacteerde Vlamingen. Ook dat is een behoorlijk resultaat.

Begrijpelijk wordt wellicht de vraag gesteld of resultaten uit een peiling bij een beperkte groep wel kunnen worden doorgetrokken naar het 'totale universum' Vlamingen. Dit kan, maar dan onder bepaalde statistische voorwaarden. Allereerst moet de steekproef aselekt worden getrokken uit de doelpopulatie, wat er in principe op neerkomt dat iedereen in deze populatie een berekenbare - in principe gelijke - kans moet hebben om getrokken te worden. Ten tweede moet de omvang van steekproef voldoende groot zijn. Aan beide voorwaarden is zeker voldaan. De steekproef werd trapsgewijs getrokken. Eerst werd een aselekte trekking uitgevoerd op gemeenten en vervolgens een aselekte trekking van personen binnen de getrokken gemeenten. Deze laatste trekking gebeurt op basis van een personenbestand op het rijksregister. Een steekproef van om en rond de 1.500 waarnemings-

eenheden is ook voldoende groot om schattingen van parameters in de populatie toe te laten. Surveyonderzoek door middel van steekproeven heeft echter ook consequenties voor de statistische beschrijving en de analyse. In de VRIND-bijdragen waarin gebruik wordt gemaakt van de resultaten van de survey wordt de verdeling van respondenten over categorieën van variabelen in percenten uitgedrukt. Het zou meer accuraat zijn niet dit percentage te vernoemen maar een betrouwbaarheidsinterval met een onder- en bovengrens waarvan het vernoemde percentage het middelpunt is. Dergelijke orthodoxe statistische aanpak zou dan wel ten koste gaan van de leesbaarheid. Daarom de raad aan de lezer om percentages te zien als een schatting van de overeenkomstige populatieparameter binnen een interval. Het begrip betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de geschatte parameter (in casu een percentage) van de totale populatie wel degelijk binnen het interval valt. Meestal wordt een betrouwbaarheidsniveau van 95% gekozen. Dit betekent dat er nog (een betrekkelijk kleine) 2,5% kans bestaat dat de parameter in werkelijkheid beneden de ondergrens ligt en 2,5% kans dat de parameter boven de bovengrens ligt. Tenslotte, wanneer resultaten van steekproefonderzoek worden uitgedrukt in termen van samenhang tussen eigenschappen, zoals bijvoorbeeld het verband tussen leeftijd en het vertrouwen in de democratie, dan moet telkens getoetst worden of deze samenhang wel significant is. Er moet m.a.w. worden gecontroleerd of vastgestelde verbanden tussen eigenschappen al dan niet het gevolg zijn van steekproeftoeval. Wanneer in deze VRIND de onderzoeksresultaten van de SCV-survey worden uitgedrukt in termen van samenhangende eigenschappen dan slaat dit steeds op een significante samenhang.

1.2 Macro- economische context

Economische structuur en groeilanden

1 hoofdstuk

De vernieuwde regionale rekeningen van de Europese Unie bestaan nu zowat tien jaar. Dat is een goed moment om de Vlaamse economische sectoren met de Europese evoluties te vergelijken. Dit hoofdstuk gaat ook dieper in op de prestatie van de groeilanden Ierland en Finland. Wat is het recept van hun succes?

Structuur van de economie

In 2004 neemt de primaire sector 1% van de **bruto toegevoegde waarde** voor haar rekening. De secundaire sector is goed voor 29% en de tertiaire sector voor 70%.

De nieuwe EU-lidstaten hebben een heel ander profiel. Zij blijken eerder in eerste twee sectoren gespecialiseerd dan in de dienstensector.

Secundaire sector

In onze buurlanden Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk is het proces van **desindustrialisatie** verder gevorderd dan in België of Vlaanderen. De Vlaamse industrie haalt niet alleen daarom hoge cijfers. Het percentage wordt kunstmatig opgetrokken omdat de typische hoofdstedelijke activiteit met veel dienstenbedrijven in het Vlaamse Gewest ontbreekt.

De belangrijkste secundaire bedrijfstakken zijn de chemie en farmacie, textiel en confectie en de metaalnijverheid. Bovendien groeiden ze het voorbije decennium sterker dan het EU25-gemiddelde.

De nutsindustrie en de fabricatie van transportmiddelen gedijen eveneens goed in het Vlaamse Gewest maar andere Europese landen maken hier een inhaalbeweging. Bedrijven die machines en apparaten produceren zijn naar verhouding minder belangrijk in de Vlaamse economie maar konden wel hun positie versterken.

Tertiaire sector

Het onderwijs is prominent aanwezig en groeide bovendien de voorbije tien jaar sterker dan elders in

Europa. In mindere mate gaat dat ook op voor de **zakelijke diensten** en verhuur en voor gezondheidszorg en verzorging. Deze sectoren zijn typerend voor een ontwikkelde economie.

De handel staat ook sterk maar groeide iets minder dan gemiddeld in de EU25. Diensten zoals cultuur, sport en recreatie zijn opvallend minder vertegenwoordigd in het Vlaamse Gewest, maar maken toch een inhaalbeweging.

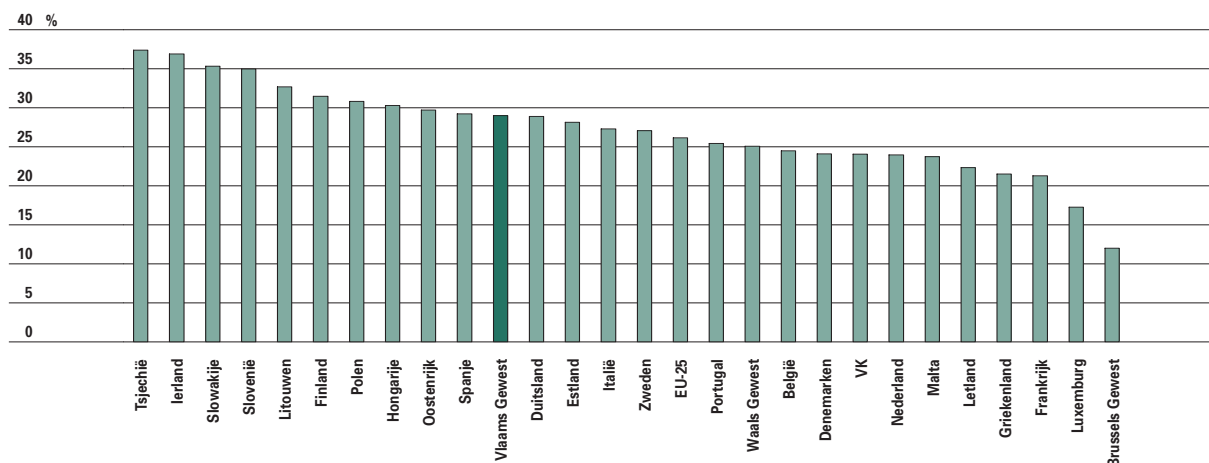
Banken en verzekeringen en openbare diensten horen typisch in een hoofdstad thuis. Dat verklaart waarom ze zich minder snel ontwikkelden in het Vlaamse Gewest. Zwak scoren vervoer en communicatie en de horeca.

Technologie en kennis

Ontwikkelde economieën kunnen extra toegevoegde waarde genereren via technologie of design. De **mediumhoog- en hoogtechnologische sectoren** in de industrie zorgen in 2004 voor 9% van de Vlaamse toegevoegde waarde. De EU25 houdt het op 8%. Duitsland, Zweden en de groeilanden Ierland en Finland scoren hoger. Maar ook enkele nieuwe lidstaten laten zich niet onbetuigd: Tsjechië, Hongarije en Slovenië realiseren een relatief groot deel van hun toegevoegde waarde in deze sectoren. In Griekenland, Luxemburg, Letland en Portugal daarentegen stellen de medium- en hoogtechnologische sectoren niet zoveel voor.

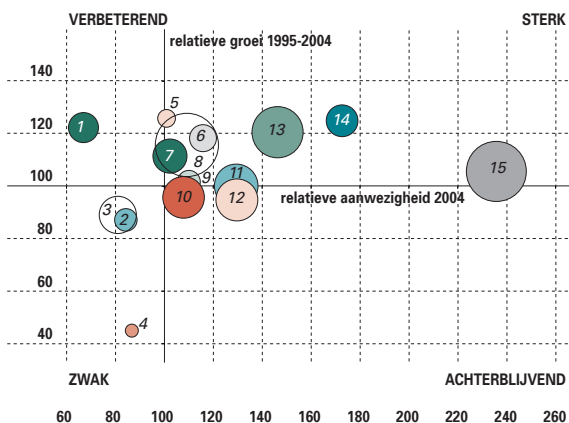
Opvallend zijn de lagere scores voor Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Dit is ook zo voor het Waalse Gewest (7%). Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is met zijn hoofdstedelijk profiel een geval apart.

BELANG SECUNDAIRE SECTOR

1.30 Aandeel van de secundaire sector in de bruto toegevoegde waarde in 2004.
Bron: Eurostat.

SITUERING SECUNDAIRE BEDRIJFSTAKKEN

1.31 Evolutie van de secundaire bedrijfstakken van 1995 tot 2004 ten opzichte van de EU25 (index 100 in 1995) op basis van de reële bruto toegevoegde waarde (schatting).

Bron: Eurostat, verwerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Op de horizontale as: een index groter dan 100 wil zeggen dat die sector in Vlaanderen een aandeel heeft dat groter is dan het aandeel van die sector voor de EU25. Dit wijst op een Vlaamse specialisatie.

Op de verticale as: een index groter dan 100 wil zeggen dat de toegevoegde waarde in die sector in het Vlaamse Gewest sterker gegroeid is dan in de EU25 (of minder gedaald). De grootte van de bel geeft de omvang van de toegevoegde waarde weer. Op die manier ontstaan er vier kwadranten: sterk = sterk aanwezig en sterk gegroeid; achterblijvend = sterk aanwezig, maar zwak gegroeid; verbeterend = zwak aanwezig, maar sterk gegroeid; achterblijvend = zwak aanwezig en zwak gegroeid.

(1 machines en apparaten, 2 bouwmaterialen, 3 elektrische apparaten en instrumenten, 4 aardolieaffinage en kernindustrie, 5 hout, 6 kunststof, 7 papier en drukkerijen, 8 bouw, 9 meubels, 10 nutssector, 11 voeding, 12 transportmiddelen, 13 metaalnijverheid, 14 textiel en confectie, 15 chemie en farmacie).

De **kennisintensieve diensten** zijn in het Vlaamse Gewest goed voor 33% van de toegevoegde waarde. Hier zitten we onder het gemiddelde van de EU25 (35%) en het percentage van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (50%).

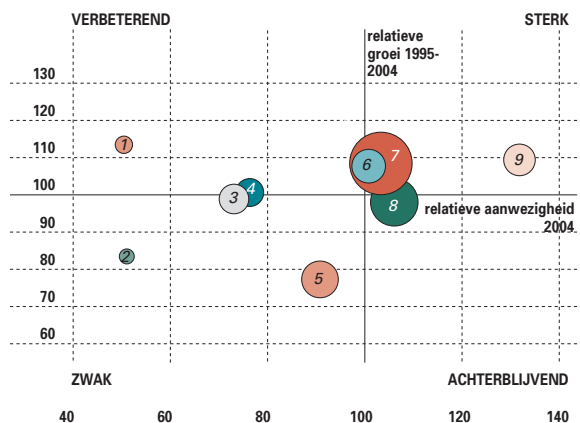
Behalve Luxemburg dat hier het internationale karakter van haar economie verzilvert, haalt ook het Verenigd Koninkrijk een hoge score. Onze drie buurlanden doen het beter dan Vlaanderen, maar worden toch door België als geheel gepasseerd. De nieuwe EU-lidstaten en de Mediterrane landen (behalve Italië) doen het hier minder goed.

Concentraties

Tot slot nog een woordje over concentraties in de Europese Unie. De drie belangrijkste landen, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk produceren samen reeds 54% van de toegevoegde waarde in de EU25. Ter vergelijking: ze maken 45% uit van de EU25 bevolking.

In een aantal bedrijfstakken is de concentratie zelfs nog groter. In de leerijverheid staat Italië in voor

SITUERING TERTIAIRE BEDRIJFSTAKKEN

1.32 Evolutie van de tertiaire bedrijfstakken van 1995 tot 2004 ten opzichte van de EU25 (index 100 in 1995) op basis van de reële bruto toegevoegde waarde (schatting).

Bron: Eurostat, verwerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Op de horizontale as: een index groter dan 100 wil zeggen dat die sector in Vlaanderen een aandeel heeft dat groter is dan het aandeel van die sector voor de EU25. Dit wijst op een Vlaamse specialisatie.

Op de verticale as: een index groter dan 100 wil zeggen dat de toegevoegde waarde in die sector in het Vlaamse Gewest sterker gegroeid is dan in de EU25 (of minder gedaald). De grootte van de bel geeft de omvang van de toegevoegde waarde weer. Op die manier ontstaan er vier kwadranten: sterk = sterk aanwezig en sterk gegroeid; achterblijvend = sterk aanwezig, maar zwak gegroeid; verbeterend = zwak aanwezig, maar sterk gegroeid; achterblijvend = zwak aanwezig en zwak gegroeid.

(1 overige gemeenschaps- en persoonlijke diensten, 2 hotels en restaurants, 3 openbaar bestuur, 4 banken en verzekeringen, 5 vervoer en communicatie, 6 gezondheidszorg en maatschappelijke diensten, 7 zakelijke diensten en verhuur, 8 handel en reparatie, 9 onderwijs).

51% van de toegevoegde waarde.

In de sector van de transportmiddelen, waarvan wagens een belangrijke component uitmaken, neemt Duitsland op zijn eentje 41% voor zijn rekening (terwijl de hele Duitse economie goed is voor 21% van de toegevoegde waarde van de EU25). Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zorgen samen voor 69% van de Europese toegevoegde waarde in de sector van de transportmiddelen.

De conclusie is dat het Vlaamse Gewest de typische kenmerken van een ontwikkelde economie vertoont. Het ontbreken van een hoofdstad heeft wel een invloed op de sectorale verdeling van de activiteiten.

Focus op leren en Finnen

Sterke groeiers

Veel beleidsmakers maken van **economische groei** een belangrijke doelstelling. Groei garandeert immers welvaart, gezonde openbare financiën en afbouw van de werkloosheid. Voor de toekomst is groei ook een noodzaak om de gevolgen van de

INDICATOREN DEMOGRAFIE

	BEVOLKING 1 JANUARI 2006	BEVOLKINGSDICHTHEID 2004	AFHANKELIJKHEIDSRATIO 1/1/2004	AANDEEL JONGEREN (0-19 JAAR) 1/1/2004	AANDEEL OUDEREN (65 JAAR OF OUDER) 1/1/2004
Vlaams Gewest	6.078.600	445	66,3	22,3	17,6
Ierland	4.209.019	58	65,4	28,4	11,1
Finland	5.255.580	15	64,8	23,8	15,6
EU-15	389.432.851	116	64,6	22,3	17,0

1.33 Demografische kernindicatoren voor de EU15, het Vlaamse Gewest, Ierland en Finland. Bron: Eurostat.

vergrijzing op te vangen. Sommige economen denken dat Europa met een chronisch groei-probleem kampt. Daarbij verwijzen zij naar de groeiprestaties van opkomende economieën die vandaag hun onbenutte kapitaals- en arbeidsreserves in de strijd gooien, maar ook naar de VS die de voorbije jaren beter presteerden dan Europa.

Binnen Europa liggen de groeipercentages ver uiteen. Ierland en Finland nemen een hoge vlucht ook al zijn het maar kleine landen met een geringe binnenlandse afzetmarkt, die op de koop toe perifeer liggen in de Europese Unie. En toch slagen ze erin sterke groeicijfers neer te zetten. Welke lessen kan men hieruit trekken?

Ierland, Finland als het Vlaamse Gewest hebben sommige punten gemeen: weinig inwoners en een gelijkaardige verhouding ouders-jongeren. Maar anders dan in het Vlaamse Gewest hebben de twee landen een geringe bevolkingsdichtheid. Dat is van belang voor locatie van activiteiten, transportmogelijkheden, de aanwezigheid van arbeidskrachten... Finland is een van de landen in Europa waar de vergrijzing zich het sterkst zal laten voelen in de toekomst. In het begin van de jaren negentig hadden de Europese economieën net een periode van

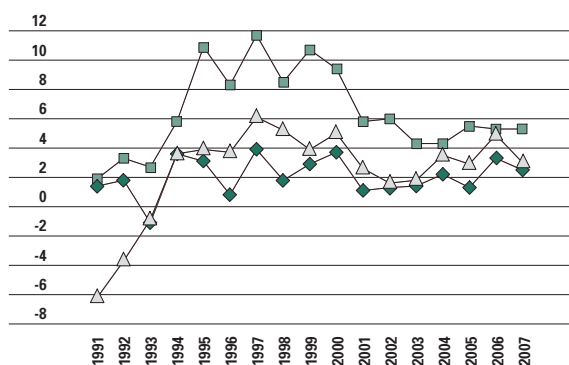
hoogconjunctuur achter de rug. De Duitse eenmaking, de sanering van de financiën en wisselkoersperikelen zorgden in 1993 voor een **recessie** in de meeste landen. Het Vlaamse Gewest zag het BBP over 1991-1995 met gemiddeld 1,7% per jaar aangroen.

Finland deed het toen nog slechter (gemiddeld -0,7%) omdat het land kampte met een bankcrisis en met het wegvallen van de Sovjet-afzetmarkt. Ierland wist toen reeds gemiddeld met 4,9% te groeien. De sociale vrede met een combinatie van loonmatiging en belastingvermindering wierp vruchten af. Bovendien maakte de creatie van de Europese eenheidsmarkt van Ierland een aantrekkelijk vestigingsland voor tal van Amerikaanse bedrijven: er wordt Engels gesproken en het fiscaal regime was gunstig. In vergelijking met andere Europese landen was Ierland ten slotte een **lage kostenland**. Belangrijk is ook de rol van de overheid via de Irish Development Authority (IDA) dat buitenlandse investeringsprojecten naar Ierland wist te brengen. In de tweede helft van de jaren negentig jaren werd pas duidelijk tot wat Ierland en Finland in staat waren: de Ierse economie groeide bijna 10% per jaar. Als lid van de Europese Unie richtte Finland zich meer en meer op de Europese afzetmarkten. Dat leverde een gemiddelde groei op van 4,8%. Lager dan de Ierse cijfers, maar merkbaar boven de Vlaamse (2,6%).

Na 2000 veranderde de economische situatie. De **ICT-zeepbel** spatte uiteen. Het bedrijfsleven voerde saneringen door na de euforie van investeringen en overnames. De Vlaamse groei bleef opnieuw steken op een jaarlijks gemiddelde van 1,9%, zowat het peil van de eerste helft van de jaren negentig. Ierland kon 5,2% optekenen.

Finland bereikte een behoorlijke 2,9%. Dit contrasteert op het eerste zicht met het gewicht van ICT-gigant Nokia in de Finse economie. Nokia is voor het merendeel in buitenlandse handen. Finland kon bovendien als euroland volop genieten van de lage interestvoeten en muntspeculaties tegen de Finse markka behoren definitief tot het verleden.

REËLE GROEI BBP

1.34 De jaren 2006 en 2007 zijn prognoses.

Voor het Vlaamse Gewest is het jaar 2005 een raming.

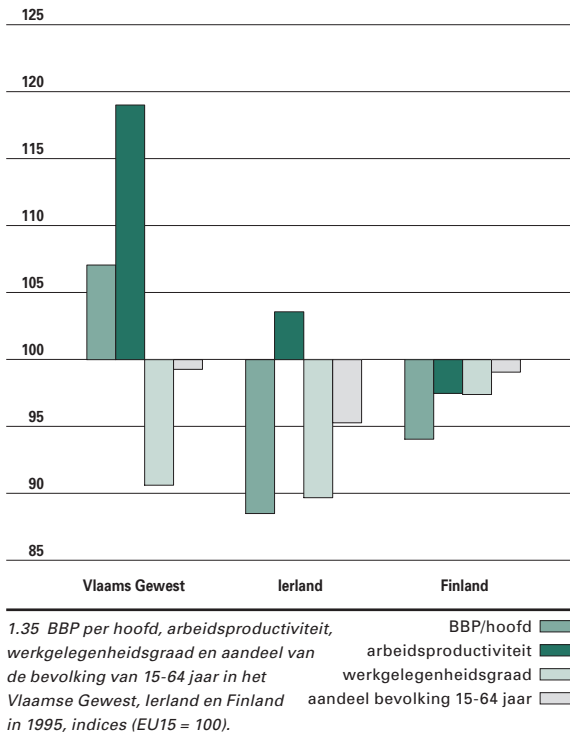
Bron: Eurostat, INR, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Vlaams Gewest ◆

Ierland ■

Finland ▲

FACTOREN WELVAART IN 1995

Hoge welvaart

De opmerkelijke groeiprestaties zorgden ook voor een opstoot van het welvaartsniveau in de twee landen. In Ierland was de groei zonder meer spectaculair. In 1995 lag het **BBP per inwoner** nog 11% onder het gemiddelde van de EU15. Tien jaar lag het er 28% boven.

Finland bleef in 1995 6% onder het Europees gemiddelde. In 2005 was het land er reeds 2% boven geklommen.

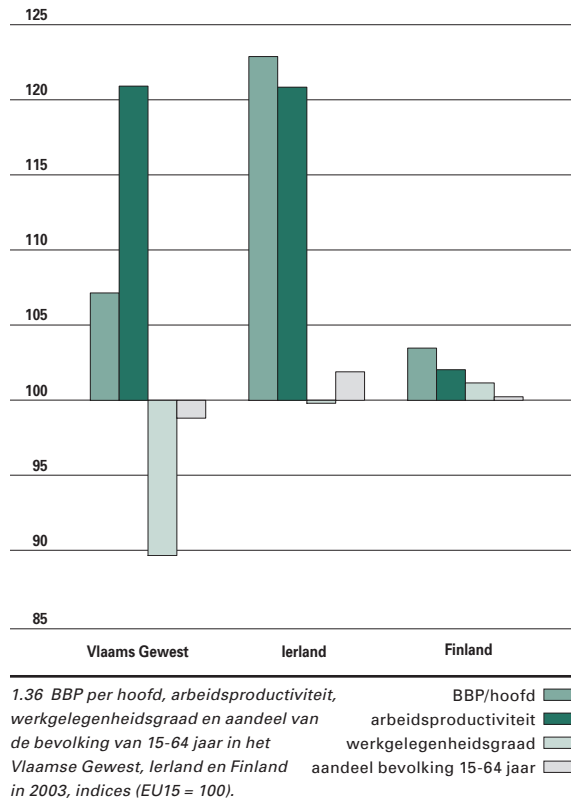
Het Vlaamse Gewest realiseerde een surplus van 8% in 1995 dat sindsdien licht afbrokkelde tot 7%.

Toch is een kanttekening op zijn plaats. Ierland kende een toevloed van buitenlandse investeringen. Deze multinationals repatriëren hun winsten naar het thuisland. Het bruto binnenlands product ligt dan ook veel hoger dan het nationaal inkomen.

Als we het **inkomen per inwoner** bekijken scoort het Vlaamse Gewest opmerkelijk hoog. Ierland en Finland liggen in 2003 respectievelijk 15% en 29% onder het Vlaamse cijfer.

Het BBP per inwoner bestaat uit een aantal factoren. Het loont de moeite even stil te staan bij de toestand in 1995 en deze vandaag. Medio jaren negentig was de geproduceerde welvaart per inwoner hoger in het Vlaamse Gewest dan in Ierland of Finland. De belangrijkste reden daarvoor

FACTOREN WELVAART IN 2003

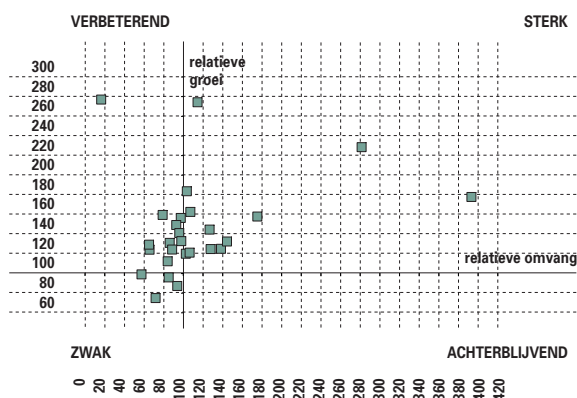
was onze hoge **arbeidsproductiviteit**. Dit is een historisch gegeven. Onze vrij hoge loonkost dwong bedrijven ertoe te investeren in arbeidsbesparende technieken en efficiëntie. Dit komt door de sterke concurrentie die bedrijven uit een kleine, open economie als de Vlaamse voelen. De inplanting van buitenlandse bedrijven met veel technologische en innovatieve kennis droeg evenzeer bij tot onze hoge arbeidsproductiviteit. Tegelijk lag de werkgelegenheidsgraad onder het EU15-gemiddelde. Dit hoeft niet te alarmeren: de nabijheid van Brussel-Hoofdstad als werkgelegenheidspool verklaart het relatief lage Vlaamse niveau. Het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd ten slotte lag slechts iets onder het gemiddelde van de EU15. Het plaatje oogde in 1995 niet zo rooskleurig in Ierland en Finland.

Ierland kampte in dat jaar nog met een relatief lage werkgelegenheidsgraad. Ook het aandeel van de bevolking van 15-64 jaar was inferieur aan dit van de EU15. Dit kwam door de grote aanwezigheid van jongeren in de bevolking. Wel kon Ierland in 1995 bogen op een iets grotere arbeidsproductiviteit dan gemiddeld in de EU15. Maar dit was onvoldoende om het welvaartsniveau op hetzelfde niveau te krikken.

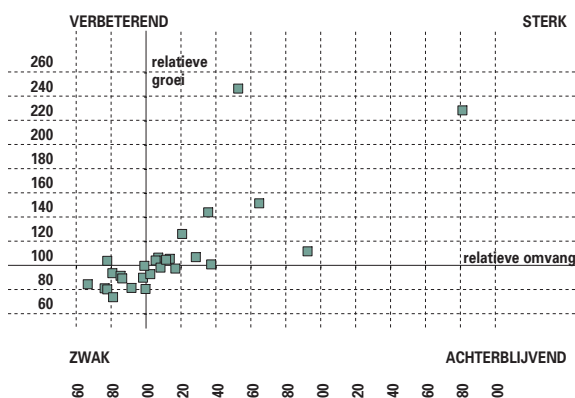
ARBEIDSPRODUCTIVITEIT IERLAND

1.39 Relatieve omvang (2004) en groei (1995 – 2004) van de arbeidsproductiviteit in de secundaire en tertiaire sectoren in Ierland. Indices (EU15 = 100).

Bron: Eurostat, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

ARBEIDSPRODUCTIVITEIT FINLAND

1.40 Relatieve omvang (2004) en groei (1995 – 2004) van de arbeidsproductiviteit in de secundaire en tertiaire sectoren in Finland. Indices (EU15 = 100).

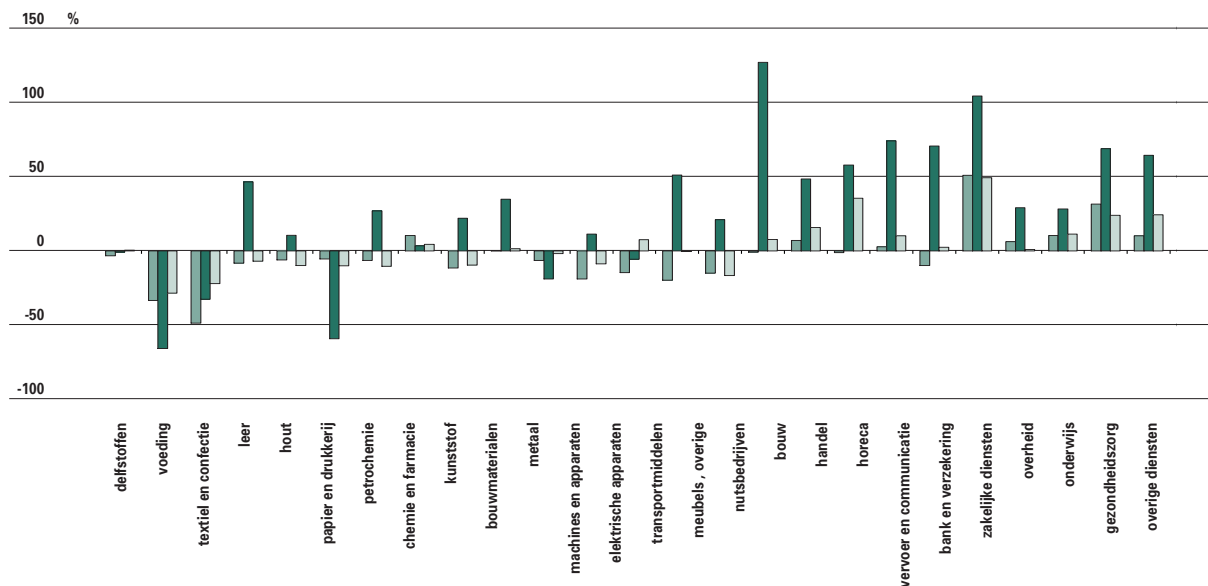
Bron: Eurostat, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

In Vlaanderen daarentegen vinden we de meeste sectoren in het sterke kwadrant terug: zowel hun groei als hun niveau is superieur aan dit van de EU15.

De Finse sectoren zijn door de band niet zo productief als de Vlaamse. Belangrijke uitzonderingen zijn de elektrische apparaten (Nokia), de aardolieraffinatie en het vervoer & communicatie. Het beeld voor Finland blijft tweeslachtig: het ene deel van

de bedrijfstakken wordt als sterk aangemerkt, het andere deel blijft zowel qua groei als niveau achter op de EU15. Reeds vóór de jaren negentig begon een proces van **creatieve destructie** in Finland. Bedrijven met hoge productiviteit zagen het licht en verouderde verdwenen. Dit gebeurde vooral in sectoren die met het buitenland handel dreven. De groei van Finland is met andere woorden geen volledig Nokiaverhaal en het kwam er ook niet

GROEI WERKGELEGENHEID

1.41 Toename van de totale werkgelegenheid naar sector in het Vlaams Gewest, Ierland en Finland over 1995 – 2004. Indices (EU15 = 100).

Bron: Eurostat, INR, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Vlaams Gewest (dark green)
Ierland (medium green)
Finland (light green)

uitsluitend door de herneming na de recessie van begin jaren negentig.

Al dit verklaart nog niet volledig waarom de Vlaamse bruto toegevoegde waarde minder sterk groeide tussen 1995 en 2004. De werkgelegenheid vervolledigt het beeld. In die periode steeg het aantal arbeidplaatsen in de EU15 met 13%. Ierland en Finland konden respectievelijk 44% en 34% meer arbeidsplaatsen aanbieden. In Ierland ging dat gepaard met een sterke toename van de beroepsbevolking. Het Vlaamse Gewest bleef steken op 8%. Dit beeld is vrij algemeen voor alle bedrijfstakken. Vlaanderen creëerde gewoonweg minder jobs tussen 1995 en 2004.

Belang van innovatie

Innovatie is een ander belangrijk element voor de competitiviteit van bedrijven. Daarover bestaat weinig rechtstreeks cijfermateriaal. Vast staat dat Finland de Lissabon-doelstelling van O&O uitgaven reeds bereikt heeft. Vlaanderen heeft op dat vlak nog inspanningen te doen, maar Ierland presteert nog zwakker.

Het aantal aangevraagde patenten is een weerspiegeling van de onderzoeksinspanningen van de economieën: Finland staat veruit aan de kop van de drie, gevolgd door het Vlaamse Gewest en in laatste instantie Ierland. Dit beeld verandert niet bij de subcategorie van de high-tech-, biotech- en ICT-patenten. Finland komt hier met andere woorden goed uit de verf.

Toch is er een belangrijke kanttekening: de onderzoeksinspanningen gebeuren vrij geconcentreerd in de ICT- en aanverwante sectoren. Zo is Nokia alleen reeds goed voor een derde van alle Finse O&O inspanningen. Sectoren die meer op de binnenlandse markt georiënteerd zijn staan veel minder ver in hun O&O inspanningen. Dat kan verklaren waarom het gemiddelde productiviteitsniveau van de Finse economie achterblijft op dit van Ierland en Vlaanderen.

Ook in Vlaanderen concentreren de onderzoeksinspanningen zich in een paar sectoren en bedrijven. Maar de Vlaamse, open economie voelt al vele jaren de concurrentie van het buitenland. De betere productiviteit van vele subsectoren is er te wijten aan kostenbesparingen en efficiënter produceren. Ierland weet vandaag hoge productiviteitscijfers op te tekenen zonder een hoog niveau van onderzoek en ontwikkeling. De Ierse ontwikkeling staat in verband met de vestiging van buitenlandse bedrijven. Hun groei is gebaseerd op efficiëntie en het implementeren van research die de moederbedrijven in het buitenland verrichten.

Zowel Vlaanderen als Finland stellen relatief veel mensen in de hoog- tot medium-hoogtechnologische industrie en high-tech-diensten tewerk. Ierland doet het wat minder goed. Op het totaal van de kennisintensieve diensten echter halen de twee landen betere cijfers dan het Vlaamse Gewest. Dat is te verklaren door het feit dat Brussel geen deel uitmaakt van het Vlaamse Gewest en dat deze diensten in hoofdstedelijke gebieden sterker aanwezig zijn.

In Finland zijn de high-tech- en de marktdiensten prominenter aanwezig. Ierland telt relatief veel werkenden in de financiële diensten. De drie gebieden beschikken over een goed opgeleide beroepsbevolking. Maar in Ierland en Finland is er meer aandacht voor opleidingen in wiskunde, wetenschappen en technologie, getuige het relatief grotere aantal studenten in die richtingen. Voorts neemt een belangrijk percentage van de volwassen bevolking deel aan levenslang leren in Finland. Van het trio nemen het Vlaamse Gewest en Finland het voortouw in tewerkstelling in creatieve beroepen. Ierland scoort opnieuw zwakker, maar zit toch nog op het EU15-gemiddelde.

Het ICT-gebruik ligt in de twee groeielanden hoger dan in het Vlaamse Gewest. Ierse bedrijven realiseren een opvallend hoog percentage van hun omzet via e-commerce.

INNOVATIE

	AANDEEL WERKENDEN IN MEDIUM-HT EN HT INDUSTRIE EN HT DIENSTEN 2005	AANDEEL WERKENDEN MET EEN HOGER OPLEIDINGSNIVEAU 2005	TOTAAL PATENTAAANVRAGEN PER MILJOEN INWONERS 2002	AANDEEL VAN DE VOLWASSEN BEVOLKING DAT DEELNEEMT AAN LEVENSLANG LEREN 2004	TOTAAL O&O UITGAVEN IN % BBP 2003	AANDEEL WERKENDEN IN CREATIEVE BEROEPEN 2005
Vlaams Gewest	11,9	35,5	161,0	9,8	2,08	43,8
Ierland	9,5	31,4	79,0	6,1	1,16	38,2
Finland	11,3	35,1	306,0	22,8	3,43	43,7
EU-15	10,2	30,9	155,0	9,3	1,90	38,9

1.42 Kernindicatoren Innovatie en ICT voor de EU15, het Vlaamse Gewest, Ierland en Finland.
Bron: Eurostat.

Arbeidsmarkt

De goede groeiprestaties van Ierland en Finland gingen hand in hand met een toename van de werkzaamheid. Dit is deels ook te zien als een inhaalbeweging en niet in het minst gestuwd doordat de bevolking er de voorbije jaren meer opleidingen volgt.

In 1995 was de werkzaamheidsgraad van dit trio het hoogst in Finland. Zowel het Vlaamse Gewest als Ierland situeerden zich iets boven het EU15-gemiddelde. Recent gaan Finland en Ierland het Vlaamse Gewest vooraf en scoren beide landen ook duidelijk boven het resultaat van de EU15 als geheel. De goede Finse prestatie komt door de hogere deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt. Ook kan Finland – net als Ierland – buigen op een hogere werkzaamheidsgraad bij oudere personen. Dit is een pijnpunt voor de Vlaamse economie. De werkloosheidsgraad tenslotte is relatief laag in het Vlaamse Gewest en nog hoger in Ierland. Finland kampt met een werkloosheidsprobleem sinds de recessie van het begin van de negentiger jaren. Maar er is verbetering merkbaar.

Conclusie

Ierland zette een verbazingwekkende groeiprestatie neer. Het land slaagde erin de productiviteit van haar sectoren op te drijven. Belangrijker evenwel is de toegenomen productiviteit van een aantal zwaargewichten. Hier zien we de gunstige invloed van de buitenlandse aanwezigheid in de Ierse economie. De sectorsamenstelling heeft geen invloed op het eindresultaat; het land is niet beter of slechter aanwezig in groeisectoren. Daarbij komt verder dat de werkgelegenheid in vrijwel alle sectoren relatief sterk toenam. De cocktail van beide elementen zorgde voor de Ierse groei-explosie. Is dat nu houdbaar op termijn? Ierland zal in de toekomst voor buitenlandse investeringen meer en meer de concurrentie van andere opkomende landen ondergaan. Op het vlak van innovatie heeft

het land nog een weg af te leggen. Recent werd trouwens duidelijk dat de productiviteitsontwikkeling vertraagt. Dit komt door de groter wordende bijdrage van diensten en van de bouwsector aan de Ierse economie. Daarenboven vloeit de Europese geldkraan minder rijkelijk dan in het verleden het geval was. Ierland zal zich met andere woorden moeten heroriënteren naar een brede, innovatiegerichte economie. Het aantrekken en behouden van buitenlandse bedrijven blijft heel belangrijk. Finland groeide eveneens sterk, maar minder spectaculair. De arbeidsproductiviteit maakt er veel minder het verschil. Ook dit land dankt de verhoogde welvaart aan de hogere inzet van arbeidskrachten. De gemiddelde O&O-prestaties van Finland zijn behoorlijk. Maar ze verlopen nogal geconcentreerd bij een aantal sectoren. De diffusie van de onderzoeksinspanningen over de hele economie en de vergrijzing zijn aandachtspunten voor de Finse beleidsmakers.

In het Vlaamse Gewest blijft de arbeidsproductiviteit nog steeds de motor van de groei. De lagere benutting van arbeid kost welvaartspunten. Toch moet men oppassen voor een vergelijking met landen zoals Ierland en Finland omwille van het ontbreken van een hoofdstad en de specifieke nijverheid daarrond. Als we kijken naar het beschikbare inkomen per inwoner doet Vlaanderen het zeker nog niet slecht. Dat neemt niet weg dat ondernemerschap en creativiteit in de gaten moeten gehouden worden willen we onze welvaartspositie behouden.

ARBEIDSMARKT

	TOTALE WERKZAAMHEIDSGRAAD	WERKZAAMHEIDSGRAAD VROUWEN	WERKZAAMHEIDSGRAAD 55-64 JARIGEN	WERKLOOSHEIDSGRAAD
Vlaams Gewest	64,9	57,9	30,5	5,4
Ierland	67,6	58,3	51,6	4,3
Finland	68,4	66,5	52,7	8,4
EU-15	65,1	57,3	44,1	8,2

1.43 Kernindicatoren arbeidsmarkt voor de EU15, het Vlaamse Gewest, Ierland en Finland in 2005.
Bron: Eurostat.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Barry F. e.a., “The single market and Ireland’s recent economic growth”. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 39, nr. 3, september 2001.
- Cassidy M., “Productivity in Ireland: trends and issues”, Irish Central Bank, *Quarterly Bulletin*, spring 2004.
- Chevallier M., “Irlande: un miracle, pas un modèle”, *Alternatives économiques*, nr. 173, september 1999.
- Cordis EU, “Finland’s road to prosperity”, juli 2006.
- Hamilton, R., “Education, Demographics and the Irish Economic Miracle”, *Irish Central Bank Quarterly Bulletin*, 2 2005.
- Daveri F. e.a., “Not only Nokia: what Finland tells us about new economy growth”, *Economic Policy* 38, april 2004.
- Hurley J., “Innovation and productivity in Ireland”, *Irish Central Bank Quarterly Bulletin*, 1 2006.
- KBC, “Het Ierse groeidecennium”, *Economisch Financiële Berichten* 14, jaargang 54, 27 augustus 1999.
- Maliranta Mikka, “Creative destruction in Finnish manufacturing”, *The Finnish Economy and Society*, nr. 1, 2004.
- Mc Laughton D., “The Irish economy: why no overheating?”, ANB Amro Bank, *Economic Perspectives*, februari 2000.
- Ministry of Finance Finland, “The Lisbon strategy for growth and jobs. The Finnish national reform programme 2005 – 2008. Annual progress report”, 3b / 2006.
- Ministry of Finance Finland, “Stability Programme for Finland”, 4b / 2006.
- OCDE, “Examens territoriaux. Finlande. Performances régionales et potentialités inexploitées”, 2005.
- OESO, “Economic survey of Finland 2006”, *Policy Brief*, mei 2006.
- OESO, “Economic survey of Ireland 2006”, *Policy Brief*, maart 2006.
- Peet J., “The luck of the Irish. A survey of Ireland”. *The Economist*, 16 oktober 2004.
- Roberts A., “A midsummer night’s dream. A survey of the Nordic region”, *The Economist*, 14 juni 2003.
- Salo Sinikka, “The first eleven years of Finland’s EU membership”, *Finlands Bank*, 19 januari 2006.
- *The Economist*, “Swedes chopped. Europe’s high-tech economies”, 6 september 2001.
- Ughetto P., “Irlande. Emploi: le miracle à la croisée des chemins”, *Problèmes économiques*, nr. 2746, januari 2002.

Websites

- Eurostat
<http://ec.europa.eu/eurostat/>
  - Belgostat
www.belgostat.be
-

1.3 Demografische context

1
hoofdstuk

Bevolking

Het Vlaamse Gewest telt ruim zes miljoen inwoners, wat neerkomt op 58 procent van de Belgische bevolking en 1,2 procent van de Europese Unie (EU27). De gemiddelde bevolkingsdichtheid is er ruim dubbel zo hoog als in het Waalse Gewest. Van de omliggende landen of regio's kennen Nederland en Nordrhein-Westfalen een nog hoger

gemiddelde. De bevolkingsdichtheid is het sterkst in de zogenaamde Vlaamse ruit, het kerngebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent.

De bevolking nam tussen 2000 en 2006 toe met 2,3%, met als uitschieters Spiere-Helkijn (9,3%) en Ardoos (-3,8%). Een daling was er in een eerder beperkt aantal gemeenten (44 van 308), waaronder Kortrijk, Ieper en Tongeren.

Het Waalse Gewest volgt hetzelfde groeiritm (2,2%) maar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest groeit fors aan (6,2%).

BEVOLKING EN BEVOLKINGSDICHTHEID

WOONPLAATS	BEVOLKING (x 1 MILJOEN)	OPPERVLAKTE (KM ² LAND)	BEVOLKINGS- DICHTHEID (INW./KM ²)
Vlaams Gewest	6,1	13.522	449
Waals Gewest	3,4	16.844	209
Brussels Gewest	1,0	161	6.312
België	10,5	30.528	344
Nederland	16,3	33.756	483
Nordrhein-Westfalen (D)	18,1	34.085	530
Nord - Pas de Calais (F)	4,0	12.414	326
EU (27 landen)	492,9	4.300.451	113

1.44 Totale bevolking (x1.000) en gemiddelde bevolkingsdichtheid per km² land, voor België en zijn gewesten, voor Nederland, Nordrhein-Westfalen, Nord - Pas de Calais en voor de EU27, stand op 1 januari 2006.

Bron: 1) België: Algemene Directie Statistiek, 2) Nederland: CBS, 3) Nordrhein-Westfalen: Statistisches Bundesamt Deutschland, 4) Nord - Pas-de-Calais: INSEE, 5) EU25: Eurostat.

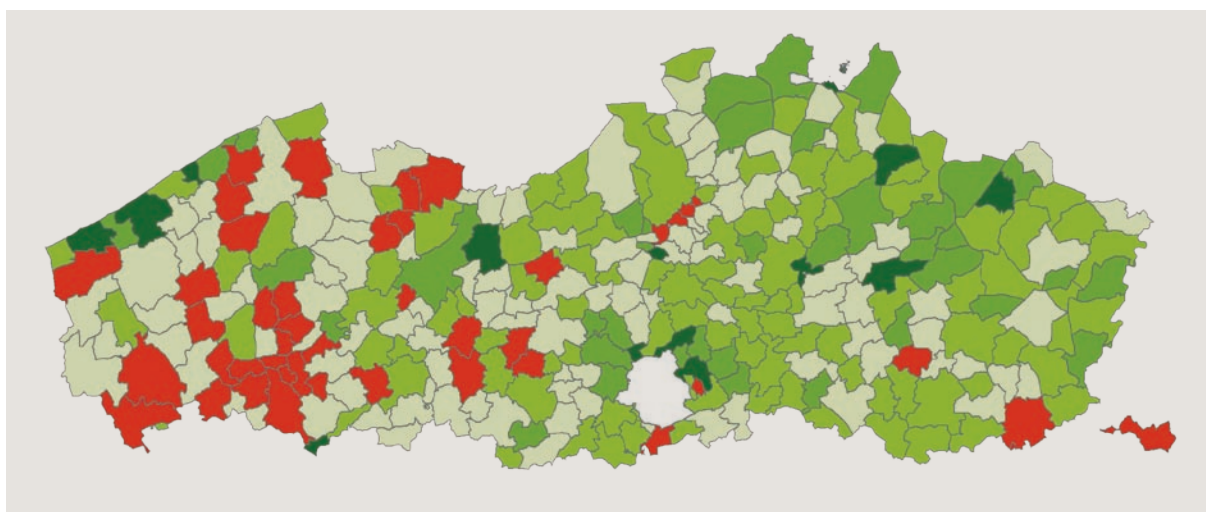
Buitenlandse bevolking

Ongeveer vijf procent van de bevolking was op 1 januari 2006 geregistreerd als buitenlander.

Het Waalse Gewest (9%) en vooral het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (27%) klimmen daar fors bovenuit. Weinig verbazend is de hoge concentratie van buitenlanders in de Antwerpse en Limburgse grensgemeenten, maar ook in de hoofdstad en de Vlaamse rand eromheen. Drie Vlaamse steden komen boven de tien procent uit: Genk, Antwerpen en Leuven.

Nederlanders vormen overduidelijk de grootste groep onder de buitenlanders. Hun aantal groeit overigens nog fors aan. Opvallend is het opduiken van Polen in de top tien. De Turkse of Marokkaanse nationaliteit komt dan weer minder voor, wat te maken heeft met de versoepelde naturalisatiewetge-

BEVOLKINGSGROEI PER GEMEENTE

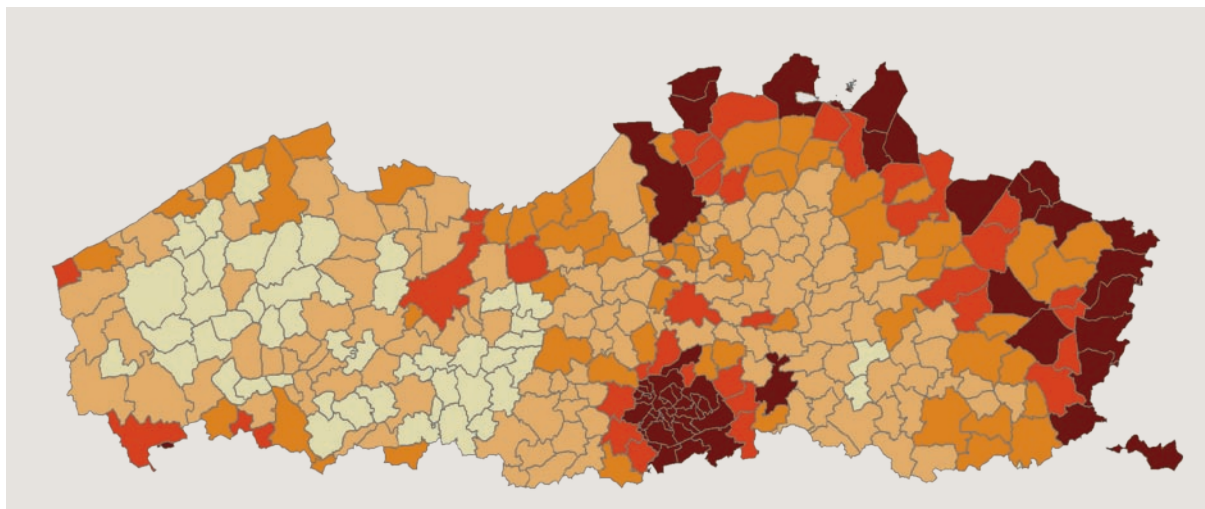

1.45 Procentuele aangroei van de totale bevolking per gemeente tussen 2000 en 2006 (met stand op 1 januari).

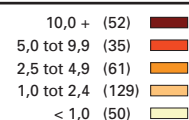
Bron: Algemene Directie Statistiek. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

≥ 6,0	(14)	■
4,0 tot 5,9	(38)	■
2,0 tot 3,9	(102)	■
0,0 tot 1,9	(110)	■
< 0,0	(44)	■

BUITENLANDSE BEVOLKING PER GEMEENTE

1.46 Buitenlandse bevolking per gemeente van het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, stand op 1 januari 2006, in %-klassen.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

ving die in 2000 in voege trad. De naturalisatiegolf van kort na de eeuwwisseling is nu weggeëbd. In 2000 en ook in 2001 telde het Vlaamse Gewest ongeveer 25.000 naturalisaties tot Belg. Momenteel is dit aantal nagenoeg gehalveerd.

Asielzoekers

Het Vlaamse Gewest telde op 1 januari 2006 38.359 asielzoekers. Dat is dubbel zoveel als in het

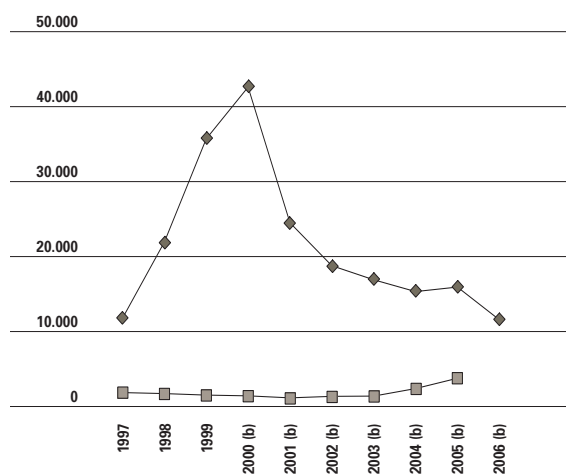
TOPTIEN VREEMDE NATIONALITEITEN

HERKOMSTLAND	2000	2006	INDEX (2000=100)
Nederland	74.421	96.992	130
Marokko	42.266	26.456	63
Italië	24.547	22.733	93
Turkije	34.667	18.982	55
Frankrijk	16.928	18.082	107
Verenigd Koninkrijk	12.725	12.177	96
Duitsland	11.403	11.748	103
Spanje	10.211	10.080	99
Portugal	5.072	6.690	132
Polen	2.493	5.772	232

1.47 Top tien van vreemde nationaliteiten met hoofdverblijf in het Vlaamse Gewest, stand op 1 januari 2001 en 1 januari 2006, en procentuele aangroei daartussen. Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Waalse Gewest en meer ook dan in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest met ongeveer 27.000. De

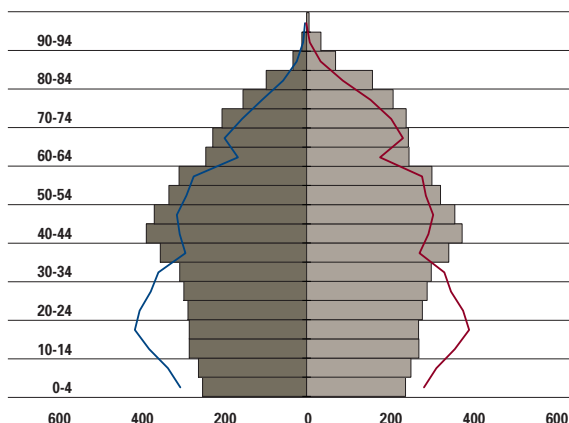
ASIELRECHT

1.48 Evolutie van het aantal asielaanvragen en asielerkenningen per gewest van België, van 1997 tot 2006.
(a) Voorlopige gegevens voor de recente jaren.
(b) Vanaf 2000 paste de overheid het principe 'Last in, first out' toe. Vanaf dan werd prioriteit gegeven aan het onderzoeken van de ontvankelijkheid van de asielaanvragen. Pas in een later stadium komt de (eventuele) erkenning aan bod.
Bron: FOD Binnenlandse Zaken (Dienst Vreemdelingenzaken) voor de asielaanvragen; Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen en Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen voor de asielerkenningen.

LEEFTIJDSPIRAMIDE

1.49 Leeftijdspiramides van de bevolking per
gewest op 1 januari 2006 en op 1 januari 1980,
per leeftijdsgroep van 5 jaar en per 10.000 inwoners.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkings-
statistieken. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

voorbije jaren zien we een eerder beperkte instroom van asielaanvragen en een lichte stijging van het aantal erkenningen.

Leeftijdsstructuur

De leeftijds piramide vertoont het typische profiel van een verouderde bevolking: een zware top en een

BEVOLKINGSPROGNOSE

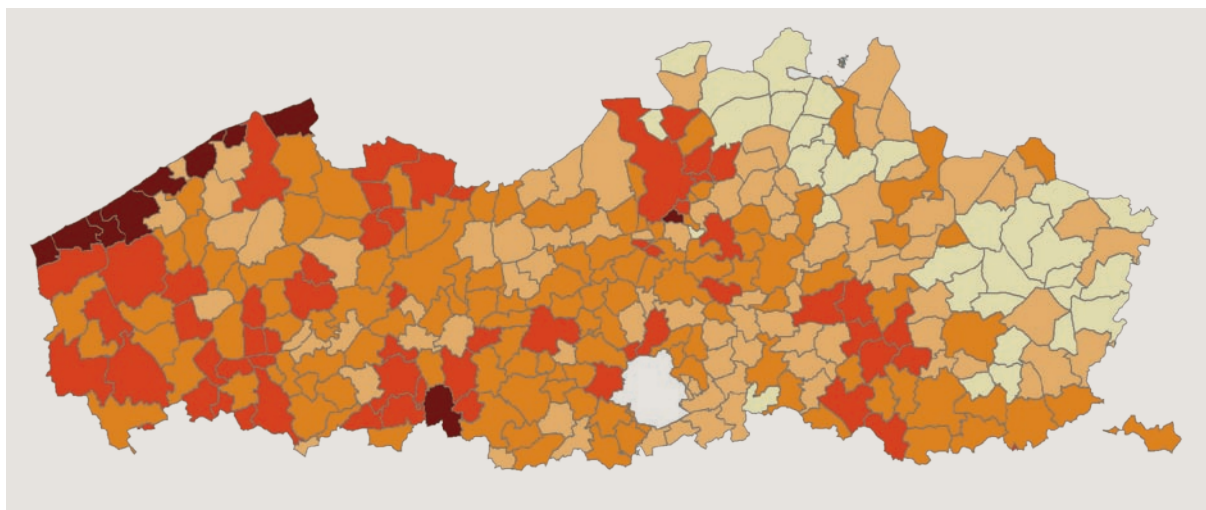
	2005 (A)	2024 (B)	2025 (C)	2050 (C)
% 0-19 jaar	22,2	20,3	20,0	19,5
% 65+	17,8	24,0	23,7	28,2
% 80+	4,4	6,5	6,4	11,3

1.51 Aandeel jongeren (0-19 jaar) en ouderen (65- en 80-plussers) in de bevolking volgens (a) de registratie van het Rijksregister voor 2006, (b) de bevolkingsvooruitzichten van de Studiedienst van de Vlaamse Regering voor 2024 en (c) het NIS voor 2025 en 2050 (cijfers voor 31 december).
Bron: Algemene Directie Statistiek, NIS, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

smalle basis. In vergelijking met 1980 is het aandeel jongeren in de bevolking gekrompen en het aandeel ouderen toegenomen. Dit duidt op **ontgroening** en **vergrijzing** van de bevolking. Volgens de **bevolkingsvooruitzichten** zal vooral de vergrijzing zich sterk doorzetten. Het aandeel 65-plussers evolueert van 18% vandaag naar 28% tegen 2050. Het aandeel 80-plussers verdubbelt tot 11% tegen 2050. Men moet geen ziener zijn om te voorspellen dat die ontwikkeling op dwingende wijze het beleid zal bepalen.

Beslist een aandachtspunt is de **vervanging van arbeidskrachten**. De instroom van jongeren op de arbeidsmarkt zal niet volstaan om de uitstroom van gepensioneerden op te vangen.

65-PLUSERS PER GEMEENTE

1.50 Aandeel van de 65-plussers in de bevolking per gemeente, in %, op 1 januari 2006 volgens het Rijksregister.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

≥ 21,0	(10)
19,0 tot 20,9	(58)
17,0 tot 18,9	(121)
15,0 tot 16,9	(87)
< 15,0	(32)

Geboorten en vruchtbaarheid

In 2006 registreerden de kraamklinieken in de Vlaamse regio 62.092 bevallingen. In vergelijking met het jaar voordien gaat het hier om een toename van 2,6 procent.

Ook het **bruto geboortecijfer**, dat het aantal geboorten vergelijkt met de totale bevolking, is opnieuw toegenomen.

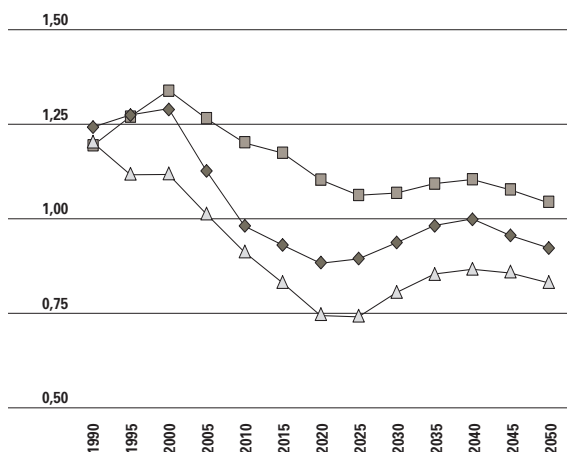
Een meer valide indicator is echter het **totale vruchtbaarheidscijfer (TVC)**. Deze indicator toont het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw kan verwachten te krijgen. Voor 2005 is dit gelijk aan 1,69. Dit ligt merkbaar boven de 1,57 van vijf jaar eerder.

Vooraf bij vrouwen boven de dertig jaar is er een toename. De gemiddelde moederschapleeftijd stijgt zo van 28,8 jaar voor 2000 naar 29,3 jaar voor 2005.

In West-Europa ligt de vruchtbaarheid het hoogst in de Scandinavische landen en het laagst in het mediterrane gebied. België rangschikt zich in de middenmoot.

Bekijkt men dit in samenhang met de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen, dan wordt een onverwachte samenhang zichtbaar: in landen met een hoog vruchtbaarheidspeil gaan veel vrouwen uit werken terwijl omgekeerd in landen met een laag vruchtbaarheidspeil maar weinig vrouwen actief zijn op de arbeidsmarkt. Ook in het Vlaamse Gewest is een gelijkaardig verband te zien: de vruchtbaarheid ligt over het algemeen het hoogst in arrondissementen waar veel vrouwen uit werken gaan (Tielt,

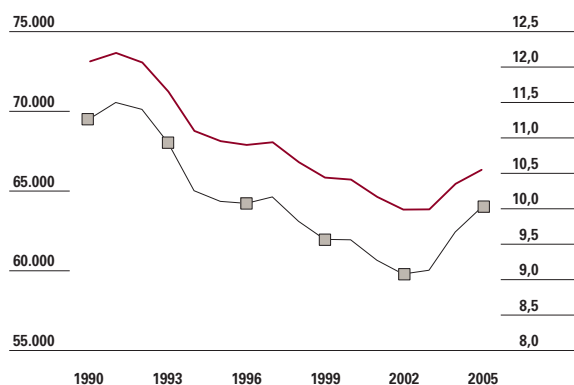
DOORSTROMING BEROEPSBEVOLKING

1.52 Projectie van de vervanging van de potentieel actieve bevolking [(10-24 jaar)/(50-64 jaar)] tussen 1990 en 2050 (stand telkens op 31 december van het jaar), per gewest.
Bron: Algemene Directie Statistiek, NIS. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

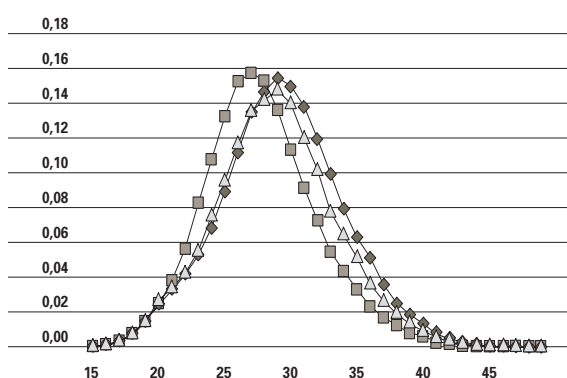
Oudenaarde, Roeselare, Kortrijk) en is het laagst in arrondissementen waar veel vrouwen werkloos zijn (Hasselt, Tongeren, Maaseik, Veurne). Bovendien zijn in de arrondissementen waarin veel vrouwen een job hebben de moeders gemiddeld jonger. Demografen vermoeden dat de mogelijkheid om werk en gezin te combineren een belangrijke factor is die vrouwen doet beslissen – of aarzelen – om een (bijkomend) kind te nemen (Van Bavel en Bastiaenssen, 2006).

GEBORTEN EN BRUTO GEBORTECIJFER

1.53 Evolutie van het aantal geboorten en van het bruto geboortecijfer (geboorten per duizend inwoners), van 1990 tot 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

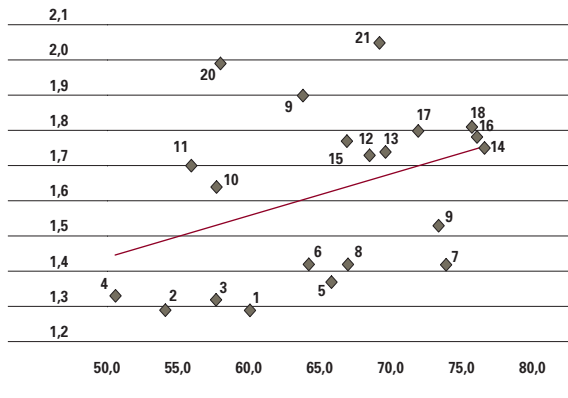
LEEFTIJDSSPECIFIEKE VRUCHTBAARHEIDSCIJFERS

1.54 Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers voor 1990, 2000 en 2005.
Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

SAMENHANG ARBEIDSMARKTPARTICIPATIE

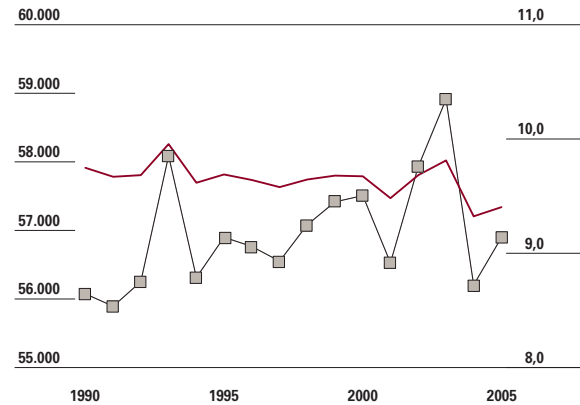

1.55 Samenhang tussen deelname arbeidsmarkt van vrouwen (2004) en vruchtbaarheid (TVC-2004) in OESO-landen in 2004.
Bron: Van Bavel J., *Interface Demography VUB* (zie ook: Van Bavel, 2004).
1 Japan, 2 Griekenland, 3 Spanje, 4 Italië, 5 Duitsland, 6 Oostenrijk, 7 Zwitserland, 8 Portugal, 9 Canada, 10 België, 11 Luxemburg, 12 Nederland, 13 UK, 14 Zweden, 15 Australië, 16 Denemarken, 17 Finland, 18 Noorwegen, 19 Frankrijk, 20 Ierland, 21 USA

Sterfte en levensverwachting

In 2005 overleden 56.890 inwoners, wat bijna zevenhonderd meer is dan het jaar voordien. Het bruto sterftecijfer, dat het aantal sterfgevallen uitdrukt per duizend inwoners, steeg zeer lichtjes (van 9,3 naar 9,4). Het Vlaamse Gewest kent de hoogste levensver-

STERFGEVALLEN EN BRUTO STERFTECIJFER

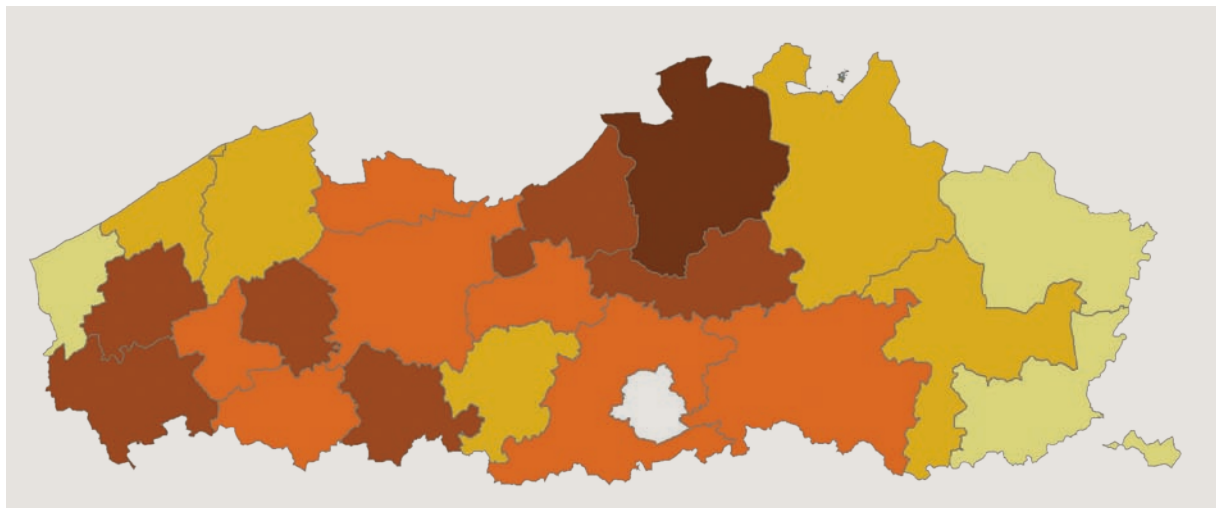
1.57 Evolutie van het aantal sterfgevallen en van het bruto sterftecijfer (sterfgevallen per duizend inwoners), van 1990 tot 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek, *Bevolkingsstatistieken*.

wachting bij de geboorte van het land. Mannen mogen er rekenen op nagenoeg 78 jaar en vrouwen op 83 jaar. Bij mannen komt er jaarlijks nog meer dan een seizoen bij, bij vrouwen verloopt de verdere stijging iets langzamer.

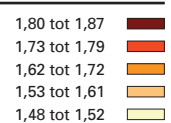
Natuurlijke aangroei

De natuurlijke aangroei maakt het saldo van de geboorten en de overlijdens. Als men dit

VRUCHTBAARHEIDSCIJFER PER ARRONDISSEMENT

1.56 Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) per arrondissement in 2005.
Bron: Van Bavel J. & Bastiaenssen V., 2006.

LEVENSV ERWACHTING BIJ DE GEBORTE

	MANNEN		VROUWEN	
	2000	2004	2000	2004
Vlaams Gewest	76,0	77,6	81,9	82,9
Waals Gewest	73,4	74,5	80,5	81,5
Brussels Gewest	75,1	76,3	81,4	82,1

1.58 Evolutie van de levensverwachting bij de geboorte (in jaren) voor mannen en vrouwen, per gewest, van 2000 tot 2004, berekend volgens de jaarlijkse sterftetafels op basis van het Rijksregister.

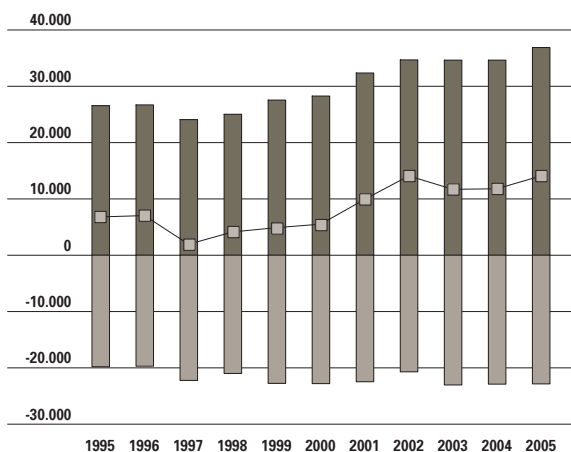
Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie.

cijfer vergelekt met de totale bevolking vindt men voor 2005 een lichte aangroei in zowel het Vlaamse (0,12%) als het Waalse Gewest (0,06%). Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, met haar jongere bevolking, haalt een heel wat hoger cijfer (0,57%) dat bovendien nog steeds stijgt. Zowat alle arrondissementen kenden in 2005 een geboorteoverschot. Aalst, Brugge en Oostende vormen de uitzondering.

Buitenlandse migratie

De inwijking vanuit het buitenland is de voorbije jaren lichtjes toegenomen. De heel wat kleinere uitwijking blijft vrij constant. Het migratiesaldo is dus positief en ligt in recente jaren tussen de 11 à 14.000 eenheden.

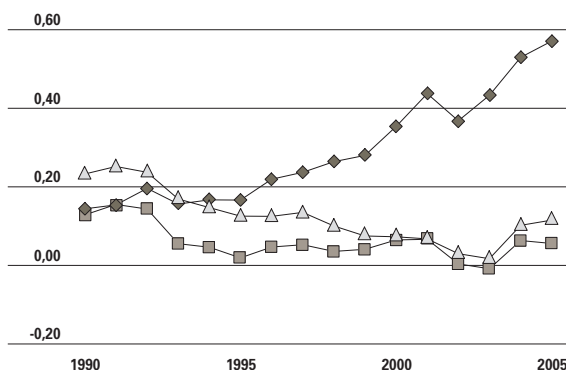
MIGRATIE

1.60 Evolutie van de jaarlijkse inwijking en uitwijking van en naar het buitenland (met correctie voor herinschrijvingen en ambtshalve schrappingen en voor onbekende in- en uitwijkingen), van 1995 tot 2005, in absolute aantallen.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

inwijking ■
uitwijking ■
saldo ■

NATUURLIJKE AANGROEI

1.59 Evolutie van de natuurlijke aangroei per gewest, van 1990 tot 2005, in %.

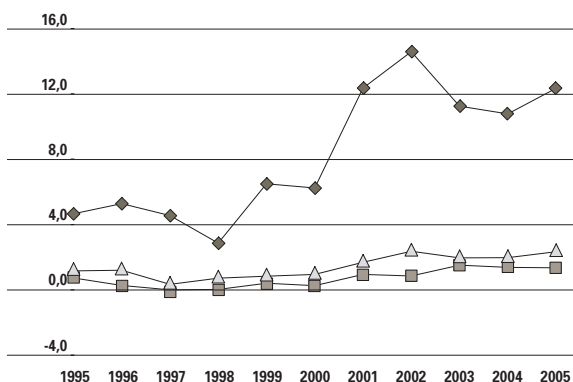
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

Vlaams Gewest ▲
Waals Gewest ■
Brussels Hoofdstedelijk Gewest ◆

Het externe migratiesaldo per hoofd van de bevolking ligt net iets hoger in het Vlaamse dan in Waalse Gewest, maar beduidend lager dan in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

De meeste Vlaamse gemeenten laten een positief saldo optekenen. Hoge cijfers vinden we vooral in de kempen en in Limburgse grensgemeenten met Nederland, maar ook in de steden Antwerpen, Gent en Leuven. Negatieve saldi zijn er in Brusselse randgemeenten.

EXTERN MIGRATIESALDO PER GEWEST

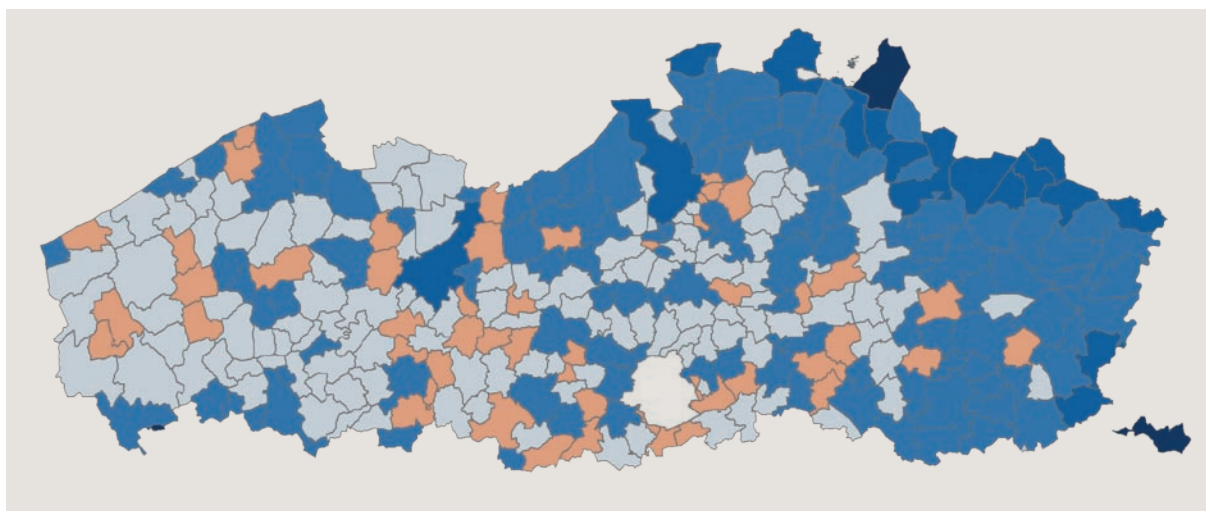

1.61 Evolutie van de externe migratiesaldi (van de migraties van en naar het buitenland) per gewest, van 1995 tot 2005, per duizend inwoners.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

Vlaams Gewest ▲
Waals Gewest ■
Brussels Hoofdstedelijk Gewest ◆

EXTERN MIGRATIESALDO PER GEMEENTE

1.62 Migratiesaldo uit buitenlandse migratie per gemeente, jaargemiddelde voor 2004-2005, per duizend inwoners.
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

≥10,0	(20)	
5,0 tot 9,9	(68)	
0,0 tot 4,9	(121)	
-3,4 tot -0,1	(58)	
< -3,4	(41)	

Binnenlandse migratie

Vanuit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest verhuizen meer mensen naar het Vlaamse Gewest dan omgekeerd. En tegelijk trekken er meer vanuit het Vlaamse naar het Waalse Gewest dan omgekeerd. Die bewegingen werden de voorbije jaren alleen maar sterker.

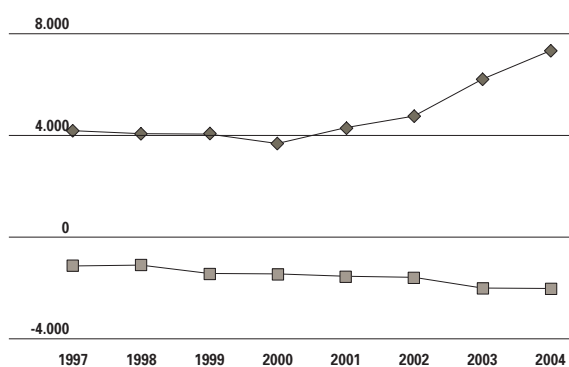
In het Vlaamse Gewest blijken vooral de gemeenten aan de kust en langs de taalgrens attractief, samen met de strook tussen Brussel en Leuven.

Anderzijds is er een uitwijkingsoverschot in steden als Gent en Antwerpen, maar ook in het zuiden van West-Vlaanderen, in de Kempen en in Limburgse gemeenten langsheen de grens met Nederland.

Bevolkingsgroei

Van de drie componenten van de bevolkingsgroei weegt de immigratie vanuit het buitenland het zwaarst door, gevolgd door de natuurlijke aangroei en de inwijking vanuit de overige gewesten van het land.

INTERGEWESTELIJK MIGRATIESALDO

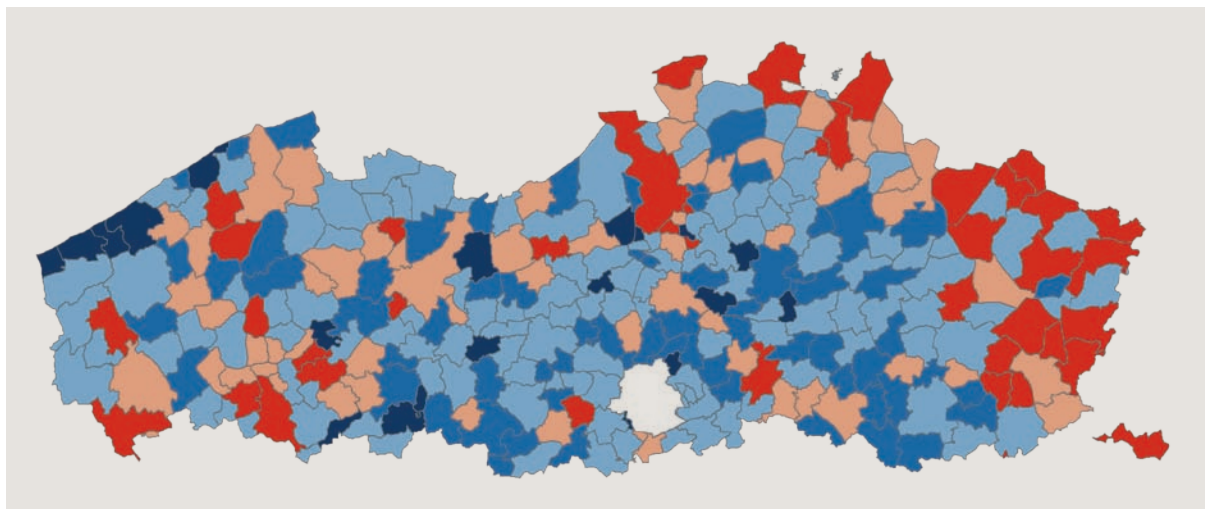

1.63 Saldo voor het Vlaamse Gewest van de intergewestelijke migraties van en naar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en het Waalse Gewest, van 1997 tot 2004.
Bron: Algemene Directie Statistiek. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Huwelijken en echtscheidingen

Het aantal huwelijken daalde fors in de jaren negentig maar recent is een lichte remonte merkbaar. Ook bij de echtscheidingen keert het tij: na de stijgingen van de voorbije jaren treedt een lichte daling op. Nadere analyse van de huwelijks- en echtscheidingskansen geeft een preciezer beeld voor de afgelopen kwarteeuw. In 1981 huwden er in het Vlaamse Gewest 65 vrouwen per 1.000 niet-gehuwde vrouwen (ongehuwde, gescheiden en verweeduwe vrouwen) van 18 tot 79 jaar. In 2005 waren er dit nog 26 per 1.000. In diezelfde periode steeg het aantal echtscheidingen van 5 naar 11 per 1.000 gehuwde vrouwen (van 18 tot 79 jaar). Er wordt dus steeds minder getrouwd en steeds meer uit de echt gescheiden.

INTERN MIGRATIESALDO PER GEMEENTE

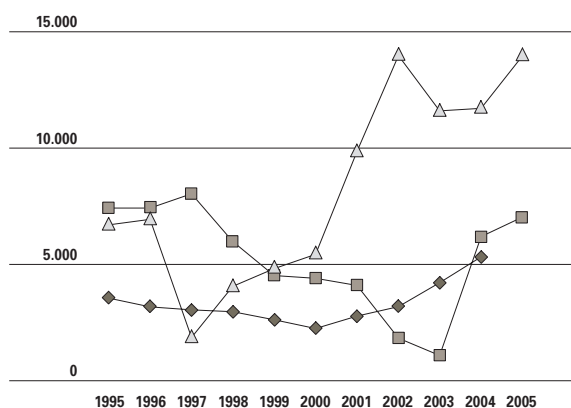
1.64 Migratiesaldo uit binnenlandse migratie per gemeente, jaargemiddelde voor 2004-2005, per duizend inwoners.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

≥10,0	(3)	■
5,0 tot 9,9	(17)	■
1,0 tot 4,9	(114)	■
0,0 tot 0,9	(122)	■
< 0,0	(52)	■

Van de paren gehuwd in 1980 zijn er na 23 jaar (in 2003) reeds meer dan 1 op de 4 uit de echt gescheiden. Van de paren gehuwd in 1990 zijn er na 13 jaar reeds ruim 1 op de 5 uit de echt gescheiden. De kleiner wordende groep van paren die nog voor een huwelijk kiest, besluit vaker en sneller om uit de echt te scheiden.

COMPONENTEN BEVOLKINGSGROEI

1.65 Evolutie van de natuurlijke aangroei en van de aangroei uit externe en intergewestelijke migratie, van 1995 tot 2005.

extern migratiesaldo —△—
natuurlijke aangroei —■—
intergewestelijk migratiesaldo —◆—

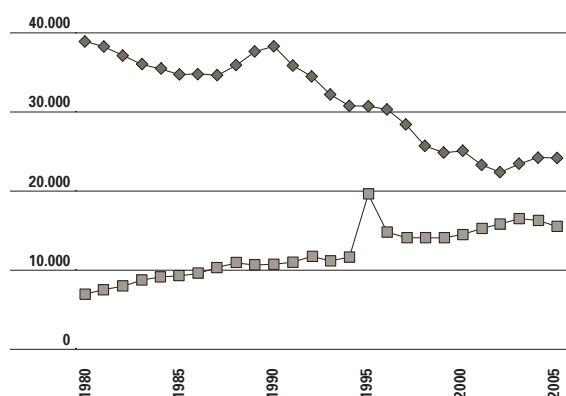
Evolutie 1995-2004 voor het intergewestelijke migratiesaldo voor het Vlaamse Gewest.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

Huishoudens

Het aantal huishoudens neemt toe en het aantal personen per huishouden daalt. Momenteel telt een huishouden gemiddeld 2,3 personen. Het aandeel van de alleenwonenden stijgt en benadert momenteel het aandeel van het huishoudtype 'gehuwd paar met inwonende kinderen'. Toenames zien we ook bij het aandeel van de niet-gehuwd samenwonende paren (met en zonder inwonende kinderen) en van de alleenstaande ouders - voor het merendeel zijn dit alleenstaande moeders.

HUWELIJKEN EN ECHTSCHIEDINGEN

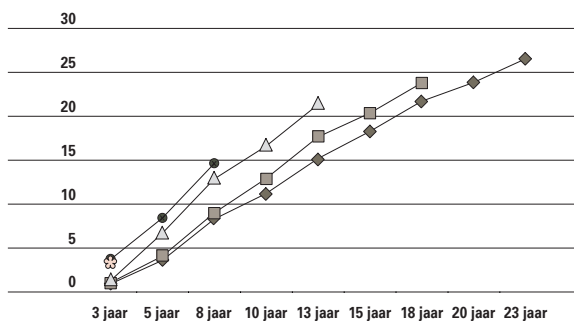

1.66 Evolutie van het aantal huwelijken en echtscheidingen, van 1980 tot 2005.

huwelijken —◆—
echtscheidingen —■—

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

ONTBINDING HUWELIJKEN NAAR HUWELIJKSDUUR

1.67 Cumulatief aandeel huwelijken dat wordt ontbonden naar huwelijksduur, per huwelijkscohort (hc-jaar).

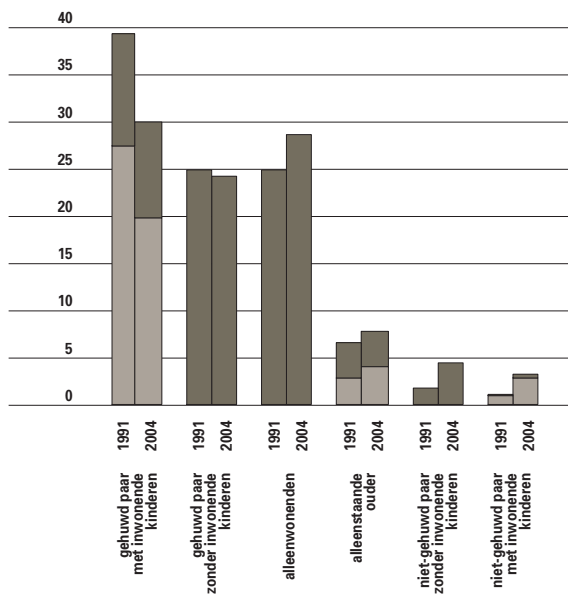
Bron: Algemene Directie Statistiek.

Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Alleenstaande ouders wonen naar verhouding minder in landelijke gemeenten en komen het meest voor in kustgemeenten, in en rond het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, en in de steden. In Antwerpen en Oostende bestaat minstens een kwart van de huishoudens met inwonende minderjarigen uit een alleenstaande ouder met minstens één kind jonger dan achttien.

1,2% van de bevolking behoort niet tot een privaat huishouden maar woont collectief in een rusthuis, een rust- en verzorgingstehuis, een psychiatrische instelling, een kloostergemeenschap, de gevange-

TYPES VAN HUISHOUDENS

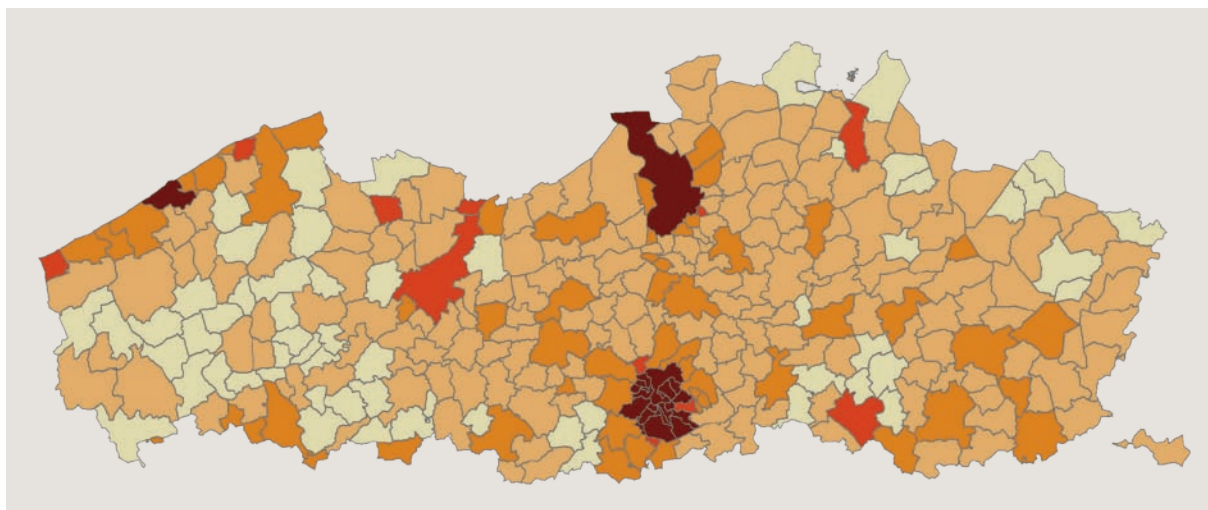
1.68 Evolutie van de types van huishoudens, tussen 1991 en 2004.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

nis,... Steeds meer 80-plussers zetten de stap naar een rusthuis of een RVT. Nooit-gehuwden verhuizen naar verhouding meer naar collectieve huishoudens dan gehuwden (en ooit-gehuwden).

AANDEEL ALLEENSTAANDE OUDERS MET MINSTENS 1 KIND JONGER DAN 18 JAAR

1.69 Alleenstaande ouders met minstens één inwonend kind jonger dan 18 jaar, per gemeente.

In % van alle huishoudens met minstens één inwonend kind jonger dan 18 jaar, op 1 januari 2004.

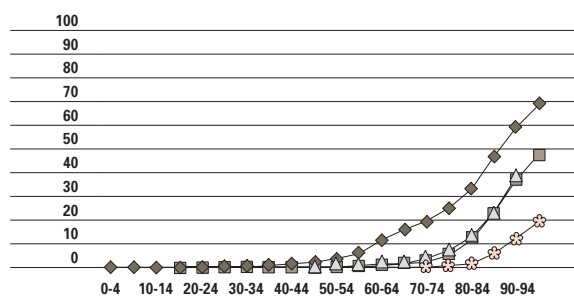
Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.

Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

≥ 25,0	(21)	Dark Red
20,0 tot 24,9	(11)	Red
15,0 tot 19,9	(55)	Orange
10,0 tot 14,9	(181)	Light Orange
< 10,0	(59)	Light Yellow

COLLECTIEF WONEN

1.70 Aandeel personen dat collectief woont, naar leeftijd en burgerlijke staat, op 1 januari 2004, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken. Bewerking: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

ongehuwd —◆—
 gehuwd —◊—
 gescheiden —△—
 verweerd —■—

VOOR MEER INFORMATIE

- Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie), zie: www.stabel.fgov.be

Bronnen

- Van Bavel J. (2004). Beroepsarbeid van vrouwen en de daling van de vruchtbaarheid in het Westen, 1850-2000. Is er een oorzakelijk verband? *Bevolking en Gezin*, 33(1):61-90.
- Van Bavel J. & Bastiaenssen V. (2006). De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaams Gewest tussen 2001 en 2005, VUB, Interface Demography Working Paper, 2006-1.

WOORDENLIJST

- **Afhankelijkheidsratio** Verhouding tussen de bevolking van 0-19 jaar en van 65 jaar en meer tot de bevolking van 20-64 jaar (in %).
- **Arbeidsproductiviteit** BBP gedeeld door de totale werkgelegenheid.
- **Asielzoekers** Omvat de asielzoekers ‘in de ontvankelijkheidsfase’ en de ‘ontvankelijk verklaarde’ asielzoekers, zoals wordt bijgehouden in het wachtregister (een component van het Rijksregister). Leden van de eerste groep worden toegevoegd aan een ‘open onthaalcentrum’ dat bijstand in natura kan bieden; leden van de tweede groep worden zonnodig toegewezen aan een steunverlenend centrum. Met het spreidingsplan beoogt de overheid de financiële lasten van het onthaal te verdelen. De asielzoeker in kwestie kan wel in een andere gemeente verblijven dan de gemeente van het OCMW dat hem steun verleent.
- **Bevolkingsdichtheid** Het aantal inwoners per vierkante kilometer (land) van een omschreven gebied.
- **Bruto binnenlands product (aan marktprijzen) of BBP** productie minus intermediair verbruik + het saldo van de niet-productgebonden belastingen (op gebruik grond, gebouwen, milieubelasting,...) en subsidies (voor arbeidskrachten, ter bestrijding milieuvervuiling,...) + het saldo van de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen, accijnzen,...) en subsidies (import- en andere subsidies).
- **Bruto geboortecijfer** Aantal geboorten per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.
- **Bruto nationaal inkomen** BBP plus het primair inkomen (uit arbeid of kapitaal) te betalen door residentiële eenheden aan niet-residentiële eenheden en minus het primair inkomen ontvangen door residentiële eenheden van de rest van de wereld.
- **Bruto sterftcijfer** Aantal overledenen per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

- **Collectief huishouden** Onder collectief huishouden verstaat men: kloostergemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- of arbeidershomes, verplegingsinrichtingen en gevangnissen.
- **Creatieve beroepen** Informatici en wiskundigen, architecten en ingenieurs, fysici, levens- en sociale wetenschappers, onderwyzend personeel, bibliothecarissen, kunstenaars, designers, beroepen in de entertainment, sport en media, managers, zakenlui, financiële deskundigen, advocaten en juridische beroepen, beroepen in de gezondheidszorg en technici, verkooplui in de ‘high-end sales’ en ‘sales management’.
- **Externe migratie** De migratie van en naar het buitenland. Het verschil tussen de externe of buitenlandse inwijking (immigratie) en de externe of buitenlandse uitwijking (emigratie) geeft het saldo van de externe migraties. Hierbij zijn de ‘onbekende inwijkingen’ bijgeteld bij de externe inwijking, en zijn de ‘onbekende uitwijkingen’ en de ‘herinschrijvingen’ bijgeteld bij de externe uitwijking, weliswaar verminderd met de ‘ambtshalve schrappingen’.
- **Gemiddelde bevolking** De gemiddelde bevolking zoals die kan bepaald worden uit de tellingen op 1 januari van het betreffende jaar (x) en van het daaropvolgende jaar (x+1). Biedt een redelijke benadering van de bevolking op 1 juli van het betreffende jaar.
- **Gemiddelde moederschapsleeftijd** De gemiddelde leeftijd van moeders bij de geboorte van hun kinderen. Concreet leveren de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van het kalenderjaar de weegcoëfficiënten (in de praktijk van vrouwen tussen 15 en 49 jaar). Als zodanig is de maat niet beïnvloed door de leeftijdsstructuur (aantal vrouwen in elke leeftijdsgroep) en is daardoor goed geschikt voor vergelijking in ruimte en tijd.
- **Gezinsverdunding** Ontwikkeling naar alsmear kleinere gezinnen.
- **Huishouden** Het huishouden bestaat uit een persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel uit twee of meer personen, al dan niet met elkaar verwant, die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Onderscheid wordt gemaakt tussen private en collectieve huishoudens. In elk privaat of particulier huishouden moet een referentiepersoon worden aangeduid, teneinde de plaats van elk lid binnen het huishouden te kunnen bepalen (verwantschap).
- **Interne migratie** De migratie van en naar een andere gemeente binnen België. Het verschil tussen de interne inwijking en de interne uitwijking, berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft daardoor het saldo van de migraties tussen de drie Belgische regio’s voor het Vlaamse Gewest.
- **Leeftijdspiramide** Gekantelde verdeling van de bevolking over leeftijds- en geslachtsgroepen. De jongste leeftijdsgroep vindt men aan de basis, de oudste aan de top. Links van de centrale as staan de mannen, rechts de vrouwen. De traditionele piramidevorm oogt vandaag meer als een boon.
- **Levensverwachting op leeftijd x** Het gemiddelde aantal jaren dat men nog blijft leven vanaf leeftijd x. Veelal transversaal opgemeten uitgaande van de jaarlijkse sterftetekansen van opeenvolgende geboortecohorten. Verondersteld wordt dat de waargenomen leeftijdsspecifieke sterftetekansen niet veranderen.
- **Natuurlijke aangroei** Het verschil tussen geboorten en sterfgevallen in een bepaald gebied, vaak uitgedrukt per honderd inwoners (berekend op de gemiddelde bevolking van het observatiejaar).
- **Ontgroening** Proces van afname van het aandeel jongeren in de bevolking.
- **Shift & share analyse** Techniek die de reële groei van de bruto toegevoegde waarde van een gebied vergelijkt met een referentiegebied. Daartoe wordt de groei in drie termen uitgesplitst. De standaardcomponent is de groei van de totale bruto toegevoegde waarde van het referentiegebied. De structurele component geeft aan in welke mate de sectorale samenstelling bijdraagt aan de groei of niet (m.a.w. of er een over-, dan wel ondervertegenwoordiging is van sterk presterende sectoren). De lokale component ten slotte geeft weer in welke mate de aanwezige sectoren sterker, dan wel zwakker presteerden dan in het referentiegebied.
- **Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC)** Het gemiddelde aantal levend geboren kinderen die een vrouw kan verwachten te krijgen gedurende haar reproductieve levensjaren gegeven de vruchtbaarheidscijfers voor de opeenvolgende generaties van vrouwen in het observatiejaar. Het is de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers zoals waargenomen in het observatiejaar op de opeenvolgende leeftijden. (in de praktijk van vrouwen tussen 15 en 49 jaar). Het totale vruchtbaarheidscijfer wordt vaak afgezet tegenover de vervangingsvruchtbaarheid, wat in ontwikkelde landen neerkomt op een TVC-waarde van 2,1.
- **Vruchtbaarheidscijfer** De kans voor vrouwen van een bepaalde leeftijd in de bevolking om een levend geboren kind te krijgen gedurende de observatieperiode (veelal een kalenderjaar).
- **Werkgelegenheidsgraad** Totale werkgelegenheid in procent van de bevolking [15-64] jaar.
- **Werkzaamheidsgraad** Het percentage werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

Goed bestuur

Vlaanderen neemt zijn verantwoordelijk op om in Belgisch verband de gezamenlijke tekorten en schulden te reduceren tot een niveau dat door het Verdrag van Maastricht wordt opgelegd. Dat verdrag bekijkt de financiën van alle overheden immers als één geheel. De uitstaande schuld van de Vlaamse overheid bedraagt ondertussen maar een vijfde meer van 1996. De schuld van de overige regionale overheden is sinds 2000 zelfs licht gestegen.

Sinds 2002 heeft Vlaanderen de bevoegdheid over een groot aantal eigen belastingen, waaronder de registratie- en successierechten en, de verkeersbelasting en de onroerende voorheffing. Gerichte belastingverminderingen zorgen ondertussen voor gestegen opbrengsten. Ondanks alle beperking blijven de uitgaven op peil en probeert de overheid via alternatieve financiering (met de privé-sector) het investeringsvolume te vergroten, in sectoren als openbare werken, onderwijs en welzijn.

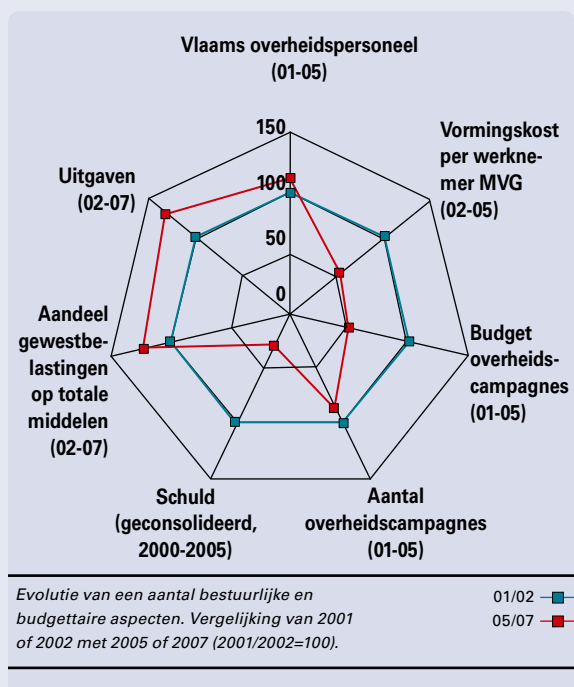
Op de vooravond van een grote herstructurering in het kader van Beter Bestuurlijk Beleid daalde het personeelsaantal van de Vlaamse overheid licht in 2005. De Vlaamse overheid wil met haar personeelsbeleid een voorbeeldfunctie uitoefenen en streeft daarbij naar een evenredige vertegenwoordiging van kansengroepen in haar personeelsbestand. Bijna de helft van het personeelsbestand van de overheid bestaat uit vrouwen. De doorstroming naar managementfuncties blijft echter een probleem. Het streefcijfer van 33 % is ook na de jongste

hervorming nog niet gehaald (16,5%). De overheid trekt steeds meer hoogopgeleid personeel aan. Kortgeschoolden maken daardoor steeds minder kans.

Het aantal personeelsleden van het ministerie dat vorming volgde bleef min of meer stabiel, maar het gespendeerde budget voor vorming ging wel verder achteruit. Vooral oudere leeftijdsgroepen haken massaal af, en dat gaat in tegen het streefdoel van de Vlaamse overheid om medewerkers flexibel en inzetbaar te houden tot aan het einde van hun loopbaan.

Het ziekteverzuim ging in 2005 licht omhoog, en volgt daarmee een nationale trend.

2 hoofdstuk

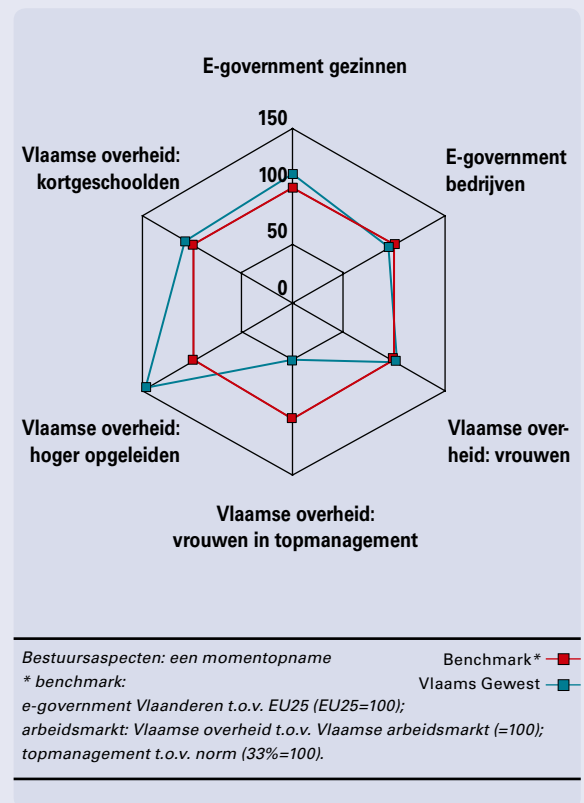
Een goed werkende overheid informeert en luistert naar zijn bevolking. Ze is bereikbaar en hanteert duidelijke en zo eenvoudig mogelijke regels. De voorbije jaren werd de overheidscommunicatie sterk uitgebouwd en informeert de Vlamingen over de aanwending van publieke middelen, de doelstellingen van de overheid en de uitvoering van beleidslijnen en actieprogramma's. Besparingen zorgden voor een sterke daling van het mediabudget voor overheids campagnes. Een verschuiving van dure tv-campagnes naar goedkopere radiocampagnes beperkte de terugval van het aantal overheids campagnes.

Twee op drie Vlamingen kan zich een overheids-spot van het voorbije jaar op radio of tv herinneren. De helft van bevolking vindt dat de overheid te weinig informatie geeft en heeft problemen met het begrijpen van de overheidsinfo.

Belangrijk is de Vlaamse overheid bereikbaar te maken via zoveel mogelijk kanalen. Dat is ook de wens van de Vlamingen die nog steeds het loket en de telefoon verkiezen om in contact te komen met de overheid. E-government moet beschouwd worden als extra communicatiekanaal en niet als vervanging van bestaande kanalen. Het wordt momenteel door een kwart van de internetgebruikers benut, en score vergelijkbaar met het Europese gemiddelde.

De Vlaamse overheid werkt aan administratieve vereenvoudiging en kwaliteitsverbetering van de

regelgeving in Vlaanderen. Dat leverde in 2006 een administratieve lastenverlaging op van bijna 24 miljoen euro. Het aantal decreten ging echter terug omhoog.

2.1 Financiën en begroting

De middelen van de Vlaamse overheid zijn opgeklommen tot 21,5 miljard euro. De uitgaven worden voor 2007 begroot op 21,6 miljard euro. De totale schuld is ondertussen afgenomen tot 0,4 miljard eind 2006. De interestbetalingen zijn dan ook fors gedaald.

De bedragen die we in dit deel bespreken, zijn steeds aangepaste begrotingsgegevens uit de algemene middelen- en **uitgavenbegroting** van de Vlaamse Gemeenschap. De bedragen tot en met 2006 zijn gebaseerd op de laatst aangepaste algemene uitgaven- en **middelenbegroting** en voor 2007 op de initiële algemene uitgaven- en middelenbegroting.

Middelenbegroting

De algemene middelen van de Vlaamse overheid worden voor het **begrotingsjaar** 2007 geraamd op 21,5 miljard euro. Dat is 6% meer dan het jaar voordien.

1. Gedeelde en samengevoegde belastingen

De grootste bron van inkomsten zijn de belastingen die de federale overheid int en doorstort aan de gewesten en gemeenschappen. Dit zijn de zogenaamde '**gedeelde en samengevoegde belastingen**'. Ze bestaan uit de **personenbelasting** (gewesten en gemeenschappen) en de **BTW** (gemeenschappen).

Voor 2007 worden deze inkomsten geraamd op 16,1 miljard euro. Ze zijn goed voor drie kwart van de middelenbegroting en hun aandeel blijft vrij stabiel over de jaren.

De verdeling van de personenbelasting onder de gewesten en gemeenschappen is gebaseerd op het aandeel van elke regio in de opbrengst van deze belasting. Toch zijn van de overgedragen personenbelasting twee gedeelten niet onderworpen aan deze verdeelsleutel. Enerzijds ontvangen de gewesten aanvullende middelen voor de aan hen overgedragen bevoegdheden. Anderzijds komen de aan de gewesten overgedragen belastingen in mindering van de toegewezen personenbelasting.

De verdeling van de BTW onder de gemeenschap-

pen is slechts in beperkte mate gebaseerd op de plaats waar deze werd betaald. De verdeelsleutel is gebaseerd op de verhouding van het aantal leerlingen van 6 tot en met 17 jaar in de Vlaamse en Franse Gemeenschap. Voor 2007 is deze verhouding 57%/43%. De extra middelen die sinds 2002 aan de gemeenschappen worden toegewezen zijn echter deels afhankelijk van de belastingopbrengst in beide landsdelen.

2. Gewestbelastingen

Een tweede bron van inkomsten zijn de **gewestbelastingen**, waarvan het Vlaamse Gewest zelf de tarieven kan bepalen. Deze opbrengsten worden voor 2007 geschat 4,3 miljard euro. Dat komt neer op 704 euro per inwoner.

De belangrijkste zijn de **registratierechten**, de **successierechten** en de **verkeersbelasting**. Een aantal daarvan werden recent verlaagd, zoals de **schenkingsrechten** van bouwgronden (met bouwverplichting). Ook binnen de successierechten is een verlaging goedgekeurd: vanaf 2007 moet de langstlevende partner geen successierechten meer betalen op het gedeelte van de gezinswoning dat hij of zij erft. Bij de registratierechten werd de belastingvrije schijf bij de aankoop van een eerste woning opgetrokken.

De overige gewestbelastingen zijn: de **hypotheekrechten**, de **belasting op de inverkeerstelling**, het **eurovignet**, de **belasting op spelen en weddenschappen**, op **automatische ontspanningstoestellen** en de **onroerende voorheffing**. Voorlopig wordt alleen deze laatste door Vlaanderen zelf geïnd.

Ondanks al deze dalingen is de uiteindelijke opbrengst toegenomen, bij de schenkingsrechten zelfs met factor negen.

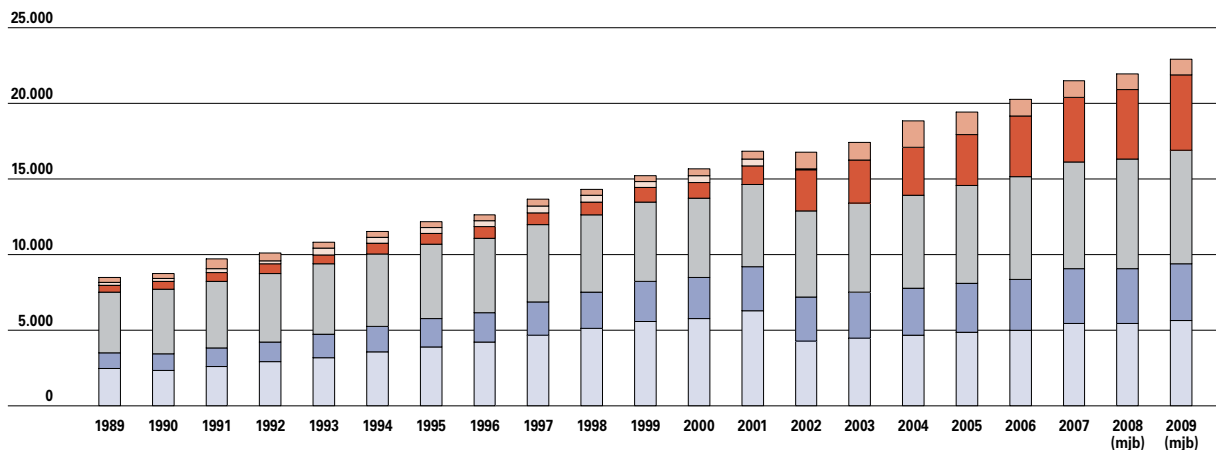
Het aandeel van de gewestbelastingen in de algemene middelen groeit aan tot 20% in 2007.

3. Overige middelen

De overige middelen zijn in 2007 goed voor 1,1 miljard euro of 5% van de totale middelen.

Ter compensatie van de overheveling van het kijk- en luistergeld naar de gewesten ontvangen de gemeenschappen sedert 2002 een speciale dotatie van de federale overheid. Er is tevens een belangrijke

MIDDELEN VAN DE VLAAMSE OVERHEID

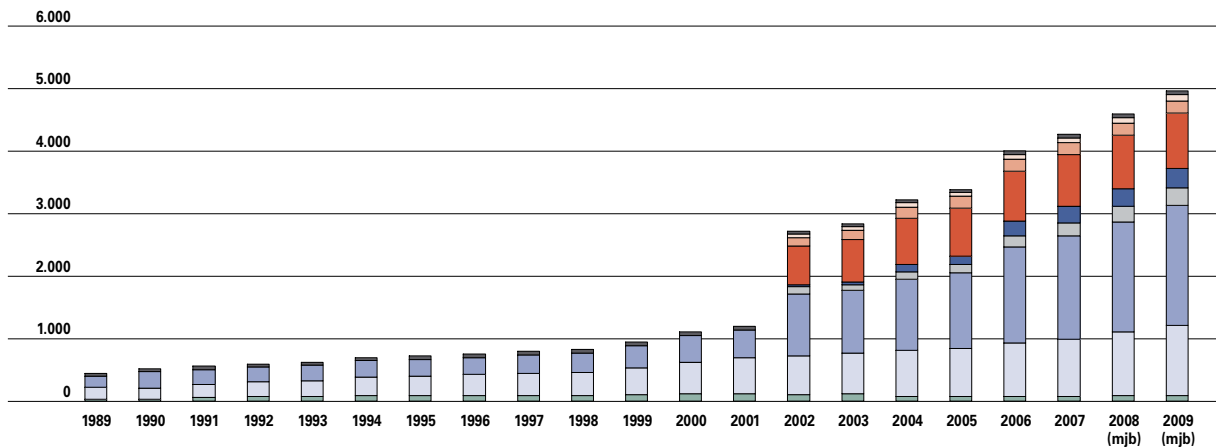
2.1 Evolutie van de algemene middelen, naar oorsprong, op basis van de laatste begrotingscontroles in miljoen euro, van 1989 tot 2009. Vanaf 2008 zijn de cijfers gebaseerd op de meerjarenbegroting 2006-2009. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

overige
 kijk- en luistergeld
 gewestbelastingen
 BTW Gemeenschap
 personenbelasting Gemeenschap
 personenbelasting Gewest

federale **dotatie** voor tewerkstellingsprogramma's. Naast de bovenvermelde gewestbelastingen (krachtens de **financieringswet**) beschikt de Vlaamse overheid over een andere fiscale bevoegdheid, ditmaal ingesteld door de grondwet. Ze kan namelijk binnen haar bevoegdheidsdomeinen

autonomoos belastingen heffen, voor zover de federale overheid op deze materies geen belastingen heft. Deze bevoegdheid wordt vooral door de verzelfstandigde agentschappen van de Vlaamse overheid uitgeoefend. Voorbeeld is de waterheffing (geïnd via de waterfactuur).

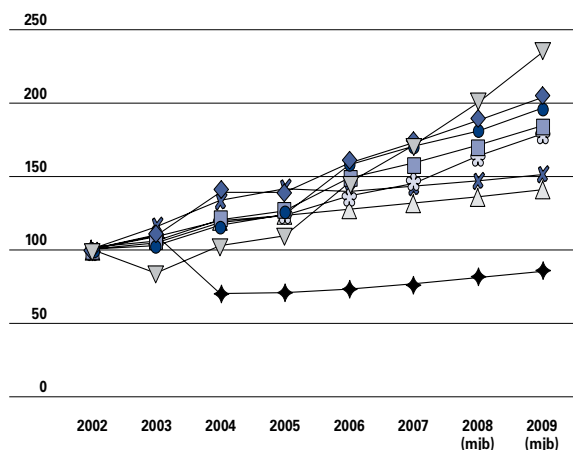
GEWESTBELASTINGEN

2.2 Evolutie van de gewestbelastingen op basis van de laatste begrotingscontroles, in duizend euro, van 1989 tot 2009. Vanaf 2008 zijn de cijfers gebaseerd op de meerjarenbegroting 2006-2009. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

overige
 Eurovignet
 belasting op de inverkeerstelling
 verkeersbelasting
 schenkingsrechten
 hypotheekrechten
 registratierechten
 successierechten en recht van overgang bij overlijden
 onroerende voorheffing

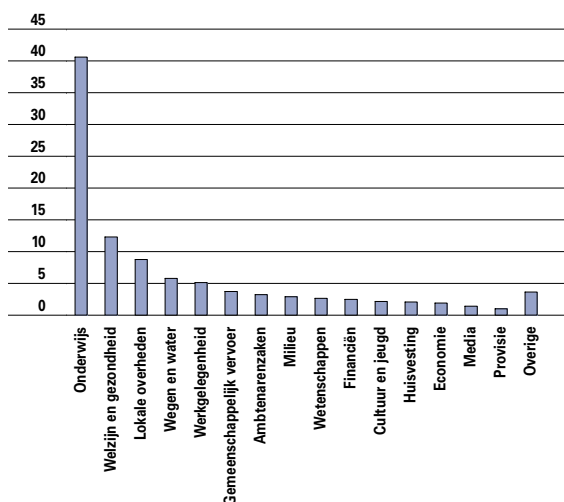
GEWESTBELASTINGEN SINDS 2002

2.3 Evolutie van de gewestbelastingen op basis van de laatste begrotingscontroles, index 2002 = 100, van 2002 tot 2007. De schenkingsrechten, de belasting op spelen en weddenschappen en de belasting op automatische ontspanningstoestellen worden in de grafiek niet weergegeven. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

hypotheekrechten
Eurovignet
registratierechten
successierechten en recht van overgang bij overlijden
belasting op de inverkeersstelling
verkeersbelasting
onroerende voorheffing
totaal

UITGAVEN

2.4 Betaalkredieten in 2006, naar beleidsdomein, in % van totale uitgaven. Sommige verzelfstandigde agentschappen hebben belangrijke eigen ontvangsten (of ontvangsten vanuit andere overheden). Hun uitgaven kunnen daardoor hoger zijn dan de dotaties die zij ontvangen uit de begroting van de Vlaamse Gemeenschap. Bij de berekening van de betalingskredieten wordt geen rekening gehouden met de aflossingen van leningen. Leningen hebben immers in het verleden reeds geleid tot een uitgave en werden op dat moment in de kredieten opgenomen. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

Uitgabenbegroting

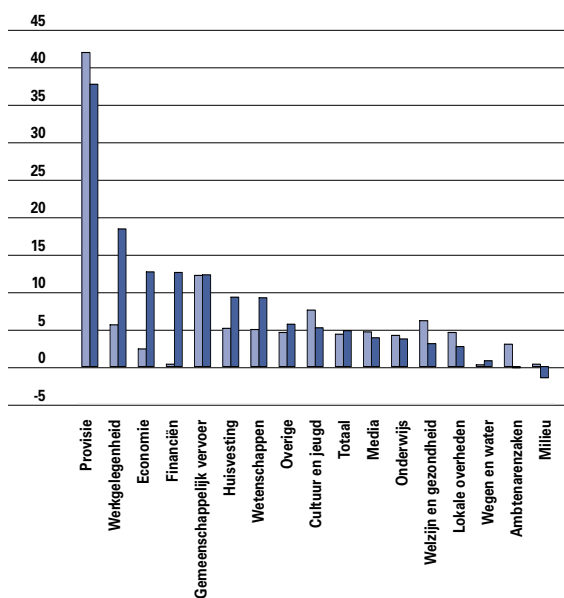
De algemene uitgaven van de Vlaamse overheid worden voor 2007 begroot op 21,6 miljard euro. Dit is een stijging met 7% tegenover het jaar voordien. Over het geheel genomen groeiden de uitgaven sedert het begin van de huidige regeerperiode in 2004 jaarlijks met 5%.

De topdrie van de beleidsdomeinen ziet er al jaren gelijk uit. Veruit het grootste deel gaat naar het **onderwijs**. Het domein **welzijn en gezondheid** komt op de tweede plaats. **Lokale overheden** volgen op een derde plaats. **Wegen en water** en **werkgelegenheid** staan op vier en vijf.

De grootste budgetstijgingen (in procenten) tussen 1999 en 2007 zijn te vinden bij het **gemeenschappelijk vervoer**, **cultuur en jeugd** en welzijn en gezondheid. De begroting nam het minst toe voor wegen en water, **milieu** en **financiën**.

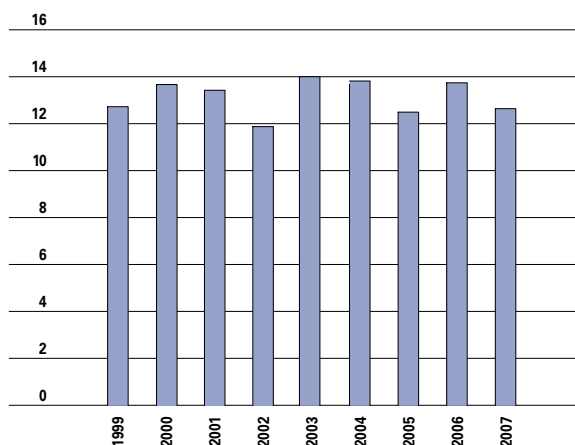
In de lopende regeerperiode (sinds 2004) ziet de evolutie er enigszins anders uit. We merken nu een sterkere nadruk op 'hardere' domeinen. De topdrie wordt gevormd door werkgelegenheid, **economie** en **financiën**. Ook het gemeenschappelijk vervoer is een sterke groeier. Hekensluiters blijven milieu en wegen en water, samen met **ambtenarenzaken**. Het huidige regeerakkoord stelt dat de gewestuit-

VERSCHUIVINGEN UITGAVEN

2.5 Evolutie van de betaalkredieten van 1999 tot 2007 en van 2004 tot 2007, naar beleidsdomein, samengestelde jaarlijkse groeivoet in %. Alleen de vijftien belangrijkste domeinen zijn hier weergegeven. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

INVESTERINGSUITGAVEN

2.6 Evolutie van de investeringsuitgaven van 1999 tot 2007, in %, van de totale beleidskredieten. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

gaven ‘onder geen beding verder dalen’, weliswaar rekening houdend met medefinanciering door de particuliere sector. De regering wil immers meer investeren en zo de Vlaamse economie versterken. Toch gaan de investeringsuitgaven (buiten medefinanciering door de particuliere sector) niet in stijgende lijn. Ze schommelen de jongste jaren rond 13% van de totale uitgaven.

Begrotingssaldo

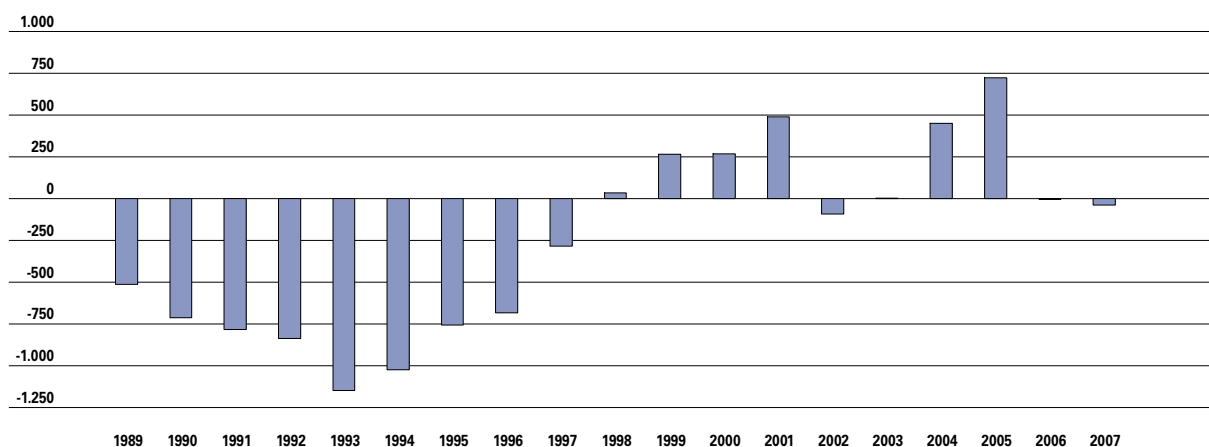
De Vlaamse begroting vertoont geen grote tekorten meer. Een eerste grote ‘inhaalbeweging’ werd

ingezet in de jaren negentig. In 1993 was er nog een tekort van 1.100 miljoen euro. Dit verbeterde stelselmatig, om in 2001 zelfs te komen tot een overschot van 500 miljoen euro. Grote overschotten kende de Vlaamse begroting sindsdien nog in 2004 en 2005, met respectievelijk 400 en 700 miljoen euro overschot.

Voor 2007 wordt een tekort voorzien van 39 miljoen euro.

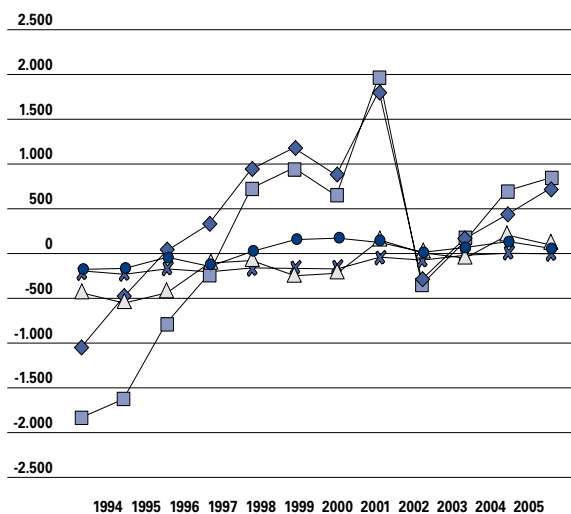
Om de gezondheid van de overheidsfinanciën binnen de lidstaten van de Europese Unie te garanderen werd het **Stabiliteitspact** afgesloten. De gemeenschappen en gewesten hebben in 1999 een samenwerkingsakkoord met de federale overheid onderschreven waarin ze verklaren het **Stabiliteitsprogramma** van België te ondersteunen en de langetermijnstrategie van de **Hoge Raad van Financiën** na te leven. Die langetermijnstrategie werd uitgewerkt om de financiën van alle Belgische overheden, als geheel genomen, in evenwicht te brengen. De Vlaamse regering kiest daarbij telkens voor het strengste scenario van de Hoge Raad. De Vlaamse Gemeenschap levert een grote inspanning om het gezamenlijke tekort van de overheden in België te reduceren. Sinds 1997 is het saldo in Vlaanderen positief (behalve in 2002). In 2005 bedroeg het Vlaamse **vorderingensaldo** 690 miljoen euro. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest boekt sinds 1998 een overschot, dat in 2005 bijna 60 miljoen euro bedroeg. Het Waalse Gewest heeft sinds 2004 een overschot (80 miljoen in 2005), terwijl de Franse Gemeenschap 2005 nog met een

BEGROTINGSSALDO

2.7 Evolutie van uitgaven, middelen en begrotingssaldo op basis van de algemene begroting, in miljoen euro, van 1989 tot 2007. Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

VORDERINGENSALDO REGIONALE OVERHEDEN

2.8 Vorderingensaldo van de regionale overheden, in miljoen euro, van 1994 tot 2005. Bron: INR, NBB.

klein tekort van 20 miljoen euro afsloot. De gewesten en gemeenschappen samen boekten dus in 2006 een overschot van 600 miljoen euro. Daartegenover blijven de federale en lokale overheden kampen met aanzienlijke tekorten: beide circa 600 miljoen of elk evenveel als het overschot van de regionale overheden. De sociale zekerheid kon een overschot voorleggen van 600 miljoen. Als geheel zijn de overheden in 2006 dus budgettair in evenwicht.

Schuld

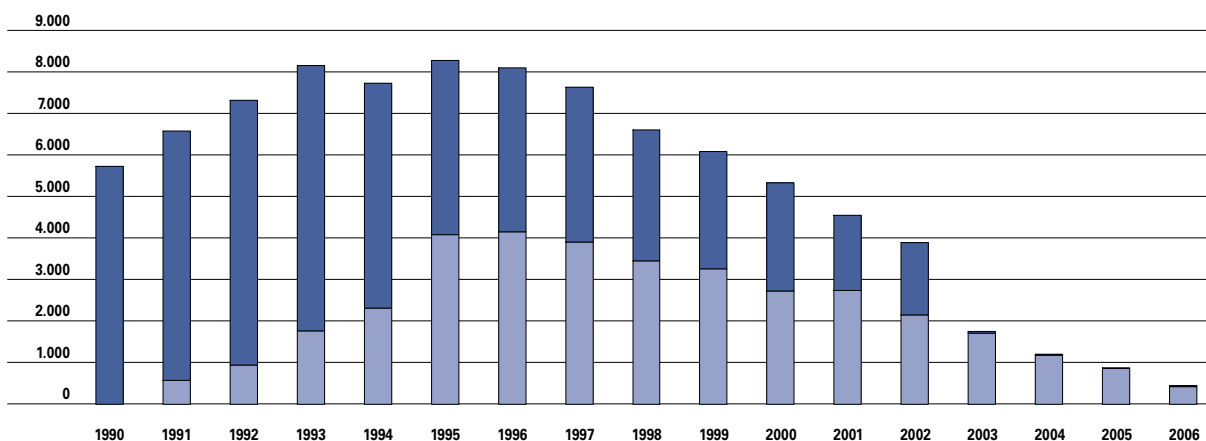
De **totale schuld** bestaat uit twee componenten: de **directe** en de **indirecte schuld**. De directe schuld is gegroeid uit de leningen die de Vlaamse overheid jaarlijks aanging om haar tekorten te financieren. De indirecte schuld bestaat uit leningen die Vlaamse verzelfstandigde agentschappen of lokale overheden afsloten en waarvan de Vlaamse overheid de financiële lasten geheel of gedeeltelijk op zich neemt.

De directe schuld van de Vlaamse overheid daalt sinds 1996 continu, met uitzondering van een zeer geringe toename in 2001. Dat had te maken met de overheveling van indirecte schuld van de lokale overheden naar de directe schuld. Door deze beslissing daalde in 2001 de indirecte schuld met 550 miljoen euro en steeg de directe schuld met hetzelfde bedrag. Op haar hoogtepunt eind 1996 bedroeg de directe schuld van de Vlaamse overheid nog 4,1 miljard euro. Eind 2006 bleef daar nog 0,4 miljard euro van over.

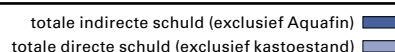
De indirecte schuld stond in 1993 op haar hoogste peil met 6,4 miljard euro. Eind 2006 was dit nog 20 miljoen euro. Dit is vooral het gevolg van een ingreep in de schuld van het Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting (ALESH). Het Vlaamse aandeel daarvan werd in 2003 overgenomen door de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM).

De totale schuld, de som van directe en indirecte schuld, neemt jaarlijks af, van 8,3 miljard euro eind

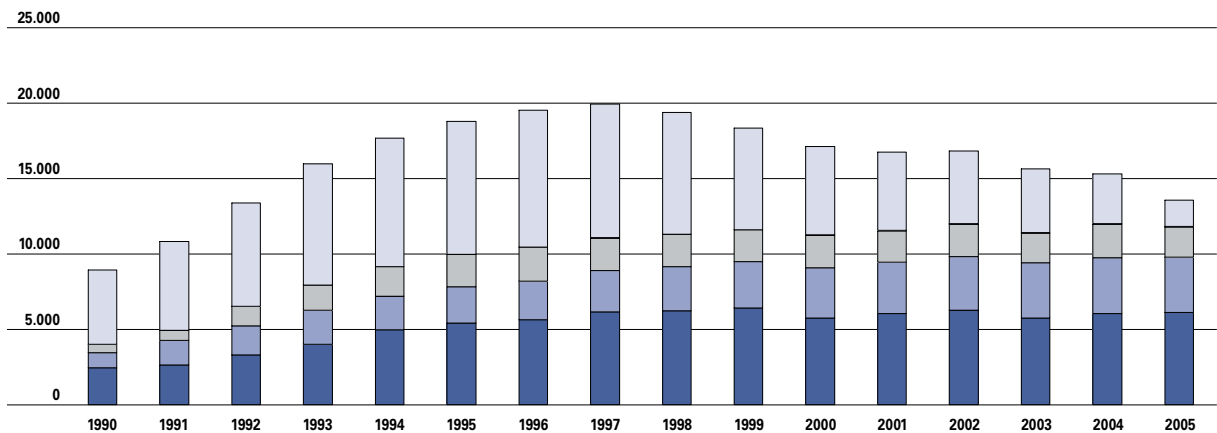
SCHULD

2.9 Directe (exclusief kastoestand) en indirecte (exclusief Aquafin) schuld, in miljoen euro, van 1990 tot 2006. Bron: FB, afdeling Financieel Management.

SCHULD REGIONALE OVERHEDEN

2.10 Geconsolideerde brutoschuld van de regionale overheden, in miljoen euro, van 1990 tot 2005.

De schulden van de regionale overheden zijn niet geconsolideerd met die van de overige overheidssectoren, maar slechts intern. Bron: INR.

Vlaamse Gemeenschap
 Duitstalige Gemeenschap
 Brussels Hoofdstedelijk Gewest
 Franse Gemeenschap
 Waals Gewest

1995 tot 0,4 miljard eind 2006. De interestbetalingen zijn dan ook fors afgenomen.

De **geconsolideerde brutoschuld** van de Vlaamse overheid (ruimer dan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) bedroeg eind 2005 echter 1,7 miljard euro. Dit is lager dan die van de overige regionale overheden in dit land. De schuld van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest bedroeg 2,0 miljard euro. De Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest hadden respectievelijk 3,7 en 6,1 miljard euro schuld.

De federale overheid had ondertussen een geconso-

lideerde brutoschuld opgebouwd van iets meer dan 250 miljard euro (eind 2005) en neemt dan ook het overgrote deel van de gezamenlijke overheidsschuld voor haar rekening, die ongeveer 270 miljard bedraagt.

Zoals bekend zijn de gewesten en gemeenschappen schuldvrij van start gegaan. In 2005 hadden ze samen een schuld van 14 miljard.

De schuld van de lokale overheden overschrijdt in 2005 die van de gewesten en gemeenschappen en bedraagt 15 miljard. De sociale zekerheid tot slot heeft 430 miljoen euro schulden.

2.2 Het Vlaamse overheidspersoneel

2006 was een belangrijk jaar voor de Vlaamse overheid en haar personeel. Na een lange voorbereiding trad het grootscheepse vernieuwingsproject Beter Bestuurlijk Beleid (BBB) in werking dat de Vlaamse overheid transparanter en slagvaardiger moet maken.

Tot 2006 bestond de overheidsadministratie uit zeven departementen binnen het ene Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (MVG) met daarnaast 32 Vlaamse Openbare Instellingen (VOI's) en 7 Vlaamse Wetenschappelijke Instellingen (VWI's). De VOI's en VWI's werkten vrij onafhankelijk en konden zelf beslissen hoe ze het overheidsbeleid uitvoerden, vanzelfsprekend onder toezicht van de minister.

Beter Bestuurlijk Beleid reorganiseert het overheidsapparaat tot 13 ministeries, één per beleidsdomein. Een dergelijk ministerie bestaat uit een departement en een aantal agentschappen. De departementen zorgen voornamelijk voor beleidsvoorbereiding, zoals het voorbereiden van regeringsbeslissingen. De agentschappen houden zich bezig met beleidsuitvoering, zoals subsidies toekennen of wegen onderhouden. Sommige agentschappen worden rechtstreeks aangestuurd door de bevoegde minister. Dat zijn de Intern Verzelfstandigde Agentschappen (IVA's). In andere agentschappen zit er nog een raad van bestuur tussen de minister en

het agentschap. Dat zijn de Extern Verzelfstandigde Agentschappen (EVA's).

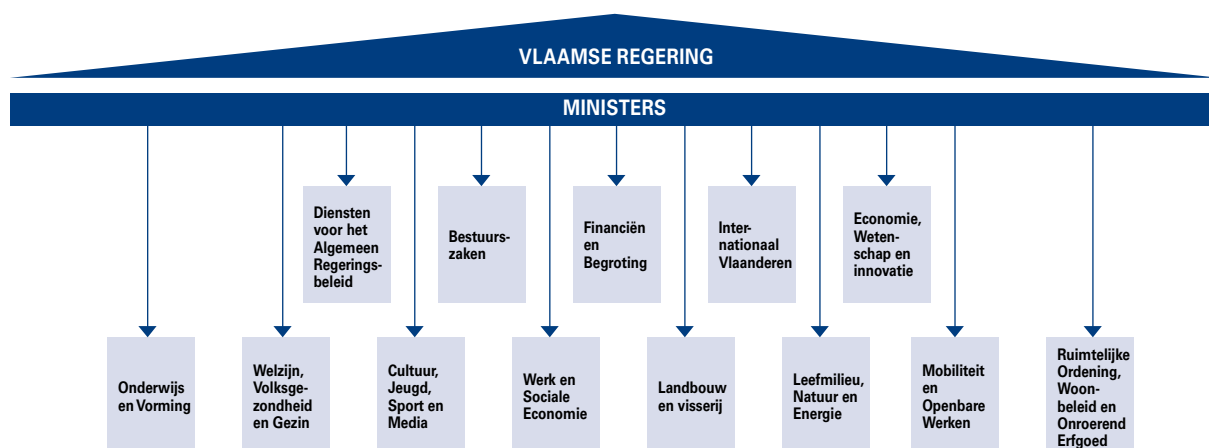
Het UZ Gent, de VRT, de Vlaamse Opera, de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening en het Gemeenschapsonderwijs zijn omwille van hun specifieke positie buiten de BBB-hervorming geplaatst.

Aantal en kenmerken

Omdat er voor 2006 nog onvoldoende cijfers beschikbaar zijn wordt hier nog een laatste keer beroep gedaan op de oude organisatiestructuur (MVG, VOI's en VWI's) om alles te beschrijven. Op 31 december 2005 telde de Vlaamse overheid ruim 44.000 werknemers. De VOI's zijn samen de grootste werkgever (70%). Het MVG vertegenwoordigt 29% van het **personeelsbestand**, terwijl het aandeel van de VWI's slechts 1% bedraagt.

Het personeelsbestand van de Vlaamse overheid daalde in 2005 met 245 werknemers. In voltijds equivalenten (VTE) is er wel een stijging van 746. Dit wijst op een daling van het aantal deeltijdse jobs.

Iets meer dan de helft van het Vlaamse overheidspersoneel is hoger opgeleid en hun aandeel is al jaren in stijgende lijn. Ook het aandeel vrouwen neemt jaar na jaar toe. Het aantal vrouwen benadert

2.11 13 beleidsdomeinen. De organisatiestructuur van de Vlaamse overheid na de implementatie van Beter Bestuurlijk Beleid.

INDEX VLAAMS OVERHEIDSPERONEEL

	MVG	INDEX (1996=100)	VWI	INDEX (1996=100)	VOI	INDEX (1996=100)	TOTAAL	INDEX (1996=100)
1996	10.586	100	180	100	23.550	100	34.316	100
1997	10.735	101	193	107	23.775	101	34.703	101
1998	10.882	103	201	112	24.646	105	35.729	104
1999	11.276	107	244	136	25.493	108	37.013	108
2000	11.646	110	279	155	26.305	112	38.230	111
2001	12.121	115	374	208	27.477	117	39.972	116
2002	13.141	124	424	236	28.204	120	41.769	122
2003	13.117	124	420	233	28.935	123	42.472	124
2004	13.410	127	469	261	30.447	129	44.326	129
2005 *	12.737	120	456	253	30.888	131	44.081	128

2.12 Evolutie van het aantal personeelsleden in de diverse deelorganisaties van de Vlaamse overheid, van 1996 tot 2005. *: Door een vervroegde reorganisatie in het kader van Beter Bestuurlijk Beleid verhuisden 609 personeelsleden van het MVG naar twee VOI's. Bron: Departement Bestuurszaken.

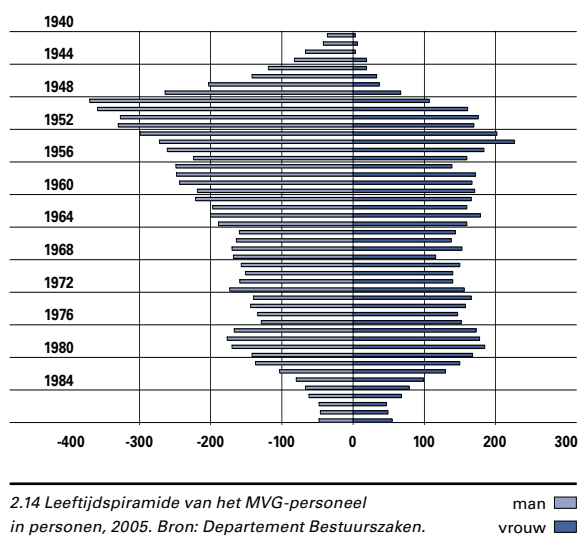
SAMENSTELLING PERSONEELSBESTAND

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aandeel hoger opgeleiden (niveau A en B) MVG	33,3	34,0	36,0	38,4	41,4	42,9	44,6
Aandeel hoger opgeleiden (niveau A en B) Vlaamse overheid *						50,7	52,0
Aandeel 55+ MVG	10,2	11,2	12,1	16,4	15,3	16,3	17,7
Aandeel 55+ Vlaamse overheid **						13,5	13,5
Aandeel vrouwen MVG	37,3	37,8	38,8	39,5	40,5	41,4	42,9
Aandeel vrouwen Vlaamse overheid						45,7	45,6
Aandeel contractuelen MVG	21,3	22,9	25,2	24,8	25,9	25,2	26,7
Aandeel contractuelen Vlaamse overheid						50,3	50,7

2.13 Evolutie van het personeel bij het MVG en de totale Vlaamse overheid, van 1999 tot 2005. De verhuis in 2005 van 609 MVG'ers naar 2 VOI's heeft een effect op de MVG-cijfers aangezien het een zeer homogene groep betreft: weinig vrouwen (21,0%), weinig contractuelen (7,1%), weinig hoger opgeleiden (16,7%) en veel oudere werknemers 28,1% 55-plus). Sinds 2002 wordt onder 55+ de personeelsleden gerekend die de leeftijd van 55 jaar bereikt hebben. Tot dan werden diegenen van 56 jaar en ouder als 55-plusser beschouwd. In 2002 leverde de nieuwe berekening 16,4% 55-plussers op, i.p.v. 13,4% volgens de oude berekening. *: op basis van 83% van het totale personeelsbestand (geen gegevens voor De Lijn). **: op basis van 82% van het totale personeelsbestand (geen gegevens voor 10 VOI's). Bron: Departement Bestuurszaken.

sterk het aantal mannen. De Vlaamse overheid neemt ook steeds minder statutair personeel aan. De helft van het personeel werkt er op contractuele basis. De éénmalige uitstapregeling, in 2002 aangeboden aan alle werknemers van 56 jaar en ouder, zorgde tijdelijk voor een daling van het aantal 55-plussers. Maar ondertussen neemt hun aandeel weer toe. De Vlaamse overheid kent relatief veel oudere en weinig jongere werknemers en zal dus op korte termijn geconfronteerd worden met een redelijk sterke natuurlijke uitstroom. Hierdoor verdwijnt een grote hoeveelheid ervaring uit de organisatie. De huidige leeftijdsgroep van 35 tot 44 jaar is momenteel onvoldoende vertegenwoordigd om deze uitstroom op te vangen. Vooral het MVG wordt geconfronteerd met dit probleem. In 2002 zag het MVG 171 personen met pensioen vertrekken. Bij een ongewijzigd P&O-

LEEFTIJDSPIRAMIDE MVG

PERSONEELSKOST

	MVG				VLAAMSE OVERHEID
	2002	2003	2004	2005	2005
Vaste loonkost	468.626.562	516.854.240	527.110.616	542.736.714	1.905.825.523
Uitstapkost	-	11.031.917	15.715.764	13.645.729	23.062.204
Kost prestatiebeloning	2.938.722	3.288.395	3.689.449	3.291.422	5.014.290
Vormingskost	2.193.878	2.004.065	1.996.689	1.637.664	9.032.583
Vergoedingen woonwerkverkeer	5.770.765	6.188.700	7.349.415	8.002.508	n.b.
Totale kost secundaire arbeidsvoorwaarden	2.809.197	3.497.300	3.680.123	3.388.959	n.b.

2.15 Personeelskost bij het MVG (van 2002 tot 2005) en de totale Vlaamse overheid (2005). Cijfers voor 98% van het totale personeelsbestand.
Bron: Departement Bestuurszaken.

beleid verwacht men tegen 2011 een uitstroom van 451 personen. De andere deelorganisaties van de Vlaamse overheid (VOI's en VWI's) staan voor een gelijkaardig – zij het iets minder uitgesproken – scenario.

Personeelskosten

De vaste loonkost vormt het grootste onderdeel van de totale **personeelskost**. In 2005 steeg deze loonkost bij het MVG met 3 procent. Een indexaanpassing en een loonsverhoging voor de niveaus A en B met 1 procent verklaren deze toename.

Personeelsleden die in 2002 gebruik maakten van de éénmalige uitstapregeling genieten tot hun 60ste verjaardag nog van 70% van hun wedde. In 2005 bedroeg de totale uitstapkost 23,1 miljoen euro. Deze kost is uitdovend en eindigt in 2007.

Werknemers die uitstekend presteren kunnen beloond worden met een prestatietoelage. Het bedrag van deze variabele beloning is in vergelijking met de vaste loonkost marginaal (0,26%) en niet marktconform.

De personeelskost beperkt zich niet tot salarissen en prestatiebeloningen. Elk nieuw personeelslid moet immers over de nodige middelen beschikken om te kunnen functioneren en kan tevens aanspraak maken op een aantal sociale faciliteiten. Zo is er

de vergoeding voor het woonwerkverkeer en de vormingskost. Daarnaast zijn er ook de secundaire arbeidsvoorwaarden zoals de hospitalisatieverzekering, de maaltijden, de kinderopvang, de sociale dienstverlening en medische zorgen.

Andere personeelskosten werden hier nog niet in rekening gebracht, zoals de wervingskost, de kost van de infrastructuur (gebouwen, verwarming), het wagenpark, de IT-kost, enzovoort.

Personeels- en loopbaanontwikkeling

Het aantal personeelsleden dat aan minstens één formele **vormingsactiviteit** heeft deelgenomen blijft vooral binnen het MVG erg laag. De vormingskost per werknemer halveerde op enkele jaren tijd. De VOI's kunnen veel betere vormingscijfers voorleggen met ruim een dubbel gevolgd aantal vormingsuren. Ook de vormingskost en de participatie liggen er beduidend hoger dan bij het MVG.

Lager opgeleiden, mannen en oudere personeelsleden scoren onder het vormingsgemiddelde.

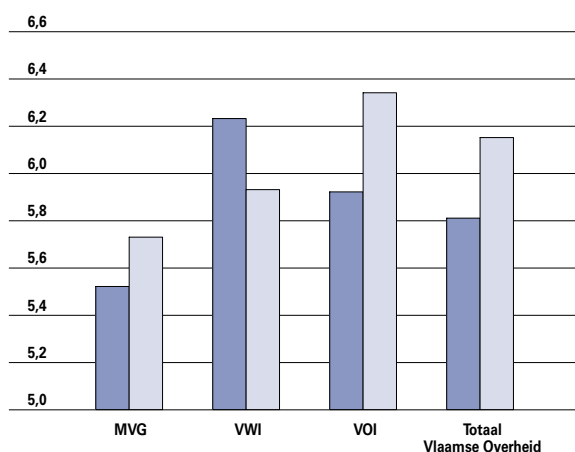
Ter vergelijking: bij de Nederlandse overheid bedroeg de vormingskost per werknemer in 2005 net geen 1.000 euro. Dat is vier keer zoveel als bij de VOI's en acht maal het bedrag dat bij het MVG gespendeerd werd.

PERMANENTE ONTPLOOIING

	MVG				VOI
	2002	2003	2004	2005	2005
Gevolgdde vormingsuren per werknemer	12,8	10,0	11,1	11,2	27,5
Vormingskost per werknemer (euro)	213,35	172,50	162,23	115,47	272,11
Vormingsparticipatie	52,9%	47,1%	38,7%	38,0%	61,7%

2.16 Evolutie van de indicatoren rond vorming bij het personeel van het MVG (van 2002 tot 2005) en van de VOI's (2005). Bron: Departement Bestuurszaken.

ZIEKTEVERZUIM VLAAMSE OVERHEID

2.17 Evolutie van het ziekteverzuim bij de Vlaamse overheid en haar deelorganisaties, in 2004 en 2005. Bron: Departement Bestuurszaken.

Welzijn op het werk

1. Ziekteverzuim

In 2005 waren de Vlaamse ambtenaren 599.412 dagen afwezig wegens ziekte (6,15 procent). Dat is een stijging in vergelijking met het jaar voordien. SD Worx en Securex verrichtten onderzoek naar het **ziekteverzuim** bij bedrijven. Voor 2005 kwamen zij uit op ziekteverzuimpercentages van respectievelijk 4,88 procent en 5,12 procent. Voor bedrijven met meer dan duizend werknemers lag dat op 6,03 procent (SD Worx) en 6,58 procent (Securex). Beiden noteren hogere verzuimpercentages dan in 2004.

Om de afwezigheden binnen de perken te houden neemt de Vlaamse overheid zowel repressieve

(ziektecontrole) als preventieve maatregelen. Zo zijn er de vaccinaties tegen griep, tetanus en hepatitis A en B, opleidingen ter preventie van bot- en gewrichtsklachten, cardiovasculaire opsporingsprogramma's, preventief kankeronderzoek en het bevorderen van sport en fitness op en buiten het werk.

2. Gelijke kansen

De Vlaamse overheid wil een voorbeeldfunctie vervullen in evenredige arbeidsparticipatie. Het biedt daarom tewerkstellingsmogelijkheden aan **kansengroepen** zoals vrouwen, personen van allochtone afkomst of met een arbeidshandicap, ervaren (oudere) werknemers en kortgeschoolden. De Vlaamse Regering kiest niet voor positieve discriminatie of quota. De geschiktheid van kandidaten staat voorop. Wel wordt er gekozen voor positieve randvoorwaarden die rekening houden met de reële ondervertegenwoordiging.

Het evenwicht tussen mannen en vrouwen is bijna bereikt. Zeker als er rekening wordt gehouden met het feit dat de oudere leeftijdsgroepen nog grotendeels uit mannen zijn samengesteld. Het aandeel vrouwen uitgedrukt in VTE ligt iets lager, omdat vooral vrouwen gebruik maken van de mogelijkheden tot deeltijds werk. In de hoger gekwalificeerde jobs is er nog wel een ondervertegenwoordiging van vrouwen. Op niveau A is een positieve evolutie merkbaar, maar hun aandeel in managementfuncties blijft al jaren status quo. In het topkader van het MVG was eind 2005 slechts 8,6 procent een vrouw. De Vlaamse overheid wil vrouwen in een derde van de managementfuncties (voor het topkader tegen 2015 en voor het middenkader tegen 2010). In 2006 benoemde de Vlaamse Regering de topmanagers voor de hervormde Vlaamse overheid. Bij het begin van Beter Bestuurlijk Beleid bezetten vrouwen 16,5 procent van de topfuncties.

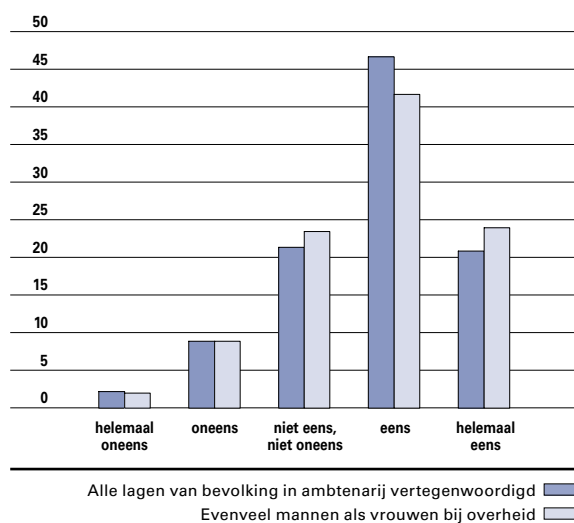
Het aandeel kortgeschoolden gaat al jaren achteruit,

GELIJKE KANSSEN

	MVG								VWI	VOI
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2005		
Vrouwen op totaal personeel	37,3	37,8	38,8	39,5	40,3	41,2	42,9	36,8	46,9	
Vrouwen in VTE	-	-	-	34,8	37,1	38,0	38,7	34,1	43,7	
Vrouwen op niveau A	23,8	25,8	28,4	30,1	32,2	33,9	35,4	39,6	40,4	
Vrouwen op managementsniveau	-	18,9	20,7	19,5	20,4	20,4	20,4	n.b.	n.b.	
Kortgeschoolden (niv.D)	-	-	35,9	34,5	31,3	30,6	28,5	27,0	21,8 *	
Ervaren werknemers (45+)	-	-	52,4	52,3	51,1	50,3	49,3	36,4	43,0**	

2.18 Evolutie van het aandeel kansengroepen binnen het MVG (van 1999 tot 2005) en de VWI's en VOI's (2005). *: Op basis van 54% van het personeelsbestand. **: Op basis van 75% van het personeelsbestand. Bron: Departement Bestuurszaken.

AFSPIEGELING VAN DE SAMENLEVING

2.19 Opinie of ambtenarij een soort afspiegeling moet vormen van de samenleving (N= 487). Bron: Instituut voor de Overheid.

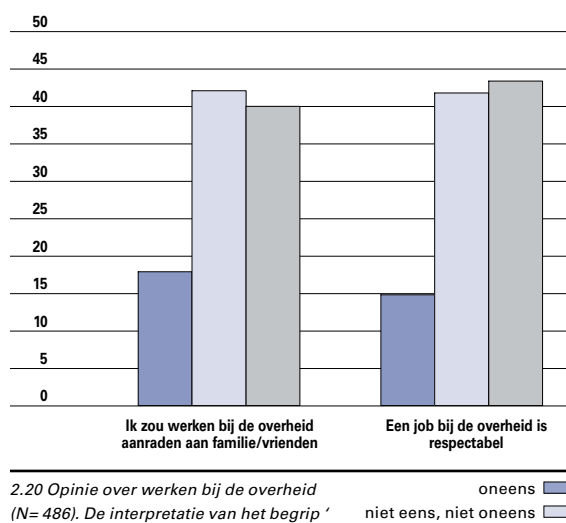
maar ligt, met uitzondering van de VOI's, nog steeds boven hun aandeel in de Vlaamse beroepsbevolking.

Bijna de helft van de Vlaamse ambtenaren is 45 jaar of ouder, een achtste is 55 jaar of ouder. Om de werkzaamheidsgraad op te krikken wil de Vlaamse overheid deze oudere werknemers stimuleren zo lang mogelijk aan het werk te blijven door onder meer een grotere arbeidsflexibiliteit aan te bieden op het einde van de loopbaan.

Voor personen van allochtone afkomst of met een arbeidshandicap legt de Vlaamse overheid zichzelf streefcijfers op. In 2010 moet het corps bestaan uit 4,5 procent personen met een handicap. Tegen 2015 uit 4 procent werknemers van allochtone origine. Er wordt gewerkt aan een goed meetsysteem om de aanwezigheid van deze twee groepen beter op te volgen.

Uit peilingen blijkt dat de burger het principe van de evenredige vertegenwoordiging in het overheids-personeel ondersteunt. Meer dan drie op vijf is het er (helemaal) mee eens dat alle lagen van de bevolking in de ambtenarij vertegenwoordigd moeten zijn. Eenzelfde groep onderschrijft de stelling dat de overheid evenveel mannen als vrouwen moet

OPINIE OVER WERKEN BIJ DE OVERHEID

2.20 Opinie over werken bij de overheid (N= 486). De interpretatie van het begrip 'overheid' werd overgelaten aan de respondenten. 'Overheid' mag dus niet gelezen worden als 'Vlaamse overheid'. Bron: Instituut voor de Overheid.

tewerkstellen. Slechts één op tien is het niet eens met deze principes.

Ook bij de toewijzing van startbanen, die de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt moeten bevorderen, geeft de Vlaamse overheid bijzondere aandacht aan de kansengroepen. Zo wijst men op het MVG de startbanen prioritair toe aan allochtonen, personen met een handicap en kortgeschoolden. Sinds 2002 wierf het MVG 360 startbaners aan. Belangrijk is natuurlijk ook de mate waarin werknemers na het beëindigen van hun startbaanovereenkomst (die in principe één jaar duurt) doorstromen naar een andere functie bij de Vlaamse overheid. Die kans bedraagt iets meer dan één op drie.

De overheid heeft in ieder geval een eerder positief imago als werkgever. Slechts een beperkt aantal Vlamingen staat negatief tegenover werken bij de overheid. Minpunt is wel dat deze relatief positieve visie minder gedeeld wordt door hooggeschoolden. Slechts 29 procent van hen zou een job bij de overheid aanraden. Deze groep heeft meestal meer keuze op de arbeidsmarkt en verdient over het algemeen ook meer.

2.3 Overheidscommunicatie en reguleringsmanagement

De overheidscommunicatie werd de voorbije jaren verder uitgebouwd en informeert de bevolking. De overheid luistert ook naar klachten over haar werking. De Vlaamse Ombudsdienst dient daarbij als ultiem meldpunt.

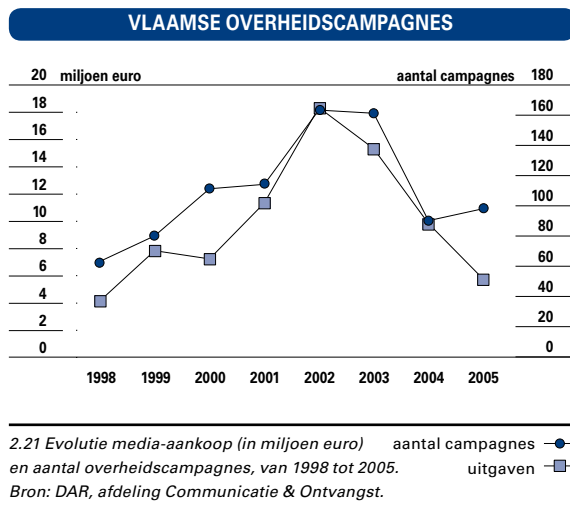
Om haar bereikbaarheid zo groot mogelijk te houden hanteert de Vlaamse overheid een meerkanalenpak, met e-government als nieuwste kanaal. Deze nieuwe technologie kan de dienstverlening verbeteren en de interne efficiëntie van de overheid verhogen.

De Vlaamse overheid tracht ook doordacht te reguleren. Daarbij streeft ze naar duidelijke regels die gegoten worden in zo eenvoudig mogelijke procedures, die waar mogelijk elektronisch kunnen afgewerkt worden.

Overheidscampagnes

Het aantal **campagnes** steeg licht in 2005 ondanks een verdere besparing op het **mediabudget**. Het aandeel van televisie in de mediamix van de Vlaamse overheid ging achteruit, ten voordele van de openbare en commerciële radio. Het aantal eerder dure tv-campagnes werd beperkt en vervangen door het goedkopere medium radio.

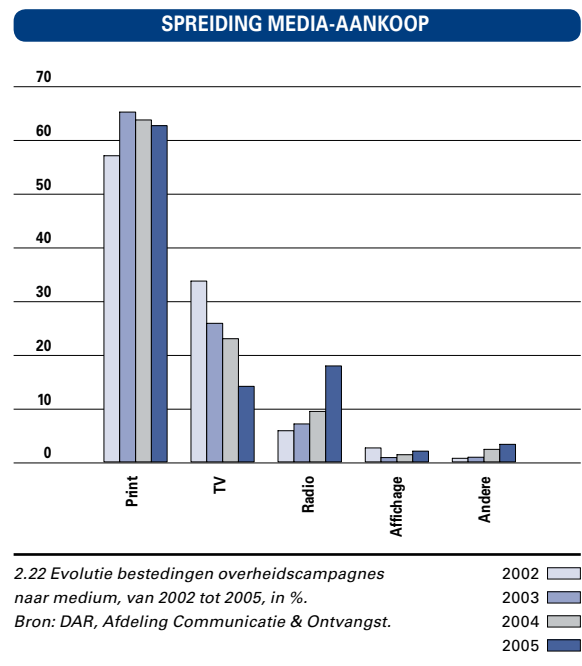
De centrale media-aankoop levert korting op bij de aankoop van mediaruimte. Dat resulteerde in 2005 in een gemiddelde korting van 35% op de normale commerciële tarieven, een besparing van 3 miljoen

euro. In 2004 leidde een gemiddelde korting van 38% nog tot een besparing van 6 miljoen euro. De gedaalde kortingen, zowel relatief als absoluut, hebben uiteraard alles te maken met de gedaalde volumes.

Twee op drie Vlamingen zegt het voorbije jaar een spotje van de overheid te hebben opgemerkt op radio of tv. Brochures en advertenties bereikten zowat de helft van de Vlamingen. Goed een kwart bezocht een overheidswebsite. Mannen komen vaker dan vrouwen in contact met overheidsinformatie, hoger opgeleiden vaker dan lager opgeleiden en jongeren meer dan ouderen, met uitzondering voor de brochures die verspreid worden via de bibliotheek of de gemeente. Daar heeft de leeftijd geen invloed op het bereik.

De helft van de Vlamingen vindt dat de overheid te weinig informatie geeft en klaagt ook over onvoldoende info over haar beslissingen. Bijna twee op drie noemt de informatie te ingewikkeld. Vooral ouderen en lager opgeleiden vinden de overheidsinfo minder nuttig en minder begrijpelijk. Ouderen hebben vaker problemen met het vinden van de

BEREIK OVERHEIDSCOMMUNICATIE

	TOTAAL	GESLACHT		LEEFTIJD						OPLEIDINGSNIVEAU					
		MAN	VROUW	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85	GEEN/ LO	LAGER SEC	HOGER SEC	NUHO	UNIV
Laatste jaar advertenties overheid gelezen	47,5	54,5	41,0	52,8	51,7	52,8	52,5	43,5	38,2	29,1	28,8	43,5	52,2	62,4	76,7
Spotjes overheid radio/tv gevolgd	65,2	73,2	57,5	73,6	65,4	69,8	70,3	63,3	56,0	46,4	49,9	59,9	69,3	80,0	87,8
Brochure overheid bekomen gemeente/bibliotheek	48,4	54,2	42,8	42,0	45,9	52,8	53,9	51,7	49,0	30,6	31,9	44,9	53,1	63,1	66,7
Website overheid bezocht	27,7	33,5	22,1	46,9	40,6	34,1	29,1	19,7	4,6	1,8	3,6	15,1	33,5	53,5	75,6

2.23 Percentage van de Vlamingen dat in het voorbije jaar in contact kwam met overheidsinformatie. Bron: SCV-survey 2006.

overheidsinformatie. Lager opgeleiden twijfelen dan weer vaker aan de betrouwbaarheid van de berichten.

Contactpunt Vlaamse Infolijn

Het Contactpunt Vlaamse Infolijn groeit jaar na jaar verder uit tot het centrale punt waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor alle informatie van de Vlaamse overheid.

In 2006 steeg het aantal contacten met net geen tien procent tot bijna 1,2 miljoen. De telefoon blijft het primaire communicatiekanaal van het klantencontactcentrum, maar andere kanalen zoals de vernieuwde portaalwebsite www.vlaanderen.be, interactieve digitale televisie en teletekst vergroten

de bereikbaarheid van de informatie, ook buiten de kantooruren. Door de Vlaamse Infolijn en haar informatie via verschillende kanalen toegankelijk te maken wordt de overheid meer bereikbaar. Een groot deel van de oproepen bij de Infolijn hadden onderwijs en vorming als onderwerp. Ook overheid, werkgelegenheid, bouwen en wonen waren populaire thema's

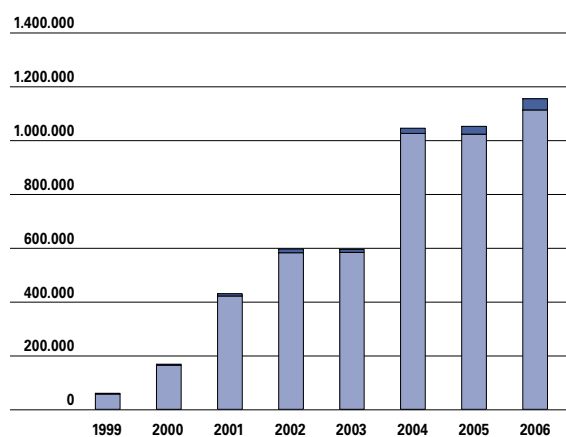
Het Contactpunt Vlaamse Infolijn ondersteunt verschillende infolijnen van de Vlaamse overheid. Eind 2006 waren er 14 lijnen in beheer van het Contactpunt. De LijnInfo is goed voor ruim 40% van alle contacten. Ook de Kind en Gezinslijn, de Vlaamse Belastinglijn en de Dossierlijn Studietoelagen generen veel oproepen. De cluster

KWALITEIT OVERHEIDSINFORMATIE

	(HELEMAAL) ONEENS	NIET ONEENS, NIET EENS	(HELEMAAL) EENS
Overheid geeft correcte, betrouwbare informatie	26,6	37,6	35,8
Overheid geeft veel te weinig informatie	20,2	30,0	49,9
Overheid geeft voldoende informatie over haar beslissingen	50,1	29,9	20,1
Meeste overheidsinformatie is te ingewikkeld om te begrijpen	15,9	21,5	62,6
Overheid geeft nuttige informatie	19,5	42,8	37,7
Overheidsinformatie is moeilijk te vinden	26,6	32,2	41,2

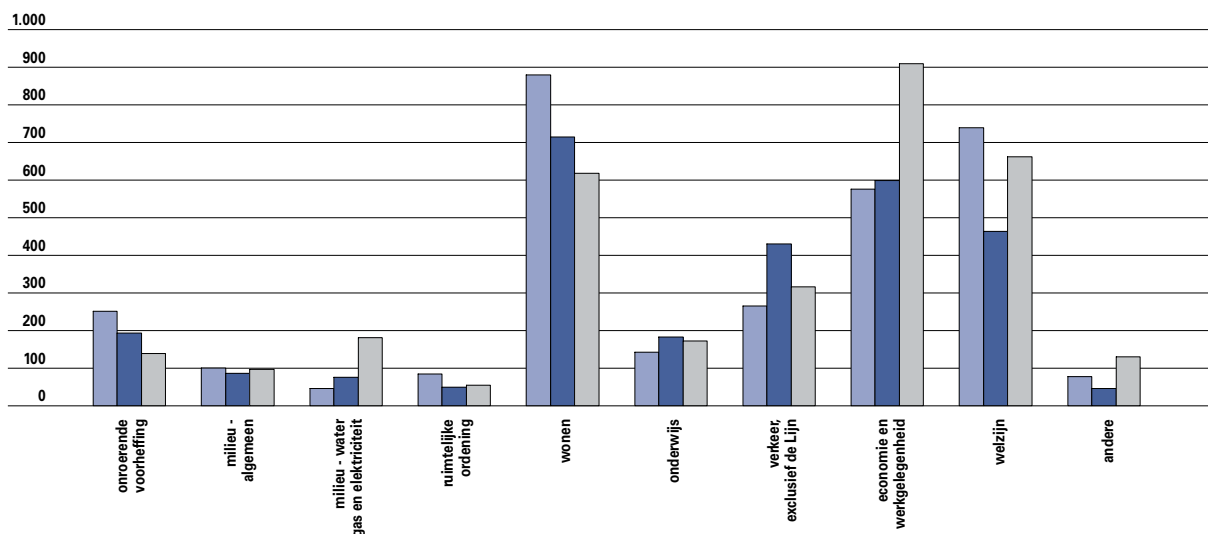
2.24 Opinie over de kwaliteit van overheidsinformatie. Bron: SCV-survey 2006.

CONTACTPUNT VLAAMSE INFOLIJN

2.25 Evolutie aantal oproepen Contactpunt Vlaamse Infolijn, van 1999 tot 2006. De aantallen van 1999 hebben slechts betrekking op 10 maanden (in maart 1999 is de Vlaamse Infolijn van start gegaan). Bron: Contactpunt Vlaamse Infolijn.

EERSTELIJKLACHTEN

2.26 Evolutie ontvankelijke eerstelijnsklachten naar domein, van 2003 tot 2005. Het aantal klachten voor het thema Verkeer, infrastructuur en mobiliteit is exclusief klachten van De Lijn. De door hen gerapporteerde klachten bleken ook meldingen en gewone klantenreacties te bevatten en werden daarom niet opgenomen. Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

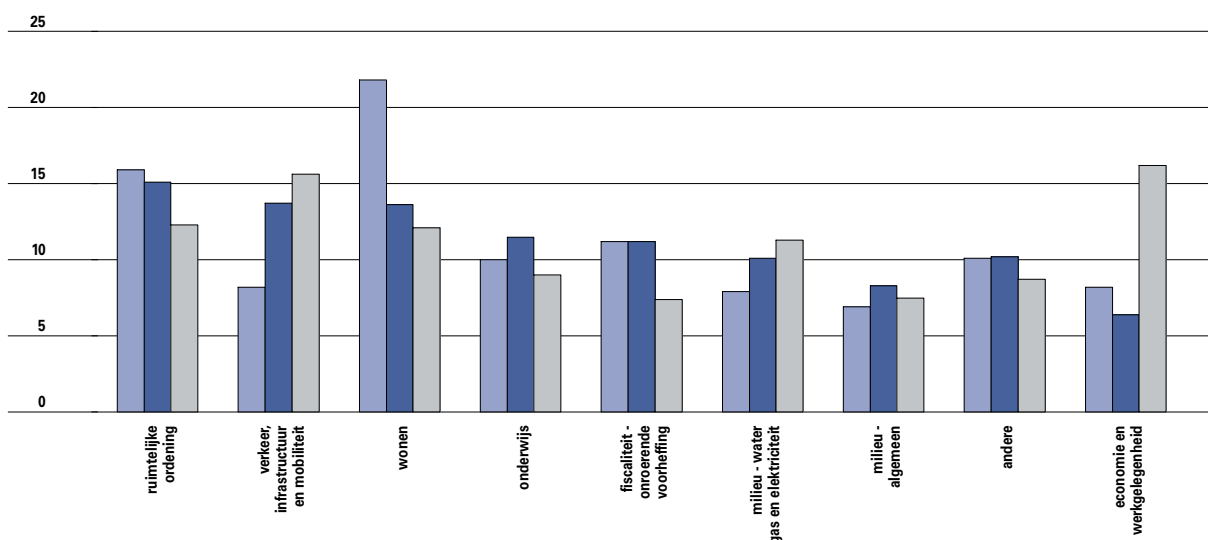
2003 ■
2004 ■
2005 ■

Vlaamse Infolijn (op het verkorte nummer 1700, wat ook de nieuwe naam is sinds december 2006) zelf heeft een aandeel van 19%. Daarnaast zijn er nog de Taaltelefoon, Teletolk, BIS Infolijn en infolijnen over aanmoedigingspremies, Wonen in Brussel, het Vlaams Zorgfonds, de Vlaamse Zorgkas, FIT en de VREG.

Klachtenbehandeling

Een behoorlijke dienstverlening veronderstelt een goed uitgebouwd systeem van klachtenbehandeling. Binnen de Vlaamse overheid is die georganiseerd op twee niveaus. Wanneer iemand zich onrecht behandeld voelt door de Vlaamse overheid, stapt hij eerst naar de klachtendienst van de betrokken

TWEEDELIJKLACHTEN KLACHTEN

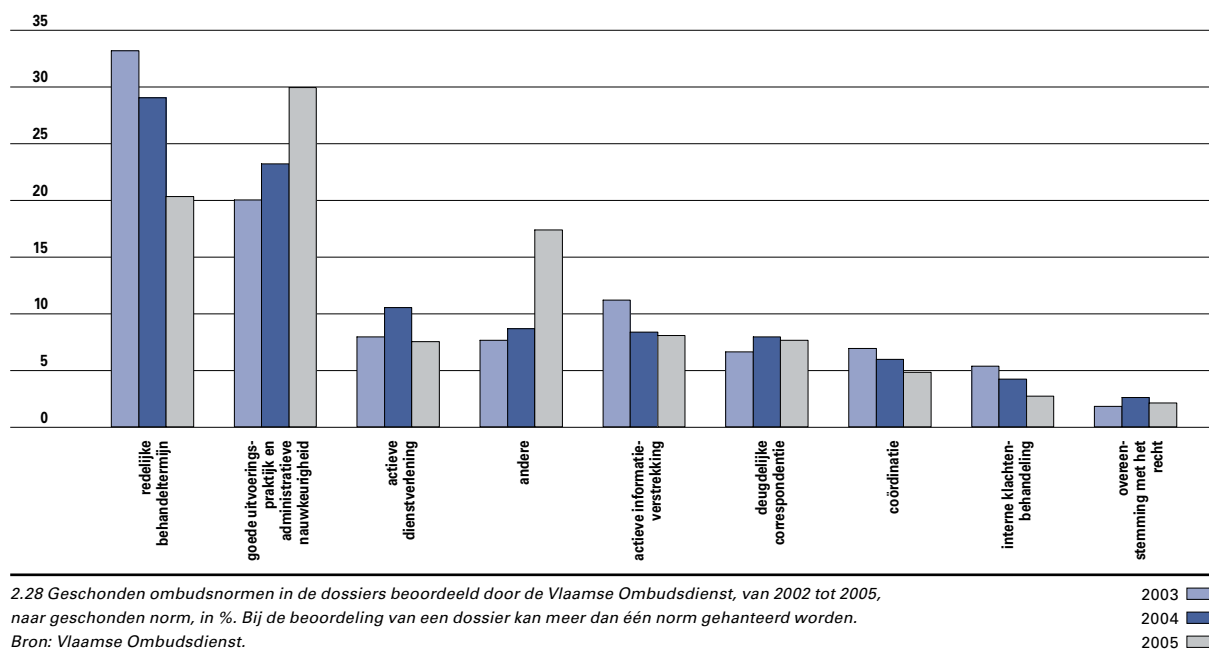

2.27 Evolutie ontvankelijke klachten die door de Vlaamse Ombudsdienst in behandeling zijn genomen, van 2003 tot 2005, naar thema, in %. Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

2003 ■
2004 ■
2005 ■

GESCHONDEN OMBUDSNORMEN

instantie. Dit noemt men eerstelijnsklachtenbehandeling. Pas wanneer de klager vindt dat hij onvoldoende gehoor krijgt, kan hij terecht bij de **Vlaamse Ombudsdienst**. Deze Ombudsdienst, een aan het Vlaamse Parlement verbonden maar onafhankelijke instelling, treedt op als tweedelijnsklachtenbehandeling.

1. Eerstelijns

In 2005 liepen 3.257 ontvankelijke klachten binnen, een stijging van 15% ten opzichte van het jaar voordien.

2. Tweedelijns

In 2005 behandelde de Vlaamse Ombudsdienst 4.293 verzoeken en kwam voor 1.004 klachten tot een beoordeling. In de helft ervan werd een ombudsnorm geschonden of een te verhelpen misverstand signaleerd. De vaakst geschonden ombudsnormen zijn de goede uitvoeringspraktijk en een redelijke behandeltermijn. Het aandeel van economie en werkgelegenheid kende een opvallende stijging: in 2005 zijn nogal wat klachten ingediend over de gebrekkige werking van het aanvraagstelsel van adviescheques. Ongeveer drie kwart van de verzoeken is onontvankelijk. Meestal hebben deze geen betrekking op een Vlaamse overheidsdienst, zijn het louter vragen om informatie of had de verzoeker zich niet eerst tot de klachtendienst van de betrokken overheidsinstantie gewend.

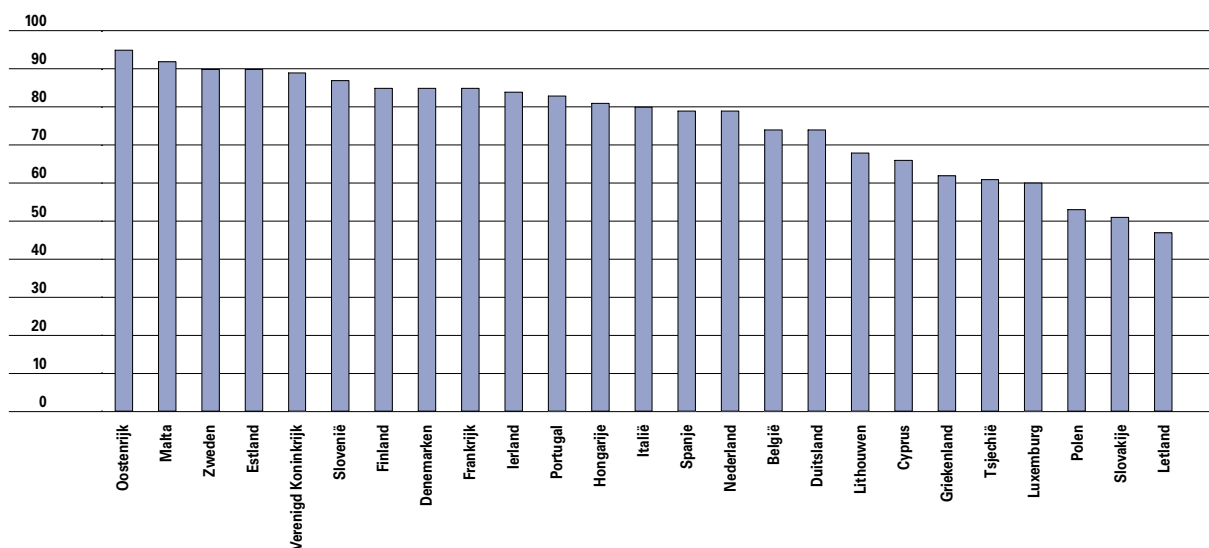
e-government

De Europese Commissie meet het aanbod van openbare diensten op het internet. Binnen elke lidstaat van de Unie worden twintig basisdiensten van de openbare sector onderzocht. België haalde in april 2006 een globale score van 74% en staat daarmee in de lagere regionen van de Europese rangschikking. Voor enkele individuele basisdiensten krijgt België wel al de maximumscore. Dit is onder meer zo voor het zoeken van een job, een dienst aangeboden door de regionale overheidsdiensten VDAB, FOREM en BDGA.

Bedrijven gebruiken het internet vaker dan individuen voor interactie met de overheid. Van de Vlaamse bedrijven gebruikt 60% e-governmentdiensten. Dat is iets minder dan het Europese gemiddelde.

In 2006 heeft 27% van de Vlaamse internetgebruikers het internet gebruikt voor interactie met de overheid en dat is een aanzienlijke toename in vergelijking met 2005. Vlaanderen zit daarmee boven het Europese gemiddelde, maar onder de Belgische score. Hoe hoger de opleiding, hoe vaker men via het internet contact legt met de overheid. Een derde van de Vlaamse burgers die actief zijn op het internet maakte nog geen gebruik van e-governmentdiensten maar heeft wel interesse. De rest van de internetbevolking is niet geïnteresseerd. Het

ON LINE OVERHEID

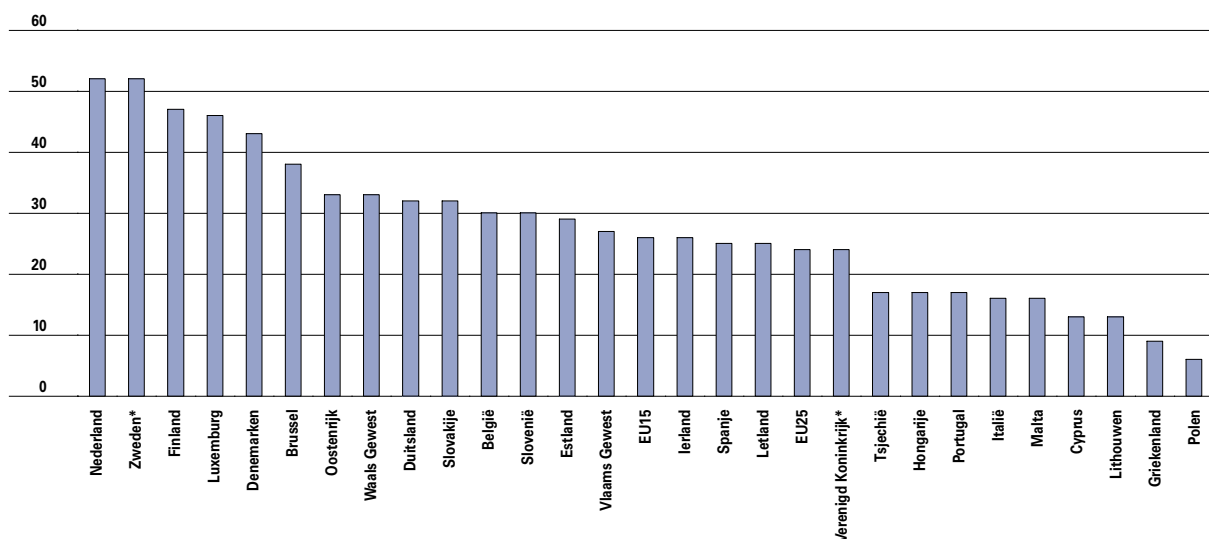

2.29 Evolutie van de on line beschikbaarheid van de openbare dienstverlening, internationale vergelijking, april 2006. Index van on line beschikbaarheid met de gemiddelde scores voor de twintig basisdiensten, waarvan twaalf voor burgers en acht voor ondernemingen. Basisdiensten voor de burger zijn o.a. de belastingaangifte, de aanvraag van een bouwvergunning, een aangifte aan de politie en het doorgeven van een adreswijziging. Bij de basisdiensten voor ondernemingen horen o.a. de aangifte van vennootschapsbelasting, de sociale bijdragen voor het personeel en het aanvragen van milieuvergunningen. De score hangt af van de mogelijkheden die de gebruiker krijgt op het internet, gaande van informatie opvragen tot een volledig interactieve afhandeling van de dossiers. Bron: Europese Commissie.

gebrek aan persoonlijk contact en directe respons worden hiervoor als redenen opgesomd. Andere argumenten voor de desinteresse zijn het complexe karakter, het moeilijk vindbaar zijn van de diensten

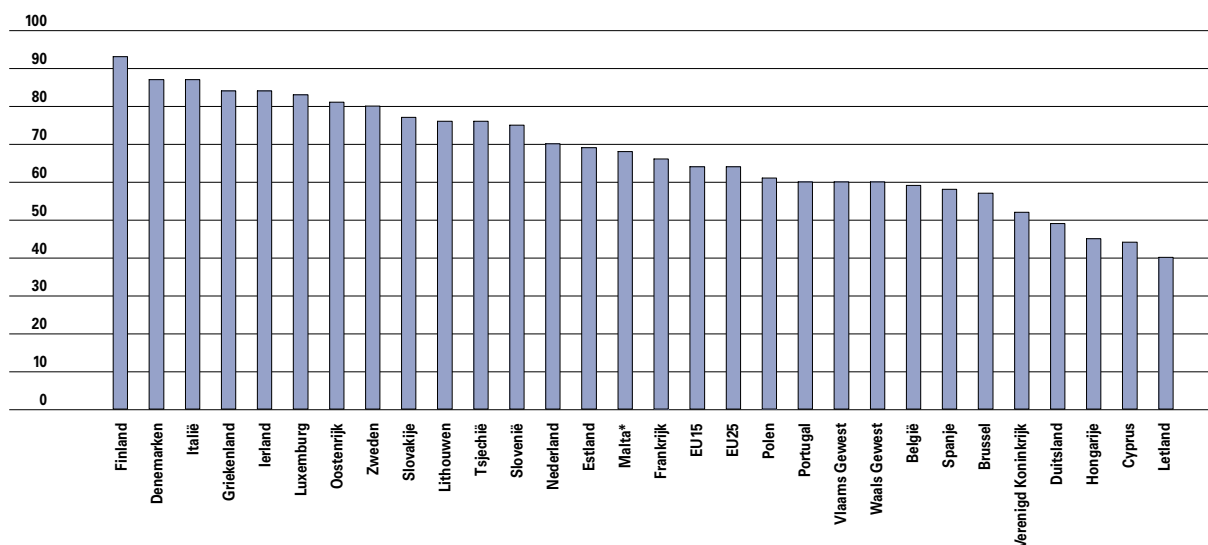
en bezorgdheid over de privacy. De Vlaming blijkt meer belang te hechten aan betere en eenvoudige diensten dan aan de uitbreiding van het aantal online diensten. De Vlaming

E-GOVERNMENT: BURGERS

2.30 Europese vergelijking van het aantal internetgebruikers die internet gebruiken voor interactie met de overheid, 2006, in %. Inwoners tussen 16 en 74 jaar. Internet gebruikt in de voorbije 3 maand. Interactie met de overheid omvat minstens één van deze activiteiten: informatie verkrijgen van een officiële overheidswebsite, downloaden van formulieren van overheidswebsite of ingevulde formulieren verzenden via een overheidswebsite. Geen cijfers beschikbaar voor Frankrijk. *: cijfer 2005. Bron: Eurostat.

E-GOVERNMENT: BEDRIJVEN

2.31 Europese vergelijking van het aandeel bedrijven dat internet gebruikt voor interactie met de overheid, 2006, in %. Bedrijven met minimum 10 werknemers. Interactie met de overheid omvat minstens één van volgende activiteiten: informatie verkrijgen, formulieren downloaden, invullen van web-formulieren, full electronic case handling. *: cijfer 2005. Bron: Eurostat.

OPINIE E-GOVERNMENT

STELLING A	(EERDER) STELLING A	ONBESLIST	(EERDER) STELLING B	STELLING B
De overheid moet bestaande procedures voor het aanvragen van vergunningen, uitkeringen en andere diensten vereenvoudigen.	61,2	18,5	20,3	De overheid moet meer diensten op het internet beschikbaar maken.
De overheid mag sommige diensten enkel aanbieden via het internet.	6,6	10,4	82,9	Alle overheidsdiensten moeten ook via papier, telefoon of een gewoon loket toegankelijk blijven.
De overheid moet ernaar streven om al zijn diensten op internet beschikbaar te maken.	21,8	28,4	49,8	De overheidsdiensten, administraties en loketten moeten 's avonds en in het weekend langer open zijn.

2.32 Opinie over de prioriteiten van e-government, in %. Bron: Instituut voor de overheid.

wenst ook een **multikanaaldienstverlening**.

Internet mag de bestaande diensten niet vervangen, maar moet als extra contactkanaal tussen burger en overheid beschouwd worden. Veel burgers blijken ook nog nood te hebben aan een fysiek loket en verkiezen langere openingstijden boven het online beschikbaar maken van alle overheidsdiensten. Een bevraging naar de gebruiks- en voorkeurswijze van contact met de overheid bevestigt de vraag naar een multikanaalaanpak. Het loket en de telefoon zijn de twee meest gebruikte middelen om in contact te komen met de overheid. Jongeren en hoger opgeleiden gebruiken meer dan anderen e-mail. Ouderen en lager opgeleiden kiezen voor het loket en de brief.

CONTACT MET DE OVERHEID

CONTACT MET OVERHEID	LAATSTE CONTACT	VOORKEUR CONTACT
aan loket	43,1	26,0
telefoon	37,1	38,6
e-mail	13,6	18,5
brief	11,3	12,6
internet (chatten)	3,4	2,3
andere	4,5	2,0

2.33 Wijze waarop men de laatste keer in contact kwam met de overheid (N=570) en voorkeurswijze van contact met de overheid (N=1523), in %. Het laatste contact kon op meerdere manieren gebeuren, vandaar ligt de som van de percentages hoger dan 100%. Bron: SCV-survey.

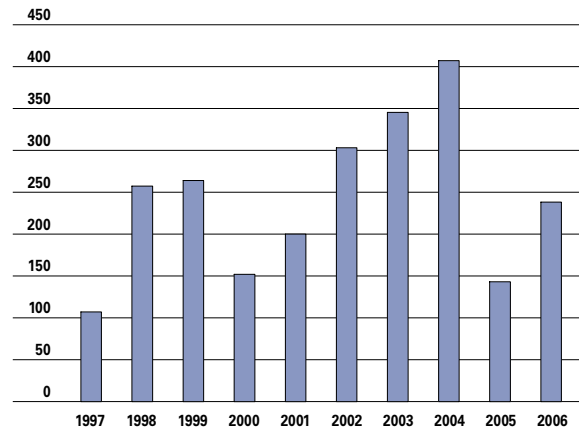
Reguleringsmanagement

Met de Kenniscel **Wetsmatiging** werkt de Vlaamse overheid aan een heldere en eenvoudige regelgeving. Dat proces heet reguleringsmanagement en bestaat uit drie luiken.

Een eerste luik is de administratieve lastenverlaging die moet leiden tot minder papierwerk voor burger en bedrijf. De Vlaamse overheid bewaakt de toename van administratieve lasten door middel van de compensatiemaatregel. Elke stijging van administratieve lasten door een regeringsbeslissing (decreet, besluit, ...) moet gecompenseerd worden met een even grote daling van bestaande administratieve lasten. In totaal zijn er in 2006 voor 2,9 miljoen euro aan administratieve lasten bijgekomen en voor 26,8 miljoen euro verdwenen. Voor bedrijven nam de administratieve rompslomp in 2006 af met ongeveer 17,6 miljoen euro, voor de burgers met 2,1 miljoen euro, voor organisaties met 2,9 miljoen euro en voor de overheid met 1,3 miljoen euro.

Het tweede luik van het reguleringsmanagement is de juridisch-technische vereenvoudiging, die moet leiden tot eenvoudige, duidelijke en minder wetten. Het aantal in het Belgisch Staatsblad gepubliceerde decreten kan beschouwd worden als indicator voor de hoeveelheid wetgeving. Traditioneel is het eerste jaar na een verkiezingsjaar relatief rustig, om vervolgens weer op te bouwen. Die trend lijkt

DECRETEN

2.34 Evolutie van het aantal in het Staatsblad gepubliceerde decreten, van 1997 tot 2006. Bron: Belgisch Staatsblad.

niet te veranderen: na de spectaculaire daling van 2005 ging het aantal decreten in 2006 opnieuw de hoogte in.

Het derde en laatste luik is de RIA of reguleringsimpactanalyse. Die onderzoekt welke effecten de regelgeving heeft voor burgers, bedrijven, overheid of de samenleving. Sinds 2005 is een dergelijke analyse verplicht. In 2006 voldeden 110 van de 134 regelgevingsdossiers aan de eisen van kwalitatieve regelgeving. Dat wil zeggen dat ze juridisch een taalkundig advies ontvingen en een RIA-beoordeling kregen van minstens 50%.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties:

- Instituut voor de overheid – Werken aan de overheid: mening van de burger (2006)
- Jaarverslag Vlaamse Informatieambtenaar
- Jaarverslag Vlaamse Infolijn
- Jaarverslag Vlaamse Ombudsdienst

Websites:

- Jaarlijkse publicaties van de Sociaal-Economische raad van Vlaanderen (SERV): Evaluatierapport Begroting (januari) en Advies Begrotingsadvies (juli) <http://www.serv.be>
- Middenbegroting, Uitgabenbegroting en Algemene Toelichting: <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/financien/index.html>
- Website statistieken Financiën van de Vlaamse Gemeenschap: <http://www2.vlaanderen.be/ned/>

[sites/financien/index.html](http://www.vlaanderen.be/financien/index.html)

- Jaarrapport Personeel & Organisatie: <http://www3.vlaanderen.be/bestuurszaken/nucms/rapportpeno.php>
- Beter Bestuurlijk Beleid: <http://www.vlaanderen.be/bbb/>
- SD Workx: <http://www.sdworkx.be/>
- Securex: <http://www.zebrazone.be/>
- Instituut voor de overheid: <http://soc.kuleuven.be/io/ned/>
- Vlaamse Infolijn: <http://www.vlaamseinfolijn.be/>
- Vlaamse Ombudsdienst: <http://www.vlaamseombudsdienst/>
- Kenniscel wetsmatiging: <http://www.wetsmatiging.be/>
- E-government Vlaamse overheid: <http://www.vlaanderen.be/egovernment>
- Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

- **Betaalkrediet** Het betalingskrediet in begrotingsjaar X is het volume aan mogelijkheden, voortkomende uit de ontvangsten (inbegrepen leningen) van dat begrotingsjaar, waarover de Vlaamse regering beschikt om aan betalingsverplichtingen, voortvloeiend uit bestaande en nieuwe verbintenissen, in de loop van begrotingsjaar te voldoen.
- **Directe schuld** Leningen, ofwel aangegaan door de Vlaamse Gemeenschap ter financiering van zijn tekorten, ofwel contractueel overgenomen door de Vlaamse Gemeenschap uit de indirecte schuld alsook alle leningen ter herfinanciering van voormelde leningen.
- **Geconsolideerde brutoschuld** Schuld verminderd met schuld van andere overheden die de beschouwde overheid bezit. De consolidatie houdt in dat binnen een bepaalde kring van verwante overheidsinstellingen de onderlinge vorderingen en schulden worden weggelaten bij de berekening van de totale som van de kring van instellingen, dit om dubbelstellingen te voorkomen.
- **Gedeelde belastingen** Federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven en waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gemeenschappen wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet.
- **Indirecte schuld** Leningen aangegaan, ofwel door publiekrechtelijke rechtspersonen, ofwel door lagere overheden, ofwel door de Vlaamse Gemeenschap in het verleden ter financiering van specifieke beleidsprojecten, en waarvan het geheel van de kapitaalsaflossingen en van de rentelasten ten laste komen van de uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap, zonder evenwel rekening te houden met terugbetalingen door derden, alsook het Vlaamse aandeel in de schulden van het Amortisatiefonds voor de leningen der sociale huisvesting (ALESH).
- **Samengevoegde belastingen** Federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven, waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gewesten wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet, en waarop de gewesten autonoom opcentiemen of kortingen, belastingverminderingen of –vermeerderingen kunnen toepassen.
- **Vorderingensaldo** Het vorderingensaldo (of financieringssaldo) wordt uniform over de EU berekend volgens de regels van de ‘procedure inzake buitensporige overheidstekorten’ (excessive deficit procedure of EDP) uit het Verdrag van Maastricht. Dit maakt dus interregionale of internationale vergelijkingen mogelijk. Een belangrijk verschilpunt met het begrotingssaldo is dat het vorderingensaldo niet alleen voor het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt berekend, maar voor een veel ruimere kring van Vlaamse overheidsinstellingen en verzelfstandigde agentschappen. Anderzijds worden onder andere kredietverleningen en deelnemingen en aflossingen van de schuld, in tegenstelling tot het begrotingssaldo, niet meegenomen in de berekening van het vorderingensaldo.
- **Ziekteverzuimpercentage** De verhouding van het aantal ziekte dagen ten opzichte van het totaal aantal bezoldigde dagen.

Meer ondernemen

De economische ontwikkeling is een cruciale beleidsfocus. Met een economische groei van + 3,3% was 2006 alvast een goed jaar. Het BBP per capita noteerde anno 2005 op 27.300 € koopkrachtpariteiten waardoor Vlaanderen onmiskenbaar bij de rijkere Europese regio's behoort. De industriële activiteit is in goede doen. De investeringsratio van de private sector noteerde 19,9% in 2005. Investeren is belangrijk omdat hiermee de capaciteit opgebouwd wordt voor de productie van goederen en diensten in de toekomst. Het goede investeringsklimaat heeft te maken met de gunstige economische situatie. Voldoende bedrijventerreinen zijn een belangrijke randvoorwaarde.

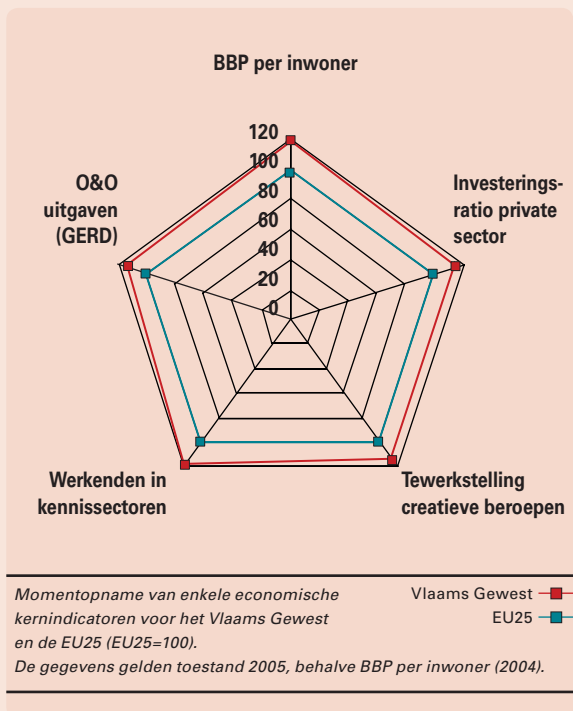
Ondernemerschap staat samen met innovatie garant voor de ontwikkeling van onze welvaart. De laatste jaren komen er netto steeds meer ondernemingen bij. Toch zijn er in Vlaanderen nog relatief weinig personen die de stap naar ondernemerschap zetten. Er moet in het bijzonder aandacht gaan naar het aanboren van ondernemerschap bij een aantal doelgroepen. Buitenlandse inplantingen blijven heel belangrijk voor de Vlaamse economie. Rechtstreeks staan zij in voor één vijfde van het aantal jobs. Daarnaast brengen zij ook technologische kennis en managementvaardigheden mee. Een situatieschets van de RESOC's toont dat er binnen Vlaanderen toch wel subregionale verschillen zijn. Gebieden met een grootstad produceren naar verhouding de meeste welvaart en zijn werkgelegenheidspolen. Toch zijn dat niet noodzakelijk de RESOC's die daarin ook het sterkst groeien.

Het Vlaamse Gewest is een exportgedreven economie bij uitstek. De uitvoer is in waarde bijna even omvangrijk als het BBP. Kenmerkend is onze sterke oriëntatie op de drie buurlanden en de EU in het algemeen. In 2005 wonnen een aantal groeimarkten aan belang, maar toch verminderde ons marktaandeel op deze bestemmingen.

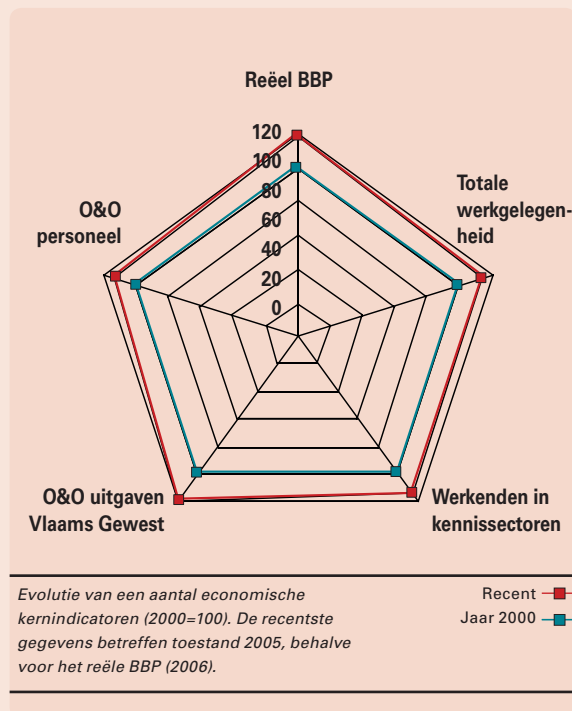
De uitbouw van de kenniseconomie vergt voldoende middelen. De kredieten die in de verschillende departementen en Vlaamse openbare instellingen bestemd zijn voor wetenschap, technologie en innovatie groeiden dan ook van 800 miljoen euro in 1995 tot meer dan 1.500 miljoen euro anno 2006. De GERD of bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling bedroegen in 2005 2,09% van het Vlaamse BBP volgens de gewestbepaling en 2,13% volgens de gemeenschapsbepaling. Daarmee zitten we nog een eind verwijderd van het Europese streefdoel van minimum 3% tegen 2010. Slechts een paar landen (Finland en Zweden) bereiken reeds de Europese norm. Het zijn de bedrijven die het leeuwendeel van deze O&O uitgaven voor zich nemen (71%). Nog anno 2005 telde het Vlaamse Gewest iets meer dan 34.000 voltijds equivalenten O&O personeel. Vlaanderen scoort daarmee naar verhouding op het niveau van de buurlanden.

Het belangrijkste instrument van de Europese Unie voor de financiering van onderzoek zijn de Kaderprogramma's voor onderzoek en technologische ontwikkeling. Volgens eerste ramingen zou Vlaanderen iets meer dan 2% halen uit het Europese budget voor het Zesde Kaderprogramma (periode 2002-2006). Dat is relatief veel. Zowat de helft van de Vlaamse bedrijven doet aan proces- of productinnovatie.

3 hoofdstuk

Het Vlaamse Gewest is een welvarende regio: Het BBP per hoofd situeert er zich circa 18% boven het gemiddelde van de EU-25. De hoge investeringsratio is één van de recepten van dit succes. In vergelijking met de Europese Unie van de 25 ligt het aandeel werkenden in creatieve beroepen ongeveer 15% hoger bij ons. Onder kennissectoren worden de medium-hoogtechnologische en hoogtechnologische industrie en high-techdiensten begrepen. Ook hier heeft Vlaanderen een troef met een aandeel werkenden dat bijna een vijfde hoger ligt dan in de EU-25. Het aandeel van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O tenslotte bedroeg in het Vlaamse Gewest 2,09% van het BBP (gewestbenadering) tegenover 1,85% in de EU-25.

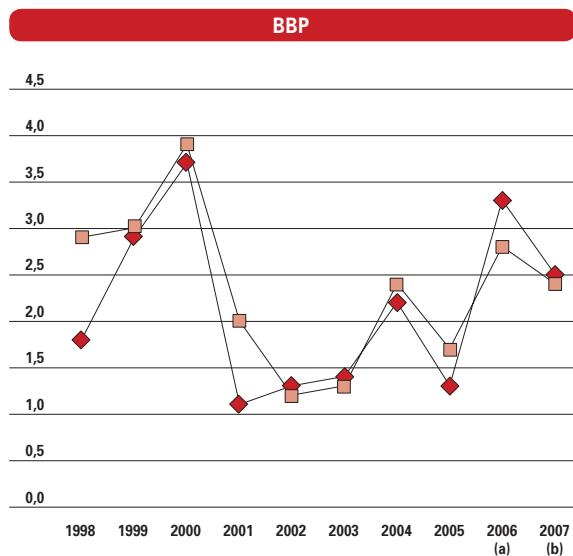
In vergelijking met het jaar 2000 groeide het Vlaamse BBP in reële termen met 11,1% in 2006. Parallel daarmee lag de totale werkgelegenheid 3% hoger (het feit dat de werkgelegenheidsgroei achterblijft heeft deels te maken met de toename van de arbeidsproductiviteit en deels met de arbeidsintensiteit van de economische groei). Het aantal werkenden in kennissectoren groeide echter nauwelijks. Hetzelfde kan gezegd worden van de O&O uitgaven van het Vlaamse Gewest, uitgedrukt in reële termen. Positief is dan weer dat het totale personeel dat voor O&O werkt (inclusief in het hoger onderwijs) anno 2005 5,6% hoger lag dan in 2000.

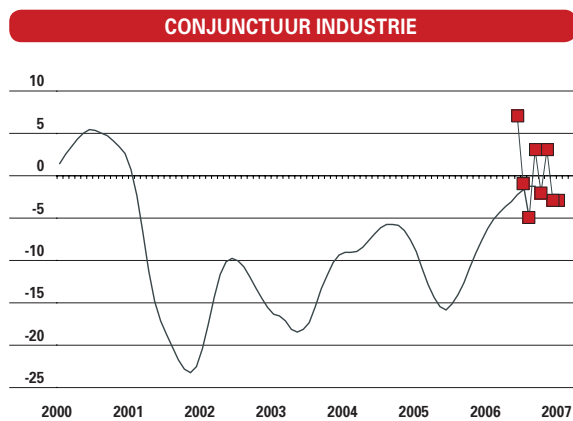
3.1 Economie

Investeren

2006 was een goed conjunctureel jaar. De **economische groei** klokte met een groei van 3,3% bij de toppers af. Voor 2007 wordt 2,5% verwacht. Dit is minder hoog, maar ook in andere landen zou de groei verslappen.

3.1 Reële groei van het BBP in het Vlaamse Gewest en de EU25, van 1998 tot 2007, in %. (a) raming voor het Vlaamse Gewest. (b) raming. Bron: Eurostat, INR, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

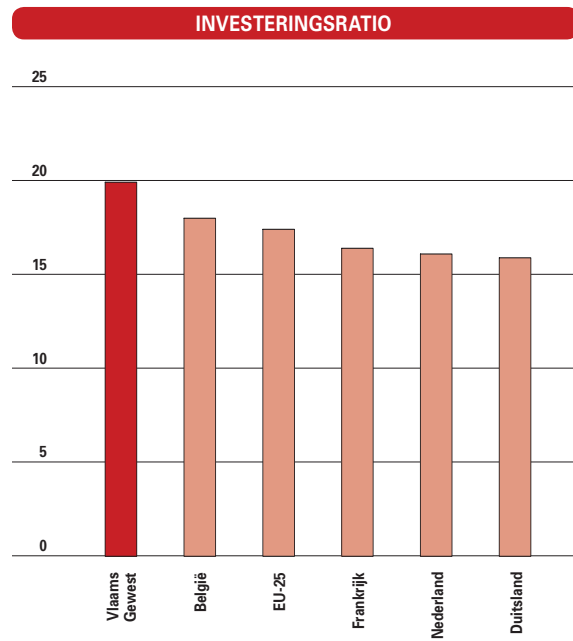

3.2 Getalwaarden van de Vlaamse conjunctuur in de industrie, van januari 2000 tot januari 2007. Bron: NBB.

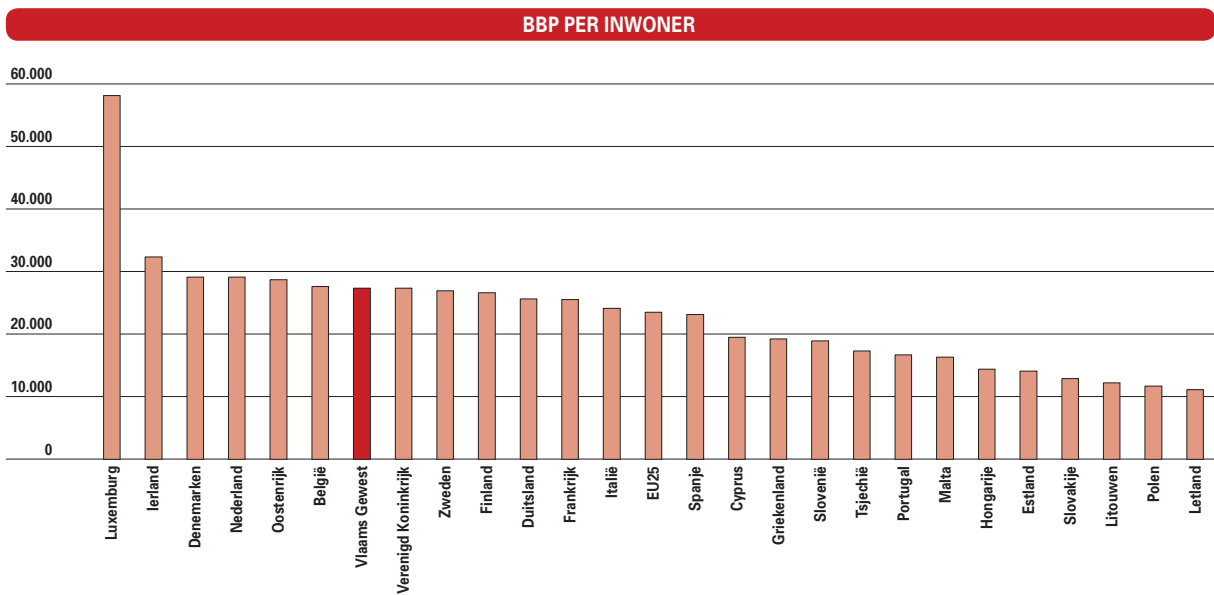
Het productietempo is nog steeds hoog, maar zwakte toch iets af eind 2006. De bestellingen verlopen immers wat gematigder.

De cijfers voor de **industriële productie** beamen dat 2006 een goed jaar was: de industriële productie lag 5,5% hoger dan het jaar daarvoor. De stijging was het meest voelbaar in de intermediaire en investeringsgoederen.

De voorbije tien jaar kon het Vlaamse Gewest gemiddeld een jaargroei van 2,1% voorleggen. Dit ligt onder het gemiddelde van de EU25. Dat gemiddelde bevat echter ook de groeicijfers van de nieuwe lidstaten en die maakten een 'catch-up' mee. Niettemin moet het Vlaamse Gewest onderdoen voor Nederland (+2,4%) en Frankrijk (+2,3%). Van onze buurlanden deed enkel Duitsland het minder goed (+1,4%). Als we de laatste vijf jaren bekijken, bevond het Vlaamse Gewest zich met een gemiddelde jaarlijkse groei van +2,1% op hetzelfde niveau als de EU25 en boven elk van onze buurlanden. Investeren is geloven in de toekomst. Voor de private sector lag de **investeringsratio** in 2005 op 19,9%. Daarmee blijft het investeringspeil op een

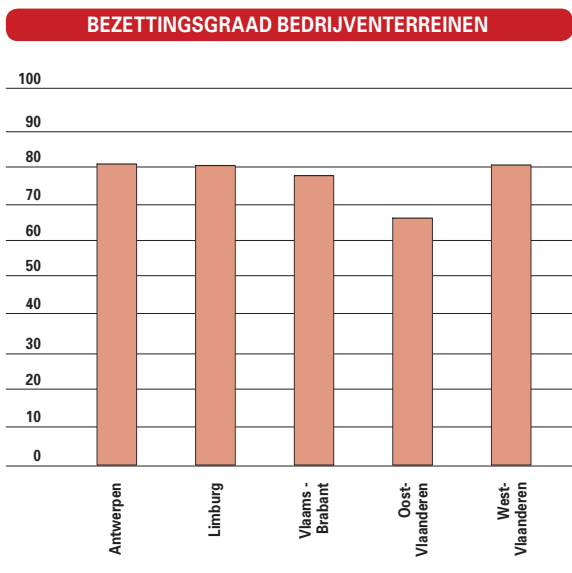
3.3 Aandeel van de private investeringen in het BBP in het Vlaamse Gewest, België, de EU25 en de drie buurlanden in 2005, in %. Bron: Eurostat, INR, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

3.4 BBP per inwoner in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU25 in 2005, in euro koopkrachtpariteiten. (a) Raming.
Bron: Eurostat, INR, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

hoger niveau dan in onze buurlanden. De ratio nam ook nog eens toe en benadert nu het niveau van de conjunctureel sterke jaren rond de eeuwwisseling. Tijdens de eerste elf maanden van 2006 waren de investeringen trendmatig 6,4% hoger dan het jaar voordien. In de tweede helft van 2006 zwakte de trend in de industrie en bouw wat af. In de handel en diensten daarentegen was ze nog duidelijk opwaarts gericht. Er zijn drie redenen waarom de investeringen zich

nog op een hoog peil bevinden. De vraagvooruitzichten zijn nog steeds goed. De voorraden slinken. En ook de oplopende bezettingsgraad van het productievermogen zorgt voor een goed investeringsklimaat. Bij de aanvang van 2007 stond de **bezettingsgraad** op 85,9%. Het is van het economische topjaar 2000 geleden dat nog zulke cijfers bereikt werden. Vooral de bedrijven die consumptiegoederen produceren voerden hun **capaciteitsbezetting** op (88,2%). We moeten reeds teruggaan tot het vierde kwartaal van 1989 om dergelijke niveaus te zien.

3.5 Aandeel van de ingenomen oppervlakte in de totale oppervlakte van bedrijventerreinen in de Vlaamse provincies, 31 december 2005, in %.
Bron: Departement EWI.

Vlamingen stellen het al bij al nog zo slecht niet. Met een **BBP per inwoner** van 27.300 euro koopkrachtpariteiten zitten we bij de sterkere Europese landen.

De top wordt aangevoerd door Luxemburg en Ierland. Het Groothertogdom is een apart geval, gezien de zakelijke en financiële rol die het vervult. Ierland scoort weliswaar hoog, maar heeft dat ook te danken aan de buitenlandse investeringen. De winsten daaruit worden grotendeels gerepatriëerd. Verder doen Denemarken, Nederland en Oostenrijk het beter dan onze regio. België als geheel staat ook voor het Vlaamse Gewest geklasseerd, maar dat komt door de belangrijke economische rol die de Brusselse agglomeratie speelt. Heel wat Vlamingen dragen daar trouwens toe bij, getuige de dagelijkse pendelstromen naar de hoofdstad. Alle overige EU-landen produceren een lagere welvaart per inwoner. Cruciaal om te ondernemen is een voldoende voorraad aan **bedrijventerreinen**. Eind 2005

telde het Vlaamse Gewest 39.356 ha bedrijventer-
reinen waarvan 77% bezet was. De bezettingsgraad
schommelt tussen 66% (Oost-Vlaanderen) en 80%
(Antwerpen). In een aantal provincies daalde de
bezettingsgraad omdat er een doorverkoop was van
onbenutte percelen aan publieke instanties die ze op
hun beurt terug beschikbaar stellen.

Ondernemen

Ondernemen is – samen met innovatie –
cruciaal voor de opbouw van onze welvaart.
Ondernemingen zijn immers de creatoren van
toegevoegde waarde die via (her)verdeling aan onze
maatschappij ten goede komt.

Het aantal Vlaamse ondernemingen gaat in
stijgende lijn. De voorbije jaren is er zelfs een
acceleratie van de **netto-groeiratio** (2,4% in 2006).

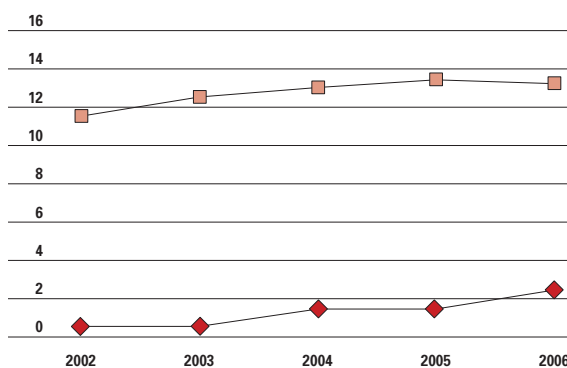
De oprichtingsratio wordt immers steeds groter
en overstijgt de **uittredingsratio** steeds meer.
Deze laatste viel zelfs terug in 2006. Een ander
vaststelling is dat de **turbulentie** in het Vlaamse
bedrijfsleven toeneemt: de som van de aangroei en
uittredingen van bedrijven in percent van het aantal
actieve ondernemingen wordt groter.

De situatie is verschillend voor firma's en eenmans-
zaken. De toename van het aantal bedrijven komt
op naam van de firma's (NV's, BVBA's en CV's).
De netto-groeiratio noteerde in deze categorie anno
2006 zelfs op 4,7%. De turbulentie schommelde de
voorbije jaren steeds rond 10%.

Bij de eenmanszaken is de toename van het aantal
oprichtingen sterker. De uittredingen zijn er echter
ook aan de hoge kant. Het gevolg is dat de turbu-
lentie er op een hoger niveau ligt en nog steeds
toeneemt (17,4% in 2006).

Toch blijkt uit Europese vergelijkingen dat nieuw
ondernemerschap in het Vlaamse Gewest niet goed
zit. De **Total Entrepreneurial Activity (TEA)** Index
geeft het aandeel weer van de beroepsbevolking dat
actief betrokken is bij het opstarten van een zaak
of dat tijdens de voorbije 42 maanden een eigen
onderneming heeft opgericht. Deze index bedroeg
3,1% in 2006, een daling in vergelijking met het
jaar voordien. De daling is te wijten aan het lagere
aandeel Vlamingen dat een bedrijf opstart; de groep
die sedert kort effectief een bedrijf runt is status quo
gebleven. Een achterliggende oorzaak is vermoede-
lijk dat steeds minder Vlamingen opportuniteiten
zagen om een nieuwe onderneming op te starten
(slechts 13% van de volwassen Vlaamse bevolking).
Het Vlaamse Gewest en België bengelen achteraan
het Europese peloton. Dit is reeds jaren zo.
De modale starter is een man tussen 25 en 55 jaar

DYNAMIEK BEDRIJVEN

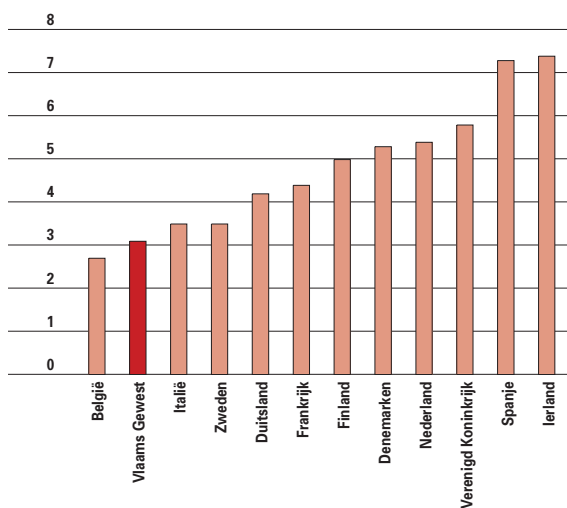

3.6 Netto-groeiratio en turbulentie van de Vlaamse bedrijven, van 2002 tot 2006, in %.
Bron: Graydon, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

oud en hoger geschoold. Dat wijst meteen op een
onbenut potentieel bij vrouwen en in de oudere
leeftijdsklassen. Anno 2004 was 35% van alle
zelfstandigen, werkgevers en helpers een vrouw. Op
vijf jaar tijd liep het aandeel van de vrouwen wat
terug. Omgekeerd groeide het aandeel van personen
van 50 jaar of ouder. In 2004 maakten zij 29,5% uit
van de niet-loontrekkenden.

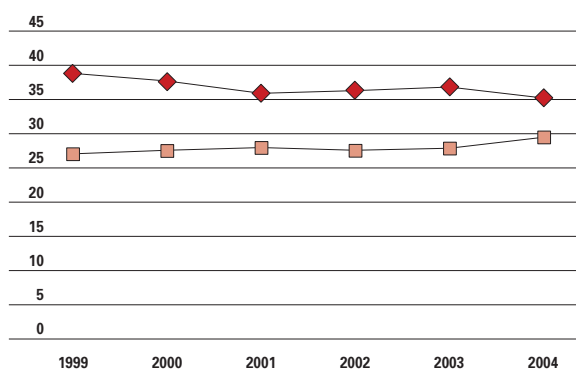
Het gebrek aan interesse hoeft niet te verwonderen:
de goede sociale bescherming van werknemers en de
fiscale druk vormen een rem. In een ontwikkelde,
open economie als de Vlaamse is het ook minder
evident om op eigen houtje iets te beginnen.

TEA

3.7 De Total Entrepreneurial Activity (TEA) Index in het Vlaamse Gewest, België en omliggende landen in 2006.
Bron: GEM, Vlerick Leuven-Gent Management School.

DOELGROEPEN ONDERNEMEN

3.8 Aandeel van vrouwen en van de leeftijdsgroep van 50 jaar en ouder in de zelfstandigen, werkgevers en helpers, van 1999 tot 2004 (in %).

Bron: Algemene Directie Statistiek - EAK, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Een andere piste is het uitgroeien van bestaande bedrijven of het samenkomen van vaardigheden, ideeën en kapitaal tot een structuur met rechtspersoonlijkheid die zich verder kan blijven ontwikkelen, ongeacht of de stichter vennoot in het bedrijf blijft of niet. Daarbij stemt de stijgende netto-groei-ratio bij firma's hoopvol.

De inplanting van **buitenlandse bedrijven** is belangrijk voor onze economische ontwikkeling. In het verleden kwamen tal van firma's af op de centrale ligging van het Vlaamse Gewest, onze infrastructuur en goed opgeleide beroepsbevolking. Naast kapitaal brachten zij ook technologie en kennis naar

hier. Buitenlandse bedrijven creëerden dan ook veel tewerkstelling in de jaren zestig en zeventig.

Anno 2003 waren 2.680 buitenlandse bedrijven in het Vlaamse Gewest actief. Zij zorgden voor 33,8 miljard euro aan toegevoegde waarde of bijna een kwart van de totale Vlaamse toegevoegde waarde. Zij stonden in voor bijna 20% van de bezoldigde werkgelegenheid. In vergelijking met 2002 nam de tewerkstelling met 5% toe en de toegevoegde waarde met 4%.

De stijgende tewerkstelling kwam er vooral door toetreding van nieuwe bedrijven. In de reeds gevestigde buitenlandse firma's was er immers een licht banenverlies.

Anno 2003 hadden de hoogtechnologische en medium-hoogtechnologische buitenlandse vreemde bedrijven een groter gewicht in de tewerkstelling of de toegevoegde waarde dan hun aantal zou laten vermoeden. Maar dat aandeel in werkgelegenheid en toegevoegde waarde nam wel enigszins af.

Hetzelfde verhaal geldt voor de kennisintensieve bedrijfstakken (high-techdiensten, financiële instellingen of allerhande kennisintensieve marktdiensten). Ook hier is het aandeel in de tewerkstelling of de toegevoegde waarde dat gerealiseerd wordt door bedrijven van buitenlandse origine groter dan hun aandeel in het aantal buitenlandse bedrijven.

De buitenlandse aanwezigheid nam in 2003 toe in de marktdiensten, high-techbedrijven en minder kennisintensieve diensten. Bij de financiële ondernemingen liep de tewerkstelling terug. In de marktdiensten en minder kennisintensieve diensten was de jobcreatie het grootst.

BELANG BUITENLANDSE BEDRIJVEN

	AANTAL ONDERNEMINGEN	WERKGELEGENHEID	TOEGEVOEGDE WAARDE
Industriële sectoren			
Hoogtechnologisch	8,1	11,4	16,1
Medium-hoogtechnologisch	31,8	41,4	39,5
Medium-laagtechnologisch	30,3	24,0	24,2
Laagtechnologisch	29,8	23,3	20,2
Totaal	100,0	100,0	100,0
Private diensten			
High-techdiensten	6,7	6,1	6,4
Kennisintensieve marktdiensten	23,9	46,0	35,1
Financiële diensten	1,9	0,6	2,4
Minder kennisintensieve marktdiensten	67,4	47,3	56,1
Totaal	100,0	100,0	100,0

3.9 Spreiding van de buitenlandse industriële en dienstenbedrijven naar technologie-, respectievelijk kennisintensiteit in 2003 (in %).

Bron: Steunpunt Ondernemerschap, Ondernemingen en Innovatie, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

De top drie van buitenlandse investeerders wordt gevormd door Nederland, de Verenigde Staten en Frankrijk.

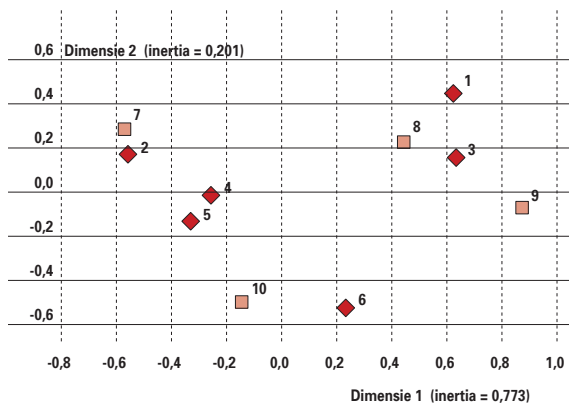
In de industrie blijken Nederlandse ondernemingen naar verhouding meer actief in laagtechnologische sectoren. Duitse en Amerikaanse bedrijven komen relatief meer voor in medium-hoogtechnologische en hoogtechnologische sectoren.

In de dienstensector is de Nederlandse dominantie duidelijk. In alle kennisintensieve sectoren en ook in de minder kennisintensieve vormen zij de belangrijkste speler. Vooral de buitenlandse financiële instellingen zijn in belangrijke mate oranje gekleurd. Buitenlandse ondernemingen zijn vrij groot, ze telden in 2003 gemiddeld 140 werknemers.

Ook de toegevoegde waarde ligt hoog. Het middelste buitenlandse bedrijf creëert meer toegevoegde waarde per euro omzet dan een doorsnee Vlaams bedrijf. Parallel daarmee is ook de arbeidsproductiviteit hoog. De keerzijde is dat hun arbeidskost sterker oploopt dan in de Vlaamse bedrijven. Het aandeel van de personeelskost in de bruto toegevoegde waarde bedroeg 75%. Ook de schuldgraad is aan de hoge kant. Gelukkig is het goed gesteld met de rendabiliteit.

In de industrie telt het mediaan hoogtechnologisch buitenlandse bedrijf bijna tweemaal zoveel werknemers dan in de laagtechnologische branche. Naarmate de technologie-intensiteit toeneemt stijgt de loonkost, maar ook de toegevoegde waarde. Een gelijkaardig verhaal is te vinden in de dienstensector: naarmate de kennisintensiteit toeneemt stijgt

BUITENLANDSE BEDRIJVEN & TECHNOLOGIE-INTENSITEIT

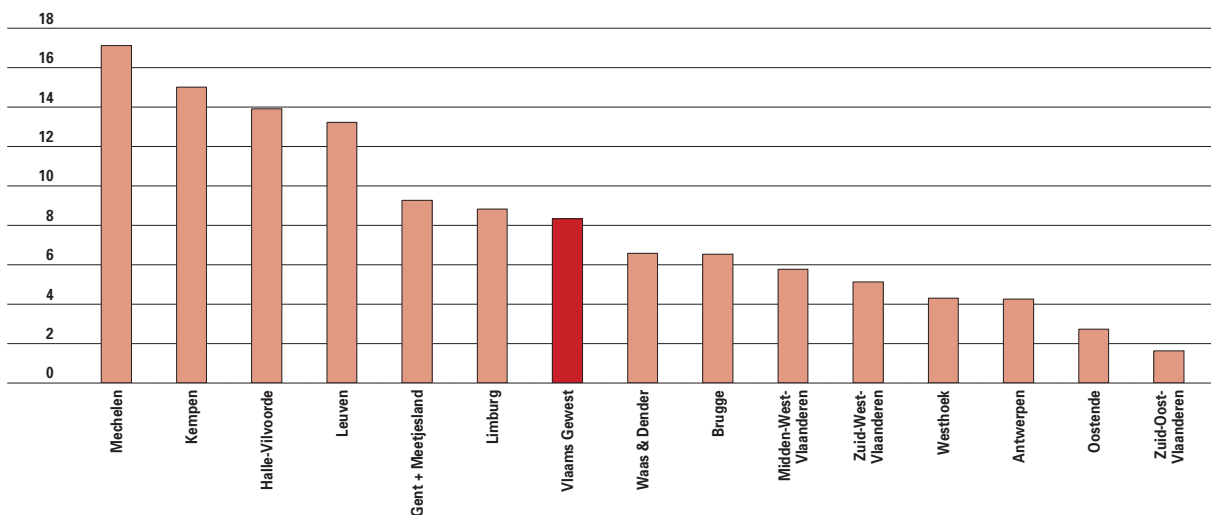
3.10 Correspondentie-analyse van de buitenlandse industriële ondernemingen naar graad van technologie-intensiteit in 2003. Bron: Steunpunt Ondernemerschap, Ondernemingen en Innovatie, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering. 1=Verenigde staten; 2=Nederland; 3=Duitsland; 4=Frankrijk; 5=Groot-Brittannië; 6=andere landen; 7=laag technologisch; 8=medium-hoog technologisch; 9=hoog-technologisch; 10=medium-laag technologisch.

de loonkost, maar ook de toegevoegde waarde. De hoogste arbeidsproductiviteit vinden we terug in de financiële sector. De schuldgraad ligt bij de buitenlandse dienstenbedrijven op een hoger peil dan in de industrie.

Regionaal

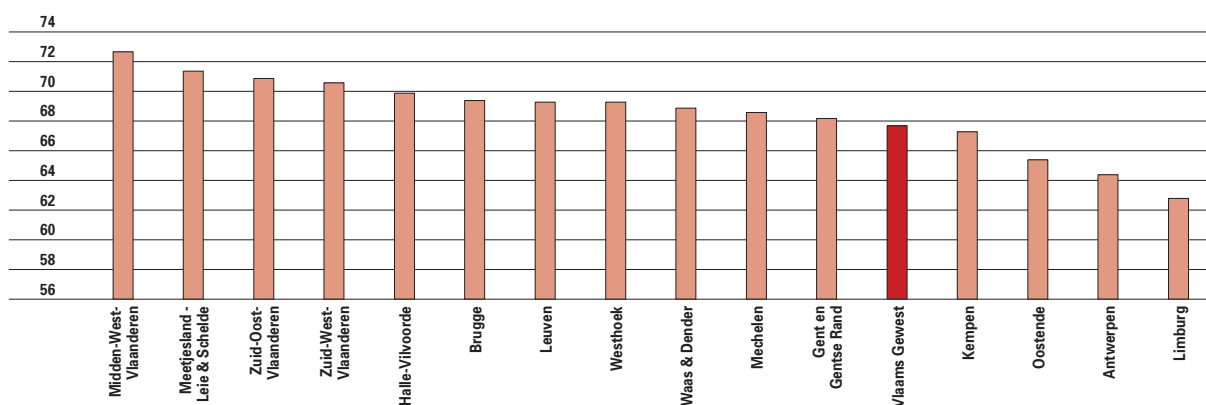
De Regionaal-Sociaal-Economische Overlegcomités (RESOC's) zijn nu zowat twee jaar actief. Het

WERKGELEGENHEID 1995-2004

3.11 Evolutie van de totale werkgelegenheid in de RESOC's van 1995 tot 2004 (in %). Bron: INR, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

WERKZAAMHEIDSGRAAD

3.12 Werkzaamheidsgraad in de RESOC's in 2004 (in %).
Bron: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Vlaamse Gewest telt 15 RESOC's. De RESOC's zijn nogal heterogeen van aard: sommige gebieden worden gedomineerd door een grote stad, andere hebben een meer landelijk karakter of beslaan een hele provincie.

Werkgelegenheid

De totale **werkgelegenheid** in 2004 groeide met 0,4%. Dit komt op naam van de bezoldigde werkgelegenheid (+0,6%). Er waren immers iets minder zelfstandigen (-0,4%).

Meer recente cijfers trekken dezelfde lijnen door: het aantal bezoldigde werknemers die in het Vlaamse Gewest wonen zou tussen het 2de kwartaal van 2005 en het 2de kwartaal van 2006 met 1,1% gegroeid zijn.

De sterkste groei in 2004 is te vinden in het RESOC Oostende en dat vormt een opsteker voor de vrij lage Oostendse werkgelegenheidsgraad. Limburg en Midden-West-Vlaanderen lieten daarentegen een lichte achteruitgang optekenen.

Over een tiental jaren beschouwd ligt de sterkste groei in Mechelen, de Kempen en de Vlaams-Brabantse RESOC's. Zij komen uit boven de 10%. Ondanks die groei cijfers blijft de werkgelegenheidsgraad het hoogst in de verstedelijkte gebieden. De laagste werkgelegenheidsgraad is te vinden in de RESOC's Zuid-Oost-Vlaanderen en Waas & Dender. De nabijheid van grote werkgelegenheidspolen (voornamelijk Brussel) verklaart dit.

Werkzaamheid

Als er in de eigen streek onvoldoende jobs voorhanden zijn, gaan mensen pendelen. Dat zorgt er hier en daar voor dat de **werkzaamheidsgraad** (mensen

met een job) merkelijk boven de werkgelegenheidsgraad (aantal jobs in de regio) uit stijgt.

In een aantal RESOC's die aansluiten bij werkgelegenheidspolen is de werkzaamheid relatief hoog. Midden-West-Vlaanderen spant de kroon (72,7%). Opvallend is de lage werkzaamheidsgraad in Limburg (62,8%). Op de koop toe daalde de Limburgse score in 2004 nog eens met 0,1 procentpunt.

In alle andere RESOC's was er een toename, ook al zijn Antwerpen en Oostende geen uitblinkers. Maar deze laatste RESOC maakte het laatste jaar wel vorderingen.

Werkloosheid

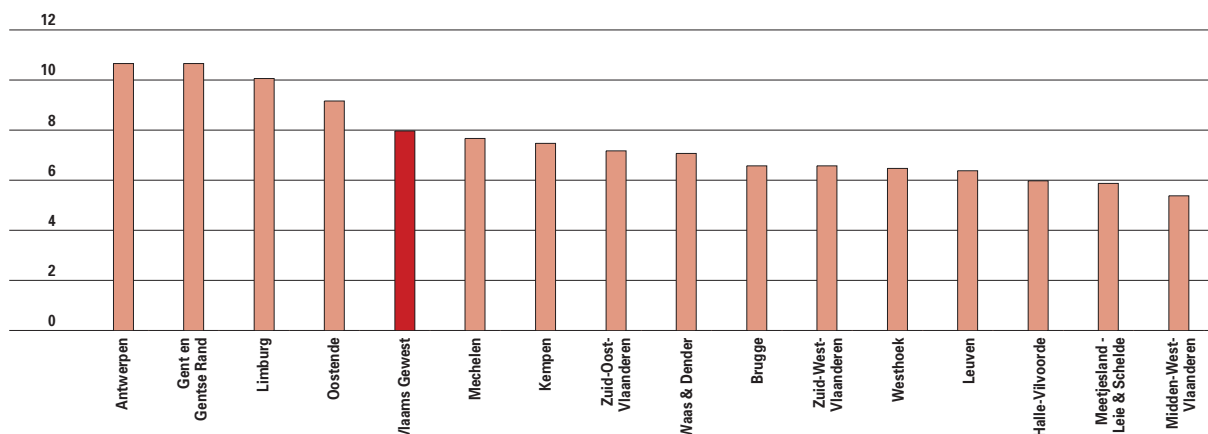
In zowel Limburg als Antwerpen, Gent en de Gentse Rand bedroeg de **werkloosheidsgraad** 10 à 11% in 2004. De laagste werkloosheidsgraad is te vinden in Midden-West-Vlaanderen, Meetjesland, Leie & Schelde en de Vlaams-Brabantse gebieden. De werkloosheidsgraad nam overal toe in 2004, gemiddeld met een half procentpunt. Limburg noteerde de sterkste groei.

In 2005 liep de totale Vlaamse werkloosheidsgraad nog lichtjes op, maar in 2006 was er een merkbare verbetering.

Economische groei

Sedert 2001 groeit de economie reëel met gemiddeld 1,5% per jaar. Dat is niet veel, maar het gaat dan ook over de jaren met een zwakke conjunctuur na het topjaar 2000. Mechelen kon in die periode toch een puike 4,8% neertekenen. Dit staat in contrast met de RESOC Antwerpen die nauwelijks groeide.

WERKLOOSHEIDSGRAAD

3.13 Werkloosheidsgraad in de RESOC's in 2004 (in %).
Bron: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

2004 was goed voor een groei met 2,2%, met Oostende als uitschieter (5,3%). In 2005 viel de groei terug tot 1,3%. Voor 2006 wordt de Vlaamse groei echter geschat op 3,3%. Het is nog onduidelijk hoe deze cijfers doorsijpelden in de respectieve RESOC's.

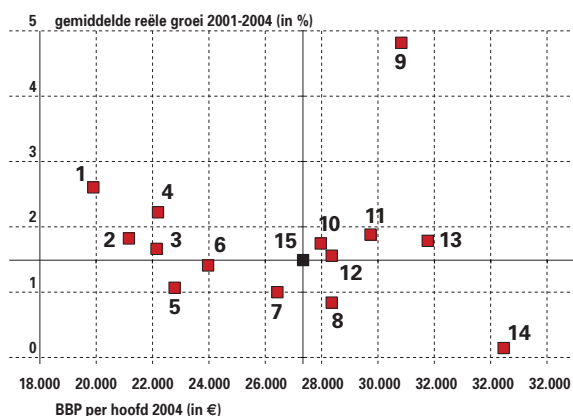
Geproduceerde welvaart (BBP)

In 2004 bedroeg het BBP per hoofd 27.400 euro. Antwerpen, Halle-Vilvoorde en Mechelen klimmen daar fors bovenuit, dankzij de combinatie van een

hoge **arbeidsproductiviteit** met een hoge werkgelegenheidsgraad. Dat laatste is vooral in Antwerpen het geval. Verwonderlijk is dat niet: de metropool heeft een grote tewerkstellingsfunctie, ook voor omliggende regio.

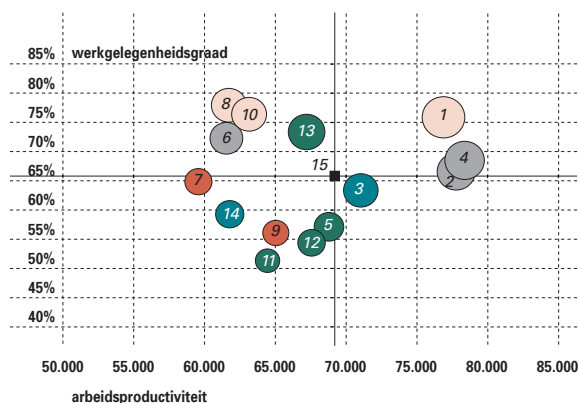
Het laagste BBP per hoofd vindt men in het Zuid-Oost-Vlaanderen, Waas & Dender, en de Westhoek en Oostende.

GEPRODUCEERDE WELVAART

3.14 BBP per hoofd in 2004 en reële groei van de bruto toegevoegde waarde in de RESOC's, gemiddelde van 2001 tot 2004.
Bron: INR, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.
1=Zuid-Oost-Vlaanderen; 2=Oostende; 3=Westhoek; 4=Waas & Dender; 5=Limburg; 6=Leuven; 7=Brugge; 8=Zuid-West-Vlaanderen; 9=Mechelen; 10=Kempen; 11=Gent + Meetjesland; 12=Midden-West-Vlaanderen; 13=Halle-Vilvoorde; 14=Antwerpen; 15=Vlaams Gewest.

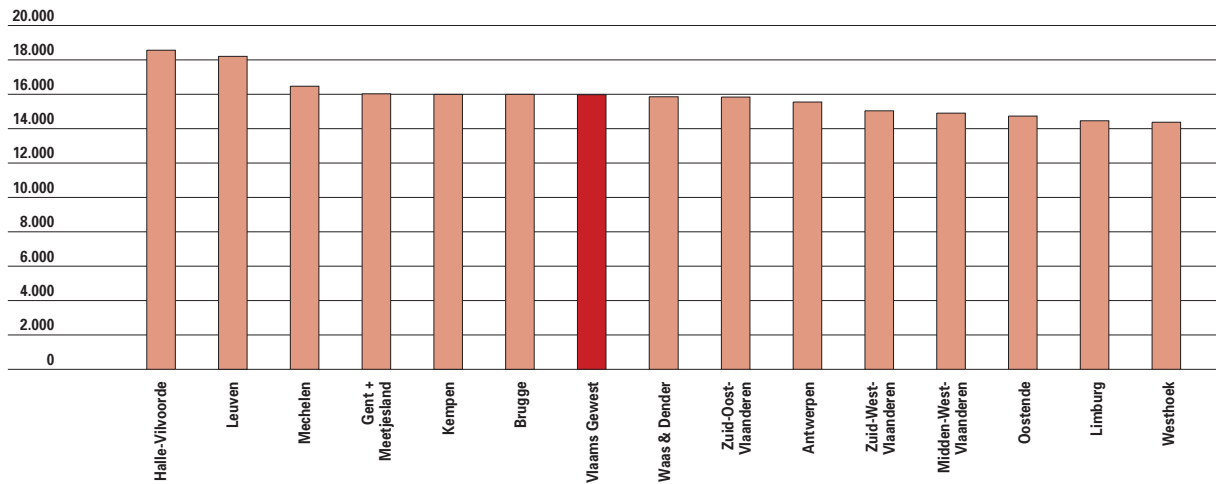
DETERMINANTEN BBP PER HOOFD

3.15 Arbeidsproductiviteit, werkgelegenheidsgraad, aandeel bevolking 20-64 jaar en BBP per hoofd in de RESOC's in 2004. Het BBP per hoofd staat in verhouding tot de omvang van de bol. Het assenstelsel duidt het Vlaamse gemiddelde aan. De kleur van de bol geeft weer hoe sterk een RESOC afwijkt van het Vlaamse gemiddelde inzake aandeel van de bevolking 20-64 jaar (gaande van donkerrood (= - 2 procentpunt of lager) tot felgroen (= + 2 procentpunt of meer).
Bron: INR, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.
1=Antwerpen; 2=Mechelen; 3=Kempen; 4=Halle-Vilvoorde; 5=Leuven; 6=Brugge; 7=Westhoek; 8=Zuid-West-Vlaanderen; 9=Oostende; 10=Midden-West-Vlaanderen; 11=Zuid-Oost-Vlaanderen; 12=Waas & Dender; 13=Gent + Meetjesland; 14=Limburg; 15=Vlaams Gewest.

BESCHIKBAAR INKOMEN

3.16 Beschikbaar inkomen per inwoner in de RESOC's in 2003 (in euro). Bron: INR.

Gent & Meetjesland maakt gebruik van de hoge werkgelegenheidsgraad en het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Ook Zuid- en Midden-West-Vlaanderen hebben de werkgelegenheidsgraad als troef. Hier komt de demografische component echter nadelig uit. Brugge zit ongeveer in hetzelfde schuitje.

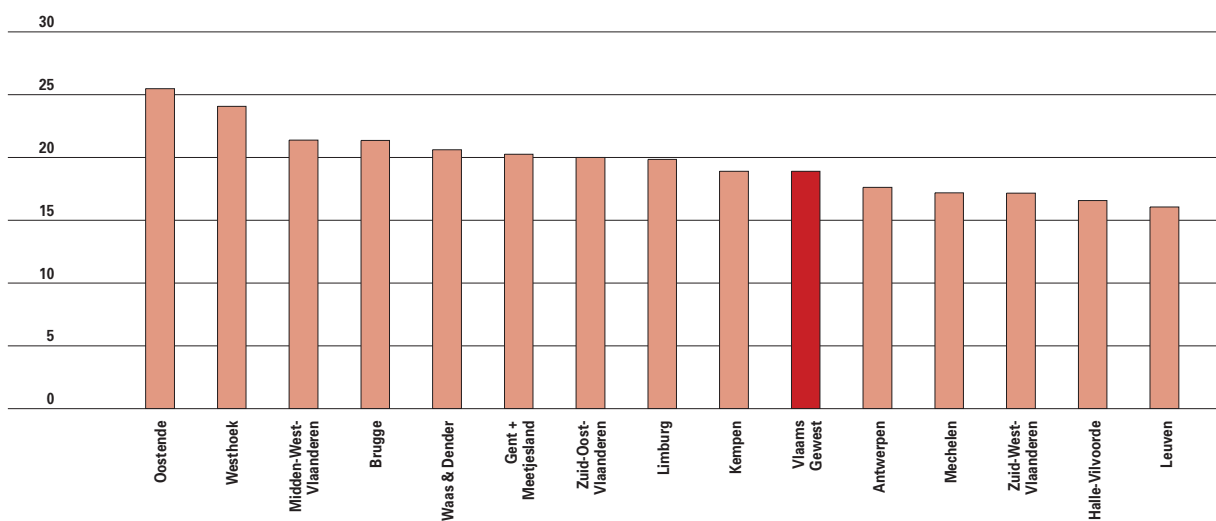
De Kempen is vrij atypisch: de arbeidsproductiviteit én de aanwezigheid van potentieel beroepsactieven zorgen er voor welvaartsproductie, maar de werkgelegenheidsgraad blijft iets achter op het Vlaamse gemiddelde. Het ontbreken van een grote stad ligt ongetwijfeld aan de basis daarvan.

In een zestal RESOC's tenslotte liggen zowel de arbeidsproductiviteit als de werkgelegenheidsgraad te laag om het Vlaamse BBP-gemiddelde te bereiken. Het gaat om perifere gebieden of om RESOC's die grenzen aan grotere industriële of zakelijke centra. Het aandeel van de beroepsactieve bevolking kan hier het verschil niet maken.

Beschikbaar inkomen

Het **beschikbare inkomen** per inwoner is een maat voor wat de inwoners van een streek daadwerkelijk in handen hebben. Dit komt niet noodzakelijk overeen met het BBP per capita. Zo heeft iemand

INVESTERINGSRATIO

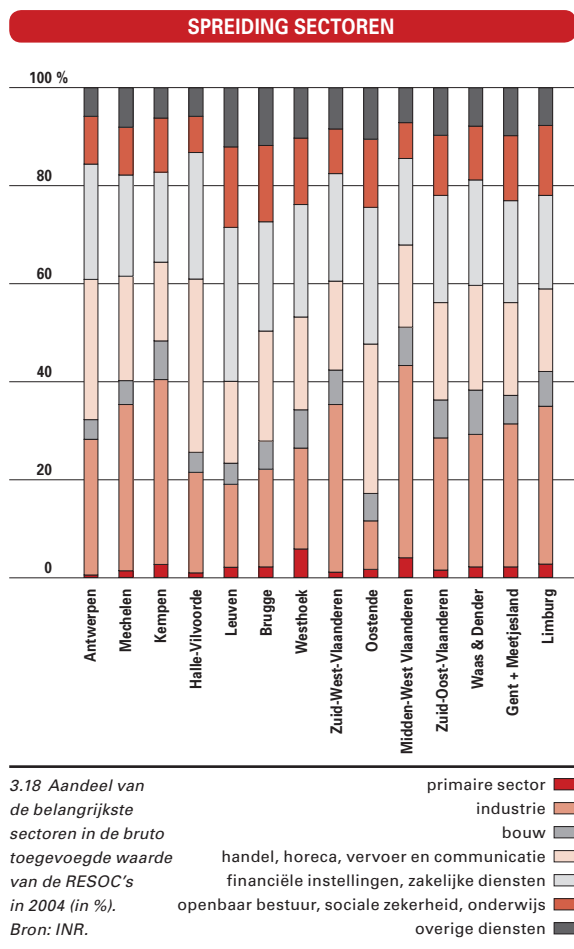

3.17 Aandeel van de private investeringen in het BBP (in %). Bron: INR.

die in een andere regio werkt wel degelijk een inkomen, maar hij draagt niet bij tot het BBP van zijn eigen regio. Hetzelfde geldt voor mensen die hun inkomen halen uit de sociale zekerheid. Het gemiddeld inkomen ligt het hoogst in Halle-Vilvoorde (18.600 euro in 2003) en Leuven, dat een minder sterke positie innam voor het BBP. Onderaan bengelen de Westhoek, Limburg en Oostende, telkens gebieden die ook reeds zwak scoorden in BBP. De verschillen in inkomen zijn minder groot dan de verschillen in BBP per hoofd.

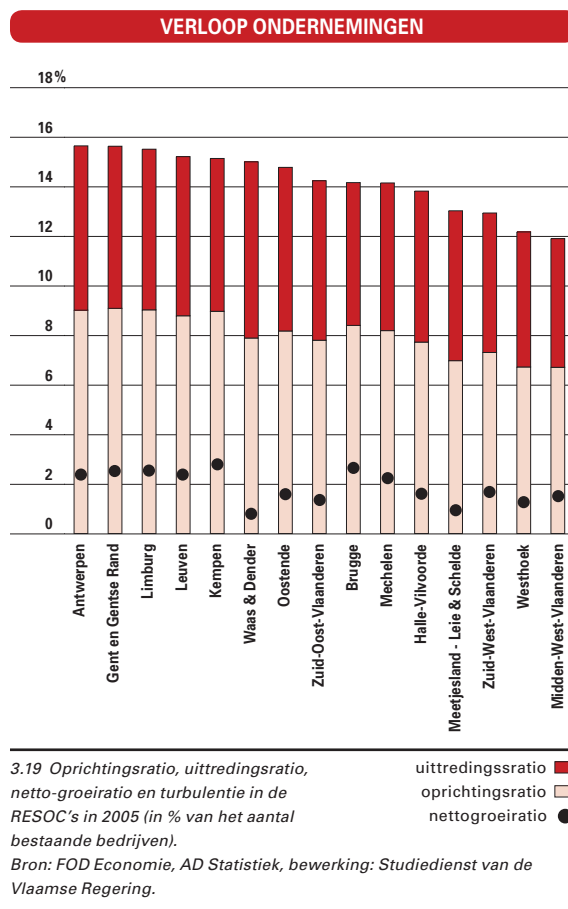
Investeringsratio

De **investeringsratio** is ook in 2003 het grootst in Oostende en de Westhoek. Dit komt echter door de immobiliënactiviteit aan de kust. Verder noteren ook Brugge en Midden-West-Vlaamse Gewest hoog. Op een jaar tijd klom de investeringsratio vrij sterk in Oostende, Midden-West-Vlaanderen en Waas & Dender. In Mechelen, Leuven, de Westhoek en Zuid-Oost-Vlaanderen vonden de belangrijkste dalingen plaats.

Sectoren

De RESOC's verschillen onderling nogal in de economische activiteiten die ze uitoefenen. De primaire sector is belangrijker in de Westhoek en Midden-West-Vlaanderen. Het grootstedelijke gebied rond Antwerpen scoort hier uiteraard slechter. Bijna 40% van de toegevoegde waarde in Midden-West-Vlaanderen komt op naam van de industrie. Ook in de Kempen, Zuid-West-Vlaanderen, Mechelen en Limburg neemt de industrie een relatief belangrijke positie in. Het gaat om RESOC's zonder grote steden en waar dus typische tertiaire activiteiten minder aan bod komen. De bouwsector is een specialiteit van Waas & Dender. Deze sector is er ongeveer tweemaal zo belangrijk als in de Brabantse RESOC's. Handelsactiviteiten, horeca en vervoer & communicatie horen eerder thuis in havengebieden en toeristische centra als Antwerpen en Oostende. Ook Halle-Vilvoorde laat zich hier niet onbetuigd. Dit komt door de bedrijvigheid in de marge van de grootstad Brussel. Financiële instellingen en zakelijke diensten en verhuur scoren goed in Leuven, maar ook in

Oostende waar daarnaast de immobieliensector de kop opsteekt.
 Openbaar bestuur en onderwijs vinden we meer terug in Leuven en Brugge. Ook in Limburg maakt het een relatief belangrijke component uit van de economische activiteit.

Turbulentie

De **oprichtingsratio** was in 2005 aan de hoge kant in de grootstedelijke gebieden Antwerpen en Gent & Gentse Rand en ook in de Kempen en Limburg. Lage waarden kon men optekenen in Midden-West-Vlaanderen en de Westhoek. Opvallend is de vrij sterke toename in Brugge (1,2 procentpunt).
 De **uittredingsratio** stond op een laag pitje in het Midden-West-Vlaanderen, de Westhoek en Brugge. De sterkste daling was te vinden in Antwerpen. Het saldo van beide voorgaande indicatoren is de **netto-groeiratio**. Deze noteerde laag in grote delen van West- en Oost-Vlaanderen.
 Een ander vaststelling is dat de grootstedelijke gebieden de hoogste turbulentie hebben. De som van de groei en uittredingen van bedrijven in percent van het aantal actieve ondernemingen, is daar het hoogst. Het is immers vooral in grotere steden dat nieuwe activiteiten opborrelen. Lage waarden vinden we terug in delen van West- en

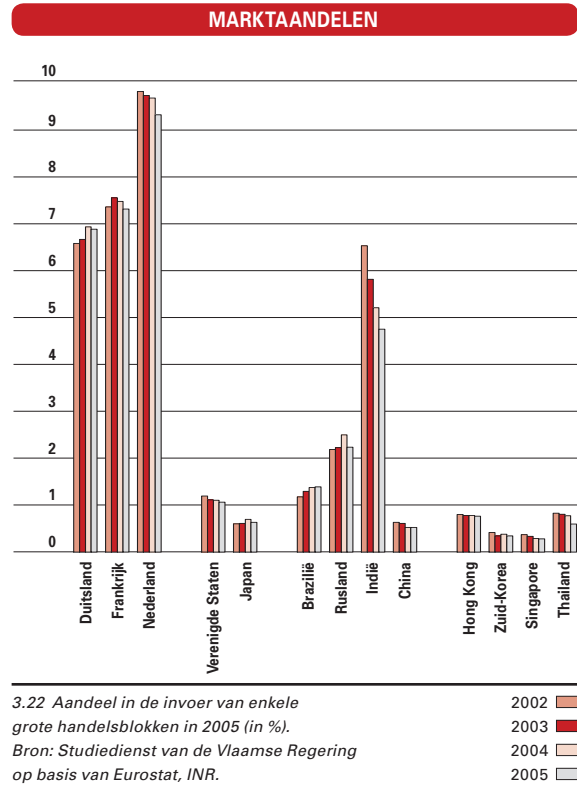
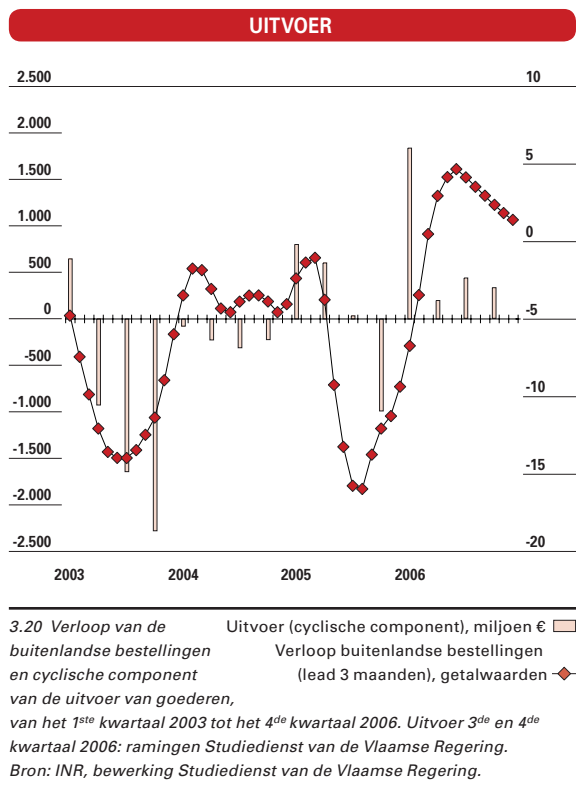
Oost-Vlaanderen. De aanwezigheid van reeds lang gevestigde familiebedrijven in deze gebieden kan dit verklaren.

Internationaal

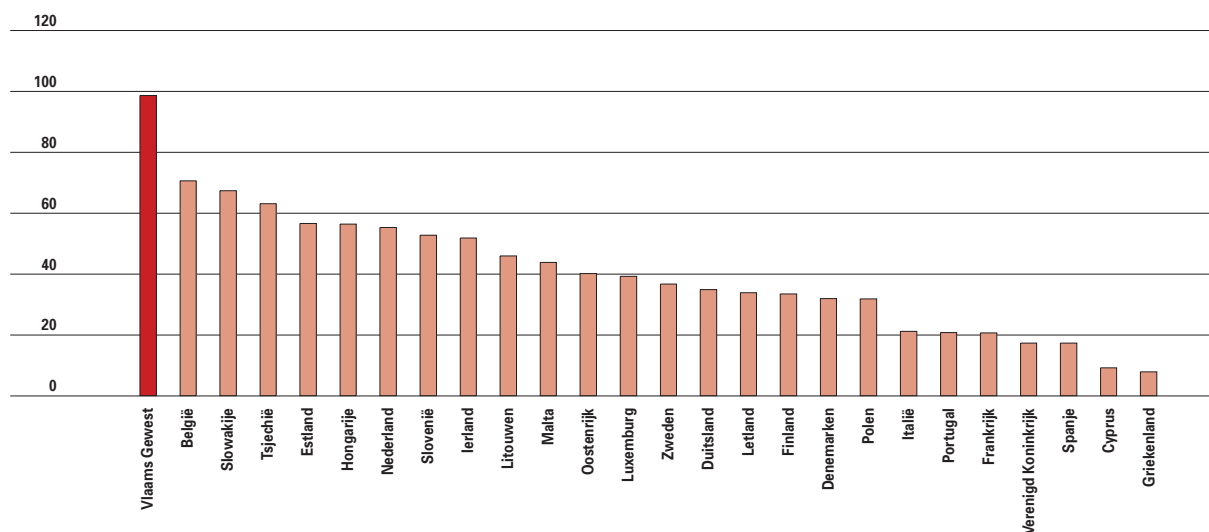
Uitvoer

Buitenlandse handel is erg belangrijk voor een kleine, open economie als de Vlaamse. In 2005 werd voor 168,8 miljard euro uitgevoerd, of voor 98,8% van het Vlaamse BBP. De uitvoerratio neemt geleidelijk toe in de tijd. Voor 2006 raamt de Studiedienst de uitvoer op bijna 179 miljard euro. Daarmee zou de uitvoerratio nog dichter naderen tot 100%.

Onze drie buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland blijven nog steeds afgetekend onze belangrijkste klanten. Zij nemen samen 45% van onze **export** af. De EU25 is goed voor 74%. In de twee voorgaande jaren nam het gewicht van de top-3 en van de EU25 toe. In 2005 verliezen ze iets aan belang. Indië groeide relatief sterk (van 2,6% in 2004 naar 3,0% in 2005). Ook China en de Oost-Europese landen Russische Federatie, Polen, Tsjechië wonnen lichtjes aan belang. Ons belangrijkste exportproduct zijn wagens. Verder bestaat de top vijf uit machines en mechani-

UITVOERRATIO

3.21 Aandeel van de uitvoer van goederen in het BBP, Vlaams Gewest en landen van de EU25, 2005 (in %).
Bron: Eurostat, INR, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

sche werktuigen, kunststofproducten, edelstenen en aardolieproducten. In vergelijking met voorgaande jaren boet de export van wagens wat aan belang in. Omgekeerd zorgde de duurdere prijzen voor aardolieproducten ervoor dat deze aan gewicht wonden in ons uitvoerpakket.

In 2005 liep het **marktaandeel** van het Vlaamse Gewest in de Nederlandse, Franse en Duitse import wat terug. In Nederland is dat zelfs het derde jaar op rij. Ook op andere belangrijke uitvoerbestemmingen, zoals de VS en Japan, doet zich hetzelfde fenomeen voor. Onder de term 'BRIC' duidt men de vier grote opkomende economieën aan. Daarvan nam het marktaandeel van Vlaamse Gewest enkel (heel lichtjes) toe in Brazilië. In de overige landen verloren we terrein. Het Vlaamse Gewest heeft nog steeds een relatief grote hap in de Indische invoer, zij het dat dit de drie laatste jaren stelselmatig afkalfde. Het Vlaamse Gewest is in geen enkel land van de Aziatische Tijgers goed voor meer dan één procent marktaandeel en de tendens is zelfs dalend.

Invoer

Ook aan de invoerzijde zijn onze belangrijkste leveranciers onze drie buurlanden, zij het in een andere volgorde (Nederland staat één). De top drie was goed voor 48% van onze **import** in 2005. De EU25 komt op 71%. De voorbije jaren werden zowel de top drie als de EU25 iets minder belangrijke importeurs. Bij onze drie belangrijkste handelspartners valt het op dat de rol van Nederland groeit, ten nadele van Duitsland en Frankrijk. Dat

heeft veel te maken met de stijgende invoerwaarde van Nederlandse olieproducten. Anno 2005 vormden aardolie en de daaruit afgeleide producten ons belangrijkste invoerproduct. Belangrijk zijn ook voertuigen, machines en mechanische werktuigen, edelstenen, elektrische machines en apparaten. Op een paar jaar tijd nam de invoerwaarde van aardolieproducten merkbaar toe, wat niet verwondert gezien de internationale prijsstijging van olie.

Buitenlandse investeringen

Naast in- en uitvoer vormen directe **buitenlandse investeringen** de tweede grote pijler van de economische relaties met het buitenland. In 2005 stroomde 1,44 miljard euro naar het Vlaamse Gewest. Dat is 27% meer dan het jaar daarvoor. Toch waren er lichtjes minder buitenlandse projecten (143 in 2005, ten opzichte van 152 in 2004). De buitenlandse investeringen zorgden voor 2.939 nieuwe jobs. Dat is ongeveer evenveel als in 2004. De belangrijkste buitenlandse investeerders zijn onze buurlanden, de Verenigde Staten en Japan.

3.2 Wetenschap en technologie

De Vlaamse overheid wil de kenniseconomie verder uitbouwen. We gaan na hoeveel mensen in deze sector werken, hoe de Vlaamse cijfers zich verhouden binnen Europa en welke output van het onderzoek nu al zichtbaar is.

Overheidskredieten voor O&O

Vlaamse kredieten voor O&O

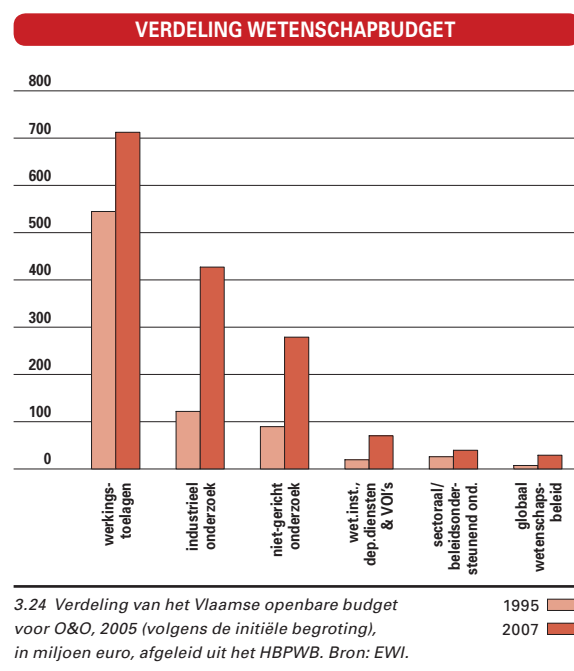
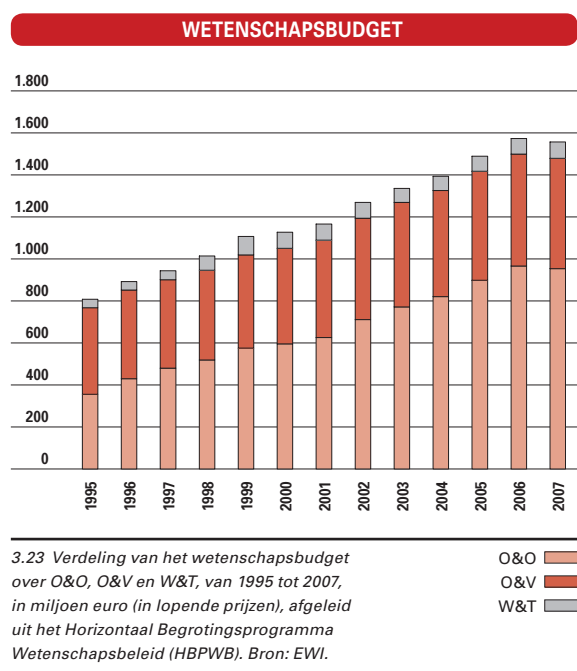
Jaarlijks maakt de Vlaamse overheid het **Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid** (HBPWB) op. Dat biedt een overzicht van alle kredieten die in de verschillende departementen en Vlaamse openbare instellingen bestemd zijn voor wetenschap, technologie en innovatie. Van 1997 tot 2005 zijn de voorziene kredieten telkens praktisch volledig gebruikt. Sinds halfweg de jaren negentig stelden de opeenvolgende regeringen het wetenschapsbeleid prioritaair én voorzagen er de nodige middelen voor. Dit komt duidelijk tot uiting in de evolutie van het HBPWB, dat van 800 miljoen euro in 1995 elk jaar toeneemt tot meer dan 1.500 miljoen euro in 2006. In 2007

is er een lichte daling, te wijten aan het wegvallen van eenmalige, niet-structurele kredieten. Voor de programma's van het 'eigenlijke wetenschapsbeleid', dat tot de budgettaire kern van het HBPWB behoort, is er daarentegen wel een lichte toename van 6 miljoen euro.

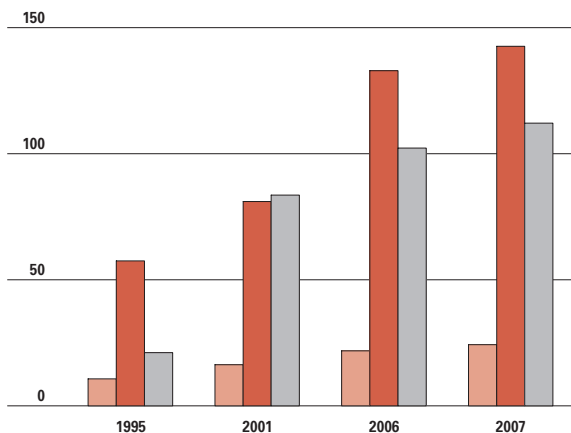
De verschillende types van wetenschappelijke activiteiten volgen een eigen evolutie. Vooral voor Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) zijn de middelen fors toegenomen. Onderwijs en Vorming (O&V) stijgt naar verhouding het minst. De kredieten voor Wetenschappelijke en Technologische Dienstverlening (W&T) zijn sinds 1995 vrijwel verdubbeld maar behouden een bescheiden bijdrage in het geheel (5%).

De helft gaat naar de werkingstoelagen voor de universiteiten en gelijkgestelde instellingen. Daarna volgen het industrieel onderzoek en het niet-gericht onderzoek, die sinds 1995 hun budget fors zagen stijgen.

De financiering van het **fundamenteel, niet-gericht onderzoek** aan de universiteiten bestaat uit drie componenten. De middelen van het **Bijzonder Onderzoeksfonds** (BOF) gaan rechtstreeks naar de universiteiten en worden door de onderzoeksraden

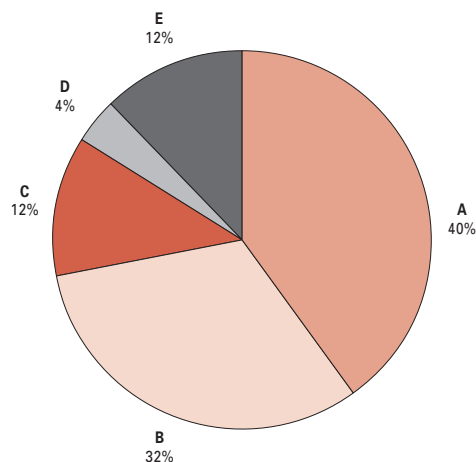
NIET-GERICHT ONDERZOEK UNIVERSITEITEN

3.25 Het relatieve aandeel en de evolutie van de middelen voor het niet-gericht onderzoek verdeeld via BOF, FWO en IWT, voor selecte jaren, in miljoen euro (in lopende prijzen). Cijfer 2007 volgens de initiële begroting. Bron: EWI.

verdeeld in functie van het universitaire onderzoeksbeleid. De middelen voor de mandaten en projecten van het **Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen** (FWO) en voor de specialisatiebeurzen van het **Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen** (IWT) worden door deze instellingen verdeeld volgens vastgelegde kwaliteitscriteria en een evaluatie door goedgeplaatste vakgenoten. Aanvankelijk kreeg het BOF een sterke injectie van de overheid, maar de voorbije jaren is er opnieuw meer aandacht voor het FWO.

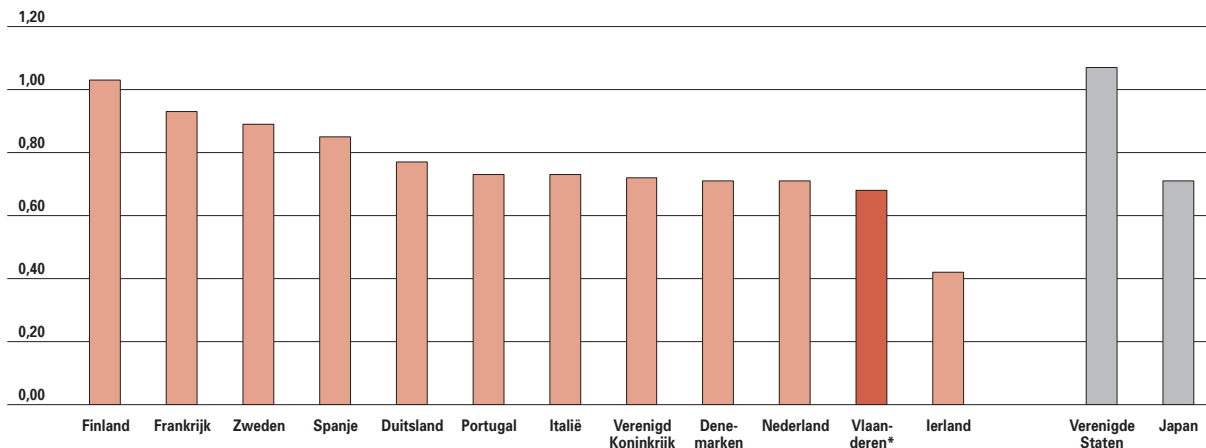
KREDIETEN INDUSTRIEEL ONDERZOEK

3.26 Verdeling van de fondsen voor industrieel onderzoek over de belangrijkste categorieën, volgens de initiële begroting 2007 (426,9 miljoen euro=100%). Grote (publieke) onderzoekscentra=IBBT, IMEC, VITO en VIB; Strategisch basisonderzoek=het strategisch basisonderzoek met mogelijke maatschappelijke of economische finaliteit (voordien STWW) + fondsen van het Industrieel Onderzoeksfonds (ten behoeve van strategisch basisonderzoek aan de universiteiten); Hogescholen=IWT-TETRA (HOBU) Fonds + PWO (Projectmatig Wetenschappelijk Onderzoek in het kader van de oprichting van de associaties universiteiten-hogescholen). Bron: EWI.

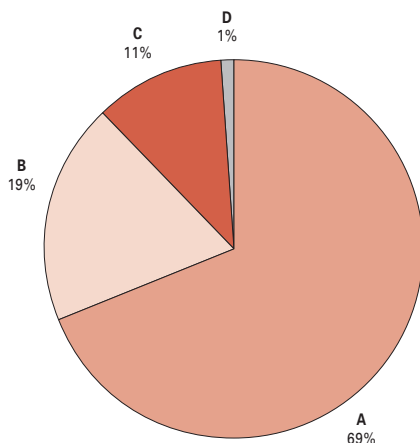
De overheidskredieten voor **industriële onderzoek** zijn zeer divers van aard. Constanten zijn wel de kredietlijnen voor het IWT en de kredieten voor de grote onderzoeksinstituten: het IMEC

OVERHEIDSKREDIETEN O&O INTERNATIONAAL

3.27 Internationale vergelijking van de O&O-overheidskredieten (GBAORD), cijfers voor 2005, in % van het BBP(R). *Vlaamse overheidskredieten + Vlaams aandeel 56% van de federale kredieten + EU-KP Vlaams aandeel. Bron: EWI.

UITGAVEN O&O

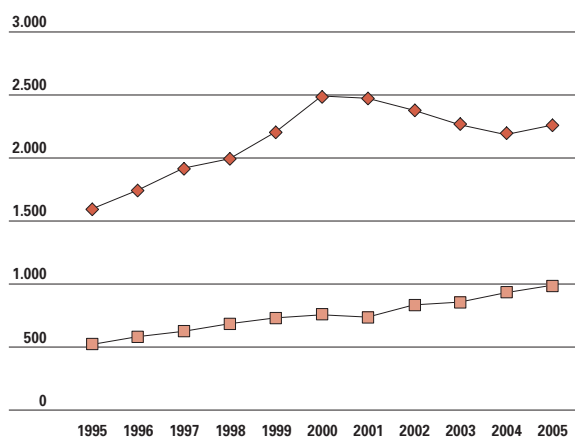
3.28 Verdeling van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (GERD, gewestbenadering) per uitvoeringssector, voor 2005, in %.
Bron: EWI, SOOI.

BERD (bedrijven) A
HERD (hoger onderwijs) B
GOVERD (overheden) C
PNP (private non-profit) D

(micro-elektronica en nanotechnologie), het VITO (duurzaam gebruik van grondstoffen en energie), het VIB (biotechnologie) en recent ook het IBBT (breedbandtechnologie).

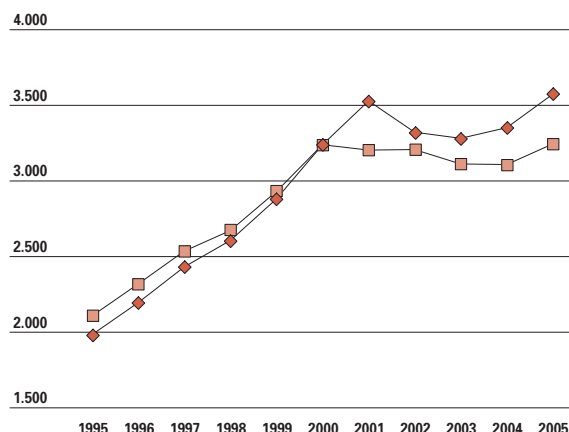
De meest markante wijzigingen zijn de opkomst van het strategisch basisonderzoek, met het Industrieel Onderzoeksfonds voor onderzoek aan de universiteiten. Ook het onderzoek in de hogescholen krijgt meer aandacht.

UITGAVEN O&O

3.30 Evolutie van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O binnen (BERD) en buiten de bedrijven (nonBERD, gewestbenadering), in miljoen euro, in contante prijzen van 2000 (op basis van de OESO MSTI-deflator), van 1995 tot 2005. Bron: EWI, SOOI.

UITGAVEN O&O

3.29 Evolutie van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (GERD, gewestbenadering), in miljoen euro, in lopende prijzen en in contante prijzen van 2000 (op basis van de OESO MSTI-deflator), van 1995 tot 2005. Bron: EWI, SOOI.

Totaal overheidskredieten voor O&O

In 2007 bedroeg de gezamenlijke input van de Vlaamse, federale en Europese overheden voor O&O in Vlaanderen 1,26 miljard euro. Drie kwart hiervan is voor rekening van de Vlaamse overheid. Ongeveer 5% van de gezamenlijke input wordt gehaald uit de Europese Kaderprogramma's.

In 2007 spendeerde de Vlaamse overheid 0,67% van het BBP(R) aan O&O. In vergelijking met de 0,54% voor 1995 is dat een aanzienlijke verbetering. Strikt genomen laat deze indicator zich moeilijk internationaal vergelijken omdat voor andere landen de Europese en de ESA-kredieten niet altijd meegerekend worden, of aan de andere kant bepaalde defensiekredieten wel mee opgenomen worden. Maken we toch de vergelijking dan valt op dat België en Vlaanderen hier voorsnog zwakker scoren dan de buurlanden. Finland en Zweden, met een vergelijkbaar gewicht qua economie en bevolkingsaantal, komen wel in de buurt van de Europese 1%-richtnorm voor 2010.

O&O-bestedingen

Zowel bedrijven, de overheden, het hoger onderwijs en de instellingen zonder winstoogmerk doen O&O-inspanningen. De som van deze uitgaven levert de totale **Bruto Binnenlandse Uitgaven voor O&O** op, ook wel de GERD (Gross Expenditures on Research and Development) genoemd.

UITGAVEN O&O INTERNATIONAAL

LAND	GERD/BBP(R)	JAAR & STATUS
Zweden	3,86	2005
Finland	3,43	2006e
Duitsland	2,51	2005e
Denemarken	2,44	2005p
Frankrijk	2,13	2005p
Vlaams Gewest	2,09	2005
België	1,82	2005p
Nederland	1,78	2004p
Verenigd Koninkrijk	1,73	2004
Ierland	1,25	2005ep
Spanje	1,12	2005ep
Italië	1,10	2004
Japan	3,20	2003
USA	2,76	2004p
EU-25	1,85	2005s

3.31 Internationale vergelijking van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (GERD) als percentage van het BBP(R), met aanduiding van het referentiejaar en de observatiestatus (p=provisieel; e=schatting; s=Eurostat schatting). Gewestbenadering voor het Vlaamse Gewest. Bron: EWl, SOOI.

Voor 2005 bedraagt de GERD 3,57 miljard euro of 3,64 miljard euro, naargelang de Vlaamse bestedingen voor het gesubsidieerde onderwijs in Brussel niet of wel meegeteld zijn. Men heeft het in dit verband over de gewest- en gemeenschapsbenadering. Het leeuwendeel van de uitgaven wordt besteed binnen de bedrijven. Op de tweede plaats komt het hoger onderwijs.

De GERD vertoont een opwaartse trend tot het piekjaar 2000. Daarna volgt een daling tot in 2005 opnieuw de recordhoogte van 2000 gehaald wordt. Deze evolutie komt op rekening van de bedrijven. Voor internationale vergelijkingen is de **O&O-intensiteit** de aangewezen indicator, omdat de uitgaven voor O&O erin gerelateerd zijn aan het BBP. Voor 2005 bedraagt de Vlaamse O&O-intensiteit 2,09% (gewestbenadering) of 2,13% (gemeenschapsbenadering). Dit blijft ruim onder het Europese streefdoel van minstens 3% in 2010, maar wel boven het gemiddelde van de EU25. Enkel de toplanden Finland en Zweden halen de streefnorm. Zowel de Vlaamse overheid als het bedrijfsleven zullen nog forse inspanningen moeten leveren om de Europese streefnormen te halen. Volgens de Top van Barcelona in 2002 zou de overheid 1% voor haar rekening nemen, het bedrijfsleven de overige 2%. In het Innovatiepact van maart

O&O PRIVATE VERSUS PUBLIEKE FINANCIERING

	GERDgew (2005)	GERDgew/BBPR (2005)	
	MILJOEN EURO	%	
Privaat gefinancierd	2.533	71%	1,48%
Publiek gefinancierd	1.036	29%	0,61%
Totaal	3.569	100%	2,09%

3.32 Private versus publieke financiering van de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (GERD, gewestbenadering) voor 2005: bedragen in miljoen euro, procentuele verdeling en resp. aandeel als percentage van het BBP(R). Schatting op basis van de O&O-uitgaven per uitvoeringssector voor 2005 en de procentuele verdeling per financieringsbron voor 2003 zoals kon afgeleid worden uit de betreffende O&O-enquêtes. Bron: EWl, SOOI.

2003 verbinden de overheid, het bedrijfsleven, de universiteiten en de onderzoeksinstituten zich ertoe deze 3%-norm te halen.

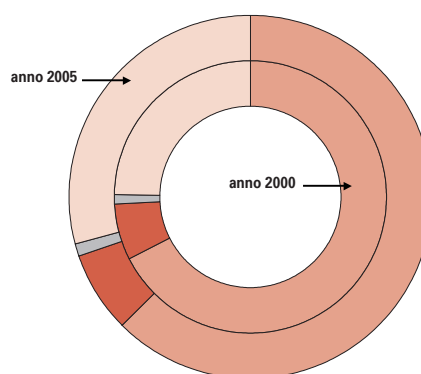
In 2005 staan de bedrijven in voor 71% van de financiering van O&O. De Vlaamse bedrijfswereld scoort hiermee behoorlijk boven het gemiddelde van 55% in de EU25. Landen zoals Duitsland, Finland en Zwitserland halen vergelijkbare cijfers.

O&O-personeel

O&O personeel in Vlaanderen

In 2005 telde het Vlaamse Gewest iets meer dan 34.000 voltijds equivalenten O&O-personeel. Het gaat hierbij zowel om personeel dat rechtstreeks O&O verricht als om personeel dat diensten verleent die verband houden met de O&O-werkzaamheden: kader, technici en ander

O&O PERSONEEL

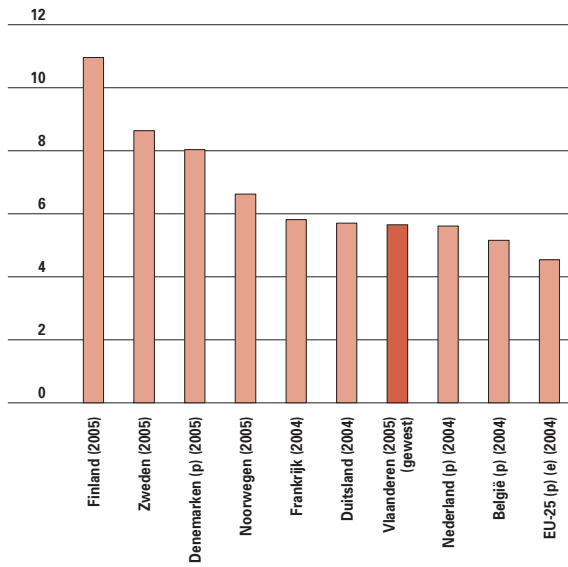

3.33 Verdeling van het O&O personeel, in 2000 en 2005, in voltijdse equivalenten (VTE), gewestbenadering.

NPO=non-profitorganisatie. Bron: EWl.

ondernemingen
publieke onderzoekscentra
particuliere NPO's
hoger onderwijs (gewest)

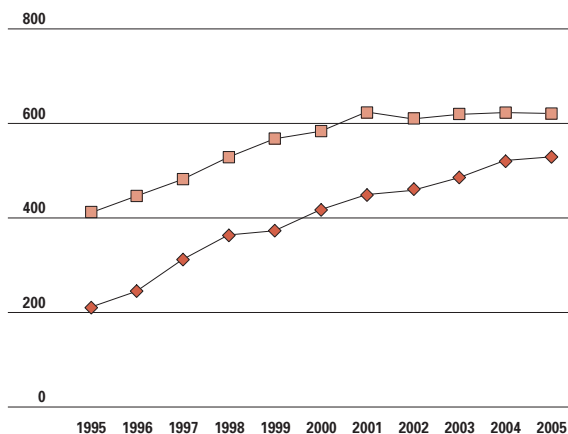
O&O-PERSONEEL INTERNATIONAAL

3.34 Vlaamse positie internationaal wat betreft O&O-personeel in voltijdse equivalenten (VTE), in 2004 of 2005 (zoals aangegeven), gewestbenadering, per duizend eenheden van de bevolking (%). (p)=voorlopige cijfers; (e)=schatting. Bron: EWI.

ondersteunend personeel. Meer dan zes op de tien zijn tewerkgesteld in bedrijven, drie op de tien zijn verbonden aan een instelling voor hoger onderwijs. Tussen 2000 en 2005 groeide het O&O-personeel vooral aan in het hoger onderwijs (+25%) en de publieke onderzoekscentra (+12%). In de bedrijven daartegenover was er een lichte terugloop (-2%).

FWO-MANDATEN

3.35 Evolutie van het FWO-mandatenbestand van aspirant-doctorandi en postdoctorale onderzoekers (postdocs), stand op 1 oktober van het jaar, van 1995 tot 2005. Bron: FWO.

FWO-aspiranten
postdocs

In Europees perspectief heeft Vlaanderen naar verhouding ongeveer evenveel O&O-personeel als onze buurlanden. Dat ligt boven het EU25-gemiddelde, maar alweer onder de cijfers van de Scandinavische toplanden.

FWO-mandaten en IWT-bursalen

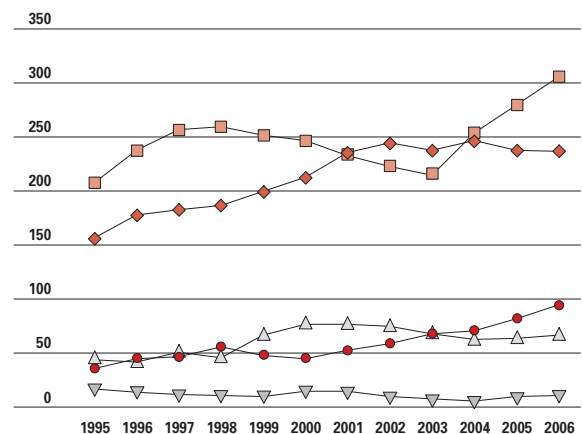
Het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO-Vlaanderen) ondersteunt vooral het fundamenteel onderzoek op initiatief van de vorser en streeft een grotere onderzoekspopulatie na. Voor de belangrijkste groep, de **aspiranten-doctorandi**, wordt de doelstelling om jaarlijks een 600-tal mandaten met een looptijd van vier jaar te financieren, al meerdere jaren op rij gehaald. Ook de kaap van 500 **postdoctorale onderzoekers** werd ondertussen bereikt, waardoor de Vlaamse universiteiten nu meer dan vroeger kunnen bogen op ervaren onderzoekers. De medische wetenschappen kenden de sterkste aangroei.

In 2006 werden in totaal 711 IWT-specialisatiebeurzen betoelaagd, flink meer dan de 441 in 1995. Koplopers sinds jaar en dag zijn de KULeuven en de UGent.

Belangstelling voor wiskunde, wetenschappen en technologie

In Vlaanderen worden naar verhouding minder diploma's uitgereikt in **wiskunde, wetenschappen en technologie** dan het EU25-gemiddelde. Koplopers zijn Zweden, Ierland en Frankrijk.

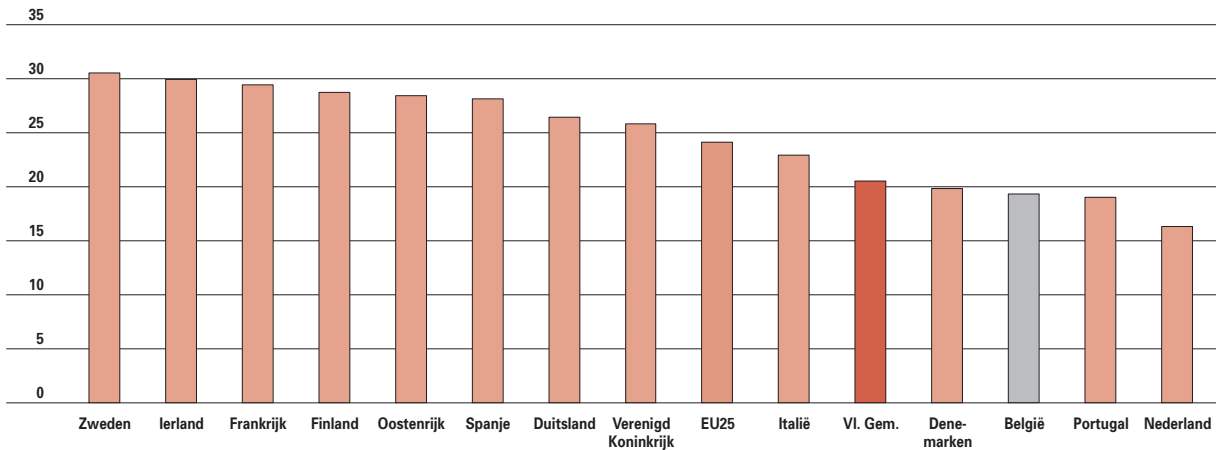
IWT-SPECIALISATIEBEURZEN

3.36 Evolutie van het aantal toegekende IWT-bursalen, van 1995 tot 2006. Aantallen voor het geheel van 1ste-, 2de-, 3de- en 4dejaarsbeurzen. Bron: IWT.

KULeuven
UGent
VUB
UA
UHasselt

MST-GEDIPLOMEERDEN INTERNATIONAAL

3.37 Internationale positionering van het aandeel nieuwe afgestudeerden in wiskunde, wetenschappen en technologie als percentage van het totale aantal diploma's in het hoger onderwijs, in 2003. Hierbij zijn alle nieuwe gediplomeerden in het hoger onderwijs, zowel universitair als niet-universitair, en zowel basisopleidingen als voortgezette opleidingen en doctoraten, meegeteld. *Cijfer voor 2002; **Wiskunde, wetenschappen en technologie (Mathematics, Science & Technology)=ISCED 5A, 5B & 6. Bron: EWI.

Toponderzoek

In het academiejaar 2004-2005 behaalden voor het eerst meer dan duizend academici een doctoraatsdiploma aan een Vlaamse universiteit. Dat zijn er 68% meer dan in 1995-1996. Tussen mannen en vrouwen blijft een kloof gapen, maar het aantal vrouwen is wel verdubbeld, terwijl het aantal mannen slechts met de helft is toegenomen.

Om het toponderzoek meer kansen te bieden, zijn door de overheid drie programma's uitgewerkt.

Het **Odysseus**-programma wil toponderzoekers die in het buitenland werken terug naar Vlaanderen lokken met een belangrijke startfinanciering waarmee ze een eigen onderzoeksploeg kunnen uitbouwen. In 2007 werd hiervoor een krediet van 12 miljoen euro voorzien.

De **Herculesstichting** financiert zware onderzoeksinfrastructuur, in 2007 voor een totaal bedrag van 5 miljoen euro.

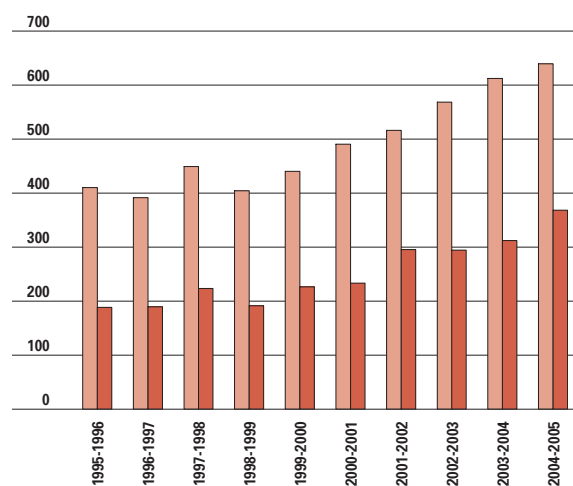
Het **Methusalem**-programma stelt gevestigde toponderzoekers met uitzonderlijke wetenschappelijke prestaties een langlopende, omvangrijke programmafinanciering ter beschikking. In 2007 werd hiervoor 10 miljoen euro uitgetrokken.

Ook de federale overheid levert een niet onaanzienlijke inspanning via de vrijstelling van 65% van de bedrijfsvoorheffing voor onderzoekers in de non-profitsector of in bedrijven die samenwerken met universiteiten, hogescholen of erkende wetenschappelijke instellingen.

Europese onderzoeksprogramma's

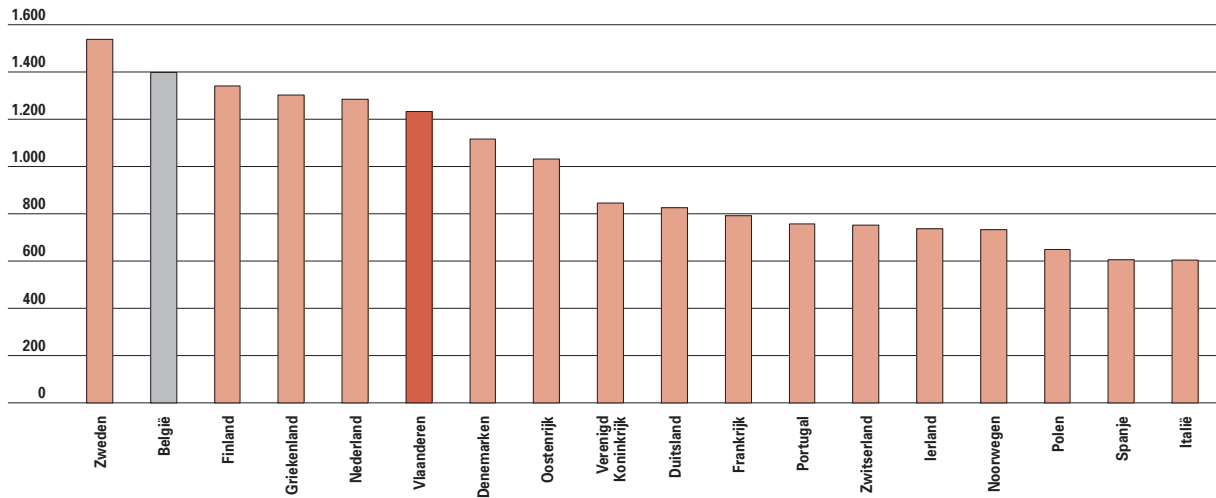
Het Kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling is het belangrijkste instrument van de Europese Unie voor het financieren van onderzoek. In 2007 ging het Zevende Kaderprogramma van start, dat loopt tot in 2013. Het **Zesde Kaderprogramma** (voor de periode 2002-2006) creëerde een brede **Europese Onderzoekruimte** als een soort interne Europese

DOCTORAATSDIPLOMA'S

3.38 Behaalde doctoraatsdiploma's per geslacht, van 1995-1996 tot 2004-2005. Bron: Adm. Hoger Onderwijs.

DEELNAME EUROPEES ZESDE KADERPROGRAMMA

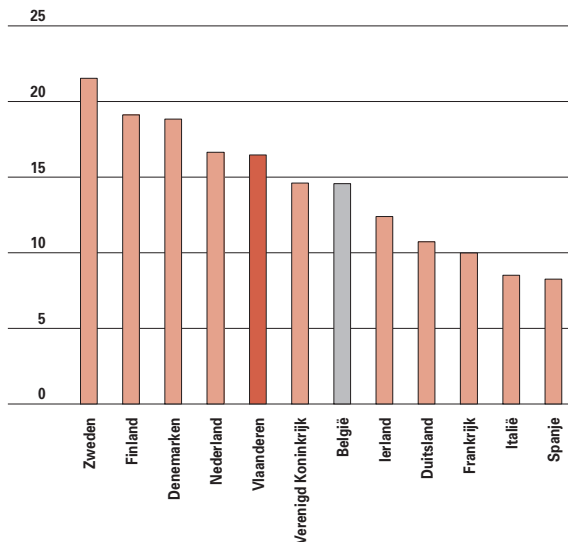
3.39 Europese rangschikking voor deelnametoelage uit het Europese Zesde Kaderprogramma gerelateerd aan het BBP(R), in duizend euro toelage per miljard euro BBP(R). Bron: EWI.

markt voor wetenschap en technologie. Van het Zesde Kaderprogramma zijn voornamelijk slechts voorlopige resultaten beschikbaar van ongeveer de helft van het totale budget. Van dit pakket stroomde 2,07% naar Vlaanderen. Dit ligt in de buurt van de verwachte return die op basis van de Vlaamse bijdrage geschat werd op 2,1 à 2,2%. De Vlaamse deelnemers halen tot nu toe de meeste

middelen uit de prioriteiten ‘Technologieën voor de Informatiemaatschappij’, ‘Biowetenschappen, genetica en biotechnologie voor de gezondheid’ en ‘Structureren van de Europese Onderzoekruimte’. Gerelateerd aan het BBP(R) ontvangt Vlaanderen een hoge gemiddelde deelnametoelage in vergelijking met andere landen. België, Nederland en Vlaanderen doen het in deze rangschikking zeer goed. De grote lidstaten volgen veel verder in de rangschikking.

Naast het Europese Kaderprogramma is Vlaanderen ook prominent aanwezig binnen **Eureka**. In de periode 2000-2005 waren hierin 251 Vlaamse partners actief, waaronder 57 kmo's (23%), met 108 projecten. De totale investering van de Vlaamse bedrijven in die projecten bedroeg 215 miljoen euro, inclusief 100 miljoen euro steun vanwege het IWT. België, en meer in het bijzonder Vlaanderen, behoren qua deelname aan Eureka tot de top vijf van de lidstaten.

PUBLICATIEOUTPUT

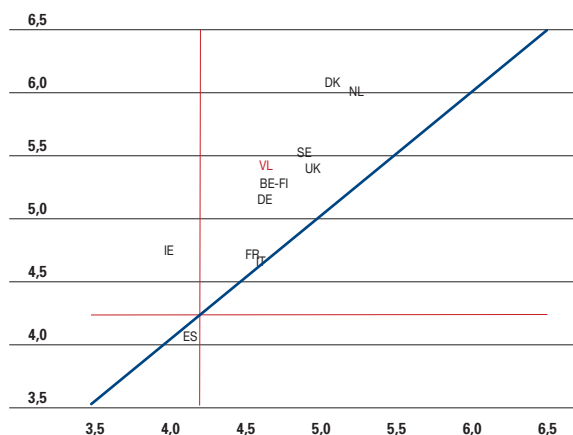
3.40 Publicatieoutput van Vlaanderen en elf Europese referentielanden, in 2005, per 10.000 inwoners. Volgens Science Citation Index Expanded (SCIE) en Science & Technology Edition van de ISI Proceedings (STP). Een publicatie met auteurs uit verschillende landen of regio's werd voor elk land of regio als een publicatie geteld. Bron: SOOI.

Wetenschappelijke & technologische output

Publicaties

Een belangrijke parameter is de **publicatieoutput**. Voor 2005 telde men 16 à 17 publicaties per 10.000 inwoners, het dubbele van tien jaar daarvoor. Hiermee staat het Vlaamse Gewest samen met Nederland net onder de Scandinavische toplanden. Opmerkelijk is ook dat het aandeel van de Vlaamse publicaties in het Belgische geheel duidelijk toeneemt van 58% in 1992 tot 67% in 2005.

CITATIEKAART

3.41 Relatieve citatiekaart van Vlaanderen en tien Europese referentielanden (alle vakgebieden samen, enkel op basis van de Science Citation Index Expanded) met een citatievenster van drie jaar beginnend met het jaar van publicatie, voor de periode 2000-2003. Scores boven de diagonaal geven aan dat de gemiddelde citatiefrequentie (MOCR) hoger ligt dan wat men kan verwachten voor publicaties in het betreffende pakket van tijdschriften (MECR). Bron: SOOI.

Het middel bij uitstek om de impact van een publicatie te meten is haar **citatiefrequentie**. Citaties weerspiegelen immers de erkenning van de onderzoeksresultaten door de wetenschappelijke gemeenschap. Vlaanderen bevindt zich hier in de topgroep van elf referentielanden, weliswaar op groeiende afstand van Nederland en Denemarken. Vooral de levenswetenschappen en wiskunde halen hoge citatiescores.

Octrooien

Zowat de helft van de Vlaamse ondernemingen is innovatief in proces- of productinnovatie. Vooral grote bedrijven (vanaf 250 werknemers) zijn hier belangrijke spelers en vinden hiervoor fondsen bij de diverse overheden.

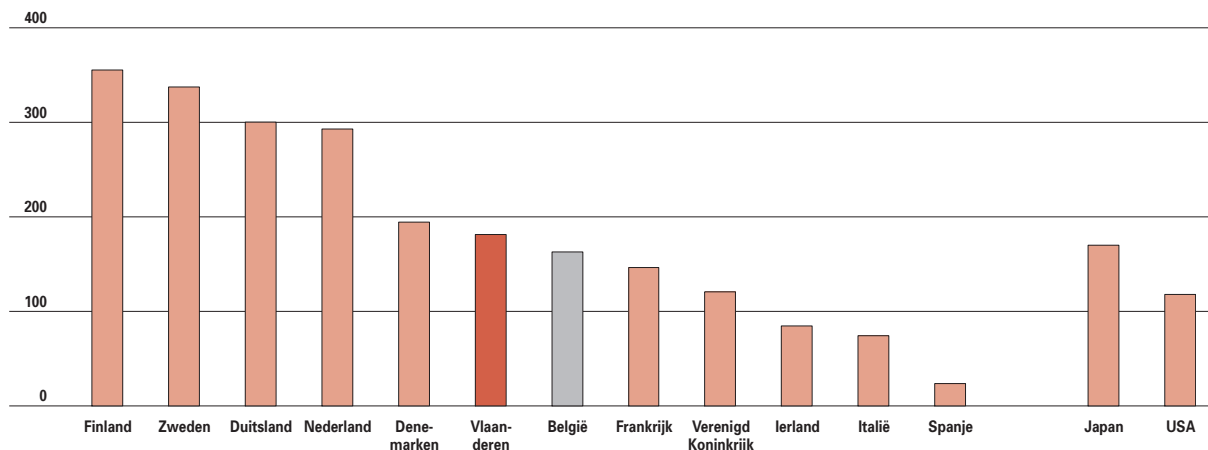
Een innovatief bedrijf wil uiteraard haar kennis zo goed mogelijk afgeschermd zien, om de investering maximaal te laten renderen. Diverse juridische instrumenten staan hiervoor ter beschikking. In de praktijk komt het handelsmerk op de eerste plaats, gevolgd door een octrooi of patent. Minder gebruikelijk zijn de registratie van industriële designs en het copyright. De keuze tussen deze verschillende beschermingsmethoden is nogal sectorafhankelijk maar opnieuw zijn vooral de grote ondernemingen hier het meest actief.

Een octrooi beschermt de uitvinder door hem een tijdelijk alleenrecht te garanderen. Aan de andere kant is de informatie in het octrooidocument publiek toegankelijk. Hierdoor geraken technologische innovaties snel verspreid, zodat nutteloos onderzoek vermeden wordt. Opnieuw horen de Scandinavische landen bij de toppers, samen met Nederland en Duitsland.

In Vlaanderen zijn de (grote) ondernemingen, veelal uit de chemische sector, verantwoordelijk voor 85% van de octrooiaanvragen binnen EPO – een van de drie grote octrooistelsels in de wereld. Het aandeel van de universiteiten (inclusief de inter-universitaire onderzoekscentra IMEC en VIB) groeit wel gestaag. Binnen Europa zijn de Vlaamse universiteiten zelfs koplopers geworden.

Typisch ook voor de Vlaamse regio is de internatio-

EPO-OCTROOIAANVRAGEN

3.42 Octrooiaanvragen bij het octrooibureau EPO voor Vlaanderen, België en twaalf andere referentielanden, in 2001, per miljoen inwoners. Bron: SOOI.

nale samenwerking: bij 30% van de EPO-octrooi-aanvragen zijn uitvinders van verschillende landen betrokken. De sterkste sectoren zijn chemie, optica, machines voor de landbouw en voedingsindustrie, biotechnologie, verpakings- en druktechnologie en nucleaire engineering.

Prioriteiten voor technologie en innovatie

De Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid (VRWB) heeft zes strategische clusters voor Vlaanderen geselecteerd. Dit resulteerde, na overleg in een panel van experts uit de industrie en de kennisinstellingen, in dertig prioritaire technologiedomeinen waarin Vlaanderen tegen 2015 een koppositie in Europa en in de wereld kan innemen.

PRIORITEITEN ZES STRATEGISCHE CLUSTERS	
CLUSTERS	PRIORITEITEN VOOR VLAANDEREN
Strategische cluster 1: Transport – Logistiek – Diensten – Supply chain management	Intermodaal verkeer Intelligent supply chain management Intelligente vervoerssystemen Virtueel ontwerp en productie
Strategische cluster 2: ICT en Diensten voor de Gezondheidszorg	E-health met klemtoon op het elektronisch medisch dossier en de integratie van de verschillende zorginformatiesystemen Innovatieve zorgdiensten en producten op vlak van (thuis)zorg Medische beeldvorming – en verwerking Multidisciplinariteit: bioinformatica – chemoinformatica – neuroinformatica
Strategische cluster 3: Gezondheidszorg: Preventie en behandeling	Moleculaire diagnostiek en biomerkers Preventieve en therapeutische vaccins Celtherapie Moleculair biologisch onderzoek voor gerichte diagnose en therapie Translatie geneeskunde Interdisciplinariteit met toepassingen in de gezondheidszorg
Voeding en Landbouw	Relatie tussen voeding en gezondheid Agrarische biotechnologie Industriële biotechnologie
Strategische cluster 4: Nieuwe materialen – Nanotechnologie – Verwerkende industrie	Gestructureerde micro- en nanomaterialen Materialen voor de nano-electronica, micro-optica, fotonica, micro-mechanica Materialen met een unieke samenstelling Materialen en materiaalsystemen die interageren met de omgeving Enabling technologies
Strategische cluster 5: ICT voor Socio-economische Innovatie	Geavanceerde netwerken: breedband – mobiel – draadloos Eigenschappen van geavanceerde netwerken: gebruiksvriendelijkheid en ‘ambient intelligence’, ‘context awareness’, veiligheid Convergerende technologieën en applicatieontwikkeling E-toepassingen: e-health en e-society
Strategische cluster 6: Energie en Milieu voor Diensten en Verwerkende Industrie	Efficiënt energiegebruik in de industrie en gebouwen Smart Grids (intelligente elektriciteitsnetten) Energiegeneratie Duurzaamheid van productieprocessen en producten

3.43 Zes strategische onderzoeksclusters met aanduiding van de prioritaire technologiedomeinen.
Bron: Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid.

VOOR MEER INFORMATIE

Bronnen

- Andries P., Binz H., Czarnitzki D., & Hoskens M., De totale O&O uitgaven in Vlaanderen: GERD, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 6, deel 1.
- Dengis P., De Vlaamse deelname aan het Europese Kaderprogramma voor Onderzoek, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 11.
- EUREKA-secretariaat: Facts and Tendencies, French Chairmanship, Paris, June 2004; The EUREKA initiative, Czech Chair 2005-2006.
- Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, Jaarboek 2005, Brussel: FWO-Vlaanderen, 2006 (zie: www.fwo.be).
- Glänzel W., Thijs B. & Debackere K., Bibliometrische analyse van het Vlaams onderzoek in de levens-, natuur- en technische wetenschappen. Het Vlaams onderzoek in Europese context, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 9.
- INR, “Regionale rekeningen 1995-2004”, Instituut voor de Nationale Rekeningen, maart 2006.
- Smits E., Ratinckx E., Thoen V., Debackere K., Monard E., Raspoet D., & Vinck K., Dossier Technologie en Innovatie in Vlaanderen, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 11.
- Van Looy B., Magerman T., Song X., & Debackere K., De Vlaamse technologiepositie: analyse aan de hand van USPTO- en EPO-octrooien en PCT aanvragen, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 10.
- Vanweddingen M., “Buitenlandse bedrijven in Vlaamse Gewest. Een profielschets”. SVR-Rapport, 2006-1.
- Aerts K., Andries P., Czarnitzki D., & Hoskens M., Innovatie-inspanningen van Vlaamse ondernemingen: kernresultaten van de CIS-4 enquête, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 8.
- Viaene P., Het menselijk potentieel in wetenschap, technologie en innovatie in Vlaanderen: de opleidingsprofielen, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 3.
- VRWB-Studiereeks 18, Technologie en innovatie in Vlaanderen: Prioriteiten, Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid, 2006.
- Waeyaert K., Overheidskredieten voor wetenschap, technologie en innovatie in Vlaanderen, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, hoofdstuk 7.

Websites

- Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI):
www.vlaanderen.be
  - F.W.O.-Vlaanderen:
www.fwo.be
  - Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen (IWT):
www.iwt.be
  - Steunpunt O&O Indicatoren:
<http://www.steunpuntoos.be/>
  - VRWB:
www.vrwb.be
-

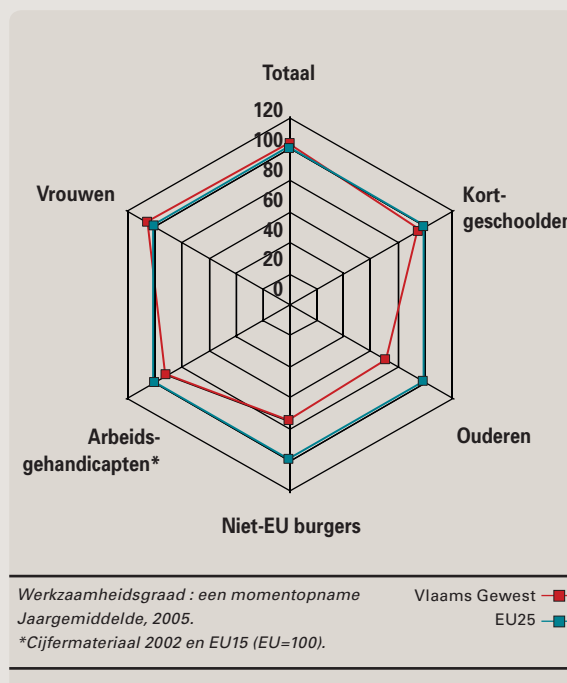
- **Arbeidsproductiviteit** BBP gedeeld door de totale werkgelegenheid.
- **BRIC** Verzamelterm voor de vier grote opkomende economieën (Brazilië, Rusland, Indië en China).
- **Bruto binnenlands product (aan marktprijzen)** Productie minus intermediair verbruik + het saldo van de niet-productgebonden belastingen (op gebruik grond, gebouwen, milieubelasting,...) en subsidies (voor arbeidskrachten, ter bestrijding milieuvervuiling,...) + het saldo van de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen, accijnzen,...) en subsidies (import- en andere subsidies).
- **Brutowaarden van de conjunctuurcurven** De saldi van de positieve en negatieve antwoorden op een vraag over de maanden heen worden seizoengezuiverd weergegeven in de brutoreeks. Na afvlakking bekomt men de trendreeks.
- **Europese Onderzoeksruimte (European Research Area, ERA)** Hierin worden alle EU-activiteiten die gericht zijn op een betere coördinatie van onderzoekactiviteiten en convergentie van het onderzoek- en innovatiebeleid op nationaal en EU-niveau, samengebracht. Bedoeling is om ook op dit terrein het equivalent van de interne markt voor goederen en diensten tot stand te brengen.
- **Graad van verticale integratie** Aandeel van de toegevoegde waarde in de omzet (in %).
- **Investeringsratio** Investerings van de private sector in % van het BBP.
- **IWT-specialisatiebeurzen** Zijn beurzen voor studenten die een doctoraat voorbereiden in de toegepaste, de exacte of de (bio)medische wetenschappen. Zij zijn opgesplitst in 1ste termijn- en 2de termijnbeurzen, telkens voor de duur van twee jaar.
- **Kennisintensieve financiële diensten** NACE 65, 66 en 67: financiële instellingen, verzekeringswezen, hulpbedrijven van financiële instellingen.
- **Kennisintensieve high-techdiensten** NACE 64, 72 en 73: post en telecommunicatie, informatica, speur- en ontwikkelingswerk.
- **Kennisintensieve marktdiensten** NACE 61, 62, 70, 71 en 74: vervoer over water, luchtvaart, verhuur en handel in onroerende goederen, verhuur zonder bedieningspersoneel, zakelijke diensten.
- **MECR (Mean Expected Citation Rate)** De gemiddelde verwachte citatiefrequentie=de gemiddelde citatiefrequentie van alle publicaties voor het betreffende pakket van tijdschriften in de bepaalde periode (het citatievenster). Deze waarde biedt dus een vergelijkingswaarde voor de gemiddelde geobserveerde citatiefrequentie (MOCR).
- **Medium-hoogtechnologische en hoogtechnologische industrie** NACE 24 minus 244, 29, 31, 34, 352, 354 en 355: elektrische machines, automobiel, chemie, overig transport, machinebouw en NACE 244, 30, 32, 33 en 353: vliegtuigbouw, farmacie, computers en kantoormachines, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, medische, precisie en optische instrumenten.
- **MOCR (Mean Observed Citation Rate)** De gemiddelde geobserveerde citatiefrequentie=het quotiënt van het aantal citaties geobserveerd in een bepaalde periode en het aantal aan de basis liggende publicaties.
- **Netto-groeiratio** Saldo tussen aangroei en uitredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.
- **Octrooi** Een document, toegekend door een daartoe bevoegde instantie, dat voor een bepaalde duur aan de uitvinder exclusieve rechten verleent aangaande de productie of het gebruik van een bepaald toestel, instrument of procédé. Dit recht gaat gewoonlijk over naar de organisatie die de uitvinder tewerkstelde en is bovendien onder bepaalde voorwaarden verhandelbaar. De twee grote octrooisystemen in de wereld, het Amerikaanse octrooi-systeem (US Patent and Trademark Office, USPTO) en het Europese octrooisysteem (European Patent Office, EPO), zijn de bronnen bij uitstek voor de aanmaak van octrooistatistieken. De USPTO neemt enkel toegekende octrooien op (met tot 2000 enkel bekendmaking na toekenning), terwijl het EPO de bij haar ingediende octrooi-aanvragen 18 maanden na de aanvraag openbaar maakt via publicatie in de 'European Gazette'.
- **Onderzoekscentra (bij KP6)** Hierbij horen IMEC, Vito, VIB, ITG, de collectieve centra en andere wetenschappelijke instellingen.
- **Oprichtingsratio** Aantal oprichtingen in % van het aantal actieve ondernemingen.
- **Peer review** Beoordeling door goedgeplaatste vakgenoten.
- **Schuldgraad** Aandeel van de schulden in het totaal vermogen (in %).
- **Turbulentie** Som van de aangroei en uitredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.
- **Uitredingsratio** Aantal stopzettingen en faillissementen in % van het aantal actieve ondernemingen.
- **Werkgelegenheidsgraad** Totale werkgelegenheid t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar).
- **Werkloosheidsgraad** Aantal niet-werkende werkzoekenden in % van de beroepsbevolking.
- **Werkzaamheidsgraad** Aantal werkenden in % van de bevolking van 18-64 jaar.

Meer werkgelegenheid

Meer mensen aan het werk krijgen en houden staat centraal in het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Concreet wordt er gestreefd naar een jaarlijkse stijging van de werkzaamheidsgraad. In 2005 waren er bijna 65 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd effectief aan het werk. De laatste jaren is de werkzaamheidsgraad maar met 1,5 procentpunten aangegroeid, wat het behalen van de Vlaamse en Europese 70%-doelstelling tegen 2010 moeilijk maakt. De toename van de arbeidsparticipatie wordt hoofdzakelijk gerealiseerd door de vrouwen: hun deelname steeg van 52,9% (1999) naar 57,8% in 2005. Het succes van deeltijdarbeid is hier niet vreemd aan. Als het groeitempo aangehouden kan worden, is de Europese 60%-doelstelling voor vrouwen een haalbare kaart tegen 2010. De ouderen daarentegen zijn, alhoewel hun werkzaamheidsgraad de voorbije jaren behoorlijk groeide tot 30,7% in 2005, nog een heel eind verwijderd van de Europese 50%-doelstelling tegen 2010. Hiermee wordt, naast ondermeer de ondervertegenwoordiging van allochtonen en personen met een arbeidshandicap, een van de belangrijkste pijnpunten op de Vlaamse arbeidsmarkt duidelijk.

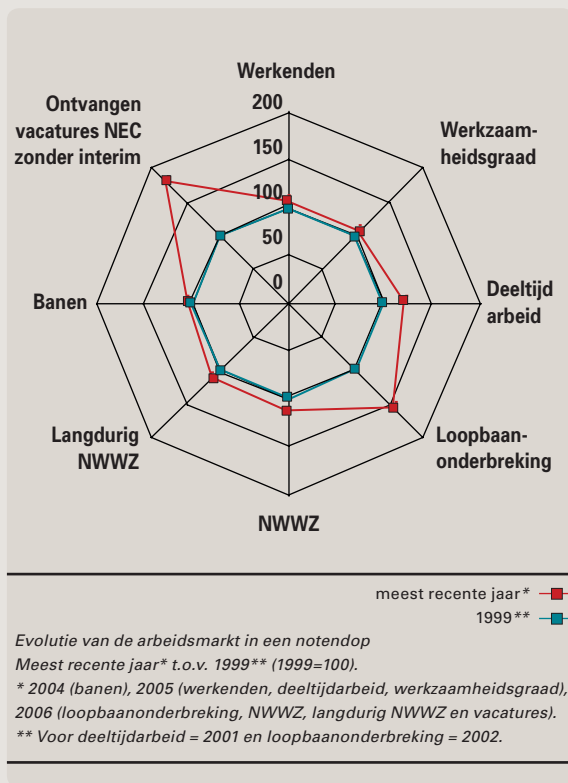
Er moeten voldoende arbeidsplaatsen zijn wil men meer mensen aan het werk. Tot in 2001 steeg de totale werkgelegenheid in Vlaanderen nog, om nadien min of meer te stabiliseren. Bovendien moeten vraag en aanbod meer op elkaar afgestemd geraken. De stijgende werkloosheid na 2000 komt tot een halt in 2005 en dit zet

4 hoofdstuk

zich door in 2006. De dalende werkloosheidscijfers, die invloed ondergaan van de verbeterde conjunctuur en het activeringsbeleid van de overheid, tonen aan dat niet alle groepen er evenveel op vooruit gaan. Zo zien jongere en kortdurige werkzoekenden hun aantal meer dan gemiddeld verminderen; oudere en langdurige werklozen zien echter hun rangen toenemen.

De verhouding tussen het aantal beschikbare niet-werkende werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures toont aan dat er in 2006 nog maar 4,4 werkzoekenden per vacature zijn tegenover 7,3 in 2003. Hierdoor wordt het voor de werkgevers moeilijker om bepaalde vacatures in te vullen.

Via opleiding en begeleiding tracht men groepen die ondervertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt meer instroom- en doorgroeimogelijkheden te bieden. Daartoe zet de Vlaamse overheid verschillende instrumenten in. Niettegenstaande het succes van de meeste maatregelen, worden de beoogde kansengroepen niet altijd voldoende bereikt. Zo

blijven 50-plussers, vrouwen en ouderen ondervertegenwoordigd in de trajectwerking. Ook de doorstroom naar werk vlot bij hen minder goed.

De sociale economie biedt kansen op duurzame tewerkstelling voor de meest kwetsbare groepen. Het gaat daarbij op de eerste plaats om arbeidsgehandicapten en kortgeschoolde, (zeer) langdurig werklozen. Het totale bereik van de verschillende maatregelen in de sociale economie werd in 2005 geraamd op goed 23.000 personen. Dat aantal stijgt jaar na jaar. De beschutte werkplaatsen stellen veruit het grootste deel van deze groep te werk. Goed 80% van de bereikte doelgroep binnen de sociale economie zit in een maatregel voor de inschakeling van personen met een handicap.

Naast het bij elkaar brengen van vraag en aanbod en het toeleiden naar werk, is het ook van belang om meer mensen aan het werk te houden. Kwalitatief goede banen kunnen hiertoe bijdragen. Anno 2006 blijken negen op de tien werkende Vlamingen nog steeds tevreden met het werk in zijn geheel. Naar deelaspecten bekeken is men minder tevreden met kansen op promotie, mogelijkheden om bij te leren en werkdruk.

Ook een goede combinatie van arbeid met zorg en vrije tijd kan ertoe aanzetten dat er meer mensen op de arbeidsmarkt actief blijven. Zo onderbreken of verminderen steeds meer Vlamingen tijdelijk hun loopbaan en doen hiervoor beroep op federale en Vlaamse aanmoedigingspremies.

4.1 Werkgelegenheid

Anatomie arbeidsmarkt

Het Regeerakkoord en de beleidsnota Werk gaan resoluut voor méér werk. Meer mensen aan het werk krijgen is de kern van het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Om een goed zicht te hebben op de actuele toestand van de arbeidsmarkt en de grootste uitdagingen voor het beleid, kijken we naar de evolutie van het aantal werkenden, werkzoekenden en niet-beroepsactieven.

Bevolking op arbeidsleeftijd

Om internationaal te kunnen vergelijken, wordt de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) gebruikt die de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in drie grote categorieën verdeelt.

Voor Vlaanderen komen we zo voor het jaar 2005 op 64,9% werkenden, 3,8% werkzoekenden en 31,4% niet-beroepsactieven. De eerste twee vormen samen de **beroepsbevolking**.

Tijdens de economisch zwakkere periode 2001-2003 was er geen groei of zelfs een daling van het aantal Vlaamse **werkenden**. Wanneer het tij in 2004 keert, krijgt het aantal werkenden een groeischeut. Ook in 2005 is er nog een groei. De toename in 2004 en 2005 komt vooral op rekening van de vrouwen. Toch zijn de mannen anno 2005 nog steeds in de meerderheid. Het aandeel werkenden op arbeidsleeftijd ligt in Vlaanderen boven het EU25-gemiddelde, maar onder het cijfer in Nederland en Duitsland.

Nadat het aantal ILO-werkzoekenden twee jaar

BEVOLKING OP ARBEIDSLEEFTIJD

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Werkend	totaal (N)	2.443	2.498	2.495	2.504	2.488	2.547	2.586
	mannen (%)	58,0	58,1	57,6	57,1	56,9	56,7	56,0
	vrouwen (%)	42,0	41,9	42,4	42,9	43,1	43,3	44,0
Werkzoekend	totaal (N)	140	113	104	130	151	147	149
	mannen (%)	46,7	42,0	51,8	49,7	51,8	47,2	48,8
	vrouwen (%)	53,3	58,0	48,2	50,3	48,1	52,8	51,2
Niet-beroepsactief	totaal (N)	1.351	1.323	1.335	1.309	1.314	1.267	1.249
	mannen (%)	37,9	37,4	37,6	38,3	38,8	39,7	39,7
	vrouwen (%)	62,1	62,6	62,4	61,7	61,3	60,3	60,3

4.1 Evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar), van 1999 tot 2005, naar geslacht en socio-economische positie, N x 1.000.
Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

BEVOLKING OP ARBEIDSLEEFTIJD

	VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BRUSSELS GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15	EU25
Totale bevolking (N)	3.985	2.220	671	6.876	54.764	38.682	10.941	253.942	305.009
Aandeel (%)									
werkend	64,9	56,1	54,8	61,1	65,4	63,1	73,2	65,2	63,8
werkzoekend	3,8	7,6	10,8	5,7	8,3	6,4	3,6	5,9	6,4
niet-beroepsactief	31,4	36,3	34,3	33,3	26,2	30,5	23,1	29,0	29,9

4.2 Internationale vergelijking van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in 2005, naar socio-economische positie, N x 1.000.
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

WERKZAAMHEIDSGRAAD

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Totaal	62,1	63,5	63,4	63,5	62,9	64,3	64,9
Mannen	71,0	72,8	72,1	71,6	70,7	71,6	71,8
Vrouwen	52,9	54,0	54,5	55,2	55,0	56,7	57,8
15-24 jaar	32,9	33,7	34,5	34,4	32,6	32,8	31,8
25-49 jaar	82,8	84,3	84,0	84,2	83,2	84,9	85,6
50-64 jaar	38,0	39,9	40,1	40,6	42,1	43,8	45,9
55-64 jaar	23,7	25,5	24,5	25,6	26,5	29,5	30,7
Kortgeschoold	45,0	45,7	44,8	45,1	44,4	44,3	43,7
Middengespoold	68,2	69,1	69,1	68,8	68,3	69,0	69,9
Hooggeschoold	85,6	85,9	85,2	84,2	83,8	84,8	84,9

4.3 Evolutie van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar), naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, van 1999 tot 2005, jaargemiddelde, in %.
Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

na elkaar toenam, was er in 2004 een kleine duik, om vervolgens in 2005 weer licht te stijgen. Dat is vooral te wijten aan de mannen, die de vermindering van vrouwelijke werkzoekenden helemaal tenietdoen. In internationale context scoort Vlaanderen wel goed. Enkel Nederland doet beter.

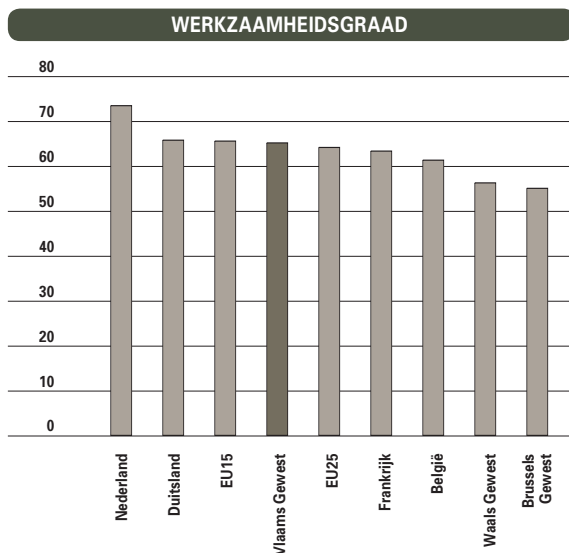
Het aantal Vlaamse niet-beroepsactieven ging tussen 1999 en 2005 overwegend in dalende lijn. De groep bestaat voor een groot deel uit studenten (35%), huisvrouwen/mannen (21,1%), arbeidsongeschikten (10,5%), gepensioneerden (22,2%) en andere (11,2%). Het percentage niet-beroepsactie-

ven ligt in Vlaanderen wel hoger dan in de omliggende landen en het gemiddelde van de EU25.

Arbeidsmarktindicatoren

WERKZAAMHEIDSGRAAD

Zowel de Vlaamse Regering als de Europese Commissie willen tegen 2010 een arbeidsdeelname van 70% onder de 15-64-jarigen. Het Regeerakkoord van 2004 stelt daarom dat de werkzaamheidsgraad jaarlijks moet stijgen. Anno 2005 waren er bijna 65 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd effectief aan het werk. Sinds 2001 is de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen evenwel slechts met 1,5 procentpunten toegenomen. Aan dit ritme is de 70%-doelstelling niet haalbaar. Een andere doelstelling vanuit Europa is wel binnen handbereik: een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% tegen 2010. De toename van de arbeidsdeelname wordt in het Vlaamse Gewest in hoofdzaak gerealiseerd door de vrouwen, van 52,9% in 1999 tot 57,8% in 2005. Deze evolutie spoort samen met het succes van deeltijdarbeid. Een derde Europese doelstelling, om tegen 2010 een arbeidsdeelname van 50% onder de ouderen te realiseren, lijkt dan weer onhaalbaar voor Vlaanderen. Ondanks een aanzienlijke aangroei tussen 1999 en 2005, komt de werkzaamheid van de 55-64-jarigen in 2005 uit op slechts 30,7%. Een rits factoren belemmert hun arbeidsdeelname, zoals een beperkt jobaanbod voor ouderen of onvrijwillig ontslag. Daarnaast stimuleert een reeks elementen een vroegtijdige uittrede, zoals de sociale omgeving, vervroegd pensioen of brugpensioen. Ook bij de Vlaamse 15-24-jarigen ligt de werkzaamheid relatief laag. Dit wordt mee verklaard

4.4 Internationale vergelijking van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) in 2005, jaargemiddelde, in %.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

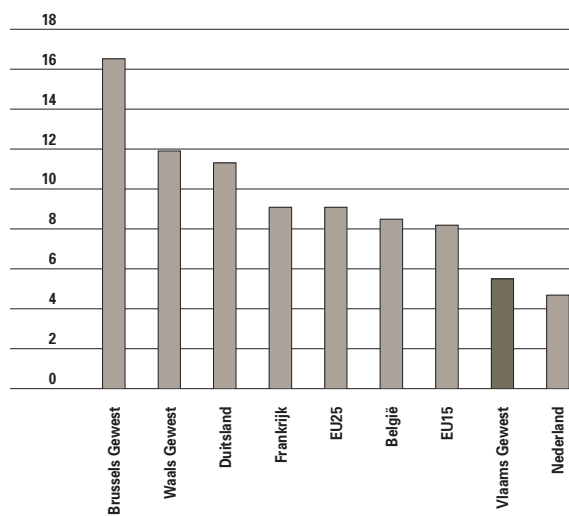
ILO-WERKLOOSHEIDSGRAAD

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Totaal	5,4	4,3	4,0	4,9	5,7	5,4	5,5
Mannen	4,4	3,2	3,6	4,3	5,2	4,6	4,8
Vrouwen	6,8	5,9	4,5	5,7	6,3	6,6	6,3
15-24 jaar	13,5	11,3	10,0	11,6	15,5	13,6	14,2
25-49 jaar	4,6	3,7	3,4	4,2	4,9	4,6	4,6
50-64 jaar	4,0	2,7	2,6	3,8	3,3	4,2	4,3
55-64 jaar	3,7	-	-	3,8	-	3,5	3,8
Kortgeschoold	8,6	6,8	5,8	7,2	8,7	7,8	9,0
Middengeschoold	4,9	4,1	4,0	4,9	5,7	5,7	5,2
Hooggeschoold	2,7	2,2	2,3	3,1	3,1	3,4	3,3

4.5 Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar), naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, van 1999 tot 2005, jaargemiddelde, in %.
Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

doordat heel wat jongeren nog op de schoolbanken zitten (leerplicht tot 18 jaar) of lang studeren. De lage arbeidsdeelname van de jeugd en de ouderen zijn dus nog steeds tekenend voor de typisch Vlaamse ‘samengedrukte loopbaan’, waarbij de 25-49-jarigen volop actief zijn op de arbeidsmarkt. In 2005 was meer dan 85% van de middelste leeftijdsgroep aan de slag. Dit is vrij hoog, ook in EU25-context, waar deze leeftijdscategorie op 78,1% komt. Anno 2005 ligt de Vlaamse werkzaamheidsgraad hoger dan die van de EU25, maar onder het gemiddelde van de EU15. Duitsland en Nederland doen beter dan Vlaanderen.

ILO-WERKLOOSHEIDSGRAAD

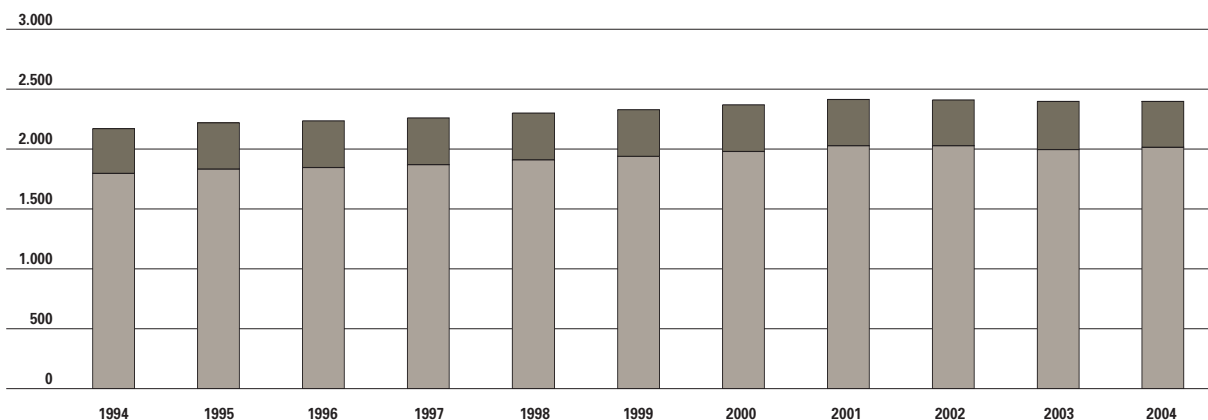

4.6 Internationale vergelijking van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) in 2005, jaargemiddelde, in %.
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

WERKLOOSHEIDSGRAAD

In 2005 is 5,5% van de Vlaamse beroepsbevolking werkloos. Daarmee blijft de ILO-werkloosheidsgraad op hetzelfde niveau als in 2004. De vrouwelijke werkloosheidsgraad is weliswaar gedaald, maar blijft nog steeds groter dan bij mannen. Ook de jeugdwerkloosheid in Vlaanderen is een aandachtspunt: de werkloosheidsgraad is er nog steeds het hoogst in de leeftijdsgroep 15-24 jaar. Een ander heikel punt is de hoge werkloosheidsgraad bij

WERKGELEGENHEID

4.7 Evolutie van de totale werkgelegenheid, naar statuut*, van 1994 tot 2004**, op 30 juni, aantal x 1.000.
Bron: RSZ, RSVZ, RSZPPO, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

*Loontrekkende werkgelegenheid = jobs in loondienst. Niet-loontrekkende werkgelegenheid = zelfstandigen in hoofdberoep + helpers. **Tijdreeksbreuk: vanaf 2003 op 31 december.

loontrekkende werkgelegenheid
niet-loontrekkende werkgelegenheid

WERKGELEGENHEID			
	LOONTREKKEND	NIET-LOONTREKKEND	TOTAAL
Primaire sector	0,8	10,7	2,5
Secundaire sector	27,0	18,6	25,6
Tertiaire sector	38,6	55,5	41,4
Quartaire sector	33,6	14,9	30,6
Slecht gedefinieerde activiteiten	0,0	0,3	0,0
Totaal in %	100,0	100,0	100,0
Totaal aantal	2.013.754	397.358	2.411.112

4.8 Totale werkgelegenheid in 2004, naar statuut en (hoofd)sector, in % aandeel, op 31 december.
Bron: RSZ gedecentraliseerd, RSVZ (bewerking Steunpunt WAV, bewerking SVR).

kortgeschoolden, die in 2005 nog is toegenomen. In internationale context presteert Vlaanderen helemaal niet slecht. De ILO-werkloosheidsgraad ligt in 2005 onder het gemiddelde van de EU15 en de EU25. In Duitsland loopt de werkloosheidsgraad dubbel zo hoog op als in Vlaanderen en ook Frankrijk heeft een veel slechter cijfer. Nederland daarentegen doet het met een werkloosheidsgraad van 4,7% traditiegetrouw beter dan het Vlaamse Gewest.

Werk

Dé uitdaging voor deze regering is het omzetten van economische groei, ondernemingszin, onbeantwoorde vragen in de zorg... in extra werkgelegenheid. Er moeten niet alleen meer jobs komen, ook de kwaliteit ervan moet beter worden. Op die manier kunnen meer mensen aan het werk gaan en blijven.

Evolutie werkgelegenheid

Tussen 1994 en 2001 steeg de totale werkgelegenheid in Vlaanderen, om nadien lichtjes te dalen in 2002 en 2003. In 2004 groeit de werkgelegenheid

opnieuw aan. Over de hele beschouwde periode zijn er 248.100 banen bijgekomen om in 2004 uit te komen op 2,4 miljoen arbeidsplaatsen. Deze groei kwam vooral tot stand in het omvangrijkste segment van de arbeidsmarkt, dat van de loontrekkenden, en in mindere mate bij de zelfstandigen.

Sector en statuut

De verdeling van het totale aantal jobs over de hoofdsectoren toont aan dat de Vlaamse economie een diensteneconomie is. De commerciële en niet-commerciële dienstverlening zorgen samen voor meer dan 70% van de totale werkgelegenheid: de tertiaire sector is met ruim 40% van de werkgelegenheid de belangrijkste jobverschaffer, de quartaire diensten komen op de tweede plaats met meer dan 30% van de werkgelegenheid. De secundaire sector heeft een decennium van banenverlies achter zich, maar is toch nog steeds goed voor een kwart van het totaal aantal jobs. De primaire sector vormt met 2,5% van de totale werkgelegenheid veruit de kleinste sector.

Het merendeel van de werkgelegenheid bestaat uit jobs in loonverband. Slechts 16,5% van de jobs worden op zelfstandige basis uitgevoerd. Wel zijn

DEELTIJDARBEID									
	VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BRUSSELS GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15	EU25
Totaal	22,4	21,3	18,3	21,7	23,4	17,1	45,7	19,5	17,7
Mannen	6,9	6,6	10,4	7,1	6,9	5,4	21,8	6,9	6,6
Vrouwen	42,1	40,5	28,3	40,4	43,4	30,6	75,0	35,4	31,6
15-24 jaar	19,7	28,5	31,4	22,9	17,2	20,8	68,3	26,3	24,8
25-49 jaar	21,5	20,3	17,0	20,7	23,8	16,2	39,9	18,0	16,0
50-64 jaar	26,8	21,8	18,7	24,5	25,4	18,1	45,8	20,6	19,1

4.9 Internationale vergelijking van het aandeel deeltijdarbeid bij de werkenden (15-64 jaar) in 2005, naar geslacht en leeftijd, in %.
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

er opvallende verschillen tussen de sectoren. In de primaire sector staan de zelfstandigen in voor bijna drie vierde van de werkgelegenheid. Ook in de tertiaire sector zijn de zelfstandigen goed vertegenwoordigd. Ze zorgen er voor bijna één vierde van de arbeidsplaatsen. In de secundaire sector is het statuut van zelfstandige minder populair, met uitzondering van de bouwsector, waar één op vijf actief is als zelfstandige. Vooral in de quartaire sector zijn de zelfstandigen sterk ondervertegenwoordigd.

Contractvormen

De Vlaamse en Europese arbeidsmarkt is al sinds de jaren negentig een stuk flexibeler geworden en deze evolutie zet zich nog steeds door.

Het aandeel deeltijds werkenden is in het Vlaamse Gewest verder gestegen van 18,2% in 2001 naar 22,4% in 2005. Deze toename heeft te maken met een samenspel van factoren: de verschuiving naar meer werkgelegenheid in de dienstverlening stimuleert de vraag naar deeltijdse banen, het

REDEN DEELTIJDARBREID					
	VINDT GEEN VOLTIJDS WERK	WENST GEEN VOLTIJDS WERK	COMBINATIE ARBEID - GEZIN/ PRIVÉ	ANDERE	TOTAAL
Vrouwen	11	10	57	22	100
Mannen	12	10	29	48	100
Totaal	11	10	52	27	100

4.10 Verdeling deeltijds werkenden (15-64 jaar) naar reden in 2005, naar geslacht, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

arbeidsmarktbeleid bevordert deeltijds werken via premies en er is nood aan een betere combinatie van werk en gezin. Dit laatste is trouwens de reden voor bijna drie op vijf vrouwen om deeltijds te werken. Deeltijdarbeid is overigens nog steeds in hoge mate een vrouwelijk fenomeen. Het aandeel deeltijdse arbeid ligt in Vlaanderen ook opmerkelijk hoger dan het Europese gemiddelde. Nederland staat wel afgetekend aan de top met bijna de helft van de

TIJDELIJKE ARBEID									
	VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BRUSSELS GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15	EU25
Totaal	7,8	10,3	11,2	8,8	14,3	13,3	15,3	14,2	14,4
Mannen	5,9	7,7	9,8	6,8	14,4	12,6	14,0	13,6	13,9
Vrouwen	10,1	13,6	12,9	11,4	14,1	14,0	16,8	15,0	14,9
15-24 jaar	28,8	39,3	36,3	32,2	58,0	49,2	41,0	41,2	41,0
25-49 jaar	5,8	8,6	10,7	7,1	9,3	10,5	11,4	11,9	12,2
50-64 jaar	4,1	4,2	4,3	4,1	4,3	5,4	5,5	6,0	6,4

4.11 Internationale vergelijking van het aandeel tijdelijke arbeid bij de loontrekkenden (15-64 jaar) in 2005, naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

ARBEID VOLGENS AFWIJKEND UURROOSTER							
		VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BRUSSELS GEWEST	BELGIË	EU15	EU25
Nachtarbeid	mannen	5,6	6,0	5,4	5,7	7,7	8,0
	vrouwen	2,5	2,5	1,8	2,5	4,0	4,2
Avondwerk	mannen	14,5	11,2	14,3	13,5	13,6	13,7
	vrouwen	10,1	8,6	9,3	9,6	10,8	10,7
Zaterdagwerk	mannen	11,4	13,6	12,8	12,2	16,3	16,2
	vrouwen	15,8	17,1	12,4	15,9	17,8	17,1
Zondagwerk	mannen	7,1	7,6	7,6	7,3	7,9	8,1
	vrouwen	8,1	8,6	6,3	8,1	8,3	8,2
Ploegenarbeid	mannen	11,7	8,3	4,4	10,1	16,9	19,2
	vrouwen	6,8	6,0	4,0	6,3	13,1	15,4

4.12 Internationale vergelijking van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) met een afwijkend uurrooster in 2005, naar vorm en geslacht, in %.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

werkenden die deeltijds actief zijn.

Het **aandeel tijdelijk loontrekkende werkenden** is in het Vlaamse Gewest de voorbije jaren min of meer gestabiliseerd en komt in 2005 op 7,8%. Dit is een stuk lager dan het EU25-gemiddelde van 14,4%. Meer dan elders in de Europese Unie blijkt het contract voor onbepaalde duur de norm te zijn in Vlaanderen. Tijdelijke arbeid is net als deeltijdarbeid een overwegend vrouwelijke aangelegenheid, maar minder uitgesproken. In 2005 werkte een tiende van de werkende vrouwen in tijdelijk dienstverband, tegenover 5,9% van de mannen. Als vrouwen gevraagd worden waarom ze een tijdelijk arbeidscontract hebben, geven bijna twee op drie aan dat ze geen vast werk konden vinden. Ook bij de 15-24-jarigen komen tijdelijke arbeidsovereenkomsten relatief meer voor. Dit houdt verband met het feit dat jongeren vaak als stagiair, in een startbaan of als uitzendkracht actief zijn. Tijdelijk werk doet voor deze leeftijdscategorie vaak dienst als intredekanal.

Tot slot is er ook nog de **arbeid volgens een afwijkend uurrooster**. Opvallend is dat vrouwen meer op zaterdag en zondag werken dan mannen. Nachtwerk, avondwerk en ploegenarbeid is dan weer meer populair bij de mannen. In Europees perspectief is de ploegenarbeid in Vlaanderen nog relatief beperkt: nog geen 10% van de Vlaamse loontrekkenden werkt in ploegverband tegenover ruim 17% in de EU25.

Arbeidsmarktobiliteit

Door te kijken naar de huidige tewerkstellings situatie en die van één jaar voordien kan de **obiliteit op de arbeidsmarkt** in beeld worden gebracht. Van alle Vlamingen die in 2004 niet werkten, had 8,9% een jaar later een job gevonden. Mannen (35,3%) zijn minder sterk vertegenwoordigd in het niet-werkende segment en ze stromen sneller naar de arbeidsmarkt (11,1%). Vrouwen zijn structureel sterker verbonden met niet-werk: ze vormen de meerderheid in het niet-werkende segment en het aandeel dat uitstroomt naar werk is beperkter. Er zijn ook grote verschillen tussen de onderwijsniveaus. Van de hooggeschoolde niet-werkenden heeft 15,8% een jaar later een baan. Bij de kortgeschoolden is dit maar 5,2%. Bovendien vormen de kortgeschoolden ongeveer 56% van de niet-werkenden. De grootste verschillen worden echter opgetekend tussen de leeftijdsgroepen. Naarmate de leeftijd stijgt, daalt het aandeel dat uitstroomt naar werk. Tegenover de stroom in de richting van werk staat de stroom van werk naar niet-werk. Sommige mensen verliezen hun job en worden werkloos, anderen zeggen zelf hun baan op om voor kinderen te zorgen, nog anderen gaan met pensioen... Bij vrouwen ligt de uitstroomgraad hoger dan bij mannen. Kortgeschoolden, die een minderheid vormen in het werkende segment, hebben een hogere kans om uit te stromen dan midden- en hooggeschoolden. De kans om uit het werkende

ARBEIDSMARKTMOBILITEIT

	NIET-WERKENDE SEGMENT		WERKENDE SEGMENT	
	*UITSTROOMGRAAD 2004-2005	NIET-WERKENDEN 2004	**UITSTROOMGRAAD 2004-2005	WERKENDEN 2004
Totaal	8,9	100,0	5,4	100,0
Man	11,1	35,3	4,6	56,2
Vrouw	7,6	64,7	6,5	43,8
15-24 jaar	43,0	4,4	12,0	6,7
25-34 jaar	29,5	9,7	4,9	25,9
35-44 jaar	16,2	13,9	2,8	31,5
45-54 jaar	6,9	21,6	4,0	26,6
55-59 jaar	-	22,4	11,2	7,2
60-64 jaar	-	27,9	27,3	2,1
Kortgeschoold	5,2	56,2	9,3	23,9
Middengeschoold	12,4	29,4	5,3	41,0
Hooggeschoold	15,8	14,3	2,9	35,1

4.13 Uitstroomgraad uit het niet-werkende* en werkende** segment en verdeling van het niet-werkende en werkende segment, naar een aantal persoonskenmerken, tussen 2004 en 2005, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

* De uitstroomgraad uit het niet-werkende segment geeft het aandeel van de personen die niet werkten in 2004 (exclusief studenten) dat wel werkte in 2005.

** De uitstroomgraad uit het werkende segment geeft het aandeel van de personen die werkten in 2004 dat niet meer werkte in 2005.

segment te treden is ook sterk leeftijdsgebonden. Bij de 25- tot 54-jarigen is de kans het laagst. Vanaf 55 jaar neemt de uitstroom uit werk aanzienlijk toe, wat wijst op een vroege uittrede op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Kwaliteit van de arbeid

Niet alleen meer, maar ook betere banen loopt al jaren als een rode draad doorheen het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Het uitgangspunt is dat kwalitatief betere jobs er kunnen toe bijdragen dat mensen langer blijven werken. Dit sluit ook aan bij de relatief hoge verwachtingen die de Vlamingen koesteren omtrent hun baan.

De **arbeidstevredenheid** peilt naar de mate waarin men ‘zich goed voelt in de job die men uitoefent’ en geeft een subjectieve indicatie van de arbeidskwaliteit bij de werkende bevolking.

Ongeveer negen op tien van de werkende respondenten geeft aan ‘zeer tevreden’ tot ‘eerder tevreden’ te zijn met werk in zijn geheel. Het gevoel van welzijn op het werk is dus vrij hoog. Ook de voorgaande jaren was dat het geval.

Gevraagd naar de verschillende deelaspecten van het

werk, zeggen meer dan vier op de vijf ondervraagden in 2006 ‘zeer tevreden’ of ‘eerder tevreden’ te zijn over werkzekerheid, uurregeling, collega’s, inhoud job en de mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken. Deze aspecten scoorden ook al in 2000. Over de kansen op promotie, de werkdruk en de mogelijkheden om bij te leren, is ongeveer één op vijf werkenden minder tevreden.

Combinatie arbeid met zorg en vrije tijd

Steeds meer Vlamingen onderbreken of verminderen tijdelijk hun loopbaan. Ze doen hiervoor een beroep op de verschillende **federale stelsels van loopbaanonderbreking** die uitgewerkt werden per sector. Sinds een aantal jaren zijn er ook bijzondere stelsels ingevoerd rond ouderschapsverlof, medische bijstand en palliatief verlof. Vanaf januari 2002 trad ook het nieuwe federale systeem van tijdskrediet voor de privé-sector in werking. Ondanks de gestage toename van het aandeel mannen in bepaalde stelsels van loopbaanonderbreking, is dit nog steeds een overwegend vrouwelijke kwestie: in 2006 zijn zeven op tien loopbaanonderbrekers vrouwen.

ARBEIDSTEVREDENHEID						
	2000			2006		
	(HEEL) TEVREDEN	(HEEL) ONTEVREDEN	N	(HEEL) TEVREDEN	(HEEL) ONTEVREDEN	N
Arbeidsvoorwaarden						
loon	64,0	15,9	715	70,9	15,8	824
werkzekerheid	81,6	6,4	714	80,8	9,8	821
uurregeling	79,5	8,6	711	83,1	7,8	823
vakantieregeling	75,2	14,5	711	*	*	*
kansen op promotie	40,8	23,3	642	42,2	25,9	645
Arbeidsomstandigheden						
fysieke werkomstandigheden	71,0	10,6	713	76,7	11,8	823
werkdruk	51,5	21,9	709	59,8	19,5	823
Arbeidsverhoudingen						
directe chef	78,3	8,7	652	80,3	9,8	729
collega's	82,5	3,2	660	88,8	3,9	738
Arbeidsinhoud						
inhoud job	87,1	4,4	714	87,0	4,9	824
mogelijkheden om bij te leren	60,8	20,2	698	61,3	19,4	803
mate waarin men zelf beslissingen kan nemen over werk	79,3	6,3	714	79,0	7,5	817
mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken	*	*	*	84,7	6,3	824
Werk in zijn geheel	87,1	3,3	714	91,0	3,3	824

4.14 Gradatie van tevredenheid met diverse aspecten van de job bij de werkende Vlaamse bevolking in 2000 en 2006, in %.

Bron: SCV-surveys 2000-2006.

*Niet bevestigd in dat jaar.

LOOPBAANONDERBREKING

	2002	2003	2004	2005	2006
Gewone stelsels					
totaal (aantal)	65.594	55.209	51.640	49.677	47.457
mannen (% aandeel)	18,4	19,1	20,2	23,5	26,0
vrouwen (% aandeel)	81,6	80,9	79,8	76,5	74,0
Speciale stelsels					
Palliatieve zorgen (totaal aantal)	117	127	140	139	162
mannen (% aandeel)	23,1	19,7	22,9	21,6	76,5
vrouwen (% aandeel)	76,9	80,3	77,1	78,4	23,5
Medische bijstand (totaal aantal)	1.863	2.418	2.826	3.247	3.852
mannen (% aandeel)	21,0	23,3	25,5	26,9	27,4
vrouwen (% aandeel)	79,0	76,7	74,5	73,1	72,6
Ouderschapsverlof (totaal aantal)	8.403	13.842	17.160	19.416	22.468
mannen (% aandeel)	9,7	13,9	16,6	19,1	20,6
vrouwen (% aandeel)	90,3	86,1	83,4	80,9	79,4
Tijdskrediet privé-sector*					
totaal (aantal)	17.382	39.696	52.682	64.140	73.357
mannen (% aandeel)	40,5	41,4	40,6	39,8	38,4
vrouwen (% aandeel)	59,5	58,6	59,4	60,2	61,6

4.15 Evolutie van het aantal werknemers in loopbaanonderbreking, naar geslacht en stelsel, van 2002 tot 2006, jaargemiddelde.
Bron: RVA. *Sinds 1 januari 2002 in voege.

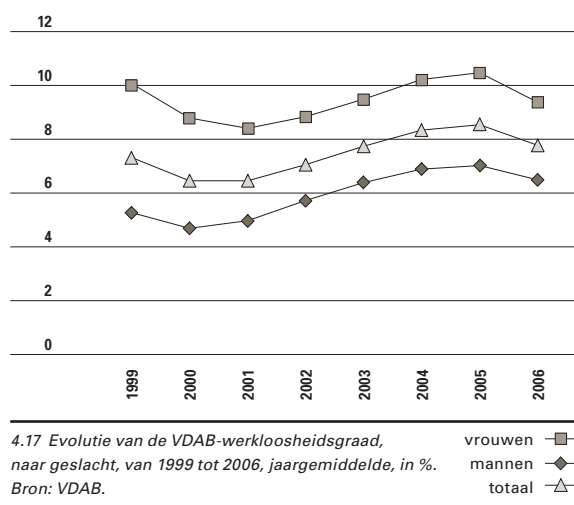
VLAAMSE AANMOEDIGINGSPREMIES

	TOTAAL (AANTAL)	MANNEN (% AANDEEL)	VROUWEN (% AANDEEL)
Openbare sector			
1999	12.076	10,5	89,5
2000	14.010	11,2	88,8
2001	15.626	12,3	87,7
2002	16.808	14,3	85,7
2003	16.529	14,3	85,7
2004	17.167	14,9	85,1
2005	17.194	15,1	84,9
Privé-sector (nieuw stelsel)			
2002	17.193	16,5	83,5
2003	24.016	18,2	81,8
2004	26.968	20,0	80,0
2005	27.455	21,5	78,5
Social profit sector			
2001	1.970	13,5	86,5
2002	3.791	13,5	86,5
2003	4.249	13,2	86,8
2004	4.535	12,9	87,1
2005	4.899	13,5	86,5

4.16 Evolutie van het aantal behandelde aanvragen voor een Vlaamse aanmoedigingspremie, naar geslacht en sector, van 1999 tot 2005.
Bron: Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie.

Werknemers die loopbaanonderbreking of tijdskrediet opnemen, kunnen sinds 1994 onder bepaalde voorwaarden een bijkomende aanmoedigingspremie krijgen van de Vlaamse overheid. Ook hier verschilt de reglementering naargelang de sector. De Vlaamse aanmoedigingspremies voor de openbare sector dateren al van 1995 en namen snel een hoge vlucht: het aantal aanvragen nam toe van circa 1.000 in 1995 tot 15.500 in 2001. Sindsdien schommelt het aantal aanvragen rond de 17.000. Het gebruik van de maatregel verschilt naar leeftijd en geslacht. Vrouwen tussen 26 en 35 jaar die meer tijd willen vrijmaken voor zorgtaken zijn sterk vertegenwoordigd. Mannen kiezen er vooral op latere leeftijd voor in het kader van eindloopbaanplanning. Het aandeel van de mannen steeg van 3,5% in 1995 tot 15,1% in 2005 en stagneert de jongste jaren op dit niveau. Na de herfederalisering van de Vlaamse aanmoedigingspremies bij loopbaanvermindering en in het kader van landingsbanen voor 50-plussers die minder gaan werken, blijven er op Vlaams niveau vanaf 2002 nog drie modules van aanmoedigingspremies voor de privé-sector behouden. In 2005 had 98% van de aanvraagdossiers betrekking op zorgkrediet, 1,3% op opleidingskrediet en de rest op ondernemingen in moeilijkheden of herstructure-

VDAB-WERKLOOSHEIDSGRAAD

ring. Binnen het zorgkrediet is iets minder dan acht op tien een vrouw, bij het opleidingskrediet bijna zeven op tien.

Sinds 2001 is er voor de werknemers uit de social profit een apart stelsel van Vlaamse aanmoedigingspremies. Met 86,5% van alle aanvragen in 2005 nemen vrouwen het overgrote deel van deze premies voor hun rekening. Ongeveer 70% van de goedgekeurde premieaanvragen heeft betrekking op zorgkrediet. De landingsbanen en loopbaankrediet volgen met respectievelijk 15% en 10%.

Onevenwichten op de arbeidsmarkt

Sommige bevolkingsgroepen, zoals vrouwen, jongeren, ouderen, gehandicapten en allochtonen, blijven ondervetegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Hun achterstand wegwerken, is dan ook een belangrijke doelstelling die zowel onderschreven wordt door het Regeerakkoord, de beleidsnota Werk, het Pact van Vilvoorde als de Europese Lissabonstrategie voor groei en werk. Om dit te realiseren, moeten vraag en aanbod meer op elkaar afgestemd worden, zodat vacatures sneller en beter ingevuld raken. Uiteindelijk moet dit zich vertalen in een daling van de langdurige werkloosheid en van de werkloosheid van kansengroepen.

Werkloosheid

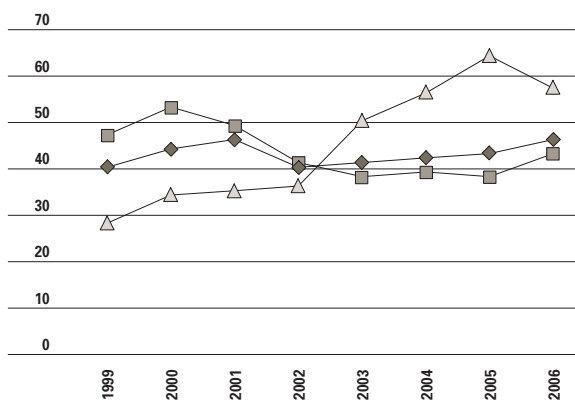
De stijging van de werkloosheid sinds 2000 kent in 2005 een kentering en dit zet zich verder door in 2006. Dit blijkt zowel uit het aantal **niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) als uit de **VDAB-werkloosheidsgraad**, die de verhouding weergeeft tussen de groep NWWZ en de beroepsbevolking. Deze positieve evolutie heeft zeker te maken met de goede conjunctuur. Tegelijk voert de overheid een activeringsbeleid. Opvallend is wel dat niet alle groepen evenveel genieten van deze verbetering. Zo daalt het aantal jongere en kortdurige werkzoekenden meer dan gemiddeld, terwijl er nog steeds

NIET-WERKENDE WERKZOEKENDEN

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Totaal (aantal)	192.096	169.647	169.651	187.023	207.806	225.633	235.344	216.762
Geslacht (aandeel in %)								
mannen	41,4	41,8	44,1	46,2	47,0	46,7	46,2	46,5
vrouwen	58,6	58,2	55,9	53,8	53,0	53,3	53,8	53,5
Leeftijd (aandeel in %)								
< 25 jaar	24,7	24,1	25,6	26,9	27,1	25,7	24,0	21,8
25-49 jaar	67,8	68,2	66,7	65,4	64,3	62,1	59,1	57,0
+ 50 jaar	7,4	7,7	7,7	7,7	8,6	12,2	17,0	21,2
Studieniveau (aandeel in %)								
kortgeschoold	57,4	56,7	55,6	53,5	51,5	51,0	51,3	51,5
middengeschoold	31,3	31,2	31,4	32,1	33,2	33,1	33,4	33,4
hooggeschoold	11,3	12,1	13,0	14,3	15,3	15,9	15,3	15,2
Werkloosheidsduur (aandeel in %)								
kortdurig (< 1 jaar)	51,2	54,3	61,3	64,9	62,8	58,9	56,9	52,0
langdurig (> 1 jaar)	48,8	45,7	38,7	35,1	37,2	41,1	43,1	48,0

4.18 Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden naar enkele kenmerken, van 1999 tot 2006, jaargemiddelde. Bron: VDAB.

VERVULLINGSTIJD VACATURES

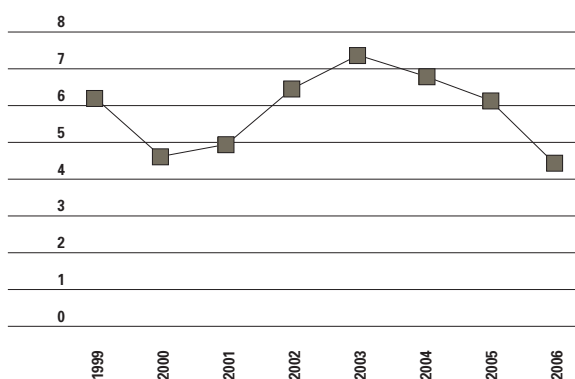
4.19 Evolutie van de mediaan van de vervullingstijd van vacatures, naar circuit, van 1999 tot 2006, in dagen. Bron: VDAB.

vaste circuits —■—
normaal economisch circuit —◆—
tijdelijke circuits —△—

oudere en langdurige werklozen bijkomen. Het aantal vrouwelijke werkzoekenden daalde in 2006 meer dan het aantal mannelijke werkzoekenden, maar er zijn nog steeds meer vrouwen werkloos dan mannen.

De leeftijdsgroep tot 25 jaar reageert sneller op conjunctuurevoluties, zo blijkt. De economische heropleving in 2000 leidde voor deze groep tot een relatief sterkere daling van de werkloosheid, maar toen in 2001 de recessie intrad nam de jeugdwerkloosheid ook sneller toe. Ook nu, in 2006, genieten de jongeren meer dan gemiddeld van de gunstige conjunctuur.

SPANNINGSINDICATOR

4.20 Evolutie van de verhouding tussen het aantal beschikbare werkzoekenden* en het aantal beschikbare vacatures**, van 1999 tot 2006, jaargemiddelde. Bron: VDAB.

*Beschikbare werkzoekenden = NWWZ op einde maand + NWWZ geweest in de loop van de maand.

**Beschikbare vacatures = openstaand bij begin van de maand + ontvangen in de loop van de maand (NEC zonder interim uit AMI + jobmanager).

Bij de vijftigplussers is de werkloosheid in 2006 verder toegenomen. De werkloosheidsstijging van de voorbije jaren in deze groep heeft ook te maken met institutionele maatregelen waardoor oudere werkzoekenden langer beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt. Vóór juli 2002 verschenen de vijftigplussers, die massaal genoten van een vrijstelling om zich in te schrijven als werkzoekende, niet in de statistieken en verdwenen ze er ook niet uit als ze met pensioen gingen. Vanaf juli 2002 moeten werklozen die nog geen 58 jaar zijn, in principe wel ingeschreven blijven als werkzoekende.

De toename van het aantal oudere werkzoekenden heeft ongetwijfeld ook bijgedragen tot de verdere groei van het aantal langdurige werklozen. Ook de opname van de PWA-werknemers in de werkzoekencijfers zorgde in 2004 voor een extra instroom van werkzoekenden die nu opduiken in de categorie van de langdurige werklozen. In 2006 is ruim de helft van de NWWZ kortgeschoold. Dat hun vermindering ongeveer gelijkloopt met het algemene gemiddelde, hangt samen met de uitstroom van oudere kortgeschoolde werkzoekenden. Deze uittredende generatie had minder studiekansen dan de jongeren die nu toetreden tot de arbeidsmarkt.

Vacatures

De vervullingstijd geeft aan hoelang het duurt om een vacature in te vullen. De krapte op de arbeidsmarkt in 2001 zorgde ervoor dat de mediaan steeg. Daarna volgde een scherpe daling in 2002 als gevolg van de verslechterde economische conjunctuur. In de daarop volgende jaren neemt de spanning op de arbeidsmarkt terug lichtjes toe en stijgt de vervullingstijd in het normaal economisch circuit langzaam om in 2006 terug het niveau van 2001 te bereiken. De tijdelijke circuits vertonen een andere evolutie, maar die moet met omzichtigheid bekeken worden. De reden daarvoor is het ingeven van de gegevens. De VDAB beschikt over twee computersystemen: AMI, waarbij de VDAB-consulent zelf de vacatures invoert, en sinds 2000 'jobmanager', waarmee werkgevers hun vacatures zelf via internet kunnen inbrengen. Interimkantoren gebruiken vrijwel uitsluitend de 'jobmanager'. Maar voor 'jobmanager' zijn geen invullingsgegevens beschikbaar en precies voor deze interimjobs gold een korte vervullingstijd.

De spanningsindicator geeft de verhouding weer tussen het aantal beschikbare niet-werkende werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures (voor het normaal economisch circuit zonder de interim-opdrachten). Een hoge spanningsindicator

KNELPUNTBEROEPEN

BEROEPSGROEP	OORZAAK KNELPUNKARAKTER*				
	KWANTITATIEF	KWALITATIEF	ARBEIDSMOMENTEN		
			LOON	AARD WERK	ZELFSTANDIG
Ingenieurs	1	2			
Verplegend personeel	1			2	
Tekenaars	2	1			
Technici	1	2			
Boekhouders	2	1			
Informatici		1			
Gespecialiseerde bedienden		1			
Vertegenwoordigers	3	2	1	1	1
Tuiniers	1	2			
Chauffeurs	1			2	
Arbeiders metaal	2	1			
Onderhoudstechnici	2	1			
Elektriciens	2	1			
Schrijnwerkers		1			
Arbeiders bouw	1	2			
Bakkers	1		2	2	
Beenhouwers	1		2	2	
Horecapersoneel		2	1	1	
Schoonmaakpersoneel/strijksters		2	1	1	
Kappers		2	1	1	

4.21 Voornaamste knelpunten per beroepsgroep in 2005, naar oorzaak. Bron: VDAB.

* Orde van belangrijkheid wordt aangegeven: 1 = belangrijkste oorzaak, ...

wijst op een geringe spanning op de arbeidsmarkt zoals in 2003. Vanaf 2004 is terug een daling ingezet. Zoals de toename van de vervullingstijd wijst dit op een betere economische conjunctuur. In 2006 waren er gemiddeld 4,4 werkzoekenden per vacature tegenover 7,3 in 2003. Hierdoor wordt het voor de werkgevers moeilijker om bepaalde vacatures in te vullen.

Uit de vacatures van de VDAB worden de zogenaamde knelpuntberoepen gepuurd. Dit zijn beroepen waarbij de werkaanbiedingen duidelijk moeilijker ingevuld geraken en die zich kenmerken door langere looptijden en lagere vervullingspercentages.

Sommige beroepen komen vrijwel jaarlijks als knelpunt terug en dat is in 2005 niet anders: ingenieurs, verplegend personeel, tekenaars, technici... De meest standvastige knelpunten zijn beroepen waarvoor een aanzienlijke technische kennis vereist is of waarvoor de technische knowhow gecombineerd moet worden met commerciële of admini-

stratieve vaardigheden. Het blijvende karakter van sommige knelpuntberoepen geeft aan hoe moeilijk het is om jongeren of werkzoekenden te oriënteren naar deze beroepen. Vooral de beperkte aantrekkingskracht van technisch onderwijs draagt ertoe bij dat knelpunten structureel worden. Bovendien zijn veel knelpuntberoepen traditioneel mannelijk. Dit oplossen blijft moeilijk zolang beroeps- en studiekeuzes overwegend gender-bepaald blijven.

Opleiding en begeleiding

De groepen die momenteel ondervertegenwoordigd zijn in de werkende bevolking moeten meer instroom- en doorgroeimogelijkheden krijgen, zodat uiteindelijk alle bevolkingsgroepen evenredig op de arbeidsmarkt aanwezig kunnen zijn. Opleiding en begeleiding spelen daarin een fundamentele rol. Daarnaast moeten diezelfde opleiding en permanente vorming het aanpassingsvermogen van zowel werknemers als ondernemingen vergro-

VDAB-TRAJECTWERKING

	AANTAL BEREIKTE WERKZOEKENDEN							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006
2a. telefonische screening	-	-	-	-	-	-	30.988	32.106
2b. screening, oriëntatie en diagnose	83.494	81.102	98.518	97.724	101.639	88.668	89.928	86.116
3. sollicitatietraining	9.167	10.205	8.769	9.307	13.001	12.892	10.980	11.422
4. beroepsspecifieke opleiding	26.828	28.760	26.375	28.109	30.781	34.262	38.327	37.899
5. persoonsgerichte vorming	3.131	5.561	10.185	11.290	14.167	13.803	15.124	15.642
6. opleiding en begeleiding op de werkvloer	16.087	19.683	22.083	23.952	26.905	29.981	38.944	42.978
7. trajectbegeleiding en -opvolging	69.781	122.953	125.256	132.307	155.255	154.608	166.927	168.641
totaal aantal bereikte werkzoekenden	100.110	141.053	161.111	170.976	191.508	191.755	199.633	199.579

4.22 Evolutie van het VDAB-bereik van niet-werkende werkzoekenden in de trajectwerking, naar module, van 1999 tot 2006. Bron: VDAB.

* Vanaf 2005 worden acties van derden zonder VDAB-cofinanciering meegeteld.

ten. De kernbevoegdheden van het Vlaams arbeidsmarktbeleid situeren zich net op het terrein van arbeidsbemiddeling, beroepsopleiding en (Vlaamse) tewerkstellingsprogramma's.

Trajectwerking

De beleidsdoelstelling voor het bestrijden van de werkloosheid is sinds 1990 enigszins gewijzigd. Waar men aanvankelijk de nadruk legde op het bestrijden van de langdurige werkloosheid (curatieve aanpak), hechtte men gaandeweg meer belang aan het tegengaan van de instroom in de

(langdurige) werkloosheid (preventieve aanpak). Het huidige beleid combineert zowel de preventieve als de curatieve aanpak. Zo heeft de VDAB sinds 1999 de opdracht om elke werkzoekende op maat te begeleiden naar de arbeidsmarkt. De trajectwerking is hierbij het middel bij uitstek. Het aantal bereikte niet-werkende werkzoekenden in de verschillende modules van trajectwerking gaat sinds 1999 in stijgende lijn. Vooral het bereik van trajectbegeleiding, het werkplekleren en de persoonsgerichte vorming gingen er sterk op vooruit. Kansengroepen zoals 50-plussers en in mindere mate vrouwen, blijven ondervertegenwoordigd in de

VDAB-TRAJECTWERKING

	AANDEEL IN NWWZ (REFERENTIE-POPULATIE)	AANDEEL IN OPLEIDINGSMODULES (MINSTENS MODULE 7 EN INTAKE)
Kortgeschoold	44,6	49,8
Arbeidsgehandicapt	9,8	15,6
Allochtoon	15,6	21,0
Ouder (>50 jaar)	13,0	2,8
Preventief	72,0	67,2
Curatief	28,0	32,8
Vrouw	52,4	51,7
Jonger (<25 jaar)	31,7	32,5
Zeer lang werkloos (>5 jaar)	3,5	4,1
Anderstalige nieuwkomer	3,4	6,7
Leefloongerechtigd	3,9	4,7
Deeltijds leerplichtig	1,5	1,4

4.23 Proportionele vertegenwoordiging* van kansengroepen in de VDAB-trajectwerking in 2006, in %. Bron: VDAB.

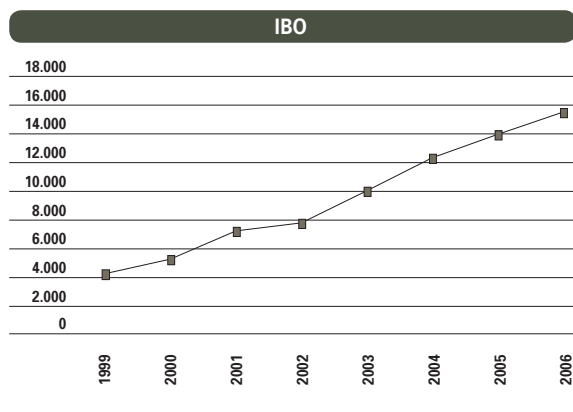
*Er is sprake van oververtegenwoordiging indien het procentueel aandeel in de opleidingsmodules hoger is dan dat in de NWWZ. In het omgekeerde geval is er sprake van ondervertegenwoordiging.

UITSTROOM VDAB-TRAJECTWERKING

	UITSTROOM UIT DE WERKLOOSHEID NA TRAJECT	UITSTROOM NAAR WERK NA TRAJECT
Alle NWWZ	63,0	52,3
Kortgeschoolden	58,5	47,3
Ouderen	53,7	39,6
Allochtonen	56,3	43,3
Arbeidsgehandicapten	54,2	39,9
1 jaar of meer werkzoekend	58,4	46,0
Zelfredzamen	54,1	48,0
Leefloongerechtigden	56,3	44,1
Deeltijds leerplichtigen	55,9	44,9
Anderstalige nieuwkomers	65,0	47,5
Vrouwen	61,4	48,9

4.24 Uitstroom* uit de werkloosheid en naar werk na traject in 2006, volgens kansengroep, in %. Bron: VDAB.

*Voor de beëindigde trajecten wordt zes maanden na afsluiting nagegaan welk aandeel van de werkzoekenden niet langer als NWWZ is geregistreerd bij de VDAB. Via een koppeling met de KSZ kan ook de uitstroom naar werk als loontrekkende gemeten worden.

4.25 Evolutie van het aantal individuele beroepsopleidingen in de onderneming, van 1999 tot 2006. Bron: VDAB.

trajectwerking. De sterke ondervertegenwoordiging van ouderen kan verklaard worden doordat zij niet verplicht deel uitmaken van de curatieve of preventieve aanpak van de werkloosheid.

Het uitstroompercentage van alle niet-werkende werkzoekenden uit de werkloosheid ligt eind 2006 op het vooropgestelde cijfer van 63%. Daarmee zet de groei van de voorbije jaren zich door. Ook bij de kansgroepen liggen de uitstroompercentages hoger dan het jaar voordien.

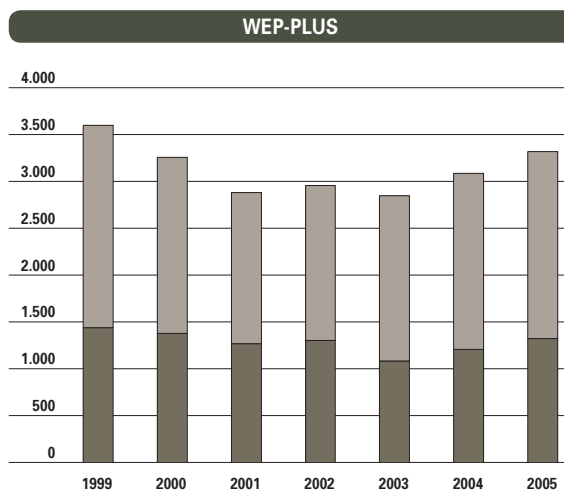
Zes maanden na het einde van hun traject is ruim de helft van de deelnemers ook effectief aan het werk als loontrekkende. Bij de kansgroepen is dat aandeel iets kleiner.

Individuele beroepsopleiding in de onderneming

De **individuele beroepsopleiding in de onderneming** (IBO) is vooral gericht op werkgevers uit de private sector en wil voornamelijk kortdurige en jonge werklozen in het arbeidscircuit krijgen. De opleiding vindt plaats op de werkvloer en geeft de kans werkplekervaring op te doen. De werkgever krijgt in ruil een werknemer op maat tegen een uiterst voordelige prijs.

IBO zit al jaren in de lift. In 2006 startten 15.466 werkzoekenden een IBO. Dat zijn er 11,2% meer dan het jaar voordien. De top drie wordt gevormd door de bouw (24,1%), de handel en verhuur (18,9%) en metaal (14,4%). Het volgen van een IBO blijkt overwegend een mannenzaak te zijn. Amper drie op tien deelnemers zijn vrouwen.

Cijfers voor 2004 tonen dat IBO een efficiënte werkgelegenheidsmaatregel is. Zes maanden na het volgen van een IBO is 91% van de cursisten aan het werk. De werkgever is immers verplicht de cursist na de opleiding een contract van onbepaalde duur aan te bieden.

4.26 Evolutie van het aantal begunstigen in werkervaringsplaatsen in het kader van WEP-plus, naar geslacht, van 1999 tot 2005. Bron: Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie.

Een heikel punt in het IBO-programma blijft echter de relatief beperkte deelname van een aantal kansgroepen zoals kortgeschoolden en allochtonen.

Werkervaring

De Vlaamse overheid investeerde de voorbije jaren systematisch in bijkomende **werkervaringsplaatsen** (WEP), in het bijzonder voor kansgroepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Deze programma's, meer bepaald WEP-plus en de al genoemde IBO's, onderscheiden zich van de klassieke tewerkstellingsprogramma's zoals GESCO en DAC door hun klemtoon op doorstroom naar de reguliere arbeidsmarkt.

Het WEP-plusprogramma, dat opgestart werd in 1997, biedt op jaarbasis zo'n 3.000 langdurig werkzoekenden een tijdelijke werkervaring bij vzw's en lokale besturen. Het stelsel is dus een belangrijk instrument bij de activering van de langdurig werkzoekenden. Van de naar schatting 35.600 langdurig werkzoekenden die in 2005 geactiveerd werden via een opleiding of werkervaring, nam WEP-plus ruim 10% voor zijn rekening. Medio 2005 werd het aantal gesubsidieerde plaatsen in WEP-plus verhoogd met 380, in uitvoering van de Ondernemingsconferentie en het Vlaams Werkgelegenheidsakkoord 2005-2006. Daarnaast kwam de in 2005 opgezette proeftuin Leerwerkbedrijven in 2006 op kruissnelheid. In deze leerwerkbedrijven zijn momenteel 75 plaatsen voorzien en wordt geëxperimenteerd met nieuwe organisatiemodellen die de doelmatigheid van WEP-plus kunnen verhogen.

ALTERNEREND LEREN

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Leerlingen	aantal	1.542	1.609	1.729	1.804	1.755	1.712	1.931
Bedrijven	aantal	1.008	1.191	1.300	1.356	1.376	1.417	1.479
Doorstromingsresultaten								
werk	%	73,0	68,3	68,6	69,4	70,5	70,8	72,6
werkloos	%	4,2	6,6	7,7	7,3	7,8	7,5	5,9
nog in opleiding	%	8,2	10,9	12,3	13,2	10,4	9,8	9,9
onbekend	%	14,6	14,2	11,5	10,1	11,3	11,9	11,7

4.27 Evolutie van het aantal leerlingen, bedrijven en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2006.

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Instellingen en Leerlingen Secundair Onderwijs en Volwassenenonderwijs.

Alternierend leren

Ongeveer één op zes jongeren die in een of ander deeltijds leersysteem zit, doet dit via **alternierend leren**. De werkgevers krijgen een opleidingspremie als ze een jongere (tussen 15 en 18 jaar) een werknemersleercontract (vroeger industrieel leercontract) of een deeltijds arbeidscontract geven en op die manier een praktijkopleiding verschaffen die aansluit bij de schoolopleiding. Het is een vorm van leren die kan verhinderen dat sommige jongeren vroegtijdig en ongekwalificeerd uitstromen. Het aantal deelnemers nam tot 2002-2003 gestaag toe. Nadien is er een lichte daling. Ongeveer zeven op de tien leerlingen vindt nadien een job.

Het Vlaams Werkgelegenheidsakkoord stelt dat in 2005-2006 gestreefd wordt naar een sluitende aanpak voor jongeren die deeltijds leren en werken. Daartoe worden 1.000 bijkomende werkervaringsplaatsen gecreëerd. Hiertoe is het engagement van alle partners, zowel in de privé-sector, de zorgsector, de diensten, de Vlaamse, provinciale en lokale overheden als de sociale economie cruciaal.

Brugprojecten

In het deeltijds onderwijs vinden sommige jongeren geen job omdat ze de essentiële basisattitudes missen. Ze hebben niet alleen nood aan opleiding en bemiddeling, maar ook aan individuele opvang en begeleiding. Via brugprojecten krijgen deze jongeren een individuele trajectbegeleiding en kunnen ze gedurende maximum negen maanden 20 uur per week werkervaring opdoen bij een promotor. De **brugprojecten** kan men dus beschouwen als een vooropleiding en een opstapje naar een arbeids- of leerovereenkomst bij een werkgever. De doorstroming in de brugprojecten is niet zo sterk omdat er ook een groep echt zwakke jongeren in geplaatst wordt. Desalniettemin vond iets meer dan de helft van deze jongeren een job in 2005-2006. In 1999-2000 was dit nog 45%. Ongeveer één op vier volgt nadien nog een opleiding.

Opleidingscheques werknemers

Om de werknemers ertoe aan te zetten een leven lang te leren, draagt de overheid financieel een

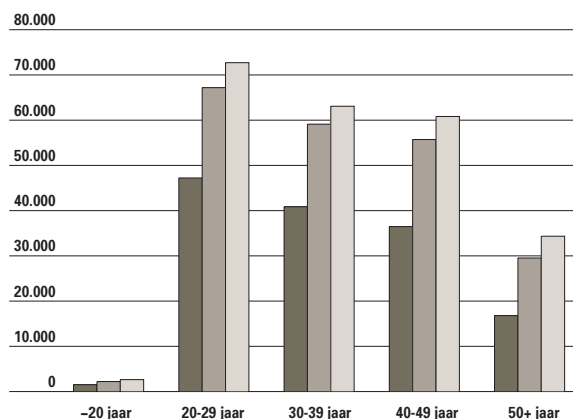
BRUGPROJECTEN

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Leerlingen	aantal	809	859	912	971	1.013	970	1.125
Promotoren	aantal	69	66	62	63	63	64	63
Doorstromingsresultaten								
werk	%	45,4	49,7	51,1	50,0	51,2	55,7	56,0
werkloos	%	10,3	10,7	11,5	10,3	14,1	12,7	11,0
nog in opleiding	%	37,5	32,8	30,3	32,3	30,2	25,3	24,4
onbekend	%	6,9	6,8	7,1	7,4	4,5	6,4	8,6

4.28 Evolutie van het aantal leerlingen, promotoren en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2006.

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Instellingen en Leerlingen Secundair Onderwijs en Volwassenenonderwijs.

OPLEIDINGSSCHEQUES WERKNEMERS

4.29 Evolutie van het aantal aanvragen naar opleidingscheques voor werknemers, naar leeftijd, van 2004 tot 2006. Bron: VDAB.

2004
2005
2006

steentje bij. Sinds september 2003 kunnen, naast bedrijven, nu ook werknemers opleidingscheques aanvragen om een opleiding, een loopbaanadvies of een competentiemeting te betalen. Per kalenderjaar kan men voor maximaal 250 euro cheques aankopen. Al van bij de start was het systeem een succes en dat blijft zo. In 2006 vroegen 233.835 personen opleidingscheques aan. Naar leeftijd schaffen vooral de 20- tot 39-jarigen (58,1%) gretig opleidingscheques aan om hun loopbaan te ondersteunen. Opvallend ook is dat dit systeem meer benut wordt door vrouwen (60,4%) dan door mannen. Ook hogeschoolden (49,7%) maken relatief meer gebruik van opleidingscheques dan kortgeschoolden (14,9%) en middengeschoolden (35,4%).

4.2 Sociale economie

De sociale economie bestaat uit een reeks van bedrijven en initiatieven die bepaalde maatschappelijke meerwaarden willen realiseren en daarbij oog hebben voor basisprincipes als de voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. Tegelijk zijn de bedrijven uit de sociale economie zoals elk bedrijf verplicht economisch rendabel te zijn, willen ze hun continuïteit verzekeren.

Binnen de sociale economie heeft de Vlaamse overheid het afgelopen decennium heel wat inspanningen geleverd om duurzame banen te creëren voor mensen die op de arbeidsmarkt moeilijk aan de slag kunnen. Acties die als een experiment van start gingen, groeiden vaak uit tot volwaardige instrumenten. Maar de sociale economie is meer dan louter een instrument voor tewerkstelling van kansengroepen. Vanuit de sociale economie wordt geprobeerd om ook in andere sectoren het begrip ‘meerwaardeneconomie’ ingang te doen vinden:

ondernemingen worden aangezet om de juiste balans te zoeken tussen economische, sociale en ecologische waarden.

In wat volgt, wordt eerst gekeken waar de sociale economie zinvol kan zijn. Daarna komen de doelgroepen en het bereik van de verschillende initiatieven aan bod. Ten slotte wordt ingegaan op het concept ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’.

Risicogroepen op de arbeidsmarkt

Op de arbeidsmarkt zijn nog steeds een aantal groepen ondervertegenwoordigd: vrouwen, ouderen, kortgeschoolden, vreemdelingen, personen met een handicap... De voorbije jaren verbeterde de vrouwelijke arbeidsdeelname geleidelijk, zodat de loopbaankloof tussen vrouwen en mannen verkleint (zie focus Gelijke Kansen). Voor de andere groepen blijft de situatie echter zorgwekkend.

WERKZAAMHEIDSGRAAD							
	VLAAMS GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15	EU25
Bevolking (15-64 jaar)							
vrouwen	57,8	53,8	59,6	57,6	66,4	57,4	56,3
mannen	71,8	68,3	71,2	68,8	79,9	72,9	71,3
totaal	64,9	61,1	65,4	63,1	73,2	65,2	63,8
Ouderen							
50-54 jaar	71,5	68,7	75,3	77,9	77,4	74,0	72,4
55-59 jaar	43,9	43,8	63,4	54,0	61,7	57,7	55,4
60-64 jaar	13,9	16,1	28,1	13,4	25,0	28,0	26,9
50-64 jaar	45,9	45,8	56,3	53,1	57,5	54,9	53,5
Onderwijsniveau (25-64 jaar)							
kortgeschoold	52,3	49,0	51,7	57,9	59,5	56,3	54,8
middengeschoold	77,8	74,0	70,7	75,0	78,0	74,7	73,0
hooggeschoold	86,4	84,2	82,9	81,9	85,6	83,9	83,9
Nationaliteit (15-64 jaar)							
nationaliteit land van verblijf	65,4	62,0	66,9	63,8	74,1	67,2	65,1
vreemde nationaliteit: andere EU15 burgers	64,2	59,5	67,4	66,5	78,9	67,5	67,5
vreemde nationaliteit: niet-EU15 burgers	41,9	36,4	47,5	44,0	42,7	55,7	56,0

4.30 Werkzaamheidsgraad in het Vlaamse Gewest, België, de buurlanden, de EU15 en de EU25 in 2005, naar een aantal persoonskenmerken, in %.
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

ILO-WERKLOOSHEIDSGRAAD

	VLAAMS GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15	EU25
Bevolking (15-64 jaar)							
vrouwen	6,3	9,6	11,0	10,1	5,0	9,0	9,9
mannen	4,8	7,7	11,6	8,3	4,5	7,6	8,4
totaal	5,5	8,5	11,3	9,1	4,7	8,2	9,1
Ouderen							
50-64 jaar	4,3	5,3	12,0	5,9	3,8	6,2	6,7
Onderwijsniveau (25-64 jaar)							
kortgeschoold	7,9	12,4	20,1	11,2	5,9	10,1	11,0
middengediplomeerd	4,2	6,9	11,0	6,7	4,1	6,9	8,0
hooggeschoold	2,6	3,9	5,5	5,6	2,8	4,6	4,6
Nationaliteit (15-64 jaar)							
nationaliteit land van verblijf	5,1	7,8	10,4	8,7	4,5	7,8	8,9
vreemde nationaliteit: andere EU15 burgers	7,0	10,3	11,7	7,0	nb	8,2	8,2
vreemde nationaliteit: niet-EU15 burgers	24,0	31,9	24,2	24,9	17,5	17,1	16,9

4.31 ILO-werkloosheidsgraad in het Vlaams Gewest, België, de buurlanden, de EU15 en de EU25 in 2005, naar een aantal persoonskenmerken, in %.
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WAV).

Ouderen

De lage werkzaamheidsgraad bij ouderen vormt een van de voornaamste pijnpunten op de arbeidsmarkt. De arbeidsdeelname van de 50- tot 64-jarigen is de voorbije jaren wel gestegen, maar blijft nog een stuk onder het niveau van de buurlanden en het Europese gemiddelde. De totale werkzaamheidsgraad bij de vijftigplussers verbergt bovendien een aantal opmerkelijke verschillen naargelang geslacht, leeftijd en onderwijsniveau.

Zo is bijna zes op tien mannelijke vijftigplussers aan het werk, tegenover slechts drie op tien vrouwelijke. Tussen 50 en 54 jaar is meer dan zeven op tien aan de slag, maar bij de groep tussen 60 en 64 jaar zakt dit tot amper 14%.

Bij de kortgeschoolde vijftigplussers werkt slechts een derde, tegenover tweederden bij de hooggeschoolden. De ouderen die niet werken, zitten voornamelijk in de inactiviteit en dus minder in de werkloosheid. Zo

lag de ILO-werkloosheidsgraad bij de 50- tot 64-jarigen in 2005 onder die van de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Kortgeschoolden

De kloof in arbeidsdeelname tussen kort- en hooggeschoolden bedraagt nog steeds 34 procentpunten en evolueert nauwelijks. Naast de onderverteenwoordiging in de werkzaamheid, hebben de kortgeschoolden ook een hoger risico op werkloosheid. In internationaal opzicht ligt de werkloosheidsgraad bij de kortgeschoolden eerder laag. De vraag naar kortgeschoolden op de arbeidsmarkt vermindert. Bekeken op langere termijn daalt het aandeel van de VDAB-vacatures zonder diplomaveisten of waarvoor een laag studieniveau volstaat. Maar ook het aandeel kortgeschoolden in de totale beroepsbevolking is de laatste jaren opvallend gedaald (tussen 2001 en 2006 van 40% naar 35%).

VACATURES

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Totaal (aantal)	124.697	118.651	122.447	148.492	176.331	229.956
Aandeel (in %)						
kortgeschoold of geen diploma vereist	49,3	49,5	45,9	48,2	47,8	47,1
middengediplomeerd	21,5	21,8	28,8	27,3	25,2	22,1
hooggeschoold	29,2	28,8	25,3	24,5	27,0	30,8

4.32 Evolutie van het aantal en het aandeel van ontvangen vacatures in het Normaal Economisch Circuit zonder interimopdrachten, van 2001 tot 2006, naar studieniveau. Bron: VDAB.

Vreemdelingen

Werk vinden is voor **vreemdelingen** en personen van vreemde afkomst nog steeds een pak moeilijker dan voor autochtone Vlamingen. Zeker mensen van buiten de EU15 geraken moeilijk aan een job. Hun werkzaamheidsgraad ligt in 2005 24 procentpunten lager dan bij mensen met de Belgische nationaliteit. Vooral de arbeidsdeelname van de niet-Europese vrouwen ligt erg laag.

De nationaliteitskloof is sinds 2003 wel opvallend verminderd. In internationaal opzicht presteert Vlaanderen echter nog steeds zwak: zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van niet-EU-burgers veel hoger.

De precaire positie van vreemdelingen komt ook tot uiting in de werkloosheidscijfers. En al is ook hier de kloof sinds 2003 duidelijk verkleind, toch blijft het Vlaamse werkloosheidscijfer bij vreemdelingen nog ver verwijderd van het EU15-gemiddelde. De Belgische nationaliteit verwerven lijkt niet voldoende om de achterstand op de arbeidsmarkt volledig weg te werken. Ook de personen van vreemde afkomst die intussen Belg zijn geworden, scoren duidelijk slechter dan de autochtone Vlamingen (zie hoofdstuk 8.2).

Personen met een handicap

Slechts 46% van de **personen met een handicap** of met langdurige gezondheidsproblemen was in 2002 aan het werk. Dat ligt fors onder de toenmalige algemene werkzaamheidsgraad van 64%.

De ILO-werkloosheidsgraad van personen met een handicap bedroeg in 2002 8%, tegenover 5% bij de totale bevolking.

Recentere cijfers zijn niet voorhanden. Het groeiende aantal inschrijvingen van werkzoekende arbeidsgehandicapten bij de VDAB lijkt er echter op te wijzen dat hun situatie niet verbetert. Tussen

2002 en 2006 is het aandeel arbeidsgehandicapten in het totale aantal werkzoekenden gestegen van 10% naar 13%.

Werkvormen sociale economie

Doelgroepen

De sociale economie wordt voornamelijk gedragen door de sociale werkplaatsen, de beschutte werkplaatsen en de invoegbedrijven.

De **sociale werkplaatsen** verschaffen werkgelegenheid aan zeer moeilijk inzetbare werkzoekenden in een beschermde arbeidsomgeving. In de praktijk gaat het om mensen met een laag opleidingsniveau die minstens vijf jaar inactief zijn.

In de **beschutte werkplaatsen** kunnen werkzoekenden terecht die door een handicap voorlopig of definitief niet aan de slag kunnen op de gewone arbeidsmarkt.

Ook **invoegbedrijven** proberen permanente werkgelegenheid te creëren voor kansengroepen. Zij richten zich zowel op kort- en middengediplome langdurig werklozen, op arbeidsgehandicapten als op deeltijds werkzoekende leerlingen. Het grote verschil met de andere werkvormen is dat de invoegbedrijven op termijn hun plaats in de reguliere economie moeten innemen en dus financieel zelfredzaam moeten zijn. Oorspronkelijk bestonden zowel invoegbedrijven als invoegafdelingen (afdelingen binnen reguliere bedrijven). In de loop van 2005 werd het concept van de invoegafdelingen afgeschaft. De oude regeling bleef wel van kracht voor de al erkende invoegafdelingen.

De potentiële doelgroep van de invoegbedrijven is met goed 100.000 personen het omvangrijkst. Bij de sociale en beschutte werkplaatsen gaat het

RAMING DOELGROEPEN SOCIALE ECONOMIE

WERKVORM	OMSCHRIJVING DOELGROEP	2005	2006
sociale werkplaatsen	kortgeschoolden, minstens vijf jaar werkzoekend	10.678	11.067
beschutte werkplaatsen	werkzoekende arbeidsgehandicapten	27.788	28.022
invoegbedrijven en -afdelingen	kort- en middengediplome, jonger dan 50, minstens 12 maanden werkzoekend	69.319	61.950
	kort- en middengediplome, ouder dan 50, minstens 6 maanden werkzoekend	29.004	35.152
	arbeidsgehandicapten, minstens zes maanden werkzoekend	22.513	23.182
	deeltijds werkzoekende leerlingen	2.880	2.936
	totaal invoegbedrijven*	104.882	103.456

4.33 Omschrijving van de doelgroepen van de verschillende werkvormen van de sociale economie en raming van het aantal personen binnen die doelgroepen, in 2005 en 2006: jaargemiddelden, behalve bij deeltijds werkzoekende leerlingen (cijfers op 30 juni). Bron: VDAB (bewerking SVR).

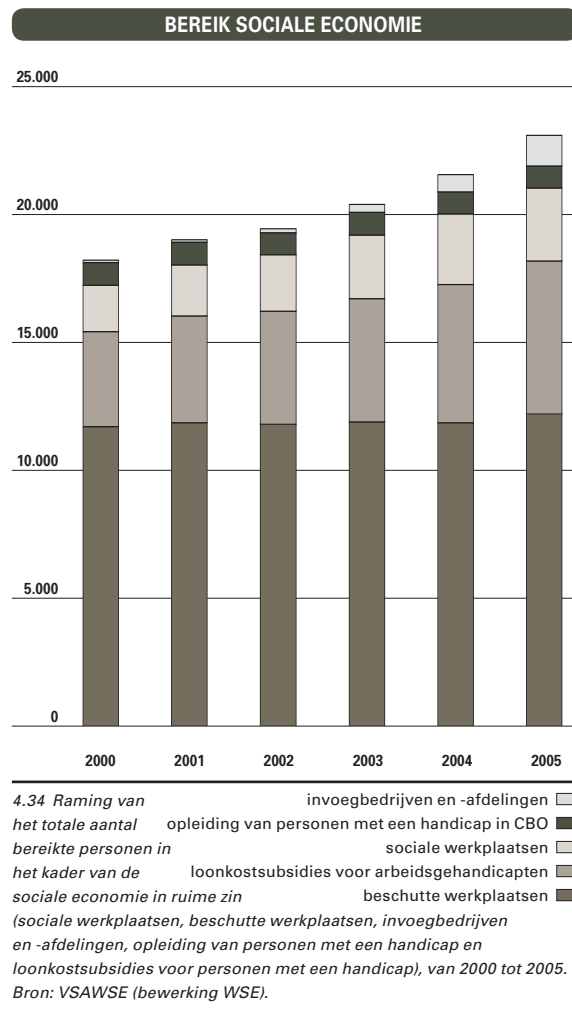
*overlappendingen tussen de verschillende doelgroepen werden weggewerkt in het totaalcijfer.

respectievelijk om 11.000 en 28.000 personen. De buurt- en nabijheidsdiensten nemen een ietwat aparte plaats in binnen de sociale economie. Deze diensten koppelen duurzame tewerkstelling aan het verhogen van de leefbaarheid en leefkwaliteit van een buurt of wijk. Zij proberen in te spelen op reële behoeften die niet worden ingevuld door de markt of door de reguliere dienst- en hulpverlening. Het gaat hierbij onder meer om huishoudelijke hulp, kinderopvang, en groenonderhoud. Deze diensten vormen een onderdeel van het nieuwe, brede domein van de lokale diensteneconomie. De voorbije jaren werden in dit verband verschillende experimenten opgezet. Een structureel kader ontbreekt voorlopig al is het de bedoeling om in de loop van 2007 de buurt- en nabijheidsdiensten decretaal te verankeren.

Bereik sociale economie

Het totale bereik van de verschillende maatregelen van de sociale economie (zonder de lokale diensteneconomie) werd in 2005 geraamd op 23.075 personen. Dat is 7% meer dan het jaar voordien en tegenover 1999 zelfs een stijging met 35%. Ruim de helft werkt in een beschutte werkplaats, waar het bereik de voorbije jaren min of meer constant bleef. Daarnaast winnen de loonkostsubsidies voor arbeidsgehandicapten stelselmatig aan belang en loopt hun aandeel op tot 25%. De sterkste relatieve groei was te vinden bij de invoegbedrijven en sociale werkplaatsen, maar hun aandeel binnen de sociale economie blijft vrij beperkt.

ACTIVERING

	2004	2005
Aantal langdurig werklozen dat in de loop van het jaar geactiveerd werd door een opleiding of werk	32.413	35.598
waarvan:		
- VDAB (opleiding en vorming)	22.654	25.893
- sociale economie	3.029	3.139
* beschutte werkplaatsen	758	742
* opleiding van personen met een handicap (CBO)	374	356
* loonkostsubsidies voor arbeidsgehandicapten (Vlaamse Inschakelingspremie en CAO26)	519	577
* sociale werkplaatsen	794	564
* invoegbedrijven en -afdelingen	584	900
- WEP+	3.307	3.635
- directe jobcreatie door DAC en GESCO	3.423	2.931
Totaal aantal personen dat in de loop van het jaar langdurig werkloos was (> 1 jaar)	170.465	182.134
Totaal activeringspercentage	19,0%	19,5%

4.35 Raming activering van langdurige werklozen, in 2004 en 2005. Bron: VDAB, VSAWSE (bewerking WSE).

Goed tachtig procent van de bereikte doelgroep bestaat uit personen met een handicap. De sociale economie speelt ook een rol in het activeringsbeleid van de overheid. In de loop van 2005 werd naar schatting 19,5% van de langdurig werkzoekenden geactiveerd via een opleiding of werkervaring. Het grootste deel van deze activering gebeurde door de VDAB. De sociale economie in ruime zin was op jaarbasis goed voor meer dan 3.100 nieuwe activeringen van langdurig werkzoekenden.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De sociale economie is niet louter een tewerkstellingsinstrument voor kwetsbare groepen. Tegelijk probeert men het begrip ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ (MVO) ingang te doen vinden in andere sectoren. Ondernemingen houden dan vrijwillig en op een systematische manier rekening met economische, milieu- en sociale overwegingen in hun bedrijfsvoering, in overleg met

de ‘stakeholders’. Dit is de heterogene groep van onder meer aandeelhouders, werknemers, toeleveranciers, klanten, consumenten, ngo’s en de lokale gemeenschap waarin men onderneemt.

Bedrijven kunnen dit op heel wat verschillende manieren invullen. Ter ondersteuning werd in het najaar van 2005 een digitaal kenniscentrum maatschappelijk verantwoord ondernemen opgericht.

In 2003 gaf negen op tien bedrijven met minstens tien werknemers aan minstens één maatregel genomen te hebben die voorkomt op een uitgebreide lijst van mogelijke MVO-maatregelen. Bij bijna driekwart van de bedrijven kadert dit in een ruimer beleid.

De meest voorkomende maatregelen hebben te maken met de gezondheid en veiligheid van de werknemers, de recyclage van afval en de combinatie van gezin en arbeid. Het minste aandacht wordt besteed aan een preventiebeleid voor collectieve ontslagen, aan de Noord-Zuid-problematiek en aan hulp aan ontslagen werknemers bij het vinden van een nieuwe job.

MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN

	MAATREGELEN BINNEN RUIMER BELEID	OCCASSIONELE MAATREGELEN	GEEN MAATREGELEN
gezondheid en veiligheid van werknemers	62,6	29,1	8,3
recyclage van afvalmateriaal	50,9	28,6	20,5
goede combinatie van arbeid en gezin	24,9	40,0	35,1
respect voor de lokale gemeenschap en cultuur	29,9	32,6	37,4
publieke gezondheid en veiligheid	34,7	24,8	40,5
preventie van milieuschade	28,3	23,4	48,3
ondersteuning van culturele activiteiten	15,3	32,1	52,5
participatie van werknemers	21,3	26,0	52,8
opvolging of monitoring van milieueffecten	25,6	21,4	52,9
ondersteuning van maatschappelijke projecten	16,9	26,1	57,0
transparantie naar de buitenwereld over het beleid van de vestiging en de impact ervan	24,0	17,2	58,7
herstel van aangebrachte milieuschade	14,8	16,7	68,5
tewerkstelling van kansengroepen	10,7	18,8	70,5
voldoende informatie verschaffen aan klanten over milieueffecten en sociale effecten van de vestiging	10,2	14,5	75,4
loopbaankansen van kansengroepen	9,3	14,7	76,1
hulp aan ontslagen werknemers bij vinden van nieuwe job	3,7	13,9	82,4
Noord-Zuid-verhouding	7,2	9,0	83,8
beleid ter preventie van collectieve ontslagen	8,7	5,5	86,0
neemt minimum één van bovenstaande maatregelen	74,0	19,0	7,0

4.36 Aandeel bedrijven met minimum 10 werknemers dat verschillende MVO-maatregelen neemt die kaderen binnen een ruimer beleid, occasionele maatregelen neemt en geen maatregelen neemt, in 2003. Bron: PASO.

Publicaties:

- Departement Werk en Sociale Economie, Vlaams Monitoring Instrument Werkgelegenheidsbeleid, versie oktober 2006
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie, Jaarrapport 2005 aanmoedigingspremies bij loopbaanonderbreking en tijdskrediet, 2006
- Studiedienst VDAB, Jaarverslag arbeidsmarkt Vlaanderen 2005, Brussel, 2006
- VDAB, Analyse vacatures en knelpuntberoepen 2005, Brussel, 2006
- VDAB, Jaarverslag 2005, Brussel, 2006
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Acht is meer dan duizend – eindrapportering, Leuven, 2006
- RVA, Jaarverslag 2005, Brussel, 2006
- RVA, Statistisch Jaarboek 2005, Brussel, 2006
- VDAB, Winst voor iedereen: duurzame tewerkstelling in de sociale economie, Arbeidsmarkttopic VDAB, 2006.
- Van Brempt, K., Beleidsbrief Sociale Economie 2006-2007, 2006.
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming & VIONA Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek 2005, 2005.
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming & VIONA Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek 2003, 2003.
- De Vos, A., Buyens, D., & De Stobbeleir, K., Panel Survey of Organizations in Flanders (PASO), editie 2004. Dossier: Mainstreaming van maatschappelijk verantwoord ondernemen, 2004.

Websites:

- Digitaal Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen Vlaanderen:
<http://www.mvo-vlaanderen.be>
  - Algemene Directie Statistiek, Enquête naar de arbeidskrachten (EAK):
<http://statbel.fgov.be/lfs>
  - Eurostat, Labour Force Survey (LFS):
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
  - Portaal site sociale economie in Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel:
<http://www.socialeconomie.be>
  - Steunpunt Werk, Arbeid en Vorming (Steunpunt WAV), recentelijk omgevormd tot Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE):
<http://www.steunpuntwse.be>
  - Vlaams Ministerie voor Werk en Sociale Economie (WSE):
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/werk/index.html>
  - Vlaams Overlegcomité Sociale Economie (VOSEC):
<http://www.vosec.be>
  - Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE):
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/werk/wse03.htm>
  - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB):
<http://www.vdab.be/trends>
  - RVA
<http://www.rva.fgov.be> (rubriek statistieken/studies)
-

- **Allochtone niet-werkende werkzoekenden** Werkzoekenden van etnische niet-EU origine. De indeling volgens etniciteit is gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie in het AMI-systeem en een door de VDAB-studiedienst ontwikkeld naamherkenningsprogramma. Er wordt een indeling gemaakt in etnisch EU en etnisch niet-EU.
  - **Arbeidsgehandicapte niet-werkende werkzoekenden** De doelgroep van arbeidsgehandicapten bestaat uit drie categorieën van werkzoekenden: werkzoekenden erkend door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap; werkzoekenden uit het buitengewoon onderwijs; werkzoekenden met beperkte of zeer beperkte geschiktheid.
  - **Arbeidsplaatsen** De jobs voor zowel de loontrekkenden als de niet-loontrekkenden.
  - **Avondwerk** Loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 19 uur en 23 uur gewerkt hebben.
  - **Beroepsbevolking** Personen op arbeidsleeftijd die actief zijn op de arbeidsmarkt, hetzij als werkzoekende, hetzij als werkende.
  - **Bevolking op arbeidsleeftijd** Iedereen die de leeftijd heeft van 15 tot en met 64 jaar.
  - **Deeltijdarbeid bij de werkenden** Aandeel deeltijds werkenden binnen de totale groep werkenden. Er bestaan verschillende modaliteiten van deeltijds werk: minder dagen per week werken, minder uren per dag werken, een halve dag minder per week werken...
  - **(ILO) niet-beroepsactieven** Personen die niet tot de werkenden, noch tot de werkzoekenden behoren.
  - **(ILO) werkenden** Personen die in de referentieweek van bevraging minstens één uur arbeid hebben verricht.
  - **(ILO) werklozen** Personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de laatste vier weken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken, en de personen zonder betrekking die een job hebben die binnen de drie maanden begint. De ILO-definitie van werklozen wijkt af van de definitie van niet-werkende werkzoekenden bij de VDAB.
  - **ILO-werkloosheidsgraad** Aandeel werklozen in de beroepsbevolking (werkenden en werklozen).
  - **Hooggeschoolden** Personen met een diploma hoger onderwijs (van het korte of het lange type) of met een diploma universitair onderwijs.
  - **Kortgeschoolden** Personen zonder diploma of met hoogstens een diploma lager (secundair) onderwijs.
  - **Loontrekkenden** Personen die betaalde arbeid verrichten in dienstverband.
  - **Middengeschoolden** Personen met hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs of met een diploma post-secundair niet-hoger onderwijs.
  - **Nachtarbeid** Loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 23 uur en 05 uur gewerkt hebben.
  - **Niet-werkende werkzoekenden** Werkzoekenden met werkloosheidsuitkeringsaanvraag (WZUA) + schoolverlaters + niet werkende vrij ingeschreven werkzoekenden + andere.
  - **Normaal Economisch Circuit** De werkaanbiedingen worden naargelang de aard van de arbeidsovereenkomst of subsidieregeling ingedeeld in 'circuits'. Het normaal economisch circuit (zonder interim) bestaat uit de vaste en tijdelijke (zonder interim) circuits. Het vaste circuit omvat: het gewoon circuit (jobs met een contract voor onbepaalde of lange duur, inclusief zelfstandige jobs), werken en leren (startbaan, invoegbedrijven, middenstandsopleiding, ondernemingsopleiding), vervanging brugpensioen. Het tijdelijke circuit omvat: tijdelijk werk (arbeidsovereenkomst voor korte duur), interimwerk, studentenjobs en horeca.
  - **Vacatures naar studieniveau** De VDAB registreert het gevraagde studieniveau van ontvangen vacatures. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vacatures zonder diplomavereisten of met lage diplomavereisten (middenstandopleiding of diploma tweede graad secundair onderwijs), vacatures met middelhoge diplomavereisten (diploma derde of vierde graad secundair onderwijs) en vacatures met hoge diplomavereisten (diploma hoger onderwijs korte en lange type of universitair diploma).
  - **VDAB-werkloosheidsgraad** Niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij de VDAB/beroepsbevolking.
  - **Vreemdelingen** Personen met een andere nationaliteit dan de Belgische.
  - **Werkzaamheidsgraad** Aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).
  - **Zaterdagwerk** Loontrekkenden die twee of meer zaterdagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.
  - **Zelfstandigen** Personen in hoofdberoep of als helper, die aangesloten zijn bij de sociale verzekeringsfondsen voor zelfstandigen.
  - **Zondagwerk** Loontrekkenden die twee of meer zondagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.
-

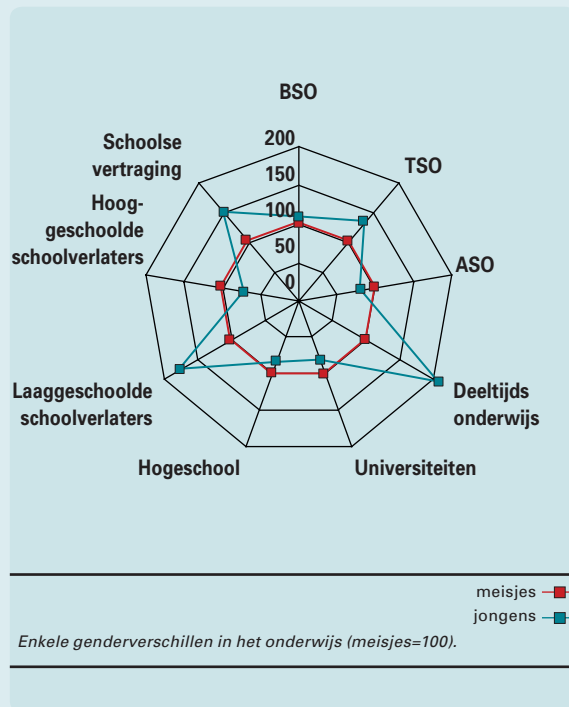
Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

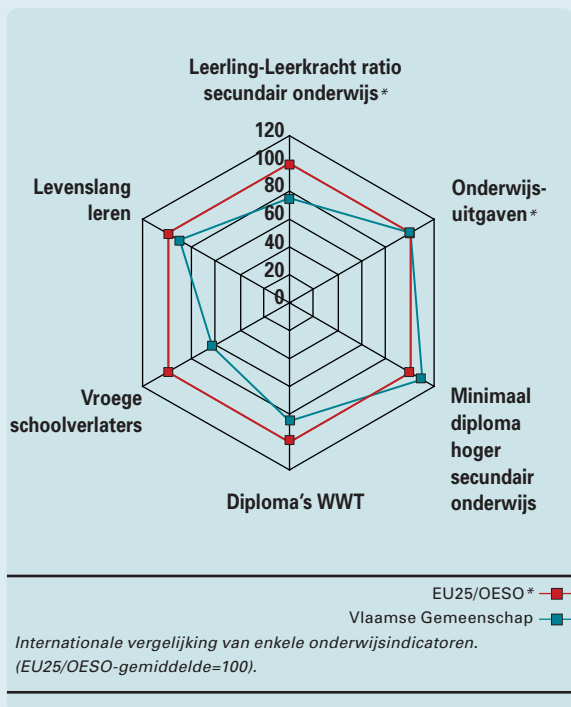
De scholingsgraad van de bevolking blijft toenemen. Bij de jongste leeftijdsgroep (25-34 jaar) heeft meer dan veertig procent een diploma hoger onderwijs gehaald. We behoren daarmee tot de Europese top. De Europese norm die bepaalt dat 85% van de jongeren tegen 2010 over een diploma secundair onderwijs moeten beschikken, heeft Vlaanderen nu reeds bereikt.

Wie de onderwijsstatistieken doorneemt zal ongetwijfeld stuiten op de toenemende genderverschillen en dit van het lager tot het universitair onderwijs. Meisjes en jonge vrouwen doen het over de ganse lijn merkkelijk beter. Zo zijn jonge vrouwen hoger geschoold dan mannen. In het secundair vormen meisjes de meerderheid in het ASO en KSO, meer jongens volgen TSO, BSO en zijn meer terug te vinden in het deeltijds onderwijs. Meisjes kennen minder schoolse vertraging en dit in alle richtingen. Ze stappen ook minder ongekwalificeerd de arbeidsmarkt op. Dat Vlaanderen vandaag de Europese norm van maximaal 10% jongeren die ongekwalificeerd uitstromen haalt is aan hen te danken. Meisjes mogen dan al betere studieresultaten halen, inzake keuze van studierichtingen blijven er nog wel verschillen. De menswetenschappelijke en taalrich-

tingen in het ASO zijn nog vrouwelijker geworden terwijl de wiskundige en exact wetenschappelijke meer mannelijke leerlingen aantrekken. In het technisch en beroepsonderwijs is het beeld diffuser. Ook in het hoger onderwijs blijven de “zachtere” richtingen vervrouwelijken. Aan de universiteit is dit het geval voor de humane en medische wetenschappen.

5 hoofdstuk

De Vlaamse overheid hecht enorm veel belang aan gelijke onderwijskansen. De sociale kloof die ook vandaag nog door het onderwijssysteem loopt moet zo snel mogelijk gedicht. Zo wordt vastgesteld dat schoolse vertraging niet enkel genderverschillen vertoont maar ook nationaliteitsafhankelijk is. Op het einde van het gewoon secundair onderwijs heeft een derde van de Belgische jongeren vertraging opgelopen tegenover bijna driekwart van de niet-Belgen. Ook de overgang van de school naar de arbeidsmarkt loopt niet voor iedereen even vlot, zeker voor de kortgeschoolden.

Levenslang leren is sinds de jaren negentig nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Op de top van Lissabon is afgesproken dat in 2010 ten minste 12,5% van de mensen op actieve leeftijd nog een opleiding volgen. Met negen procent zit Vlaanderen onder het EU-25-gemiddelde en is de doelstelling nog niet in zicht. Frankrijk en Duitsland doen het heel wat minder goed.

5.1 Kerncijfers

In dit deel komt het aantal leerlingen en studenten, het personeel en het onderwijsbudget aan bod. Ook

het Nederlandstalige onderwijs in Brussel wordt belicht.

SCHOOLBEVOLKING BASIS- EN SECUNDAIR ONDERWIJS

	AANTAL	% JONGENS	% MEISJES
Kleuteronderwijs			
gewoon	232.709	51,0	49,0
buitengewoon	1.821	67,5	32,5
totaal	234.530	51,1	48,9
Lager onderwijs			
gewoon	388.973	50,2	49,8
buitengewoon	26.753	62,4	37,6
totaal	415.726	51,0	49,0
Secundair onderwijs			
gewoon	439.550	50,6	49,4
buitengewoon	17.801	62,5	37,5
totaal	457.351	51,1	48,9

5.1 Aantal leerlingen in het voltijds basis- en secundair onderwijs per onderwijsniveau en geslacht, gewoon en buitengewoon onderwijs, schooljaar 2005-2006. Bron: O&V.

LEERLINGEN ASO

SCHOOLJAAR	AANTAL LEERLINGEN	% JONGENS	% MEISJES	% ASO IN TOTALE POPULATIE SECUNDAIR ONDERWIJS
1995-1996	117.276	45,4	54,6	39,9
1996-1997	117.154	45,2	54,8	39,8
1997-1998	115.593	44,9	55,1	39,6
1998-1999	112.626	44,7	55,3	39,3
1999-2000	109.821	44,4	55,6	39,3
2000-2001	108.307	44,0	56,0	39,3
2001-2002	107.243	44,0	56,0	39,1
2002-2003	107.519	44,0	56,0	39,0
2003-2004	109.896	44,3	55,7	39,1
2004-2005	112.951	44,6	55,4	39,3
2005-2006	116.265	44,9	55,1	39,7

5.2 Evolutie van het aantal leerlingen in het algemeen secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en 3de graad, van het schooljaar 1995-1996 tot 2005-2006. Bron: O&V.

Leerlingen

In het Vlaamse onderwijs lopen ruim 1,2 miljoen leerlingen en studenten school. De 2.218 kleuterscholen tellen 234.530 kleuters. Het lager onderwijs telt 415.726 leerlingen in 2.337 scholen. In het voltijds secundair onderwijs volgen 457.351 leerlingen les in 1.037 scholen.

In alle onderwijsvormen van het gewoon secundair onderwijs stijgt het aantal leerlingen. Na de eerste graad volgen bijna vier op de tien leerlingen les in het algemeen secundair onderwijs (ASO). De voorbije tien jaar is dat een vrij constant gegeven. De meisjes zijn hier wel duidelijk in de meerderheid. Het aandeel van het technisch secundair onderwijs (TSO) kende een hoogtepunt in het schooljaar 2001-2002, maar viel sindsdien lichtjes terug. In 2005-2006 volgden ruim drie op de tien leerlingen TSO. Hier zijn de jongens in de meerderheid. Door de jaren heen volgt iets meer dan een kwart van de leerlingen les in het beroepssecundair onder-

LEERLINGEN TSO

SCHOOLJAAR	AANTAL LEERLINGEN	% JONGENS	% MEISJES	% TSO IN TOTALE POPULATIE SECUNDAIR ONDERWIJS
1995-1996	91.696	57,5	42,5	31,2
1996-1997	91.833	57,7	42,3	31,2
1997-1998	91.506	57,7	42,3	31,3
1998-1999	90.301	57,7	42,3	31,5
1999-2000	88.826	57,6	42,4	31,8
2000-2001	88.131	58,1	41,9	32,0
2001-2002	87.890	58,2	41,8	32,1
2002-2003	88.343	57,8	42,2	32,0
2003-2004	89.127	57,7	42,3	31,7
2004-2005	90.452	57,4	42,6	31,5
2005-2006	91.554	57,2	42,8	31,3

5.3 Evolutie van het aantal leerlingen in het technisch secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en 3de graad, van het schooljaar 1995-1996 tot 2005-2006. Bron: O&V.

LEERLINGEN BSO

SCHOOLJAAR	AANTAL LEERLINGEN	% JONGENS	% MEISJES	% BSO IN TOTALE POPULATIE SECUNDAIR ONDERWIJS
1995-1996	79.514	49,8	50,2	27,1
1996-1997	80.114	50,5	49,5	27,2
1997-1998	79.705	50,2	49,8	27,3
1998-1999	78.408	50,4	49,6	27,4
1999-2000	76.118	50,6	49,4	27,2
2000-2001	74.594	50,7	49,3	27,1
2001-2002	74.253	50,6	49,4	27,1
2002-2003	74.996	50,9	49,1	27,2
2003-2004	76.604	51,5	48,5	27,3
2004-2005	78.138	51,8	48,2	27,2
2005-2006	79.161	51,9	48,1	27,0

5.4 Evolutie van het aantal leerlingen in het beroepssecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de en 4de graad, van het schooljaar 1995-1996 tot 2005-2006. Bron: O&V.

wijs (BSO). Er zijn iets meer jongens dan meisjes. In 2005-2006 volgden 7.505 leerlingen modulair onderwijs. Het kunstsecundair onderwijs (KSO) trekt bijna 2% van de leerlingen aan. Hier treffen we bijna dubbel zoveel meisjes als jongens aan.

Studenten

Jaar na jaar stijgt het aantal hoofdinschrijvingen aan de hogescholen, met iets meer dan 100.000 studenten in 2005-2006 (alleen BAMA- of basisopleidingen). Ruim drie kwart, vooral vrouwen, kozen voor een professioneel gerichte opleiding. Een klein kwart, vooral mannen, volgt een academisch gerichte opleiding.

De populairste studiegebieden zijn Handelswetenschappen en Bedrijfskunde, Onderwijs (vooral bij vrouwen) en Industriële wetenschappen (vooral bij mannen).

Ook aan de zeven universiteiten blijft het aantal basisinschrijvingen stijgen, tot 59.172 in 2005-2006. Net als in de hogescholen zijn vrouwen hier in de meerderheid. Tien jaar geleden was er nog een licht overwicht van mannen.

De populairste studiegebieden zijn Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen, Economische en toegepaste economische wetenschappen en Psychologie en pedagogische wetenschappen. Typische vrouwenrichtingen zijn Psychologie en pedagogische wetenschappen en Taal- en letterkunde. Toegepaste Wetenschappen en

LEERLINGEN KSO

SCHOOLJAAR	AANTAL LEERLINGEN	% JONGENS	% MEISJES	% KSO IN TOTALE POPULATIE SECUNDAIR ONDERWIJS
1995-1996	5.239	43,3	56,7	1,8
1996-1997	5.223	43,0	57,0	1,8
1997-1998	5.117	42,6	57,4	1,8
1998-1999	5.093	42,0	58,0	1,8
1999-2000	4.816	40,9	59,1	1,7
2000-2001	4.663	39,6	60,4	1,7
2001-2002	4.782	38,3	61,7	1,7
2002-2003	5.018	35,8	64,2	1,8
2003-2004	5.446	36,7	63,3	1,9
2004-2005	5.555	36,6	63,4	1,9
2005-2006	5.694	36,1	63,9	1,9

5.5 Evolutie van het aantal leerlingen in het kunstsecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en 3de graad, van het schooljaar 1995-1996 tot 2005-2006. Bron: O&V.

STUDENTEN HOGESCHOLEN

ACADEMIEJAAR	AANTAL STUDENTEN	% MANNEN	% VROUWEN
1995 - 1996	91.046	46,6	53,4
1996 - 1997	93.976	46,5	53,5
1997 - 1998	97.574	46,8	53,2
1998 - 1999	99.933	46,8	53,2
1999 - 2000 (1)	98.536	46,4	53,6
2000 - 2001	99.258	46,1	53,9
2001 - 2002	99.339	46,1	53,9
2002 - 2003	99.661	46,3	53,7
2003 - 2004	100.178	45,9	54,1
2004 - 2005	101.185	45,7	54,3
2005 - 2006 (2)	102.367	45,8	54,2

5.6 Evolutie van het aantal studenten (hoofdinschrijvingen) in het hogescholenonderwijs, naar geslacht, van 1995-1996 tot 2005-2006. Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief HOKT SP. De vrije studenten zijn niet meer opgenomen.

(1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts eenmaal geregistreerd, in het laagste jaar van hun inschrijving. In realiteit steeg de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is eenmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie.

(2) Vanaf 2005-2006: de eerste inschrijving van de studenten in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 ging het alleen om het aantal hoofdinschrijvingen in het Nederlands. Bron: O&V.

HOGESCHOLENONDERWIJS NAAR STUDIEGEBIED

		TOTAAL	% MANNEN	% VROUWEN
Professioneel gerichte opleidingen	Handelswetenschappen en bedrijfskunde	24.292	52,2	47,8
	Onderwijs	18.937	27,8	72,2
	Gezondheidszorg	10.537	14,9	85,1
	Sociaal-agogisch werk	10.497	23,3	76,7
	Industriële wetenschappen en technologie	9.526	88,3	11,7
	Overige studiegebieden	3.917	48,4	51,6
	Totaal	77.706	41,5	58,5
Academisch gerichte opleidingen	Industriële wetenschappen en technologie	7.301	87,9	12,1
	Handelswetenschappen en bedrijfskunde	4.679	58,7	41,3
	Audiovisuele en beeldende kunst	3.701	47,4	52,6
	Toegepaste taalkunde	2.955	24,6	75,4
	Architectuur	2.258	42,2	57,8
	Overige studiegebieden	3.767	53,9	46,1
	Totaal	24.661	59,3	40,7

5.7 Aantal studenten (hoofddinschrijvingen) in de vijf grootste studiegebieden van het hogescholenonderwijs, naar cyclus, studiegebied en geslacht, in 2005-2006, in absolute cijfers en %. Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief HOKT-SP. Bron: O&V.

STUDENTEN UNIVERSITEITEN

ACADEMIEJAAR	AANTAL STUDENTEN	% MANNEN	% VROUWEN
1995 - 1996	55.298	50,5	49,5
1996 - 1997	56.416	49,9	50,1
1997 - 1998	56.902	49,1	50,9
1998 - 1999	57.170	47,9	52,1
1999 - 2000 (1)	56.740	46,7	53,3
2000 - 2001	56.118	45,7	54,3
2001 - 2002	56.693	45,2	54,8
2002 - 2003	56.839	44,7	55,3
2003 - 2004	56.839	44,6	55,4
2004 - 2005	57.005	44,5	55,5
2005 - 2006 (2)	59.172	44,8	55,2

5.8 Evolutie van het aantal studenten in het universitair onderwijs naar geslacht, van 1995-1996 tot 2005-2006. In de tabel zijn de hoofddinschrijvingen in de academische basisopleidingen (academisch gerichte bacheloropleidingen, kandidaturen en licenties) weergegeven. De inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit zijn niet inbegrepen in de data.

(1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geregistreerd en geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts eenmaal geregistreerd, in het laagste jaar van inschrijving. Deze breuklijn is eenmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie.

(2) Vanaf 2005-2006: de eerste inschrijving van de studenten in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 ging het alleen om het aantal hoofddinschrijvingen in het Nederlands. Bron: O&V.

UNIVERSITAIR ONDERWIJS NAAR STUDIEGEBIED

	2005-2006		
	TOTAAL	% MANNEN	% VROUWEN
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	8.491	42,2	57,8
Economische en toegepaste economische wetenschappen	6.736	60,8	39,2
Psychologie en pedagogische wetenschappen	6.723	17,5	82,5
Politieke en sociale wetenschappen	4.986	46,1	53,9
Geneeskunde	4.299	37,9	62,1
Toegepaste wetenschappen	4.275	77,0	23,0
Wetenschappen	4.114	67,8	32,2
Taal- en letterkunde	3.424	27,3	72,7
Bewegings- en revalidatie-wetenschappen	2.325	46,5	53,5
Geschiedenis	2.295	61,2	38,8
Overige studiegebieden	11.504	36,7	63,3
Totaal	59.172	44,8	55,2

5.9 Aantal studenten ingeschreven met een diplomacontract in de tien grootste studiegebieden, naar studiegebied en geslacht, 2005-2006, in absolute cijfers en %.

In deze tabel zijn de BAMA- en basisopleidingen opgenomen. Bron: O&V.

GEWOON ONDERWIJS BRUSSELS GEWEST

	SCHOOLJAAR	TOTAAL	% JONGENS	% MEISJES	% WESTERSE ACHTERGROND	% HOMOGEEN NEDERLANDS- TALIG	% TAALGEMENGD	% HOMOGEEN FRANSTALIG	% HOMOGEEN ANDERSTALIG
Kleuteronderwijs	1995-1996	8.715	51,5	48,5	66,7	21,5	26,0	30,3	22,2
	2005-2006	11.068	51,4	48,6	48,5	10,5	19,6	27,4	42,5
Lager onderwijs	1995-1996	9.766	50,3	49,7	77,2	33,9	29,6	21,9	14,5
	2005-2006	13.552	50,2	49,8	56,2	14,3	22,7	25,8	37,2
Secundair onderwijs	1995-1996	12.162	53,3	46,7	92,2	70,7	17,3	8,0	4,0
	2005-2006	13.015	48,3	51,7	74,8	37,3	25,9	17,4	19,5

5.10 Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau, totaal, naar geslacht, culturele achtergrond en gezinstaal, 1995-1996 en 2005-2006 in absolute cijfers en %. In 1995-1996 werd in de categorie culturele achtergrond een onderscheid gemaakt tussen Belgisch of buitenlands. Sedert 2002-2003 onderscheidt men westerse en niet-westerse culturele achtergrond.
Bron: VGC, O&V.

Wetenschappen zijn dan weer hoofdzakelijk bevolkt door mannen.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

Het aantal leerlingen in het Nederlandstalige gewoon basisonderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest stijgt sterk. In het gewoon secundair lijkt de continue daling van de tweede helft van de jaren negentig verleden tijd. Het leerlingenaantal neemt er opnieuw toe. Het aandeel leerlingen met een westerse achtergrond daalt naarmate het om jongere kinderen gaat. In het kleuteronderwijs is minder dan de helft van de kinderen van westerse origine, tegenover bijna driekwart in het secundair onderwijs. Toch zien we ook in het secundair onderwijs een snelle toename. Eenzelfde evolutie doet zich voor in de **gezinstaal**. Slechts één kleuter op tien is afkomstig uit een homogeen Nederlandstalig gezin. In het secundair onderwijs is dit nog het geval bij een derde van de leerlingen. Op tien jaar tijd is het aandeel leerlingen in het secundair onderwijs afkomstig uit een homogeen Nederlandstalig gezin vrijwel gehalveerd. In het Brusselse Nederlandstalige buitengewoon kleuteronderwijs schommelt het leerlingenaantal al enkele jaren rond de 120. Het aantal leerlingen in zowel het buitengewoon lager als het buitengewoon secundair onderwijs groeide in 2005-2006 verder aan tot respectievelijk 560 en 473 leerlingen.

Personeel

Het Vlaamse onderwijs stelt een groot aantal mensen tewerk. In 2006 namen de lonen van het **onderwijspersoneel** een kwart van de begroting

van de Vlaamse Gemeenschap voor hun rekening. Dat is 64% van het volledige onderwijsbudget. De omvang van het onderwijspersoneel is niet enkel een gevolg van de schommelingen in de leerlingenaantallen. Ook het beleid speelt hierin een belangrijke rol. In het schooljaar 2005-2006 stonden in totaal 148.455 voltijdse equivalenten op de loonlijst van het Departement Onderwijs. Dat is een stijging met 12% sinds 1996-1997. Daarnaast zijn er ook nog personeelsleden die niet door het Departement Onderwijs en Vorming worden betaald. Binnen het onderwijspersoneel wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën.

Bestuurs- en onderwijzend personeel buiten de universiteit

Het **bestuurspersoneel** bestaat uit directeurs en adjunct-directeurs. Het onderwijzend personeel vervult een lesopdracht. Het aantal voltijdse equivalenten in het bestuurs- en onderwijzend personeel op de loonlijst van het Departement Onderwijs is tussen 1996-1997 en 2005-2006 met 8,5% toegenomen. Deze aangroei is terug te vinden op elk onderwijsniveau.

Het aandeel van het gewoon secundair onderwijs en het hogescholenonderwijs daalt, terwijl dat van de andere onderwijsniveaus stijgt.

In 2005-2006 is het aandeel tijdelijken voor het eerst in tien jaar gedaald.

Verschuivingen in de maatregelen, zoals het decreet gelijke onderwijskansen, het onderwijsvoorrankingsbeleid en de inzet van ICT-coördinatoren leidden tot een verhoging van het aantal leerkrachten, onafhankelijk van de leerlingenaantallen. Het succes van de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpen-

PERSONEEL

	1996-1997	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2005-2006
Totaal personeel (N)	132.571	133.987	137.490	144.924	148.723	148.455
Gewoon basisonderwijs	32,4	33,1	33,6	34,0	34,1	34,0
Buitengewoon basisonderwijs	4,4	4,7	4,9	5,1	5,3	5,5
Gewoon secundair onderwijs	46,7	45,4	43,7	42,7	42,3	41,8
Buitengewoon secundair onderwijs	3,7	3,8	3,8	3,8	3,9	4,0
Hogescholenonderwijs	6,5	6,6	6,6	6,6	6,2	6,2
Secundair onderwijs voor sociale promotie	1,8	1,9	2,3	2,6	2,9	2,9
Hoger onderwijs voor sociale promotie	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Deeltijds kunstonderwijs	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6
Andere (1)	1,7	1,8	2,2	2,4	2,5	2,6
 vastbenoemden	78,4	76,8	74,1	71,9	71,5	72,5
 tijdelijken	21,6	23,2	25,9	28,1	28,5	27,5

5.11 Evolutie van alle personeelscategorieën naar onderwijsniveau en statuut, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, van 1996-1997 tot 2005-2006. Cijfers in januari (behalve voor 2000-2001 in februari).

De cijfers bevatten het bestuurs- en onderwijzend personeel en andere personeelscategorieën, (administratief personeel, werklidpersoneel van het gemeenschapsonderwijs, opvoedend hulppersoneel, paramedisch personeel, CLB-personeel, inspectiepersoneel, pedagogische begeleiding, internaatspersoneel, kinderverzorgsters van het kleuteronderwijs) inclusief alle vervangingen, TBS+ en Bonus. Bij het hogescholenonderwijs worden personeelsleden met een mandaatvergoeding en gastprofessoren sedert 1995-1996 niet meer in de statistieken opgenomen. Het universitair personeel is niet in de cijfers inbegrepen.

Vanaf 1 september 2000 werden de taken van de voormalige Psycho-Medisch-Sociale centra (PMS) en de Centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) overgenomen door de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Het personeel van de MST, dat tot dan ressorteerde onder het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, werd overgeheveld naar het Departement Onderwijs.

Bron: O&V.

sioen (TBS55+) in het basis- en secundair onderwijs zorgde voor een vergelijkbaar effect.

Het aandeel vrouwen daalt naarmate het onderwijsniveau stijgt. Voorts is er een grote groep 40 tot 49-jarigen. Het aantal 55-59-jarigen is in het schooljaar 2005-2006 licht gedaald.

Andere personeelscategorieën buiten de universiteit

Deze groep van niet-onderwijzend personeel stijgt continu sinds 2000-2001. In het gewoon basisonderwijs, het buitengewoon basis- en secundair onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie is er een grote toename. In het gewoon basisonderwijs komt dat door het inzetten van kinderverzorgsters voor extra-ondersteuning van het onderwijzend personeel en door de invoering van de categorie beleids- en ondersteunend personeel.

In het buitengewoon onderwijs is de stijging het gevolg van het toenemend aantal leerlingen en de ruimere omkaderingsregels (onder meer voor het paramedische personeel). Ook het CLB-personeel is toegenomen.

Een aantal personeelsleden van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur werd bij

het ontstaan van de CLB's overgeheveld naar het Departement Onderwijs.

Het aandeel van het vrouwelijk personeel neemt toe in alle onderwijsniveaus, van 67% in 1995 tot 76% in 2006. De grootste toename is te merken in de CLB's en het Hoger Onderwijs voor Sociale Promotie.

Net zoals bij het bestuurs- en onderwijzend personeel is het aandeel vastbenoemden in 2005-2006 niet verder gedaald.

Personeel universiteiten

Het personeelsbestand van de universiteiten neemt toe. Op 1 februari 2006 waren er 18.067 voltijdse eenheden aan het werk, een stijging met 3% in vergelijking met het jaar voordien en van 45% tegenover 1994. De extra-arbeidsplaatsen zijn in grote mate te danken aan de sterk toegenomen onderzoeksfinanciering. In de periode 1996-2006 stegen de werkingsuitkeringen met 30% en het totale personeel met 43%.

De extra-banen zijn in verhouding minder terechtgekomen bij het administratief en technisch personeel, en meer bij het academisch en wetenschappelijk personeel.

ONDERWIJSKREDIETEN

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Onderwijsbegroting											
In lopende prijzen	5.854.673	5.976.029	6.112.482	6.312.214	6.554.332	6.863.584	7.244.700	7.591.367	7.862.181	8.067.878	8.384.507
% stijging per jaar (lopende prijzen)		2,1	2,3	3,3	3,8	4,7	5,6	4,8	3,6	2,6	3,9
% stijging per jaar (inflatievrij)		0,4	1,3	2,1	1,3	2,2	3,8	3,1	1,4	-0,2	2,1
Niveaugebonden onderwijs-kredieten per niveau, in %											
gewoon basisonderwijs	25,66	25,55	26,19	26,81	27,27	27,50	27,71	28,06	28,43	27,99	29,45
buitengewoon basisonderwijs	3,17	3,24	3,35	3,52	3,61	3,63	3,72	3,89	3,94	4,04	4,29
gewoon secundair onderwijs	42,79	42,97	41,97	40,90	40,06	39,30	38,40	38,04	37,96	37,86	39,60
buitengewoon secundair onderwijs	3,03	3,04	3,14	3,10	3,11	3,06	3,02	3,26	3,08	3,18	3,34
hogescholenonderwijs	8,11	8,29	8,16	8,23	8,22	7,91	7,73	7,74	7,61	7,56	8,08
universitair onderwijs (1)	9,09	8,85	8,90	8,87	8,81	8,71	9,89	9,69	9,56	9,60	9,76
deeltijds kunstonderwijs	1,81	1,83	1,85	1,86	1,87	1,83	1,77	1,86	1,91	1,96	2,24
onderwijs voor sociale promotie	1,66	1,66	1,72	1,76	1,92	2,11	2,19	2,35	2,58	2,61	2,89
B.I.S. (Begeleid Individueel Studeren)	0,02	0,02	0,02	0,03	0,05	0,05	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04
basiseducatie	0,22	0,21	0,24	0,24	0,23	0,22	0,24	0,24	0,23	0,23	0,24

5.12 Evolutie van de onderwijskredieten, van 1996 tot 2006, in beleidskredieten, in duizend euro en relatief aandeel per niveau. De cijfers bevatten ook de kredieten voor wetenschappelijk onderzoek die op de onderwijsbegroting ingeschreven staan. Vanaf 2002 werden bijkomend de middelen van het bijzonder onderzoeksfonds op de onderwijsbegroting ingeschreven. Bron: O&V.

De vergrijzing van het universitair personeel blijft een aandachtspunt. Hoewel de ongelijke verhouding tussen mannen en vrouwen blijft opvallen, wordt de kloof beetje bij beetje minder breed. In 2000 was 73% van het academisch personeel mannelijk, in 2006 nog 69%. Het administratief en technisch personeel telt wel meer vrouwen.

Budget

De Vlaamse **onderwijsbegroting** bedroeg in 2006 8,4 miljard euro. Dat is een stijging van 3,9%. Gezuiverd van inflatie is er een groei van 2,2%. Tussen 1995 en 2006 was er een gemiddelde jaarlijkse reële groei van 2,0%.

Het basisonderwijs krijgt in het kader van het Polder/Tivoli-akkoord meer werkingsmiddelen. In 2006 werd 12,6 miljoen euro toegevoegd aan de werkingsmiddelen voor het gesubsidieerd basisonderwijs. Hierdoor ontstaat tussen het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd basisonderwijs een verhouding van 100/76.

Ook voor het secundair onderwijs streeft men naar

een verhouding van 100/76 in 2007. In het begrotingsjaar 2006 was dit nog 100/73 in het bedrag per leerling. Hiervoor werd een extra input van 8,9 miljoen euro ingeschreven.

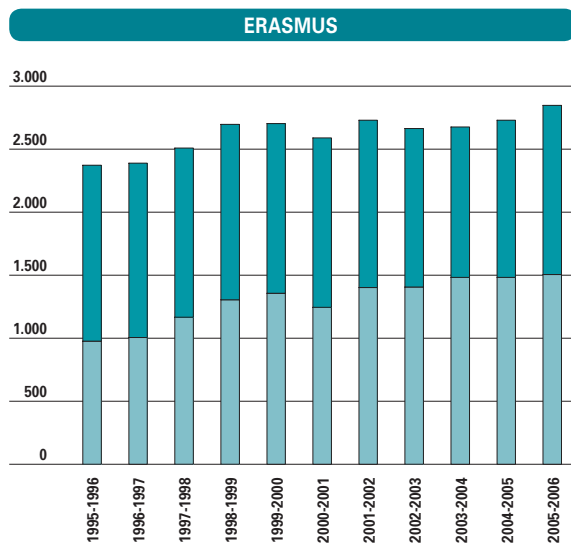
In 2006 werd bovendien een eenmalige verhoging van de werkingsmiddelen voor het leerplichtonderwijs toegekend van 5,5 miljoen euro, als compensatie voor de gestegen energiekosten.

5.2 Internationalisering

Internationalisering maakt een steeds belangrijker aspect uit van het onderwijs. De verschillende Europese programma's zorgen ervoor dat zowel de leerlingen en studenten als het onderwijzend personeel de kans krijgen ervaring op te doen in het buitenland. Jaarlijks trekken er dan ook uit de verschillende onderwijsniveaus heel wat leerlingen, leerkrachten en studenten de grens over.

Studenten en docentmobiliteit

Het **Socrates-programma** telt verschillende subprogramma's voor verschillende doelgroepen. Comenius en Grundtvig richten zich tot het leerplichtonderwijs en het volwassenenonderwijs. Twee andere, meer bekende subprogramma's, Leonardo da Vinci en Erasmus, worden in het Pact van Vilvoorde gemonitord. De Vlaamse Regering beoogt een stijging van het aantal deelnemers omdat jongeren door deze buitenlandse ervaring een open geest voor andere culturen ontwikkelen. Tot het academiejaar 1998-1999 steeg het aantal

5.13 Evolutie van het aantal Vlaamse Erasmusstudenten, naar soort instelling hoger onderwijs, van 1995-1996 tot 2005-2006. Bron: OND, Vlaams Socrates-agentschap.

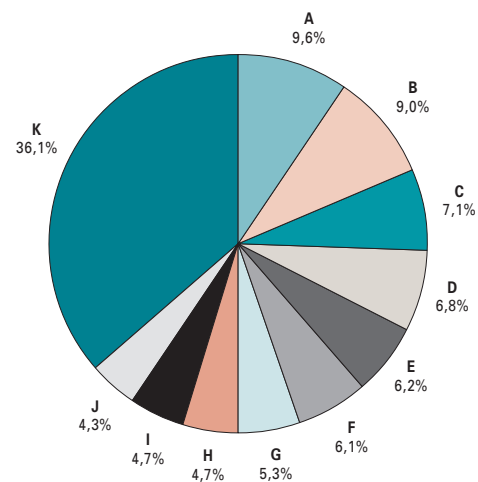
universiteiten
hogescholen

Erasmusstudenten sterk. Na enkele jaren van stagnatie is er sinds 2004-2005 opnieuw een lichte toename en werd het record van 2001-2002 geëvenaard. In 2005-2006 namen 2.845 studenten, overwegend vrouwen, deel aan Erasmus. Terwijl aanvankelijk vooral universiteitsstudenten naar het buitenland trokken zijn nu de hogeschoolstudenten in de meerderheid. Universitair maken niettemin naar verhouding meer gebruik van deze kans dan hogeschoolstudenten: respectievelijk 2,2% en 1,5% van de betreffende studentenpopulatie.

Ruim een kwart komt terecht in Spanje. Frankrijk is met zo'n 20% een goede tweede. Voor de docenten zijn Finland, Zweden, Spanje en Nederland de populairste landen. In het schooljaar 2005-2006 trokken 742 docenten naar het buitenland in het kader van Erasmus.

Het **Leonardo da Vinci**-programma richt zich op de beroepsopleiding en niet op onderwijs in se.

ERASMUSDOCENTEN

5.14 Tien populairste bestemmingen voor Vlaamse Erasmudocenten van 2000-2001 tot 2005-2006. Bron: Vlaams Socrates-agentschap.

Spanje A
Nederland B
Finland C
Zweden D
Portugal E
Frankrijk F
Polen G
Italië H
Verenigd Koninkrijk I
Denemarken J
andere K

LEONARDO DA VINCI

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Secundaire scholen/leerlingen								
aantal projecten	13	17	20	15	19	21	27	30
aantal deelnemers	168	205	272	179	203	217	261	387
Hogescholen, universiteiten, werkenden en werkzoekenden								
aantal projecten	11	15	18	17	16	19	17	16
aantal deelnemers	176	248	272	309	299	298	281	251

5.15 Evolutie van het aantal Vlaamse projecten en het aantal Vlaamse deelnemers aan het Leonardo Da Vinci-programma, van 1998 tot 2005.
Bron: Vlaams Leonardo Da Vinci-agentschap.

Jonge mensen voorbereiden op de arbeidsmarkt is hier het sleutelbegrip. Het programma is bestemd voor personen in een initiële beroepsopleiding (TSO, BSO, DBSO, KSO en leerlingwezen), studenten aan hogescholen of universiteiten, jonge werknemers of pas afgestudeerden en opleiders. De stage vindt plaats in een beroepsopleidinginstelling of onderneming. In 2005 nam een recordaantal van 638 personen deel aan het programma: 387 leerlingen uit het secundair onderwijs en 251 studenten uit hogescholen en universiteiten.

Vreemde talen leren

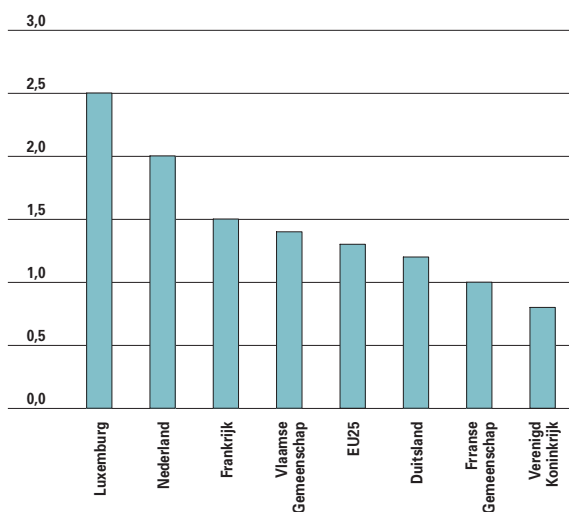
‘Het leren van **vreemde talen** verbeteren’. Dat is een belangrijke doelstelling die de Europese Raad (=top) in 2001 vooropstelde en tegen 2010 wil

verwezenlijken. Vlaanderen onderschrijft mee deze doelstelling.

Een leerling uit de eerste graad van het secundair onderwijs leert in Vlaanderen gemiddeld 1,4 talen. Dit is vergelijkbaar met het EU25-gemiddelde van 1,3.

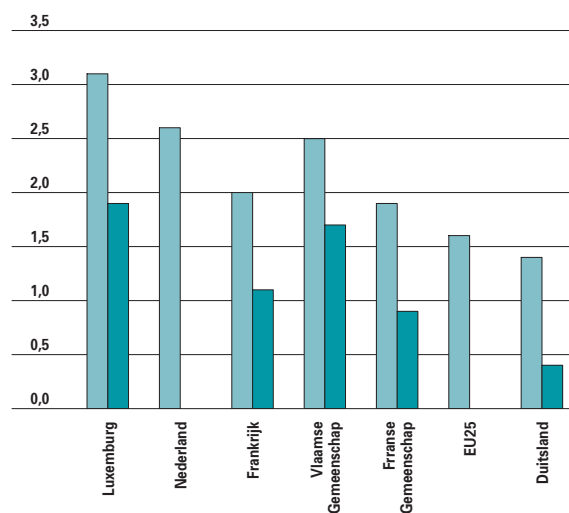
Leerlingen uit de tweede en derde graad ASO volgen gemiddeld 2,5 vreemde talen, tegenover 1,6 over de EU25. Hiermee behoren zij tot de Europese kopgroep. Ook in het TSO en BSO leren Vlaamse leerlingen veel vreemde talen: gemiddeld 1,7 per leerling. Van onze buurlanden scoort alleen Luxemburg hoger met 1,9 vreemde talen per leerling.

VREEMDE TALEN EERSTE GRAAD SECUNDAIR

5.16 Gemiddeld aantal vreemde talen per leerling in de eerste graad van (het algemeen vormend en beroepsvoorbereidend) secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2002-2003, in %. Bron: O&V en Eurostat.

VREEMDE TALEN HOGER SECUNDAIR

5.17 Gemiddeld algemeen vormend hoger secundair onderwijs (algemeen) en technisch en beroeps hoger secundair onderwijs (technisch en beroeps) aantal vreemde talen per leerling in het ASO, TSO en BSO, internationale vergelijking, 2002-2003, in %. Geen gegevens voor het technisch en beroeps hoger secundair onderwijs in Nederland en voor EU25-gemiddelde. Bron: O&V en Eurostat.

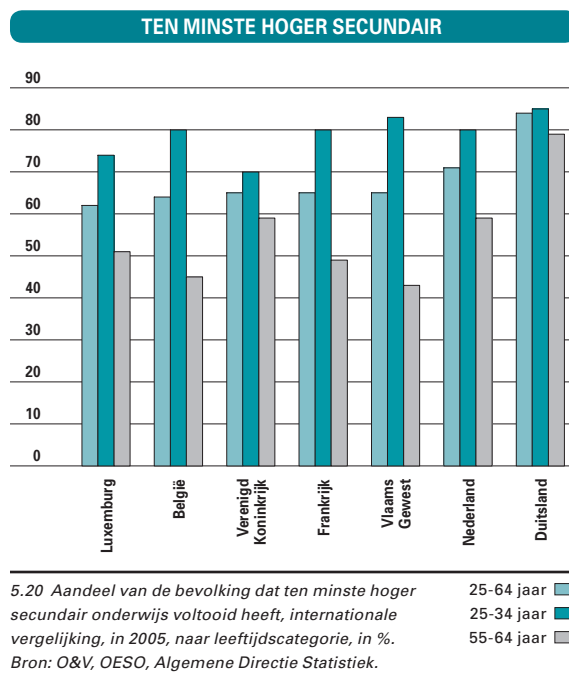
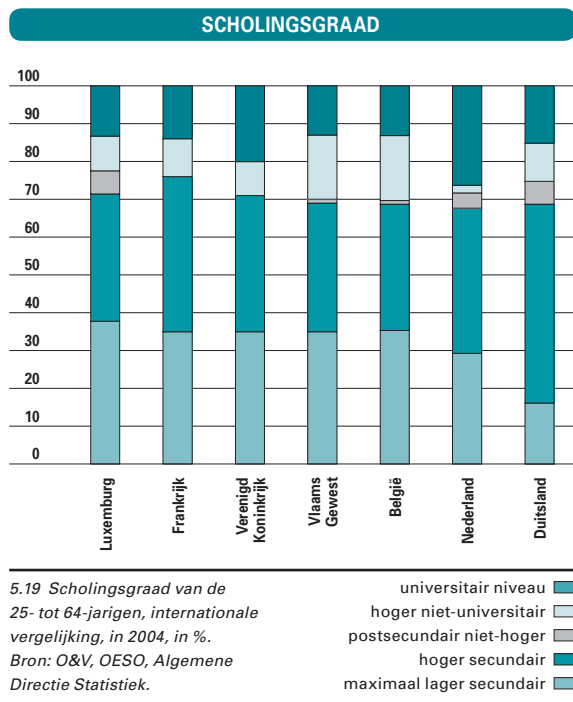
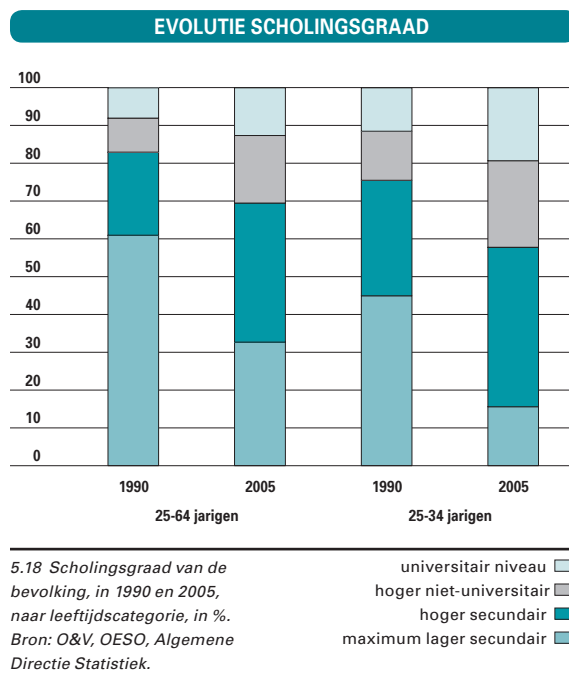

5.3 Scholingsgraad

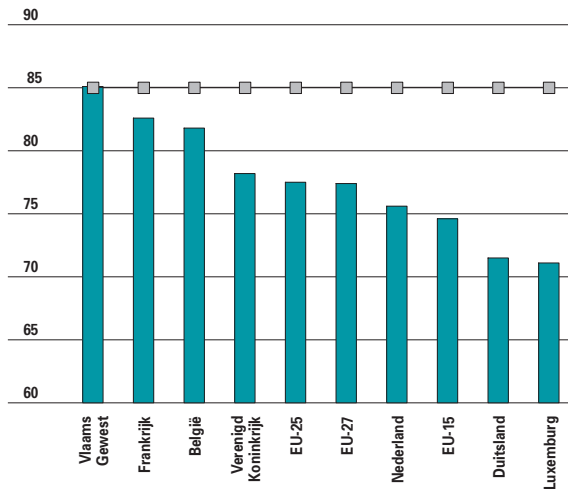
In onze maatschappij worden diploma's en kwalificaties steeds belangrijker. Wie niet de nodige scholing heeft genoten, krijgt het moeilijk, in het bijzonder op de arbeidsmarkt.

Meer en meer Vlamingen slagen erin de nodige diploma's te behalen. In 1990 had iets meer dan 60% van de 25- tot 64-jarigen maximaal een diploma lager secundair onderwijs. Vijftien jaar later is dat aandeel gedaald tot 33%. Steeds meer Vlamingen behalen immers een diploma (hoger) secundair onderwijs of zelfs hoger onderwijs (37% en 30%). In de jongste leeftijdscategorie (25- tot 34-jarigen) vindt deze evolutie versneld plaats. Onze bevolking telt nog heel wat laaggeschoolden. In Nederland en vooral Duitsland is deze groep duidelijk kleiner. Aan de andere kant is de groep met een diploma hoger onderwijs in het Vlaamse Gewest (en in België) net iets groter dan bij onze burens.

Jongeren beschikken meer dan ouderen over (ten minste) een diploma hoger secundair onderwijs. Europa vraagt dat in 2010 ten minste 85% van alle

20- TOT 24-JARIGEN TEN MINSTE HOGER SECUNDAIR

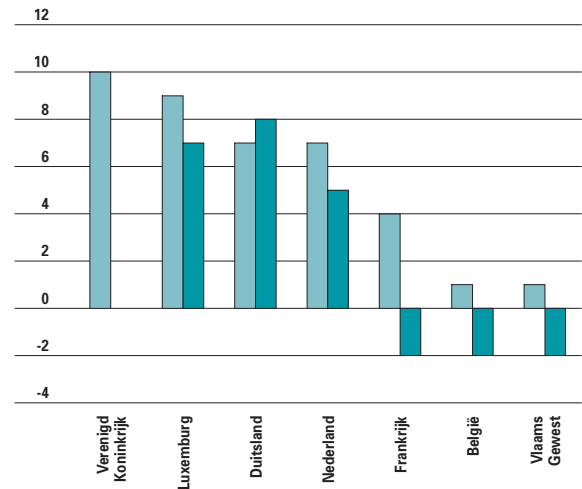

5.21 Aandeel van de 20- tot 24-jarigen dat ten minste het hoger secundair onderwijs heeft voltooid, internationale vergelijking, in 2005, in %. Europese benchmark 2010: 85%. Deze benchmark spitst zich toe op de 22-jarigen. Om statistische redenen wordt de internationale vergelijking echter gemaakt op de groep 20-24-jarigen. Bron: O&V, Eurostat, Algemene Directie Statistiek.

22-jarigen een diploma hoger secundair onderwijs behaald heeft. Het Vlaamse Gewest bereikte deze benchmark al in 2005. Het EU25-gemiddelde bedraagt 77,5%.

Traditioneel hebben meer mannen dan vrouwen een diploma. In onze buurlanden is dit nog steeds het geval. Het Vlaamse verschil tussen mannen en vrouwen is echter minimaal. Voor het hoger onderwijs zijn vrouwen zelfs in het voordeel. Ook in Frankrijk is dat het geval.

SCHOLINGSGRAAD NAAR GESLACHT

5.22 Het verschil tussen mannen en vrouwen (25- tot 64-jarigen) in het voltooien van het hoger secundair onderwijs en hoger onderwijs, internationale vergelijking, in 2004, in %. Een positief verschil is een verschil ten voordele van de mannen. Een negatief verschil is een verschil ten voordele van de vrouwen. Bron: O&V, Eurostat, Algemene Directie Statistiek.

5.4 Beleidskracht scholen versterken

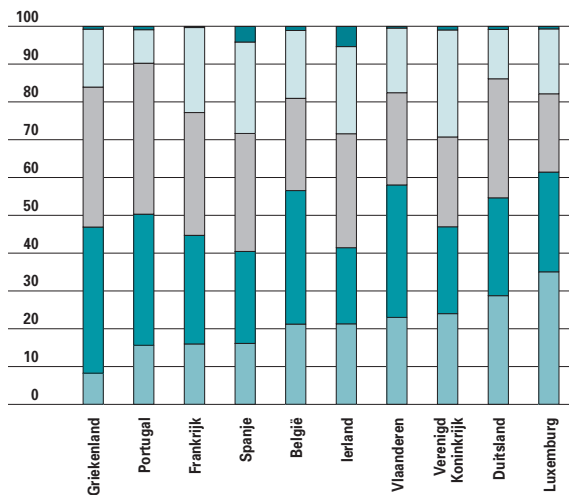
De kwaliteit die Vlaamse scholen kunnen aanbieden, hangt in grote mate af van hun leiding en personeel. De afgelopen schooljaren werd een aantal nieuwe personeelscategorieën gecreëerd om beter in te spelen op de huidige samenleving. Het versterken van de beleidskracht van de scholen is een van de vier speerpunten uit de beleidsnota Onderwijs en Vorming.

Leeftijd van leerkrachten

Kleuteronderwijs

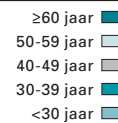
In het kleuteronderwijs hebben Duitsland, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk het grootste aandeel jonge leerkrachten. Vlaanderen kenmerkt zich door een bijna gelijkmatige verdeling. Overal in Europa zijn de vrouwelijke kleuteronderwijzers duidelijk in de meerderheid, ook in Vlaanderen en ongeacht hun leeftijdscategorie. Frankrijk, dat net als België over een uitgebreid kleuteronderwijs beschikt, heeft ‘slechts’ 81% vrouwelijke kleuteronderwijzers. De mannelijke kleuterleiders zijn jonger dan de vrouwen. In het lager onderwijs en het secundair onderwijs is dat net omgekeerd.

LEEFTIJD LEERKRACHTEN KLEUTERONDERWIJS

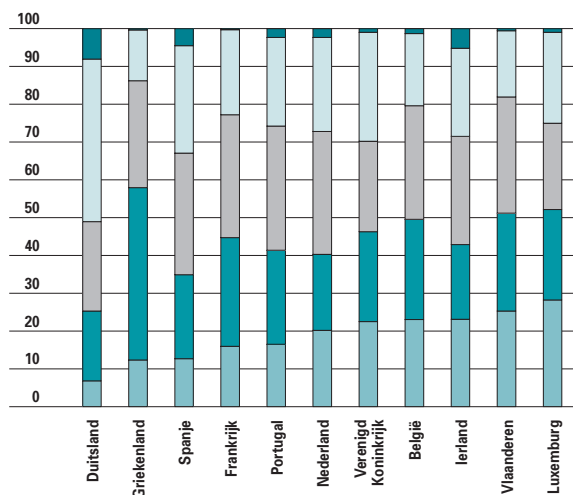

5.23 Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het kleuteronderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2003-2004.

Bron: O&V, OESO.

LEEFTIJD LEERKRACHTEN LAGER ONDERWIJS

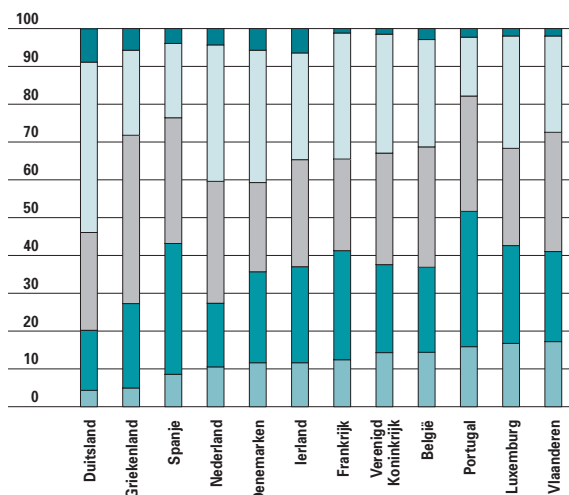

5.24 Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het lager onderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2003-2004.

Bron: O&V, OESO.

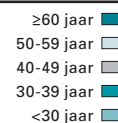

LEEFTIJD LEERKRACHTEN SECUNDAIR ONDERWIJS

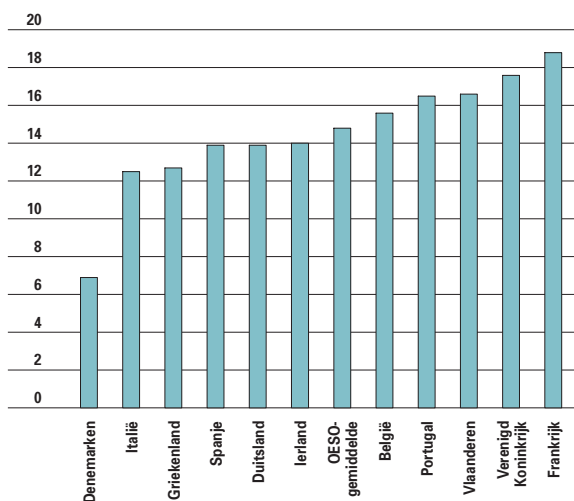

5.25 Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het secundair onderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2003-2004.

Bron: O&V, OESO.

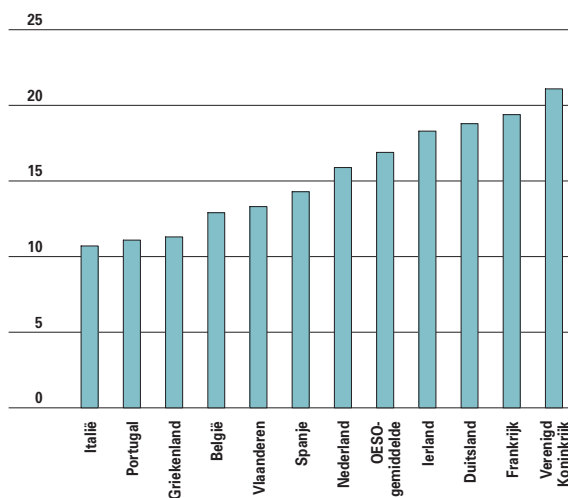

LEERLING-LEERKRACHT-RATIO KLEUTERONDERWIJS

5.26 Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, 2003-2004. De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs. Bron: O&V, OESO.

LEERLING-LEERKRACHT-RATIO LAGER ONDERWIJS

5.27 Leerling-leerkracht-ratio in het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2003-2004. De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het lager onderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs. Bron: O&V, OESO.

Lager onderwijs

Vlaanderen en Luxemburg hebben het jongste leerkrachtencorps in het lager onderwijs: ongeveer een kwart is jonger dan 30 jaar. Vlaanderen, Griekenland en Frankrijk hebben het laagste percentage oudere leerkrachten: zestigplussers staan bijna niet meer voor de klas.

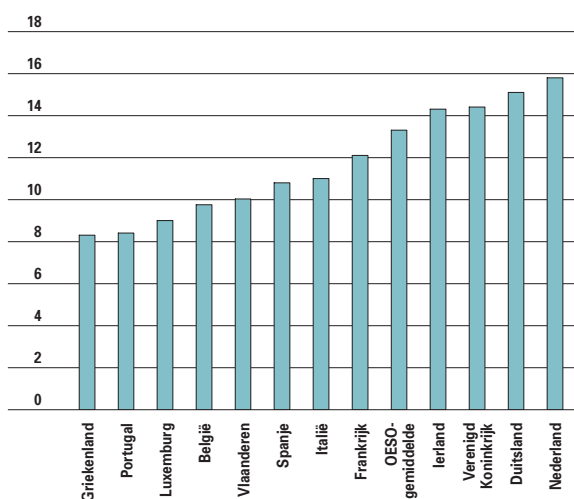
Het percentage vrouwen is nog hoog, maar toch al iets lager dan in het kleuteronderwijs. Griekenland

bezit met 62% het laagste percentage vrouwelijke leerkrachten.

Secundair onderwijs

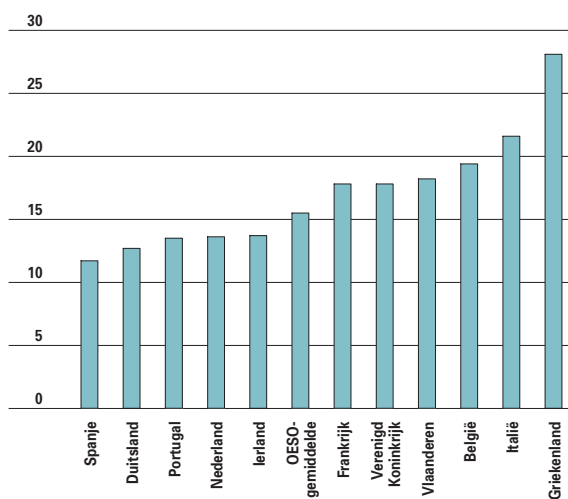
Ook in het secundair onderwijs voert Vlaanderen de lijst aan met het grootste percentage jonge leerkrachten samen met Portugal en Luxemburg. Italië, Duitsland en Griekenland halen het laagste percentage.

LEERLING-LEERKRACHT-RATIO SECUNDAIR ONDERWIJS

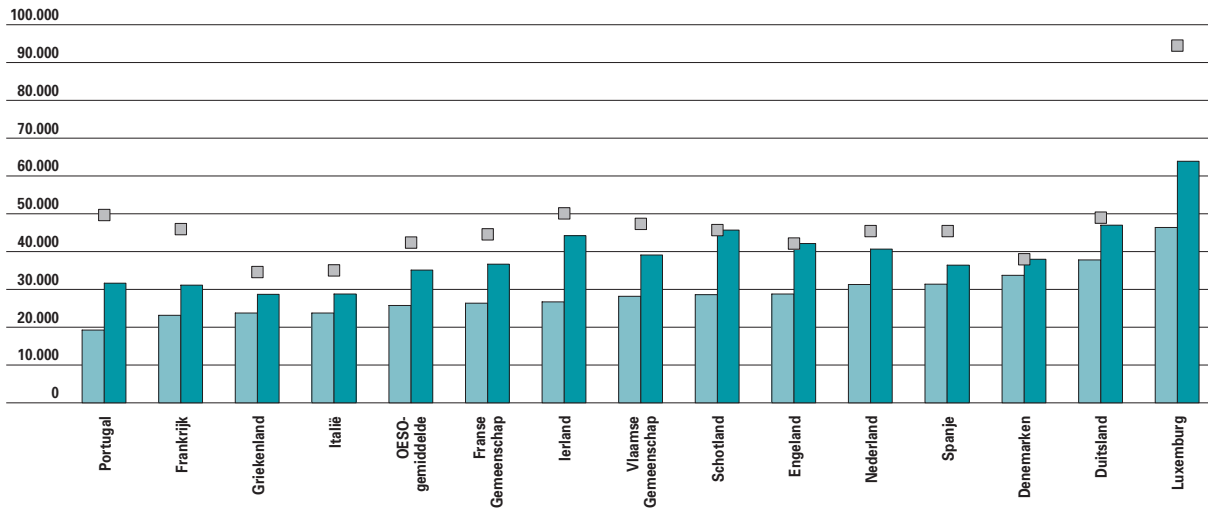
5.28 Leerling-leerkracht-ratio in het secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2003-2004. Bron: O&V, OESO.

STUDENT-DOCENT-RATIO HOGER ONDERWIJS

5.29 Student-docent-ratio in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, 2003-2004. Bron: O&V, OESO.

SALARISSEN LAGER ONDERWIJS

5.30 Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2003-2004. Bron: O&V, OESO.

aanvangssalaris
middencarriëresalaris
maximumsalaris

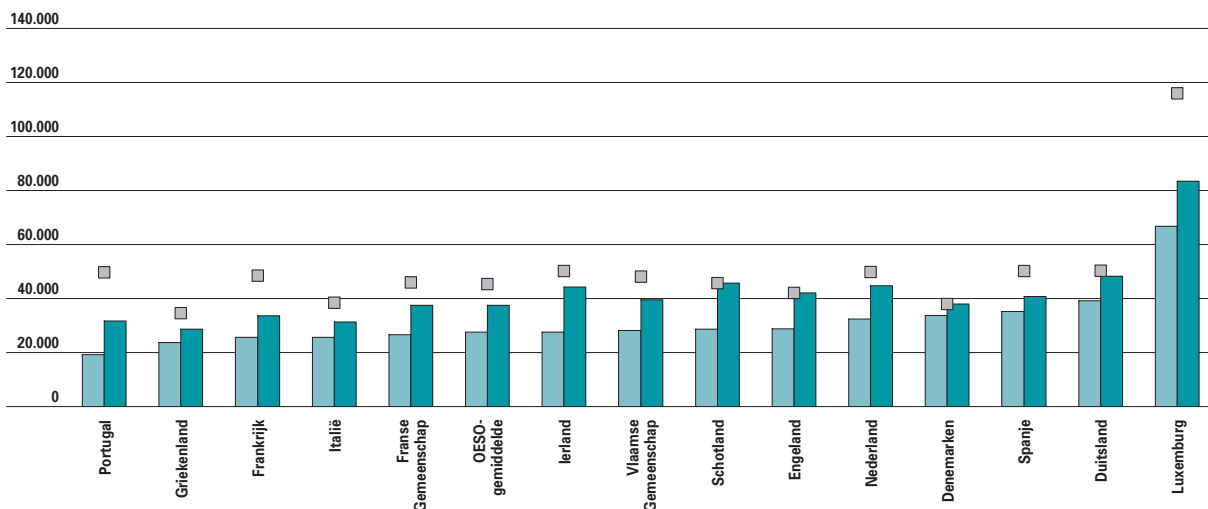
Spanje en Portugal hebben het kleinste percentage oudere leerkrachten. Daartegenover staat Duitsland met liefst 45% van de leerkrachten in de leeftijdscategorie 50 tot 59 jaar. Vrouwen vormen nog steeds de meerderheid in het secundair onderwijs, maar in mindere mate dan in het lager onderwijs. Het laagste percentage is terug te vinden in Luxemburg.

Leerling-leerkracht-ratio

Een hoge **leerling-leerkrachtratio** gaat samen met lage onderwijsuitgaven. De Vlaamse ratio lag in 2003-2004 boven het OESO-gemiddelde voor het kleuter- en hoger onderwijs. Voor het lager en secundair onderwijs lag de ratio onder het gemiddelde.

Er zijn grote verschillen binnen Europa. Zo schom-

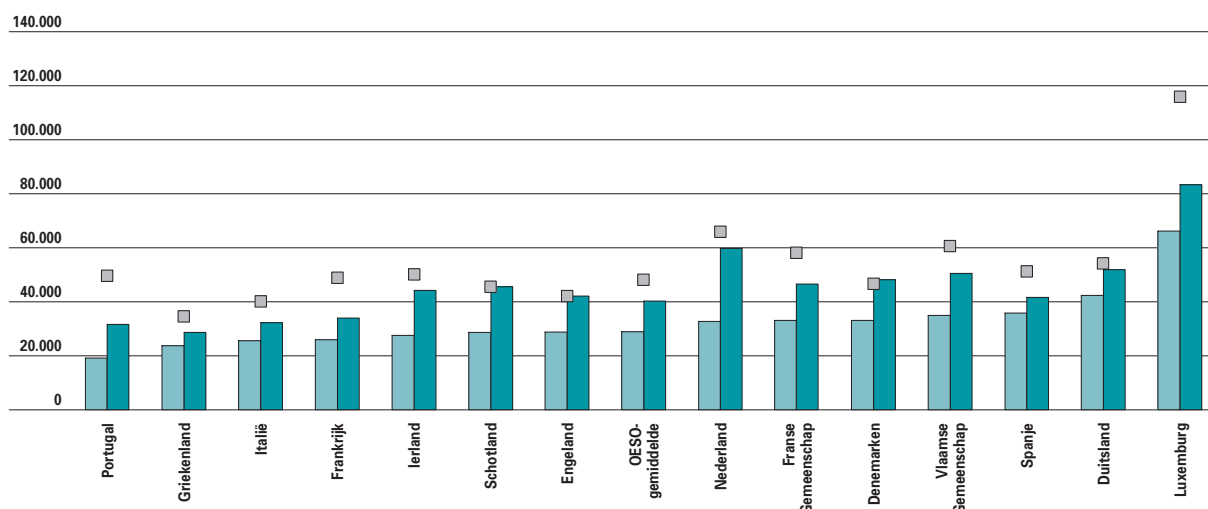
SALARISSEN LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS

5.31 Salarissen van leerkrachten in het lager secundair onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2003-2004. Bron: O&V, OESO.

aanvangssalaris
middencarriëresalaris
maximumsalaris

SALARISSEN ALGEMEEN HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS

5.32 Salarissen van leerkrachten in het algemeen hoger secundair onderwijs naar carrièremoment, internationale vergelijking, in 2003-2004. Voor het technisch en beroepsonderwijs kon geen zinvolle vergelijking gemaakt worden omwille van de verscheidene salarisschalen in het TSO en het BSO. Bron: O&V, OESO.

aanvangssalaris
middencarrièressalaris
maximumsalaris

melt de ratio voor het kleuteronderwijs tussen 6,9 in Denemarken en 18,8 in Frankrijk. Voor het lager onderwijs vormen Italië en het Verenigd Koninkrijk de uitersten. In het secundair onderwijs heeft Griekenland de laagste ratio en Nederland de hoogste. In het hoger onderwijs zijn de verschillen het grootst tussen Spanje en Griekenland. Het Vlaamse hoger onderwijs (universiteit en hogescholen samen) behoort tot de Europese middenmoot en komt in de buurt van de Verenigde Staten, een land dat traditioneel veel meer aan hoger onderwijs spendeert dan aan het leerplichtonderwijs.

Verloning van leerkrachten

De salarissen van leerkrachten verschillen sterk van land tot land. Sommige landen, zoals Portugal en

Griekenland, opteren voor een gelijke bezoldiging van alle types leerkrachten.

Vlaamse onderwijzers ontvangen een gemiddeld loon. Zowel bij de startsalaries, in het midden van de loopbaan als op het einde nemen de Vlaamse onderwijzers en de geaggregeerden voor het secundair onderwijs een gemiddelde positie in. In het algemeen hoger secundair onderwijs behoren de Vlaamse salarissen tot de Europese top: het aanvangssalaris en het middencarrièressalaris staan op de vierde plaats, de maximumsalarissen op de derde plaats.

Beleids- en ondersteunend personeel

Het beleids- en ondersteunend personeel is een nieuwe personeelscategorie in het basisonderwijs sinds 2003-2004. Hier zijn de hoger opgeleiden in de minderheid, omdat de scholen moeten afwegen of zij meer personeelsleden met een lager diploma in dienst nemen dan wel minder personeelsleden met een hoger diploma.

Vooraf het gewoon lager onderwijs neemt beleids- en ondersteunend personeel in dienst. Er zijn beduidend meer vrouwen (83%) dan mannen.

ICT-coördinatoren

Sinds 2002 worden extra-middelen uitgetrokken voor ICT-coördinatoren. In 2003-2004 nam het

BELEIDS- EN ONDERSTEUNEND PERSONEEL

	2005-2006	
	VTE'S	% MANNEN / % VROUWEN
Kleuteronderwijs	262,2	8,1 / 91,9
Gewoon lager onderwijs	3400,3	17,3 / 82,7
Buitengewoon lager onderwijs	219,0	15,9 / 84,1
Totaal	3881,5	16,6 / 83,4

5.33 Beleids- en ondersteunend personeel in het basisonderwijs naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, schooljaar 2005-2006. Cijfers in december. Bron: O&V.

ICT-COÖRDINATOREN

	2005-2006		
	VTE'S	% MANNEN	% VROUWEN
Basisonderwijs	441,16	75,64	24,36
Secundair onderwijs	217,45	79,57	20,43
Deeltijds kunstonderwijs	15,75	79,69	20,31
Totaal	674,37	77,00	23,00

5.34 Aantal ICT-coördinatoren naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, schooljaar 2005-2006. Cijfers in december. Bron: O&V.

aantal budgettaire voltijdse equivalenten voor deze personeelscategorie in het secundair onderwijs af, terwijl het steeg in het basisonderwijs. Dit is een duidelijke beleidsoptie. In 2002-2003 konden scholen in het secundair onderwijs via samenwerkingsakkoorden ICT-coördinatoren aantrekken met punten van het basisonderwijs. Het daaropvolgende schooljaar kon dit niet langer. In het schooljaar 2004-2005 zijn geen noemenswaardige wijzigingen opgetreden en in 2005-2006 zien we weer een lichte stijging.

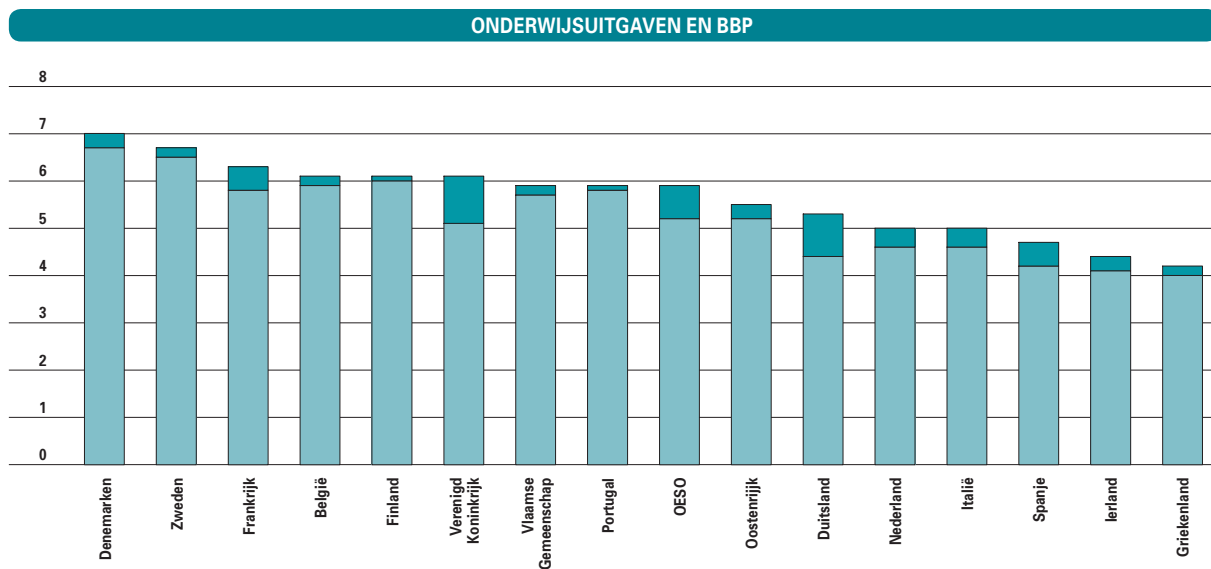
In tegenstelling tot het beleids- en ondersteunend personeel zijn bij de ICT-coördinatoren de mannen in de meerderheid.

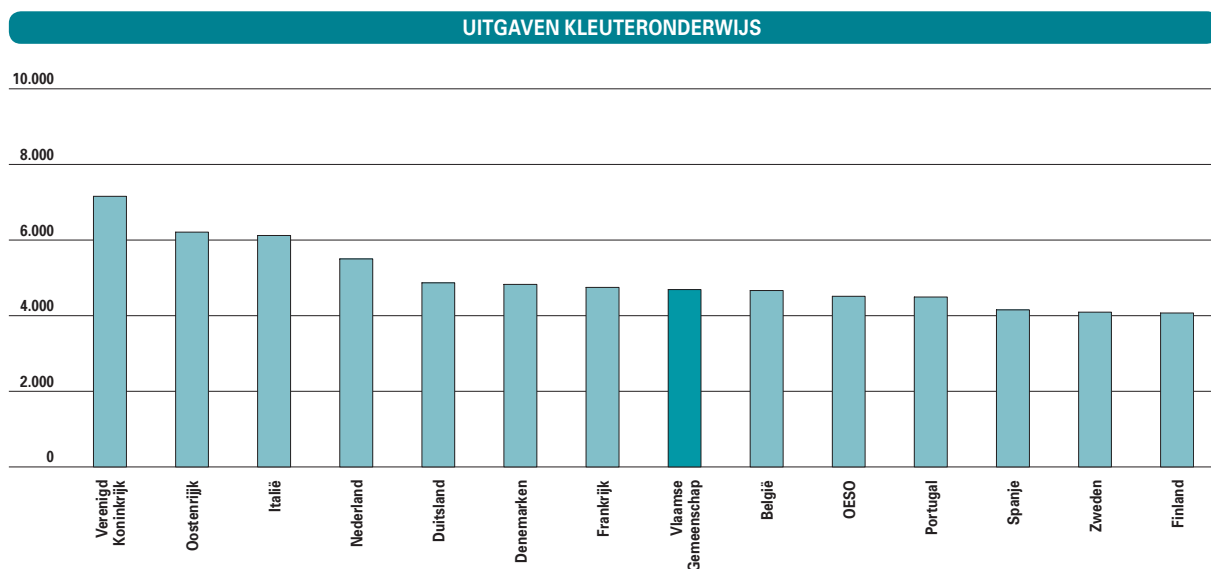
5.5 Nieuw financieringsbeleid

Er wordt momenteel gewerkt aan een nieuw financieringsmechanisme voor het leerplichton-

derwijs. Het uitgangspunt is een gelijke financiële behandeling van elke leerling met gelijke noden en

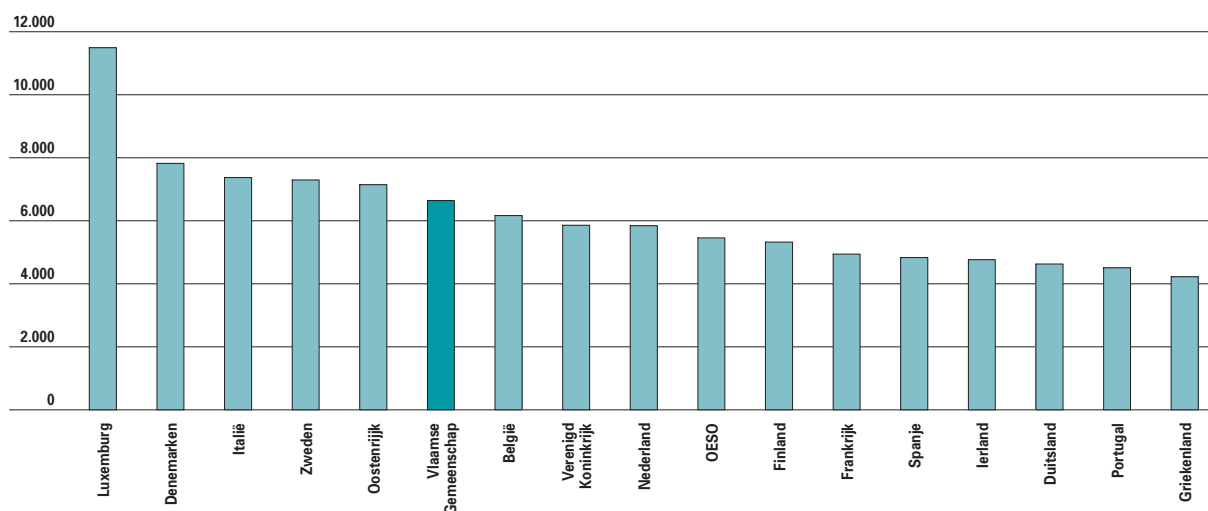

5.35 Uitgaven voor onderwijsinstellingen als percentage van het BBP, volgens de OESO-berekening, uitgesplitst naar overheids- en private uitgaven, internationale vergelijking, in 2003, in %. De OESO-definitie bevat het Vlaamse onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. Bron: O&V, OESO.

5.36 Uitgaven voor onderwijsinstellingen per kleuter in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, in 2003, in US \$-equivalenten. Voor het kleuteronderwijs ontbreken data voor Ierland. De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs. Bron: O&V, OESO.

UITGAVEN LAGER ONDERWIJS

5.37 Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het lager onderwijs, internationale vergelijking, in 2003, in US \$-equivalenten. De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs. Bron: O&V, OESO.

van elke school in eenzelfde situatie. Het nieuwe mechanisme zal vanaf 1 september 2008 geleidelijk ingevoerd worden.

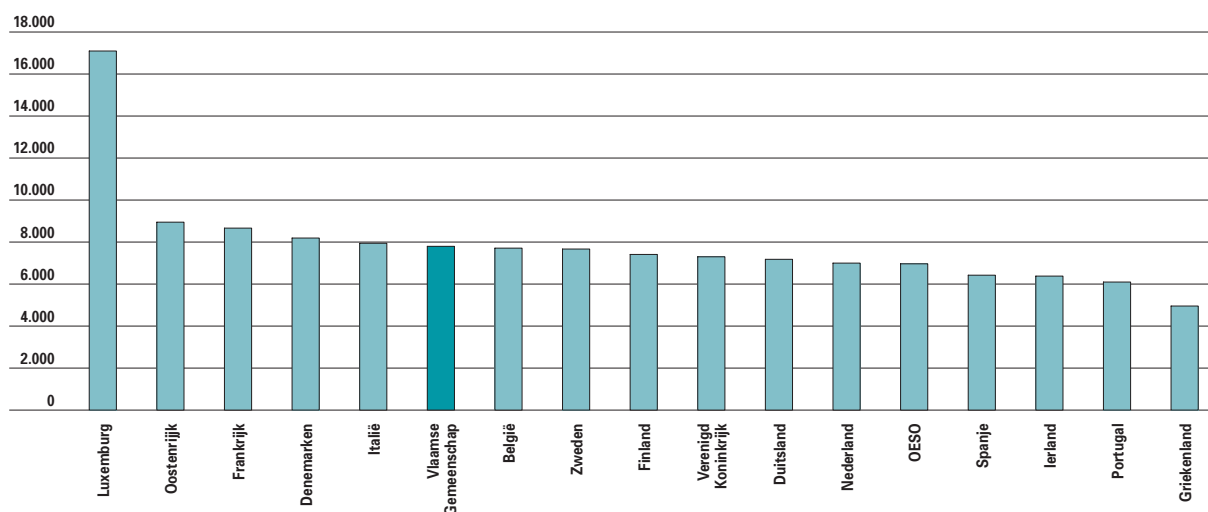
Ook komt er een nieuw financieringssysteem dat dezelfde logica hanteert voor hogescholen en universiteiten. Streefdatum voor dit nieuwe financieringsmechanisme is het begrotingsjaar 2008. Ook de lerarenopleiding wordt hervormd. Zo krijgen scholen en centra voor volwassenenonderwijs reeds vanaf het schooljaar 2006-2007 extra-uren

om mentoren in te zetten die nieuwe leraren moeten begeleiden.

Onderwijsuitgaven

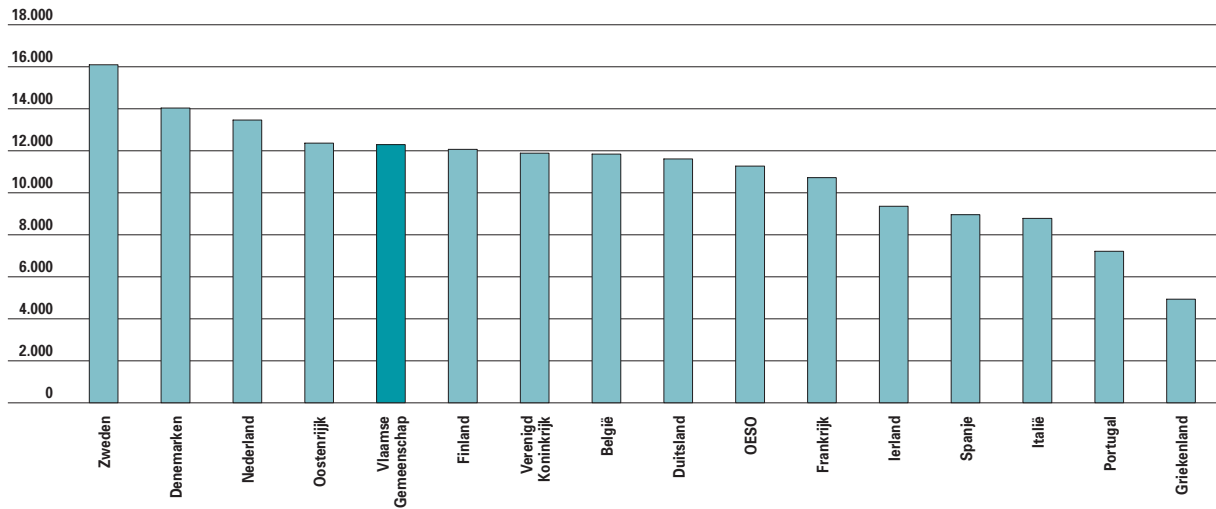
Van de totale Vlaamse begroting van 2003 ging 42% naar onderwijs. Volgens de OESO-definitie stond dit gelijk aan 5,9% van het Bruto Binnenlands Product. Dat is exact evenveel als het OESO-landengemiddelde. Bekijken we alleen de overheids-

UITGAVEN SECUNDAIR ONDERWIJS

5.38 Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het secundair onderwijs, internationale vergelijking, in 2003, in US \$-equivalenten. Sommige landen combineerden data voor een aantal onderwijsniveaus in de categorie secundair onderwijs. Bron: O&V, OESO.

UITGAVEN HOGER ONDERWIJS

5.39 Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, in 2003, in US \$-equivalenten.
Bron: O&V, OESO.

inspanning, dan spendeerde Vlaanderen met 5,7% een half procentpunt meer dan het OESO-landen-gemiddelde.

Overheidsuitgaven per leerling/student

De **overheidskost per leerling of student** lag in 2003 voor alle onderwijsniveaus boven het OESO-gemiddelde. Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe meer de Vlaamse overheid uitgeeft per leerling of student. Een student in het hoger onderwijs kost bijna het dubbele van een leerling in het lager onderwijs. Een kleuter in het Vlaamse onderwijs krijgt in vergelijking met de andere onderwijsniveaus het minst overheidsmiddelen. Dit dient echter gerelativeerd te worden omdat nergens in Europa - met uitzondering van Frankrijk - een even uitgebreid kleuteronderwijs bestaat als in Vlaanderen (en België).

5.6 Gelijke onderwijskansen

Gelijke onderwijskansen voor iedereen is een centraal beleidsthema. De sociale kloof die door het onderwijssysteem loopt, moet zo snel mogelijk dicht. Dit impliceert een kwaliteitsvol onderwijs voor alle jongeren. Leerlingen met speciale noden worden zoveel mogelijk opgenomen in het gewoon onderwijs, via het geïntegreerd en het inclusief onderwijs. Toch is voor sommige leerlingen het buitengewoon onderwijs soms meer geschikt. Ook factoren als geslacht, nationaliteit en etnische afkomst beïnvloeden de schoolresultaten.

Schoolse vertraging

In het gewoon lager onderwijs had in 2005-2006 in het laatste leerjaar één leerling op zeven een schoolse vertraging opgelopen. Bij de jongens komt dit iets meer voor dan bij de meisjes. De **schoolse**

vertraging is nationaliteitsafhankelijk: bij de Belgische leerlingen loopt 13% vertraging op, bij de niet-Belgische 48%.

In het laatste leerjaar van het gewoon secundair onderwijs was reeds 36% ooit een zittenblijver. Het verschil tussen de geslachten is hier meer

SCHOOLSE VERTRAGING NAAR ONDERWIJSVORM

	TOTAAL	JONGENS	MEISJES
ASO	14,4	18,6	11,3
TSO	42,5	48,2	35,1
KSO	48,7	60,6	42,1
BSO	57,6	62,1	52,2

5.41 Aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het 2de leerjaar van de 3de graad in het gewoon secundair onderwijs, naar onderwijsvorm en geslacht, schooljaar 2005-2006, in %. Bron: O&V.

SCHOOLSE VERTRAGING GEWOON ONDERWIJS

	TOTAAL	JONGENS	MEISJES	BELGISCH	NIET-BELGISCH
Zesde leerjaar lager onderwijs	14,9	15,6	14,2	12,9	48,0
Tweede leerjaar derde graad secundair onderwijs	34,7	41,6	27,9	33,5	72,6

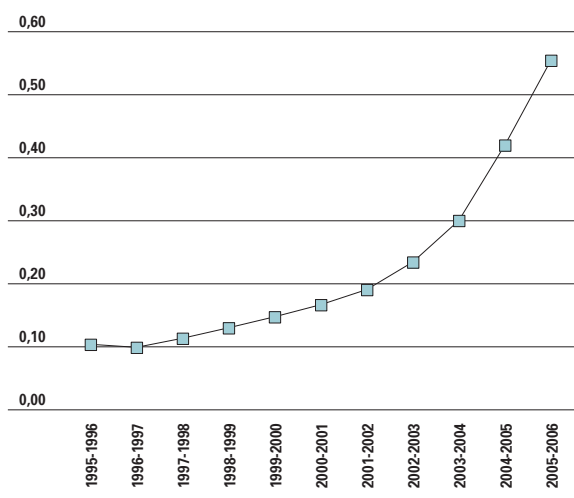
5.40 Aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs, 6de leerjaar lager onderwijs en 2de leerjaar van de 3de graad secundair onderwijs, naar geslacht en nationaliteit, schooljaar 2005-2006, in %. Bron: O&V.

LEERLINGEN BUITENGEWOON ONDERWIJS

SCHOOLJAAR	KLEUTERONDERWIJS		LAGER ONDERWIJS		SECUNDAIR ONDERWIJS	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
1995 - 1996	1.721	0,7%	22.528	5,5%	15.357	3,4%
1996 - 1997	1.784	0,7%	23.121	5,5%	15.548	3,5%
1997 - 1998	1.811	0,7%	24.072	5,7%	15.647	3,5%
1998 - 1999	1.780	0,7%	24.935	5,8%	15.659	3,6%
1999 - 2000	1.767	0,7%	25.727	5,9%	15.774	3,7%
2000 - 2001	1.701	0,7%	26.212	6,0%	15.763	3,7%
2001 - 2002	1.686	0,7%	26.794	6,2%	16.084	3,7%
2002 - 2003	1.726	0,7%	26.901	6,2%	16.402	3,8%
2003 - 2004	1.720	0,7%	26.952	6,3%	16.792	3,8%
2004 - 2005	1.791	0,8%	26.768	6,4%	17.393	3,8%
2005 - 2006	1.821	0,8%	26.753	6,4%	17.801	3,9%

5.42 Evolutie van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs per onderwijsniveau, aantal en aandeel t.o.v. het totaal aantal leerlingen in dat onderwijsniveau in %, van het schooljaar 1995-1996 tot 2005-2006. Om dubbeltellingen te vermijden, zijn in deze data de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet opgenomen. Bron: O&V.

EVOLUTIE GEÏNTEGREERD ONDERWIJS

5.43 Evolutie van het aantal GON-leerlingen t.o.v. het totaal aantal leerlingen in het gewoon basis- en secundair onderwijs, van 1995-1996 tot en met 2005-2006, in %. Bron: O&V.

uitgesproken: 42% bij de jongens tegenover 28% bij de meisjes. En de nationaliteit laat zich nog meer gelden: een derde van de Belgische leerlingen loopt vertraging op ten opzichte van maar liefst drievierde van de niet-Belgische. Ook de onderwijsvorm speelt hierin een rol: het ASO telt het kleinste aandeel leerlingen met schoolse vertraging, gevolgd door het TSO, het KSO en het BSO.

Buitengewoon onderwijs

In het buitengewoon kleuter- en secundair onderwijs stijgt het leerlingenaantal. In het buitengewoon lager onderwijs daarentegen zet de daling zich verder. Momenteel is 0,8% van de kleuters, 6,4% van

de lagere-schoolkinderen en 3,9% van de leerlingen in het secundair onderwijs te vinden in het buitengewoon onderwijs.

Geïntegreerd onderwijs

Het **geïntegreerd onderwijs** (GON) biedt leerlingen met een handicap of leer- of opvoedingsmoeilijkheden de kans om naar een school voor gewoon onderwijs te gaan. Een school voor buitengewoon onderwijs biedt daarbij ondersteuning. Steeds meer leerlingen maken van deze kans gebruik. In het schooljaar 2005-2006 werden 4.331 leerlingen begeleid vanuit het buitengewoon basisonderwijs en 1.540 leerlingen vanuit het buitengewoon secundair onderwijs. In totaal kreeg zo'n 0,5% van de leerlingpopulatie GON-begeleiding.

Deeltijds onderwijs

Het **deeltijds onderwijs** kent drie leersystemen: het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO), de leertijd georganiseerd door Syntra en de deeltijds vorming. In die systemen verloopt de overgang van school naar werk trapsgewijs, waarbij de leerling niet alleen een opleiding krijgt maar ook werkervaring opdoet. Deze ervaringsgerichte vorm van leren sluit voor sommige leerlingen sterker aan bij hun verwachtingen dan het traditionele onderwijs. Het probleem is echter dat voor veel van deze jongeren geen werkplek gevonden wordt. Het leerlingenaantal in het DBSO steeg in het schooljaar 2005-2006 tot 6.450, waarvan ongeveer tweederde jongens. In het deeltijds zeevisserijonderwijs volgden nog slechts 5 leerlingen les.

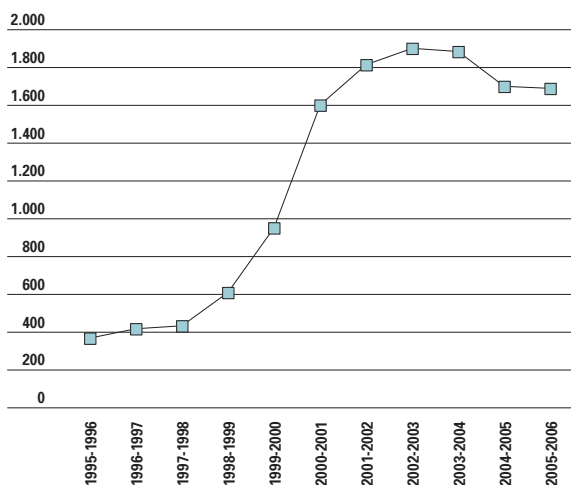
De leertijd georganiseerd door Syntra bestaat uit één lesdag in een Syntra-lesplaats. De overige

LEERLINGEN DEELTIJDS ONDERWIJS

	AANTAL LEERLINGEN	% JONGENS	% MEISJES
Deeltijds beroepssecundair			
Deeltijds beroepssecundair onderwijs 15-18 jarigen	5.872	65,9	34,1
Deeltijds beroepssecundair onderwijs 18-25 jarigen	573	68,1	31,9
Deeltijds secundair zeevisserijonderwijs	5	100,0	0,0
Centra deeltijdse vorming			
Enkel centrum deeltijdse vorming	309	68,9	31,1
Ook DBSO	541	77,1	22,9
Leertijd (2005)	4.296	69,7	30,3

5.44 Aantal leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs, in de Centra voor Deeltijdse Vorming en in de leertijd, naar geslacht (en leeftijd), 2005-2006. Bron: O&V, Syntra.

ONTHAALKLAS ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS

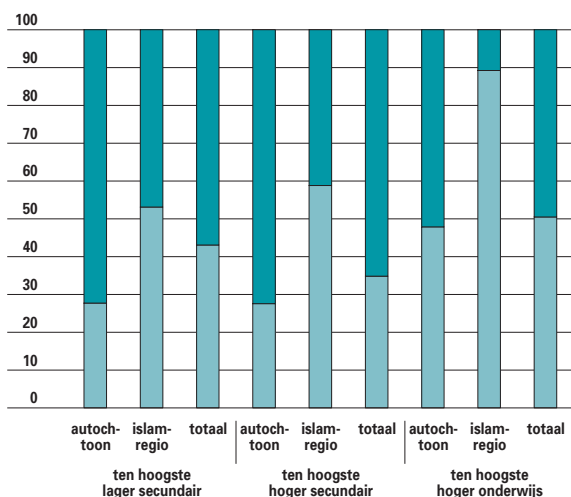

5.45 Evolutie van het aantal leerlingen in het onthaalklas anderstalige nieuwkomers, van 1995-1996 tot 2005-2006.
Bron: O&V.

vier dagen gaan de leerlingen in de leer bij een zelfstandig ondernemer. Hoewel de leertijd goede werkvooruitzichten biedt, daalt het aantal leerovereenkomsten reeds geruime tijd. In 2005 namen nog 4.296 jongeren deel aan de leertijd. 70% van hen zijn jongens.

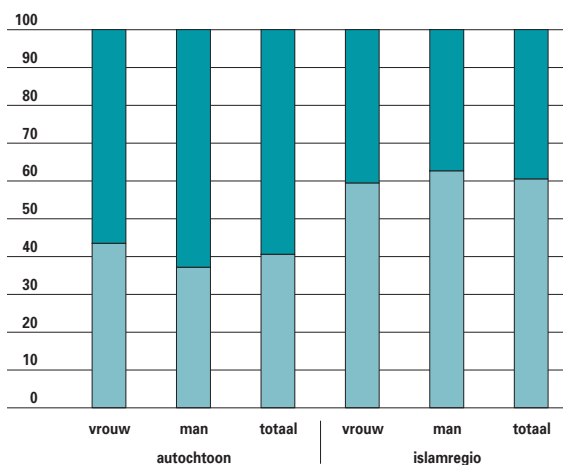
Met 850 jongeren in een Centrum voor Deeltijdse Vorming blijft het aantal zowat constant. Ongeveer

INVLOED SCHOLINGSGRAAD OUDERS OP KEUZE HOGER ONDERWIJS

5.47 Keuze van de eerstejaargestudenten in het hoger onderwijs, naar type hoger onderwijs, scholingsgraad ouders en etnische achtergrond, 2004-2005.
Bron: OBPWO.

ETNISCHE INVLOED OP KEUZE HOGER ONDERWIJS

5.46 Keuze van de eerstejaargestudenten in het hoger onderwijs, naar type hoger onderwijs, geslacht en etnische achtergrond, 2004-2005.
Bron: OBPWO.

drie kwart van hen zijn opnieuw jongens. 309 leerplichtigen waren alleen verbonden aan een Centrum voor Deeltijdse Vorming, 541 jongeren waren ook ingeschreven in het DBSO, zodat ze ook daar geteld worden. De Centra voor Deeltijdse Vorming zijn ontstaan om jongeren op te vangen die in het klassieke schoolse systeem niet meer terecht kunnen. Meestal gaat het hier om jongeren met een problematisch schoolverleden.

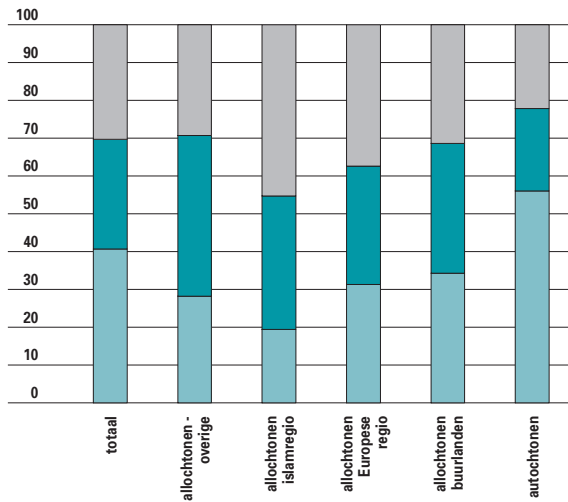
Onthaalklas anderstalige nieuwkomers

Het aantal leerlingen in de **onthaalklas** voor anderstalige nieuwkomers neemt af. Na een piek van bijna 1.900 leerlingen in het schooljaar 2002-2003 is het aantal teruggelopen tot 1.684 in 2005-2006. Het ging hierbij om 940 jongens en 744 meisjes. De onthaalklas is verbonden met het secundair onderwijs, maar wordt niet ingedeeld bij een bepaalde graad of leerjaar.

Allochtone studenten in het hoger onderwijs

Een allochtoon zien we hier als een persoon van wie de nationaliteit, de geboorteplaats of de familienaam verwijst naar een andere (dan een Belgische) etnische achtergrond. Eens jongeren beslissen hoger onderwijs te volgen, dienen zij een keuze te maken tussen de universiteit en de hogeschool. Autochtone studenten kiezen in

ETNISCHE INVLOED OP STUDIERESULTAAT

5.48 Studieresultaat op het einde van het eerste jaar hoger onderwijs, naar etnische achtergrond, 2004-2005. Bron: OBPWO.

drop-out
niet geslaagd
geslaagd

60% van de gevallen voor een hogeschool. Bij de islamallochtonen is deze verhouding net omgekeerd en dit bij zowel vrouwen als mannen.

Het hoogste diploma van de ouders speelt eveneens een rol. Als de vader of een moeder hoger onderwijs gevolgd hebben (wat meestal wijst op een hoge sociaal-economische situatie) kiest hun kind vaker voor de universiteit.

Allochtonen kiezen vooral economische studies, gevolgd door rechten en sociale richtingen. Deze groep kiest duidelijk voor richtingen met hoge maatschappelijke status. Autochtonen gaan minder uitgesproken voor economische opleidingen, bij hen is vooral de populariteit van de lerarenopleiding (professionele bachelor) opvallend.

Hoe ziet het studieresultaat van de jongeren eruit na één jaar hoger onderwijs? De autochtone studenten halen een slaagcijfer van 56%, de islamallochtonen komen niet verder dan 19%. In deze groep wordt de studie ook het vaakst gestaakt (45%). Opvallend zijn eveneens de resultaten van studenten uit de buurlanden. Zij zijn voor de meerderheid Nederlandstalig en hebben een vergelijkbare culturele achtergrond. Toch blijven ook zij steken bij een lager slaagpercentage (34%).

Verklaringen moeten onder meer gezocht worden in de keuzes die men maakte in het secundair onderwijs, de minder gunstige sociaal-economische situatie en een beperktere taalvaardigheid.

5.7 Overgang onderwijs – arbeidsmarkt

Alleen wanneer de economie over voldoende geschoolde werknemers beschikt, is een maatschappij in staat haar welvaartsniveau te behouden. Ook als persoon heeft men belang bij een goede scholing: laaggeschoolden lopen een hoger risico om geen werk te vinden.

Onderwijs- en werkstatus van jongeren

In 2004 zat iets meer dan een derde van de Belgische én Vlaamse 20- tot 24-jarigen in het onderwijs. In onze buurlanden, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, ligt dit percentage met ongeveer 45% een stuk hoger. In Luxemburg loopt dit zelfs op tot 60%.

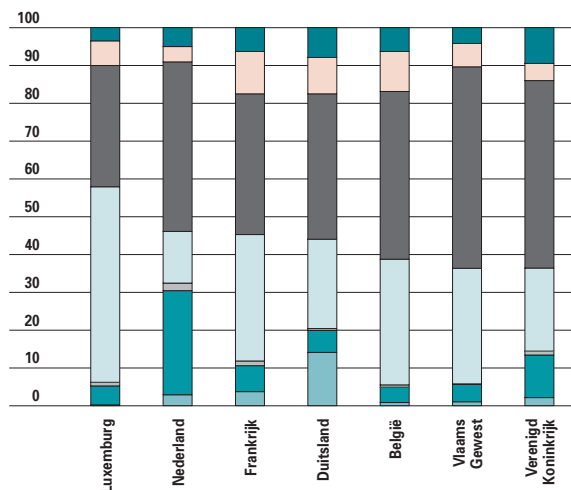
De meest problematische groep zijn de jongeren die noch onderwijs volgen, noch werken. Het Vlaamse Gewest telde in 2004 zo'n 6% werklozen en 4% inactieven (die geen onderwijs meer volgen). België scoort voor beide groepen minder goed. De gemiddelde 15-jarige mag nog zo'n 6,5 jaar

onderwijs verwachten. In de meeste buurlanden is dat langer. De combinatie onderwijs-werk komt bij ons relatief weinig voor. Bij onze noorderburen is dit veel vaker het geval.

Hogere diploma's wiskunde, natuurwetenschappen en technologie

De Europese Unie wil het aantal hogere diploma's in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie verhogen met 15% tegen 2010. Tegelijk moeten de verschillen tussen de geslachten afnemen. Dat betekent dat de EU streeft naar 748.000 uitgereikte MST-diploma's in 2010. Deze benchmark werd al bereikt in het schooljaar 2002-2003. Vlaanderen reikte toen bijna 9.000 diploma's uit in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie. Dat komt neer op 20,5% van het totale aantal afgestudeerden. Dat is nog steeds onder het Europese gemiddelde, dat rond 25% schommelt. Vlaanderen doet het wel beter dan België, maar

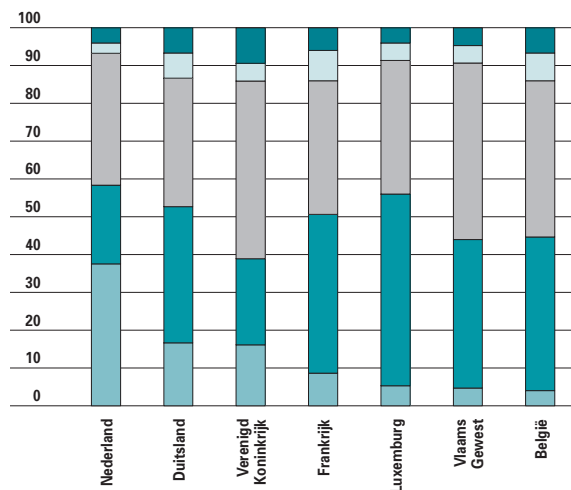
ONDERWIJS- EN WERKSTATUS 20- TOT 24-JARIGEN

5.49 Onderwijs- en werkstatus van 20- tot 24-jarigen, internationale vergelijking, in 2004.
Bron: O&V, OESO en Algemene Directie Statistiek.

niet in onderwijs inactief
niet in onderwijs werkloos
niet in onderwijs werkend
in onderwijs inactief
in onderwijs werkloos
in onderwijs werkend
in onderwijs work-study

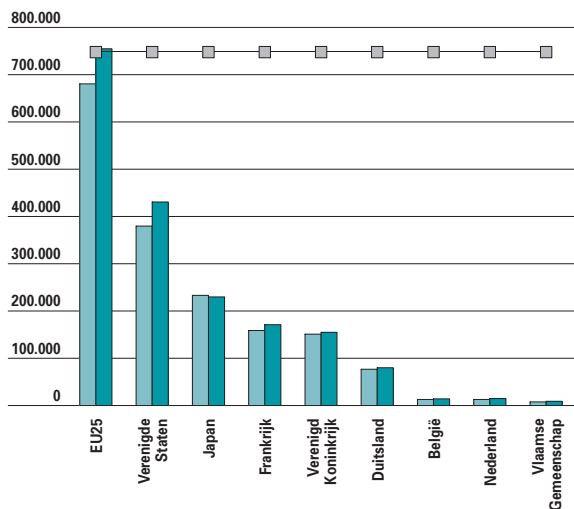
TOEKOMST ONDERWIJS- EN WERKSTATUS

5.50 Periode die 15- tot 29-jarigen doorbrachten in onderwijs, tewerkstelling, werkloosheid en inactiviteit, internationale vergelijking, in 2004, in %.
Bron: O&V, OESO en Algemene Directie Statistiek.

niet in onderwijs & inactief
niet in onderwijs & werkloos
niet in onderwijs & werkend
in onderwijs & niet werkend
in onderwijs & werkend (incl. work-study)

HOGERE DIPLOMA'S WISKUNDE, WETENSCHAPPEN EN TECHNOLOGIE

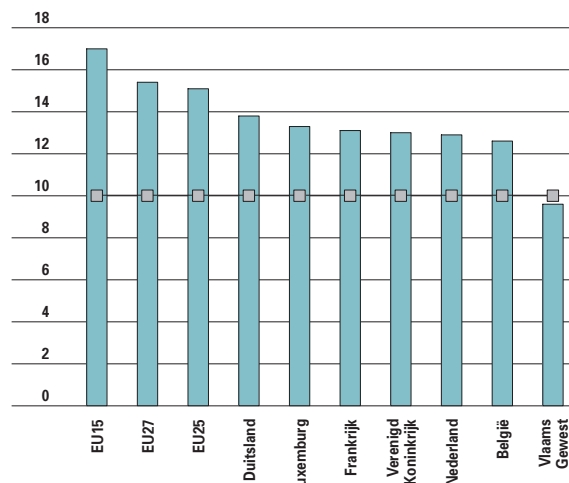
5.51 Evolutie van het aantal hogere diploma's in wiskunde, wetenschappen en technologie, 2000-2001 en 2002-2003, internationale vergelijking, x 1.000. Benchmark 2010 voor EU25: 748.000. De diploma's omvatten alle opleidingen in het hoger onderwijs, zowel niet-universitair als universitair onderwijs en zowel basisopleidingen als de voortgezette en de doctoraatsopleidingen. Opmerking: Door een wijziging van het gebruikte basisjaar wijzigde ook de waarde van de EU-benchmark 2010. Bron: O&V, Eurostat.

blijft nog ver verwijderd van de Europese koplopers. Van onze buurlanden doet vooral Frankrijk het aanzienlijk beter, met bijna 30% MST-diploma's. Wellicht is het (gedeeltelijk) wegwerken van het verschil tussen de geslachten een goede strategie. In het academiejaar 2002-2003 bedroeg het percentage vrouwen dat een diploma behaalde in deze studierichtingen 26% voor Vlaanderen. Zelfs indien de stijging van het aantal gediplomeerden met 15% tegen 2010 volledig op rekening van de vrouwen zou komen, is hun aandeel nog maar 35%.

Vroege schoolverlaters

Het wordt steeds belangrijker om met voldoende kwalificaties het onderwijs te verlaten. Volgens de Europese doelstelling mag het aandeel **vroege schoolverlaters** in 2010 maximaal 10% bedragen. Het Vlaamse Gewest bereikt deze benchmark in 2006. Vlaanderen presteert dus duidelijk beter dan zijn buurlanden én blijft duidelijk onder het EU-gemiddelde. Slechts enkele Oost-Europese lidstaten doen nog beter. Hierbij dient wel opgemerkt dat het Vlaamse cijfer een verschil tussen de geslachten verbergt: 7,6% bij de vrouwen tegenover 11,6% bij de mannen.

VROEGE SCHOOLVERLATERS

5.52 Aandeel vroege schoolverlaters, internationale vergelijking; tweede kwartaal 2006, in %.

De vroege schoolverlaters worden door Europa gedefinieerd als jongeren van 18 tot 24 jaar die geen kwalificatie hebben behaald van het niveau ISCED 3 en die geen onderwijs of opleiding meer volgen. In de Vlaamse context gaat het over jongeren die niet beschikken over een diploma van het ASO, TSO of KSO, een getuigschrift BSO, een getuigschrift van de leertijd, een eindgetuigschrift van het buitengewoon secundair onderwijs (opleidingsvormen 3 & 4) of een eindgetuigschrift deeltijds beroepssecundair onderwijs én geen onderwijs of opleiding meer volgen. Door een wijziging in de operationalisering van de LFS zijn de cijfers voor 2006 niet vergelijkbaar met die van vorige jaren. Bron: O&V, Algemene Directie Statistiek, Eurostat.

Schoolverlaters naar de arbeidsmarkt

Tussen februari 2004 en februari 2005 waren er 39.491 mannelijke en 39.305 vrouwelijke **schoolverlaters**. Daarvan schreef iets meer dan 72% zich als werkzoekende in bij de VDAB. Dat is een lichte stijging die te maken heeft met de economische conjunctuur die toen een sterke rem zette op de intrede van jonge schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Ook het sterke aanbod aan e-toepassingen bij de VDAB maakt een inschrijving aantrekkelijk en neemt drempels weg.

Iets minder dan 28% van de schoolverlaters slaagde erin om een baan te vinden zonder ooit als **werkzoekende** ingeschreven te zijn geweest. 15% van alle schoolverlaters was na een jaar nog steeds ingeschreven bij de VDAB. Dat is een lichte daling in vergelijking met de vorige periode. Het aandeel **werkloze** schoolverlaters zonder werkervaring was licht gestegen.

Het aandeel schoolverlaters dat zich nooit inschreef als werkzoekende, ligt hoger bij de vrouwen dan bij de **mannen**. Het aandeel van de werkzoekenden

INSCHRIJVINGEN VDAB

5.53 Evolutie van het aantal ingeschreven schoolverlaters bij de VDAB, van 1993 tot 2004. Bron: VDAB.

mannen —◆—
vrouwen —■—

dat na 1 jaar nog ingeschreven is als werkzoekende, ligt dan weer een stuk lager bij vrouwen dan bij mannen, zowel met als zonder werkervaring.

Schoolverlaters volgens studieniveau en studiegebied

Hoe hoger de **scholingsgraad**, hoe kleiner de kans om werkloos te blijven.

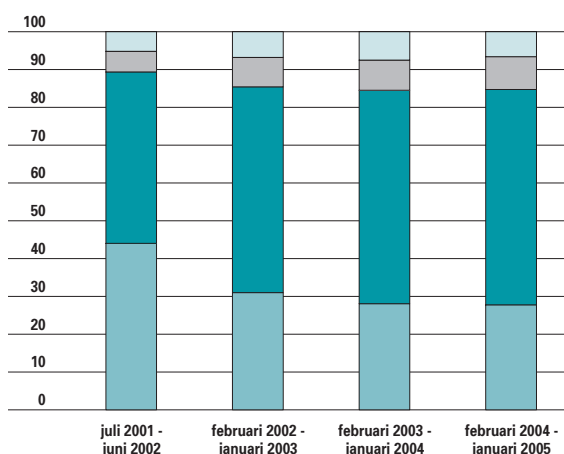
Het aandeel van de laaggeschoolden in het totaal van de schoolverlaters bedraagt 15%. Van alle schoolverlaters die na 1 jaar nog als werkzoekende zijn ingeschreven, is echter 31% laaggeschoold, meer dan het dubbele dus. Bij de hooggeschoolden zien we net het omgekeerde beeld: hun aandeel in de schoolverlaters bedraagt 41%, maar na een jaar maken zij minder dan een vierde uit van de nog

TYPE SCHOOLVERLATERS

	FEBRUARI 2004 - JANUARI 2005		
	TOTAAL	MANNEN	VROUWEN
Niet ingeschreven schoolverlater	27,7	26,6	28,8
Ingeschreven schoolverlater - werk binnen het jaar	57,0	56,9	57,1
Nog werkloos na 1 jaar - met werkervaring	8,6	9,1	8,2
Nog werkloos na 1 jaar - zonder werkervaring	6,7	7,4	5,9

5.55 Aantal schoolverlaters naar geslacht en naar type schoolverlater, februari 2004-januari 2005, in %. Bron: VDAB.

SCHOOLVERLATERS

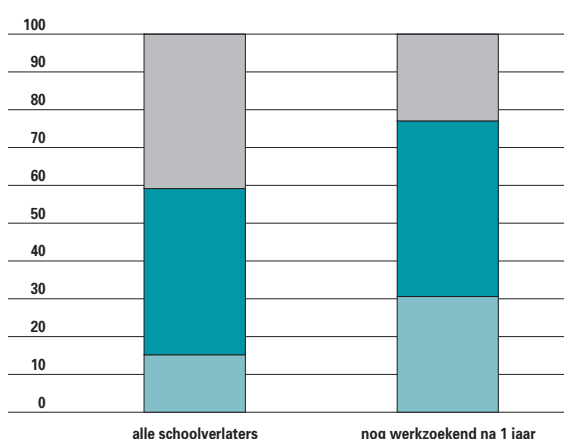

5.54 Evolutie van het aantal schoolverlaters naar type schoolverlater, van juli 2001-juni 2002 tot februari 2004-januari 2005, in %. Bron: VDAB.

werkzoekende schoolverlaters. Het aandeel van de werkloze middengeschoolden ligt een jaar na het verlaten van de school iets hoger dan hun aandeel bij het verlaten van de school.

Bij de groep **laaggeschoolden** blijken vooral schoolverlaters uit het DBSO en de tweede graad van het BSO slecht te scoren. Dat geldt ook voor zij die maximaal de eerste graad van het secundair onderwijs als hoogste scholingsgraad hebben. De **middenstandsopleidingen** behalen het beste

SCHOLINGSGRAAD SCHOOLVERLATERS

5.56 Aantal schoolverlaters en restpercentage dat nog steeds werkloos is, naar scholingsgraad, februari 2004-januari 2005, in %. Bron: VDAB.

hooggeschoold —■—
middengeschoold —■—
laaggeschoold —■—

resultaat van alle studieniveaus. Slechts 3% heeft het afgelopen jaar nooit gewerkt.

Bij de **middengespoolden** ligt het restpercentage op 16%, uitgezonderd voor afgestudeerden met een hoger kunstsecundair diploma, die met een kwart

werklozen na één jaar een opvallend slecht resultaat neerzetten. De derde en vierde graad van het BSO en de derde graad van het TSO scoren goed.

Binnen het hoger onderwijs blijft de formule van één cyclus de onbetwiste koploper. De verschil-

STUDIENIVEAU SCHOOLVERLATERS

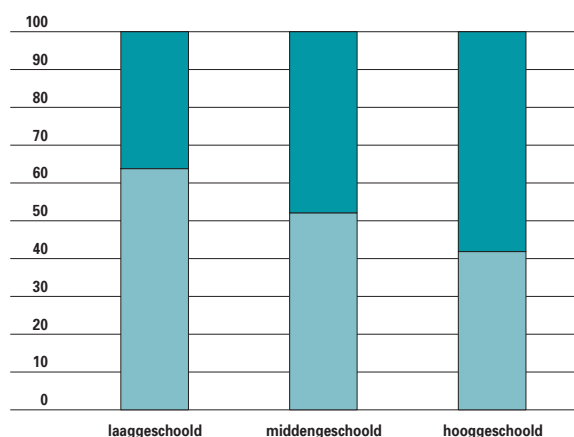
STUDIENIVEAU	AANTAL SCHOOLVERLATERS	FEBRUARI 2004 - JANUARI 2005					
		INSCHRIJVINGEN VDAB		NOG WERKZOEKEND NA 1 JAAR		DYNAMIEK - AANTALLEN ZONDER WERKERVARING	
		IN TOTAAL	PER NIVEAU	IN TOTAAL	PER NIVEAU	IN TOTAAL	PER NIVEAU
Max. SO1	1,5	1,7	81,6	3,8	37,5	4,2	18,5
MO	2,8	2,5	66,5	2,4	13,5	1,2	2,9
DBSO	3,6	4,1	82,0	8,4	35,6	6,2	11,5
ASO2	0,5	0,3	52,8	0,6	20,3	0,9	13,3
BSO2	5,1	6,0	85,5	12,2	36,7	11,2	14,7
TSO2	1,6	1,5	67,8	2,8	26,8	3,6	14,9
KSO2	0,2	0,2	60,9	0,4	28,8	0,6	18,6
ASO3	7,8	6,0	55,2	8,7	17,0	10,9	9,2
BSO3+4	18,0	19,5	78,3	19,4	16,5	17,3	6,4
TSO3	17,0	17,3	73,7	16,6	15,0	18,6	7,3
KSO3	1,1	0,9	61,6	1,7	24,6	2,0	12,4
HOBUI1C	20,6	22,2	77,8	11,0	8,1	9,4	3,0
HOBUI2C	6,1	6,3	74,5	3,8	9,6	4,5	4,9
UNIV	14,1	11,4	58,4	8,2	8,8	9,4	4,4
totaal (N)	78.796	56.952	72,3	12.046	15,3	5.253	6,7

STUDIENIVEAU	AANTAL SCHOOLVERLATERS	FEBRUARI 2003 - JANUARI 2004					
		INSCHRIJVINGEN VDAB		NOG WERKZOEKEND NA 1 JAAR		DYNAMIEK - AANTALLEN ZONDER WERKERVARING	
		IN TOTAAL	PER NIVEAU	IN TOTAAL	PER NIVEAU	IN TOTAAL	PER NIVEAU
Max. SO1	2,3	1,9	59,6	3,7	24,9	3,5	11,9
MO	2,6	1,7	48,0	1,4	8,6	0,8	2,3
DBSO	3,2	3,8	85,1	7,4	35,5	4,2	10,0
ASO2	0,5	0,4	57,7	0,5	16,0	0,6	9,5
BSO2	4,7	5,6	84,5	10,9	35,6	8,6	13,8
TSO2	1,5	1,5	70,2	2,6	26,3	2,8	13,8
KSO2	0,2	0,2	65,1	0,3	28,6	0,4	16,7
ASO3	6,3	5,4	61,5	7,1	17,5	8,4	10,2
BSO3+4	20,2	20,0	71,2	18,3	14,0	14,4	5,4
TSO3	16,1	16,8	75,1	14,8	14,3	14,8	7,0
KSO3	0,8	0,8	68,6	1,3	25,2	1,5	14,1
HOBUI1C	21,6	23,6	78,5	14,4	10,3	16,3	5,8
HOBUI2C	5,8	6,3	78,0	6,1	16,3	8,3	11,0
UNIV	14,2	12,1	61,3	11,3	12,3	15,3	8,2
totaal (N)	75.581	54.334	71,9	11.717	15,5	5.764	7,6

5.57 Aantal schoolverlaters naar studieniveau en naar type schoolverlater, februari 2004-januari 2005.
Bron: VDAB.

GESLACHT SCHOOLVERLATERS

5.58 Aantal schoolverlaters naar scholingsgraad en geslacht, februari 2004, in %. Bron: VDAB.

vrouwen ■
mannen ■

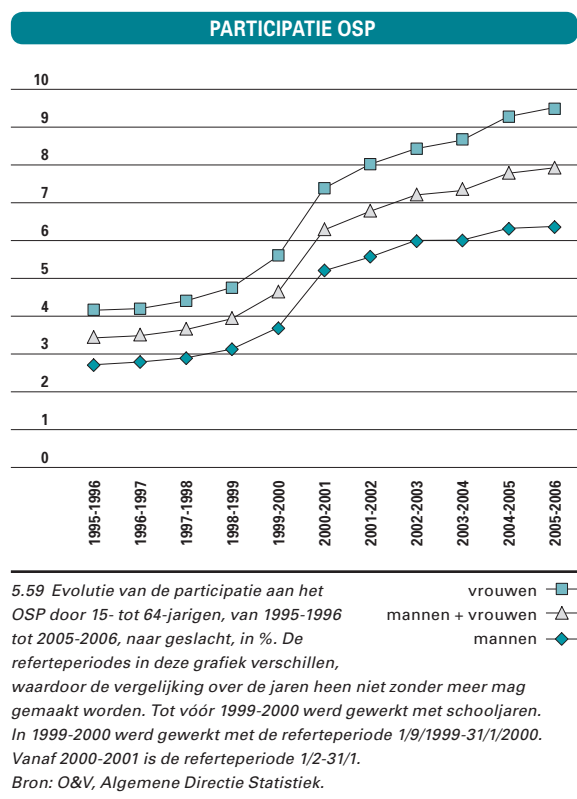
len met het hoger onderwijs van twee cycli en het universitair onderwijs verkleinen wel, doordat deze studieniveaus een nog sterkere verbetering optekenen dan het **hoger onderwijs van één cyclus**. Ook het aandeel hooggeschoolde schoolverlaters die 1 jaar na het afstuderen nog geen werkervaring opdeden, is spectaculair gedaald en bedraagt nu 4%. Naarmate het scholingsniveau stijgt, vindt men steeds meer vrouwen bij de schoolverlaters. Bijna twee derde van de schoolverlaters zonder enig getuigschrift of diploma is een man. **Mannelijke schoolverlaters** zijn oververtegenwoordigd bij alle vormen van de 2de graad secundair onderwijs, de middenstandsopleidingen en het DBSO. Bij de middengeschoolden zijn de geslachten redelijk in evenwicht. Alleen bij een hoger technisch secundair diploma zijn de mannen duidelijk in de meerderheid. **Vrouwen** domineren bij de diploma's hoger kunst- en beroepssecundair onderwijs, het universitair onderwijs en vooral het hoger onderwijs van één cyclus. Slechts in het hoger onderwijs van twee cycli, met overwegend technische richtingen, vinden we opnieuw meer mannelijke dan vrouwelijke schoolverlaters terug.

5.8 Levenslang leren

Sinds de jaren negentig is levenslang leren nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Onderwijs en opleiding gedurende de hele levensweg verhogen de concurrentiekracht en de persoonlijke inzetbaarheid en gaan sociale uitsluiting tegen. Op de Top van Lissabon in maart 2000 selecteerde de Europese Raad de deelname aan levenslang leren als een structurele indicator. De Vlaamse Regering deed dit ook in het Pact van Vilvoorde en stimuleert het levenslang leren via opleidingscheques, vrijstelling van inschrijvingsgelden, opleidingspremies...

Onderwijs voor sociale promotie

In het schooljaar 2005-2006 waren er 326.755 inschrijvingen in het onderwijs voor sociale promotie (OSP). Dit komt overeen met bijna 8% van de 15- tot 64-jarige bevolking. In de laatste tien jaar zit OSP duidelijk in de lift.

Begeleid Individueel Studeren

Begeleid individueel studeren (B.I.S.) telde in 2005 22.431 inschrijvingen, wat neerkomt op 0,5 procent van de totale groep 15- tot 64-jarigen. Het B.I.S. is de enige opleidingsvorm binnen het volwassenenonderwijs die in 2005 zowel in absolute als in relatieve termen minder inschrijvingen kende.

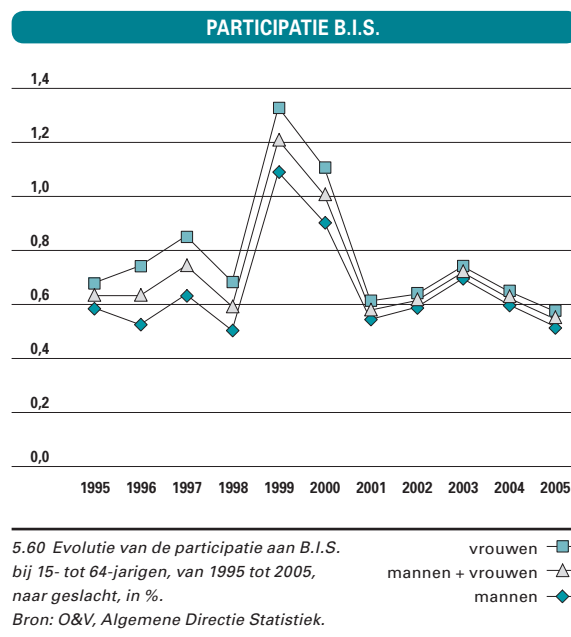
Basiseducatie

De deelname aan de basiseducatie blijft stijgen. In 2005-2006 waren er 31.838 cursisten, ofwel zo'n 0,8% van de 15- tot 64-jarige bevolking.

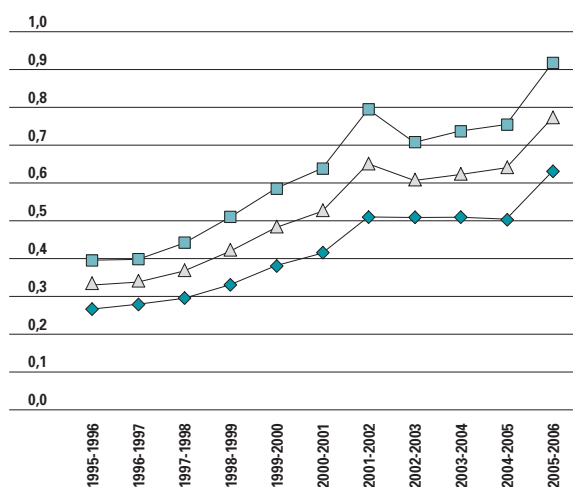
Deeltijds kunstonderwijs

In het schooljaar 2005-2006 volgde 1,4% van de groep 15- tot 64-jarigen deeltijds kunstonderwijs (DKO). Bijna tweederde van alle ingeschrevenen in het DKO zijn 6- tot 14-jarigen. In die leeftijdsgroep volgt één op de zes DKO.

Zowel in het onderwijs voor sociale promotie, het begeleid individueel studeren, de basiseducatie als

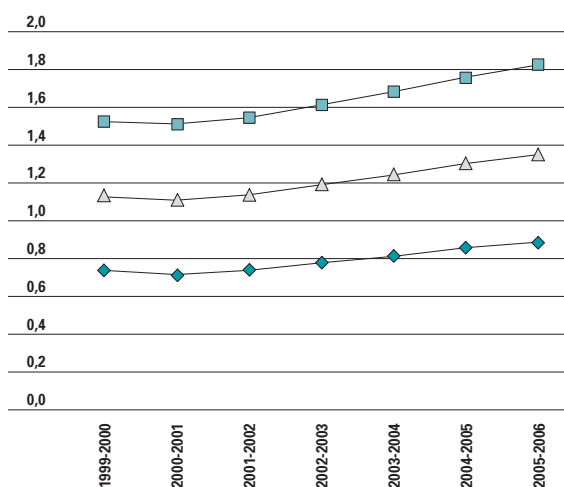

PARTICIPATIE BASESEDUCATIE

5.61 Evolutie van de participatie aan basiseducatie bij 15- tot 64-jarigen, van 1995-1996 tot 2005-2006, naar geslacht, in %. Bron: O&V, Algemene Directie Statistiek.

PARTICIPATIE DKO

5.62 Evolutie van de participatie aan het DKO bij 15- tot 64-jarigen, van 1999-2000 tot 2005-2006, naar geslacht, in %. Bron: O&V, Algemene Directie Statistiek.

het deeltijds kunstonderwijs zijn vrouwen het best vertegenwoordigd.

Ondernemersopleidingen

De ondernemersopleiding bereidt de kandidaat-zelfstandige of -ondernemer voor op het beheer van een zaak of de leiding van een KMO. Voor de gereguleerde beroepen is het behalen van een diploma een middel om het vestigingsattest te

ONDERNEMERSOPLEIDING

TYPE VORMING	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Bedrijfsbeheer	8.911	7.158	7.134	6.904	7.741
Beroepskennis	22.609	23.330	19.551	20.913	23.369

5.63 Evolutie van het aantal deelnemers aan de ondernemersopleiding, naar type vorming, van 2001-2002 tot 2005-2006. Bron: Syntra.

verwerven. Voor het eerst sinds 2001-2002 stijgt het aantal cursisten 'Bedrijfsbeheer' tot 7.741 cursisten. 'Beroepskennis' bereikt met 23.369 deelnemers zijn hoogste niveau.

Land- en tuinbouwvorming

Het aanbod land- en tuinbouwvorming bestaat uit voordrachten, korte vormingsactiviteiten, stages en cursussen voor de land- en tuinbouwers. De vormingscursussen nemen veruit het grootste aantal uren van de landbouwvorming voor zich. Na het recordjaar 2003 zette zich een daling in. Die komt vooral op rekening van de cursussen, met een vermindering van ruim een derde ten opzichte van 2003.

De informaticaopleidingen blijven veruit het grootste aantal uren voor hun rekening nemen, maar het aantal uren is op twee jaar tijd bijna gehalveerd. De

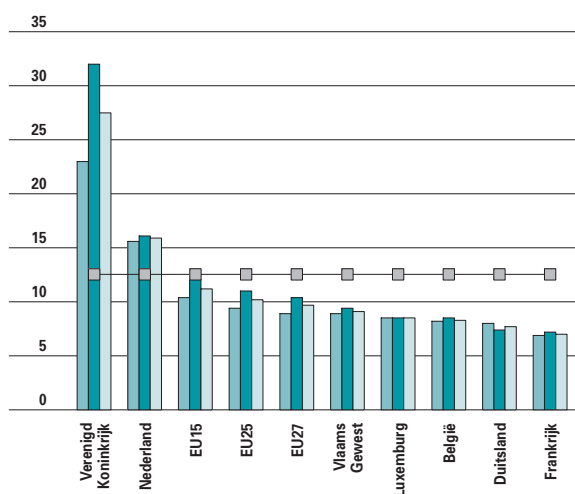
LANDBOUWVORMING

TYPE VORMING	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Cursussen	18.708	21.178	16.941	15.639	16.659	16.495	17.757	17.325	17.263	19.127	16.416	12.467
Korte vorming	8.677	10.964	10.041	9.945	10.077	9.755	10.511	9.695	10.390	9.871	10.695	12.220
Voordrachten	2.714	2.309	2.436	2.681	2.805	2.953	2.954	3.076	3.086	2.941	2.908	2.791
Stage-uren	30	48	192	1.926	2.694	2.070	1.959	2.415	2.436	2.639	3.872	4.956
Totaal	30.129	34.499	29.610	30.191	32.235	31.273	33.181	32.511	33.175	34.578	33.891	32.434

5.64 Evolutie van het aantal gerealiseerde uren land- en tuinbouwvorming gegeven door erkende vormingscentra, naar type vorming, van 1994 tot 2005. Voorlopige cijfers voor 2005. Bron: Agentschap Landbouw en Visserij.

DEELNAME OPLEIDING OF FORMING

5.65 Aandeel van de 25-64-jarigen dat aan een of andere vorm van opleiding of vorming deelnam gedurende de vier weken voorafgaand aan de 'Arbeidskrachtenenquête', naar geslacht, internationale vergelijking, jaargemiddelde 2005, in %. Benchmark 2010: 12,5%.

Noot: Eurostat stelt voor het eerst jaargemiddelden ter beschikking over de deelname aan levenslang leren. De cijfers voor 2005 kunnen dan ook niet vergeleken worden met de cijfers die vorig jaar in VRIND verschenen voor het jaar 2004.

Bron: O&V, Algemene Directie Statistiek, Eurostat.

onderwijs zijn, in het volwassenenonderwijs, op de werkvloer, enzovoort. Vlaanderen onderschrijft deze doelstelling in het Pact van Vilvoorde.

Het Europese gemiddelde (27 lidstaten) lag in 2005 op 9,7%. De Scandinavische landen scoren traditioneel zeer goed. Bij onze buurlanden valt vooral de prestatie van het Verenigd Koninkrijk op. Het Vlaamse Gewest scoort licht onder het Europese gemiddelde, maar doet het wel opmerkelijk beter dan onze Franse en Duitse burens.

Behalve in Duitsland nemen meer vrouwen deel aan opleiding en vorming dan mannen. In het Vlaamse Gewest is het verschil kleiner dan gemiddeld in Europa.

cursussen bedrijfsleiding zijn de tweede grootste groep. Hier gaat het vooral om starterscursussen, maar ook die zijn fors gedaald. Onder impuls van de cursussen kunstmatige inseminatie blijft de rundveesector de meest actieve landbouwsector. De forse groei van de cursussen tuinaanleg is een gevolg van de uitbreiding van de doelgroep naar de groendienststen.

Opleidingen VDAB

De opleidingen georganiseerd door de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding zijn opgenomen in het hoofdstuk Werkgelegenheid.

Europese benchmark levenslang leren

Volgens een van de Europese structurele indicatoren, afgesproken op de Europese top van Lissabon, moet tegen 2010 op zijn minst 12,5% van de 25- tot 64-jarigen deelnemen aan onderwijs of vorming. Het gaat steeds om onderwijs en vorming in zeer brede zin. Het kan een opleiding in het hoger

---

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

(in het kader van BB: de namen van de instellingen zijn de officiële op het moment van publicatie)

- EUROPEAN COMMISSION, DG EDUCATION AND CULTURE (2007). Progress towards the Lisbon objectives in education and training - Report based on indicators and benchmarks – Report 2006 (Staff Working Document of the Commission).
- VLAAMS MINISTERIE VOOR LANDBOUW EN VISSERIJ (2006). Jaarverslag Beleidsdomein Landbouw en Visserij 2005. Brussel: Vlaams Ministerie voor Landbouw en Visserij.
- MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS, AFDELING BEGROTING EN GEGEVENSBEHEER (2006). Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief – editie 2005. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS (2006). Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2005-2006. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- OECD (2006). Education at a Glance. OECD Indicators. 2006. Parijs: OECD.
- VDAB (2006). Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen. 21ste studie 2004 - 2005. Brussel: VDAB-Databeheer en -analyse.
- Syntra (2006). Activiteitenverslag 2005. Brussel: Syntra.
- VLAAMS MINISTERIE VOOR ONDERWIJS EN VORMING (2007). Allochtonen in het hoger onderwijs – Factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten. Brussel: Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

Websites

- AgIOOn – Agentschap voor Infrastructuur in het onderwijs
<http://www.agion.be>
  - Brussels OnderwijsPunt, Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), directie Onderwijs
<http://bop.vgc.be>
  - Europese Commissie, Directoraat-Generaal Onderwijs en Vorming
<http://europa.eu.int/comm/education>
  - Europese Commissie, Eurostat
<http://epp.eurostat.cec.eu.int>
  - Europese Commissie, Eurydice
<http://www.eurydice.org>
  - FOD Economie - Algemene Directie Statistiek
<http://www.statbel.fgov.be>
  - Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming
<http://www.ond.vlaanderen.be>
  - Vlaams Ministerie voor Landbouw en Visserij
<http://www.vlaanderen.be/landbouw>
  - OBPWO
<http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo>
  - Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)
<http://www.oecd.org>
  - Steunpunt Loopbanen doorheen Onderwijs naar Arbeidsmarkt
<http://www.steunpuntloopbanen.be>
  - Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (WAV)
<http://www.steunpuntwav.be>
  - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)
<http://www.unesco.org>
  - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB)
<http://vdab.be/trends>
  - Vlaams Agentschap voor Ondernemersvorming (SYNTRA)
<http://www.syntra.be>
  - Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR)
<http://www.vlir.be>
  - Vlaamse Onderwijsraad (Vlor)
<http://www.vlor.be>
-

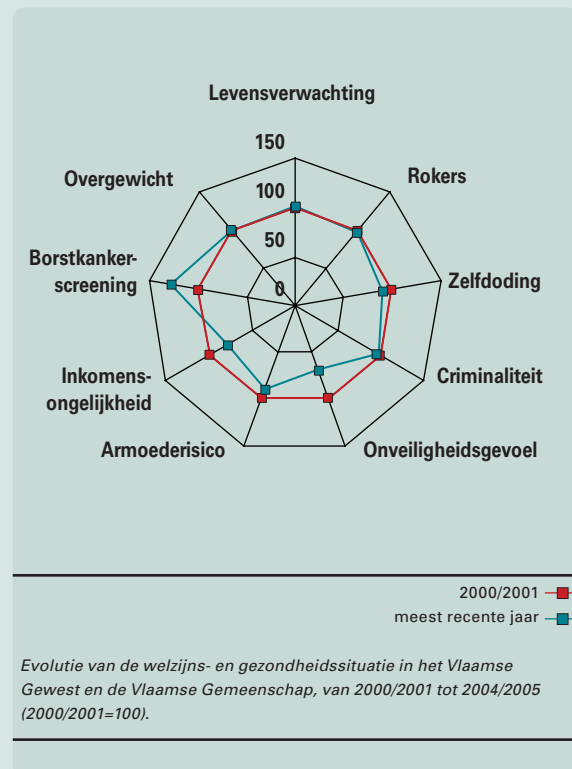
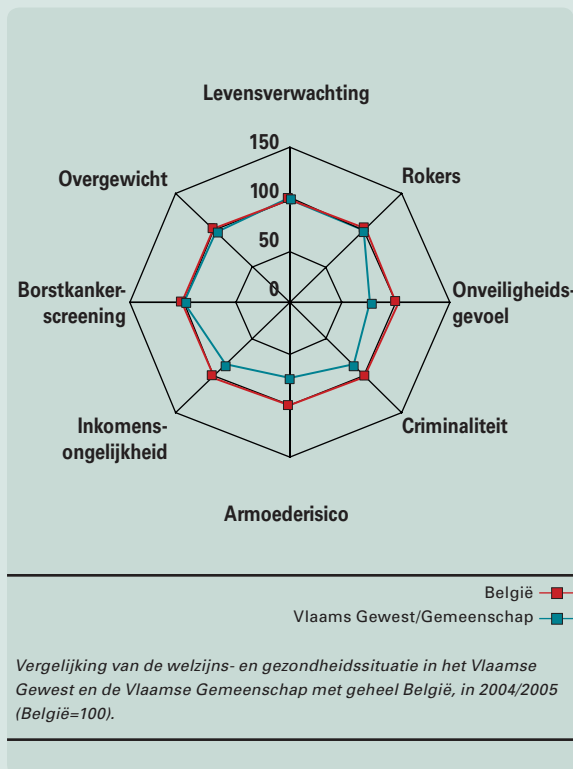
- **Leerlingen** De leerlingenaantallen hebben betrekking op het aantal ingeschreven leerlingen en studenten op 1 februari 2006. De leerlingen en studenten die ingeschreven zijn in Franstalige scholen of in Franstalige afdelingen van Nederlandstalige scholen onder de bevoegdheid van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap worden niet in dit cijfermateriaal opgenomen. In het hogescholenonderwijs en het universitair onderwijs worden de regelmatige hoofdschrijvingen in de professioneel en academisch gerichte bachelorsopleidingen, in de mastersopleidingen, en in de basisopleidingen in afbouw geregistreerd. In het onderwijs voor sociale promotie, het deeltijds kunstonderwijs en B.I.S. wordt het aantal inschrijvingen geteld. Dit aantal ligt hoger dan het aantal fysieke personen, omdat een leerling voor meerdere cursussen ingeschreven kan zijn. In het onderwijs voor sociale promotie wordt het aantal inschrijvingen in opleidingen gestart binnen de referteperiode (van 1 februari tot en met 31 januari) geteld. Leerlingen die omwille van een langdurige ziekte les volgen in het buitengewoon onderwijs (de zogenaamde type-5-leerlingen) worden, om dubbelstellingen te vermijden, niet in het cijfermateriaal opgenomen (buitengewoon kleuteronderwijs: 132 leerlingen, buitengewoon lager onderwijs: 203 leerlingen, buitengewoon secundair onderwijs: 240 leerlingen).
- **BAMA-structuur en -opleidingen** Vanaf het academiejaar 2004-2005 wordt de bachelor-masterstructuur (BAMA-structuur) progressief jaar na jaar ingevoerd aan de Vlaamse hogescholen en universiteiten. De afbouw van de bestaande opleidingen gebeurt parallel met de opbouw van de bachelors- en mastersopleidingen. Vanaf het academiejaar 2010-2011 kunnen universiteiten en hogescholen nog slechts opleidingen volgens de BAMA-structuur aanbieden met uitzondering van de opleidingen in het studiegebied diergeneeskunde, waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2010-2011 en van de opleidingen in het studiegebied geneeskunde waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2011-2012. Al de bachelors- en mastersopleidingen zijn erkend door een besluit van de Vlaamse regering. In Vlaanderen worden volgende BAMA-opleidingen georganiseerd:
  - Professioneel gerichte bachelors aan hogescholen;
  - Academisch gerichte bachelors aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten;
  - Masters aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten.
- **Personeel** Gegevens afkomstig van het Departement Onderwijs: De personeelsstatistieken registreren enkel het personeel dat ofwel rechtstreeks door het Departement Onderwijs wordt betaald ofwel van wie de lonen ten laste van de werkingsenveloppe van het hogescholenonderwijs zijn. Het personeel van de universitaire sector en het meester-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs zitten niet in de statistieken van het Departement Onderwijs. De gesubsidieerde contractuelen evenmin omdat zij niet volledig door het Departement Onderwijs betaald worden. Binnen het onderwijspersoneel maken we een onderscheid tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën. Het bestuurspersoneel bestaat uit directeurs, adjunct-directeurs, technisch-adviseurs en technische adviseurs-coördinatoren. Het onderwijzend personeel vervult effectief een lesopdracht. De andere personeelscategorieën bestaan uit het administratief personeel, het ondersteunend personeel, het werkliedenpersoneel van het gemeenschapsonderwijs, het opvoedend hulppersoneel, het paramedisch personeel, het CLB-personeel, het inspectiepersoneel, het personeel van de pedagogische begeleiding, het personeel van de semi-internaten en de kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs. Het onderwijspersoneel drukken we in budgettaire fulltime-equivalenten uit. De budgettaire fulltimes zijn het resultaat van de sommatie van alle deelopdrachten van alle personeelsleden (m.a.w. met inbegrip van de vervangingen van minder dan één jaar). Bij het hogescholenonderwijs zijn de lesopdrachten van de gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer in de budgettaire fulltimes opgenomen. Alle gegevens hebben betrekking op de maand januari omdat deze maand representatief voor het schooljaar is, behalve voor het schooljaar 2000-2001 (februari). Voor het beleids- en ondersteunend personeel, de GOK-leerkrachten en de ICT-coördinatoren werd december als basis genomen. In de grafieken die enkel op Vlaanderen betrekking hebben, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen opgenomen. In de grafieken waar een internationale vergelijking gemaakt wordt, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen níet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. We volgden hiervoor de OESO-instructies. Gegevens afkomstig van de VLIR:

De personeelsgegevens voor het universitair onderwijs zijn afkomstig van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), en hebben betrekking op 1 februari 2006.

- **Budget** Het onderwijsbudget wordt uitgedrukt in termen van beschikbare beleidskredieten die jaarlijks in de aangepaste uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap worden ingeschreven. De beleidskredieten zijn de uitgaven waartoe de overheid zich in een bepaald begrotingsjaar engageerde. Deze kredieten omvatten de niet-gesplitste kredieten (NGK), de gesplitste vastleggingskredieten (GVK), de variabele kredieten (VRK), de machtigingen (MAC) en de bijkredieten voor vorige jaren (BVJ), verminderd met de vereffeningkredieten en de uitgaven voor de schuldenlast. De term ‘beschikbare kredieten’ betekent dat deze kredieten naast de hierboven vermelde kredieten ook het aandeel in de globale provisies (vnl. index en CAO) en kredietherschikkingen omvatten. De internationaal vergelijkbare indicator geeft de financiële inspanning weer die de overheid van een bepaald land of regio ten gunste van het onderwijs levert, en dit in verhouding tot het bruto binnenlands of bruto regionaal product. Volgens de OESO-definitie wordt dit Vlaams onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanningen voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van het Syntra, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen van het onderwijspersoneel en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.
- **Overheidskost per leerling** Op internationaal vlak wordt de kost per leerling op basis van het aantal financierbare studenten berekend en in US-dollarequivalenten uitgedrukt. Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in vergelijking met het BBP per capita worden berekend door de onderwijsuitgaven per student in de nationale munteenheid af te zetten als percentage van het BBP per capita, ook in de nationale munteenheid. In de gevallen waarbij de onderwijsuitgaven en de BBP-data een andere referentieperiode beslaan, worden de onderwijsdata aan de referentieperiode van de BBP-data aangepast. Men maakt daarbij gebruik van de inflatieratio's.
- **Scholingsgraad** Percentage van de bevolking dat een bepaald onderwijsniveau succesvol beëindigd heeft. De internationale categorie ‘lager secundair onderwijs’ stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad of de tweede graad van het secundair onderwijs overeen. Tot de opleidingen van universitair niveau behoren naast de opleidingen aan de universiteiten ook de twee-cycli-opleidingen aan de hogescholen. Het niet-universitair hoger onderwijs omvat naast het hogescholenonderwijs van één cyclus ook de mensen met een HOSP-diploma. De bron voor de Belgische en Vlaamse gegevens in deze indicator is de jaarlijkse ‘Doorlopende Enquête naar de Arbeidskrachten’ uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek.
- **Leeftijdsgegevens van het Vlaams onderwijspersoneel in internationaal perspectief** In de vergelijking worden de onderwijsniveaus als volgt gedefinieerd:
  - het kleuteronderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon kleuteronderwijs;
  - het lager onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon lager onderwijs;
  - het secundair onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon secundair onderwijs, het deeltijds secundair onderwijs en het secundair onderwijs voor sociale promotie;
  - het hoger onderwijs omvat het hogescholenonderwijs, het universitair onderwijs en het hoger onderwijs voor sociale promotie.In de data omtrent onderwijzend personeel zijn een aantal directie-ambten meegeteld. Als referentie namen we de vroegere EU15-landen waarvoor data beschikbaar waren. Omdat we deze gegevens zelf van de OESO-website downloadden, is er geen OESO- of Europees gemiddelde beschikbaar. In de grafieken met een internationale vergelijking zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen niet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. Het onderwijzend personeel van het OSP is daarentegen wél in de internationale cijfers voor Vlaanderen opgenomen. We volgden hiermee steeds de OESO-instructies.
- **Leerling-leerkracht-ratio** De leerling-leerkracht-ratio geeft aan hoeveel leerlingen er zijn per bezoldigd onderwijzend personeelslid. Het geeft dus geen beeld van de gemiddelde klasgrootte. Ook het buitengewoon onderwijs werd in het Vlaamse cijfermateriaal geïntegreerd. De omkadering is er groter dan in het gewoon onderwijs. Ook het deeltijds onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie zijn in de cijfergegevens vervat. Voor de personeelsgegevens moet erop gewezen worden dat al het onderwijzend personeel (budgettaire fulltime-equivalenten) opgenomen is. Zo zitten er personeelsleden in de cijfers die geen klasleerkracht zijn, bijvoorbeeld taakleerkrachten. Ook personeelsleden die zorgen voor vervangingen van minder dan een jaar werden in de basisgegevens opgenomen. We volgen daarmee de OESO-instructies over de ‘coverage’ en hun definities over leerkrachten.

- Salariëring van leerkrachten** Deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten in het onderwijs. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-databank. De salarissen zijn aangepast volgens de ‘Purchasing Power Parity’ (PPP), zodat vergelijkingen tussen de landen verantwoord zijn. Deze PPP-index wordt jaarlijks door de OESO samengesteld en is een coëfficiënt die per land de koopkracht weergeeft. Er wordt een onderscheid tussen het aanvangs-, het middencarrière- en het maximumsalaris van leerkrachten gemaakt. Het aanvangssalaris is het gemiddeld brutosalaris per jaar voor een voltijds aangestelde leerkracht in het begin van zijn/haar loopbaan met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Het middencariëresalaris verwijst naar het gemiddeld brutosalaris per jaar na 15 jaar loopbaan voor een voltijds aangestelde leerkracht met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Hetzelfde geldt voor het maximumsalaris, met dit verschil dat de berekening gebeurt op basis van 27 jaar dienstanciënniteit voor leerkrachten in het kleuter-, lager en in de 1ste graad secundair onderwijs en 25 jaar loopbaan voor geaggregeerden in het secundair onderwijs - groep 2. De term ‘brutosalaris’ verwijst naar de geïndexeerde bruto jaarwedde (op basis van januari 2003), verhoogd met de eindejaarstoelage en het vakantiegeld. Voor het ‘hoger technisch en beroepssecundair onderwijs’ – wat overeenkomt met de 2de en 3de graad secundair onderwijs BSO/KSO/TSO – zijn er geen cijfergegevens in de internationale dataverzameling geïntegreerd. In dit soort onderwijs komen te veel verschillende salarisschalen voor om zinvolle gemiddelden te berekenen. Dat is ook in het buitenland het geval, waardoor de OESO besliste om hiervoor geen indicator te berekenen.
- Deelname aan het volwassenonderwijs** De deelname aan het onderwijs voor sociale promotie, het Begeleid Individueel Studeren (B.I.S.), basiseducatie en het deeltijds kunstonderwijs (DKO) worden geanalyseerd. De inschrijvingsgegevens worden gecombineerd met bevolkingsgegevens van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, meer bepaald met de 15-64-jarige bevolking. Er kunnen dubbeltellingen in de cijfers zitten. Iemand kan bijvoorbeeld zowel OSP als DKO volgen en wordt dan twee keer geteld. De cijfergegevens m.b.t. de hier opgenomen Europese indicator zijn afkomstig van de Labour Force Survey (LFS). Het gaat meer bepaald om deze indicator: het percentage van de 25-64-jarige bevolking dat aan één of andere vorm van opleiding of vorming deelnam gedurende de 4 weken voorafgaand aan de survey, naar scholingsgraad. De internationale categorie ‘lager secundair onderwijs’ stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad van het secundair onderwijs overeen. Wie een diploma of getuigschrift van het secundair onderwijs behaalt, meer bepaald wie het tweede leerjaar van de derde graad van het secundair onderwijs succesvol beëindigt, heeft volgens de ISCED-classificatie een scholingsgraad van ‘hoger secundair onderwijs’.
- Schoolverlater** Het Departement Onderwijs voert ieder jaar op 1 februari een telling uit van het aantal leerlingen en studenten. Voor het bepalen van het aantal schoolverlaters van 2005 wordt de telling van 2005 vergeleken met die van 2006. Wie in de eerste telling voorkomt maar niet meer in de tweede, wordt als schoolverlater beschouwd. Deze redenering klopt niet helemaal. Schoolverlaters die een middenstandsopleiding hebben gevolgd, vinden wij hier immers niet terug. Ook schoolverlaters die één of meerdere jaren in het buitenland gestudeerd hebben of studies volgden in een niet erkende onderwijsinstelling of in een onderwijsinstelling die niet onder de bevoegdheid valt van het Departement Onderwijs, komen in deze bestanden niet voor. Wanneer deze schoolverlaters zich inschrijven als werkzoekende bij de VDAB, dan vinden wij ze wel terug in de VDAB-bestanden. Schrijven zij zich niet in als werkzoekende, dan vinden wij ze noch in de onderwijsbestanden, noch in de VDAB-bestanden. De VDAB houdt eveneens een bestand bij van de schoolverlaters die zich als werkzoekende inschrijven in de periode februari -januari . Door het Departement Onderwijs werd dit VDAB-bestand vergeleken met het Onderwijsbestand. Indien een koppeling kon gemaakt worden, dan werden de VDAB-gegevens verrijkt met Onderwijsgegevens. Was een koppeling onmogelijk, dan werden van deze schoolverlaters enkele gegevens ter beschikking gesteld om een verdere analyse mogelijk te maken. De VDAB-bestanden werden verder afgestemd op de registratieperiode binnen Onderwijs. Schoolverlaters die afhaken vóór het einde van het schooljaar of die een nieuw schooljaar aanvatten, maar na het eerste trimester stoppen, worden zo eveneens in rekening gebracht. In tegenstelling tot het voorbije jaar konden nu wel gegevens bekomen worden van Syntra wat betreft de middenstandsopleiding. Daarnaast zijn er nog de personen die één of meerdere jaren studeerden aan een instelling die niet onderworpen is aan de regelgeving van het Departement Onderwijs (privé-onderwijs, onderwijs in een instelling van de Franse Gemeenschap of studies gevolgd in het buitenland). De resultaten van deze groep werd verwerkt aan de hand van VDAB-gegevens.

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

Het ultieme doel van het welzijns- en gezondheidsbeleid is “dat elke mens zich goed kan voelen in zijn vel”. Een betere gezondheid en algemeen welbehagen staan daarbij voorop. Positief in dit verband is dat de grote meerderheid van de bevolking zich gelukkig voelt. Wel kampt 5% naar eigen zeggen met een depressie. Bovendien behoren de Vlaamse zelfdodingcijfers tot de hoogste in Europa. Het voorbije decennium is er geen duidelijke af- of toename geweest van deze cijfers, een kleine piek rond de millenniumwisseling uitgezonderd.

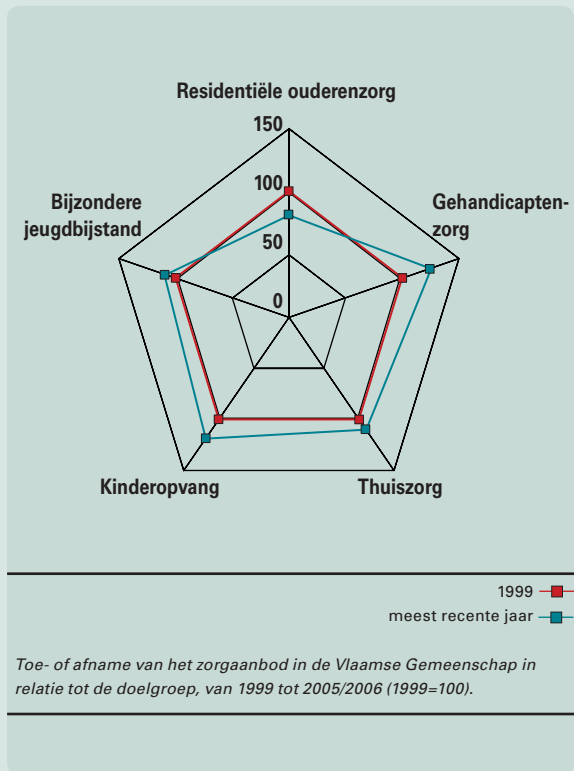
6 hoofdstuk

De levensverwachting, evenals het aantal jaren zonder beperkingen, blijft stijgen. Daarenboven daalt het totale aantal verloren potentiële levensjaren sterk, zowel bij mannen als bij vrouwen. Ondanks de vele campagnes en maatregelen, is de voorbije jaren het percentage volwassen rokers niet gedaald. Dit is wel het geval bij de jongeren. Het problematisch alcoholgebruik is stabiel gebleven en ook overgewicht blijft een probleem vormen. Inzake borstkankerpreventie lijken de campagnes wel enig effect te hebben. De voorbije jaren nam het aantal vrouwen uit de doelgroep dat zich preventief liet screenen duidelijk toe.

Een gevoel van algemeen welbehagen is niet alleen afhankelijk van een goede gezondheid maar evenzeer van een gevoel van veiligheid en

bescherming. Ondanks het feit dat het aantal gerapporteerde misdrijven de laatste jaren min of meer constant bleef, is het subjectieve onveiligheidsgevoel bij de bevolking wel duidelijk gedaald. Op beide vlakken scoort Vlaanderen trouwens duidelijk beter dan de andere gewesten.

Toegankelijke en kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen spelen inzake de gezondheids- en welzijnssituatie uiteraard een belangrijke rol. Het beleid is erop gericht het bestaande zorgaanbod op peil te houden en waar nodig de capaciteit verder uit te breiden. Maar de vraag naar zorg neemt sterk toe. Programmaticcijfers moeten regelmatig worden bijgesteld en dan nog kan niet altijd aan de vraag worden voldaan.

Afgezet tegenover de potentiële doelgroep is het aanbod op vlak van de kinderopvang en de gehandicaptenzorg er de laatste jaren duidelijk op vooruitgegaan. Dat was in mindere mate ook in de bijzondere jeugdbijstand en de thuiszorg het geval. Opvallende uitzondering is de ouderenzorg. Het aantal plaatsen in rusthuizen en serviceflats is in verhouding tot het aantal 80-plussers de laatste jaren voortdurend gedaald. Alle inspanningen ten spijt, leeft nog steeds één

op tien Vlamingen in armoede. Daarmee scoort Vlaanderen wel beter dan de andere gewesten. Het lijkt er bovendien op dat het aandeel Vlamingen dat moet rond komen met een inkomen onder de armoededrempel sinds eind jaren '90 lichtjes is gedaald, al zijn vergelijkingen doorheen de tijd moeilijk wegens een breuk in de tijdreeks. Net als het armoederisico ligt de inkomensongelijkheid in Vlaanderen lager dan in de andere gewesten. Ook deze inkomensongelijkheid is de laatste jaren gedaald.

Armoede uit zich trouwens niet alleen op financieel vlak maar gaat tegelijk gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Zo is het verontrustend dat één op tien volwassenen in een gezin leeft zonder arbeidsinkomen. Inzake onderwijs bestaat er nog steeds een kloof naar gelang de socio-economische positie van de ouders: leerlingen met een meer gegoede achtergrond presteren beter en stromen vaker door naar het hoger onderwijs. Ook de woonsituatie en de gezondheidssituatie van de armste gezinnen is duidelijk minder positief dan die van een gemiddeld gezin.

6.1 Gezondheid

Mortaliteit en morbiditeit

1. Algemene sterfte

In 2004 stierven 55.792 inwoners van het Vlaamse Gewest. Dat zijn er 2.731 minder dan in 2003. Vermoedelijk is de hittegolf van 2003 mee verantwoordelijk voor het hogere **sterftecijfer** in 2003 en vervolgens voor het – mogelijks compenserende – lage sterftecijfer het jaar nadien.

Bij vergelijkingen in de tijd moeten we ook rekening houden met de leeftijdsamenstelling van de bevolking. De vergrijzing is immers een gegeven dat de brutosterftcijfers sterk kan beïnvloeden. Als we de sterfte berekenen zoals die zou zijn indien de leeftjidsverdeling van de bevolking ongewijzigd zou blijven, blijken de sterftcijfers over de voorbije vijftien jaar te dalen. Opvallend: mannen hebben bij een dergelijke berekening hogere sterftetekansen dan vrouwen.

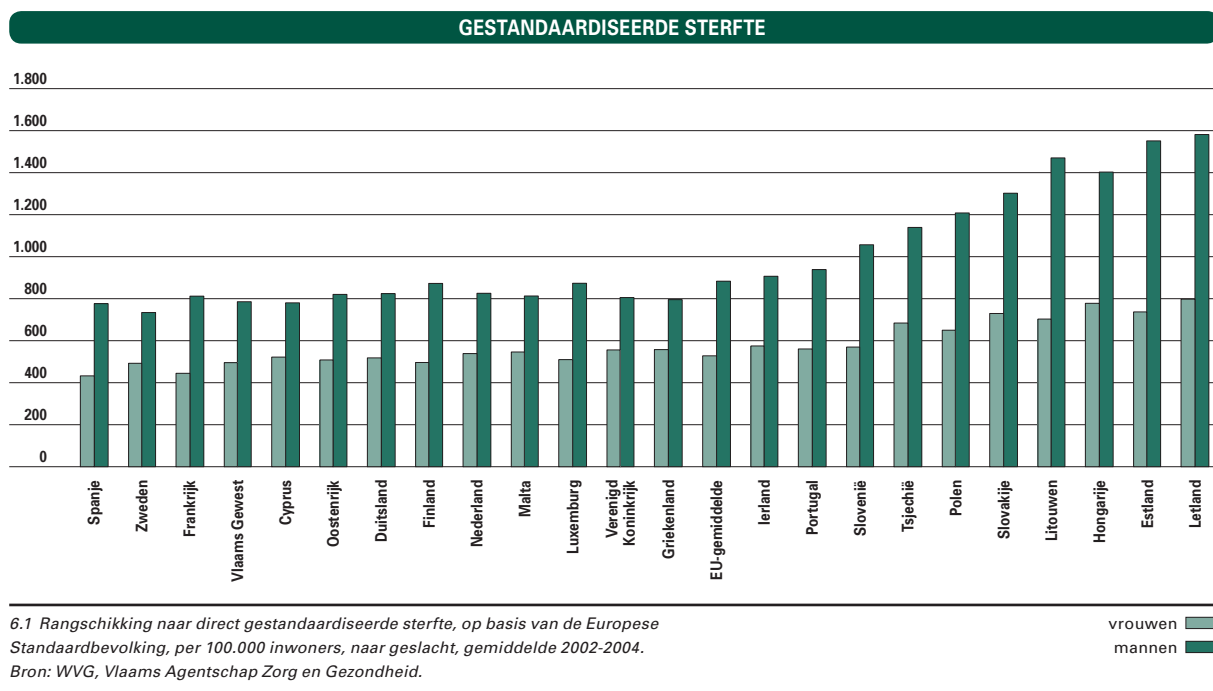
De Vlaamse sterftcijfers zijn laag. Enkel Spanje, Zweden en Frankrijk doen nog beter. Verder valt het op dat de nieuwe Europese lidstaten, met uitzondering van Cyprus en Malta, slecht scoren. Zweden heeft de laagste sterftcijfers voor mannen en Spanje voor vrouwen.

De wintermaanden eisen meer slachtoffers dan de mildere zomermaanden, zelfs indien een lange hittegolf meer slachtoffers eist dan in een normale zomer, zoals in 2003. Dat is voornamelijk te wijten aan longontstekingen en griep.

Aangeboren afwijkingen en verwikkelingen van zwangerschap en bevalling zijn de belangrijkste oorzaken van de hoge sterfte bij zuigelingen. De sterfte bij peuters en kleuters is veel lager, maar toch hoger dan in de daaropvolgende leeftijdsgroepen. Hiervoor zijn vooral ongevallen buiten het verkeer verantwoordelijk, zoals vallen, verdrinken en verstikken. De laagste sterftcijfers zijn te vinden in de groep van 5 tot 14 jaar. Bij adolescenten en jonge volwassenen zijn vervoersongevallen en zelfdoding de belangrijkste **doodsoorzaak**.

Vanaf 30 jaar voor vrouwen en 35 jaar voor mannen stijgen de sterftetekansen exponentieel.

Pas op de leeftijd van 50 jaar (mannen) en 55 jaar (vrouwen) evenaart de sterftetekans weer die van het eerste levensjaar. De vrouwelijke sterftcijfers liggen jaarlijks steeds lager dan de mannelijke. De verschillen tussen mannen en vrouwen beperken zich niet alleen tot aantallen, maar zijn ook te vinden in de

BELANGRIJKSTE DOODSOORZAKEN

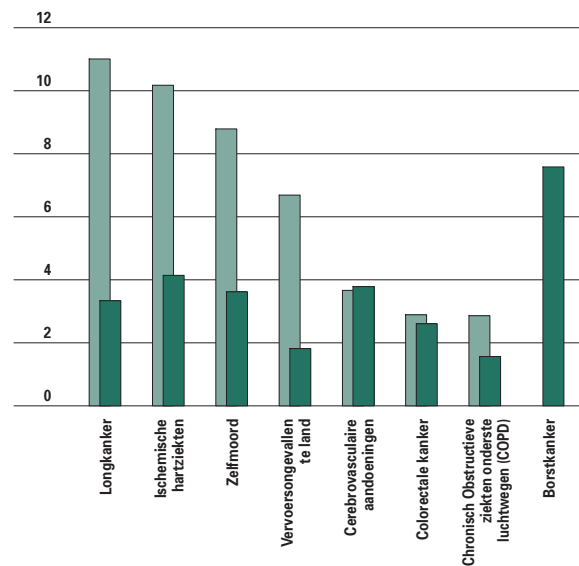
	MANNEN	VROUWEN
0 jaar	Aangeboren afwijkingen (39 / 32%)	Aangeboren afwijkingen (41 / 33%)
1-4 jaar	Niet-vervoersongevallen (4 / 16%)	Niet-vervoersongevallen (5 / 23%)
5-9 jaar	Niet-vervoersongevallen (3 / 19%)	Vervoersongevallen op land (2 / 22%)
10-14 jaar	Vervoersongevallen op land (3 / 16%)	Suicide (3 / 19%)
15-19 jaar	Vervoersongevallen op land (41 / 44%)	Vervoersongevallen op land (11 / 30%)
20-24 jaar	Vervoersongevallen op land (90 / 49%)	Vervoersongevallen op land/Suicide (14 / 30%)
25-29 jaar	Vervoersongevallen op land (59 / 35%)	Suicide (13 / 21%)
30-34 jaar	Suicide (58 / 31%)	Suicide (19 / 24%)
35-39 jaar	Suicide (76 / 33%)	Borstkanker (31 / 19%)
40-44 jaar	Suicide (92 / 22%)	Borstkanker (47 / 18%)
45-49 jaar	Suicide (75 / 12%)	Borstkanker (67 / 19%)
50-54 jaar	Longkanker (125 / 13%)	Borstkanker (101 / 17%)
55-59 jaar	Longkanker (227 / 17%)	Borstkanker (116 / 15%)
60-64 jaar	Longkanker (333 / 19%)	Borstkanker (128 / 15%)
65-69 jaar	Longkanker (397 / 16%)	Borstkanker (143 / 10%)
70-74 jaar	Ischemische hartziekten (579 / 15%)	Ischemische hartziekten (264 / 11%)
75-79 jaar	Ischemische hartziekten (758 / 15%)	Ischemische hartziekten (467 / 12%)
80-84 jaar	Ischemische hartziekten (841 / 15%)	Ischemische hartziekten (756 / 13%)
85+ jaar	Ischemische hartziekten (629 / 12%)	Hartinsufficiëntie (1.360 / 12%)

6.2 Belangrijkste doodsoorzaken per leeftijdscategorie, in 2004, naar geslacht, in aantal en %.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

doodsoorzaken. Tot de leeftijd van 34 jaar sterven mannen en vrouwen aan gelijkaardige doodsoorzaken, daarboven tot en met 69 jaar overlijden vrouwen vooral aan borstkanker, mannen door suicide (35 tot 49 jaar) en longkanker (50 tot 74

VERLOREN POTENTIËLE JAREN

6.3 Verloren potentiële jaren per 1.000 persoons-jaren voor enkele belangrijke doodsoorzaken, leeftijdsgroep 1 tot 74 jaar, naar geslacht, 2004.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

jaar). Daarna volgen bij beiden de ischemische (en andere) hartziekten.

2. Verloren potentiële jaren

Longkanker, ischemische hartziekten, zelfdoding, vervoersongevallen en cerebrovasculaire aandoeningen zijn bij mannen de belangrijkste oorzaken van voortijdige sterfte. Het totaal aantal **verloren potentiële jaren** (VPJ) van mannen is voor 43% te wijten aan deze oorzaken. Het totaal aantal VPJ is bij mannen veel groter dan bij vrouwen.

Bij vrouwen is niet longkanker, maar borstkanker de belangrijkste oorzaak van voortijdige sterfte. De top vijf bij vrouwen bestaat verder uit ischemische hartziekten, cerebrovasculaire aandoeningen, zelfdoding en longkanker. In totaal wordt 37% van de verloren potentiële jaren door deze top vijf veroorzaakt. Borstkanker alleen al neemt 12% voor zijn rekening.

Vervoersongevallen en zelfdoding komen vooral voor op jonge leeftijd, kanker en ischemische aandoeningen op oudere leeftijd.

Het totale VPJ-cijfer daalde de voorbije jaren scherp, zowel bij mannen als bij vrouwen. Die is vooral te danken aan minder dodelijke vervoersongevallen. Ook voor kanker en hart- en vaatziekten viel het VPJ-cijfer terug. De enige cijfers die licht stegen, zijn die voor zelfdoding, longkanker bij vrouwen en algemene infectieziekten.

3. Beperkingvrije levensverwachting

Bij de geboorte is de levensverwachting van mannen 77,5 jaar, waarvan er 67 zonder beperkingen zouden moeten zijn. Vrouwen hebben bij de geboorte een **levensverwachting** van 83 jaar, waarvan 69,5 **zonder beperkingen**. Vrouwen leven dus langer dan mannen, maar ze tellen ook meer jaren in slechte gezondheid.

4. Foeto-infantiele sterfte

In 2004 stierven 497 kinderen voor hun geboorte of tijdens hun eerste levensjaar. Het sterfterisico daalt na de geboorte van dag tot dag. Hoeveel kans een boreling maakt om het eerste jaar te overleven, hangt in grote mate af van het gunstige verloop van de zwangerschap: een langere zwangerschapsduur en hoger geboortegewicht verminderen merkelijk het risico.

De risico's om een kindje te verliezen, zijn niet gelijk voor alle moeders. Vooral tienermoeders, oudere moeders, Turkse en Marokkaanse moeders, en moeders zonder partner lopen een hoger risico. Het aantal **foeto-infantiele overlijdens** schommelt rond 9 per 1.000, waarvan 4 per 1.000 door **doodgeboorte**. De **infantiele sterfte** van levendgeborenen is de voorbije jaren licht gedaald.

5. Chronische aandoeningen

Eén op de vijf Vlamingen, zowel mannen als vrouwen, geeft aan één of meerdere **langdurige aandoeningen** te hebben. Dit cijfer verschilt wel duidelijk naargelang de leeftijd.

Bij mannen is de meest gerapporteerde aandoening allergie. Ook hoge bloeddruk, ernstige rugaandoeningen en gewrichtsslijtage komen frequent voor, vooral bij 65-plussers. In die groep klaagt men vooral over hartlijden, prostaataandoeningen, chronisch longlijden en gewrichtsontsteking. Ook bij vrouwen zijn de meest gerapporteerde aandoeningen allergie en hoge bloeddruk. Daarna volgen gewrichtsslijtage, migraine en ernstige rugaandoeningen. Vrouwen boven de 65 jaar klagen vooral over hun gewrichten, bloeddruk, rugaandoeningen en osteoporose.

6. Soa, aids en hiv

Sinds het begin van de jaren 1980 werden in België 19.070 personen gediagnosticeerd met een **hiv-infectie**. Voor 1.119 onder hen zijn er onvoldoende gegevens om een eventuele dubbel telling uit te sluiten.

In de loop van de voorbije twintig jaar is het aantal nieuwe hiv-infecties in België toegenomen van gemiddeld 1,8 naar 2,9 gerapporteerde gevallen per

BEPERKINGVRIJE LEVENSV ERWACHTING

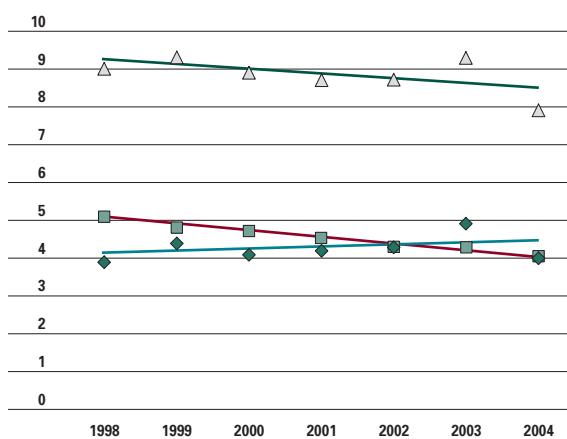
		1997	2001	2004
MANNEN	levensverwachting	75,6	76,4	77,6
	beperkingvrije levensverwachting	63,1	64,5	67,2
	% van het leven zonder beperking	83%	84%	87%
VROUWEN	levensverwachting	81,7	82,3	82,9
	beperkingvrije levensverwachting	67,4	67,3	69,5
	% van het leven zonder beperking	83%	82%	84%

6.4 Evolutie van de levensverwachting en beperkingvrije levensverwachting (DFLE) bij de geboorte, in 1997, 2001, 2004. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

dag, met in 2005 de voorlopig hoogste piek van 1.072 gevallen.

In de groep hiv-geïnficeerden van Belgische nationaliteit bedroeg de man/vrouw-verhouding de afgelopen drie jaar 5,7. Bij de mannen zijn de 35- tot 39-jarigen het zwaarst getroffen, bij de vrouwen de 30- tot 34-jarigen. De gemiddelde leeftijd voor seropositiviteit stijgt lichtjes met de tijd: van 37 jaar in de periode 1992-1996 naar 38,7 jaar tijdens de afgelopen vier jaar. Twee op drie mannen vermelden homo- of biseksuele contacten als waarschijnlijke overdrachtswijze, een kwart heteroseksuele contacten. Bij vrouwen gaat het grotendeels om heterosek-

FOETO-INFANTIELE STERFTE

6.5 Evolutie van de foeto-infantiele sterftecijfers per 1.000 geboortes, van 1998 tot 2004. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

foeto-infantiele sterfte $\triangle$
doodgeboorte $\blacklozen$
infantiele sterfte $\blacksquare$
linear (foeto-infantiele sterfte) ---
linear (infantiele sterfte) ---
linear (doodgeboorte) ---

CHRONISCHE AANDOENINGEN

GESLACHT	EÉN OF MEERDERE LANGDURIGE AANDOENINGEN	ALLERGIE	HOGHE BLOEDDRUK	GEWRICHTSSLUITAGE	ERNSTIGE RUGAANDOENINGEN
man	21,1	11,2	11,0	8,2	8,9
vrouw	21,0	14,2	13,6	12,6	9,9
LEEFTIJDSGROEP					
0-14	10,2	13,6	0,4	0,1	3,8
15-24	10,3	18,1	1,7	0,8	8,4
25-34	12,0	16,6	2,4	3,2	12,9
35-44	18,2	12,6	7,8	5,2	12,2
45-54	24,0	9,6	11,1	9,4	14,0
55-64	30,3	9,4	27,8	19,6	15,2
65-74	33,4	10,5	32,7	31,4	15,2
75+	50,5	9,6	37,1	36,0	15,5

6.6 Aandeel van de bevolking met gerapporteerde chronische aandoening in de afgelopen twaalf maanden, naar geslacht en leeftijd, in 2004, in %.
Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

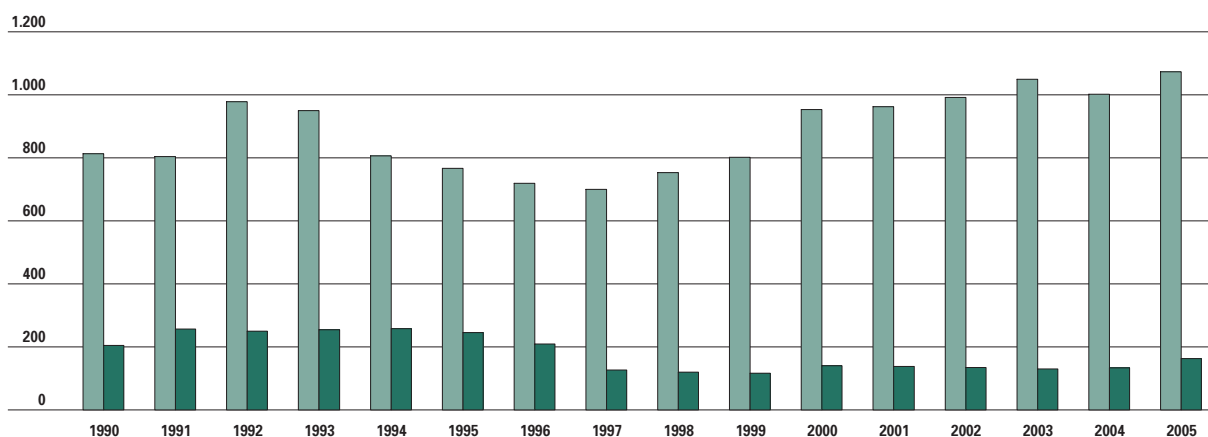
suele overdracht. Druggebruik is belangrijker bij de vrouwen (10% tegenover 4% bij de mannen). De groep seropositieven van andere nationaliteiten heeft een helemaal ander profiel: er zijn ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke geïnficeerden en heteroseksuele overdracht overheerst bij beide geslachten. Drie op de vier van de niet-Belgische geïnficeerden gedurende de afgelopen drie jaar komen uit Subsaharisch Afrika, 13% is Europeaan en 2% is van Noord-Afrikaanse origine. Eind 2005 is er bij 3.537 hiv-geïnficeerde personen **aids** gediagnosticeerd. Van hen zijn inmiddels 1.811 patiënten overleden en 521 werden uit het oog verloren. In de loop van 2005 werden er

maandelijks gemiddeld 14 nieuwe gevallen gediagnosticeerd, in hetzelfde jaar stierven er gemiddeld 3,3 aidspatiënten per maand.

Het aantal nieuwe aidspatiënten stabiliseerde tussen 1991 en 1995 tot gemiddeld 250 gevallen per jaar. Daarna zorgden nieuwe antiretrovirale therapieën voor een belangrijke daling tot in 1998 een stabilisatie optrad.

Een opvallende verschuiving is het moment waarop patiënten hun hiv-diagnose krijgen. Dat gebeurt steeds later in het ziekteproces. Als de diagnose pas gesteld wordt op het moment dat aids doorbreekt, is het te laat om een behandeling met aidsremmers op te starten. In 1995 werd 20% van de hiv-diagnoses

HIV EN AIDS

6.7 Evolutie van het aantal nieuwe hiv-seropositieven en aidsgevallen, België, van 1990 tot 2005.
Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

HIV
AIDS

laattijdig gesteld, de jongste jaren loopt dit op tot 40%. Deze verschuiving is te merken bij zowel homo/biseksuele als heteroseksuele patiënten.

Seksueel overdraagbare aandoeningen zijn sinds 2001 sterk toegenomen. Die trend wordt ook in andere Europese landen gevoeld. Vermoedelijk heeft dit te maken met een groter gevoel van veiligheid, vooral bij homo- en biseksuele mannen. Dat heeft uiteraard ook zijn repercussies bij de verspreiding van hiv.

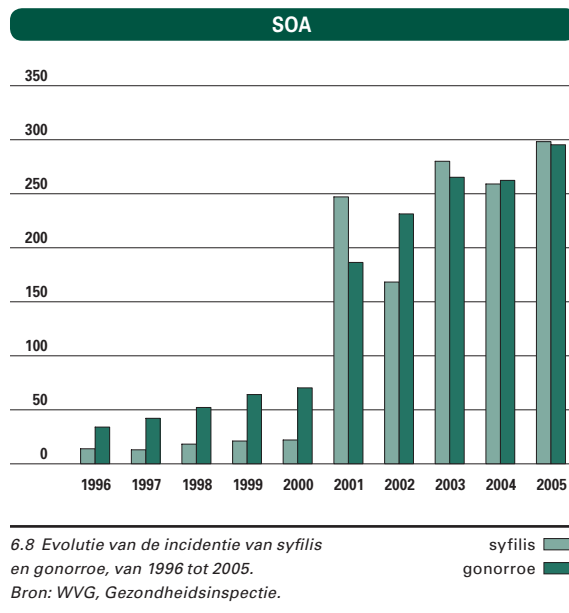
Het aantal **syfilisgevallen** bereikte in 2005 een piek met 4,9 nieuwe gevallen per 100.000 inwoners. Opvallend is het hoge aantal registraties in Antwerpen.

Gonorrhoe is de meest besmettelijke bacteriële soa, waarmee ze een prima indicator is voor onveilig seksueel gedrag. De jongste vijf jaar is het aantal gevallen fors toegenomen, met eveneens een piek van 4,9 nieuwe gevallen per 100.000 inwoners in 2005. Ook hier vallen de hoge cijfers op in Antwerpen.

Zwangerschap, geboorte en adoptie

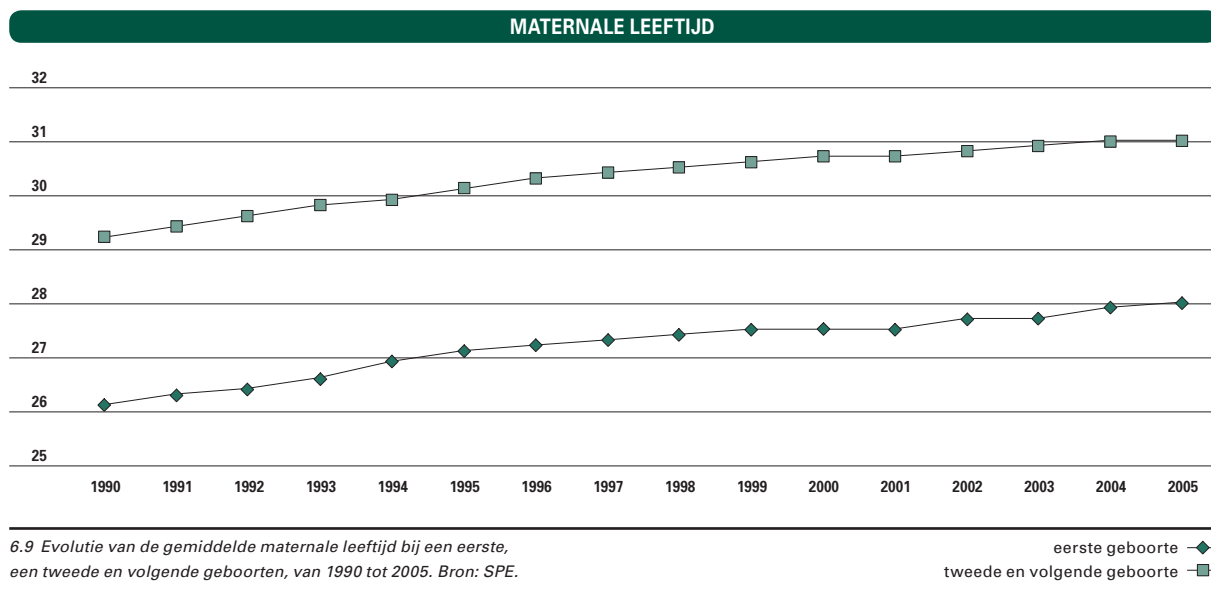
Met 64.228 **geboorten** was 2005 een erg vruchtbaar jaar, 1.571 meer dan het jaar voordien. Het was zelfs van 1993 geleden dat er nog zoveel baby's geboren werden. In vergelijking met het daljaar 2002 is er een groei van 7%.

Het aantal geboorten na een **medisch begeleide bevruchting** was nooit hoger, met 4,7% van het totale aantal in 2005. Tien jaar geleden was dit nog 3,2%.

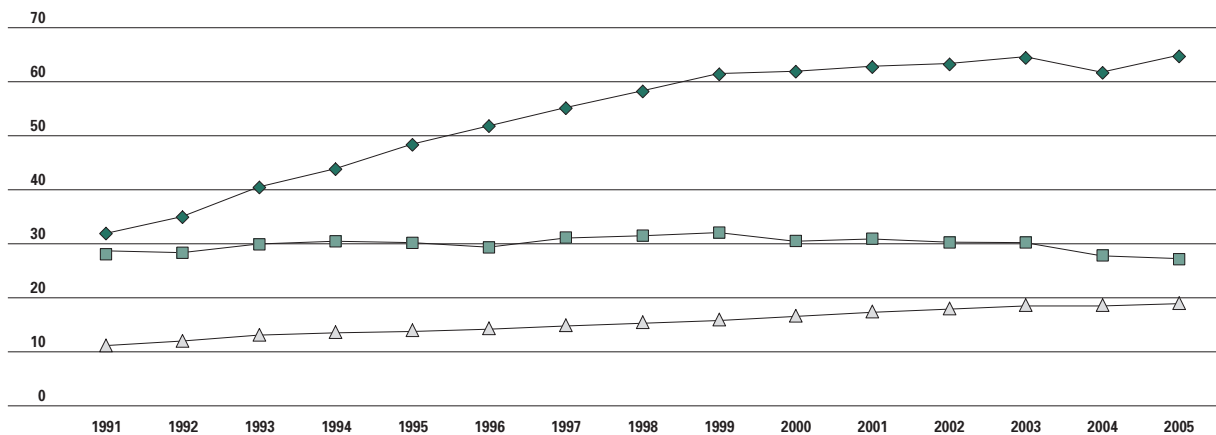

Het percentage premature bevallingen (<37 weken) blijft stabiel. Kinderen met een laag geboortegewicht (minder dan 2,5 kilo) vertegenwoordigen 6,8% van alle pasgeborenen. Bij meerlingen loopt dit op tot 55%.

Het aantal vrouwen die bij hun eerste bevalling minstens 35 jaar oud zijn, blijft toenemen en bedraagt momenteel 7%. De leeftijd bij een eerste bevalling is nu gemiddeld 28 jaar, het hoogste gemiddelde ooit. Toch is dit vergelijkbaar met de buurlanden. Reeds in 2003 bedroeg de gemiddelde **maternale leeftijd** bij het eerste kind 28,8 jaar zowel in Nederland als in Duitsland.

INDUCTIES, EPIDURALES EN KEIZERSNEDES

6.10 Evolutie van het aantal inducties, epidurales en keizersnedes bij bevallingen, van 1991 tot 2005, in %.
Bron: SPE.

epidurale —◆—
inductie —■—
keizersnede —△—

Het aantal **tienerzwangerschappen** is en blijft laag. De **inductiepercentages** waren redelijk stabiel doorheen de jaren, maar sinds 2004 is een opmerkelijke daling ingezet.

Keizersnede wordt meer dan ooit toegepast. Even was er in 2004 een stagnatie, als gevolg van het gedaalde aantal tweelingen, maar in 2005 werd met 19% een nieuw record bereikt. Toch blijkt dit in vergelijking met de rest van Europa niet overdreven hoog te zijn. Alleen in de Scandinavische landen en Nederland vinden minder keizersnedes plaats.

De **epidurale verdoving** is met 65% van de bevallingen terug populairder geworden. De kleine dip in 2004 heeft zich dus niet doorgezet. De toename is vooral te wijten aan het verhoogde gebruik bij keizersnede: negen van de tien keizersnedes gebeuren onder epidurale verdoving.

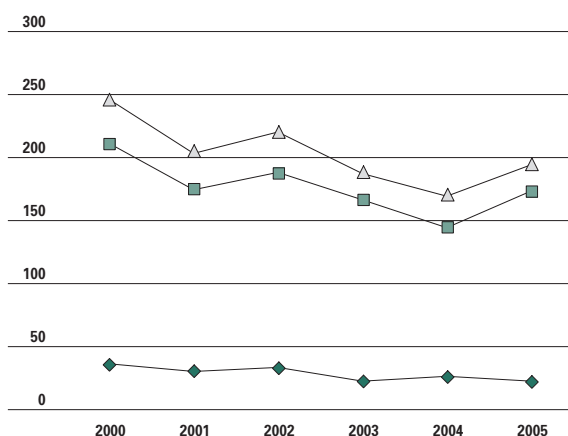
De **maternale sterfte** is laag en bedraagt doorheen de jaren ongeveer één op vijftienduizend zwangerschappen.

Nagenoeg alle kinderen worden in hun eerste levensmaanden door Kind en Gezin getest op gehoorverlies. Bij 2,8 op 1.000 geteste kinderen werd een gehoorafwijking vastgesteld.

In 2005 hebben erkende adoptiediensten 193 kinderen geplaatst voor **adoptie**. Dat zijn er 25 meer dan het jaar voordien. Negen op de tien keer ging het om kinderen afkomstig uit het buitenland, vooral uit China en Ethiopië. De gemiddelde leeftijd bedroeg 1,5 jaar.

Iets meer dan de helft werd opgenomen in een kinderloos gezin. Bij plaatsing in een gezin met kinderen was het adoptiekind nagenoeg altijd het jongste. De adoptieouders waren meestal tussen 30 en 49 jaar. De gemiddelde leeftijd van de adoptievader bedroeg 38 jaar, die van de adoptiemoeder 37 jaar. Twee kinderen werden geadopteerd door een alleenstaande vader en vijftien door een alleenstaande moeder.

ADOPTIE

6.11 Evolutie van het aantal voor adoptie geplaatste kinderen, van 2000 tot 2005.

in België geboren —◆—
uit het buitenland afkomstig —■—
totaal —△—

Bron: Kind en Gezin.

Gezondheidsdoelstellingen

In navolging van de Wereldgezondheidsorganisatie is ook de Vlaamse overheid in 1998 gestart met

het formuleren van Vlaamse gezondheidsdoelstellingen. Het decreet van 21 november 2003 met het preventieve gezondheidsbeleid verankert deze manier van werken in de wetgeving. Daarin wordt geregeld dat een gezondheidsconferentie voorstellen voor gezondheidsdoelstellingen formuleert. Tegelijk worden strategieën voorgesteld om deze doelstelling te realiseren. De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement spreken zich ook uit over de doelstellingen en de aan te wenden strategieën. Op deze wijze wordt gezocht naar een breed maatschappelijk draagvlak voor de doelstellingen in kwestie.

1. Infectieziekten en vaccinatie

Gezondheidsdoelstelling: de preventie van infectieziekten moet op significante wijze worden verbeterd, met name door het verder verhogen van de vaccinatiegraad voor aandoeningen zoals polio, kinkhoest, tetanus, difterie, mazelen, bof en rubella. Recente cijfers tonen dat de vaccinerende artsen hun werk goed doen en dat het huidige vaccinatiebeleid vruchten afwerpt. De **vaccinatiegraad** van kinderen tussen 18 en 24 maanden lag in 2005 voor alle basisvaccins ruim boven de 90% die de Wereldgezondheidsorganisatie vooropstelt. Vergelijken met de gegevens uit een gelijkaardige studie uit 1999 is de vaccinatiegraad voor al deze aandoeningen verbeterd.

De meeste jonge kinderen werden gevaccineerd door Kind en Gezin of via het kinderdagverblijf (83%), in mindere mate door de kinderarts (11%) en de huisarts (5%). De kans op onvolledige vaccinatie is groter bij het jongste kind van het gezin, bij kinderen van niet-werkende moeders, bij kinderen gevaccineerd door de huisarts en wanneer het kind ooit nevenwerkingen vertoonde na vaccinatie.

2. Borstkanker

Gezondheidsdoelstelling: tegen 2012 verloopt het Vlaams bevolkingsonderzoek naar **borstkanker** bij vrouwen van 50 tot en met 69 jaar doelmatiger, d.w.z. voldoende vrouwen nemen deel, meer kankers worden tijdig gevonden en er gebeuren zo weinig mogelijk overbodige onderzoeken.

Tussen oktober 2004 en september 2006 nam 38% van de vrouwen in de doelgroep deel aan het **screeningsprogramma**. In Limburg is de campagne het meest succesvol, met een participatie van 52%. In Vlaams-Brabant daarentegen werd maar 30% van de vrouwen uit de doelgroep gemobiliseerd. Behalve in Vlaams-Brabant neemt de participatiegraad toe. Deze cijfers onderschatten wel het aantal vrouwen dat gescreend wordt op borstkanker. Een deel van de vrouwen uit de doelgroep wordt los van de

VACCINATIEGRAAD ZUIGELINGEN

VACCIN (AANTAL DOSISSEN)	VLAAMS GEWEST 1999	VLAAMS GEWEST 2005	FRANKRIJK 2003/2004	DUITSLAND 2003/2004	NEDERLAND 2003/2004	VERENIGD KONINKRIJK 2003/2004
Polio (3)	96	98	97	94	98	91
Polio (4)		93				
DTP (4)	89	93	88	88	96	81
Hib (4)	74	93	86	90	97	91
HepB (3)	68	92		81		
MBR (1)	83	94	86	93	96	81
MenC (1)		94				

6.12 Vaccinatiegraad van kinderen tussen de 18 en 24 maanden, Vlaams Gewest en de buurlanden, 1999 en 2005. DTP: Difterie-Tetanus-Pertussis, Hib: H. influenzae type b, HepB: Hepatitis B, MBR: Mazelen-Bof-Rubella, MenC: Meningokokken van serogroep C. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

campagne door hun arts voor een mammografie verwezen. Deze vrouwen komen niet in de cijfers voor.

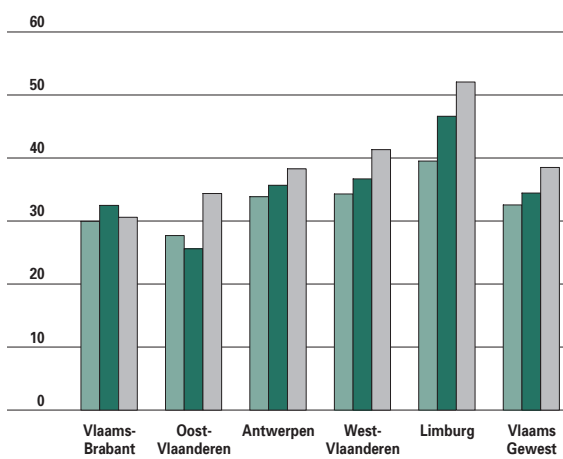
3. Tabak, alcohol, drugs

Gezondheidsdoelstelling: het gebruik van tabak, alcohol en illegale drugs terugdringen met 25% tegen 2015.

De helft van de volwassenen heeft ooit al gerookt. Tussen 1997 en 2004 bleef het percentage **rokers** stabiel. Er zijn wel aanwijzingen dat mannen minder en vrouwen meer zijn gaan roken.

Boven de 15 jaar rookt bijna een kwart dagelijks,

EVOLUTIE BORSTKANKERSCREENING

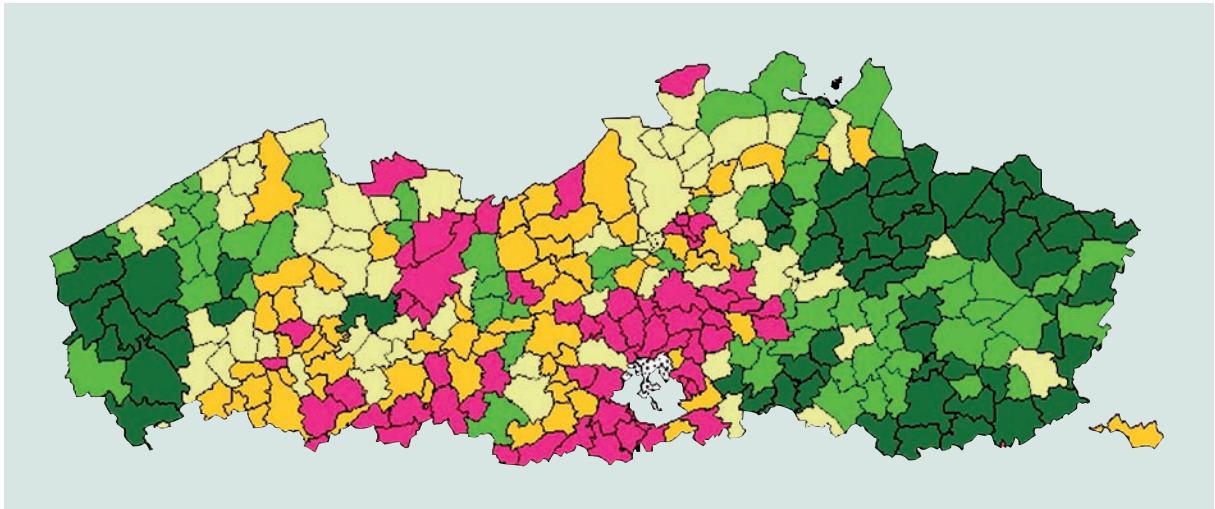

6.13 Evolutie van de participatiegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, van 2002 tot 2006, in %.

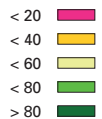
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

BORSTKANKERSCREENING PER GEMEENTE

6.14 Indeling van de gemeenten naar gelang de participatiegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, periode oktober 2004–september 2006, in kwintielen, gerangschikt van de 20% gemeenten met de laagste participatiegraad (<20) tot de 20% gemeenten met de hoogste participatiegraad (>80).
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

meer mannen dan vrouwen. In de leeftijdscategorie 19 tot 24 jaar ligt het gebruik het hoogst. Pas na 65 jaar is er een duidelijke daling in het aantal dagelijkse rokers.

Bijna 70% van de rokers heeft al één of meerdere stoppogingen ondernomen.

Tijdens het schooljaar 2005-2006 hebben twee op de vijf middelbare scholieren ooit tabak gerookt. Eén op vijf rookte in het jaar voorafgaand aan de

bevraging. De meerderheid van hen rookt regelmatig. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd. Bij de 17-18-jarigen hebben drie op vijf ooit gerookt, twee op vijf rookten ook het voorbije jaar.

Leerlingen in het TSO en vooral het BSO roken beduidend meer dan leerlingen in het ASO.

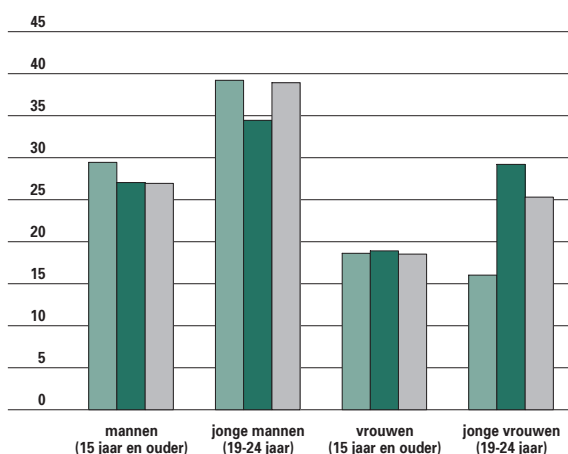
Scholieren roken steeds minder. Deze daling doet zich vooral voor tot de leeftijd van 16 jaar, zowel bij meisjes als bij jongens, maar is wel beperkt tot het ASO en het TSO.

Tussen jongens en meisjes is er maar weinig verschil meer. 22% van de jongens tegenover 21% van de meisjes rookte het voorbije jaar en ze deden dat bijna even vaak.

Onderzoek bewijst een sterke samenhang tussen roken en cannabisgebruik. Zo gaan jongeren die stoppen met roken ook minder cannabis gebruiken. Dit impliceert dat tabakspreventie ook een preventieve invloed heeft op cannabisgebruik.

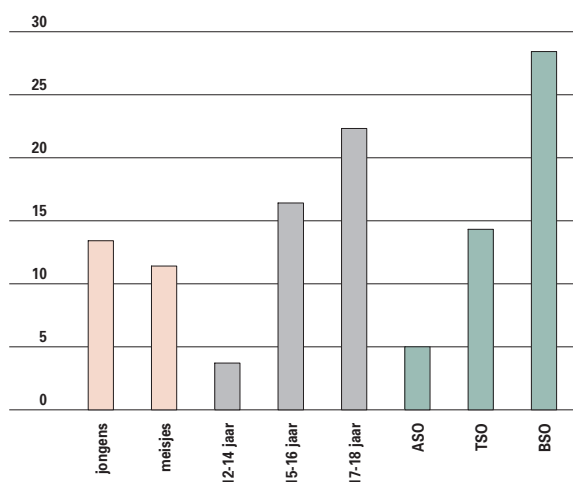
Twee derde van de Vlamingen ouder dan 15 drinkt elke week **alcohol**, 8% drinkt zelfs dagelijks. Het dagelijks drinken van alcohol stijgt met de leeftijd. 18% van de Vlamingen gebruikt minstens één keer per maand overmatig alcohol (minstens zes glazen op één dag). Niet minder dan 6% van de Vlamingen heeft een alcoholprobleem. Het grootste aantal problematische gebruikers vindt men in de leeftijdsgroep 45 tot 54 jaar. Toch is het opvallend dat bij 15-24 jarigen al 5% een alcoholprobleem heeft. Mannen drinken veel vaker overmatig dan vrouwen

DAGELIJKE ROKERS

6.15 Evolutie van het aandeel dagelijkse rokers, naar geslacht en leeftijd (15 jaar en ouder en 19 tot 24 jaar), 1997, 2001, 2004, in %.
Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

ROOKGEDRAG JONGEREN

6.16 Regelmatige rokers bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2005-2006, in %.
Bron: VAD.

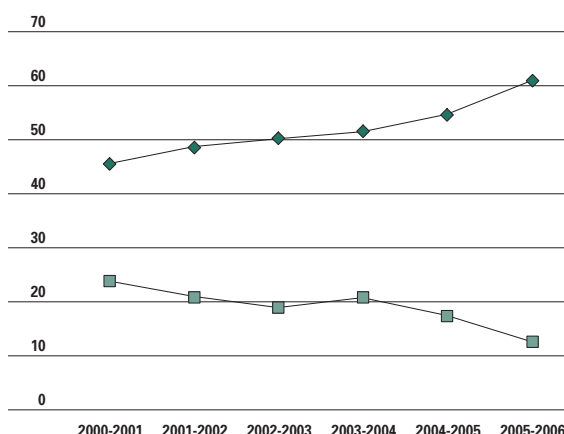
en dubbel zoveel mannen als vrouwen hebben een alcoholprobleem. Opvallend is dat wekelijks, dagelijks én overmatig alcoholgebruik vaker voorkomen in gezinnen met een hoger opleidingsniveau. Anderzijds worden

ALCOHOLGEBRUIK

GESLACHT	OVERMATIG GEBRUIK >1 KEER PER MAAND	ALCOHOLPROBLEEM
man	28,4	8,0
vrouw	7,8	3,5
LEEFTIJDGROEP		
15-24	27,1	5,0
25-34	21,0	5,6
35-44	19,6	6,5
45-54	21,1	8,1
55-64	15,1	3,7
65-74	7,9	6,9
75+	3,4	2,7
OPLEIDINGSNIVEAU		
geen of lager onderwijs	10,3	5,7
lager middelbaar	13,7	6,1
hoger middelbaar	19,3	7,4
hoger onderwijs	20,8	4,4
TOTAAL	17,9	5,9

6.18 Aandeel personen met regelmatig (minstens 1 keer per maand) overmatig alcoholgebruik (minstens 6 glazen) en aandeel personen met een alcoholprobleem, naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, in %, 2004.
Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

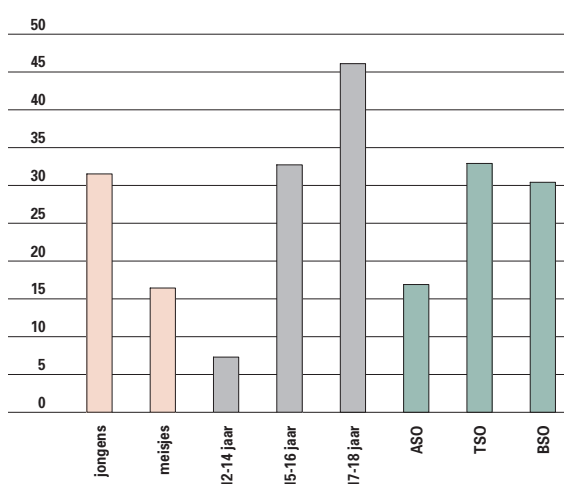
EVOLUTIE ROOKGEDRAG JONGEREN

6.17 Evolutie in tabaksgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2005-2006, in %.
Bron: VAD.

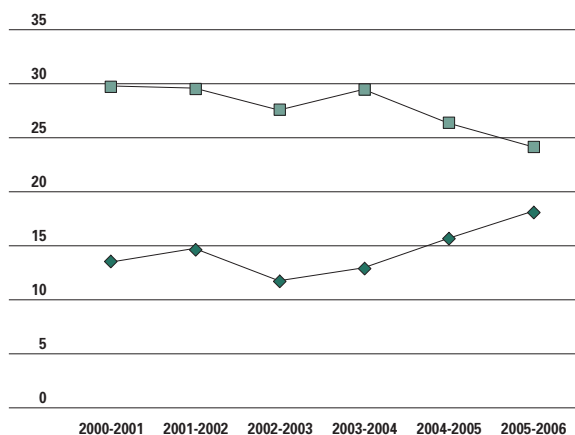
problematische gebruikers eerder teruggevonden in de groep die geen hoger onderwijs gevolgd heeft. Overmatig alcoholgebruik is de voorbije jaren stabiel gebleven. Ook het percentage problematische gebruikers is tussen 1997 en 2004 niet veranderd. In het schooljaar 2005-2006 dronk 43% van de leerlingen in het secundair onderwijs occasioneel alcohol, 24% deed dit regelmatig. Met de leeftijd neemt ook al snel de frequentie toe: 33% van de 15- tot 16-jarigen en 46% van de 17- tot 18-jarigen drinkt regelmatig alcohol. Bijna dubbel zoveel TSO-

ALCOHOLGEBRUIK JONGEREN

6.19 Regelmatig alcoholgebruik bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2005-2006, in %.
Bron: VAD.

EVOLUTIE ALCOHOLGEBRUIK JONGEREN

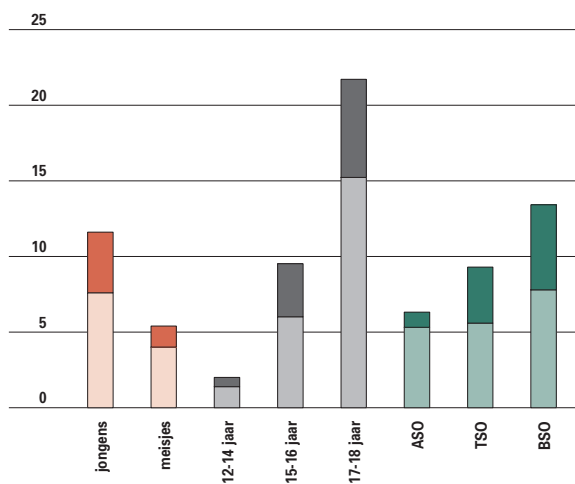
6.20 Evolutie in alcoholgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2005-2006, in %. Bron: VAD.

en BSO-leerlingen als ASO-leerlingen drinken regelmatig alcohol en dubbel zoveel jongens als meisjes. Van alle alcoholische dranken is vooral bier populair.

Twée derde van de 12-jarigen zegt ooit alcohol te hebben gedronken, dus moet een vrij groot deel met alcohol in contact gekomen zijn toen ze nog op de lagere school zaten.

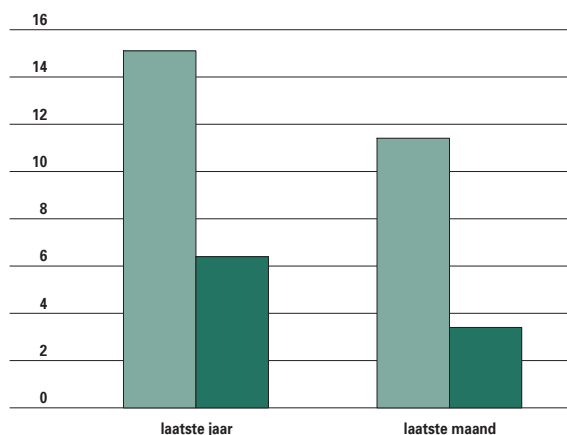
Het percentage leerlingen dat nooit alcohol heeft gedronken is vooral onder de jongste leerlingen

CANNABISGEBRUIK JONGEREN

6.22 Laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2005-2006, in %. Bron: VAD.

CANNABISGEBRUIK

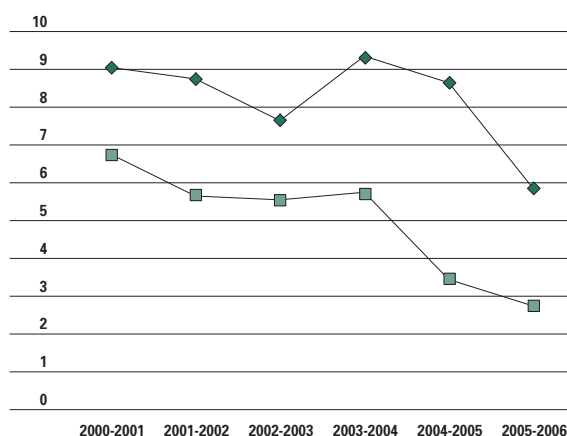

6.21 Cannabisgebruik tijdens het jaar en de maand voor de bevraging, bij personen van 18 tot 35 jaar, naar geslacht, 2004, in %. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

significant gestegen. Ook lijkt het gebruik van alcopops zijn hoogtepunt voorbij te zijn. In de leeftijdsgroep 15 tot 64 jaar heeft 12% ooit **cannabis** gebruikt. In de groep tussen 19 en 34 jaar stijgt dit tot een kwart. Bij de 45-plussers gaat het om 3%.

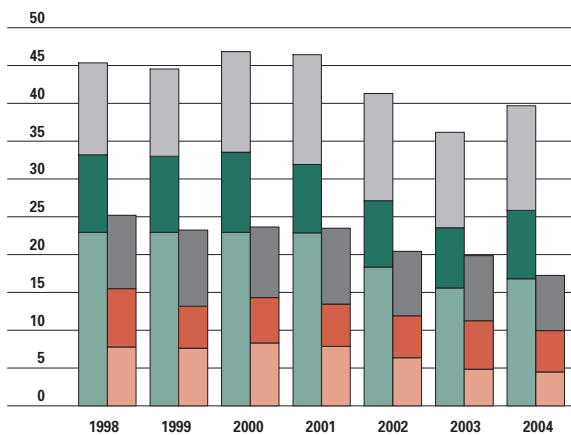
Mannen zijn grotere gebruikers dan vrouwen en mensen met een hoger diploma zijn eveneens vaker een cannabisgebruiker dan mensen zonder diploma. Het occasionele gebruik van cannabis komt veel minder vaak voor dan het ooit-gebruik: slechts 1%

EVOLUTIE CANNABISGEBRUIK JONGEREN

6.23 Evolutie in laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2005-2006, in %. Bron: VAD.

ONGEVALLENSTERFTE

6.24 Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterfte door ongevallen, naar geslacht, van 1998 tot 2004, per 100.000 inwoners. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

van de Vlaamse bevolking gebruikt minder dan één keer per week. Het regelmatig gebruik ligt iets hoger: 1,5%, vooral bij de leeftijdsgroep 19 tot 34 jaar waar het 4 à 5% bedraagt.

Het illegale druggebruik in het secundair onderwijs beperkt zich in grote mate tot het gebruik van cannabis. Andere drugs blijven over het algemeen een marginaal gebeuren. 16% van alle leerlingen

heeft ooit cannabis gebruikt. Het gebruik van cannabis neemt toe met de leeftijd. Bij de 17- en 18-jarigen loopt het op tot 36%.

Cannabis wordt meer door jongens dan meisjes gebruikt. Onder de gebruikers zijn er meer occasionele dan regelmatige gebruikers, en dit in alle leeftijdscategorieën, in de drie onderwijsvormen en bij zowel jongens als meisjes.

Niettemin is cannabis op zijn retour. De daling komt het meest tot uiting bij 15- en 16-jarigen. Een grote groep jongeren experimenteert met cannabis en stopt er daarna vrij snel mee.

4. Ongevallensterfte

Gezondheidsdoelstelling: het aantal dodelijke ongevallen in de privésfeer en in het verkeer moet dalen met 20%.

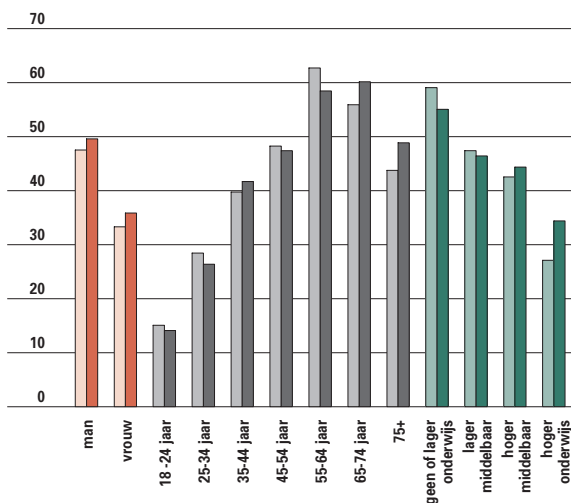
Bij mannen is de **ongevallensterfte** sinds 1998 met 13% gedaald. Hiermee is voor mannen de doelstelling nog niet bereikt. Voor vervoersongevallen werd de doelstelling wel bereikt, maar daarbuiten niet. De stijging met 14% van de ongevallen buiten het vervoer haalt het algemene cijfer voor de mannen naar beneden.

Bij vrouwen is de doelstelling ruimschoots bereikt, dankzij een daling met 31%. Het aantal vrouwelijke slachtoffers in het vervoer daalde zelfs met 43%.

5. Voeding

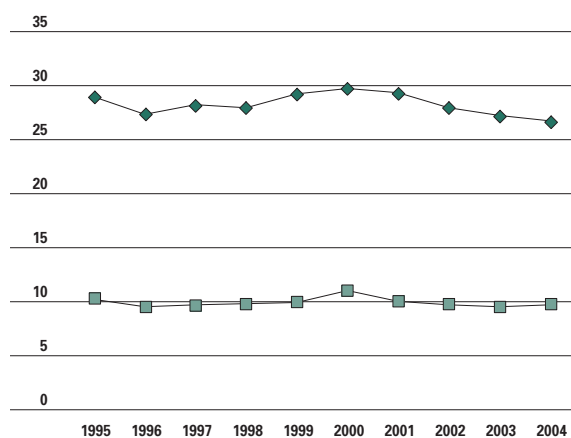
Gezondheidsdoelstelling: de consumptie van vetrijke voeding moet op significante wijze dalen ten voordele van vetarme en vezelrijke voeding.

OVERGEWICHT

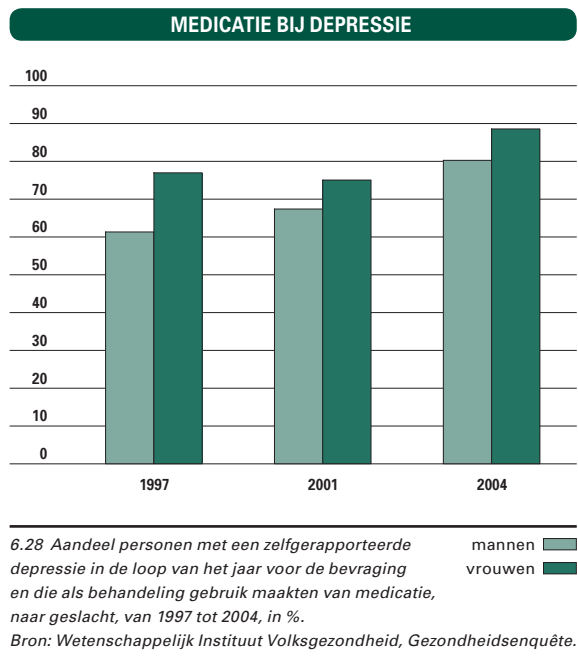
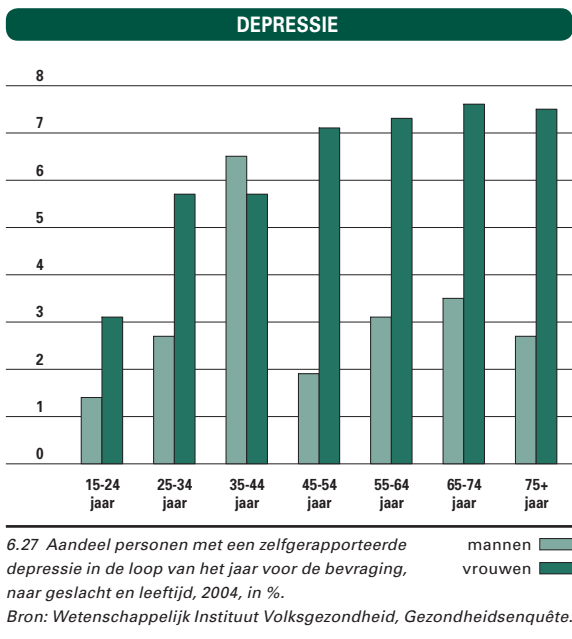

6.25 Aandeel van de volwassen bevolking met overgewicht (BMI >25), naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, in 1997 en 2004, in %. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

ZELFDODING

6.26 Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterftcijfers door suicide, naar geslacht, van 1995 tot 2004, per 100.000 inwoners. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Bijna de helft van de volwassen populatie heeft een ‘normaal’ gewicht, met een **Body Mass Index** tussen 20 en 25. Bij 9% van de volwassenen ligt de BMI onder de 20. Deze groep is te mager. Niet minder dan 43% is evenwel te zwaar: 31% valt in de categorie overgewicht (BMI 25-30) en 12% is zwaarlijvig (BMI hoger dan 30).

Veel meer mannen dan vrouwen gaan gebukt onder **overgewicht**. Tot 75 jaar neemt het gewicht ook toe met de leeftijd. Mensen met een diploma hoger onderwijs kampen minder met overgewicht. Deze percentages zijn vrij stabiel doorheen de tijd. Van mensen met overgewicht geeft 13% aan te willen vermageren, vrouwen vaker dan mannen. Jongeren willen eerder vermageren dan ouderen. Ook deze cijfers blijven onveranderd over de jaren heen.

Negen op tien mensen met overgewicht die wensen te vermageren, kiezen voor een dieet. Met 40% is ook lichaamsbeweging vrij populair. Vasten (9%) en het gebruik van vermageringsproducten (6%) scoren minder hoog.

6. Depressie en zelfdoding

Gezondheidsdoelstelling: zelfdoding bij mannen en vrouwen moet tegen 2010 verminderd zijn met 8% ten opzichte van 2000.

In 2004 stierven in totaal 1.085 personen door **zelfdoding**. De meest voorkomende methode is ophanging (verhanging, wurging en verstikking). Sinds 1995 zijn deze gegevens vrij stabiel, behalve dat er een kleine piek was in het jaar 2000. Dat is

net het referentiejaar voor het halen van de doelstelling. Daardoor werd de doelstelling van 8% minder suïcides reeds gehaald in 2004, zowel bij mannen als bij vrouwen.

Bijna drie op de vier zelfdodingen komt voor bij mannen. Suïcide is de meest voorkomende doodsoorzaak bij mannen tussen 30 en 49 jaar, bij vrouwen tussen 20 en 34 jaar. Door die relatief jonge leeftijd - de helft gebeurt beneden de 50 jaar - is het aantal verloren potentiële jaren door suïcide hoog. Suïcide is verantwoordelijk voor bijna evenveel verloren jaren als longkanker of ischemische hartziekten, ook al ligt het aantal doden door deze ziekten respectievelijk 3 en 6 keer hoger dan het aantal suïcides.

5% van de bevolking van 15 jaar en ouder heeft te kampen met **depressies**. Bij de mannen is er een piek tussen 35 en 44 jaar. Bij de vrouwen neemt depressie toe met de leeftijd, tot ruim 7% boven de 45 jaar.

Van de mensen die een depressie rapporteerden, nam 55% contact op met zijn huisarts, 40% raadpleegde een specialist, 22% volgde psychotherapie en 12% onderging geen enkele vorm van behandeling.

Het gebruik van medicatie bij depressie is tussen 1997 en 2004 significant gestegen, tot 80% van de mannen en 89% van de vrouwen die een depressie rapporteerden. Over de jaren heen maken vrouwen constant meer gebruik van medicatie dan mannen.

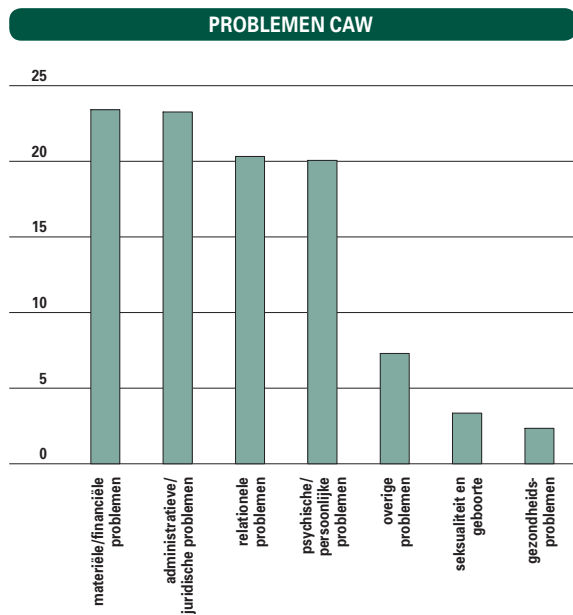
6.2 Welzijn

Algemeen Welzijnswerk

Wie met welzijnsproblemen te maken krijgt en professionele hulp wil, kan in eerste instantie terecht bij de eerstelijnszorg van het algemeen welzijnswerk. De 27 autonome **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** (CAW) zijn verspreid over heel Vlaanderen en Brussel. Ze krijgen jaarlijks meer dan honderdduizend hulpvragen. Hun cliënteel bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Ruim de helft van de hulpvragen komt van personen tussen 26 en 59 jaar.

De hulp- en dienstverlening in de CAW's kan gaan van informatie en advies naar begeleiding, eventueel gekoppeld aan residentiële opvang. In een vierde van de gevallen gaat het om een vraag naar informatie. Er worden ongeveer 40.000 begeleidingen gegeven per jaar: een 80% ambulante en een 20% residentiële begeleidingen.

In 2005 bereikte het **ambulant welzijnswerk** 70.300 personen waarvan ongeveer een derde effectief begeleid werd. Twee derde is vrouwelijk. Vrouwen komen meer met relationele problemen,

6.29 Verdeling van de hulpvragen aan het CAW naar problematiek, in %, 2005. Bron: TELLUS 2005-Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

terwijl mannen vooral met materiële en administratief juridische zaken bij een CAW aankloppen. Ruim de helft van het cliënteel is tussen dertig en vijftig jaar. Het aantal bejaarden dat beroep doet op de ambulante dienstverlening van een CAW is eerder beperkt.

De **residentiële hulpverlening** bereikt 10.000 personen en omvat ondermeer opvangcentra waar men tijdelijk kan verblijven als men geen onderdak heeft. Volwassen mannen maken nog steeds de grootste groep uit.

ICAW's

De centra voor algemeen welzijnswerk binnen de ziekenfondsen willen vooral de sociale voorzieningen beter toegankelijk maken, meer bepaald voor zieken, gehandicapten en bejaarden.

In 2005 telden Vlaanderen en Brussel 35 van deze zogenaamde **Ingebouwde Centra voor Algemeen Welzijnswerk** (ICAW's). Iets meer dan de helft

CLIËNTEN NAAR WERKSOORT

	ONTHAAL		BEGELEIDING	
	AANTAL	%	AANTAL	%
Ambulant welzijnswerk	70.316	65	20.840	54
Thuislozenzorg	20.975	19	10.070	26
Justitieel welzijnswerk	8.205	8	2.938	8
Slachtofferhulp	8.997	8	4.817	12
Totaal	108.493	100	38.904	100

6.30 Cliënten in het algemeen welzijnswerk op onthaal en in begeleiding naar clusters van werksoorten, 2005.

Bron: TELLUS 2005-Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

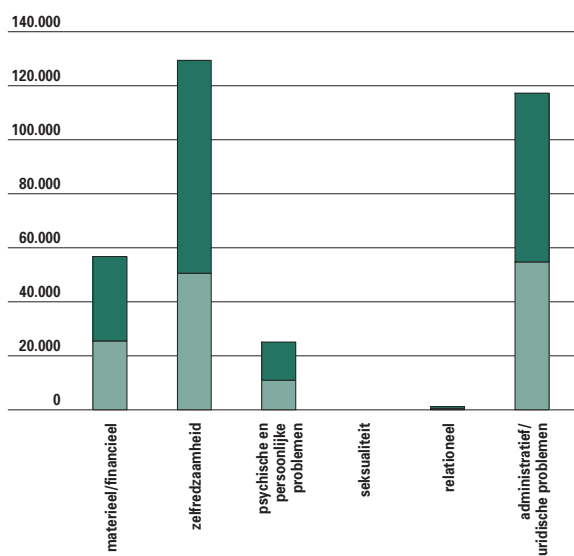
GENDER CLIËNTEN NAAR WERKSOORT

	OPVANGCENTRA THUISLOZEN	AMBULANTE HULPVERLENING	JUSTITIEEL WELZIJNSWERK	SLACHTOFFER-HULP	TOTAAL
Man	65	42	74	30	48
Vrouw	35	57	26	70	52

6.31 Cliënten op onthaal naar geslacht en werksoorten, in %, 2005.

Bron: TELLUS 2005-Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

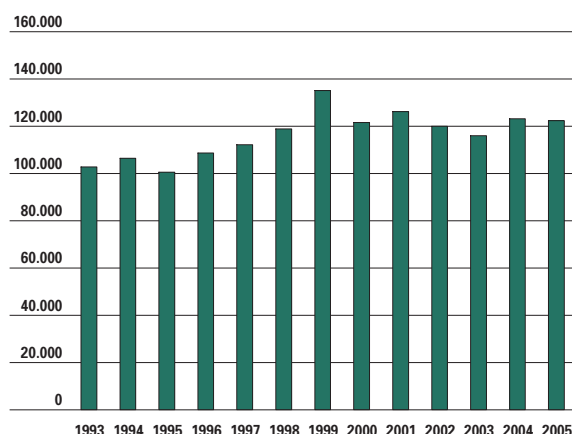
BEGELEIDING ICAW

6.32 Aantal begeleidingen bij de ICAW's naar aard van het probleem, 2005. Bron: WVG, afdeling Welzijn en Samenleving.

van de ruim 200.000 cliënten zijn vrouwen en een derde zit in de leeftijdscategorie 60 tot 79 jaar. Ongeveer de helft van de cliënten meldt zich aan met zelfredzaamheidsproblemen en administratieve/juridische problemen. Mannen kampen vaker met administratieve/juridische problemen en materieel/financiële problemen. Bij vrouwen vormen zelfredzaamheidsproblemen en psychische/persoonlijke problemen de hoofdbrok.

OPROEPEN TELE-ONTHAAL

6.33 Evolutie van het aantal oproepen bij de diensten Tele-Onthaal, van 1993 tot 2005. Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten.

Tele-Onthaal

In 2005 kreeg **Tele-Onthaal** 122.226 oproepen, gemiddeld 335 per dag. De belangrijkste gespreks-onderwerpen zijn gezondheid, partnerrelatie en eenzaamheid. Binnen het thema gezondheid is depressie met 6% van de gesprekken het meest voorkomende onderwerp.

Vrijwilligerswerk

Het aantal erkende autonome vrijwilligersorganisaties schommelde de voorbije jaren rond de 150, met een 16.000 **vrijwilligers**. Ongeveer de helft van de organisaties kan een beroep doen op 30 tot

VRIJWILLIGERSWERK

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aantal erkende autonome vrijwilligers-organisaties	147	155	157	157	151	147
Totaal aantal vrijwilligers voor subsidiabele activiteiten *	15.619	15.305	16.878	16.151	16.293	

6.34 Evolutie van het aantal erkende autonome vrijwilligersorganisaties en het totaal aantal vrijwilligers voor subsidiabele activiteiten (* louter bestuursvrijwilligers niet inbegrepen), van 2001 tot 2006. Bron: WVG, afdeling Welzijn en Samenleving.

REGELMATIG GEBRUIK VAN OPVANG

	KINDEREN VAN 3 MAANDEN TOT 3 JAAR	KINDEREN VAN 3 JAAR TOT 6 JAAR	KINDEREN VAN 6 JAAR TOT 12 JAAR	TOTAAL KINDEREN VAN 3 TOT 12 JAAR
Informele opvang	34,5	45,3	45,6	45,5
Formele opvang binnen Kind en Gezin	64,1	20,3	15,0	17,1
Opvang door en in de school	1,3	31,0	36,7	34,5
Twee soorten, even belangrijk	-	3,3	2,6	2,9

6.35 Kinderen van 3 maanden tot 12 jaar die regelmatig gebruikmaken van kinderopvang, naar soort opvang, voorjaar 2004.

Bron: Kind en Gezin, Enquête inzake het gebruik van opvang voor kinderen onder de 3 jaar en inzake het gebruik van buitenschoolse opvang voor kinderen van 3 tot 12 jaar.

100 vrijwilligers, een kwart is kleiner en een kwart groter.

Kinderopvang

De **kinderopvang** heeft nieuwe doelstellingen gekregen:

- alle gezinnen kunnen terecht in een doorzichtig georganiseerde, toegankelijke en betaalbare kinderopvang
- elk kind kan rekenen op een kwaliteitsvolle kinderopvang
- het opvangaanbod beantwoordt aan de lokale en regionale opvangbehoefte
- kinderopvang realiseert naast haar economische en pedagogische ook expliciet haar sociale functie

De komende jaren worden proefprojecten opgezet om de vernieuwing van de kinderopvang verder vorm te geven.

Hoeveel en door wie?

In het voorjaar van 2004 werden twee op de drie kinderen tussen 3 maanden en 2,5 jaar naar de opvang gebracht. De opvang van jonge kinderen gebeurt in belangrijke mate door het informele netwerk. Zeven op de tien kinderen worden deeltijds opgevangen.

Van de oudere groep tussen 3 en 12 jaar maakt 45% gebruik van buitenschoolse opvang. Heel wat kinderen worden ook hier opgevangen door het

FORMELE OPVANG

KINDEREN VAN 2 MAANDEN TOT 3 JAAR (1)	
Onthaalouder aangesloten bij een dienst	16,7
Kinderdagverblijf	10,0
Mini-crèche of zelfstandig kinderdagverblijf	10,0
Zelfstandig onthaalouder	3,8
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	1,0
Totaal	41,5
KINDEREN VAN 3 TOT 6 JAAR	
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	9,2
Kinderdagverblijf of onthaalouder aangesloten bij een dienst	2,1
Zelfstandige sector	1,3
Totaal	12,6
KINDEREN VAN 6 TOT 12 JAAR	
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	6,9
Onthaalouder aangesloten bij een dienst	0,4
Zelfstandige sector	0,3
Totaal	7,7

6.36 Kinderen in formele opvang in opvangvoorzieningen van Kind en Gezin, naar leeftijdscategorie en type opvangvoorziening, registratie aanwezige kinderen, week van 1 februari 2005. Percentage berekend op het aantal kinderen op 1/1/2005 wonend in het Vlaamse Gewest en 30% van het aantal kinderen op 1/1/2005 wonend in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. (1) Voor de kinderen jonger dan 1 jaar werd gerekend met 10/12den van de totale groep. Bron: Kind en Gezin.

CAPACITEIT KINDEROPVANG

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	EVOLUTIE 1999 = 100
ERKEND EN GESUBSIDIEERD DOOR KIND EN GEZIN								
Kinderdagverblijven	13.369	13.652	13.873	14.007	14.104	14.702	14.815	110,8
Diensten voor onthaalouders	28.628	29.204	29.596	29.776	29.720	30.504	30.560	106,7
Buitenschoolse opvang in aparte lokalen in kinderdagverblijven	732	948	985	986	1.009	1.009	1.009	137,8
Initiatieven voor buitenschoolse opvang	13.105	15.987	17.653	20.243	21.042	22.824	23.575	179,9
Totaal erkend en gesubsidieerd	55.834	59.791	62.107	65.012	65.875	69.039	69.959	125,3
MET ATTEST VAN TOEZICHT VAN KIND EN GEZIN								
Zelfstandige onthaalouders	7.695	7.984	7.684	7.238	7.097	6.981	6.846	89,0
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven (1)	10.319	11.167	12.847	13.738	14.583	16.537	18.724	181,5
waarvan mini-crèches	NB	NB	8.629	9.525	10.204	11.552	12.481	
waarvan zelfstandige kinderdagverblijven	NB	NB	4.218	4.213	4.379	4.985	6.243	
Totaal met attest van toezicht	18.014	19.151	20.531	20.976	21.680	23.518	25.570	141,9
ALGEMEEN TOTAAL	73.848	78.942	82.638	85.988	87.555	92.557	95.529	129,4

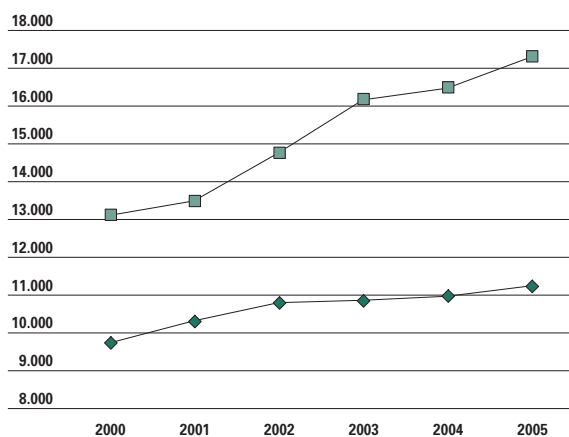
6.37 Aantal plaatsen in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met attest van toezicht, van 1999 tot 2005. NB = niet beschikbaar. (1) Pas vanaf 2001 wordt een onderscheid gemaakt tussen mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven, voorheen gekend als particuliere opvanginstellingen. Bron: Kind en Gezin.

AANWEZIGE KINDEREN

	2004	2005
VOORSCHOOLSE OPVANG		
Kinderdagverblijven	17.501	18.543
Diensten voor onthaalouders	29.678	30.281
Zelfstandige onthaalouders	7.247	7.083
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	16.615	18.760
waarvan mini-crèches	12.163	14.003
waarvan zelfstandige kinderdagverblijven	4.452	4.757
Totaal	71.041	74.667
BUITENSCHOOLSE OPVANG		
Kinderdagverblijven	2.281	2.554
Diensten voor onthaalouders	6.545	6.708
Initiatieven voor buitenschoolse opvang	46.179	48.036
Zelfstandige onthaalouders	1.021	1.152
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	1.957	2.532
waarvan mini-crèches	1.413	1.745
waarvan zelfstandige kinderdagverblijven	544	787
Totaal	57.983	60.982
ALGEMEEN TOTAAL	129.024	135.649

6.38 Aantal aanwezige kinderen volgens soort opvang in de week van 1 februari 2004 en in de week van 1 februari 2005. Bron: Kind en Gezin.

GEDWONGEN EN VRIJWILLIGE HULPVERLENING

6.39 Evolutie van het aantal maatregelen genomen op vrijwillige basis via de Comités Bijzondere Jeugdbijstand of gedwongen via de Jeugdrechter, van 2000 tot 2005. Bron: WVG, Agentschap Jongerenwelzijn.

informele netwerk van grootouders, familie, buren of kennissen. De school komt op de tweede plaats, op de derde plaats komen de initiatieven voor buitenschoolse opvang.

Plaatsen en kinderen

Eind 2005 waren er 95.529 plaatsen die erkend waren door of onder toezicht stonden van Kind en Gezin. Dat is 3% meer dan het jaar voordien. Dat komt neer op 344 plaatsen per 1.000 kinderen onder de 3 jaar. Hiermee voldoet Vlaanderen aan de Europese richtlijn dat er tegen 2010 voor 33% van de kinderen onder de 3 jaar een plaats beschikbaar moet zijn in de opvang buiten de familie. Het cijfer van de aanwezige kinderen toont aan hoeveel verschillende kinderen er kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare capaciteit. Sinds 2004 worden de aanwezige kinderen geteld tijdens de week van 1 februari. In de week van 1 februari 2005 waren er in totaal 138.181 kinderen aanwezig in de opvang. Voor ruim de helft ging het om voorschoolse opvang.

Jeugdhulp

De Vlaamse overheid opteert voor een **integrale jeugdhulpverlening** waarmee men vraagrichter kan werken en de samenwerking tussen verschillende sectoren die bij de jeugdhulpverlening betrokken zijn kan bevorderen.

Er zijn zes regio's voor integrale jeugdhulp afgebakend: de vijf Vlaamse provincies en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In 2006 werd de rechtspositie van de minderjarigen ten aanzien van de hulpverlening bij decreet vastgelegd. Ondertussen worden regioplannen opgesteld die in 2008 dienst zullen doen als insteek voor een Vlaams beleidsplan rond jeugdhulp.

De Bijzondere Jeugdbijstand

De Bijzondere Jeugdbijstand richt zich voornamelijk tot twee groepen: **minderjarigen** in een **problematische opvoedingssituatie** (POS) en zij die een **als misdrijf omschreven feit** (MOF) hebben gepleegd. Bij een POS leiden twee sporen tot de hulpverlening: **gedwongen** via de Jeugdrechtbank of **vrijwillig** via het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg. De vrijwillige hulp kan ingeroepen worden door de jongere en diens ouders, maar ook door diensten zoals de centra voor leerlingenbegeleiding. Bij een MOF krijgen jongeren hulpverlening opgelegd door de Jeugdrechtbank. Het aantal jongeren steeg tussen 2000 en 2005 met een vijfde.

Het aantal maatregelen omwille van een POS steeg met 42% (vooral de gedwongen hulpverlening groeit sterk aan), omwille van een MOF met een vijfde. Meer maatregelen en meer jongeren vraagt een groter aanbod. Het erkende hulpaanbod van de bijzondere jeugdbijstand nam de voorbije vijf jaar toe met 435 eenheden (inclusief de gemeenschapsinstellingen). De niet door de programmatie geplafonneerde pleegzorg steeg met 683 eenheden. Toch komt de groei van het aanbod niet tegemoet aan de gestegen vraag. Al jaren is de bezettingsgraad van de voorzieningen zeer hoog, vaak boven 95%. Een en ander kon worden opgevangen via meer pleegzorg, maar lang niet alles. In 2005 moesten er in de gemeenschapsinstellingen 983 aanvragen geweigerd worden.

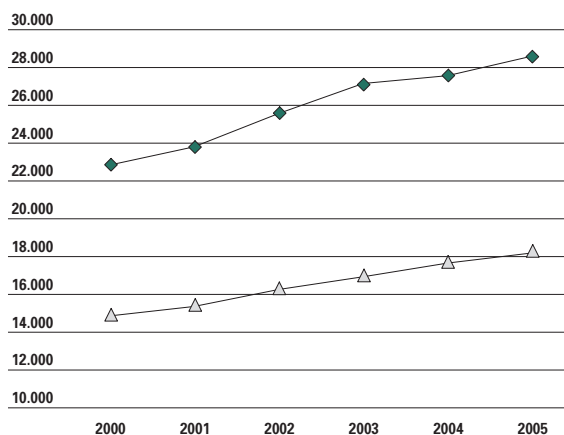
Een logisch gevolg daarvan is een soort afwenteling naar internaten, Centra voor Kind- en Gezinsondersteuning en preventieve sociale acties. Het aantal maatregelen dat uitgevoerd wordt buiten de BJB steeg met 49% van 2000 tot 2005, tegenover slechts 14% voor deze binnen de BJB.

In 2006 werd de programmatie binnen de BJB vastgelegd op 4.848, wat vooral nieuwe plaatsen moet opleveren in de provincies Antwerpen en Limburg. Volgens deze planning zullen er 640 begeleidingsplaatsen voor preventieve ondersteuning bijkomen. De crisishulpverlening wordt opgetrokken met 372 plaatsen (zowel ambulante als residentiële crisisopvang). En er komen 456 plaatsen extra binnen de BJB voor opvang en begeleiding van minderjarigen in problematische opvoedingsituaties en minderjarigen die een misdrijf hebben gepleegd.

Gezinnen in thuisbegeleiding

Het publiek van **thuisbegeleiding** heeft een zeer specifiek profiel. Bijna driekwart leeft niet meer in het oorspronkelijk gezin. De thuisbegeleiding vindt in 61% van de gezinnen enkel plaats bij de moeder en in 15% enkel bij de vader. Liefst 63% van deze gezinnen kampt met financiële moeilijkheden. Iets meer dan de helft beschikt over een inkomen uit arbeid en 12% heeft enkel een bijstandsuitkering. Bijna de helft van de moeders leeft in een éénoudergezin en 44% in een nieuw samengesteld gezin. Toch is het niet enkel de (dreigende) armoede die gezinnen in aanraking brengt met de thuisbegeleiding. Bij de helft van de vaders en moeders wordt een ernstig tekort aan opvoedingsvaardigheden vastgesteld en bij een vijfde zijn er ernstige opvoedingsproblemen. Vooral grenzen stellen en deze opvolgen, omgaan met probleemgedrag van het kind en een aangepaste straf opleggen ligt heel

AANTAL MAATREGELEN EN BETROKKEN JONGEREN

6.40 Evolutie van het aantal maatregelen en het aantal jongeren die met bijzondere jeugdbijstand in aanraking komen, van 2000 tot 2005.
Bron: WVG, Agentschap Jongerenwelzijn.

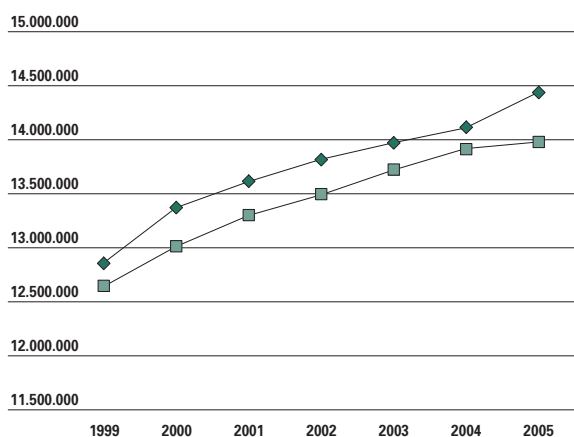
moelijk. Een en ander heeft zeker te maken met het eigen problematisch opvoedingsverleden van de ouders en met de problemen die ze ondervinden met hun eigen ontplooiing. Veel ouders zijn in hun kindertijd zelf geplaatst geweest, mishandeld of verwaarloosd. Ook het groot aantal psychische problemen is opvallend.

PROFIEL OUDERS

	MOEDERS	VADERS
Problematische eigen opvoeding	56	33
Zelf vroeger in instelling of pleeggezin	22	9
Tijdens jeugd mishandeld (fysiek, emotioneel of seksueel)	30	11
Tijdens jeugd verwaarloosd (fysiek - emotioneel)	33	22
Problemen met eigen ontplooiing	77	60
Loopbaan, tewerkstelling	38	31
Mentale ontplooiing	23	19
Fysische gezondheid	30	21
Psychische gezondheid	67	39
Tekort aan opvoedingsvaardigheden	53	50
Ernstige opvoedingsproblemen	23	22

6.41 Enkele kenmerken van de ouders van kinderen in thuisbegeleiding, in %, in 2005. Het algemeen registratiesysteem Domino wordt volledig operationeel in 2007, zodat een precieze situatieschets tegen 2008 kan verwacht worden. De huidige gegevens zijn gebaseerd op de registratie van 504 gezinnen die begeleid werden door een thuisbegeleidingsdienst.
Bron: Registratieproject thuisbegeleidingsdiensten BJB.

GEZINSZORG

6.42 Evolutie van het aantal maximaal subsidieerbare uren gezinszorg en werkelijk gepresteerde uren gezinszorg, van 1999 tot 2005, telkens op 31 december. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

De kinderen zijn voor ruim de helft jonger dan 12 jaar. En 60% heeft al een hulpverleningsverleden vooraleer de thuisbegeleiding op gang kwam.

Gezinszorg

Mensen moeten zo lang mogelijk in hun eigen, vertrouwde thuisomgeving kunnen blijven wonen. Wanneer zorgbehoevende ouderen, langdurig zieken of jonge gezinnen met kinderen er niet langer in slagen om de lasten van persoonsverzor-

ging en huishoudelijke taken zelf te dragen, moeten zij de kans krijgen die hulp en zorg aan huis te krijgen. Daarvoor kan men terecht bij de diensten voor gezinszorg.

Voor kinderen in probleemsituaties, voor wie de klassieke kinderopvang niet geschikt is, wordt er een meer specifieke hulpverlening aangeboden. De opvoedingsondersteuning krijgt eveneens een prominente plaats in het gezinsbeleid.

Omvang

De 126 erkende diensten voor **gezinszorg** bieden persoonsverzorging, huishoudelijke en schoonmaak-hulp, psychosociale en pedagogische ondersteuning. Gezinszorg wordt alleen geboden in het natuurlijke thuismilieu van de gebruiker en kan zowel een preventief als een herstellend, verzorgend of palliatief karakter hebben.

In 2005 kregen 70.112 alleenstaanden of gezinnen hulp, een stijging met 17% sinds 1999. Dat leidde tot 11% meer gepresteerde uren.

Het aandeel bejaarden (65 jaar of ouder) wordt geschat op 80%.

Zorgverzekering

De **Vlaamse zorgverzekering** betaalt zorgbehoevenden de **kosten voor niet-medische zorg** (deels) terug. Iedereen ouder dan 25 jaar is verplicht om zich bij een zorgkas aan te sluiten.

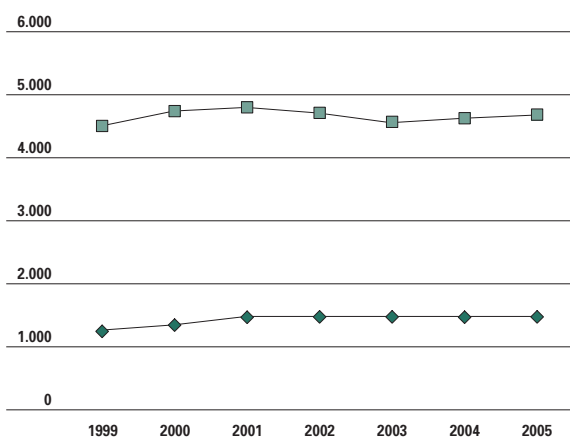
Eind 2005 waren er bijna 160.000 aanvraagdos-siers voor zorg, een groei van 6% ten opzichte van het jaar daarvoor. De **mantel- en thuiszorg** stond in 2005 in voor vier vijfde van de aanvragen, de

ZORGVERZEKERING

	INGEDIENDE AANVRAGEN	GOEDGEKEURDE AANVRAGEN	% GEWEIGERDE AANVRAGEN	AANTAL VERZEKERDEN	TOTAAL LOPENDE DOSSIERS	% DOSSIERS/LEDEN
<65 jaar	15.691	13.639	13,1	3.125.251	28.627	0,9
65-69 jaar	5.354	4.574	14,6	306.665	8.479	2,8
70-74 jaar	8.890	7.550	15,1	292.511	14.123	4,8
75-79 jaar	13.336	11.443	14,2	243.852	23.234	9,5
80-84 jaar	17.499	15.448	11,7	179.130	34.252	19,1
85-89 jaar	10.767	9.839	8,6	75.994	25.434	33,5
90-94 jaar	6.165	5.847	5,2	37.737	18.450	48,9
95-99 jaar	1.394	1.352	3,0	9.308	5.274	56,7
≥ 100 jaar	155	151	2,6	1.239	709	57,2
≥ 90 jaar	7.714	7.350	4,7	48.284	24.098	49,9
Totaal	79.251	69.843	11,9	4.271.687	158.582	3,7

6.43 Ingediende en goedgekeurde aanvragen van de zorgverzekering in 2005, totaal aantal leden en goedgekeurde dossiers op 31 december 2005, naar leeftijd. Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

CENTRA VOOR KINDERZORG EN GEZINSONDERSTEUNING

6.44 Evolutie van de capaciteit en van het aantal opgenomen kinderen in de centra voor kindercare en gezinsondersteuning, van 1999 tot 2005, telkens op jaarbasis. Bron: Kind en Gezin.

residentiële zorg voor 20%. De lopende dossiers voor mantel- en thuiszorg (+9%) zijn sneller gestegen dan deze voor residentiële zorg (+2%). De meeste lopende dossiers voor residentiële zorg situeren zich in de leeftijdscategorie 80 tot 95 jaar, voor mantel- en thuiszorg is dit de groep tussen 70 en 90 jaar.

Bijzondere hulpverlening voor kinderen

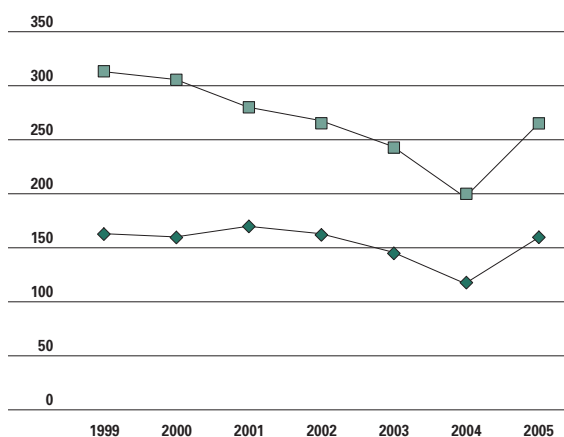
Naast kinderopvang erkent en subsidieert Kind en Gezin ook specifieke voorzieningen voor kinderen in probleemsituaties. De belangrijkste qua aantal zijn de **Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning**. Gezinnen met jonge kinderen die een moeilijke periode doormaken, kunnen er dag- en nachtopvang aanvragen, maar ook thuisbe-

MATERIËLE BIJSTAND

	2005
Aanpassing woning	14.772
Mobiliteit (rolstoel, aanpassingen auto, ...)	8.395
Hulpmiddelen dagelijks leven	5.246
Til- en verplaatsingssysteem of lifter	2.493
Incontinentiemateriaal	2.513
Andere	11.317
Totaal	44.736

6.46 Overzicht van de meest verleende tussenkomsten voor materiële bijstand, 2005. Bron: VAPH.

DIENSTEN VOOR GEZINSONDERSTEUNENDE PLEEGZORG

6.45 Evolutie van het aantal gezinnen dat kinderen opvangt en van het aantal opgenomen kinderen, van 1999 tot 2005, telkens op jaarbasis. Bron: Kind en Gezin.

geleiding. De begeleiding aan huis wordt meer en meer toegepast, de residentiële begeleiding kent een dalende trend.

Een begeleiding duurt gemiddeld 3,5 maand. De bezettingsgraad schommelt rond 88%. Daarnaast bestaat er voor dezelfde doelgroep een aanbod in familiale kring, via de **diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg** (de vroegere diensten voor private gezinsplaatsing). In 2005 was er een toename zowel van pleeggezinnen als van kinderen, 157 pleeggezinnen vingen 262 kinderen op.

Personen met een handicap

Volgens de Gezondheidsenquête 2004 kampt circa veertien procent van de Vlamingen met **functiebeperkingen**. De helft daarvan heeft voortdurend hinder. Dit percentage stijgt vanzelfsprekend fors naarmate de leeftijd toeneemt.

Zes procent meldt een officieel erkende **handicap**. Deze personen kunnen terecht bij het **Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap** (VAPH, voorheen het Vlaams Fonds).

Het VAPH besteedde in 2005 ongeveer 1,2 miljard euro. Twee derde van dit bedrag ging naar de residentiële sector en 4% naar de ambulante sector. 20% werd besteed aan tewerkstelling en opleiding en het resterende deel aan individuele materiële bijstand.

In 2005 ontving het VAPH 47.172 concrete verzoeken. Voor het leeuwendeel vraagt men **materiële**

ZORGVORZIENINGEN PERSONEN MET HANDICAP

	MEETEENHEID	1999	2001	2002	2003	2004	2005
RESIDENTIËLE VOORZIENINGEN							
Internaten	CAPACITEIT	4.824	4.779	4.774	4.821	4.757	4.855
Tehuizen voor werkenden	CAPACITEIT	1.146	1.140	1.139	1.170	1.161	1.161
Tehuizen voor niet werkenden	CAPACITEIT	7.571	7.775	7.792	8.262	8.486	8.597
Tehuizen voor kortverblijf	CAPACITEIT	56	87	91	112	137	133
Observatiecentra	CAPACITEIT	327	327	327	331	337	337
Plaatsing in gezinnen (incl. Wop)	BEZETTING	769	942	942	959	904	1.007
SEMI-RESIDENTIËLE VOORZIENINGEN							
Semi-internaten	CAPACITEIT	3.554	3.572	3.588	3.674	3.300	3.744
Dagcentra	CAPACITEIT	3.083	3.223	3.237	3.452	3.457	3.502
AMBULANTE VOORZIENINGEN							
Begeleid wonen	CAPACITEIT	1.240	1.540	1.660	1.955	2.129	2.273
Thuisbegeleidingen	ERKENDE BEGELEIDINGEN	35.200	47.077	48.828	57.674	4190*	4245*
Zelfstandig wonen	CAPACITEIT	192	211	211	223	236	237
Beschermd wonen	CAPACITEIT	219	370	451	582	745	1.006

6.47 Evolutie van de kerncijfers over de zorgvoorzieningen voor personen met een handicap, van 1999 tot 2005. *capaciteit. Bron: VAPH.

bijstand: een hulpmiddel of een (materiële) aanpassing. Daarna komen vragen voor opname in een zorgvoorziening, tewerkstelling in een beschutte

werkplaats of in het gangbaar economisch circuit en tenslotte het persoonlijk assistentiebudget.

Materiële bijstand

Het aantal aanvragen naar hulpmiddelen daalde met 5.000 stuks tot 29.644 in 2005. Het is duidelijk dat de gevolgen van de afschaffing van het 'interen' nog steeds voelbaar zijn, waarbij iemand die een hulpmiddel onder de referenteprijs had aangekocht met het overschot een ander hulpmiddel tegen een hogere prijs kon kopen.

Zorg- en begeleidingsvoorzieningen

Het aanbod in de voorzieningen stemt niet noodzakelijk overeen met de vraag. Om de structurele tekorten aan te pakken, zijn er in 2005 in totaal 290 erkende plaatsen bijgekomen in de **residentiële sector** en 548 in de **ambulante sector**. De grootste uitbreidingen kwamen er waar de nood het hoogst was: de tehuizen voor niet-werkenden, de dagcentra in de residentiële sector, thuisbegeleiding en begeleid wonen in de ambulante sector. De uitbreiding kwam er vooral in de ambulante sector, omdat men daar nu eenmaal meer kan doen met een beperkt budget.

Het aantal personen met een handicap met een dringende vraag naar opvang thuis of in een voorziening is in de eerste helft van 2006 verder gestegen. Steeds meer mensen zien er het belang van in hun zorgvraag te laten optekenen. Bovendien neemt, onder andere door betere en snellere diagno-

GEREGISTREERDE DRINGENDE VRAGEN

	2003	2004	2005	2006
RESIDENTIËLE VOORZIENINGEN				
Internaten	406	624	660	766
Tehuizen voor werkenden	216	215	248	258
Tehuizen voor niet werkenden	1.463	1.551	1.730	1.829
Observatiecentra	39	72	70	116
Plaatsing in gezinnen (incl. Wop)	57	85	70	80
SEMI-RESIDENTIËLE VOORZIENINGEN				
Semi-internaten	351	445	388	437
Dagcentra	732	811	911	921
AMBULANTE VOORZIENINGEN				
Begeleid wonen	836	933	1.004	1.066
Thuisbegeleidingen	1.404	1.653	2.047	2.140
Zelfstandig wonen	85	96	98	125
Beschermd wonen	280	375	430	408
TOTAAL	5.869	6.860	7.656	8.195

6.48 Evolutie van het aantal geregistreerde, dringende zorgvragen van personen met een handicap, telkens op 30 juni, van 2003 tot 2006. Bron: VAPH.

ses, het aantal personen met een gekende handicap toe. Dat alles wil niet zeggen dat de 7.656 aanvragers intussen allemaal in de kou staan. Ongeveer de helft van hen ontvangt reeds één of andere vorm van zorg, ook al is het dan niet altijd precies die waar ze om gevraagd hebben.

Het persoonlijke-assistentiebudget

Het **persoonlijk assistentiebudget** (PAB) is bedoeld voor personen met een handicap die mits redelijke assistentie thuis kunnen blijven wonen. Met het budget kunnen zij iemand in dienst nemen die hen thuis, op school of op het werk helpt. Eind 2005 had het VAPH in totaal aan 988 personen een PAB toegekend. Ook voor het PAB worstelt het VAPH met een lange wachtlijst. Ongeveer 2.200 mensen hebben een PAB aangevraagd, maar (nog) niet gekregen.

Aangepaste sociale woningen

De sociale huisvesting stelt **aangepaste woningen** ter beschikking van ernstig lichamelijk gehandicapte personen en voor de projecten 'zelfstandig wonen'. Eind 2005 waren er 1.042 aangepaste woningen beschikbaar. Daarvan zijn er 846 bewoond door personen met een handicap.

Specifiek onderwijs

Leerlingen met een handicap kunnen terecht in een apart onderwijssysteem: het **buitengewoon onderwijs**. Het **geïntegreerd onderwijs** heeft als doel een brug te slaan tussen het buitengewoon en het gewoon onderwijs. Meer gegevens over beide onderwijsvormen zijn te vinden in hoofdstuk 5.

Ouderenzorg

Thuiszorg

Vele ouderen wensen zo lang mogelijk thuis te wonen. **Thuiszorg** biedt hen die kans met een breed gamma aan diensten, verleend door diverse, al dan niet professionele, hulpverleners.

Voor vele ouderen is verzorging in de vertrouwde omgeving enkel mogelijk dankzij de **mantelzorg** van partner, familie, vrienden en burens.

Daarnaast bieden private non-profitorganisaties, ziekenfondsen, OCMW's en andere openbare besturen een waaier aan voorzieningen zoals diensten voor gezinszorg, dienstencentra, oppasdiensten, dagverzorging, kortverblijf...

De thuiszorg loopt achter op de programmatie. De **regionale dienstencentra** en de **oppasdiensten** doen het goed met een invulling van respectieve-

THUISZORGVOORZIENINGEN

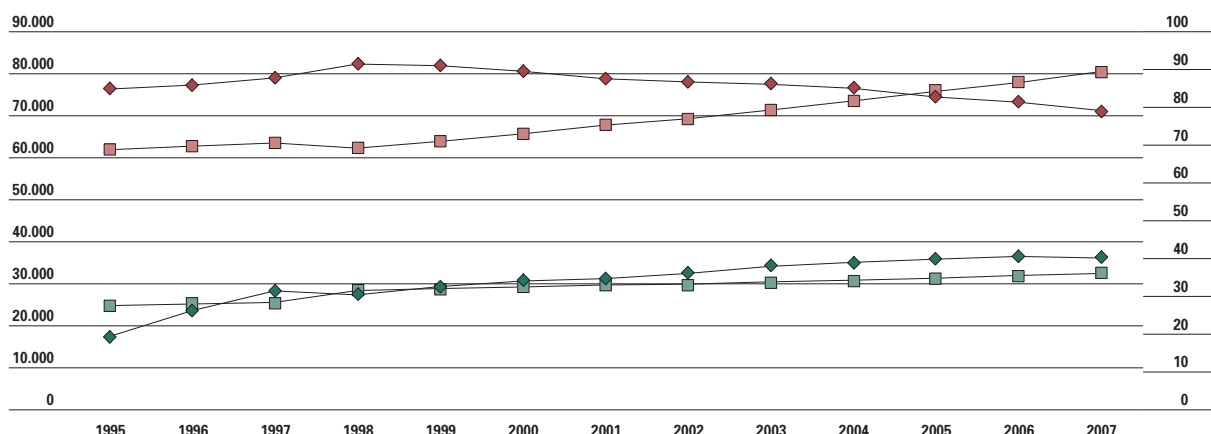
	ANTWERPEN	VL-BRABANT	LIMBURG	OOST-VL	WEST-VL	BRUSSEL	TOTAAL
LOKALE DIENSTENCENTRA							
programmatie	149	99	77	125	106	20	576
% gerealiseerd	35	17	26	17	32	55	27
% incl. planning	49	25	29	25	50	55	37
REGIONALE DIENSTENCENTRA							
programmatie	16	10	8	13	11	2	60
% gerealiseerd	69	70	88	100	100	50	83
DAGVERZORGINGSCENTRA (VERBLIJFSEENHEDEN)							
programmatie	701	427	302	583	522	112	2.647
% gerealiseerd	42	25	63	45	91	0	50
% incl. planning	74	67	82	82	107	0	79
CENTRA VOOR KORTVERBLIJF (WOONGELEGENHEDEN)							
programmatie	704	433	306	587	531	112	2.673
% gerealiseerd	27	19	19	35	39	0	28
% incl. planning	67	71	54	81	88	0	70
OPPASDIENSTEN							
programmatie	16	10	8	13	11	2	60
% gerealiseerd	50	70	100	100	100	100	82

6.49 Programmatie en invulling van vijf thuiszorgvoorzieningen, weergegeven per provincie, op 31 december 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

RESIDENTIËLE OUDERENZORG

6.50 Evolutie van de programmatie (linkeras in N) en de ingevulde capaciteit van rusthuizen en serviceflats (rechteras in %), telkens per 1 januari.
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

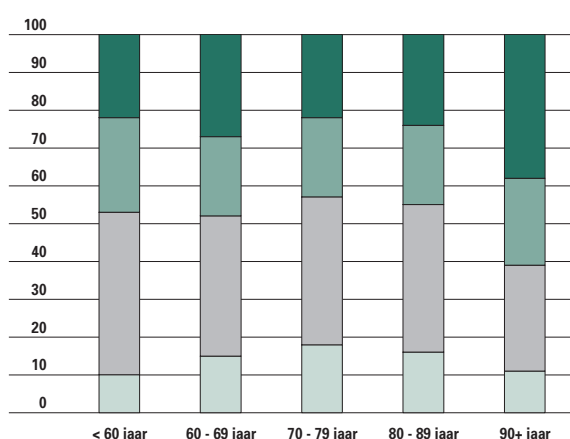
programmatie rusthuizen — □ — % invulling rusthuizen — ◆ —
programmatie serviceflats — □ — % invulling serviceflats — ◆ —

lijk 83% en 82%. De andere voorzieningen halen aanzienlijk lagere cijfers. De **dagverzorgingscentra** stranden op 50%, de **centra voor kortverblijf** en de **lokale dienstencentra** moeten het stellen met een invulling van 28 en 27%. Er doen zich sterke regionale verschillen voor en vooral Brussel haalt de realisatiegraad sterk naar beneden. Neemt men de geplande initiatieven mee in rekening, dan krijgt men een positiever beeld. De dagverzorgingscentra maken dan een grote sprong naar 79%, de centra voor kortverblijf naar 70%.

Residentiële zorg

De **rusthuizen** telden begin 2007 ruim 63.000 erkende woonegelegenheden. In de **serviceflats** waren er bijna 13.000 wooneenheden beschikbaar. Daarmee is de programmatie van de rusthuiswoonegelegenheden voor 79% ingevuld. Als men de geplande uitbreidingen mee in rekening brengt loopt de realisatiegraad op tot bijna 92%. Antwerpen, West- en Oost-Vlaanderen hebben een behoorlijke realisatiegraad met respectievelijk 82%, 84% en 90%. In Vlaams-Brabant (72%) en vooral Limburg (60%) is nog heel wat werk voor de boeg. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft slechts een vijfde ingevuld. De serviceflats haalden begin 2006 slechts 40%. Ook als men de geplande serviceflats mee in rekening neemt, wordt slechts 61% gerealiseerd.

VERBLIJFSDUUR RUSTHUIS EN RVT

6.51 Verblifsduur van de bewoners in de onderzochte rusthuizen en RVT's, naar leeftijd.
Bron: WVG, Kenniscentrum, team Wetenschappelijk Onderzoek.

< 1 jaar — □ —
1 < 3 jaar — □ —
3 < 5 jaar — □ —
5+ jaar — □ —

OPNAMELEEF TIJD RUSTHUIS EN RVT

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Opnameleeftijd (%)			
< 60 jaar	6	3	4
60 - 69 jaar	13	7	9
70 - 79 jaar	33	31	32
80 - 89 jaar	40	48	45
90+ jaar	8	11	10
Gemiddelde opnameleeftijd	77,6	80,4	79,7

6.52 Opnameleeftijd van de bewoners in de onderzochte rusthuizen en RVT's, naar geslacht.
Bron: WVG, Kenniscentrum, team Wetenschappelijk Onderzoek.

Uit een in 2004 uitgevoerde enquête bij 120 rusthuizen en rust- en verzorgingstehuizen (RVT) blijkt dat drie kwart van de bewoners vrouwen zijn. Dat aandeel loopt op met de leeftijd, tot 81% van de 90-plussers. De **gemiddelde leeftijd** van de bewoners is 84 jaar. Drie op tien is ouder dan 90 jaar, 2% is jonger dan 60.

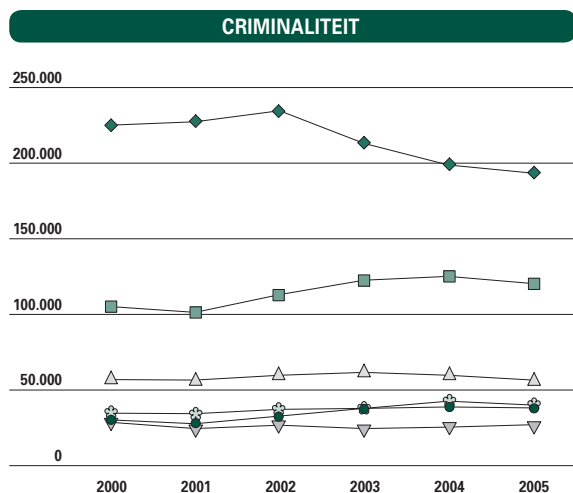
Globaal genomen behoort een kwart (28%) van de bewoners tot de RIZIV-categorie C dement. Ruim een derde van de negentigplussers zelfs ernstig **dementerend**.

De **gemiddelde verblijfsduur** bedraagt 4 jaar. Gemiddeld zijn rusthuis- en RVT-bewoners bijna 80 jaar wanneer zij de overstap maken. Vrouwen zijn daarin iets ouder dan mannen.

Geweld en hulpverlening

Het risico op geweld is kleiner dan de meeste personen veronderstellen. Cijfers over ongeoorloofd gedrag vormen wel een hachelijke onderneming, onder andere wegens veel intensere rapportering naar aanleiding van sensibiliseringscampagnes. Ook doen niet alle slachtoffers aangifte.

Niettemin geven de registratiegegevens de trends weer. Sinds 2002 daalt het aantal **misdrijven**. Diefstal is goed voor twee vijfde van alle misdrijven. Op de fietsdiefstallen na, zijn er ook hier opvallende dalingen.

6.53 Evolutie van het aantal misdrijven per type, van 2000 tot 2005.
Bron: Federale Politie.

Samen met het aantal misdrijven neemt ook het onveiligheidsgevoel af. Zeven op tien Vlamingen zegt zich nooit of zelden onveilig te voelen. Het **onveiligheidsgevoel** ligt hoger in het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

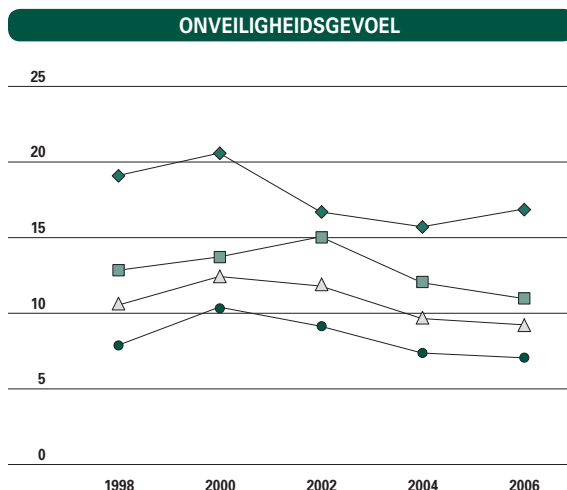
Kinderen

De politie registreerde in 2005 iets minder **kinder-mishandelingen** dan de drie voorgaande jaren. Het gaat vaker om seksueel geweld dan om lichamelijk geweld. In dat laatste geval blijkt in een derde van de gevallen de vader en/of de moeder de dader te zijn.

De **vertrouwenscentra** noteerden mishandeling bij 6.538 kinderen. Het aantal meldingen stijgt sinds 2000 nagenoeg ononderbroken. De helft van de meldingen komt uit de hoek van de hulpverleners, de scholen of de opvang. De andere helft uit de directe omgeving van het kind (gezinsleden, familie, bureu, kennissen, of het slachtoffer zelf).

De dader is bij 87% van de meldingen te vinden tussen de gezinsleden of de familie van het kind. In 2005 kregen 5.514 dossiers een gevolggeving. De gevolggeving kan zeer divers zijn en gaat van het louter ondersteunen van een hulpverlener tot het stellen van een diagnose. Ruim een derde van de kinderen kampt met seksueel misbruik en incest. Bijna evenveel kinderen kampen met emotionele mishandeling en verwaarlozing.

Elke provincie en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest hebben een vertrouwenscentrum. In 2005 waren hier 65,8 VTE personeelsleden tewerkgesteld.

6.54 Evolutie van het zich altijd of vaak onveilig voelen, naar gewest, van 1998 tot 2006.
Bron: Federale Politie.

AARD MISHANDELING

	2001	2002	2003	2004	2005
Lichamelijke mishandeling	23,9	23,1	24,7	23,5	26,0
Lichamelijke verwaarlozing	15,7	17,8	17,6	13,5	16,9
Emotionele mishandeling	13,4	15,1	15,8	16,3	16,2
Emotionele verwaarlozing	11,2	10,2	9,6	11,6	10,9
Seksueel misbruik	35,3	32,8	31,8	34,5	29,4
Münchhausen syndroom by proxy	0,5	1,0	0,4	0,6	0,6
Totaal (N)	4.919	5.781	5.490	6.064	6.538

6.55 Evolutie van de gemelde kinderen bij de vertrouwenscentra kindermishandeling naargelang de belangrijkste gemelde problematiek, van 2001 tot 2005, telkens op 31 december, en problematiek volgens diagnosestelling door de vertrouwenscentra in 2005, in %. Bron: Kind en Gezin.

Een vijfde van hun acties bestaat uit coördinatie van de hulpverlening. In 15% van de gevallen gaat het om een eigen behandeling, meestal op korte termijn (crisisopvang).

Slachtoffers

Elk gerechtelijk arrondissement telt een **dienst Slachtofferhulp**, verbonden aan een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW).

Slachtofferhulp werkte in 2006 met 69 VTE hulpverleners. De prestaties van de vrijwilligers in de

diensten vertegenwoordigen 17 VTE's.

In 2005 bereikte Slachtofferhulp 9.000 cliënten op onthaal en er liepen er 4.800 begeleidingen. Zes op tien van de meldingen gebeurt via politionele diensten. Twee derde van de cliënten zijn vrouwen. Een derde van de misdrijven is tegen personen, een vijfde gaat over vermogensdelicten en 14% over zedenfeiten. Bijna een op tien is een verkeersslachtoffer.

Verdachten, daders en hun sociale omgeving

In elke Vlaamse en Brusselse gevangenis is een **dienst justitieel welzijnswerk (JWW)** actief. Deze dienst maakt deel uit van een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk en moet in de gevangenis de brug slaan tussen de gevangenen en de hulpverlening zoals onderwijs, sport, sociaal-cultureel werk, tewerkstelling en gezondheidszorg. In 2005 werden 9.649 cliënten onthaald. Drie kwart van het cliënteel is een **(ex)gevangene**, één op vier is **naastbestaande**.

Een derde van de cliënten kreeg een vorm van begeleiding.

Mannen maken de overgrote meerderheid uit (92%). Niet verwonderlijk gezien het aantal vrouwelijke gedetineerden amper vier procent van de gevangenisbevolking uit maakt. Het aandeel vrouwen wordt in het JWW dan ook opgetrokken door de begeleiding van naastbestaanden. Een kwart van de cliënten is jonger dan 25 jaar, meer dan 70% is jonger dan 40 jaar. Eén op drie woonde alleen voor de opsluiting. Slechts een vijfde is gehuwd. De helft is laaggeschoold. Men doet vooral een beroep op de diensten justitieel welzijnswerk voor problemen op administratief en juridisch vlak, gevolgd door psychische en persoonlijke problemen en materiële problemen. Een op tien vragen is van relationele aard.

MELDINGEN KINDERMISHANDELING

INSTANTIE	%
primaire omgeving	47,6
moeder	14,9
gezins- of familielid	10,9
buren, kennissen	10,6
vader	7,6
slachtoffer	1,2
vader en moeder	0,4
andere persoon uit primaire omgeving van het kind	1,9
hulpverleners	28,7
gezondheidszorg	14,1
welzijnsorganisaties	9,4
bijzondere jeugdbijstand	5,2
andere professionelen	22,3
justitieel	1,3
voorschoolse opvang	0,0
school	21,0
andere, onbekend	1,4

6.56 Instantie die een mogelijke kindermishandeling heeft gemeld in 2005, in %. Bron: Kind en Gezin.

INTRAFAMILIAAL GEWELD

	JA, ALS DADER	JA, ALS SLACHTOFFER	JA, ALS DADER EN SLACHTOFFER	TOTAAL INTRAFAMILIAAL GEWELD
man	10	7	4	21
vrouw	1	37	3	46
totaal	5	23	4	33

6.57 Aanwezigheid van intrafamiliaal geweld bij CAW-cliënten naar geslacht, mei 2006. Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

Seksuele delinquenten

Daders van seksueel misbruik die van bepaalde strafrechtelijke gunstmaatregelen wensen te genieten (zoals voorwaardelijke invrijheidstelling) dienen een begeleiding of een behandeling te volgen bij één van de vijf gespecialiseerde Centra voor Algemeen Welzijnswerk of bij één van de acht gespecialiseerde netwerken van Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg.

In 2005 werden ongeveer 700 daders begeleid,

vier vijfde van hen onder justitiële dwang. Bijna alle begeleide daders zijn mannen, met relatief weinig minderjarigen en zeer weinig 65-plussers.

Intrafamiliaal geweld

Jaarlijks ontvluchten duizenden vrouwen hun huis, al dan niet met kinderen. In de helft van de gevallen gaat het om psychisch of fysisch partnergeweld. Seksueel misbruik wordt expliciet gemeld bij 7% conflicten.

Bij een meting gedurende één maand in 2006 voor alle cliënten in alle CAW-afdelingen waarvan een begeleiding wordt overwogen, beschrijven de CAW-hulpverleners een derde van hun cliënten als dader (vooral mannen) of als slachtoffer (vooral vrouwen). Partnergeweld is de meest voorkomende vorm van **intrafamiliaal geweld**, gevolgd door kindermishandeling. Minder voorkomend is oudermishandeling. Een opmerkelijk gegeven is nog dat een tiende van alle cliënten dakloos, tijdelijk gehuisvest, inwonend bij een derde, opgenomen in een opvangcentrum of verhuisd is wegens intrafamiliaal geweld.

6.3 Armoede en sociale uitsluiting

Armoede en bestaansonzekerheid zijn zeer complexe fenomenen. Armoede verwijst naar achterstelling en uitsluiting op meerdere domeinen. In wat volgt, wordt eerst ingegaan op de financiële armoede. Daarna komt de achterstelling op vlak van tewerkstelling, onderwijs, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie aan bod.

ARMOEDE EN INKOMENSVERDELING		
	2004	2005
Belgische armoededrempel	9.324 €	9.863 €
Vlaams armoederisicopercentage volgens Belgische drempel	11,3	10,7
Man	10,3	10,2
Vrouw	12,2	11,3
0-15 Jaar	12,1	11,7
16-24 Jaar	10,0	11,7
25-49 Jaar	7,4	6,3
50-64 Jaar	11,3	9,2
65 Jaar en ouder	19,9	20,4
Alleenstaande	16,0	18,5
Twee volwassenen onder 65	8,6	5,9
Twee volwassenen met minstens 1 boven 65	20,3	17,9
Gezinnen met kinderen	10,8	10,4
Alleenstaande oudergezinnen	27,6	22,2
Grote gezinnen (2 ouders en 3 of meer kinderen)	12,7	17,8
Werkend	3,3	3,0
Niet-werkend	18,7	18,2
Eigenaar	9,3	8,2
Huurder	18,1	19,6
Vlaamse armoededrempel	9.838 €	10.422 €
Vlaams armoederisicopercentage volgens Vlaamse drempel	13,4	13,6
S80/S20	3,7	3,5
Gini	24,9	24,7

6.58 Relatieve armoederisico's, naar geslacht, leeftijd, gezinssituatie, activiteitenstatus en eigenaarschap, in %, en inkomensverdelingsmaten, in 2004 en 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek – EU-SILC.

Inkomensarmoede

Benadering via inkomensnormen

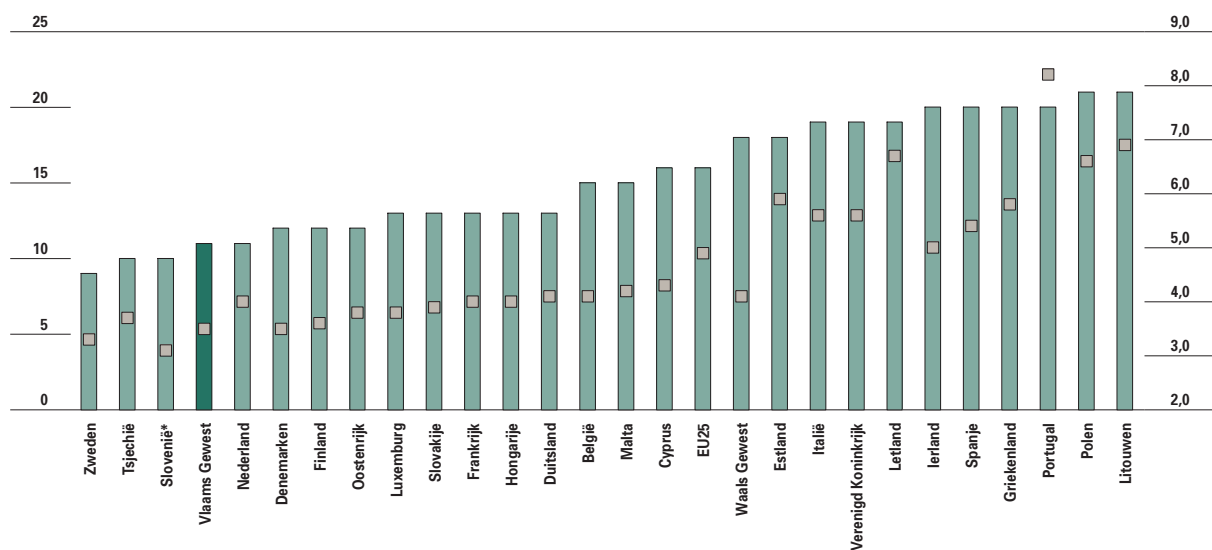
De Europese actieplannen nemen 60% van het beschikbare mediaaninkomen als **armoededrempel**. Er wordt vanuit gegaan dat personen die beschikken over een inkomen onder die drempel, kampen met een verhoogd risico op armoede. Concreet lag die drempel in België in 2005 per persoon op 9.863 euro per jaar of 822 euro per maand. Omgerekend is dat voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen 1.726 euro per maand.

In 2005 beschikten 11% van de Vlamingen over een inkomen onder de armoededrempel. Dat komt neer op zo'n 647.000 personen. In Wallonië loopt dit op tot 18% van de bevolking. Vlaanderen scoort duidelijk beter dan het EU25-gemiddelde. Het Vlaamse percentage ligt op hetzelfde niveau als Nederland. Enkel Zweden, Tsjechië en Slovenië doen beter. Sinds 2003 is het **armoederisicopercentage** jaarlijks licht gedaald. De vergelijking maken met de periode voor 2003 is moeilijk wegens een breuk in de tijdreeks. Wel is het zo dat van 1995 tot 1997 het Vlaamse armoederisicopercentage is gedaald van 16% tot 13% waarna het tussen 1997 en 2001 min of meer stabiel is gebleven.

Vrouwen, ouderen, kinderen en jongeren, alleenstaanden, alleenstaande ouders en grote gezinnen lopen een duidelijk verhoogd risico om in armoede terecht te komen. Tegenover 2004 zijn vrouwen, koppels zonder kinderen en alleenstaande-oudergezinnen erop vooruitgegaan. De situatie van alleenstaanden en grote gezinnen is verslechterd. Ook personen van vreemde afkomst kampen met een verhoogd armoederisico. In België ligt het armoederisicopercentage bij personen van niet-Europese afkomst bijna drie keer hoger dan bij autochtone Belgen. Bij personen van Turkse of Marokkaanse afkomst zelfs vijf keer hoger.

Een alternatieve manier om het Vlaamse armoederisico te berekenen, is de Vlaamse inkomens vergelijken met een Vlaamse armoededrempel. De berekeningswijze van deze drempel blijft identiek (60% van het beschikbare mediaaninkomen), al neemt men daarvoor nu niet alle Belgische inkomens maar enkel de Vlaamse inkomens in

ARMOEDE EN INKOMENSVERDELING IN EUROPA

6.59 Relatieve armoederisico's in % (linkse as) en inkomensquintielverhouding (rechtse as), in de lidstaten van de Europese Unie, in 2005. *: gegevens voor 2003. Bron: Eurostat.

armoederisicopercentage ■
inkomensquintielverhouding ■

rekening. Volgens deze berekening had 14% van de Vlaamse bevolking een inkomen onder de armoeddrempel. Dat percentage ligt hoger omdat het gemiddelde inkomen in Vlaanderen hoger ligt dan in de andere gewesten. Vlaanderen zakt in Europa zo naar de dertiende plaats.

Op een gelijkaardige manier kan men ook het alternatieve Waalse armoederisico bepalen aan de hand van een Waalse armoeddrempel. Volgens deze berekening loopt 15% van de Waalse bevolking een verhoogd armoederisico. Het verschil met Vlaanderen is dus kleiner dan wanneer men de Belgische armoeddrempel gebruikt. Als enkel naar de 65-plussers wordt gekeken, ligt het alternatieve armoederisicopercentage in Vlaanderen (26%) zelfs een pak hoger dan in Wallonië (17%).

Subjectieve benadering

In 2005 stelde 13% van de Vlamingen (zeer) grote moeite te hebben om rond te komen met het beschikbare inkomen. Dat is iets lager dan in 2004. In Wallonië ligt dat cijfer bijna 10 procentpunten hoger.

Inkomensverdeling

Er bestaan verschillende manieren om de **inkomensongelijkheid** in kaart te brengen. De spreiding van de inkomens rond de armoeddrempel vormt een eerste aanwijzing van de "diepte" van de armoede bij de minst gegoede groepen. In 2005 moest 19% van de Vlamingen zien rond te komen met minder dan 70% van het mediaaninkomen, 5%

met minder dan 50% en 2% met minder dan 40%. Deze twee laatste groepen zijn duidelijk kleiner dan in 2004.

Een meer courant gebruikte maat om de inkomensongelijkheid op te volgen, is de **inkomensquintielverhouding** ($S80/S20$) die het totale inkomen van de 20% rijksten vergelijkt met dat van de 20% armsten. Deze verhouding lag in 2005 in Vlaanderen op 3,5. Dat betekent dat het inkomen van de 20% rijksten 3,5 keer hoger ligt dan het inkomen van de 20% armsten. Dat cijfer ligt iets lager dan in 2004 wat er op wijst dat de inkomensongelijkheid licht is afgenomen. De verhouding lag in 2005 in Wallonië met 4,1 iets hoger dan in Vlaanderen.

Een andere maat voor de inkomensongelijkheid is de **Gini-coëfficiënt**. Deze coëfficiënt kijkt niet enkel naar de inkomens van de 20% rijksten en armsten, maar brengt de inkomens van de gehele bevolking in rekening. De maat geeft een waarde tussen 0 en 100 waarbij 0 staat voor een samenleving waar iedereen een gelijk inkomen heeft en 100 voor een samenleving waar al het inkomen toekomt aan één persoon. Vlaanderen haalde in 2005 een waarde van 24,7, drie punten lager dan het Waalse cijfer. Ook dit Vlaamse cijfer ligt onder het cijfer van 2004.

In Europees perspectief blijft de Vlaamse inkomensongelijkheid beperkt. Enkel in Zweden, Slovenië en Denemarken liggen de inkomensquintielverhouding en de Gini-coëfficiënt even laag of lager dan bij ons.

Betalingsproblemen

Een gemiddeld gezin kon in 2004 bijna 14% van zijn inkomen sparen. Maar tegelijk volstaat bij een behoorlijk aantal gezinnen het inkomen niet om de uitgaven te dekken. Het gemiddelde inkomen van de eerste drie decielen van de gezinnen – gerangschikt volgens inkomen van laag naar hoog – is onvoldoende hoog om tegemoet te komen aan de uitgaven. Bij de 10% armste gezinnen gaat het om een verschil van bijna 30%. Om dit op te vangen zien deze gezinnen zich verplicht te ‘ontsparen’, bijvoorbeeld door spaargelden aan te spreken of door schulden te maken.

Schuldoverlast is dan ook vaak een nijpend probleem voor mensen in armoede. Eind 2006 stonden 133.144 personen of 2,7% van de meerderjarige Vlamingen met afbetalingsmoeilijkheden geregistreerd. De licht opwaartse trend sinds het einde van de jaren negentig werd in 2003 vooral door enkele wettelijke ingrepen omgebogen in een opvallende daling. Maar ook de jaren daarna is het aantal personen met een betalingsachterstand licht verminderd. In het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ligt het relatieve aantal geregistreerde personen met betalingsachterstand respectievelijk goed drie en twee procentpunten hoger dan in Vlaanderen.

Dat het aantal geregistreerde personen met **betalingsmoeilijkheden** afneemt, betekent niet dat het probleem van schuldoverlast vermindert. Deze cijfers houden immers enkel rekening met consumptie- en hypothecaire kredieten, maar niet met andere schulden, zoals voor energiefacturen,

gezondheidskosten of overheidsschulden. Bij de diensten schuldbemiddeling van de Centra voor Algemeen Welzijnswerk werden in 2005 2.147 dossiers geopend, een duidelijke stijging tegenover 2004 en 2003. Naar soort zijn woonschulden (27%), consumentenkredieten (25%) en fiscale schulden (16%) de belangrijkste. Vier op de tien schuldbemiddelingsdossiers worden geopend na ‘onvoorziene omstandigheden’ zoals ziekte, echtscheiding, werkloosheid of detentie. Daarnaast zijn ook overbesteding (21%), gebrek aan inkomen (14%), tekort aan administratieve vaardigheden (13%) en psychologische problemen (8%) belangrijke oorzaken van schuldoverlast.

Benadering via wettelijke normen

Sociale transfers spelen een belangrijke rol bij de bestrijding van armoede. Een gemiddeld gezin haalde in 2004 22% van zijn inkomen uit sociale uitkeringen. Bij de 10% armste gezinnen loopt dit op tot bijna drie kwart van hun inkomen. Zonder sociale transfers zou 38% van de bevolking onder de armoededrempel terechtkomen. Als de pensioenen gezien worden als primaire inkomens en niet als transfers, gaat het toch nog steeds om 23% van de bevolking.

Naast de klassieke sociale uitkeringen (pensioenen, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, kinderbijslag, ziekteverzekering) probeert de overheid via de sociale bijstand de armoedesituatie van de minst gegoede groepen te verbeteren.

In 2005 ontvingen in Vlaanderen gemiddeld 24.779 personen een Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI) in de vorm van een **leefloon** en/of een tewerkstellingsmaatregel. Specifiek voor het leefloon ging het om 21.624 personen. Dit komt neer op 0,4% van de bevolking, opmerkelijk minder dan in de andere gewesten en ook een lichte daling tegenover het Vlaamse gemiddelde in 2003 en 2004.

Bijna de helft van de leefloontrekkenden is alleenstaand, goed een vijfde is hoofd van een eenoudergezin. Zestig procent is een vrouw en een kwart is jonger dan 25 jaar. Iets minder dan één op vier heeft een vreemde nationaliteit.

Naast het leefloon kan het RMI ook ingevuld worden via een tewerkstellingsmaatregel met tussenkomst van het OCMW. In 2005 ging het hierbij gemiddeld om 3.191 personen, een aantal dat jaar na jaar stijgt.

Mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI kunnen een beroep doen op het Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH). In de praktijk gaat het vooral om vreemdelingen die niet ingeschreven

(ONT)SPAARMOGELIJKHEID

	INKOMEN	UITGAVEN	VERSCHIL IN EURO	VERSCHIL IN % B.I.
Laagste deciel	12.967	16.722	-3.754	-29,0
Deciel 2	19.108	20.396	-1.288	-6,7
Deciel 3	23.948	24.529	-581	-2,4
Deciel 4	25.797	25.479	318	1,2
Deciel 5	31.850	30.784	1.066	3,3
Deciel 6	38.008	31.197	6.811	17,9
Deciel 7	43.552	36.151	7.401	17,0
Deciel 8	46.899	39.883	7.015	15,0
Deciel 9	53.879	41.768	12.110	22,5
Hoogste deciel	74.426	52.512	21.914	29,4
Vlaams Gewest	37.062	31.954	5.108	13,8

6.60 Verschil tussen uitgaven en beschikbaar inkomen (B.I.) van de gezinnen, in 2004, in euro en als % van het beschikbaar inkomen.
Bron: Algemene Directie Statistiek – Huishoudbudgetonderzoek.

zijn in het bevolkingregister. Ook het RMH kan verschillende vormen aannemen: financiële steun, een tewerkstellingsmaatregel en/of medische hulp. Onder financiële steun wordt verstaan: het toekennen van een bedrag dat equivalent is aan dat van het leefloon. In 2005 genoten gemiddeld 15.751 personen een dergelijke steun, een aantal dat de voorbije jaren sterk terugloopt.

Slechts een beperkt aantal 65-plussers ontvangt een leefloon omdat zij aparte regelingen kennen: het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB) dat sinds 2002 geleidelijk vervangen wordt door de **Inkomensgarantie Ouderen** (IGO). Meestal gaat het om een toeslag bovenop het pensioen, zodat men een bedrag bekommt dat vergelijkbaar is met het leefloon. Op 1 januari 2006 kregen 10.365 ouderen een GIB en 40.571 een IGO. Het aantal uitgekeerde GIB's gaat sinds 2002 elk jaar sterk achteruit. Het aantal IGO's schommelt al een aantal jaar tussen 40.000 en 43.000. Bij de IGO's gaat het in zeven op tien gevallen om een vrouw. Bijna 65% is alleenstaand.

Personen met een handicap die geen arbeid kunnen verrichten, kunnen een beroep doen op een inkomensvervangende tegemoetkoming waarvan het bedrag overeenkomt met dat van het leefloon. Begin 2006 ontvingen 39.052 Vlamingen deze tegemoetkoming, bijna 4.000 meer dan een jaar eerder.

Om de toegang tot de gezondheidszorg te verzekeren, bestaat er voor bepaalde risicogroepen een **voorkeursregeling in de ziekteverzekering**.

Dit statuut wordt toegekend aan weduwnaars en weduwen, personen met een handicap, gepensioneerden, wezen, gerechtigden op sociale bijstandsuitkeringen en oudere langdurig werklozen. Bijkomende voorwaarde is wel dat het beschikbare gezinsinkomen een bepaalde maximumgrens niet overschrijdt. Begin 2006 genoten 685.679 Vlamingen als titularis of als persoon ten laste van deze voorkeursregeling.

Sociale uitsluiting

Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat ook gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Hierna wordt ingegaan op de bestaande achterstelling inzake tewerkstelling, onderwijs, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

Achterstelling op de arbeidsmarkt

Werk vormt ontegensprekelijk een belangrijke buffer tegen armoede. Het risico om in armoede terecht

WETTELIJKE ARMOEDE			
	2003	2004	2005
Recht op Maatschappelijke Integratie			
totaal	25.896	25.474	24.779
leefloon	23.193	22.469	21.624
activeringsmaatregelen	2.765	3.072	3.191
Recht op Maatschappelijke Hulp			
totaal	24.373	22.631	19.782
financiële steun	20.351	18.388	15.751
activeringsmaatregelen	474	544	635
medische hulp	4.680	4.500	3.935
Profiel leefloontrekkenden (%)			
samenwonend met één of meerdere personen	32,3	30,9	28,6
alleenstaand	48,2	47,9	49,4
eenoudergezin met kinderlast	19,5	21,2	22,0
<25 jaar	24,3	24,8	26,0
25-44	36,5	35,4	34,1
45-59	27,9	27,3	26,8
60+	11,3	12,5	13,2
mannen	38,5	38,1	39,9
vrouwen	61,5	61,9	60,1
Belgen	80,8	79,1	77,3
niet-Belgen EU	4,5	4,6	4,6
niet-Belgen niet-EU	14,7	16,3	18,1

6.61 Evolutie van het aantal begunstigden van sociale bijstand en het profiel van de leefloontrekkenden, van 2003 tot 2005: maand-gemiddelden. Bron: POD Maatschappelijke Integratie.

te komen, ligt bij personen met een job beduidend lager. Slechts 3% van de Vlamingen met een betaalde job moest in 2005 zien rond te komen met een inkomen onder de armoededrempel. Bij niet-werkenden ligt dat percentage zes keer hoger. In dit perspectief is het positief dat het aantal werklozen sinds 2005 afneemt. Verontrustender is echter dat het aandeel langdurig werklozen daarin toeneemt en dat bepaalde groepen bijzonder moeilijk toegang vinden tot de arbeidsmarkt. In 2005 leefde 7% van de kinderen (van 0 tot 17 jaar) in een gezin waar op dat moment niemand werkte. In Wallonië gaat het om bijna één op vijf kinderen.

Van de Vlaamse volwassenen (18 tot 59 jaar) leefde één op tien in een **gezin zonder arbeidsinkomen**. Opvallend is dat het percentage bij vrouwen duidelijk hoger ligt dan bij mannen (12 tegenover 8%). Het algemene percentage ligt bij Waalse volwas-

GOK-INDICATOREN PER ONDERWIJSVORM

	LAGER	SECUNDAIR
Gewoon onderwijs	25	-
eerste graad	-	21
tweede en derde graad	-	13
Buitengewoon onderwijs		
type 1	58	62
type 2	54	48
type 3	58	62

6.62 Aandeel leerlingen dat op één of meer GOK-indicatoren positief scoort opgesplitst naar onderwijsvorm, in 2005, in %. Type 1 van het buitengewoon onderwijs is bestemd voor kinderen met een licht mentale handicap, type 2 voor kinderen met een matig of ernstig mentale handicap en type 3 voor kinderen met karakterstoornissen. Bron: O&V.

senen bijna dubbel zo hoog als in het Vlaamse Gewest. Het EU25-gemiddelde bedraagt zowel bij kinderen als volwassenen ongeveer 10%.

Ongelijkheid in het onderwijs

De stijging van de algemene scholingsgraad van de bevolking en de hoge kwaliteit van het onderwijs, verhullen de nog steeds bestaande sociale ongelijkheid. Een behoorlijke groep leerlingen blijft het moeilijk hebben om mee te kunnen. Deze kloof blijkt onder meer uit het feit dat kinderen uit gezinnen met een lagere sociaal-economische status een grotere kans lopen om in het **buitengewone onderwijs** terecht te komen. Terwijl in het gewoon lager onderwijs één op vier kinderen volgens de criteria van het gelijke onderwijskansendecreet

DEELNAME AAN HET HOGER ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Opleidingsniveau moeder			
hooggeschoold	85,8	92,0	88,7
middengeschoold	58,2	81,5	70,2
kortgeschoold	37,7	49,8	43,6
Tewerkstellingssituatie van de moeder			
werkend	60,0	78,8	69,0
werkloos/OCMW	37,7	54,7	46,6
ziekte/invaliditeit	48,6	58,7	54,3
(brug)pensioen	57,1*	62,5*	60,0
huisvrouw	52,2	62,4	57,2
andere	62,5*	69,2	66,7

6.63 Aandeel starters in het hoger onderwijs naar opleidingsniveau en tewerkstellingssituatie van de moeder, naar geslacht, in het academiejaar 2003-2004, in %. *: minder dan 10 respondenten. Bron: SONAR.

(GOK) bijzondere aandacht verdient, loopt dat in het buitengewone onderwijs op tot meer dan één op twee. In het secundair onderwijs is het verschil nog groter. De GOK-criteria houden onder meer rekening met het opleidingsniveau van de moeder, de thuistaal van de leerling en het feit of het gezin van een vervangingsinkomen leeft.

Daarnaast verschillen de **schoolse prestaties** van leerlingen naargelang de sociaal-economische positie van de ouders. Zo scoren volgens het PISA-onderzoek van 2003 de 25% meest gegoede 15-jarige leerlingen duidelijk beter in leesvaardigheid dan het kwart minst gegoede leerlingen. De eerste groep haalt gemiddeld 581 punten, de tweede groep slechts 488 punten.

Ook de deelname aan het **hogere onderwijs** wordt sterk beïnvloed door het opleidingsniveau en de tewerkstellingssituatie van de ouders. Als de moeder hooggeschoold is, stroomt negen op de tien door naar het hogere onderwijs. Als de moeder laaggeschoold is, loopt dit terug tot goed vier op tien. Bovendien beginnen kinderen van werkende moeders duidelijk vaker aan het hogere onderwijs dan kinderen van werkloze moeders.

De achterstelling in opleiding en vorming zet zich ook na de schoolloopbaan door. Goed 9% van de Vlamingen tussen 25 en 64 jaar nam in 2005 deel aan een opleiding of training. Maar het verschil tussen hoog- en kortgeschoolden is groot: bij de eerste groep gaat het om 17%, goed vier keer meer dan bij de kortgeschoolden.

Huisvestingsproblemen

De woonsituatie van de minst gegoede gezinnen is duidelijk minder positief dan die van andere gezinnen. Wie over een laag inkomen beschikt, kan moeilijker een eigen woning aankopen en is daardoor vaker aangewezen op de (private) huurmarkt. In 2005 was bijna drie kwart van de gezinnen eigenaar van het huis waarin het woont. Bij de 20% armste gezinnen ligt dit percentage goed 10 procentpunten lager. **Eigendom** vormt duidelijk een belangrijke barrière tegen armoede: het risico om in armoede terecht te komen lag in 2005 bij eigenaars een pak lager dan bij huurders. Bij arme gezinnen gaat een relatief groter aandeel van het budget op aan **woonkosten**. In 2005 spendeerde goed één op vijf van de 20% armste gezinnen meer dan 30% van het inkomen aan de woning. Na aftrek van alle woonkosten ligt het resterende inkomen bij de 20% rijkste gezinnen vier keer hoger dan bij de 20% armste gezinnen. Dat de woonkost behoorlijk kan doorwegen op het gezinsbudget blijkt ook uit het feit dat een

ARMOEDE EN HUISVESTING

	LAAGSTE QUINTIEL	2DE QUINTIEL	3DE QUINTIEL	4DE QUINTIEL	HOOGSTE QUINTIEL	TOTAAL
Aandeel eigenaars	63,1	69,8	71,9	80,9	85,1	74,4
Woonkosten						
woonquote > 30%	22,4	16,4	12,0	10,0	5,2	12,7
equivalent resterend huishoudinkomen	566 €	850 €	1.061 €	1.307 €	2.382 €	1.238 €
Kwaliteit van de woning						
ontoereikend	5,7	4,6	1,8	1,2	0,4	2,7
basiskwaliteit	29,2	27,6	22,6	17,3	19,2	23,2
goede kwaliteit	38,7	39,4	41,0	36,7	30,5	36,9
goede kwaliteit en ruim	21,9	23,5	25,3	29,7	30,3	26,1
zeer goede kwaliteit	4,5	4,9	9,4	15,1	19,6	11,2
Wooncomfort						
bad/douche en C.V.	72,2	72,4	80,4	86,1	86,5	79,5

6.64 Aandeel eigenaars, woonkosten, kwaliteit van de woning en wooncomfort in 2005: totaalpercentages en percentages per inkomensquintiel.
Bron: Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid – Woonsurvey.

aanzienlijke groep gezinnen problemen heeft met het betalen van de **elektriciteits- of gasfactuur**. In de loop van 2005 werden 359.804 gezinnen door hun leverancier in gebreke gesteld. Dit komt neer op 14% van de huishoudelijke afnemers, tegenover 13% in 2004. Bij slechts een minderheid van deze gezinnen leidde dit tot het gedeeltelijk of volledig afsluiten van de stroom- of gastoevoer. Eind 2005 werd bij 15.901 gezinnen elektriciteit geleverd via een budgetmeter. Bij nog eens 3.292 gezinnen werd de stroomtoevoer beperkt via een stroombegrenzer. 342 gezinnen waren volledig afgesloten van de elektriciteitsvoorzieningen, 435 gezinnen van de aardgastoevoer. Arme huishoudens wonen ook vaker in huizen van mindere kwaliteit. Op het vlak van **wooncomfort**, zoals de aanwezigheid van een bad of douche en

centrale verwarming, bestaat er een aanzienlijke kloof tussen de 20% armste gezinnen en het gemiddelde. De situatie van de armste gezinnen is de voorbije 15 jaar wel verbeterd.

Armoede en gezondheid

Er bestaan nog steeds opvallende sociale ongelijkheden op het vlak van **gezondheid** en toegang tot de gezondheidszorg. Mensen met een laag inkomen geven beduidend vaker aan over een (zeer) slechte gezondheid te beschikken. Zij hebben meer last van depressieve periodes en voelen zich door hun gezondheidstoestand meer belemmerd in hun dagelijkse bezigheden. Ook bij de toegang tot de gezondheidszorg is er een aanzienlijke kloof. Minder gegoede gezinnen moeten medische zorgen beduidend vaker uitstellen om financiële redenen.

ARMOEDE EN GEZONDHEID

	LAAGSTE QUINTIEL	2DE QUINTIEL	3DE QUINTIEL	4DE QUINTIEL	HOOGSTE QUINTIEL	TOTAAL
Subjectieve gezondheidsbeleving: (zeer) slecht	8,2	4,1	3,9	1,3	0,8	3,9
Depressieve periode in het afgelopen jaar	9,5	6,5	4,6	1,8	2,4	5,2
Door aandoening gehinderd in dagelijkse bezigheden	14,4	14,0	11,1	6,5	2,6	6,8
Uitstel medische consumptie om financiële redenen	20,8	11,2	10,6	3,5	2,9	10,5

6.65 Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat de eigen gezondheid als (zeer) slecht beoordeelt, dat aangeeft een depressieve periode te hebben meegemaakt in het afgelopen jaar, dat zich vanwege lichamelijke aandoeningen beperkt voelt in het uitvoeren van dagelijkse activiteiten en dat aangeeft te leven in een huishouden waar medische consumptie moet worden uitgesteld om financiële redenen, in 2004: totaalpercentages en percentages per inkomensquintiel.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid – Gezondheidsenquête.

ACHTERSTELLING EN MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE

	LAAGSTE QUINTIEL	2DE QUINTIEL	3DE QUINTIEL	4DE QUINTIEL	HOOGSTE QUINTIEL
Beperkte omvang sociaal netwerk	13,1	15,6	11,2	9,1	7,5
Zwakke functionele sociale ondersteuning	12,2	9,4	9,4	6,0	3,8
Niet-deelname aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten	68,8	66,1	57,9	51,0	44,8
Geen internetconnectie om financiële redenen	15,9	11,2	7,9	3,7	2,1

6.66 Aandeel personen van 15 jaar en ouder met minder dan drie goede vrienden of kennissen, die niet kunnen genieten van een kwalitatief hoogstaande sociale ondersteuning, die niet deelnemen aan sportieve, recreatieve en artistieke activiteiten en die thuis geen internetaansluiting hebben omwille van financiële redenen, in 2004: percentages per inkomensquintiel.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Achterstelling en maatschappelijke participatie

Armoede en bestaansonzekerheid gaan ten slotte ook gepaard met achterstelling op het vlak van maatschappelijke integratie en **participatie**. Zo blijken de minst gegoeden over een kleinere vrienden- en kennissengroep te beschikken en kunnen zij ter ondersteuning minder terugvallen op een kwalitatief hoogstaand sociaal netwerk. Daarnaast doen zij minder aan sport, recreatie en cultuur. Ook opvallend is de dreigende **digitale kloof**.

Benadering Kind en Gezin

Een alternatieve indicator die verschillende van de hierboven behandelde aspecten van armoede tegelijk in rekening tracht te brengen, werd ontwikkeld door Kind en Gezin. Aan de hand van het maandinkomen van het gezin, de opleiding en de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin, wordt nagegaan hoeveel **kinderen geboren worden in kansarme gezinnen**. Een gezin wordt als kansarm beschouwd van zodra het op drie van de voorgenoemde criteria zwak scoort. In 2005 was dat bij 5,9% van de geboorten het geval. De voorbije jaren stabiliseert dit percentage tussen 5,7 en 5,9%.

Deze kansarme gezinnen hebben veelal te kampen met een complex geheel van problemen. Een laag maandinkomen en een zwakke arbeidssituatie komen bij acht op tien van deze gezinnen voor. Bij zeven op de tien heeft minstens één van de ouders een lage opleiding genoten. Meer dan de helft van deze gezinnen is slecht gehuisvest.

Bijna de helft van de kinderen geboren in een kansarm gezin woont in de grootsteden Antwerpen en Gent. En nog opvallend: van bijna zes op de tien kinderen geboren in een kansarm gezin beschikte de moeder bij haar geboorte niet over de Belgische nationaliteit.

Publicaties

- Cammu H., e.a., Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2005, Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie, Brussel, 2006.
- Kinable H., Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een drugbeleid op school - Syntheserapport schooljaar 2005-2006, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen, Brussel, 2006.
- Het kind in Vlaanderen 2005, Kind en Gezin, Brussel, 2006.
- Sasse A., Defraye A., Epidemiologie van AIDS en HIV-infectie in België - Toestand op 31 december 2005, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Brussel, 2006.
- Van Damme P., Hoppenbrouwers K., Depoorter A-M., e.a., Studie van de vaccinatiegraad bij jonge kinderen en adolescenten in Vlaanderen in 2005, Brussel, 2006.
- CAW Monitor 2006, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2006.
- Kinderopvang – Jaarverslag 2005, Kind en Gezin, Brussel, 2006
- Jaarverslag 2005, Vlaams Fonds voor sociale integratie van personen met een handicap, Brussel, 2006.
- Veiligheidsmonitor 2006, Federale Politie, Brussel, 2006.
- Indicatorenbijlage van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2006-2008:
http://www.socialsecurity.fgov.be/NL/nieuws_publicaties/publicaties/strat_lissabon/NAPIncl_nl.pdf
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Tellus 2005 schuldbemiddeling, 2006:
<http://www.centrumsschuldbemiddeling.be>
- Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2007: <http://www.wvc.vlaanderen.be/armoede>
- Vranken, J., De Boyser, K. & Dierckx, D. (red.), Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2006, 2006.

Websites

- Gezondheidsindicatoren, MVG - Vlaams Agentschap Zorg en gezondheid, Team Gegevensverwerking en Resultaatopvolging:
<http://www.zorg-en-gezondheid.be/cijfers.aspx>
- Gezondheidsenquête door middel van interview, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Afdeling Epidemiologie:
<http://www.iph.fgov.be/epidemio/epinl/index4.htm>
- Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen:
<http://www.vad.be>
- Kind en Gezin:
<http://www.kindengezin.be>
- Welzijn, Volksgezondheid en Gezin:
<http://www.wvc.vlaanderen.be/welzijnengezondheid>
- Vlaams Infectieziektebulletin:
<http://www.wvc.vlaanderen.be/epibul>
- Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid:
<http://www.iph.fgov.be/Index.asp?Lang=NL>
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk:
<http://www.steunpunt.be>
- Agentschap Jongerenwelzijn:
<http://www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/index.htm>
- Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid:
<http://www.zorg-en-gezondheid.be>
- Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap:
<http://www.vaph.be>
- Residentiële ouderenzorg:
<http://www.zorg-en-gezondheid.be/ouderenzorg.aspx>
- Thuiszorg:
<http://www.zorg-en-gezondheid.be/thuiszorg.aspx>
- Welzijn en justitie:
<http://www.wvg.vlaanderen.be/welzijnjustitie>
- Veiligheidsmonitor Federale Politie:
http://www.polfed-fedpol.be/pub/veiligheidsMonitor/monitor_nl.php
- Algemene Directie Statistiek:
Enquête naar de arbeidskrachten (EAK):
<http://statbel.fgov.be/lfs>
Statistics on Income and Living Conditions (SILC):
<http://statbel.fgov.be/silc>
Huishoudbudgetonderzoek:
<http://statbel.fgov.be/surveys/hbs.asp>
- Eurostat:
<http://www.ec.europa.eu/eurostat>
- FOD Sociale Zekerheid:
<http://socialsecurity.fgov.be/NL/index.htm>
- Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête: www.iph.fgov.be/epidemio/epinl/index4.htm
- Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid:
<http://ksz-bcss.fgov.be/nl/index.asp>
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (O&V):
<http://www.ond.vlaanderen.be>
- Nationale Bank van België:
<http://www.nbb.be>

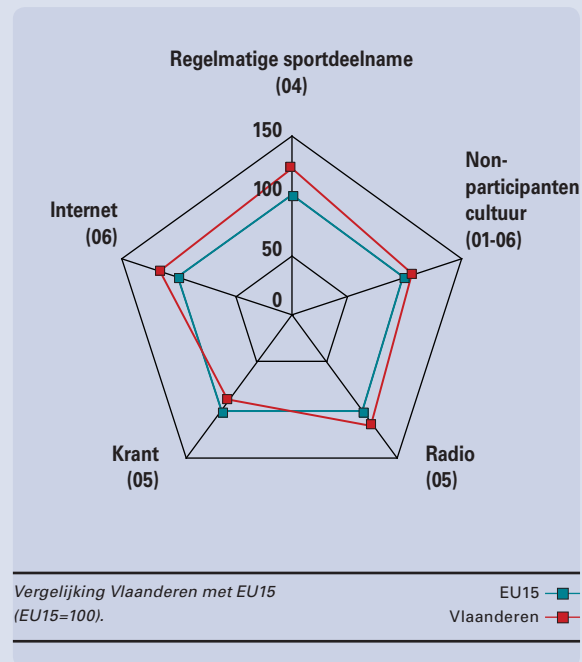
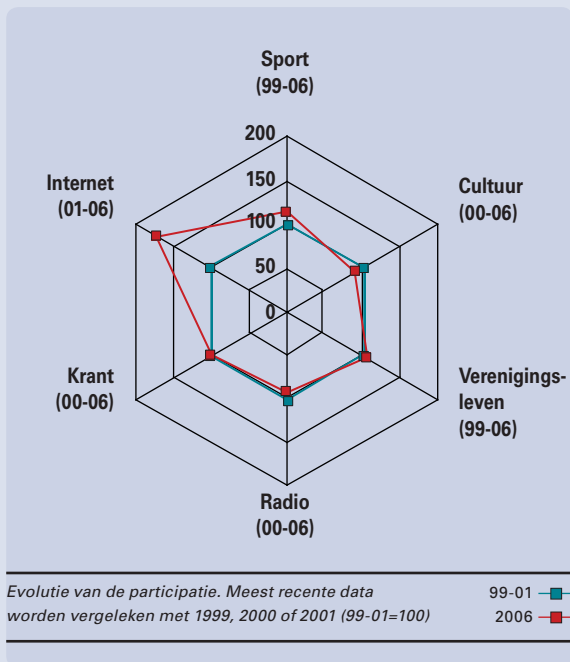
- Programme for International Student Assessment (PISA), OESO:
<http://www.pisa.oecd.org>
  - POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie:
http://www.mi-is.be/themes/egov/stats/index_nl.htm
  - Studiegroep van de overgang van Onderwijs naar Arbeidsmarkt (SONAR):
<http://www.steunpuntloopbanen.be/vorm1.html>
  - Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Electriciteits- en Gasmarkt (VREG):
www.vreg.be
  - Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid, Woonsurvey:
<http://www.kenniscentrum-woonbeleid.be>
-

Gaan voor kwaliteit en participatie

Een brede deelname van alle bevolkingsgroepen is de centrale doelstelling voor zowel het cultuur-, sport- als mediabeleid. Grote verschuivingen in de participatie zijn er in het algemeen niet. Enkel de stijging van het internetgebruik springt er uit. Ook de sportparticipatie is licht toegenomen. Voor

lager. Vandaar ook de aandacht van het beleid om de betreffende competenties van de bevolking te verhogen.

Een internationale vergelijking toont dat de Vlaming op vele domeinen een goede middenmoter is.

cultuur en het verenigingsleven zijn er de voorbije jaren lichte schommelingen, maar de participatie is vrij stabiel. Naast een algemene verhoging van de participatie, is het slechten van participatiedrempels een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Het is het opleidingsniveau dat een sterke invloed blijft uitoefenen op de participatie. De participatiecijfers van kortgeschoolden liggen over de hele lijn

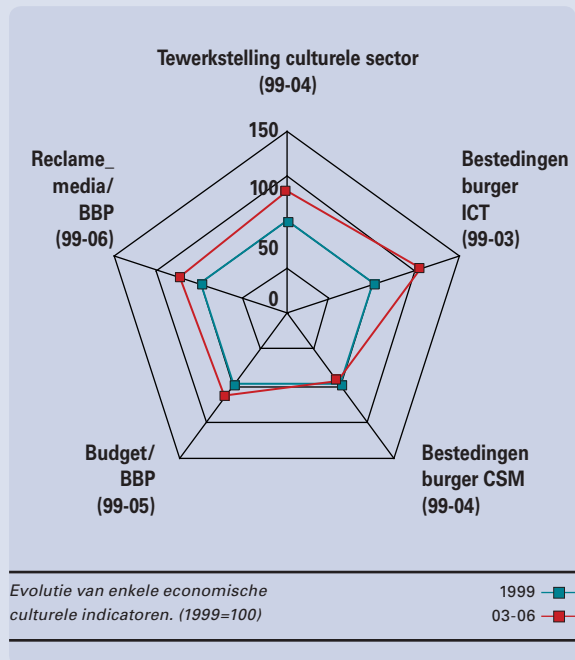
hoofdstuk

De Vlaming scoort duidelijk boven het EU15-gemiddelde voor wekelijkse sportdeelname, wekelijks naar het radionieuws luisteren en het internetgebruik. Het aandeel non-participanten aan cultuur in 2006 is vergelijkbaar met het laatst opgemeten Europees gemiddelde voor 2001. De Vlaming leest minder wekelijks de krant dan de gemiddelde Europeaan.

De laatste jaren is er een sterk toegenomen aandacht van het beleid voor de economische impact van cultuur, sport en media. Een voorbeeld hiervan is de

oprichting van het investeringsfonds Cultuurinvest. Cultuurinvest wil organisaties die culturele producten of diensten met winstoogmerk ontwikkelen, ondersteunen in hun werking. Uit diverse economische indicatoren blijkt dat de economische impact

van het 'culturele bedrijf' de jongste jaren toeneemt. De tewerkstellingscijfers tonen dat de culturele sector sterk groeit, sterker zelfs dan de globale tewerkstelling binnen Vlaanderen. Ook het aandeel van het cultuurbudget ten opzichte van het BBP neemt toe. Dit terwijl het globale budget van de Vlaamse overheid ten opzichte van het BBP afneemt. De reclame-investeringen in de media stijgen in de laatste 7 jaar sterker dan het nominale BBP. Tevens nemen de bestedingen voor ICT duidelijk toe. Enkel de bestedingen voor cultuur, sport en media nemen licht af. De bestedingspost 'kijk- en luistergeld en betaaltelevisie' werd niet opgenomen omdat kijk- en luistergeld afgeschaft werd.

7.1 Cultuur

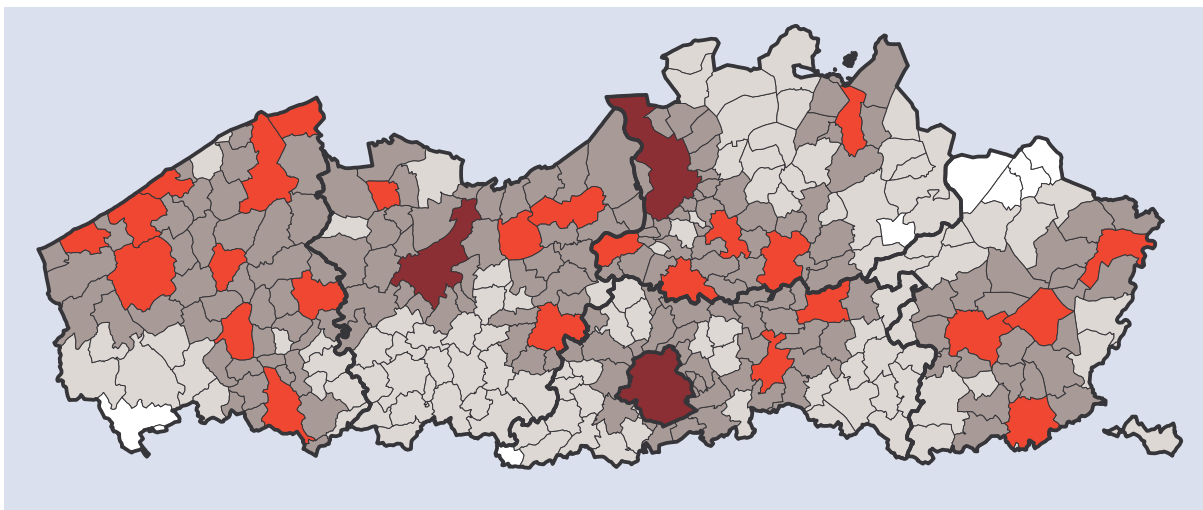
Het cultuurbeleid (inclusief het jeugdwerk) wordt bekeken vanuit drie invalshoeken: het aanbod, de participatie van de bevolking en de economische impact.

Cultuuraanbod

1. Podiumkunsten en film

Het beleid wil stimulansen geven voor een **kwali-**

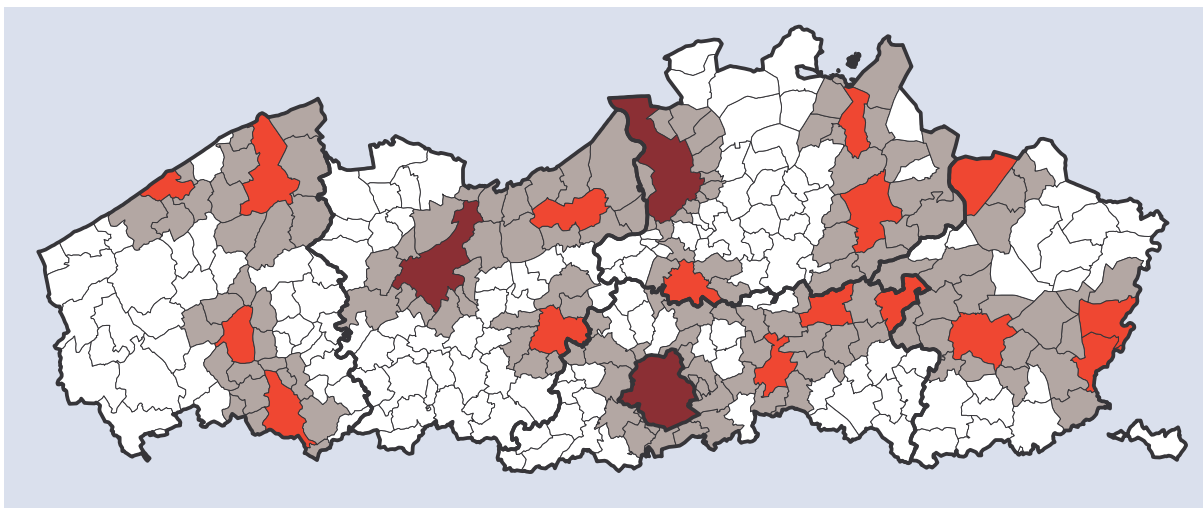
CULTURELE REGIO'S

7.1 Culturele kernsteden en hun nabije gemeenten.
Bron: Lauwerysen en Colpaert, 2006.

grootstad (Brussel, Antwerpen, Gent) ■ aangrenzende gemeente ■
culturele kerngemeente ■ gemeente in cultuurregio ■

KERNSTEDEN FILM

7.2 Kernsteden film en hun nabije gemeenten.
Bron: Lauwerysen en Colpaert, 2006.

grootstad (Brussel, Antwerpen, Gent) ■
film kerngemeente ■
aangrenzende gemeente ■

BIOSCOOPZALEN EN ZITPLAATSEN

	ZALEN			ZITPLAATSEN		
	AANTAL	%	AANTAL ZALEN PER 100.000 INWONERS	AANTAL	%	AANTAL INWONERS PER BESCHIKBARE ZITPLAATS
Vlaams Gewest	241	47,9	4,0	52.894	47,9	114,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	68	13,5	6,7	41.747	37,8	65,0
Waals Gewest	194	38,6	5,5	15.675	14,2	81,8
Totaal	503	100,0	4,7	110.316	100,0	95,3

7.3 Aantal bioscoopzalen en zitplaatsen in België en de gewesten, in 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek.

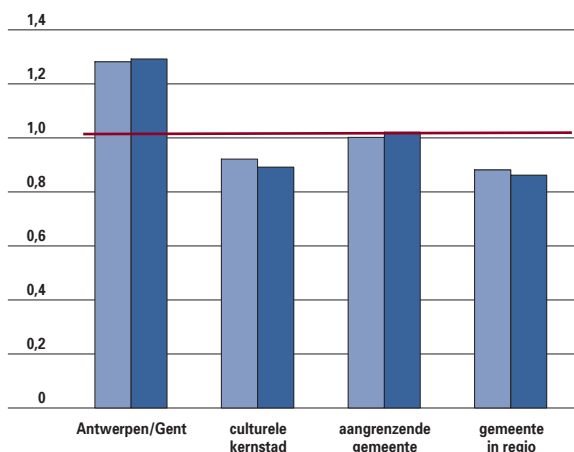
FILMVERTONINGEN EN BESCHIKBARE ZITPLAATSEN

	AANTAL VERTONINGEN		AANTAL BESCHIKBARE PLAATSEN	
	TOTAAL	GEMIDDELD PER ZAAL	TOTAAL (IN 1000)	GEMIDDELD PER ZAAL (IN 1000)
Vlaams Gewest	292.708	1.215	65.763	273
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	102.450	1.507	23.656	348
Waals Gewest	235.468	1.214	50.489	260
Totaal	630.626	1.254	139.908	278

7.4 Aantal vertoningen en beschikbare zitplaatsen in bioscopen in België en de gewesten, in 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek.

teitsvol en pluriform aanbod, dat geografisch voldoende gespreid is. Om dat na te gaan wordt Vlaanderen opgesplitst in 22 culturele regio's voor de podiumkunsten en 19 kernsteden voor de film

PARTICIPATIERATIO'S PODIUM

7.5 Gestandaardiseerde deelneme podiumkunsten (light blue) en frequentie podiumkunsten (dark blue) voorstellingen. De figuur toont de gestandaardiseerde participatieratio's.

Zij geven de relatie aan tussen de geobserveerde participanten en de verwachte participanten waarbij het effect van geslacht, opleiding en leeftijd constant is gehouden. Een ratio hoger dan 1 wijst op meer geobserveerde participanten dan verwacht, een ratio lager dan 1 op minder geobserveerde participanten dan verwacht. Hetzelfde geldt voor de frequentie van de participatie. Bron: Lauwerysen en Colpaert, 2006.

(Lauwerysen en Colpaert, 2006). Een **culturele regio** omvat minstens één culturele kernstad, omliggende gemeenten en gemeenten die zich vrij ver van het culturele aanbod bevinden maar nog wel in de invloedssfeer van de culturele regio liggen. Slechts acht gemeenten behoren tot geen enkele culturele regio.

In totaal zijn er een 250 filmzalen. Begin jaren zestig was dit nog ongeveer het drievoudige. Naar verhouding van de bevolking heeft het Vlaamse Gewest het minste aantal **zalen en zitplaatsen** van de drie gewesten. In een zaal lopen jaarlijks gemiddeld een twaalfhonderd vertoningen.

Een belangrijke vraag is of de omvang en de nabijheid van het culturele aanbod een **invloed** heeft **op de participatie**. De inwoners van de grootsteden gaan inderdaad in veel grotere mate dan de anderen naar een film, een toneelstuk, een dansvoorstelling of een concert. Zelfs als men factoren zoals leeftijd, opleiding en geslacht neutraliseert, halen de grootsteden nog altijd 30 tot 40% meer dan verwacht. Niet alleen gaat een groter percentage naar een voorstelling, men gaat ook vaker.

Dit fenomeen beperkt zich tot de grootsteden. In een culturele kernstad of een nabijgelegen gemeente vindt men geen positieve of negatieve uitschieters. Maar als de afstand die men moet afleggen groter wordt, daalt de participatie aan podiumvoorstellingen. Voor de film speelt dit geen rol.

ERFGOED

	2006
Aantal erkende musea/samenwerkingsverbanden	52*
Instellingen van de Vlaamse overheid (Kasteel van Gaasbeek, MuHKA en KMSKA)	3
Aantal afgesloten erfgoedcovenants	13
Archief- en documentatiecentra (maatschappelijke stroming, cultureel thema en Nederlandstalige archieven in Brussel)	12
Erkende organisaties Volkscultuur	13
Topstukken (beschermingen)	164
Definitieve beschermingen	74
Voorlopige beschermingen	90
Digitale collecties op de Erfgoed-site	74
Beeldbanken	30
Verhalenbanken en orale bronnen	11
Muziek -en liederenbanken	3
Archiefcollecties	15
Museumcollecties	7
Collecties onroerend erfgoed	7
Andere	1

7.6 Kerncijfers erfgoed. Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

2. Erfgoed

Het erfgoedbeleid telt vier luiken: musea, archieven, volkscultuur en roerend cultureel erfgoed.

Sinds 1998 kunnen **musea** een erkenning aanvragen. In 1999 waren 28 musea erkend. Dat aantal stijgt sindsdien jaar na jaar. Begin 2007 waren er 52 musea of samenwerkingsverbanden erkend.

Daarnaast zijn er nog de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap: het Kasteel van Gaasbeek, het Museum van Hedendaagse Kunst (MuHKA) en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA). Tot slot zijn er nog heel wat niet-erkende musea. De website tento.be komt tot 329 Vlaamse en Brusselse musea. De meeste zijn gericht op geschiedenis, gevolgd door volkskunde, technieken en schone kunsten.

Elke stad of ieder samenwerkingsverband tussen steden (met minstens 20.000 inwoners) kan een **erfgoedconvenant** met de Vlaamse overheid afsluiten.

Ook de **archieven**, bewaarbibliotheken en documentatiecentra blijven belangrijk voor het Vlaamse erfgoedbeleid. In totaal zijn er negen gesubsidieerde archief- en documentatiecentra en drie Nederlandstalige archieven in Brussel.

Volkscultuur is een koepelbegrip dat verwijst

MUSEA

NAAR CATEGORIE	
Archeologie	53
Architectuur	2
Etnografie	8
Geschiedenis	194
Letterkunde	5
Lokale geschiedenis	87
Muziek en theater	7
Schone kunsten	60
Technieken	61
Toegepaste kunsten	38
Volkskunde	87
LOCATIE	
Vlaanderen	285
Brussel	44
Totaal	329*

7.7 Musea naar categorie en locatie. *Sommige musea vallen onder meerdere categorieën, het totaal is dus niet de som van de categorieën. Bron: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen.

LOKALE EN REGIONALE ERFGOEDVERENIGINGEN

	2007
Verenigingen volkscultuur studie	513
Familiekunde	45
Heemkunde	348
Industriële archeologie (zie ook erfgoedzorg)	40
Volkskunde	19
Andere thema's volkscultuur	61
Verenigingen en comités volkscultuur beleving	1.756
Ambachten- en volkskunstenverenigingen	98
Carnaval en straatfeesten	374
Historische stoeten, reuzen(stoeten), evocaties	60
Historische schuttersgilden	143
Streekgastronomie	90
Volkssporten	970
Andere	21
Historische verenigingen	180
Archeologie en oudheidkunde	28
Lokale of regionale geschiedenis, kunstgeschiedenis, numismatiek	99
Dialectologie en historische taalkunde	30
Andere	23
Verenigingen erfgoedzorg	206
Verenigingen erfgoedtoerisme en erfgoededucatie	58
TOTAAL	2.713

7.8 Aantal lokale of regionale erfgoedverenigingen in Vlaanderen inclusief Brussel, 2007. Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

naar verschillende benaderingen en disciplines: familie­kunde, heemkunde, industriële archeologie, algemene volkskunde, poppenspel, volks­gastronomie, kant, schuttersgilden, volksmuziek en volks­sport. Hierin zijn dertien landelijke organisaties erkend. Er is ook een specifiek steunpunt: het Vlaams Centrum voor Volks­cultuur. De databank van dit steunpunt telt ruim 2.700 lokale en regionale erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Brussel. Van het **roerend cultureel erfgoed** wordt een lijst gemaakt van zeldzame en onmisbare topstukken. Voor de individuele werken of verzamelingen op deze lijst gelden beschermingsmaatregelen en restauratiesubsidies. Ook is er een uitvoerreglementering voor deze topstukken: als de Vlaamse overheid geen aankoopvergunning aflevert is ze verplicht het stuk zelf te kopen.

3. Letteren

De **boekensector** realiseerde in 2005 een omzet van 383 miljoen euro, een stijging met 2%. Daarvan kwam 314 miljoen euro uit de eigen productie. De rest is afkomstig uit de import, die wel het sterkst groeide.

In totaal bracht de boekensector ruim 43 miljoen

exemplaren aan de man. De gemiddelde prijs per boek komt zo op 7,30 euro.

Voor­al de algemene uitgaven zijn er qua omzet op vooruit gegaan. Ook bij de educatieve uitgaven en de kinderboeken is er een lichte stijging. De strips, de wetenschappelijke en informatieve uitgaven kennen daarentegen een lichte daling. De wetenschappelijke en informatieve uitgaven blijven ondanks dit lichte verlies ruim een derde van de omzet voor hun rekening nemen.

Van de eigen productie wordt een vijfde geëxporteerd. Voor­al de strips en kinderboeken zijn op export gericht. Ruim de helft daarvan gaat de grens over, voor­al richting Nederland.

De elektronische publicaties maken ondertussen 8% van de omzet uit. Dit zijn voor­al cd-roms, al nemen de online publicaties een voorzichtige start.

Met 58% van de omzet vormen de boekhandels het belangrijkste verkoopskanaal. Daarna volgt met 38% de directe verkoop. Boekenclubs nemen slechts 1% van de omzet in.

Zowel in 2004 als 2005 kwam 85% van de import uit Nederland, voor­al met algemene en kinderboeken. Voor de Nederlandse boeken zijn de boekhandels goed voor 70% van de omzet, 9 % is directe verkoop en de boekenclubs nemen hier 5% in.

Daarnaast werkt de **Stichting Lezen** aan een betere leescultuur via leesbevorderingscampagnes. In de eerste helft van 2007 ondersteunde zij ondermeer 1.500 auteurslezingen. Het **Vlaams Fonds voor de Letteren** subsidieert dan weer de creatie, productie, presentatie en omkadering van uitgaven.

4. Sociaal-cultureel werk

In 2005 werden 41 **verenigingen** gesubsidieerd, zoals het Davidsfonds, het Vlaamse Kruis, Amnesty International Vlaanderen... Daarnaast ontvingen er twee een startsubsidie in afwachting van een volwaardige erkenning. In 2005 telden alle verenigingen samen 12.471 afdelingen, gespreid over het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tegenover 2004 betekent dit een stijging met 400 afdelingen. De meeste afdelingen zijn naar verhouding te vinden in West- en Oost-Vlaanderen. De andere drie provincies liggen onder het gemiddelde, al stijgt het aanbod enkel in Antwerpen en Vlaams-Brabant ten opzichte van 2003.

Daarnaast zijn er nog veertien erkende landelijke **migrantenverenigingen**. Hun afdelingen bevinden zich hoofdzakelijk in Antwerpen en Limburg. In 2005 waren er 39 **sociaal-culturele vormingsinstellingen** (de Halewynstichting, Natuurpunt Educatie...) en 32 **bewegingen** (Pax Christi Vlaanderen, De Wakkere Burger...) erkend.

BOEKENVERKOOP

	% VERDELING	% VERANDERING 2005-2004
Algemene uitgaven	14,0	11
Kinderboeken	12,0	2
Strips	16,4	-4
Educatieve uitgaven	21,2	4
Wetenschappelijke en informatieve uitgaven	36,4	-3
Totale netto omzet in miljoen euro	314,2	1

7.9 Eigen productie per sector (in miljoen euro), 2004-2005.
Bron: boek.be.

BOEKENIMPORT

	% VERDELING	% VERANDERING
Algemene uitgaven	78,9	13
Kinderboeken	6,1	3
Strips	0,3	-73
Educatieve uitgaven	6,2	9
Wetenschappelijke en informatieve uitgaven	8,5	-7
Totale netto omzet in miljoen euro	68,3	9

7.10 Boekenimport sector (in miljoen euro), 2004-2005.
Bron: boek.be.

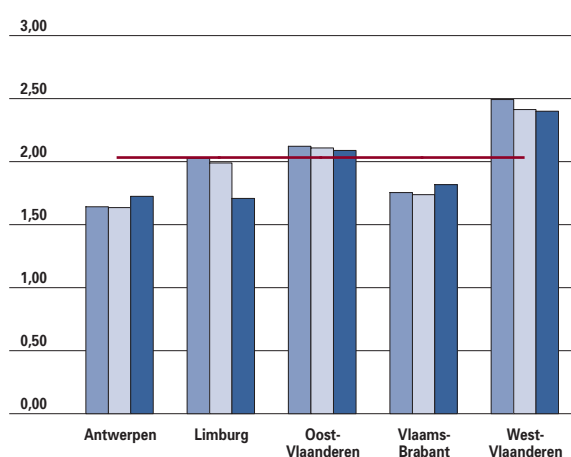
SOCIAAL-CULTUREEL WERK

	AANTAL
Sociaal-culturele verenigingen	57
Verenigingen	43
Aantal afdelingen	12.471
Verenigingen voor migranten	14
Aantal afdelingen	879
Sociaal-culturele vormingsinstellingen	39
Volkshogescholen	13
Landelijke vormingsinstellingen	26
Gespecialiseerde vormingsinstellingen	19
Syndicale vormingsinstellingen	3
Vormingsinstellingen voor bijzondere doelgroepen	4
Bewegingen	32
Anderen	7

7.11 Kerncijfers Sociaal-cultureel werk, 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

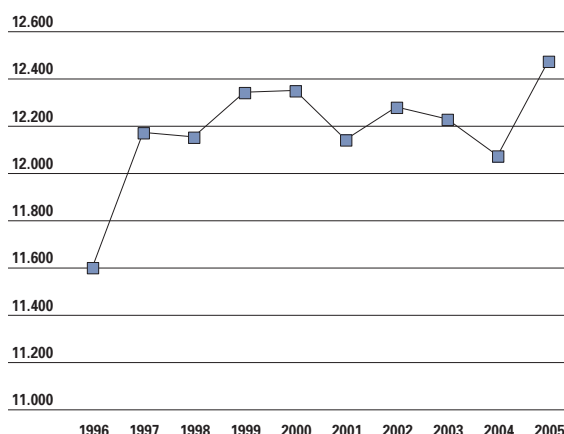
De sector van de **amateurkunsten** wordt gedragen door acht sterke spelers. Elk van deze acht organisaties ziet het aantal aangesloten groepen en cursussen groeien. Ruim een derde van de groepen maakt instrumentale muziek. Theater en vocale muziek zijn elk goed voor een vijfde van de groepen. Naast de acht erkende organisaties zijn nog twee andere organisaties actief rond een specifieke discipline: Creatief Schrijven voor de discipline letteren en Vlaamse Organisatie voor Circuskunsten (Circusvlo).

SPREIDING VERENIGINGEN

7.13 Aantal afdelingen van de erkende verenigingen per 1.000 inwoners, van 2003 tot 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

VERENIGINGEN

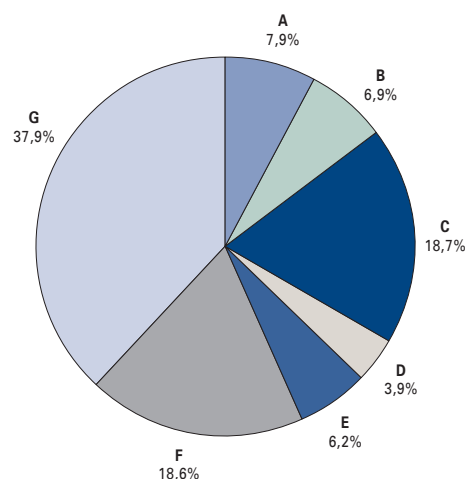

7.12 Evolutie van het aantal afdelingen van de erkende verenigingen, van 1996 tot 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

5. Lokaal cultuurbeleid

Het **cultuurbeleidsplan** wil de gemeenten aanzetten meer te doen voor cultuur en het verenigingsleven. Eind 2006 hadden 188 gemeenten een goedgekeurd cultuurbeleidsplan. In 60% van alle Vlaamse en Brusselse gemeenten is er een gesubsidieerde cultuurbeleidcoördinator aan de slag. Dit is opnieuw een lichte stijging ten opzichte van het jaar voordien.

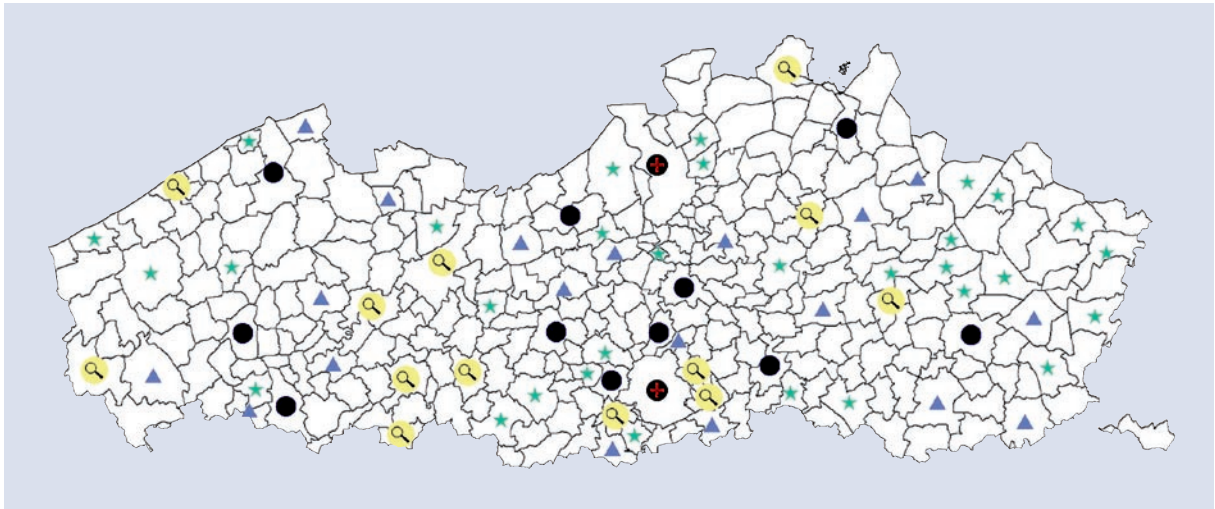
AMATEURGROEPEN

7.14 Verdeling van de aangesloten groepen amateurkunsten over de kunstdisciplines (met uitzondering van lichte muziek), 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

CULTUURCENTRA

7.15 Spreiding cultuurcentra naar categorie. Cultuurcentra van categorie A zijn te vinden in de centrumsteden, met de hoogste infrastructuureisen. Voor categorie B en C zijn er aangepaste infrastructuurvereisten, zowel op vlak van grootte als uitrusting. Voor de grootsteden Antwerpen en Brussel werd geopteerd voor een convenant tussen de Vlaamse overheid en de steden.

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

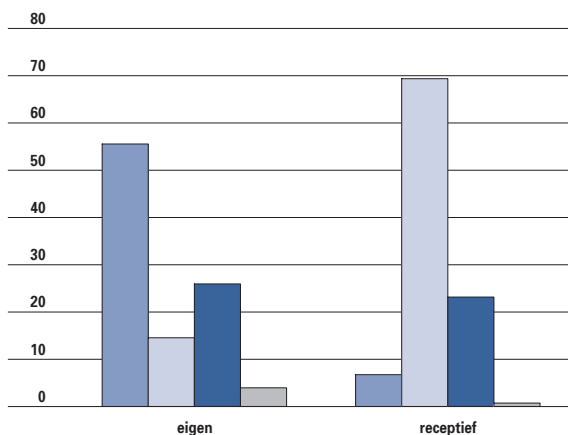
A ●
B ▲
C ★
grootstad ●
potentiële inschaling 🔍

ACTIVITEITEN

CATEGORIE	EIGEN ACTIVITEITEN	RECEPTIEVE ACTIVITEITEN	TOTAAL ACTIVITEITEN	GEMIDDELD	MEDIAAN	% EIGEN ACTIVITEITEN	% RECEPTIEVE ACTIVITEITEN
A	5.569	17.339	22.908	2.082,6	1.718	24,3%	75,7%
B	6.546	16.124	22.670	1.259,4	1.062,50	28,9%	71,1%
C	5.461	32.023	37.484	1.249,5	1.112,50	14,6%	85,4%
Totaal	17.576	65.486	83.062	1.407,8	1.221	21,2%	78,8%

7.16 Cultuurcentra en hun activiteiten (eigen en receptief), in 2005. De grootstedelijke centra in Brussel en Antwerpen zijn niet opgenomen. Hun andere manier van gegevensregistratie maakt vergelijken onmogelijk. Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

VERDELING ACTIVITEITEN

7.17 Cultuurcentra en hun activiteiten (eigen en receptief), procentuele verdeling, 2005.

Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

podium
andere
educatieve
tentoonstellingen

In 2005 werden 63 **cultuurcentra** gesubsidieerd, twee meer dan het jaar voordien. Een cultuurcentrum zorgt gemiddeld voor een 1.400 activiteiten. Ruim drie kwart van de activiteiten is receptief, waarbij het initiatief en de organisatie niet uitgaan van het cultuurcentrum zelf.

In de grotere centra staat het eigen aanbod sterker dan in de kleinere centra. Binnen de eigen activiteiten valt vooral het overwicht aan podiumkunsten op: ruim de helft is een podiumactiviteit zoals theater, dans, muziek, literatuur, film... Bij de receptieve activiteiten ligt de klemtoon op 'andere activiteiten'. Dit zijn onder andere repetities, vergaderingen, ontspannings- en ontmoetingsactiviteiten.

Minstens een kwart van de activiteiten heeft scholen als exclusieve doelgroep.

Niet elke gemeente richt een **bibliotheek** op. In 2005 kon je in 298 van de 308 Vlaamse en in

GEDRUKTE MATERIALEN

	1990	1995	2000	2003	2004	2005
Vlaanderen	15.726.311	19.266.741	20.802.251	21.416.620	21.474.134	21.225.130
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	249.878	360.666	439.554	520.298	538.293	553.098
TOTALEN	15.976.189	19.627.407	21.241.805	21.936.918	22.012.427	21.778.228

7.18 Evolutie van de gedrukte materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2005.

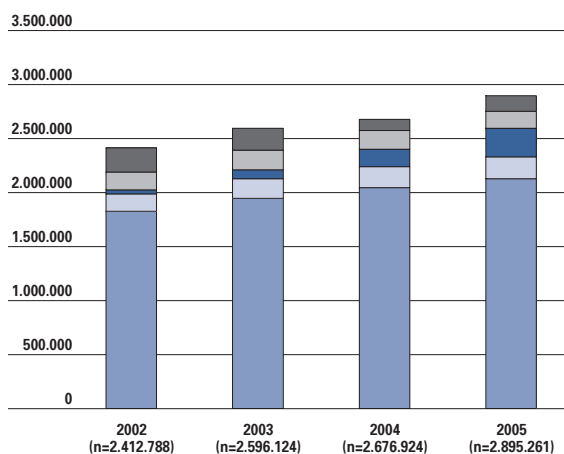
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

15 van de 19 Brusselse gemeenten terech in een openbare bibliotheek, al dan niet in samenwerking met een buurgemeente. In Brussel werden twee nieuwe openbare bibliotheken gesubsidieerd, wat de totale groei in de Brusselse collectie (+2,7%) verklaart.

In 2005 is voor de eerste keer de collectie gedrukte materialen in de bibliotheken licht verminderd (-1,2%). De daling doet zich voor bij de fictie, non-fictie en naslagwerken. Jeugdboeken nemen nog altijd toe. In tegenstelling tot de gedrukte materialen, groeit de collectie audiovisuele materialen in 2005 aan. Ten opzichte van 2004 is er een toename met 8%. Het aantal dvd's nam toe met maar liefst 67%. De videocollectie wordt lichtjes afgebouwd. De audiovisuele materialen maken ondertussen 12% van de totale collectie uit. Wat bijna een verdubbeling is in tien jaar.

Het aanbod is relatief het grootst in Limburg, in West-Vlaanderen en in het oosten van Antwerpen.

AUDIO-VISUELE MATERIALEN

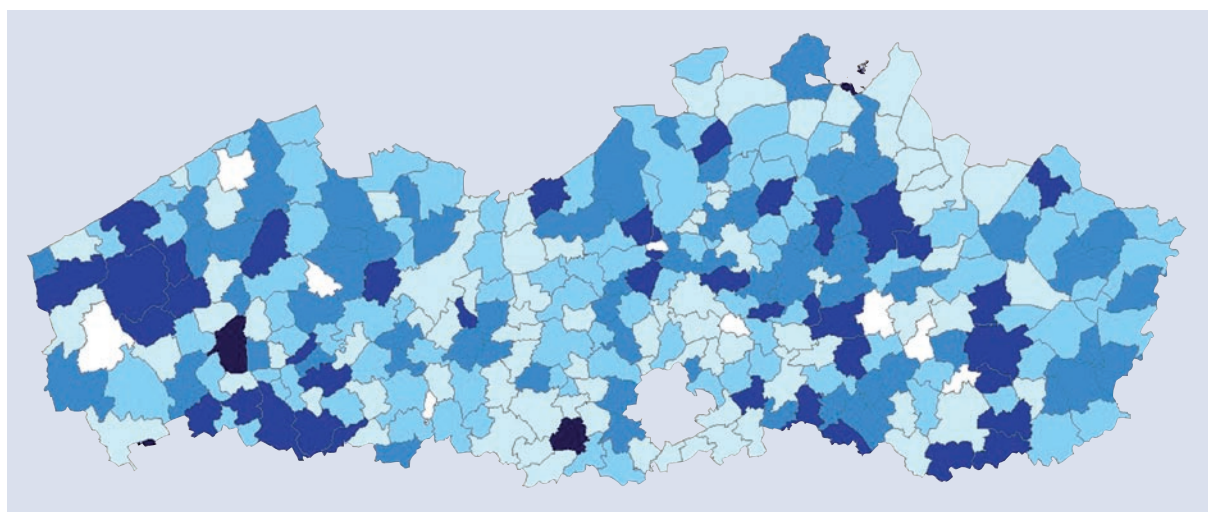

7.19 Evolutie van de audio-visuele materialen in de openbare bibliotheken, van 2002 tot 2005.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

CD
CD-rom
DVD
VHS
andere*

COLLECTIE PER INWONER

7.20 Collectie per inwoner van de openbare bibliotheken, 2005.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7,4 - 11,0 (4)
5,3 - 7,3 (41)
4,3 - 5,2 (67)
3,3 - 4,2 (96)
2,1 - 3,2 (82)

JEUGDBEWEGINGEN

	AANTAL AFDELINGEN 2005						
	TOTAAL	OOST-VL	WEST-VL	VL-BRABANT	LIMBURG	ANTWERPEN	BHG
Chirojeugd Vlaanderen	985	177	193	183	146	286	12
FOS	56	21	14	8	1	10	2
KLJ	295	67	82	38	41	67	0
KSA-KSJ-VKSJ	297	74	100	17	60	46	0
VNJ	36	12	8	4	2	10	0
Scouts en Gidsen Vlaanderen	656	140	83	115	68	239	11

7.21 Spreiding van de afdelingen van de jeugdbewegingen, 2005.
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

6. Jeugdwerk

In 2005 werden er 70 **landelijke jeugdverenigingen** gesubsidieerd, één meer dan in 2004. Het aantal **afdelingen** is eveneens licht gestegen. De Chiro- en scoutsverenigingen kennen nog steeds de beste spreiding.

Jaarlijks wordt aan ongeveer 6.000 jeugdwerkers een attest uitgereikt. Gemiddeld zijn er bij de grote jeugdbewegingen ongeveer vijf kinderen per begeleider.

De **jeugdhuissector** blijft aangroeien. Begin 2007 telde de Vlaamse Federatie Jeugthuizen 398 jeugthuizen.

De Vlaamse Dienst Speelpleinwerk schat het aantal organisatoren van **speelpleinwerk** in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op 424 en het aantal werkingen op 504. Speelpleinwerking wordt steeds nadrukkelijker een taak van de lokale

overheid. In 2005 zijn 79% van de speelpleinwerkingen een initiatief van een lokale overheid. In 2000 was dit nog maar 63%.

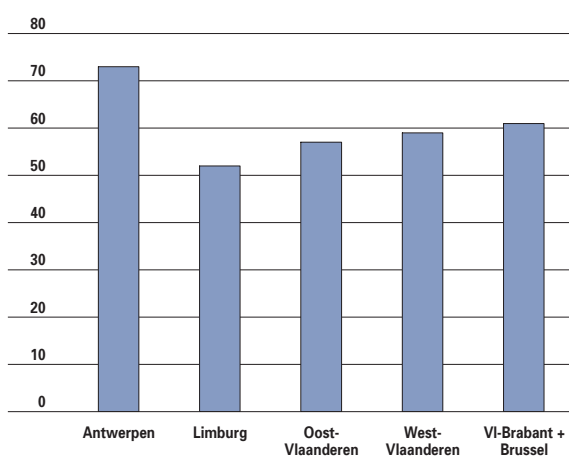
In de zomer van 2005 waren er 20.000 begeleiders aan de slag, een vierduizend meer dan in 1995 en 2000. Nochtans stijgt het aantal kinderen per begeleider. In 2000 waren er acht kinderen per begeleider, in 2005 negen kinderen. Er blijft een scheve verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke begeleiders en het verschil neemt nog toe.

Het aandeel van de geattesteerde begeleiders is in 2005 gestegen tot 55%. Niettemin blijft de ervaring van de meeste begeleiders vrij beperkt. Slechts 4 op 10 hebben minstens drie jaar ervaring. De belangrijkste knelpunten zijn dan ook: weinig begeleiders die organisatorische verantwoordelijkheid willen dragen, te jonge en onervaren begeleiders.

In 2005 waren er 58 grote, gesubsidieerde **jeugdverblijfcentra**, goed voor ruim 290.000 gesubsidieerde overnachtingen. Daarnaast realiseerden het jeugdcentrum Hoge Rielen (Kasterlee) 124.000 overnachtingen en het vormingscentrum Destelheide (Dworp) een 39.000 overnachtingen en ruim 48.000 dagverblijven.

Jeugdinformatie is een belangrijke prioriteit van het beleid. In Vlaanderen zijn er zo'n 100 Jongereninformatiepunten of JIPS. Hun aantal neemt geleidelijk toe. Het JIP is een plaats waar jonge mensen in hun eigen omgeving op een vlotte

JEUGDHUIZEN

7.22 Jeugthuizen aangesloten bij Formaat, een federatie van jeugthuizen en jongerencentra die de jeugdhuismethodiek verspreidt en versterkt, naar provincie, februari 2007.
Bron: Vlaamse Federatie Jeugthuizen.

SPEELPLEINWERKINGEN

Werkingen <60 kinderen gemiddeld per dag	305
Werkingen >60 en <150 kinderen gemiddeld per dag	175
Werkingen >150 kinderen gemiddeld per dag	24
Totaal aantal werkingen	504

7.23 Alle speelpleinwerkingen in Vlaanderen en het BHG, 2005.
Bron: VDS.

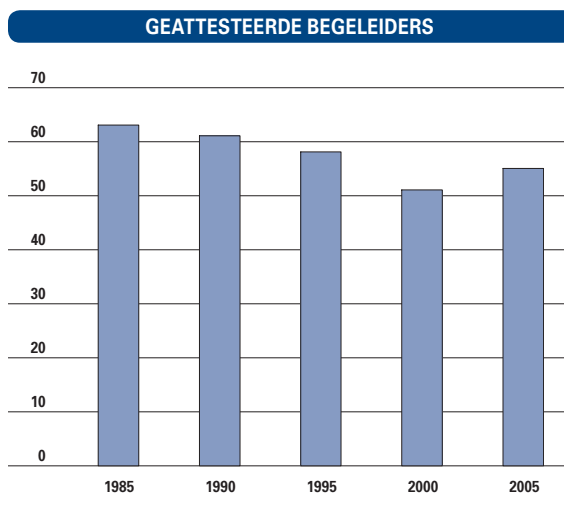
maar correcte wijze en op hun levensstijl geënt aan informatie geraken.

Cultuurparticipatie

Cultuurparticipatie en culturele competentie behoren tot de belangrijkste aandachtspunten in de cultuurbeleidsnota. Het doel is meervoudig. Ten eerste wil de overheid dat meer mensen aan cultuur deelnemen (vergroting). Ook moeten de Vlamingen vaker en aan meer diverse cultuuruitingen deelnemen (vernieuwing). Tenslotte wil men de culturele competenties van de bevolking bevorderen en verruimen (verdieping). Deze drievoudige doelstelling heeft als achterliggend idee dat cultuurparticipatie de kansen van het individu op een autonoom bestaan vergroot. Het maakt van de burgers kritische, actieve deelnemers aan een open, democratische samenleving. Het beleid beschouwt cultuur als een individueel recht, maar ziet het ook als een maatschappelijke hefboom. Cultuur biedt goede mogelijkheden om de maatschappelijke integratie en participatie te verhogen. En dit voor alle Vlamingen, ook voor de kansengroepen. Eerst wordt de algemene cultuurparticipatiegraad besproken. Vervolgens komt de deelname per sector aan bod en volgt een korte internationale vergelijking van de tijdsbesteding.

1. Algemeen

Het cultuurpubliek valt uiteen in vier groepen. Het **kernpubliek** neemt maandelijks aan verschillende soorten activiteiten deel, de **belangstellende participant** minstens meerdere keren per jaar. De **incidentele participant** is eerder een cultuurpassant: hij stapt af en toe een culturele activiteit binnen, op een eerder toevallige wijze. Tot slot zijn er nog de **non-participanten** die alle cultuurevenementen aan zich laten voorbijgaan.

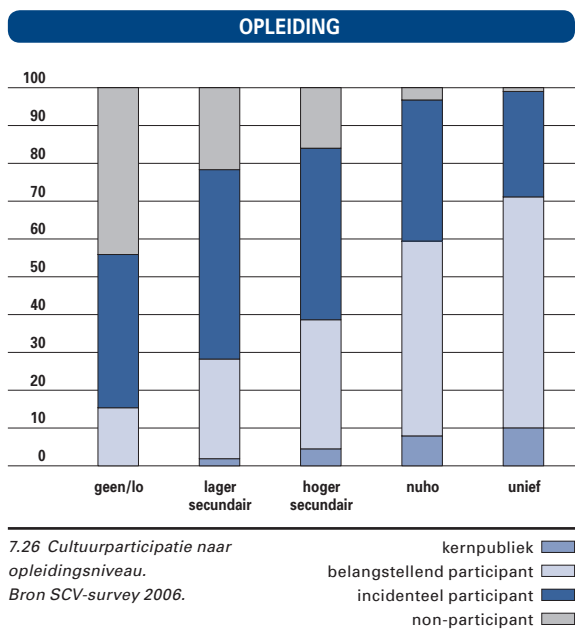
7.24 Evolutie van het aantal geattesteerde begeleiders, van 1985 tot 2005. Bron: VDS.

Volgens het pact van Vilvoorde moet tegen 2010 de helft van de Vlamingen zich een 'cultuurparticipant' voelen, met andere woorden behoren tot het kernpubliek of de categorie belangstellend participant. Zij moeten minstens meerdere keren per jaar een museum bezoeken, een boek ontlenen in een bibliotheek of gaan kijken naar een concert, dans, ballet, theater of opera. Dit is in 2006 het geval voor iets meer dan een derde van de bevolking. Daarmee blijft de **cultuurparticipatie** sinds de eerste meting in 2000 min of meer status quo, ook al is er na het dipje van 2004 opnieuw een licht stijgende lijn te zien. Het blijft afwachten of deze lijn zich de komende jaren doorzet. Bovendien wordt de groep non-participanten – een vijfde van de bevolking - niet kleiner. Voorlopig wordt de doelstelling dus nog niet

CULTUURPARTICIPATIE

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kernpubliek	4,1	4,8	3,7	4,2	2,8	3,3	3,7
Belangstellend participant	34,6	31,1	32,6	33	30,6	31,4	32,1
% Cultuurparticipanten	38,7	35,9	36,3	37,2	33,4	34,7	35,8
% Cultuurparticipanten inclusief bioscoopbezoek	51,3	47,8	48,5	48,4	45,1	44,3	46,6
Passant of incidentele bezoeker	41,2	39	43,5	41	43,8	42,8	42,9
Non-participant	20,1	25	20,1	21,9	22,8	22,5	21,4
% Niet-cultuurparticipanten	61,3	64	63,6	62,9	66,6	65,3	64,3
% Niet-cultuurparticipanten inclusief bioscoopbezoek	48,7	52,2	51,5	51,6	54,9	55,7	53,4

7.25 Evolutie cultuurparticipatiegraad in vier categorieën, van 2000 tot 2006. Bron: SCV-survey.

bereikt. Mocht men ook het bioscoopbezoek in de berekening opnemen, stijgt de cultuurparticipatiegraad aanzienlijk maar blijft toch nog altijd steken onder de 50%.

Deze participatiegraad is het hoogst bij de **hoogst opgeleiden**: bijna vier keer meer dan deze voor de laagst opgeleiden. Dit geldt zowel voor de populaire als de klassieke culturele activiteiten. Daarnaast is het aantal volledige non-participanten bij de **laagst opgeleiden** het dubbele van het Vlaamse gemiddelde en is er bij de hoogst opgeleiden maar een heel klein percentage dat helemaal niet participeert aan uithuizige cultuuractiviteiten. Deze vaststelling wettigt echter geen zwart-witbeeld. Het gaat niet om een absolute tweedeling. Niet alle hoogopgeleiden zijn culturfanaten. Omgekeerd is niet iedere laagopgeleide ongeïnteresseerd (Laermans, 2007). Het beleid hecht ook belang aan de **cultuurparti-**

cipatie van allochtonen. Hierover bestaan echter geen gegevens in Vlaanderen. In Nederland werd onlangs wel een grootschalig onderzoek opgezet. Daaruit bleek dat etnische afkomst een belangrijke rol speelt. De participatie ligt aanzienlijk lager bij allochtonen, maar bij de tweede generatie is de cultuurparticipatie reeds een stuk hoger.

2. Podiumkunsten en film

Dans- of balletvoorstellingen trekken in vergelijking met 2000 meer publiek. Ook het meermaals bijwonen van een **rock- of popconcert** is toegenomen. **Folkloristische of traditionele concerten** zien hun publiek dan weer krimpen.

Mannen zijn eerder gewonnen voor **jazz, blues, pop en rock**. Vrouwen gaan vaker naar een dans- of balletvoorstelling en ook iets vaker naar het **theater**. Zowel de jongste leeftijdscategorie als de groep 55 tot 64-jarigen zetten hoge scores neer voor zowat alle genres. De laagste cijfers vindt men tussen 25 en 34 jaar en bij de oudste leeftijdsgroep. Naar opleidingsniveau vindt men de gebruikelijke sterke verschillen. Voor de meeste genres zitten er voor iedere laagopgeleide ruim vijf hoogopgeleiden in de zaal. Toneel is het meest gedemocratiseerd met voor elke laag opgeleide minder dan drie hoogopgeleiden.

Het steunpunt re-creatief Vlaanderen onderzocht de **motivatie van de toeschouwers**. Een toneelvoorstelling wordt geassocieerd met een ontspannen sfeer. Het theaterbezoek, meestal samen met vrienden, wordt dan ook vaak gecombineerd met een bezoek aan een café of een etentje in een restaurant. Van het theaterpubliek woont 15% de voorstelling bij in het kader van een toeristische uitstap en 12% combineert de voorstelling met winkelen. Ook concertgangers geven ontspanning als belangrijkste motivatie op.

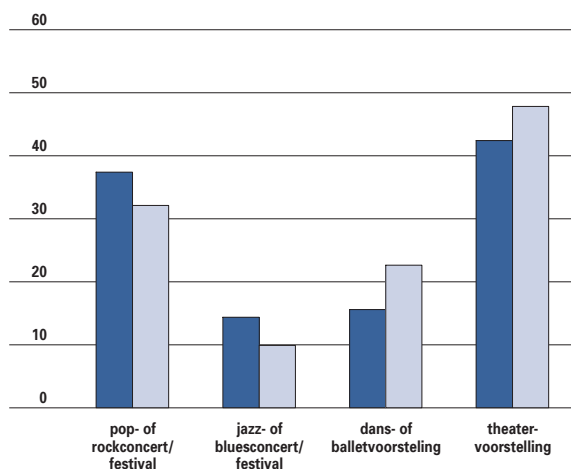
De **belangrijkste redenen om thuis te blijven** zijn

PODIUMKUNSTEN

	2000			2006		
	NOOIT	ÉÉNMALIG	MEERMAALS	NOOIT	ÉÉNMALIG	MEERMAALS
Klassiek concert/festival	63,9	18,2	17,9	66,6	15,7	17,6
Rock- of popconcert/festival	70,3	17,5	12,2	65,2	18,2	16,6
Jazz- of bluesconcert/festival	86,6	9,2	4,2	87,9	8,0	4,1
Folkloristisch- of traditioneel concert/festival	72,6	19,6	7,9	82,4	12,2	5,4
Opera	87,1	9,4	3,5	92,9	5,3	1,9
Ballet- of dansvoorstelling	83,2	12,4	4,3	80,7	14,1	5,2
Theater- of toneelvoorstelling	50,0	24,5	25,4	54,7	22,9	22,4

7.27 Evolutie van de deelname aan de podiumkunsten, 2000 en 2006, in %. Bron: SCV-survey.

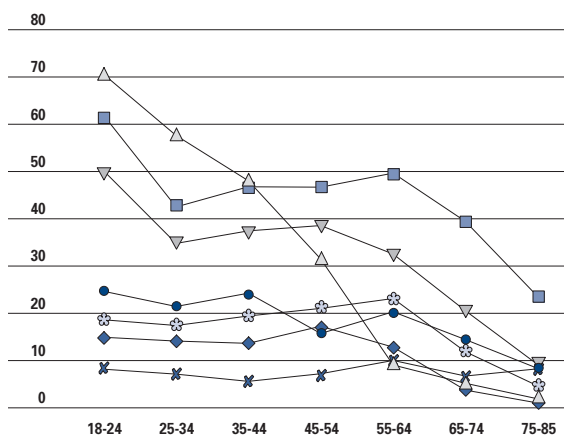
DEELNAME NAAR GESLACHT

7.28 Deelname aan de podiumkunsten naar geslacht.
Bron: SCV-survey 2006.

man ■
vrouw ■

PODIUMPARTICIPATIE NAAR LEEFTIJD

7.29 Participatie aan de diverse genres naar leeftijd.
Bron: SCV-survey 2006.

klassiek ▽
opera ✱
rock/pop △
jazz/blues ◆
folk/traditioneel ●
ballet/dans ■

leeftijdsgelukkig: voor ouderen spelen vooral een gebrek aan gezelschap, gezondheidsproblemen en gebrek aan openbaar vervoer. Jongeren wijzen ook naar de dure tickets en het beperkte aanbod in de streek. Theater vinden ze gewoon niet interessant genoeg. De groep tussen 25 en 34 jaar vermeldt vaak opsporingsproblemen en slecht passende uren. Moet de **overheid** kunst **subsidieren**? Twee derde van alle respondenten vindt het belangrijk dat alle kunstvormen een kans krijgen. Bijna de helft vindt

dat toneel overheidssteun verdient. De subsidiëring van moeilijke kunstvormen krijgt minder bijval. Dezelfde vragen werden ook aan concertgangers voorgelegd. Hun mening ligt in dezelfde lijn. Drie op vier concertgangers vinden bovendien dat kinderen op school de kans moeten krijgen om een muziekinstrument te leren bespelen.

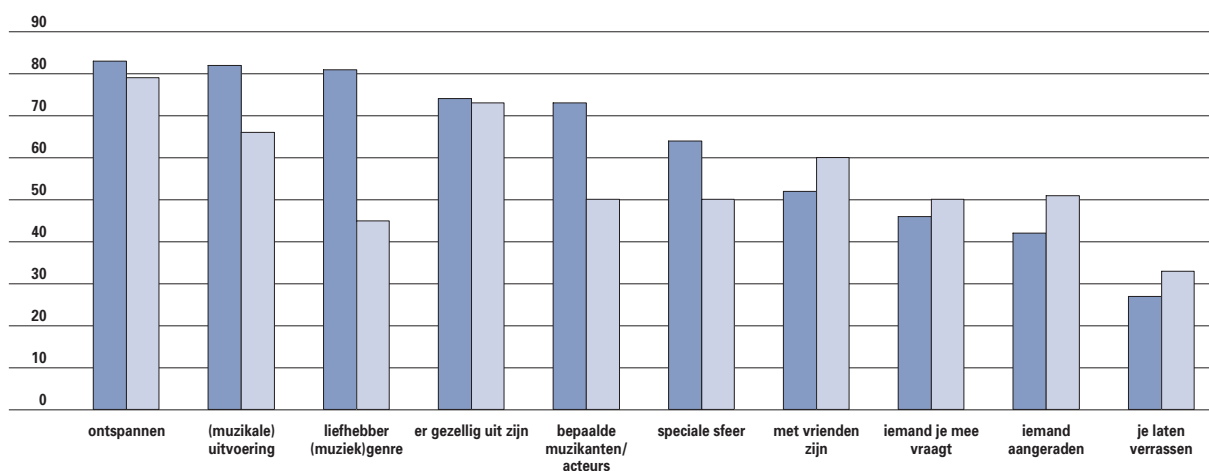
MOTIEF NIET-PARTICIPATIE CONCERTEN EN TONEEL

	14-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-85	TOTAAL
Concerten							
ik blijf liever thuis	13,6	17,7	24,7	37,1	39,3	54,4	31,7
ik heb er geen tijd voor	25,8	49,6	42,2	34,1	18,9	7,3	29,3
het interesseert me gewoon niet	26,3	19,7	23	29,7	35,2	32,8	27,7
de toegangskaarten zijn te duur	41,2	28,4	29,2	21,5	17	11	24,6
het aanbod interesseert me niet	30,5	22,2	22,4	24,9	21,6	21,3	23,8
het aanbod is te klein in mijn streek	22,8	18,5	18,6	18,2	18,4	14,4	18,3
Toneel							
ik blijf liever thuis	27,2	29,2	35,9	48,2	54,0	66,7	44,1
het interesseert mij gewoon niet	63,6	51,4	43,9	41,6	41,7	37,9	43,0
het aanbod interesseert me niet	53,1	35,8	32,5	27,9	21,1	22,8	30,7
ik heb er geen tijd voor	23,5	40,7	37,6	32,3	15,9	7,9	25,6
ik heb er te weinig informatie over	15,4	17,1	16,0	13,3	10,8	6,5	13,8
het aanbod is te klein in mijn streek	9,7	8,8	14,4	18,6	17,7	9,9	13,6

7.30 Percentage van de niet-participanten uit de verschillende leeftijdsgroepen die volgende uitspraken vermeld hebben als reden voor niet participatie aan respectievelijk concerten en toneelvoorstellingen. Maximaal drie redenen.

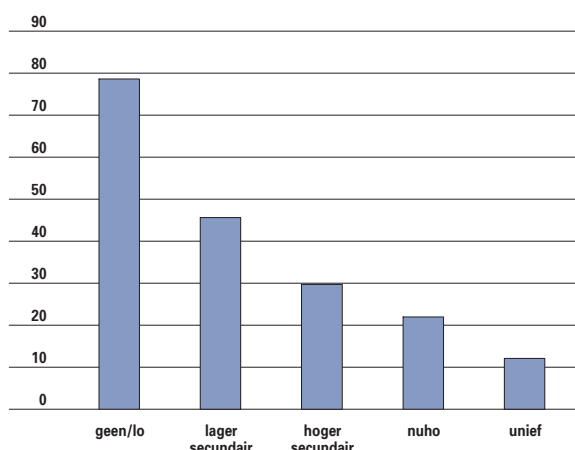
Bron: re-creatief Vlaanderen, survey 'cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'.

MOTIEF PARTICIPATIE AAN CONCERTEN EN TONEEL

7.31 Percentage van de concert- en toneelbezoekers in de steekproef dat voor een aantal redenen aangeeft dat ze van toepassing waren bij respectievelijk de concertvoorstelling(en) die ze bijwoonden en de toneelvoorstellingen die ze bijwoonden. Minimaal 5 aangeduid op een zeven-puntenschaal met 1=nooit van toepassing en 7=altijd van toepassing. Bron: re-creatief Vlaanderen, survey 'cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'.

NIET-PARTICIPANTEN BIOSCOOP

7.32 Percentage dat nooit een bioscoop bezocht heeft de afgelopen twee maanden. Bron: SCV-survey 2006.

Meer dan de helft van de Vlamingen ging in 2006 naar een film kijken. De meeste bezoekers gaan meermaals per jaar. Deze resultaten liggen in de lijn van voorgaande jaren. Naar geslacht zijn er geen verschillen. **Bioscoopbezoek** is wel duidelijk een aangelegenheid van jongeren. Slechts 3% van de jongste leeftijdscategorie gaat nooit naar de film. Bij de 25 tot 34-jarigen koopt een vijfde nooit een ticket, bij de 35 tot 44-jarigen een kwart. Vanaf 45 jaar is er een sterk verval van de participatie. Ook hier speelt opleiding een belangrijke rol. Acht op tien van de laagst opgeleiden zet geen stap in een bioscoop. Bij de hoogst opgeleiden is dat slechts één op acht. De kloof lijkt hiermee nog dieper dan in 2005.

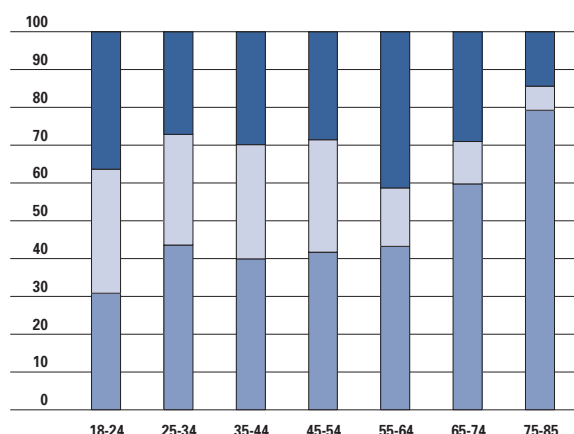
In 2005 verkochten de Vlaamse bioscopen 10,6 miljoen tickets. Dit is bijna een miljoen minder dan het jaar voordien. Bijgevolg daalt de bezettingsgraad ook van 18% naar 16%. Het gemiddeld aantal

TOESCHOUWERS FILM

	2004				2005			
	AANTAL TOESCHOUWERS PER JAAR	BEZETTINGS-GRAAD VAN DE ZITPLAATSEN	AANTAL TOESCHOUWERS PER ZAAL	GEMIDDELD BEZOEK PER INWONER	AANTAL TOESCHOUWERS PER JAAR	BEZETTINGS-GRAAD VAN DE ZITPLAATSEN	AANTAL TOESCHOUWERS PER ZAAL	GEMIDDELD BEZOEK PER INWONER
België	24.116.224	17,41	48.917	2,3	22.096.786	15,8	43.930	2,1
Vlaams Gewest	11.641.621	18,05	48.710	1,9	10.640.291	16,2	44.151	1,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4.606.013	18,91	68.746	4,6	7.371.852	14,6	37.999	2,2
Waals Gewest	7.868.590	15,85	42.078	2,3	4.084.643	17,3	60.068	4,0

7.33 Aantal filmtoeschouwers per jaar in België en de gewesten, 2004-2005. Bron: Algemene Directie Statistiek.

MUSEUMBEZOEK NAAR LEEFTIJD

7.34 Meermaals bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij naar leeftijd. Bron: SCV-survey 2006.

frequent(er) ■
incidenteel ■
nooit ■

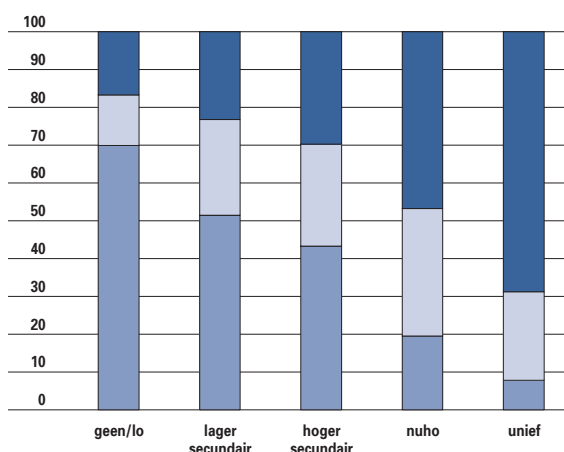
toeschouwers per zaal daalt met ongeveer 5.000 tot minder dan 45.000 toeschouwers. Het Vlaamse Gewest blijft het gewest met het minste aantal bezoeken per inwoner.

3. Erfgoed

Meer dan de helft van de bevolking stapt al eens een museum, een tentoonstelling of een galerij binnen. Een derde geeft zelfs aan meerdere keren een kijkje te gaan nemen. Maandelijkse bezoekers blijven niettemin zeldzaam (3%). Naar geslacht zijn er geen significante verschillen. De leeftijd speelt wel een rol. De twee oudste leeftijdscategorieën blijven onder het gemiddelde steken, al scoren ze niet slecht voor de meermaalse participatie. De 25 tot 54-jarigen halen heel wat lagere cijfers voor de meermaalse participatie. Het opleidingsniveau levert een ondertussen klassiek plaatje op: nauwelijks een op tien universitair heeft geen enkel museum bezocht, tegenover zeven op tien van de niet- of laaggeschoolden. Deze kloof is zowel te vinden bij de incidentele als bij de frequente participatie. Bijna de helft van de bevolking bezocht een museum, tentoonstelling of galerij in België. Meer dan een derde stapte een museum binnen in het buitenland.

Volgens het steunpunt re-creatief Vlaanderen heeft de erfgoedsector een hoge participatiegraad. Actieve interesse in het cultureel erfgoed blijkt vooral te leven bij de iets oudere leeftijdsgroepen. Bij de frequente participanten zijn de 45 tot 64-jarigen enigszins oververtegenwoordigd. Daartegenover staat een lichte oververtegenwoordiging van de 14

MUSEUMBEZOEK NAAR OPLEIDING

7.35 Meermaals bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij naar opleiding. Bron: SCV-survey 2006.

frequent(er) ■
incidenteel ■
nooit ■

tot 17-jarigen en de 35 tot 44-jarigen bij de incidentele erfgoedparticipanten. Ook hier stoot men op het gekende verband tussen opleidingsniveau en participatie. De hogeschoolden zijn onder de frequente deelnemers oververtegenwoordigd. Als reden voor niet-deelname wordt meestal desinteresse aangehaald. Bij museumbezoek staat het ontspanningsmotief voorop.

De overgrote meerderheid van de bevolking kent de Open Monumentendag en meer dan een derde kent ook het Erfgoedweekend en De Nacht van het Museum. De 'kennis over' ligt wel beduidend hoger dan de 'deelname aan'.

ERFGOED

	1 KEER	MEERDERE KEREN
Historische wandeling	7,9	4,8
Historische gebouwen, kerken of monumenten	13,1	22,2
Voordracht over geschiedenis, gebouwen of monumenten	3,5	2,1
Historische opdocht of herdenkingsfeest	4,1	1,4
Archief	1,7	1,0
KENNIS EN DEELNAME ERFGOED EVENEMENTEN	KENNIS	DEELNAME
Open Monumentendag	87,3	17,9
Erfgoedweekend	38,0	4,0
De Nacht van het Museum	34,5	2,0

7.36 Percentage dat tijdens de zes maanden voorafgaand aan de bevraging deelnam aan erfgoedactiviteiten, naar frequentie, kennis en deelname aan de erfgoedevenementen. Bron: re-creatief Vlaanderen, survey 'cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'.

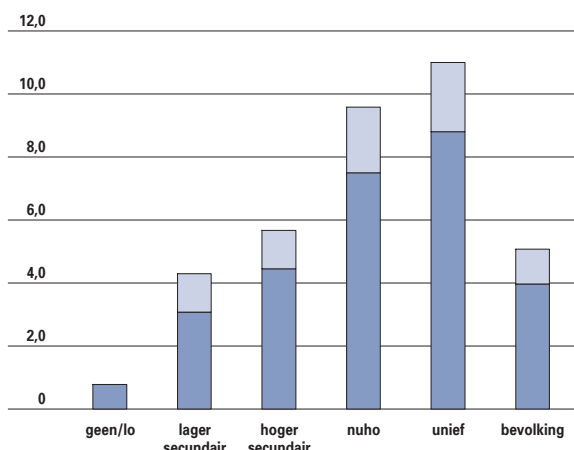

DEELNAME VERENIGINGSLEVEN

	1996	1997	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bevolking	52,7	47,2	49,6	51,8	53	48,8	52,8	50,6	53,1
Vrouwen	48,8	42,6	44,7	46,9	48,8	44,3	47,2	44,7	49,1
Mannen	57	51,7	54,6	56,6	57,7	53,4	58,7	56,7	57,3

7.37 Evolutie van de deelname aan het verenigingsleven, van 1996 tot 2006. Bron: SCV-survey.

KUNSTBEOEFENING NAAR OPLEIDING

7.38 Actief lidmaatschap (actief + bestuurslid) van een vereniging voor (amateur-) kunstbeoefening naar opleidingsniveau. Bron: SCV-survey 2006.

Een **onderzoek naar de smaak** van de Vlaming bracht een voorkeur aan het licht voor oude of schone kunsten tegenover de moderne, hedendaagse kunsten. Ook hier staat interesse nog niet gelijk aan participatie. Ongeveer de helft van de geïnteresseerden in schilderijen of kunstwerken gaat nooit naar een museum, een tentoonstelling of een galerij.

4. Sociaal-cultureel werk

Ruim de helft van de bevolking was in 2006 **actief lid** van een **vereniging**. Het jongste decennium schommelde dit cijfer steeds tussen 47% en 53%.

Er is dus geen sprake van een structurele stijging of daling binnen het verenigingsleven. Wel zijn er onderhuidse bewegingen. Zo ondergaan de klassieke sociale verenigingen de gevolgen van de vergrijzing en duiken nieuwe types verenigingen op. De klassieke sociale beweging had een mix van laag- en hoogopgeleiden. Ze fungeerden dan ook als een ontmoetingsforum tussen de verschillende sociale groepen. In het huidige verenigingsleven verkiezen mensen kennelijk om anderen te ontmoeten met een vergelijkbaar opleidingsniveau en daaraan gekoppeld een vergelijkbaar cultureel belangstellingspatroon. Culturele voorkeur, levensstijl en smaakpatronen bepalen de hedendaagse vriendenkringen en gemeenschappen (Elchardus, 2001).

Tussen mannen en vrouwen blijft er een kloof van 8%, al is die nog nooit zo klein geweest. Deze kloof is deels te zoeken binnen de (overwegend mannelijke) sportverenigingen. Maar ook zonder die sportverenigingen blijft er nog een verschil van 4% overeind.

Enkel de oudste leeftijdscategorie neemt duidelijk minder deel aan het verenigingsleven. Het meest populair zijn verenigingen bij de 35 tot 44-jarigen. De link tussen opleiding en participatie is ook hier aanwezig, maar een stuk minder uitgesproken dan bij de kunstenparticipatie.

Bij de **(amateur)kunstbeoefening** hebben de verenigingen een zeer goede spreiding over de leeftijdscategorieën, met opvallend veel ouderen. In deze verenigingen speelt het opleidingsniveau opnieuw voluit een rol.

CULTUURCENTRA: DEELNEMERS

CATEGORIE	EXACT GETELDE ACTIVITEITEN			GERAAAMDE ACTIVITEITEN		
	TOTAAL DEELNEMERS	GEMIDDELD AANTAL DEELNEMERS PER ACTIVITEIT	MEDIAAN AANTAL DEELNEMERS PER ACTIVITEIT	TOTAAL DEELNEMERS	GEMIDDELD AANTAL DEELNEMERS PER ACTIVITEIT	MEDIAAN AANTAL DEELNEMERS PER ACTIVITEIT
A	636.816	153,7	142,1	67.601	265,2	117,0
B	573.245	130,3	128,4	519.785	269,7	77,4
C	519.066	130,2	126,5	147.466	293,7	127,2
Totaal	1.729.127			734.852		

7.39 Cultuurcentra - exact getelde en geraamde deelnemers per activiteit 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

GROOTSTEDELIJKE CULTUURCENTRA

	PODIUM		ANDERE		EDUCATIEVE		TOTAAL EIGEN (EXCL. TT)	TOTAAL RECEPTIEF (EXCL. TT)	TOTAAL PODIUM
	EIGEN	RECEPTIEF	EIGEN	RECEPTIEF	EIGEN	RECEPTIEF			
Antwerpen	131.991	115.461	11.147	72.306	19.534	48.639	162.672	236.406	247.452
Brussel	94.618	46.632	81.987	145.109	106.570	213.381	283.175	405.122	141.250

7.40 Cultuurcentra - Grootsteden - Deelnemers 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

EVOLUTIE LENERS

	1990	1995	2000	2003	2004	2005
Volwassenen						
Totaal Vlaams Gewest	773.466	1.007.081	1.093.335	1.134.873	1.139.720	1.108.515
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21.578	30.250	27.009	28.285	28.139	30.502
Totaal	795.044	1.037.331	1.120.344	1.163.158	1.167.859	1.139.017
Jeugd						
Totaal Vlaams Gewest	403.708	491.775	526.785	534.487	506.811	507.619
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3.944	9.122	11.046	11.531	13.649	15.490
Totaal	407.652	500.897	537.831	546.018	520.460	523.109
Algemeen totaal	1.202.696	1.538.228	1.658.175	1.709.176	1.688.319	1.662.126

7.41 Evolutie lenersaantal in bibliotheken, volwassenen en jeugd, van 1990 tot 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

5. Lokaal cultuurbeleid

De grootste **cultuurcentra** halen gemiddeld 150 deelnemers per activiteit. Bij de kleinere centra daalt dit tot 130. Deze cijfers slaan echter alleen op evenementen waarbij men het publiek exact kon tellen. Als we ook activiteiten in rekening brengen waarvoor ramingen gemaakt worden (zoals openlucht optredens), komen we tot 265 deelnemers per activiteit bij de grootste cultuurcentra. En dit stijgt zelfs tot 290 voor de kleinste.

Sommige activiteiten worden exclusief voor scholen georganiseerd. Dat levert een derde van het aantal deelnemers op.

Voor het eigen aanbod zijn de podiumkunsten de grote publiekstrekkers. Zij leveren meer dan 90% van het publiek op.

Ruim een kwart van de bevolking was in 2005 een geregistreerd lener bij een openbare **bibliotheek**.

Dat komt neer op 1,6 miljoen inwoners. Daarmee blijft het aantal leners afnemen. Na een daling bij de jongeren in 2004, daalt in 2005 het aantal volwassen leners. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest doet zich een omgekeerde beweging voor en neemt het aantal leners toe.

Niet verwonderlijk leidt de daling van het aantal leners tot een daling in het aantal uitleningen.

Vooral gedrukte materialen zijn minder in trek. De uitleningen van audiovisuele materialen stijgen nog lichtjes. Op het totale aantal uitleningen is 84,7% voor rekening van de gedrukte materialen, in 2004 was dit nog 85,2%.

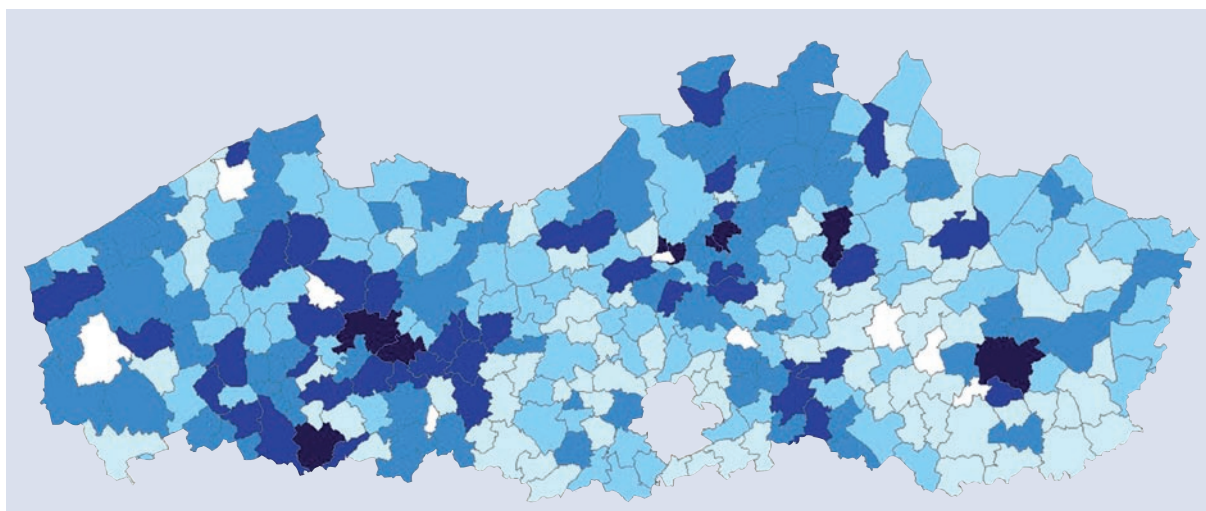
Je hoeft niet noodzakelijk een geregistreerd lener te zijn om een bibliotheek binnen te stappen. Je kan de krant inkijken in de leeszaal of de kaart van iemand anders gebruiken. Volgens de SCV-survey 2006 heeft bijna 37% het afgelopen jaar een bibliotheek

EVOLUTIE ONTLENINGEN

	1990	1995	2000	2003	2004	2005
Audiovisuele materialen	3.958.539	4.652.363	6.608.915	7.188.603	7.672.796	7.873.263
Gedrukte materialen	35.868.795	45.458.505	45.557.970	43.760.155	44.448.055	43.727.717
Totaal	39.827.334	50.110.868	52.166.885	50.948.758	52.120.851	51.600.980

7.42 Evolutie van het aantal ontleningen van gedrukte en audiovisuele materialen, van 1990 tot 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

ONTLENGEN PER INWONER

7.43 Aantal ontlenen per inwoner in de openbare bibliotheken, 2005.
Bron: Agenschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

13,9 - 21,5 (9)	6,1 - 8,0 (90)
10,4 - 13,8 (38)	2,0 - 6,0 (74)
8,1 - 10,3 (78)	

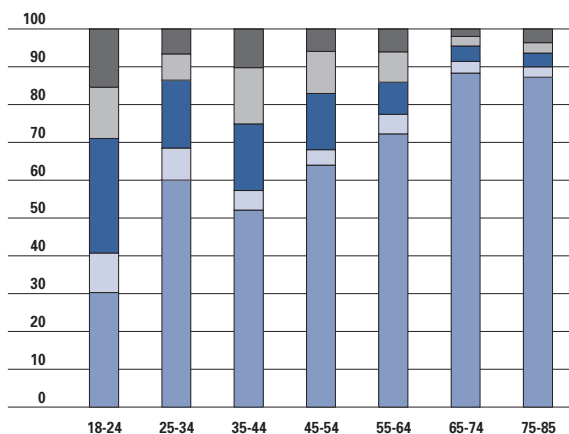
EVOLUTIE BIBLIOTHEEKBEZOEK

	2000	2005	2006
Nooit	57,8	64,5	63,3
Één keer per jaar	6,3	5,9	5,7
Meerdere keren per jaar	14,9	13,2	14,5
Één keer per maand	12,3	8,1	9,3
Meerdere keren per maand	8,6	8,4	7,3

7.44 Evolutie van het bibliotheekbezoek, van 2000 tot 2006.
Bron: SCV-survey.

bezoekt. Dit is vergelijkbaar met de voorgaande jaren maar wel lager dan in 2000. Vrouwen stappen meer en frequenter naar een bibliotheek dan mannen. De jongste leeftijdscategorie is het meest in een bib te vinden. De 25 tot 34-jarigen halen zowel qua deelname als frequentie zwakke cijfers. Ook de oudste leeftijdscategorieën kennen lage bezoekcijfers maar dit is deels te verklaren door het lagere opleidingsniveau van de ouderen. Een laag opleidingsniveau staat immers gelijk met minder bibliotheekbezoek.

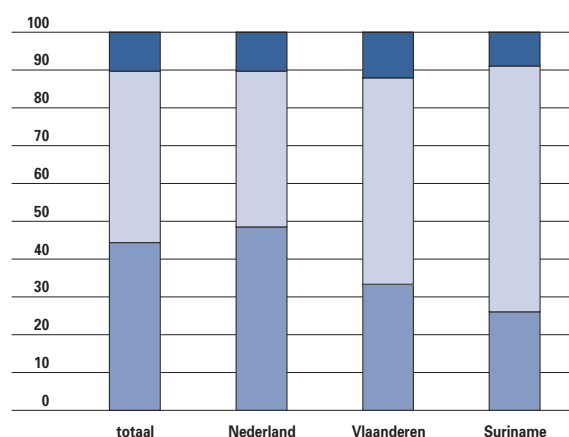
BIBLIOTHEEKBEZOEK NAAR LEEFTIJD

7.45 Bibliotheekbezoek naar opleiding.
Bron: SCV-survey 2006.

nooit	■
één keer per jaar	■
meerdere keren per jaar	■
één keer per maand	■
meerdere keren per maand	■

LEESFREQUENTIE

7.46 Leesfrequentie boeken in %.
Bron: Nederlandse Taalunie 2005.

minimaal wekelijks	■
minder vaak	■
nooit	■

LEESVOLUME

	ALLEN	NEDERLAND	VLAANDEREN	SURINAME
0	11%	10%	15%	10%
1-4 boeken	26%	23%	33%	45%
5-9 boeken	17%	16%	18%	15%
10-19 boeken	22%	24%	17%	21%
20 en meer	24%	27%	17%	10%
Gemiddeld aantal	13,9	15,8	9,4	8,2

7.47 Aantal boeken dat men per jaar leest, in %.
Bron: Nederlandse Taalunie 2005.

6. Leesgedrag

Vlaanderen telt naar verhouding heel wat minder **frequente lezers** (leest minimaal wekelijks een boek) dan Nederland. Bijna de helft van de Nederlandse bevolking is een frequent boekenlezer. In Vlaanderen is dit slechts één derde. De groep van mensen die helemaal geen boeken lezen is naar verhouding heel wat groter in Vlaanderen dan in Nederland. Zowel in Nederland als Vlaanderen is plezier en ontspanning het **hoofdmotief** om een boek ter hand te nemen.

Het verbeteren van de taalvaardigheid wordt algemeen erkend als een belangrijke **functie van lezen**. Twee derde in Nederland en drie kwart in Vlaanderen meent bovendien dat je van boeken lezen slimmer wordt. Daarnaast wordt ook de onderhoudende functie van lezen onderkend. Ongeveer zeven op tien vond het als kind leuk voorgelezen te worden.

De roman en de thriller zijn de **meest geliefde genres**; gevolgd door de detective en de biografie. Strips, gidsen en kookboeken doen het in Vlaanderen beter dan in Nederland.

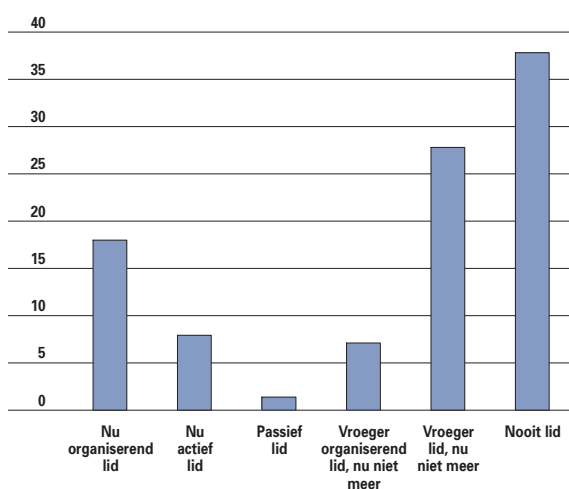
Het e-boek, het boek dat digitaal via internet of cd-rom te lezen is, is bij zowat de helft van de bevolking een min of meer bekend fenomeen. Maar

LIDMAATSCHAP

	MAN	VROUW	TOTAAL
Geen lid	48,3	50,8	49,5
Vroeger lid	45,2	43,0	44,1
Passief lid	0,5	1,8	1,2
Actief lid	3,1	3,6	3,3
Bestuurslid	2,9	0,9	1,9

7.48 Lidmaatschap van een jeugdvereniging of club naar geslacht.
Bron: SCV-survey 2006.

PARTICIPATIE AAN HET JEUGDWERK

7.49 Participatie aan het jeugdwerk, 18 tot 23-jarigen.
Bron: TOR, VUB.

bekend maakt niet bemind. De meerderheid is niet bereid de papieren boeken vaarwel te zeggen.

7. Jeugdwerk

Ongeveer de helft van de Vlaamse bevolking was nooit lid van een **jeugdbeweging**. Bij de oudste leeftijdscategorie is bijna drie kwart nooit lid

JEUGDWERKVORMEN

	HUIDIG EN VROEGER LIDMAATSCHAP		HUIDIG LIDMAATSCHAP	
	% ALLE JONGEREN	% LEDEN VAN EEN JEUGDWERKVERENIGING	% ALLE JONGEREN	% LEDEN VAN EEN JEUGDWERKVERENIGING
Jongerenbeweging / jeugdbeweging	39,8	68,0	13,4	53,0
Jeugdhuis	8,5	14,5	5,0	19,8
Studentenvereniging	7,4	12,6	4,7	18,4
Speelpleinwerking	8,1	13,8	3,9	15,5
Andere jeugdwerkvereniging	9,5	16,2	5,7	22,5

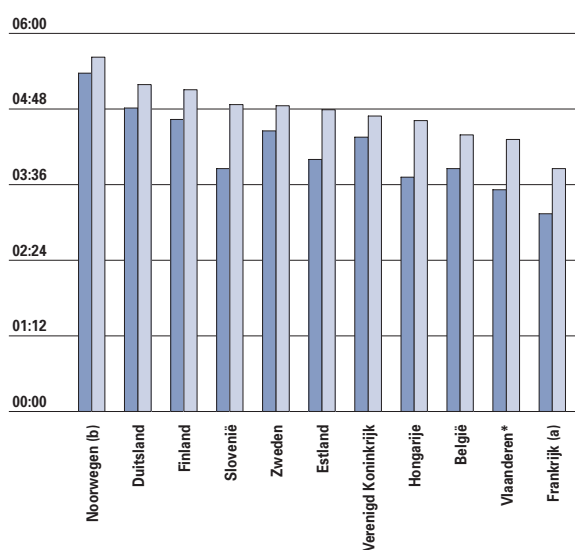
7.50 Participatie aan verschillende jeugdwerkvormen, 18 tot 23-jarigen.
Bron: TOR, VUB.

LEEFTIJDSPREIDING LEDEN

	6-11 JAAR	6-12 JAAR	11-14 JAAR	12-16 JAAR	14-17 JAAR	>16 JAAR	12-18 JAAR	TOTAAL
Chirojeugd Vlaanderen		47.844					30.733	78.577
FOS	2.784		1.219		1.210			5.213
KLJ		3.451		4.383		13.330		21.164
KSA-KSJ-VKSJ		16.811					9.041	25.852
VNJ								1.008
Scouts en Gidsen Vlaanderen	30.815		15.028		13.246			59.941*

7.51 Leeftijdspread van de leden van de grote jeugdbewegingen, 2005. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

VRIJE TIJD

7.52 Tijdsduur die wordt besteed aan de vrije tijd op een gemiddelde dag, Europese vergelijking (1998/2002).

*Inschatting voor Vlaanderen op basis van TOR 2004.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

geweest. Niet alleen naar leeftijd, maar ook naar opleidingsniveau is er een duidelijk verschil. Een kwart bij de universitairers was nooit lid, tegenover twee derde van de laagstopgeleiden.

Een kwart van de 18 tot 23-jarigen was in 2006 **lid van het jeugdwerk**. Een kwart daarvan deed

vrijwilligerswerk. Actieve leden spenderen ruim 5 uur per week aan het verenigingsleven. Bij de vrijwilligers van het jeugdwerk is dit nog anderhalf uur meer (TOR, 2006).

De grote jeugdbewegingen telden in 2005 bijna 230.000 leden, een lichte stijging ten opzichte van 2004. Meer dan de helft van de leden was jonger dan twaalf jaar.

In 2005 trokken er minder kinderen naar de **speelpleinwerking** dan in 2000. De procentuele verhouding tussen kleuters, lagere schoolkinderen en tieners blijft stabiel. Er is dus geen sprake van een verdere verjonging van het speelplein. Het speelpleinwerk trekt wel een divers publiek aan. Allochtone kinderen, kinderen met een handicap en kinderen uit een maatschappelijk kwetsbare groep zijn goed vertegenwoordigd.

8. Vrijtijdsbesteding

In veel andere Europese landen heeft men meer **vrije tijd** dan bij ons. Zoals in bijna alle Europese landen hebben ook hier mannen wat meer vrije tijd dan vrouwen.

Economische cijfers

1. Cultuurbudget gesubsidieerde sector

Voor cultuur en jeugd werd in 2005 meer dan 400 miljoen euro subsidie uitgetrokken, een stijging

SUBSIDIES CULTUUR EN JEUGD

	% TOTAAL 2002	% TOTAAL 2003	% TOTAAL 2004	% TOTAAL 2005	% GROEI 2004 - 2005
Projectmatige subsidies	32,1	34,5	33,5	32,0	-1,5
Structurele subsidies	67,9	65,5	66,5	68,0	5,0
Totaal (in 1000 euro)	344.321	386.378	389.665	400.786	2,9

7.53 Subsidies Cultuur en Jeugd. Dit is het budget van de voormalige administratie Cultuur exclusief de werkmiddelen en de subsidies voor het beleidsdomein sport.

Bron: Algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap (2002-2005), bewerking Beleids- en InformatiePunt, departement CJSM.

PROJECTSUBSIDIES CULTUUR EN JEUGD

		% TOTAAL 2004	% TOTAAL 2005	% GROEI 2004 - 2005
Projecten internationaal	Jeugd	0,3	0,3	1,4
	Cultuur algemeen	6,2	6,6	5,1
	Projecten internationaal	6,4	6,9	5,0
Projecten	Jeugd	2,5	2,4	-5,9
	Muziek, letteren en podiumkunsten	36,5	35,4	-4,3
	Beeldende kunst en musea	3,1	3,5	11,6
	Volksontwikkeling en bibliotheken	3,7	3,9	1,8
	Cultuur algemeen	3,6	3,6	-2,1
	DAC / VIA	29,0	29,0	-1,5
	Infrastructuur	15,1	15,3	-0,3
	Projecten	93,6	93,2	-2,1
Projectmatige subsidies (in 1000 euro)		130.373	128.390	-1,5

7.54 Projectsubsidies Cultuur en Jeugd.

Bron: Algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap (2003-2005), bewerking Beleids- en InformatiePunt, departement CJSJM.

STRUCTURELE SUBSIDIES CULTUUR EN JEUGD

		% TOTAAL 2004	% TOTAAL 2005	% GROEI 2004-2005
Kunsten & Erfgoed	Professionele kunsten	26,2	26,0	4,0
	Cultureel Erfgoed	7,4	7,1	1,2
	Kunsten & Erfgoed	33,6	33,1	3,4
Sociaal Cultureel Werk & Lokaal Cultuurbeleid	Jeugdwerk	16,4	16,4	5,2
	Sociaal cultureel Volwassenenwerk	16,8	17,1	7,4
	Amateurkunsten	2,3	2,3	6,1
	Lokaal Cultuurbeleid	31,0	31,1	5,5
	Sociaal Cultureel Werk & Lokaal Cultuurbeleid	66,4	66,9	5,9
Structurele subsidies (in 1000 euro)		259.292	272.396	5,1

7.55 Structurele subsidies Cultuur en Jeugd.

Bron: Algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap (2003-2005), bewerking Beleids- en InformatiePunt, departement CJSJM.

met 2,5%. Het **aandeel** van dat cultuurbudget ten opzichte van het **Bruto Binnenlands Product** blijft ongeveer constant, terwijl het aandeel van de totale Vlaamse begroting ten opzichte van het BBP verder blijft dalen. Ruim twee derde van het budget gaat naar **structurele subsidies**. Hun aandeel neemt de voorbije jaren geleidelijk aan toe. Iets minder dan een derde gaat nog naar **projectsubsidies**, die recent lichtjes afnemen.

2. Bedrijven culturele sector

De **jaarrekeningen** van bedrijven laten toe om een aantal kerncijfers van de culturele sector te schetsen. Het gaat echter enkel om jaarrekeningplichtige bedrijven. De zelfstandigen en de eenpersoonsbedrijven komen er niet in voor, evenmin als de vzw's of de overheidsinstellingen. Dit is geen onbelangrijke beperking.

CULTUURBEGROTING VERSUS BBP

	ADMINISTRATIE CULTUUR/ % BBP	CULTUUR- BUDGET/ % BBP	VLAAMSE OVERHEID/ % BBP	BBP (GEREALISEERD DOOR NEDERLAND- STALIGEN)
1995	0,17	0,43	10,30	131.588.576
1996	0,17	0,42	10,39	134.697.600
1997	0,17	0,45	10,20	142.018.256
1998	0,17	0,42	10,22	146.859.680
1999	0,17	0,42	10,30	154.250.944
2000	0,17	0,42	9,90	162.552.112
2001	0,19	0,44	9,81	166.565.744
2002	0,22	0,48	10,13	168.150.672
2003	0,23	0,49	10,29	173.060.416
2004	0,21	0,47	9,88	186.010.609
2005	0,21	0,48	9,58	192.223.091

7.56 Evolutie van het procentuele aandeel van de cultuurbegroting in het BBP, van 1995 tot 2005. Bron: Departement CJSJM.

KERNCIJFERS BEDRIJVEN CULTUURSECTOR

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
VLAAMSE GEWEST TOTAAL						
Aantal ondernemingen	8.242	8.902	9.671	9.985	10.195	9.991
Toegevoegde waarde	2.418.988	2.541.538	2.678.184	2.807.296	2.910.301	2.924.282
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	2,4	16,4	4,9	5,3	-5,4	7,6
Algemene schuldgraad (%)	43,8	48,1	49,8	49,1	50,8	54,1
VLAAMSE GEWEST DRUKKERIJEN						
Aantal ondernemingen	2.382	2.494	2.662	2.689	2.685	2.607
Toegevoegde waarde	1.570.994	1.597.571	1.648.274	1.674.800	1.713.465	1.704.711
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	4,4	44,6	1,0	11,0	-37,2	11,2
Algemene schuldgraad (%)	58,1	62,8	63,5	63,8	68,2	69,8
VLAAMSE GEWEST FILM & MEDIA						
Aantal ondernemingen	761	848	918	946	960	925
Toegevoegde waarde	231.430	253.549	280.796	279.483	321.624	297.782
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	9,8	27,4	48,4	-16,1	12,6	16,6
Algemene schuldgraad (%)	63,4	58,5	62,3	56,3	57,6	61,2
VLAAMSE GEWEST CULTUUR						
Aantal ondernemingen	2.853	3.117	3.419	3.520	3.616	3.502
Toegevoegde waarde	368.901	413.956	455.933	484.739	528.427	602.710
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	2,5	-3,7	2,1	6,9	14,0	3,4
Algemene schuldgraad (%)	70,4	71,8	71,5	68,2	65,3	67,0
VLAAMSE GEWEST OVERIGE						
Aantal ondernemingen	2.534	2.764	3.026	3.182	3.280	3.280
Toegevoegde waarde	329.158	365.541	395.677	469.110	454.882	430.689
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	0,8	1,3	1,4	5,1	3,9	5,9
Algemene schuldgraad (%)	16,9	22,1	23,1	22,7	23,3	26,8
BRUSSEL TOTAAL						
Aantal ondernemingen	2.911	3.077	3.319	3.365	3.416	3.253
Toegevoegde waarde	1.724.754	1.659.675	1.866.435	1.974.184	2.011.059	2.144.657
Nettorentabiliteit eigen vermogen (%)	37,3	17,1	-0,4	15,4	18,1	35,7
Algemene schuldgraad (%)	64,3	65,6	68,0	68,9	67,3	71,2

7.57 Evolutie van enkele economisch kerncijfers voor de culturele sector, van 2000 tot 2005. De ratio's zijn gebaseerd op gemiddelden. De mediaan geeft vermoedelijk een getrouwer beeld. Bron: Bureau Van Dijk.

Binnen de creatieve industrie bepalen enkele mondiale conglomeraten en een aantal lokale grootheden grotendeels de markt. In de schaduw daarvan bloeit een uitgebreide en gevarieerde groep van kleinschalige organisaties. Ondanks hun beperkt marktaandeel zijn ze belangrijk voor de tewerkstelling en de innovatie.

De rendabiliteit voor **de sector media en cultuur** verbeterde fors in 2005. Dit kon verwacht worden na de inzinking van 2004, toen een eenmalige operatie in één groot bedrijf de cijfers naar omlaag duwde. De schuldgraad verslechterde wat in 2005, maar de solvabiliteit blijft vrij goed. Naargelang de subgroep moeten we het algemeen beeld echter wel bijstellen.

Voor de **subsector drukkerijen en uitgeverijen** klom de rendabiliteit in 2005 opnieuw naar het hoge niveau van twee jaar voordien. De solvabiliteit verslechtert gradueel, maar is nog niet dramatisch. Voor de **subsector film en media** was de rendabiliteit uitstekend in 2005 en verbeterde zelfs nog ten opzichte van 2004. De solvabiliteit deed het iets minder goed maar blijft vergeleken met het doorsnee Vlaamse bedrijf nog behoorlijk. De rendabiliteit van de **subgroep cultuur, sport en recreatie** ligt doorgaans onder het gemiddelde van de hele sector. De solvabiliteit is er redelijk normaal. Op langere termijn is er zelfs een verbetering te zien. Voor **de overige bedrijven** (voornamelijk in de socio-culturele sector) is de rendabiliteit doorgaans

TEWERKSTELLING

VLAAMS GEWEST	1995	1999	2002	2003	2004
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen materialen (NACE-CODE 22)	20.304	20.429	19.562	18.218	18.677
Recreatie, cultuur en sport (CODE 92)	19.848	22.377	27.623	28.782	28.855
Televisie en film (Code 92.1 en 92.2)	1.875	2.442	2.835	3.366	3.382
Cultuur, sport en recreatie (code 92.3 tot 92.7)	17.973	19.935	24.788	25.416	25.473
Overige*	41.750	51.022	55.168	59.287	77.778
Volwassenvorming en kunstonderwijs	7.848	14.878	16.087	5.498	17.906
Architecten	1.194	937	1.133	1.222	1.294
Detailhandel in boeken, kranten, tijdschriften en kantoorbehoeften	1.781	1.926	1.803	1.941	2.158
Niet-commercieel toerisme	3.766	3.262	4.531	4.198	4.330
Overige maatschappelijk dienstverlening zonder huisvesting en overige verenigingen	27.161	30.019	31.614	46.428	52.090
Totaal cultuur	81.902	93.828	102.353	106.287	125.310
groei-index cultuur	100,0	114,6	124,9	129,8	153,0
Totaal alle tewerkstelling	1.798.239	1.914.885	1.988.101	1.989.638	2.013.754
groei-index totale tewerkstelling	100,0	106,5	110,5	110,6	112,0
Totaal culturele sector Brussel (30%-regel)	10.495	11.756	12.534	13.816	9.734

7.58 Evolutie van de tewerkstelling in de culturele sector, van 1995 tot 2004.

*codes 52.470, 55.210, 55.220, 55.231, 63.303, 74.201, 80.421, 80.422, 85.323, 91.330. In 2003 en 2004 betreft het de toestand op 31 december, voor de andere jaren betreft het de toestand op 30 juni. Bron: RSZ.

laag, maar 2005 toonde wel een verbetering. De schuldgraad blijft laag. De gemiddelde Vlaamse rendabiliteit blijft fors onder het cijfer van het **Brusselse Hoofdstedelijke Gewest**. De schuldgraad is er echter hoger.

3. Tewerkstelling

Wanneer we een **zeer ruime definitie** van cultuur hanteren, stelde de cultuursector eind 2004 125.000 personen tewerk in het Vlaamse Gewest. Via Brussel (gebruik makend van de 30% regel) komen daar bijna 10.000 werknemers bij. Voor het

TEWERKSTELLING PRIVÉ EN PUBLIEK

VLAAMS GEWEST	% PRIVÉ	% PUBLIEK	TOTAAL
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen materialen (NACE-CODE 22)	100,0	0,0	18.677
Recreatie, cultuur en sport (CODE 92)	55,5	44,5	28.855
Televisie en film (Code 92.1 en 92.2)	99,4	0,6	3.382
Cultuur, sport en recreatie (code 92.3 tot 92.7)	49,6	50,4	25.473
Overige*	59,3	40,7	77.778
Volwassenvorming en kunstonderwijs	2,7	97,3	17.906
Architecten	100,0	0,0	1.294
Detailhandel in boeken, kranten, tijdschriften en kantoorbehoeften	100,0	0,0	2.158
Niet-commercieel toerisme	88,1	11,9	4.330
Overige maatschappelijk dienstverlening zonder huisvesting en overige verenigingen	73,7	26,3	52.090
Totaal cultuur	64,5	35,5	125.310
Totaal culturele sector Brussel (30%-regel)	67,7	32,3	9.734

7.59 Tewerkstelling in de culturele sector eind 2004, met een opsplitsing privé- en publieke initiatieven. Bron: RSZ.

UITGAVEN AAN CULTUUR

	78-79	87-88	95-96	96-97	97-98	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vlaams Gewest	1,7	2,4	2,4	3,6	3,5	3,6	3,5	3,5	3,1	2,8	2,9
Waals Gewest	1,7	2,4	2,4	3,3	3,2	3,4	3,3	3,4	3,1	3,1	2,8
Brussels Gewest	1,8	2,5	3,0	3,4	3,0	3,6	3,3	2,9	2,9	2,9	2,4

7.60 Evolutie van het percentage van het totale huishoudbudget van de culturele en sportdiensten, van 1978 tot 2004.

Bron: Algemene Directie Statistiek, huishoudbudgetenquêtes.

UITGAVEN AAN CULTUUR NAAR INKOMEN

	% VAN TOTALE BUDGET	
	2002	2004
Vlaams Gewest	3,1	2,9
Inkomenskwartiel 1 (laagste)	2,2	2,4
Inkomenskwartiel 2	3,0	2,4
Inkomenskwartiel 3	3,0	2,7
Inkomenskwartiel 4 (hoogste)	3,6	3,5

7.61 Percentage van het totale huishoudbudget van de culturele en sportdiensten naar inkomenskwartielen.

Bron: Algemene Directie Statistiek, huishoudbudgetenquête 2004.

Vlaamse Gewest impliceert dit een verdere toename, voor Brussel een duidelijke daling.

De sterke Vlaamse toename is des te opvallender als men de culturele sector vergelijkt met de algemene

tewerkstelling, waar slechts een lichte groei plaats vond.

De aangroei is bovendien breed gedragen: elke culturele sector heeft in 2004 aangeworven.

De privésector neemt twee derde van de tewerkstelling in de culturele sector voor zijn rekening.

Sommige sectoren zijn volledig of bijna volledig in privé-handen zoals de **drukkerijen en uitgeverijen**.

De sector **recreatie, cultuur en sport** toont een vrij gelijke verdeling tussen **privé- en publiek initiatief**.

4. Uitgaven aan cultuur

De **bestedingen aan cultuur en sport** van een Vlaams gezin daalde gedurende de laatste jaren tot onder de 3%. Daarvoor was dit geruime tijd vrij stabiel rond 3,5% van het totale huishoudbudget.

Het hoogste **inkomenskwartiel** spendeert meer aan cultuur dan gemiddeld. De drie andere inkomenskwartielen liggen dicht bij elkaar.

7.2 Sport

Het sportbeleid wordt bekeken vanuit vier invalshoeken: het aanbod, de participatie, de topsport en de integriteit van de sportbeoefening.

Sportaanbod

Met een sterker aanbod kan sport beter de concurrentie aan met andere vrijetijdsbestedingen, stijgt de participatie en daalt de drop-out.

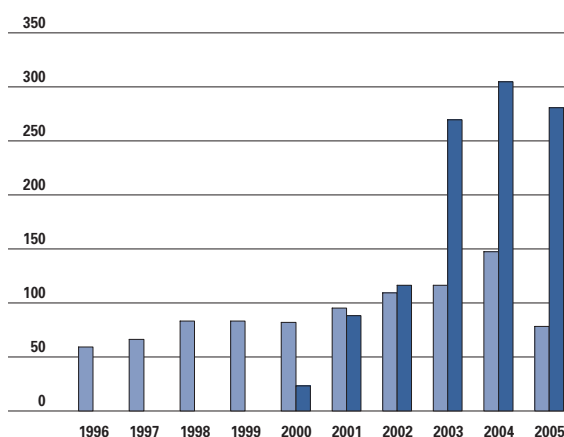
Het beleid wil daarom inwerken op alle facetten van dit sportaanbod: de infrastructuur, de begeleiding, het materiaal, de organisatie... Ook worden hierbij alle actoren betrokken: de gemeentelijke en provinciale sportdiensten, de plaatselijke sportclubs, de sportfederaties, de Stichting Vlaamse Schoolsport en het Bloso.

1. Sportclubs en kaderopleiding

Vlaanderen telt ruim 20.000 **sportclubs**. Dat levert drie sportverenigingen op per 1.000 inwoners, in internationaal opzicht is dit een hoog cijfer. Dat is echter te verklaren door de beperkte omvang van de Vlaamse sportclubs: ze zijn met veel, maar wel klein. Aan die kleine verenigingen worden niettemin hoge verwachtingen gesteld. Ze moeten een goede infrastructuur aanbieden, goedkoop en dichtbij zijn

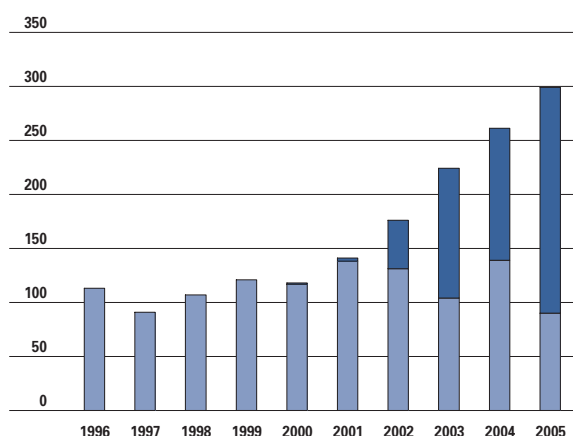
en goede openingsuren hebben. Daarnaast moeten ze over gekwalificeerd personeel beschikken. Die omkadering is een belangrijk aandachtspunt voor het sportbeleid. De **Vlaamse Trainerschool** (VTS) speelt hierin een cruciale rol.

ERKENDE CURSUSSEN EN BIJSCHOLINGEN

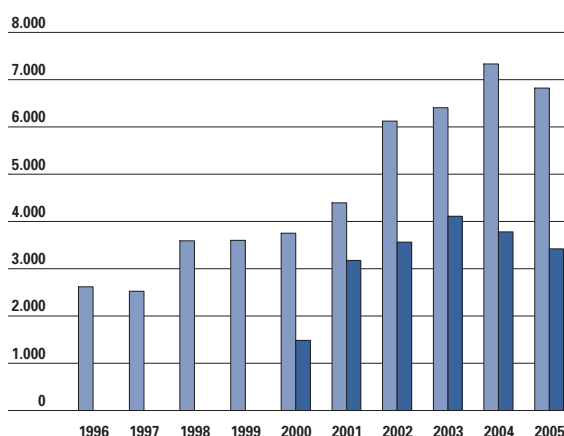
7.63 Evolutie van de erkende cursussen (niet georganiseerd maar wel erkend door VTS) en bijscholing door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2005. Bron: Bloso.

VTS-CURSUSSEN EN MODULES

7.62 Evolutie cursussen georganiseerd door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2005. Modules zijn opleidingsonderdelen. Bron: Bloso.

CURSISTEN VLAAMSE TRAINERSCHOOL

7.64 Evolutie aantal deelnemers aan cursussen en bijscholing georganiseerd door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2005. Bron: Bloso.

KERNCIJFERS VLAAMSE TRAINERSCHOOL

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal door VTS opgeleide en gediplomeerde begeleiders						
niveau Trainer A	97	162	109	95	165	111
niveau Trainer B / Instructeur B	371	691	505	455	299	623
niveau Initiator ¹	2.395	3.059	3.965	2.702	3.058	3.090
Totaal	2.863	3.912	4.579	3.252	3.522	3.824
Aantal personen die een VTS- of erkende bijscholing hebben gevolgd	1.486	3.177	3.559	4.104	3.780	3347²
Aantal personen die geslaagd zijn voor een opleidingsmodule			1.653	2.012	3.030	3.288

7.65 Evolutie van enkele kerncijfers Vlaamse Trainerschool, van 2000 tot 2005.

Initiator (niveau 1): de doelstelling van de opleiding is het leren aanleren van de basistechnieken met accent op de jeugd en op de recreatieve sportbeoefening (niet competitief).

Trainer B (niveau 2): technische vervolmaking kunnen geven en training voor de jeugd (beginnend-competitief of prestatiegericht met accent op de jeugd).

Trainer A (niveau 3): training kunnen geven voor alle clubniveaus (competitief of prestatiegericht met blijvende aandacht voor de jeugd).

¹alle opleidingen behalve Trainer A, Trainer B en Instructeur B; ²niet alle deelnemers bekend. Bron: Bloso.

De VTS organiseert zelf steeds meer cursussen en modules (opleidingsonderdelen). Het aandeel van de modules neemt toe.

Daarentegen is het aantal erkende cursussen, die niet georganiseerd maar wel erkend zijn door de VTS, sinds 2004 gehalveerd. Dat is te wijten aan het verhogen van de kwaliteitseisen.

PROFESSIONALISERING SPORTCLUBS

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Categorie 0	9.579	10.488	13.414	17.484	17.769	18.442
Categorie I	6.044	5.504	8.883	8.698	11.398	12.496
Categorie II	3.400	3.360	4.498	4.315	5.996	7.617
Categorie III	1.226	1.512	1.928	1.792	2.618	2.911
Categorie IV	91	92	84	167	190	183
Categorie V	131	89	94	196	180	207

7.66 Evolutie van de professionalisering in de sportclubs, van 2000 tot 2005. Categorie 0: Geen sporttechnisch diploma.

Categorie I: VTS-Initiator/Jeugdsportbegeleider of geassimileerde, tweedejaars geslaagd L.O. (Regentaat/Graduaat), kandidaat L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: tweedejaars geslaagd graduaat Kine, gegradueerde Ergotherapie en kandidaat Kine.

Categorie II: VTS-trainer B of geassimileerde, regent L.O. en gegradueerde L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: gegradueerde Kine.

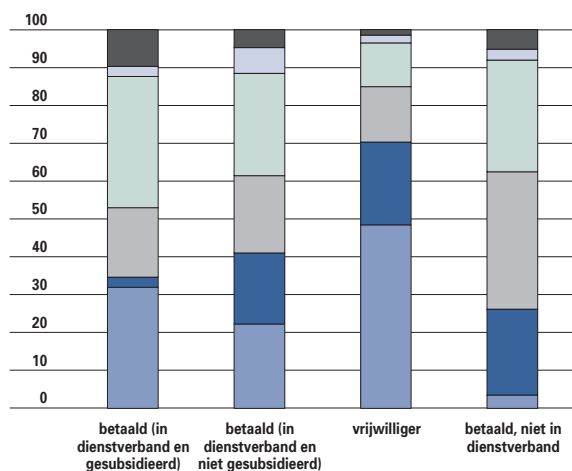
Categorie III: VTS-trainer A of geassimileerde, regent L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport of gegradueerde L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport, licentiaat L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: de licentiaat Kine, de gegradueerde Kine met trainer B-getuigschrift in de gehandicaptensport.

Categorie IV: VTS-toptrainer of geassimileerde, regent L.O. met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport of gegradueerde L.O. met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport, Licentiaat L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport.

Categorie V: licentiaat L.O.: met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport, of met bijzondere bevoegdheid in de betrokken sport, afgestudeerd voor 1997 en enkel voor de sporten van het vast curriculum, of met sporttechnisch of sportpedagogisch postgraduaat.

Bron: Bloso.

PROFESSIONALISERING SPORTFEDERATIES

7.67 Verdeling van de medewerkers (administratieve, bestuurlijke en sporttechnische) bij de erkende en gesubsidieerde sportfederaties, naar categorie van sportdiploma, in 2005.

Categorie 0: geen diploma.

Categorie I: VTS-Initiator/Jeugdsportbegeleider

of geassimileerde, tweedejaars geslaagd L.O. (Regentaat/Graduaat), kandidaat L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: tweedejaars geslaagd graduaat Kine, gegradueerde Ergotherapie en kandidaat Kine.

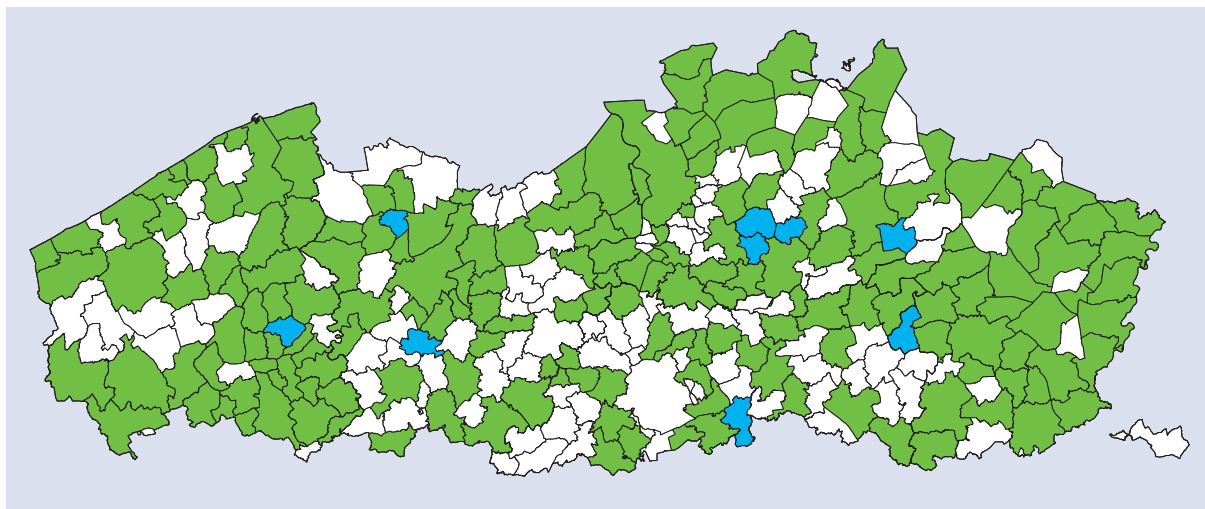
Categorie II: VTS-trainer B of geassimileerde, regent L.O. en gegradueerde L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: gegradueerde Kine.

Categorie III: VTS-trainer A of geassimileerde, regent L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport of gegradueerde L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport, Licentiaat L.O., bijkomend voor de gehandicaptensport: licentiaat Kine, de gegradueerde Kine met Trainer B-getuigschrift in de gehandicaptensport.

Categorie IV: VTS-toptrainer of geassimileerde, Regent L.O. met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport of gegradueerde L.O. met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport, licentiaat L.O. met trainer B-getuigschrift in de betrokken sport.

Categorie V: licentiaat L.O.: met trainer A-getuigschrift in de betrokken sport, of met bijzondere bevoegdheid in de betrokken sport, afgestudeerd voor 1997 en enkel voor de sporten van het vast curriculum, of met sporttechnisch of sportpedagogisch postgraduaat. Bron: Bloso.

SPORTDIENSTEN

7.68 Spreiding sportdiensten, in 2005.
Bron: Bloso.

erkende en niet-gesubsidieerde gemeenten 2005 (9) ■
erkende en gesubsidieerde gemeentelijke sportdiensten 2005 (178) ■
Provincies + VGC = gesubsidieerd (6)

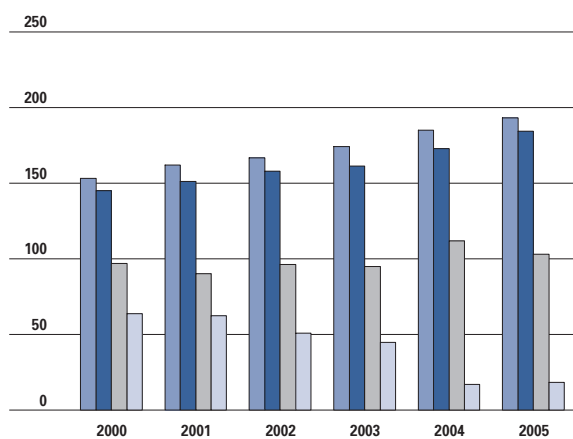
De inschrijvingen kenden een piek in 2004 en dalen lichtjes in 2005. Het aantal uitgereikte diploma's en het aantal personen dat slaagt voor een opleidingsmodule blijft niettemin stijgen. Vooral bij niveau B (trainer/instructeur) is er een sterke toename. Het aantal gekwalificeerde lesgevers bij de sportclubs groeit dan ook aan. Toch valt op dat een groot aantal vrijwilligers nog steeds geen of een laag sporttechnisch diploma heeft. Bij de betaalde medewerkers is het aandeel met een diploma

duidelijk hoger, al is ook hier een derde niet gekwalificeerd.

2. Sportdiensten en sportraden

Vanaf 2008 zal het nieuwe decreet voor lokaal sportbeleid volop van kracht zijn. Dit nieuwe decreet wenst zich in principe te richten tot alle 308 Vlaamse gemeenten. In 2005 had 95% van de Vlaamse gemeenten een autonome **sportraad**, evenveel als het jaar voordien. Daarnaast zijn er 187 erkende gemeentelijke **sportdiensten**, waarvan 178 gesubsidieerd. Het aantal blijft stijgen, maar nog steeds hebben 121 gemeenten geen erkende sportdienst. Hiernaast zijn er nog 5 provinciale sportdiensten en een sportdienst van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Als regisseurs en coördinatoren trachten deze sportdiensten samen met de clubs de sportparticipatie en de kwaliteit van

SPORTDIENSTEN

7.69 Evolutie van het aantal erkende, gesubsidieerde en niet-erkende gemeentelijke sportdiensten, van 2000 tot 2005. Bron: Bloso.

SPORTFUNCTIONARISSEN

	2001	2002	2003	2004	2005
Antwerpen	46	47	50	53	56
Limburg	42	44	44	47	49
Oost-Vlaanderen	45	47	45	52	55
Vlaams-Brabant	23	26	33	38	40
West-Vlaanderen	60	60	65	70	76
Totaal	216	224	237	260	276

7.70 Evolutie van het aantal gemeentelijke sportfunctionarissen die voor subsidiëring in aanmerking komen, per provincie, van 2001 tot 2005. Bron: Bloso.

het aanbod te verhogen.

Limburg heeft de meeste sportdiensten in verhouding tot het aantal gemeenten, gevolgd door West-Vlaanderen. Vlaams-Brabant sluit de rij.

In centraal West-Vlaanderen, in de Denderstreek, het Pajottenland, Haspengouw en in de gemeenten rond Antwerpen vinden we maar weinig erkende sportdiensten.

Uit een stijgend aantal gesubsidieerde sportdiensten komt logischerwijs een stijgend aantal gesubsidieerde **sportfunctionarissen** voort. Slechts 16% van de sportfunctionarissen heeft geen diploma Lichamelijke Opvoeding.

3. Sportkampen en sportklassen

Bloso richt iets meer **sportkampen** in, het aantal deelnemers blijft stabiel. De bezettingsgraad is ondertussen toegenomen tot 97%. De sterke daling in 1998 had te maken met het afstoten van negen Bloso-centra.

De gesubsidieerde sportfederaties organiseerden in 2005 minder sportkampen, maar hun aantal deelnemers steeg licht.

Van de 178 gesubsidieerde gemeentelijke sportdiensten hebben er 164 diensten een sportkamp ingericht. Dat leverde drieduizend sportkampen op, voor bijna 104.000 deelnemers. Een vergelijking in de tijd ligt moeilijk omdat er geen verplichte registratie bestaat. Daarenboven is de omschrijving van het begrip sportkamp bij de gemeenten niet wettelijk bepaald. De kwaliteitsgarantie is dan ook minder verzekerd in vergelijking met de sportkampen van het Bloso of van de sportfederaties.

Het Bloso organiseert ook **sportklassen**. De klas verhuist dan van maandag tot vrijdag naar de internaatafdeling van een Bloso-centrum en krijgt naast de gewone vakken van de eigen leraar ook minstens twee uur sport per dag van Bloso-lesgevers. Het aantal sportklassen neemt jaar na jaar toe. Het aantal deelnemers daalde in 2005 voor het eerst tot 17.190.

4. Sportinfrastructuur

Vlaanderen telt maar liefst 18.500 sportaccommodaties. Desalniettemin beschikt 40% van de gemeenten over te weinig sportinfrastructuur. Volgens de behoeftenormen van 0,2 m² per inwoner is er een tekort aan 270.000 m² sporthaloppervlakte, wat overeenstemt met een tweehonderd middelgrote **sporthallen**. Voor Brussel zijn er een dertig middelgrote sporthallen te weinig. Bovendien dringt zich bij veel sportzalen een grondige renovatie op van de sportvloer, de kleedkamers of het sanitair.

Daarnaast is ook de vraag naar nieuwe, gegroepeerde **openluchtsportvelden** (voor voetbal, tennis, ...) groot. Een deel is trouwens stedenbouwkundig 'zonevreemd' en dreigt de poorten te moeten sluiten. Ook op de sportvelden laat de accommodatie vaak te wensen over.

Daarnaast telt Vlaanderen slechts een dertigtal **kunstgrasvelden** voor ploegsporten, terwijl er nood is aan ongeveer 250 van dergelijke terreinen. De Vlarem-regelgeving dwong nogal wat **zwembaden** tot sluiting. Tussen 1995 en 2004 gingen 127 zwembaden definitief dicht.

SPORTKAMPEN

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal ingerichte sportkampen						
Bloso	710	747	761	865	792	816
gesubsidieerde sportfederaties	610	551	549	444	552	526
Aantal deelnemers						
Bloso	8.553	8.115	8.500	9.476	9.500	9.470
gesubsidieerde sportfederaties	13.320	13.109	12.957	11.164	10.250	10.657

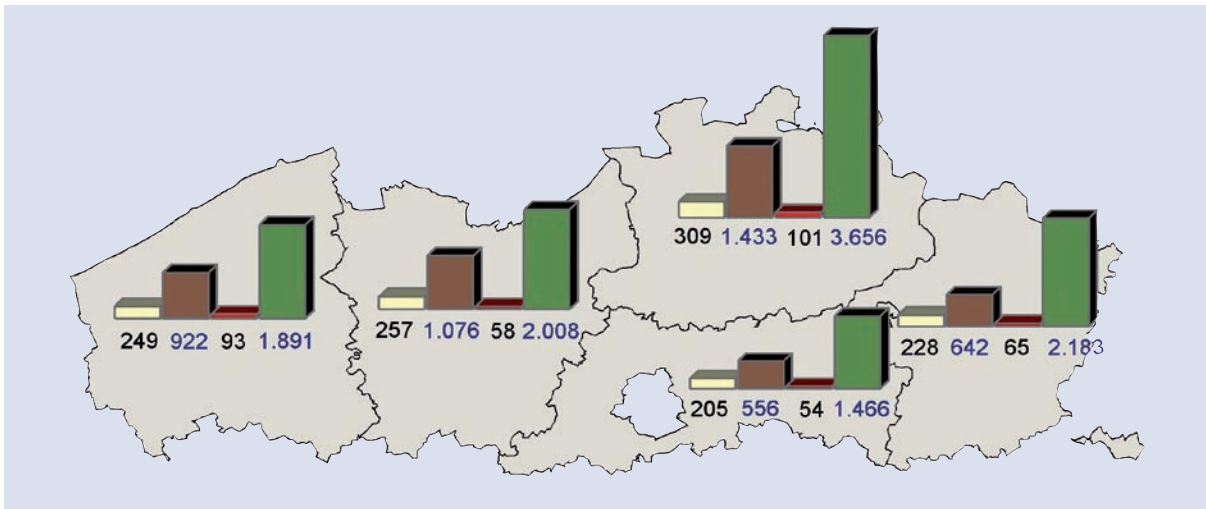
7.71 Evolutie van het aantal ingerichte sportkampen en deelnemers aan sportkampen van Bloso en de gesubsidieerde sportfederaties, van 2000 tot 2005. Bron: Bloso.

SPORTKLASSEN

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Aantal sportklassen	302	310	334	351	370	373
Aantal deelnemers	15.312	15.776	17.026	17.156	17.847	17.190

7.72 Evolutie van het aantal sportklassen, van 2000 tot 2006. Bron: Bloso.

SPORTINFRASTRUCTUUR

7.73 Spreiding sportinfrastructuur naar provincie, 2006.
Bron: Bloso.

sporthallen
 sportlokalen
 zwembaden
 sportvelden

Om een inhaalbeweging te realiseren, werd een grootschalig sportinfrastructuurplan uitgewerkt, met een investeringsfonds.

Sportparticipatie

De sportparticipatie verhogen is een centrale doelstelling van het beleid. Het actieplan Sport voor Allen (2006) vormt de leidraad voor een sportbeleid dat zoveel mogelijk mensen, elk op zijn niveau, regelmatig wil laten sporten.

1. Lidmaatschap

De **sportfederaties** die door Bloso gesubsidieerd zijn, telden in 2005 bijna 1,1 miljoen leden.

De licht stijgende trend blijft zich in 2005 doorzetten, zowel bij de mannen als bij de vrouwen. Het aandeel mannen blijft stabiel op 57%. Bij de jeugd is er een kentering merkbaar en worden er meer meisjes dan jongens lid.

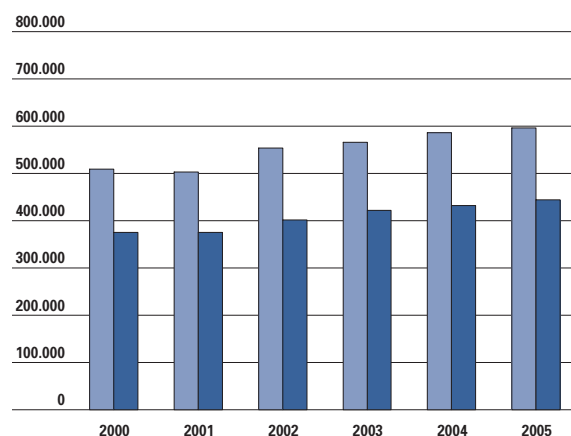
De stijging is terug te vinden over alle leeftijdscategorieën heen. De leeftijdsgroep 12 tot 15 jaar groeit opnieuw aan, na een lichte terugval in 2004. De drop-out blijft de voorbije jaren stabiel. Ongeveer driekwart verlengt het lidmaatschap.

SPORTINFRASTRUCTUURBEHOEFTE

	AANTAL TEKORT	BUDGET DAT NODIG IS IN MILJOEN EURO
Nieuwe sporthallen	230	300
Renovatie van bestaande sporthallen	60	30
Nieuwe en te renoveren openlucht sportvelden	75	30
Kunstgrasvelden	250	100
Nieuwe zwembaden	27	135
Renovatie zwembaden	50	25

7.74 Sportinfrastructuurbehoeften, in 2006.
Bron: Beleidsbrief Sport 2006-2007.

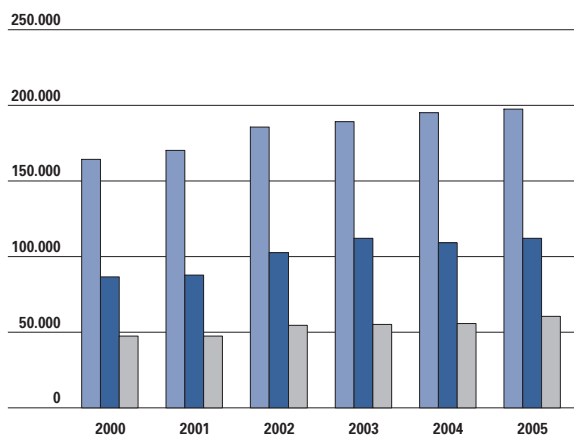
LEDEN

7.75 Evolutie van het aantal aangesloten leden in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2005.
Bron: Bloso.

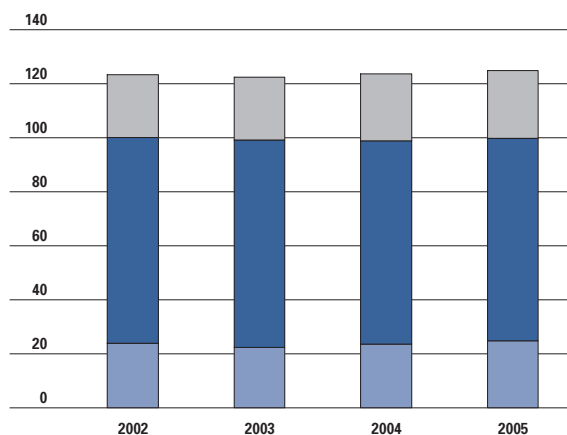

JONGEREN

7.76 Evolutie van het aantal aangesloten kinderen en jongeren in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2005. Bron: Blosa.

LEDENVERLOOP

7.77 Gemiddeld ledenverloop, van 2002 tot 2005. Bron: Blosa.

Met deze cijfers moet men echter voorzichtig omspringen. Sommige sporters zijn aangesloten bij meerdere sportclubs. Bovendien valt het voetbal nog steeds buiten deze cijfers. Voor een totaal beeld van het lidmaatschap aan een sportvereniging doen we daarom een beroep op de SCV-survey. Ruim een vijfde van de bevolking zegt actief lid te zijn van een sportvereniging, daarnaast neemt 3% een bestuursfunctie op. De licht stijgende trend wordt dus door

de survey bevestigd. Bijna een derde van de mannen is **actief lid** in een sportclub of **bestuurslid**. Bij de vrouwen valt dit terug tot een vijfde, maar een duidelijke inhaalbeweging is aan de gang. Opmerkelijk is het hoge percentage actieve en bestuursleden in de groep tussen 34 en 45 jaar. In de jongste en de oudste leeftijdscategorie vindt men maar weinig bestuursleden. In tegenstelling

LIDMAATSCHAP NAAR LEEFTIJD

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85	TOTAAL
Geen lid	35,2	38,6	35,4	53,3	61,3	63,3	80,9	49,5
Vroeger lid	32,1	32,0	27,0	21,1	17,5	18,4	11,8	23,9
Passief lid	1,2	1,8	2,3	2,2	1,4	3,1	0,0	1,9
Actief lid	30,9	24,6	30,9	20,4	16,5	12,2	6,4	21,8
Bestuurslid	0,6	2,9	4,5	3,0	3,3	3,1	0,9	2,9

7.78 Lidmaatschap van een sportvereniging naar leeftijd, in %. Bron: SCV-survey 2006.

ACTIEF LIDMAATSCHAP

		2001	2002	2003	2004	2005	2006
Actief lid	man	22,9	23,3	21,0	25,1	23,9	24,7
	vrouw	14,9	15,2	14,9	15,5	15,4	19,0
	Totaal	18,8	19,2	18,0	20,2	19,6	21,8
Bestuurslid	man	4,4	4,7	4,3	3,9	5,4	5,2
	vrouw	0,1	0,8	1,0	0,8	0,5	0,8
	Totaal	2,2	2,7	2,7	2,3	2,9	2,9

7.79 Evolutie van het actief lidmaatschap van een sportvereniging, naar geslacht, in %, van 2001 tot 2006. Bron: SCV-survey.

tot 2004 verloopt het actieve lidmaatschap van een sportvereniging dan ook niet volledig lineair. Vanaf 45 jaar kent het actieve lidmaatschap van een sportvereniging wel een duidelijk lineair verval. Naar diploma zien we het klassieke beeld van een stijgende participatie naarmate het opleidingsniveau toeneemt, hoewel uit recente analyses toch blijkt dat lagergeschoolden iets makkelijker de weg naar de clubsport vinden. Het lidmaatschap bij mensen die last hebben van een functiebeperking ligt aanzienlijk lager dan bij mensen die er geen last van hebben. Voor bestuursleden is er geen verschil naar functiebeperking.

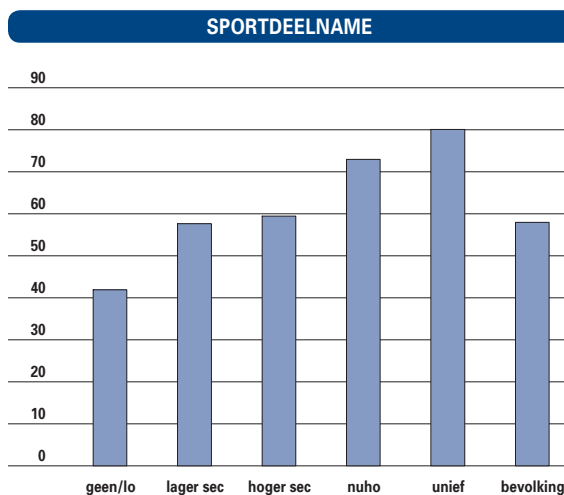
2. Algemene sportdeelname

Sporten doet men niet alleen in clubverband maar ook met vrienden of individueel. Voor een volledig beeld van het sportgedrag moeten we deze, vaak recreatieve, **sportbeoefening** in de cijfers meetellen. 58% zegt in 2006 aan sport te doen. Dit is een status quo ten opzichte van het jaar voordien. Dit percentage fluctueerde in de opeenvolgende SCV-surveys steeds tussen 54 en 62%. Een recente kortetermijnanalyse van de survey toont een stijgende lijn in de participatie, maar dit is grotendeels te wijten aan een toename bij het wandelen en het fietsen. Indien we deze twee sporten buiten beschouwing laten, blijft de deelname eerder constant.

Ook valt op dat de toename zich voornamelijk manifesteert bij groepen die traditioneel minder aan sport doen, zoals laagopgeleiden en ouderen. Desondanks blijven de sociale verschillen overeind. Van een volledig gedemocratiseerde sportbeoefening is voornamelijk geen sprake.

Naar opleidingsniveau blijft het verschil overeind en naarmate men ouder wordt is men minder geneigd om te sporten, maar het verval in het sporten zelf verloopt trager dan bij het lidmaatschap. Het verschil tussen mannen (59%) en vrouwen (57%) neemt verder af en is voor het eerst niet meer significant.

De helft van de bevolking zegt meerdere keren per

7.80 Sportdeelname naar opleidingsniveau, in %.
Bron: SCV-survey 2006.

maand actief aan sport te doen. Eens de drempel genomen, sport men kennelijk op vrij **regelmatig basis**. Bij de sporters doet tachtig procent meerdere keren per maand aan sport. De verschillen naar geslacht en opleidingsniveau zijn beperkt. Leeftijd heeft nog de grootste impact.

Bijna een vijfde van de sporters zegt dagelijks te sporten, 44% meerdere keren per week en een vijfde wekelijks. Bij slechts 15% ligt de frequentie voor de meest beoefende sport lager dan wekelijks. Dit zijn vrij hoge percentages, maar dit hangt natuurlijk samen met de vrij brede definitie die aan sport wordt gegeven. De frequentie hangt niet af van het opleidingsniveau of het geslacht. De leeftijd speelt niettemin ook hier een rol. Zeer opvallend zijn de hoge percentages voor dagelijks sporten in de groep oudere sporters, wat vooral vertaald moet worden in recreatief fietsen en wandelen.

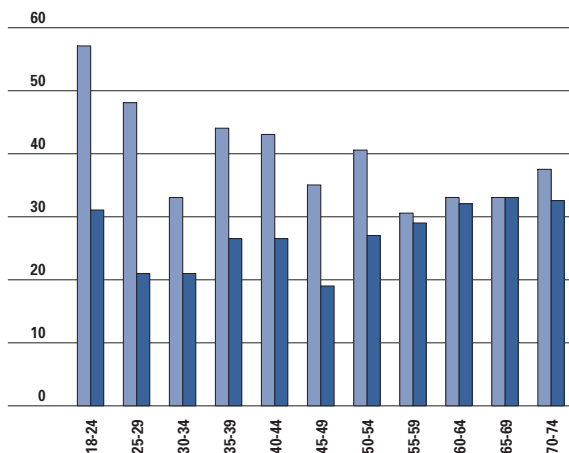
Het Steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid berekende de sportparticipatie aan de hand van strengere criteria. Om opgenomen te worden moet men minimaal 1,5 uur per week sporten en

SPORTFREQUENTIE

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85	TOTAAL
Meerdere keren per jaar	0,0	2,0	1,7	1,7	3,7	0,0	0,0	1,5
Eén keer per maand	2,2	0,7	0,6	3,3	1,2	4,2	4,5	1,8
Meerdere keren per maand	23,1	14,2	20,0	13,3	4,9	12,5	13,6	15,4
Eén keer per week	17,6	29,1	22,8	32,5	32,1	19,4	31,8	26,1
Meerdere keren per week	57,1	54,1	55,0	49,2	58,0	63,9	50,0	55,2

7.81 Frequentie van meeste beoefende sport naar leeftijd door sporters, in %.
Bron: SCV-survey 2006.

GEZONDHEIDSGERELATEERDE SPORTBEOEFENING

7.82 Gezondheidsgerelateerde sportbeoefening naar leeftijd en geslacht, 2004.

Bron: Steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.

alleen sporten met een bepaalde intensiteit werden weerhouden. Het deelnamecijfer daalt dan meteen tot 34%. Meer mannen dan vrouwen blijken deze strengere norm te halen, vooral bij de jongeren. Bij de oudere leeftijdscategorieën zijn er nauwelijks verschillen. Volgens deze ‘gezondheidsgerelateerde’ definitie stijgt de sportbeoefening vanaf 55 jaar opnieuw voor zowel mannen als vrouwen. De sportdiversiteit vertelt ons hoeveel variatie de sporters in hun sportbeoefening leggen. Vier op tien beoefent slechts één sport. Ruim een derde doet twee sporten. Het overige kwart doet drie of meer verschillende sporten. Ten opzichte van vorig

POPULAIERSTE SPORTEN

1999	2004	2005	2006
1 fietsen	1 fietsen	1 fietsen	1 fietsen
2 wandelen	2 wandelen	2 wandelen	2 wandelen
3 zwemmen	3 zwemmen	3 zwemmen	3 fitness
4 voetbal	4 fitness	4 fitness	3 zwemmen
5 tennis	5 joggen/lopen	5 joggen/lopen	5 joggen/lopen
6 fitness	6 voetbal	6 voetbal	6 voetbal
7 joggen/lopen	7 tennis	7 tennis	7 tennis
8 volleybal	8 squash	8 squash	8 turnen
9 squash	9 turnen	9 skieën	9 skieën
10 skieën	10 badminton	10 dansen	10 dansen

7.84 Evolutie tien populairste sporten, in 1999, 2004, 2005 en 2006.

Bron: SCV-survey.

SPORTDIVERSITEIT

	2005	2006
1 sport	46,7	40,8
2 sporten	30,4	34,9
3 sporten	17,1	17,9
4 sporten	3,4	5,1
5 sporten	2,4	1,3

7.83 Sportdiversiteit in 2005 en 2006.

Bron: SCV-survey 2005.

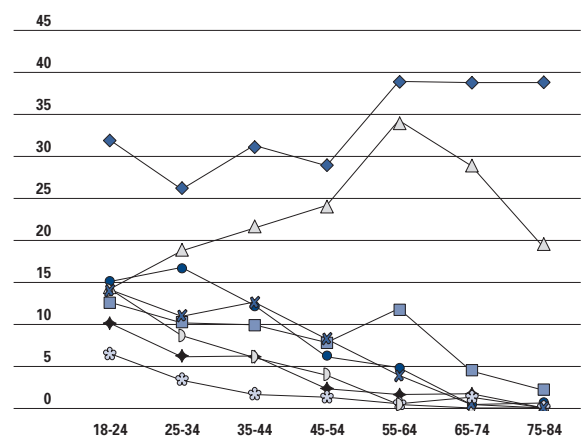
jaar neemt het aantal sporters die maar één sport beoefenen, af. Mogelijk wordt de sportbeoefening dus diverser, maar er is een langere tijdreeks nodig om daar een uitspraak over te doen.

Jongeren en de groep tussen 55 en 64 jaar kiezen het vaakst voor multisporten. Hogeropgeleiden hebben een diverser sportpatroon dan lageropgeleiden. Al doet ook één op vijf lagergeschoolde sporters minstens drie verschillende sporten.

In de rangschikking van de meest populaire sporten rukt fitness verder op en staat nu op een gedeelde derde plaats met zwemmen. Voetbal blijft de enige teamsport in de top tien. Squash verdwijnt voor het eerst uit de klassering.

De steile opgang van fitness is vooral te danken aan een toename van vrouwelijke beoefenaars. Bijna dubbel zoveel vrouwen gaan fitnessen dan mannen. Ook zwemmen en wandelen doen het duidelijk

SPORTVOORKEUR NAAR LEEFTIJD

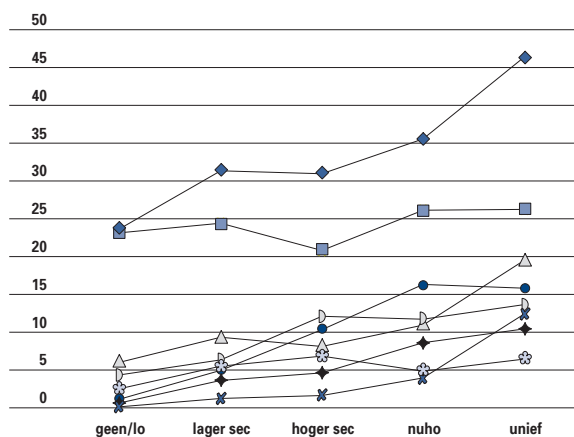

7.85 Sportvoorkeur naar leeftijd voor een selectie van sporten.

Bron: SCV-survey 2006.

voetbal —◇—
 fitness —●—
 wandelen —△—
 tennis —◆—
 skieën —⊗—
 zwemmen —■—
 fietsen —◇—
 lopen —✱—

SPORTVOORKEUR NAAR OPLEIDINGSNIVEAU

7.86 Sportvoorkeur naar opleidingsniveau voor een selectie van sporten. Bron: SCV-survey 2006.

beter bij vrouwen. Fietsen en lopen zijn dan weer eerder de favoriete sport van mannen. Voetbal en skiën scoren goed bij de jongste leeftijdscategorieën. Daarna is er een steil verval. Fitness en lopen houden goed stand tot de leeftijd van 55 jaar. Zwemmen is vrij evenredig over de leeftijdscategorieën gespreid. Dit geldt ook voor fietsen en wandelen, zij halen zelf de hoogste scores bij oudere leeftijdscategorieën. Niet toevallig zijn dit sporten die zich uitstekend tot een recreatieve beoefening lenen.

Voetbal, wandelen en fietsen zijn het meest **gedemocratiserd**. Ook fitness doet het qua spreiding naar opleidingsniveau niet slecht. Skiën lijkt een bijna exclusieve bezigheid voor hogeschoolden.

Vier op tien sport individueel, 8% kiest voor een competitieclub, 5% voor een sociaal-culturele vereniging en slechts 1% sport in het bedrijf. Competitiesport is een mannenzaak. Mannen

FYSIEKE FITHEID JEUGD

FYSIEKE TESTS	1990-2005
Flamingo evenwicht (evenwicht)	▲
Sneltikken met één hand (snelheid ledematen)	▲
Zittend reiken (lenigheid)	▼
Verspringen uit stand (explosieve kracht)	▼
Handknijpkracht (statische kracht)	▼
Sit-ups (rompkracht)	▼
Hangen met gebogen armen (functionele kracht)	▼
Snelheid shuttle run (snelheid)	▼
Uithouding shuttle run (uithouding)	▲

7.87 Evolutie van de fitheid van de jeugd tussen 12 en 18 jaar, van 1990 tot 2005. Bron: Steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.

zullen ook vaker sporten met vrienden, vrouwen wat meer met partner of kinderen. Tot slot bekijken we de sportbeoefening van mensen met een langdurige ziekte, aandoening of **handicap**. De participatiegraad ligt voor deze groep nog steeds lager (42%) dan voor de rest van de bevolking (58%).

3. Jeugdsport

De **fitheid** van de jeugd gaat erop achteruit. Vooral de lenigheid en de kracht verminderen. Het gewicht blijft constant, maar het vetpercentage stijgt. Tegen de algemene trend in gaat de uithouding erop vooruit. Een mogelijke verklaring is de verhoogde populariteit van de duursporten. Een belangrijke partner zijn de **scholen**. Het aantal scholen dat aan schoolsportactiviteiten deelneemt, stijgt licht. Deze groei is te danken aan wijkscholen in het basisonderwijs via de promotieactie 'Schoolsport doe je niet alleen'.

Het aantal scholen met activiteiten op woensdagnamiddag daalt, vooral in West-Vlaanderen. Jongeren uit het secundair onderwijs blijven een moeilijk te motiveren doelgroep.

De Vlaamse veldloopweek ontving spectaculair meer deelnemers maar deze actie is uiterst weersafhankelijk.

SCHOOLSPOORT

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Basisonderwijs	2.156	2.238	2.227	2.219	2.245	2.297
BLO	170	172	162	161	179	172
Secundair	662	637	653	646	669	657
BUSO	103	96	95	91	92	89

7.88 Evolutie van deelnemende jongeren aan schoolsportactiviteiten, van 2000 tot 2005. Bron: Bloso.

SCHOOLSPORTEVENEMENTEN

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vlaamse Veldloopweek	136.783	147.861	150.109	161.398	163.001	181.335
Gordel voor Scholen	29.952	33.686	30.156	31.944	32.612	32.252
Avonturentrophy voor scholen	1.248	1.134	1.254	1.320	1.434	1.290
100 sportkriebels / sportprikkel	4.846	4.645	3.560	3.964	4.611	4.458

7.89 Evolutie van het aantal deelnemers aan grote schoolsporevenementen, van 2000 tot 2005.

Bron: Bloso.

4. Sportpromotie

De **sportpromotie** loopt via diverse sporen. Allereerst zijn er de jaarlijkse Doe-aan-Sportbeurzen, Seniorensportdagen en Jeugd- en gezinssportdagen waaraan zo'n 70.000 mensen deelnemen. Dit wordt georganiseerd door de gemeentelijke en provinciale sportdiensten. Daarnaast zorgen de Vlaamse sportfederaties voor onder meer de Watersportdag, het Megabeachvolleyfestival, de Zomer Sportpromotietoer, Vlaanderen Wandelt en de actie Sporttak in de Kijker. Hier komen zo'n 57.000 deelnemers op af.

Ook de Stichting Vlaamse Schoolsport (zie jeugdsport), de promotiecampagnes om sportclubs onder de aandacht te brengen en evenementen zoals de Sportdag voor Ambtenaren moeten het sporten aanmoedigen. Al deze acties lopen in samenwerking met het Bloso.

Het VRT-programma 'Vlaanderen Sportland' brengt sportdisciplines in beeld die zelden aan bod komen in de overige televisieuitzendingen.

De bijzondere dotatie voor het project 'Contract JeugdSport' werd in 2005 afgeschaft.

Topsport

Topsport veronderstelt het tijdig detecteren van talent en het daarna goed (wetenschappelijk) begeleiden. De acht **topsportscholen**, zowel op ASO- als TSO-niveau, spelen hierin een belangrijke rol. De leerlingen krijgen wekelijks 4 tot 10 uur training, met daarnaast nog 2 uur lichamelijke opvoeding. Voor de begeleiding zorgen trainers van de sportfederaties. In het schooljaar 2006-2007 participeren 16 sportfederaties, waarvan er 13 subsidies krijgen. Er zitten ook leerlingen met een topsportstatuut in gewone scholen. Maar steeds meer stappen over naar een topsportschool. Ondertussen is 90% van de leerlingen met een topsportstatuut ingeschreven in een topsportschool. Dit is een belangrijke evolutie want het garandeert de kwalitatieve begeleiding van jong topsporttalent. Om de **doorstroming** vanuit het secundair naar het **hoger onderwijs** mogelijk te maken, werd in 2003 het Bloso Topsportstudentenproject Hoger Onderwijs opgestart voor de categorie Elitesporters en een jaar later voor de categorie Beloftevolle Jongeren.

TOPSPORTSCHOLEN

	2002-2003	2003-2004	2004-2005*	2005-2006*	2006-2007*
Aantal participerende sportfederaties in topsportscholen	16	17	17	16	16
Sportfederatie					
Voor topsport erkend en gesubsidieerd	13	14	14	13	13
Niet voor topsport erkend en gesubsidieerd	3	3	3	3	3
Leerlingen in Topsportschool					
Man	324	318	314	341	355
Vrouw	130	131	112	166	158
Uitgereikte topsportstatuten					
Man	383	380	357	378	389
Vrouw	185	190	157	200	179

7.90 Evolutie van de kerncijfers topsportscholen, van schooljaar 2002-2003 tot 2006-2007. Topsportbeloften (Basisschool) niet meegerekend.

Bron: Bloso.

MEDAILLES EN FINALEPLAATSEN

	WK				EK			
	GOUD	ZILVER	BRONS	FINALEPLAATS	GOUD	ZILVER	BRONS	FINALEPLAATS
Atletiek	0	0	0	3	1	0	1	1
Badminton	0	0	0	nvt	Geen EK georganiseerd			
Basketbal	Geen WK georganiseerd				0	0	0	nvt
Gehandicaptensport	4	3	0	0	4	3	2	0
Gymnastiek	0	0	0	0	0	0	1	0
Judo	0	0	1	nvt	1	0	1	nvt
Ju-Jitsu	0	0	1	nvt	0	1	0	nvt
Kajak	0	0	0	2	0	0	0	1
Paardensport	Geen WK georganiseerd				0	1	0	6
Roeien	0	1	0	2	Geen EK georganiseerd			
Rolschaatsen	0	0	1	0	0	1	0	0
Triatlon/Duathlon	2	1	0	nvt	2	0	0	nvt
Waterski	1	3	1	0	Geen EK georganiseerd			
Wielrennen	3	1	5	nvt	3	0	0	nvt
Totaal	6	6	9	7	7	3	3	8

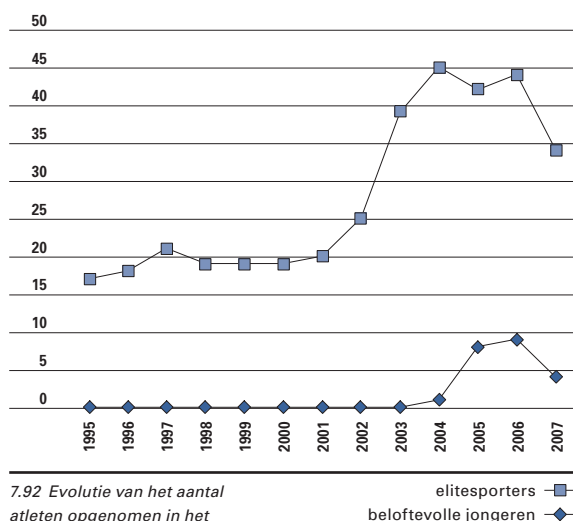
7.91 Aantal behaalde medailles en finaleplaatsen behaald in 2005, binnen 26 topsportfederaties, voor senioren. Acht federaties behaalden geen medaille (boogschieten, schermen, schieten, squash, taekwondo, tafeltennis, zeilen, zwemmen), één federatie haalde geen medaille op het WK (handbal), één federatie haalde geen medaille op het EK (volleybal), er was geen EK of WK voor korfbal. Bron: Bloso.

Enmaal de studies achter de rug en een job zich opdringt, blijkt vaak dat **topsport** zich maar moeilijk laat combineren met **werk**. Daarom werd het Bloso Tewerkstellingsproject Topsport in 1995 in het leven geroepen, waarbij topsporters zich aan hun discipline kunnen wijden zonder financiële

beslommeringen. Aanvankelijk voorzag men 18 voltijdse equivalenten voor elitesporters. In 2002 werd dat aantal opgetrokken met 25 eenheden. Sinds 2004 staat het tewerkstellingsproject ook open voor beloftevolle jongeren.

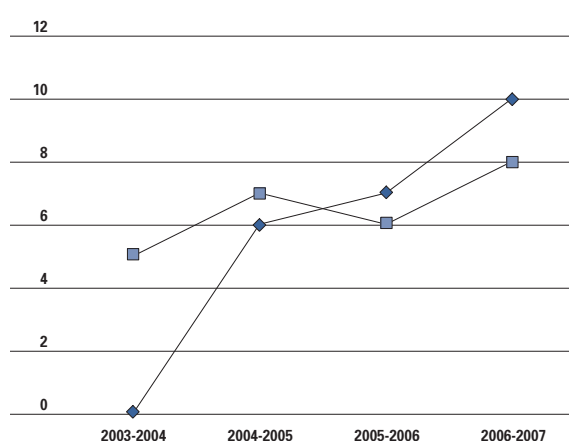
Medailles op grote internationale wedstrijden vormen een graadmeter voor het succes van het topsportbeleid. Wielrennen, waterski en

TEWERKSTELLING TOPSPORTERS

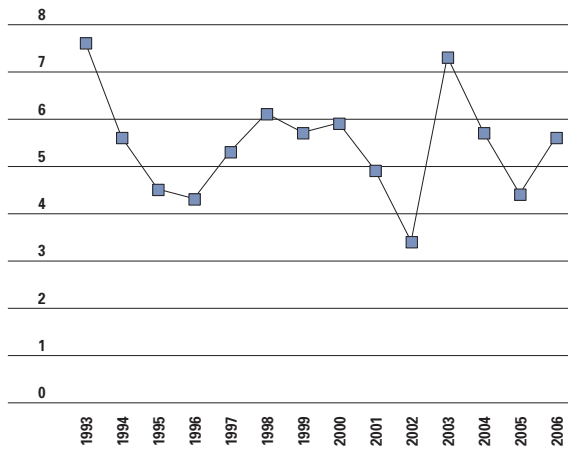
7.92 Evolutie van het aantal atleten opgenomen in het Tewerkstellingsproject van Bloso, van 1995 tot 2007. In 2006 heeft één atleet de overstap gemaakt van Beloftevolle Jongere naar Elitesporter. Deze topsporter is in de tabel voor het jaar 2006 opgenomen als Beloftevolle Jongere. Bron: Bloso.

TOPSPORTSTUDENTEN

7.93 Evolutie van het aantal atleten opgenomen in Bloso topsportstudentenproject Hoger Onderwijs, van 2003 tot 2007. Bron: Bloso.

DOPINGOVERTREDERS

7.94 Evolutie van het percentage dopingovertreders, van 1993 tot 2006. Bron: Team Medisch Verantwoord Sporten.

triatlon/duatlon leverden in 2005 de grootste oogst op. Maar deze graadmeter blijft natuurlijk beperkt tot sporten waarvoor in 2005 Wereld- of Europese kampioenschappen georganiseerd werden. Daarnaast was er bijvoorbeeld ook de overwinning van Kim Clijsters op het grandslamtoernooi US Open.

Sportintegriteit

Het beleid wil een **gezonde sportbeoefening** promoten. Een transparant en efficiënt anti-dopingbeleid (onder meer via de website www.gezondsporten.be) is een belangrijke peiler in de vrijwaring van de integriteit van de sportbeoefening.

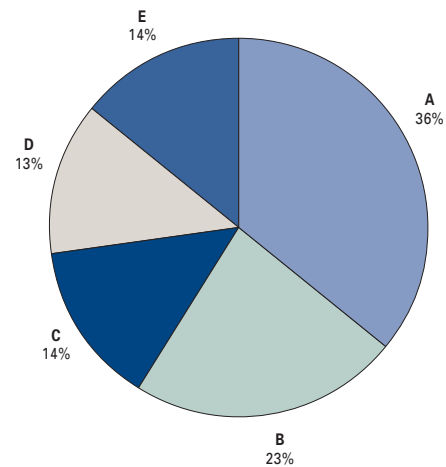
In 2006 werden meer **dopingcontroles** uitgevoerd dan het jaar voordien. Het aantal sporters dat

DOPINGGEBRUIK

	CONTROLES	POSITIEF	% POSITIEF
Powerlifting	88	25	28,4
Kickboksen	100	16	16,0
Boksen	90	7	7,8
Basket	144	8	5,6
Wielrennen	779	39	5,0
Volleybal	94	3	3,2
Atletiek	270	8	3,0
Judo	77	2	2,6
Voetbal	331	6	1,8
Tennis	51	0	0,0

7.96 Vaststelling van dopinggebruik bij de tien meest gecontroleerde sporttakken, 2005. Bron: team Medisch Verantwoord Sporten.

DOPINGSUBSTANTIE

7.95 Percentage positieven

naar dopingsubstantie, in 2006.

Bron: team Medisch Verantwoord Sporten.

anabolica en testosteron A
weigeringen B
stimulantia C
cannabis D
anderen E

positief testte ligt met 5,6% eveneens hoger. Slechts 4% van de controles vindt buiten het wedstrijdverband plaats. In 2007 wil men dit opdrijven tot 30% van de controles.

De verboden middelen die bij de controles opdoken, kunnen in drie grote groepen opgesplitst worden.

De grootste groep bestaat uit anabolica en testosteron die spierversterkend werken en het recuperatievermogen verbeteren. Daarna volgen de stimulantia die de pijngrens verleggen en cannabis dat het angstgevoel en de stress vermindert. Opvallend is de grote terugval bij deze laatste categorie. Tenslotte bestaat een grote groep uit weigeringen, wat bij decreet gelijkgesteld wordt aan een positieve test. Powerlifting staat bij **de tien meest gecontroleerde sporten** helemaal bovenaan. Elke drie testen levert één positief resultaat op. Ook kickboksen en boksen hebben een overtredingsratio die duidelijk boven het gemiddelde ligt. Basketbal schommelt rond het algemene gemiddelde.

Andere (minder gecontroleerde) sporten halen soms een zeer hoog percentage overtreders. Dat kan op toeval berusten omdat slechts een beperkt aantal controles werd uitgevoerd. Of het is het resultaat van zeer gerichte controles, zoals in fitnessclubs waar enkel controles plaats vonden wanneer er een sterk vermoeden was van verkoop en gebruik van dopingproducten. Net als de vorige jaren testen mannelijke sporters (6%) drie keer meer positief dan vrouwelijke (2%). Bij de mannen stijgt de overtredingsratio naarmate ze ouder worden.

7.3 Media

De kerndoelstellingen van het mediabeleid zijn in deze regeerperiode het behoud van een pluriform medialandschap met een gewaarborgde toegang tot een divers en kwaliteitsvol aanbod, het bevorderen van de digitalisering van de communicatie, het overbruggen van de digitale kloof en het bewerkstelligen van een efficiënter mediatoezicht.

Een pluriform en kwaliteitsvol medialandschap

Een pluriform en kwaliteitsvol medialandschap veronderstelt een groot **aantal spelers** zonder dat de **leefbaarheid** van de sector in het gedrang komt. De overheid ondersteunt hierbij **kwaliteitsverhogende initiatieven en de openbare omroep**.

1. Leefbaarheid en aantal spelers

De leefbaarheid van de media is sterk afhankelijk van de reclame-inkomsten, het aantal spelers en de marktaandelen per sector.

RECLAME-INKOMSTEN

Na een kleine terugval in 2001 neemt de aanwezigheid van reclame in de media opnieuw toe. Er treedt wel een verschuiving op in de mediavorkeur van de adverteerders.

Sinds 1993 is het aandeel van de **televisie** in de reclamekoek sterk toegenomen ten nadele van de **geschreven pers**. Maar de voorbije vijf jaar doet zich een omgekeerde beweging voor en herovert de geschreven pers een stuk van zijn oorspronkelijk marktaandeel. Het aandeel van de overige media blijft de voorbije vijf jaar vrijwel constant.

In 2006 stijgt de reamedruk voor televisie voor het eerst in de afgelopen vier jaar, hierdoor blijft het reclame-aandeel van televisie in dit laatste jaar constant.

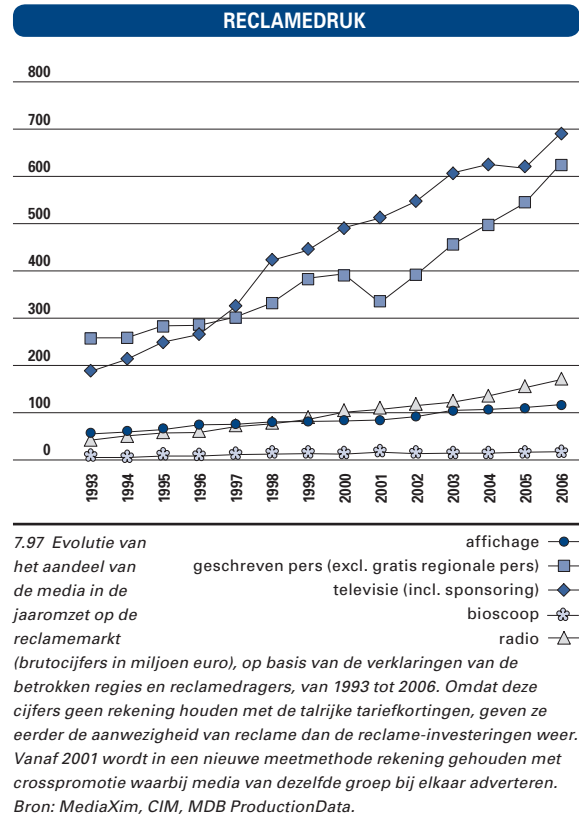
RADIO

In 2001 doorbraken Q-music en 4FM het monopolie van de **landelijke radio's** van de openbare omroep. Q-music haalt eind 2006 het tweede grootste marktaandeel en het marktaandeel van 4FM benadert dat van Studio Brussel. Dit gaat ten koste van het marktaandeel van de VRT, waar

vooral Radio Donna marktaandeel moest prijsgeven. Het nieuwe frequentieplan leidde tot de erkenning van vijf **particuliere regionale radio's** in 2003 en van **293 lokale radio's** in 2004. De regionale radio's bestaan nog steeds, maar het aantal lokale radio's daalde tot 279.

Volgens de beleidsbrief Media 2007 is de leefbaarheid van deze zenders bedreigd. Het minieme marktaandeel van de regionale zenders brengt hun rendabiliteit en vervolgens de diversiteit in hun programmering in gevaar. Bijna alle regionale radio-omroepen zijn volgens de beleidsbrief 'teruggeplooid op non-stop muziekprogrammatie'. De openbare regionale omroepen zijn nochtans erg populair: Radio 2 is veruit de meest populaire radio in Vlaanderen.

Ook bij een aantal, vooral onafhankelijke, lokale radio-omroepen zouden er problemen van leefbaarheid zijn. Een aantal erkenningen werd ingetrokken omdat de betrokken radio's geen gebruik maakten

MARKTAANDEEL RADIO'S

	VJ02	NJ02	VJ03	NJ03	VJ04	NJ04	JA-MA05	MA-ME05	S-N05	N-D05	JA-A06	A-JUN06	S-D06
VRT	84	85	84	81	81	73	71	69	68	67	67	64	64
Radio 1	11	12	12	12	12	11	10	9	10	9	7	8	8
Radio 2	35	35	34	33	33	33	35	33	33	31	32	31	32
Radio Donna	30	29	29	26	25	19	19	20	14	16	18	16	15
Studio Brussel	6	7	8	7	8	8	5	6	7	9	7	7	7
Klara	3	3	2	3	2	3	2	2	3	3	2	2	2
Landelijke radio's	5	5	6	10	10	17	17	19	20	22	21	22	23
Q-music	4	4	5	7	7	11	12	14	15	16	17	17	16
4FM	1	1	2	4	4	6	5	5	5	6	5	5	7
Provinciale radio's*						1	2	2	2	1	1	2	2
Andere radio's	10	9	9	8	9	9	11	10	10	10	11	12	12

7.98 Evolutie van de marktaandeelen voor de radio's, van voorjaar 2002 tot najaar 2006.

Cijfers op basis van het CIM Radio onderzoek, 12+, maandag-zondag, 6-22u; Provinciale radio's: in de eerste helft van 2005 schatting op basis van Antwerpen 1 en Mango. De letters in het bovenschrift zijn de eerste letter(s) van de maand, VJ: voorjaar, NJ: najaar.

Bron: VAR, CIM Radio onderzoek.

van de toegewezen zendmogelijkheden. In de loop van 2006 verloren 5 lokale radio-omroepen hun erkenning.

De vier erkende **kabelradio's** zijn niet meer operationeel als kabelradio. Zo werd 4FM een particuliere landelijke radio. **Digitale radio** wordt momenteel enkel aangeboden door de VRT.

TELEVISIE

Het aantal **erkende televisie-omroepen** steeg de voorbije jaren fors. Sinds 2003 is hun aantal

TELEVISIEOMROEPEN

	2003		2006	
	ERKEND	OPERATIONEEL	ERKEND	OPERATIONEEL
Openbaar, alle Vlamingen	2	2	2	2
Particulier landelijk, alle Vlamingen	10	7	16	14
Particulier regionaal, alle Vlamingen	10	10	10	10
Particulier landelijk, doelgroepen	0	0	5	3
Particulier landelijk, betaalomroepen	6	6	12	12
Particulier landelijk, telewinkelomroepen	0	0	0	0
Totaal	28	25	45	41

7.99 Evolutie van het aantal erkende en operationele televisieomroepen naar type, van 2003 tot 2006.

Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

opgeklommen van 28 tot 45. Alleen al in 2006 werden zeven nieuwe zenders erkend. EXQi Vlaanderen, VTM Zomer en Vitaliteit richten zich tot alle Vlamingen. Wonen en Plus TV werken voor specifieke doelgroepen of rond bepaalde thema's. Box TV en Box TV plus 1 uur zijn betaalzenders. De erkenning van één landelijke televisieomroep (Netwerk Televisie) werd ingetrokken. Deze omroep was sinds de erkenning nooit operationeel. Eind 2006 waren slechts vier van de 45 erkende zenders niet operationeel.

De kabelexploitanten en de aanbieders van digitale televisie zijn niet meer verplicht alle Vlaamse omroepen op te nemen in hun **aanbod**. Vooral de kleine, nieuwe zenders verliezen hierdoor een deel van hun potentieel publiek.

In 2006 werden ook een aantal **televisiediensten** aangemeld. Het ging meestal over televisie op aanvraag.

De Vlaamse Overheid heeft de ontwikkeling van de interactieve **digitale TV** (iDTV) steeds ondersteund en in 2005 was het zover: een groot deel van de Vlamingen kon kiezen tussen digitale televisie via ADSL of de kabel. Begin 2006 kwam daar de satellietzender TV-Vlaanderen Digitaal bij. Via de ether zendt voorlopig alleen de VRT digitaal uit. Eind 2006 bereikten de vijf aanbieders van digitale televisie (Belgacom, IN.DI, Telenet, TV Vlaanderen en de VRT) met 386.000 aansluitingen ongeveer 16% van de Vlaamse gezinnen.

Het voorbije jaar steeg het **marktaandeel** van Eén, Canvas, Kanaal2, VT4 en van de meer recente zenders VijfTV en Vitaya. Alleen VTM en de groep

MARKTAANDEEL TV-ZENDERS

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EEN (/TV1)	17,5	19,3	21,3	21,3	22,7	23,4	25,0	26,4	27,9	28,2	27	28,7
CANVAS/KETNET/TV2	5,1	5,7	6,5	9,0	7,9	8,2	8,5	9,6	10,0	9,4	9,4	9,6
SPORZA										2,6		
VTM	37,1	32,8	28,9	27,3	27,3	26,8	27,2	25,4	23,5	22,9	22,0	21,3
KA2	3,9	6,5	6,5	5,6	5,9	7,7	7,3	6,4	6,2	5,2	5,6	6,7
VT4	6,1	7,9	8,7	9,1	8,2	7,8	6,4	6,3	6,8	6,7	6,4	7,0
VIJFTV										0,3	2,4	4,2
VITAYA						0,1	0,5	0,8	1,2	1,5	2,4	2,9
ANDERE	30,3	28,1	28,0	27,5	28,0	25,7	25,1	25,1	24,4	23,2	24,8	19,6

7.100 Evolutie van de marktaandelen van de TV-zenders op de totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), van 1995 tot 2006.
Bron: CIM-Audimetrie en VRT-studiedienst.

van 'andere zenders' zagen hun marktaandeel afnemen. Terwijl de sterke vooruitgang van VijfTV in de afgelopen jaren laat zien dat er nog mogelijkheden zijn voor nieuwe zenders, heeft het publiek zich duidelijk niet massaal gestort op dit nieuwe aanbod. Het marktaandeel voor de groep van 'anderen' was nooit lager de afgelopen 10 jaar.

GESCHREVEN PERS

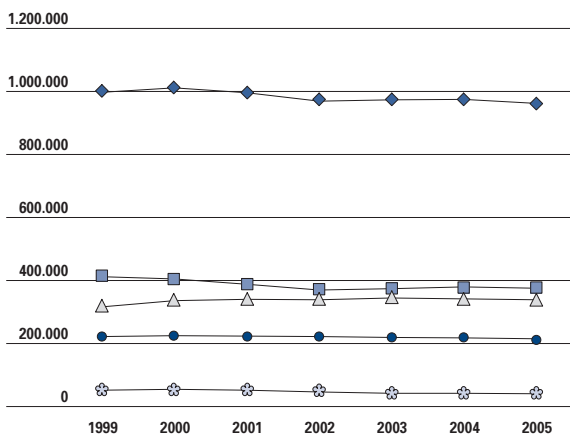
Corelio (de vroegere VUM) en De Tijd verloren van 1999 tot 2005 **marktaandeel** aan De Persgroep. De Tijd werd ondertussen overgenomen door De Persgroep/Rossel. Dankzij deze overname evenaart De Persgroep het marktaandeel van de traditionele

marktleider Corelio. De Persgroep is tevens de enige die in de voorbije zes jaar een hogere oplage en meer betaalde verspreiding kon realiseren. Concentra behoudt zijn marktaandeel. Deze cijfers slaan enkel op de papieren kranten. De online abonnementen zijn hierin niet opgenomen. De gratis Metro evenaart heel wat traditionele kranten met zijn oplage, die nog jaarlijks stijgt.

2. Kwaliteitsvol medialandschap

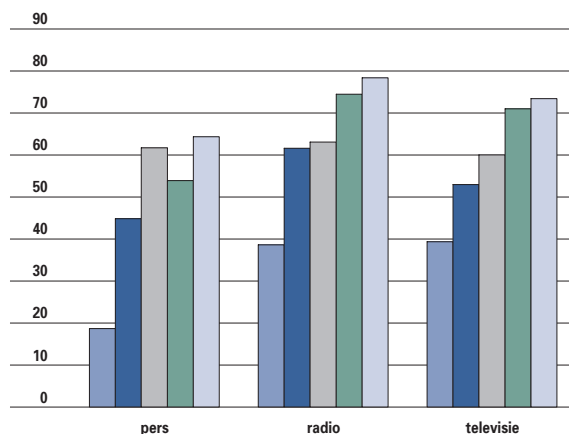
We worden steeds meer overspoeld door informatie van een groeiend aantal aanbieders. Via de weblogs of blogs kan zowat iedereen redacteur worden en wereldwijd publiceren. In dit kluwen groeit de nood aan geloofwaardige en **betrouwbare infor-**

KRANTEN

7.101 Evolutie van de marktaandelen van de krantengroepen op basis van de betaalde verspreiding, van 1999 tot 2005. Er wordt geen rekening gehouden met de online-abonnementen.
Bron: CIM, Echtverklaringen verspreiding pers.

VERTROUWEN IN DE MEDIA

7.102 Aandeel van de burgers dat eind 2005 zegt 'eerder vertrouwen' te hebben in de geschreven pers, radio en televisie.
Bron: EB 64.2.

laagste vertrouwen
EU25
Franstalig
Nederlandstalig
hoogste vertrouwen

RAAD VOOR DE JOURNALISTIEK

	2003	2004	2005	2006	TOTAAL
Onzorgvuldige berichtgeving	26	17	20	29	92
Privacy	14	11	4	14	43
Geen wederwoord	4	2	1	0	7
Belangenvermenging	0	1	2	2	5
Niet respecteren van afspraken	1	1	1	5	8
Plagiaat	1	0	1	0	2
Undercover	2	0	0	3	5
Embargo	1	1	0	0	2
Laster, eerroof, belediging	0	0	1	2	3
Aantal klachtendossiers	45	28	28	42	143

7.103 Evolutie van de aard van de klachten bij de Raad voor de Journalistiek, van 2003 tot 2006. Het totale aantal klachten is groter dan het aantal klachtendossiers omdat een dossier betrekking kan hebben op meerdere inbreuken.

Bron: Raad voor de Journalistiek.

matiebronnen. Het vertrouwen in de media ligt in Vlaanderen een stuk hoger dan gemiddeld in de EU25. Voor de radio en de televisie benadert Vlaanderen zelfs het best scorende land. Het Vlaamse beleid wil niettemin de **kwaliteit van de berichtgeving** verder optimaliseren en het vertrouwen in de media vergroten via de subsidiëring van een aantal initiatieven. Het Fonds Pascal Decroos bevordert de kwaliteits- en onderzoeksjournalistiek. Het kent vooral werkbeurzen toe voor journalistieke opdrachten waarvan de kosten te hoog zouden liggen binnen het normale budget van een redactie. Verder ondersteunt de Vlaamse Regering het doorgeven van de kennis van oudere journalisten naar de jongere generatie. Het monitoren van de kwaliteit van de berichtgeving gebeurt via de klachten bij de Raad voor de Journalistiek en bij de Vlaamse Regulator voor de Media. De Raad voor de Journalistiek is een zelfregulerende instantie voor mediatoezicht op de geschreven en de audiovisuele pers. In de vier jaar dat de raad actief is, kwamen 143 **klachten** binnen. De meeste gingen over ‘onzorgvuldige berichtgeving’ en ‘privacy’. Het aantal klachten nam het laatste jaar sterk toe.

De Vlaamse Regulator voor de Media ging van start begin 2006 en nam in dat jaar al 47 beslissingen. De hoofdmoot (35 beslissingen) betrof ambtshalve onderzoeken en storings van radio-omroepen. Dit leidde negen keer tot het intrekken van de zendvergunning.

Negen beslissingen betroffen de controles op de

reclameregels op radio en televisie en 1 beslissing had te maken met andere mediaregelgeving. De kamer voor onpartijdigheid en bescherming van minderjarigen kreeg geen klachten over programma's die zouden oproepen tot haat op grond van ras, geslacht of godsdienst, noch klachten op grond van discriminatie of vermeende politieke of ideologische partijdigheid. Alleen in verband met de bescherming van minderjarigen kunnen er twee beslissingen vermeld worden.

3. Openbare omroep

In 2006 werd de nieuwe beheersovereenkomst 2007-2011 voor de VRT ondertekend. Voor het jaar 2006 moet de werking van de VRT nog afgezet worden tegen de performantienormen uit voorgaande beheersovereenkomst. In de mate van het mogelijke wordt hieronder tegelijkertijd rekening gehouden met de nieuwe doelstellingen.

PERFORMANTIENORMEN

De VRT haalde in 2006 alle performantienormen. In 2004 was er voor heel wat performantienormen een trendbreuk. De sterke uitbreiding van de uren zendtijd voor de **VRT-televisie** ging gepaard met een verhoging van het weekbereik en van het aantal mensen dat naar informatieprogramma's keek. Dit hogere performantieniveau blijft behouden tot op de dag van vandaag.

Het bereik voor de 4- tot 12-jarigen daalt de voorbije drie jaar lichtjes, al blijft dit bereik hoog tegenover de voorgaande periode. Het weekbereik voor de cultuurprogramma's en voor de educatieve programma's was in de afgelopen 10 jaar nooit hoger dan in 2006. Het percentage eigen en co-producties blijft vrijwel constant, wat gegeven de sterke uitbreiding van de zendtijd normalerwijze op meer eigen en co-producties wijst. Het aandeel van de eigen en co-producties tussen 18 en 23 uur is de voorbije twee jaar hoger dan daarvoor. De gemiddelde waardering voor de verschillende categorieën van programma's blijft vrijwel constant over de jaren.

Het aandeel van de verschillende soorten programma's in de VRT-programmatie schommelt van jaar tot jaar, wat het moeilijk maakt om trends over de jaren heen te ontdekken. ‘Pure ontspanning’ is het sterkst aanwezig. Meer dan een kwart van de programmatie in 2006 slaat op ‘pure informatie’ en ‘algemene verrijking van de geest’, kerntaken van de openbare omroep. Daarnaast wordt in een kwart informatie gecombineerd met entertainment of ontspanning.

De zendtijd voor de **radio** piekte in 2004. Het

PERFORMANTIE VRT

	NORM	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Televisie											
Uren zendtijd	5.400	5.797	6.685	7.026	7.147	7.549	8.251	8.254	9.463	8.973	9.440
Weekbereik bevolking totaal TV (%)		90	89	89	88	88	87	85	89	91	90
Weekbereik bevolking VRT (%)	70	78	78	76	77	78	77	76	82	82	81
Weekbereik 4-12 jarigen totaal TV (%)		88	87	84	82	81	80	81	90	90	88
Weekbereik 4-12 jarigen VRT (%)	70	86	83	82	81	84	86	88	92	91	89
Gemiddelde dagcijfers informatieprogramma's (* 1000)	1.500	1.414	1.434	1.546	1.509	1.558	1.590	1.684	1.861	1.810	1.710
Weekbereik cultuurprogramma's (%)	15	17	23	22	19	21	22	25	27	22	28
Weekbereik educatieve programma's (%)	10	21	21	18	20	25	29	30	30	26	31
% eigen en co-producties	50	50	59	53	54	49	50	53	52	52	53
% Vlaamse- en coproducties (tussen 18-23 uur)	50	59	60	62	61	61	62	63	61	66	66
Gemiddelde waardering duiding en informatie	75						77	77	76	76	76
Gemiddelde waardering ontspanning	75						76	76	78	78	78
Gemiddelde waardering fictie	75						78	77	78	78	78
Gemiddelde waardering cultuurprogramma's										77	78
Gemiddelde waardering educatieve programma's										79	80
Radio											
Relatief weekbereik	65		98	98	98	98	96	96	95	88	85
Gemiddelde luisterduur	195	250	264	258	259	268	230	220	218	232	243
Nieuws											
nieuwsbereik	80	88	88	89	95	95	93	93	95	95	95
zendtijd Radio1	50	135	161	159	129	129	105	105	109	109	113
zendtijd Radio2	50	68	69	72	100	100	80	80	106	106	113
zendtijd Klara	50	78	92	91	74	74	68	68	80	80	92
zendtijd Donna	50	51	55	55	77	74	60	60	71	75	75
zendtijd Studio Brussel	50	58	99	100	104	104	72	72	102	75	75
Uitzenduren (per jaar)	48.000	56.381	56.559	58.571	66.180	66.741	59.183	61.314	74.988	72.417	71.648
Bedrijfszekerheid	99,5										
FM	99,5						100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
MG	99,5						100,0	99,9	99,9	99,9	99,9
DAB	99,5						99,7	99,8	99,7	99,6	99,8
TV	99,5						99,9	99,9	99,9	99,9	100,0
DVBT										99,9	99,5

7.104 Evolutie van de prestatie van de VRT in functie van de normen vastgelegd in de beheersovereenkomst 2002-2006, van 1997 tot 2006.
Bron: VRT-studiedienst.

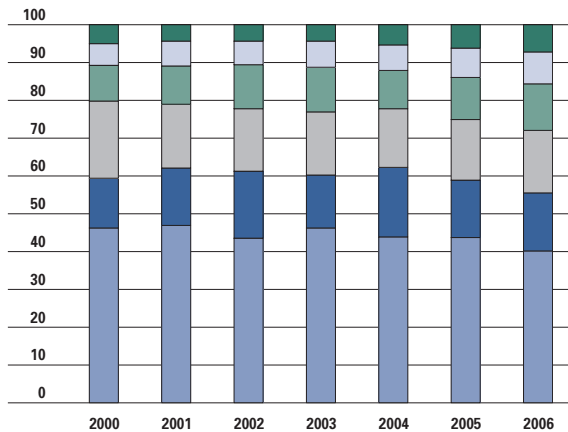
aantal geluisterde minuten per luisteraar daalde van 2001 tot 2004, maar is sindsdien terug aan een opmars begonnen. Dit kon echter de terugval van het marktaandeel niet stoppen, omdat het aandeel van de radioluisteraars in Vlaanderen dat afstemt op een VRT-net de voorbije drie jaar gevoelig achteruit gaat. De nieuwsbulletins van de VRT-radio bereiken in

2006 ongeveer 95 procent van de VRT-luisteraars en de zendtijd van het nieuws is voor alle VRT-radio's beduidend hoger dan de norm.

VOOR EN VAN ALLE VLAMINGEN

De beleidsbrief Media 2007 stelt dat – ook in het digitale tijdperk – de VRT eerst en vooral een

PROGRAMMA-AANBOD VRT-TELEVISIE

7.105 Evolutie van de diversiteit van het programma-aanbod van de VRT-televisie, volgens intentie, van 2000 tot 2006. Bron: VRT-studiedienst.

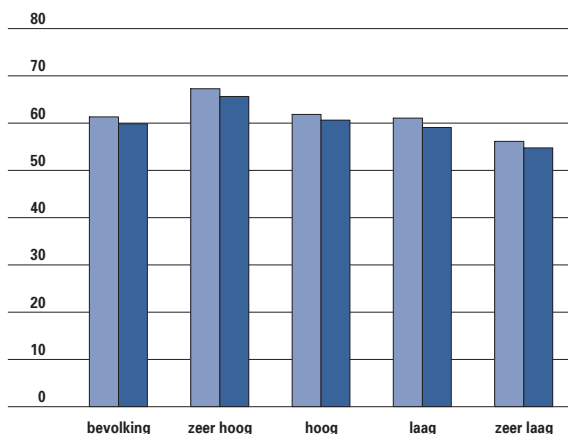
pure ontspanning
informatieve ontspanning
pure informatie
algemene verrijking (van geest)
infotainment
andere

openbare omroep moet blijven die zich richt tot alle Vlamingen.

Niet elke maatschappelijke groep kijkt in dezelfde mate **televisie**. De VRT bereikt het best de groepen die ook het meest door de televisie in het algemeen bereikt worden. Dit zijn de sociale groepen met het laagste beroeps- en opleidingsniveau.

Voor de **VRT-radio's** stijgt het dagbereik naarmate het beroeps- of opleidingsniveau toeneemt. Dit komt overeen met het algemene profiel van de

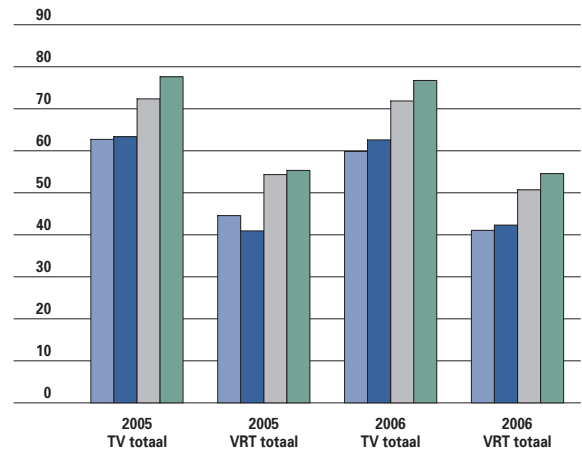
RADIOBEREIK NAAR SOCIALE GROEP

7.107 Evolutie van het dagbereik van de VRT-radio naar het beroeps- en opleidingsniveau, van 2005 tot 2006. Bron: VRT-studiedienst.

2005
2006

TELEVISIEBEREIK NAAR SOCIALE GROEP

7.106 Evolutie van het dagbereik van de totale televisie en van de VRT-televisie naar het beroeps- en opleidingsniveau van de voornaamste verantwoordelijke voor het gezinsinkomen, van 2005 tot 2006. Bron: VRT-studiedienst.

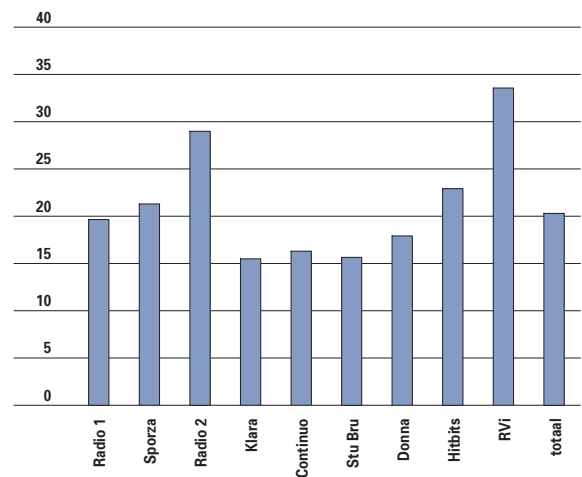
zeer hoog
hoog
laag
zeer laag

radioluisteraar. De profilering van de radio speelt ook een rol. Zo bereikt Radio 2 beter de lagere sociale groepen dan de overige VRT-radio's.

VLAAMSE IDENTITEIT

In de nieuwe beheersovereenkomst met de VRT is de 'Vlaamse identiteit' een belangrijk aandachtspunt. De **VRT-radio** moet minstens een vijfde van zijn muziektijd reserveren voor Vlaamse producties, waarbij de creatieve inbreng van een Vlaming een

VLAAMSE MUZIEKPRODUCTIES

7.108 Aandeel Vlaamse muziekproducties op het totaal aantal nummers van de VRT-radio's, gemiddelde voor het aandeel in mei en september 2006. Bron: VRT-studiedienst.

EIGEN PRODUCTIE TV

	EERSTE UITZENDING/ EIGEN PRODUCTIE	ALLE PROGRAMMA'S
Fictie	8	44
Ontspanning	12	6
Muziek	3	2
Sport	14	12
Nieuws	20	7
Informatie	26	14
Human interest	9	8
Kunst & Wetenschap	6	7
Andere	3	2
Totaal	3.058	9.440

7.109 Aandeel in de zendtijd van elke inhoudscategorie voor televisieprogramma's in de eigen productie (eerste uitzendingen) en in de totale uitzendingen van de VRT-televisie, in 2006.

Bron: VRT-studiedienst.

bepalende rol speelt, als uitvoerder, auteur, producer of arrangeur.

Deze norm geldt pas vanaf 2007 maar werd reeds behaald in 2006 voor de VRT-radio in zijn totaliteit. De cijfers verschillen niettemin sterk naargelang de specifieke zender.

Verder moet één VRT-zender door het publiek herkend worden als een radio met een Nederlandstalig muziekprofiel. Radio 2 neemt deze rol op. In 2006 was op het totaal van de gedraaide nummers 29% Vlaams en 19% Nederlandstalig.

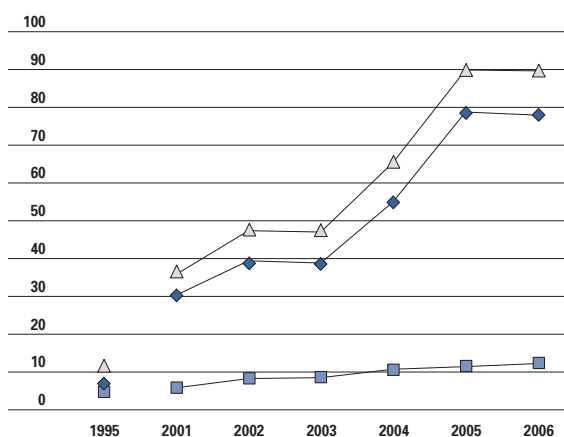
De **VRT-televisie** moet de helft van de uitgezonden programma's tussen 18 en 23 uur reserveren voor Vlaamse (co-)producties. Met 66% werd deze norm ruimschoots gehaald in 2006. Bijna de helft van de eigen producties, die voor het eerst uitgezonden werden, betreffen de categorieën 'nieuws' en 'informatie'. Nieuws, duiding en andere strategische programma's moeten dan ook zelf geproduceerd worden door de openbare omroep. Verder is ook de categorie 'ontspanning' sterk vertegenwoordigd in deze eigen producties.

Bij fictie zijn de eerste uitzendingen van eigen (co-)producties minder sterk vertegenwoordigd. De VRT engageerde zich in de nieuwe beheersovereenkomst om te blijven investeren in **Vlaamse fictie** en zal hiertoe een samenwerkingsovereenkomst afsluiten met het Vlaams Audiovisueel Fonds. De uitgaven van de VRT aan de **Vlaamse beeldindustrie** zijn tussen 2003 en 2005 bijna verdubbeld, maar bleven het voorbije jaar vrijwel constant.

BEDRIJFSINKOMSTEN

Het **bedrijfsinkomen** van de VRT is sinds 2004

UITGAVEN VRT AAN BEELDINDUSTRIE

7.110 Evolutie van de VRT-uitgaven

aan de Vlaamse beeldindustrie in miljoen euro, in 1995 en van 2001 tot 2006. Bron: VRT-studiedienst.

gestegen met bijna 10% (zonder inflatiecorrectie). De subscities en de recuperatie van de kosten van het voetbalcontract worden in dit geval niet meegeteld omdat deze opbrengsten gecompenseerd worden door gelijke kosten.

Alle inkomstenbronnen dragen aan die toename bij, behalve de advertentiemarkt die nagenoeg constant blijft. De televisie overschreed met 15.000 euro het plafond voor sponsoring alliantiepartners televisie van 8,7 miljoen euro. De reclame-inkomsten van de VRT-radio daalden de voorbije twee jaar met bijna 10% en bleven met 36,7 miljoen euro duidelijk onder de norm.

INKOMSTEN VRT

OPBRENGSTEN UIT	2004	2005	2006
Overheidsfinanciering (1)	256,2	267,8	283,1
Advertentiemarkt (2)	71,1	72,4	71,9
Exploitatie publiek aanbod (3)	57,4	66,3	65,7
Exploitatie afgeleiden (4)	3,0	2,9	5,3
Subscities/voetbalcontract (5)	3,8	15,4	19,9
Totaal	391,6	424,8	445,9

7.111 Evolutie van de opbrengsten van de VRT, in miljoen euro, van 2004 tot 2006. (1) overheidsfinanciering, incl. kapitaalfinanciering, VOK en e-VRT; (2) advertentiemarkt, o.a. reclame, sponsoring, Boodschappen Algemeen Nut, dividenden van VAR; (3) exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten, o.a. lineaire doorgifte TV-programma's, Net Gemist, bel- en sms-inkomsten, verkopen van programma's, ruil, coproducties, facilitaire toelevering, dienstverleningen; (4) exploitatie van afgeleiden van het VRT-aanbod, zoals evenementen, merchandising en video on demand; (5) subscities en recuperatie van de kosten bij het voetbalcontract, exclusief voorraadwijzigingen. Bron: VRT-studiedienst.

De grootste bron van inkomsten blijft de **publieke financiering**.

4. Doelgroepenbeleid

De **VRT** haalde haar doelstelling om tegen eind 2006 de helft van de Nederlandstalige programma's op Eén en Canvas/Ketnet via teletekst te **ondertitelen**. Volgens de nieuwe beheersovereenkomst moet 95% ondertiteld zijn tegen eind 2010. Sinds september 2006 ondertitelen de **regionale televisieomroepen** alle nieuwsuitzendingen. In 2006 steeg bij vier omroepen het totaal aantal ondertitelde uren (eerste uitzendingen, zonder lus), bij twee is het gelijk gebleven en bij één gedaald. Bij die laatste was ook het aantal uitgezonden uren afgenomen. Van drie regionale omroepen zijn geen gegevens beschikbaar.

Mediaparticipatie

1. Traditionele media

In 2006 kijkt 90% van de volwassenen minstens wekelijks naar een tv-journaal. Het **weekbereik** voor het radionieuws en de krant is respectievelijk gelijk aan 76 en 63 procent. Vlamingen die nooit het **nieuws** via de televisie volgen zijn zeldzaam (4%), maar het radionieuws wordt door 15% van de volwassen nooit beluisterd en bijna een kwart leest nooit de krant.

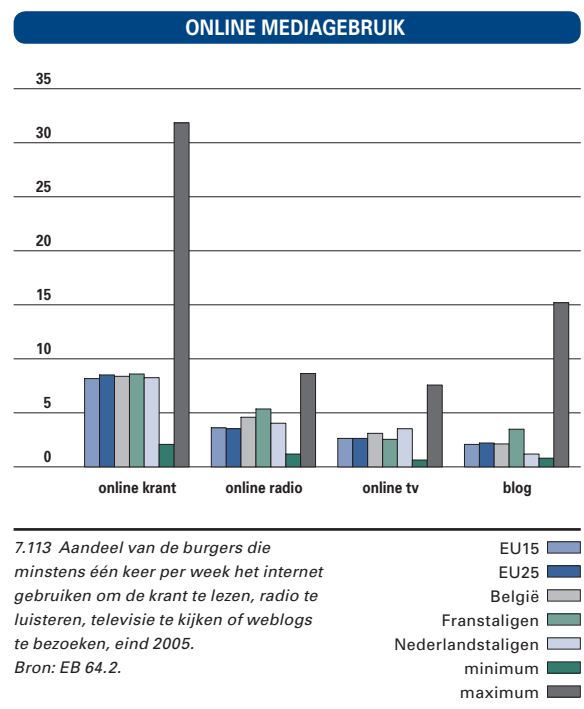
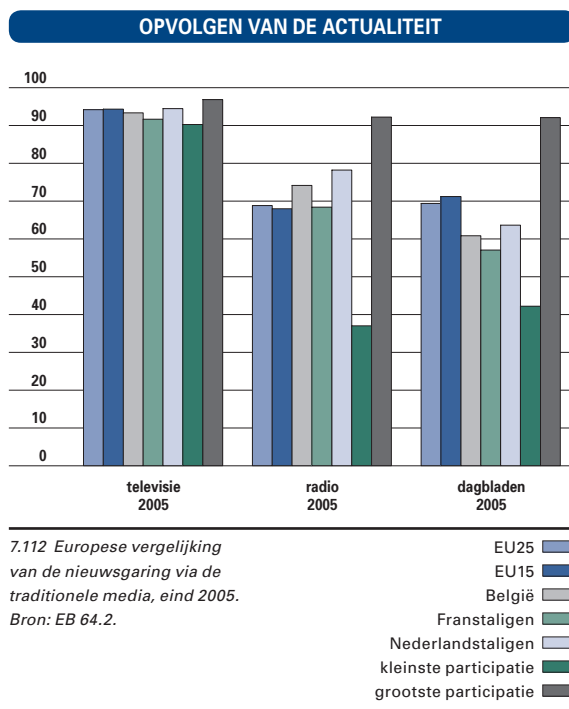
Het weekbereik van het Vlaamse tv-journaal ligt dicht bij het **Europees** gemiddelde (EU25), maar het radionieuws is behoorlijk populairder in Vlaanderen dan bij de gemiddelde Europeaan. Ierland scoort nog een stuk beter. Voor het lezen van de krant bereikt Vlaanderen het Europese gemiddelde niet en we zijn nog verder verwijderd van Finland en Zweden waar meer dan 90% van de bevolking de actualiteit volgt via dagbladen.

Televisie is zowel bij ons als over de hele Europese gemeenschap veruit het meest populaire medium om op de hoogte te blijven van de actualiteit. De leeftijd en de opleiding hebben een impact op het weekbereik van de televisiejournals: dit weekbereik is groter naarmate men ouder of lagergeschoold is. Voor het geslacht of het gezinsinkomen is er geen duidelijk verband.

Voor het **radionieuws** tekent zich een heel ander profiel af. Minstens wekelijks naar het radionieuws luisteren komt vaker voor bij mannen, bij mensen jonger dan 45 jaar, bij hoger opgeleiden en bij mensen met een inkomen boven de 2.000 euro.

De **krant** bereikt minder goed vrouwen en mensen met een laag inkomen of een lage scholingsgraad. De leeftijd laat een gemengd beeld zien. De kans dat men de krant leest, is groter bij de Vlamingen tot 45 jaar. De kans dat dit minstens wekelijks gebeurt, is groter bij dezen boven de 45.

Het weekbereik van de verschillende media **via het internet**, is vergelijkbaar met het Europees gemiddelde. In Vlaanderen leest 8% de krant online, 4%

INTERNETPENETRATIE

2006	% HUISHOUDENS MET INTERNET	% HUISHOUDENS MET BREEDBAND	% BEVOLKING ÉÉN KEER PER WEEK INTERNET		
			TOTAAL	VROUWEN	MANNEN
Vlaams Gewest	60	53	62	58	66
Brussels Gewest	51	44	63	60	67
Waals Gewest	45	40	51	47	54
EU15	54	34	49	44	53
EU25	51	32	47	42	51
KOPLOPERS BINNEN EU					
Eerste	80 (NE)	66 (NE)	80 (ZW)	76 (ZW)	84 (ZW)
Tweede	79 (DK)	63 (DK)	78 (DK)	76 (DK)	82 (NE)
Derde	77 (ZW)	53 (VL&FI)	76 (NE)	71 (NE)	80 (DK)

7.114 Europese vergelijking van de internetpenetratie in 2006: het aandeel van de huishoudens met een internetaansluiting, met een breedbandaansluiting of het aandeel burgers dat internet gebruikt. FI=Finland; NE=Nederland, DK=Denemarken, VL=Vlaanderen, ZW=Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

luistert via het web naar de radio, 4% bekijkt televisie online en één procent bezoekt blogs. Tegenover het maximaal weekbereik van deze online media in de EU25 heeft Vlaanderen een duidelijke achterstand.

2. Nieuwe media

Het **Digitaal Actieplan van de Vlaamse Regering** beschrijft zeven prioriteiten om Vlaanderen verder uit te bouwen als vooruitstrevende informatiemaatschappij en om de digitale kloof te overbruggen. Aangezien Vlaanderen bij de Europese koplopers inzake de informatiemaatschappij wil horen, worden de Vlaamse cijfers per indicator afgezet tegen de Europese top drie.

BURGERS

Zestig procent van de Vlaamse huishoudens heeft een **internetaansluiting** en 62% van de volwassen Vlamingen gebruikt minstens wekelijks het internet. Om bij de Europese top te behoren, blijft er heel wat werk aan de winkel. In de toplanden heeft meer dan driekwart van de huishoudens een aansluiting en meer dan driekwart van de volwassenen gebruikt er internet. Vlaanderen hoort wel tot de Europese top voor de breedbandpenetratie.

De kans op internetgebruik is in 2006 nog steeds lager voor **ouderen**, **vrouwen** en bij mensen met een lager **opleidingsniveau** of een kleiner **gezinsinkomen**. Bij de zestigplussers en bij de laagstgeschoolden gebruikt minder dan een vijfde het internet. Vrouwen liggen zowat 10% achter op de mannen. Dit verschil blijft trouwens ook bestaan bij sommige Europese koplopers. De kans op internetgebruik is dubbel zo groot bij de hogere inkomensgroep dan bij de lagere.

Zeventig procent van de niet-gebruikers geeft aan geen internet te gebruiken omdat ze het te moeilijk

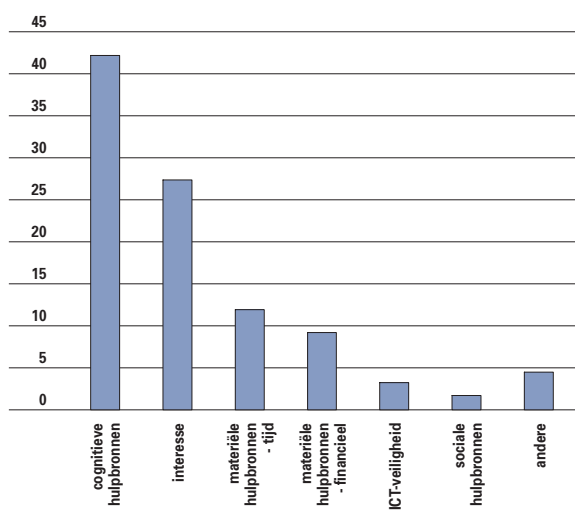
DIGITALE KLOOF

INTERNETGEBRUIK	LEEFTIJDKLASSE			
	18-30	31-45	46-60	60+
2001	64	45	28	3
2003	82	60	40	5
2005	94	80	61	16
2006	89	83	58	16
GESLACHT				
	MAN	VROUW		
2001	41	28		
2003	52	39		
2005	66	56		
2006	65	56		
HOOGSTE DIPLOMA BINNEN HET GEZIN				
	GEEN OF LO	LSO	HSO	HO
2001	3	14	31	61
2003	2	17	44	74
2005	14	37	65	86
2006	11	36	61	87
GEZINSINKOMEN				
	≤1999 EUR	>1999 EUR		
2001	20	52		
2005	35	80		
2006	34	77		

7.115 Evolutie van het aandeel internetgebruikers naargelang de leeftijd, het geslacht, het hoogste diploma binnen het gezin en het gezinsinkomen, van 2001 tot 2006.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

REDEN GEEN INTERNETGEBRUIK

7.116 Aandeel van de personen dat een bepaalde drempel aanduidt als de belangrijkste reden waarom ze in de afgelopen maanden geen internet gebruikten, in 2005.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

vinden, er geen interesse in hebben of niet weten waarvoor het dient. Een vijfde meent dat een gebrek aan tijd of de financiële drempel de belangrijkste belemmering zijn. Via sensibilisering wil de Vlaamse overheid het vertrouwen in ICT en de kennis over het praktisch nut van de informatietechnologieën vergroten. Verder wil men de gepercipieerde moeilijkheidsgraad verkleinen.

Het Vlaamse Gewest ligt ver achter op de Europese top voor de **internettoepassingen**.

E-government wordt door een kwart van de Vlamingen gebruikt, tegenover de helft van de Nederlanders. Internet is voor meer dan de helft van de Vlamingen en voor drie kwart van de Zweden een informatiebron over goederen en diensten. In Vlaanderen koopt 13% van de bevolking ook effectief iets aan via het internet, tegen 39% van de Zweden. E-banking is ingeburgerd bij éénderde van de Vlaamse bevolking, bij de Finnen maakt twee derden hier gebruik van.

Ook e-learning is in het Vlaamse Gewest heel wat minder ingeburgerd dan bij de Europese koplopers en ook in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest maakt men er meer gebruik van. Een kwart van de Vlamingen zoekt op het internet naar gezondheidsinformatie, tegenover bijna de helft van de Nederlanders. Tenslotte las 17% van de Vlamingen online de krant, terwijl dit percentage bij de Europese koplopers meer dan 45% bedraagt.

Het Digitaal Actieplan Vlaanderen wil tevens een **veilige breedbandcommunicatie** bevorderen.

Bijna twee derden van de internetgebruikers had het voorbije jaar last van spam, een kwart werd belaagd door een computervirus dat resulteerde in een verlies aan informatie of in tijdverlies. Twee procent van de internetgebruikers werd geconfronteerd met frauduleus gebruik van een betaalkaart of enig ander financieel probleem. Bij 4% werd persoonlijke informatie misbruikt. Gegeven deze wanpraktijken,

ICT-TOEPASSINGEN

2006	E-GOVERNMENT*	E-COMMERCE			E-LEARNING			E-GEZONDHEID***	KRANT LEZEN
		GOEDEREN / DIENSTEN OPZOEKEN	GOEDEREN / DIENSTEN KOPEN**	E-BANKING	ONDERWIJS- ACTIVITEITEN: SCHOOL, UNIV	NASCHOOLESE CURSUSSEN	OPLEIDING IKV TEWERKSTELLINGSKANSEN		
Vlaams Gewest	27	55	13	31	11	4	2	24	17
Brussels Gewest	39	55	19	30	19	4	4	26	22
Waals Gewest	33	42	13	23	11	2	4	19	13
EU15	26	46	23	24	9	10	9	21	19
EU25	24	43	21	22	9	9	8	20	19
KOPLOPERS BINNEN EU									
Eerste	52 (NE)	74 (ZW)	39 (ZW)	63 (FI)	24 (FI)	28 (DU)	21 (VK)	45 (NE)	50 (ES)
Tweede	47 (FI)	73 (NE)	38 (VK)	59 (NE)	18 (VK)	16 (LI)	20 (DU)	44 (FI)	46 (FI)
Derde	46 (LU)	68 (DK)	38 (DU)	57 (ZW)	17 (NE)	12 (VK)	16 (LI)	34 (DU)	46 (DK)

7.117 Europese vergelijking in 2006 van het aandeel van de burgers dat in de voorbije drie maanden gebruik maakte van e-government, e-commerce, e-learning, e-gezondheid en e-media. *Percentage van de individuen dat de voorbije drie maanden het internet gebruikte om met de overheid in contact te komen; **Percentage personen die in de laatste drie maanden goederen of diensten voor privaat gebruik bestelden/kochten via het internet;

***Percentage personen dat zoekt naar gezondheidsinformatie (bv. ziekte, voeding, verbeteren van de gezondheid).

DK=Denemarken; DU=Duitsland, ES=Estland, FI=Finland, LI=Litouwen, LU=Luxemburg, NE=Nederland, VK=Verenigd Koninkrijk, ZW=Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

wordt onderzocht in welke mate de Vlaming zich hiertegen beschermd: 93% van de internetaansluitingen wordt beschermd met een antivirusprogramma en 66% via een software- of hardwarefirewall. Deze veiligheidstools kregen in 85% van de gevallen in de laatste 3 maanden een update. Verder heeft ruim de helft van de internetgebruikers tijdens de laatste 3 maanden en voor privé-doelinden gebruik gemaakt van online authenticatie zoals een paswoord, PIN of digitale handtekening.

Tenslotte wil de Vlaamse overheid de **e-vaardigheden** als hefboom voor werkgelegenheid en als brug over de digitale kloof stimuleren. De computervaardigheden liggen in Vlaanderen op Europees niveau. Voor de internetvaardigheden doet Vlaanderen het wel wat beter dan het Europese gemiddelde, al is alleen het aandeel van de burgers met een beperkte internetkennis hoger. Vlaanderen heeft ten opzichte van de Europese top vooral een achterstand voor het percentage burgers met goede e-vaardigheden.

BEDRIJVEN

Bijna alle bedrijven met minstens tien werknemers en met hun zetel in het Vlaamse Gewest gebruiken **internet** en 85% heeft een breedbandverbinding. Vlaamse bedrijven horen ook bij de Europese top voor de **penetratie van intranet en extranet**. Voor **bedrijfswebsites** is er nog een extra inspanning nodig: slechts 70% van de Vlaamse bedrijven met meer dan tien werknemers beschikt over een eigen website tegenover 86% van de Zweedse bedrijven. Een website is nochtans een krachtig wapen om

VEILIGHEIDSPROBLEEM BIJ BURGERS	
2006	%
Problemen gegeven gebruik	
financieel probleem	2
misbruik persoonlijke info	4
computervirus	24
spam	62
Beveiliging gegeven gebruik of bezit	
online authenticatie	55
viruschecker	93
% geupdate in laatste 3 maanden	85
firewall	66
% geupdate in laatste 3 maanden	85

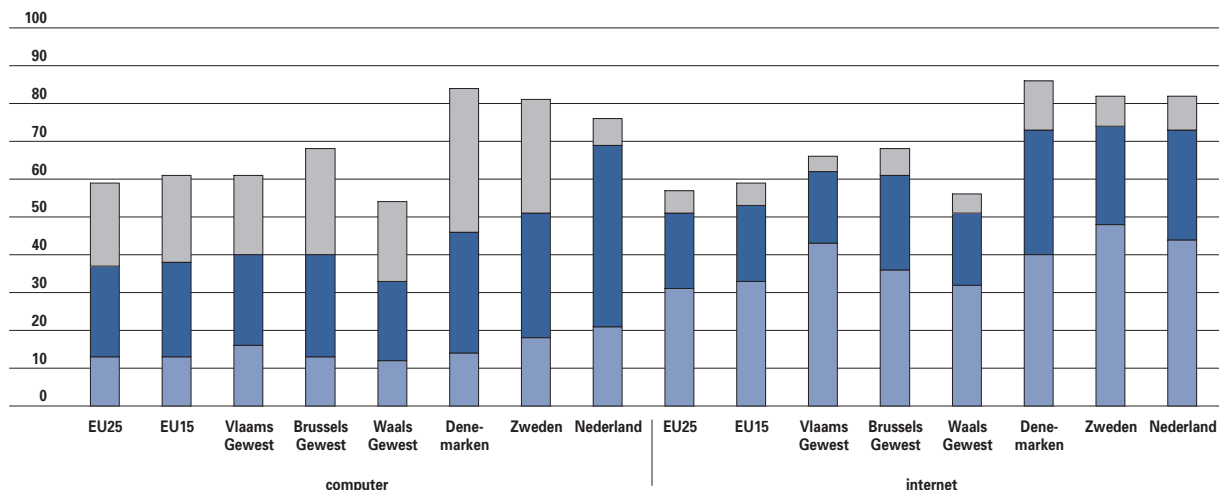
7.118 Percentage internetgebruikers dat de laatste 12 maanden geconfronteerd werd met ICT-problemen; percentage internetbezoekers dat een viruschecker of firewall heeft en het percentage internetgebruikers dat de laatste 3 maand online authenticatie gebruikte, in 2006.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

nieuwe klanten aan te trekken aangezien ruim de helft van de Vlamingen op het internet op zoek gaat naar informatie over goederen en producten. Kleine bedrijven met vijf tot negen werknemers doen het slechter voor al deze indicatoren voor de ICT-infrastructuur.

Het aandeel van de Vlaamse bedrijven met minstens 10 werknemers dat gebruik maakt van **e-commerce** en **e-learning** komt overeen met het Europees

E-VAARDIGHEDEN

7.119 Computervaardigheden en internetvaardigheden, in 2006. Percentage van de individuen naar het aantal uitgevoerde activiteiten op computer of op het internet.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

ICT-INFRASTRUCTUUR

2006		VLAAMS GEWEST	BRUSSELS GEWEST	WAALS GEWEST	EU15	EU25	KOPLOPERS EU25		
							EERSTE	TWEEDE	DERDE
Internetverbinding	5-9	90	89	89			95 (FI)		
	≥10	95	94	94	94	93	99 (FI)	98 (OO)	98 (DE)
Breedbandverbinding	5-9	74	76	77			79 (FI)		
	≥10	85	86	83	77	74	89 (FI)	89 (ZW)	87 (SP)
Intranet	5-9	25	31	24					
	≥10	43	63	40	36	35	57 (LI)	46 (IE)	44 (LU)
Extranet	5-9	16	25	18			14 (FI)		13 (DU)
	≥10	26	43	27	18	16	25 (LU)	25 (FI)	24 (DU)
Website	5-9	56	51	44			55 (FI)		
	≥10	70	74	62	65	64	86 (ZW)	83 (DE)	80 (FI)

7.120 Europese vergelijking van het aandeel van de bedrijven dat in januari 2006 internet, breedband, intranet of extranet gebruikt of een eigen website heeft naar het aantal werknemers. NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2).

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

gemiddelde, al liggen deze aandelen nog ver verwijderd van de Europese koplopers. In éénderde van de Vlaamse bedrijven wordt **getelewerkt**. Daarmee sluiten we aan bij de Europese top maar blijven nog ver verwijderd van Denemarken. Het aandeel van de Europese bedrijven dat **e-governmenttoepassingen** gebruikt steeg het voorbije jaar van 57% naar 64%. In het Brusselse Hoofdstedelijke en het Vlaamse

Gewest ging e-government echter lichtjes achteruit, waardoor we iets onder het Europese gemiddelde terecht komen. De achterstand op de Europese top blijft groot.

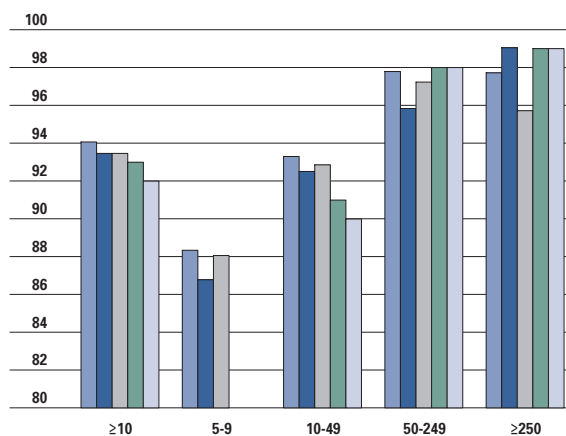
Het aandeel van de bedrijven met minstens tien werknemers dat gebruik maakt van één of meerdere **beveiligingstools** is in Vlaanderen gelijk aan 94%

ICT-TOEPASSINGEN IN BEDRIJVEN

2006	E-GOVERNMENT	E-COMMERCE	E-LEARNING	TELEWERKEN
Vlaams Gewest	60	15	20	33
Brussels Gewest	57	17	27	52
Waals Gewest	60	14	21	28
EU15	64	16	19	23
EU25	64	15	20	21
KOPLOPERS BINNEN EU				
Eerste	93 (FI)	34 (DE)	44 (LI)	55 (DE)
Tweede	87 (DE)	30 (VK)	42 (GR)	42 (ZW)
Derde	87 (IT)	24 (ZW)	42 (SL)	36 (NE)

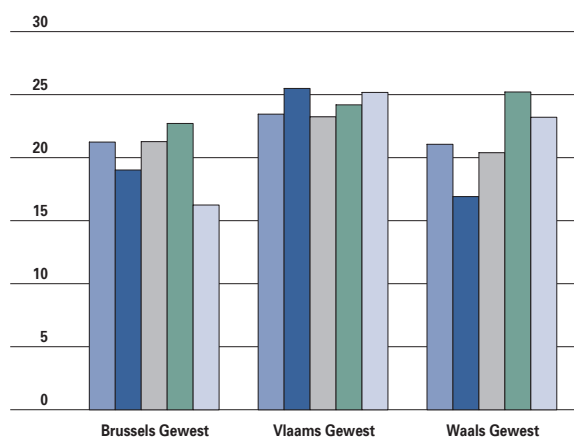
7.121 Europese vergelijking van het gebruik van e-government, e-commerce, e-learning en telewerken binnen bedrijven met minstens tien werknemers. NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2). E-government: percentage van de bedrijven die het internet gebruikten voor interactie met de overheid in 2005; e-commerce: percentage van de bedrijven die in 2005 online-bestellingen ontvingen; e-learning: percentage van de bedrijven dat e-learning applicaties gebruikte in januari 2006; telewerken: percentage bedrijven met werknemers die in januari 2006 regelmatig buiten het bedrijf werkten en van daaruit toegang hadden tot het IT-systeem van het bedrijf. Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

ICT-BEVEILIGING

7.122 Europese vergelijking van het aandeel bedrijven dat in januari 2006 minstens één beveiligingstool gebruikte, naar de grootte van het bedrijf. Mogelijke tools zijn antivirus software, firewall, secure servers, off-site data back-up, digitale elektronische handtekening, andere authenticatie, encryptie. NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2). Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

ICT-BEVEILIGINGSPROBLEMEN

7.123 *Vergelijking over de gewesten van het aandeel van de bedrijven dat in 2005 beveiligingsproblemen is tegengekomen die zorgden voor verlies van informatie of werktijd, naar de grootte van de onderneming. NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2).*

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

en in Europa aan 92%. Van deze Vlaamse bedrijven heeft anderzijds maar 81% hun beveiligingstool geüpdatet in de voorbije drie maanden. Vooral de grotere bedrijven beschermen zich tegen de gevaren van het internet. Bij de ondernemingen met minstens 250 werknemers heeft 98% een beveiliging. Hoe kleiner het bedrijf, hoe minder aandacht hiernaar uitgaat. Bij bedrijven met vijf tot negen werknemers daalt het percentage tot 88% en zorgde slechts 72% voor een update de voorbije drie maanden.

In Vlaanderen ondervond nochtans 23% van de bedrijven in 2006 **beveiligingsproblemen** die zorgden voor informatie- of tijdverlies. De kans dat het bedrijf geconfronteerd werd met beveiligingsproblemen staat los van zijn grootte.

Publicaties

- Rudi Laermans, Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op cultuurdeelname in Vlaanderen, de boeck, 2007.
- John Lievens, Hans Waege, Han De Meulemeester, Cultuurparticipatie gewikt en gewogen (Cultuurkijker). Basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004', de boeck, 2006.
- John Lievens, Hans Waege (Red.), Cultuurparticipatie in breedbeeld (Cultuurkijker). Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004', de boeck 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, Tijdsbesteding in Vlaanderen: veranderingen in tijdsbesteding tussen 1999 en 2004 (tabellenboekje). Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, Vlaanderen de klok rond - 2004. Enkele resultaten van het Vlaamse tijdsbudgetonderzoek (TOR'04). Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, De tijd staat niet stil. Veranderingen in de tijdsbesteding van Vlamingen tussen 1999 en 2004.
- Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Cijferboek jeugdwerk 2005-2007, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (afdeling Jeugd en Sport).
- Jaarboek 2005, Agentschap sociaal en cultureel werk voor jeugd en volwassenen, 2006.
- Kroniek jeugd 2005, administratie Cultuur.
- Frank Stevens, Saskia De Groof, Mark Elchardus, Ilse Laurijssen en Wendy Smits, Het spanningsveld tussen het vrijwilligerswerk in het jeugdwerk en de commercialisering van de leefwereld van jongeren. Nieuwe analyses, Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2006.
- Mark Elchardus, Luc Huysse en Marc Hooghe, Het maatschappelijke middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap, Brussel, september 2001.
- Hervé Van der Aerscht, André Van Lierde, Renaat Philippaerts, De barometer van de fysieke fitheid van de Vlaamse jeugd, 2005, Bloso & het steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.
- Congresboek, Dag van de Trainer (18 december 2004), 2005, Vlaamse Trainerschool.
- Hervé Van der Aerscht, Chris Massez, Steven Bruselle, André Van Lierde, Evolutie van het aantal leden van de Vlaamse sportfederaties (1996-2003), Bloso, 2005.
- André Van Lierde en Tom Willems, Hoe goed zit het met de Vlaamse sportclubs?, Bloso, 2005.
- Jeroen Scheerder, Spelen op het middenveld: vrijetijdssport als ontspanning, ontplooiing en ontmoeting, Lannoo, 2004.
- Scheerder, J., Pauwels, G., Vanreusel, B., Vlaanderen sportief gepeild: wie participeert niet? Ontwikkelingen in en determinanten van (club)sportinactiviteit in Vlaanderen gepeild!, MVG, 2003.
- Scheerder, J., Pauwels, G., Stativaria 26: Vlaanderen sportief gepeild!, MVG, 2002.
- Scheerder, J., Pauwels, G., In-actie(f)? Naar een verklaringsmodel voor actieve sportbeoefening in Vlaanderen, in Cultuurkijker "Cultuurparticipatie in breedbeeld", de boeck, 2005.
- Steens, G., Moet er nog sport zijn? Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006. Volume 1, steunpunt SBG, 2006.
- Beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap 2002-2006, Brussel, 2001.
- Beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap 2007-2011, Brussel, 2006.
- De heer Geert Bourgeois, Vlaams minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme. Beleidsbrief Media 2007.
- De heer Geert Bourgeois, Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme. Nota aan de Vlaamse Regering: Digitaal Actieplan Vlaanderen, juli 2005.
- Dejonghe, Erik, in opdracht van het kabinet van Minister Bourgeois. Potentieel Digitale Televisie In Vlaanderen 2006-2007, 2005.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaamse Mediaraad, Mediaconcentratie en pluralisme/diversiteit: Een analyse van de mediasituatie in Vlaanderen, Advies nr. 2002/005.
- Sportbeleid in Vlaanderen, volume 1: trends, visies, cases en cijfers; volume 2: studies, Bloso, CJSM, 2006.

Websites

- www.vlaanderen.be/cultuur
- www.re-creatievlaanderen.be/srv/
- www.vub.ac.be/TOR
- www.cultuurnet.be
- www.cultuurlokaal.be
- www.steunpuntjeugd.be
- www.muziekcentrum.be
- www.vti.be
- www.vca.be
- www.socius.be
- www.vcob.be
- www.cultureelerfgoed.be
- www.vcv.be
- www.iak.be
- www.stichtinglezen.be
- www.ibknet.be
- www.poppunt.be
- www.vai.be
- www.tento.be
- www.vaf.be
- www.bloso.be
- www.vlaanderen.be/dopinglijn
- www.gezondsporten.be
- Afdeling Media
<http://www.vlaanderen.be/media/>
- Audimetrie
www.audimetrie.be
- Centrum voor informatie over de media
<http://www.cim.be>
- eEurope 2005
http://europa.eu.int/information_society/ceurope/2005/index_en.htm
- eFl@nders
<http://www.eflanders.be/>
- Eurostat
<http://epp.eurostat.cec.eu.int>
- Fonds Pascal Decroos
<http://www.fondspascaldecroos.org>
- Global Media Monitoring Project
www.whomakesthenews.org
- Instituut voor breedbandtechnologie (IBBT)
<http://www.ibbt.be/>
- Kranten in de klas (Kik)
<http://www.krantenindeklas.be/>
- Mediaxim
<http://adex.mediaxim.be/adstat/>
- Online/More Colour in the Media
<http://www.olmcm.org/about.php>
- Raad voor de Journalistiek
<http://www.rvdj.be/>
- Survey Studiedienst Vlaamse Regering
http://aps.vlaanderen.be/survey/aps_survey/APS-survey.htm
- Trefmedia, trefpunt voor media in diversiteit
<http://www.trefmedia.be>
- Vlaamse Audiovisuele Regie
<http://www.var.be>
- Vlaamse Radio- en Televisieomroep
<http://www.vrt.be>
- Vlaamse Regulator voor de Media
<http://www.vlaamseregulatormedia.be/>

- **Met de eigen activiteiten** Wil het cultuurcentrum aan de mensen van de regio een staalkaart bieden van de meest relevante cultuuruitingen. Het cultuurcentrum is zelf verantwoordelijk voor de organisatie van het initiatief en draagt bijgevolg de inhoudelijke, financiële en organisatorische verantwoordelijkheid.
- **De receptieve activiteiten** Gaan uit van een individuele of georganiseerde gebruiker die in het cultuurcentrum een professionele partner ziet op vlak van organisatie en infrastructuur. Eventueel kan deze gebruiker een beroep doen op de organisatorische, promotionele en zelfs inhoudelijke expertise van het cultuurcentrum. De waaier aan receptieve activiteiten is zeer breed: sommige activiteiten zijn voor een gesloten gezelschap (bijvoorbeeld privéfeesten, vergaderingen van verenigingen), andere activiteiten staan open voor iedereen (bijvoorbeeld een concert van een lokale harmonie).
- **Sporthal** Een sportzaal met een netto sportoppervlakte van minimaal 22m x 13m x 7m hoog.
- **Sportlokaal** Een sportzaal die niet beantwoordt aan de definitie van een sporthal (minimaal 22m x 13m x 7m hoog).
- **Betaalde verspreiding kranten** De betaalde verkoop is de som van de losse verkoop en de abonnementen. Er wordt geen rekening gehouden met online-abonnementen.
- **DAB** Digital Audio Broadcasting. DAB is een internationaal erkende norm om radio of data digitaal uit te zenden.
- **Gemiddeld cumulatief weekbereik** Het aantal personen die gedurende een week minimum 15 minuten zonder onderbreking naar tv gekeken heeft. Het gemiddelde is de gemiddelde waarde over de verschillende weken.
- **Gemiddelde dagcijfers informatieprogramma's** Gemiddeld aantal mensen dat dagelijks naar de informatieprogramma's kijkt.
- **Gemiddelde luisterduur bij de radio** Het gemiddelde aantal minuten dat men per dag naar de VRT, een radio of naar radio in het totaal luistert.
- **Gemiddeld wekelijks bereiksaandeel** Het aantal personen dat gedurende een week minimum 15 minuten niet opeenvolgend naar VRT-zenders heeft gekeken, gedeeld door het aantal dat in diezelfde week minimum 15 minuten niet opeenvolgend naar televisie in het algemeen heeft gekeken. Het gemiddelde is de gemiddelde waarde over de verschillende weken.
- **IDTV** Interactieve digitale televisie.
- **Marktaandeel radio** Het aantal kwartieren dat op een gemiddelde dag naar een welbepaald radiostation is geluisterd, gedeeld door het aantal kwartieren dat naar alle radio's samen is geluisterd. De gebruikte CIM-cijfers betreffen de luisteraars ouder dan 12 jaar, tussen 6 en 22 uur.
- **Marktaandeel tv-zenders** Het marktaandeel is het aandeel in het bereik (gewogen naar tijd) dat de zender haalt ten opzichte van de totale tv-consumptie. De gebruikte cijfers betreffen de tv-consumptie bij de totale populatie (4 jaar en ouder), over de hele dag.
- **Nieuwsbereik VRT-radio** Het aantal luisteraars die op een gemiddelde dag naar minimum één VRT-nieuwsbulletin heeft geluisterd, gedeeld door het aantal VRT-luisteraars op die dag.
- **Relatief weekbereik radio** Het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een gemiddelde week minimum 15 minuten naar één van de VRT-zenders heeft geluisterd, gedeeld door het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een week minimum 15 minuten naar radio in het algemeen heeft geluisterd.
- **Zendtijd nieuws VRT-radio's** Het aantal minuten nieuwsbulletins per dag per radio.

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

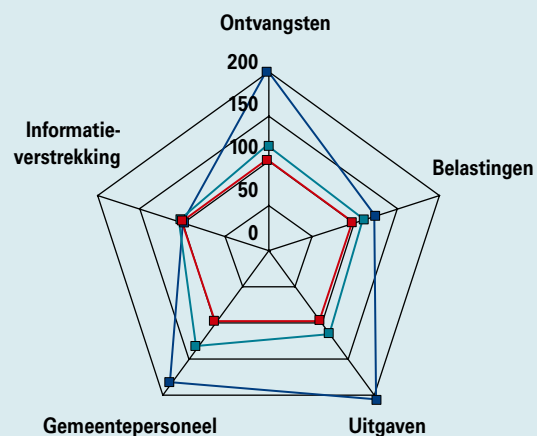
De Vlaamse overheid wenst de lokale besturen beter te ondersteunen. Naast afdoende financiële middelen, wil men de gemeenten en steden voldoende bestuurskracht, ruimte en slagkracht geven. Heel wat gemeenten nemen vandaag initiatieven om zowel een klantvriendelijke dienstverlening op te zetten als de burger actiever bij het beleid te betrekken. Daarvoor worden steeds meer middelen en personeel ingezet. Het personeel in de lokale sector vertegenwoordigt ondertussen een kwart van de tewerkstelling in de non-profitsector. Hoe stedelijker, hoe groter de centrumfunctie en hoe meer middelen en personeel worden ingezet. Steden ontvangen relatief gezien dan ook meer middelen van de Vlaamse en federale overheid. Ze heffen in verhouding ook nog iets meer belastingen. De politieke betrokkenheid van de burger ligt niet zo hoog. Toch is een kwart bereid om actief mee te denken over ontwikkelingen in de eigen gemeente of stad.

Ongeveer een kwart van de totale Vlaamse bevolking woont in de centrumsteden, bijna de helft hiervan woont in Antwerpen of Gent. De steden worden dan ook gezien als de plaats bij uitstek om een antwoord te bieden op de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen.

De beeldvorming rond de steden is de jongste jaren aan het kantelen. De stedelingen zelf zijn alvast redelijk tevreden zowel over hun stad als over de buurt waar ze wonen.

hoofdstuk

Het aantal inwoners neemt de jongste jaren toe. Naast de natuurlijke aangroei heeft dit – zeker in de grootsteden – te maken met externe immigratie. De stadsvlucht van jonge gezinnen stoppen is nog niet echt gelukt: relatief veel jonge gezinnen blijven de stad verlaten. Momenteel wonen in de steden meer ouderen en minder jongeren. Meer dan in de rest van Vlaanderen staan steden voor grote uitdagingen: de vergrijzing, economische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, armoede en achterstelling, huisvesting en integratie van vreemdelingen.

Vlaams Gewest —■—
Centrumsteden —■—
Grootsteden —■—

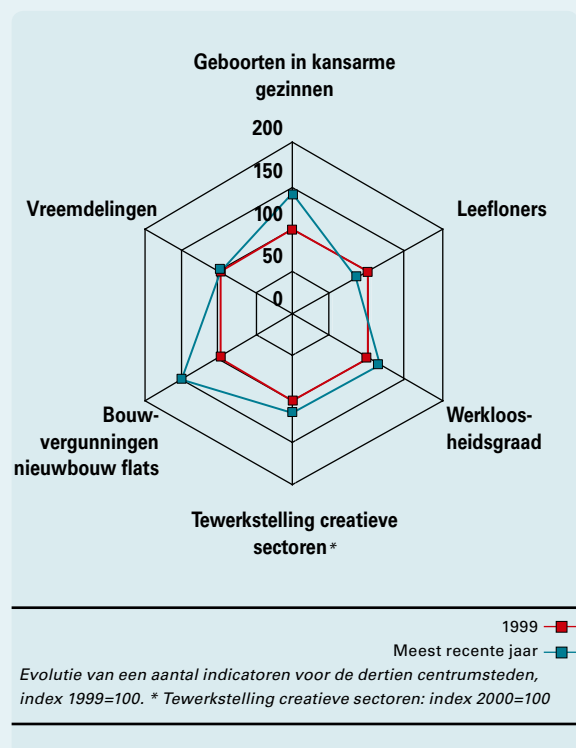
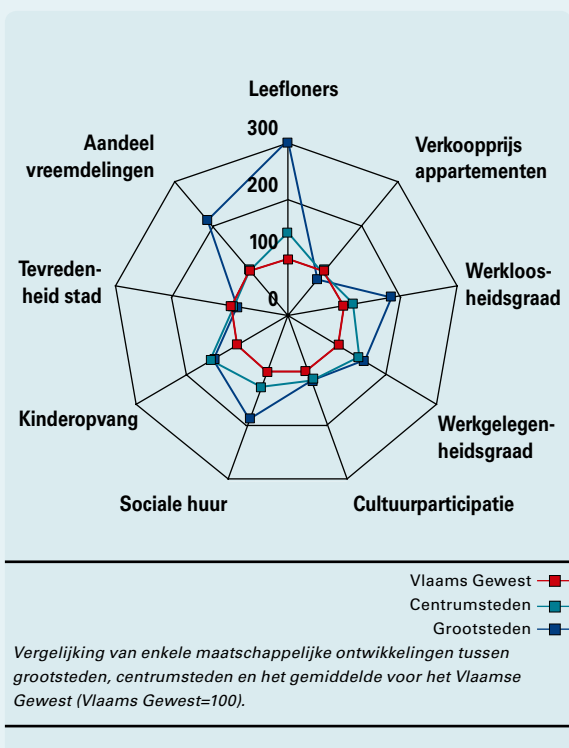
Vergelijking van enkele bestuurlijke aspecten tussen de grootsteden, de centrumsteden en het gemiddelde voor het Vlaamse Gewest (Vlaams Gewest =100). Alle aspecten zijn gerelateerd aan het aantal inwoners.

De verkleuring van de samenleving zet zich vooral door in de steden. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in de grootsteden goed dubbel zo hoog als in de rest van Vlaanderen. Ook in de andere centrumsteden, de rand rond Brussel en de gemeenten aan de grens met Nederland ligt het aandeel vreemdelingen relatief hoog.

Jaarlijks komen meer dan 40.000 nieuwkomers in Vlaanderen toe. Ook zij vestigen zich op de eerste plaats in de grootsteden en de andere centrumsteden. Ondanks de inspanningen van het Vlaamse inburgeringsbeleid, blijkt echter dat de maatschappelijke positie van deze nieuwe Vlamingen – en dan vooral de niet-EU-burgers – op vlak van onder meer

onderwijs, tewerkstelling, huisvesting en gezondheid nog steeds duidelijk minder gunstig is dan die van de autochtone Vlamingen.

Tegelijk blijft armoede en achterstelling op de eerste plaats een stedelijk fenomeen. Het aandeel leefloners in de (groot)steden ligt ver boven het Vlaamse gemiddelde. Het relatieve aanbod sociale huurwoningen ligt weliswaar duidelijk hoger in de steden dan in de rest van Vlaanderen, maar dat volstaat nog steeds niet om tegemoet te komen aan de vraag. Verontrustend is ten slotte dat het aandeel geboorten in kansarme gezinnen in de centrumsteden op goed vijf jaar tijd met de helft is toegenomen.

8.1 Lokale besturen

In dit onderdeel worden de lokale besturen in beeld gebracht: de financiële middelen, de besteding van deze middelen en de personeelssituatie. Er wordt ook gekeken naar de houding van de burger tegenover het lokale bestuur en naar zijn betrokkenheid. In oktober 2006 waren er lokale verkiezingen, wat resulteerde in nieuwe besturen. Via administratieve vereenvoudiging en goed uitgebouwde klachtenprocedures trachten zij de gemeentelijke dienstverlening klantvriendelijker te maken.

Financiën en begroting

1. Gemeenten en steden

ONTVANGSTEN

In 2004 bedroegen de totale ontvangsten van de gemeenten (gewone dienst) 7,0 miljard euro, tegenover 7,1 miljard in 2003. Per inwoner komt dit overeen met bijna 1.200 euro. Duidelijke uitschieters zijn de grootsteden Antwerpen en Gent, die 2.400 euro per inwoner ontvangen. De ontvangsten liggen het laagst in de plattelandsgemeenten, met 900 euro per inwoner. De ontvangsten per inwoner dalen naarmate de

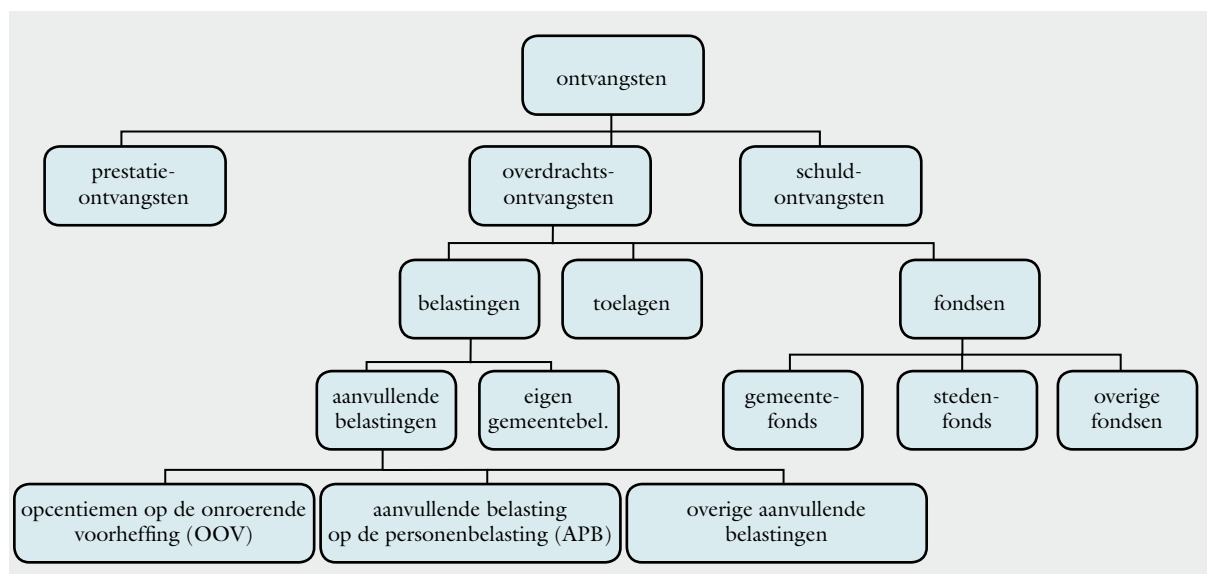
‘stedelijkheid’ afneemt. Sinds 2000 zijn de **gemeenteontvangsten** met 16% toegenomen. In vergelijking met het Vlaamse gemiddelde per inwoner verliezen de grootsteden en in mindere mate de centrumsteden in de loop der jaren terrein. De ontvangsten van de kleine centra groeiden sterker dan het Vlaamse gemiddelde. De gemeenteontvangsten bestaan uit drie hoofdgroepen: prestatie-, schuld- en overdrachtontvangsten.

Prestatie- en schuldontvangsten

De **prestatieontvangsten** maakten in 2004 5% uit van de totale ontvangsten. De **schuldontvangsten**, dit zijn vooral inkomsten uit dividenden van intercommunales en interesten uit beleggingen, zorgden voor 8%. Dit cijfer ligt opmerkelijk lager dan de 12% tijdens de afgelopen jaren. Dit heeft te maken met de verminderde dividendinkomsten na de privatisering van de gas- en elektriciteitsmarkt.

Overdrachtontvangsten

De **overdrachtontvangsten** omvatten **fondsen**, **belastingen** en **toelagen**. Samen vertegenwoordigen zij 88% van de gemeenteontvangsten in 2004. In de grootsteden (92%) en het Vlaams stedelijk

8.1 Schema gemeenteontvangsten.

gebied rond Brussel (90%) zorgen ze voor een groter deel van de ontvangsten, in het regionaalstedelijk gebied voor een kleiner (85%).

Fondsen

Een eerste deel van de overdrachtontvangsten bestaat uit fondsen, goed voor 23% van de ontvangsten. Deze fondsen worden, in tegenstelling tot de belastingen, niet gefinancierd door de eigen gemeentebestuur, maar door de hogere (vooral Vlaamse) overheid. Zij vormen een compensatie voor gemeenten die enerzijds een fiscaal zwakkere bevolking hebben en anderzijds kampen met hogere uitgaven door hun centrumfunctie of een grotere aanwezigheid van armoede.

Binnen de fondsen overheersen het Gemeentefonds en het **Stedenfonds**. Deze fondsen worden gefinancierd uit de Vlaamse begroting. Het **Gemeentefonds** ondersteunt alle gemeenten, maar geeft per inwoner meer uit aan de grootsteden (Antwerpen en Gent) en de elf centrumsteden (Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout), uiteraard omdat daar de centrumfuncties geconcentreerd zijn. Het Stedenfonds richt zich exclusief tot dezelfde dertien steden en de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel. Dit fonds wil de leefbaarheid van de steden verbeteren.

De begroting 2007 wijst 1,8 miljard euro toe aan het Gemeentefonds en 0,1 miljard aan het Stedenfonds. Decretaal bepaald groeien beide bedragen jaarlijks met 3,5%.

Voor 2003 (het eerste jaar van het nieuwe Gemeente- en Stedenfonds) waren de fondsen goed voor 260 euro per inwoner. Dit komt neer op 22% van de middelen.

Een jaar later was dit bedrag opgelopen tot 270 euro of 23% van de totale ontvangsten. De grootsteden en centrumsteden ontvangen het meest per inwoner. De grootstedelijke rand en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel ontvangen het minst. Dit heeft vooral te maken met de hogere inkomens van de bevolking in deze randgemeenten.

Belastingen

Een tweede deel van de overdrachten bestaat uit belastingen, goed voor 49% van de ontvangsten. Dat is een historisch hoog cijfer, want het gemiddelde in de periode 1992-2004 bedraagt 45%. In 2004 betaalde de Vlaming gemiddeld 570 euro gemeentebelastingen. Zoals bij de fondsen spannen de grootsteden en centrumsteden de kroon met respectievelijk 720 en 640 euro per inwoner.

De belastingen per inwoner liggen in de grootsteden 26% en in de centrumsteden 12% boven het Vlaamse gemiddelde, maar het verschil krimpt. De belastingen groeien dan ook in de grote centra minder snel aan dan in Vlaanderen als geheel. Sinds 2000 stegen de belastingen per inwoner met 5,5% per jaar, tegenover 3% in de grootsteden en 4% in de centrumsteden. Ook in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel stegen de belastingen met 4% per jaar. In de kleine steden is er een stijging van 7%.

In 2004 werd 66% van de belastingen gedragen door de burgers, 23% door de bedrijven en 11% door beide. Uiteraard hangt die verdeling af van de economische activiteit in de gemeente. In de grootsteden is het aandeel van de bedrijven 42%, terwijl dit in het buitengebied slechts 15% bedraagt.

De belastingen vallen uiteen in twee groepen: de **eigen belastingen** en de **aanvullende belastingen**. De eigen belastingen worden autonoom vastgesteld en geïnd door de gemeente. Bij de aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid, die ook de inning op zich neemt. De gemeente beslist echter over het belastingtarief. De inning van de aanvullende belastingen gebeurt via hetzelfde aanslagbiljet als de belasting voor de hogere overheid.

- Eigen gemeentebelastingen

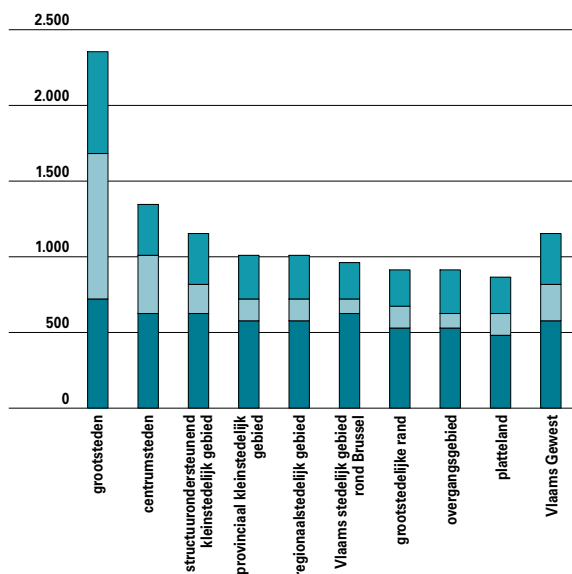
De eigen gemeentebelastingen blijven beperkt tot 16%. Het gaat over een zeer groot aantal heffingen. Geen enkele haalt een aandeel van 5% van de totale belastingen. De belangrijkste zijn de belasting op drijfkracht (3%), de belasting op het ophalen van huisvuil (2%) en de algemene gemeentebelasting (1,5%).

- Aanvullende belastingen

Aanvullende belastingen worden geheven op belastingen van hogere overheden. De belangrijkste zijn de aanvullende belasting of de **opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV)** en de **aanvullende personenbelasting (APB)**. Zij zijn in 2004 goed voor respectievelijk 43% en 40% van de totale gemeentebelastingen. De overige aanvullende belastingen dragen 2% bij.

Het kadastraal inkomen vormt de basis waarop de OOV worden geheven. Een OOV van 1.000 opcentiemen betekent dat, naast het aandeel voor het Vlaamse Gewest, een tienvoud (1.000 opcentiemen = 1.000%) wordt geheven ten bate van de gemeente. In 2004 bedraagt de OOV-opbrengst

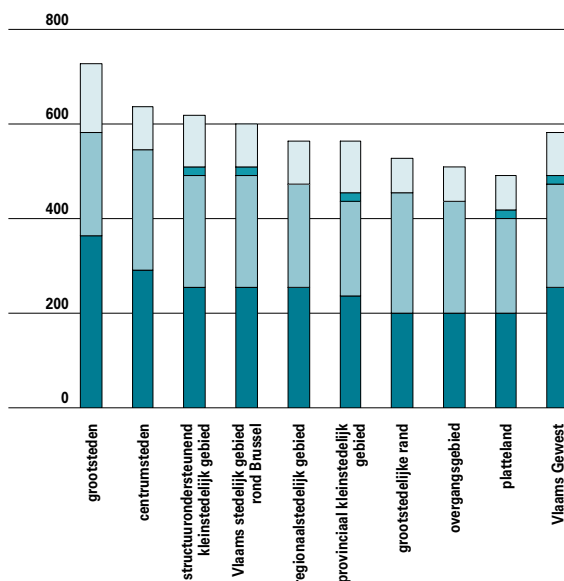
ONTVANGSTEN

8.2 Gemeenteontvangsten (gewone dienst, rekeningen), volgens soort gemeente, naar belastingen, fondsen, overige, in euro per inwoner, in 2004. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

250 euro per inwoner. De opbrengst varieert sterk naargelang de soort gemeente: in de grootsteden is de opbrengst per inwoner de helft hoger dan het Vlaamse gemiddelde, in de centrumsteden 18%. In het buitengebied ligt de opbrengst dan weer 20% onder het gemiddelde. Dit wil niet zeggen dat de tarieven zo sterk uiteenlopen. Veel hangt immers af van de kadastrale

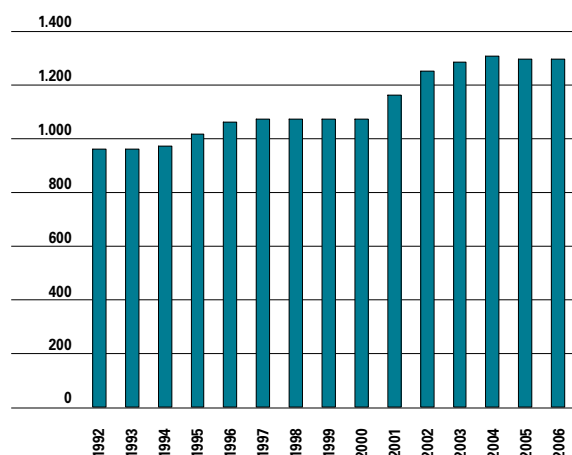
BELASTINGEN

8.3 Gemeentebelastingen, naar de belangrijkste belastingen (rekeningen), volgens soort gemeente, in euro per inwoner, in 2004. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

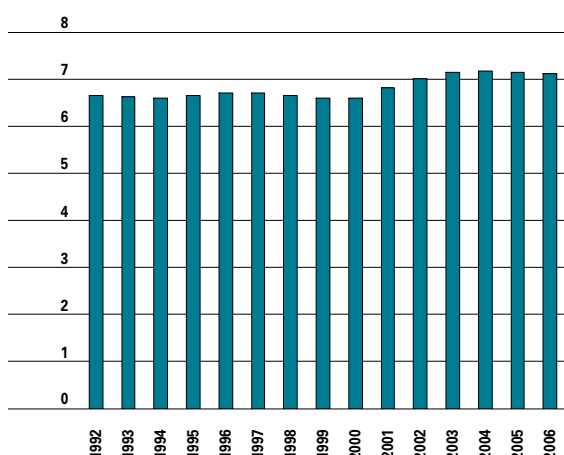
waarde. Hogere waarden, niet alleen van woningen, maar ook van bedrijven, vergroten deze belastingbasis. Het gevolg is dat economisch sterkere gemeenten dezelfde opbrengst kunnen binnenhalen met lagere tarieven dan minder sterke gemeenten. Zo

OPCENTIEMEN ONROERENDE VOORHEFFING

8.4 Evolutie van de opcentiemen onroerende voorheffing, volgens soort gemeente, in opcentiemen, van 1992 tot 2004. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

AANVULLENDE PERSONENBELASTING

8.5 Evolutie van de aanvullende personenbelasting, volgens soort gemeente, tarief in %, van 1992 tot 2004. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

zijn de tarieven in de centrumsteden en de kleine steden hoger dan in de grootsteden.

De tarieven zijn in de loop van de tijd fors gestegen. In 2006 bedragen ze iets minder dan 1.300 opeentiem, tegenover circa 1.000 in 1995. Wel zijn ze in 2006 licht gedaald.

De aanvullende personenbelasting wordt uiteraard berekend op de belastingaangiften van de inwoners. Op de vennootschapsbelasting wordt door de gemeenten geen belasting geheven, zodat de meeste bedrijven (in tegenstelling tot de OOV) geen APB betalen. De centrumsteden genieten de hoogste opbrengsten per inwoner, op de voet gevolgd door de stedelijke randgemeenten. Het provinciaal kleinstedelijk gebied (89% Vlaams gemiddelde), de grootsteden en het platteland hebben de laagste APB-inkomsten.

Toch zijn de tarieven opmerkelijk gelijklopend tussen de verschillende soorten gemeenten. Blijkbaar compenseren de armere grootsteden, het platteland en het provinciaal kleinstedelijk gebied hun lagere inkomsten dus niet met duidelijk hogere APB-tarieven. Alleen de grootstedelijke randgebieden profiteren van hun rijkdom om aanzienlijk lagere tarieven aan te houden. Ook in de tijd zijn de tarieven niet bijzonder variabel. In 2006 bedroegen ze gemiddeld 7,1%, tegenover 6,7% in 1995. Zoals de OOV-tarieven daalden ze licht in 2006.

UITGAVEN

De totale uitgaven van de gemeenten (gewone dienst) bedroegen in 2004 6,7 miljard euro of ongeveer 1.100 euro per inwoner. Sinds 2000 stegen de uitgaven met 15% (de ontvangsten met 16%).

De meeste uitgaven gaan naar openbare schuld (kapitaalaflossingen en rentebetalingen), gevolgd door welzijn en onderwijs.

Als we de openbare schuld buiten beschouwing laten, zijn de sterkste stijgers sinds 2000: algemene diensten, gevolgd door verzekeringen, justitie-politie, welzijn en milieu. Achteruit gingen vooral afvalwater, voeding-water, landbouw, visserij en voedselvoorziening, handel, nijverheid en middenstand en erediensten.

We moeten hier echter vermelden dat de uitgaven van 2000 en 2004 moeilijk vergelijkbaar zijn. In 2000 waren de schulduitgaven voor projecten nog begrepen in de diverse uitgavencategorieën. Als voor wegeaanleg een lening werd afgesloten, boekte men de bijbehorende financiële lasten onder de categorie verkeer en waterstaat. In 2004 is dit

niet meer het geval. Alle schulduitgaven zijn nu naar één aparte categorie verhuisd (openbare schuld). Dit heeft tot gevolg dat de categorieën waarvoor het meest werd geleend (zoals afvalwater en verkeer en waterstaat) hun uitgaven fors zagen dalen. Een ander gevolg is dat de investeringsuitgaven volledig uit beeld verdwijnen.

De uitgaven bestaan uit vier hoofdgroepen:

personeel, werking, overdrachten en schulden.

Personeels- en werkingskosten nemen in 2004 respectievelijk 41% en 16% van de totale uitgaven in beslag. De abrupte daling van de personeelskosten in 2002 (van 47% naar 41%) is volledig te wijten aan de politiehervorming waarbij de lokale politie verhuisde naar de politiezones. Daardoor werden de personeels- en andere kosten van de gemeentepolitie verhuisd naar de post 'dotatie aan de politiezones' in de hoofdgroep overdrachten.

De overdrachtuitgaven maken tussen 2001 en 2002 bijgevolg een sprong van 19% naar 27%. De bijdrage aan de OCMW's, opnieuw een overdracht, stijgt. De schulduitgaven blijven vrij stabiel in absolute cijfers. Als aandeel in de totale uitgaven nemen ze af (15% in 2004).

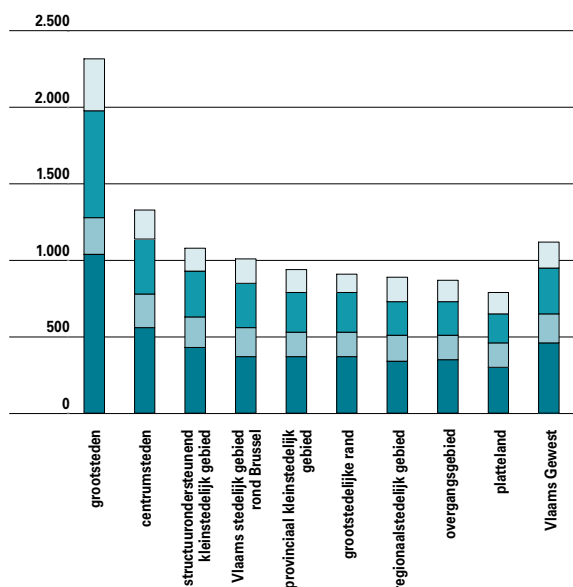
Naar soort gemeente zijn er grote verschillen in de uitgaven. De grootsteden spenderen per inwoner meer dan het dubbele (2.300 euro) van het Vlaams gemiddelde (1.100 euro). Ook de centrumsteden (1.300 euro) gaan boven het gemiddelde. Het platteland is de hekkensluis met iets minder dan 800 euro per inwoner.

Ook de groei van de uitgaven vertoont nogal wat verschillen. De grootsteden blijven met 9% duidelijk onder het Vlaamse groeiritme van 15% in de periode 2000-2004. Veel sterker groeiden het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel.

De interest en de afbetalingen van de openbare schuld zijn overal het belangrijkste uitgavendomein, behalve in de centrum- en grootsteden, het platteland en de grootstedelijke rand. Niettemin betalen de grootsteden nog altijd het meest af: bijna 40% meer dan het Vlaamse gemiddelde. De tendens is hier wel dalend, terwijl over heel Vlaanderen de schulduitgaven zich stabiliseren. De grootstedelijke rand betaalt het minst.

Welzijn (waaronder de tussenkomst in de OCMW's) is eveneens zeer belangrijk. In de centrumsteden is het zelfs het belangrijkste domein, in de grootsteden het tweede domein. Sinds 2000 is de groei het

UITGAVENGROEPEN

8.6 Gemeente-uitgaven (gewone dienst, rekeningen) in 2004, volgens soort gemeente naar economische groepen, in euro per inwoner. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

schulduitgaven
overdrachtsuitgaven
werkingskosten
personeelsuitgaven

grootsteden en in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel.

Gemeentelijk onderwijs weegt vooral door in de grootsteden, waar het zelfs de belangrijkste uitgavenpost is. Antwerpen en Gent geven hieraan precies driemaal zoveel uit als gemiddeld.

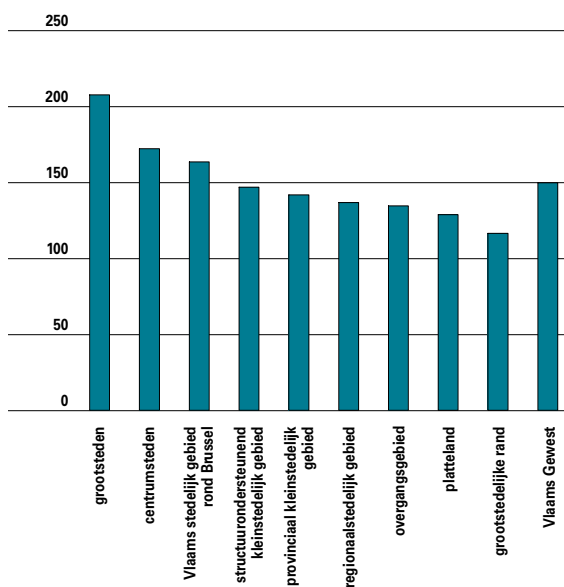
Cultuur, jeugd en sport is het best vertegenwoordigd in de grote steden, het minst goed in het buitengebied. De rangorde van de uitgaven per inwoner valt precies samen met de 'stedelijkheid' van de gebieden. De grootsteden geven 84% meer uit dan het Vlaamse gemiddelde, de centrumsteden 65%.

SCHULD EN LIQUIDE MIDDELEN

In 2004 bedroeg de **schuld** van de gemeenten 8,2 miljard euro of zo'n 1.400 euro per inwoner. De grootsteden (3.000 euro per inwoner) en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel (1.600 euro) dragen de zwaarste lasten. Het buitengebied, het regionaalstedelijk gebied, de grootstedelijke rand en het provinciaal kleinstedelijk gebied hebben relatief beperkte schulden.

De categorie grootsteden verhult een groot verschil tussen de Gentse en Antwerpse gemeenten. De schuld per inwoner is in Antwerpen (3.600 euro per inwoner) immers

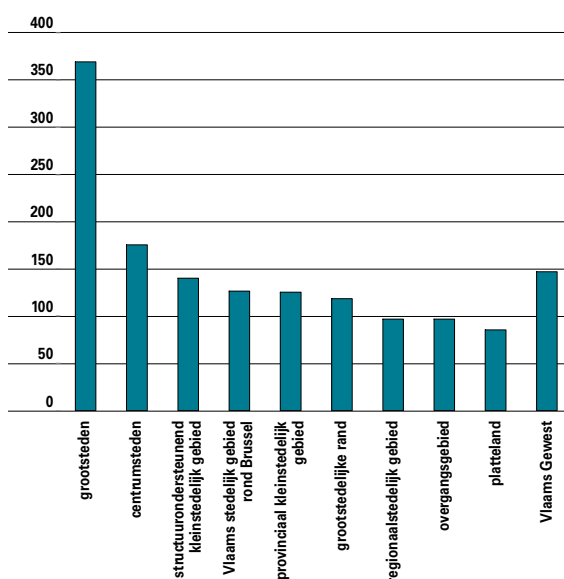
UITGAVEN SCHULD

8.7 Gemeente-uitgaven openbare schuld (gewone dienst, rekeningen) in 2004, volgens soort gemeente, in euro per inwoner. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

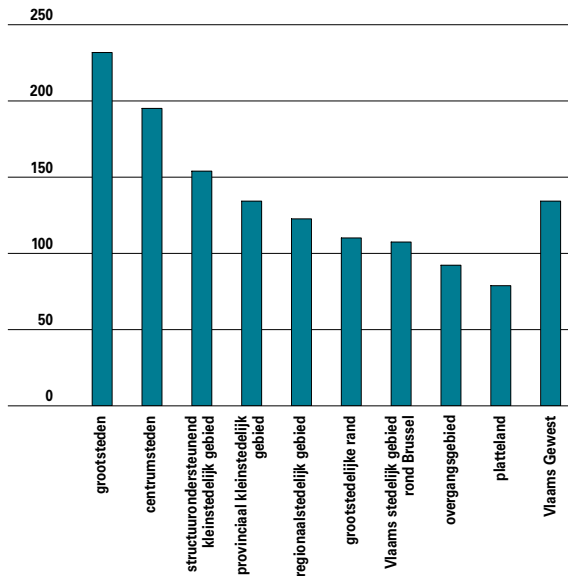
dubbel zo hoog als in Gent (1.800 euro). Dit heeft te maken met het feit dat de hogere overheid de historische Gentse schuld heeft overgenomen, wat voor Antwerpen nooit is gebeurd.

UITGAVEN WELZIJN

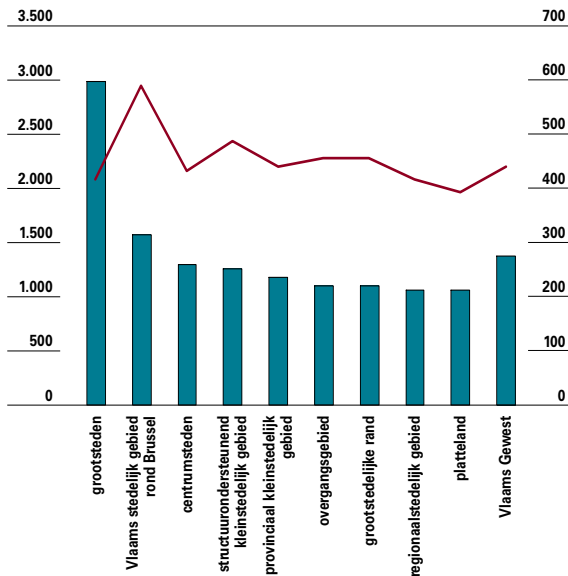
8.8 Gemeente-uitgaven welzijn (sociale zekerheid en bijstand + sociale hulp en gezinsvoorzieningen) (gewone dienst, rekeningen) in 2004, volgens soort gemeente, in euro per inwoner. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

UITGAVEN CULTUUR, JEUGD EN SPORT

8.9 Gemeente-uitgaven cultuur, jeugd en sport (openbare bibliotheken + jeugd, volksontwikkeling en kunst) (gewone dienst, rekeningen) in 2004, volgens soort gemeente, in euro per inwoner. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

THESAURIE EN SCHULD

8.10 Schuld (linkerschaal) (leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan een jaar + aflossingen van leningen) en thesaurie (rechtsschaal) (vastrentende effecten + beleggingen op ten hoogste 1 jaar +550+552+555+556+557) (gewone dienst, rekeningen) in 2004, volgens soort gemeente, in euro per inwoner. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

Tussen 2000 en 2004 is de schuld met 4% toegenomen. In de grootstedelijke randgebieden groeit de schuld het sterkst. In het overgangsgebied en het regionaalstedelijk gebied is de schuld nu lager dan in 2000.

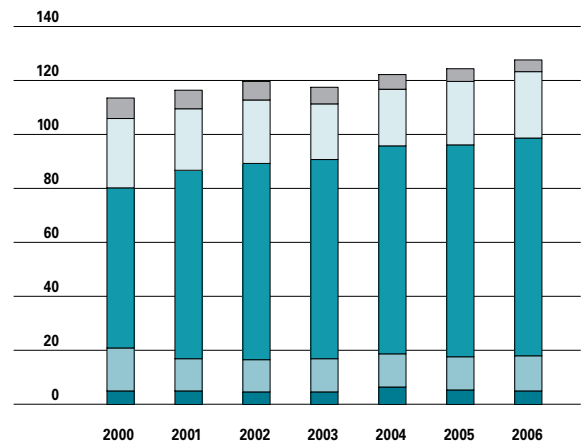
De **thesaurie** (liquide middelen, inclusief vastrentende effecten en beleggingen op ten hoogste een jaar) bedroeg in 2004 2,6 miljard euro, dat wil zeggen zo'n 440 euro per inwoner. Tussen 2000 en 2004 is ze gestegen met liefst 40%. In de centrumsteden is er zelfs een stijging van 85%. Alleen de grootsteden zagen hun liquide middelen verminderen.

2. Provincies

De gewone ontvangsten volgens de begroting 2006 bedroegen 780 miljoen euro of 128 euro per inwoner. Ter vergelijking: in 2004 haalden de gemeenten 7,0 miljard euro aan ontvangsten of bijna 1.200 euro per inwoner.

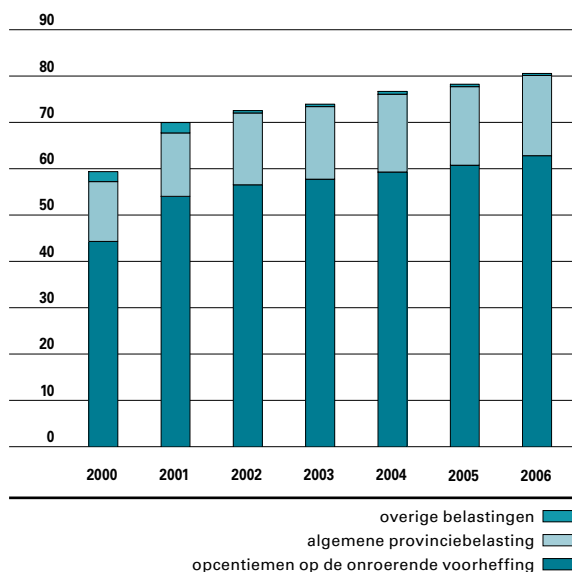
De ontvangsten vallen zoals bij de gemeenten uiteen in **prestatie-, overdracht-, en schuldontvangsten**. 93% komt voort uit overdrachten, die op hun beurt worden ingedeeld in **fondsen, belastingen en toelagen**. De categorie fondsen (10% van de ontvangsten of 13 euro per inwoner) bestaat vrijwel volledig uit het **Provinciefonds**. Dit fonds wordt gestijfd door de Vlaamse begroting, zoals ook voor het Steden- en Gemeentefonds het geval is. Het Vlaams regeerakkoord bepaalt dat het Provinciefonds vanaf 2007 dezelfde groeivoet krijgt als de gemeentelijke fondsen, dus 3,5% per jaar.

ONTVANGSTEN PROVINCIES

8.11 Evolutie van de ontvangsten van de provincies (gewone begrotingen), van 2000 tot 2006, naar economische groepen, in euro per inwoner. Bron: Dexia.

BELASTINGEN PROVINCIES

8.12 Evolutie van de provinciebelastingen (gewone begrotingen), van 2000 tot 2006, naar soort, per inwoner, in euro per inwoner. Bron: Dexia.

De tweede categorie, de provinciale belastingen, neemt 63% van de ontvangsten voor haar rekening (81 euro per inwoner). Deze belastingen bestaan uit één **aanvullende belasting** (de **opcentiemen op de onroerende voorheffing**) en een aantal **eigen belastingen**. De opcentiemen op de onroerende voorheffing hebben binnen de belastingen een aandeel van 78%. De eigen belastingen worden volledig gedomineerd door de **algemene provinciebelasting**, die zowel burgers als bedrijven treft en een aandeel van 21% heeft. Vlaams-Brabant heeft als enige provincie deze belasting afgeschaft. De overige eigen belastingen zijn zo goed als verwaarloosbaar. De toelagen ten slotte hebben binnen de ontvangsten een aandeel van 19%.

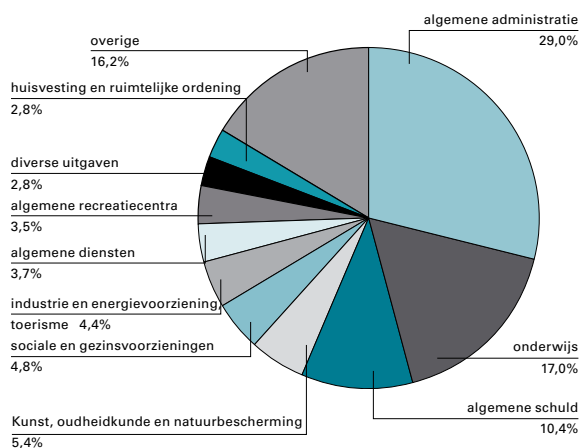
De uitgaven liepen volgens de begrotingsgegevens 2006 op tot zo'n 830 miljoen euro of 136 euro per inwoner. De belangrijkste uitgavencategorieën zijn: algemene administratie, gevolgd door onderwijs en algemene schuld. Vier van de vijf provincies vertoonden in 2006 een tekort op het eigen dienstjaar. Voor de vijf provincies samen was er een tekort van 51 miljoen euro, tegenover 56 miljoen in 2005.

3. OCMW's

De totale ontvangsten van de OCMW's bedragen in 2006 naar schatting 370 euro per inwoner. Ter vergelijking: de gemeententongangsten belopen in 2004 zo'n 1.200 euro per inwoner.

De ontvangsten bestaan uit een drietal belangrijke

UITGAVEN PROVINCIES

8.13 Uitgaven van de provincies (gewone begrotingen) in 2006, naar functiegroepen, in %. Bron: Dexia.

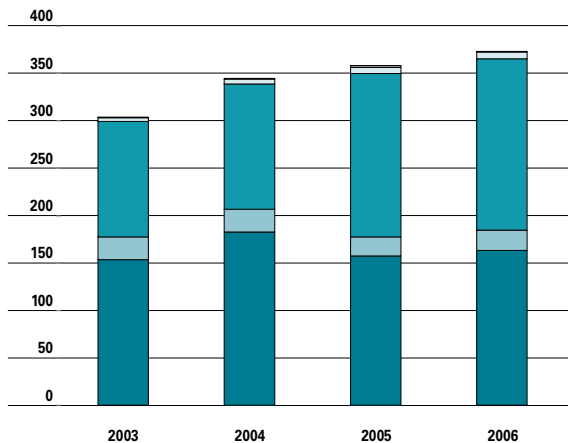
categorieën: de **werkingsopbrengsten**, de **interne facturatie** en de **'andere werkingsopbrengsten'**. De eerste categorie bestaat uit de vrijwillige betalingen voor goederen en diensten die de OCMW's leveren. Hun aandeel van 44% gaat in dalende lijn. De interne facturatie neemt een kleine 6% van de middelen voor haar rekening. De andere werkingsopbrengsten (49%) bestaan uit overdrachten van andere overheden en omvatten onder meer de dotatie uit het Gemeentefonds en de subsidie voor leefloon. Daarnaast is de gemeente wettelijk verplicht het tekort van het OCMW bij te passen, maar deze bijdrage is in deze categorie niet inbegrepen.

De OCMW's van steden en op het platteland zijn meer afhankelijk van overdrachten dan de middelgrote gemeenten en hebben dus minder eigen opbrengsten. De opbrengsten in de steden zijn het hoogst (590 euro per inwoner).

De kosten (uitgaven) van de OCMW's bedragen 520 euro per inwoner in 2006, tegenover 480 euro in 2005. De opbrengsten van het OCMW volstaan dus absoluut niet om de kosten te dekken. De totale kosten liggen in de steden nog hoger: 830 euro per inwoner.

Ook aan de kostenzijde zien we drie grote categorieën. Als eerste nemen de **bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen** 56% van de kosten voor hun rekening. De categorie **'diensten, diverse leveringen en interne facturatie'**, is de kleinste met 14% van de kosten. De derde categorie **'verbruikte goederen en verstrekte diensten'** bestaat uit de kosten die gemaakt worden om de specifieke

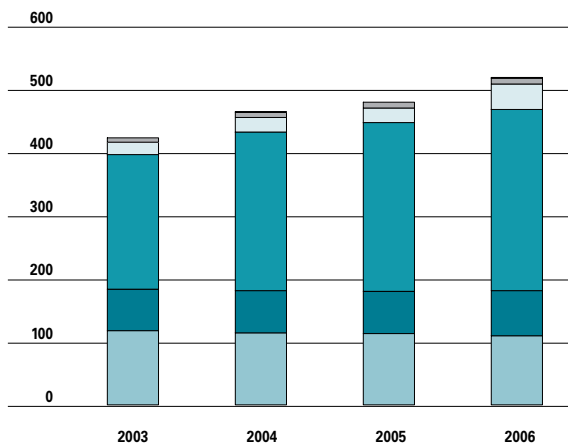
OPBRENGSTEN OCMW'S

8.14 Opbrengsten (ontvangsten) van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2006, naar rubrieken, in euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's (85% van de bevolking). Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten. Bron: Dexia.

opdracht van het OCMW te vervullen. Ze komen dus rechtstreeks ten goede aan de OCMW-klanten. Die kosten hebben een aandeel van 21% in het totaal.

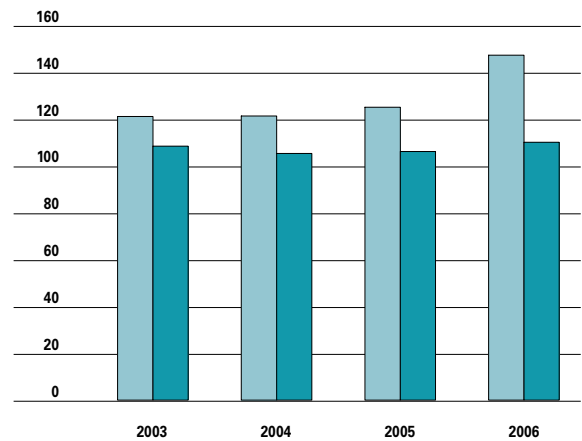
KOSTEN OCMW'S

8.15 Kosten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2006, naar rubrieken, in euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's (85% van de bevolking). Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten. Bron: Dexia.

8.15 Kosten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2006, naar rubrieken, in euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's (85% van de bevolking). Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten. Bron: Dexia.

FINANCIËLE TOESTAND OCMW'S

8.16 Verlies van het boekjaar en gemeentelijke bijdrage (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2006, in euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's (85% van de bevolking). Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten. Bron: Dexia.

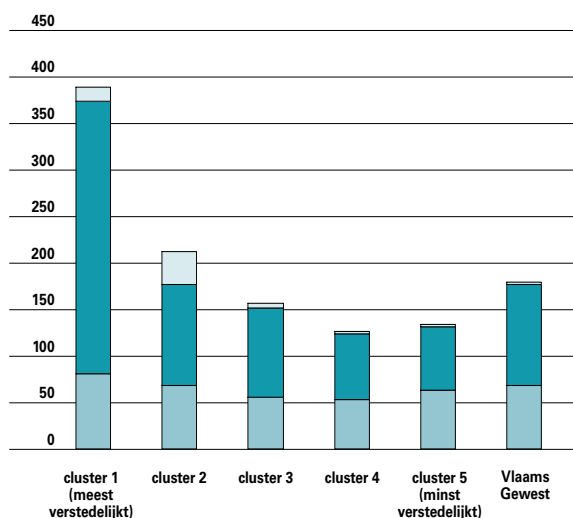
Uit een verdere onderverdeling van deze categorie blijkt dat 6% van de totale kosten besteed wordt aan het **leefloon** en het **recht op maatschappelijke integratie**. 7% gaat naar andere vormen van steun in speciën (cash) en in natura. De verbruikte goederen en verstrekte diensten per inwoner liggen in de steden 42% hoger dan het Vlaamse gemiddelde. De kosten voor het leefloon zijn hier bijzonder hoog: ruim het dubbele van het gemiddelde. Alle OCMW's sluiten af met een verlies, dat gemiddeld zo'n 150 euro per inwoner bedraagt. In 2005 lag dit tekort nog aanzienlijk lager: 125 euro per inwoner. Het verlies ligt met 240 euro per inwoner het hoogst in de steden. Op het platteland bedraagt het verlies slechts 100 euro. Het grootste deel van deze verliezen wordt door de gemeente bijgepast, maar in 2006 volgt deze gemeentelijke bijdrage de stijging van het tekort niet meer. De betrokken OCMW's zijn dus verplicht het verlies aan hun eigen vermogen te onttrekken.

4. Politiezones

De totale ontvangsten van de politiezones in 2006 bedroegen 180 euro per inwoner, 10 euro meer dan in 2003. De ontvangsten bestaan nagenoeg volledig uit overdrachten vanwege de federale en de gemeentelijke overheid.

De **federale dotatie** is vastgelegd op basis van objectieve criteria, maar de **gemeentelijke toelage** niet en vormt in feite het sluitstuk van de begroting. De wet bepaalt immers dat de gemeentes ervoor moeten zorgen dat de gewone begroting van de

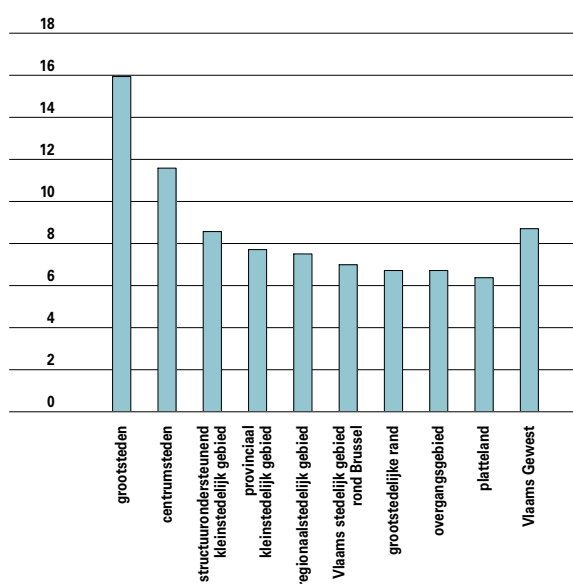
ONTVANGSTEN POLITIEZONES

8.17 Ontvangsten van de politiezones (gewone begrotingen) in 2006, naar cluster, naar economische groepen, in euro per inwoner. Bron: Dexia.

politiezones in evenwicht verkeert. De gemeentes moeten dus het eventuele tekort ‘bijpassen’. De gemeenten dragen 61% van de ontvangsten, de federale overheid 37%. In 2003 bedroeg de gemeentelijke bijdrage nog 66%. Het gemeentelijke aandeel vermindert dus, terwijl het federale aandeel stijgt.

GEMEENTEPERSONEEL PER 1.000 INWONERS

8.18 Ingezet gemeentepersoneel per duizend inwoners, volgens soort gemeente, 2004, in VTE. Bron: RSZPPO.

De politiezones worden ingedeeld in ‘clusters’ volgens de graad van verstedelijking. Naarmate de verstedelijking toeneemt, stijgen de ontvangsten (en de uitgaven). De meest rurale gemeenten vormen daarop een uitzondering.

De meest verstedelijkte politiezones (Antwerpen en Gent) ontvangen naar verhouding tot de totale inkomsten, minder van de federale overheid. Dit betekent dat in de steden de gemeentekas extra zwaar wordt belast.

Bijna alle middelen gaan naar personeel en werking. De **personeelskosten** bedragen in 2006 zo’n 155 euro per inwoner of 85% van de uitgaven. De **werkingskosten** belopen 21 euro of 12% van het totaal.

Personeel

1. Aantallen

De lokale overheid stelt bijna 168.000 personen tewerk (131.000 VTE’s). Vooral de gemeenten en de OCMW’s zijn grote werkgevers.

De grootsteden tellen gemiddeld 16 personeelsleden per duizend inwoners. De plattelandsgemeenten scoren het laagst met een gemiddelde van 6,4. Het verschil valt te verklaren door de centrumfunctie van grotere steden, waarbij de inwoners een grotere dienstverlening wordt aangeboden en er bijgevolg meer personeel vereist is.

Ook de kustgemeenten halen een hoog gemiddelde van bijna 15 personeelsleden. Hier speelt de toeristische aantrekkingskracht een belangrijke rol.

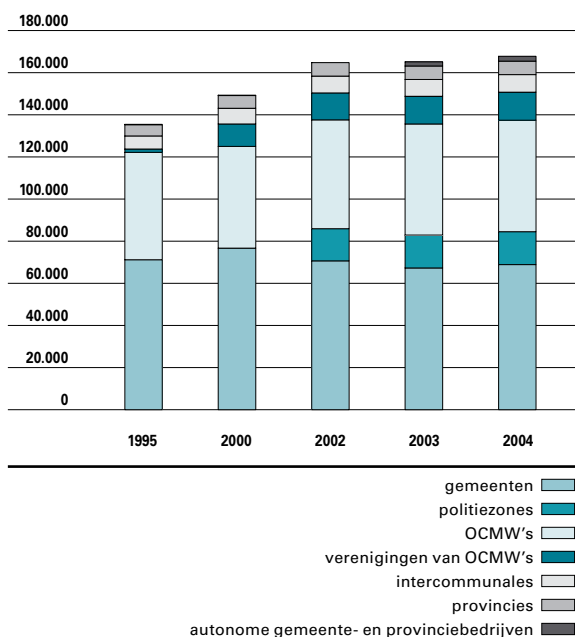
2. Kenmerken

Ruim de helft van de personeelsleden bij lokale besturen zijn vrouwen. Bij OCMW’s en verenigingen van OCMW’s ligt het aandeel vrouwen nog veel hoger, in het bijzonder in de ziekenhuizen en de rust- en verzorgingstehuizen. Bij de politiezones en de intercommunales zijn de mannen dan weer ruim in de meerderheid.

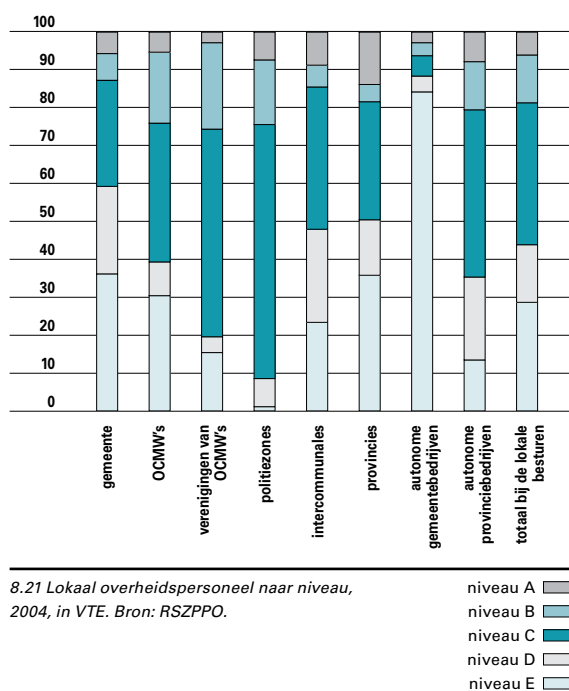
De lokale besturen stellen relatief veel laaggeschoold personeel tewerk. Bijna de helft werkt op niveau D of E, waarvoor geen diplomavooraan vereist zijn. Minder dan één op vijf werkt in een functie waarvoor een diploma hoger onderwijs wordt gevraagd.

Iets meer dan de helft van het lokaal overheids-personeel heeft een statutaire functie, een derde is contractueel en de resterende groep heeft een gesco-statuut.

PERSENEEL

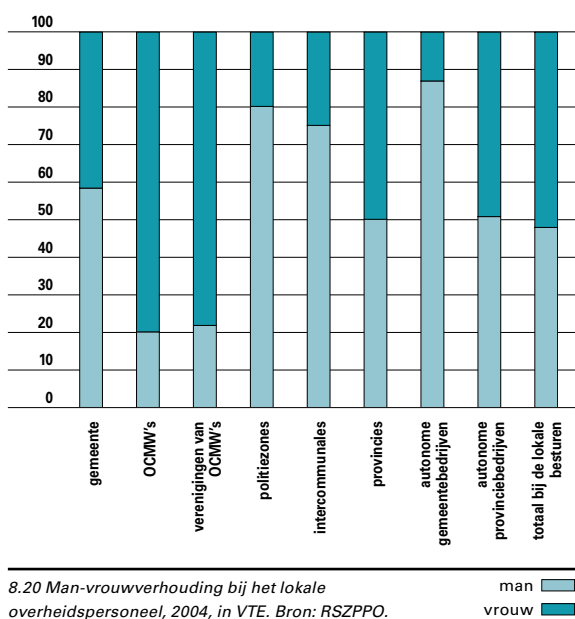
PERSENEEL: NIVEAU

Houding tegenover lokale besturen

Lokale besturen worden doorgaans positiever ingeschat dat regionale, federale of internationale overheidsniveaus. In de jongste SCV-survey werd onder meer gepeild naar het **vertrouwen** in de lokale instellingen. Dat nabijheid een positief effect zou hebben op dit vertrouwen wordt door de cijfers niet volledig bevestigd. Het meeste vertrouwen heeft de bevolking in de gemeentelijke administratie en de burgemeester. De opvattingen van mannen en vrouwen lopen vrij parallel. Ouderen hebben doorgaans iets meer vertrouwen. De leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar is het meest kritisch.

PERSENEEL: AANDEEL VROUWEN

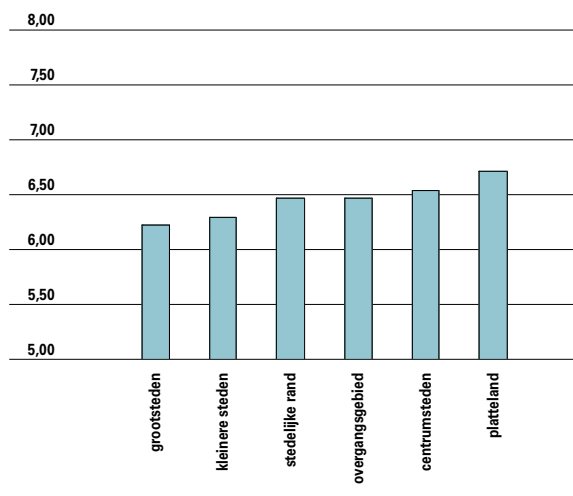
VERTROUWEN IN LOKALE BESTUREN

	(ZEER) WEINIG	NOCH WEINIG, NOCH VEEL	(ZEER) VEEL
Burgemeester	16,6	50,1	33,3
CBS	16,2	57,7	26,2
Gemeenteraad	16,3	59,4	24,3
Gemeentelijke administratie	12,2	52,3	35,6

8.22 Vertrouwen in burgemeester, college van burgemeester en schepenen, gemeenteraad en gemeentelijke administratie, 2006, in %. Bron: SCV-survey 2006.

INFORMATIEVERSTREKKING GEMEENTEBESTUUR

8.23 Score voor het verstrekken van informatie door het gemeentebestuur, gemiddelde score van 0 tot 10. Bron: SCV-survey 2006.

Vrijwel iedereen vindt het belangrijk dat het gemeentebestuur aandacht besteedt aan het verstrekken van informatie aan zijn inwoners. Gemiddeld scoort het gemeentebestuur hiervoor 6,4 op 10. Naar geslacht en leeftijd zijn er slechts minieme verschillen. Hoger opgeleiden zijn iets meer tevreden. De gemiddelde score van plattelandsbewoners ligt iets hoger dan die van de stedelingen.

1. Betrokkenheid

In de sociaal-culturele context is vastgesteld dat de politieke betrokkenheid van de Vlamingen eerder aan de lage kant is (zie hoofdstuk 1.1). Uit de SCV-survey blijkt dat ook de **actieve betrokkenheid** van de Vlaming bij de lokale politieke vrij laag is. Een kwart van de bevolking is wel bereid om enkele avonden per maand mee te praten over ontwikkelingen in de eigen gemeente of stad. Mannen, hoger geschoold en de 45 tot 65-jarigen zijn het meest betrokken. De bereidheid om mee te praten, is het

LOKAAL ACTIEF

	MAN	VROUW	TOTAAL
ingegaan op vraag naar mening	20,7	18,3	19,5
actief informatie ingewonnen	21,0	13,6	17,2
deelname hoorzitting	15,4	10,2	12,7
lid bewonersgroep	10,0	6,9	8,4
lid adviesraad	2,5	1,9	2,2
politieke functie	1,8	0,3	1,0

8.24 Lokaal politiek actief, naar geslacht, in %. Bron: SCV-survey 2006.

STADS- OF GEMEENTEBEBAT

	MAN	VROUW	TOTAAL
(helemaal) niet bereid	39,5	51,3	45,4
(heel) bereid	30,5	18,0	24,2

8.25 Bereidheid om mee te praten over ontwikkelingen in gemeente/stad, naar geslacht, in %. Bron: SCV-survey 2006.

BESTE INFORMATIEKANAAL

	MAN	VROUW	TOTAAL
een schriftelijke rondvraag	37,5	42,1	39,8
via het internet (on-line)	16,1	11,0	13,6
een gesprek in kleine groep	11,2	12,6	11,9
een mondelinge rondvraag	10,3	8,2	9,3
een informatievergadering of hoorzitting	10,3	5,6	7,9
een reactiemogelijkheid tijdens een evenement (vb. ideeënbus)	4,3	9,1	6,7
een 'doe-moment' (vb. wijkwandeling)	4,0	5,3	4,7

8.26 Meest aangewezen informatiekanaal naar geslacht, in %. Bron: SCV-survey 2006.

grootst in de grootsteden Antwerpen en Gent. Een lokaal bestuur dat de mening van zijn burgers wil kennen, doet daarvoor best een schriftelijke rondvraag, zo vindt de bevolking. De meer actieve en directe informatiegaring via hoorzittingen, ideeënbussen en wijkwandelingen doen het duidelijk minder goed. Bij de jongste leeftijdsgroep suggereert twee vijfde het gebruik van het internet.

Verkiezingen

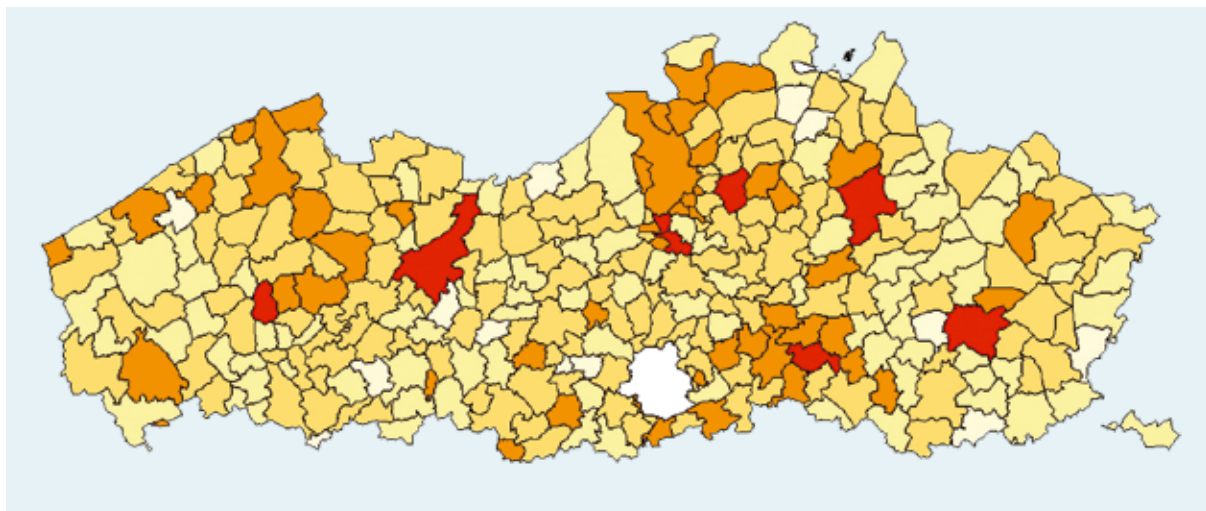
De bevoegdheid om de verkiezingen voor de gemeenten en provincies te regelen, is op 1 januari 2002 overgedragen aan de gewesten. Volgens het gemeentedecreet van 2005 moeten er bij lokale verkiezingen evenveel mannen als vrouwen op de

VROUWEN IN LOKAAL BESTUUR

	1988	1994	2000	2006
Gemeenteraad	13,8%	19,9%	28,0%	33,4%
College van burgemeester en schepenen	10,4%	14,1%	18,8%	24,7%
Burgemeesters	3,9%	5,1%	7,5%	9,4%

8.27 Evolutie van het aandeel vrouwen in de gemeentepolitiek, van 1988 tot 2006, in %. Bron: BZ, Agentschap voor binnenlands bestuur.

VROUWEN IN GEMEENTERAAD

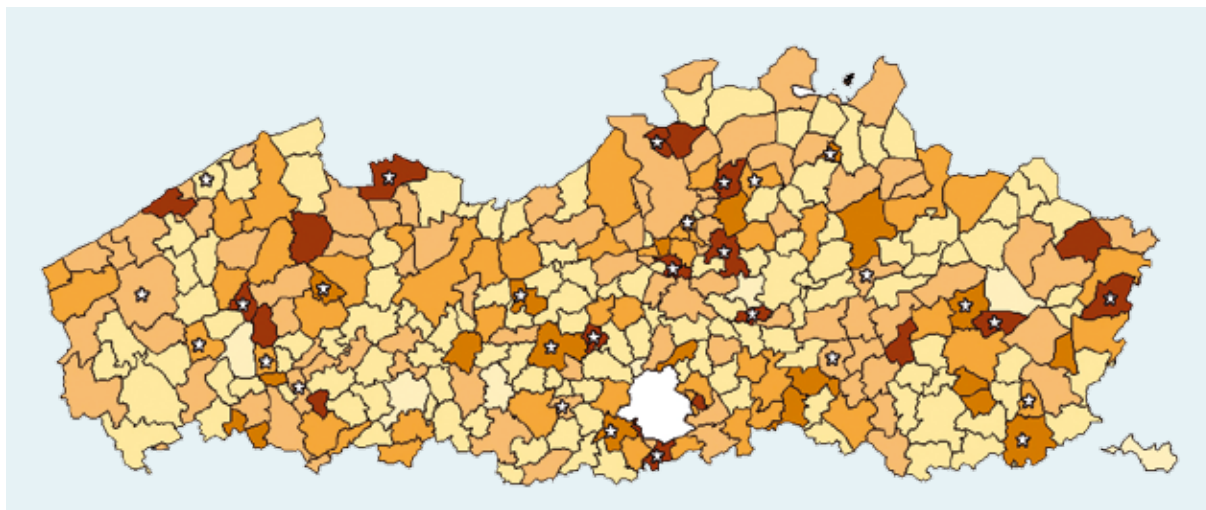
8.28 Aandeel vrouwen in gemeenteraad na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2006, in %. Bron: BZ, Agentschap voor binnenlands bestuur.

50% of meer	(8)	■
40 tot 50%	(50)	■
30 tot 40%	(144)	■
20 tot 30%	(93)	■
minder dan 20%	(13)	■

kieslijst staan. Bovendien mag de top drie niet alleen uit mannen of vrouwen bestaan. Het effect van deze maatregel was onmiddellijk merkbaar bij de **gemeenteraadsverkiezingen** van oktober 2006. Het aandeel vrouwen in de gemeenteraad steeg tot

een derde en binnen het college van burgemeester en schepenen tot een vierde. Het aantal vrouwen dat de burgemeestersjerp mag omgorden beperkt zich nog tot 29.

VROUWEN IN CBS

8.29 Aandeel vrouwen in het college van burgemeester en schepenen na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2006, in %. Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands bestuur.

meer dan 50%	(20)	■
40 tot 50%	(19)	■
30 tot 40%	(50)	■
20 tot 30%	(85)	■
10 tot 20%	(127)	■
minder dan 10%	(7)	■

☆ vrouwelijke burgemeester

Goed bestuur

1. Administratieve vereenvoudiging

De Vlaamse overheid streeft naar administratieve vereenvoudiging en naar een betere kwaliteit van de bestaande regelgeving. Via initiatieven, zoals opleidingssessies en werkvergaderingen, ondersteunt zij de lokale besturen bij de uitbouw van hun reguleringsmanagement. Na de verkiezingen van oktober 2006 hebben 56 Vlaamse gemeenten een schepen bevoegd voor administratieve vereenvoudiging.

2. Ombudsfunctie

Volgens het gemeentedecreet van 2005 zijn de Vlaamse steden en gemeenten verplicht tot een interne eerstelijnsklachtenbehandeling op ambtelijk niveau. **Klachten** komen in eerste instantie binnen bij het bestuur en de diensten die ermee te maken hebben. Het bestuur behandelt en beantwoordt dan de klacht.

Als deze eerstelijnsklachtenbehandeling niet tot een bevredigende oplossing leidt, kan de klacht volgens het gemeentedecreet behandeld worden door een ombudsdienst: een externe onafhankelijke organisatie. Die ombudsdienst kan op drie verschillende wijzen georganiseerd worden: ofwel een eigen lokale ombudsdienst, ofwel een interlokale samenwerking of een aansluiting bij de Vlaamse ombudsdienst. De oprichting van een ombudsdienst is echter niet decretaal verplicht. Ook voor de provincies geldt een gelijkaardige regeling.

Slechts zes grotere steden (Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven, Mechelen en Sint-Niklaas) hebben momenteel een eigen ombudsdienst, waar inwoners terecht kunnen met hun tweedelijnsklachten. In veel gemeenten is ook de eerstelijnsklachtenbehandeling nog niet of onvoldoende geregeld.

8.2 Sterke steden

Het stedenbeleid richt zich voornamelijk op de dertien centrumsteden: de grootsteden Gent en Antwerpen en de regionale steden Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout.

Demografische evolutie

1. Bevolking

Ongeveer een kwart van de bevolking woont in één van de dertien centrumsteden. Bijna de helft hiervan woont in Antwerpen of Gent. Behalve in Kortrijk groeit de bevolking van alle steden, zij het minder sterk dan gemiddeld in het Vlaamse Gewest.

De bevolkingsgroei hangt zowel af van **de natuurlijke aangroei** als van het **migratiesaldo**. In 2005 kenden alle steden, met uitzondering van Aalst, Brugge, Kortrijk, een natuurlijke aangroei. Het geboorteoverschot was achtereenvolgens het grootst in Leuven, Mechelen en Genk en de grootsteden. Oostende, Gent en Sint-Niklaas kenden anno 2005 naar verhouding de sterkste groei door migratie. Brugge, Genk en Kortrijk zijn de enige centrumsteden die inwoners verliezen door migratie: in deze steden wijken meer mensen uit naar een andere Belgische gemeente dan er van elders inwijken. Dit wordt bovendien onvoldoende gecompenseerd door de netto inwijkingen vanuit het buitenland.

Naar verhouding wonen in de steden minder jongeren en meer ouderen. In Leuven en Hasselt ligt het aandeel jongeren (< 20 jaar) het laagst, in Genk en Mechelen het hoogst. Oostende steekt met bijna een derde 60-plussers boven de andere centrumsteden uit. In Genk en Leuven zijn er relatief minder ouderen.

In Oostende, Antwerpen, Kortrijk en Leuven ligt de **familiale zorgindex** meer dan 10% hoger dan in Vlaanderen. Dit betekent dat er naar verhouding meer zorgbehoevende 80-plussers zijn dan potentieel zorgverlenende 50-59 jarigen.

De **afhankelijkheidsratio**, waarin de groene en de grijze druk worden gecombineerd, stijgt in Oostende en Kortrijk boven de 90%.

Bijna de helft van de huishoudens in Antwerpen en Leuven zijn **alleenstaanden**. In de andere centrumsteden ligt dit percentage iets lager.

2. Bevolkingsprojecties

Volgens de bevolkingsprojecties van de Studiedienst Vlaamse Regering zal de bevolking aangroeien tot meer dan 6,2 miljoen inwoners in 2025, al zou het groeiritme in de toekomst geleidelijk afnemen. De bevolking zal toenemen in alle centrumsteden met uitzondering van Kortrijk, Oostende en Sint-Niklaas. De sterkste stijging vinden we terug in de grootsteden en Leuven. De dertien centrumsteden zouden tegen 2025 bijna 1,6 miljoen inwoners tellen.

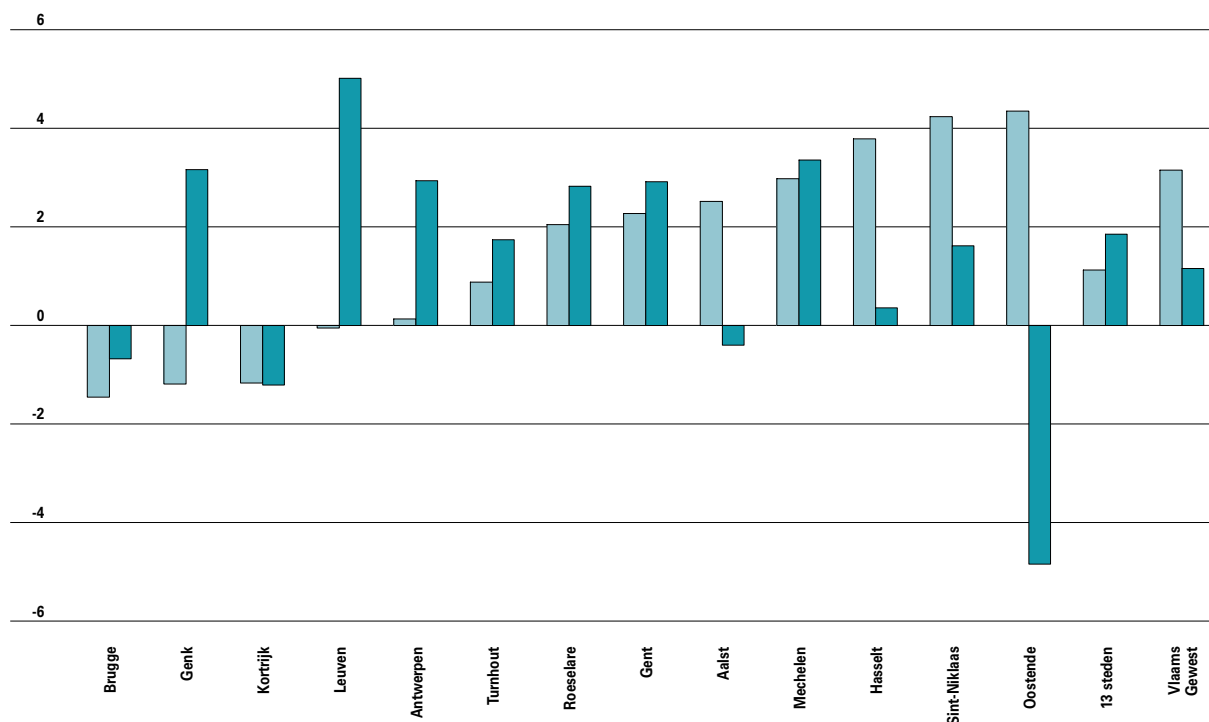
Terwijl in het Vlaamse Gewest de jongste bevolkingsgroepen krimpen, groeit in de centrumsteden het absolute aantal jongeren (<20 jaar) minimaal aan. Dit is voornamelijk te wijten aan de

BEVOLKINGSEVOLUTIE

STAD	2006	AANDEEL STAD	GROEI-INDEX (1995=100)	GROEI-INDEX T.O.V HET VLAAMS GEWEST
Aalst	77.360	1,3	101,4	97,9
Antwerpen	461.496	7,6	100,5	97,0
Brugge	117.224	1,9	100,8	97,3
Genk	63.787	1,0	102,9	99,3
Gent	233.120	3,8	102,5	98,9
Hasselt	70.035	1,2	103,8	100,1
Kortrijk	73.657	1,2	96,9	93,5
Leuven	90.706	1,5	104,1	100,4
Mechelen	78.268	1,3	103,4	99,8
Oostende	68.931	1,1	100,1	96,6
Roeselare	55.775	0,9	104,0	100,4
Sint-Niklaas	69.725	1,1	101,9	98,4
Turnhout	39.791	0,7	103,3	99,7
13 steden	1.499.875	24,7	101,6	98,0
Vlaams Gewest	6.078.600	100,0	103,6	100,0

8.30 Evolutie van het bevolkingsaantal en groei-index van de bevolking ten opzichte van 1995 en ten opzichte van de Vlaamse bevolking, op 1 januari 1995 en 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek, Rijksregister, bewerking SVR.

MIGRATIE EN NATUURLIJKE AANGROEI

8.31 Migratiesaldo en natuurlijke aangroei, 2005, in promille (berekend op de gemiddelde jaarbevolking).
Bron: Algemene Directie Statistiek, Rijksregister, bewerking SVR.

migratiesaldo
natuurlijke aangroei

positieve evolutie van het aantal min 20-jarigen in Antwerpen. Het aantal 20- tot 39-jarigen vermindert fors, zowel in het Vlaamse Gewest als in de centrumsteden. De sterkste bevolkingstoename doet

zich voor in het leeftijdssegment van 80-plussers. De sterkste stijging doet zich voor in Genk (+ 137%). Ook Turnhout en Hasselt zitten boven het Vlaamse gemiddelde.

LEEFTIJD

	0-19	20-30	30-49	50-65	65-79	80+
Aalst	19,9	12,2	30,3	18,4	14,7	4,5
Antwerpen	22,3	13,8	27,8	16,9	13,7	5,5
Brugge	20,6	12,2	28,2	18,9	14,8	5,3
Genk	24,7	13,9	28,9	16,9	12,4	3,2
Gent	20,9	15,7	28,9	16,6	12,9	4,9
Hasselt	19,2	13,8	29,1	19,5	13,9	4,5
Kortrijk	21,8	12,5	27,2	17,9	14,9	5,6
Leuven	19,6	18,5	29,7	15,3	12,0	4,9
Mechelen	23,6	13,2	28,7	16,6	12,9	4,9
Oostende	17,8	10,5	25,8	20,6	18,4	6,9
Roeselare	22,4	12,5	28,9	17,5	14,0	4,6
Sint-Niklaas	22,1	12,5	27,8	18,7	14,1	4,7
Turnhout	20,3	13,5	29,8	18,3	14,2	4,0
13 steden	21,4	13,8	28,4	17,5	13,9	5,1
Vlaams Gewest	22,2	12,1	29,4	18,5	13,5	4,4

8.32 Samenstelling van de bevolking naar leeftijdsgroep, 2006, in %. Bron: Algemene Directie Statistiek, Rijksregister, bewerking SVR.

DEMOGRAFISCHE INDICES

	ONTGROENING	VERGRIJZING	INTERNE VERGRIJZING	FAMILIALE ZORGINDEX	AFHANKELIJKHEIDSRATIO	ALLEENSTAANDEN
Aalst	19,9	24,2	18,6	33,9	79,1	32,3
Antwerpen	22,3	24,1	22,7	45,7	86,7	46,1
Brugge	20,6	25,6	20,6	39,2	85,8	33,5
Genk	24,7	20,0	15,9	25,4	80,6	24,5
Gent	20,9	22,5	22,0	41,3	76,7	43,6
Hasselt	19,2	23,5	19,0	31,0	74,4	33,2
Kortrijk	21,8	25,7	21,6	43,6	90,5	33,9
Leuven	19,6	21,0	23,5	43,9	68,3	46,6
Mechelen	23,6	22,5	22,0	41,1	85,5	35,6
Oostende	17,8	31,6	21,7	48,0	97,8	44,1
Roeselare	22,4	23,8	19,4	37,5	86,0	29,0
Sint-Niklaas	22,1	24,4	19,2	35,6	87,1	22,5
Turnhout	20,3	23,5	16,9	30,8	78,0	24,1
13 steden	21,4	23,9	21,3	40,7	82,9	34,5
Vlaams Gewest	22,2	23,0	19,0	32,9	82,4	29,3

8.33 Ontgroening, vergrijzing, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio op 1 januari 2006, in %.

Ontgroening = (0-19 -jarigen)*100

Vergrijzing = (60+)*100

Interne vergrijzing = 80+*100/60+

Familiale zorgindex = 80+*100/(50-59)

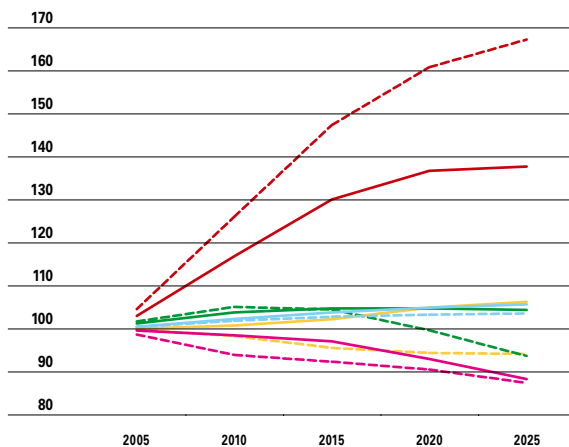
Afhankelijkheidsratio = ((0-19) + 60+)*100/(20-59)

Alleenstaanden (% huishoudens)

Bron: Algemene Directie Statistiek, Rijksregister, bewerking SVR.

De **afhankelijkheidsratio**, waarin de groene en de

PROJECTIERESULTATEN (INDEX 2004=100)

8.34 Projectieresultaten per leeftijdsgroep, periode van 2005 tot 2025 (index 2004 = 100).
Bron: SVR.

0-19j (13 centrumsteden)	—
0-19 j (Vlaams Gewest)	- - -
20-39j (13 centrumsteden)	—
20-39j (Vlaams Gewest)	- - -
40-59j (13 centrumsteden)	—
40-59j (Vlaams Gewest)	- - -
60-79j (13 centrumsteden)	—
60-79j (Vlaams Gewest)	- - -
80+j (13 centrumsteden)	—
80+ (Vlaams Gewest)	- - -

grijze druk worden gecombineerd, neemt overal toe. De niet-actieve bevolking wordt steeds meer afhankelijk van de actieve. Minder actieven zullen moeten instaan voor steeds meer oudere niet-actieven.

Economische activiteit

1. Fiscaliteit

De bevolking in de centrumsteden neemt weer toe, maar welke inkomenscategorieën wonen er? Het aandeel van belastingaangiften onder de 10.000 euro ligt in de meeste steden merkbaar hoger dan in het Vlaamse Gewest. De minst bemiddelde gezinnen zitten geconcentreerd in Oostende, Genk, Gent, Turnhout, Mechelen, Hasselt en Roeselare. In Aalst vindt men dergelijke gezinnen naar verhouding het minst.

Bij de hoogste inkomensschijf van 50.000 euro en meer scoren enkel Aalst en Leuven beter dan het Vlaamse gemiddelde. Oostende, Genk en Antwerpen zijn de steden met het laagste aandeel hoge aangiftes.

2. Ondernemen

Ondernemerschap is een belangrijke hefboom

PROJECTIERESULTATEN VAN DEMOGRAFISCHE INDICES IN 2025

	ONTGROENING	VERGRUIZING	AFHANKELIJKHEIDSRATIO	FAMILIALE ZORGINDEX
Aalst	19,7	32,6	109,7	47,7
Antwerpen	23,7	25,7	97,6	46,2
Brugge	19,9	32,7	111,0	54,4
Genk	20,9	30,3	105,2	49,0
Gent	20,9	26,0	88,4	44,7
Hasselt	18,7	33,7	109,8	51,5
Kortrijk	21,8	33,3	113,1	61,9
Leuven	19,8	24,2	84,9	41,8
Mechelen	23,9	26,7	102,2	43,4
Oostende	16,7	40,3	132,6	73,0
Roeselare	20,8	30,1	109,4	56,7
Sint-Niklaas	20,1	32,2	103,5	48,1
Turnhout	19,9	31,7	106,9	48,6
13 steden	20,5	28,7	100,7	49,2
Vlaams Gewest	20,3	31,5	107,2	48,2

8.35 Projectieresultaten van demografische indices, periode 2025, in %. Bron: SVR.

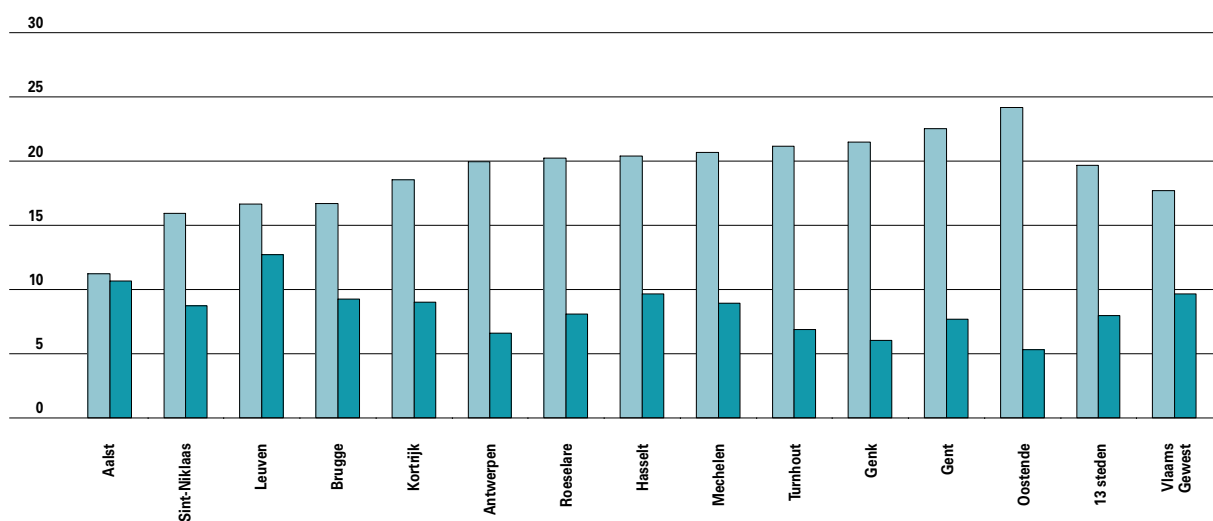
voor de economische leefbaarheid van een stad. In 2005 waren er in de steden 2,4% meer bedrijven actief dan in 1999. Deze toename is lager dan in het volledige Vlaamse Gewest. Wel zijn er heel wat minder bedrijven verdwenen door stopzetting of faillissement. De steden telden bijna een kwart meer oprichtingen. Over de ganse lijn loopt Sint-Niklaas wat achterop. In Gent groeit het aantal actieve bedrijven sterker aan dan in Antwerpen.

Meer oprichtingen is een goed teken, vraag is echter hoelang de nieuwe opgerichte bedrijven het volhouden. De overlevingsgraad van de bedrijven loopt sterk uiteen, maar globaal genomen moet 15 tot 20% na drie jaar de deuren sluiten.

3. Arbeidsmarkt

De steden bieden naar verhouding meer jobs aan dan gemiddeld in het Vlaamse Gewest. De stad

LAGE EN HOGE INKOMENS

8.36 Aandeel aangiftes met een inkomen van minder dan 10.000 euro of meer dan 50.000 euro per stad, 2003, in %. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

aandeel aangiftes < 10.000 euro
aandeel aangiftes > 50.000 euro

ONDERNEMEN PER STAD

	ACTIEF	VERDWENEN	OPGERICHT
Aalst	100,4	93,7	117,5
Antwerpen	99,4	86,0	127,9
Brugge	106,6	87,9	125,9
Genk	104,7	104,4	134,5
Gent	106,3	84,7	123,9
Hasselt	110,3	78,8	132,0
Kortrijk	98,2	82,2	110,9
Leuven	109,0	72,9	110,8
Mechelen	103,6	83,7	125,5
Oostende	102,5	52,5	123,7
Roeselare	108,7	85,0	133,9
Sint-Niklaas	88,0	141,3	99,5
Turnhout	101,6	85,6	108,9
13 centrumsteden	102,4	85,5	123,0
Vlaams gewest	104,2	91,1	123,1

8.37 Evolutie van het aantal actieve, verdwenen en opgerichte bedrijven per stad, van 1999 tot 2005, index 1999=100 Bron: Ecodata, bewerking SVR.

met de hoogste **werkgelegenheidsgraad** in 2003 is Turnhout. Ook in Leuven, Hasselt en Gent werken meer mensen dan er potentiële arbeidskrachten wonen. Aalst, Oostende en Sint-Niklaas scoren zwakker dan de andere steden, maar toch nog altijd beter dan het Vlaamse Gewest.

De **kennisintensieve sector** kent qua tewerkstelling een groei van bijna 6% ten opzichte van 2003. De **tertiaire** en **creatieve sector** kennen een groei

WERKGELEGENHEIDSGRAAD

Aalst	65,9
Antwerpen	95,5
Brugge	90,0
Genk	95,4
Gent	103,6
Hasselt	105,6
Kortrijk	100,6
Leuven	114,5
Mechelen	88,2
Oostende	72,5
Roeselare	93,0
Sint-Niklaas	74,0
Turnhout	114,7
Vlaams Gewest	63,7

8.38 Werkgelegenheidsgraad, 2003. Bron: RSZ, bewerking Steunpunt WAV.

OVERLEVINGSGRAAD BEDRIJVEN

	1999-2002	2000-2003	2001-2004	2002-2005
Aalst	85,1	80,7	85,7	82,6
Antwerpen	85,7	84,1	84,6	87,6
Brugge	87,5	87,9	87,1	87,9
Genk	91,5	84,5	88,5	87,8
Gent	84,3	85,1	85,0	83,7
Hasselt	84,2	88,3	86,0	88,4
Kortrijk	88,5	86,6	87,4	86,0
Leuven	86,2	83,9	85,6	87,9
Mechelen	86,9	82,8	87,6	86,6
Oostende	86,5	84,0	84,8	85,8
Roeselare	92,0	93,5	91,2	92,2
Sint-Niklaas	85,1	83,0	84,9	90,0
Turnhout	82,6	84,3	85,1	82,4

8.39 Aandeel startende ondernemingen dat na drie jaar nog actief is, van 1999 tot 2005, in %. Bron: Stadsmonitor 2006.

van bijna 3%. De **verwerkende nijverheid** kent een licht verlies. Tussen de steden zijn er evenwel grote verschillen. Kortrijk en Leuven zijn de enige centrumsteden die een verlies van bezoldigde tewerkstelling kennen in de kennisintensieve sector. Roeselare en Hasselt kennen de grootste groei in de tewerkstelling in de creatieve sector. Gent en Turnhout zijn de enige centrumsteden die winst boeken in de tewerkstelling in de verwerkende nijverheid.

Als de **werkloosheidsgraad** en **werkzaamheidsgraad** bekeken worden, valt de vrij slechte situatie van de grootsteden op in vergelijking met de rest van Vlaanderen. In Antwerpen is de werkloosheidsgraad het dubbele van het Vlaamse gemiddelde. Dit gaat samen met een duidelijk lagere werkzaamheidsgraad. Ook Gent scoort niet goed op beide arbeidsmarktindicatoren. In de overige centrumsteden ligt de werkloosheidsgraad eveneens een stuk boven het Vlaamse gemiddelde. Enkel Roeselare en Brugge duiken onder dit gemiddelde. Tussen 1999 en 2006 is het aantal werkzoekenden in de centrumsteden globaal gestegen, net zoals in het Vlaamse Gewest. In Mechelen en Roeselare zijn er bijna de helft **werkzoekenden** bijgekomen, in Antwerpen ruim een derde. In Brugge is het aantal werkzoekenden gedaald. Een iets kortere termijn biedt een ander beeld: ten opzichte van 2005 is het aantal werkzoekenden in alle centrumsteden gedaald, behalve in Turnhout. De terugval is het grootst in Genk. De daling in de centrumsteden bedraagt globaal 4%,

BEZOLDIGDE TEWERKSTELLING

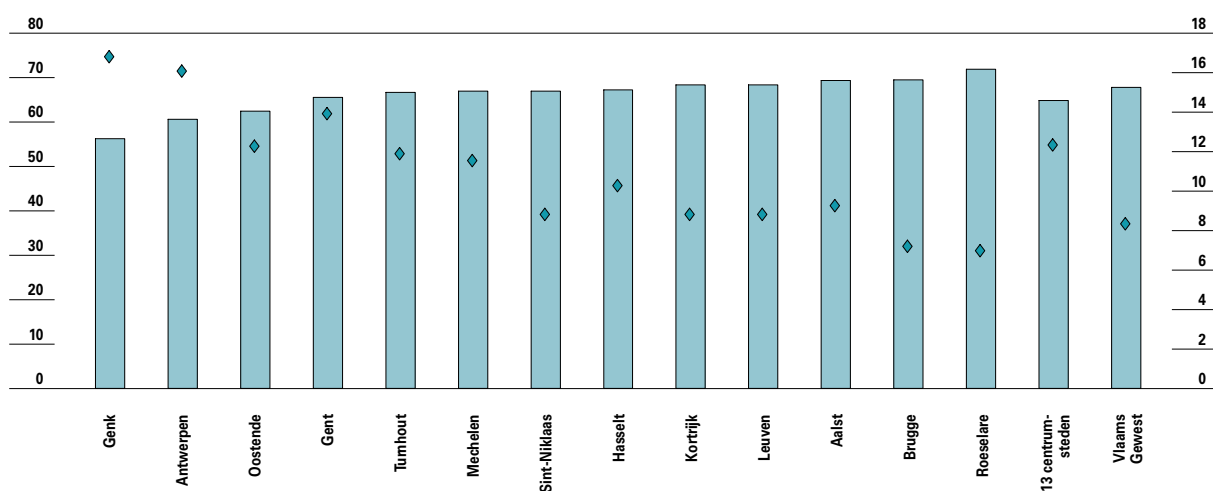
	2004 (IN %)				EVOLUTIE 2003-2004 (2003=100)			
	KENNISINTENSIEVE DIENSTVERLENING	CREATIEVE SECTOR	VERWERKENDE NIJVERHEID	TERTIAIRE SECTOR	KENNISINTENSIEVE DIENSTVERLENING	CREATIEVE SECTOR	VERWERKENDE NIJVERHEID	TERTIAIRE SECTOR
Aalst	7,4	0,5	10,6	47,4	114,4	97,0	99,8	110,3
Antwerpen	23,0	3,5	13,9	73,3	106,6	97,6	97,2	102,2
Brugge	11,6	1,3	9,0	72,0	110,1	104,6	97,2	104,1
Genk	8,8	0,8	34,8	48,5	113,5	80,6	82,5	102,2
Gent	16,2	2,3	19,5	73,8	106,6	102,9	100,7	101,9
Hasselt	18,8	3,5	7,7	86,8	105,4	121,2	97,0	104,8
Kortrijk	15,0	1,2	13,5	73,6	96,9	85,9	99,2	103,1
Leuven	24,6	3,0	7,2	98,3	93,6	106,0	83,5	98,5
Mechelen	18,4	3,3	16,9	66,5	108,0	88,4	99,6	105,4
Oostende	9,8	0,7	7,6	57,7	114,9	110,2	95,7	104,6
Roeselare	14,8	3,9	19,4	61,0	118,4	180,3	91,5	106,7
Sint-Niklaas	7,7	1,3	12,0	52,0	103,2	105,6	94,8	101,4
Turnhout	15,9	1,9	33,0	76,7	113,7	104,7	102,8	102,5
13 steden	17,1	2,5	14,9	70,8	105,9	102,6	95,9	102,7
Vlaams Gewest	8,4	1,1	11,4	40,1	105,5	103,5	98,8	102,2

8.40 Evolutie van de bezoldigde tewerkstelling, in absolute aantallen, in de kennisintensieve sectoren, creatieve sectoren, verwerkende nijverheid en tertiaire sector, van 2003 tot 2004 (index 2003=100). Bron: RSZ, bewerking SVR.

tegenover 3,6% in het Vlaamse Gewest. In de steden is meer dan de helft van de werkzoekenden laaggeschoold. In Vlaanderen is zo'n 11% van de werkzoekenden van Turkse of Maghrebiaanse afkomst. In de steden loopt dit op tot 19%, met uitschieters in Genk, Mechelen, Antwerpen en Gent. De **langdurige werkloosheid** is het sterkst gestegen

in Roeselare, Mechelen, Hasselt en Kortrijk. Aalst en Brugge daarentegen kennen een kleine daling. 12% van de werkzoekenden in de centrumsteden is jonger dan 25 jaar. Ten opzichte van 1999 is er een sterke daling in Brugge, Genk en Oostende. Leuven, Mechelen, Roeselare en Turnhout zien hun **jongerenwerkloosheid** stijgen naar 13%.

WERKZAAMHEIDSGRAAD EN WERKLOOSHEIDSGRAAD

8.41 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad, in %, 2005. Bron: Steunpunt WSE, bewerking SVR.

werkzaamheidsgraad ■
werkloosheidsgraad ◆

WERKZOEKEND

	MANNEN		VROUWEN		TOTAAL	
	EVOLUTIE 1999-2006	EVOLUTIE 2005-2006	EVOLUTIE 1999-2006	EVOLUTIE 2005-2006	EVOLUTIE 1999-2006	EVOLUTIE 2005-2006
Aalst	16,4	-6,7	2,1	-1,8	8,4	-4,2
Antwerpen	47,2	-0,1	25,5	-5,3	36,4	-2,5
Brugge	7,3	-2,0	-13,2	-6,3	-4,4	-4,3
Genk	22,9	-21,5	4,9	-5,2	12,1	-13,1
Gent	29,1	-4,8	4,6	-5,7	16,8	-5,2
Hasselt	59,9	-6,4	14,2	-3,3	31,6	-4,8
Kortrijk	43,6	-3,7	11,2	-0,5	25,6	-2,2
Leuven	30,3	-3,3	-0,8	-9,7	15,7	-6,0
Mechelen	49,9	-7,0	41,3	-4,1	45,8	-5,7
Oostende	12,7	-5,2	1,1	-3,5	6,9	-4,4
Roeselare	85,0	0,0	26,5	-8,1	48,7	-4,5
Sint-Niklaas	20,9	2,7	16,5	-4,2	18,5	-1,0
Turnhout	46,5	8,1	15,5	2,2	28,3	4,9
13 steden	36,5	-3,2	13,4	-4,9	24,4	-4,0
Vlaams Gewest	37,4	-1,9	8,2	-5,1	20,0	-3,6

8.42 Evolutie van het aantal niet werkende werkzoekenden, van 1999 tot 2006, naar geslacht. Bron: VDAB, bewerking SVR.

Kansarmoede

Relatief gezien leven er meer **leefloners** in de steden dan in het Vlaamse Gewest, vooral in Gent en Antwerpen. Het aantal leefloners is in 2005 lichtjes gestegen.

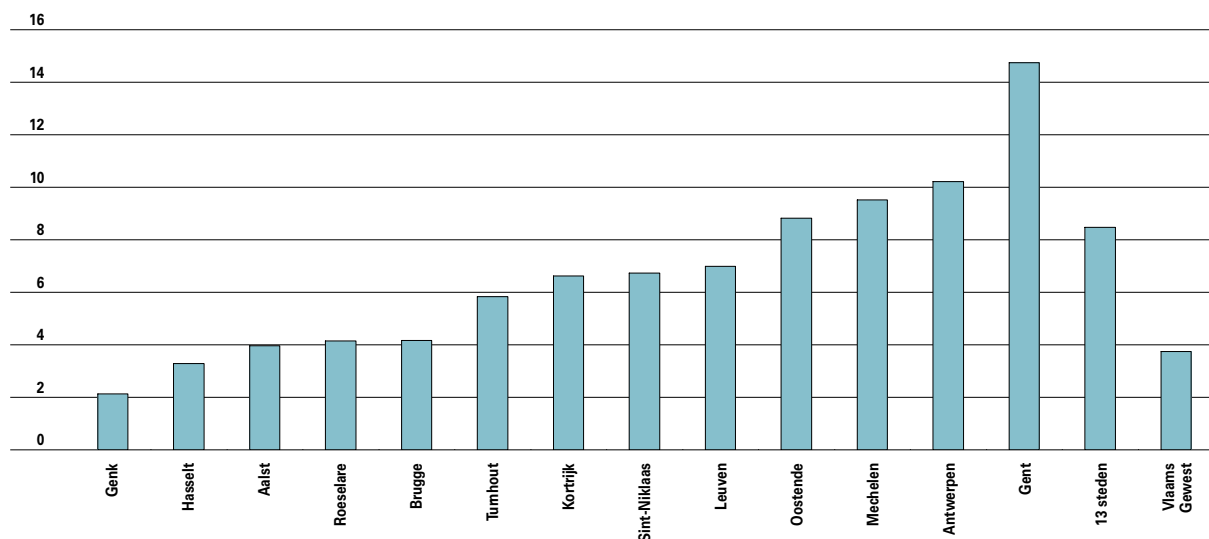
Het aantal kinderen dat geboren wordt in een kansarm gezin leidt tot hetzelfde beeld. In de steden wordt één op de acht kinderen geboren in een **kansarm gezin**, ruim dubbel zoveel als in het Vlaamse Gewest. In Antwerpen wordt ruim één

DOELGROEP

	LAAGGESCHOOLDEN		ETNICITEIT TURK/MAGHREB		LANGDURIG WERKLOZEN		JONGERENWERKLOOSHEID	
	%	EVOLUTIE 1999-2006	%	EVOLUTIE 1999-2006	%	EVOLUTIE 1999-2006	%	EVOLUTIE 1999-2006
Aalst	59,8	-4,9	7,2	69,7	42,2	-2,9	13,0	-4,0
Antwerpen	55,3	21,8	25,0	48,6	43,1	15,4	10,9	8,3
Brugge	51,6	-19,2	2,6	54,2	35,5	-4,3	12,3	-7,7
Genk	62,7	3,5	33,3	22,3	50,4	7,2	14,4	-13,8
Gent	48,7	-0,9	20,1	22,3	45,6	-0,1	12,9	3,0
Hasselt	49,7	14,3	10,4	79,4	44,7	25,4	10,9	5,0
Kortrijk	53,9	11,4	10,5	80,8	37,4	25,2	11,4	7,0
Leuven	38,4	-1,5	8,0	21,1	30,5	4,7	10,4	13,8
Mechelen	57,0	28,5	30,2	71,3	43,0	28,2	13,3	33,2
Oostende	56,5	-10,5	2,6	14,5	45,5	17,3	6,7	-43,8
Roeselare	55,5	29,6	4,4	121,2	39,6	74,5	13,9	30,3
Sint-Niklaas	59,7	10,8	19,2	39,5	42,7	14,2	14,9	21,3
Turnhout	57,3	11,7	5,6	103,2	43,3	14,5	12,3	35,7
13 steden	53,8	9,4	19,1	42,3	42,9	11,4	11,7	4,7
Vlaams Gewest	52,8	5,7	11,1	43,9	44,1	16,8	12,1	7,7

8.43 Evolutie van het aantal werkzoekende laaggeschoolde, werkzoekenden van Turkse/Magrebhiaanse afkomst, langdurig werklozen (+1j.) en jongere werklozen (<25j.), van 1999 tot 2006. Bron: VDAB, bewerking SVR.

LEEFLONERS

8.44 Aantal leefloners, 2006, per 1.000 inwoners. Bron: POD Maatschappelijke integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie, bewerking SVR.

op vijf geboren in een kansarm gezin, in Gent en Mechelen ongeveer één op de tien. In de atlas Dynamische Analyse van de buurten in moeilijkheden werden voor de 17 Belgische stadsgewesten buurten afgebakend waarin een aantal problemen geconcentreerd voorkomen. Vooral in de 19de-eeuwse arbeidersgordels van de grote steden vindt men kwetsbare bevolkingsgroepen.

In sommige steden worden deze buurten bevolkt door een oudere Belgische arbeidersklasse, in andere door migrantenarbeiders. Ook in de Limburgse mijnstreek vinden we achtergestelde buurten terug. Ten slotte zijn er de sociale woningbuurten, die zowel in de centra als in de periferie van de stadsgewesten voorkomen, en waarin vooral zwakkere huishoudens wonen.

GEBORTEN IN KANSARME GEZINEN

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aalst	4,9	8,2	5,9	7,3	8,3	5,7	5,4	7,8	5,6
Antwerpen	8,9	9,0	10,2	12,2	19,2	19,1	17,8	20,2	22,7
Brugge	3,3	4,2	5,9	4,6	6,8	5,6	4,1	4,8	4,1
Genk	10,8	6,2	5,3	3,0	3,8	3,3	5,3	9,8	5,0
Gent	10,1	11,5	12,7	12,2	12,6	10,9	9,5	9,4	11,5
Hasselt	4,0	2,5	3,3	3,3	6,1	5,5	5,4	2,9	2,5
Kortrijk	4,1	5,2	4,8	5,4	6,5	8,1	9,1	5,7	6,1
Leuven	1,4	3,4	5,9	4,4	3,3	3,3	5,7	6,1	4,9
Mechelen	15,1	13,9	14,3	12,2	11,6	11,8	14,6	12,7	11,9
Oostende	6,6	6,9	12,1	14,8	13,0	9,5	10,5	8,8	5,9
Roeselare	4,9	7,0	7,6	6,9	7,9	5,9	6,7	4,8	6,2
Sint-Niklaas	1,9	1,8	5,2	3,5	5,2	2,8	6,9	5,9	4,0
Turnhout	5,7	6,0	7,1	5,5	3,7	6,8	6,4	6,7	7,8
13 steden	7,4	7,8	9,0	9,2	11,9	11,3	11,3	12,1	12,7
Vlaams Gewest	4,0	4,3	4,8	4,7	5,8	5,7	5,7	5,9	5,9

8.45 Evolutie van de aandeel geboortes in een kansarm gezin, van 1997 tot 2005, in %. Bron: Kind en Gezin.

SCHOOLE VERTRAGING

	LAGERE SCHOOL			SECUNDAIR		
	JONGENS	MEISJES	TOTAAL	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Aalst	18,7	16,0	17,4	40,7	26,5	34,1
Antwerpen	28,6	26,2	27,4	55,6	45,6	50,2
Brugge	16,9	16,2	16,6	34,2	24,4	29,4
Genk	22,0	21,4	21,7	48,4	40,7	44,5
Gent	26,1	25,0	25,6	43,1	32,2	37,5
Hasselt	10,6	9,1	9,8	47,6	33,5	40,8
Kortrijk	17,8	17,5	17,6	34,3	26,4	30,2
Leuven	13,0	10,4	11,7	40,0	25,4	32,6
Mechelen	23,5	22,7	23,1	47,2	40,8	44,1
Oostende	21,3	18,7	20,0	41,7	33,3	37,6
Roeselare	16,0	14,8	15,4	25,2	18,5	21,7
Sint-Niklaas	16,9	17,1	17,0	32,6	23,2	27,5
Turnhout	16,1	13,5	14,8	73,0	11,8	26,5
13 steden	22,2	20,6	21,4	40,5	49,1	38,1
Vlaams Gewest	15,9	14,2	15,1	36,0	25,9	31,1

8.46 Leerlingen met schoolse vertraging op het einde van het lager onderwijs en op het einde van het secundair onderwijs, in het schooljaar 2005-2006, in %. Bron: departement Onderwijs.

Schoolse vertraging

In de meeste steden ligt het percentage leerlingen met een **schoolse vertraging** hoger dan in de rest

VERTRAGING PER ONDERWIJSVORM

	ASO	BSO	TSO	KSO	TOTAAL
Aalst	11,1	63,7	44,3	60,4	34,1
Antwerpen	23,1	79,1	60,0	49,3	50,2
Brugge	8,4	58,1	34,7	48,5	29,4
Genk	17,8	70,9	55,7	47,8	44,5
Gent	17,7	72,7	50,9	55,1	37,5
Hasselt	15,8	65,6	49,5	44,6	40,8
Kortrijk	10,0	55,8	35,5	35,6	30,2
Leuven	14,7	64,0	48,4	37,5	32,6
Mechelen	17,7	68,8	53,1	49,5	44,1
Oostende	11,2	66,4	48,5	43,9	37,6
Roeselare	4,4	49,0	21,4	nvt	21,7
Sint-Niklaas	7,1	54,1	32,5	36,1	27,5
Turnhout	12,3	53,2	36,2	25,2	26,5
13 steden	14,8	66,1	45,3	47,0	38,1
Vlaams gewest	11,6	57,9	36,8	45,4	31,1

8.47 Leerlingen met vertraging op het einde van hun opleiding, per onderwijsvorm, in het schooljaar 2005-2006, in %. Bron: departement Onderwijs.

van Vlaanderen. In het secundair onderwijs vindt men naar verhouding de meeste overzitters in Antwerpen, Genk, Hasselt en Mechelen. Jongens scoren over de hele lijn minder goed dan meisjes. In het beroepsonderwijs is de schoolse achterstand merkkelijk hoger dan in de andere onderwijsvormen. Bijna 60% van de leerlingen in het beroepsonderwijs zit met één of meerdere jaren achterstand. Bovendien is de situatie het afgelopen jaar slechter geworden.

Wonen

1. Woningbouw

De **appartementsbouw** groeide in de periode 1996-2005 met 92%. Opvallend is dat de stijging in de centrumsteden minder groot is dan in de rest van Vlaanderen. De verschillen tussen de centrumsteden zijn bovendien groot. Zo is er in Antwerpen, Gent en Oostende een forse daling, terwijl men in steden zoals Turnhout, Genk, Brugge en Aalst een markante stijging ziet.

In de centrumsteden is het aantal nieuwe woningen sinds 1996 gedaald met 44%, bijna drie keer zoveel dan in Vlaanderen. Het aantal bouwvergunningen voor **nieuwbouw** nam in 2005 wel toe ten opzichte van 2004.

De **woningrenovatie** kende in Vlaanderen een

GROEI STEDEBOUWKUNDIGE VERGUNNINGEN

	AANTAL VERGUNDE FLATS	AANTAL VERGUNDE EENGEZINSWONINGEN	AANTAL VERGUNDE WONINGRENOVATIES
	1996-2005	1996-2005	1996-2005
Aalst	180,3	-19,6	8,0
Antwerpen	-22,1	-66,0	37,7
Brugge	193,3	-59,8	-7,0
Genk	386,9	-86,2	45,7
Gent	-30,3	-52,3	-17,6
Hasselt	116,6	-36,1	57,4
Kortrijk	103,6	-27,1	52,9
Leuven	19,8	-7,0	48,9
Mechelen	375	-20,0	46,2
Oostende	-26,7	2,0	104,0
Roeselare	7,1	-17,2	7,6
Sint-Niklaas	156,2	52,2	20,2
Turnhout	243,2	-45,5	39,4
13 steden	35,7	-44,1	16,1
Vlaams Gewest	92,4	-13,8	37,4

8.48 Evolutie stedenbouwkundige vergunningen, van 1996 tot 2005. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

groei van 37%, tegenover 16% in de centrumsteden. Dat de appartementsbouw belangrijker geworden is dan de bouw van nieuwe huizen valt af te leiden uit het aandeel aan appartementen op het totale aantal nieuwe wooneenheden. In 1996 bedroeg dit aandeel voor Vlaanderen 34%, tegenover 54% in 2005. In de centrumsteden lag dit aandeel in

de jaren negentig al boven de 50% en is het verder gestegen tot maar liefst 72%.

2. Betaalbaar wonen

In de centrumsteden is een **appartement** gemiddeld minder duur in aankoop dan in de rest van Vlaanderen. Brugge is hier de duurste stad. De

BOUWGROND- EN WONINGPRIJZEN IN EURO

	BOUWGROND	GROTE WONINGEN	APPARTEMENTEN	KLEINE EN MIDDELGROOTTE WONINGEN
Aalst	98,2	261.744	130.595	126.085
Antwerpen	130,1	439.688	116.629	162.318
Brugge	118,0	297.366	165.558	169.062
Genk	75,7	209.809	133.300	129.114
Gent	161,0	260.931	131.941	141.547
Hasselt	106,4	207.949	145.798	156.784
Kortrijk	97,4	322.575	103.117	109.590
Leuven	122,9	335.319	126.703	202.903
Mechelen	142,6	274.993	111.765	129.767
Oostende	126,9	257.930	148.982	143.948
Roeselare	118,7	226.240	136.488	111.496
Sint-Niklaas	121,0	257.481	114.786	123.712
Turnhout	118,1	323.484	128.786	143.485
13 steden	118,2	282.731	130.342	147.992
Vlaams Gewest	106,1	275.270	147.056	142.263

8.49 Bouwgrond- en grondprijzen, in 2005, in euro. Bron: Stadim, bewerking SVR.

EVOLUTIE BOUWGROND EN WONINGPRIJZEN (INDEX 1995=100)

STAD	BOUWGROND	GROTE WONINGEN	APPARTEMENTEN	KLEINE EN MIDDELGROTE WONINGEN
Aalst	260,7	179,3	164,0	210,4
Antwerpen	155,5	113,1	181,7	244,2
Brugge	263,5	137,0	205,4	230,6
Genk	306,1	95,0	180,9	275,2
Gent	357,8	133,1	212,2	272,4
Hasselt	455,6	132,0	220,8	233,4
Kortrijk	247,9	139,7	117,1	191,6
Leuven	353,8	152,8	187,1	264,5
Mechelen	375,2	166,7	181,5	201,1
Oostende	287,7	128,6	212,2	219,9
Roeselare	379,8	101,8	195,0	184,8
Sint-Niklaas	340,2	141,1	193,2	214,2
Turnhout	325,8	138,7	182,5	223,0
Vlaams Gewest	377,9	133,4	197,2	211,7

8.50 Evolutie van de gemiddelde prijzen voor bouwgronden, grote, kleine en middelgrote woningen en appartementen, van 1995 tot 2005 (1995=100). Bron: Stadim, bewerking SVR.

prijzen van **kleine, middelgrote en grote woningen** liggen in de stad iets hoger dan buiten de stad. In Antwerpen zijn de **grote woningen** opvallend duur. Leuven spant de kroon als het gaat om een kleine of middelgrote woning.

Bouwgronden zijn in de steden, op enkele uitzonderingen na, merkkelijk duurder dan in de rest van Vlaanderen. In 2005 zijn Antwerpen en Gent de duurste steden om bouwgrond te kopen. De bouwgrondprijzen zijn de voorbije tien jaar fors gestegen. In Hasselt is de prijsstijging het hoogst. Ook bij de appartementen zien we een grote prijsstijging. Oostende, Hasselt en Gent spannen hier de kroon. De prijsstijging van kleine en middelgrote woningen ligt in de steden ver boven het Vlaamse gemiddelde. Leuven en Genk kennen de markantste stijging. Aalst, Leuven en Mechelen tonen de grootste prijsstijgingen voor grote woningen. Volgens de Woonenquête 2005 van het Departement RWO bedraagt de gemiddelde maandelijkse huurprijs zonder kosten voor private huur in het grootstedelijk gebied, dat de grootsteden omvat, 397 euro. In het regionaalstedelijk gebied, dat de overige 11 centrumsteden omvat, ligt de huurprijs iets lager (372 euro). De gemiddelde maandelijkse **huurprijs** zonder kosten in Vlaanderen bedraagt 397 euro. Wat het aanbod sociale huurwoningen betreft, wordt de helft van de sociale woningen aangeboden in de steden. Antwerpen en Gent

SOCIALE HUURWONINGEN

	AANBOD	PER 1000 HUISHOUDENS	SPREIDINGSINDEX
Aalst	1.296	38,0	0,9
Antwerpen	22.157	100,5	3,5
Brugge	3.254	63,7	1,9
Genk	3.126	133,5	2,5
Gent	12.128	109,9	3,2
Hasselt	1.300	43,0	1,2
Kortrijk	2.315	73,6	1,0
Leuven	3.376	77,8	4,0
Mechelen	3.193	95,8	1,5
Oostende	2.800	80,8	2,7
Roeselare	1.291	55,9	1,7
Sint-Niklaas	1.585	54,4	0,7
Turnhout	1.247	70,5	1,8
13 steden	59.068	86,6	nvt
Grootsteden	34.285	103,7	nvt
Vlaams Gewest	135.408	54,1	nvt

8.51 Aantal en aandeel sociale huurwoningen in de stad ten opzichte van het aantal huishoudens in 2006. Spreidingsindex: aandeel van de sociale huurwoningen in de stad ten opzichte van het aandeel sociale huurwoningen in de stadsrand. Een verhouding van één op één geeft aan dat de spreiding tussen stad en rand evenwichtig is. Bron: VMSW, Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

nemen hiervan bijna een derde voor hun rekening. Aalst en Hasselt zitten onder het Vlaamse gemiddelde.

SCHOOLLOPEN (INDEX)

	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Aalst	186,0	184,0	183,5
Antwerpen	120,9	118,4	117,9
Brugge	222,9	223,0	224,7
Genk	129,4	129,4	131,8
Gent	168,7	166,5	165,6
Hasselt	221,4	226,1	228,4
Kortrijk	198,9	200,3	201,2
Leuven	226,3	231,7	232,6
Mechelen	160,0	157,8	155,0
Oostende	154,4	153,4	155,7
Roeselare	195,6	192,1	192,4
Sint-Niklaas	192,4	192,3	196,1
Turnhout	322,6	325,0	326,3

8.52 Verhouding van het aantal jongeren in het secundair onderwijs tegenover het aantal jongeren uit de stad dat secundair onderwijs volgt, in de periode 2003-2006, in %. Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

CULTUUR- EN SPORTPARTICIPATIE

	CULTUURPARTICIPATIE	SPORTPARTICIPATIE	TEVREDENHEID CULTUREEL AANBOD	TEVREDENHEID SPORTVOORZIENINGEN
Aalst	54,0	48,6	74,8	66,1
Antwerpen	60,1	53,1	89,7	61,7
Brugge	60,0	58,7	87,2	69,6
Genk	61,9	57,1	81,4	73,9
Gent	62,4	52,3	89,1	71,9
Hasselt	65,1	61,8	89,2	77,5
Kortrijk	60,8	53,0	87,5	80,5
Leuven	66,3	59,3	86,5	69,4
Mechelen	60,4	55,4	81,7	59,0
Oostende	62,6	54,8	73,8	75,1
Roeselare	63,5	50,2	90,0	81,0
Sint-Niklaas	65,2	53,3	83,9	70,2
Turnhout	65,5	58,1	91,3	75,0
13 steden	62,1	55,1	85,1	71,6
Vlaams Gewest *	51,4	55,8	nvt	nvt

8.53 Cultuur- en sportparticipatie en tevredenheid over het cultureel en sportaanbod, in %, in 2006. Cultuurparticipatie: minstens één keer per jaar naar bioscoop, concert, bibliotheek, theater of museum. Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR, *: SCV-survey 2006.

Uitrusting en voorzieningen

De stad is de plaats bij uitstek waar mensen tal van activiteiten kunnen ondernemen. Steden richten zich hierbij niet enkel tot hun bewoners maar ook tot diegenen die gebruik willen maken van de voorzieningen. Eerst en vooral is er de aantrekkingskracht van het secundair onderwijs op jongeren van buiten de stad. De grootste aantrekkingspool is Turnhout. Daar zitten in het secundair onderwijs dubbel zoveel jongeren van buiten als van binnen de stad. Ook Brugge, Hasselt en Leuven

oefenen een grote aantrekkingskracht uit op jongeren van buiten de stadsgrenzen.

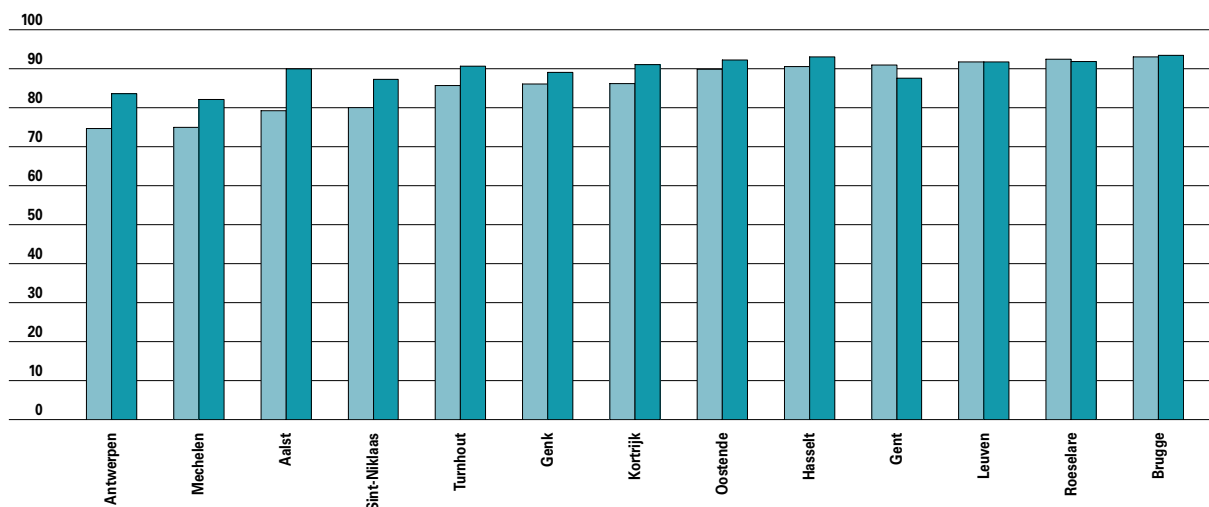
In een leefbare stad gaat er eveneens aandacht uit naar **cultuur** en **sportparticipatie**. In 2006 heeft twee derde van de inwoners van de steden minstens één maal aan een culturele activiteit deelgenomen. Turnhout, Hasselt en Sint-Niklaas scoren hier hoogst. Aalst doet het minder goed. Tussen de steden zijn er relatief grote verschillen in het aandeel inwoners dat tevreden is over het culturele aanbod. Negen op de tien inwoners uit

VOORZIENINGEN OP LOOPAFSTAND

	BASISMOBILITEIT	BASISSCHOOL	SPEELRUIMTE	JEUGDRUIMTE	OPENBAAR BUURTGROEN
Antwerpen	65,1	66,5	53,7	92,3	66,3
Brugge	94,9	45,0	64,8	88,2	51,2
Gent	95,0	50,0	44,0	85,0	87,0
Kortrijk	86,6	26,7	51,4	79,3	71,0
Leuven	92,9	49,4	64,8	85,0	78,7
Mechelen	92,3	46,1	50,9	87,5	40,3
Oostende	78,3	54,7	69,8	89,8	86,5
Roeselare	73,5	28,1	40,4	69,9	50,0
Turnhout	93,4	33,6	66,4	85,2	62,0

8.54 Aandeel van de bevolking dat openbaar vervoer, buurtgroen, speel- en jeugdruimte voor kinderen, een basisschool op loopafstand ter beschikking heeft, in %, in 2006. Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

TEVREDENHEID BUURT & STAD

8.55 Tevredenheid over de stad en buurt. Aandeel van de bevolking dat tevreden is over stad en buurt.
Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

tevredenheid stad
tevredenheid buurt

Hasselt, Roeselare, Turnhout en Gent zijn tevreden, in Aalst en Oostende slechts zeven op de tien. Ongeveer de helft van de inwoners van de centrumsteden doet regelmatig aan sport. De globale tevredenheid over de sportvoorzieningen ligt een stuk lager dan bij de culturele voorzieningen. In Aalst, Mechelen, Leuven en Antwerpen zijn slechts zes op de tien inwoners tevreden over de sportvoorzieningen in hun stad. In Kortrijk, Roeselare, Turnhout toch nog zeven op de tien.

Een ander belangrijk facet van de leefbaarheid zijn **voorzieningen** zoals openbaar vervoer, een buurtwinkel, buurtgroen en speelruimte voor kinderen. In Brugge, Gent, Leuven, Mechelen en Turnhout hebben negen op de tien inwoners een bus- of tramhalte op minder dan 500 meter van hun woning. In Antwerpen, Oostende en Roeselare is er een goed aanbod van openbaar vervoer voor 60 tot 80% van de inwoners.

In Brugge en Roeselare vindt de helft een stuk buurtgroen op wandelafstand. In Mechelen zakt dit

cijfer tot 40%, in Gent en Oostende stijgt het tot boven de 80%.

In vrijwel elke stad kan een grote meerderheid van de jongeren een jeugdruimte vinden op minder dan 1 km. In Antwerpen is er voor twee derde van zijn inwoners een basisschool beschikbaar op minder dan 400 meter van de woning. Andere steden halen dit cijfer niet.

De **tevredenheid** van de inwoners van de centrumsteden is hoog. Meer dan 90% van de inwoners in Gent, Roeselare, Brugge en Hasselt is tevreden over de stad waarin ze wonen. Antwerpen en Mechelen scoren het laagst met 75%. Opvallend is ook de zeer hoge score voor de tevredenheid over de buurt. Met uitzondering van Roeselare en Gent zijn de inwoners nog meer tevreden over hun buurt dan over de stad. In Brugge en Hasselt is zelfs 93% van de inwoners tevreden over de buurt waar ze wonen. In Mechelen en Antwerpen liggen de percentages het laagst, maar ook daar zijn meer dan vier op de vijf inwoners tevreden.

8.3 Samenleven in diversiteit

De Vlaamse samenleving is de jongste decennia grondig veranderd. Diversiteit is een onontkoombare realiteit geworden. De Vlaamse Regering wil via een 'actief en gedeeld burgerschap' en duidelijke 'rechten en plichten' harmonieus samenleven mogelijk maken. Maar de overheid kan dit niet alleen. Elke burger – 'nieuwe' of 'oude' Vlaming – wordt mee verantwoordelijk geacht.

Hier wordt achtereenvolgens stilgestaan bij de omvang van de vreemde bevolking, het samenleven in diversiteit, de maatschappelijke positie van vreemdelingen en personen van vreemde afkomst, het Vlaamse inburgeringsbeleid en de bijzondere groep van de woonwagengebwoners.

Vreemdelingen

1. Aanwezigheidscijfers

Begin 2006 telde Vlaanderen 314.202 personen met een vreemde nationaliteit, goed voor 5,2% van de bevolking. Sinds een aantal jaar stijgt het aantal vreemdelingen opvallend. Tegenover begin 2005 is het aantal **vreemdelingen** toegenomen met bijna 6%. Vlaanderen is vandaag het gewest waar in absolute aantallen het meeste vreemdelingen wonen. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in het Brusselse Hoofdstedelijke en Waalse Gewest met respectievelijk 26,9 en 9,2% wel een pak hoger dan in het Vlaamse Gewest. Alles samen woonden er begin 2006 in België 900.473 personen met een vreemde nationaliteit of 8,6% van de totale bevolking.

Goed 30% van de vreemdelingen in Vlaanderen heeft de Nederlandse nationaliteit. Daarna volgen de Marokkanen (8%), de Italianen (7%) en de Turken (6%). Meer dan zes op tien (63%) komt uit een lidstaat van de Europese Unie.

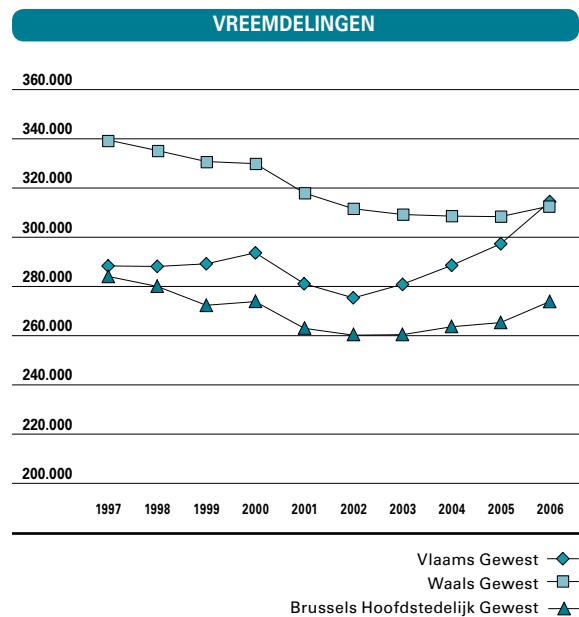
De vreemdelingen wonen vooral in de steden. Op de eerste plaats in de grootsteden, al is het verschil tussen Antwerpen (59.332 vreemdelingen) en Gent (18.079) wel bijzonder groot. Ook de andere centrumsteden scoren behoorlijk. Daarnaast gaat het voornamelijk om de rand rond Brussel, Noord- en Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincie Antwerpen.

Vergeleken met de buurlanden ligt het aandeel

vreemdelingen in Vlaanderen ongeveer op het niveau van Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, maar duidelijk onder dat van Duitsland en Luxemburg. In Luxemburg hebben bijna vier op tien inwoners een vreemde nationaliteit. Het aandeel vreemdelingen bleef in West-Europa de laatste tien jaar vrij stabiel. Het opvallend Europese karakter van de vreemde bevolking in Vlaanderen en België wordt enkel nog overtroffen in Luxemburg en Frankrijk. In alle andere EU-landen ligt het aandeel EU-vreemdelingen duidelijk lager.

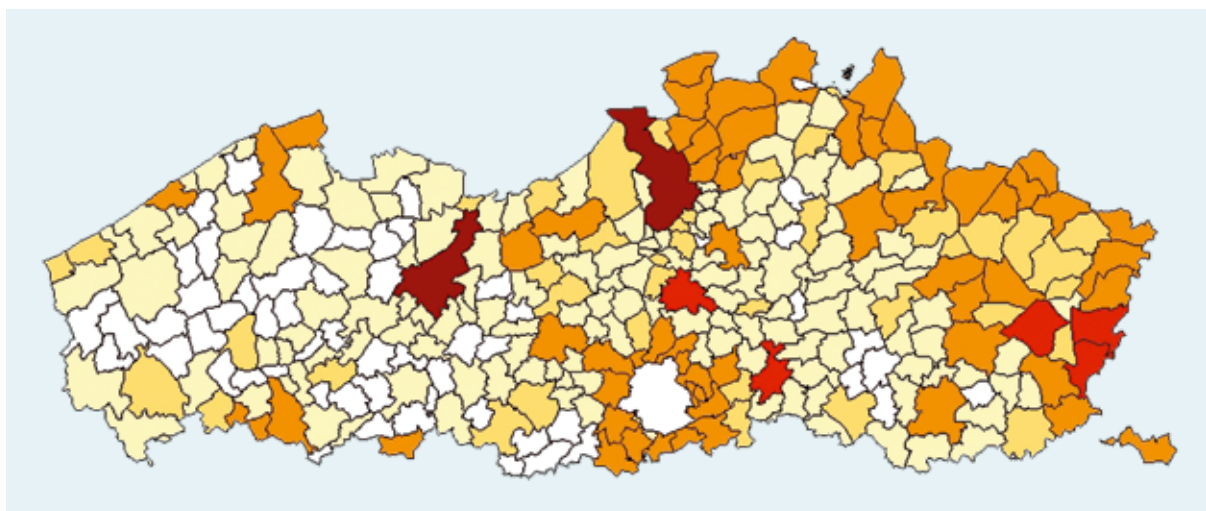
De bovenstaande cijfers slaan enkel op de personen met een vreemde nationaliteit en dus niet op alle **personen van vreemde afkomst**. Heel wat vreemdelingen hebben in de loop der jaren de Belgische nationaliteit verworven. Het aantal naturalisaties kende een piek in 2000 en 2001. Sinds 2003 is dat aantal weer gehalveerd. Terwijl het aantal naturalisaties in heel België in 2005 gevoelig daalde, bleef het in Vlaanderen min of meer stabiel.

Als het aantal **naturalisaties** afgezet wordt ten opzichte van de totale bevolking, zit Vlaanderen met iets meer dan twee naturalisaties per 1.000

8.56 Evolutie van het aantal vreemdelingen in België naar gewest, van 1997 tot 2006 telkens per 1 januari. Bron: Algemene Directie Statistiek.

VREEMDELINGEN PER GEMEENTE

8.57 Het aantal vreemdelingen per gemeente, op 1 januari 2006.
Bron: Algemene Directie Statistiek.

inwoners ergens tussen de andere West-Europese landen in. België in zijn geheel scoort hier wel duidelijk hoger.

Als bij het aantal vreemdelingen ook de genaturaliseerden worden geteld, komt men begin 2005 voor geheel België op 15,0% van de bevolking. In Vlaanderen ging het in 2003-2004 om 8,4%. Maar ook deze cijfers geven nog geen volledig beeld. Zo zijn personen die Belg zijn bij geboorte maar een vader, moeder of grootouders van vreemde afkomst hebben niet in deze cijfers opgenomen, net zomin als asielzoekers waarvan de procedure loopt, noch de personen die onwettig in ons land verblijven.

VREEMDELINGEN IN WEST-EUROPA

	AANDEEL VREEMDELINGEN IN TOTALE BEVOLKING	AANTAL NATURALISATIES PER 1.000 INWONERS
Vlaams Gewest	4,9	2,1
België	8,3	3,3
Frankrijk	5,6*	2,7
Duitsland	8,8	1,5
Luxemburg	38,9	1,8
Nederland	4,3	1,6
Verenigd Koninkrijk	5,0**	2,3

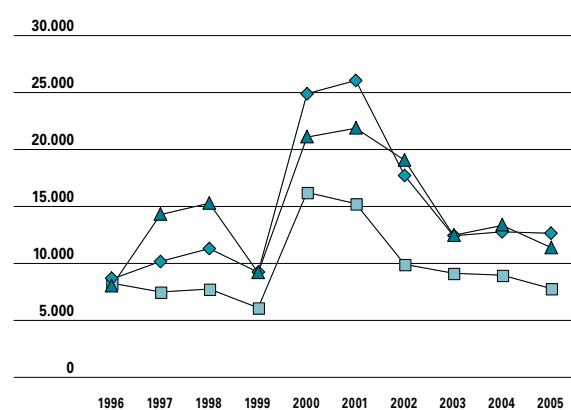
8.58 Procentueel aandeel personen met vreemde nationaliteit in de totale bevolking op 1 januari 2005 en aantal naturalisaties per 1.000 inwoners in 2004 in West-Europa. *: cijfers voor 1999, **: cijfers voor 2004.
Bron: Eurostat, OESO.

2. In- en uitstroom van vreemdelingen

Vreemdelingen trekken om verschillende redenen naar België: om te werken, om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen, om te studeren of om als vluchteling asiel aan te vragen. Tegelijk verlaten ook heel wat vreemdelingen – al dan niet gedwongen – ons land.

In de loop van 2006 kwamen 42.395 **nieuwkomers** het Vlaamse Gewest binnen. Dat cijfer ligt

NATURALISATIES

8.59 Evolutie van het aantal tot Belg genaturaliseerde vreemdelingen naar gewest, van 1996 tot 2005, telkens per 31 december.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

NIEUWKOMERS

	2004	2005	2006
Totaal	40.090	40.473	42.395
man	19.766	20.533	21.567
vrouw	20.324	19.940	20.828
0 tot 17 jaar	11.659	13.211	13.302
18 tot 64 jaar	27.643	26.580	28.325
65 jaar en ouder	788	682	768
Nederlanders	7.465	8.737	10.195
EU+*	7.314	8.754	9.781
van buiten de EU+	22.281	22.982	22.419
onbekend	3.030	-	-
Provincie Antwerpen	6.461	6.912	7.031
Provincie Limburg	6.257	6.279	6.636
Provincie Oost-Vlaanderen	3.382	3.437	3.620
Provincie Vlaams-Brabant	8.040	8.006	8.394
Provincie West-Vlaanderen	3.823	3.883	3.907
Stad Antwerpen	9.406	9.187	10.146
Stad Gent	2.721	2.769	2.661

8.60 Evolutie van het aantal nieuwkomers volgens geslacht, leeftijd, afkomst en onthaalbureau, van 2004 tot 2006. * EU+: onderdanen van de Europese Economische Ruimte (EER) en Zwitserland. De EER omvat de landen van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein. Bron: CEVI en Rijksregister, extractie januari 2007.

iets hoger dan de voorgaande jaren. Het gaat om iets meer mannen dan vrouwen. Net geen derde is

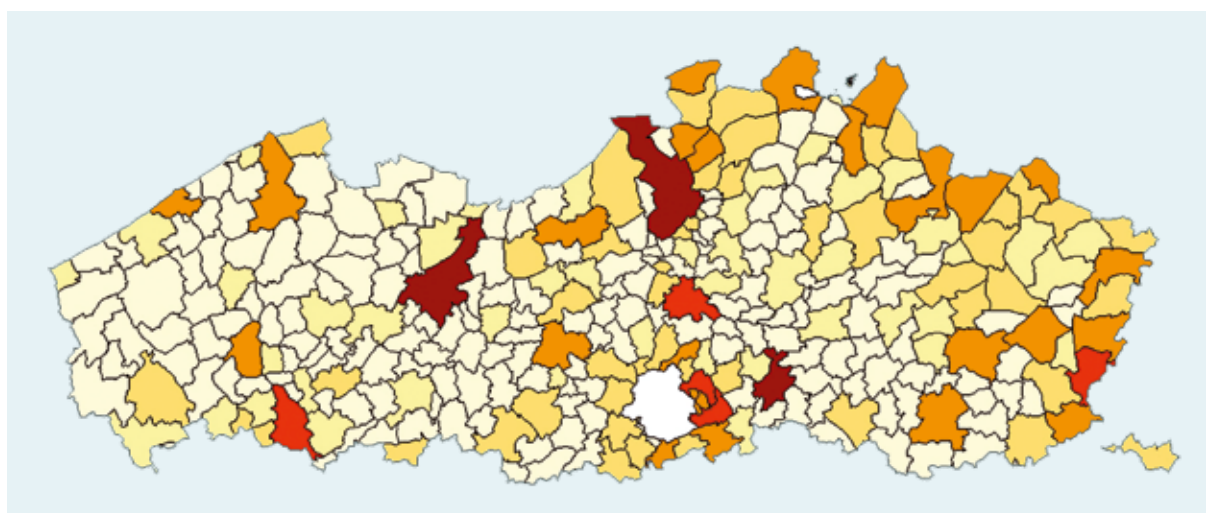
minderjarig. Slechts een kleine minderheid is 65 jaar of ouder. Bijna de helft is afkomstig uit een lidstaat van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland of Zwitserland. Een kwart van alle nieuwkomers zijn Nederlanders.

In vergelijking met 2004 is vooral het aantal mannen, minderjarigen, Nederlanders en andere Europeanen opvallend gestegen. In alle provincies is het aantal nieuwkomers gestegen tussen 2004 en 2006. Enkel in Gent is er sprake van een lichte daling.

De geografische spreiding van de nieuwkomers lijkt sterk op de spreiding van het aantal vreemdelingen. De nieuwkomers schrijven zich vooral in in Antwerpen en Gent (respectievelijk 10.146 en 2.661 nieuwkomers). Ook Leuven scoort met 2.142 nieuwkomers opvallend hoog. Daarna volgen de andere centrumsteden, de rand rond Brussel, Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg. In de rand rond Brussel gaat het dit keer vooral om de Oostrand. De concentratie van nieuwkomers in Noord- en Midden-Limburg en in het Noorden van de provincie Antwerpen is wel minder uitgesproken dan bij het aantal vreemdelingen.

In 2006 werden in België 11.587 **asielaanvragen** ingediend. Daarmee ligt het aantal aanvragen terug op het niveau van voor de grote piek in de periode

NIEUWKOMERS PER GEMEENTE

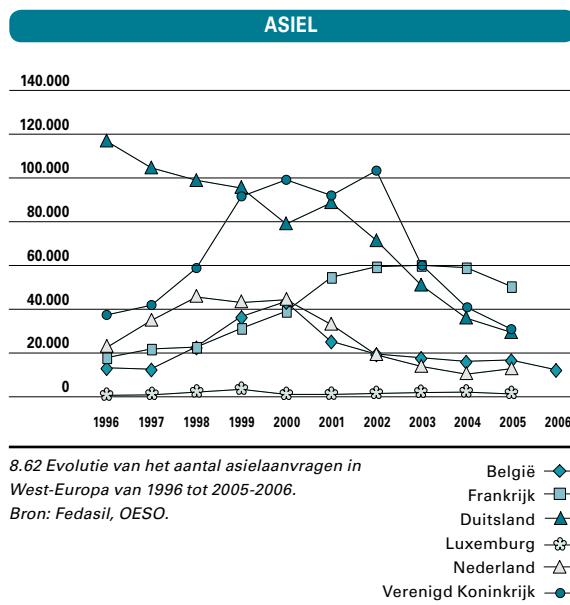
8.61 Het aantal nieuwkomers per gemeente in 2006. Bron: CEVI en Rijksregister, extractie januari 2007.

minder dan 51	(181)	
51 tot 100	(47)	
101 tot 250	(47)	
251 tot 500	(25)	
501 tot 1.000	(5)	
meer dan 1.000	(3)	

1998-2001. Aangezien slechts één aanvraag per gezin wordt ingediend, ligt het aantal betrokken personen wel hoger. De herkomst van de asielaanvragers is zeer divers, maar de meest voorkomende landen zijn Rusland (14%), Congo (7%), Servië en Montenegro (7%), Irak (6%) en Iran (5%). Een bijzondere groep vormen de 258 niet-begeleide minderjarige asielzoekers.

Naar verhouding werden in 2005 in België duidelijk meer asielaanvragen ingediend dan in de buurlanden: drie keer zoveel als in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, dubbel zoveel als in Frankrijk en Nederland. Enkel Luxemburg scoorde nog iets hoger dan België. Het Verenigd Koninkrijk en Nederland kenden de afgelopen jaren trouwens een gelijkaardige evolutie als België: een sterke toename van het aantal asielaanvragen eind jaren 1990, waarna de voorbije jaren opnieuw het niveau van voor deze piek werd bereikt. Frankrijk kende een gestage toename de afgelopen tien jaar met slechts een kleine terugval sinds 2004. In Duitsland daalde sinds 1996 het aantal aanvragen bijna ononderbroken erg fors. Het aantal aanvragen in 2005 bedroeg daar nog maar een kwart van het aantal in 1996.

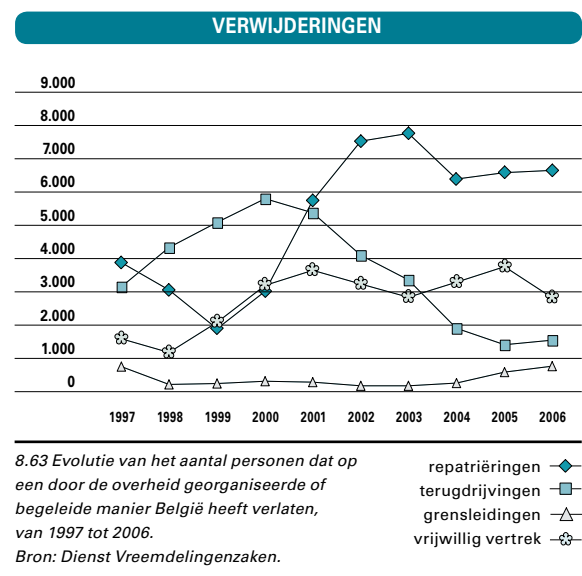
Slechts een minderheid van de asielaanvragers wordt uiteindelijk ook als vluchteling erkend. In 2006 werden in totaal 2.391 dossiers positief beoordeeld, een duidelijke daling ten opzichte van 2005. Aan nog eens 5.392 gezinnen werd een tijdelijk of definitief verblijfsrecht toegekend omwille van een onredelijk langdurige procedure of om medische of andere humanitaire redenen.

Naast de vele duizenden personen die op eigen kracht ons land verlieten, werden in 2006 in totaal 11.725 personen op een door de overheid georganiseerde of begeleide manier van het Belgische grondgebied verwijderd. Het gaat onder meer om personen waarvan de asielaanvraag werd afgewezen of die hun procedure voortijdig beëindigden en personen die onwettig in ons land verbleven. Het aantal **verwijderde personen** steeg sterk tussen 1999 en 2001 waarna het tussen 2002 en 2004 weer behoorlijk daalde. Sinds 2004 blijft het aantal vrij stabiel. Van deze 11.725 personen keerden 2.811 personen met ondersteuning van de Internationale Organisatie voor Migratie vrijwillig terug naar hun land van herkomst. Goed 40% van hen had zijn verblijfplaats in het Vlaamse Gewest. Daarnaast werden 6.629 mensen gedwongen gerepatriëerd. Nog eens 1.535 personen werden tegengehouden aan de grens en onmiddellijk teruggestuurd. Ten slotte werden in toepassing van de Conventie van Dublin 750 personen teruggeleid naar de grens van het land dat verantwoordelijk is voor hun asielaanvraag.

Gedeeld en actief burgerschap

De Vlaamse Regering wil tot één samenleving komen, waarbij iedereen – autochtone en ‘nieuwe’ Vlamingen – mét elkaar samenleeft en het burgerschap deelt. Om dit samenleven in diversiteit mogelijk te maken, werden in de loop van 2006 99 initiatieven ter versterking van het inburgeringsbeleid en het managen van diversiteit ondersteund. Daarnaast werden nieuwe overeenkomsten afgeslo-

RACISMEDOSSIER

	2001		2002		2003		2004		2005	
Totaal aantal dossiers *	1.255		1.331		861		929		1.087	
Totaal aantal gerechtelijke acties **	13		26		14		13		28	
	NL	FR	NL	FR	NL	FR	NL	FR	NL	FR
Aantal dossiers	488	693	551	708	322	482	368	484	481	543
Aard van de dossiers in %:										
samenleven	10,5	9,4	13,6	7,3	12,1	8,1	15,2	12,4	15,4	6,8
media, internet en propaganda	11,7	4,0	13,2	7,3	5,6	4,6	5,7	5,0	13,7	11,6
werkgelegenheid	11,7	11,4	10,9	12,1	15,5	17,0	15,2	19,4	12,3	17,9
private dienstverlening	7,0	4,9	6,4	4,2	11,8	9,8	6,5	5,6	10,4	6,4
openbare dienstverlening	14,3	18,5	11,6	14,8	7,5	10,0	11,1	14,9	10,0	14,0
ordediensten	8,0	6,5	7,6	7,8	8,4	8,9	7,9	8,1	8,7	8,1
onderwijs	7,8	6,2	8,0	6,6	9,0	6,6	10,1	7,9	8,3	10,1
huisvesting	5,1	4,0	5,8	3,4	7,8	5,8	10,3	8,5	7,7	7,2
justitie	0,0	0,0	1,1	1,0	1,6	1,5	0,5	1,9	3,5	2,4
persoonlijke levenssfeer	4,5	3,9	1,3	1,7	0,9	1,5	2,7	2,5	2,9	4,2
andere	19,5	31,2	20,5	33,6	19,9	26,3	14,7	14,0	7,1	11,2

8.64 Evolutie van het aantal racismedossiers geopend door het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding, het aantal ondernomen gerechtelijke acties door het Centrum en de aard van de Nederlandstalige en Franstalige dossiers, in %, van 2001 tot 2005.

*: het totale aantal dossiers ligt hoger dan de som van de Nederlandstalige en Franstalige dossiers omdat ook telkens een beperkt aantal klachten werd ingediend in een andere taal.

** : eenvoudige klachten die per brief werden overgemaakt aan de procureur des Konings werden niet meegeteld in het ondernomen aantal gerechtelijke acties. Bron: Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding.

ten met de acht integratiecentra (5 provinciale centra en telkens één in Antwerpen, Gent en Brussel) en met het Vlaams Minderhedencentrum.

Dat het samenleven in diversiteit ook problemen met zich kan meebrengen, wordt onder meer geïllustreerd door het aantal **racismeklachten** ingediend bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. Het Centrum opende in 2005 in totaal 1.087 racismedossiers. In 28 gevallen ondernam het Centrum daadwerkelijk gerechtelijke acties. Het aantal Nederlandstalige klachten – wat niet gelijk gesteld kan worden met het aantal klachten ingediend in het Vlaamse Gewest – kende een terugval in 2003 maar zit sindsdien weer in stijgende lijn. De aard van de klachten varieert sterk van jaar tot jaar. Zo hebben klachten die verband houden met samenlevings- en burenc conflicten de eerste plaats overgenomen van de klachten rond tewerkstelling. Ook de categorie ‘media, internet en propaganda’ scoorde in 2005 opvallend hoog. Bij de Franstalige dossiers gaat het sinds 2001 telkens op de eerste plaats om klachten over tewerkstelling en openbare dienstverlening.

Mét elkaar samenleven impliceert ook dat ‘nieuwe’

Vlamingen actief en volwaardig aan de Vlaamse samenleving kunnen participeren. Nog steeds blijkt de maatschappelijke positie van vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit) en personen van vreemde afkomst op een aantal belangrijke domeinen minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen. En ook tussen vreemdelingen onderling bestaan duidelijke verschillen: terwijl de EU-burgers veelal gelijke tred kunnen houden met de Vlamingen, hinken de niet-EU-burgers vaak (ver) achterop.

Nationaliteit speelt een belangrijke rol op de arbeidsmarkt, vooral dan voor mensen van buiten de EU15. Bij die groep lag in 2005 de **werkzaamheidsgraad** 20 procentpunten lager dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Van de niet-Europese vrouwen op arbeidsleeftijd werkt zelfs maar goed een kwart. De nationaliteitskloof is sinds 2003 wel opvallend verminderd. In internationaal opzicht presteert Vlaanderen echter nog steeds zwak: zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van de niet-EU-burgers veel hoger.

Een gelijkaardig beeld op het gebied van werkloosheid: bijna een kwart van de niet-Europese vreem-

POSITIE VREEMDELINGEN

		VLAMINGEN MET BELGISCHE NATIONALITEIT	VREEMDELINGEN		
			ALLE VREEMDELINGEN	EU-BURGERS (EXCL. BELGEN)	NIET-EU-BURGERS
Aandeel in de totale bevolking		94,8	5,2	3,1*/3,2**	1,9
Onderwijs	aandeel in kleuteronderwijs	94,1	5,9	-	-
	aandeel in hoger onderwijs	95,4	4,6	-	-
	% dat schoolse vertraging heeft opgelopen in 6de jaar gewoon secundair	35,0	71,3	-	-
	% met maximaal diploma lager secundair onderwijs	43,0	-	41,8**	56,7
Arbeidsmarkt	werkzaamheidsgraad	65,4	-	64,2*	41,9
	ILO-werkloosheidsgraad	5,1	-	7,0*	24,0
	aandeel in NWWZVDAB	87,4	-	4,0*	8,6
	% dat deelgenomen heeft aan vorming in voorbije vier weken	9,0	-	9,2*	17,6
Welzijn	% eigenaars eigen woning	75,0	-	66,3**	33,7
	aandeel in toewijzigingen sociale woningen	76,0	-	4,4**	19,5
	subjectieve gezondheidsbeleving: % redelijk tot (zeer) slecht	19,8	-	23,3*	21,9
	aandeel in het aantal leefloners	77,3	-	4,6**	18,1

8.65 Maatschappelijke positie van Vlamingen met de Belgische nationaliteit en vreemdelingen op verschillende domeinen, in 2005 (of schooljaar 2005-2006) behalve bij 'schoolse vertraging' (schooljaar 2003-2004), bij 'aandeel in NWWZ VDAB' (2006) en 'subjectieve gezondheidsbeleving' (gecombineerde score voor 1997, 2001 en 2004). *: cijfer voor EU15, **: cijfer voor EU25. Bron: Algemene Directie Statistiek, Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid, O&V, POD Maatschappelijke Integratie, VDAB, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

delingen in Vlaanderen is werkloos tegenover slechts één op 20 Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Ook hier is de kloof sinds 2003 duidelijk verkleind. De hoge **werkloosheidsgraad** wordt bevestigd door de oververtegenwoordiging van de niet-EU-burgers in het aantal ingeschreven werkzoekenden bij de VDAB. Het verwerven van de Belgische nationaliteit blijkt bovendien niet voldoende om de achterstand op de arbeidsmarkt volledig weg te werken. Ook de vreemdelingen die intussen Belg zijn geworden, scoren duidelijk minder goed dan de autochtone Vlamingen, al doen deze genaturaliseerde Vlamingen het wel beter dan de niet-genaturaliseerde vreemdelingen van buiten de EU. In 2003-2004 lag de werkzaamheidsgraad van autochtone Vlamingen met 65% goed 13 procentpunten hoger dan die van de tot Belg genaturaliseerde Vlamingen, 22 procentpunten hoger dan die van de niet-Europese vreemdelingen (exclusief Turken en Marokkanen) en liefst 36 procentpunten hoger dan die van Turken en Marokkanen. Hetzelfde beeld bij de werkloosheidsgraad: bij de genaturaliseerde Vlamingen lag de werkloosheidsgraad bijna drie keer zo hoog als bij de autochtone Vlamingen, bij de niet-genaturaliseerde vreemdelingen van buiten

de EU (excl. Turken en Marokkanen) bijna vijf keer hoger en bij de Turken en Marokkanen meer dan zes keer hoger.

In tegenstelling tot op de arbeidsmarkt lijken de deelnamecijfers van vreemdelingen in het Vlaamse onderwijs niet direct te wijzen op achterstelling. Het aandeel niet-Belgen lag in het schooljaar 2005-2006 in het gewoon en buitengewoon kleuter- en lager onderwijs telkens rond de 6%. Wel ligt het aandeel niet-Belgen in het buitengewoon secundair onderwijs met 8,5% behoorlijk hoog. Nog opmerkelijk zijn de uiteenlopende scores van de hogescholen en de universiteiten: het aandeel niet-Belgen in de hogescholen bedraagt slechts 3%, in de universiteiten loopt dat op tot goed 7%.

Andere indicatoren die dieper ingaan op de schoolloopbaan van leerlingen wijzen wel op achterstand. Zo hebben maar liefst zeven op tien niet-Belgen één of meerdere jaren vertraging opgelopen in het laatste jaar van het secundair onderwijs, wat dubbel zo hoog ligt als bij de Vlaamse leerlingen met Belgische nationaliteit. Bij de niet-Belgische jongens loopt de **schoolse achterstand** in het zesde jaar zelfs op tot bijna acht op tien.

Studies die niet enkel de nationaliteit maar ook de

afkomst in rekening brengen, wijzen in dezelfde richting. Volgens het PISA-onderzoek van de OESO scoren de Vlaamse vijftienjarigen zeer sterk in lezen, wiskunde en wetenschappelijke geletterdheid. Maar tegelijk is de kloof tussen autochtone leerlingen en leerlingen die zelf (nieuwkomers) of van wie de ouders niet in België zijn geboren (leerlingen van de tweede generatie) nergens zo groot als bij ons. Zo scoort op vlak van wiskunde slechts 7% van de autochtone leerlingen lager dan het als een minimum beschouwde competentieniveau twee. Bij de nieuwkomers en bij de leerlingen van de tweede generatie is dat respectievelijk 29% en 42%. In tegenstelling tot de meeste andere landen presteren de nieuwkomers in Vlaanderen dus beter dan de leerlingen van de tweede generatie. Dat heeft vooral te maken met het relatief hoge aantal nieuwkomers uit Nederland. Het maakt duidelijk dat naast de afkomst ook de thuistaal een cruciale rol speelt in de **prestaties van de leerlingen**. De Vlaamse 15-jarigen die thuis geen Nederlands spreken, scoren opvallend minder goed.

Personen van vreemde afkomst hebben het ook moeilijker in het **hogere onderwijs**. Op het einde van het eerste jaar slaagt meer dan de helft van de autochtone studenten (56%). Bij de studenten afkomstig uit Turkije, Marokko of de Arabische wereld slaagt maar één op vijf. Opvallend is dat ook de slaagkansen bij de studenten uit de buurlanden (34%) duidelijk lager liggen dan bij de autochtone studenten.

De algemene **scholingsgraad** van de bevolking ouder dan 25 jaar ligt bij de niet-EU-burgers duidelijk lager dan bij de Vlamingen met de Belgische nationaliteit en de EU-burgers.

Opmerkelijk is ten slotte dat de deelname aan een opleiding of training bij de niet-EU-burgers bijna dubbel zo hoog ligt als bij de Vlamingen met Belgische nationaliteit en de EU-burgers. Waarschijnlijk houdt dit verband met het feit dat heel wat niet-EU-burgers als nieuwkomer via het Vlaamse inburgeringsbeleid een inburgeringstraject kunnen of moeten volgen (zie verder).

Ook op de woningmarkt bekleden niet-EU-burgers een zwakkere positie dan Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Terwijl driekwart van de Belgen in Vlaanderen het huis bezit waarin hij of zij woont, is dat bij de niet-EU-burgers slechts één op drie. Hiermee samenhangend zijn de niet-EU-burgers ook behoorlijk oververtegenwoordigd in de toewijzingen van **sociale woningen** in Vlaanderen.

Op gezondheidsvlak blijken de verschillen op basis

van nationaliteit tussen Vlamingen en vreemdelingen eerder beperkt. Naar afkomst blijkt er echter ook hier weer een kloof te bestaan tussen autochtone Vlamingen en personen afkomstig uit Turkije of Marokko. Van deze laatste groep beschouwen drie op tien personen hun eigen **gezondheid** als redelijk tot (zeer) slecht. Bij de Vlamingen is dat één op vijf.

De gecumuleerde achterstand op al deze domeinen zorgt ervoor dat het **armoederisico** bij personen van niet-Europese afkomst in België drie keer hoger ligt dan bij autochtonen (30% tegenover 10%), bij personen van Turkse of Marokkaanse afkomst zelfs vijf keer hoger. Ook hier blijkt de situatie van personen van Europese afkomst (15%) duidelijk dichter aan te sluiten bij de autochtone Belgen. Het aandeel niet-EU-burgers bij de **leefloners** ligt dan ook relatief hoog. Ook de cijfers van Kind en Gezin over **geboortes in kansarme gezinnen** wijzen op een zwakkere socio-economische positie van personen van vreemde afkomst. Aan de hand van een aantal uiteenlopende criteria, wordt bij elke geboorte nagegaan of het gezin kansarm is. In 2005 was dat bij 5,9% van de geboorten in Vlaanderen het geval. Van bijna zes op tien kinderen geboren in een kansarm gezin beschikte de moeder bij haar geboorte niet over de Belgische nationaliteit. Vreemde afkomst gaat dus vaak al vanaf erg jonge leeftijd gepaard met sociale achterstelling.

Over de socio-culturele en politieke participatie van vreemdelingen of personen van vreemde afkomst is maar weinig informatie voor handen. De beperkte gegevens wijzen echter ook hier op een achterstand. Zo ligt het aandeel jongeren dat thuis geen beschikking heeft over een PC en daar ook op school buiten de uren geen gebruik van maakt, bij de Turkse (37%) of Marokkaanse jongeren (één op vier) hoger dan bij de autochtone Vlaamse jongeren (18%).

Inzake politieke participatie bestaan enkel algemene cijfers over de deelname aan de **gemeenteraadsverkiezingen**. EU-burgers en niet-EU-burgers dienen zich vooraf te registreren waarna ook voor hen een opkomstplicht geldt. Voor de verkiezingen van 8 oktober 2006 lieten zich in het Vlaamse Gewest 17% van de EU-burgers en 13% van de niet-EU-burgers als kiezer registreren. Tussen de gemeenten onderling liepen de cijfers over de niet-EU-burgers wel sterk uiteen, gaande van meer dan 40% in Herentals en Lier, tot minder dan 4% in Zaventem, Ninove en Mechelen. De registratiecijfers in Vlaanderen lagen ook duidelijk lager dan in de

andere gewesten, de eerder lage registratiegraad van de EU-kiezers in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest uitgezonderd.

Inburgering als opstap naar integratie

Ook de nieuwkomer zelf wordt door de Vlaamse overheid aangesproken op zijn individuele verantwoordelijkheid. Er wordt van hem of haar gevraagd actief deel te nemen aan de samenleving door onder meer de taal en de omgangsvormen te leren kennen en te respecteren. **Inburgering** wordt zo gezien als een belangrijke opstap naar integratie.

Het Vlaamse inburgeringsbeleid richtte zich in 2006 tot alle vreemdelingen van 18 jaar en ouder die zich recent in het Vlaamse Gewest vestigden. Uitzondering werd gemaakt voor diegenen die hier voor een tijdelijk doel verblijven of asielzoekers zolang hun aanvraag niet ontvankelijk is verklaard. Bepaalde categorieën van nieuwkomers waren verplicht een inburgeringstraject te volgen. Dat bestaat uit taallessen, maatschappelijke oriëntatie en/of loopbaanbegeleiding. Onderdanen van de Europese Economische Ruimte, hun huwelijkspartner, hun kinderen jonger dan 21 jaar en hun ouders waren niet verplicht maar hadden wel het recht om een dergelijk inburgeringstraject te volgen. Ook nieuwkomers van 65 jaar en ouder of nieuwkomers die ernstig ziek zijn of een handicap hebben, waren vrijgesteld van die verplichting.

Op 1 januari 2007 trad het in de loop van 2006 vrij ingrijpend gewijzigde inburgeringsdecreet in werking. De doelgroep van het inburgeringsbeleid werd daarbij sterk uitgebreid. Zo worden bedienaars van de erkende erendiensten altijd verplicht om een

inburgeringstraject te volgen. Ook oudkomers – personen die al langer dan één jaar in een Vlaamse gemeente zijn ingeschreven – krijgen voortaan een recht op inburgering. Bepaalde categorieën oudkomers, bijvoorbeeld personen die leven van een leefloon, zullen op termijn zelfs worden verplicht een inburgeringstraject te volgen. Anderzijds zijn ontvankelijk verklaarde asielzoekers enkel nog verplicht de module maatschappelijke oriëntatie te volgen. Van zodra de asielzoeker als vluchteling wordt erkend, wordt het volledige traject verplicht. Daarnaast zal ter vervanging van de bestaande juridische procedure een administratieve boete worden ingevoerd voor inburgeraars die hun verplichtingen niet nakomen.

In 2006 waren volgens de bepalingen van het ‘oude’ inburgeringsdecreet slechts 2.020 van de 29.093 binnengekomen volwassen nieuwkomers verplicht een **inburgeringstraject** te volgen. Het merendeel van de nieuwkomers kon dit wel vrijwillig doen. Tussen 1 april 2004 (de decretale start van het inburgeringsbeleid) en 31 december 2006 stapten 28.173 nieuwkomers in een inburgeringstraject. Bijna een derde daarvan in de stad Antwerpen. Goed 18.000 inburgeringscontracten werden opgesteld wat resulteerde in bijna 8.000 afgeleverde inburgeringsattesten. Het aantal afgeleverde attesten lag met 1.041 in 2006 opmerkelijk lager dan in 2005 (4.015 attesten).

Woonwagengewoners

Een wat aparte plaats binnen het Vlaamse minderheden- en diversiteitsbeleid wordt ingenomen door de **woonwagengewoners**. Woonwagengewoners

INBURGERINGSTRAJECTEN

	AANGEMELD			INBURGERINGSCONTRACT			INBURGERINGSATTEST		
	RECHT	PLICHT	TOTAAL	RECHT	PLICHT	TOTAAL	RECHT	PLICHT	TOTAAL
provincie Antwerpen	1.631	1.527	3.158	770	1.209	1.979	294	486	780
provincie Limburg	2.395	996	3.391	1.371	766	2.137	698	363	1.061
provincie Oost-Vlaanderen	1.272	1.286	2.558	812	1.025	1.837	343	412	755
provincie Vlaams-Brabant	1.281	1.198	2.479	560	651	1.211	296	289	585
provincie West-Vlaanderen	1.473	1.825	3.298	779	1.369	2.148	307	549	856
stad Antwerpen	4.413	4.111	8.524	2.492	3.392	5.884	963	1.396	2.359
stad Brussel	2.045	65	2.110	1.472	46	1.518	835	18	853
stad Gent	1.604	1.051	2.655	617	865	1.482	216	318	534
Totaal	16.114	12.059	28.173	8.873	9.323	18.196	3.952	3.831	7.783

8.66 Aantal meerderjarige nieuwkomers dat zich op een onthaalbureau heeft aangemeld, een inburgeringscontract heeft getekend en een inburgeringsattest heeft behaald, van 1 april 2004 tot 31 december 2006. Bron: Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

zijn mensen met een eigen, nomadische cultuur die traditioneel in een woonwagen wonen of gewoon hebben. Een exact aantal is niet bekend. Zij kunnen zowel in een woonwagen wonen als in een huis of appartement. In die zin mag de term ‘woonwagenebwoners’ niet strikt geïnterpreteerd worden. Naar schatting leven er in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 8.000 Voyageurs, 1.200 Manoesjen en 800 Roms. Voyageurs stammen af van de autochtone handelaars en ambachtslui van vroeger. De Manoesjen en Roms zijn Zigeuners. De eerste groep is van Indische oorsprong en arriveerde in de 15de eeuw in onze streken. Ze spreken naast het Nederlands hun eigen Manoesj-taal. Ook de Roms zijn afkomstig uit India. Zij zijn sinds het einde van de 19de eeuw in verschillende golven naar West-Europa gekomen, leven sterk nomadisch en spreken hun eigen Romanes met als tweede taal Frans. Rom-zigeuners zijn trouwens te onderscheiden van de Roma. Deze laatste groep spreekt Romanes zoals de Roms maar is eerder recent vanuit Oost-Europa geïmmigreerd waar ze in huizen of appartementen woonden, niet in woonwagens. Hun aantal in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt geraamd op zowat 20.000. Zij worden hier verder niet in rekening gebracht. De meeste woonwagenebwoners die permanent in het

Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen, hebben de Belgische nationaliteit. De woonwagenevolking is opvallend jong. Bijna de helft is jonger dan 19 jaar en slechts 6% is ouder dan 61.

Naar schatting wonen 841 gezinnen daadwerkelijk in een woonwagen of caravan. Op basis van de huidige aantallen wordt tegen 2010 een natuurlijke aangroei met 275 gezinnen verwacht tot 1.116 gezinnen.

Woonwagenebwoners leven in familieverband op **woonwagenterreinen**. Residentiële woonwagenterreinen zijn ingericht voor permanente bewoning. Op dit moment zijn er 439 standplaatsen op 31 residentiële woonwagenterreinen in Vlaanderen en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Slechts de helft van de permanente woonwagenebwoners kan dus terecht op een legaal woonwagenterrein. De andere helft is aangewezen op niet-gereguleerde privé-terreinen die ze huren of kopen. Voor de pakweg 1.000 doortrekkers die Vlaanderen jaarlijks aandoen en voor de zowat 120 in Vlaanderen gedomicilieerde Rom-zigeunergezinnen zijn er momenteel slechts een paar ingerichte doortrekkersterreinen voorhanden, namelijk in Antwerpen, Huizingen en Haren. Daarnaast hebben enkele gemeenten wel een regeling voor de opvang van doortrekkers op pleisterplaatsen.

Publicaties:

- Beleidsnota Binnenlands Bestuur 2004-2009. Downloadbaar via http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/binnenlands_bestuur.pdf
- Beleidsnota Stedenbeleid 2004-2009. Downloadbaar via <http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/stedenbeleid.pdf>
- Beleidsbrief Binnenlands Bestuur Beleidsprioriteiten 2006-2007. Downloadbaar via http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/beleidsbrief_binnenlands_bestuur.pdf
- Beleidsbrief Stedenbeleid Beleidsprioriteiten 2006-2007. Downloadbaar via http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota%27s/beleidsbrief_stedenbeleid.pdf
- BinnenBand, de tweemaandelijks publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur, downloadbaar via <http://www.binnenland.vlaanderen.be/binnenband/index.htm>
- De Gemeente- en Provinciefinanciën 2004. Een tweejaarlijkse publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur (rekeninggegevens tot en met 2002). Downloadbaar op http://www.binnenland.vlaanderen.be/financien/financien_algemeen/rekeningen2002/rapport_rekeningen2002.htm
- D'Haens, L., Van Summeren, C. & Saeys, F., Marokkaanse en Turkse jongeren in Nederland en Vlaanderen gaan digitaal, 2003: <http://www.miramedia.nl/media/files/Migrantenstudiesaanpast.pdf>
- Dynamische analyse van de buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten, 2006
- Eggerickx, T., Bahri, A. & Perrin, N., Internationale migratiebewegingen en allochtone bevolkingsgroepen. Statistische en demografische gegevens, Initiatief Charles Ullens – Belgisch Interuniversitair Consortium over Immigratie en Integratie, 2006
- Hooghe, M. & Reeskens, T., De registratie van niet-EU-kiezers voor de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2006. Een analyse van de gemeentelijke performantieverschillen, Centrum voor Politicologie – K.U.Leuven, 2006: <http://www.kuleuven.be/citizenship>
- Indicatorenbijlage van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2006-2008: http://www.socialsecurity.fgov.be/NL/nieuws_publicaties/publicaties/strat_lissabon/NAPIncl_nl.pdf
- Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, Het Vlaamse beleid naar etnisch-culturele minderheden, Jaarrapport 2004-2005, 2006: <http://www.vlaanderen.be/minderheden>
- Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), Return and Emigration of Asylum Seekers ex Belgium, Statistical Data 2006, 2007: <http://www.belgium.iom.int/reab>
- Jaarbeeld 2005 Administratie Binnenlandse Aangelegenheden. Een jaarlijkse publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur. Biedt niet alleen informatie over de lokale financiën, maar over alle activiteiten van de Administratie, zoals gemeentelijk personeelsbeleid, administratief toezicht, regelgeving, ondersteuning en communicatie. Downloadbaar via <http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/jaarbeeld2005.htm>
- Jacobs, D., Rea, A. & Hanquinet, L., Prestaties van de leerlingen van buitenlandse herkomst in België volgens de PISA-studie: vergelijking tussen de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap, 2007: http://www.kbs-frb.be/code/page.cfm?id_page=153&id=438&lang=NL
- Levecque, K., Lodewyckx, I. & Van den Eeden, S., Gezondheid en gezondheidszorg bij allochtonen in Vlaanderen, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Antwerpen - Hasselt, 2006
- Lokaal. Het tweewekelijks blad van de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG).
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Statistisch Jaarboek van het Vlaams onderwijs (2005-2006)
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Zittenblijvers, schoolse vertraging en slaagcijfers in het Vlaamse onderwijs (2003-2004)
- Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek 03.03, Allochtonen in het hoger onderwijs: factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten, 2007: http://www.ond.vlaanderen.be/OBPWO/projecten/2003/0303_Brochure.pdf
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), International Migration Data 2006: <http://www.oecd.org>
- Perrin, N., Evolutie van het aantal vreemdelingen in België, 2006: <http://www.diversiteit.be>
- Rapport door Christian Vandermotten, Pierre Marissal en Gilles Van Hamme (Institut de Gestion et d'Aménagement du Territoire - Université Libre de Bruxelles), Christian Kesteloot, Katrien Slegers en Lien Vanden Broucke (Instituut voor Sociale en Economische Geografie - K.U.Leuven) en Bertrand Ippersiel, Stanislas

de Bethune en Renaud Naiken (Institut de Conseil et d'Etudes en Développement Durable) in opdracht van de POD Maatschappelijke Integratie (dienst Grootstedenbeleid).

- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming & VIONA Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek 2005, 2005
- SVR-Technisch rapport - Bevolkingsprojecties 2004-2025 voor de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest
- Trimestriële studies Dexia Bank. Geeft zowel rekeningen, balansen als begrotingsgegevens van alle lokale besturen. Downloadbaar via <http://www.dexia.be/NL/Professional/PublicFinance/oursector/Publications/TrimStudy/>
- Vranken, J., De Boyser, K. & Dierckx, D. (red.), Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2006, 2006
- Woonsurvey en Woonschouwing 2005, Departement RWO - Woonbeleid

Websites:

- Agentschap Binnenlands Bestuur: <http://www.binnenland.vlaanderen.be/index.htm>
- Algemene Directie Statistiek: http://statbel.fgov.be/home_nl.asp
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding: <http://www.diversiteit.be>
- Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen: <http://www.belgium.be/cgvs>
- Dienst Vreemdelingenzaken: <http://www.dofi.fgov.be/nl/1024/frame.htm>
- Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (Fedasil): <http://www.fedasil.be>
- Het Portaal Lokale statistieken biedt een groot aantal domeinen gemeentelijke statistieken aan. Een samenwerkingsverband van de Studiedienst van de Vlaamse Regering, de Administratie Binnenlandse Aangelegenheden, de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten en de Vereniging voor Vlaamse Provincies: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm
- Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid - Woonsurvey: <http://www.kenniscentrum-woonbeleid.be>
- Kind en Gezin: www.kindengezin.be
- Lokale verkiezingen 2006: <http://binnenland.vlaanderen.be/verkiezingen/verkiezingen2006/>
- POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie: http://www.mi-is.be/themes/egov/stats/index_nl.htm
- Statistieken van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (O&V): <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken>
- Stedenbeleid: <http://www.thuisindestad.be>
- Steunpunt Werk en Sociale Economie: <http://www.steunpuntwse.be>
- Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen: <http://www.vbvcpr.fgov.be/index.asp>
- Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG): <http://www.vvsg.be/index.shtml>
- Vereniging van de Vlaamse Provincies (VVP): http://www.vlaamseprovincies.be/html/main_set.asp
- Vlaams Minderhedencentrum: <http://www.vmc.be>
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): <http://www.vdab.be>
- Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Gezondheidsenquête: www.iph.fgov.be/epidemiology/epinl/index4.htm

- **Aanvullende belastingen** Bij aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid (Vlaamse Gemeenschap of federale overheid), die ook de inning op zich neemt. De gemeente beslist echter over het belastingtarief.
  - **Eigen gemeentebelastingen** Belastingen die autonoom vastgesteld en geïnd worden door de gemeente.
  - **Non-profitsector** Omvat naast de openbare sector ook onderwijs en private gesubsidieerde sectoren zoals gezondheid, welzijn en de socioculturele sector.
  - **Overdrachten (ontvangsten)** Bestaan uit belastingontvangsten en ontvangsten uit algemene (fondsen) en specifieke subsidies.
  - **Overdrachten (uitgaven)** Bedragen die vanuit de gemeente naar derden gaan zonder directe tegenprestatie, zoals subsidies aan verenigingen, dotaties aan het OCMW, aan de politiezone, allerhande premies aan gezinnen...
  - **Personeelsuitgaven** Deze uitgaven omvatten onder andere de bezoldigingen, de pensioenlasten, de werkgeversbijdragen, de verplaatsingskosten van en naar werk van het gemeentepersoneel.
  - **Prestatieontvangsten** Vrijwillige ontvangsten van gemeenten in ruil voor geleverde prestaties.
  - **Schuld** Leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan één jaar + aflossingen van leningen.
  - **Schuldontvangsten** Inkomsten uit het financiële vermogen van gemeenten, zoals de dividenden als aandeelhouder in intercommunales en interesten uit leningen.
  - **Schulduitgaven** Omvat vooral de met de gemeenteschulden rechtstreeks verbonden uitgaven, namelijk de interesten en aflossingen.
  - **Thesaurie** Vastrentende effecten, beleggingen op ten hoogste één jaar en liquide middelen.
  - **Werkingskosten** Deze groep omvat voornamelijk de aankoop van niet-duurzame goederen en diensten.
  - **Werkzaamheidsgraad** Aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).
  - **(ILO-)Werkloosheidsgraad** Aandeel werklozen in de beroepsbevolking (werkenden en werklozen).
  - **Armoederisicopercentage** Percentage personen dat beschikt over een inkomen onder de armoededrempel (=60% van het netto beschikbare mediaaninkomen).
  - **Nieuwkomers** Vreemdelingen die zich recentelijk en voor langere duur in Vlaanderen komen vestigen. Meer bepaald gaat het om alle vreemdelingen die maximaal 1 jaar en voor het eerst ingeschreven zijn in het Rijksregister in een gemeente in het Vlaamse Gewest als volgmigrant, ontvankelijk verklaarde asielzoeker, geregulariseerde vreemdeling, slachtoffer van mensenhandel, arbeidsmigrant of onderdaan van de Europese Economische Ruimte.
  - **Vreemdelingen** Personen met een andere nationaliteit dan de Belgische.
-

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

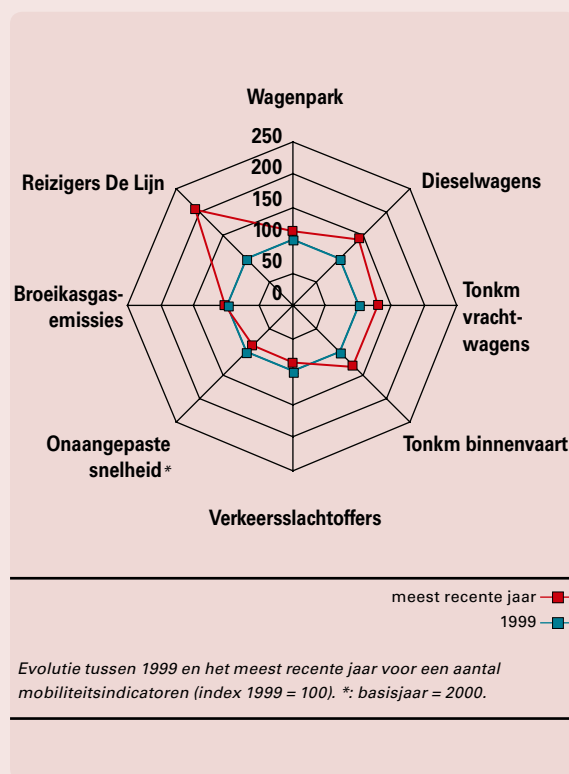
Het Mobiliteitsplan Vlaanderen vormt het uitgangspunt voor het Vlaamse mobiliteitsbeleid. Dit plan formuleert vijf strategische doelstellingen: de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten vrijwaren, iedereen de mogelijkheid bieden zich te verplaatsen, de verkeersonveiligheid terugdringen, de verkeersleefbaarheid verbeteren en de schade aan milieu en natuur terugdringen. Ongetwijfeld is er nog een lange weg te gaan om de doelstellingen volledig te realiseren maar er worden heel wat stappen in de goede richting gezet.

Het wagenpark blijft ook de jongste jaren toenemen. De verdieselijking van het personenwagenpark zet zich verder. Het vrachtverkeer explodeerde: tussen 1999 en 2006 namen de afgelegde tonkilometers toe met ruim 30%. Om de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten te waarborgen, moeten alternatieve vervoermiddelen een groter aandeel voor zich winnen. De promotie van de binnenvaart werpt duidelijk zijn vruchten af. Tussen 1999 en 2006 is het aantal tonkilometers afgelegd door de binnenvaart gestegen met 30%. Door de verdere uitwerking van de basismobiliteit en de voordeelige netabonnementen zag De Lijn haar cliënteel verder toenemen.

9 hoofdstuk

Tussen 1999 en 2006 is het aantal reizigers meer dan verdubbeld.

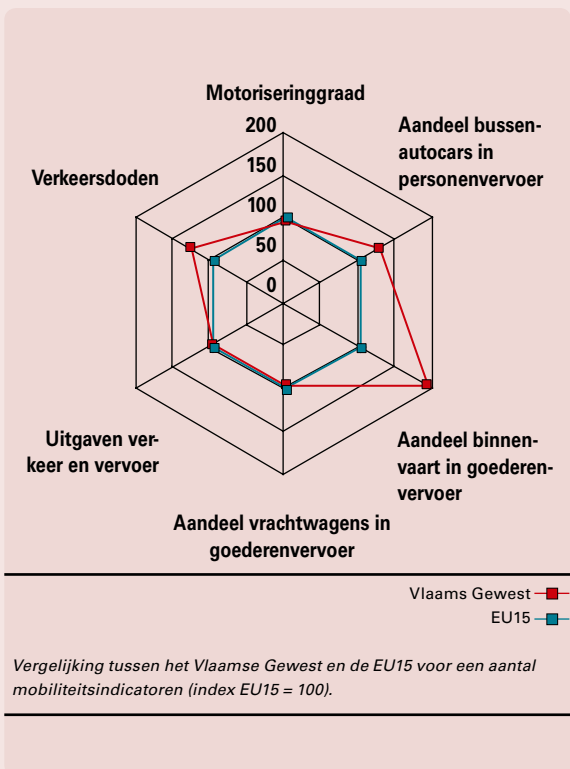
Ook met betrekking tot verkeersveiligheid wordt vooruitgang geboekt. Tussen 1999 en 2005 nam het aantal verkeersslachtoffers af met 12,5%. De

voorbij twintig jaar vielen nooit minder verkeersdoden dan in 2005. De subjectieve beleving van verkeersveiligheid verbetert eveneens. Onaangepaste snelheid mag dan wel het belangrijkste verkeersgerelateerde probleem blijven voor de Vlaming, toch zijn er in 2006 al heel wat minder Vlamingen die dit als een probleem ervaren dan in 2000. De milieudoel-

stelling vormt nog een grote uitdaging: ondanks de groeiende vraag naar mobiliteit moeten de milieueffecten beperkt worden. De broeikasgasemissies van het personenvervoer over de weg zijn gestabiliseerd sinds 1999 en zijn daardoor relatief ontkoppeld van de transportstroom.

Wanneer Vlaanderen wordt vergeleken met de EU15 zijn er een aantal gelijkenissen te vinden maar ook een aantal opmerkelijke verschillen. De motoriseringgraad ligt in Vlaanderen onder het gemiddelde voor de EU15. Het busvervoer presteert goed in Vlaanderen. In tegenstelling tot de Europese Unie in haar geheel winnen bussen, autocars en treinen sinds het einde van de jaren negentig opnieuw marktaandeel in het personenvervoer. Wat betreft het aandeel vrachtwagens in het goederenvervoer blijft Vlaanderen onder het gemiddelde voor de EU15. De evoluties in het goederenvervoer volgen de Europese trends niet. Sinds 1995 daalde in Vlaanderen het aandeel van het wegvervoer terwijl het aandeel van binnenvaart en goederenvervoer per spoor steeg. De EU15 vertoonde een omgekeerde trend. Vlaanderen blijft onder het gemiddelde van de EU15 inzake de gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer. Vlamingen spenderen relatief veel aan de aankoop van voertuigen maar nergens liggen de uitgaven voor vervoerdiensten lager. Vlaanderen blijft in vergelijking met andere Europese lidstaten slecht scoren op het vlak van verkeersveiligheid. Toch is het Vlaamse Gewest op weg om zijn achterstand in te halen.

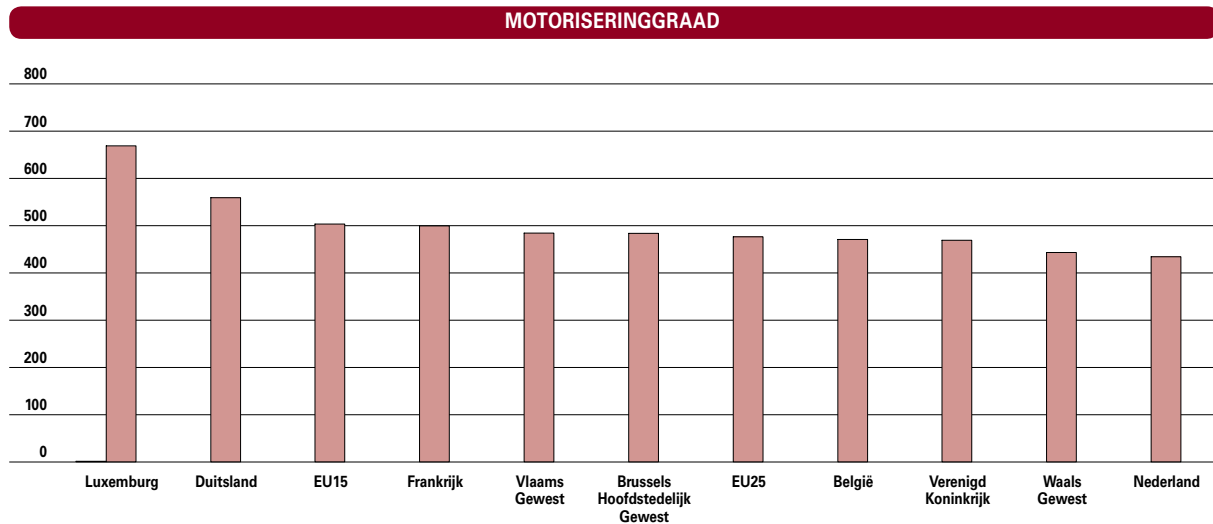
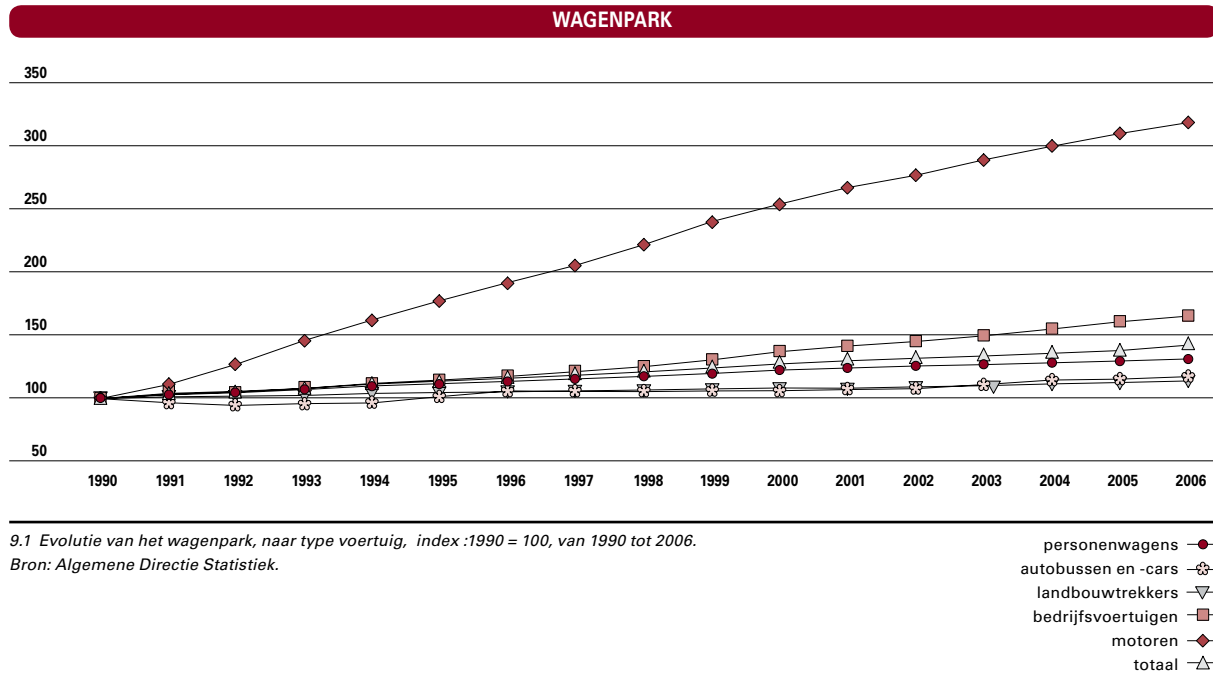

9.1 Kerncijfers

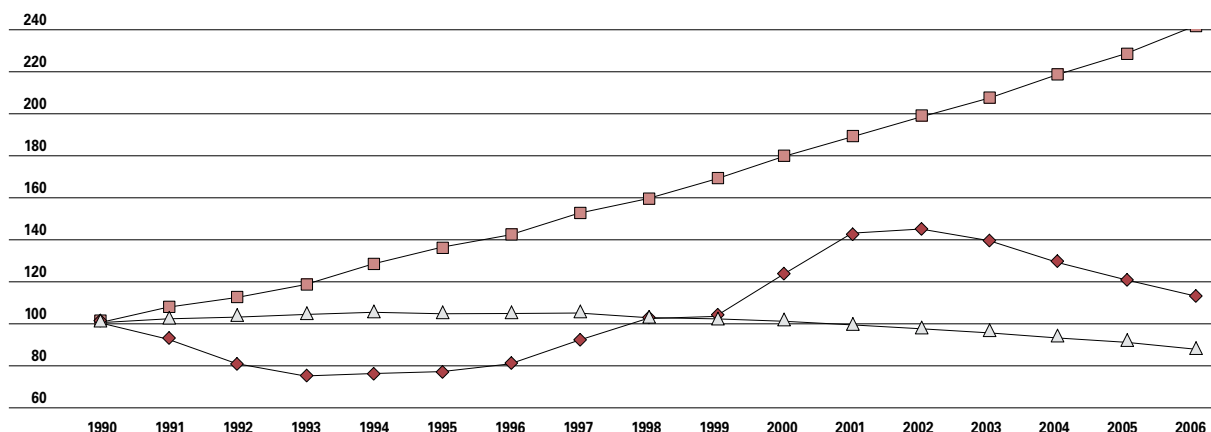
In dit inleidend gedeelte geven we een overzicht van de transportinfrastructuur, de vervoermiddelen en de verschillende vervoersprestaties.

Wegverkeer

Het Vlaamse **autosnelwegennetwerk** is na het Brusselse en het Nederlandse het dichtste van

PERSONENWAGENS NAAR BRANDSTOF

9.3 Evolutie van het aantal personenwagens, naar brandstoftype, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek.

benzine
 diesel
 LPG

de Europese Unie, met ruime voorsprong op de overige lidstaten.

In 2006 waren er bijna 3,7 miljoen motorvoertuigen ingeschreven. De grote meerderheid daarvan, meer dan 2,9 miljoen, bestaat uit **personenwagens**. Ten opzichte van 1990 betekent dit een stijging met 31%. In 2005 waren er 484 personenwagens per 1.000 inwoners, boven het Europese gemiddelde van 476. Een Vlaams huishouden telde in 2006 gemiddeld 1,2 personenwagens.

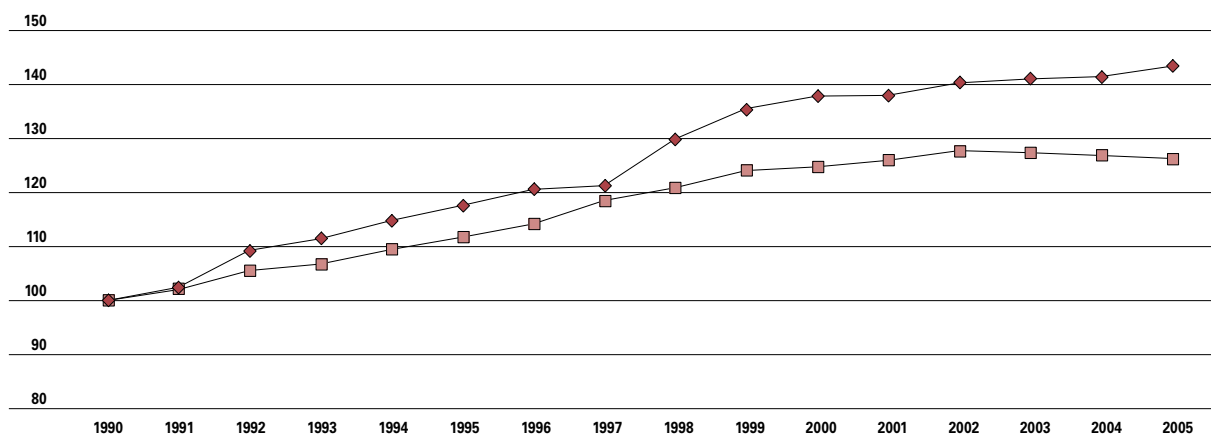
Het aantal **motoren** (zonder bromfietsen) verdriedvoudigde sinds 1990. Het **bedrijfsvoertuigenpark** groeide aan tot ruim een half miljoen. Het aantal

vrachtwagens verdubbelde ongeveer. Na een daling in 2001 stijgt het aantal landbouwtrekkers opnieuw.

In 2006 rijden voor het tweede jaar op rij meer dan de helft van de personenwagens op diesel. Daarmee heeft Vlaanderen binnen de Europese Unie het hoogste aandeel **dieselwagens** in de vloot aan personenwagens. Naast België zijn Oostenrijk en Frankrijk de enige EU-landen waar het aandeel de 40% overschrijdt.

De fiscale steun voor een LPG-installatie leidde in 2001 tot een sterke groei, maar sinds 2003 daalt het aantal LPG-wagens. Elektrische personenwagens blijven een zeldzaamheid met 6 stuks.

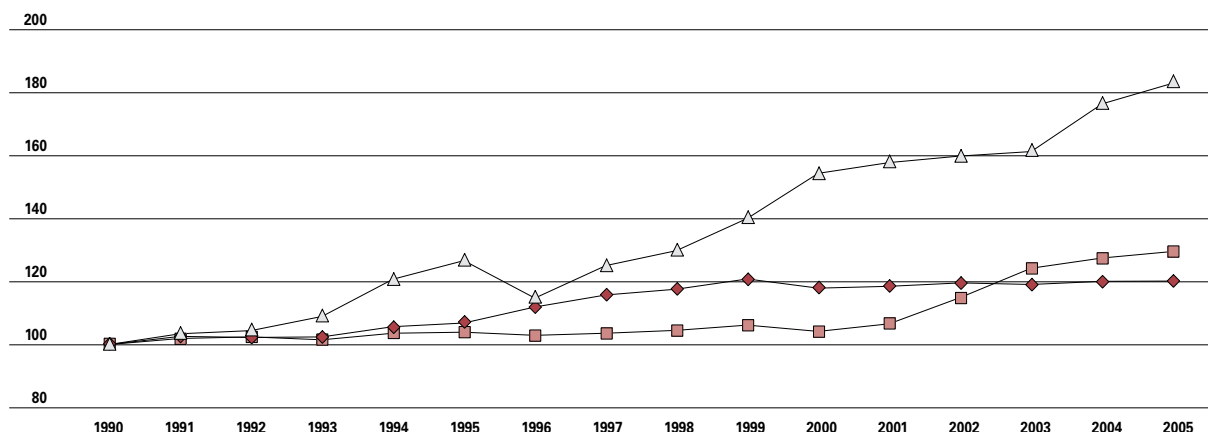
WEGVERKEER

9.4 Evolutie van het wegverkeer, naar type weg, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2005. Bron: MOW.

gewestwegen
 autosnelwegen

PERSONEN- EN TONKILOMETERS

9.5 Evolutie van het aantal personenkm, afgelegd met personenwagens en motoren (zonder bromfietsen), afgelegd met autocars en bussen, en van het aantal tonkm, afgelegd met vrachtwagens, telkens ongeacht het land van registratie, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2005. Bron: FOD MV, bewerking SVR.

pkm personenwagens en motoren —◆—
 pkm autocars en -bussen —■—
 tkm vrachtwagens —△—

Het **wegverkeer** op de gewestwegen nam in 2005 voor het derde jaar op rij af. Toch is het wegverkeer op de gewestwegen in vergelijking met 1990 nog altijd 26% hoger. Op de autosnelwegen werd in 2005 wel nog een kleine groei van 1,4% opgetekend, wat de toename sinds 1990 op 43% brengt.

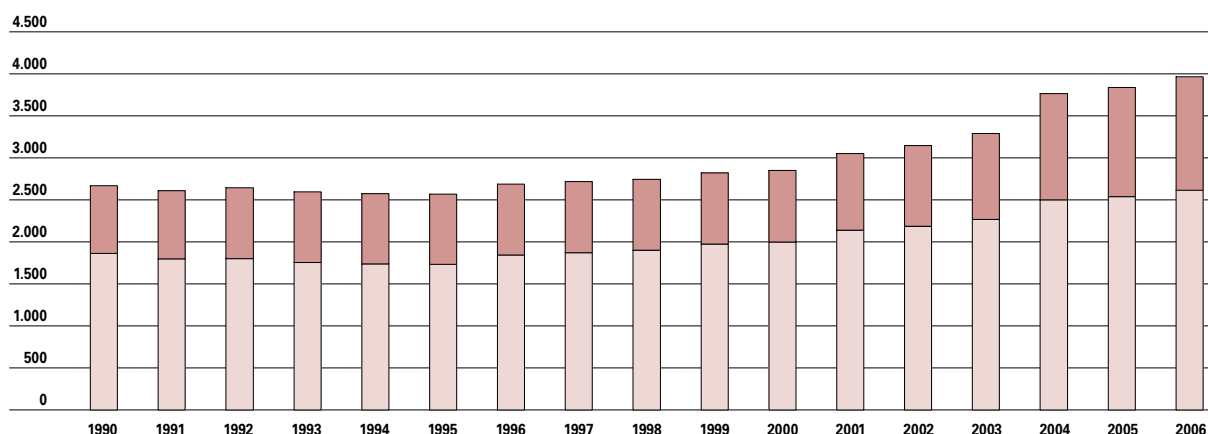
Het aantal **personenkilometer** met personenwagens en motoren is tussen 1990 en 2005 met 20% gestegen. Het collectief vervoer over de weg, dus met autocars en bussen, groeide tussen 1990 en 2005 met 30%. Het vrachtverkeer explodeerde: sinds 1990 steeg het aantal **tonkilometer** met maar liefst 83%.

De Lijn

In 2006 bereikte De Lijn een nieuw record van 463 miljoen **reizigersritten**, een toename met 3%. Deze groei is vooral te danken aan het succes van de voordelige netabonnements. Daarnaast zorgde de uitwerking van de basismobiliteit en het netmanagement voor nieuwe lijnen, nieuwe haltes en hogere frequenties. Niet inbegrepen in deze cijfers is het leerlingenvervoer, in 2005 goed voor 11 miljoen passagiers.

Sinds 1995 stijgt ook het aantal afgelegde kilometers. In 2006 werd 203 miljoen **voertuigkilometer** afgelegd door De Lijn. De exploitanten namen daarvan 45% voor hun rekening.

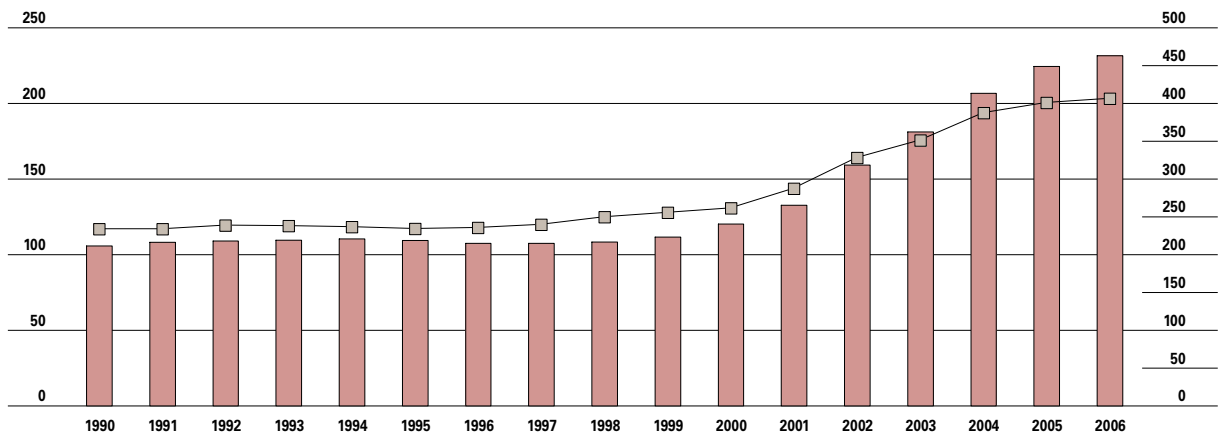
VOERTUIGEN DE LIJN

9.6 Evolutie voertuigenpark De Lijn, naar type beheerder, van 1990 tot 2006. Bron: VVM De Lijn.

exploitanten —■—
 eigen beheer —■—

RITTEN EN KM DE LIJN

9.7 Evolutie van het aantal reizigersritten en het aantal voertuigkilometer van De Lijn, x 1 miljoen, van 1990 tot 2006. Bron: VVM De Lijn.

aantal reizigers
aantal voertuigkilometer

Deze evolutie weerspiegelt zich ook in het **voertuigenpark**. Tussen 1990 en 1995 verminderde de technische reserve door de fusie van NMVB, MIVA en MIVG. Sinds 1996 groeit het opnieuw aan. Eind 2006 waren er 2.234 autobussen, 20 trolleybussen en 360 trams. Daarnaast organiseert De Lijn nog busvervoer via onafhankelijke exploitanten die met 1.348 voertuigen iets meer dan een derde van het totale voertuigenpark voor hun rekening nemen.

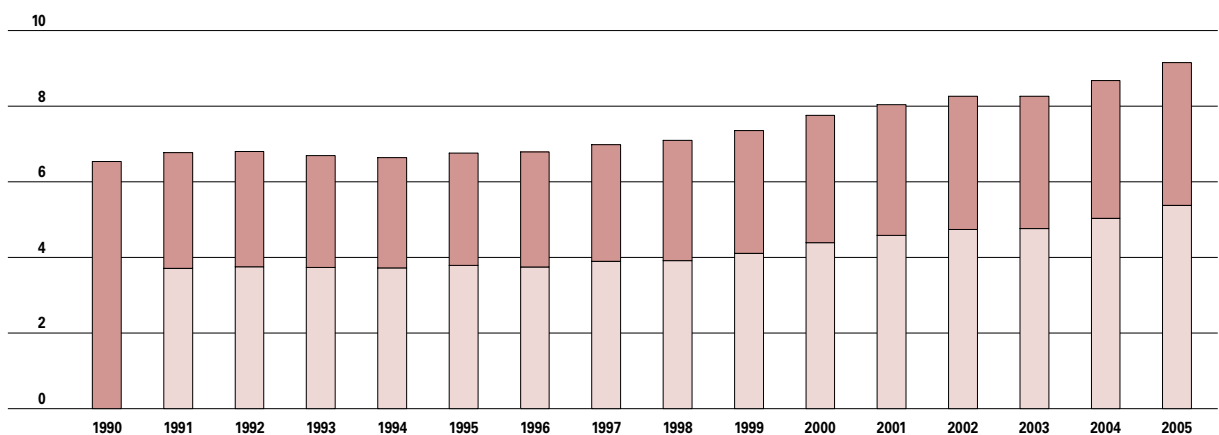
Treinverkeer

Het Vlaamse **spoorwegennetwerk** is het dichtste van de Europese Unie, enkel Tsjechië komt in de buurt.

De NMBS boekte in 2005 voor het negende opeenvolgende jaar een groei van het aantal **reizigersritten**. In totaal maakten 187 miljoen reizigers gebruik van de NMBS, in binnen- en buitenland. Dit is veruit het hoogste aantal sinds het begin van de jaren tachtig. Binnen België werd in 2005 173 miljoen keer de trein genomen, een stijging van 36% in vergelijking met 1990.

Ook het aantal afgelegde **personenkilometers** blijft stijgen. In 2005 werden in Vlaanderen 5,4 miljard personenkilometer afgelegd, een nieuw record. Daarnaast rijden er voor internationale trajecten ook buitenlandse treinstellen op Belgisch grondgebied, net zoals de NMBS in het buitenland trajecten vanuit België tot de eindbestemming integraal

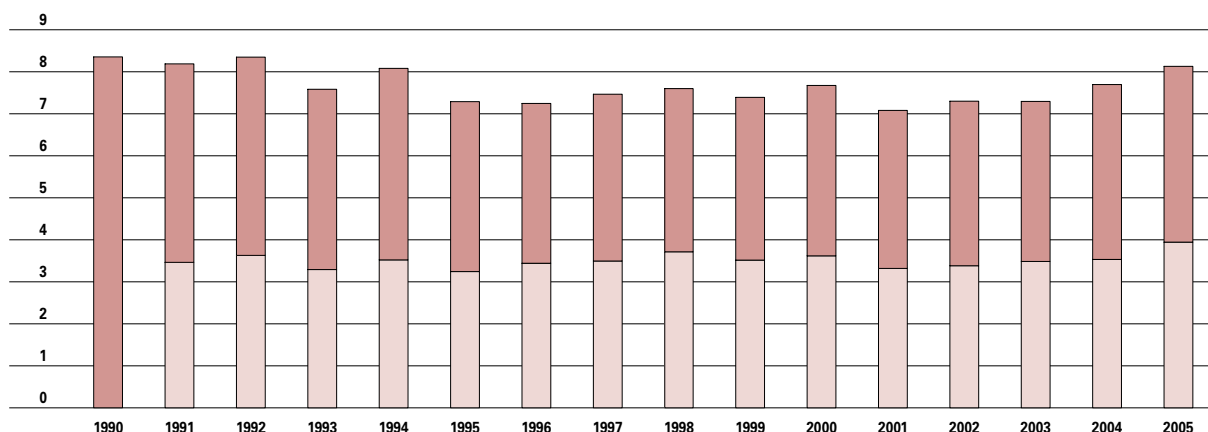
NMBS PERSONENKM

9.8 Evolutie van het aantal personenkm van de NMBS, Vlaams Gewest en België, x 1 miljard, van 1990 tot 2005. Geen afzonderlijke Vlaamse cijfers beschikbaar voor 1990. Bron: NMBS.

rest van België
Vlaams Gewest

NMBS TONKM

9.9 Evolutie van het aantal tonkm van de NMBS, Vlaams Gewest en België, van 1990 tot 2005, x 1 miljard. Geen afzonderlijke Vlaamse cijfers beschikbaar voor 1990. Bron: NMBS.

rest van België
Vlaams Gewest

uitvoert.

In 2005 waren er 278.400 beschikbare **zitplaatsen** op NMBS-treinen voor het klassieke (binnenlandse en internationale) treinverkeer. Dit is het laagste peil sinds 1991. Volgens de NMBS is dit vooral te wijten aan de buitendienststelling van oud, weinig of niet gebruikt materieel. Toch blijft deze evolutie opvallend, zeker in combinatie met de sterke toename van het reizigersverkeer. Op de HST-stellen (Thalys en Eurostar) waren 5.815 zitplaatsen.

2005 was voor het **goederenvervoer** per spoor een goed jaar. Er werd in België 61 miljoen **ton** vervoerd, het hoogste cijfer sinds 1994. Het aantal **tonkilometer** afgelegd in het Vlaamse Gewest bereikte met 3,9 miljard zelfs zijn hoogste peil sinds 1991. In de rest van België stagneerde het goederenvervoer. Sinds de gedeeltelijke vrijmaking van het spoorverkeer zijn er voor het goederenvervoer ook enkele kleinere private operatoren op Belgisch grondgebied actief. Hierover is op dit moment nog geen cijfermateriaal beschikbaar.

Binnenvaart

Het Vlaamse **binnenwaterennetwerk** is na het vlakke en waterrijke Nederland het dichtste van de Europese Unie.

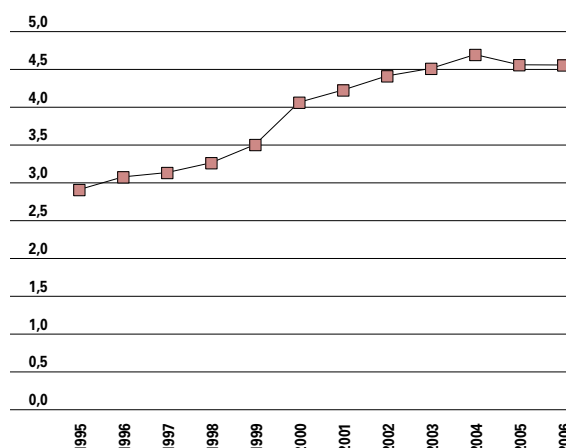
De binnenvaart kende het voorbije decennium een sterke groei. De promotie van de binnenvaart en de publiekprivate samenwerking rond onder meer de aanleg van kaaimuren lijkt vruchten af te werpen. Tussen 1995 en 2004 is het aantal **tonkilometers** met 62% toegenomen. In 2005 trad voor het eerst sinds lang een daling op, met 3%. Een deel van de trafiek viel weg door de afbouw van de staalnijver-

heid in het Luikse. In 2006 werd een status-quo opgetekend.

Het aantal ton dat langs de waterwegen werd gelost en geladen steeg wel, met respectievelijk 7% en 4% ten opzichte van het jaar voordien. Ook in de Vlaamse havens blijft het binnenvaartvervoer in 2006 stijgen: met 4% tot een overslag van 105 miljoen ton. De binnenvaart kent een toenemende **containerisatie**: sinds 1997 verachtvoudigde de containertrafiek. In 2006 werd een groei van 2% opgetekend.

Sinds 1995 namen alle types **binnenschepen** in aantal af. Doordat de schepen groter werden, nam de totale capaciteit van de binnenvaartvloot in België sindsdien wel met 16% toe.

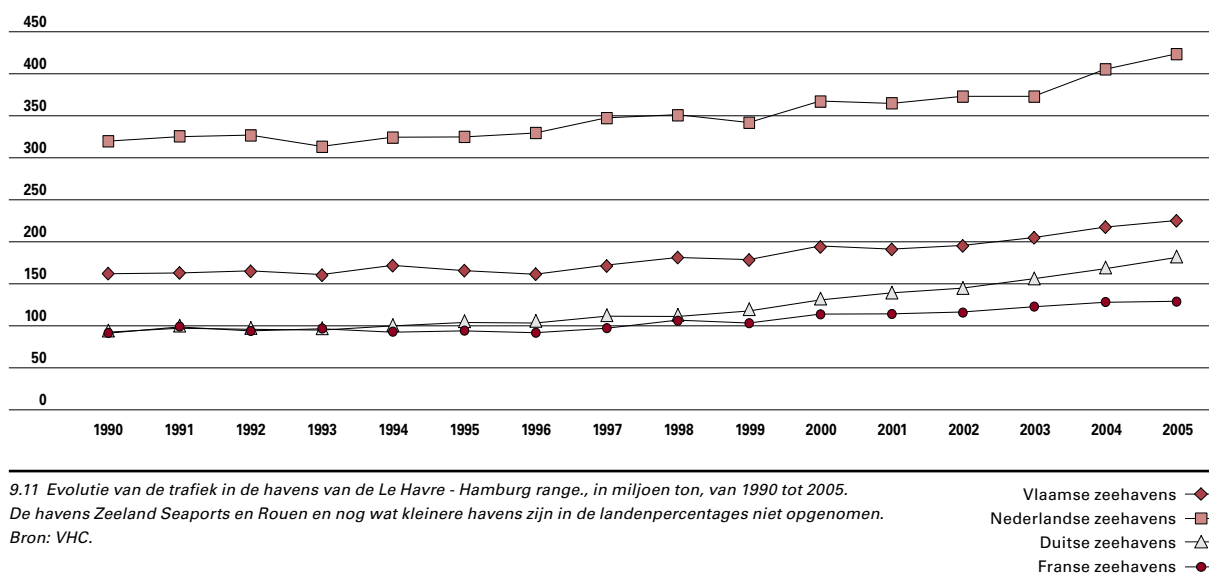
BINNENVAART TONKM

9.10 Evolutie van de goederentrafiek in de binnenvaart, in tonkm, van 1995 tot 2006. Bron: PBV.

HAVENTRAFIK LE HAVRE - HAMBURG

Zeevaart

1. Le Havre - Hamburg range

De Le Havre - Hamburg range omvat de belangrijkste zeehavens tussen deze twee steden. Hierbinnen vallen Antwerpen, Gent, Zeebrugge, Oostende, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, Bremen, Duinkerke en Le Havre. Deze havens realiseerden in 2005 een overslag van 956 miljoen ton, een groei van 5%. In de Vlaamse havens lag de toename net als in 2004 iets lager, waardoor hun aandeel in de range lichtjes daalde tot 24%. In het begin van de jaren tachtig bedroeg het aandeel van de Vlaamse havens slechts 19%. Naast de Vlaamse havens konden sinds 1980 alleen de Duitse hun marktaandeel versterken.

2. Vlaamse zeehavens

Het aantal **passagiers** in de Vlaamse zeehavens nam in 2006 met 3% af tot 0,9 miljoen. Ter vergelijking: in 1980 waren er nog ruim 5 miljoen passagiers. De **goederentrafiek** daarentegen bereikte in 2006 een historisch record van bijna 239 miljoen verscheepte ton, een toename van 6%. Zeebrugge en vooral Gent groeiden sterk, Antwerpen redelijk en Oostende matig. De binnenvaarttrafiek binnen de zeehavens steeg sinds 1998 met 32%. In de kusthavens Oostende en Zeebrugge is de binnenvaart minimaal. De Vlaamse havens zijn ook belangrijke economische spelers. Samen waren ze in 2004 goed voor een directe toegevoegde waarde van 12,8 miljard euro, 105.488 directe banen en 2,6 miljard euro

directe investeringen. Daarmee bereiken zowel de toegevoegde waarde als de investeringen een nieuw hoogtepunt. De werkgelegenheid steeg licht met 0,5%. Daarnaast staan de Vlaamse havens ook nog in voor een indirecte toegevoegde waarde van 12,1 miljard euro en een indirecte werkgelegenheid van 136.740 voltijdse equivalenten.

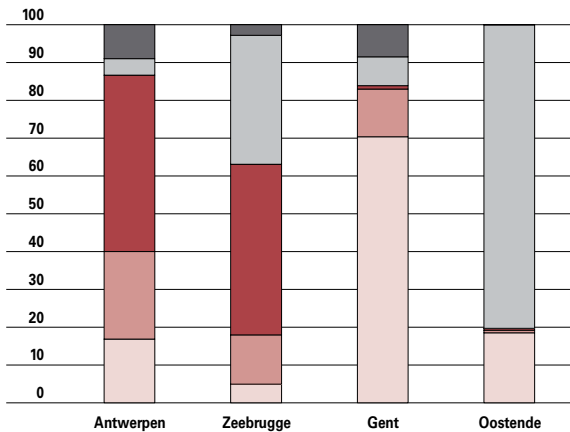
In 2005 investeerde het Vlaamse Gewest 325 miljoen euro in de vier zeehavens en hun maritieme toegankelijkheid.

ANTWERPEN

In 2005 was Antwerpen de Europese nummer twee voor goederentrafiek, na de afgescheiden koploper Rotterdam. Antwerpen beheerst 70% van de Vlaamse markt, met een marktaandeel van 17% in de Le Havre - Hamburg range. Voor het containerverkeer komt Antwerpen wereldwijd op de elfde plaats. In Europa behandelen alleen Rotterdam en Hamburg meer containers.

De goederen die in de haven van Antwerpen aankomen, zijn voor 37% uit Europa afkomstig. Daarna volgen Azië, Afrika en Noord- en Zuid-Amerika. Een derde van de goederen die de Antwerpse haven per zeeschip verlaten, varen naar Azië. Daarna volgen Europa, Noord-Amerika en Afrika. In 2006 realiseerde Antwerpen een goederenoverslag van ruim 167 miljoen ton, een stijging met 7% en een nieuw record. Het containerverkeer vormt het grootste pakket binnen het Antwerpse goederenverkeer en steeg in 2006 met 8% tot 81 miljoen ton. Verdere groei blijft mogelijk, want het nieuwe Deurganckdok biedt voldoende capaciteit om de

GOEDERENTRAFIK NAAR SOORT

9.12 Goederentrafiek in de zeehavens, naar soort, in %, 2006 Bron: VHC.

conventioneel stukgoed
roll-on-roll-off
containers
vloeibaar massagoed
droog massagoed

overslag van de containers te verdubbelen. Ook de vloeibare massagoederen, het niet-gecontaineriseerd stukgoed, het roloverkeer en het aantal behandelde auto's namen toe. Enkel het droge massagoed verloor wat terrein.

Het aantal zeeschepen dat in Antwerpen voor anker ging, stijgt sinds lange tijd opnieuw. Groei in de overslag wordt dus niet langer enkel veroorzaakt door de steeds toenemende tonnenmaat van de schepen.

Ook de binnenvaart van en naar de Antwerpse

haven is in 2006 gestegen, met 2% tot 86 miljoen ton.

De **toegevoegde waarde** van Antwerpen nam in 2004 toe met 13% tot 8,3 miljard euro. Dat is goed voor een aandeel van 65% binnen het Vlaamse havenlandschap. De **investeringen** groeiden met 12% toe tot 2 miljard euro. De **werkgelegenheid** steeg met 0,5% tot 62.658 voltijdse equivalenten.

ZEEBRUGGE

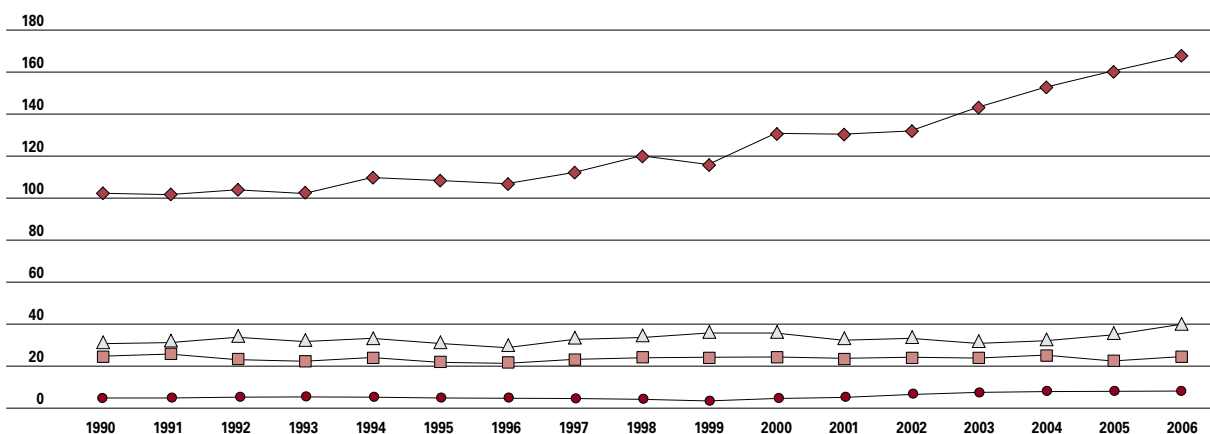
Zeebrugge richt zich vooral op Europese trafiek. Het is de belangrijkste Europese haven voor het rollend vrachtverkeer en het transport van nieuwe personenwagens. Voor Zeebrugge zelf maakt niettemin het containerverkeer het grootste deel van de trafiek uit.

Zeebrugge realiseerde in 2006 een overslag van 40 miljoen ton, een forse stijging met 14% ten opzichte van het jaar voordien en een nieuw havenrecord. Het totale containervolume groeide met 15% tot bijna 18 miljoen ton. Zeebrugge verstevigde zijn positie van marktleider in het roloverkeer (een groei van 4% tot ongeveer 12,2 miljoen ton) en in het segment van het transport van nieuwe personenwagens (een nieuw record van ruim 1,9 miljoen stuks). Ook de vloeibare en vaste bulk konden sterke groeicijfers optekenen.

Zeebrugge neemt 17% van de verscheepte tonnage in de Vlaamse havens voor zijn rekening. Ondanks een daling van het aantal **passagiers** met 7% tot 654.329 personen is Zeebrugge voor het vijfde jaar op rij de grootste Vlaamse passagiershaven.

Zeebrugge heeft een kleiner aandeel in toegevoegde

GOEDERENTRAFIK

9.13 Evolutie van de goederentrafiek in de zeehavens, in miljoen ton, van 1990 tot 2006. Bron: VHC.

Antwerpen —◆—
Zeebrugge —△—
Gent —■—
Oostende —●—

LUCHTVERVOER EUROPA

LUCHTHAVENS	2001	2005	LUCHTHAVENS	2001	2005
Londen Heathrow	60,4	67,7	Frankfurt Rhein/Main	1.652	2.014
Parijs Ch. de Gaulle	47,9	53,4	Amsterdam	1.183	1.496
Frankfurt Rhein-Main	48,2	51,8	Londen Heathrow	1.264	1.389
Amsterdam Schiphol	39,3	44,1	Parijs Ch. de Gaulle	1.592	1.218
Madrid Barajas	33,9	41,7	Zaventem	584	703
Londen Gatwick	31,1	32,7	Keulen/Bonn	466	674
Munchen	23,4	28,5	Luxemburg	510	625
Rome Fiumicino	24,3	27,8	Milaan Malpensa	289	386
Barcelona	20,5	27,0	Madrid	298	341
Parijs Orly	23,0	24,9	Luik	273	330
Manchester	19,1	22,1	East Midlands	209	292
Londen Stansted	13,7	22,0	Londen Stansted	183	255
Palma de Mallorca	19,1	21,2	Londen Gatwick	295	232
Kopenhagen Kastrup	18,0	19,8	Munchen	170	231
Milaan Malpensa	18,5	19,5	Wenen Schwechat	111	206
Dublin	14,1	18,3	Rome Fiumicino	152	170
Stockholm Arlanda	18,3	17,2	Manchester	113	150
Zaventem	19,7	16,2	Milaan Bergamo	95	135
Wenen	5,9	15,8	Oostende	89	108
Dusseldorf	15,3	15,4	Helsinki	70	108

9.14 Evolutie van de trafiek in de twintig belangrijkste luchthavens van Europa (EU25), aantal vervoerde passagiers, x 1 miljoen, en vervoerde vracht, x 1.000 ton, in 2001 en 2005. Bron: EC DG TREN.

waarde, werkgelegenheid en investeringen dan de trafiekcijfers zouden laten vermoeden. De haven was in 2004 goed voor 9.967 voltijdse equivalenten, een daling met 2%. Het **investeringsbedrag** daalde eveneens lichtjes, maar de **toegevoegde waarde** steeg met 5% tot 721 miljoen euro.

GENT

Gent zorgt voor 10% van de Vlaamse tonoverslag. Vier vijfde van de verschepte tonnage bestaat uit aanvoer. Die aanvoer komt uit de hele wereld, met Zuid-Amerika en Europa als voornaamste herkomstgebieden. De afvoer gaat voor ruim 80% naar Europa. Droge massagoederen, vooral van en naar het staalbedrijf Sidmar, maken 70% uit van de maritieme trafiek.

Door de jaren heen bleef de goederentrafiek redelijk stabiel rond 24 miljoen **ton**. In 2006 realiseerde Gent na de terugval van 2005 een groei van 9%. Alle goederencategorieën deelden in de winst, met uitzondering van de vloeibare bulk.

Ook de binnenvaart nam opnieuw toe, met 11% tot 18 miljoen ton.

Zeker in verhouding tot haar trafiek creëert de Gentse haven een belangrijke **toegevoegde waarde**,

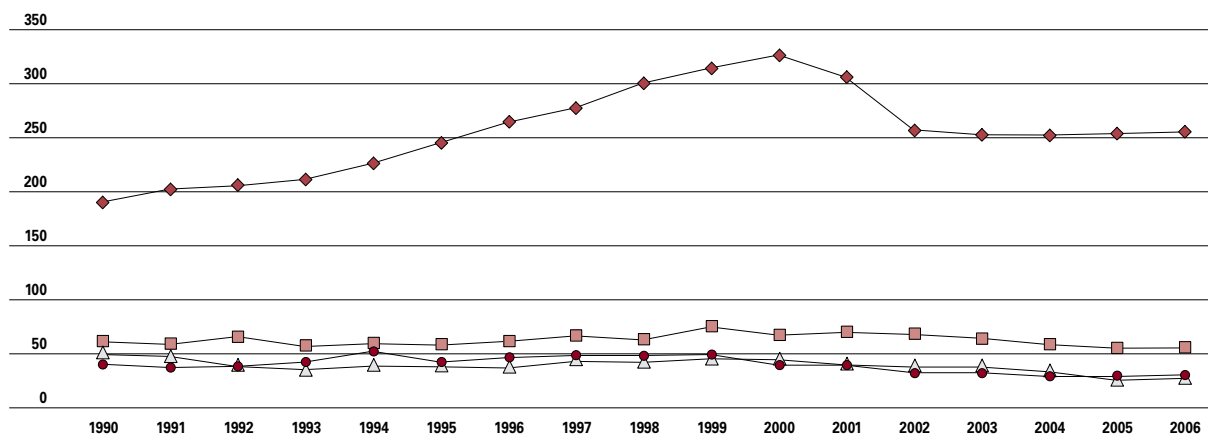
die in 2004 goed was voor 3,4 miljard euro, een stijging met maar liefst 19%. De **werkgelegenheid** steeg met 2% tot 28.425 voltijdse equivalenten. De investeringen halveerden wel.

OOSTENDE

Oostende is de kleinste van de vier Vlaamse zeehavens, met een marktaandeel van 3%. In 2006 maakte het roloverkeer vier vijfde van de maritieme aan- en afvoer uit. Haast de volledige trafiek is binnen-Europees, vooral van en naar Groot-Brittannië.

Dankzij een stijging met 2% tot 7,8 miljoen **ton** heeft Oostende in 2006 een nieuw recordjaar achter de rug. De motor achter die cijfers blijft het rollend vrachtverkeer. Voor het eerst worden ook nieuwe wagens verscheept: 22.826 stuks in 2006. De general cargo tekende een winst van 5% op, terwijl de al beperkte containertrafiek bijna halveerde. Sinds 22 juli 2004 vervoert Transeuropa Ferries ook **passagiers** met personenwagens op zijn schepen naar Ramsgate. Dit laat zich voelen in de passagierstrafiek: na het historisch dieptepunt in 2003 steeg het aantal passagiers voor het derde jaar op rij, nu met 8% tot 231.364 personen.

VLIEGBEWEGINGEN

9.15 Evolutie van de bewegingen op de luchthavens, x 1.000, van 1990 tot 2006. Bron: luchthavenautoriteiten.

Zaventem —◆—
 Deurne —■—
 Oostende —△—
 Wevelgem —●—

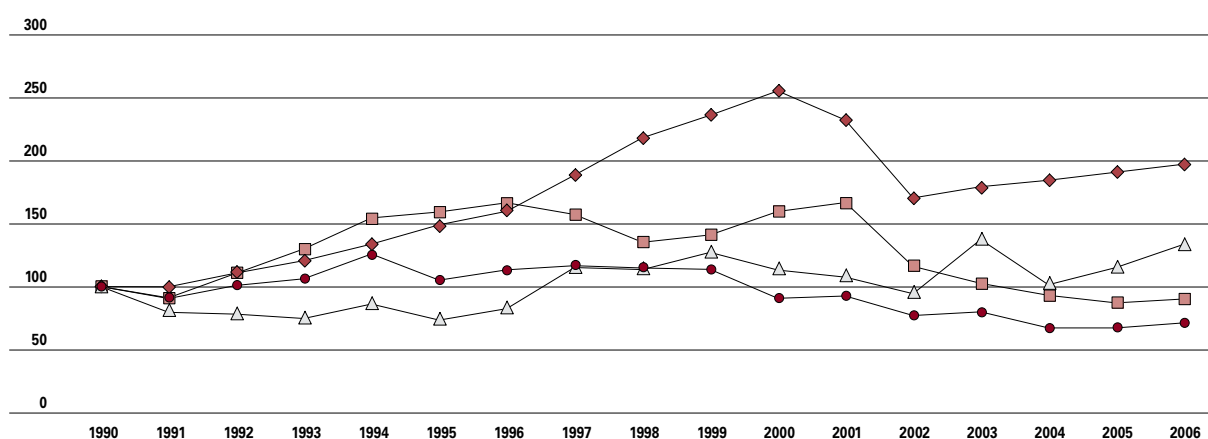
Luchtvaart

1. Europese luchthavens

De luchtvaart kende in 2001 en 2002 moeilijke tijden. De economische crisis, de aanslagen van 11 september 2001, de SARS-epidemie... lieten hun sporen na. In beide jaren ging de passagiersluchtvaart in de EU25 licht achteruit. Sinds 2003 groeit het aantal passagiers opnieuw, in 2005 zelfs met 9% tot meer dan 700 miljoen. De vier luchthavens in het Vlaamse Gewest konden een geringere passagiersgroei van 3% optekenen. De passagiersgroei heeft vooral te maken met de verdere uitbouw van SN Brussels Airlines na het faillissement van Sabena in 2001.

In de vrachtluchtvaart zien we min of meer hetzelfde fenomeen: een scherpe daling in 2001, een lichte stijging in 2002 en een herneming vanaf 2003. In 2005 realiseerden de Europese vrachtluchthavens een groei van 4% tot bijna 11 miljoen ton. De drie Vlaamse luchthavens met vrachtvervoer haalden zelfs een toename van 7%.

LUCHTHAVENS PASSAGIERS

9.16 Evolutie van het aantal passagiers op de luchthavens, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2006. Bron: luchthavenautoriteiten.

Zaventem —◆—
 Deurne —■—
 Oostende —△—
 Wevelgem —●—

2. Vlaamse luchthavens

In 2006 zette het herstel van de Vlaamse luchtvaart zich door, zij het zonder spectaculaire groeicijfers. Het aantal **vliegbewegingen** nam voor het eerst sinds zes jaar opnieuw toe, met 1%. Het aantal **passagiers** groeide met 3%, al blijft het recordjaar 2000 nog ver verwijderd. De **goederentrafiëk** steeg met 1% tot een nieuw record van 825.000 ton.

ZAVENTEM - BRUSSEL NATIONAAL

Als passagiersluchthaven is Zaventem vooral intra-Europees gericht. Het overgrote deel van de passagiers gebruikte de auto als voor- of natransport. Toch groeit het openbaar vervoer naar de luchthaven sterk. Ruim 2 miljoen passagiers namen in 2005 de trein. Iets minder dan 2 miljoen reizigers maakten gebruik van de bus, ruim een verdrievoudiging in vergelijking met 2004.

Zaventem is goed voor 69% van de vliegbewegingen, 87% van de verscheepte tonnage en zelfs 98% van het aantal passagiers binnen het Vlaamse Gewest. In de Europese Unie was Zaventem in 2005 de achttiende passagiersluchthaven.

In 2006 groeide het passagiersaantal voor het vierde jaar op rij, met 3% tot 17 miljoen reizigers. Het aantal **bewegingen** bleef ongeveer status-quo op een kwart miljoen. Beide trends resulteren in een betere bezettingsgraad van de vliegtuigen.

Toch ligt het passagiersaantal nog altijd een kwart onder het cijfer van het recordjaar 2000. Het aantal lokale **passagiers**, die hun vliegreis beginnen of eindigen in Brussel, steeg met 3% tot een nieuw record van 15 miljoen. Het aantal transferpassagiers

blijft echter nog ruim achterop.

Voor **vrachtvervoer** bekleedde Zaventem in 2005 de vijfde positie onder de Europese luchthavens. In 2006 werd een groei gerealiseerd van 2%, waarmee voor het tweede opeenvolgende jaar een nieuw record werd gevestigd. Europa blijft het belangrijkste eind- of vertrekpunt, gevolgd door het Verre Oosten, Noord-Amerika, het Midden-Oosten en Afrika.

OOSTENDE-BRUGGE

De Oostendse trafiëk schommelt voortdurend. Het merendeel bestaat uit ad-hocvluchten met de hele wereld als mogelijke bestemming. Het belang van Oostende ligt vooral in het vrachtverkeer en chartervluchten voor passagiers.

Het aantal **vliegbewegingen** steeg in 2006 met 7%. Het aantal **passagiers** steeg zelfs met 16%. Deze toename is grotendeels te danken aan chartervluchten van Jetair en Thomas Cook.

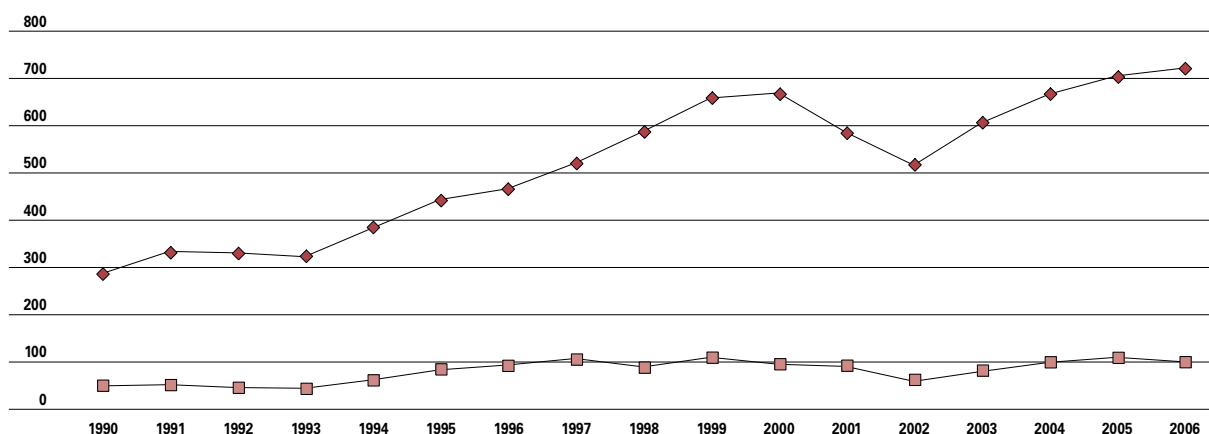
Voor het **vrachtvervoer** was 2006 een minder jaar na het recordjaar 2005, met een verlies van 9%.

DEURNE-ANTWERPEN

Deurne profileert zich als binnen-Europese regionale zakenluchthaven. In 2006 boekte de luchthaven 147.849 **passagiers**, een groei van 4%. Thuismaatschappij VLM Airlines verhoogde het aantal vluchten naar Londen en opende met Manchester een nieuwe bestemming.

Het aantal **bewegingen** bleef ongeveer status-quo. Het vrachtvervoer op de Antwerpse luchthaven blijft met 6.825 ton heel beperkt, al werd in 2006 een sterke groei met 47% opgetekend.

ZAVENTEM EN OOSTENDE VRACHT

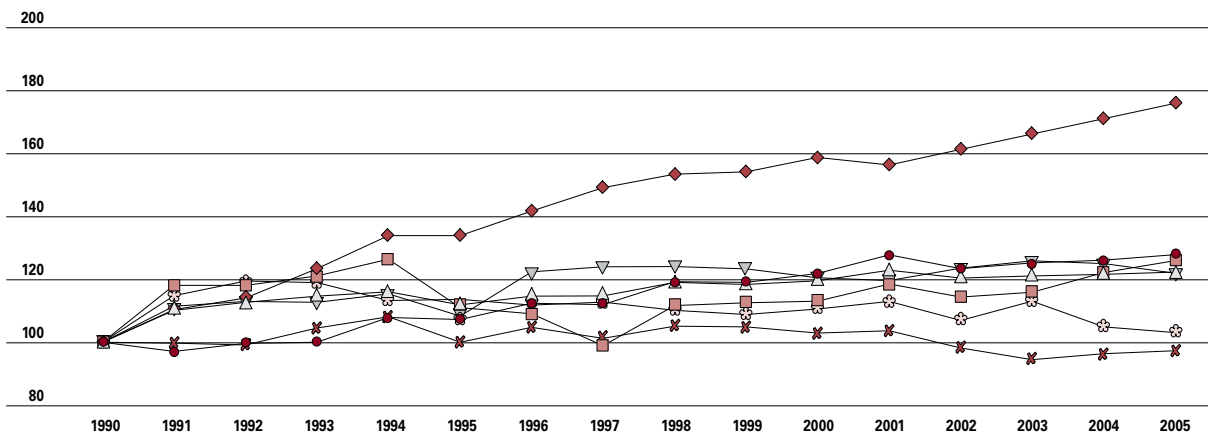

9.17 Evolutie van de vervoerde vracht op de luchthavens van Zaventem en Oostende, in 1.000 ton, van 1990 tot 2006.

Bron: luchthavenautoriteiten.

Zaventem —◆—
Oostende —■—

TONKM OLIEPIJPLEIDINGEN

9.18 Evolutie van het aantal tonkm, afgelegd via oliepijpleidingen, België, buurlanden, EU15 en EU25, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2005. Data van het Verenigd Koninkrijk hebben enkel betrekking op Groot-Brittannië. Geen pijpleidingen in Luxemburg.
Bron: EC DG TREN, bewerking SVR.

België —◆—
Duitsland —■—
EU15 —△—
EU25 —●—
Frankrijk —⊗—
Nederland —▽—
Verenigd Koninkrijk —✕—

WEVELGEM-KORTRIJK

De Internationale Luchthaven Kortrijk-Wevelgem wordt noch door de Vlaamse, noch door de federale overheid uitgebaut, maar door de West-Vlaamse Intercommunale Vliegveld Wevelgem-Bissegem. Wevelgem speelt op dit moment vooral een rol in de 'general aviation', de kleinere privé-luchtvaart en scholingsvluchten. Wevelgem tracht zich te ontwikkelen als regionale zakenluchthaven.

Zowel het aantal **vliegbewegingen** als het aantal **passagiers** groeide in 2006 met 6%, het aantal zakenpassagiers steeg met 7%.

Transport via pijpleidingen

Een overzicht van de kerncijfers over het transport is onvolledig zonder een blik op het transport via pijpleidingen. Er zijn **pijpleidingen** voor het trans-

port van aardgas en voor het transport van **olie**.

Regionale cijfers zijn helaas niet beschikbaar. Het pijpleidingennetwerk voor **aardgas** is in België het vierde dichtste van de hele Europese Unie met 122 km per 1.000 km².

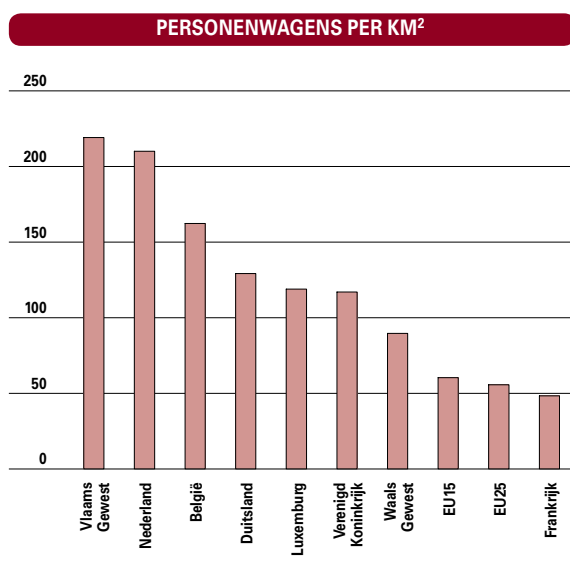
Het Belgische netwerk voor **olie** is met 294 km een stuk beperkter, al behalen we Europees gezien nog een zesde plaats en scoren we met een dichtheid van 9,7 km boven het Europese gemiddelde. Negen lidstaten hebben geen oliepijpleidingen.

In 2005 werd in België 1,8 miljard tonkilometer aardolie vervoerd, in de EU15 was dit 87,7 miljard en in de EU25 125,7 miljard. Het Belgische transportvolume is na Griekenland het kleinste van de hele Europese Unie, met uitzondering van de tien lidstaten zonder oliepijpleidingen. Wel nam het transport sinds 1990 met 75% toe, een pak beter dan onze buurlanden en de Europese gemiddeldes.

9.2 Bereikbaarheid en toegankelijkheid

De Vlaamse Regering wil de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten op een selectieve wijze waarborgen. De ambitie is om op een duurzame manier minstens de huidige bereikbaarheid te behouden. Dat vraagt een beter ruimtelijk evenwicht en een betere spreiding van verplaatsingen in de tijd. De alternatieve vervoerswijzen moeten een groter aandeel innemen. Dit kan slechts door een kwaliteitsverhoging. De benutting van de verkeersnetwerken moet stijgen door een beter verkeersbeheer. Enkel waar het strikt noodzakelijk is, wordt er nieuwe infrastructuur aangelegd. De Vlaamse overheid wil tijdens deze beleidsperiode minstens een derde van deze missing links wegwerken.

Volgens het Mobiliteitsplan moet iedereen de mogelijkheid hebben om zich te verplaatsen en volwaardig aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Die mobiliteit geldt voor iedereen, ook voor mensen die geen auto bezitten. Deze basismobiliteit moet de vervoersarmoede en de vervoersongelijkheid tegengaan.

9.19 Aantal personenwagens per km², België, gewesten en buurlanden, EU15 en EU25, 2005. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (3.023 auto's per km²) is in de grafiek niet opgenomen. Bron: EC DG TREN, Eurostat, Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

Voertuigverliesuren

Het Mobiliteitsplan Vlaanderen wil tegen 2010 het aantal verliesuren op de autosnelwegen (met snelheden onder de 95 km per uur) beperken tot 5% van het aantal gereden voertuiguren.

Sinds de aanvang van de werken op de Antwerpse Ring in juni 2004 zijn de meetposten op deze zeer filegevoelige plek verwijderd en dus verdwenen uit de statistieken. De cijfers van 2006 zijn dus een onderschatting van het Vlaamse totaal en zeker voor de Antwerpse regio. Nieuwe meetpunten worden voorzien in de loop van 2007.

In 2006 stonden de automobilisten 4,5 miljoen uren in de file op de Vlaamse hoofdwegen. De grootste problemen spelen zich af rond Brussel en Antwerpen, de twee belangrijkste economische knooppunten. In het Brusselse zijn 8,2% van de rijuren als verliesuren te beschouwen, in Antwerpen 3,9%, in de rest van Vlaanderen 0,8%. Voor heel het Vlaamse Gewest komt dat neer op 4,4%.

Potentiële verkeersdruk

Het Vlaamse Gewest telde in 2005 bijna het hoogste aantal personenauto's per vierkante kilometer in de Europese Unie. Enkel het ministaatje Malta en het dichtbevolkte Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gaan voor.

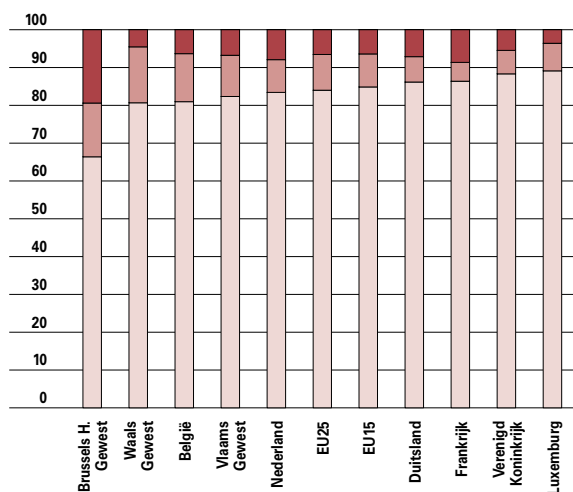
Modale verdeling

De auto en de vrachtauto blijven het meest populaire vervoermiddel. Een verschuiving naar andere transportmogelijkheden kan nochtans interessante perspectieven bieden. Sommige vervoerswijzen hebben immers nog een capaciteitsoverschot of veroorzaken minder milieuschade, hinder voor de omwonenden of verkeersongevallen. Op de Top van Lissabon werd zowel voor het goederenvervoer als het personenvervoer het aandeel van het wegvervoer als structurele indicator geselecteerd.

In 2005 nam binnen het **personenvervoer** de wagen 82% van de personenkilometers voor zijn rekening. Europese cijfers hebben we maar tot

MODALE VERDELING PERSONENVERVOER

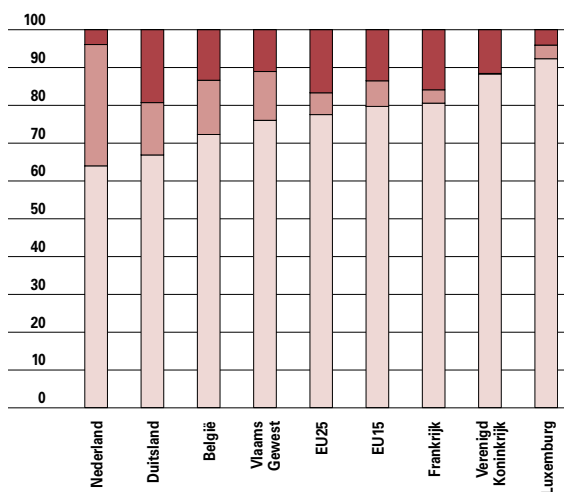
9.20 Modale verdeling personenvervoer volgens personenkm voor de voornaamste vervoerswijzen (personenwagens, bussen-autocars, treinen), ongeacht het land van registratie, België, gewesten en buurlanden, EU15 en EU25, in %, 2004. Bron: EC DG TREN, FOD MV, Algemene Directie Statistiek, NMBS (België en gewesten), bewerking SVR.

2004. Het Vlaamse cijfer zat toen 1,6 procentpunt onder het EU25-gemiddelde en zelfs 2,5 procentpunt onder het EU15-gemiddelde. Voor de trein waren er geen grote verschillen. De relatieve daling van het autoverkeer wijst op een verschuiving naar het busvervoer.

In tegenstelling tot de Europese Unie in haar geheel winnen bussen-autocars en treinen sinds het einde van de jaren negentig aan marktaandeel. De overheidsmaatregelen om het openbaar vervoer te stimuleren, werpen dus hun vruchten af.

Bij het **goederenvervoer** werd 76% van alle tonkilometers in 2005 afgelegd via de weg. Dit is 1,5 procentpunt onder het EU25-gemiddelde en zelfs 3,7 procentpunt onder het EU15-gemiddelde. Een opvallend verschil is te vinden bij de binnenvaart: het aandeel van de binnenvaart bedraagt in Vlaanderen bijna 13% en ligt hiermee 6,1 procentpunt boven het EU15-gemiddelde en 7,1 procentpunt boven het EU25-gemiddelde. Vele lidstaten zijn door hun reliëf echter minder geschikt voor binnenvaart. Het vlakke en waterrijke Nederland haalt met 32% een opmerkelijk hoger aandeel. Van de overige lidstaten scoort enkel Duitsland licht beter. Qua vrachtvervoer per spoor blijven we 2,4 procentpunt onder het EU15-gemiddelde en 5,6 procentpunt onder het EU25-gemiddelde. De evoluties in het goederenvervoer volgen de

MODALE VERDELING GOEDERENVERVOER

9.21 Modale verdeling goederenvervoer volgens tonkm voor de voornaamste vervoerswijzen (weg, spoor, binnenvaart), Vlaams Gewest, België en buurlanden, EU15 en EU25, in %, 2005. Het wegvervoer heeft betrekking op vervoer met vrachtwagens geregistreerd in het betreffende land, ongeacht het land waar de tonkm's gepresteerd worden. Bij binnenvaart en spoorvervoer is het net omgekeerd: het gaat over alle vervoer binnen een land, ongeacht het land van registratie van het binnenschip of de spoormaatschappij. De cijfers voor het Vlaamse wegvervoer zijn een raming. Geen cijfers voor binnenvaart Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Bron: EC DG TREN, PBV, NMBS, raming SVR (wegvervoer Vlaams Gewest).

Europese trends niet. Vergeleken met 1995 daalde in het Vlaamse Gewest het aandeel van het wegvervoer, ten voordele van de binnenvaart en het spoor. De EU15 en EU25 vertonen een omgekeerde tendens.

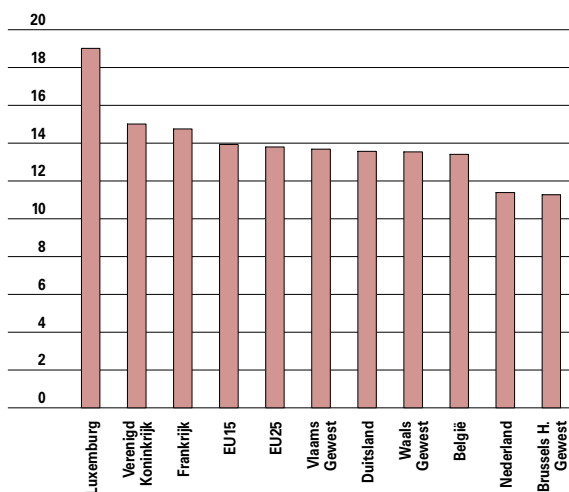
Basismobiliteit

Om alle bevolkingscategorieën de kans te geven zich zelfstandig te verplaatsen, is er behoefte aan een minimumaanbod van **openbaar vervoer**. De criteria om de basismobiliteit te realiseren, liggen hoger in dichtbevolkte, stedelijke gebieden dan in dunbevolkte plattelandsgemeenten. Per gemeente wordt een basismobiliteitsscore berekend. Op basis van die score wordt een prioriteitenlijst opgesteld. Er zijn echter sinds januari 2005 geen nieuwe cijfers beschikbaar.

Uitgaven voor verkeer en vervoer

In zeven lidstaten van de Europese Unie spenderen gezinnen een groter deel van hun totale uitgaven aan verkeer en vervoer. Toch blijft het Vlaamse

GEZINSUITGAVEN VERVOER EUROPA

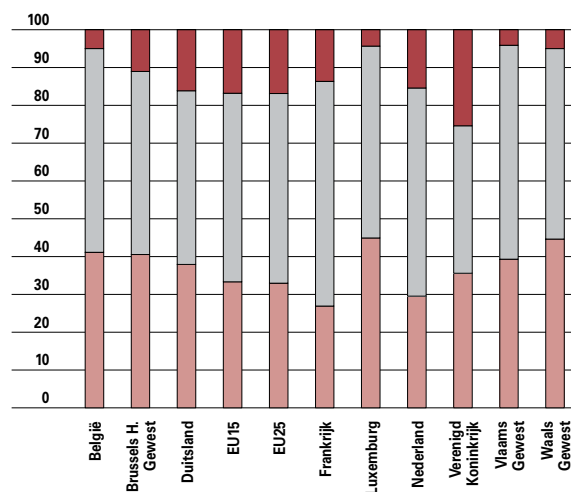

9.22 Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer ten opzichte van de totale consumptie, berekend op basis van lopende prijzen in euro, België, gewesten en buurlanden, EU15 en EU25, in %, 2005. Cijfers voor Denemarken, Griekenland, Verenigd Koninkrijk, België en gewesten dateren van 2004, voor Portugal en Letland van 2003, voor Spanje van 2002. Cijfers EU15 en EU25 op basis van de meest recent beschikbare jaren van de lidstaten. Bron: EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek (België en gewesten), bewerking SVR.

Gewest licht onder het Europese gemiddelde. Vlaamse huishoudens betalen relatief veel voor de aankoop van een auto en naderhand voor het gebruik en onderhoud. De aankoop van een auto is enkel nog duurder in Luxemburg, Denemarken, Spanje, België en de twee overige gewesten. Binnen België geeft men in Wallonië het meeste uit aan de aankoop van voertuigen.

De verbruiksuitgaven nemen enkel in Litouwen, Polen, Frankrijk en Italië een hoger aandeel voor

GEZINSUITGAVEN VERVOER NAAR CATEGORIE

aankoop van voertuigen
verbruiksuitgaven voor voertuigen
vervoerdiensten

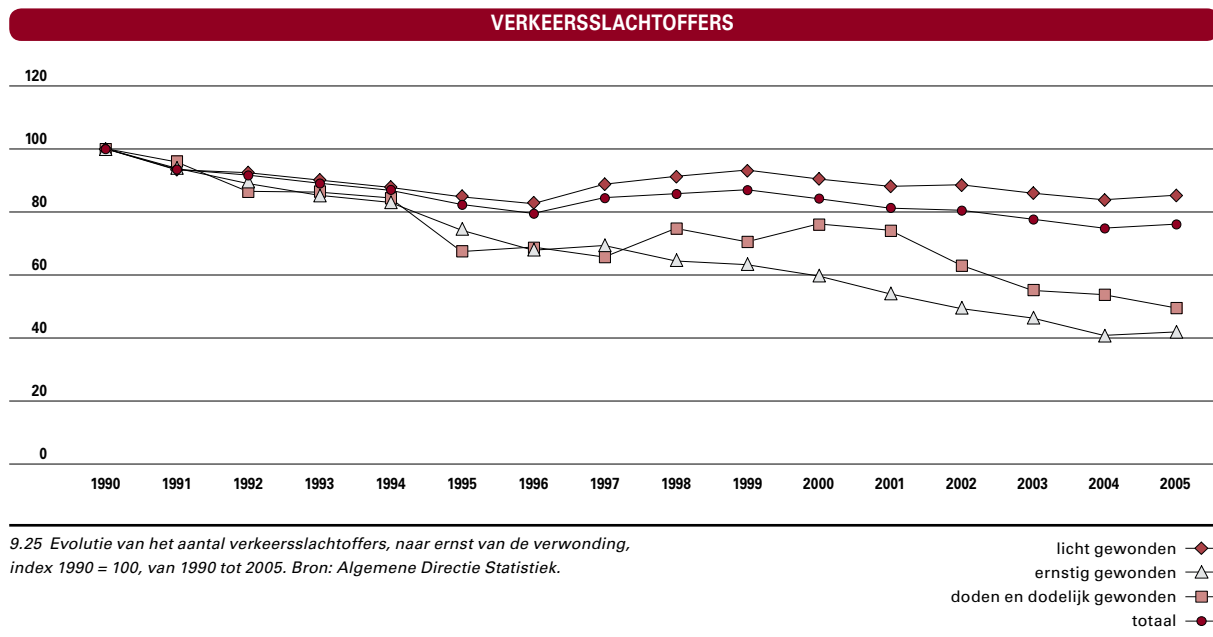
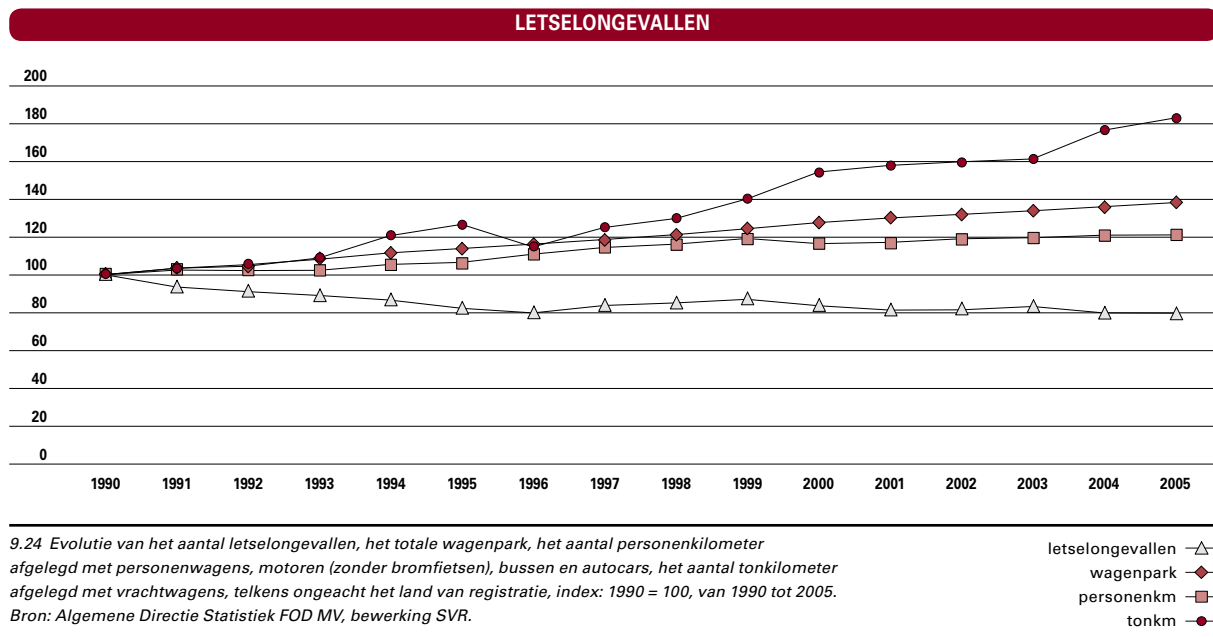
9.23 Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer, berekend op basis van lopende prijzen in euro, België, gewesten en buurlanden, EU15 en EU25, naar categorie, in %, 2005. Cijfers voor Denemarken, Griekenland, Verenigd Koninkrijk, België en gewesten dateren van 2004, voor Portugal en Letland van 2003, voor Spanje van 2002. Cijfers EU15 en EU25 op basis van de meest recent beschikbare jaren van de lidstaten. Bron: EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek (België en gewesten), bewerking SVR.

zich. Van de drie gewesten spendeert Vlaanderen het meest aan het onderhoud van de voertuigen. Binnen Europa geeft niemand naar verhouding zo weinig uit aan vervoersdiensten als de Vlamingen. Van de drie gewesten geeft men in Vlaanderen het minste uit aan bussen, trams en treinen en dit omwille van de voordelige tarievenpolitiek.

9.3 Verkeersveiligheid

De derde doelstelling van het Mobiliteitsplan is de verkeersonveiligheid en het aantal verkeersslachtoffers terugdringen. Zo stelt de Vlaamse Regering de zogenaamde nulvisie voorop, wat zoveel betekent als

een compleet slachtoffervrij verkeer. Dit ambitieuze doel is enkel op zeer lange termijn bereikbaar. Op kortere termijn wil men tegen 2010 de achterstand met de Europese koplopers gehalveerd zien.

DOELSTELLINGEN VERKEERSVEILIGHEID

BELEIDSEFFECTEN MOBILITEITSPLAN VLAANDEREN	1999	2005	DOELSTELLING 2010	% DOELSTELLING BEREIKT IN 2005
doden en dodelijk gewonden	806	566	375	55,7
zwaar gewonden	6.714	4.437	3.250	65,7
doden en dodelijk gewonden onder 26 jaar	240	136	85	67,1
lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer	78	69	57	45,6

9.26 Evolutie in het bereiken van de verkeersveiligheidsdoelstellingen uit het Mobiliteitsplan Vlaanderen, naar beleidseffect, van 1999 tot 2005. De nieuwe cijfers met betrekking tot de doden en dodelijk gewonden onder de 26 jaar van het Departement Mobiliteit en Openbare Werken verschillen voor de periode 1999-2001 van de cijfers die voorheen aangeleverd werden door het toenmalige NIS. Met het oog op een continue gegevensopbouw zijn de oude cijfers voor 1999-2001 aangepast. Bron: Algemene Directie Statistiek, MOW, bewerking SVR.

Concreet betekent dit tegen 2010 maximaal:

- 375 doden en dodelijk gewonden
- 3.250 zwaargewonden
- 85 doden en dodelijk gewonden per 1 miljoen jongeren onder de 26 jaar
- 57 lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer

De afgelopen jaren was verkeersveiligheid een beleidsprioriteit van de verschillende regeringen in dit land. Op alle domeinen werden inspanningen gedaan: sensibilisatie en educatie, doorgedreven controles, hogere boetes, veiliger wagens, onbemande flitscamera's, het wegwerken van gevaarlijke punten...

Vlaams Gewest

De verkeersveiligheid is de afgelopen jaren gevoelig verbeterd.

In 2005 daalde het aantal **verkeersdoden**, maar steeg het aantal **zwaargewonden** en **lichtgewonden** in vergelijking met het jaar voordien.

De voorbije twintig jaar was het aantal verkeersdoden nooit lager. Voor de zwaargewonden was er nog één jaar met een lager cijfer (2004). Sinds 1990 is het aantal verkeersdoden gehalveerd.

Het aantal **letselongevallen** was in 2005 het laagste sinds het begin van onze statistieken in 1978. Dit resultaat is des te opvallender aangezien het aantal voertuigen en het aantal afgelegde kilometers jaar na jaar blijven stijgen.

Het Mobiliteitsplan Vlaanderen beschrijft **verkeersveiligheidsdoelstellingen** tegen 2010. Voor het

VERKEERSDODEN IN DE EUROPESE UNIE

	PER 100.000 INWONERS		PER 100 MILJOEN PKM MET PERSONENWAGENS		PER 100.000 PERSONENWAGENS	
	2005	1995	2004	1995	2005	1995
België	10,4	14,3	106	149	22	34
Brussels H. Gewest	2,8	4,7	106	141	6	10
Duitsland	6,5	11,6	67	116	12	23
EU15	8,0	12,4	80	131	16	28
EU25	9,0	13,2	98	156	19	33
Frankrijk	8,8	15,4	75	139	18	32
Luxemburg	10,1	17,3	82	149	15	31
Nederland	4,6	8,6	55	102	11	24
Verenigd Koninkrijk	5,6	6,4	50	61	12	17
Vlaams Gewest	9,4	13,1	102	144	19	31
Waals Gewest	14,6	19,1	111	155	33	48

9.27 Evolutie van het aantal verkeersdoden per 100.000 inwoners, 100.000 personenwagens, 100 miljoen personenkilometer afgelegd met personenwagens, België, gewesten en buurlanden, EU15 en EU25, 1995 en 2004 of 2005. Bron: CARE (Eurostat), EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek (België en gewesten), bewerking SVR.

aantal verkeersdoden, jonge verkeersdoden en zwaargewonden is Vlaanderen goed op weg om de doelstelling te halen. Enkel voor het aantal lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer zit men niet op schema.

Europese Unie

Een Vlaamse inhaalbeweging werkt langzaam de achterstand binnen Europa weg. Tussen 1990 en 2005 daalde het aantal **ongevallen** met ruim 20%,

tegenover 14,5% in de EU15 en 13,7% in de EU25. Het aantal verkeersdoden zakte met 51%, tegenover 45% in de EU15 en 42% in de EU25.

Het aantal **verkeersdoden** naar verhouding met de bevolking ligt nog steeds boven het gemiddelde van de EU25. Ook in verhouding tot het aantal personenkilometer en het aantal personenwagens scoort het Vlaamse Gewest rond het EU25-gemiddelde. Het Waalse Gewest behaalt telkens een opmerkelijk slechter resultaat.

9.4 Verkeersleefbaarheid

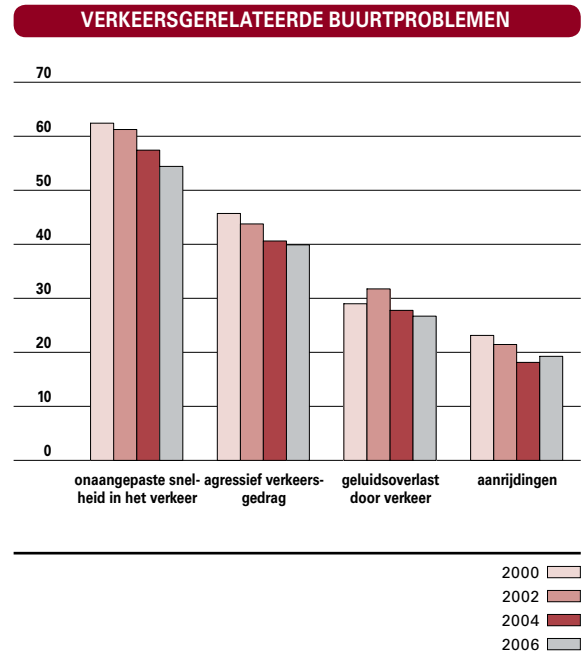
De vierde doelstelling van het mobiliteitsbeleid is een verkeersleefbare omgeving. De overheid wil op lange termijn bereiken dat de verkeersleefbaarheid geen fundamentele rol meer speelt bij de keuze van de woonplaats. Zowel de verkeersinfrastructuur als het gebruik van gemotoriseerde vervoermiddelen zetten de kwaliteit van het verblijven onder druk. Luchtverontreiniging en gezondheidseffecten, geluid en trillingen, geurhinder en gebrekkige belevingswaarde komen over het hele grondgebied voor. Ook verkeersonveiligheid, onoversteekbaarheid, parkeeroverlast en het gebrek aan ruimte voor voetgangers komen in min of meerdere mate over het grondgebied voor.

In dit hoofdstukje komt enkel de subjectieve hinder aan bod.

Subjectieve onveiligheid

De Federale Veiligheidsmonitor vraagt Vlamingen hoe zwaar zij tillen aan een reeks van zeventien **buurtproblemen**. Net als in de voorbije edities zijn in 2006 twee van de drie topproblemen verkeersgerelateerd: 'Onaangepaste snelheid in het verkeer' blijft op één, 'agressief verkeersgedrag' op drie. De 'geluidsoverlast door het verkeer' zakt in 2006 naar de zevende plaats.

Bijna 32% van de Vlamingen acht in 2006 het risico dat ze binnen de volgende 12 maanden slachtoffer worden van een ongeval, een vluchtmisdrijf of verkeersagressie groot tot heel groot. Dat is een daling van 5 procentpunt ten opzichte van 2004 en zelfs de laagste score sinds 2000.

9.28 Evolutie van het aantal personen die volgende situatie eerder wel of helemaal wel als een probleem in hun buurt ervaren, in %, in 2000, 2002, 2004 en 2006. Bron: Federale Veiligheidsmonitor, Algemene Politie-eurodienst.

Sinds het begin van de metingen halen drie van de vier verkeersgerelateerde buurtproblemen hun laagste score in 2006. Enkel de categorie aanrijdingen stijgt licht. Blijkbaar zorgt het verminderde aantal ongevallen en slachtoffers voor een daling van de subjectieve verkeersonveiligheid.

9.5 Milieuduurzaamheid

De vijfde doelstelling wil de schade aan milieu en natuur terugdringen, zelfs al neemt de mobiliteit toe. De steeds maar groeiende vraag naar mobiliteit moet gecombineerd worden met aandacht voor het leefmilieu, zonder de sociale en economische functie van mobiliteit te ondermijnen.

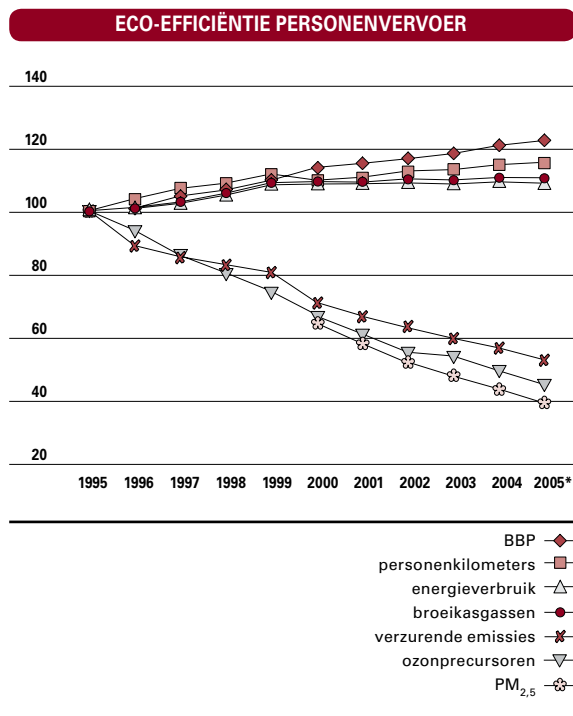
In deze context zijn de huidige transportsystemen niet milieuduurzaam: de emissies liggen te hoog, de fossiele brandstoffen zijn niet onuitputtelijk en de biodiversiteit komt onder druk.

De eco-efficiëntie van de belangrijkste transportmodi wordt in deze context besproken.

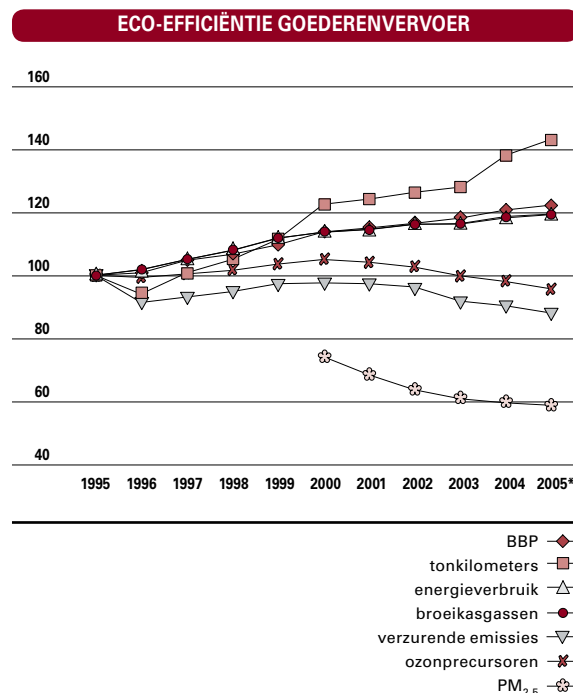
Eco-efficiëntie

De eco-efficiëntie moet men over de tijd bekijken. Zo zal een stijgend autoverkeer logischerwijs leiden tot een even grote stijging van de vervuiling. Wanneer die logische band doorbroken wordt spreken we van een **ontkoppeling**. Dat doorbreken kan op twee manieren. Ofwel stijgt de vervuiling ook, maar minder snel (een relatieve ont koppeling). Ofwel daalt de vervuiling (een absolute ont koppeling).

Vanuit dit gezichtspunt is er goed nieuws te melden: er zijn heel wat ont koppelingen te vinden.

9.29 Evolutie van de eco-efficiëntie van het personenvervoer, met als parameters: BBP (in constante prijzen, berekening op 25 januari 2007), personenkilometer afgelegd met personenwagens, motoren (zonder bromfietsen), bussen, autocars en per trein, energiegebruik, broeikasgasemissies, verzurende emissies, ozonprecursoren, PM_{2,5} index: 1995 = 100, van 1995 tot 2005. Voorlopige cijfers voor 2005 (stand van zaken 30 september 2006). De emissiereeks van de jaren 1990-2003 werd omgezet in een nieuw emissiemodel. Dit verklaart afwijkingen met vorige publicaties. Bron: SVR (personenkilometer en BBP) en MIRA op basis van gegevens van VVM De Lijn, NMBS, FOD MV, VITO, VMM.

9.30 Evolutie van de eco-efficiëntie van het goederenvervoer, met als parameters: BBP (in constante prijzen, berekening op 25 januari 2007), tonkm (weg, spoor en binnenvaart), energiegebruik, broeikasgasemissies, verzurende emissies, ozonprecursoren, PM_{2,5} index: 1995 = 100, van 1995 tot 2005. Voorlopige cijfers voor 2005 (stand van zaken 30 september 2006). De emissiereeks van de jaren 1990-2003 werd omgezet in een nieuw emissiemodel. Dit verklaart afwijkingen met vorige publicaties. Bron: SVR (tonkilometer en BBP) en MIRA op basis van gegevens van VVM De Lijn, NMBS, PBV, FOD MV, VITO, VMM.

Het **energiegebruik** voor het personenvervoer (wegverkeer en spoor) is gestabiliseerd dankzij de verdieselijking van het wagenpark en zuiniger wagens. Bij het goederenvervoer (wegverkeer, spoor en binnenvaart) blijft het energiegebruik stijgen. Dat zorgt voor meer broeikasgasemissies (o.a. CO₂, CH₄ en N₂O). Dit is vooral te wijten aan het goederenvervoer over de weg, dat het overgrote deel van de transportstromen inneemt. Toch was er in de periode 1995-2005 zowel voor het personenvervoer als voor het goederenvervoer een relatieve ontkoppeling tussen de vervoersstromen enerzijds en het energiegebruik en de **emissie** van broeikasgassen anderzijds. Er was zelfs een absolute ontkoppeling voor

ozonprecursoren (NMVOS, NO_x), verzurende pollutanten (SO₂, NO_x en NH₃) en PM_{2,5}. Dat is het resultaat van strengere Europese emissienormen voor nieuwe voertuigen en brandstoffen. Deze trend was eerst te merken bij het personenvervoer pas later of minder sterk bij het goederenvervoer. De introductie van Euro 3-motoren in 2001 zorgde bij het goederenvervoer voor de kentering. Een goede indicator is ook het **BBP**. Het personenvervoer nam trager toe dan het BBP, het goederenvervoer sneller.

Ondanks de ontkoppelingen blijft de doelstelling van het MINA-plan 3 nog ver weg, namelijk een stabilisatie van de CO₂-emissies in 2010 t.o.v. 1990.

VOOR MEER INFORMATIE

- Algemene Directie Statistiek, Binnenscheepvaart 2005, 2006
- Algemene Directie Statistiek, Goederenvervoer. Het goederenvervoer over de weg door Belgische voertuigen met minstens één ton laadvermogen in 2005, 2006
- Algemene Directie Statistiek, Huishoudbudgetenquête 2004, 2005
- Algemene Directie Statistiek, Motorvoertuigenpark - toestand op 1 augustus 2006, 2007
- Algemene Directie Statistiek, Verkeersongevallen op de openbare weg met doden of ongevallen 2004, 2006
- Algemene Directie Statistiek, Zeevaart 2005, 2006.
- BIAC, Brutrends 2005, 2006
- De Lijn, Jaarverslag 2005, 2006
- EC DG TREN, Transport in Figures, Statistical Pocket Book, 2006, 2007
- EUROGAS, Annual report 2005-200, 2006.
- EUROSTAT, Yearbook 2006, 2006
- EUROSTAT, Yearbook Regio, 2006, 2006
- FOD MV, Verkeerstellingen 2005, 2006
- MOW, Jaarverslag 2006. Internationale luchthaven Antwerpen, 2007
- MOW, Jaarverslag 2005. Luchthaven Oostende, 2006
- MVG, Departement LIN, Afdeling Verkeerskunde, Ontwerp Vlaams Totaalplan Fiets, 2002
- MVG, Departement LIN, Afdeling Verkeerskunde, Verkeerstellingen 2004, 2005
- MVG, Departement LIN, Ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen, juni 2001
- MVG, Departement LIN, Mobiliteitsplan Vlaanderen – Beleidsvoornemens, oktober 2003
- NBB, Economisch belang van de Vlaamse zeehavens 2004, 2006
- NMBS, Jaarverslag 2005, 2006
- NMBS, Statistisch Jaarboek 2005, 2006
- PBV, Jaarverslag 2006, 2007
- VHC, Jaaroverzicht Vlaamse havens 2005, 2006
- VMM, MIRA 2006, Milieurapport Vlaanderen, 2006
- Algemene Directie Statistiek: <http://statbel.fgov.be>
- CARE: <http://europa.eu.int/comm/transport/care>
- De Lijn: <http://www.delijn.be>
- EC DG TREN: http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/index_nl.html
- ECODATA: <http://ecodata.mineco.fgov.be>
- EUROGAS: <http://www.eurogas.org>
- EUROSTAT: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- FOD MV: <http://www.mobilit.fgov.be/nl/index.htm>
- Haven Antwerpen: <http://www.portofantwerp.be>
- Haven Gent: <http://www.havengent.be>
- Haven Oostende: <http://www.portofoostende.be>
- Haven Zeebrugge: <http://www.zeebruggeport.be>
- Instituut voor Mobiliteit: <http://www.imob.uhasselt.be>
- Luchthaven Deurne: <http://www.antwerpairport.be>
- Luchthaven Oostende: <http://www.ost.aero>
- Luchthaven Zaventem: <http://www.brusselsairport.be>
- Luchthaven Wevelgem: <http://www.kortrijkairport.be>
- MIRA: <http://www.milieurapport.be>
- Mobiliteitsplan Vlaanderen: <http://viwc.lin.vlaanderen.be/mobiliteit>
- Mobiliteit Vlaanderen: <http://www.mobielvlaanderen.be>
- NMBS: <http://www.b-rail.be/corp/N>
- Promotie Binnenvaart Vlaanderen: <http://www.binnenvaart.be>
- VHC: <http://www.serv.be/vhc>

- Steunpunt Mobiliteit en Openbare Werken: http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=*TPR
- Steunpunt Verkeersveiligheid bij Stijgende Mobiliteit: <http://www.steunpuntverkeersveiligheid.be>
- Transport & Mobility Leuven: <http://www.tmleuven.be>
- Vito: <http://www.vito.be>
- VMM: <http://www.vmm.be>
- Wegen en Verkeer in Vlaanderen: <http://wegen.vlaanderen.be>

WOORDENLIJST

- **Basismobiliteit** Basismobiliteit garandeert een minimumaanbod van geregeld vervoer. Het minimumaanbod van geregeld vervoer kan worden gewaarborgd door vraagafhankelijk geregeld vervoer, behalve tijdens de spitsuren in de grootstedelijke gebieden en de stedelijke gebieden. De normen voor het minimumaanbod van geregeld vervoer worden vastgelegd door middel van minimale bedieningstijden, minimale bedieningsfrequenties, maximale wachttijden en maximale afstanden, gemeten in vogelvlucht, van het vertrekpunt in een woonzone tot een halte van geregeld vervoer. Deze normen zijn afhankelijk van de categorie waartoe het betreffende gebied behoort. In tegenstelling tot de voorbije metingen wordt sinds januari 2005 per statistische sector berekend. Het aanwezige aanbod in elke gemeente wordt getoetst aan de normen voor het minimumaanbod en dit resulteert in een objectieve prioriteitenlijst. De mate waarin het aanwezige aanbod in een gemeente afwijkt van het minimumaanbod geeft aan elke gemeente een prioriteit of plaats op de prioriteitenlijst. De gemeente waarvan het aanwezige aanbod het meest afwijkt, krijgt de hoogste prioriteit en de gemeente met de kleinste afwijking de laagste prioriteit. Een gemeente met maximaal score vijf voldoet volledig aan de normen. Deze behoefteanalyse houdt rekening met de bevolkingsdichtheid van elke gemeente en met het vervoersaanbod van alle vervoermaatschappijen die op het grondgebied van een gemeente geregeld vervoer organiseren. De prioriteit van een gemeente wordt afgeleid uit de formule:

$$\text{PRIORITEIT} = \frac{(2 \cdot \text{NTB} + \text{NTA}) \cdot \text{N}}{\text{TOT}}$$

Hierin is:

NTB: de niet bediende oppervlakte, namelijk de oppervlakte van de woonzones, vermenigvuldigd met het aantal dagen van de week waarop er geen bediening is binnen de maximale afstanden bepaald volgens de categorie van het betreffende gebied;

NTA: de niet afdoende bediende oppervlakte, namelijk de oppervlakte van de woonzones, vermenigvuldigd met het aantal dagen van de week waarop er een bediening is binnen de maximale afstanden, bepaald volgens de categorie van het betreffende gebied, maar waarbij de normen niet worden gehaald;

TOT: de totale oppervlakte van de woonzones in de gemeente;

N: het inwoneraantal van de gemeente op 1 januari van het jaar dat voorafgaat aan de actualisatie.

- **Bereikbaarheid** De mate waarin een bepaalde bestemming tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden.
- **Bewegingen op de luchthavens** Elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld.
- **Biodiversiteit** Variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, o.a. terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken; dit omvat de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen.
- **Broeikasgas** Gas dat de opwarming van de aarde bevordert. Elk broeikasgas heeft zijn eigen opwarmend effect, relatief t.o.v. CO₂. Enkele voorname broeikasgassen met hun opwarmend effect of 'global warming potential' (GWP): CO₂ (1), CH₄ (23), N₂O (296).
- **Eco-efficiëntie** Vergelijking van de milieudruk die een sector/regio teweegbrengt (emissies, brongebruik) met een activiteitsindicator van deze sector/regio (productie, volume, bruto toegevoegde waarde ...). Een winst in eco-efficiëntie leidt slechts tot winst voor het milieu wanneer de druk ook in absolute cijfers daalt.
- **Economische knooppunten** Een economisch knooppunt is een gebied met een hoog aandeel aan werkgelegenheid. De economische knooppunten vormen samen met de poorten de bestaande ruimtelijk-economische structuur van Vlaanderen. Het zijn de plaatsen waar het wenselijk is economische activiteiten te concentreren. Economisch knooppunt is aldus een beleidsmatig begrip.
- **Emissie** Uitstoot of lozing van stoffen, golven of andere verschijnselen door bronnen, meestal uitgedrukt als een

hoeveelheid per tijdseenheid.

- **Evolutie van het wegverkeer** De evolutie van het wegverkeer is berekend op basis van het aantal afgelegde voertuigkilometers. Het aantal voertuigkilometers wordt berekend uit de wekdaggemiddelde waarden en de representatieve lengte van de telpost.
- **Fotochemische luchtverontreiniging** Verontreiniging van de omgevingslucht met chemische stoffen als ozon (O_3), peroxyacetylnitraat, stikstofdioxide (NO_2), waterstofperoxide en andere stoffen die een oxiderende werking hebben.
- **Huishoudbudget** Verzameling van de bestedingen van de huishoudens op basis van NIS-enquêtes.
- **Letselongevallen** Deze categorie omvat de verkeersongevallen, vastgesteld door de lokale of federale politie, op de openbare weg die een lichamelijk letsel tot gevolg hebben. Een ongeval tussen twee of meer weggebruikers wordt beschouwd als één ongeval. Letselongevallen worden als representatief beschouwd voor het hele fenomeen van de verkeersongevallen. Voor elk letselongeval gebeuren statistisch gezien nog eens 7 à 8 ongevallen met enkel materiële schade (blikshade). Ongevallen met enkel materiële schade worden niet meer in de statistieken opgenomen sedert 1973. Aanrijdingen op private terreinen werden nooit opgenomen. Vanaf 2004 maakt de FOD Economie – Algemene Directie Statistiek voor verkeersongevallen geen onderscheid meer tussen de gewest- en provinciewegen enerzijds en de gemeentewegen anderzijds. De reden hiervoor is dat de verkeersvaststellingen op beide types wegen door de lokale politie gebeuren. De autosnelwegen worden wel nog apart onderscheiden, omdat daar de vaststellingen door de federale verkeerspolitie gebeuren.
- **MIVA, MIGA, NMVB** De Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn werd opgericht bij decreet van 31 juli 1990 en bestaat uit de voormalige Maatschappijen voor Intercommunaal Vervoer van Antwerpen (MIVA) en Gent (MIVG) en het Vlaamse deel van de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (NMVB). De oprichting is het resultaat van de uitvoering van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1988 betreffende de hervorming van de instellingen en de federalisering van het stads- en streekvervoer in België.
- **Modale verdeling** De procentuele verdeling per modus.
- **Modus** Vervoerswijze
- **Motoriseringsgraad** Aantal personenwagens per 1.000 inwoners.
- **Ontkoppeling** Treedt op wanneer de groeisnelheid van een drukindicator lager is dan de groeisnelheid van een activiteitsindicator of een economische indicator (uitgedrukt in constante prijzen). De ontkoppeling is absoluut als de groei van de drukindicator nul of negatief is. De ontkoppeling is relatief als de groei van de drukindicator positief is, maar minder groot dan die van de activiteits- of economische indicator.
- **Ozonprecursor** Voorloperstof, stof waaruit ozon ontstaat door inwerking van zonlicht. Stikstofoxiden en niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS) zijn de belangrijkste ozonprecursoren.
- **Poorten** De zeehavens met de internationaal georiënteerde multimodale logistieke parken, de internationale luchthaven Zaventem en het H.S.T.-station Antwerpen-centraal (zie Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen).
- **Personenkilometer** Aantal afgelegde kilometers per vervoerde persoon met een bepaalde categorie van vervoermiddelen, vermenigvuldigd met het aantal vervoerde personen.
- **Roll-on-roll-off verkeer** Verkeer dat al rijdend op en van een schip rijdt, bijvoorbeeld personenwagens en vrachtwagens. Vooral gebruikt als begrip in transportsector;
- **Tonkilometer** Aantal afgelegde kilometers per vervoerde ton met een bepaalde categorie van vervoermiddelen, vermenigvuldigd met het aantal ton vervoerde goederen.
- **Verkeersslachtoffers** Doden 30 dagen: elke persoon die overlijdt binnen de dertig dagen na het ongeval. Ernstig gewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is. Lichtgewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.
- **Verliesuren** Verliesuren = het verschil tussen de werkelijke op de weg gepresteerde trajecttijd en de tijd die in normale omstandigheden (bij normale kruissnelheid) hiervoor nodig was geweest. Enkel de periode tussen 06u en 22u wordt in rekening gebracht. Op het autosnelwegennet worden als verliesuren geteld als de gemiddelde snelheid minder dan 95 km per uur bedraagt.
- **Vervoermiddelen** (transportmodus) Alle mobiele investeringsgoederen zoals wegvoertuigen, schepen, treinen, vliegtuigen, fietsen, trams, bussen...
- **Verzuring** Gezamenlijke effecten en gevolgen van vooral zwavel- en stikstofverbindingen (zwaveldioxide, stikstofoxiden en ammoniak) die via de atmosfeer in het milieu worden gebracht.

Betaalbare woning voor iedereen, rechtszekerheid in de ruimtelijke ordening

In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen ligt de klemtoon op een duurzaam ruimtelijk beleid dat gericht is op het voeren van een verschillend beleid in de stedelijke gebieden enerzijds en de buitengebieden anderzijds. In 2006 werden de 13 stedelijke gebieden en de 13 regio's voor buitengebieden verder afgebakend; meer gemeenten kunnen nu ook autonoom vergunningen afleveren vermits deze voldoen aan de decretale voorwaarden tot ontvoogding.

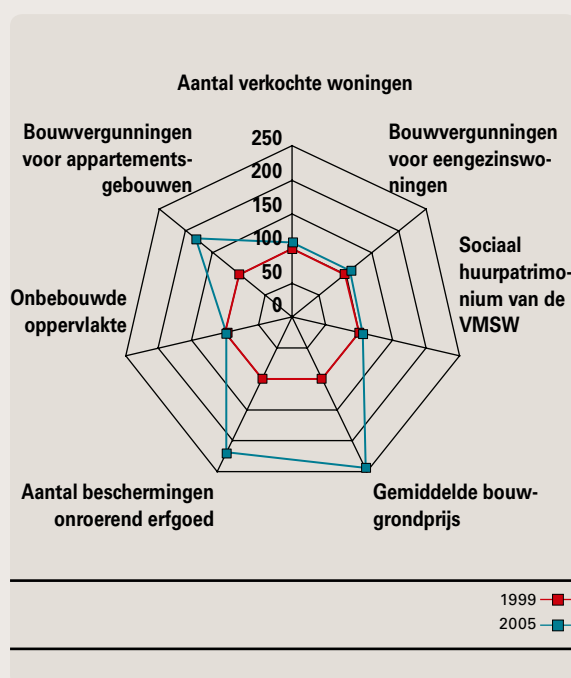
De bebouwde oppervlakte is in 2006 weer toegenomen, te wijten aan de groei van de residentiële oppervlakte. Opvallend hier was de relatief sterke stijging van de totale oppervlakte van percelen met appartementen.

Ook al kende de verkoop van vastgoed in 2005 een sterke aangroei, er werden dat jaar nochtans 15 % minder appartementen verkocht dan in 2004 en de verkoop van woningen en bouwgrond werd terug populairder. De gemiddelde oppervlakte van een bouwperceel steeg tevens lichtjes en dit voor het eerst sinds 2001. Toch bleef de gemiddelde grootte van een

bouwperceel heel wat kleiner dan tijdens het vorige decennium.

De haussebeweging in de verkoop van vastgoed in 2005 resulteerde in sterke opwaartse bewegingen in de bouwgrondprijs en in de prijs van kleine en middelgrote woningen.

10 hoofdstuk

2003 was een topjaar voor het aantal bouwvergunningen voor renovatie. Sindsdien is het vooral de vergunning tot nieuwbouw die sterk toenam. In 2005 was meer dan de helft van het aantal nieuwbouwwoningen gelokaliseerd in appartementsgebouwen. Toch is van het woonpatrimonium in zijn geheel, vier op de vijf woningen een eengezinswoning. Het aandeel vrijstaande eengezinswoningen is het grootst, maar is in vergelijking met 2001 wat afgenomen ten voordele van de rijwoningen. Ook de bouw van nieuwe sociale woningen kende in 2005 een sterke toename, een inhaalbeweging in vergelijking met 2004 en een terugkeer naar het volume van de voorgaande jaren.

Uit gegevens van de woningschouwing 2005 blijkt dat ruim 9 op de tien woningen van goede kwaliteit is en dat voor 6 % een lichte renovatie volstaat.

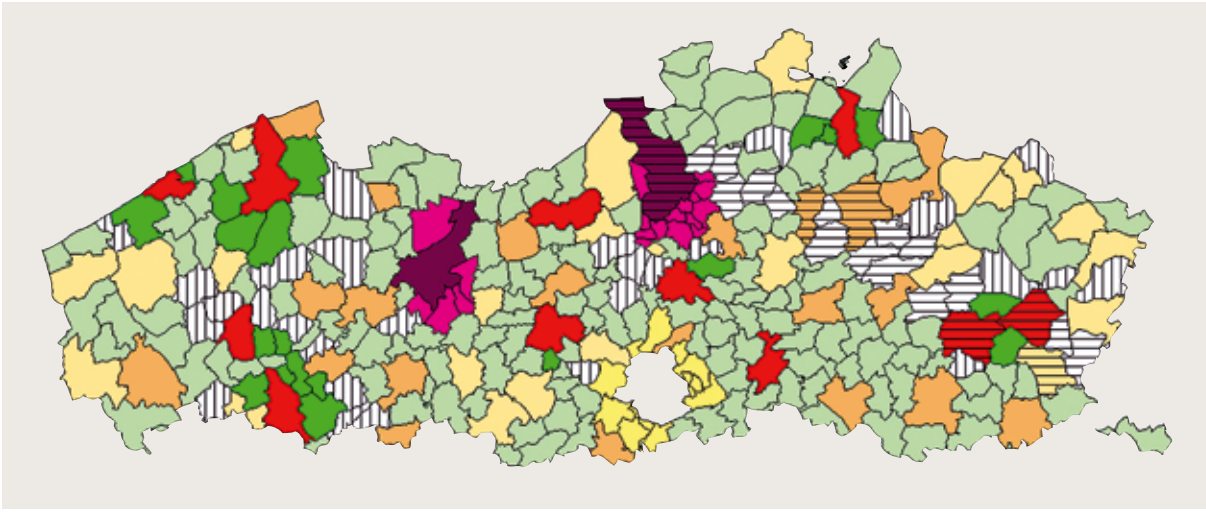
Toch blijken private huurwoningen er heel wat slechter aan toe te zijn. De woonsurvey 2005 leert dat de algemene tevredenheid met de woning en woonomgeving behoorlijk groot is : 93 % van de huishoudens is tevreden tot zeer tevreden. Men is ook minder snel geneigd uit de woonomgeving te verhuizen dan uit de woning zelf. De tevredenheid over de woning is het kleinst bij private huurders terwijl toch bijna één op vijf van de huishoudens in 2005 een private woning huurde.

In het kader van het Vlaamse monumentenbeleid neemt sinds 2000 het aantal beschermde monumenten, landschappen, stads- en dorpegezichten zeer sterk toe. In 2006 werd de grote jaarlijkse toename hiervan wat afgeremd, ook het aantal gemeenten dat deelnam aan de Open Monumentendag was wat minder dan de twee voorgaande jaren.

10.1 Ruimtelijke ordening

INDELING VAN GEMEENTEN

10.1 Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV). Bron: RSV, bewerking SVR.

Buitengebied (197)	Regionaalstedelijk gebied randgemeenten (20)
Grootstedelijk gebied centrumgemeenten (2)	Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied (21)
Grootstedelijk gebied randgemeenten (19)	Vlaams stedelijk gebied rond Brussel (13)
Kleinstedelijk gebied provinciaal niveau (25)	Economisch knooppunt in het netwerk Albertkanaal (15)
Regionaalstedelijk gebied centrumgemeenten (11)	Specifiek economisch knooppunt (29)

INDELING GEMEENTEN

Grootstedelijke gebieden	Aartselaar, ANTWERPEN, Boechout, Borsbeek, De Pinte, Destelbergen, Edegem, Evergem, GENT, Hemiksem, Hove, Kontich, Lint, Melle, Merelbeke, Mortsel, Niel, Schelle, Wijnegem, Wommelgem, Zwijndrecht
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Wemmel, Wezembeek-Oppeem, Zaventem
Regionaalstedelijke gebieden	AALST, Beerse, Bredene, BRUGGE, Damme, Deerlijk, Denderleeuw, Diepenbeek, GENK, Harelbeke, HASSELT, Ingelmunster, Izegem, Jabbeke, KORTRIJK, Kuurne, LEUVEN, MECHELEN, Middelkerke, OOSTENDE, Oostkamp, Oud-Turnhout, ROESELARE, Sint-Katelijne-Waver, SINT-NIKLAAS, TURNHOUT, Vosselaar, Wevelgem, Zedelgem, Zonhoven, Zwevegem
Structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden	Aarschot, Deinze, Dendermonde, Diest, Eeklo, Geel, Halle, Herentals, Ieper, Knokke-Heist, Lier, Lokeren, Mol, Oudenaarde, Ronse, Sint-Truiden, Tiel, Tienen, Tongeren, Vilvoorde, Waregem
Kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau	Asse, Beringen, Beveren, Bilzen, Blankenberge, Boom, Bree, Diksmuide, Geraardsbergen, Heist-Op-Den-Berg, Hoogstraten, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen, Menen, Neerpelt, Ninove, Overpelt, Poperinge, Temse, Torhout, Veurne, Wetteren, Zottegem
ECONOMISCHE KNOOPPUNTEN	
Stedelijke gebieden	Gemeenten die deel uitmaken van een stedelijk gebied zijn ook geselecteerd als economisch knooppunt
Economische knooppunten in het economisch netwerk van het Albertkanaal	naast de gemeenten in het stedelijk gebied Antwerpen, Bilzen, Geel, Hasselt, Genk en Herentals, behoren ook volgende gemeenten ertoe : Grobbendonk, Ham, Heusden-Zolder, Laakdal, Lanaken, Lummen, Meerhout, Olen, Ranst, Schilde, Schoten, Tessenderlo, Westerlo, Zandhoven, Zutendaal
Specifiek economische knooppunten	Aalter, Alken, Anzegem, Ardoioe, Arendonk, Avelgem, Balen, Bornem, Dilsen-Stokkem, Duffel, Hamont-Achel, Hooglede, Houthalen-Helchteren, Kluisbergen, Kortemark, Londerzeel, Maldegem, Malle, Meulebeke, Nazareth, Nieuwpoort, Opglabbeek, Puurs, Staden, Ternat, Wervik, Wielsbeke, Willebroek, Wingene

10.2 Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV). Bron: RSV, bewerking SVR.

BODEMBEZETTING

	GEMIDDELDE PERCELSOPPVLAKTE IN HA	TOTALE OPPVLAKTE IN HA	INDEX BASISJAAR 1985 = 100
Onbebouwd			
Recreatieterreinen	0,91	4.520,57	122,23
Andere	0,18	37.336,22	123,45
Gekadastreerde wateren	0,58	8.781,34	115,30
Bossen	0,70	108.045,08	97,72
Grasland	0,55	284.508,53	92,40
Akkerland, niet elders genoemd	0,54	482.317,57	90,60
Gekadastreerde wegenis	0,13	7.057,63	89,75
Woeste gronden	0,59	45.207,19	88,30
Boomgaarden	0,35	26.542,37	80,49
Tuinen en parken	0,11	17.818,98	71,51
Totaal onbebouwde percelen	0,48	1.021.387,18	92,08
Bebouwd			
Kantoorgebouwen	0,18	1.144,65	357,31
Appartementen	0,01	3.819,83	282,88
Opslagruimten	0,27	8.733,74	243,55
Gebouwen voor nutsvoorzieningen	0,07	1.979,72	208,16
Bijgebouwen met inbegrip van serres	0,09	13.172,30	181,47
Buildings	0,04	1.659,08	159,57
Gebouwen voor sociale zorg en ziekenzorg	0,66	2.580,26	155,00
Huizen en hoeven	0,08	155.852,76	148,76
Gebouwen voor recreatie en sport	0,21	8.462,96	143,70
Gebouwen met handelsbestemming	0,07	7.963,91	137,61
Ambachts- en industriegebouwen	0,56	20.877,81	132,21
Openbare gebouwen	1,00	3.782,06	129,85
Gebouwen voor onderwijs, onderzoek en cultuur	0,55	4.480,88	114,93
Gebouwen voor eredienst	0,10	915,58	99,65
Andere	0,17	748,30	98,91
Totaal bebouwde percelen	0,08	236.173,84	150,53

10.3 Totale oppervlakte, gemiddelde perceelsoppervlakte in 2006 en groei-index van de totale oppervlakte van onbebouwde en bebouwde percelen naar periodes van bodembezetting, basisjaar 1985 = 100. Bron: administratie van het Kadaster, FOD Economie, bewerking SVR.

Ruimtelijke ontwikkeling is deels een 'spontaan' gebeuren, deels ook het gevolg van overheidsbeleid, voornamelijk het ruimtelijke ordeningsbeleid. Vooral het beleid toe te lichten wordt een momentopname gegeven van die ruimtelijke ontwikkeling aan de hand van de kadastrale gegevens.

Bodembezetting

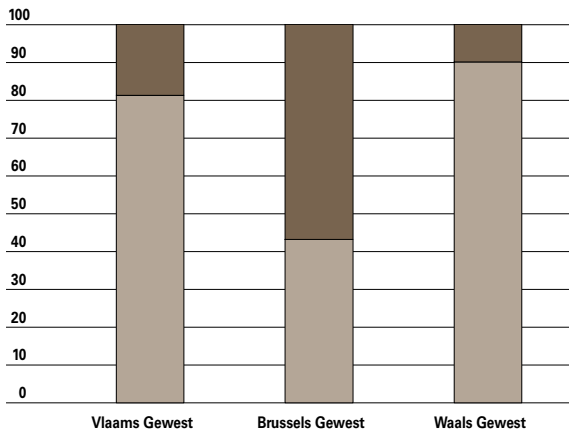
1. Onbebouwd

Op 1 januari 2006 bedroeg de totale onbebouwde oppervlakte 10.213 km². Hiervan wordt bijna de helft ingenomen door akkerland en bijna 30% door

grasland. Ruim vier vijfde van de totale gekadastreerde oppervlakte is onbebouwd. Tegenover het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft Vlaanderen een relatief grotere onbebouwde oppervlakte. In Brussel is minder dan de helft van de gekadastreerde oppervlakte onbebouwd. Tegenover 1985 is de onbebouwde oppervlakte afgenomen met bijna 8% of 880 km². De akkerlanden hebben in absolute aantallen het meest afgestaan, relatief is de grootste afname te vinden bij de tuinen en parken. De oppervlakte van recreatieterreinen en andere onbebouwde percelen (onder meer parkings, vliegvelden en militaire domeinen) is echter sterk gegroeid.

BEBOUWDE EN ONBEBOUWDE OPPERVLAKTE

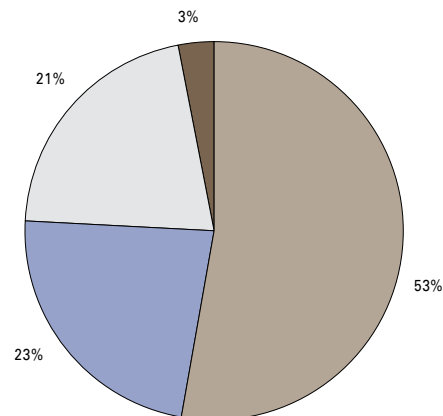
10.4 Vergelijking tussen de gewesten van de bebouwde en onbebouwde oppervlakte op 1 januari 2006, in %. Bron: administratie van het Kadaster, FOD Economie, bewerking SVR.

2. Bebouwd

Op 1 januari 2006 was 2.361 km² bebouwd, een toename in vergelijking met het jaar voordien met 25 km².

Tussen 1985 en 2006 is de totale bebouwde oppervlakte met bijna de helft gestegen. Vanaf 1997 vertraagt de jaarlijkse aangroei, die zich nog hoofdzakelijk voordeed in het buitengebied. Het stedelijk gebied kende wel een knik opwaarts in 2004, maar door de sterke terugval in het buitengebied dat jaar kwam dit niet globaal tot uiting. Momenteel zijn iets meer dan 3 miljoen percelen bebouwd.

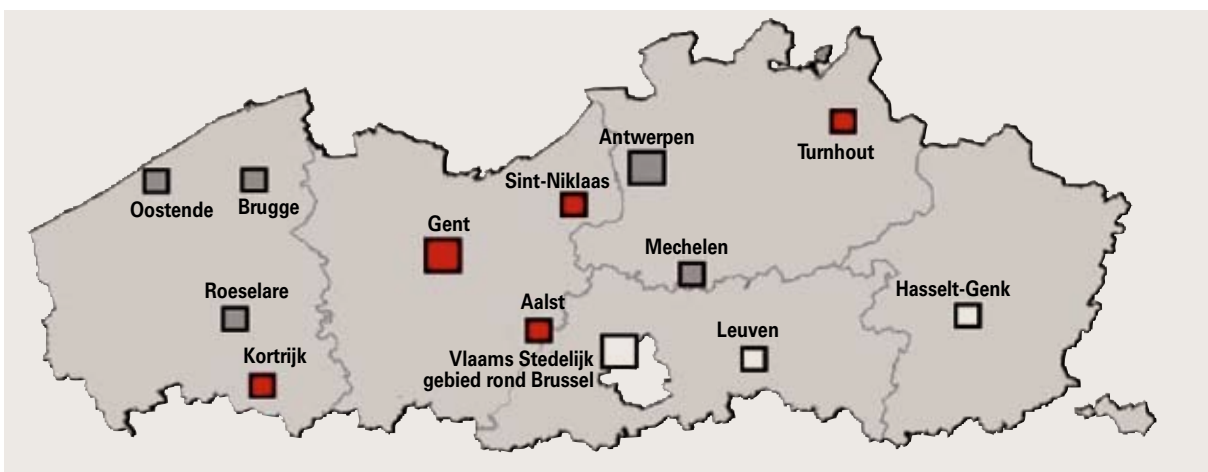
VERDELING ECONOMISCHE RUIMTE

10.5 De economische ruimte opgesplitst naar kadasterrubrieken, op 1 januari 2006, in %. Bron: administratie van het Kadaster, FOD Economie, bewerking SVR.

De residentiële oppervlakte wordt bijna volledig ingenomen door huizen en hoeven. De groei sinds 1985 is vooral hier terug te vinden. Vooral de totale oppervlakte van de percelen met appartementen nam sterk toe. In het buitengebied werd deze oppervlakte zelfs verviervoudigd. De oppervlakte voor 'economie' wordt voor meer dan de helft ingenomen door percelen met ambachts- en industriegebouwen. Opslagruimten en gebouwen met handelsbestemming zijn elk goed voor ongeveer

AFBAKENING GROOT- EN REGIONAALSTEDELIJKE GEBIEDEN

eindrapport afbakeningproces ■ -> ontwerp RUP (openbaar onderzoek) ■ -> definitief vastgesteld RUP ■

10.6 Stand van zaken afbakening stedelijke gebieden op 19 januari 2007. Bron: departement RWO.

een vijfde van de oppervlakte voor 'economie'. Kantoorgebouwen nemen slechts een zeer klein deel in van deze oppervlakte. De opslagruimten en ambachts- en industriegebouwen wijzen op de ontwikkeling van de industriële sector, terwijl de kantoorgebouwen en gebouwen met handelsbestemming wijzen op de dienstensector.

Ruimtelijk Beleid

1. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

In 1997 engageerde de Vlaamse Regering zich tot een ruimtelijk beleid met perspectief op lange termijn, waarbij de klemtoon ligt op duurzaamheid. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) werkt hoofdzakelijk met vier ruimtelijke componenten: stedelijke gebieden, buitengebied, economie en verkeersinfrastructuur.

STEDELIJKE GEBIEDEN

Het RSV voorziet de afbakening van 13 stedelijke gebieden op Vlaams niveau en 44 kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau. Met 'afbakenen' wordt bedoeld dat samen met alle betrokkenen wordt bekeken welke ruimtelijke noden, knelpunten en opportuniteiten er zijn. Dit leidt tot een ruimtelijk uitvoeringsplan.

BUITENGEBIED

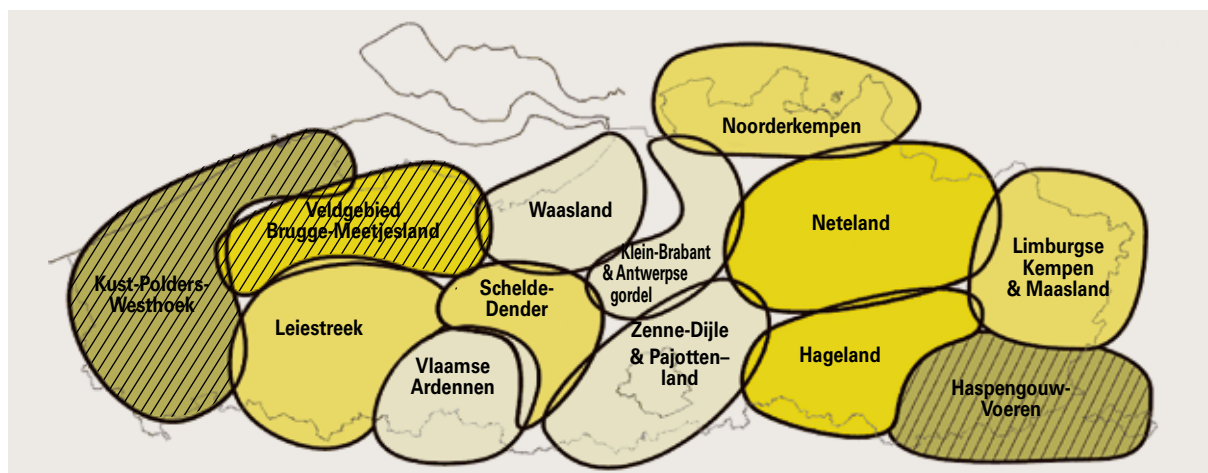
Het RSV wil het buitengebied vrijwaren voor de

essentiële functies landbouw, natuur en bos. Om dit doel te bereiken zal er 750.000 ha agrarisch gebied, 150.000 ha natuurgebied, 53.000 ha bosgebieden en 34.000 ha andere groengebieden vastgelegd worden in bestemmingsplannen.

Sinds 2004 wordt de ruimtevrage van landbouw, natuur en bos gelijktijdig ten opzichte van elkaar afgewogen. In overleg met gemeenten, provincies en belangengroepen wordt een ruimtelijke visie opgesteld die op hoofdlijnen aangeeft wat de belangrijke structuren zijn: welke aaneengesloten gebieden blijven gevrijwaard voor landbouw, in welke beekvalleien is er ruimte voor natuurontwikkeling... Deze ruimtelijke visie legt de krachtlijnen vast voor de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP) die de bestemmingen op perceelsniveau vastleggen. Om op korte termijn zekerheid te bieden aan landbouwers worden agrarische gebieden aangeduid waarvan de huidige bestemming niet ter discussie staat. Vlaanderen werd hiervoor opgedeeld in 13 regio's.

In de pilootregio's Haspengouw-Voeren en Kust-Polders-Westhoek is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2005. De Vlaamse Regering besliste daarop over de herbevestiging van de bestaande gewestplannen voor 41.000 ha agrarisch gebied in Haspengouw-Voeren en van 95.200 ha agrarisch gebied in Kust-Polders-Westhoek. Terzelfdertijd werd een concreet actieprogramma goedgekeurd voor de op te maken RUP's. In 2006 zijn in beide regio's de eerste voorontwerpen van RUP's in die zin uitgewerkt

AFBAKENING BUITENGEBIED

10.7 Stand van zaken van de afbakening van het buitengebied op 1 april 2007.
Bron: departement RWO.

regio afgerond in 2005	
regio opgestart in 2005	
regio opgestart 2006	
regio opgestart 2007	
regio waar een aantal agrarische gebieden reeds herbevestigd werden	

AANBOD BEDRIJVENTERREINEN

Aanbod op Vlaams niveau gerealiseerd in de periode 1994-2002 via gewestplan-wijzigingen en plannen van aanleg	723 ha	Hierin worden enkel de bestemmingswijzigingen verrekend in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaams gewest.
Aanbod gerealiseerd in goedgekeurde gewestelijke RUP's	715 ha	Stedelijke gebieden Aalst, Gent, Kortrijk en Turnhout, Kievitplein Antwerpen, Sint-Niklaas, economisch netwerk, historisch gegroeide bedrijven, enz...
Aanbod RUP's in procedure (vanaf plenaire vergadering)	250 ha	Stedelijk gebied Mechelen RUP economisch netwerk Albertkanaal, regionale bedrijven RUPs historisch gegroeide bedrijven
Aanbod RUP's in voorbereiding	829 ha - 946 ha	Stedelijke gebieden Brugge, Roeselare en Antwerpen, Vlaams stedelijk gebied rond Brussel
Aanbod in onderzoek in kader van economisch netwerk Albertkanaal	434 ha	Voor deze terreinen heeft de Vlaamse Regering beslist dat ze eerst nader onderzocht moeten worden. Daarna wordt beslist of ze al dan niet ontwikkeld zullen worden.
Voorlopig subtotaal	3.068 ha	
Inschatting van aanbod te voorzien voor lokale initiatieven in groot- en regionaalstedelijke gebieden en gemeenten behorend tot economisch netwerk Albertkanaal (exclusief aanbod te voorzien in de lopende processen)	Circa 545 ha	Conform de opties van het RSV worden lokale initiatieven in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaams gewest in mindering gebracht van het te realiseren aanbod op Vlaams niveau.
Voorlopig subtotaal	3.613 ha	
Saldo te plannen	487 ha	

10.8 Stand van zaken bedrijventerreinen op Vlaams niveau op 1 maart 2007.
Bron: departement RWO.

waarvoor in 2007 de decretale goedkeuringsprocedure opgestart kan worden.

In de tweede reeks regio's Hageland, Neteland en Veldgebied Brugge-Meetjesland is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2006 en is een voorstel van beslissing over het actieprogramma voor de op te maken RUP's en de herbevestiging van een reeks agrarische gebieden voorbereid waarover de Vlaamse Regering in 2007 kan beslissen.

In juli 2006 besliste de Vlaamse Regering tussentijds al over de herbevestiging van 55.841 ha agrarisch gebied in de regio Veldgebied Brugge-Meetjesland. Voor de regio's Hageland en Neteland zijn in 2006 gelijkaardige voorstellen uitgewerkt waarover de Vlaamse Regering nog een beslissing in de loop van 2007 kan nemen zodat in hetzelfde jaar de voorbereidingen kunnen starten voor het uitwerken van de eerste RUP's in deze regio's.

ECONOMIE

Het RSV wil nieuwe economische activiteiten laten aansluiten bij de reeds bestaande economische infrastructuur, meer bepaald in de stedelijke gebieden, de poorten (havens, luchthavens), de strook langs het Albertkanaal en een beperkt aantal economisch sterk ontwikkelde gemeenten. Daarvoor wordt actief

gezocht naar geschikte locaties voor bedrijven. Op Vlaams niveau gebeurt dat in eerste instantie binnen de afbakeningsprocessen van groot- en regionaalstedelijke gebieden en via de uitwerking van het Economisch Netwerk Albertkanaal. De focus ligt zowel op het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen als op het zoeken naar nieuwe geschikte terreinen.

Het RSV voorziet een behoefte van 7.000 ha bijkomende bedrijventerreinen tussen 1994 en 2007. Het Vlaamse Gewest is verantwoordelijk voor 4.100 ha (zonder de poorten). Voor meer dan een derde hiervan is de herbestemming volledig afgerond, hoofdzakelijk binnen de reeds opgemaakte plannen voor stedelijke gebieden.

TRANSPORTINFRASTRUCTUUR

Het RSV gaf de aanzet tot een categorisering en optimalisering van het Vlaams wegen-, spoorwegen- en waterwegennet. Concrete projecten hiervoor worden steeds in gang gezet door de beheerders van deze infrastructuur, zoals bijvoorbeeld de administraties voor wegen en waterwegen op Vlaams niveau of de NMBS. Vanuit ruimtelijke ordening worden de hiervoor noodzakelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen opgemaakt en de vergunningen afgeleverd.

2. Ruimte voor wonen

Bij 'ruimte voor wonen' is het belangrijk onderscheid te maken tussen het beschikbare aanbod in de **woongebieden** (woongebied, landelijk woongebied, woonpark,...) en in de **woonuitbreidingsgebieden**.

In de woongebieden is er nog meer dan 59.000 ha onbebouwde ruimte, goed voor ruim 410.000 percelen, waarvan sommige nog verder kunnen verkaveld worden.

Naast de woongebieden kan men ook nog terugvalen op de woonuitbreidingsgebieden. Eind jaren zeventig bestemden de gewestplannen 28.271 ha als woonuitbreidingsgebied. Sindsdien werd hiervan 37% ontwikkeld en bebouwd. Ongeveer 17.800 ha is nog onbebouwd.

In 2005 werd van de woonuitbreidingsgebieden een atlas opgemaakt die aangeeft welke gebieden vanuit juridisch en planologisch oogpunt in aanmerking komen voor bebouwing. Niet alle woonuitbreidingsgebieden van het gewestplan zijn in de praktijk immers voor bebouwing geschikt. Dat kan diverse redenen hebben: ze zijn reeds herbestemd via een plan van de gemeente, liggen in overstroombare gebieden, zijn niet inbreidingsgericht of de gemeente, provincie of het Vlaamse Gewest is van plan ze een andere bestemming te geven (bijvoorbeeld stadsbos of bedrijventerrein).

Uit de atlas blijkt dat 5.089 ha of 18% van de totale oppervlakte aan woonuitbreidingsgebieden, goed voor ongeveer 86.100 woningen, op korte termijn kan worden aangesneden. Hiervan zijn ongeveer 40.000 percelen gelegen in een goedgekeurde verkaveling, een bijzonder plan van aanleg of ruimtelijk uitvoeringsplan, wat betekent dat de nodige stedenbouwkundige vergunningen onmiddellijk aangevraagd kunnen worden. De atlas is recent geactualiseerd. Op basis van deze actualisatie zullen in de loop van het jaar aangepaste cijfers kunnen voorgelegd worden.

Een deel van dit aanbod (ongeveer 420 ha) is in eigendom van een sociale huisvestingsmaatschappij die deze reserve kan aanwenden voor ongeveer 10.000 goedkope woningen.

Decreet ruimtelijke ordening: juridische overgangsfase

De wetgeving rond ruimtelijke ordening bevindt zich momenteel in een overgangsfase. Het decreet heeft het plannings- en vergunningensysteem grondig vernieuwd en de instrumenten voor

handhaving gemoderniseerd. Tot de belangrijkste vernieuwingen behoren:

- planning op drie bestuursniveaus (gewest - provincie - gemeente) in plaats van op twee.
- introductie van aparte ambtenaren voor ruimtelijke ordening
- introductie van nieuwe adviescommissies (Vlacro, Procoro, Gecoro)
- introductie van een nieuw planningsstelsel (met structuurplannen en uitvoeringsplannen)
- meer autonomie voor de gemeenten bij het vergunnen

1. Naar een volwaardig ruimtelijk beleid op 3 niveaus

Een van de hoofddoelstellingen van het decreet van 1999 is het uitbouwen van provincies en gemeenten tot volwaardige beleidsniveaus voor ruimtelijke ordening. Over gemeentelijke kwesties kan dan op gemeentelijk niveau beslist worden. De provincie kan knopen doorhakken bij intergemeentelijke kwesties en het Vlaamse Gewest behandelt enkel beleidsdossiers van gewestelijk belang.

Om het beleid op deze drie niveaus te stroomlijnen moeten plannen op het lagere niveau passen in die van het hogere. Inmiddels hebben alle provincies een goedgekeurd structuurplan en meer dan de helft van de gemeenten een voorlopig of definitief goedgekeurd structuurplan. De decreetale deadline voor het opstellen van een structuurplan is 1 mei 2007.

Het decreet geeft gemeenten ook de bevoegdheid **vergunningen** af te leveren zonder dat zij voorafgaand advies moeten inwinnen van een gewestelijke ambtenaar. Vooraleer zij deze bevoegdheid verwerven (men spreekt in deze context van de 'ontvoogding' van de gemeenten) moeten zij aan voorwaarden voldoen. De gemeenten moeten beschikken over:

- een ruimtelijk structuurplan
- minstens één stedenbouwkundige ambtenaar
- een plannenregister met daarin minimaal:
  - de bestemming en de voorschriften uit de geldende plannen
  - de rooilijnplannen, de onteigeningsplannen, de stedenbouwkundige verordeningen, verkavelingsverordeningen en bouwverordeningen
  - informatie over andere wetgeving die een gevolg heeft voor het gebruik van een grond
  - een vergunningenregister met de vergunningstoestand van elk kadastraal perceel en elk proces-verbaal met inbreuken op het decreet

ruimtelijke ordening

- een register van alle onbebouwde percelen gelegen in het woongebied

In 2006 is het aantal ontvoogde gemeenten uitgebreid. Op datum van 1 maart 2007 konden Avelgem, Denderleeuw, Hoogstraten, Lommel, Maaseik, Stabroek, Vilvoorde, Wellen, Wevelgem en Zwevegem zelfstandig stebouwkundige vergunningen uitreiken. Ook Sint-Laureins, Bornem, Wetteren, Evergem, Kruikebeke, Stekene, Genk en Londerzeel voldoen aan de vijf voorwaarden en kunnen worden ontvoogd.

2. Opmaak RUP's

Een ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) geeft uitvoering aan het structuurplan. Hieruit volgt dat een overheid (gewest, provincie, gemeente) die nog geen goedgekeurd structuurplan heeft, geen RUP's kan opstellen. Sinds 2004 hebben alle Vlaamse provincies een goedgekeurd ruimtelijk structuurplan. Ook op gemeentelijk niveau vervangt het RUP steeds meer de oude planningsinstrumenten zoals BPA's.

Op gewestelijk niveau worden sinds 1999 steeds meer RUP's opgemaakt. Dit kan gebeuren om een oplossing mogelijk te maken voor een dringend ruimtelijk probleem of om uitvoering te geven aan de beleidsdoelstellingen uit het RSV.

De Vlaamse overheid houdt een ruimteboekhouding bij. Alle gewestplanwijzigingen, afwijkende bijzonder plannen van aanleg en ruimtelijke uitvoeringsplannen na 1994 worden hierin verrekend. Het RSV legt voor elke categorie een taakstelling op. Deze taakstelling kan een status quo, een toe- of afname zijn van het aantal hectaren dat binnen een bepaalde categorie bestemd is.

Enkel volledig afgeronde herbestemmingen worden weergegeven in de ruimteboekhouding. De lage aantallen voor landbouw, natuur en bos zijn hiervan een gevolg. Voor deze categorieën zitten momenteel heel wat processen in de fase van de decretale goedkeuringsprocedure, wat uiteindelijk zal resulteren in ruimtelijke uitvoeringsplannen met herbestemmingen.

Tegenover de berekening van vorig jaar werd de methodologie aangepast om te vermijden dat de inrichtingsaspecten (voornamelijk de zeehavendokken) van de bedrijventerreinen binnen de poorten uit de categorie industrie verdwijnen, wat het grote verschil met het cijfer van 2006 verklaart. 'Wonen' omvat dan weer zowel woon- als woonuitbreidingsgebied, zodat het vrijgeven van

RUIMTEBOEKHOUDING

	SALDO 1994-2006	TAAKSTELLINGEN RSV
Wonen	-100	0
Recreatie	900	+1.000
Reservaat en Natuur	11.500	+38.000
Overig groen	-1.000	0
Bosbouw	2.000	+10.000
Landbouw	-13.200	-56.000
Industrie - buiten poorten	3.200	+7.000
Industrie - poorten	-100	nvt
Overige	-2.300	0

10.9 Evolutie van de ruimteboekhouding, gebaseerd op volledig afgeronde planningsprocessen, op 1/1/2007. Bron: Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning.

woonuitbreidingsgebieden niet zichtbaar wordt in de ruimteboekhouding.

3. Vergunningen

De historisch gegroeide achterstand in de behandeling van aanvragen voor verkavelings- of stedenbouwkundige vergunningen werd de voorbije jaren gevoelig gereduceerd. In 2003 was er een decreetswijziging waardoor de gemeente zelf een beslissing kan nemen wanneer het advies van de gemachtigde ambtenaar langer uitblijft dan 50 dagen. Dit heeft in de periode 2004 en 2006 tot een aanzienlijke verkorting van de doorlooptijden geleid.

4. Handhavingsbeleid

Bij overtredingen is het proces-verbaal (PV) de eerste stap die uiteindelijk kan leiden tot een gerechtelijke veroordeling. In 2006 werden ongeveer 2.500 PV's opgesteld, iets minder dan het jaar voordien. Net zoals in 2005 werden ook in 2006 vier vijfde van de PV's opgesteld door een gemeente of door een andere instantie dan Ruimtelijke Ordening.

Het aantal vastgestelde bouwovertradingen blijft doorheen de jaren relatief stabiel, maar het aandeel processen-verbaal waarbij een stakingsbevel werd opgelegd is in 2006 verder sterk gestegen. Op te merken valt dat de cijfers 2003 een vertekening van het beeld geven doordat er een 200-tal stakingsbevelen werden uitgevaardigd in het kader van een actie tegen reclamepanelen.

De evolutie 2005 naar 2006 is te verklaren door de impact van de adviesverplichting bij de Hoge Raad voor het Herstelbeleid. Enerzijds worden daarbij

DOORLOOPTIJD VERGUNNINGEN

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Antwerpen	125	121	91	74	79	41	41	52
Oost Vlaanderen	76	89	78	63	71	50	34	29
West Vlaanderen	54	62	68	62	57	47	32	49
Limburg	42	41	38	39	46	36	32	28
Vlaams Brabant	28	28	27	28	27	21	17	23
Vlaanderen	71	75	66	59	59	39	35	36

10.10 Evolutie van de doorlooptijden in kalenderdagen van de dossiers bij de ambtenaren van de diensten van RWO, van 1999 tot 2006. Bron: departement RWO.

inspanningen gevraagd bij de samenstelling van een adviesaanvraag. Anderzijds moet de adviesverlening van de Hoge Raad voor het Herstelbeleid eenslui-

dend zijn alvorens een dossier kan worden ingeleid. Het aantal uitgevoerde vonnissen is in 2006 opnieuw gestegen en het aantal vrijspraken daalde.

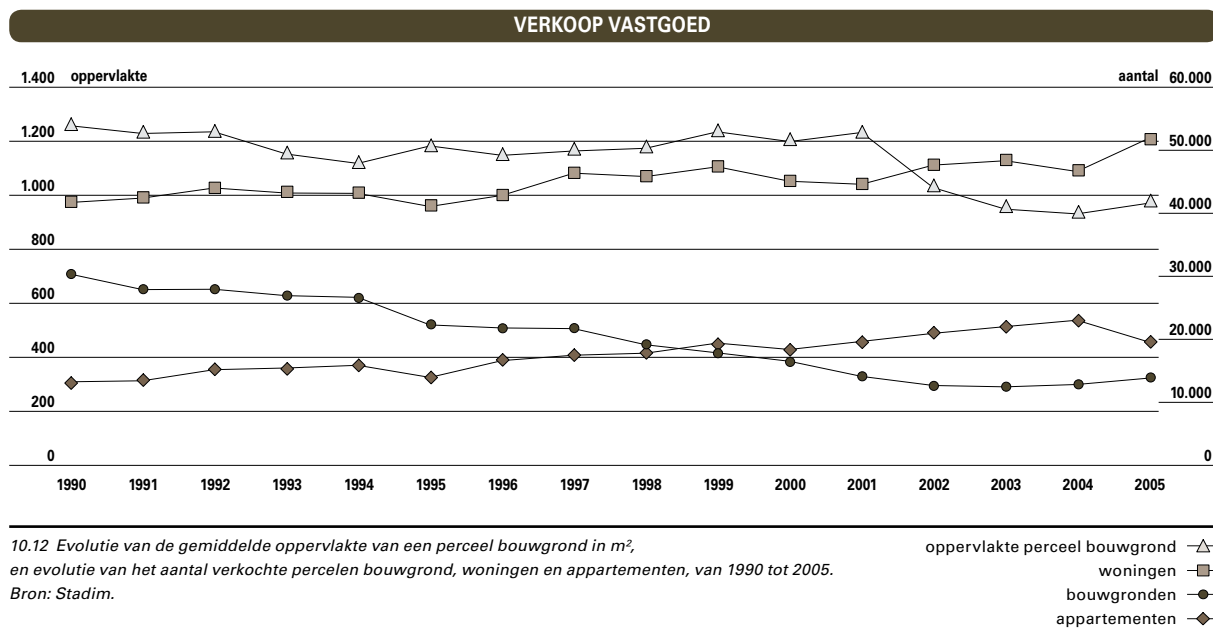
HANDHAVING

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Processen-verbaal									
door gemeente / andere instanties	2.480	1.954	2.065	2.061	1.997	2.312	2.501	2.084	2043
door RWO	483	422	318	388	516	498	408	451	462
totaal	2.963	2.376	2.383	2.449	2.513	2.810	2.909	2.534	2505
Stilleggingen									
door gemeente / andere instanties	153	81	306	457	428	608	442	509	722
door RWO	78	33	38	41	38	215	79	121	93
totaal	231	114	344	498	466	823	521	630	815
Herstelvorderingen									
herstel vd plaats / staken strijdig gebruik	1.717	1.082	917	1.027	1.087	911	850		
aanpassingswerken	268	191	167	72	93	45	82		
meerwaarde	51	45	20	6	23	13	64		
totaal	2.036	1.318	1.104	1.105	1.203	969	996	943	153
Vonnissen & Arresten									
herstel vd plaats / staken strijdig gebruik	251	141	183	105	76	131	122	149	158
met dwangsom	174	105	154	92	63	117	117	69	132
zonder dwangsom	77	36	29	13	13	14	5	80	26
aanpassingswerken	7	8	18	5	1	4	3	9	14
met dwangsom	5	8	16	3	0	4	3	7	11
zonder dwangsom	2	0	2	2	1	0	0	2	3
meerwaarde	55	35	24	12	5	7	22	25	32
totaal vonn. en arr. met herstelmaatregel	313	184	225	122	82	142	147	165	204
veroordeling zonder herstelmaatregel	97	94	67	39	32	92	108	32	84
vrijspraak	43	51	36	32	15	30	55	145	48
totaal vonn. en arr. in kr. v. gewijsde	453	329	328	193	129	264	310	342	336
Uitvoering vonnissen & arresten									
uitgevoerde V&A volgens bouwinspectie	326	236	122	261	301	351	244	217	278
% uitgevoerde vonnissen	104	128	54	214	367	247	166	132	136

10.11 Evolutie van het aantal processen-verbaal, vonnissen en arresten bij de vaststelling van bouwovertreden. In 2003 werd een 200-tal stakingsbevelen uitgevaardigd in het kader van een actie tegen reclamepanelen. Bron: departement RWO.

10.2 Huisvesting

Eigenaars

In 2005 was drie vierde van de Vlaamse huishoudens eigenaar van hun woning. In vergelijking met 25 jaar geleden is dit een stijging met bijna 9 procentpunt.

Meer dan de helft van de eigenaars heeft zijn woning gekocht, vier op tien hebben hun woning zelf gebouwd. De Vlaamse overheid stimuleert de Vlaming eigenaar te worden door middel van premies en sociale leningen.

1. Kopen, bouwen en verbouwen

De opmars van de appartementenverkoop koelt stilaan af. In vergelijking met het jaar voordien werden in 2005 15% minder appartementen verkocht. Dit ten voordele van de woningen, waarbij de verkoop op één jaar tijd met 11% steeg.

Bouwgrond is na een dalende trend opnieuw populair. In 2005 werd voor het tweede jaar op rij een stijging in het aantal verkochte percelen

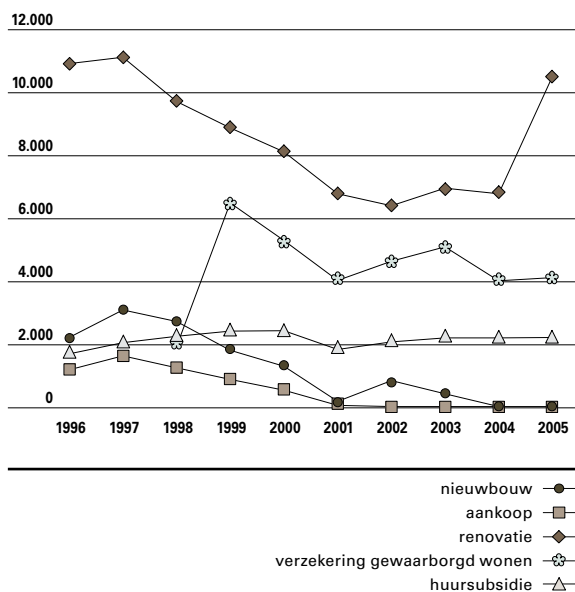
BOUWVERGUNNINGEN

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Nieuwbouw						
woongebouwen met 1 woning	15.984	14.988	14.397	15.122	17.193	19.209
woongebouwen met meerdere woningen	1.569	1.696	1.780	2.052	2.445	2.848
totaal aantal woongebouwen	17.553	16.684	16.177	17.174	19.638	22.057
totaal aantal woningen	29.100	28.284	30.006	31.566	37.219	41.888
aantal woningen in gebouwen met meerdere woningen	13.116	13.296	15.609	16.444	20.026	22.679
Renovatie	16.689	16.405	17.404	19.691	18.024	18.041

10.13 Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw en renovatie, van 2000 tot 2005. Toestand in januari 2007. Bron: Algemene Directie Statistiek.

BEGUNSTIGDEN VLAAMS HUISVESTINGSBELEID

10.14 Evolutie van het aantal begunstigden dat geniet van een tegemoetkoming, per stelsel, van 1996 tot 2005. Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels, waarvan de betalingen nog doorlopen tot in 2005. Bron: Agenschap Wonen Vlaanderen.

genoteerd, ditmaal met 8%. Ook de gemiddelde oppervlakte van een perceel steeg voor het eerst sinds 2001, tot 967 m². Maar dit is nog altijd 260m² minder dan in 2001.

De Vlaamse Regering wil de sociale huisvestingsmaatschappijen stimuleren om hun bouwgronden op de markt te brengen. Eind 2005 hadden de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM's) 1.620 ha bouwgrond liggen (bruto grondvoorraad). Daarnaast hebben ze nog 7.591 ha die mogelijks vanuit het woonuitbreidingsgebied kan ontwikkeld worden. Dit is een oppervlakte vergelijkbaar met de stad Bilzen. Ruim de helft kan ontwikkeld worden op korte en lange termijn (2007-2012).

Het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw nam in 2005 verder toe, voor eengezinswoningen en appartementsgebouwen met respectievelijk 12% en 16%. De helft van de vergunningen werd uitgereikt voor een alleenstaande woning, 13% voor een appartementsgebouw. Die woningen in appartementsgebouwen zorgen wel voor 55% van het totaal aantal vergunde woningen. Voor renovatie bleef het aantal vergunningen stabiel.

2. Ondersteuning eigendomsverwerving

TEGEMOETKOMINGEN

In 2005 kon de Vlaamse burger een beroep doen op een verbeterings- en een aanpassingspremie en op de verzekering gewaarborgd wonen bij een hypothecaire lening.

Steun bij renovatie

Tussen 1996 en 2005 kregen 85.872 personen een tegemoetkoming voor renovatie en aanpassing van de woning, voor een totaalbedrag van ruim 182 miljoen euro.

De steunmaatregelen verliepen via drie verschillende stelsels, waarvan er twee inmiddels werden afgesloten, namelijk de TIL-reno (terugbetaling in de leningslast voor renovatiewerken) en de renovatiepremie.

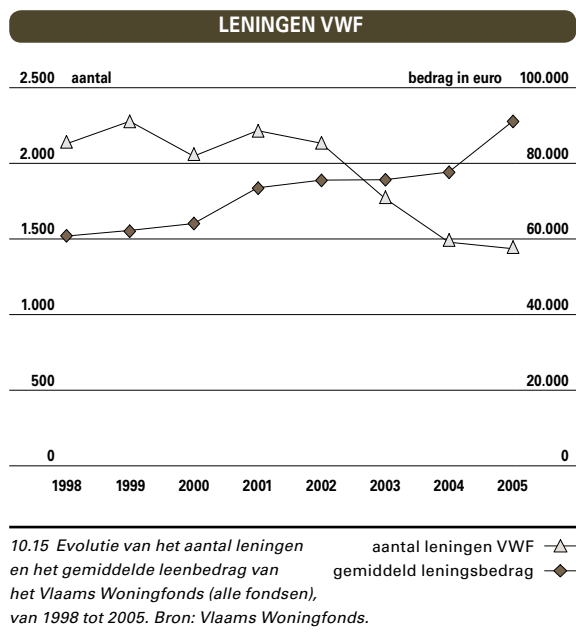
De verbeterings- en aanpassingspremie blijft van kracht en geeft premies voor enerzijds verbeteringswerken aan de woning voor personen met een bescheiden inkomen en anderzijds aanpassingswerken om de woning meer geschikt te maken voor bejaarden en personen met een handicap. De premie varieert naargelang van het type van de uitgevoerde werken. Gemiddeld wordt er per aanvraag een premie van 1.397 euro uitgekeerd.

Eind 2003 werd dit stelsel verruimd: het aantal werken dat voor een toelage in aanmerking komt, werd uitgebreid. Ook staat de regeling sindsdien open voor eigenaars die hun woning via een sociaal verhuurkantoor verhuren. Het effect hiervan is vooral sterk merkbaar in 2005. Het aantal begunstigden steeg dan op één jaar tijd met 55%.

Verzekering gewaarborgd wonen

Wie een woning bouwt, koopt of renoveert, kan zich gratis laten verzekeren tegen inkomensverlies. Als men tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypothecaire lening onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid een deel van de afbetaling op zich. Deze 'verzekering tegen inkomensverlies' werd in 1998 ingevoerd en eind 2003 herwerkt tot de 'verzekering gewaarborgd wonen'. De toelatingsvoorwaarden werden versoepeld en de inkomensgrenzen opgetrokken.

De tegemoetkoming wordt maximaal drie jaar toegekend en bedraagt ten hoogste 500 euro per maand. Tussen 1998 en 2005 werden 35.410 polissen afgesloten, voor een totaal bedrag van 7,7 miljoen euro.

Steun bij nieuwbouw

Tussen 1996 en 2004 kregen 12.446 personen een tegemoetkoming voor nieuwbouw, voor een totaalbedrag van ruim 55 miljoen euro. Dit gebeurde via twee stelsels die inmiddels afgesloten werden, namelijk de TIL-Bouw (terugbetaling in de leningslast voor nieuwbouwwoningen) en de nieuwbouwpremie.

Steun bij aankoop woning

Tussen 1996 en 2004 kregen 5.430 personen een tegemoetkoming bij de aankoop van een woning op de private markt of van een sociale woning, voor een totaalbedrag van 18 miljoen euro. Het stelsel van TIL-Koop (terugbetaling van de leningslast bij aankoop van een woning) is afgesloten eind 1999, maar de betalingen lopen door tot in 2004.

SOCIALE LENINGEN

De sociale kredietverleningmaatschappijen zoals het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen zorgen voor goedkope leningen. Sinds 1 juli 2004 kunnen ook de gewone commerciële banken sociale leningen aanbieden waarvoor de rente 0,5 tot 1 procent onder de marktrente ligt.

Leningen Vlaams Woningfonds

De hoofdactiviteit van het Vlaams Woningfonds (VWF) bestaat uit het toekennen van sociale hypothecaire leningen aan gezinnen met minstens één kind en een bescheiden inkomen. Tot 9 december 2005 konden enkel gezinnen met minimum

twee kinderen een beroep doen op het Vlaams Woningfonds. In het overgangsjaar 2005 werden 1.429 leningen toegekend. 68% hiervan was bestemd voor de aankoop van een woning, al dan niet gecombineerd met werken. Het doel van de lening evolueert nauwelijks.

De gemiddelde rentevoet bedroeg 2,01%. Het gemiddelde leenbedrag is op een jaar tijd sterk gestegen, met 17% tot ruim 90.000 euro.

Leningen VMSW

In 2005 heeft de VMSW 846 leningsakten verleden, 379 minder dan het jaar voordien. Iets meer dan de helft diende om de aankoop van een sociale koopwoning te financieren. De rest ging naar particulieren die zelf een woning bouwden, een bestaande woning aankochten en renoveerden of hun eigen woning verbeterden.

Op 31 december 2005 had de VMSW 27.087 leningen in beheer. Het totaal kapitaal dat aan de VMSW verschuldigd was bedroeg 960 miljoen euro.

Sociale koopwoningen

De Sociale Huisvestingsmaatschappijen verhuren niet alleen, maar bieden ook sociale woningen en kavels te koop aan. Om te kunnen kopen moet men aan bepaalde voorwaarden voldoen, maar dit kooprecht is niet inkomensgebonden. In 2005 werden 538 sociale koopwoningen, 239 sociale huurwoningen en 66 sociale kavels effectief verkocht.

Private huurders

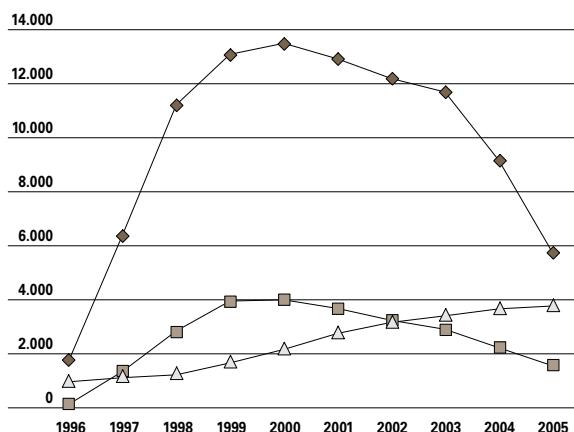
19% van de huishoudens huurde in 2005 een private woning. De verbetering van de woonkwaliteit in de huursector vormt een belangrijke prioriteit in het Vlaamse Woonbeleid. De Vlaamse overheid heeft minimum kwaliteitsnormen vastgelegd waaraan iedere woning moet voldoen. De Vlaamse Wooncode voorziet instrumenten om effectief over deze woningkwaliteit te waken.

1. Leegstand en verkrotting

De heffing op leegstand en verkrotting bestaat sinds 1996. Ze wordt geheven op drie soorten probleem-panden: leegstaande, verwaarloosde, en ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen.

Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer ze meer dan een jaar niet meer effectief gebruikt is geweest. In totaal kwamen tussen 1996 en 2005 ooit 40.121 woningen op de leegstandslijst terecht. Daarvan is ondertussen 86% geschrapt. Eind 2005 zaten er nog 5.696 woningen in de

LEEGSTAND EN VERKROTTING

10.16 Evolutie van het aantal panden dat op de inventaris staat op het einde van het jaar, van 1996 tot 2005. Toestand op 25/09/2006. Bron: Agenschap Wonen Vlaanderen.

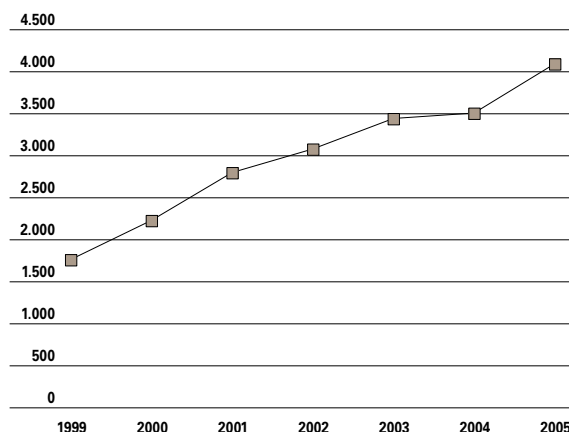
inventaris.

Een woning is **verwaarloosd** indien de buitenkant ernstige gebreken vertoont. De verwaarlozing wordt aan de hand van een uitwendig onderzoek van de woning vastgesteld. Tussen 1996 en 2005 werden 7.783 panden geïnventariseerd. Ondertussen is hiervan 80% geschrapt. Eind 2005 stonden er nog 1.522 verwaarloosde woningen op de lijst. Indien een huurwoning niet aan de kwaliteitsnormen voldoet, kan ze **ongeschikt** verklaard worden. Worden er bovendien ernstige veiligheids- of gezondheidsrisico's vastgesteld, dan kan ze **onbewoonbaar** worden verklaard. Het aantal woningen dat ooit op deze inventaris werd geplaatst, komt eind 2005 op 10.236. De schrappinggraad bedraagt 64%. Eind 2005 stonden er in totaal 3.727 woningen op de inventaris. Bij de ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen worden gemiddeld negen gebreken vastgesteld. Meest voorkomend zijn ernstige vochtproblemen en risico op elektrocutie, brand en CO-vergiftiging. Bij meer dan de helft zijn ramen en deuren in slechte staat. 87% heeft ernstige vochtproblemen, 62% een risico op elektrocutie of brand, 41% gevaar op CO-vergiftiging en 15% zeer ernstige stabiliteitsproblemen. In 11% zijn er geen sanitaire voorzieningen en bij 64% zijn ramen en deuren in slechte tot zeer slecht staat.

2. Vlaamse Wooninspectie

De Vlaamse Wooninspectie werd in november 2001 opgericht om strafrechtelijk op te treden

WONINGEN SOCIALE VERHUURKANTOREN

10.17 Evolutie van het aantal woningen in het beheer van de sociale verhuurkantoren, van 1999 tot 2005, op 31 december. Bron: Vlaams Overleg Bewonersbelangen.

tegen verhuurders van onbewoonbare panden. De **Wooninspectie** komt vooral in actie bij panden in zeer slechte staat en bij verhuurders met meerdere verkrotte panden.

In het vijfde werkjaar (oktober 2005 - september 2006) werden in 250 panden 802 wooneenheden geverbaliseerd. Deze PV's worden overgemaakt aan het parket, dat instaat voor de strafrechtelijke vervolging van de verhuurders.

3. Ondersteuning huurders

HUURSUBSIDIE

Bejaarden en personen met een handicap die verhuizen van een onaangepaste woning naar een geschikte huurwoning kunnen hiervoor een huursubsidie krijgen. Ook kunnen personen die verhuizen van een krotwoning of uit een overbewoonde woning naar een volwaardige gezonde woning met een minimumoppervlakte een huursubsidie ontvangen. Voor de verhuiskosten wordt een eenmalige installatiepremie uitgekeerd. Dit stelsel van huursubsidie bestaat sinds 1992. Gemiddeld krijgt een begunstigde een huursubsidie van 117 euro in de private sector en 63 euro in de publieke sector. In 2005 ontvingen 2.194 nieuwe begunstigten een huursubsidie of installatiepremie. In totaal waren er 8.669 begunstigten. Tussen 1996 en 2005 werd in totaal aan 21.146 nieuwe begunstigten een huursubsidie of installatiepremie toegekend, voor een totaalbedrag van bijna 69 miljoen euro.

SOCIALE VERHUURKANTOREN

De sociale verhuurkantoren (SVK's) willen kansarme en kwetsbare bewoners steunen door zelf woningen op de private huurmarkt te huren en door te verhuren aan de doelgroep. Eind 2005 waren er 29 gesubsidieerde en 10 erkende maar nog niet gesubsidieerde sociale verhuurkantoren.

Tussen 1999 en 2005 is het aantal woningen ruim verdubbeld. Eind 2005 beheerden de SVK's 4.083 woningen. Bij de gesubsidieerde en erkende kantoren was 86% van de beheerde woningen ingehuurd op de particuliere markt. De resterende woningen zijn eigendom van een gemeente of een OCMW, de SVK, de SHM's of de provincie.

HUURDERSBONDEN

In Vlaanderen zijn vijf provinciale en twee regionale huurdersbonden actief. Zij begeleiden via 29 centra de kwetsbare groepen en verlenen hen advies over hun huurrechten en -plichten. Eind 2005 telden de huurdersbonden iets meer dan 17.000 leden, een status-quo ten opzichte van het jaar voordien.

Sociale huurders

Op 31 december 2005 beschikten de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de door haar erkende sociale huisvestingsmaatschap-

WACHTLIJSTEN VMSW

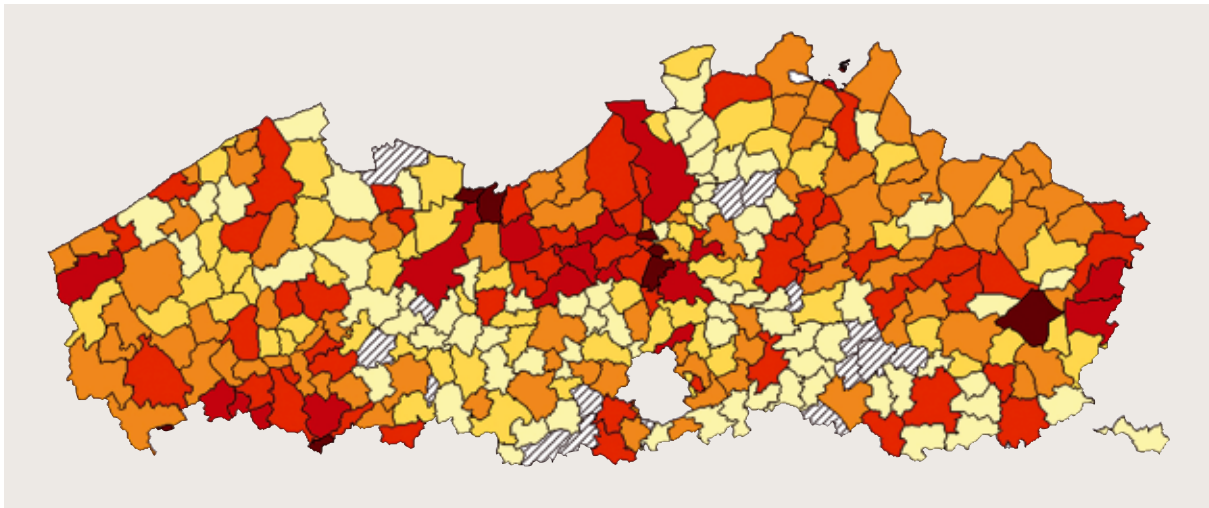
	KANDIDAAT-HUURDERS 31/12/2005	AANTAL KANDIDAAT- HUURDERS PER SOCIALE HUURWONING
Antwerpen	26.153	0,59
Limburg	12.003	0,69
Oost-Vlaanderen	17.264	0,52
Vlaams-Brabant	9.299	0,61
West-Vlaanderen	13.948	0,53
Totaal	78.667	0,58

10.18 Aantal personen dat zich bij een sociale huisvestingsmaatschappij als kandidaat heeft ingeschreven voor een sociale huurwoning, naar voorkeurprovincie, en de verhouding van het aantal kandidaat huurders tot het aantal sociale huurwoningen, per provincie. Toestand op 31 december 2005. Bron: SHM's / VMSW.

pien (SHM's) over 129.805 effectief verhuurde sociale woonegelegenheden. Als ook de leegstaande sociale huurwoningen in rekening gebracht worden, vertegenwoordigen zij 5,6 % van het aantal particuliere huishoudens.

Het aanbod komt echter niet tegemoet aan de vraag. Eind 2005 stonden 76.726 unieke kandidaat-huurders ingeschreven op de wachtlijsten van de SHM's, 6% meer dan eind 2003. Een deel daarvan is reeds een sociaal huurder maar kijkt uit naar een

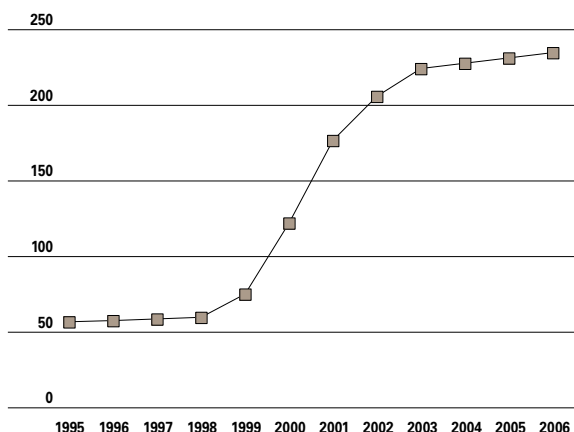
HUURPATRIMONIUM VMSW

10.19 Aandeel sociale huurwoningen ten opzichte van het aantal private huishoudens, op gemeentelijk niveau, in % (Vlaams gemiddelde = 5,46%). Huurwoningen verhuurd door de sociale huisvestingsmaatschappijen. Sociale huurwoningen verhuurd door gemeenten, ocmw's of sociale verhuurkantoren worden niet weergegeven. Toestand op 31 december 2005. Bron: VMSW, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

geen huurwoningen	(17)	
minder dan 2,00	(75)	
2,00 tot 2,99	(57)	
3,00 tot 5,45	(82)	
5,46 tot 8,99	(52)	
9,00 tot 11,99	(17)	
meer dan 11,99	(8)	

INVESTERINGSVOLUME VMSW

10.20 Evolutie van het investeringsvolume van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen in de huursector, in miljoen euro, van 1995 tot 2006. Bron: VMSW.

andere sociale woning. Als enkel de overigen in kaart gebracht worden, komt men tot een werkelijke sociale woonbehoefte ter grootte van 58.215 kandidaat-huurders. Per 100 woningen die al dan niet bewoond zijn staan er gemiddeld 58 kandidaat-huurders op de wachtlijst. Bij de sociale verhuurkantoren (SVK's) ligt deze verhouding nog een stuk hoger. Afgezet tegen de 3.032 beheerde woningen tellen de SVK's gemiddeld 319 woningzoekenden per 100 woningen.

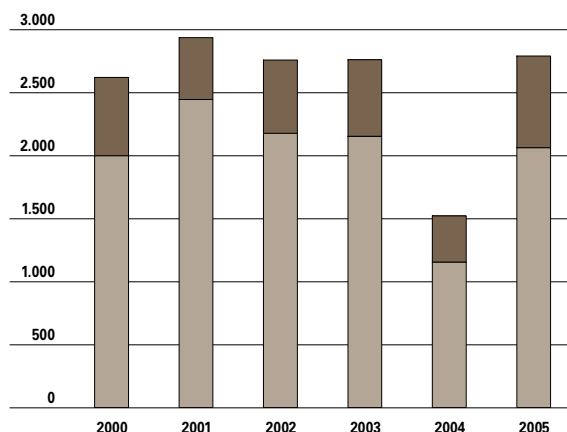
De Vlaamse Regering wil dan ook meer sociale huurwoningen. Tussen 1991 en 1999 investeerde de VMSW in de huursector gemiddeld 55,5 miljoen euro per jaar. Daarna werd het bedrag stelselmatig verhoogd. In 2006 bedroeg het investeringsvolume 234 miljoen euro. De investeringen resulteerden in 2005 in de opbouw of verwerving van 2.061 huurwoningen en de bouw van 728 koopwoningen. Daarnaast werden ook nog renovatiewerken gestart aan 7.810 huurwoningen.

Woningkwaliteit

1. Woningkenmerken

Vier vijfden van de Vlaamse woningen waren in 2005 eengezinswoningen. Deze worden in hoofdzaak (85%) bewoond door de eigenaar. Dit zijn vooral vrijstaande eengezinswoningen, maar hun aandeel slinkt ten voordele van de rijwoningen.

NIEUWBOUW VMSW

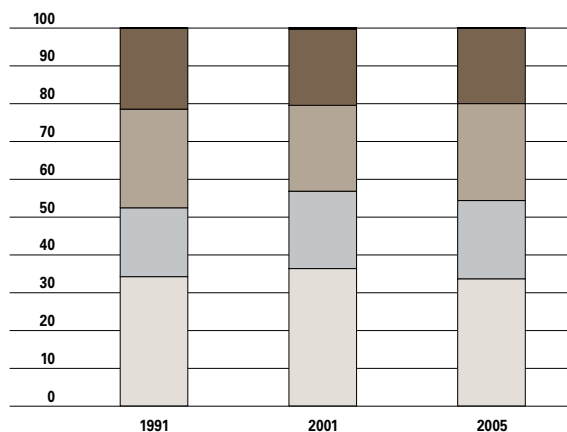

10.21 Evolutie van het totaal aantal nieuwbouwwoningen (huur- en koopwoningen) goedgekeurd door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen, van 2000 tot 2005. Bron: VMSW.

2. Bouwkwaliteit

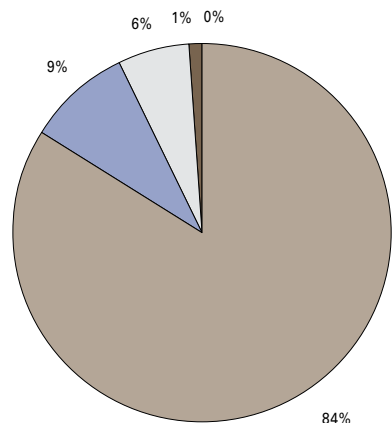
Ruim negen op tien domiciliewoningen zijn van goede kwaliteit. Voor 6% van de woningen is een lichte renovatie vereist en een fractie vraagt een zeer zware renovatie of is te vervangen. Bijna 2% van de woningen is verwaarloosd. Private huurwoningen zijn er heel wat slechter aan toe dan andere woningen, evenals woningen gebouwd voor 1946. Oost- en West-Vlaanderen hebben een lagere uitwendige woningkwaliteit, in Antwerpen en Limburg is de kwaliteit over het algemeen hoger.

WONINGTYPE

10.22 Evolutie van het type van de woning, in 1991, 2001 en 2005, in %. Bron: Volkstelling 1991, SEE2001, Woningschouwing 2005.

UITWENDIGE KWALITEIT

10.23 Eindoordeel over de uitwendige kwaliteit van de domiciliewoningen (leegstand, tweede verblijven, studentenkamers, illegale verblijfplaatsen,... werden niet in de analyse betrokken) op basis van de bouwtechnische opname, in 2005, in %. Bron: Woningsschouwing 2005.

zonder gebreken
klein herstel
lichte renovatie
zware renovatie te vervangen

3. Comfort

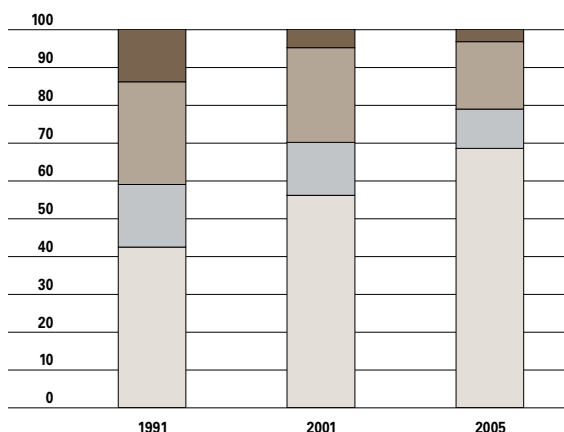
Het comfortniveau is de voorbije 15 jaar sterk gestegen. In 1991 had 14% geen klein comfort, in 2005 was dit nog slechts 3%. Het aandeel woningen met groot comfort is toegenomen van 42% in 1991 naar 69% in 2005.

In vier op vijf woningen is centrale verwarming aanwezig, en bij woningen gebouwd na 1970 loopt dit op tot 90%. Huurwoningen zijn minder vaak uitgerust met centrale verwarming dan eigendoms-woningen. Twee derde van alle woningen is (bijna) overal uitgerust met dubbel glas. Bijna een derde heeft geen geïsoleerd dak, en de helft geen muurisolatie.

4. Tevredenheid

Vlamingen wonen graag in hun woning en woonomgeving. 93% van de huishoudens noemt

COMFORT

10.24 Evolutie van het comfortniveau van de woningen, in 1991, 2001 en 2005, in %. Bron: Vanneste e.a. (2007), Woonsurvey 2005.

geen klein comfort
klein comfort
middelmatig comfort
groot comfort

zich tevreden tot zeer tevreden. Huurders zijn meestal minder tevreden dan eigenaars. Comfort, inrichting en een tuin of terras vormen de belangrijkste pluspunten. Het meest negatieve aspect is een slechte indeling van de woning. Meer dan de helft van de huishoudens is zeker niet van plan te verhuizen.

Qua woonomgeving wil men vooral rust en stilte, een centrale ligging, veel groen en goede burens. Verkeerslawaaï zorgt voor de meeste overlast. Men is ook minder snel geneigd uit de woonomgeving te verhuizen dan uit de woning zelf.

Woonprijzen

Elke eigenaar of huurder moet het recht hebben om betaalbaar te wonen. De bouwgrond- en woningprijzen en de maandelijkse huur vormen hierbij een goede indicator, samen met de bijkomende kosten die de aankoop, renovatie of bouw van een woning met zich mee brengen.

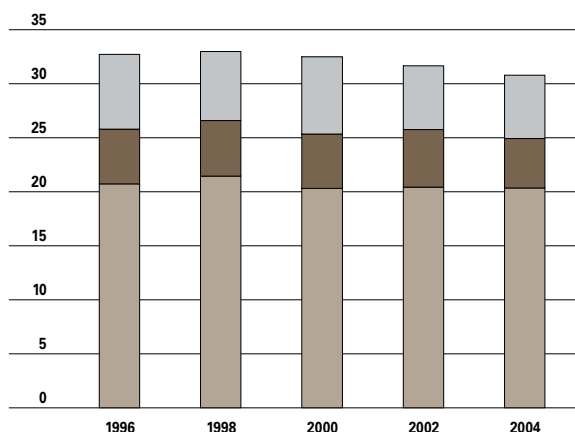
TEVREDENHEID

	WONING			WOONOMGEVING		
	EIGENAAR	PRIVATE HUURDER	SOCIALE HUURDER	EIGENAAR	PRIVATE HUURDER	SOCIALE HUURDER
zeer tevreden	40,8	22,9	25,5	37,1	25,1	24,8
tevreden	55,7	57,2	63,4	57,1	64,1	61,9
noch tevreden, nog ontevreden	2,7	12,2	6,6	3,8	7,3	10,5
ontevreden	0,5	5,5	3,8	1,4	3,0	2,0
zeer ontevreden	0,2	2,3	0,7	0,5	0,5	0,7

10.25 Subjectieve beoordeling over de tevredenheid met de woning en de woonomgeving, naar eigendomstatus, in %, 2005. Bron: Woonsurvey 2005.

UITGAVEN WONEN

10.26 Evolutie van de privé-uitgaven voor wonen, in procent van de gezinsuitgaven, van 1996 tot 2004.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Huishoudbudgetenquête.

1. Betaalbaarheid wonen

Wonen neemt de grootste hap uit het gezinsbudget. In 2004 ging een vijfde van het budget naar de woning. Als ook de verwarming, de inrichting en de tuin meegerekend worden, werd bijna een derde van het gezinsbudget aan de woning besteed. Toch krimpt dit woonbudget elk jaar een beetje. Ten opzichte van 1978 is het met 2,2 procentpunt gedaald.

Huurders besteden relatief meer aan wonen dan eigenaars. In 2005 bedroeg de gemiddelde woonquote voor de huursector 28% tegenover 22% voor de nog afbetalende eigenaars. Twee op drie huurders spenderen meer dan een vijfde van hun inkomen aan huur. Bij de eigenaars spenderen de kopers een groter deel van hun inkomen aan het huis dan de bouwers.

2. Bouwgrondprijs

Bouwgrond kende in 2005 een ware prijsexplosie, tot ruim 106 euro per m². Dat is 12% meer dan het jaar voordien. Ook het Waalse Gewest ontsnapte niet aan de sterke prijsstijgingen, met een groei van 21% op één jaar tijd.

3. Woningprijzen

De prijzen van appartementen en kleine en middelgrote woningen stegen in 2005 ook heel sterk, tot respectievelijk 147.056 euro en 142.263 euro. Appartementen werden op één jaar tijd gemiddeld 14% duurder, kleine en middelgrote woningen bijna

WOONQUOTE

	EIGENAARS - ENKEL AFBETALENDE		HUURDERS	
	AFBETALENDE KOPERS	AFBETALENDE BOUWERS	PARTICULIERE HUURDERS	SOCIALE HUURDERS
Geen uitgaven	0,0	0,0	0,0	0,0
0-20%	47,5	60,2	28,7	47,0
> 20% en < 30%	34,6	24,0	32,1	40,8
> 30% en < 40%	12,0	8,8	21,9	7,2
> 40%	5,9	7,0	17,3	5,0
Gemiddeld	22,4	20,4	29,5	22,3

10.27 Aandeel van de maandelijkse woonkost (huur, lening) in het totale nettohuishoudinkomen, voor eigenaars en huurders, in %, in 2005. Bron: Woonsurvey 2005.

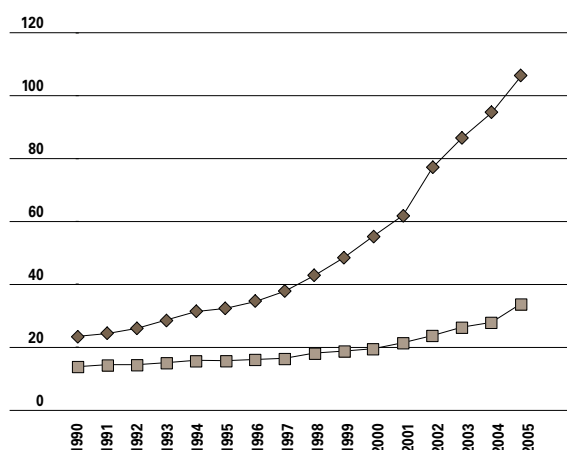
30%. Beide stijgingspercentages liggen heel wat hoger dan de gemiddelde jaarlijkse groei tussen 1990 en 2004; 8% bij de appartementen en 7% bij de woningen. Sinds 1999 is een appartement trouwens duurder dan een kleine en middelgrote woning. De grote woningen daarentegen werden tussen 2004 en 2005 goedkoper.

4. Registratierechten

Bij de aankoop, bouw of renovatie van een woning moet men ook rekening houden met het ereloon van de notaris, het beschrijven van de lening, de BTW, de registratierechten...

De registratierechten liggen naar Europese normen vrij hoog. Bovenop de aankoopprijs van de woning, betaalt men 10% registratierechten voor een normale woning en 5% voor een bescheiden woning ('klein

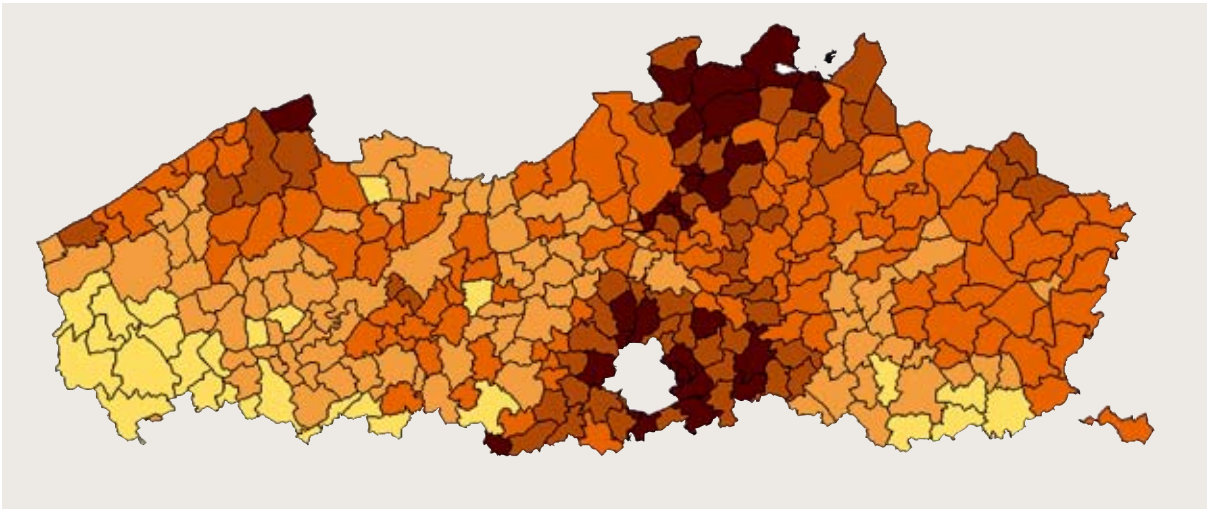
BOUWGRONDPRIJS

10.28 Evolutie van de gemiddelde prijs voor een m² bouwgrond in het Vlaamse en Waalse Gewest, in euro, van 1990 tot 2005. Bron: Stadim.

PRIJS KLEINE EN MIDDELGROTE WONING

10.29 Gemiddelde verkoopprijs voor een kleine en middelgrote woning na uitsluiting van de 25% goedkoopste en de 25% duurste verkopen, op gemeentelijk niveau, in euro, in 2005. Bron: Stadim, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

meer dan 175.000	(32)
150.000 tot 175.000	(56)
125.000 tot 150.000	(103)
100.000 tot 125.000	(89)
minder dan 100.000	(27)
geen verkopen	(1)

beschrijf*). In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld bedragen de registratierechten slechts 1%.

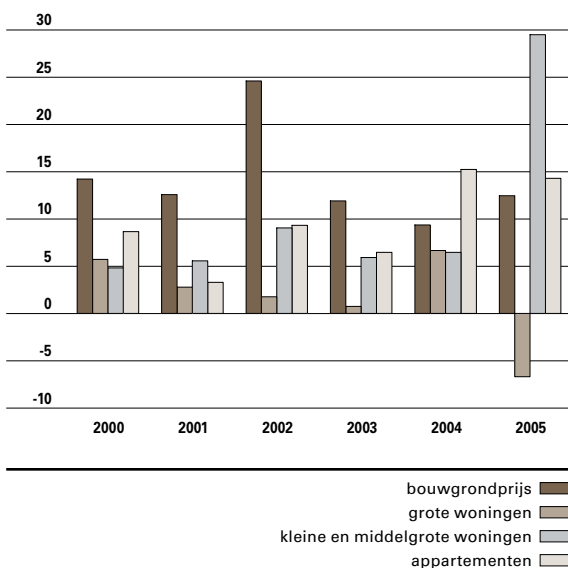
5. Rentevoeten leningen

Het merendeel van de kopers en bouwers heeft

een hypotheecaire lening bij een private bank. Twee vijfde van de kopers en een vijfde van de bouwers hebben hun lening afgesloten over een periode van 20 jaar.

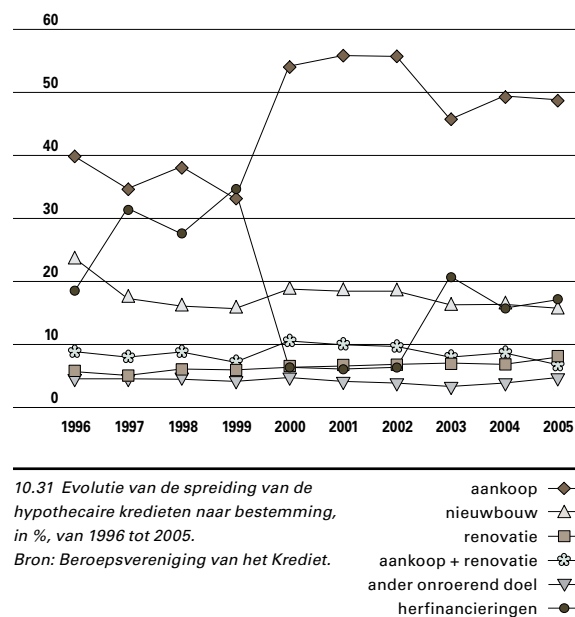
In 2005 was de vaste rentevoet populairder dan de variabele.

VASTGOEDPRIJS

10.30 Evolutie van de jaarlijkse stijging (t.o.v. het jaar voordien) van de gemiddelde vastgoedprijzen, in %, van 2000 tot 2005. Bron: Stadim, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

SPREIDING HYPOTHECAIRE KREDIETEN

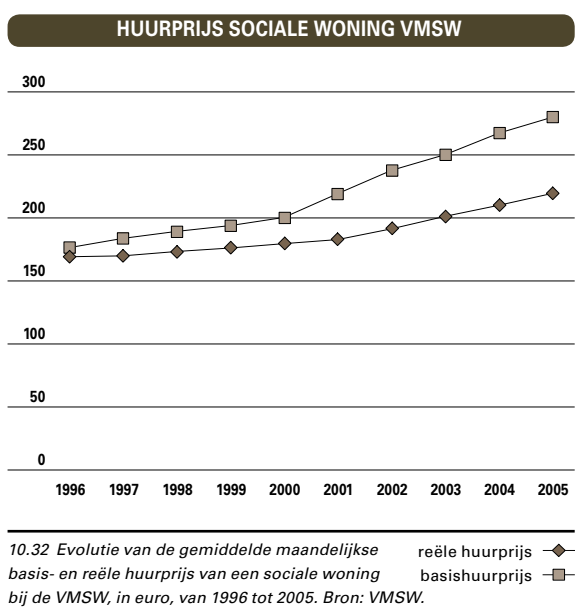
10.31 Evolutie van de spreiding van de hypotheecaire kredieten naar bestemming, in %, van 1996 tot 2005.

Bron: Beroepsvereniging van het Krediet.

Bijna de helft van het totale bedrag voor hypothe-caire kredieten was in 2005 bestemd voor de aankoop van een woning. Op afstand volgen de categorieën herfinanciering en nieuwbouw.

6. Huurprijs private woning

In 2005 bedroeg de gemiddelde huurprijs voor een private woning 431 euro per maand. Ruim de helft van de private huurders betaalde tussen 300 en 500 euro per maand. Daarbovenop komen de maandelijke verbruikskosten, voor gemiddeld 120 euro per maand. Voor 85% van de huurovereenkomsten werd een huurwaarborg betaald van gemiddeld 3 maanden.

7. Huurprijs sociale woning

De gemiddelde huurprijs voor een sociale woning was 258 euro per maand in 2005, dus heel wat lager dan het gemiddelde in de private huursector. Zowat een derde betaalde meer dan 300 euro. De maandelijke verbruikskosten waren 127 euro. Negen op tien sociale huurders betaalde een huurwaarborg. Bij de VMSW bedroeg de gemiddelde reële huurprijs eind 2005 bijna 216 euro per maand. Deze huurprijs overstijgt de basishuurprijs steeds meer.

Voor een SVK-woning betaalde men eind 2005 tussen 125 en 500 euro per maand, waarbij meer dan de helft tussen 250 en 375 euro betaalde.

Informatieverstrekking

Op 25 maart 2004 startte bij de Vlaamse Infolijn het Contactpunt Wonen. Daar vindt de burger, naast de klassieke wooninformatie, meer inlichtingen over sociale huisvesting. In 2006 behandelde het Contactpunt Wonen 14.771 vragen, een vijfde minder dan het jaar voordien. Ruim 40% van de vragen gingen over premies en subsidies, een vierde over de 'verzekering gewaarborgd wonen' en 4% over sociale leningen.

De Vlaamse Ombudsdienst kreeg in 2005 rond het thema wonen 772 klachten binnen, een daling met 15% ten opzichte van het jaar voordien. Vier vijfde waren klachten over sociale huisvesting, een tiende ging over de heffing op leegstand en verkrotting en de rest over tegemoetkomingen aan particulieren. Van de ontvankelijke klachten was 86% ongegrond. Op 19 januari 2006 ging de website Premiezoeker online. In het startjaar hebben 430.519 Vlamingen de weg naar deze internettoepassing over woonpremies gevonden. Eind 2006 dekte de website 289 van de 308 Vlaamse gemeenten, of bijna 95%. Er waren ongeveer 1.770 steunmaatregelen opgenomen.

10.3 Onroerend erfgoed

Inventarisatie

Een goed beschermingsbeleid veronderstelt vanzelfsprekend een duidelijk overzicht van het beschermingswaardig patrimonium. De inventarisatie van het erfgoed is dan ook van groot belang. Het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed beheert drie grote inventarisatieprojecten: archeologie, monumenten en landschappen. Daarnaast wordt permanent gewerkt aan kleinere inventarissen: historische orgels, parken en tuinen, industrieel erfgoed en maritiem erfgoed...

Archeologie

De Centrale Archeologische Inventaris bevat alle gekende archeologische sites in Vlaanderen. Het is een instrument voor de integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening, het uitvoeren van beschermingen en het behandelen van bouwvragen. Het biedt ook de mogelijkheid om lacunes in de archeologische kennis te herkennen. De databank

werd opgestart in november 2000 en bevatte in februari 2007 een 26.250 vindplaatsen.

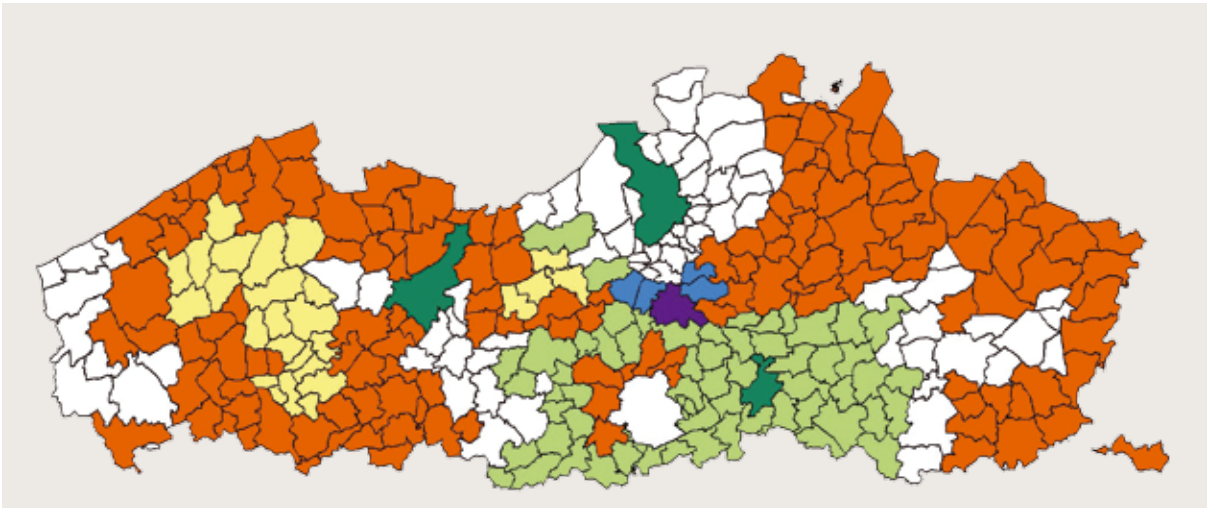
Bouwkundig erfgoed

De inventarisatie van het 'bouwkundig erfgoed' is gestart op het eind van de jaren zestig. Eind 2007 brengt het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed de laatste gemeenten in kaart, maar tegelijk vormt ook de actualisatie van de circa 70.000 inventarisgegevens een prioriteit. De gegevens uit de jaren zeventig en tachtig zijn immers aan een totale actualisatie toe.

Landschapsatlas

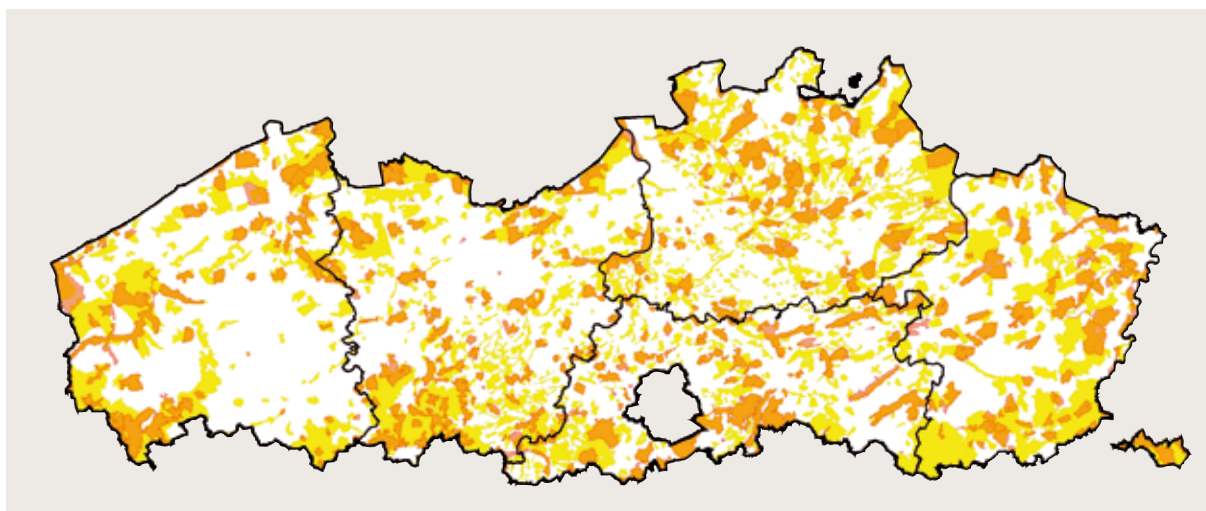
In 2001 werd de landschapsatlas voorgesteld, de eerste inventaris van waardevolle landschappen in Vlaanderen. De atlas bevatte toen 383 ankerplaatsen en 1.225 relictzones. In 2006 startte een actualisatie en verfijning van de gegevens. De tweede

ACTUALISATIE BOUWKUNDIG ERFGOED

10.33 Stand van zaken van de actualisatie van de inventaris bouwkundig erfgoed, op 23 november 2006. Bron: VIOE.

- inventaris 1990-2005 -> beperkt actualiseren
- reeds geactualiseerd
- nog te inventariseren
- inventaris 1990-2005 -> beperkt geactualiseerd
- gedeeltelijk te actualiseren
- volledig te actualiseren
- gedeeltelijk geactualiseerd

10.34 Relictzones en ankerplaatsen opgenomen in de geactualiseerde landschapsatlas, in 2005. Bron: VIOE.

ankerplaatsen ■
relictzones ■

versie van de landschapsatlas telt nog steeds 383 ankerplaatsen, maar het aantal relictzones is gedaald tot 885. Deze vermindering is een gevolg van enkele samenvoegingen. De oppervlakte van de relictzones is wel toegenomen. De ankerplaatsen beslaan ruim 16% van het grondgebied, de relictzones bijna 40%.

Maritiem erfgoed

In 2006 werden op het vlak van de maritieme archeologie en het varende erfgoed grote vorderingen gemaakt. Voor de maritieme archeologie werd een interactieve databank ontwikkeld met archeologisch waardevolle voorwerpen en structuren aan de kust. Eind 2006 waren 236 scheepswrakken, 4 vliegtuigwrakken, 28 afzonderlijke maritieme structuren en 1 niet-maritieme structuur opgenomen in de databank.

BESCHERMINGEN

	DEFINITIEF BESCHERMD	VOORLOPIG BESCHERMD
Monumenten	9.918	86
Stadsgezichten	335	2
Dorpsgezichten	1.138	10
Landschappen	663	3
Archeologische monumenten	2	1
Totaal	12.056	102

10.35 Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde monumenten, stadsgezichten, dorpsgezichten en landschappen, op 31 december 2006. Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

In 2005 werd gestart met de inventarisatie van het varende erfgoed, die aansluit bij de bestaande databank maritieme archeologie. De houten garnaalvisser 'Crangon' is vooralsnog het eerste en enige voorlopig beschermde vaartuig.

Bescherming

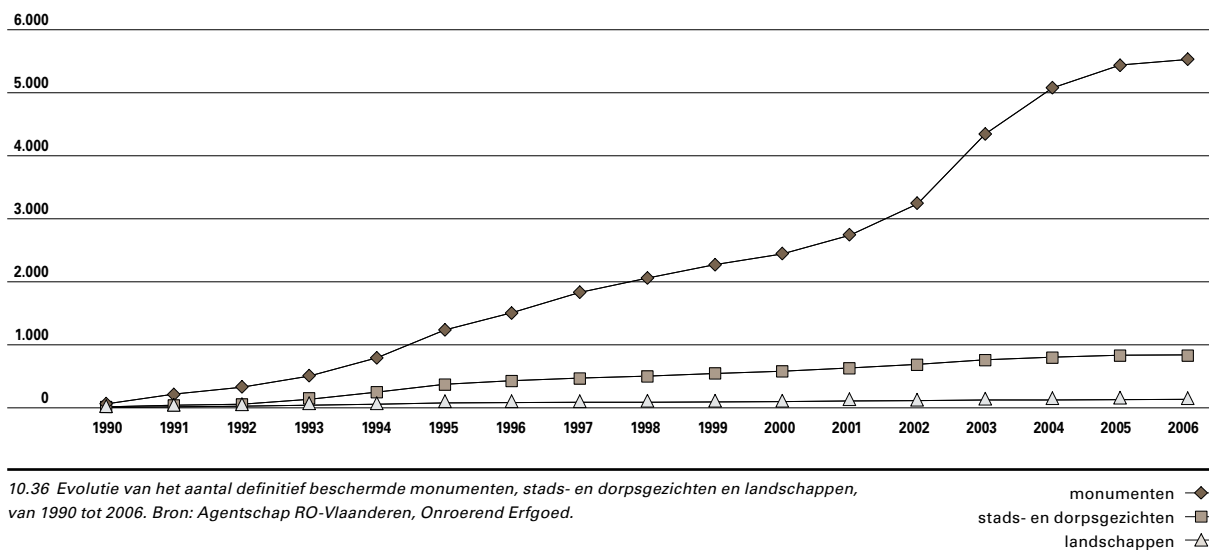
Om het cultureel erfgoed te behouden, beschikt de Vlaamse overheid over een aantal instrumenten zoals beschermingsmaatregelen, inspecties en premies.

Eind 2006 telde het Vlaamse Gewest in totaal 12.054 definitief en 101 voorlopig beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen. In de loop van dat jaar kwamen er 86 monumenten, 4 stads- en dorpsgezichten en 1 landschap bij. Historische tuinen en parken winnen aan belang. In Vlaanderen zijn ongeveer 600 historische tuinen en parken beschermd. Enkele hebben zelfs een internationale uitstraling.

Momenteel zijn er twee archeologische zones beschermd, namelijk de Chartreuse in Brugge en het kasteel en de dorpskern Middelburg in Maldegem.

De erfgoedzorg stopt echter niet bij het beschermen van het cultuurpatrimonium. Wat beschermd is, moet ook in stand gehouden worden. In 2006 werden 250 restauratiepremie's toegekend voor een totaal bedrag van 38 miljoen euro. Dat is bijna 2 miljoen euro minder dan het jaar voordien. Omdat voorkomen nu eenmaal beter is dan restaureren, legt het beleid meer de klemtoon op onderhoud. In

BESCHERMINGEN

10.36 Evolutie van het aantal definitief beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen, van 1990 tot 2006. Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

monumenten —◆—
 stads- en dorpsgezichten —■—
 landschappen —△—

2006 werden 644 onderhoudspremies toegekend. Het vastgelegde bedrag steeg in 2006 met bijna de helft tot 5,5 miljoen euro.

Beheer

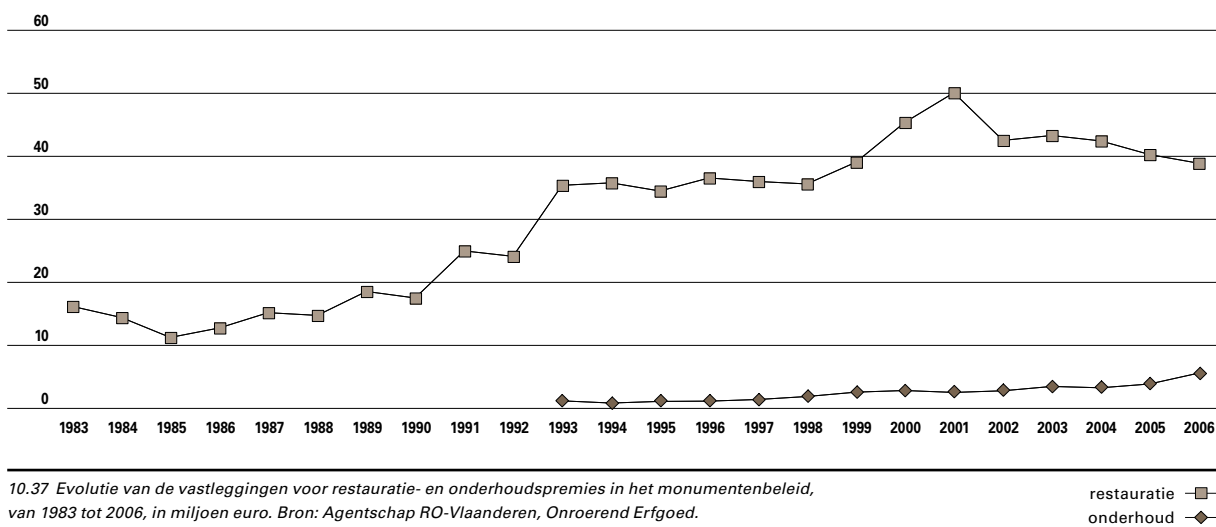
De vzw Monumentenwacht Vlaanderen werd in 1991 opgericht om beschermde of beschermingswaardige monumenten te inspecteren. Eind 2006 telde hun inventaris 4.893 objecten, waarbij één object voor meerdere gebouwen kan staan. Dit betekent in dat jaar een aangroei van 374 objecten. De geïnventariseerde objecten zijn eigendom van

zowel openbare besturen (31%), kerkfabrieken (29%) als privé-eigenaars (40%).

De inventaris bestaat voor iets meer dan de helft uit geheel of gedeeltelijk beschermde objecten. De rest is nog niet beschermd. Bij de nieuwe aanmeldingen loopt het aantal (nog) niet beschermd monumenten op tot 52%. In 2000 lag dit cijfer nog op 44%. Eind 2006 telde het Vlaamse Gewest 31 bouwkundige monumentenwachters en 9 monumentenwachters-interieur. Samen voerden zij 1.131 inspecties uit, tegenover 1.261 in 2005.

Daarnaast wil ook Erfgoed Vlaanderen de teelgang van probleemmonumenten tegengaan. De

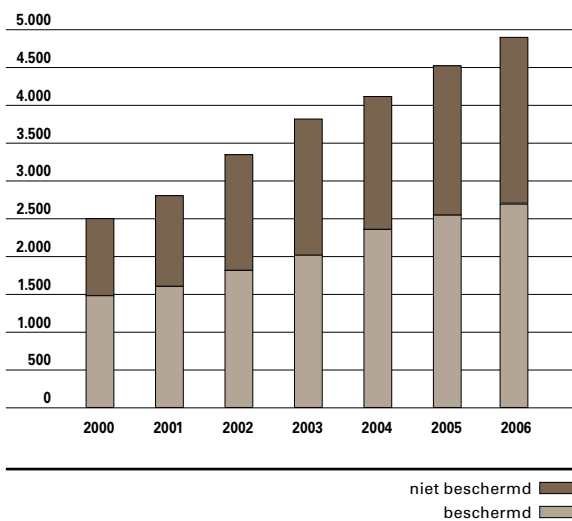
RESTAURATIE- EN ONDERHOUDSPREMIES

10.37 Evolutie van de vastleggingen voor restauratie- en onderhoudspremies in het monumentenbeleid, van 1983 tot 2006, in miljoen euro. Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

restauratie —■—
 onderhoud —◆—

MONUMENTENWACHT VLAANDEREN

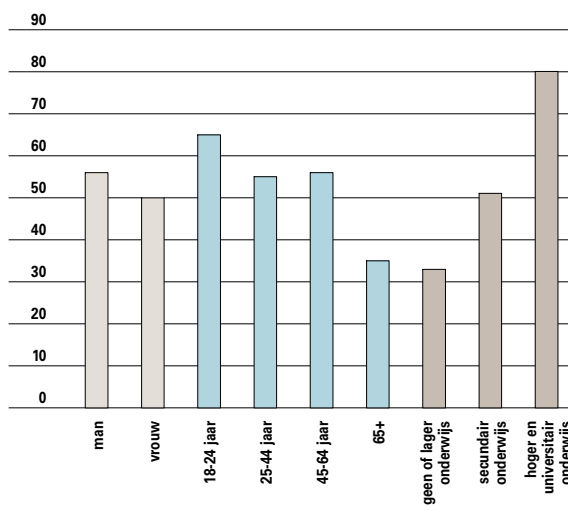
10.38 Evolutie van het aantal beschermde (gedeeltelijk of volledig) en niet-beschermde objecten in het bestand van Monumentenwacht Vlaanderen, van 2000 tot 2006, op 31 december.
Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

stichting probeert eigenaar te worden van zoveel mogelijk problematische gebouwen, ze te restaureren en ze met een nieuwe bestemming open te stellen voor het grote publiek. Als monumentenbeheerder is Erfgoed Vlaanderen vandaag actief in dertien monumenten, die zij ook beheert.

Participatie

De zorg voor het erfgoed heeft een breed draagvlak bij de bevolking nodig. De instandhouding van een monument wordt het best verzekerd door het te integreren in de samenleving. Dit bleek begin 2007 duidelijk bij het tv-programma Monumentenstrijd. Bij de finale zat bijna een half miljoen kijkers voor de buis. 163.000 mensen brachten een stem uit op een van de finalisten. Winnaar was de stoomstroopfabriek uit Borgloon, met 37.529 stemmen. De website www.monumentenstrijd.be haalde de dag na de finale 11.920 bezoekers, een record. Een goede indicator om de algemene betrokkenheid van het grote publiek bij de erfgoedzorg te meten, zijn de bezoekersaantallen. In 2006 bezocht de helft van de Vlamingen minstens één bezienswaardig gebouw of monument. Een derde deed dit meerdere keren per jaar. Sinds 2000 blijven deze cijfers ongeveer stabiel. Er zijn wel grote verschillen naargelang de leeftijd en het opleidingsniveau. Slechts een derde van de laaggeschoolden bezocht in 2006 minstens éénmaal een monument. Bij

BEZOEK AAN MONUMENTEN

10.39 Aandeel personen dat minstens éénmaal per jaar een bezoek brengt aan bezienswaardige gebouwen of monumenten, opgesplitst naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, in 2006, in %. De SCV-survey maakt geen onderscheid of deze bezoeken in Vlaanderen plaatsvonden of elders. Bron: SCV-survey 2006, SVR.

de universitair opgeleiden loopt dat cijfer op tot 85%, weliswaar een daling van 5 procentpunt in vergelijking met het jaar voordien. De leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar telt naar verhouding de meeste bezoekers.

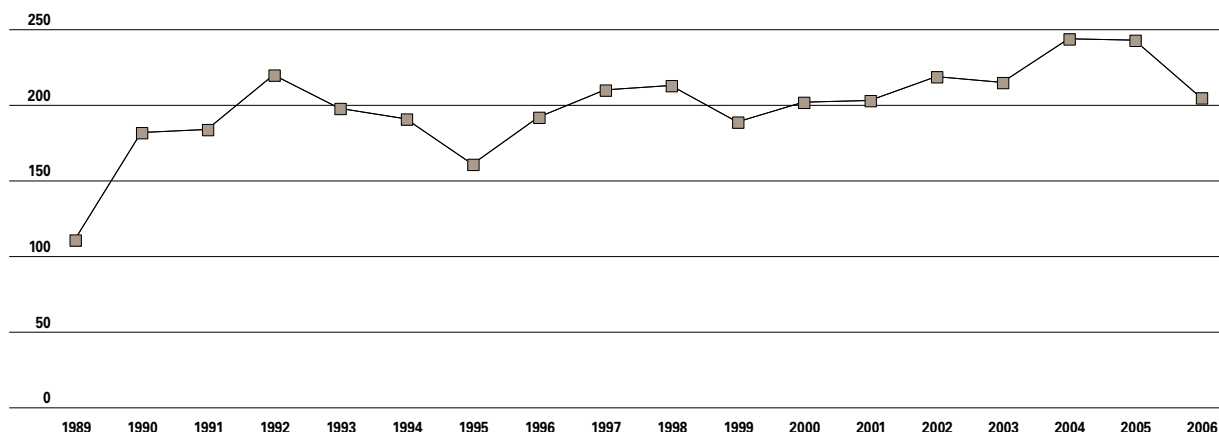
Ook de Open Monumentendag is een goede graadmeter. Met ruim 450.000 bezoekers is deze jaarlijkse manifestatie de jongste jaren uitgegroeid tot de grootste monumentenhappening in Vlaanderen. In 2006 openden 549 monumenten in 205 Vlaamse steden en gemeenten hun deuren. De daling in het aantal deelnemende gemeenten is te wijten aan het 'moeilijker' thema rond import - export, waar sommige gemeenten geen gepaste invulling aan konden geven.

Van de monumenten in het beheer van Erfgoed Vlaanderen is het Fort Napoleon in 2006 nog steeds de grootste publiekstrekker, met 81.900 bezoekers. In 2006 is Erfgoed Vlaanderen overgegaan van individuele lidmaatschappen naar gezinslidmaatschappen. Op het einde van het jaar waren 2.401 gezinnen betalend lid.

VCM, het Contactforum voor Erfgoedverenigingen, werd in 1993 opgericht voor grote en kleine erfgoedverenigingen in Vlaanderen en Brussel. Elke vzw die actief is rond monumenten- en landschapszorg, archeologie, varend, rollend, rijdend of vliegend erfgoed, kan lid worden. Eind 2006 waren 230 erfgoedverenigingen lid van VCM.

OPEN MONUMENTENDAG

10.40 Evolutie van het aantal deelnemende gemeenten aan Open Monumentendag Vlaanderen, van 1989 tot 2006. Bron: Coördinatiecentrum Open Monumentendag.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties:

- Jaarverslag 2005 Vlaams Woningfonds
- Jaarverslag 2005 Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
- Woonsurvey en Woonschouwing 2005, Departement RWO - Woonbeleid.
- SVK-Jaarrapport 2005 Vlaams Overleg Bewonersbelangen
- Jaarverslag 2005 Monumentenwacht Vlaanderen

Websites:

- Ruimtelijke ordening, algemeen: www.vlaanderen.be/ruimtelijkeordening
- Atlas van de woonuitbreidingsgebieden: www.vlaanderen.be/wugatlas
- Departement RWO, Agentschap Wonen Vlaanderen: <http://www.bouwenenwonen.be/>
- Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid: <http://www.kenniscentrum-woonbeleid.be>
- Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen: <http://www.vmsw.be>
- Vlaams Woningfonds: <http://www.vlaamswoningfonds.be>
- Vlaams Overleg Bewonersbelangen: <http://www.vob-vzw.be>
- FOD Economie – Algemene Directie Statistiek –

Socio-economische Enquête 2001:

- http://statbel.fgov.be/census/home_nl.asp
- FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistiek van de Bouwnijverheid en Bouwvergunningen: http://statbel.fgov.be/figures/d65_nl.asp
- Stadim: <http://www.stadim.be>
- Beroepsvereniging van het Krediet: <http://www.upc-bvk.be/>
- Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed <http://www.onroenderfgoed.be>
- Vlaams Instituut voor Onroerend erfgoed: <http://www.vioe.be>
- Monumentenwacht Vlaanderen: <http://www.monumentenwacht.be>
- Erfgoed Vlaanderen: <http://www.erfgoed-vlaanderen.be>
- Erfgoedsite: <http://www.erfgoedsite.be>
- Monumentenstrijd: <http://www.monumentenstrijd.be>
- Open Monumentendag: <http://www.openmonumenten.be>
- VCM – contactforum: <http://www.vcmcontactforum.be>
- Geo-loketten AGIV - Onroerend erfgoed: <http://www.agiv.be/gis/diensten/geo-vlaanderen/?catid=72>

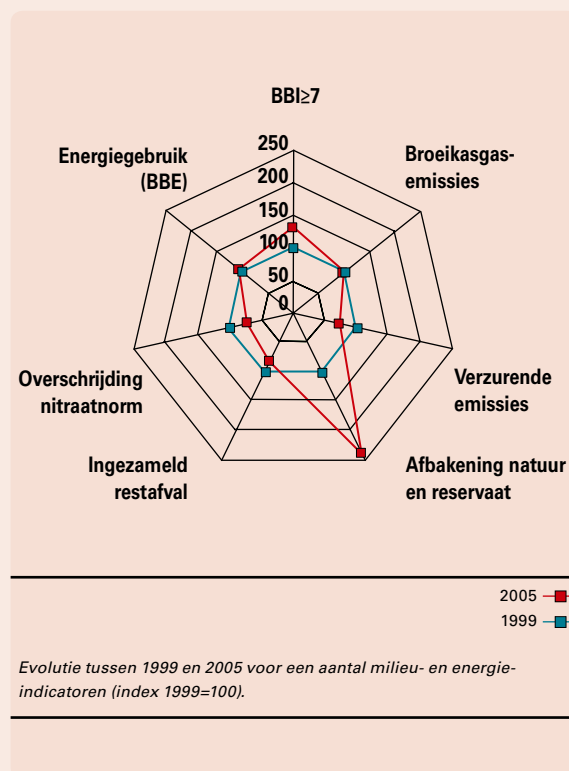
- **Bebouwde ruimte** Percelen met bebouwing, bijvoorbeeld een hoeve, omringd door een groot weiland.
- **Onbebouwde ruimte** Een perceel zonder gebouw maar het kan ook een verharde oppervlakte bevatten zoals sport- of recreatierterreinen.
- **Bodembezetting** We spreken in dit hoofdstuk over bodembezetting in plaats van bodemgebruik. Beide begrippen worden wel eens als synoniemen gebruikt, toch valt het bodemgebruik niet altijd samen met bodembezetting. Zo kunnen veranderingen in het ruimtegebruik – zoals de omvorming van woningruimte naar kantoorruimte of de verweving van winkelruimte in een appartementsgebouw – niet uit de kadastragegevens worden afgelezen. De gegevens over bodembezetting geven dus een benaderend beeld van effectief bodemgebruik.
- **Ruimtelijk Uitvoeringsplan** Een plan dat op perceelniveau de bestemmingen juridisch vastlegt. Dit is vergelijkbaar met een BPA. Een ruimtelijk uitvoeringsplan dient om de gewenste ruimtelijke structuur, voorgeschreven in de structuurplannen te realiseren; dit is het belangrijkste verschil met het BPA.
- **Basishuurprijs sociale woning** De basishuurprijs van een sociale woning wordt vastgesteld op een procentueel bedrag van de geactualiseerde kostprijs van een woning, met een minimum van 3% en een maximum van 9%. De geactualiseerde kostprijs wordt verkregen door de oorspronkelijke kostprijs te vermenigvuldigen met een door de overheid vastgestelde actualisatiecoëfficiënt. De kostprijs van eventueel uitgevoerde verbeterings- of renovatiewerken wordt op dezelfde wijze geactualiseerd.
- **Reële huurprijs sociale woning** De reële huurprijs van een sociale woning is afhankelijk van het inkomen en het aantal personen ten laste, en wordt berekend door de basishuurprijs te vermenigvuldigen met de inkomenscoëfficiënt. De reële huurprijs mag nooit lager zijn dan de helft van de basishuurprijs.
- **Comfortindicatoren Klein comfort** Stromend water binnen de woning + wc met waterspoeling + badkamer of stortbad
- **Middelmatig comfort** Klein comfort + centrale verwarming
- **Groot comfort** Middelmatig comfort + keuken (ten minste 4m²) + telefoonaansluiting + ten minste één auto
- **Leegstaande woning** Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer zij gedurende tenminste twaalf opeenvolgende maanden niet effectief gebruikt wordt in overeenstemming met de woonfunctie.
- **Ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woning** Een woning wordt ongeschikt verklaard indien aan bepaalde technische eisen en comfortvereisten niet wordt voldaan. Van het bouwgedeelte wordt de stabiliteit en de bouwfysica van dak, muren en draagvloeren beoordeeld. Voor het woongedeelte wordt gekeken naar de comfortvereisten inzake elektriciteit, water en verwarming, de veiligheids- en gezondheidsvereisten (trappen, overlopen, balustrades, verluchtingsmogelijkheid), de afwerking (eventuele sleet aan dekvloer, plafond, ramen en deuren) en vochtproblemen. Indien de woning ook nog door een aantal zware gebreken een aantoonbaar risico inhoudt voor de veiligheid of gezondheid van de bewoners, is zij onbewoonbaar.
- **Verwaarloosde woning** Een woning is verwaarloosd wanneer het ernstige zichtbare en storende gebreken of tekenen van verval vertoont aan buitenmuren, voegwerk, schoorstenen, dakbedekking, dakgebinte, buitenschrijnwerk, kroonlijst of dakgoten.
- **Verzekering Gewaarborgd Wonen** De verzekering gewaarborgd wonen wil het grote financiële risico beperken bij het aangaan van een hypothecaire lening. Hiervoor moet de aanvrager wel voldoen aan bepaalde voorwaarden (inkomen, kostprijs woning). De verzekering loopt over een periode van 10 jaar. Als men tijdens deze verzekeringsperiode onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, kan men na een wachttijd van 3 maanden gedurende maximaal 3 jaar een tegemoetkoming ontvangen in de aflossing van de hypothecaire lening.
- **Ankerplaatsen** De landschappelijk meest waardevolle gebieden van Vlaanderen. In deze gebieden is de samenhang van de erfgoedwaarden het grootst. Ze zijn ofwel uitzonderlijk gaaf gebleven ofwel zeer herkenbaar voor een bepaalde tijdsperiode ofwel op Vlaams niveau uniek. Hun waarde kan ook liggen in een combinatie van gaafheid, herkenbaarheid en uniciteit. Voorbeelden van een ankerplaats zijn de Abdij van Westmalle en de Uitkerkse Polder.
- **Relictzones** Gebieden met een sterk wisselende oppervlakte waarvan de landschappelijke waarde door de eeuwen heen goed bewaard is gebleven. De erfgoedwaarde is er hoog. De verschillende landschapselementen die er voorkomen hebben nog een duidelijke samenhang: ze zijn nog relatief weinig aangetast door grootschalige ingrepen die het gevolg waren van de Industriële Revolutie. Het landschap van voor de Industriële Revolutie is er nog herkenbaar. Voorbeelden van een relictzone zijn het hollewegenlandschap in Hoegaarden, en de Moervaartdepressie in Wachtebeke.

Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid

Het milieu gaat er op sommige punten op vooruit, op andere niet. De Vlaamse Regering wil een betekenisvolle vooruitgang boeken in water- en luchtkwaliteit, bodembescherming, geluid- en geurhinder en natuurbehoud. Dat vraagt om een ont koppeling tussen enerzijds productie en consumptie en anderzijds de milieukwaliteit en biodiversiteit.

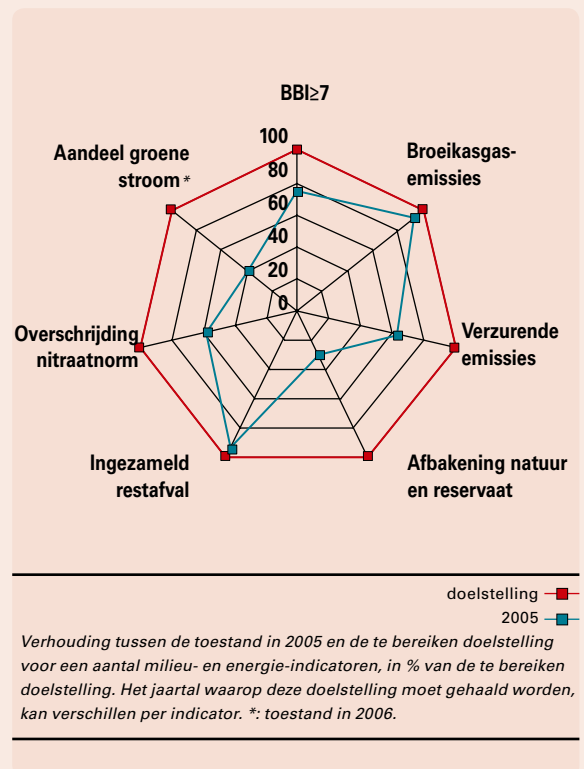
Wordt 2005 met 1999 vergeleken dan blijkt dat voor een aantal indicatoren een kleine tot zelfs zeer grote vooruitgang wordt geboekt. Voor de broeikasgasemissies wordt een kleine vooruitgang behaald in de vorm van een reductie van de emissies met 0,75%. Het niveau van 1990 komt dichterbij. Voor de verzurende emissies is er een emissiereductie met ruim 28%. Het extra afgebakend planologisch groen gebied (natuur en reservaat) is met bijna 140% gestegen tussen 1999 en 2005. De hoeveelheid ingezameld restafval is verder afgenomen. Dit komt neer op een verbetering met ruim 18%. Het aandeel MAP-meetpunten dat de nitraatnorm voor oppervlaktewater overschrijdt, is afgenomen met bijna 29%. Het Bruto Binnenlands Energiegebruik is met 4% toegenomen maar doordat het BBP in diezelfde periode sterker is gestegen, is er een relatieve ont koppeling tussen het energiegebruik en de economische groei. Wat betreft de biologische waterkwaliteit (Belgisch Biotische Index) is het aandeel meetpunten dat aan de basiskwaliteitsnorm voldoet, toegenomen met ruim 30%.

11 hoofdstuk

Dit positieve beeld wordt wel enigszins genuanceerd wanneer de toestand in het meest recente jaar vergeleken wordt met de te behalen doelstellingen. De broeikasgasemissies blijven nog ruim 7% van de Kyotodoelstelling verwijderd. Dit lijkt haalbaar maar uit het tweede Vlaams Klimaatbeleidsplan blijkt dat we met de geplande maatregelen ongeveer 80% van de reductiekloof kunnen dichten. Na 2012 zullen nog strengere emissiereducties opgelegd worden. Voor de verzurende emissies wordt ruim

63% van de doelstelling bereikt. Wat betreft de extra afbakening van natuur en reservaat is nog maar 30% van de doelstelling behaald. Ondanks de sterke toename sinds 1999 is er dus nog een lange weg te gaan. Voor de hoeveelheid ingezameld restafval wordt de doelstelling bijna gehaald. Tegen 2007 mag de maximale nitraatnorm van 50 mg/l in geen enkel MAP-meetpunt meer overschreden worden. In 2005 wordt deze doelstelling voor 58% gehaald. Ondanks de zeer sterke toename van het aandeel groene stroom tussen 1999 en 2006 (meer dan verwacht) wordt de doelstelling van 6% hernieuwbare energie in de totale elektriciteitsconsumptie maar voor 40% gehaald. Tenslotte wordt voor de biologische waterkwaliteit reeds 75% van de doelstelling behaald.

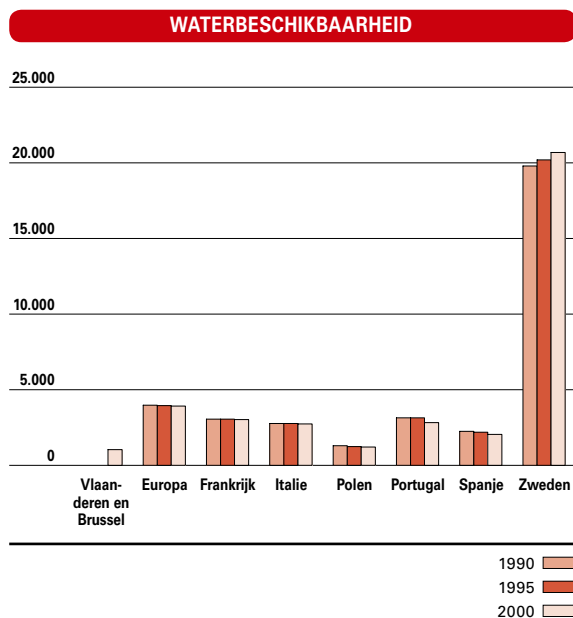

11.1 Milieu

Water

Een watersysteem is een samenhangend geheel van oppervlaktewater, grondwater, waterbodems en oevers, met inbegrip van de daarin voorkomende levensgemeenschappen en alle bijhorende fysische, chemische en biologische processen en de daarbij horende technische infrastructuur. Het zorgt voor wateraanvoer, -afvoer en -berging en vormt een habitat voor heel wat planten en dieren. Naast een recreatieve waarde heeft een watersysteem ook belangrijke economische functies (transport, drinkwater, koelwater...). Maar het heeft ook zijn grenzen en het is dus van belang de draagkracht van het systeem niet te overschrijden.

De Europese Kaderrichtlijn Water vraagt tegen eind 2015 een 'goede oppervlaktewatertoestand' en een 'goede grondwatertoestand'. Het decreet Integraal Waterbeleid vertaalt dit naar de Vlaamse context. Het eerste uitvoeringsbesluit bij dit decreet zorgt voor de geografische indeling van de watersystemen en voor de oprichting van overlegstructuren. Momenteel loopt het openbaar onderzoek voor de elf ontwerpbeckenbeheerplannen.

11.1 Evolutie van de gemiddelde waterbeschikbaarheid, van 1990 tot 2000, in m³/inwoner. Bron: VMM-MIRA.

1. Waterbeschikbaarheid

Het overgrote deel van het water dat als grondstof wordt gebruikt, is zoet water. Van al het water op aarde is slechts 3% zoet water en slechts 11% van dat zoet water is ondiep grondwater.

De indicator gemiddelde **waterbeschikbaarheid** wordt bepaald op basis van de gemiddelde jaarlijkse nettoneerslag, vermeerderd met de helft van het instromend oppervlaktewater van buiten het gebied en verdeeld over het aantal inwoners in dit gebied. Een waterbeschikbaarheid van minder dan 1.000 m³ per inwoner per jaar wordt als een ernstig watertekort beschouwd.

In 2000 was de gemiddelde waterbeschikbaarheid in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest minder dan een derde van het Europese gemiddelde. Dit heeft te maken met de hoge bevolkingsdichtheid. In 2005 zakte de gemiddelde waterbeschikbaarheid tot 986 m³, onder de grens dus die duidt op een ernstig watertekort.

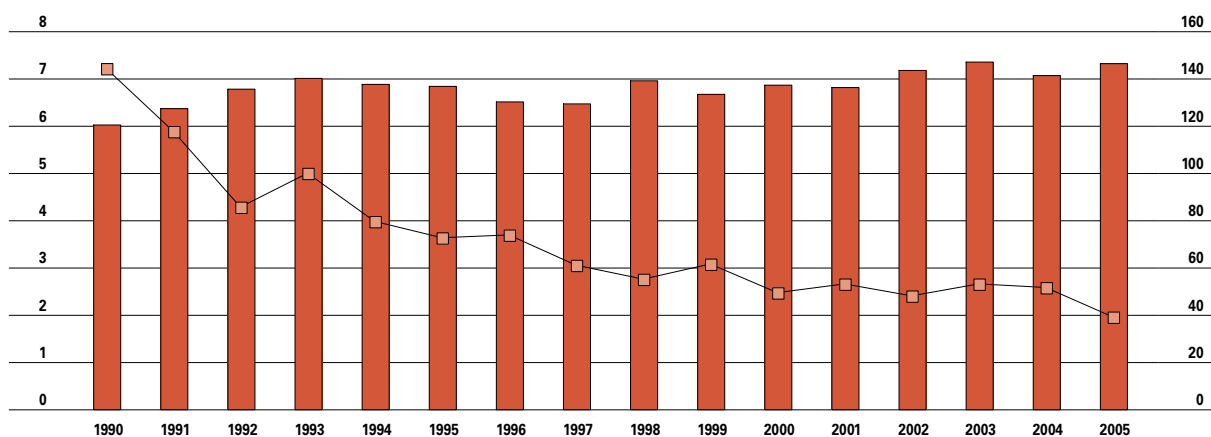
2. Oppervlaktewater

De **kwaliteit van het oppervlaktewater** wordt in kaart gebracht via het 'meetnet oppervlaktewater' van de Vlaamse Milieumaatschappij. Dit meetnet onderzoekt zowel de fysisch-chemische kwaliteit als de biologische kwaliteit. De verbetering die zich vooral in de eerste helft van de jaren negentig voordeed, zette zich daarna trager door voor de zuurstofhuishouding of vertoonde de voorbije jaren geen duidelijke trend voor de nutriënten.

Opgeloste zuurstof is van groot belang voor het leven in het water en speelt een rol in de zelfzuiverende processen van een waterloop. De gemiddelde zuurstofconcentratie in het oppervlaktewater stijgt sinds 1990 zeer langzaam. Toch voldeed in 2005 slechts 35% van de meetplaatsen aan de wettelijke norm van 5 mg/l. Het percentage individuele meetresultaten onder de 5 mg/l is wel gevoelig gedaald. Als gevolg daarvan komen onwelriekende, zuurstofloze waterlopen nagenoeg niet meer voor in Vlaanderen. Weerkundige factoren kunnen de waterkwaliteitsproblemen mee versterken. Zuurstofproblemen komen vooral voor tijdens warme zomers met weinig regen.

Het **chemisch zuurstofverbruik** is de hoeveelheid zuurstof die per liter verontreinigd water nodig

OPGELOSTE ZUURSTOF

11.2 Evolutie van de gemiddelde concentratie aan opgeloste zuurstof in oppervlaktewater in mg/l en chemisch zuurstofverbruik in mg/l, van 1990 tot 2005. Bron: VMM-MIRA.

O2 —
CZV —

is om de organische vervuiling via een chemische reactie af te breken. Sinds 1990 verbetert de situatie gestaag maar in 2005 voldeed toch slechts 23% van de meetplaatsen aan de basiskwaliteitsnorm. Als alle parameters van het fysisch-chemisch meetnet samen getoetst worden aan de VLAREM-II normen blijken slechts 68 van de 1.827 meetplaatsen te voldoen. Ondanks de gunstige evolutie is er dus zeer weinig oppervlaktewater dat in al haar fysisch-chemische aspecten goed is.

De totale **belasting van het oppervlaktewater** door zuurstofbindende stoffen en de nutriënten stikstof en fosfor is sinds 1990 sterk afgenomen. De huishoudens hebben nog steeds een groot aandeel in de belasting van het oppervlaktewater. De impact van lozingen van bedrijven in het oppervlaktewater is sterk gedaald. De landbouw is door bemesting verantwoordelijk voor het grootste aandeel van de totale stikstofvracht die in het oppervlaktewater terecht komt.

Het biologisch onderzoek evalueert de kwaliteit van een waterloop als biotoop. Dit gebeurt aan de hand van de **Belgische Biotische Index (BBI)**. Deze index is gebaseerd op de aanwezigheid van zichtbare, ongewervelde waterdiertjes. De BBI integreert twee factoren: de aanwezigheid van verontreinigingsgevoelige soorten en het totale aantal aange troffen soortengroepen. De indexwaarde schommelt tussen 0, wat staat voor een uiterst slechte kwaliteit, en 10, een zeer goede kwaliteit.

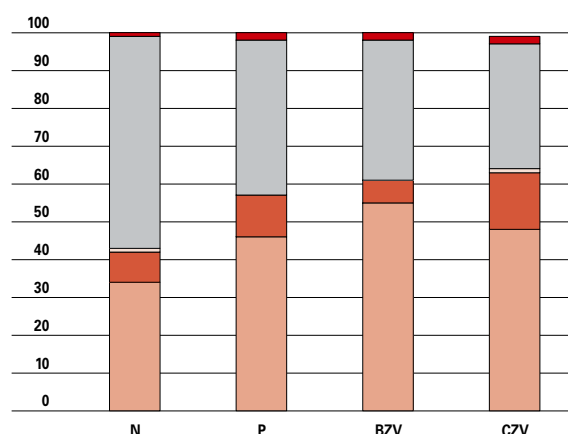
In 2005 voldeed 30% van de 1.026 onderzochte meetplaatsen aan de basiskwaliteitsnorm (een BBI van 7 of meer). Volgens het MINA-plan 3 moet 40% van de meetplaatsen deze norm halen tegen 2007. Een duurzame waterkwaliteit, vanuit natuur-

gericht standpunt, wordt pas bereikt als het hele netwerk van waterlopen voortdurend een goede kwaliteit haalt. Het aantal meetplaatsen dat bij drie opeenvolgende metingen een zeer goede kwaliteit (BBI van 9 of 10) bereikte, was in 2005 beperkt tot 1,2%.

3. Waterzuivering

De **zuiveringsgraad** is het percentage inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt in een openbare rioolwaterzuiveringsinstallatie. In 2005 bedroeg de zuiveringsgraad 64,4%, tegenover 30%

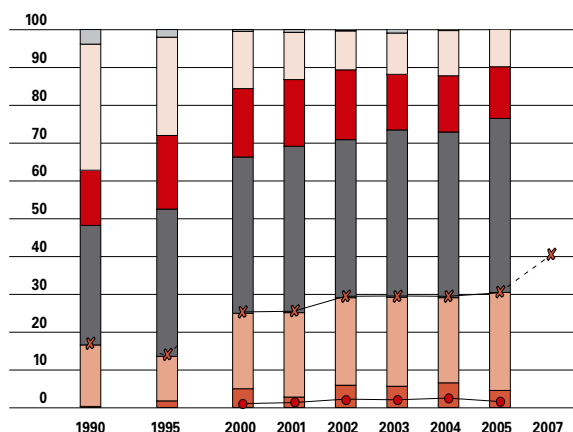
BELASTING OPPERVLAKTEWATER

11.3 Aandeel van doelgroepen in de belasting van het oppervlaktewater met biochemisch zuurstofverbruik (BZV), chemisch zuurstofverbruik (CZV), stikstof (N) en fosfor (P), 2004, in %. Opmerking: voor bedrijven werd zowel gebruik gemaakt van cijfers van bemonsteringen als van bijschattingen. Bron: VMM-MIRA.

bevolking —
industrie —
energie —
landbouw —
handel en diensten —

BELGISCHE BIOTISCHE INDEX

11.4 Evolutie van de Belgische Biotische Index, van 1990 tot 2005, met doelstelling 2007, in %.
Bron: VMM, INBO-NARA.

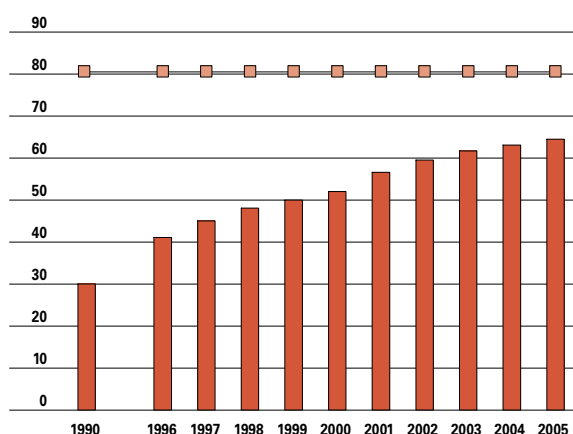
zeer goede kwaliteit
goede kwaliteit
matige kwaliteit
slechte kwaliteit
zeer slechte kwaliteit
uiterst slechte kwaliteit
BBI ≥ 7
BBI ≥ 9 (3 opeenvolgende metingen)

in 1990. Het MINA-plan 3 stelt als doelstelling een zuiveringsgraad van 80% voorop tegen 2007.

Bodem

Door menselijke activiteiten kunnen milieugevaarlijke stoffen zoals zware metalen, organische polluenten en pesticiden in de bodem terecht komen en de kwaliteit ervan nadelig beïnvloeden. Het

ZUIVERINGSGRAAD

11.5 Evolutie van de zuiveringsgraad van de huishoudens, van 1990 tot 2005, in %. Bron: VMM-MIRA.

zuiveringsgraad
doelstelling 2007

bodemsaneringsdecreet werd in 1995 in het leven geroepen om verontreinigde gronden te (laten) saneren en nieuwe verontreinigingen te voorkomen. Het uitvoeringsbesluit VLAREBO maakte het decreet operationeel.

De voorbije jaren richtte het beleid zich meer en meer op duurzame ontwikkeling en werd bodemsanering geïntegreerd in een ruimer maatschappelijk kader. Ook het bodemsaneringsdecreet werd onder de loep genomen en op 27 oktober 2006 werd een nieuw decreet betreffende de bodemsanering en bodembescherming bekrachtigd. De volgende indicatoren tonen de voortgang van de inventarisatie, de aanpak van historisch verontreinigde gronden en de problematiek rond waterbodems.

1. Inventarisatie

Het totale aantal **risicogronden** werd in 2001 geschat op 76.200. Volgens het MINA-plan 3 moet 30% daarvan tegen eind 2007 onderzocht zijn. Op 1 januari 2007 zijn 25.213 gronden onderzocht, of een aandeel van 33%, waarmee de doelstelling is bereikt.

Het aantal gronden waarop in het verleden risicoactiviteiten werden uitgeoefend, raamt men op 11.200. Daarnaast zijn er nog 60.000 à 70.000 gronden waarop momenteel risicoactiviteiten plaatsvinden.

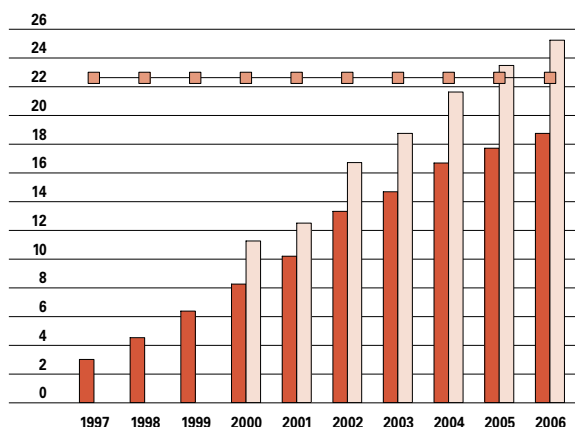
De OVAM houdt sinds 1995 een **register van verontreinigde gronden** bij. Een grond wordt geklasseerd als 'verontreinigd' wanneer uit het oriënterend bodemonderzoek blijkt dat de concentratie van één of meerdere milieugevaarlijke stoffen hoger ligt dan 80% van de bodemsaneringsnorm (volgens VLAREBO, bodemsaneringstype II). Gronden opgenomen in het register zijn niet langer multifunctioneel te gebruiken maar hoeven niet noodzakelijk te worden gesaneerd. De noodzaak van sanering hangt af van de ernst van de verontreiniging, van de kenmerken en functies van de bodem en van de periode waarin de verontreiniging tot stand kwam.

Op basis van de oriënterende bodemonderzoeken die door de OVAM werden beoordeeld, waren er op 1 januari 2007 18.732 verontreinigde gronden gekend. Dit komt overeen met 47.023 kadastrale percelen. Omdat slechts een deel van alle risicogronden onderzocht is, krijgen we nu nog geen beeld van de evolutie van de bodemverontreiniging in Vlaanderen maar veeleer van de vooruitgang van de inventarisatie.

De belangrijkste verontreinigende stoffen in bodem en grondwater zijn minerale olie, zware metalen, BTEX (benzeen, toluen, ethylbenzeen en xyleen),

VERONTREINIGDE GRONDEN

11.6 Evolutie van het gekende aantal verontreinigde gronden en het aantal onderzochte gronden, van 1997 tot 2006, in duizendtallen. Opmerking: de getallen zijn telkens de exacte toestand op 1 januari van het volgende jaar. Bron: OVAM.

PAK's (polyaromatische koolwaterstoffen) en VOCI (gechlorideerde oplosmiddelen). Het grootste aandeel van de verontreiniging blijft te wijten aan zware metalen (30.353 hectare).

De meeste verontreinigde gronden zijn terug te vinden in gemeenten met historische industriezones, de havenregio's, rond de as Antwerpen-Brussel, rond het Albertkanaal en de E313 en rond Kortrijk.

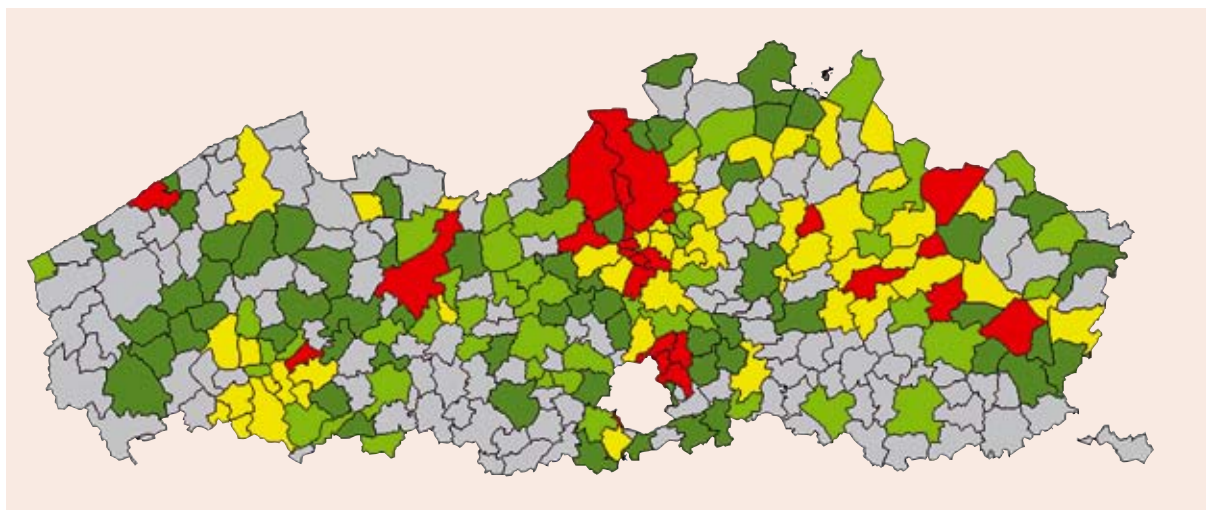
2. Sanering

De onderzoeks- en saneringsprocedure bij bodemverontreiniging verloopt stapsgewijs: een oriënterend onderzoek, een beschrijvend onderzoek, een bodemsaneringsproject, de uitvoering van de bodemsaneringswerken en de nazorg. Volgens het MINA-plan 3 moet de saneringsprocedure tegen eind 2007 opgestart zijn voor minstens 23% van de gronden met historische bodemverontreiniging (ongeveer 2.450 gronden). Begin 2007 was de sanering opgestart van 24,5% van de gronden (of 2.694 gronden). Daarmee is de doelstelling tijdig bereikt.

3. Waterbodems

De Vlaamse waterlopen kampen met een overmaat aan (vervuild) **sediment** op de bodem. Het waterbodemeetnet bekijkt de chemische, biologische en ecotoxicologische toestand van de waterbodems. Bij de recentste metingen werd in 42% van de meetplaatsen sterke verontreiniging vastgesteld. Slechts 2% van de waterbodems is niet verontreinigd. De overmaat aan specie moet geruimd of gebaggerd worden. Het storten van de geruimde specie moet zoveel mogelijk worden beperkt. Toch gebeurt dit nog met 63% van de specie. Onder andere door het gebrek aan geschikte afzetmogelijkheden voor specie is er een achterstand ontstaan in het baggeren en ruimen van waterlopen.

VERONTREINIGDE OPPERVLAKTE PER GEMEENTE

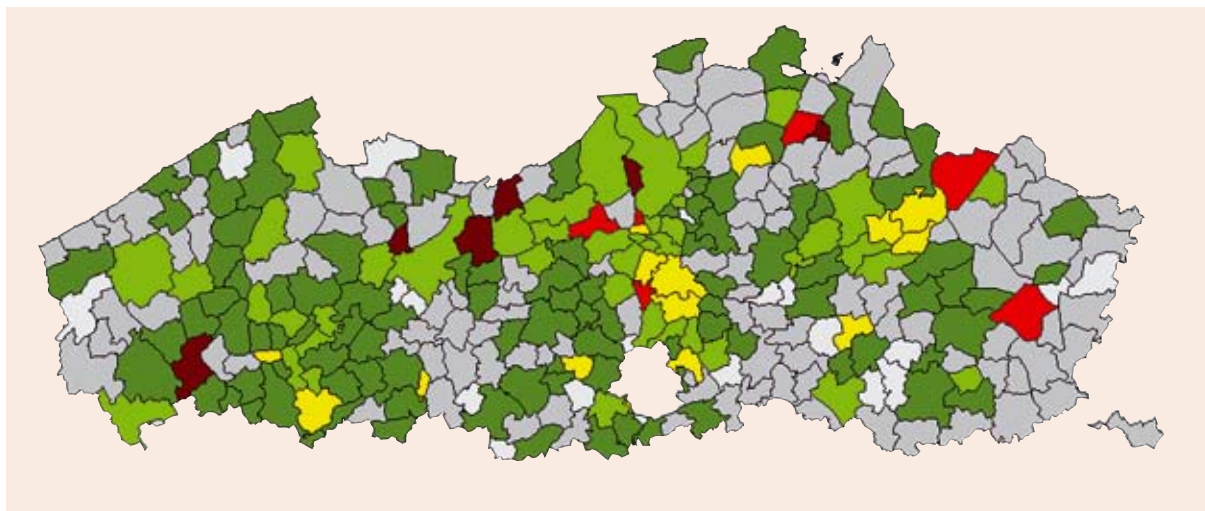

11.7 Oppervlakte verontreinigde gronden per gemeente, in 2006, in % van de totale oppervlakte. Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de verontreinigde percelen. Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat. Bron: OVAM.

0 tot 1	(123)	Grey
1 tot 2	(63)	Dark Green
2 tot 4	(50)	Green
4 tot 10	(47)	Yellow
meer dan 10	(25)	Red

AANDEEL VERONTREINIGING IN INDUSTRIEGEBIEDEN

11.8 Oppervlakte verontreinigde industriegrond, in 2006, in % van de totale oppervlakte met bestemming industrie.

Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de verontreinigde percelen.

Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat.

De oppervlakte verontreinigde grond in industriegebied kan groter zijn dan de oppervlakte met bestemming industrie omdat de perceelsgrenzen niet overeenstemmen met de begrenzing van de industriegebieden.

Bron: OVAM.

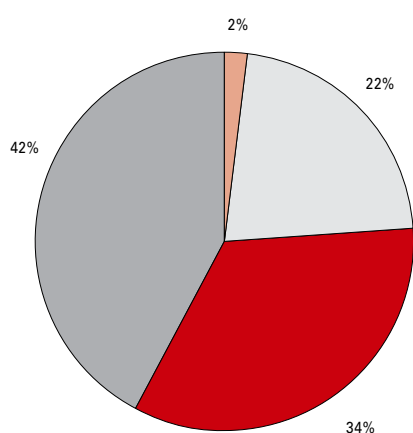
0	(22)	
> 0 en < 20	(115)	
≥ 20 en < 40	(101)	
≥ 40 en < 60	(43)	
≥ 60 en < 80	(15)	
≥ 80 en < 100	(6)	
100	(6)	

Lucht

Luchtverontreiniging en broeikasgasemissies worden vooral veroorzaakt door de sectoren industrie, energie, transport en landbouw. De luchtverontreiniging heeft een belangrijke impact op de volksgezondheid en de natuur. De Europese

Kaderrichtlijn Lucht en haar dochterrichtlijnen vormen de basis voor het luchtkwaliteitsbeleid. Ook de Europese Richtlijn over nationale emissieplafonds (NEC) legt belangrijke emissiereducties op. Daarnaast engageren de geïndustrialiseerde landen zich in het Protocol van Kyoto om de broeikasgasemissies te verminderen. Op de top van Europese regeringsleiders begin 2007 werden ambitieuze doelstellingen voor het klimaat- en energiebeleid goedgekeurd. Zo moet o.m. tegen 2020 de gezamenlijke uitstoot van broeikasgassen 20% lager liggen dan in 1990.

WATERBODEMKWALITEIT

11.9 Triadekwaliteitsbeoordeling (chemische, biologische en ecotoxicologische analyses) van waterbodems, van 2002 tot 2005, in %.

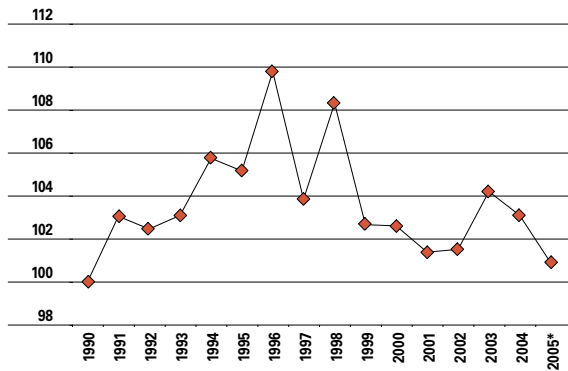
Bron: VMM-MIRA.

niet verontreinigd	
licht verontreinigd	
verontreinigd	
sterk verontreinigd	

Broeikasgassen

Broeikasgassen zijn verantwoordelijk voor de globale **klimaatverandering**. In 2005 lag de uitstoot van broeikasgassen nog 1,9% boven het niveau van het referentiejaar 1990. Voor de Kyoto-doelstelling, die Vlaanderen oplegt om gemiddeld over de periode 2008-2012 de broeikasgasemissies te reduceren met 5,2% ten opzichte van 1990, is de doelafstand nog groot. Om de Kyoto-doelstelling te halen, moet de totale uitstoot van broeikasgassen voortaan jaarlijks met bijna 1% dalen tot in 2012. De tussentijdse doelstelling uit het eerste Vlaamse Klimaatbeleidsplan om de broeikasgasuitstoot in 2005 te stabiliseren op het niveau van 1990 werd

EMISSIES VAN 6 BROEIKASGASSEN

11.10 Evolutie van de emissies voor de korf van 6 broeikasgassen (CO_2 , CH_4 , N_2O , HFK's, PFK's en SF6), van 1990 tot 2005 (index 1990=100). *: Voorlopige cijfers. 1995 is het referentiejaar voor F-gassen. Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, VITO Energiebalans (rapportering EC 15/01/2007).

niet gehaald.

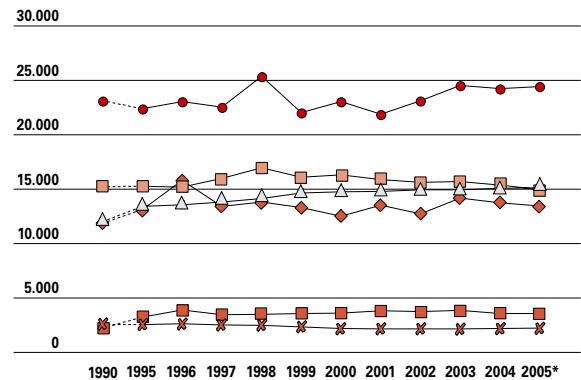
De toename van de broeikasgasemissies is voornamelijk het gevolg van de stijging van de CO_2 -uitstoot. Het totaal van de niet- CO_2 broeikasgassen (CH_4 , N_2O , HFK's, PFK's en SF6) kent een dalende trend.

CO_2 is, met een aandeel van 87% in de uitstoot in 2005, het belangrijkste broeikasgas. De CO_2 -emissies zijn voor een groot deel te wijten aan de verbranding van fossiele brandstoffen (96% in 2005). In 2005 daalden de energiegebonden CO_2 -emissies in Vlaanderen met 434 kton ten opzichte van het jaar voordien. Deze daling kwam tot stand bij de industrie en de huishoudens (ten gevolge van de goede weersomstandigheden).

In 2006 werd het tweede Vlaamse Klimaatbeleidsplan (2006-2012) goedgekeurd. De reductieuitdaging voor Vlaanderen wordt geschat op 22,2 Mton CO_2 -equivalenten per jaar. De maatregelen opgenomen in het klimaatbeleidsplan zijn goed voor een reductie van 18 Mton per jaar. De resterende kloof van 4,2 Mton per jaar wil Vlaanderen dichten door de aankoop van emissierechten.

Sinds 2005 bestaat er in Europa een richtlijn over emissiehandel. Deze handel in emissierechten is van toepassing op een grote fractie van de industriële bedrijfsemmissies. Het nationale Belgische allocatieplan voorzag voor de tweede fase van dit emissiehandelssysteem een totaal van 63,3 miljoen emissierechten. Deze rechten worden verdeeld onder de bedrijven die onder deze richtlijn vallen. De Europese Commissie besliste echter dat België de toegekende emissierechten moet verlagen tot 58,5 miljoen rechten.

CO_2 -EMISSIES

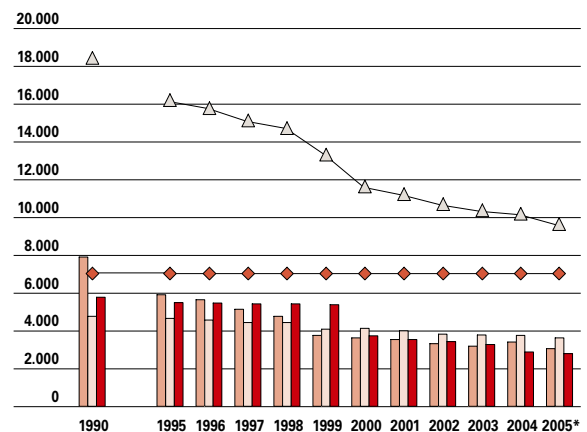
11.11 Evolutie van de energiegebonden emissies van CO_2 per sector, van 1990 tot 2005, in kton. *: Voorlopige cijfers. Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, VITO Energiebalans (rapportering EC 15/01/2007).

Huishoudens ◆
Industrie □
Diensten ■
Land- en tuinbouw ×
Transport △
Energiesector ●

1. Verzuring

Verzuring wordt veroorzaakt door zwaveldioxide (SO_2), stikstofoxiden (NO_x , uitgedrukt als NO_2) en ammoniak (NH_3). Deze verzuring heeft een invloed op ecosystemen, materialen, monumenten en de economie. Verzurende stoffen verstoren de samenstelling van atmosfeer, oppervlaktewater en bodem. De emissies van de verzurende stoffen worden opgeteld en uitgedrukt in zuurequivalenten (Zeq), waarbij men rekening houdt met het zuurvormende

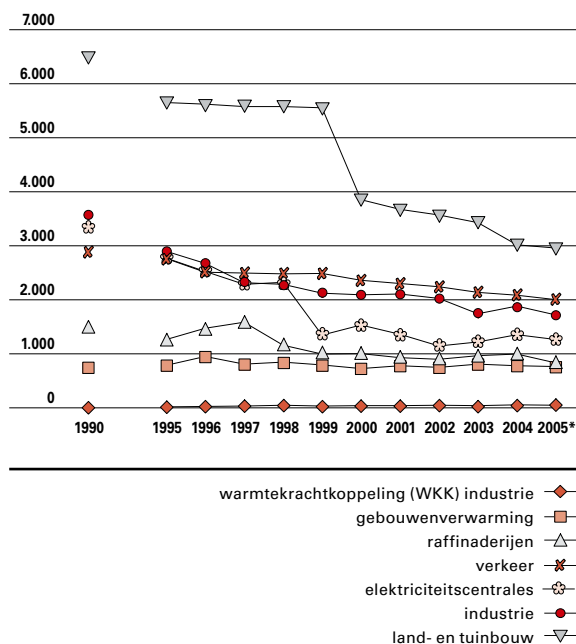
VERZURENDE EMISSIES

11.12 Evolutie van de potentieel verzurende emissies, per pollutant, van 1990 tot 2005, in miljoen Zeq. *: Voorlopige cijfers. Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht.

SO_2 ■
 NO_x □
 NH_3 ■
totaal △
doelstelling 2010 ◆

VERZURENDE EMISSIES PER SECTOR

11.13 Evolutie van de totale potentieel verzurende emissies, per sector, van 1990 tot 2005, in miljoen Zeq. *: Voorlopige cijfers.
Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht.

vermogen van elke stof.

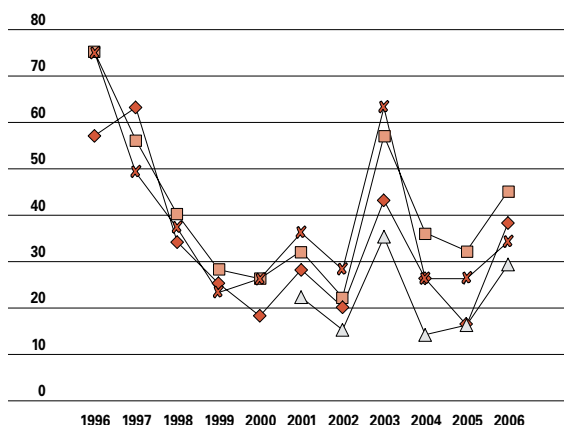
Tussen 1990 en 2005 verminderde de totale **potentieel verzurende emissie** met 49%. Dit is vooral te danken aan de daling van de SO_2 -emissie met 61% door het lager zwavelgehalte in de diverse brandstoffen. Ook de NO_x -emissie daalde met 24%. De NH_3 -emissie neemt sinds 2000 af dankzij het Ammoniakreductieplan en het Mestactieplan (2000). Vooral de afbouw van de veestapel en de emissiearme aanwending van dierlijke mest zijn verantwoordelijk voor deze reductie.

De Europese Richtlijn rond Nationale Emissiemaxima (NEC-richtlijn) legt nationale emissieplafonds op voor verzurende polluenten. Vlaanderen moet tegen 2010 terugvallen tot 6.937 miljoen Zeq. Voor SO_2 , NO_x en NH_3 komt dit neer op een reductie tot respectievelijk 2.095, 2.195 en 2.647 miljoen Zeq.

Tussen 1990 en 2005 daalden de verzurende emissies voor heel wat sectoren: de elektriciteitscentrales, de industrie, de land- en tuinbouw, de raffinaderijen en het verkeer.

Voor SO_2 blijven energie, industrie en huishoudens de belangrijkste bronnen. Voor NO_x zijn dat het verkeer, de industrie en de energiesector. Voor NH_3 blijft de landbouw de belangrijkste bron met een aandeel van 93%.

LUCHTKWALITEITSINDEX

11.14 Evolutie van het aantal dagen met een ondermaatse luchtkwaliteit (≥ 7), in Antwerpen, Gent en Veurne, van 1996 tot 2006. Bron: IRCEL.

Antwerpen (stad) —◆—
Gent (stad) —■—
Veurne (landelijk) —△—
Gent (havengebied) —✕—

2. Luchtkwaliteitsindex

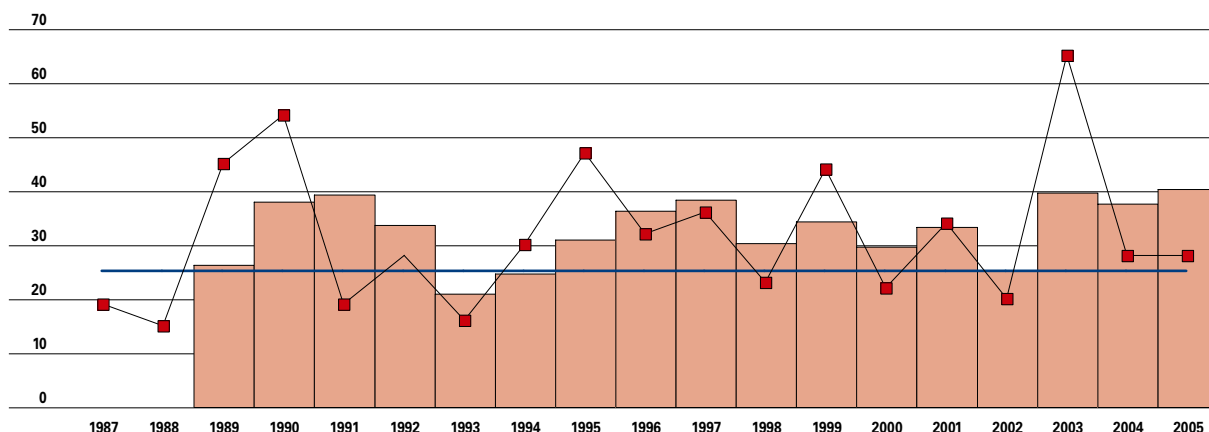
De luchtkwaliteitsindex combineert de gehalten van vier verontreinigende stoffen (zwaveldioxide, stikstofdioxide, ozon en fijn stof) in de omgevingslucht tot een indexwaarde tussen 1 en 10, waarbij 1 een uitstekende kwaliteit voorstelt en 10 een verschrikkelijk slechte kwaliteit. De index is gebaseerd op continue metingen van de luchtkwaliteit. Om de luchtkwaliteitsindex te kunnen samenstellen, moeten de vier polluenten gemeten kunnen worden in een meetstation.

Tot 2000 was er een dalende trend in het aantal dagen met een ondermaatse (≥ 7) luchtkwaliteitsindex, daarna volgde een stagnatie en in 2003 opnieuw een sterke stijging. Dit verloop is vooral te verklaren door het verloop van de subindex voor PM_{10} (stofdeeltjes). De stijging in 2003 was eerder het gevolg van het warme en droge weer. Hierdoor werden hogere ozonconcentraties en ook hogere PM_{10} -concentraties gemeten. Na twee betere jaren waren er in 2006 weer meer dagen met een ondermaatse luchtkwaliteitsindex.

Gezondheid

Afval, straling en de verontreiniging van lucht, water en bodem oefenen een grote druk uit op ons milieu. De gevolgen op onze gezondheid zijn niet altijd direct zichtbaar omdat onze gezondheidstoestand ook samenhangt met erfelijke factoren, voeding, levensstijl en sociaal-economische status. Toch eist de milieudruk een tol. Fijn stof blijft een

OZONOVERSCHRIJDING

11.15 Evolutie van de overschrijdingsindicator (het aantal dagen waarop het hoogste 8-uursgemiddelde groter is dan $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$), van 1987 tot 2006. Bron: IRCEL.

glijdende 3-jaargemiddelde
aantal dagen met max 8u $>120 \mu\text{g}/\text{m}^3$
doelstelling 2010

van de belangrijkste schadelijke stoffen voor de volksgezondheid. Ook is er een duidelijk verband tussen de ozonconcentraties en het sterftecijfer. De mens kan in zijn omgeving geconfronteerd worden door allerlei vormen van milieuhinder wat kan leiden tot ernstige gezondheidsklachten. De Vlaamse Regering wil dan ook de relatie tussen milieu en gezondheid verder laten bestuderen.

1. Ozon

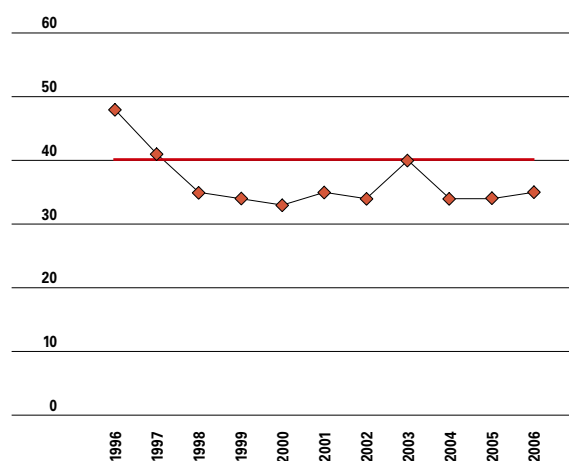
Ozon (O_3) is een vervuilend gas in de omgevingslucht dat ernstige risico's inhoudt voor de gezondheid. Vooral mensen met ademhalingsmoeilijkheden, bejaarden en jonge kinderen ondervinden hinder van hoge ozonconcentraties. Maar ook gezonde volwassenen voelen de hoge ozonconcentraties wanneer ze zware inspanningen leveren. De Europese Richtlijn over ozon legt als norm voor de bescherming van de volksgezondheid een 8-uursgemiddelde concentratie op van maximum $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De middellangetermijndoelstelling stelt dat vanaf 2010 en gemiddeld over drie jaar deze maximumconcentratie 25 dagen per kalenderjaar mag overschreden worden. Op lange termijn mag deze concentratie echter niet meer overschreden worden van de Wereldgezondheidsorganisatie. De **overschrijdingsindicator** bereikte in 2003 met 65 dagen zijn hoogste waarde ooit. De warme zomer was daar niet vreemd aan. Na 2 jaren met minder overschrijdingen waren er in 2006 terug 46 overschrijdingen van de drempelwaarde. Het glijdend 3-jaargemiddelde bedroeg 34 dagen. Om de doelstellingen te halen, worden ernstige reductie-maatregelen noodzakelijk. Het aantal en de grootte van de ozonpieken tijdens de zomersmogperiodes

mogen dan wel dalen, verontrustend is nu de steeds stijgende ozonachtergrondconcentratie.

2. Fijn stof

Zwevend stof is een mengsel van afzonderlijke deeltjes met uiteenlopende samenstellingen en afmetingen. Een belangrijke fractie is PM_{10} . Deze deeltjes zijn kleiner dan $10 \mu\text{m}$. Blootstelling aan fijn stof verhoogt het risico op longkanker en hart- en luchtwegaandoeningen. De jaargemiddelde **PM_{10} -concentratie** geeft een beeld van de langdurige blootstelling aan PM_{10} . Volgens de Europese dochterrichtlijn lucht mag er

ZWEVEND STOF

11.16 Evolutie van de jaargemiddelde concentratie zwevend stof (PM_{10}), van 1996 tot 2006, in $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Bron: VMM.

gemiddelde ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
doelstelling 2005

vanaf 2005 geen overschrijding meer zijn van de jaargemiddelde concentratie van $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$. De daggemiddelde waarde van $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ mag slechts 35 keer overschreden worden. De jaargemiddelde PM_{10} -concentratie steeg in 2006 lichtjes ten opzichte van het jaar ervoor tot $35 \mu\text{g}/\text{m}^3$. In 2006 overschreden 25 van de 32 meetstations de daggrenswaarde meer dan 35 keer. Een derde van de Vlaamse bevolking werd daardoor meer dan 35 dagen blootgesteld aan deze daggrenswaarde. Eind 2005 werd het Vlaamse actieplan fijn stof goedgekeurd. Een van de maatregelen uit dat plan is dat wanneer de luchtkwaliteitsnorm voor fijn stof wordt overschreden, op bepaalde autosnelwegstroken een snelheidsbeperking geldt van 90 km/u. Deze maatregel was voor het eerst van kracht op 14 en 15 maart 2007.

3. Biomonitoring

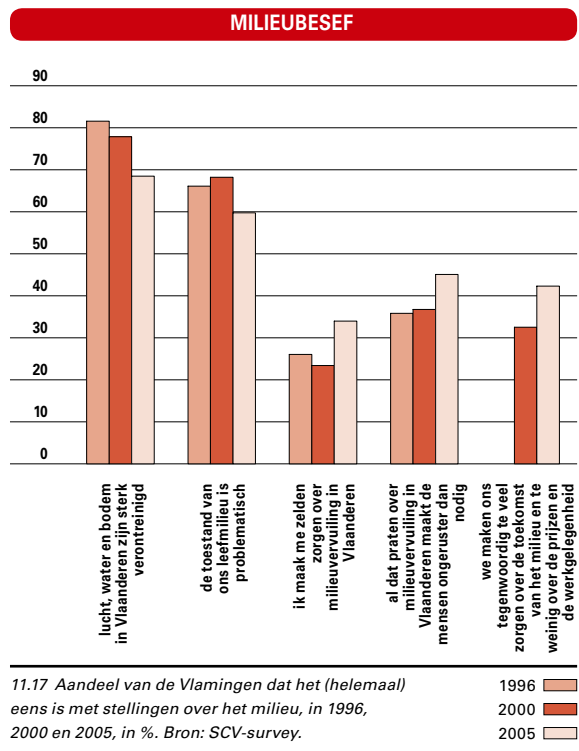
Het Steunpunt Milieu & Gezondheid heeft in de periode 2002-2006 een Vlaams humaan biomonitoringprogramma opgestart. Dit programma heeft als doel de toestand van de gezondheid van de Vlaamse bevolking in relatie tot het milieu te kennen. In de bloed- en urinestalen van de onderzochte populaties liggen de pollutanten meestal onder de normen of richtwaarden. Wel halen volwassenen hogere waarden dan jongeren. Ook het gebied waar iemand woont, heeft een meetbare impact. In elk van de 8 onderzochte gebieden vindt men wel een of andere pollutant die vaker voorkomt dan de referentiewaarde.

Houding van de burger

Met wetten, belastingen en subsidies alleen kan de overheid de milieukwaliteit niet verbeteren. Het beleid moet ook aanvaard worden door de bevolking en de burgers moeten bereid zijn om hun eigen gedrag aan te passen. Een gedragsverandering kan pas tot stand komen bij iemand die de milieuproblemen (h)erkent en zijn eigen inzet als nuttig of wenselijk beschouwt.

De SCV-survey meet op basis van een aantal stellingen de houding van de Vlamingen tegenover het milieu. De **bezorgdheid voor het milieu** is tussen 1996 en 2005 globaal afgenomen, vooral na 2000. De voorbije jaren verminderden ook enkele milieuvriendelijke gedragingen, zoals zuinig omgaan met water en energie, de fiets gebruiken voor korte ritjes, herbruikbare verpakkingen kopen...

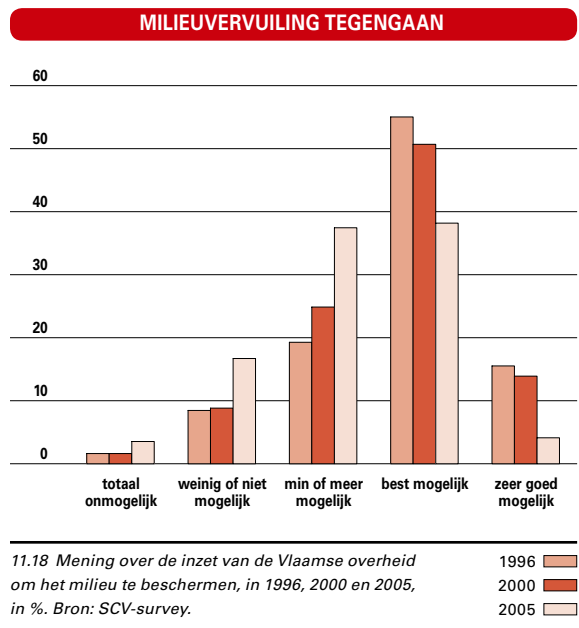
De Vlamingen geloven in 2005 minder dan vroeger dat het mogelijk is om de milieuvervuiling tegen te gaan. Nochtans zijn ze er in 2005 meer dan vroeger

van overtuigd dat de overheid voldoende of meer dan genoeg doet om het milieu te beschermen in vergelijking met sommige andere landen.

Biodiversiteit

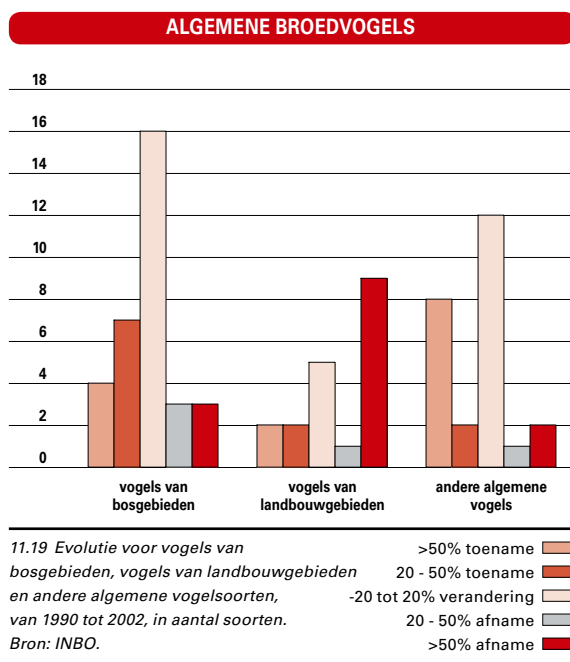
Biodiversiteit staat voor de biologische verscheidenheid van alle levensvormen, van soorten tot

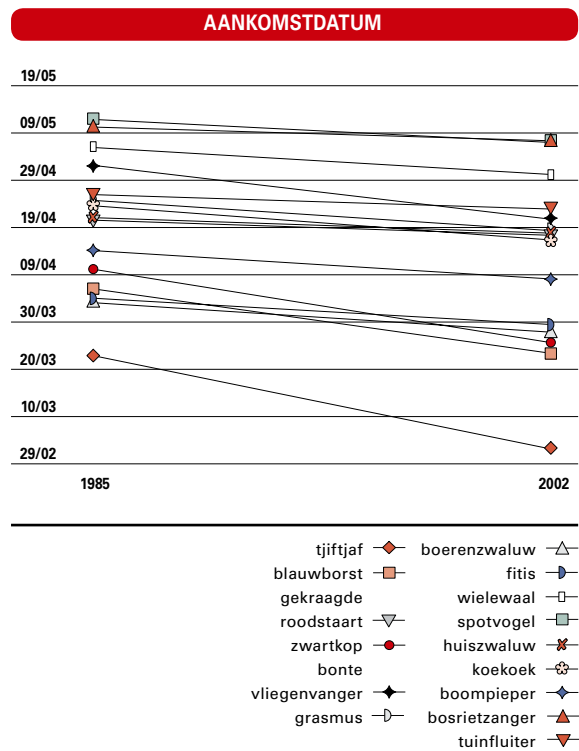
ecosystemen. Biodiversiteit levert ons een brede waaier aan producten (voedsel, energiebronnen, geneesmiddelen...) en diensten (zuiveren van water, aanmaken van zuurstof, beperken van overstromingen...). Bijna alle landen ter wereld ondertekenden het Biodiversiteitsverdrag. Dit verdrag beoogt het behoud van de biodiversiteit, het duurzaam gebruik van de bestanddelen en de eerlijke verdeling van de opbrengsten ervan. Op pan-Europees niveau werd overeengekomen om tegen 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen. Het Vlaamse Regeerakkoord (2004-2009) pleit eveneens voor het behoud, het herstel en de versterking van de biologische diversiteit. Tegen 2010 wil Vlaanderen op het vlak van biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's kunnen doorstaan.

1. Soortenbescherming

Om het verlies van biodiversiteit tegen 2010 te stoppen moeten alle soorten stabiel blijven of een positieve trend vertonen. De vogelsoorten van landbouwgebieden zijn tussen 1990 en 2002 sterk achteruitgegaan. Dit is te wijten aan de intensieve landbouw die de broedmogelijkheden en de voedselbeschikbaarheid beperkt. Deze trend toont zich ook op Europees niveau. Tussen 1980 en 2003 zijn de vogelpopulaties van landbouwgebieden in Europa met bijna 30% achteruitgegaan. De vogelsoorten van bosgebieden gaan er matig op vooruit, terwijl de andere algemene vogelsoorten er sterk op vooruitgaan. Door de opwarming van de aarde stijgt ook de temperatuur in de lente. Het broed-

11.19 Evolutie voor vogels van bosgebieden, vogels van landbouwgebieden en andere algemene vogelsoorten, van 1990 tot 2002, in aantal soorten. Bron: INBO.

11.20 Evolutie van de gemiddelde eerste aankomstdatum van trekkende vogels, van 1985 tot 2002. Bron: INBO.

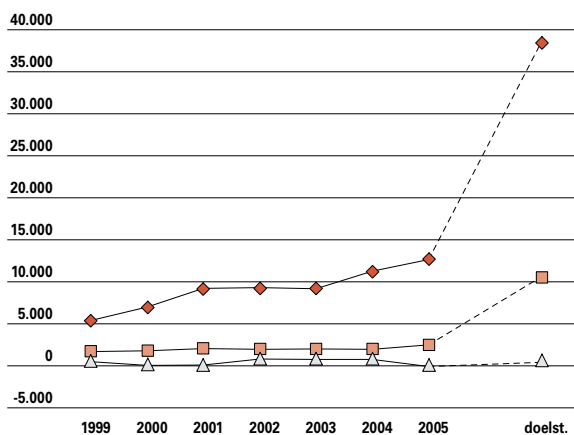
seizoen begint dan ook steeds vroeger. Ook de vogeltrek start de voorbije decennia steeds vroeger. Dat zien we aan de gemiddelde eerste aankomstdatum van trekkende vogels. Het grootste verschil werd opgetekend voor de tjiftjaf: in 2002 kwam hij gemiddeld twintig dagen vroeger terug van zijn wintertrek dan in 1985.

2. Gebiedsgericht beleid

Het gebiedsgericht beleid wil ecologisch waardevolle gebieden verwerven en beheren. Een van de belangrijkste gebiedsgerichte maatregelen is de ontwikkeling van het **VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk)** en het **IVON (Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk)**. Het decreet Natuurbehoud en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorzien in de afbakening van 125.000 hectare VEN en 150.000 hectare natuurverwevingsgebieden tegen 2007. Het VEN moet afgebakend worden in 'groene' en 'lichtgroene' gewestplanbestemmingen. Veel ecologisch waardevolle gebieden vallen hier echter buiten. Daarom is in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen een reeks **groene gewestplanwijzigingen** opgenomen voor 38.000 hectare natuurgebied en 10.000 hectare bosuitbreiding ten opzichte van 1994. Tussen 1994 en 2005 kwam er 12.700 hectare groenbestemming

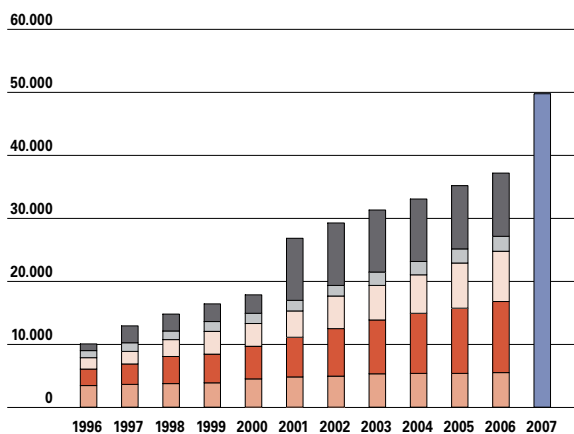
GROENE BESTEMMINGEN

11.21 Evolutie van de oppervlakte groene bestemmingen op de gewestplannen of ruimtelijke uitvoeringsplannen, van 1999 tot 2005, toestand ten opzichte van 1994, met doelstelling voor 2007, in ha. Bron: RWO, afdeling Ruimtelijke Planning, INBO-NARA.

bij. Slechts een kwart van de vooropgestelde totale oppervlakte is hiermee gerealiseerd. Het MINA-plan 2003-2007 vraagt 50.000 hectare onder 'effectief natuurbeheer' tegen 2007. Op 31 december 2006 was daarvan 37.348 ha of 74 % gerealiseerd: 19.292 ha erkende, Vlaamse of

EFFECTIEF NATUURBEHEER

11.22 Evolutie van de oppervlakte onder effectief natuurbeheer, van 1996 tot 2005, met doelstelling voor 2007, in ha. Telkens op 31 december. Bron: INBO-NARA.

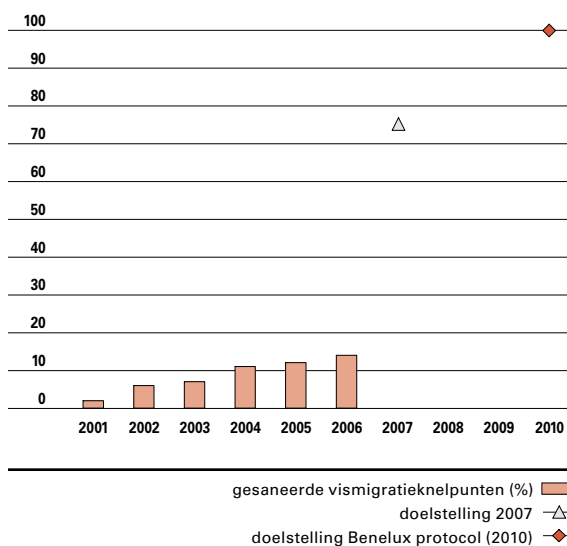
bosreservaten, 7.967 ha natuur in beheer door het Agentschap Natuur en Bos en nog niet aangewezen als Vlaams natuurreserveaat en 10.089 ha natuurgericht beheer op militaire domeinen. Daarnaast is er nog ruim 7.000 ha natuurgebied dat door natuurverenigingen wordt beheerd maar dat (nog) geen erkend natuurreserveaat is. Deze oppervlakte is niet mee in de indicator opgenomen. Nog een andere categorie van 1.000 ha natuurgebied met een goedgekeurd beheerplan via particulieren en lokale besturen wordt eveneens niet mee opgenomen in de indicator.

3. Versnippering

Versnippering is het uiteenvallen van ruimtelijke gehelen in kleine of minder samenhangende delen. Wanneer een natuurgebied verkleint en de afstand tussen natuurgebieden vergroot, komen dieren- en plantensoorten in gevaar.

Ook waterlopen kunnen versnipperd worden door sluizen en stuwen of door indijking of rechttrekking. Dit maakt **vismigratie** onmogelijk. Tegen 1 januari 2010 wil de Vlaamse overheid vrije vismigratie verzekeren in alle hydrografische bekkens. Het MINA-plan 3 stelt dat tegen 2007 zeker 75% van de vismigratieknelpunten in de prioritaire waterlopen moet gesaneerd zijn en dat men nieuwe knelpunten zoveel mogelijk moet vermijden. Op 31 december 2006 was slechts 14 % van de vismigratieknelpunten op het prioritair netwerk van 3.000 km waterlopen gesaneerd. Om het effect van de sanering van de

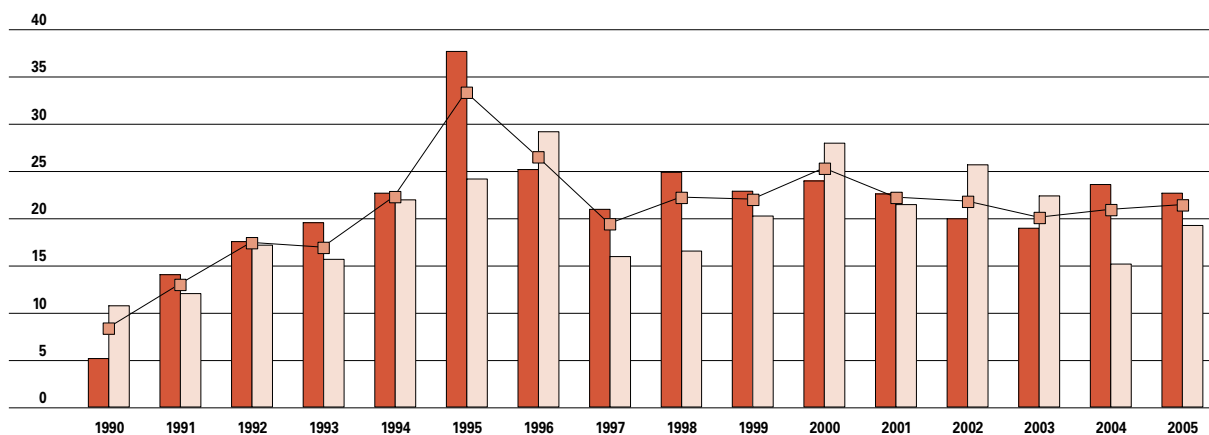
VISMIGRATIEKNELPUNTEN

11.23 Gesaneerde vismigratieknelpunten, van 2001 tot 2006, met doelstellingen, in %. Bron: INBO.

BOSVITALITEIT

11.24 Evolutie van het aandeel matig tot zwaar beschadigde of dode loof- en naaldbomen, van 1990 tot 2005, in %. Bron: INBO.

loofbomen
naaldbomen
totaal

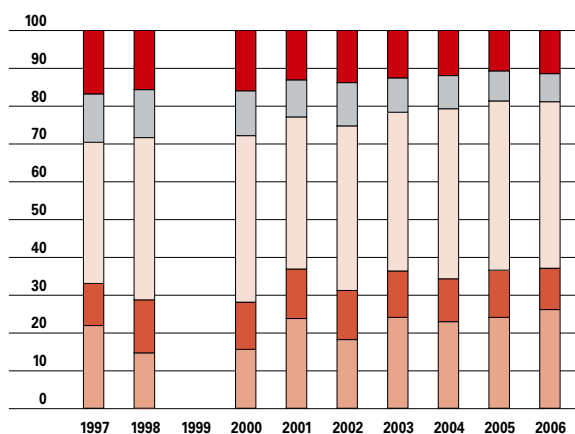
vismigratiekelpunten na te gaan, wordt het aantal migratoren opgevolgd. Na 2000 is het aantal punten waar geen migratoren gevonden werden, afgenomen met iets meer dan 10%.

4. Bosvitaliteit

De bosvitaliteit wordt beïnvloed door zowel biotische factoren (zoals schimmels en insecten) als abiotische (zoals weersomstandigheden en luchtver-

ontreiniging). Luchtverontreiniging kan de gezondheidstoestand van onze bossen negatief beïnvloeden door direct contact met de bladeren of door verstoring van het bodemevenwicht. Het belangrijkste criterium voor de bosgezondheid is het **bladverlies**. Bomen met meer dan een kwart bladverlies worden als beschadigd beschouwd. Na de achteruitgang van de kroonconditie in 2004 is de toestand in 2005 min of meer stabiel gebleven. Ruim een vijfde van de bomen in de inventaris bleek beschadigd. De lichte toename van het bladverlies is hoofdzakelijk bij jonge bomen merkbaar. Bij de loofbomen is er een verbeterde kroontoestand waargenomen. Bij de naaldbomen, zoals de grove den en de Corsicaanse den, is het aandeel beschadigde bomen toegenomen. Toch ligt dat aandeel nog een stuk lager dan bij de loofbomen. Het aandeel beschadigde beuken is laag in vergelijking met andere loofboomsoorten. Het aandeel beschadigde bomen is al jaren het hoogst bij de populier, het schommelt rond de helft.

BEZOEK AAN BOSSEN EN NATUURGEBIEDEN

11.25 Evolutie van het bezoek aan bossen en natuurgebieden, van 1997 tot 2006, in %. Ontbrekende antwoorden ('weet niet' en 'geen mening') werden niet mee opgenomen, enkel de geldige antwoorden werden verwerkt. De gegevens van het jaar 1999 werden niet gebruikt omwille van sterk verschillende antwoordcategorieën. Bron: SCV-survey.

5. Draagvlak voor natuur

Natuur- en bosgebieden toegankelijker maken vergroot volgens het MINA-plan 3 het maatschappelijke draagvlak. Subsidies moeten ervoor zorgen dat terreinbeheerders hun reservaten gemakkelijker openstellen voor het publiek. Uit de SCV-survey blijkt dat het aandeel Vlamingen dat minstens eens per maand een bos of natuurgebied bezoekt daalt. Het percentage Vlamingen dat nooit een bos of natuurgebied bezoekt is in 2006 het hoogst sinds het begin van de metingen.

Afval

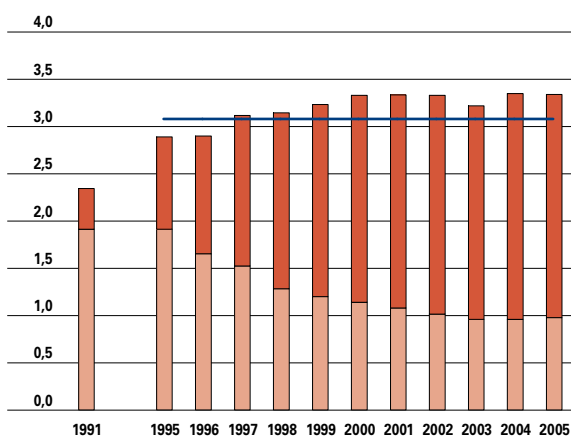
Afvalstoffen en het verwerken ervan kunnen emissies naar lucht, bodem en water veroorzaken, evenals een verlies van grondstoffen en energie en ruimtebeslag. De hoeveelheid, de eigenschappen, het transport, de verwerkingsprocessen en het beheer van afvalstoffen bepalen samen de omvang van de milieuproblemen die ze kunnen veroorzaken. Volgens de Ladder van Lansink moet afval bij voorkeur voorkomen worden, met daarna in dalende volgorde van voorkeur: hergebruik, recyclage en composteren, verbranden met energierecuperatie, verbranden zonder energierecuperatie en storten als allerlaatste uitweg. Het terugdringen van de totale hoeveelheid afval en het restafval in het bijzonder blijft één van de doelstellingen van het afvalbeleid.

1. Huishoudelijk afval

De huishoudens zorgen voor een tiende van alle afval. In 2004 was er nog een stijging van 4%, maar in 2005 produceerde de Vlaming nog gemiddeld 549 kg afval, of een zeer lichte daling met 5 kg per persoon. Er zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling voor 2007 te halen. Tussen 1997 en 2005 kan er gesproken worden van een ont koppeling tussen de groei van de bevolking en de consumptie enerzijds en de totale hoeveelheid huishoudelijke afvalstoffen anderzijds.

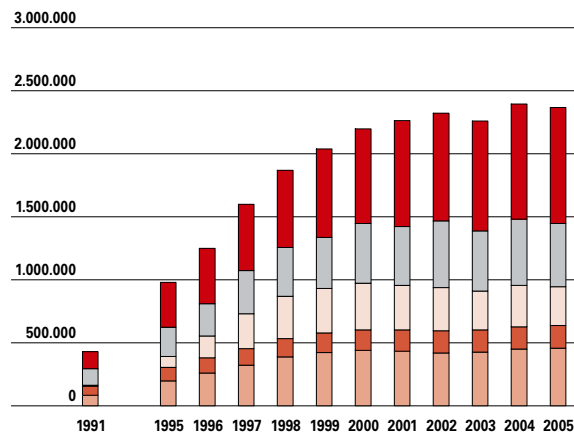
Van het huishoudelijk afval wordt nu bijna 71% selectief ingezameld. Daarmee wordt de doelstelling van 69% tegen 2007 reeds gehaald. De

AANBOD HUISHOUDELIJK AFVAL

11.26 Evolutie van het aanbod huishoudelijk afval, naar inzamelingswijze, van 1991 tot 2005, met doelstelling 2007, in miljoen ton. Bron: OVAM.

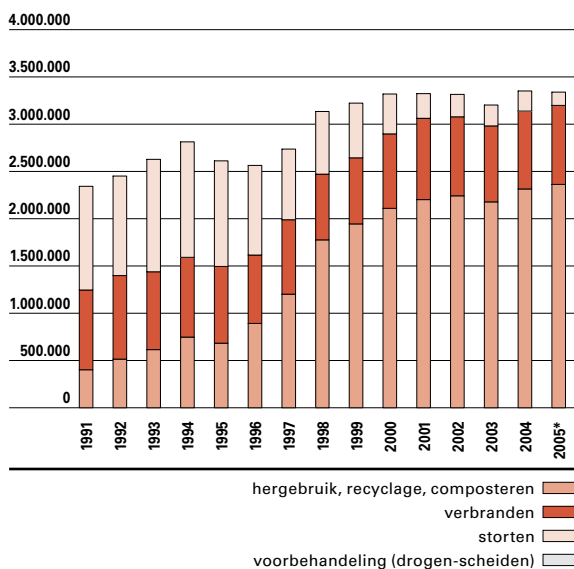
SELECTIEVE INZAMELING

11.27 Evolutie van de selectieve inzameling van huishoudelijke afvalstoffen, naar type, van 1991 tot 2005, in ton. Bron: OVAM.

drie grootste selectief ingezamelde fracties zijn organisch-biologisch afval, bouw- en sloopafval en papier- en kartonafval. Deze afvalstromen worden grotendeels gerecupereerd. De gerecycleerde fractie omvat glasafval, vlakglas, papier- en kartonafval, metaalafval, kunststofafval, drankkartons, textiel, bouw- en sloopafval, houtafval, autobanden en

VERWERKING HUISHOUDELIJK AFVAL

11.28 Evolutie van de verwerking van het huishoudelijk afval, naar type, van 1991 tot 2005, in ton. Deze cijfers bevatten niet de verwerking van Klein Gevaarlijk Afval (KGA) tot 2003. In 2005 werden alle selectief ingezamelde fracties bij hergebruik, recyclage, composteren ondergebracht, en dit leidt tot een overschatting (vb. asbesthoudend bouw- en sloopafval wordt gestort). *: Voorlopige cijfers. Bron: OVAM.

afgedankte elektrische en elektronische apparaten. Organisch-biologisch afval wordt gecomposteerd. Het groenafval wordt op de containerparken gehakseld en opnieuw gebruikt of aan de inwoners aangeboden als mulchmateriaal. Via de kringloopcentra krijgt heel wat huisraad een tweede leven. Daarnaast wordt een beperkt aandeel van de glazen flessen opnieuw gebruikt.

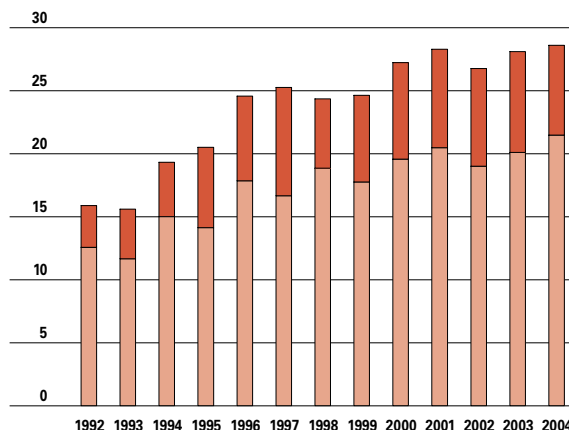
De hoeveelheid restafval (of niet-selectief ingezameld afval) nam voor het eerst sinds 1995 weer wat toe, tot 161 kg per persoon. De doelstelling van 150 kg per persoon tegen 2007 is dus nog niet gehaald, maar positief is alvast dat 163 van de 308 Vlaamse gemeenten in 2005 wel aan die norm voldeden. Het restafval werd in 2005 grotendeels verbrand (86%), voornamelijk in verbrandingsinstallaties met energierecuperatie. Storten werd via heffingen duurder gemaakt dan verbranden. Daarnaast werden stortverboden ingesteld en werden de beschikbare capaciteiten bij de verbrandingsinstallaties optimaal ingevuld. Het aandeel gestort huishoudelijk afval lijkt in 2005 te stagneren. Vanaf 2006 werden geen afwijkingen op het stortverbod voor huishoudelijk afval meer toegestaan.

2. Bedrijfsafval

In 2004 werd 28,6 miljoen ton bedrijfsafval geproduceerd. Drie kwart hiervan is primair afval of afval dat ontstaat op het moment dat een product voor het eerst afval wordt, bij de eerste producent dus. Het overige kwart is secundair afval, afkomstig van de afvalverwerkende bedrijven, die primair bedrijfsafval en huishoudelijk afval verwerken. De hoeveelheid primair bedrijfsafval steeg in de periode 1992-2004 sneller dan het bruto binnenlands product. De belangrijkste redenen zijn de economische groei en een vollediger melding van afvalstoffen aan OVAM. In 2007 moet de hoeveelheid primair bedrijfsafval lager liggen dan in 2002 en moet deze bovendien losgekoppeld zijn van de economische groei (MINA-plan 3). Het Vlaamse Gewest heeft hiervoor ondermeer subsidieprogramma's (de PRESTI-projecten) voor prioritaire bedrijven uitgebouwd.

In 2004 werd 37% van de totale hoeveelheid bedrijfsafval geconditioneerd. Dit wil zeggen dat het voorbehandeld werd vooraleer het verder verwerkt werd. Ruim 47% van het bedrijfsafval werd gerecycleerd of gebruikt als secundaire grondstof. In 2004 werd nog steeds meer gestort (9,7%) dan verbrand (5,8%). Een van de redenen hiervoor is dat storten in 2004 nog steeds goedkoper was dan

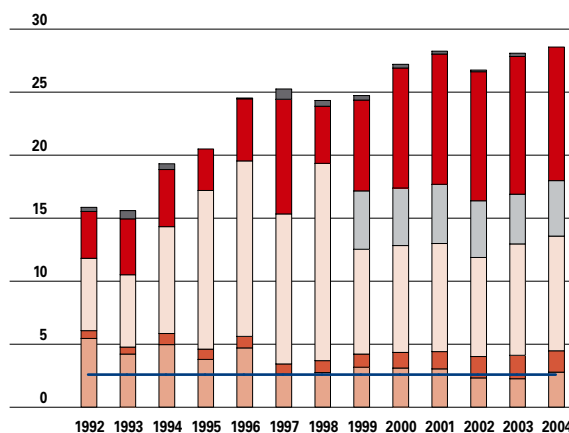
AANBOD BEDRIJFSAFVAL

11.29 Evolutie van de hoeveelheid primair en secundair bedrijfsafval, van 1992 tot 2004, in miljoen ton. Vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen. Bron: OVAM.

verbranden. Een andere reden is dat de beperkte verbrandingscapaciteit reeds volledig opgevuld is, terwijl het aanbod aan bedrijfsafval voor verwerking toeneemt. Bovendien komen niet alle afvalstoffen in aanmerking voor verbranding. Tegen 2010 moet de hoeveelheid gestort bedrijfsafval 20% lager liggen dan in 2000 (MINA-plan 3). Dit betekent dat in 2010 maar 2,3 miljoen ton bedrijfsafval meer mag gestort worden. In 2003

VERWERKING BEDRIJFSAFVAL

11.30 Evolutie van de verwerking van bedrijfsafval, naar type, van 1992 tot 2004, met doelstelling storten voor 2010, in miljoen ton. Vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen. Bron: OVAM.

werd die doelstelling bereikt. In 2004 werd de doelstelling opnieuw overschreden.

Mest

Vermesting is de ophoping van specifieke nutriënten in het milieu, als gevolg van menselijke activiteiten. De belangrijkste nutriënten bij vermisting zijn stikstof (N) en fosfor (P). Het mestoverschot veroorzaakt milieuproblemen voor zowel water, bodem als lucht. Een sluitende oplossing die de problemen niet doorschuift van het ene compartiment naar het andere ligt niet voor de hand. Met het mestactieplan (MAP II bis) trachtte de Vlaamse overheid het mestprobleem binnen de perken te houden. Het stipuleerde een driesporenbeleid: een aanpak aan de bron, een oordeelkundige bemesting en ten slotte mestexport en -verwerking. De aanpak aan de bron en het verbeteren van de oordeelkundige bemesting moesten elk een kwart van het mestoverschot wegwerken. De mestverwerking moest de resterende helft wegwerken.

De netto dierlijke productie bedroeg in 2005 60 miljoen kg P_2O_5 (fosfaat) en 158 miljoen kg N (stikstof). Er kan slechts respectievelijk 48 en 96 miljoen kg uitgereden worden. Een deel van de mest werd geëxporteerd of verwerkt, maar finaal bleef er toch nog een **mestoverschot** van 2 miljoen kg P_2O_5 en 25,5 miljoen kg N. De plaatsingsruimte voor N kan nog stijgen als gevolg van een afwijking op de bemestingsnormen.

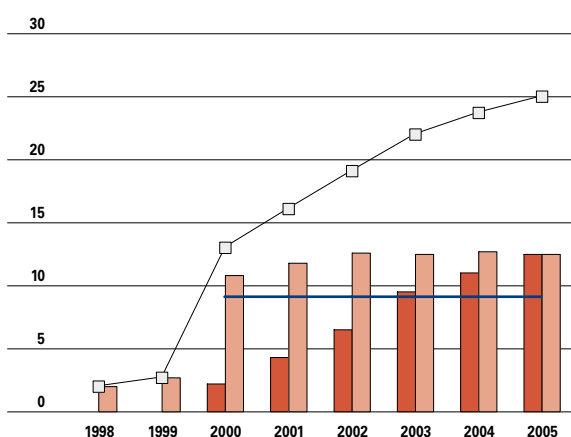
Tussen 1998 en 2005 werd een aanzienlijk gedeelte van het fosfaatoverschot weggewerkt via maatre-

gelen aan de bron. De doelstelling van 9 miljoen kg fosfaat werd reeds in 2000 gehaald. Dat is het gevolg van nieuwe voedertechnieken en nutriëntarme voeders, van het stopzettingsdecreet en van de natuurlijke afbouw van de veestapel.

De **mestverwerkingsplicht** is in voege sinds 2000. De doelstelling was 18 miljoen kg P_2O_5 verwerken of exporteren. In 2005 was bijna 56% van die doelstelling bereikt. In het nieuwe mestbeleid is er geen doelstelling meer naar voren geschoven voor de te verwerken hoeveelheid mest. Er wordt gesteld dat alle mestoverschotten weggewerkt moeten worden. Mestverwerking is daarbij nog steeds een van de middelen.

Om te weten hoe groot de nutriëntenstroom van de landbouwsector naar de compartimenten water en bodem is, bekijken we het **overschot op de bodembalans**. Die bestaat enerzijds uit de hoeveelheden nutriënten die de landbouwbodem binnenkomen (mest, atmosferische depositie, stikstoffixatie) en anderzijds uit de hoeveelheden die de landbouwbodem verlaten (via gewassen en nutriëntenemissie). Het overschot op de bodembalans (meer dan de gewassen nodig hebben en kunnen opnemen) komt terecht in het oppervlakte- en grondwater. Tussen 1990 en 2005 daalde het stikstofoverschot met 54% en het fosforoverschot met 78%. Deze daling werd veroorzaakt door een verminderd kunstmestgebruik, een afname van de veestapel, een licht verhoogde mestverwerking en een verhoogde voederefficiëntie. De doelstelling voor

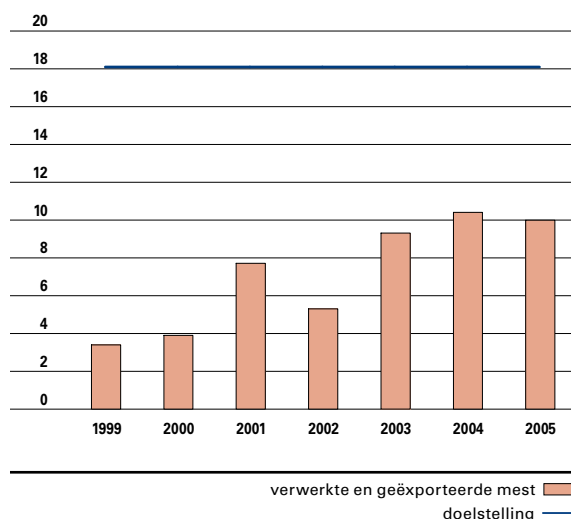
DIERLIJKE FOSFAATPRODUCTIE

11.31 Vermindering van de dierlijke fosfaatproductie als gevolg van maatregelen aan de bron, van 1998 tot 2005, met doelstelling, in miljoen kg P_2O_5 . Bron: Mestbank, VLM.

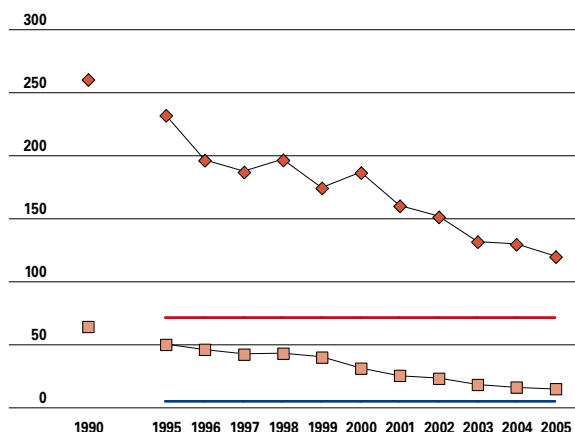
voedermaatregelen
afbouw veestapel
totaal
doelstelling

VERWERKTE EN GEËXPORTEERDE MEST

11.32 Evolutie van de hoeveelheid verwerkte en geëxporteerde mest, van 1999 tot 2005, met doelstelling, in miljoen kg P_2O_5 . Vanaf 2003 wordt ook de mest meegeteld waarvoor geen transportdocumenten beschikbaar waren. Bron: Mestbank, VLM.

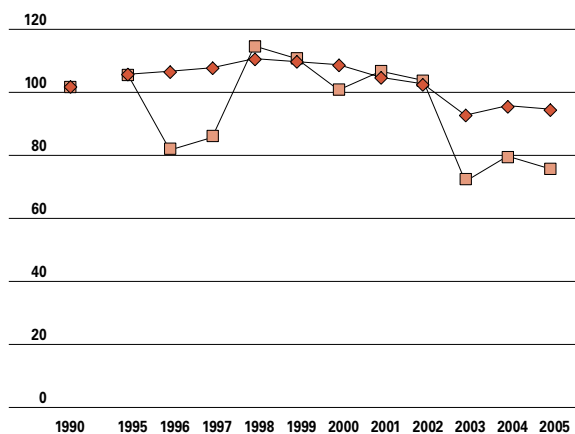
BODEMBALANS LANDBOUW

11.33 Evolutie van het overschot op de stikstof- en fosforbalans van de landbouwbodem, van 1990 tot 2005, met doelstellingen, in kg/ha. Het overschot stikstof op de bodembalans is exclusief NH_3 . Bron: VMM-MIRA.

2007 uit het MINA-plan 3 bedraagt 70 kg N/ha. Als doelstelling voor fosfor wordt er 3,6 kg P/ha vooropgesteld tegen 2010. Tussen 1990 en 2005 daalden de berekende verliezen van stikstof naar het oppervlaktewater met 26%. De regen speelt daarin een belangrijke rol: weinig neerslag leidt tot minder afspoeling en uitspoeling, waardoor lagere stikstofverliezen optreden. De dalende stikstofverliezen sinds 2000 zijn voor een deel ook het gevolg van de krimpende veestapel.

BELASTING OPPERVLAKTEWATER

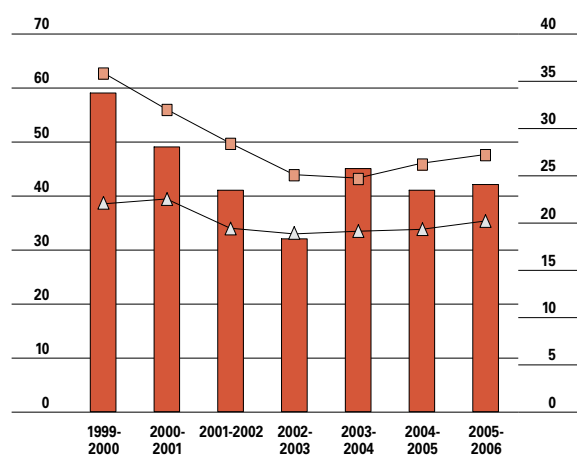
11.34 Belasting van het oppervlaktewater met stikstof en fosfor door de landbouw, van 1990 tot 2005, index 1990=100. Enkel cijfers voor diffuse verontreiniging (gemodelleerde N- en P-vrachten met SENTWA-model). Bron: VMM-MIRA.

De evolutie van de fosforverliezen verloopt vlakker. Deze zijn ook minder neerslagafhankelijk.

Vermesting bedreigt het oppervlaktewater en het grondwater. De kwaliteit van het oppervlaktewater wordt door de VMM opgevolgd in een algemeen meetnet en een specifiek naar de landbouw gericht MAP-meetnet. Tussen juli 2005 en juni 2006 werd op 42% van de MAP-meetpunten een overschrijding van de **nitraatnorm** (50 mg/l) vastgesteld. De kwaliteit van het grondwater wordt opgevolgd in het in 2004 opgestarte grondwatermeetnet van de Vlaamse Milieumaatschappij. Het MAP-meetnet grondwater werd verder uitgebreid en bestaat momenteel uit 2.113 meetpunten. Volgens het MINA-plan 3 mogen er in 2007 geen overschrijdingen van de maximale nitraatnorm van 50 mg/l in het grondwater meer zijn. Er geldt tevens een richtwaarde van 25 mg/l nitraat. Tijdens de voorjaarscampagne van 2006 werd op bijna 38% van de meetplaatsen een overschrijding van de nitraatnorm vastgesteld.

België en de gewesten werden in 2005 veroordeeld door het Europese Hof van Justitie voor de gebrekkige omzetting van de Nitraatrichtlijn. Ondertussen is het Mestdecreet goedgekeurd en in voege sinds 1 januari 2007. Alle Vlaamse wateren werden als kwetsbare wateren aangeduid en heel Vlaanderen werd als kwetsbare waterzone aangeduid. Er geldt voorlopig een maximale bemestingsnorm van 170 kg stikstof uit dierlijke mest per ha en per jaar.

NITRAAT IN OPPERVLAKTEWATER

11.35 Jaargemiddelde nitraatconcentratie in het MAP-meetnet en het algemeen meetnet oppervlaktewater, MAP-meetpunten met minstens 1 overschrijding van de nitraatnorm, van 1999 tot 2006, in mg/l en %. Bron: VMM-MIRA.

11.2 Energie

Fossiele brandstoffen nemen in onze energievoorziening een belangrijke plaats in. Ze zijn goed voor 77% van het Bruto Binnenlands Energieverbruik in 2005, maar leiden onder andere tot de uitstoot van het broeikasgas CO₂. Met het Kyoto-protocol engageerde België zich om gemiddeld over de periode 2008-2012 de uitstoot van broeikasgassen met 7,5% te reduceren ten opzichte van 1990. Vlaanderen staat in voor een reductie met 5,2%. De Europese regeringsleiders hebben daar op een recente top nog enkele ambitieuze doelstellingen aan toegevoegd. Zo wil de EU tegen 2020 de uitstoot van broeikasgassen verminderen met tenminste 20% tegenover 1990. Een tweede afspraak is dat tegen 2020 onze energie voor een vijfde moet afkomstig zijn van hernieuwbare energiebronnen. Ten derde moet het aandeel biobrandstoffen in het verkeer in Europa 10% bedragen tegen 2020.

Een duurzaam energiebeleid verzoent de economische en sociale belangen met de draagkracht van het milieu. Om het rationeel energiegebruik te stimuleren, heeft de overheid diverse beleidsinstrumenten uitgewerkt die gericht zijn op verschillende doelgroepen, zoals de REG-Openbaredienstverplichting voor distributienetbeheerders, het benchmarking- en het auditconvenant voor de industrie en de energieprestatieregelgeving voor gebouwen.

Daarnaast wil de Vlaamse overheid het aandeel milieuvriendelijke energie sterk verhogen. Volgens het regeerakkoord moeten hernieuwbare energiebronnen en warmtekrachtkoppeling (WKK) tegen 2010 een kwart van onze elektriciteit opleveren.

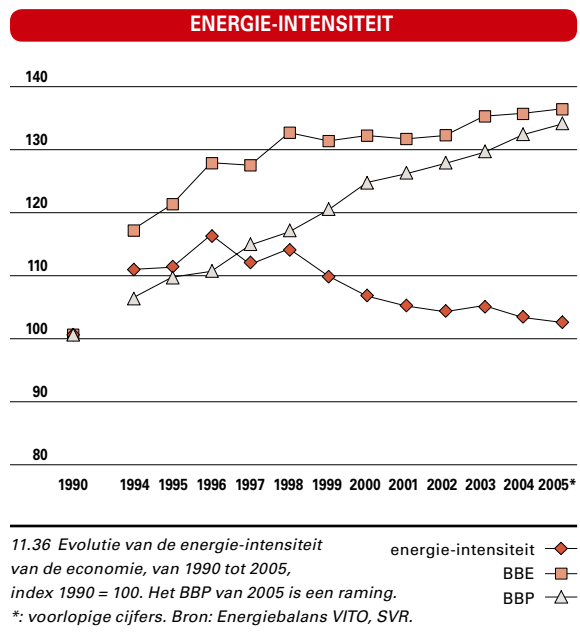
Energiegebruik en energie-efficiëntie

Het **Bruto Binnenlands Energieverbruik** werd in 2005 geschat op 1.620 PetaJoule. Dit is bijna 36% meer dan in 1990. De industrie, huishoudens, transport, diensten en landbouw staan in voor 60%. De transformatiesector (elektriciteitscentrales, raffinaderijen en cokesfabrieken) nam bijna een kwart van het energieverbruik voor zijn rekening. Ruim 15% werd niet-energetisch aangewend als

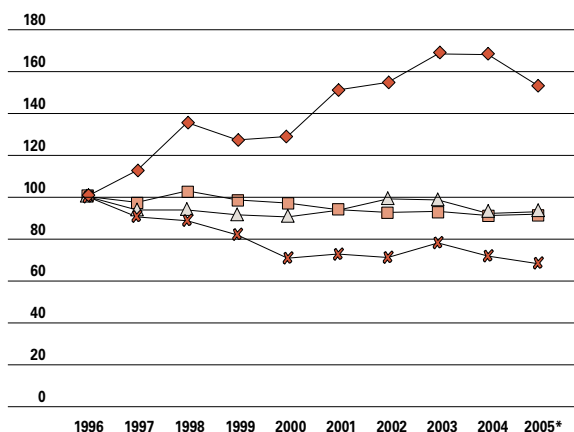
grondstof in de chemie, als solvent of smeermiddel in de industrie (het zogenaamde 'niet-energetische verbruik'). De grootste stijging sinds 1990 zien we bij het niet-energetische verbruik (193%).

De **energie-intensiteit** geeft een goed beeld van de energie-afhankelijkheid van de Vlaamse economie. De energie-intensiteit vergelijkt het energieverbruik met het Bruto Binnenlands Product. Een lager cijfer kan duiden op meer efficiëntie, zoals het produceren van evenveel producten met minder energie. Maar een verandering kan evengoed het gevolg zijn van een structureel effect, zoals verschuivingen van het belang van sectoren in de Vlaamse economie. De energie-intensiteit steeg met 13,5% tussen 1990 en 1998. Daarna steeg het BBP veel sterker dan het energieverbruik en bijgevolg daalde de energie-intensiteit. In 2005 kwam ze bijna uit op het niveau van 1990.

Op Finland na had het Vlaamse Gewest in 2004 de hoogste energie-intensiteit van de EU15, gevolgd door Griekenland en Portugal. België bevond zich in de middenmoot. Een belangrijke oorzaak voor het hoge Vlaamse cijfer is de Vlaamse, energie-intensieve industrie zoals de chemie, de ijzer- en

ENERGIE-INTENSITEIT PER SECTOR

11.37 Evolutie van de energie-intensiteit per sector, van 1996 tot 2005, index 1996 = 100.

*: voorlopige cijfers.

Bron: Energiebalans VITO, SVR.

transformatiesector —◆—
 industrie —■—
 tertiaire sector —△—
 landbouw —×—

staalsector, voeding, drank en tabak. Toch doet de industrie inspanningen om de energie-efficiëntie te verhogen. Tussen 1998 en 2004 daalde de energie-intensiteit van de industrie. In 2005 steeg de energie-intensiteit van de industrie opnieuw maar bleef toch nog 8,4% onder het niveau van 1996. In de transformatiesector en de landbouw is de energie-intensiteit het laatste jaar sterk gedaald. De energie-intensiteit van de verschillende sectoren wordt weergegeven als het energieverbruik van de sector ten opzichte van de bruto toegevoegde waarde.

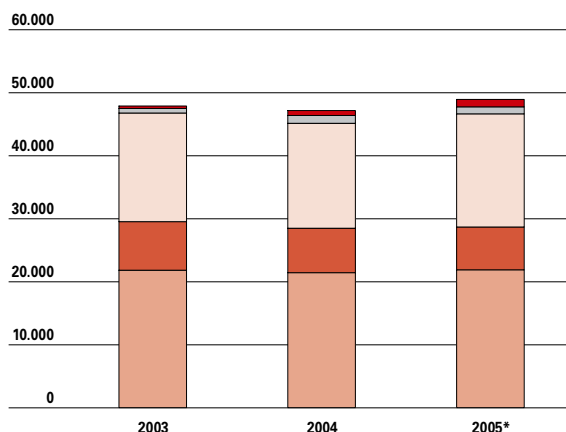
Om de koolstofdioxide-uitstoot te verminderen en de energie-intensiteit te verbeteren, wil de Vlaamse Regering het energieverbruik van de gezinnen tegen 2010 terugdringen met 7,5% ten opzichte van 1999 en de energie-efficiëntie in de industrie en in de dienstensector tegen 2010 verhogen ten opzichte van 2004.

Elektriciteit

In 2005 lag de netto-elektriciteitsproductie 3,7% hoger dan het jaar voordien. Kernenergie blijft de belangrijkste productiemethode met een marktaandeel van 44,7%, gevolgd door gas (36,6%) en vaste brandstoffen (13,9%). Afval en hernieuwbare energiebronnen zijn op een jaar tijd bijna met de helft in belang toegenomen.

Het netto ontwikkelbaar vermogen is het maximale vermogen dat gedurende een langere periode continu kan worden geproduceerd. Het netto ontwikkelbaar vermogen is sterk toegenomen in de

ELEKTRICITEITSPRODUCTIE

11.38 Aandeel van de energiedragers in de netto-elektriciteitsproductie, van 2003 tot 2005, in GWh.

*: voorlopige cijfers; exclusief

zelfproducenten; afval wordt volledig

toegekend (zowel hernieuwbaar deel

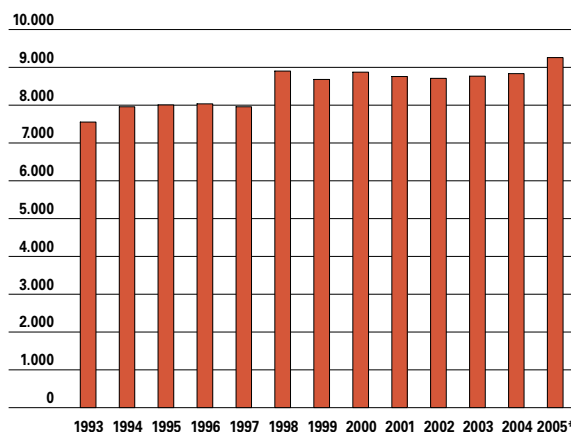
als niet-hernieuwbaar deel). Bron: Energiebalans VITO, BFE.

kernenergie —■—
 vaste brandstoffen —■—
 gasachtige brandstoffen —■—
 vloeibare brandstoffen —■—
 hernieuwbaar en afval —■—

jaren negentig. In 2005 was er opnieuw een stijging met bijna 5% in vergelijking met 2004, hoofdzakelijk dankzij de nieuwe stoom- en gasturbine Zandvliet Power.

In 2005 was de invoer van elektriciteit bijna vertienvoudigd ten opzichte van 1990. De laatste jaren blijft de invoer wel vrij constant. Vanuit economische en milieuoverwegingen kan het invoeren van elektriciteit interessanter zijn dan het volledig benutten van de eigen productiecapaciteit.

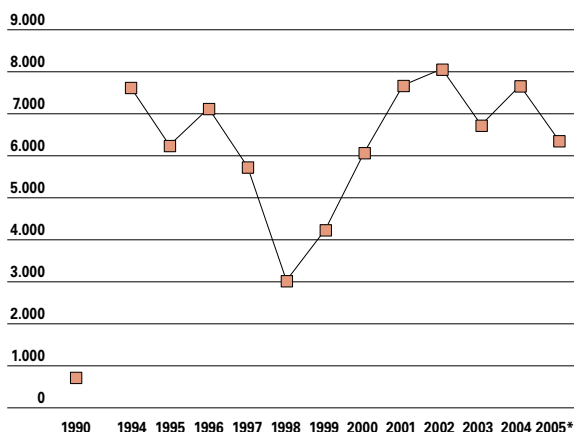
NETTO ONTWIKKELBAAR VERMOGEN

11.39 Evolutie van het netto ontwikkelbaar vermogen, van 1993 tot 2005, in MW. *: voorlopige cijfers. Bron: BFE, VITO.

NETTO INVOER

11.40 Evolutie van de netto-invoer van elektriciteit, van 1990 tot 2005, in GWh. *: voorlopig cijfer. Bron: Energiebalans VITO.

Milieuvriendelijke elektriciteitsproductie

Milieuvriendelijke elektriciteit is elektriciteit die opgewekt wordt door hernieuwbare energiebronnen of door een warmtekrachtkoppeling. Daarnaast bestaat er ook groene warmte (o.a. opgewekt via zonneboilers).

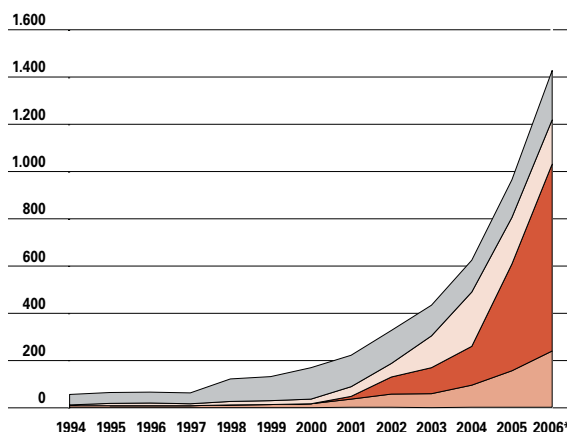
1. Groene stroom

Groene stroom is elektriciteit uit **hernieuwbare energiebronnen**. Volgens een Europese Richtlijn moet België tegen 2010 voor 6% van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik groene stroom hebben. Deze doelstelling werd ook overgenomen in het Vlaamse Regeerakkoord. In 2005 bedroeg het totale aandeel groene stroom in de EU15 14,5% en Europa wil nog een stuk verder gaan met als streefcijfer 22% tegen 2010.

Om hernieuwbare energie te stimuleren, ontwierp de Vlaamse overheid een systeem van **groenestroomcertificaten**. Sinds 1 januari 2002 is iedere elektriciteitsleverancier verplicht een deel groene stroom aan zijn klanten te leveren en als bewijs een voldoende aantal groenestroomcertificaten voor te leggen. Het opgelegde percentage bedraagt 2,5% in 2005, 3% in 2006 en verhoogt systematisch tot 6% van de certificaatplichtige elektriciteitsleveringen in 2010 (grote stroomverbruikers zijn vrijgesteld van het leveren van groene stroom).

Sinds de invoering van de certificatenregelgeving in 2000 steeg de productie jaarlijks met bijna de helft. De 6%-doelstelling tegen 2010 lijkt dus haalbaar. Bio-energie, die opgewekt wordt uit biomassa,

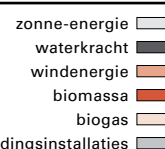
PRODUCTIE GROENE STROOM

11.41 Evolutie van de productie van groene stroom, van 1994 tot 2006, in GWh.

*: voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2006.

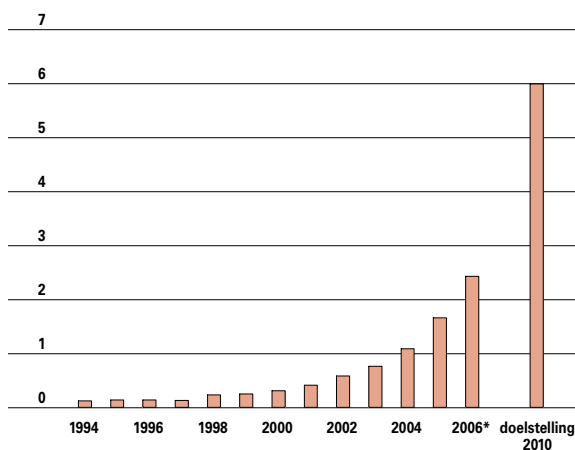
Bron: VREG, VEA, VITO.

biogas en het organisch-biologisch deel van restafval (huisvuilverbrandingsinstallaties), haalt met ruim 83% in 2006 het grootste aandeel in de groenestroomproductie. De overige groene stroom kwam voornamelijk uit windenergie.

In 2006 werd 1.430 GWh groene stroom geproduceerd. Dit komt overeen met 2,42% van het bruto elektriciteitsverbruik (3,37% van de

AANDEEL GROENE STROOM

11.42 Evolutie van het aandeel groene stroom in het totale bruto binnenlands elektriciteitsverbruik, van 1994 tot 2006, in % met doelstelling 2010.

*: voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2006 en een raming van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik. Dit aandeel verschilt van het aandeel op basis van de groenestroomcertificatendoelstelling. Bron: VREG, VEA, VITO.

certificatplichtige elektriciteitsleveringen). Samen met de opgespaarde groenestroomcertificaten en de certificaten die in het begin van 2007 worden uitgereikt, kunnen de elektriciteitsleveranciers op 31 maart 2007 aan de certificatenverplichting voldoen. In 2006 werd voor het eerst een evenwicht bereikt tussen de jaarlijkse productie van groene stroom en de beleidsdoelstelling.

2. Biobrandstoffen

Biobrandstoffen worden gewonnen uit natuurlijke hernieuwbare bronnen zoals maïs, koolzaad, graan en suikerbiet. Voertuigen kunnen volledig op biobrandstof rijden (pure plantaardige olie) of de biobrandstof kan bijgemengd worden in traditionele diesel en benzine.

De vervanging van fossiele brandstoffen door biobrandstoffen draagt bij tot de realisatie van het Kyoto-protocol.

Tegen eind 2005 was als doelstelling gesteld dat het aandeel biobrandstoffen in de verbruikte transportbrandstoffen 2% bedroeg. Tegen 2010 moet dit aandeel stijgen tot 5,75%.

Biobrandstof wordt gebruikt in een aantal experimentele projecten van De Lijn. Verder kunnen landbouwers hun eigen opbrengst aan pure plantaardige olie gebruiken in hun landbouwvoertuigen. Eind 2006 kende de Belgische regering een aantal bedrijven een quotum toe om biobrandstoffen te mogen leveren. Slechts enkele brandstoffendistributeurs mengen momenteel hun diesel met biodiesel. Er zijn dan ook nog maar enkele tankstations waar men biodiesel kan tanken.

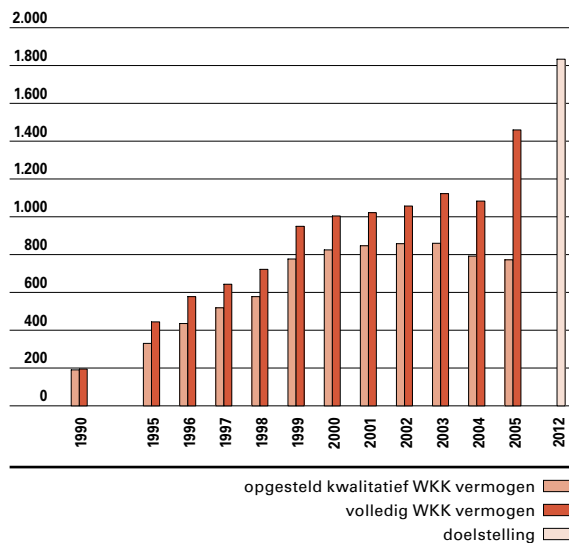
3. Warmtekrachtkoppeling

Een warmtekrachtkoppeling produceert zowel warmte als elektriciteit. In vergelijking met de gescheiden opwekking van elektriciteit (in centrales) en van warmte (in conventionele ketels) levert dit een belangrijke energiebesparing op. Een kwalitatieve WKK bespaart op die manier minstens 10% energie.

Tussen 1990 en 2003 groeide het opgestelde vermogen aan kwalitatieve WKK van 190 MWe naar 858 MWe. Sinds 2000 is er een stabilisatie van de groei.

In 2004 gebeurde de gegevensverzameling voor het eerst op basis van een verplichte rapportering. Daardoor is de inventaris 2004 nauwkeuriger, maar is het resultaat niet te vergelijken met de inventarisatie van de voorgaande jaren. Eind 2004 kwam men volgens de nauwkeurige inventarisatiemethode aan 791 MWe kwalitatieve WKK. In 2005 is gestart met de bouw van ongeveer 500 MWe bijkomende

WARMTEKRACHTKOPPELING

11.43 Evolutie van het opgestelde WKK-vermogen, van 1990 tot 2005, in MWe. Bron: VITO.

WKK-installaties.

Alhoewel het totale WKK-vermogen (inclusief niet-kwalitatieve WKK) sterk is toegenomen in 2005, neemt het vermogen aan kwalitatieve WKK af. Dit komt door de andermaal gewijzigde definitie van kwalitatieve WKK volgens een nieuwe Europese Richtlijn. Volgens het Milieubeleidsplan 2003-2007 moet tegen 2012 een vermogen van 1.832 MWe aan kwalitatieve WKK gehaald worden.

Sinds 1 januari 2005 is het systeem van **warmtekrachtcertificaten** van kracht. Voor elke 1.000 kWh primaire energiebesparing die gerealiseerd wordt in een kwalitatieve WKK, krijgt de producent een certificaat toegekend. Ook zijn de elektriciteitsleveranciers verplicht om in 2006 WKK-certificaten voor te leggen voor een aandeel van 1,2% van de geleverde elektriciteit in het voorgaande jaar. Dit aandeel neemt jaarlijks toe tot 5,2% in 2012.

Rationeel energiegebruik

Het Vlaamse beleid mikt op verschillende doelgroepen.

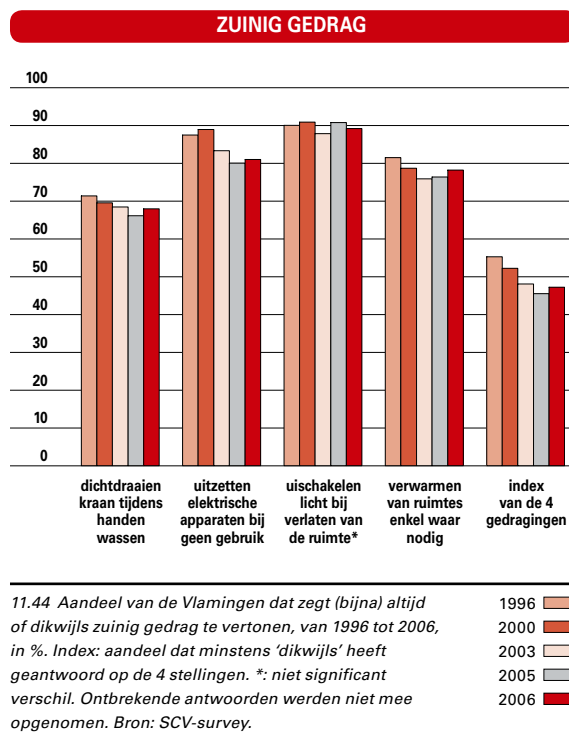
De industrie (inrichtingen met een totaal jaarlijks primair energieverbruik van minstens 0,1 PJ) krijgt sinds 2004 via het besluit energieplanning eisen opgelegd inzake energie-efficiëntie. Het zijn echter vooral de vrijwillige instrumenten zoals het benchmarking- en auditconvenant, die verder gaan dan deze milieuwetgeving, die de betrokken doelgroepen

pen aanzetten tot een efficiënt energiegebruik. Deze convenanten bestrijken samen 93% van het totaal primair industrieel energiegebruik in Vlaanderen (inclusief raffinaderijen en cokesproductie). 187 grote energie-intensieve vestigingen met een jaarlijks verbruik van minstens 0,5 PJ of die onder de Europese richtlijn verhandelbare emissierechten vallen, zijn toetredend tot het benchmarking-convenant. Zij verbinden zich ertoe om ten laatste in 2012 de wereldtop op het gebied van energie-efficiëntie te bereiken. Deze bedrijven staan in voor meer dan 85% van het totaal primair industrieel energieverbruik in Vlaanderen (inclusief raffinaderijen en cokesproductie). In 2005 werd 1,41 megaton CO₂ vermeden in vergelijking met 2002. Indien deze inspanningen worden volgehouden, is de verwachting dat in 2012 de energie-efficiëntie met meer dan 7% verbeterd zal zijn ten opzichte van de productie in 2002.

Het auditconvenant trad pas in werking in 2005. 228 vestigingen engageerden zich voor de uitvoering van een audit op basis waarvan er rendabele investeringen moeten worden uitgevoerd.

Voor de nieuwbouw of renovatie van gebouwen ging op 1 januari 2006 de **energieprestatieregeling** van start: bij de stedenbouwkundige vergunning worden ook eisen opgelegd rond thermische isolatie en energieprestatie.

Bij de huishoudens zijn nog enorme energiebesparingen mogelijk. Particulieren worden op verschillende manieren, zoals fiscale voordelen of premies,

gestimuleerd om hun energieverbruik te beperken. Deze maatregelen zijn nodig en nuttig, maar er moet ook een **gedragwijziging** komen bij de burgers. Uit de survey sociaal-culturele verschuivingen blijkt dat 'zuinig gedrag' tussen 1996 en 2005 is afgenomen. In 2006 neemt het zuinig gedrag weer wat toe.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties:

- Aernouts, K., Jaspers, K., Energiebalans Vlaanderen 2005: voorlopige schatting, 2005/IMS/R, VITO, juni 2006.
- Anoniem (2005). Lozingen in de lucht 1990-2005. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 236 pp. + bijlagen.
- Anoniem (2006). Water- en waterbodempkwaliteit – Lozingen in het water – Evaluatie saneringsinfrastructuur 2005. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 111 p.
- Beyst Veerle, Handelen naar geweten? Een analyse van het verband tussen milieubesef en milieuvriendelijk gedrag in Vlaanderen, Stativa 39, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2006.
- Databank Ondergrond Vlaanderen, Jaarverslag 2005.
- Dumortier M., De Bruyn, L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T., Van Reeth W., Weyembergh, G., en Kuijken E. (red.), 2005. Natuurrapport 2005. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 24, Brussel.
- Ecolas (2001). Financiële behoeftenraming m.b.t. bodemsanering, OVAM, Mechelen.
- Genouw, G., Coenen, C., Sioen, G., Neiryneck, L., Roskams, P. 2006. Bosgezondheid in Vlaanderen. Onderzoeksresultaten in het kader van het ICP-Forests Programma (Level I & II, meetstation luchtverontreiniging), meetjaar 2005. INBO.R.2006.17. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

- Leysen, K., Herremans, M., Fenologie: resultaten en bespreking; zomervogels 2003 en analyse trends sinds 1985, *Natuur.oriolus* 70 (1): 33-42.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Milieubeleidsplan 2003-2007.
- MIRA (2006), Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen, Achtergronddocument 2006, Verstoring van de waterhuishouding.
- MIRA-T 2006: Van Steertegeem, M. (red.) 2006 Milieu- en natuurrapport Vlaanderen 2006: Thema's. 271 p. VMM (<http://www.vmm.be/mira>)
- OVAM (2006) Inventarisatie huishoudelijke afvalstoffen 2005, OVAM, Mechelen, oktober 2006.
- United Nations Economic Commission for Europe, The condition of forests in Europe, 2006 executive report.
- Vlaams Minister van Openbare werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, Het klimaat verandert. U ook? Vlaams Klimaatsbeleidsplan 2006-2012.
- Vlaams Parlement, Beleidsbrief Energie, beleidsprioriteiten 2006-2007, ingediend door de heer Kris Peeters, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, 27 oktober 2006.
- Vlaams Parlement, Beleidsbrief Leefmilieu en Natuur, beleidsprioriteiten 2006-2007, ingediend door de heer Kris Peeters, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, 27 oktober 2006.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Energie en Natuurlijke Rijkdommen 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2004.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, december 2004.
- VLM, Voortgangsrapport mestbank 2006 betreffende het mestbeleid in Vlaanderen.
- VMM (2006). Luchtkwaliteit in het Vlaamse Gewest – 2005. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 166 pp. + bijlagen.

Websites:

- Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): <http://www.vmm.be>
- Milieu- en natuurrapport (MIRA): <http://www.milieurapport.be>
- Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM): <http://www.ovam.be>
- Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO): <http://www.inbo.be>
- Natuurindicatoren (INBO/NARA): <http://www.natuurindicatoren.be>
- Intergewestelijke cel voor het Leefmilieu (IRCEL/CELINE): <http://www.irceline.be>
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM): <http://www.vlm.be>
- Milieubeleidsplan 2003-2007: <http://www.milieubeleidsplan.be>
- Het energie- en milieu-informatiesysteem van het Vlaamse Gewest (EMIS): <http://www.emis.vito.be>
- Vlaams Energieagentschap: <http://www.energiesparen.be>
- Vlaamse Reguleringsinstantie voor de elektriciteits- en gasmarkt: <http://www.vreg.be>
- Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO): <http://www.vito.be>
- Eurostat: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>
- Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV): <http://dov.vlaanderen.be>
- European Environment Agency (EEA): <http://www.eea.europa.eu/>
- Vlaamse klimaatconferentie: <http://www.mina.be/klimaatconferentie.html>
- Steunpunt Milieu en Gezondheid: <http://www.milieu-en-gezondheid.be>

- **Energie-intensiteit** Het Bruto Binnenlands Energieverbruik (in kilogram olie-equivalenten) gedeeld door het Bruto Binnenlands Product (in 1.000 euro tegen constante prijzen van 1995).
- **Primair energieverbruik (ook wel bruto energieverbruik)** Hoeveelheid energie die een geografische entiteit nodig heeft om gedurende de bestudeerde periode aan de vraag naar energie te kunnen voldoen. Het primair energieverbruik is gelijk aan de som van de primaire energieproductie en de netto invoer van energie.
- **Bekkenbeheerplan** Bepaalt het integraal waterbeleid voor het bekken. Het is een beleidsplan dat ook de voorgenomen acties, maatregelen, middelen en termijnen bepaalt om de doelstellingen ervan te bereiken. Het geeft nadere uitvoering aan de waterbeleidsnota en, in voorkomend geval, het toepasselijk stroomgebiedbeheerplan.
- **Benchmarking** Het zoeken van de beste technologie door vergelijking met andere installaties én de afspraak om de eigen installatie te verbeteren om de beste technologie te evenaren.
- **Biochemisch zuurstofverbruik** Hoeveelheid zuurstof per liter verontreinigd water die micro-organismen nodig hebben om de afbreekbare organische stoffen af te breken.
- **Biomerkers** Biomerkers zijn metingen die gebeuren in de mens zelf, bijvoorbeeld op urine- of bloedstalen. De bedoeling is gegevens te verzamelen over de blootstelling aan milieupolluenten en de mogelijke relatie met gezondheidseffecten.
- **Biotisch** Uit levende organismen bestaand.
- **Abiotische factor** Factor die te maken heeft met de niet-levende natuur.
- **Depositie** Hoeveelheid van een stof of een groep van stoffen die uit de atmosfeer neerkomen in een gebied.
- **Terrestrisch** Horend bij of aangepast aan het leven op het land.
- **VLAREM** Vlaams Reglement betreffende de milieuvergunning.
- **VLAREBO** Vlaams Reglement betreffende de bodemsanering.
- **Ecotoxiciteit** Toxische effecten op organismen of ecosystemen.
- **CH₄** Methaan.
- **N₂O** Distikstofoxide.
- **HKF's** Fluorokoolwaterstoffen.
- **PFK's** Perfluorkoolwaterstoffen.
- **SF₆** Zwavelhexafluoride.
- **Ecosysteem** Dynamisch (veranderend) complex van levensgemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen en hun niet-levende omgeving, die in een onderlinge wisselwerking een functionele eenheid vormen, zoals bossen, heides en soortenrijke graslanden.
- **Natuurverwevingsgebieden** Het beleid in natuurverwevingsgebieden is gericht op de handhaving en ontwikkeling van bepaalde natuurwaarden, waarbij andere functies dan natuur (zoals landbouw, bosbouw, militair domein en drinkwaterwinning) nevensgeschikt zijn.
- **Natuurverbindinggebieden** Gebieden die ongeacht hun oppervlakte van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de gebieden van het VEN of natuurreservaten en die strook- of lijnvormig zijn met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen.
- **Groene gewestplanbestemming** Gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van bosgebied, natuurgebied, parkgebied of bufferzones.
- **Lichtgroene gewestplanbestemming** Gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van agrarische gebieden met ecologisch belang, met landschappelijke waarde of met bijzondere waarde; valleigebied of brongebied.
- **Habitat** Land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische of biotische kenmerken, die zowel natuurlijk als halfnatuurlijk kan zijn, waarin een bepaalde soort leeft.
- **Migratoren** Diersoorten die trekken om zich te voeden of te paren.
- **Mulchmateriaal** Vergaan of rottend organisch, of ander materiaal, dat dienst doet als deklaag over aanplantingen.
- **Stopzettingsdecreet** Decreet van 9 maart 2001 tot regeling van de vrijwillige, volledige en definitieve stopzetting van de productie van alle dierlijke mest, afkomstig van één of meerdere diersoorten (BS 30 maart 2001).
- **Kritische last** Maximaal toelaatbare depositie per eenheid van oppervlakte voor een bepaald ecosysteem zonder dat er op lange termijn schadelijke effecten optreden.
- **Effectief natuurbeheer** De erkende, Vlaamse of bosreservaten en de natuurgebieden met een goedgekeurd beheerplan.
- **Vismigratie** Het zich verplaatsen van vissen van de ene habitat naar de andere.

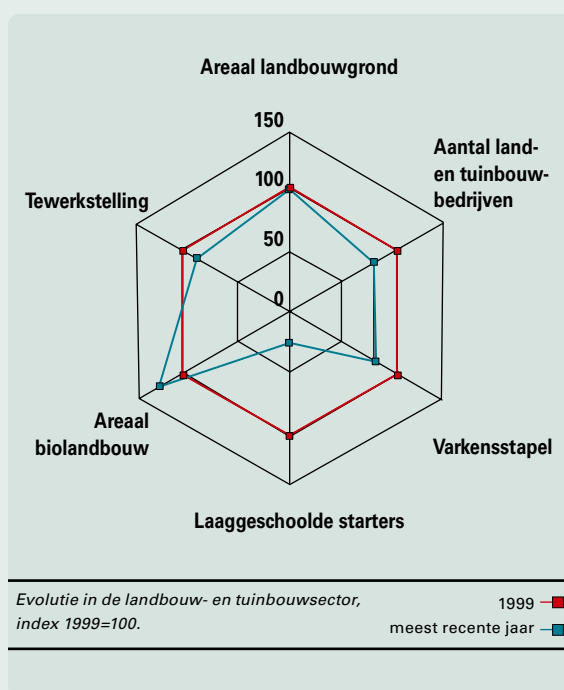
Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

De Vlaamse landbouw krijgt stilaan een meer duurzaam karakter. Dit blijkt uit het feit dat de eco-efficiëntie van jaar tot jaar toeneemt: de belangrijkste vormen van milieudruk dalen terwijl de bruto toegevoegde waarde stijgt. Zo neemt, onder andere door het stopzettingsdecreet, de Vlaamse veestapel geleidelijk aan af. Een derde van het budget voor plattelandsontwikkeling uitgegeven aan ecologische maatregelen. Het areaal landbouwgrond onder één of meerdere beheersovereenkomsten nam de jongste jaren dan ook flink toe en omvat 13% van het Vlaamse landbouwareaal. In 2006 kon de biologische productiewijze rekenen op een hernieuwde belangstelling vanuit de sector. Toch bewerken de biologische landbouwbedrijven samen slechts 0,5% van het totale landbouwareaal.

Een dalend aantal land- en tuinbouwbedrijven met een vrijwel constant totaal areaal landbouwgrond houdt in dat de resterende bedrijven steeds groter worden. Deze schaalvergroting zal in de toekomst bijdragen tot de economische leefbaarheid van de Vlaamse landbouw.

Niettegenstaande een nog steeds dalend aantal werknemers, behoort de Vlaamse landbouwsector tot de Europese koplopers wat betreft het aantal arbeidskrachten per hectare. Dit wijst op de intensiviteit van de Vlaamse landbouw.

12 hoofdstuk

Het platteland wordt niet langer gedomineerd door landbouw. Tal van andere functies, zoals wonen, recreatie, economie vragen steeds meer ruimte. Vanuit de stad blijven mensen verhuizen naar het platteland. Het huidige plattelandsbeleid speelt in op deze ontwikkelingen en wil een dynamisch platteland waar het goed is om leven, werken en ontspannen. Dit vraagt een duurzame, geïnte-

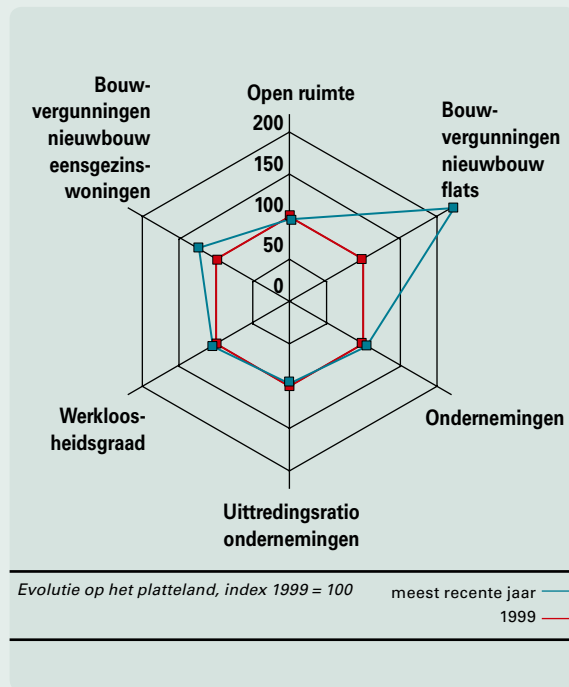
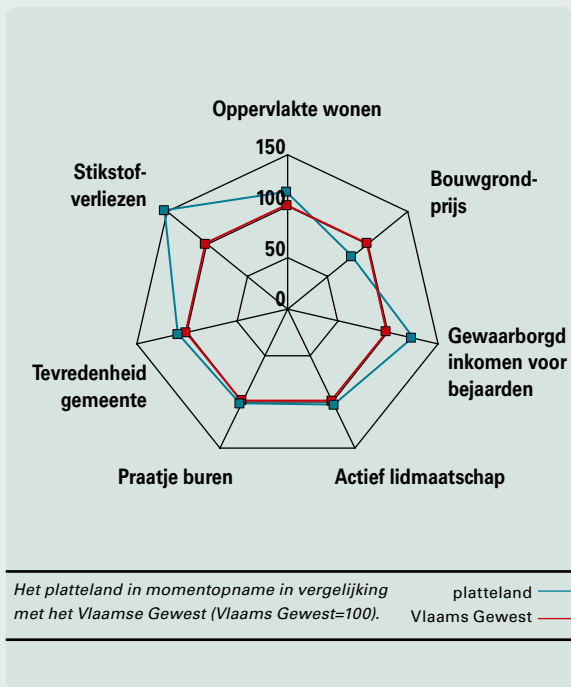
greerde en gebiedsgerichte aanpak, waarbij de vitaliteit van de landelijke gebieden centraal staat. Deze vitaliteit wordt bepaald door onder meer een bloeiende economie, een goede woonsituatie, gezonde leefomstandigheden, een dynamische sociale structuur en een aantrekkelijk landschap.

Een derde van de open ruimte in Vlaanderen bevindt zich momenteel nog op het platteland. De landbouw is nog steeds de grootste gebruiker van de open ruimte en speelt dus een belangrijke rol in de instandhouding en het beheer van de open ruimte. Maar de verstedelijking van het Vlaamse grondgebied zet zich meer en meer door. De onbebouwde oppervlakte slinkt jaar na jaar verder af. Wonen neemt op het platteland meer dan drie kwart in van de bebouwde oppervlakte, maar ook steeds meer ruimte wordt ingenomen door ambachts- en industriegebieden. Het aantal ondernemingen neemt trouwens op het platteland sneller toe dan in

de steden.

Het platteland mag rekenen op steeds meer inwoners, de bevolking groeit er wel niet sterker aan dan gemiddeld. Relatief zijn er iets meer jongeren en minder ouderen terug te vinden. Wonen op het platteland is nog steeds iets goedkoper maar de verschillen met andere gebieden verkleinen. Het platteland kent naar verhouding het kleinste aandeel leefloners, wel leven er naar verhouding het grootste aantal bejaarden die genieten van een gewaarborgd inkomen voor bejaarden of de inkomensgarantie voor ouderen.

Qua sociaal netwerk moet het platteland niet onderdoen, meer dan de helft van de inwoners is actief lid van een vereniging. Minstens één keer in de week maken twee op drie inwoners een praatje met de burens. Bovendien kent het platteland tevreden inwoners, de tevredenheid over de gemeente waar men woont, ligt er hoger dan gemiddeld in Vlaanderen.

12.1 Landbouw

Economische, sociale en milieuaspecten

Vlaanderen heeft sinds lang een hoogproductieve en intensieve land- en tuinbouw. Ondertussen sturen de Vlaamse en Europese regelgeving de landbouw echter in de richting van een duurzame landbouw: niet enkel economisch efficiënt maar tegelijk ook ecologisch en sociaal aanvaardbaar. Sinds de jaren negentig verschuift binnen Europa de klemtoon van de kwaliteit van producten naar de kwaliteit van de randvoorwaarden van de productie.

1. Economische aspecten

Het **landbouwareaal** daalde constant tot in 1990. Nadien was er opnieuw een geleidelijke stijging door een betere registratie na de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de strengere normen voor dierlijke mest. Daardoor kreeg de grond een extra economische dimensie als afzetgebied voor mest. De jongste jaren is er evenwel opnieuw een lichte afname. Weiden, grasland en voedergewassen nemen 58% van de oppervlakte in. Verwonderlijk is dat niet, want de veeteelt speelt een belangrijke rol binnen de Vlaamse landbouw. De akkerbouw is goed voor een derde van de beschikbare oppervlakte, met als belangrijkste teelten graan, aardappelen en suikerbieten. De tuinbouw

ten slotte legt beslag op 8% van het areaal. Ruim de helft daarvan wordt gebruikt voor de groenteteelt.

De **varkenssector** is naar omzet nog steeds de belangrijkste bedrijfstak van de land- en tuinbouw. Het aantal varkensbedrijven is sinds het topjaar 1999 wel met een derde gedaald. Ook het aantal varkens verminderde sindsdien met 20%. Deze dalingen zijn voor een deel toe te schrijven aan het mestbeleid. Zo keurde de Vlaamse regering in 2001 het Stopzettingsdecreet goed. Daardoor kunnen landbouwers die vrijwillig stoppen met de productie van varkensmest rekenen op een vergoeding. Eind 2002 besloot de regering om deze regeling binnen de varkenssector uit te breiden tot de **pluimvee- en rundvee**sector. De spectaculaire daling van het aantal dieren in de pluimvee sector in 2003 is evenwel te wijten aan de vogelpestepidemie in dat jaar. Los daarvan is er een dalende trend in het aantal stuks pluimvee sinds 1999.

Op iets meer dan de helft van de landbouwbedrijven wordt nog runderen gehouden, toch daalt het aantal bedrijven en dieren in deze sector al sinds 1990. Het aantal melkkoeien kende een forse daling in de jaren negentig, maar recent is deze daling minder uitgesproken. Omgekeerd verdubbelde het aantal zoogkoeien (vleesproductie) tijdens de jaren negentig, om de voorbije jaren ongeveer constant te blijven.

LANDBOUWAREAAL

		1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Weiden, grasland en voedergewassen	ha	352.702	383.600	393.372	380.849	381.772	372.636	369.881	364.618
Akkerbouw	ha	208.811	197.511	181.879	195.274	191.850	203.443	202.700	202.858
waarvan granen voor de korrel	%	59,9	54,4	50,5	55,0	55,5	56,1	57,2	58,7
aardappelen	%	17,1	21,5	21,7	19,9	18,6	19,9	19,2	20,1
suikerbieten	%	18,6	17,2	20,0	18,6	17,9	16,3	16,2	15,3
Tuinbouw	ha	38.832	47.901	50.744	50.886	52.044	50.263	49.072	50.255
waarvan groenten	%	56,2	54,0	56,6	56,3	57,1	55,2	54,8	56,3
fruit	%	31,1	33,4	31,6	31,9	31,3	32,7	32,7	31,4
andere	%	12,7	12,6	11,7	11,8	11,6	12,1	12,4	12,3
Overige *	ha	3.551	7.864	9.160	8.877	9.268	7.427	8.031	7.475
Totale oppervlakte cultuurgrond	ha	603.896	636.876	635.155	635.886	634.934	633.769	629.684	625.207

12.1 Evolutie van het landbouwareaal, in ha en %, in 1990 en van 2000 tot 2006. * Bijna uitsluitend braakland. Bron: Algemene Directie Statistiek.

VEESTAPEL

		1990	1999	2001	2003	2004	2005	2006
Runderen	N	1.715.772	1.584.548	1.527.221	1.405.675	1.374.090	1.350.304	1.332.923
waarvan melkkoeien	%	26,4	22,0	22,8	23,4	23,3	22,9	22,5
zoogkoeien	%	6,5	12,7	14,1	14,3	14,7	15,2	15,5
Varkens	N	6.395.797	7.371.688	6.508.442	6.187.650	5.999.029	5.952.518	5.924.171
waarvan biggen	%	27,6	29,0	27,8	27,5	27,1	27,0	26,9
mestvarkens (vanaf 50 kg)	%	37,7	37,5	40,4	41,2	42,0	43,1	43,3
zeugen	%	11,0	9,8	10,2	9,9	9,6	9,5	9,4
Pluimvee	N	25.998.165	36.877.618	35.080.834	27.531.400	31.639.165	30.385.744	28.144.820
waarvan vleeskippen	%	57,4	59,3	60,5	55,0	58,0	58,0	59,0
hennen	%	40,4	38,5	37,2	42,2	38,0	38,2	38,7

12.2 Evolutie van de veestapel, in aantal dieren en %, in 1990 en van 1999 tot 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek.

Het aantal land- en tuinbouwbedrijven blijft dalen, terwijl het totale areaal landbouwgrond veel minder varieert. De resterende bedrijven worden dus steeds groter. Ze slopen de kleinere bedrijven of bedrijven zonder familiale opvolger op. Zoals in andere economische sectoren biedt ook hier schaalvergroting heel wat economische voordelen. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte is sinds 2000 met 21% toegenomen tot 18,8 ha. Het aantal bedrijven met minder dan 30 ha is sinds 1990 continu gedaald. In 2004 was dat voor het eerst ook het geval voor bedrijven met een oppervlakte tussen 30 en 50 ha. De grens tussen de afnemende en de groeiende groep situeert zich rond vijftig hectare. 71% van de huidige bedrijven heeft minstens één

voltijdse arbeidskracht en is dus een beroepsbedrijf.

Alle land- en tuinbouwbedrijven samen boekten de voorbije vijf jaar een gemiddelde omzet van 4,6 miljard euro. De veehouderij neemt daarvan 60% voor haar rekening. De tuin- en akkerbouw waren tijdens dezelfde periode goed voor respectievelijk 30% en 10%.

De Vlaamse omzet schommelt sterk van jaar tot jaar. Dat is vooral te wijten aan de veeteeltsector. In 1999, het jaar van de dioxinecrisis, werd de laagste waarde van de voorbije vijftien jaar genoteerd.

In 2005 is de omzet licht toegenomen in vergelijking met het jaar voordien (+0,5%). De daling in de akkerbouw (-3%) en de veeteelt (-2,5%) werd gecompenseerd door de gevoelige stijging in de tuinbouw (+8%).

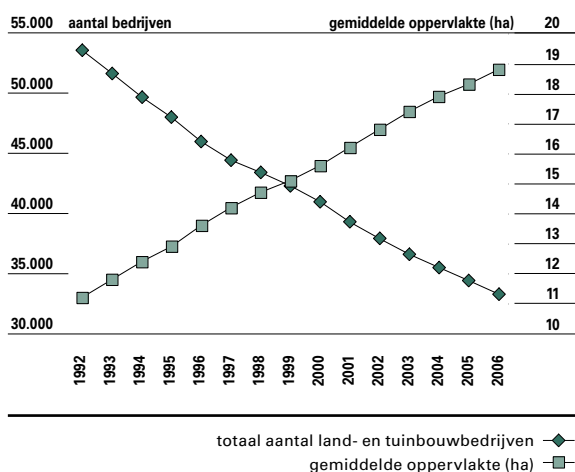
Ook de bruto toegevoegde waarde kende een dieptepunt in 1999. Nadien kwam er een duidelijk herstel. De jongste twee jaar situeert de waarde zich evenwel onder het gemiddelde van de voorbije vijf jaar.

In 2004 was de landbouw goed voor 1,2% van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Ter vergelijking: in Frankrijk bedroeg dit aandeel 1,9%, in Nederland 1,7% en in Duitsland 0,9%. Het gemiddelde voor zowel de EU15 als de EU25 lag op 1,6%.

Het grootste deel van de landbouwproducten wordt gebruikt als grondstof voor de verwerkende industrie. Deze voedingsindustrie was in 2004 goed voor 2,8% van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Het agro-voedingscomplex komt hiermee dus als geheel op 4%.

In 2004 realiseerde Vlaanderen met slechts 0,4%

LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

12.3 Evolutie van het aantal (linkerschaal) en de gemiddelde oppervlakte (rechtterschaal) van de land- en tuinbouwbedrijven, van 1992 tot 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek.

WAARDECREATIE LAND- EN TUINBOUW

	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (*)
Totale eindproductiewaarde	4.415	4.155	4.689	4.811	4.527	4.600	4.471	4.495
waarvan akkerbouw	375	407	386	473	418	467	434	420
waarvan tuinbouw	1.312	1.417	1.389	1.359	1.389	1.506	1.331	1.437
waarvan veeteelt	2.728	2.331	2.913	2.979	2.720	2.627	2.706	2.638
Intermediair verbruik (veevoeders, meststoffen, energie, ...)	2.573	2.725	2.945	3.020	2.914	2.890	2.912	2.932
Bruto toegevoegde waarde	1.842	1.430	1.744	1.791	1.614	1.710	1.559	1.563

12.4 Evolutie van de eindproductiewaarde, intermediair verbruik en bruto toegevoegde waarde in lopende prijzen, in miljoen euro, in 1990 en van 1999 tot 2005. * Voorlopige cijfers. Bron: AMS.

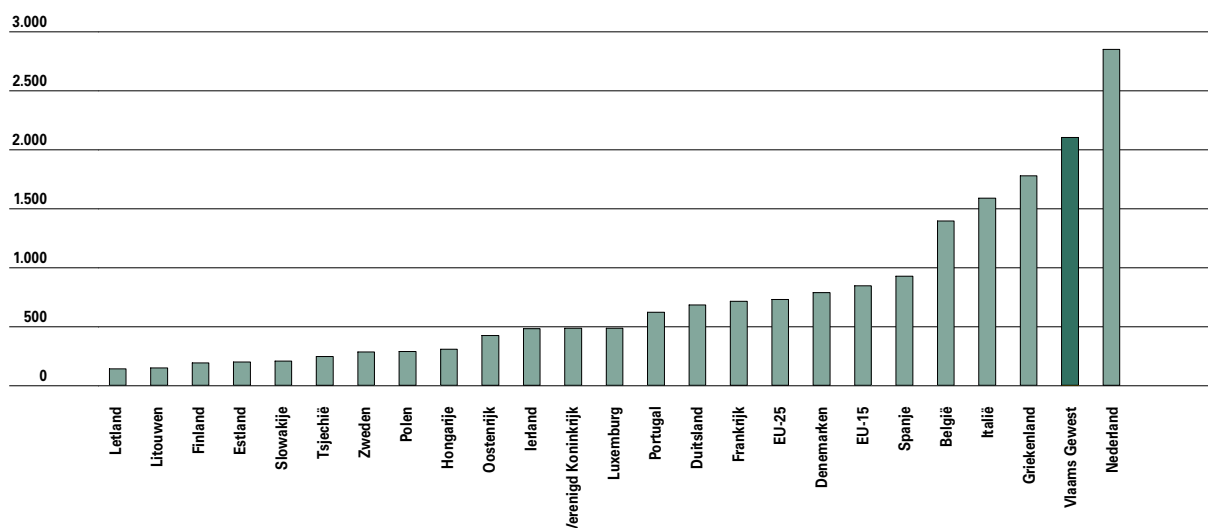
van het Europese landbouwareaal toch ongeveer 1,6% van de totale eindproductiewaarde van de EU25. De intensieve productie van de Vlaamse landbouw leidt immers tot hoge opbrengsten per hectare. Veehouderij en tuinbouw werken dat in de hand. Omgerekend per hectare komt dit voor Vlaanderen neer op een netto toegevoegde waarde van ongeveer 2.100 euro, nagenoeg 2,5 maal het gemiddelde van de EU15. Hiermee zit Vlaanderen samen met Nederland, dat trouwens nog flink hoger scoort, aan de Europese top van de productie-intensiteit.

Om een idee te krijgen van het inkomen in de landbouwsector kijken we naar de **netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid**. Die schommelt van jaar tot jaar, maar vertoont globaal een licht stijgende tendens. Dat gemiddeld 'inkomen' is echter het resultaat van soms tegengestelde evolu-

ties bij de samenstellende sectoren. Zo is de lage waarde van 1999 te wijten aan de dioxinecrisis die de veeteeltsector trof. De hoge waarden van 2001, 2003 en 2005 zijn vooral toe te schrijven aan de gunstige evoluties in respectievelijk de varkens-, de tuinbouwsector en tot slot de plantaardige sector.

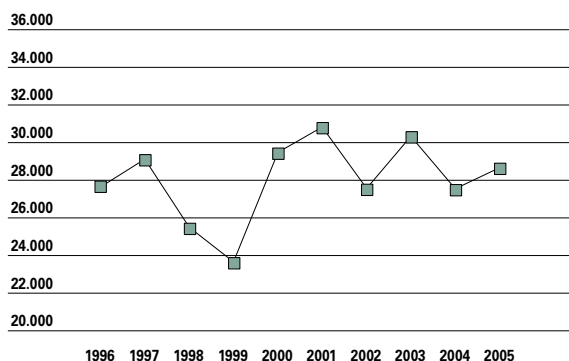
In tegenstelling tot het totale Belgische handels-saldo, dat de jongste jaren afneemt omdat de invoer sterker stijgt dan uitvoer, neemt het agrarische handelssaldo jaarlijks toe. De handel in landbouwproducten vertoont in 2005 een positieve balans van 2,9 miljard euro. Vooral de dierlijke producten dragen bij tot dit positieve saldo. De agrarische sector vertegenwoordigt respectievelijk 8,7% van de totale Belgische **import** en 9,5% van de **export**. 80% van de Belgische export van landbouwproducten komt op rekening van Vlaanderen. Drie kwart van

NETTO TOEGEVOEGDE WAARDE PER HECTARE

12.5 Netto toegevoegde waarde per hectare, in euro, 2004. De berekeningswijze voor de netto toegevoegde waarde is niet volledig hetzelfde voor elk land, deze vergelijking is dus eerder benaderend dan exact. Bron: AMS, Europese Commissie - DG Landbouw.

NETTO TOEGEVOEGDE WAARDE PER ARBEIDSEENHEID

12.6 Evolutie van de netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid, in euro, van 1996 tot 2005. Bron: AMS.

de Belgische invoer van landbouwproducten komt uit de EU-lidstaten. De vier buurlanden Nederland, Duitsland, Luxemburg en Frankrijk zijn op zichzelf al goed voor 60%, terwijl slechts 1,5% uit de tien nieuwe lidstaten komt (Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië).

De uitvoer van Belgische landbouwproducten laat een gelijkaardig beeld zien. 86% van de totale uitvoer is voor EU-lidstaten bestemd. De buurlanden van België zijn de grootste afnemers met 62% van de totale uitvoer, 2,2% is bestemd voor de tien nieuwe EU-lidstaten.

Hieruit blijkt dat de uitbreiding van de EU in 2004 met tien nieuwe lidstaten op korte termijn voor België zeker niet nadelig is geweest op het vlak van de handel in landbouwproducten.

De akkerbouwproducten zorgen voor een Belgisch positief saldo van 584 miljoen euro. Ruim drie kwart van de invoer komt uit EU-landen. Van de uitvoer gaat 81% naar een EU-lidstaat. De voornaamste landen die hiertoe bijdragen zijn het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Luxemburg en Spanje. Het handelssaldo met Frankrijk is daarentegen uitgesproken negatief.

Van de dierlijke producten wordt zowat 90% van de invoer en van de uitvoer verhandeld binnen de EU. Dankzij de sterke uitvoer heeft België een handelsoverschot van dierlijke producten van 1,5 miljard euro. De voornaamste landen die bijdragen tot dit overschot zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Italië.

Vers fruit is voornamelijk afkomstig van landen buiten de EU, waardoor de helft van de tuinbouwproducten van buiten de EU afkomstig is. De Belgische uitvoer is bijna volledig bestemd voor de

BELGISCHE AGRARISCHE HANDEL

	INVOER	UITVOER	SALDO
Totale handel landbouwproducten	22.359	25.295	2.936
akkerbouwproducten	7.518	8.101	584
dierlijke producten	4.326	5.827	1.501
tuinbouwproducten	4.645	5.224	580
agro-industriële producten	1.774	2.820	1.047
andere landbouw- en visserijproducten	4.097	3.322	-775
Totale Belgische handel	257.340	267.360	10.020

12.7 Buitenlandse handel in landbouwproducten per productcategorie, België, in miljoen euro, 2005. Agro-industriële producten: meststoffen, bestrijdingsmiddelen en landbouwmaterieel.

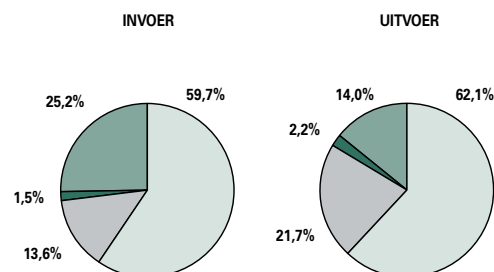
Andere landbouw- en visserijproducten: vis en andere zeeproducten, oliën, vetten, veevoeders en dranken. Bron: AMS.

EU. Het handelsoverschot voor tuinbouwproducten bedraagt 580 miljoen euro. Dit is vooral te danken aan de handel met Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Bij de agro-industriële producten (landbouwmaterieel, meststoffen en bestrijdingsmiddelen) komt twee derde van de invoer uit EU-landen, terwijl drie vierde van de uitvoer naar EU-landen gaat. Dat levert België een handelsoverschot op van 1 miljard euro. Dit is voor een groot deel toe te schrijven aan Frankrijk en in mindere mate Spanje.

Ruim vier vijfde van de in- en uitvoer van andere landbouw- en visserijproducten (vis, schaal- en weekdieren, dranken, oliën, vetten en veevoeders) gebeurt binnen de EU-grenzen. Hier heeft België een sterk handelstekort (-775 miljoen euro). Dat is voornamelijk te wijten aan de negatieve balans van de handel met Frankrijk en Nederland.

INVOER EN UITVOER LANDBOUWPRODUCTEN

12.8 Aandeel van de buurlanden en de nieuwe EU-lidstaten in de totale invoer en uitvoer van landbouwproducten, in %, 2005. Bron: AMS.

buurlanden	
rest van EU-15	
nieuwe lidstaten	
buiten EU	

TEWERKSTELLING

		2001	2002	2003	2004	2005	2006
Regelmatig tewerkgesteld	N	72.066	72.427	70.437	69.536	66.950	64.983
waarvan Bestendig (meer dan halftijds)	N	48.168	48.279	46.915	46.303	44.543	43.330
mannen	%	69,1	68,4	68,4	68,4	68,4	68,5
vrouwen	%	30,9	31,6	31,6	31,6	31,6	31,5
waarvan Niet-bestendig (minder dan halftijds)	N	23.898	24.148	23.522	23.233	22.407	21.653
mannen	%	58,2	56,6	56,8	56,7	56,9	56,7
vrouwen	%	41,8	43,4	43,2	43,3	43,1	43,3
Arbeidsjaareenheden *	N	53.107	52.918	51.574	51.084	49.717	48.114

12.9 Evolutie van de tewerkstelling in land- en tuinbouwbedrijven, in aantal personen, van 2001 tot 2006. Een arbeidsjaareenheid komt overeen met een voltijdse werkzame persoon (minstens 38 uren per week of 20 dagen per maand). Bron: Algemene Directie Statistiek.

2. Sociale aspecten

Het aantal **tewerkgestelde personen** in de land- en tuinbouwsector is sinds 1995 met 22% gedaald. In 2005 waren ze nog met 64.983. Omgerekend naar voltijdse arbeidskrachten en rekening houdend met de niet-regelmatig tewerkgestelden komt dit neer op 48.114 voltijdse arbeidskrachten. Een derde van hen waren vrouwen.

In tegenstelling tot tal van andere sectoren behoudt de landbouw zijn uitgesproken familiale karakter, met 83% familiale arbeidskrachten.

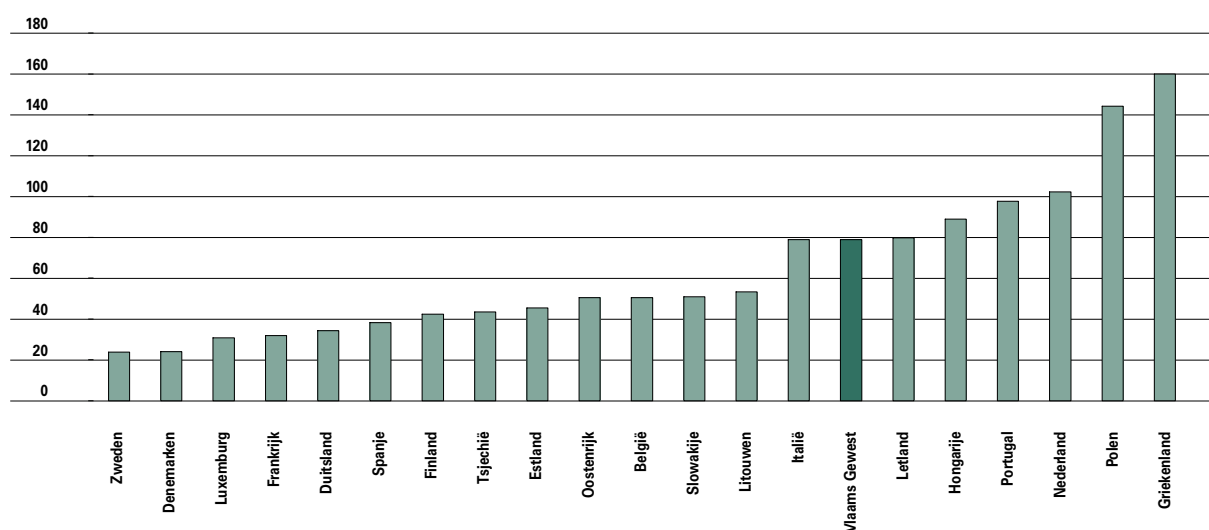
Ondanks het feit dat het aantal werkkrachten in de landbouw jaarlijks terugloopt, bevindt Vlaanderen zich bij de Europese koplopers voor het aantal **arbeidskrachten per hectare**. Opnieuw heeft

dit te maken met de intensiviteit van de Vlaamse landbouw.

Het aandeel van de bedrijfsleiders ouder dan 55 jaar daalde in de jaren negentig maar groeit sinds 2002 weer aan en bedraagt momenteel 44%. Tegelijk zien we het aandeel bedrijfsleiders jonger dan 35 jaar stelselmatig afnemen tot minder dan 7%.

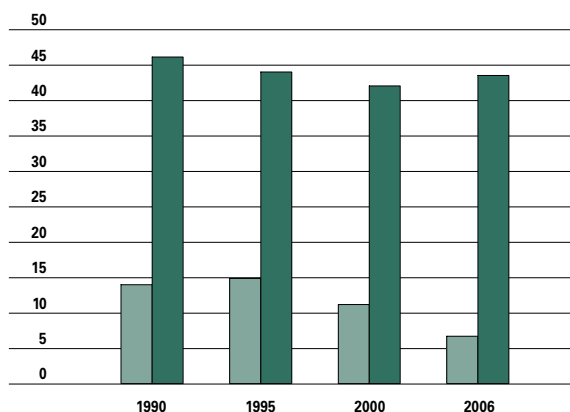
Landbouwers hebben traditioneel een minder hoog onderwijsniveau maar hierin is een kentering merkbaar. In de leeftijdscategorie tot 30 jaar is het aandeel landbouwers met een lage scholingsgraad zelfs kleiner dan bij de andere Vlamingen. Het kleiner aandeel hogeschoolden wordt gecompenseerd door een groter aandeel middengeschoolden. Dat blijkt eveneens wanneer we kijken naar de

TEWERKSTELLING PER 1.000 HECTARE

12.10 Arbeidsjaareenheden per 1.000 hectare, 2005. Een arbeidsjaareenheid komt overeen met een voltijdse werkzame persoon (minstens 38 uren per week of 20 dagen per maand). Bron: Algemene Directie Statistiek, Eurostat.

LEEFTIJD BEDRIJFSLEIDER

12.11 Evolutie van de leeftijd van de bedrijfsleider van landbouwbedrijven, in % van het totaal aantal bedrijfsleiders, van 1990 tot 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek.

opleiding van mensen die een land- of tuinbouwbedrijf beginnen en steun ontvangen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds. In 1995 was een derde van deze starters laaggeschoold, tegenover slechts één op vijftig in 2005. Momenteel is zo'n 70% middengespoold. Een kwart heeft hoger niet-universitair of universitair onderwijs gevolgd.

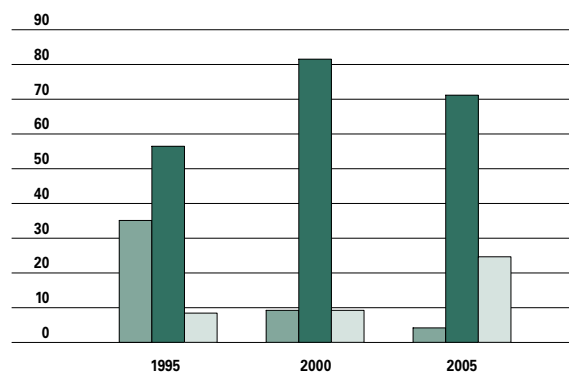
3. Milieuaspecten

De **eco-efficiëntie** van de landbouw nam de voorbije jaren toe. De eco-efficiëntie verbetert wanneer per eenheid van activiteit minder milieudruk veroorzaakt wordt. Met uitzondering van de erosiegevoeligheid van het landgebruik dalen de belangrijkste vormen van milieudruk in de landbouw, terwijl de bruto toegevoegde waarde stijgt. Er is dus een absolute ontkoppeling tussen de activiteit en de meeste drukindicatoren. De verbeterde eco-efficiëntie geeft aan dat de landbouw in de goede richting evolueert, maar daarmee is een goede milieukwaliteit nog niet verworven.

De **erosiegevoeligheid van het landgebruik**, die bepaald wordt door de mate waarin de gewassen de bodem bedekken, is tussen 1990 en 2004 met 23% gestegen, maar stabiliseert. De stijging was een gevolg van een veranderd teelt patroon, met minder blijvend grasland en granen en meer maïs en aardappelen.

Sinds 1990 is het **directe energiegebruik in de landbouw** met 8% gedaald, terwijl het totale energiegebruik in Vlaanderen - berekend als het bruto binnenlands energiegebruik - met 36% steeg. Binnen de landbouwsector is de glastuinbouw, met 64% van het energieverbruik in 2005, de

OPLEIDING STARTERS

12.12 Evolutie van de opleiding van starters in de land- en tuinbouw die steun gekregen hebben van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, in % van het totaal aantal starters, van 1995 tot 2005. Laaggeschoold: maximaal lager secundair onderwijs. Middengespoold: hoger secundair onderwijs en de groep die een installatieattest behaalde. Hooggeschoold: niet-universitair of universitair hoger onderwijs. Bron: AMS.

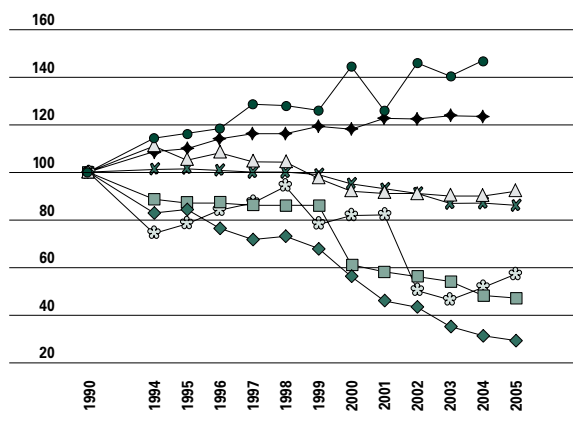
grootste energiegebruiker. Die glastuinbouw heeft zijn energiegebruik sterk verminderd (-12%) en dit terwijl de deelsector nog uitbreidde. Toch is er sinds 2002 opnieuw een gestage stijging van het energieverbruik binnen de glastuinbouw, ondanks een lichte afname van het areaal. Er doet zich ook een opmerkelijke evolutie voor naar 'schonere' energiebronnen, grotendeels op rekening van de glastuinbouw. Het gebruik van aardgas is meer dan verviervoudigd, ten koste van steenkool en zware stookolie. In 2004 deed ook biomassa als energiebron zijn intrede. Het aandeel is echter nog minimaal (0,3%).

De dalende veestapel en het geringere energiegebruik in de glastuinbouw zorgen ervoor dat de uitstoot van **broeikasgassen** daalde met 15% sinds 1990. Daarmee is de landbouw, naast de industrie, de enige sector die erin slaagt de emissies terug te dringen. Dit terwijl de totale emissie van broeikasgassen in Vlaanderen in dezelfde periode nog met 1,9% toenam.

De **verzurende emissies**, die voor het grootste deel bestaan uit ammoniak, verminderden met 55% ten opzichte van 1990. Dit is te danken aan de dalende mestproductie, efficiëntere voedertechneken en het emissiearm toedienen van mest.

Het totale gebruik van **gewasbeschermingsmiddelen** in de landbouw is tussen 1990 en 2005 met 20% gedaald. Die positieve tendens komt grotendeels op rekening van de tuinbouw. In de tuinbouw houdt de neerwaartse trend aan sinds 1998, ondanks het toenemende areaal. Tussen 1990 en 2005 is het gebruik

ECO-EFFICIËNTIE

12.13

Bruto Toegevoegde Waarde constante prijzen ●
 erosiegevoeligheid grondgebruik ◆
 energiegebruik △
 broeikasgasemissie ✕
 druk op waterleven door gewasbescherming ⊖
 verzurende emissie □
 vermestende emissie ◇

Evolutie van de eco-efficiëntie van de landbouw, index 1990=100, van 1990 tot 2005. Bron: VMM, Mira.

van gewasbeschermingsmiddelen in de tuinbouw met 33% gedaald. Het gebruik in de akkerbouw - en dan vooral in de aardappelteelt - schommelt sterk van jaar tot jaar, maar bevindt zich in 2005 23% onder het niveau van 1990.

De werkelijke milieudruk hangt echter niet alleen af van de gebruikte hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen, maar ook van de specifieke eigenschappen van die middelen.

De **druk op het waterleven vanuit de landbouw** is tussen 1990 en 2005 met 43% gedaald. Naast het dalende gebruik van gewasbeschermingsmiddelen speelt hier ook het beleid van de federale overheid die veel van de meest schadelijke middelen verboden heeft.

De **vermestende emissie** is sinds 1990 met 71% gedaald. Dat komt door minder kunstmest en vee, meer mestverwerking, een verhoogde voederefficiëntie en een hogere afvoer van de stikstof via de gewassen. Desondanks komt er nog steeds te veel stikstof en fosfor in de bodem terecht, waardoor de resultaten voor de waterkwaliteit tegenvallen.

Zo noteerden 42% van de MAP-meetpunten in de periode 2005-2006 een overschrijding van de 50 mg-nitraatnorm in oppervlaktewater. De gunstige tendens van de periode 1999-2003 is gekeerd. De overbemesting en de regen (en de nitraatuitspoeling die daaruit volgt) spelen daarin een belangrijke rol. De negatieve evolutie van de laatste twee winters

illustreert de behoefte aan bijkomende maatregelen. Een nieuw mestbeleid moet een kentering teweeg brengen.

Voor de grondwaterkwaliteit kan nog geen gelijkaardige trend aangetoond worden omdat de monitoring pas in 2004 opgestart is. Voorlopige resultaten geven aan dat bijna 40% van de meetpunten boven de norm van 50 mg nitraat zou uitkomen, wat laat vermoeden dat de situatie even problematisch is.

Beleidsmaatregelen

Het Vlaamse landbouwbeleid steunt voor een groot deel op Europa. Dat heeft immers een heel arsenaal uitgebouwd van steunmaatregelen, quota, prijsgaranties,... Het Europees landbouwbeleid steunt op twee pijlers. De eerste wordt volledig gefinancierd door het Europees Oriëntatie en Garantie Fonds en omvat de rechtstreekse inkomenssteun aan akkerbouwers en veetelers, quotaregelingen voor melk en suiker, prijsgaranties en exportsubsidies. De tweede pijler omvat het plattelandsbeleid. De Europese plattelandsverordening is verder uitgewerkt in het Vlaams programma voor plattelandsontwikkeling, dat boer en tuinder stimuleert om verder te gaan dan de goede landbouwpraktijk. Deze pijler moet Vlaanderen voor 50 tot 75% zelf financieren.

1. Pijler 1

In 2005 ging 226 miljoen euro naar de Vlaamse landbouwsector in het kader van de **Pijler I-steun**. De toeslagrechten nemen hier het grootste aandeel in (63%). Verder is de melkpremie goed voor 20%, de zoogkoeienpremie 13% en de slachtpremie voor kalveren omvat 3% van het totaal.

2. Pijler 2

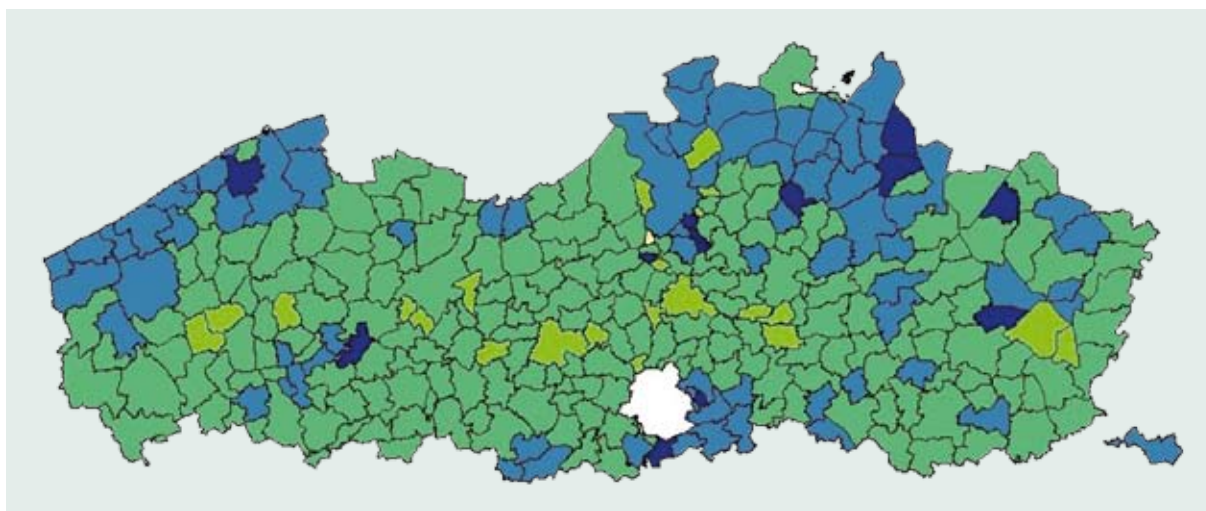
Het Vlaams **programma voor plattelandsontwikkeling** wil landbouwers aanzetten om milieu- en diervriendelijker te produceren, te investeren in de landbouw en plattelandsgebieden te ontwikkelen. Voor de programmaperiode 2000 tot 2006 trokken Vlaanderen en Europa samen 488 miljoen euro uit. Hiervan werd 40% door Europa betaald vanuit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw.

Zo'n 60% ging naar **economische doeleinden**. Het overgrote deel hiervan bestaat uit investerings- en vestigingssteun in uitvoering bij het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds. Zeven procent ging naar **sociale doeleinden**, voornamelijk opleidingen en dorpsvernieuwing.

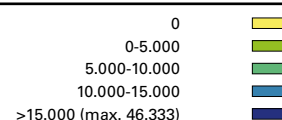
Het **ecologische luik** ten slotte ontving het resterende derde. Hieronder vallen de bebossing

RECHTSTREEKSE INKOMENSSTEUN

12.14 Gemiddelde steun uit Pijler I per landbouwer voor elke gemeente, in euro/landbouwer, 2005.
Bron: AMS, Agentschap voor Landbouw en Visserij.

van landbouwgronden, de biologische landbouw en de geïntegreerde teelt van pitfruit. Ruim twee derde van het ecologische luik gaat naar milieugerichte beheersovereenkomsten, de zogenaamde **agromilieumaatregelen**. De oppervlakte aan landbouwgrond die onder één of meerdere agromilieumaatregelen valt, nam in 2005 met 4% toe en omvatte 13% van het landbouwareaal.

UITGAVEN PLATTELANDSONTWIKKELING

Overgangsmaatregelen VLIF	102,276
Investeringssteun VLIF	151,979
Vestigingssteun VLIF	33,876
Opleiding	27,821
Probleemgebieden	3,076
Milieumaatregelen	81,191
Afzet landbouwproducten	46,151
Bosbouw	7,564
Afzet van kwalitatieve landbouwproducten	1,410
Diversificatie hoeve- en plattelandstoerisme	0,470
Dienstverlenende instanties voor basiszorg	5,809
Dorpsvernieuwing	8,375
Milieubehoud	17,790
Totaal	487,789

12.15 Uitgaven in het programma voor plattelandontwikkeling in de periode 2000-2006 verdeeld over de verschillende maatregelen, in miljoen euro. Bron: AMS.

Voor de maatregelen ‘groenbedekking’, ‘mechanische onkruidbestrijding’ en ‘beheersovereenkomst water’ blijken de landbouwers erg aan te spreken. De vergoeding voor groenbedekking is aantrekkelijk omdat de maatregel bijdraagt tot een goede bodemkwaliteit die zeker op termijn rendeert. Hoewel groenbedekking een goede landbouwpraktijk hoort te zijn, werd dit in Vlaanderen amper toegepast. In dat opzicht heeft deze beheersovereenkomst zeker een sensibiliserend effect. De mechanische onkruidbestrijding is een alternatief voor boeren die herbiciden gebruiken voor sommige teelten. Het vergt wel meer inspanning, aangepaste werktuigen en meer arbeidsuren. Aanvankelijk werd mechanische onkruidbestrijding enkel bij maïs toegepast, maar naderhand uitgebreid naar vollegrondsgroenten.

3. Biologische landbouw

Het **biologische areaal** is in 2006 met 3,5% toegenomen en bedraagt 3.267 ha. Dat duidt op een hernieuwde belangstelling vanuit de landbouwsector. Eind 2006 telde Vlaanderen 232 biologische landbouwbedrijven die samen 0,5% van het totale landbouwareaal bewerken. Het Europese gemiddelde bedraagt 3,5%.

Alle teeltgroepen, met uitzondering van de akkerbouw, gaan erop vooruit. De biologische groentensector kent de grootste toename, gevolgd door de fruitteelten (vooral appels en peren).

De biologische dierlijke productie kent een stijging

AGROMILIEUMAATREGELEN

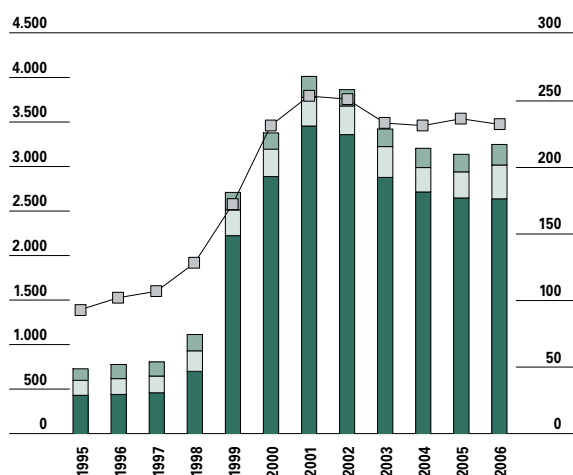
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Groenbedekking	5.655	27.132	34.330	39.582	68.275	72.103
Beheerovereenkomst water	17.526	29.665	32.019	30.709	27.210	27.800
Kleine landschapselementen *	426	1.183	4.437	5.602	6.486	7.158
Mechanische onkruidbestrijding	151	1.298	2.033	2.627	4.966	5.973
Hectarestun geïntegreerd pitfruit	5.157	8.478	9.408	10.058	6.473	4.941
Subsidie gras-klaver						3.018
Hectarestun biolandbouw	1.350	1.584	2.327	2.861	2.735	2.683
Beheerovereenkomst natuur	1.372	1.597	1.726	1.934	2.130	2.628
Beheerovereenkomst erosie						920
Weidevogelbeheer	165	251	443	499	620	816
Sierteelt	375	344	481	767	748	748
Perceelsrandenbeheer	35	89	209	308	370	530
Subsidie hoogstammige fruitbomen					6.642	232
Botanisch beheer					17	81
Steun biovarkens	0	0	6	6	6	6
Genetische diversiteit **	785	1.082	3.171	3.704	5.848	7.204
TOTAAL AREAAL	32.212	71.621	87.419	94.953	126.678	129.637
RAMING UNIEK AREAAL	21.453	47.700	62.611	65.422	82.582	85.902

12.16 Evolutie van het areaal beheerovereenkomsten in het kader van het programma voor plattelandsontwikkeling 2000-2006, in ha, van 2000 tot 2005.

* Bij de kleine landschapselementen (KLE) is de oppervlakte opgegeven van het volledige landbouwperceel dat bij dit KLE hoort, niet enkel de oppervlakte van het KLE zelf. ** Bij de genetische diversiteit is de eenheid 'grootvee-eenheid' en niet hectare, dus is dit niet opgenomen bij de berekening van het totaal areaal. Bron: AMS.

van 7,5% maar blijft een marginale tak. Vooral de productie van pluimvee, de varkensproductie en de kweek van schapen en geiten gaan erop vooruit.

BIOLOGISCHE LANDBOUW

12.17 Evolutie van het aantal bedrijven

(rechtsschaal) en areaal (in ha)

(linkerschaal) biologische

landbouw, van 1995 tot 2006. Bron: AMS.

areaal fruit

areaal groenteteelt

areaal akkerbouw en grasland

aantal bedrijven

De overheidsuitgaven voor bio zijn in 2006 met 12% toegenomen en bedragen 3,6 miljoen euro. De stijging komt grotendeels op rekening van de promotiecampagne 'Bio mijn natuur'. Naar onderzoek gaat 710.000 euro. Men onderzoekt daarbij vooral een rendabiliteitsverhoging in de plantaardige productie en de socio-economische aspecten van de biolandbouw.

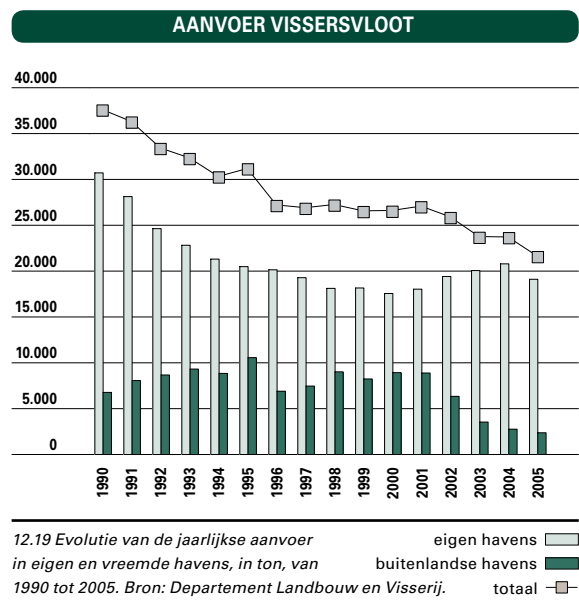
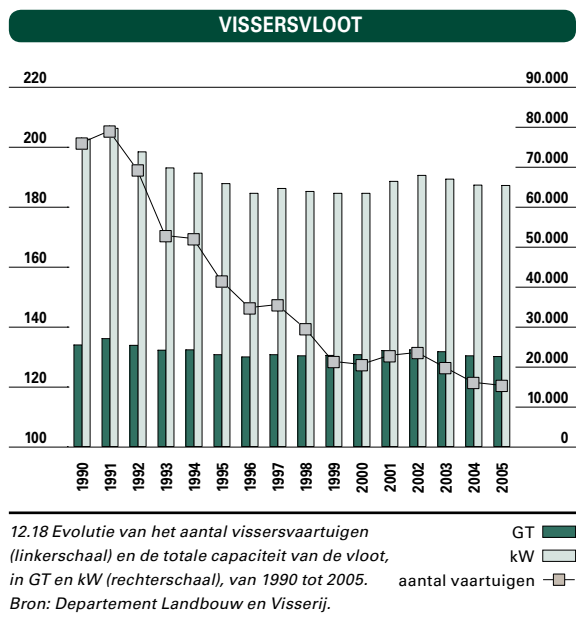
De consumptiecijfers bevatten slechts enkele categorieën van biologische producten en schetsen dus geen volledig beeld. Feit is wel dat de meeste productcategorieën marktaandeel verliezen, met uitzondering van rijst en confituur. Meer en meer haalt de consument zijn verse bioproducten in de supermarkt. Bio zou niet veel meer dan 1% vertegenwoordigen van de totale voedingsmarkt.

Visserij

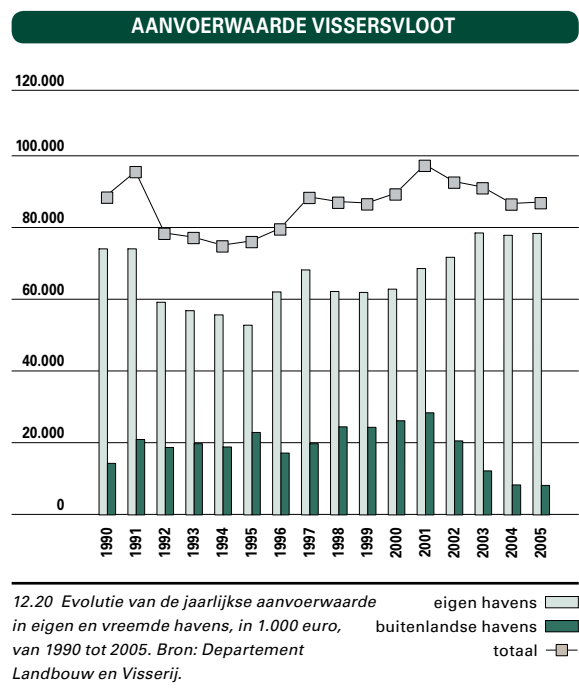
Het aantal vissersvaartuigen nam sterk af in de jaren negentig. Die daling zet zich door, maar aan een veel trager tempo. De stijgende petroleumprijs eist zijn tol.

Binnen de EU heeft België nu het kleinste aantal commerciële vissersvaartuigen. De **capaciteit van de vloot** is daarentegen op peil gebleven. Het motorvermogen en de vangstcapaciteit nemen navenant toe. De vloot bestaat bijna volledig uit boomkorvaartuigen, die vooral op platvissoorten vissen: tong en schol, maar ook op tarbot, griet en schar. Die liggen goed in de markt en leveren een goede prijs op. De boomkorvisserij verbruikt wel veel brandstof en dat weegt zwaar door op de rendabiliteit. Ook vanuit milieuoogpunt krijgt deze vorm van visserij veel kritiek omdat het de bodem omwoelt, wat erg schadelijk is voor het bodemleven. Daarom wil de Vlaamse overheid investeren in energie-efficiëntere en selectievere vistechieken.

Sinds de jaren '90 daalt de totale aanvoer nagenoeg onafgebroken en bedraagt nu nog ongeveer de helft van 20 jaar geleden. In 2005 nam de **aanvoer in de eigen havens** af met 8%, de **aanvoer in vreemde havens** daalde met 14%. De totale aanvoer daalde zo met 9% tot 21.545 ton, een absoluut dieptepunt. In Zeebrugge werd 57% van het totale tonnage afgezet, in Oostende 42% en in Nieuwpoort 1%. Het overgrote deel (96%) van de aanvoer in buitenlandse havens vindt plaats in Nederland. Het tonnage mocht dan wel dalen, de **omzet** bleef in 2005 nagenoeg constant, zowel in de eigen als in de buitenlandse havens. De globale aanvoerwaarde kwam in 2005 uit op 86 miljoen euro. Houden we rekening met de inflatie, dan ligt de gemiddelde omzet van de laatste drie jaar 3% lager dan tien jaar geleden.

Veruit de belangrijkste vissoort naar aanvoerwaarde is tong met 42 miljoen euro, op de tweede plaats gevolgd door schol met 9,5 miljoen euro. Samen zijn zij goed voor 60% van de totale aanvoerwaarde. Dat bewijst de allesoverheersende positie van tong en schol voor de vissersvloot. Tongschar, kabeljauw, zeeduivel en tarbot nemen elk ongeveer 5% van de omzet voor hun rekening. Hoewel de garnalenvangst van groot belang is voor de gespecialiseerde vissers, maakt de opbrengst ervan maar 3% uit van de totale omzet.

12.2 Plattelandsbeleid

INDELING GEMEENTEN

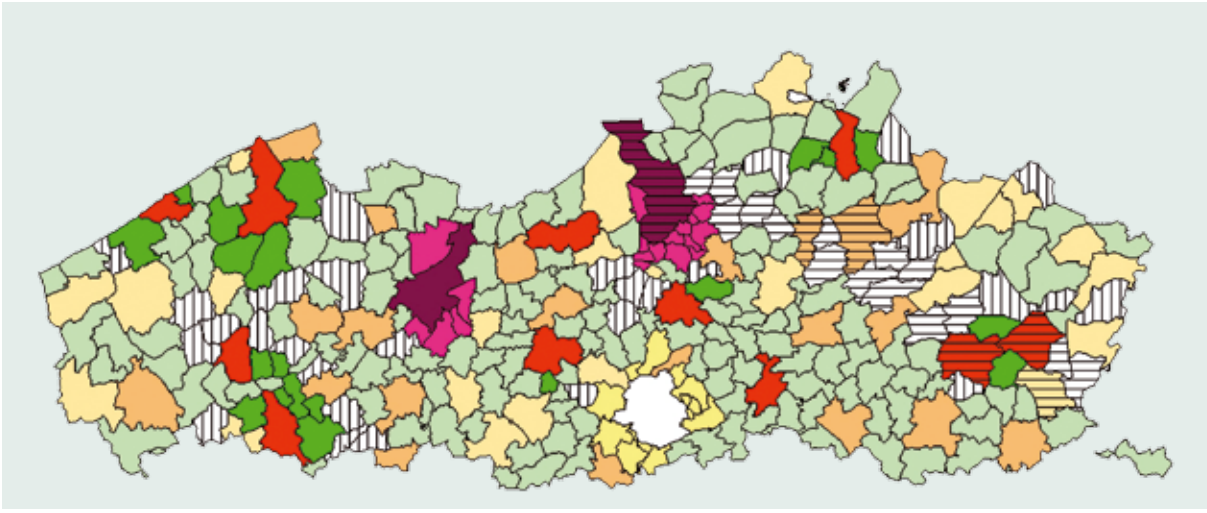
RSV	SPRE	AANTAL GEMEENTEN	AANTAL INWONERS	%	OPPERVLAKTE (KM²)	%	INWONERS/KM²
Buitengebied	Platteland	101	963.633	15,9	4.364	32,3	221
	Overgangsgebied	96	1.439.040	23,7	3.440	25,4	418
Centrumsteden		11	805.259	13,2	846	6,3	952
Grootsteden		2	694.616	11,4	361	2,7	1924
Grootstedelijke rand		19	277.369	4,6	316	2,3	878
Provinciaal kleinstedelijk gebied		25	627.773	10,3	1.726	12,8	364
Regionaalstedelijk gebied		20	356.807	5,9	790	5,8	452
Vlaams Vlaams stedelijk gebied rond Brussel		13	258.433	4,3	273	2,0	947
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied		21	655.670	10,8	1.406	10,4	466
Vlaams Gewest		308	6.078.600	100,0	13.522	100,0	450

12.21 Gebiedsindeling van de gemeenten, aantal inwoners op 1 januari 2006, oppervlakte in km² en aantal inwoners per km². Bron: RSV, SPRE, NIS, Kadaster, bewerking SVR.

De ontwikkelingen in het landelijke gebied worden hier in beeld gebracht door een selectie van

landelijke gemeenten te vergelijken met andere gemeenten en steden. Plattelandsgemeenten

INDELING VAN DE GEMEENTEN

buitengebied	(197)		regionaalstedelijk gebied randgemeenten	(20)	
grootstedelijk gebied centrumgemeenten	(2)		structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	(21)	
grootstedelijk gebied randgemeenten	(19)		Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	(13)	
kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau	(25)		economisch knooppunt in het netwerk Albertkanaal	(15)	
regionaalstedelijk gebied centrumgemeenten	(11)		specifiek economisch knooppunt I	(29)	

12.22 Gebiedsindeling van de gemeenten op basis van de indeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Strategisch plan Ruimtelijke Economie. Bron: RSV, SPRE.

ONBEBOUWDE OPPERVLAKTE

	ONBEBOUWDE OPP (KM²)	EVOLUTIE 1985- 2006 (%)
Centrumsteden	515,5	-11,1
Grootstedelijke rand	197,0	-13,2
Grootsteden	162,9	-10,7
Provinciaal kleinstedelijk gebied	1.342,2	-8,1
Overgangsgebied	2.559,3	-9,4
Platteland	3.634,6	-5,3
Regionaalstedelijk gebied	577,2	-8,9
Vlaams Stedelijk gebied rond Brussel	173,4	-12,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	1.051,7	-8,4
Vlaams Gewest	10.213,7	-7,9

12.23 Totale oppervlakte van onbebouwde percelen in 2006 en evolutie van 1985 tot 2006, in km², in %. Bron: Kadaster/Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

zijn in deze benadering gemeenten die volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen tot het buitengebied horen en bovendien in het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie als typisch landelijke gemeenten worden aangeduid. Deze invalshoek laat toe de ontwikkelingen te schetsen, zonder het platteland strikt af te bakenen.

Open ruimte

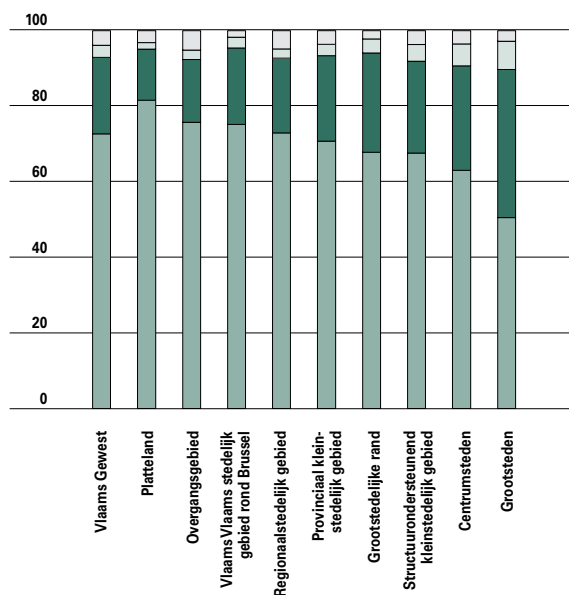
De Vlaamse regering wil een verdere aantasting van de **open ruimte** door versnippering van bebouwing en infrastructuur beperken.

Niettegenstaande de hoge bevolkingsdichtheid, beschikt Vlaanderen nog over heel wat open ruimte. Vlaanderen is voor geen kwart bebouwd. Een derde van de **open ruimte** bevindt zich op het platteland, een kwart in het overgangsgebied.

Sinds 1985 is de **onbebouwde oppervlakte** met 8% afgeslankt. Vooral het akker- en grasland nam af. De landbouw is nog steeds de grootste gebruiker van de open ruimte en speelt dus een belangrijke rol in de instandhouding en beheer ervan. Van de onbebouwde oppervlaktes zijn de recreatieterreinen het sterkst toegenomen. Ze bevinden zich vooral in het overgangsgebied, het platteland en de centrumsteden.

De totale oppervlakte voor economische functies is sinds 1985 met ongeveer de helft toegenomen. Vooral de kantoorgebouwen namen veel extra ruimte in. De rand rond Brussel kende de voorbije twintig jaar een explosieve groei aan kantoorgebou-

BEBOUWDE OPPERVLAKTE

12.24 Oppervlakte voor economie, wonen, welzijn, sport & recreatie in 2006. Bron: Kadaster/Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

wonen
economie
welzijn
recreatie en sport

wen. Dit hangt nauw samen met de groei van de tertiaire sector.

Ook de logistieke sector wint aan belang. De oppervlakte van opslagruimten is sinds 1985 ruim verdubbeld, vooral in het overgangsgebied.

Op het platteland werd er de jongste decennia veel meer dan elders ruimte ingenomen door ambachts- en industriegebouwen. Dit neemt niet weg dat

BEVOLKINGSEVOLUTIE

	2006	EVOLUTIE (1995-2006)
Centrumsteden	805.259	+ 1,9
Grootstedelijke rand	277.369	+ 2,5
Grootsteden	694.616	+ 1,2
Provinciaal kleinstedelijk gebied	627.773	+ 5,2
Overgangsgebied	1.439.040	+ 4,8
Platteland	963.633	+ 4,3
Regionaalstedelijk gebied	356.807	+ 3,8
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	258.433	+ 4,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	655.670	+ 3,5
Vlaams Gewest	6.078.600	+ 3,6

12.25 Evolutie-index van de bevolking tussen 1995 en 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

HUISHOUDENS EN ALLEENSTAANDEN

	AANTAL HUISHOUDENS	GEMIDDELD AANTAL PERSONEN PER HUISHOUDEN	EVOLUTIE HUISHOUDENS 1997-2005	% ALLEEN- STAANDEN 2005	EVOLUTIE 1997-2006 MANNEN	EVOLUTIE 1997-2006 VROUWEN	EVOLUTIE 1997-2006 TOTAAL
Centrumsteden	351.670	2,26	+ 6,3	15,3	+ 21,6	+ 11,8	+ 16,1
Grootstedelijke rand	111.230	2,46	+ 7,0	10,3	+ 30,0	+ 21,7	+ 25,1
Grootsteden	330.737	2,06	+ 2,2	21,5	+ 12,2	- 0,5	+ 5,3
Provinciaal kleinstedelijk gebied	251.627	2,45	+ 9,4	10,4	+ 33,6	+ 23,0	+ 27,6
Overgangsgebied	563.918	2,52	+ 8,9	9,2	+ 33,0	+ 23,5	+ 27,6
Platteland	373.596	2,53	+ 8,5	8,9	+ 33,5	+ 21,8	+ 26,9
Regionaalstedelijk gebied	141.326	2,50	+ 8,6	9,4	+ 35,6	+ 25,0	+ 29,6
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	103.621	2,46	+ 6,6	11,1	+ 27,1	+ 17,7	+ 21,4
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	273.956	2,34	+ 7,2	12,3	+ 25,8	+ 15,7	+ 19,9
Vlaams Gewest	2.501.681	2,38	+ 7,2	12,0	+ 25,1	+ 14,7	+ 19,2

12.26 Evolutie van het aantal huishoudens en aantal alleenstaanden tussen 1997 en 2006. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

economiegerichte gebouwen grotendeels een stedelijk fenomeen blijven.

Een andere belangrijke ruimtelijke component zijn de welzijnsvoorzieningen: ziekenhuizen, schoolgebouwen en ouderenvoorzieningen. Vooral centrumsteden en de grootsteden staan sterk in welzijnsvoorzieningen, het platteland en het overgangsgebied heel wat minder.

Wonen neemt in alle gebieden een fors deel in van

de bebouwde oppervlakte: van meer dan 80% op het platteland tot 63% in de grootsteden.

Demografische ontwikkelingen

1. Bevolking

De bevolking groeit naar verhouding het sterkst

BEVOLKINGSINDICES

	2006				EVOLUTIE 1995-2006			
	ONT- GROENING	VER- GRIJZING	INTERNE VERGRIJZING	AFHANKELIJK- HEIDSRATIO	ONT- GROENING	VER- GRIJZING	INTERNE VERGRIJZING	AFHANKELIJK- HEIDSRATIO
Centrumsteden	21,0	24,2	20,2	82,6	-3,6	8,4	11,8	0,9
Grootstedelijke rand	22,6	23,3	19,1	84,9	-3,1	12,8	9,9	3,7
Grootsteden	21,8	23,6	22,5	83,2	6,3	-5,3	14,2	-3,2
Provinciaal kleinstedelijk gebied	22,3	22,5	18,0	81,0	-5,9	12,9	7,4	1,7
Overgangsgebied	22,4	22,2	17,3	80,3	-6,3	15,5	7,5	2,7
Platteland	22,8	22,6	19,2	83,2	-4,4	9,3	5,3	0,2
Regionaalstedelijk gebied	22,6	22,6	16,9	82,5	-7,7	19,5	-0,9	3,9
Vlaams Stedelijk gebied rond Brussel	24,3	22,9	19,0	89,4	5,2	6,3	17,9	6,5
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	21,4	23,9	19,3	82,8	-3,2	8,4	10,5	1,1
Vlaams Gewest	22,2	23,0	19,0	82,4	-3,2	9,3	8,6	1,4

12.27 Evolutie vergrijzing en ontgroening, interne vergrijzing en afhankelijkheidsratio. Ontgroening: (0-19 jarigen)*100. Vergrijzing: (60+)*100. Interne vergrijzing: (80+)*100/(60+). Afhankelijkheidsratio: ((0-19)+(60+))*100/(20-59-jarigen). Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

PROJECTIERESULTATEN

	2010	2015	2020	2025
Centrumsteden	101,4	102,2	102,5	102,4
Grootstedelijke rand	100,3	100,1	99,7	99,2
Grootsteden	103,1	105,5	107,6	109,3
Provinciaal kleinstedelijk gebied	102,7	104,1	104,9	105,5
Overgangsgebied	101,8	102,7	103,0	103,1
Plattelandt	101,2	101,7	101,8	101,8
Regionaal stedelijke rand	101,0	101,3	101,1	100,7
Stedelijk gebied rond Brussel	101,7	102,5	103,3	104,2
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	101,7	102,5	102,8	102,9
Vlaams Gewest	101,8	102,7	103,2	103,4

12.28 Projectieresultaten: evolutie van de totale bevolking, van 2010 tot 2025 (index 2004=100). Bron: SVR.

aan in de kleinere provinciale steden, gevolgd door het overgangsgebied. Ook op het platteland en in het stedelijk gebied rond Brussel is er een forse toename.

Door de dalende gezinsgrootte, groeit het aantal gezinnen in heel Vlaanderen sterker dan het aantal inwoners. De gezinnen in de steden zijn doorgaans kleiner dan in het buitengebied, maar ook op het platteland zet de **gezinsverdunning** zich door. Het aantal **alleenstaanden** op het platteland ligt onder het gemiddelde, maar het jongste decennium is hun

aantal met meer dan een kwart toegenomen. Vlaanderen kampt met een veroudering van haar bevolking. In het landelijke Vlaanderen laat de **vergrijzing** en de **ontgroening** zich echter minder sterk voelen. Het aandeel jongeren in de landelijke gemeenten ligt iets hoger dan het Vlaamse gemiddelde.

Het aandeel 60-plussers ligt nog altijd iets hoger in de steden en hun rand dan in de landelijke gemeenten. Het aantal 80-plussers in de bejaardenpopulatie neemt vooral toe in de grootsteden.

2. Bevolkingsprojecties

Het Vlaamse Gewest zal in 2025 ruim 6,2 miljoen inwoners tellen. Het groeiritme neemt wel geleidelijk af. Met uitzondering van de grootstedelijke rand neemt de bevolking overal toe, de sterkste stijging vinden we terug in de grootsteden en in de kleinstedelijke provinciale steden. De regionaal stedelijke rand en het platteland kennen een minder sterke toename.

Op het platteland zal het aandeel jongeren wel afnemen, zoals trouwens overal met uitzondering van de grootsteden. De vergrijzing zal zich eveneens laten voelen op het platteland. Ook in de grootsteden zelf ligt de vergrijzing onder het Vlaamse gemiddelde. Ze is het grootst in de regionaal stedelijke en grootstedelijke rand. Het aantal tachtigplussers neemt vooral toe in de grootsteden, de grootstedelijke rand en de centrumsteden. De **interne vergrijzing** is het grootst in 2015, maar

PROJECTIERESULTATEN VAN DEMOGRAFISCHE INDICES

	ONTGROENING			VERGRIJZING			AFHANKELIJKHEIDSRATIO			INTERNE VERGRIJZING		
	2010	2015	2025	2010	2015	2025	2010	2015	2025	2010	2015	2025
Centrumsteden	20,5	20,1	20,3	25,3	26,9	31,3	84,5	88,6	106,8	21,6	23,2	21,7
Grootstedelijke rand	21,7	20,6	19,9	25,1	27,3	33,0	88,1	91,7	112,2	21,0	22,8	21,4
Grootsteden	21,7	22,1	22,8	23,7	23,9	25,8	83,2	85,2	94,5	23,1	24,1	21,9
Provinciaal kleinstedelijk gebied	21,6	20,6	20,0	24,2	26,4	32,0	84,5	88,6	108,1	19,5	21,1	20,4
Overgangsgebied	21,6	20,6	19,8	24,2	26,7	32,8	84,7	89,8	111,0	18,8	20,5	20,1
Platteland	22,0	20,8	19,8	24,3	26,4	32,0	86,2	89,1	107,6	20,6	22,3	20,6
Regionaal stedelijk gebied	21,7	20,4	19,5	24,7	27,1	33,1	86,5	90,4	110,9	18,3	20,6	20,8
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	23,4	22,3	21,3	24,1	25,6	30,2	90,2	91,9	106,0	20,9	22,8	20,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	20,8	20,0	19,6	25,5	27,4	32,7	86,3	90,3	109,6	20,8	22,3	20,9
Vlaams Gewest	21,5	20,7	20,3	24,5	26,4	31,5	85,4	89,1	107,2	20,4	22,0	20,8

12.29 Projectieresultaten van demografische indices, van 2010 tot 2025, in %. Bron: SVR.

STEDENBOUWKUNDIGE VERGUNNINGEN

	AANTAL VERGUNNINGEN			EVOLUTIE 1996-2005		
	APPARTEMENTEN	EENGEZINS- WONINGEN	WONING RENOVATIES	APPARTEMENTEN	EENGEZINS- WONINGEN	RENOVATIES
Centrumsteden	3.964	1.609	2.382	88,8	-41,0	27,4
Grootstedelijke rand	984	796	997	136,0	-5,9	20,3
Grootsteden	1.331	295	1.440	-26,1	-56,4	1,3
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2.865	2.327	1.848	112,9	-9,9	49,3
Overgangsgebied	4.970	5.588	4.210	122,1	-11,4	52,5
Platteland	3.108	4.644	3.181	164,5	3,7	44,7
Regionaalstedelijk gebied	1.619	1.523	1.323	138,8	-11,6	45,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	549	564	690	130,7	-11,5	15,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	3.262	1.864	1.957	83,8	-19,9	48,1
Vlaams Gewest	22.652	19.210	18.028	92,5	-13,9	37,2

12.30 Evolutie stedenbouwkundige vergunningen, van 1996 tot 2005. Bron: Algemene directie statistiek, bewerking SVR.

zou daarna opnieuw dalen. De **afhankelijkheidsratio**, waarin de groene en de grijze druk worden gecombineerd, neemt overal toe, het meest in de grootstedelijke rand en het overgangsgebied.

Wonen

1. Woningbouw

In Vlaanderen kende de **appartementbouw** een toename van 92% tussen 1996 en 2005. De toename is veruit het grootst op het platteland. In de grootsteden daarentegen is de appartementen-

bouw zelfs een kwart afgenomen.

Ook de **nieuwbouw** van eengezinswoningen neemt toe op het platteland. Over heel Vlaanderen genomen is het nochtans verminderd, met de grootste achteruitgang in de steden.

Ook **renovatie** is populair op het platteland. In de grootsteden is renoveren amper toegenomen.

2. Betaalbaar wonen

Een vierkante meter **bouwgrond** kostte in 2005 gemiddeld 106 euro. Met een gemiddelde prijs van ongeveer 98 euro per m² was bouwgrond veruit het goedkoopst op het platteland. Tussen 1995 en

BOUWGRONDPRIJS

	BOUWGRONDPRIJS	EVOLUTIE 1995-2005
Centrumsteden	111,9	329,3
Grootstedelijke rand	137,4	319,6
Grootsteden	150,6	258,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	97,5	357,4
Overgangsgebied	105,5	327,5
Platteland	98,1	376,3
Regionaalstedelijk gebied	123,7	405,0
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	144,7	248,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	91,4	315,2
Vlaams Gewest	106,1	315,2

12.31 Evolutie van de gemiddelde prijs voor een perceel bouwgrond, van 1995 tot 2005, in euro/m². Bron: Stadim, bewerking SVR.

SOCIALE HUURWONINGEN

	AANBOD	PER 1000 HUISHOUDENS
Centrumsteden	24.783	70,5
Grootstedelijke rand	3.044	27,4
Grootsteden	34.285	103,7
Provinciaal kleinstedelijk gebied	15.120	60,1
Overgangsgebied	20.102	35,6
Platteland	11.645	31,2
Regionaalstedelijk gebied	5.806	41,1
Stedelijk gebied rond Brussel	3.901	37,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	16.722	61,0
Vlaams Gewest	135.408	54,1

12.33 Aandeel sociale huurwoningen in 2006. Bron: SHM's, VMSW, bewerking SVR.

WONINGPRIJS

	GEMIDDELDE VERKOOPPRIJS			INDEX 1995=100		
	KLEINE OF MIDDELGROTE WONING	GROTE WONING	APPARTEMENT	KLEINE OF MIDDELGROTE WONING	GROTE WONING	APPARTEMENT
Centrumsteden	142.848	269.042	139.532	223,0	133,7	196,4
Grootstedelijke rand	159.124	298.798	130.480	202,4	144,3	184,1
Grootsteden	153.673	318.289	119.757	255,3	104,2	187,7
Provinciaal kleinstedelijk gebied	123.109	241.429	133.704	205,5	135,0	184,1
Overgangsgebied	148.683	283.300	162.792	199,4	129,0	200,2
Platteland	128.576	228.175	136.826	196,8	157,4	196,8
Regionaalstedelijk gebied	129.540	249.830	116.437	191,1	132,7	181,1
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	202.344	406.941	148.339	208,3	167,2	181,2
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	129.307	305.672	227.008	210,6	139,7	220,2
Vlaams Gewest	142.263	275.270	147.056	211,6	133,4	197,2

12.32 Evolutie van de gemiddelde prijs voor een appartement, een kleine en middelgrote woning, en een grote woning, van 1995 tot 2005. Bron: Stadim, bewerking SVR.

2005 zijn de bouwgrondprijzen op het platteland wel bijna verdrievoudigd. De duurste bouwgronden bevinden zich niettemin nog altijd in en rond de grootsteden en in het stedelijke gebied rond Brussel. Tussen 1995 en 2005 zijn de prijzen voor woningen en **appartementen** fors gestegen. Voor een **bescheiden woning** of een appartement is dat het duidelijkst in de grootsteden en in de centrumsteden. **Grote woningen** zijn vooral duurder geworden op het platteland en in de grootstedelijke rand. Op het platteland betaal je voor een grote woning wel nog steeds de laagste prijs in het Vlaamse Gewest.

Een bescheiden woning is het duurst in het stedelijk gebied rond Brussel. Wat de prijs van een appartement betreft springen het structuurondersteunend kleinstedelijke gebied en het overgangsgebied in het oog.

3. Sociale huisvesting

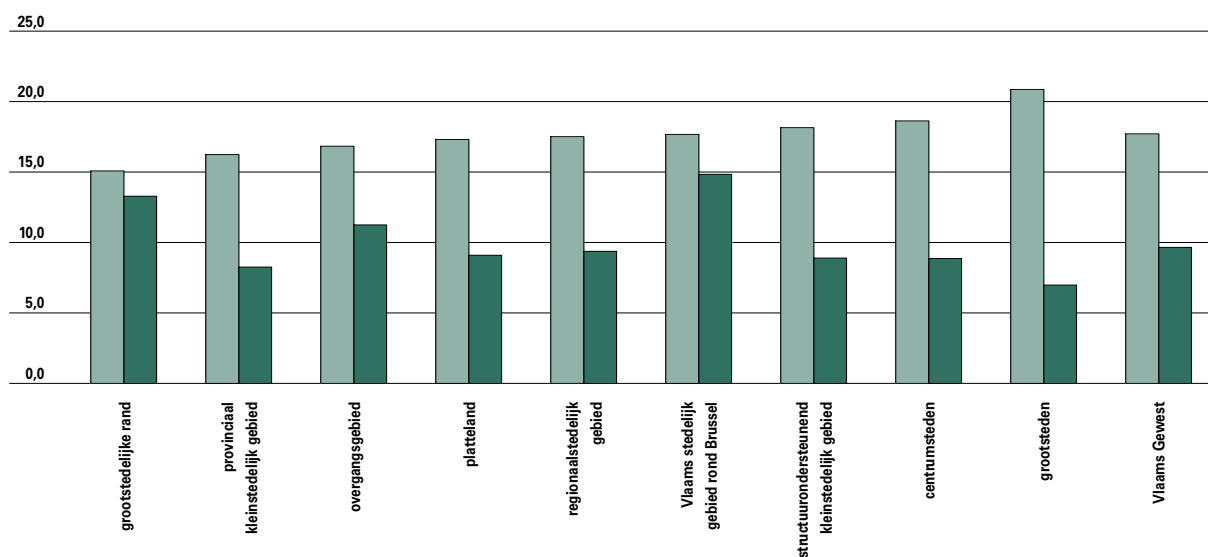
De grootsteden bieden zowel absoluut als relatief de meeste **sociale huurwoningen** aan. Het platteland heeft een klein aandeel in het sociale huurpatrimonium. Enkel de grootstedelijke rand scoort nog minder goed.

ARMOEDE-INDICATOREN

	LEEFLOON (PER 1.000 INW.)	VOORKEURSREGELING ZIEKTEVERZEKERING (PER 1.000 INW.)	KANSARM GEZIN (%)	BEJAARDEN (%)
Centrumsteden	5,2	89,7	5,8	4,6
Grootstedelijke rand	2,1	55,7	2,3	3,0
Grootsteden	10,8	90,1	19,1	4,8
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2,8	82,9	4,6	5,0
Overgangsgebied	1,7	69,4	2,9	3,7
Platteland	1,6	87,1	2,4	5,7
Regionaalstedelijk gebied	2,0	80,0	2,1	5,6
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	2,6	47,1	1,6	2,0
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	3,1	87,2	4,9	4,5
Vlaams Gewest	3,5	79,6	5,9	4,5

12.34 Aantal leefloners (2006) en WIGW's (2006), per duizend inwoners, en kinderen geboren in een kansarm gezin (2005) en bejaarden die genieten van GIB of IGO (2005), in procent. Bron: POD Maatschappelijke integratie, armoedebestrijding en sociale economie, Kind en Gezin, bewerking SVR.

INKOMENSVERDELING

12.35 Aantal aangiftes <10.000 euro en >50.000 euro in 2003, in %. Inkomens 2003.
Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

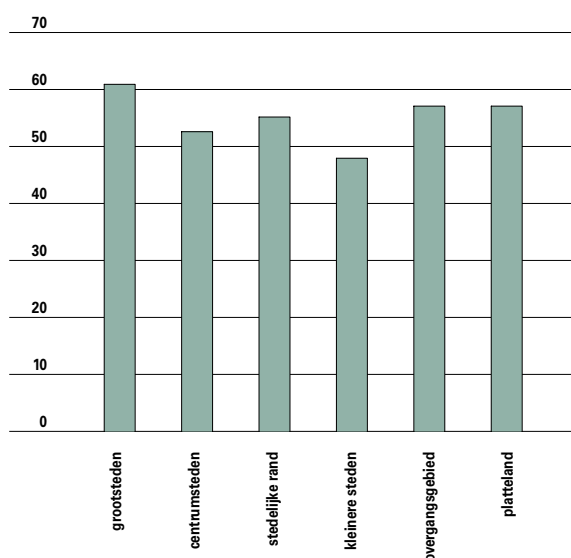
< 10.000 euro
> 50.000 euro

4. Kansarmoede

Het platteland telt naar verhouding het minste aantal **leefloners**. Ook het percentage kinderen die geboren worden in een kansarm gezin ligt ver onder het cijfer van de grootsteden. Op het platteland komen proportioneel wel meer mensen in aanmerking voor een financiële tussenkomst als weduenaar, weduwe, invalide, gepensioneerde of wees

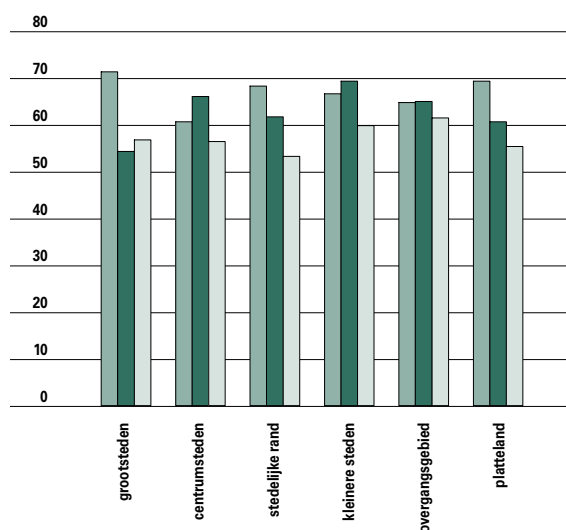
(WIGW's). Deze groep wordt gekenmerkt door een relatief laag inkomen. In de plattelandsgemeenten leven in verhouding het meest bejaarden die genieten van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden of de inkomensgarantie voor ouderen. Gezinnen met een inkomen van 50.000 euro en meer vindt men vooral in het stedelijk gebied rond Brussel, de grootstedelijke rand en het overgangsg gebied. Op

LIDMAATSCHAP

12.36 Aandeel personen dat actief lid of bestuurslid is van een vereniging, in 2006, in %. Bron: SCV-survey.

SOCIALE CONTACTEN

12.37 Minstens wekelijks contact met burens, vrienden en familie, in 2006, in %. Bron: SCV-survey.

burens
familie
vrienden

ONDERNEMINGEN

	AANTAL ONDERNEMINGEN 2005	EVOLUTIE 1999-2005	FAILLISSEMENTEN 2006	EVOLUTIE 1999-2006
Centrumsteden	55.634	3,1	596	4,7
Grootstedelijke rand	18.703	5,4	156	-7,1
Grootsteden	48.832	1,7	867	1,9
Provinciaal kleinstedelijk gebied	42.883	4,0	351	19,8
Overgangsgebied	96.689	7,0	772	7,8
Platteland	79.757	4,0	427	-0,7
Regionaalstedelijk gebied	26.602	2,8	196	34,2
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	16.485	3,6	113	-24,7
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	46.705	3,8	416	16,9
Vlaams Gewest	432.290	4,2	3.894	5,8

12.38 Evolutie van het aantal ondernemingen (van 1999 tot 2005) en het aantal faillissementen (van 1999 tot 2006). Bron: Ecodata, bewerking SVR.

het platteland geeft minder dan een tiende van de gezinnen een inkomen aan boven de 50.000 euro. Voor de groep met minder dan 10.000 euro zit het platteland in de middenmoot.

5. Sociale netwerken

Waar mensen wonen, zijn er verenigingen, sociale ontmoetingsruimten, kortom sociale netwerken. Vrijwel elke Vlaming zegt minstens **passief lid** te zijn van een vereniging. Op het platteland is 57% van de inwoners **actief lid** of bestuurslid van een vereniging. Dit ligt iets boven het Vlaamse gemiddelde. De grootsteden en de stedelijke rand scoren beter. In de kleinere steden ligt het percentage het laagst: minder dan de helft van de inwoners is er actief lid of bestuurslid van een vereniging. Twee op drie Vlamingen maken minstens één keer per week een praatje met de burens. Op het

platteland ligt dat percentage iets hoger. Enkel de grootsteden doen beter.

Op het platteland ontmoet 55% van de mensen minstens eenmaal per week vrienden. Dat is iets minder dan het Vlaamse gemiddeld. Ook de contacten met familieleden liggen iets onder het gemiddelde.

6. Economie en tewerkstelling

Een belangrijke indicator van de economische ontwikkeling is het ondernemerschap. Op het platteland is er de jongste twintig jaar veel meer dan elders ruimte ingenomen door ambachts- en industriegebouwen. Ook het aantal **ondernemingen** neemt de jongste jaren op het platteland sneller toe dan in de steden. In de centrumsteden, Antwerpen en Gent blijft de groei onder het Vlaamse gemiddelde. De grootse groei is terug te

WERKZOEKENDEN

	WERKZOEKENDEN			EVOLUTIE 1999-2006		
	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Centrumsteden	16.470	16.638	33.108	30,4	8,1	18,1
Grootstedelijke rand	3.058	3.836	6.894	40,0	12,2	23,0
Grootsteden	24.450	20.464	44.914	40,9	18,2	29,5
Provinciaal kleinstedelijk gebied	9.565	12.683	22.248	37,0	5,9	17,3
Overgangsgebied	17.312	23.698	41.010	36,3	5,5	16,6
Platteland	9.806	13.707	23.513	37,6	-1,8	11,5
Regionaalstedelijk gebied	4.023	5.782	9.805	46,3	10,6	22,9
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	3.205	3.891	7.096	50,2	28,1	37,2
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	10.416	12.453	22.869	35,4	5,6	17,4
Vlaams Gewest	98.305	113.152	211.457	37,4	8,2	20,0

12.39 Evolutie van het aantal werkzoekenden van 1999 tot 2006, naar geslacht Bron: VDAB.

DOELGROEPEN

	LAAGGESCHOOLDEN		ETNICITEIT TURK/MAGHRE		LANGDURIG WERKLOZEN		JONGERENWERKLOOSHEID	
	%	EVOLUTIE	%	EVOLUTIE	%	EVOLUTIE	%	EVOLUTIE
Centrumsteden	54,5	3,7	13,2	46,9	41,4	13,9	12,1	2,5
Grootstedelijke rand	43,7	8,3	4,2	73,5	42,1	19,3	12,8	34,4
Grootsteden	53,2	14,2	23,5	40,5	43,9	9,8	11,5	6,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	56,5	5,1	10,6	29,8	43,8	14,4	13,5	7,6
Overgangsgebied	49,8	0,4	5,9	38,8	46,1	15,0	12,0	11,1
Platteland	53,6	0,1	1,6	67,0	46,2	14,0	12,0	2,1
Regionaalstedelijk gebied	54,3	7,9	2,9	109,0	44,4	25,7	12,6	12,4
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	41,9	15,8	10,6	141,6	41,5	29,4	9,4	29,1
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	55,7	5,5	9,1	45,4	44,4	17,3	13,0	5,1
Vlaams Gewest	52,8	5,7	11,1	43,9	44,1	14,7	12,1	7,7

12.40 Evolutie van het aantal werkzoekende laaggeschoolde, werkzoekenden van Turkse/Maghrebiaanse afkomst, langdurig werklozen (+1j.) en jongere werklozen (<25j.), tussen 1999 en 2006, in %. Bron: VDAB, bewerking SVR.

vinden in het overgangsgebied.

In Antwerpen en Gent zijn er het meest **faillissementen**, maar sinds 1999 is het aantal wel bijna stabiel gebleven. In de regionaal stedelijke rand en het provinciaal kleinstedelijk gebied daarentegen is het aantal faillissementen sterk toegenomen. Het stedelijke gebied rond Brussel kent de gunstigste evolutie, met een forse terugval. Op het platteland is de situatie in 2006 quasi dezelfde als in 1999.

Tussen 1999 en 2006 is het aantal **werkzoekenden** in het Vlaamse Gewest met een vijfde toegenomen.

Deze trend gaat vrij ongemerkt voorbij aan het platteland. In het stedelijke gebied rond Brussel is de toename het grootst. Het stijgingspercentage bij de mannen ligt in alle gebieden veel hoger dan bij de vrouwen.

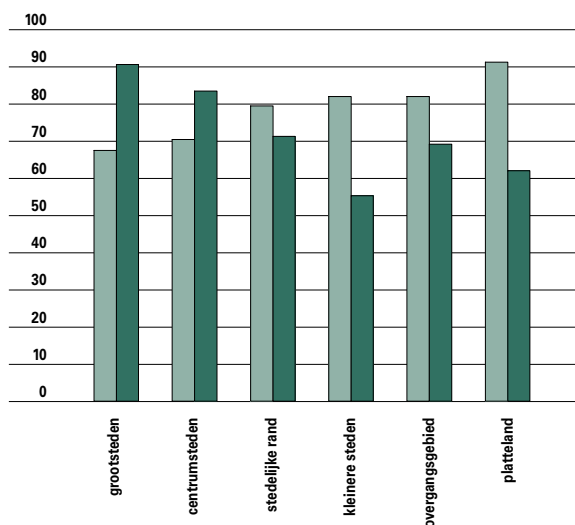
Iets meer dan de helft van de werkzoekenden is laaggeschoold. Een tiende van de werkzoekenden is van Turkse of Maghrebiaanse afkomst. De verschillen tussen de gebieden zijn wel erg groot. In de grootsteden is bijna een kwart van de werklozen van Turkse of Maghrebiaanse afkomst. Op het platteland nog geen 2%.

WELZIJNSVOORZIENINGEN

	VOORZIENINGEN BEJAARDEN			GEZINSZORG		
	2006	EVOLUTIE 1999-2006	AANTAL PLAATSEN PER 100 BEJAARDEN	UREN	UREN PER HUISHOUDEN	KINDEROPVANG
Centrumsteden	11.309	16,1	7,3	2.005.558	5,7	10,7
Grootstedelijke rand	4.198	6,7	8,3	497.075	4,5	6,7
Grootsteden	9.630	9,7	7,4	1.709.172	5,2	10,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	6.948	17,0	6,4	1.366.795	5,4	5,4
Overgangsgebied	14.788	13,8	6,1	2.862.815	5,1	4,7
Platteland	12.691	13,8	7,5	2.656.069	7,1	5,5
Regionaalstedelijk gebied	4.083	7,9	6,7	792.531	5,6	7,0
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	2.697	1,7	5,8	234.568	2,3	8,1
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	7.945	15,0	6,5	1.737.787	6,3	7,6
Vlaams Gewest	74.289	12,8	6,9	13.862.368	5,5	7,1

12.41 Proportioneel aandeel van het gebruik of de aanwezigheid van een aantal welzijnsvoorzieningen. Voorzieningen bejaarden (65+): Aantal plaatsen in rusthuizen en serviceflats per 100 bejaarden. Gezinszorg: aantal uren gezinszorg per huishouden in 2006. Kinderopvang: aantal plaatsen (kinderdagverblijven, zelfstandige kinderdagverblijven en zelfstandige onthaalouders) per honderd kinderen van 0 tot 4 jaar. Bron: WVC, Kind en Gezin, bewerking SVR.

TEVREDENHEID VOORZIENINGEN

12.42 Percentage van de bevolking dat zegt tevreden tot zeer tevreden te zijn over de groenvoorzieningen en het openbaar vervoer in de buurt, naar gebied, in 2006. Bron: SCV-survey.

De langdurige werkloosheid is vrij gelijk verdeeld over Vlaanderen. Wel is er een forse stijging in het stedelijk gebied rond Brussel en de regionaal stedelijke rand.

Ongeveer één op acht jongeren is werkloos. De situatie is nog steeds het gunstigst in het stedelijke gebied rond Brussel, maar als de evolutie zich doorzet zal dit niet lang meer zo zijn. Op het platteland evolueert de jongerenwerkloosheid ten goede.

7. Voorzieningen

In de plattelandsgemeenten zijn er relatief veel plaatsen beschikbaar in **rusthuizen** en **serviceflats**. Enkel de grootstedelijke rand doet beter. Op het platteland genieten de huishoudens het meeste uren gezinszorg. Op het vlak van kinderopvang doen de plattelandsgemeenten het heel wat minder goed. De grootsteden en centrumsteden hebben het breedste aanbod.

In de grootsteden en de centrumsteden is men het minst tevreden over het beschikbare groen in de buurt. In het overgangsgebied is de tevredenheid het grootst. Dit staat in scherp contrast met de tevredenheid over het openbaar vervoer in de buurt. Op het platteland is slechts de helft van de inwoners tevreden tot zeer tevreden over het aanbod van openbaar vervoer in hun gemeente. In de grootsteden en centrumsteden is men erg tevreden over het openbaar vervoer in de buurt.

VERONTREINIGDE GRONDEN

	HA	INDEX (2000=100)	%
Centrumsteden	6.541	216,7	7,7
Grootstedelijke rand	2.374	197,5	7,5
Grootsteden	6.793	180,7	18,8
Provinciaal kleinstedelijk gebied	5.457	162,9	3,2
Overgangsgebied	11.165	278,2	3,2
Platteland	3.545	275,1	0,8
Regionaalstedelijk gebied	2.055	212,1	2,6
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	1.343	300,8	4,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	4.510	275,7	3,2
Vlaams Gewest	43.783	222,4	3,2

12.43 Oppervlakte verontreinigde gronden in 2006, in ha, index 2000=100, oppervlakte verontreinigde gronden tov totaal oppervlakte Bron: OVAM, bewerking SVR.

8. Natuur en Milieu

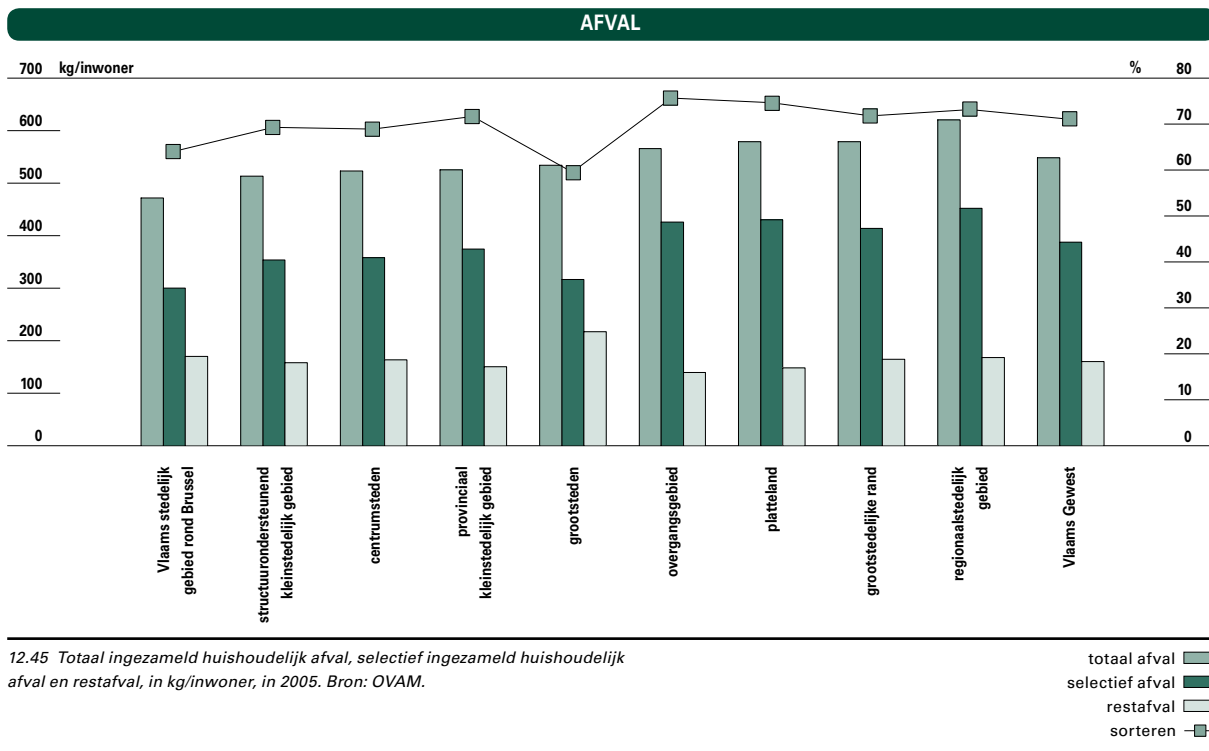
VERONTREINIGDE GRONDEN

Een probleem waarmee landelijke gemeenten minder te maken hebben dan de steden zijn de **verontreinigde terreinen**. In de grootsteden is bijna 20% van de gronden vervuild. Op het platteland en in het overgangsgebied zijn er momenteel minder vervuilde gronden, maar dit aantal hangt nauw samen met het tot op heden aantal uitgevoerde inventarisaties. Voor Vlaanderen zijn er 3278 bodemsaneringsprojecten gepland.

STIKSTOFVERLIEZEN

	KG/HA
Centrumsteden	7,1
Grootstedelijke rand	8,6
Grootsteden	2,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	13,7
Overgangsgebied	7,3
Platteland	19,3
Regionaalstedelijk gebied	14,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	6,5
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	12,6
Vlaams Gewest	12,8

12.44 Stikstofverliezen naar het oppervlaktewater door het mestgebruik in de landbouw, in kg/ha, 2005. Bron: VMM, bewerking SVR.

STIKSTOFVERLIEZEN VAN DE LANDBOUW

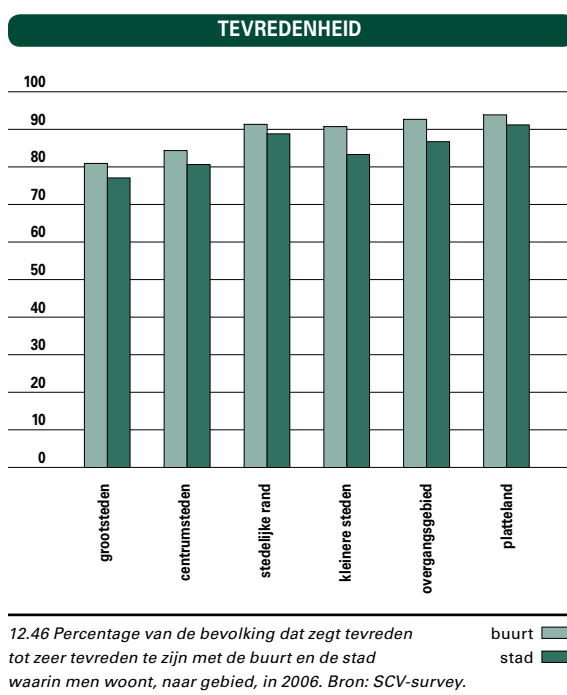
Wanneer we de **stikstofverliezen** bekijken per hectare, dan is de belasting van het oppervlaktewater door mestgebruik in de landbouw het grootst op het platteland. De belasting in en rond de grote steden is logischerwijs het laagst.

AFVAL

In 2003 lanceerde het MINA-plan de doelstelling om tegen 2007 slechts 150 kg **restafval** per inwoner meer te hebben. Momenteel wordt die doelstelling al gehaald op het platteland en in het overgangsgebied. Ook het provinciaal kleinstedelijk gebied doet het goed. De grootsteden zullen zware inspanningen moeten doen om de doelstelling nog te halen. Volgens het uitvoeringsplan huishoudelijke afvalstoffen zou tegen 2007 ook minstens 69% van het huishoudelijk afval selectief moeten worden ingezameld. Dit doel wordt gemiddeld over Vlaanderen net niet bereikt. Het overgangsgebied en het platteland sorteren met 75% bijzonder goed.

9. Tevredenheid over woon- en leefomgeving

Negen op tien Vlamingen zijn **tevreden** over de buurt waarin ze wonen. In de steden is men met acht op tien iets minder tevreden. De tevredenheid

over de gemeente waarin men woont, is het grootst op het platteland. Opnieuw is men in de steden het minst tevreden.

Publicaties:

- Jaarverslag Beleidsdomein Landbouw en Visserij 2005.
- Landbouwrapport 2005, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- De biologische landbouw in 2006, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Agrohandelsrapport 2005, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- ProgrammeringsDocument voor PlattelandsOntwikkeling (PDPO) 2000-2006 - Een terugblik, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Analyse van de rechtstreekse steun uit Pijler I aan de landbouwer, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- De Belgische Zeevisserij - Aanvoer en Besomming

2005, Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Landbouw- en Visserijbeleid, Zeevisserij.

Websites:

- Beleidsdomein Landbouw & Visserij:
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/landbouw/index.html>
- MIRA Achtergronddocument 2005, Landbouw & Visserij: <http://www.milieurapport.be>
- Algemene Directie Statistiek - Landbouwportaal: http://www.statbel.fgov.be/port/agr_nl.asp
- Europese Commissie Landbouw: http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_nl.htm
- Biologische landbouw: <http://www.bioforum.be>
- Beleidsbrief Landbouw, Visserij, Platteland: http://docs.vlaanderen.be/portaal/beleidsbrieven2006/leterme/beleidsbrief_landbouw.pdf

Vlaanderen in Europa, in de wereld

Zes op de tien Vlamingen vinden het EU lidmaatschap een goede zaak. Bijna één op drie gaat er van uit dat de EU over 5 jaar een nog belangrijkere rol in hun dagelijks leven zal spelen. Ondanks hun vrees dat de verdere uitbouw van de Europese Unie gepaard zal gaan met een aantal negatieve fenomenen, is iets meer dan de helft van de Vlamingen voorstander van een verdere uitbreiding.

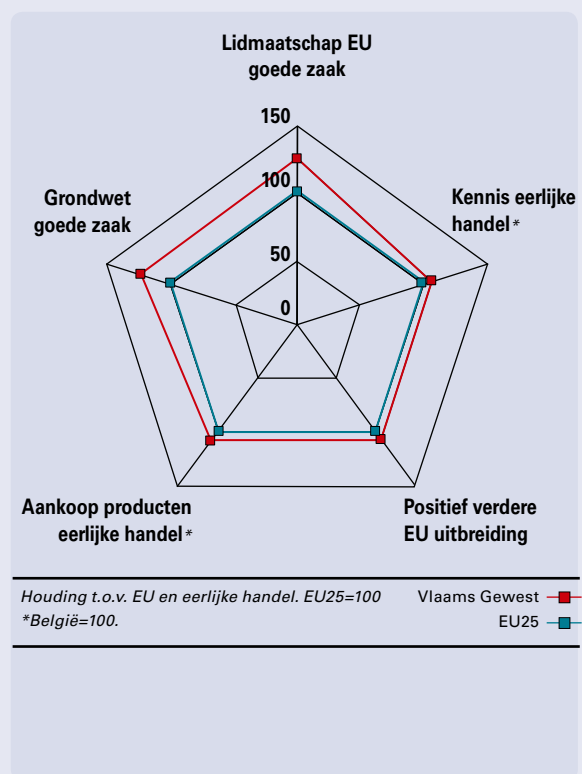
De Europese Unie drukt ondertussen meer en meer haar stempel op alle Vlaamse beleidsdomeinen: meer dan 60% van onze regelgeving is van Europese oorsprong. Het omzetten van Europese naar Vlaamse regelgeving is daarom een belangrijk aandachtspunt van de Vlaamse overheid geworden. Extra inspanningen worden geleverd om het Europese beleid nauwgezetter op te volgen.

Naast de Europese neemt ook de multilaterale besluitvorming toe. Ook hier verhoogde aandacht van de Vlaamse overheid. Ondertussen bouwt Vlaanderen gestaag zijn officiële vertegenwoordiging verder uit en worden inspanningen geleverd om de internationale zichtbaarheid van Vlaanderen te vergroten.

Vlaanderen kan, bovenop de inspanningen van de federale overheid, een eigen beleid voor ontwikkelingssamenwerking voeren. Niettegenstaande de

bescheiden omvang van de Vlaamse initiatieven, is er toch een toenemende trend vast te stellen in zowel het Vlaamse overheidsbudget als in de Vlaamse officiële ontwikkelingshulp (ODA). Met deze middelen worden niet alleen de Vlamingen bewust gemaakt van de Noord/Zuid-problematiek, maar wordt er ook direct samengewerkt met een beperkt aantal landen in het Zuiden.

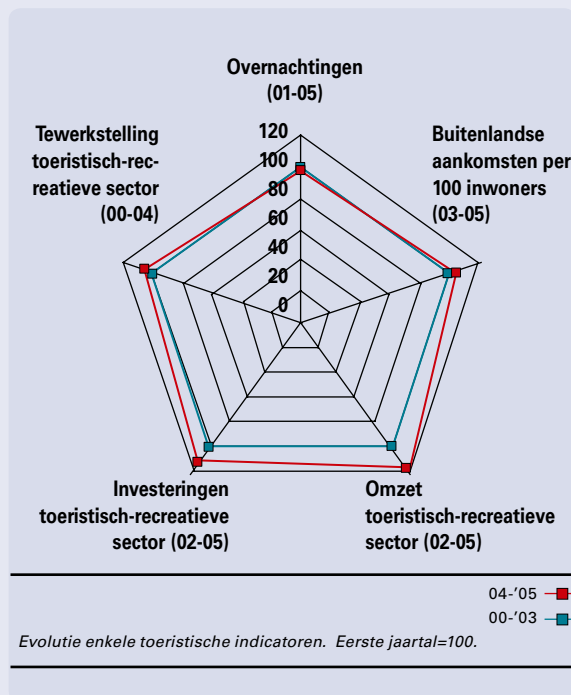
13 hoofdstuk

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid van ontwikkelingssamenwerking en eerlijke handel. Anno 2005 hebben zeven op de tien Vlamingen, die verantwoordelijk zijn voor de aankopen, over deze eerlijke handel gehoord. Van de groep die reeds over fair trade gehoord heeft, kent meer dan vier op vijf ook producten van deze handel. In de loop van de laatste twaalf maanden heeft een meerderheid van de Vlamingen die eerlijke handelsproducten kennen, er ook aangekocht.

De toeristische sector is een vaak onderschatte factor van werk en welvaart. Nog vaak wordt toerisme gezien als louter vrijetijdsbesteding, terwijl de sector een belangrijke economische pijler is, goed voor een omzet van meer dan 11 miljard euro en 127.000 jobs.

In 2005 verbleven 6.714.000 toeristen in Vlaanderen. Dat is 1,8% meer dan in 2004. Toeristen kiezen echter steeds meer voor korte verblijven. Het aantal overnachtingen ging daardoor, ondanks de gestegen aankomsten, achteruit met 1,7%. Deze internationale trend naar meer, maar kortere vakanties lijkt onomkeerbaar. Dus moet het aantal toeristen dat Vlaanderen

bezoekt opgedreven worden om het dalende aantal overnachtingen te compenseren. De buurlanden zijn momenteel goed voor vier op vijf overnachtingen.

13.1 Buitenlands beleid

Vlamingen en de Europese Unie

In het najaar van 2005 vinden drie op vijf Vlamingen het **EU-lidmaatschap een goede zaak** en bijna zeven op tien zijn ervan overtuigd dat er **voordelen** aan vasthangen. Dat zijn er minder dan bij de vorige bevraging in de lente van 2005.

De laatste enquête toont grote verschillen tussen de lidstaten. Zo vinden acht op tien Luxemburgers het een goede zaak dat hun land tot de Europese Unie behoort. In Oostenrijk zijn er dit slechts drie op tien.

Ook de opvattingen over de voordelen van het EU-lidmaatschap blijken erg verdeeld: bijna negen op tien Ieren zien de voordelen, tegenover amper drie op tien Zweden.

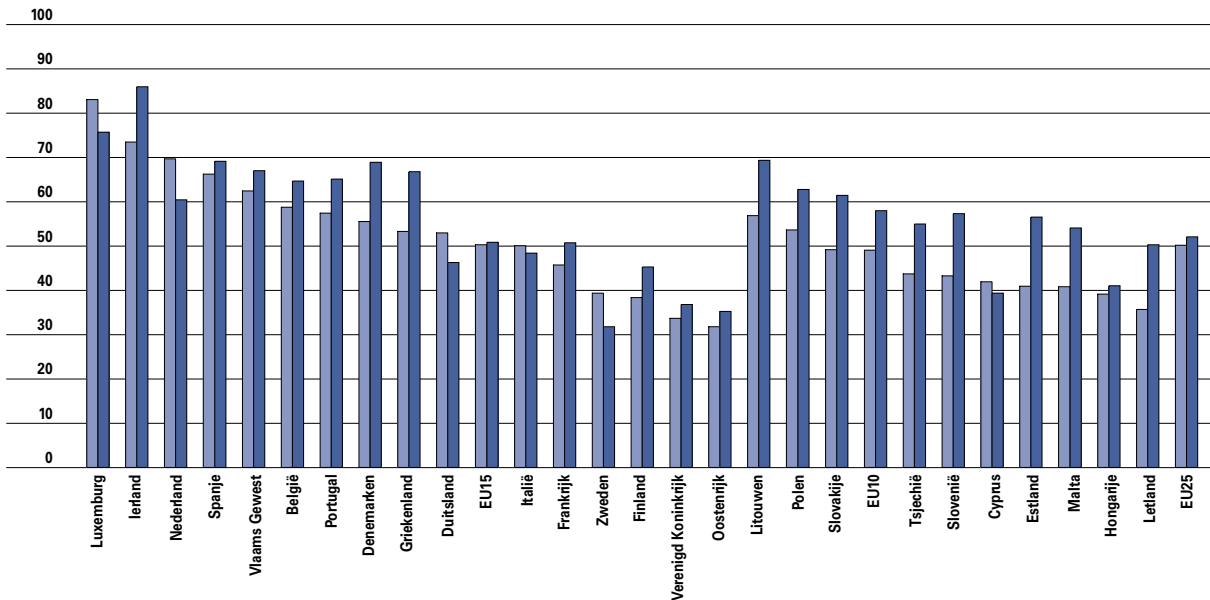
Bijna de helft van de Vlamingen **begrijpt** hoe de Europese Unie werkt. Opvallend menen de burgers uit de nieuwe lidstaten de EU-werking beter door te hebben dan de inwoners uit de oude lidstaten.

Zo zeggen bijna zes op tien Polen dat ze inzicht hebben in de Europese Unie. Bij de Spanjaarden en Portugezen zijn dat er slechts drie op tien.

Het leeuwendeel van de Vlaamse bevolking heeft al **gehoord** van instellingen zoals de Europese Commissie en het Europese Parlement. Daarmee zitten ze boven het Europese gemiddelde. Minder bekend zijn de Raad van de Europese Unie en het Hof van Justitie. De **feitenkennis** van de Vlaming is beter dan het Europese gemiddelde, maar slechter dan die van de inwoners in de nieuwe lidstaten.

Ruim drie op vijf Vlamingen geeft aan dat de Europese Unie een positieve **rol** speelt in milieu-bescherming, de strijd tegen het terrorisme, de economie, defensie en buitenlands beleid. Dit ligt boven het Europees gemiddelde, zowel in de oude als in de nieuwe lidstaten, waar amper de helft dit zo aanvoelt. Een positieve invloed op de economische situatie ziet maar één op drie Europeanen. De helft van de Vlaamse bevolking vindt dat er een ongunstig effect is van de Europese Unie op infla-

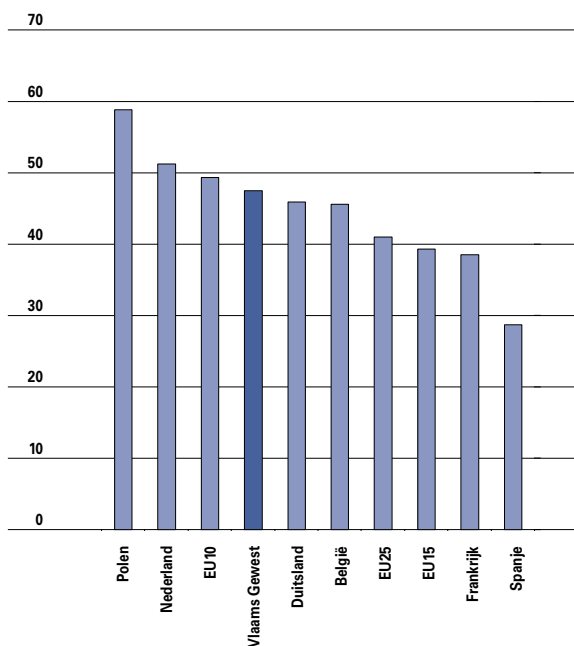
MENING OVER LIDMAATSCHAP EU

13.1 Europese vergelijking van de opvattingen over het EU-lidmaatschap in (herfst) 2005, % dat het een goede zaak vindt en % dat vindt dat er voordeel mee gedaan wordt.
Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

% dat het een goede zaak vindt
% dat vindt dat er voordeel mee gedaan wordt

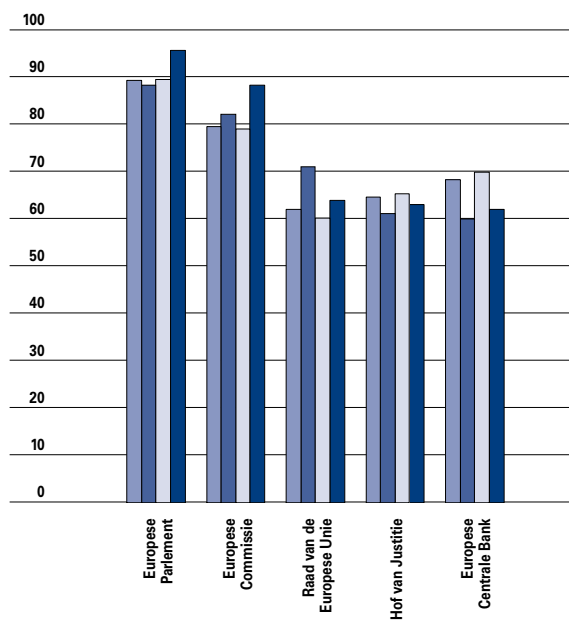
VERMEEND INZICHT EU

13.2 Europese vergelijking van het antwoord op de uitspraak 'ik begrijp hoe de EU in elkaar zit' in (herfst) 2005, % dat het eerder eens is met die uitspraak. Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

tie, prijsverhogingen en belastingen. De gemiddelde EU-inwoner ziet dat minder negatief. Ongeveer één op drie Vlamingen **verwacht** dat de Europese Unie over vijf jaar een belangrijker rol

KENNIS EU-INSTELLINGEN

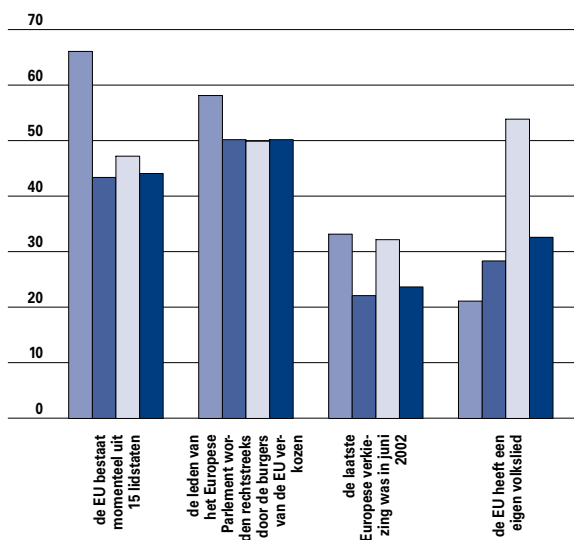
13.3 Europese vergelijking van wie reeds gehoord heeft van Europese instellingen in (herfst) 2005, in %.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

EU25
EU10
EU15
Vlaams Gewest

zal spelen in zijn dagelijkse leven. In het gros van de EU-lidstaten denkt een groter aandeel van de inwoners dat. Enkel Finland en Oostenrijk zitten ongeveer op dezelfde golflengte als Vlaanderen.

FEITENKENNIS EU

13.4 Europese vergelijking van de correcte antwoorden* op uitspraken over de EU in (herfst) 2005, in %. Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

* Correcte antwoorden zijn: 1. neen, 2. ja, 3. neen, 4. ja.

Vlaams Gewest
EU15
EU10
EU25

Ondanks hun steun aan Europa vrezen de Vlamingen in de herfst van 2005 dat een verdere uitbouw van de Europese Unie gepaard zal gaan met nadelen zoals de transfer van banen naar andere lidstaten, meer moeilijkheden voor de landbouwers en meer belastinggeld voor de EU. Op een jaar tijd zijn die **angsten** duidelijk toegenomen en ook uitgeklimmen boven het gemiddelde in Europa. Iets meer dan de helft van de Vlaamse bevolking zegt voorstander te zijn van een verdere **EU-uitbreiding** in de komende jaren. Daarmee zit Vlaanderen in de middenmoot van het Europese peloton en op dezelfde lijn als de gemiddelde EU25-burger. Uitschieters zijn Griekenland waar bijna drie kwart voor verdere uitbreiding is en Oostenrijk waar nog geen drie op tien inwoners pro is. Zwitserland en Noorwegen zijn het meest welkom voor de Vlaming. Slechts een minderheid is voor toetreding van Albanië en Turkije. Kandidaat landen kunnen wel steeds op meer steun rekenen van de Vlaming dan van de gemiddelde EU25-burger. Opvallend is het verschil in houding tussen oude en de nieuwe lidstaten: alle potentiële toetre-

ROL EU

	VLAAMS GEWEST		EU15		EU10		EU25	
	% POSITIEF	% NEGATIEF	% POSITIEF	% NEGATIEF	% POSITIEF	% NEGATIEF	% POSITIEF	% NEGATIEF
Milieubescherming	65,9	13,2	49,1	17,9	50,6	17,9	51,7	16,3
Strijd tegen terrorisme	63,0	18,2	55,6	16,2	54,4	17,5	55,4	15,4
Defensie en buitenlands beleid	62,6	12,6	49,7	15,2	49,7	15,8	50,9	14,0
Economische situatie	61,8	16,4	35,5	31,4	34,7	32,3	37,7	29,3
Onderwijssysteem	49,4	16,2	28,6	20,3	28,6	21,4	31,0	19,2
Strijd tegen criminaliteit	48,8	17,6	40,9	16,2	39,5	16,5	41,7	15,0
Gezondheidssysteem	43,2	21,5	22,5	25,3	22,2	26,6	22,4	25,4
Openbaar vervoer	37,0	9,4	26,6	14,5	26,0	15,3	28,4	13,6
Immigratie	33,2	47,6	27,4	39,9	27,8	40,8	27,9	38,0
Strijd tegen werkloosheid	30,2	44,9	21,7	38,6	21,1	40,3	24,3	36,6
Huisvesting	27,0	25,5	14,7	22,5	14,3	23,2	15,6	21,7
Prijsverhogingen, inflatie	25,3	55,9	20,9	46,6	21,1	45,9	20,3	47,8
Pensioenen	21,8	35,3	13,8	30,5	13,4	32,1	14,3	29,5
Belastingen	20,8	49,6	16,6	37,3	16,4	36,7	16,5	37,6

13.5 Europese vergelijking van de positieve/negatieve rol dat de EU speelt op diverse vlakken van het dagelijkse leven in (lente) 2005, in %.
Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

ders kunnen op meer sympathie rekenen van de nieuwe lidstaten dan van de oude.
Drie op de vier Vlamingen ziet een **Europese grondwet** wel zitten. Hiermee neemt Vlaanderen

de koppositie in van de 25 lidstaten. Aan het andere uiterste bevindt zich Zweden, waar amper vier op tien overtuigd is.

Vlaams EU-beleid

De Europese Unie drukt haar stempel op alle Vlaamse beleidsdomeinen: meer dan 60% van onze wetgeving is van Europese oorsprong. Daarom schenkt de Vlaamse overheid ook de nodige aandacht aan de Europese Unie, onder meer door deel te nemen aan Europese ministerraden en door de EU-richtlijnen om te zetten in eigen wetgeving. Wanneer de Europese Unie zich buigt over aangelegenheden die behoren tot de bevoegdheden van de deelstaten kent België een toerbeurtregeling. In 2006 namen de Vlaamse ministers volgens de toerbeurtregeling het **Belgische woordvoerschap** waar op vijftien Europese ministerraden, waarvan een derde over visserij ging. Daarbovenop voerden de Vlaamse ministers ook nog het Belgische woord op een vijftal informele bijeenkomsten van de ministerraad.

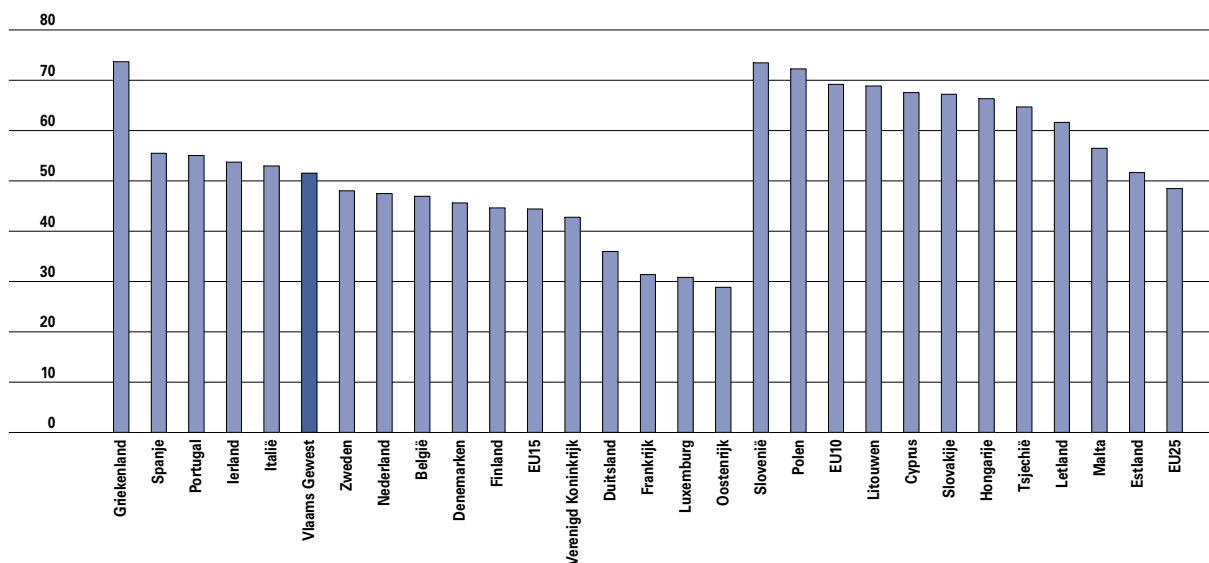
Het **omzetten van Europese richtlijnen** naar eigen wetgeving is voor een aantal beleidsdomeinen geen federale materie, maar een taak van de deelstaten. De Vlaamse overheid tracht op verschillende manieren te zorgen voor een tijdige en juiste omzetting. Zo heeft de Vlaamse Regering eind 2005 onder meer beslist om het draaiboek Europese

ANGSTEN UITBOUW EU

	VLAAMS GEWEST	EU15	EU10	EU25
Verlies van nationale identiteit en cultuur	40,1	42,6	32,6	41,0
Machtverlies kleine lidstaten	48,2	43,1	45,1	43,4
Dalend gebruik eigen taal	50,3	38,5	33,6	37,7
Economische crisis	56,3	53,1	45,7	51,9
Verlies van sociale voordelen	57,8	55,0	41,4	52,8
Toename drugshandel en georganiseerde misdaad	69,8	64,1	70,3	65,2
Dat ons land meer en meer zal betalen aan de EU	69,9	66,4	60,5	65,4
Meer moeilijkheden voor eigen landbouwers	79,8	65,7	61,2	64,9
Transfer van werkgelegenheid naar andere lidstaten waar men goedkoper produceert	85,0	75,5	62,2	73,3

13.6 Europese vergelijking van de soorten angst bij de verdere uitbouw van de Europese Unie in (herfst) 2005, % dat bang is. Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

HOUDING UITBREIDING EU

13.7 Europese vergelijking van de houding tegenover een verdere uitbreiding van de Europese Unie met andere landen in (herfst) 2005, % dat voor is. Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

Regelgeving als hulpmiddel te gebruiken om de achterstallige en de niet correcte omzetting van Europese richtlijnen in Vlaamse regelgeving aan te pakken.

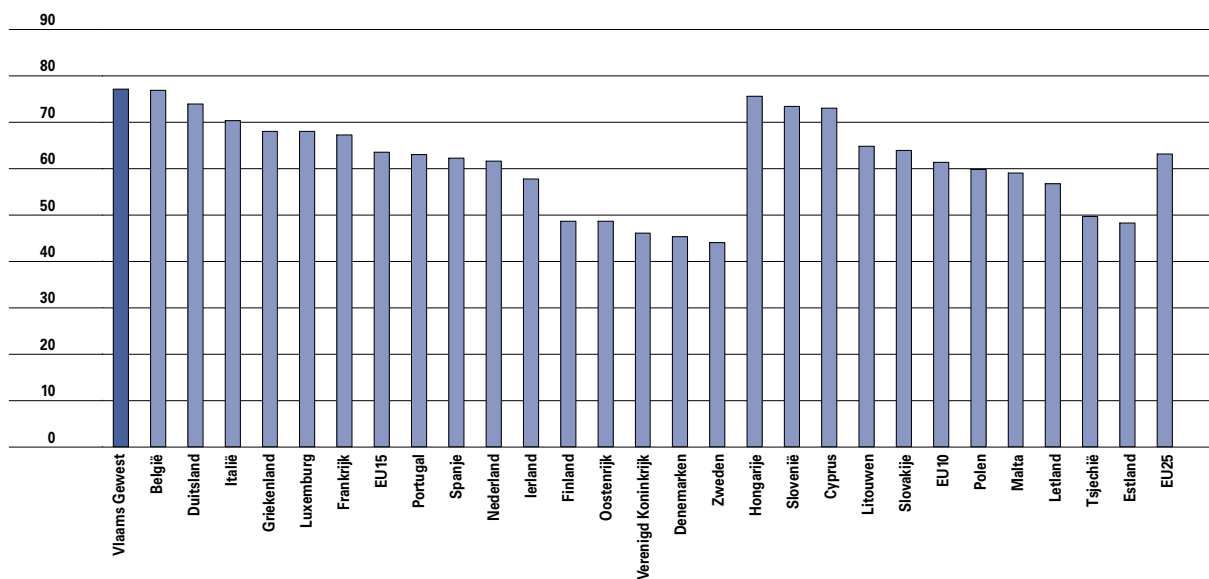
Eind december 2006 waren er 23 inbreukdossiers, waarvan tien wegens laattijdige omzetting van richtlijnen en dertien wegens het niet correct toepassen van de Europese regelgeving. Van deze 23 inbreuk-

dossiers leidden er zes tot een dagvaarding voor het Hof van Justitie.

Internationale organisaties

De Vlaamse overheid is betrokken bij een toenemend aantal **internationale organisaties**. Dat gebeurt via de **deelname aan bestuursraden**,

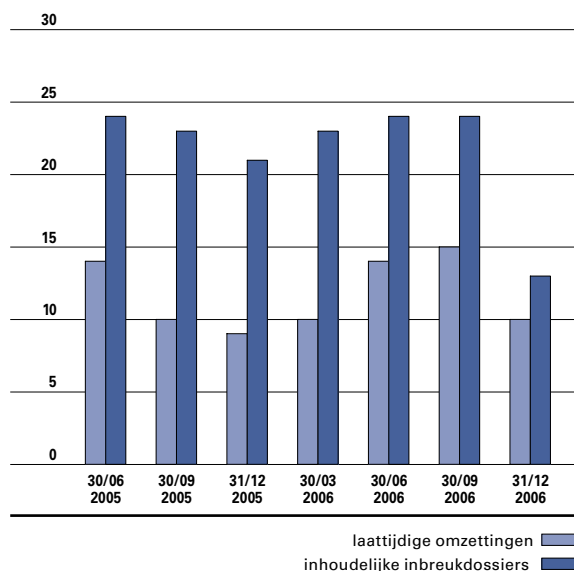
HOUDING GRONDWET EU

13.8 Europese vergelijking van de houding tegenover een EU-grondwet in (herfst) 2005, % dat voor is. Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

OMZETTING EN TOEPASSING EUROPESE REGELGEVING

13.9 Evolutie van het aantal inbreukdossiers wegens laattijdige omzetting (wanneer de termijn om de richtlijn om te zetten verstrekt is én de Europese Commissie een inbreukprocedure heeft opgestart) en het aantal inbreukdossiers wegens niet correct toepassen van Europese regelgeving (inbreuken op de inhoud die volgens de Europese Commissie zijn gemaakt door Vlaanderen bij het omzetten of toepassen van Europese regelgeving. Een inbreuk op de inhoud kan bijvoorbeeld zijn: foutieve of onvolledige omzetting van een richtlijn, het schenden van verdragsbepalingen, enz.), van 30 juni 2005 tot 31 december 2006, per kwartaal. Bron: Departement Bestuurszaken, dienst Wetsmatiging.

conferenties en algemene vergaderingen en door de financiering van projecten en programma's. Op die manier neemt Vlaanderen deel aan de multilaterale besluitvorming. Dat is belangrijk, want dit bestuursniveau krijgt een steeds grotere impact op het beleid van de Vlaamse overheid.

Bij een beperkt aantal internationale organisaties, zoals bijvoorbeeld de Internationale Arbeidsorganisatie en de Wereldgezondheidsorganisatie (co)financiert Vlaanderen **projecten en programma's**. In 2006 werd hier bijna 5,5 miljoen euro aan besteed.

Daarnaast kunnen Vlaamse jongeren sinds 2001 **stage** lopen bij internationale organisaties. Ook Vlaamse ambtenaren kunnen **gedetacheerd** worden.

Internationale overeenkomsten

Sinds 1993 kan Vlaanderen voor alle materies waarvoor het alleen bevoegd is **exclusieve verdragen** met buitenlandse partners sluiten. Drie kwart van die exclusieve verdragen zijn bilateraal. Zo werd in 2006 een bilateraal algemeen samenwerkingsakkoord tussen Vlaanderen en Kroatië ondertekend. Ook de ontwerpen van decreet over de instemming met de Scheldeverdragen met Nederland werden definitief goedgekeurd.

Voor aangelegenheden waarvoor zowel de federale overheid als de gewesten en gemeenschappen bevoegd zijn, worden **gemengde verdragen** gesloten zoals bijvoorbeeld de zetelakkoorden tussen België en internationale organisaties.

De multilaterale verdragen worden vooral gesloten in het kader van de Europese Unie, de Raad van Europa en de instellingen van de Verenigde Naties. In 2006 werden in het kader van de Europese Unie een aantal decreten bekrachtigd en afgekondigd over onder andere een Grondwet voor Europa en de toetreding van Bulgarije en Roemenië. In het kader

VLAAMSE (CO)FINANCIERING PROJECTEN BIJ MULTILATERALE ORGANISATIES

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
IAO	0	645	661	825	751	700	1.000	1.000
OESO	0	26	257	172	67	122	29	287
UNAIDS	0	709	0	500	500	815	0	2.000
UNESCO	307	278	1.715	1.625	1.168	520	1.960	1.046
WGO	0	0	362	0	300	0	300	300
WTO	0	0	0	100	150	0	0	0
Milieuverdragen en -akkoorden	0	0	0	0	0	0	0	383
Raad van Europa	0	0	0	0	0	0	0	366
UNIFEM	0	0	0	0	0	0	0	96
Overige (UNWTO, ...)	0	0	248	61	41	20	470	21
Totaal	307	1.658	3.242	3.283	2.977	2.177	3.759	5.499

13.10 Evolutie van de Vlaamse (co)financiering (vastleggingen) van projecten bij multilaterale organisaties, van 1999 tot 2006, x 1.000 euro. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

INTERNATIONALE VERDRAGEN

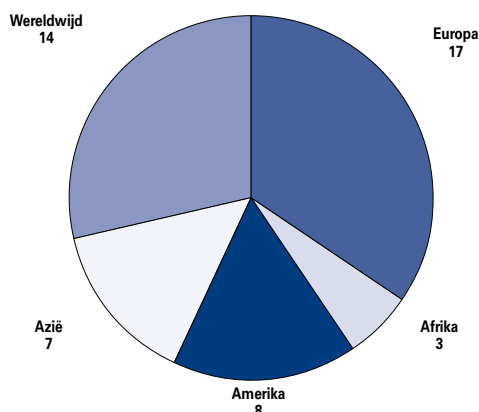
	EXCLUSIEVE VERDRAGEN	GEMENGDE VERDRAGEN
Bilateraal	26	32
BLEU	-	81
Benelux	-	4
EU	-	74
Raad van Europa	-	19
IAO	-	21
UNESCO	-	7
Rechtsbescherming van personen	-	10
Milieu	3	47
Wetenschap en technologie	-	6
Scheepvaart	-	7
Landbouw	-	5
Media	-	6
Andere multilaterale verdragen	5	8
Totaal	34	327

13.11 Aantal exclusieve en gemengde verdragen waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, ondertekend vóór 15/12/2006. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

van de Raad van Europa en de UNESCO is het decreet over de instemming met het verdrag over de erkenning van diploma's van hoger onderwijs in de Europese regio het vermelden waard.

In de loop van 2006 werden ook weer enkele overeenkomsten ondertekend over de wederzijdse bevordering en bescherming van investeringen

TRANSNATIONALE CONTRACTEN

13.12 Aantal transnationale contracten waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, ondertekend vóór 15/12/2006, geografische spreiding. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

in het kader van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie (BLEU). Ook zes milieuverdragen werden internationaal geratificeerd.

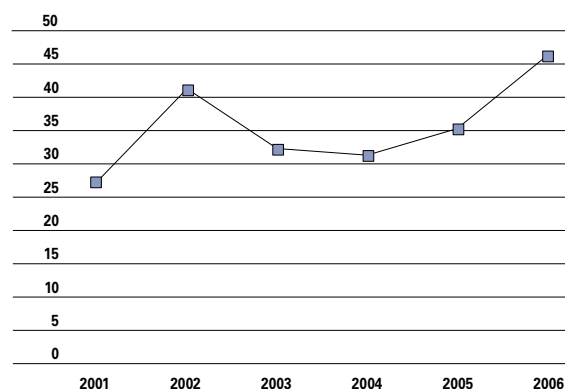
Vóór 1993 ging de federale overheid soms verbintenissen aan waarvoor nu de gemeenschappen of de gewesten bevoegd zijn. In uitvoering van zo een **cultureel akkoord** ondertekenden Vlaanderen en de Volksrepubliek China op 3 april 2006 een activiteitenprogramma voor de jaren 2006-2010. Er wordt samengewerkt op het vlak van onderwijs, cultuur, jeugd en sport, media en film, wetenschap en technologie.

Transnationale contracten zijn verbintenissen tussen staten of regio's waarbij minstens één partij niet de bevoegdheid heeft om verdragen te sluiten. Ruim de helft van de transnationale contracten gaat over onderwijs en vorming. Onder die categorie valt bijvoorbeeld de 'entente' tussen Vlaanderen en Québec, dat zelf geen verdragsrecht heeft. In uitvoering van die entente werd een samenwerkingsprogramma voor de periode 2007-2008 ondertekend. In 2006 werd ook de overeenkomst tussen de Vlaamse Regering en het Gemeenschappelijk Programma van de Verenigde Naties voor HIV/AIDS (UNAIDS) over administratieve en financiële modaliteiten ondertekend.

Internationale contacten

De Vlaamse ministers leggen jaarlijks werkbezoeken af in het kader van Europese vergaderingen of internationale conferenties, handelsmissies of de officiële opening van een evenement waarop Vlaanderen in

BUITENLANDSE ZENDINGEN

13.13 Evolutie van het aantal zendingen naar het buitenland van de leden van de Vlaamse Regering, van 2001 tot 2006. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

de kijker staat. Al deze **buitenlandse zendingen** vergroten mee de internationale zichtbaarheid van Vlaanderen.

Vertegenwoordiging in het buitenland

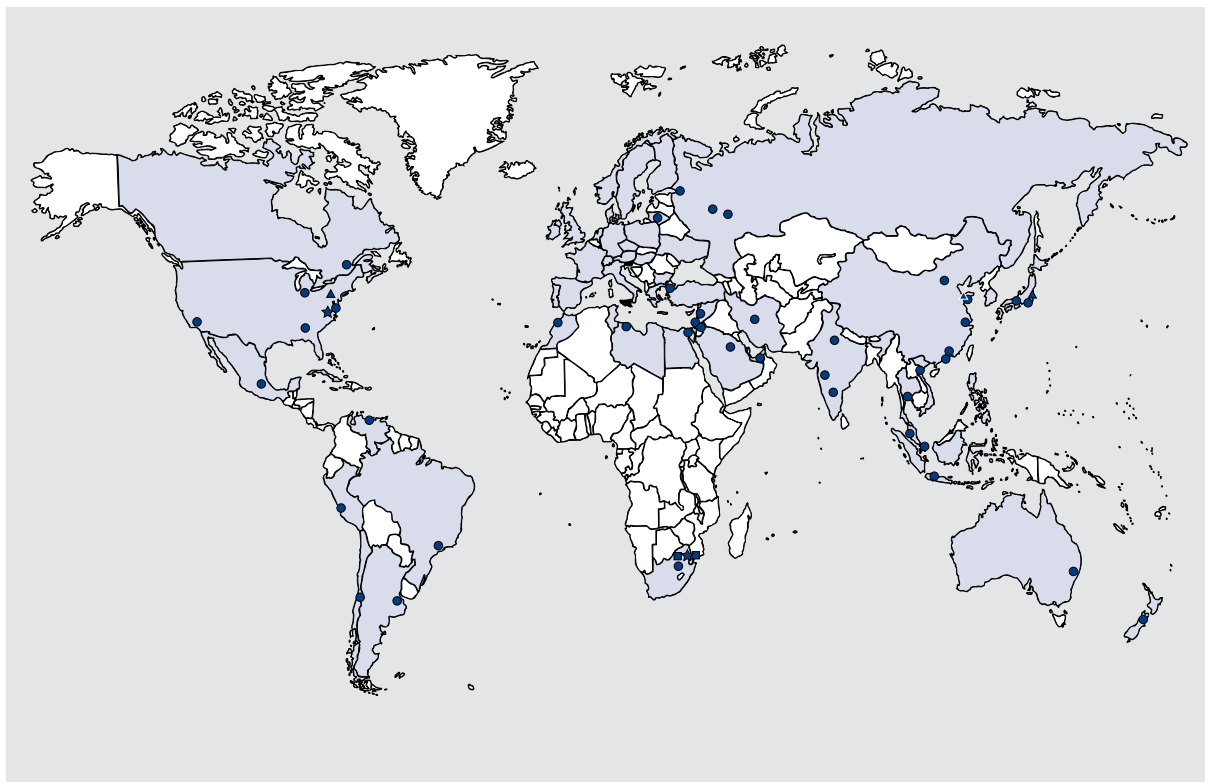
Sinds Vlaanderen een volwaardige internationale partner is, wordt de officiële vertegenwoordiging in het buitenland sterk uitgebouwd via onder meer de vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering, de vertegenwoordigers van Toerisme Vlaanderen, enzovoort.

De Vlaamse overheid telt anno 2006 negen **vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering**. Die bevinden zich in Berlijn, Den Haag, Londen, Parijs, Pretoria, Washington, Wenen en bij de Europese Unie in Brussel. Sinds 2003 is er eveneens een vertegenwoordiger bij de multilaterale organisaties in Genève. Waar mogelijk zijn de andere vertegenwoordigers geaccrediteerd bij de multilaterale

organisaties die in hun standplaats gevestigd zijn. In Parijs bijvoorbeeld is de vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering ook geaccrediteerd als vertegenwoordiger bij de OESO, de UNESCO en de Raad van Europa.

De vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering maken deel uit van het Departement Internationaal Vlaanderen. Hun werkteerrein bestrijkt alle domeinen die tot de bevoegdheid van de Vlaamse Regering behoren. Zij verschaffen doelgerichte informatie over Vlaanderen en winnen daarnaast ook informatie in over mogelijke samenwerkingsvormen met Vlaanderen. Voor het aantrekken van buitenlandse investeringen of het promoten van export en toerisme verwijzen ze door naar de gespecialiseerde Vlaamse vertegenwoordigers. Dat doorverwijzen gebeurt trouwens vaak binnen hetzelfde gebouw: in Wenen, Den Haag, Berlijn, Parijs en Londen werken de verschillende vertegenwoordigers letterlijk onder hetzelfde dak. Dat bevordert niet alleen de onderlinge samenwerking tussen de diensten, maar zorgt er ook voor dat

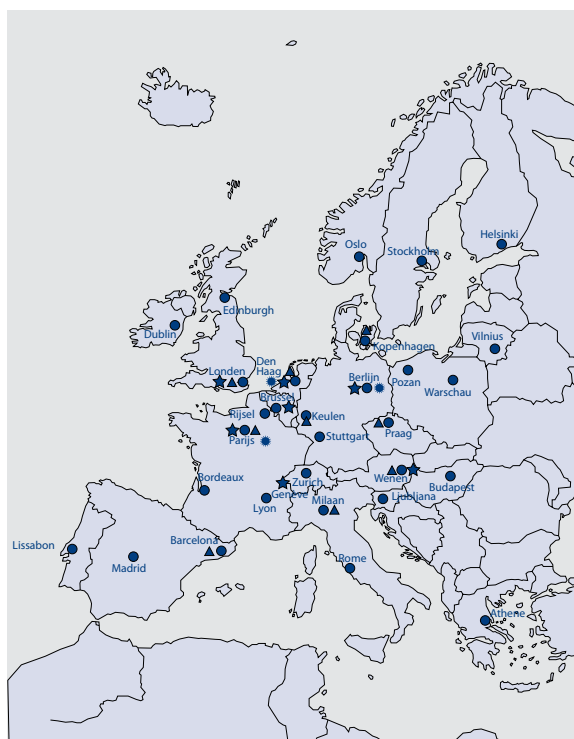
VLAAMSE VERTEGENWOORDIGING IN DE WERELD

13.14a Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers in de wereld op 4 januari 2007.
Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

- vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering ★
- vertegenwoordigers F.I.T. ●
- vertegenwoordigers Toerisme Vlaanderen en VLAM ▲
- vertegenwoordigers van het VAIS ■

VLAAMSE VERTEGENWOORDIGING IN EUROPA

- vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering ★
- vertegenwoordigers F.I.T. ●
- vertegenwoordigers Toerisme Vlaanderen en VLAM ▲
- landbouwraden ☼

13.14b Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers in Europa op 4 januari 2007. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

Vlaanderen een duidelijk herkenbaar gezicht in het buitenland krijgt.

Sinds 1 april 2006 is de uitvoering van de Vlaamse ontwikkelingsamenwerking toevertrouwd aan het **Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS)**. Tot de kernopdrachten behoren onder meer: het opvolgen van projecten en programma's in partnerlanden, het ondersteunen van gemeentelijke ontwikkelingsamenwerking, het aanmoedigen van sensibiliseringsacties en het coördineren van humanitaire hulp. Naast een centrale zetel in Brussel beschikt dit agentschap over vertegenwoordigers in Mozambique en Zuid-Afrika. Dat zijn twee partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingsamenwerking.

In 2006 is **Flanders Investment & Trade (F.I.T.)** wereldwijd op meer dan zeventig locaties aanwezig. Dit wereldwijde netwerk werd bovendien nog uitgebreid dankzij een samenwerkingsakkoord met

het Waalse Gewest en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Dit akkoord voorziet in zogenaamde bi- en trilaterale posten.

Een van de belangrijkste taken van de vertegenwoordigers van F.I.T. is het opsporen van exportkansen en kandidaat-investeerders. Zij moeten ook tijdig belangrijke marktevoluties signaleren. In hun ruim bevoegdheidspakket steken daarnaast ook het aanknopen van contacten met handelspartners, het uitwerken van commerciële samenwerkingsvormen, het inwinnen van informatie en het organiseren van ontmoetingsdagen en zendingen.

De kernopdracht van **Toerisme Vlaanderen** is het promoten van Vlaanderen als vakantiebestemming. Dat gebeurt zowel in binnen- als in buitenland. Daarvoor beschikt Toerisme Vlaanderen momenteel wereldwijd over twaalf vestigingen en een hoofdkantoor in Brussel.

Het **Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM)** promoot de Vlaamse landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten in binnen- en buitenland. De buitenlandse promotie legt de nadruk op handel via contacten met de distributie. De VLAM beschikt over twee vertegenwoordigers in het buitenland, in Parijs en in Keulen. Zij dienen als aanspreekpunt voor respectievelijk de Franse en Zwitserse, en de Duitse en Oostenrijkse handel. Voor andere exportbestemmingen werkt de VLAM samen met Flanders Investment & Trade.

De **Vlaamse landbouwraden** in het buitenland zijn gedetacheerde landbouwexperts die bijdragen tot de strategische beleidsvisie en de beleidsvorming in het domein landbouw en visserij. Het behoort tot hun taken om de evoluties hieromtrent in het buitenland op te volgen en af te wegen tegen een Vlaamse achtergrond. In 2006 zijn er drie landbouwraden actief: in Parijs, Berlijn en Den Haag. Daar volgen ze de ontwikkelingen op in respectievelijk Frankrijk en Spanje, Duitsland en Polen, Nederland en Denemarken.

13.2 Ontwikkelings-samenwerking

Noord/Zuid-kloof

Wereldwijd bestaan nog steeds enorme verschillen in welvaart en welzijn. Miljarden mensen, vooral in het zuidelijke halfrond, kunnen alleen maar dromen van een goede gezondheid, een degelijke opleiding, een schone leefomgeving, voldoende voedsel, fatsoenlijk werk. Harde cijfers tonen keer op keer die ‘Noord/Zuid-kloof’ aan.

De **Human Development Index (HDI)** is een internationale standaard waarin voor zowat alle lidstaten van de Verenigde Naties indicatoren over gezondheid, opleiding en welvaart worden verwerkt. Zo ontstaat een vrij goed beeld van de algemene menselijke ontwikkeling. Hoewel de meeste landen beetje bij beetje vooruitgang boeken, blijft de kloof tussen de kop en de staart van de ranglijst aanzienlijk.

De **Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen** bieden een ondubbelzinnig tijdspad en concrete doelstellingen voor het jaar 2015. Vlaanderen schrijft zich daarom ten volle in in de logica van de internationale millenniumdoelstellingen.

Middelen voor ontwikkelings-samenwerking

In het midden van de jaren negentig startte Vlaanderen met een eigen beleid voor ontwikkelingssamenwerking, bovenop de initiatieven van de federale overheid. De uitvoering van dat beleid is in handen van het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking. Hoewel de omvang van de Vlaamse initiatieven bescheiden blijft, is er een stijgende trend waar te nemen.

In 2001 kwam er voor het eerst een **afzonderlijke begroting** voor de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast steunen ook andere ministers uit de Vlaamse Regering initiatieven met hun eigen budgetten. Deze uitgaven vormen het totale budget dat wordt gespenseerd aan ontwikkelingssamenwerking en dat in aanmerking komt voor de Vlaamse **officiële ontwikkelingshulp** (ODA) statistiek. Zowel het Vlaamse budget voor ontwikkelingssamenwerking als de Vlaamse ODA zijn de voorbije twaalf jaar meer dan verdrievoudigd.

Samenwerking in Vlaanderen

Een eerste vorm van ontwikkelingssamenwerking binnen Vlaanderen verloopt via de **projecten voor sensibilisatie en ontwikkelingseducatie**. Die willen de bewustwording over de Noord/Zuid-problematiek en de verbreding van het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking stimuleren. Dat kan op allerlei manieren: theatervoorstellingen over de millenniumdoelstellingen, inleefsessies waarin jongeren naar antwoorden zoeken op vragen over globalisering, interactieve tentoonstellingen...

In 2002 werden voor het eerst kwalitatieve criteria uitgewerkt voor de subsidiëring van dergelijke projecten. De publieke oproepen voor het indienen van projecten waren steeds een succes: er werden altijd meer voorstellen ingediend dan er gefinancierd konden worden. In 2006 werden 6 van de 33 projecten goedgekeurd.

Microfinanciering ondersteunt ondernemers in het Zuiden. De Vlaamse ontwikkelingsfondsen die via dergelijke microfinanciering geld uitlenen, lopen natuurlijk het risico dat de terugbetaling spaak loopt en ze hun geld niet terugzien. Om dergelijke risico's te beperken is een **Vlaams Waarborgfonds** opgericht. Het wetgevend kader van het Vlaams Waarborgfonds werd in 2005 gefinaliseerd.

In 2006 ging het fonds van start met een budget van 248.000 euro. In 2007 volgt een gelijkaardige bijdrage.

Gemeentelijke internationale samenwerking

Een andere vorm van ontwikkelingssamenwerking zijn de **‘convenants gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking’**. In 2001 startte de Vlaamse overheid een drie jaar durend pilootproject op. Via jaarlijkse overeenkomsten werden lokale besturen aangemoedigd een eigen ontwikkelingssamenwerking uit te bouwen.

In 2004 werd dit beleid decretaal verankerd. Sindsdien kunnen gemeenten voor een periode van drie jaar in het programma stappen.

HUMAN DEVELOPMENT INDEX

LAND EN RANGSCHIKKING*	HDI	LEVENSV ERWACHTING BIJ DE	GELETTERDHEID	SCHOOLPARTICIPATIEGRAAD****	BBP/CAPITA
		GEBOORTE	VOLWASSENEN		
		(IN JAAR)	(IN %)	(IN %)	(IN KKP** USD)
1. Noorwegen	0,965	79,6	99,0	100	38.454
2. IJsland	0,960	80,9	99,0	96	33.051
3. Australië	0,957	80,5	99,0	113	30.331
4. Ierland	0,956	77,9	99,0	99	38.827
5. Zweden	0,951	80,3	99,0	96	29.541
6. Canada	0,950	80,2	99,0	93	31.263
7. Japan	0,949	82,2	99,0	85	29.251
8. VSA	0,948	77,5	99,0	93	39.676
9. Zwitserland	0,947	80,7	99,0	86	33.040
10. Nederland	0,947	78,5	99,0	98	31.789
11. Finland	0,947	78,7	99,0	100	29.951
12. Luxemburg	0,945	78,6	99,0	85	69.961
Vlaanderen***	0,945	80,3	99,0	89	30.771
13. België	0,945	79,1	99,0	95	31.096
14. Oostenrijk	0,944	79,2	99,0	91	32.276
15. Denemarken	0,943	77,3	99,0	101	31.914
...					
121. Zuid-Afrika	0,653	47,0	82,4	77	11.192
...					
166. Malawi	0,400	39,8	64,1	64	646
...					
168. Mozambique	0,390	41,6	-	49	1.237
...					
173. Guinea-Bissau	0,349	44,8	-	37	722
174. Burkina Faso	0,342	47,9	21,8	26	1.169
175. Mali	0,338	48,1	19,0	35	998
176. Sierra Leone	0,335	41,0	35,1	65	561
177. Niger	0,311	44,6	28,7	21	779

13.15 HDI-ranglijst in 2004 met aanduiding van de positie van Vlaanderen (raming) en enkele andere landen, inclusief de partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking.

* Op 177 landen.

** KKP = koopkrachtpariteit.

*** Raming. De positie van Vlaanderen is gebaseerd op berekeningen van de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Een vergelijking van het Vlaamse Gewest met andere landen dient met de nodige voorzichtigheid te gebeuren: de berekeningen werden niet uitgevoerd voor andere Europese regio's (hoofdstedelijke gebieden zullen vermoedelijk ook hoog scoren) en de officiële gegevens voor het Vlaamse BBP ondergaan de invloed van pendelbewegingen (een aanzienlijk aantal pendelaars werkt in Brussel, en draagt dus bij tot het BBP van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, maar neemt het inkomen mee naar huis waar ze wonen, in dit geval het Vlaamse Gewest).

**** Wijziging definitie schoolparticipatiegraad: het volwassenenonderwijs wordt niet meer opgenomen. Bij deze nieuwe definitie is de demografische component van de indicator bij conventie te hoog voor de Vlaamse Gemeenschap, zijn er meer buitenlandse studenten aan Franstalige instellingen en telt men meer schoolse vertraging in het Franstalig onderwijs. Bron: UNDP Human Development Report 2006, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

In de eerste helft van 2005 dienden 37 lokale besturen een aanvraagdossier in. Zeventien ervan werden geselecteerd voor een convenant met de Vlaamse overheid voor de periode 2005-2007.

In het najaar van 2005 zonden 29 gemeenten een aanvraagdossier in voor een convenant met als

looptijd 2006-2008. Twintig ervan werden geselecteerd.

Van de 37 gemeenten met een convenant hebben 22 gemeenten een zusterband gesloten met een gemeente uit het Zuiden of bereiden er een voor. Dit is een officieel vriendschapsakkoord of

MILLENNIUM ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN

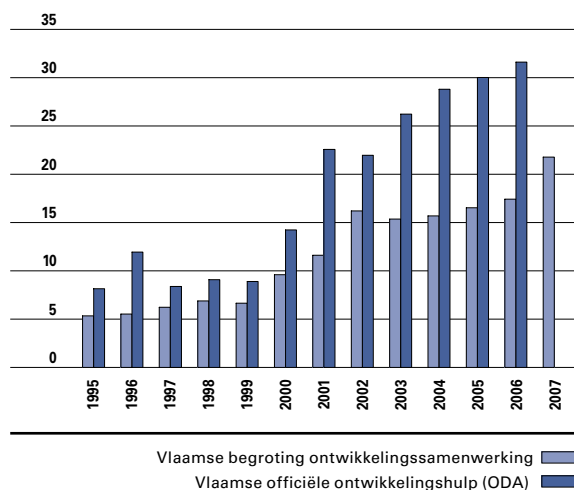
1. **Uitroeing van extreme armoede en honger**
2. **Universeel basisonderwijs**
3. **Gelijke kansen en machtsverwerving van vrouwen**
4. **Vermindering van de kindersterfte**
5. **Verbetering van de gezondheid van jonge moeders**
6. **Strijd tegen hiv/aids, malaria en andere ziektes**
7. **Waarborging van ecologische duurzaamheid**
8. **Ontwikkeling van een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling**

13.16 Overzicht van de Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen.
Bron: Verenigde Naties.

samenwerkingsakkoord met als doel rechtvaardiger wereldverhoudingen en een versterking van het lokaal bestuur – zowel ‘hier’ als ‘daar’.

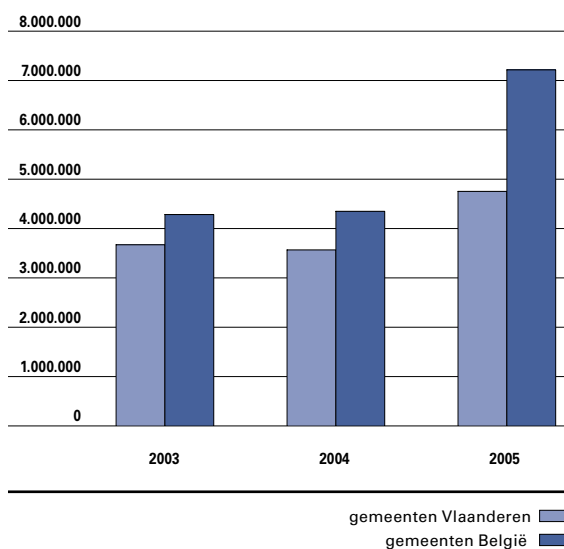
De gemeenten doen niet enkel een beroep op subsidies, ook de **eigen middelen** worden aangesproken. Zowel in 2003 als in 2004 spendeerden de Vlaamse gemeenten samen ongeveer 3,6 miljoen euro aan ontwikkelingsrelevante uitgaven. In 2005 bedroeg de totale hulp van de Vlaamse gemeenten 4,8 miljoen euro, waarvan meer dan 1 miljoen voor de landen getroffen door de tsunami.

VLAAMSE BIJDRAGE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

13.17 Evolutie van de Vlaamse begroting ontwikkelingssamenwerking (vastleggingen) en de Vlaamse officiële ontwikkelingshulp (uitgaven), in miljoen euro, van 1995 tot 2007. Strikt genomen is er pas vanaf 2001 sprake van een afzonderlijke begroting ontwikkelingssamenwerking. De vermelde onderdelen waren voorheen echter al duidelijk als ontwikkelingssamenwerking aanwijsbaar. Aangepaste begroting voor 1995-2006 en initiële begroting voor 2007. Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

EIGEN UITGAVEN GEMEENTEN AAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

13.18 Evolutie van de officiële ontwikkelingshulp (ODA-aanrekenbare uitgaven op de eigen budgetten) van de Vlaamse gemeenten, van 2003 tot 2005, in euro. Bron: FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Directe samenwerking met het Zuiden

Vlaanderen focust op zuidelijk Afrika. De strategienota 2005-2009 voor de ontwikkelingssamenwerking met **Zuid-Afrika** richt zich op concrete programma's in drie provincies: Vrijstaat, Kwazulu Natal en Limpopo. De prioritaire thema's zijn landbouw en voedselzekerheid, hiv- en aidspreventie en de creatie van tewerkstelling. De strategienota 2006-2010 voor **Mozambique** legt de focus op gezondheid. Vanaf 2008 komt daar ook technisch onderwijs bij. Een budgetstijging vanaf 2007 geeft Vlaanderen de noodzakelijke financiële ruimte om een samenwerking met een derde partnerland op te starten. De Vlaamse Regering heeft hiervoor **Malawi** geselecteerd en zal er in een eerste fase een project van UNAIDS financieren en de inspanningen van de overheid rond voedselzekerheid ondersteunen.

Humanitaire bijstand

Vlaanderen stuurt ook **humanitaire hulp** naar landen of regio's in nood. Deze bijstand omvat noodhulp aan slachtoffers van conflicten of natuurrampen, ondersteuning van vluchtelingen en voedselhulp aan de meest kwetsbare bevolkingsgroepen. In 2006 heeft Vlaanderen voor 1,6

miljoen euro interventies ondersteund, waaronder voedselhulp in Zambia en Kenia, noodhulp aan de slachtoffers van de overstroming in de regio Tindouf (Algerije) en het Donaugebied (Roemenië), en noodhulp voor de slachtoffers van de aardbeving in Indonesië. De hulpacties verliepen meestal via gespecialiseerde organisaties, zoals het Rode Kruis, Oxfam en UNICEF.

Eerlijke handel of fair trade

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid tussen ontwikkelingssamenwerking en handel. Ook de Vlaamse overheid is zich hiervan bewust en promoot 'eerlijke handel'. De invoer uit ontwikkelingslanden krijgt zo een sociaal element, met ook steeds vaker een ecologische invalshoek.

Maar is de Vlaming wel geïnteresseerd in producten uit 'eerlijke handel'? Zeven op tien Vlamingen die verantwoordelijk zijn voor de aankopen hebben al van eerlijke handel **gehoord** in 2005. De gemiddelde Belg en de leeftijdsgroep 12 tot 25 jaar blijkt minder vertrouwd met fair trade.

Van de groep die 'eerlijke handel' kent, kan 85% **producten** van deze handel opnoemen. Dranken en voedingswaren zijn het meest gekend.

Kennismaken met eerlijke handel verloopt vooral via het informele kanaal (school, collega's, vrienden, familie).

In de loop van het voorbije jaar heeft ruim de helft van de Vlamingen die fair trade-producten kennen dergelijke producten ook **aangekocht**. Als belangrijkste **reden** om deze producten te kopen, geven ze respect voor de producenten aan.

Fair trade was in 2005 in België goed voor een geraamde **detailhandelsomzet** van 30,7 miljoen euro. Dat is ruim 80% meer dan in 2001.

Meer dan de helft wordt gerealiseerd door eerlijke handelsorganisaties zoals de Wereldwinkels, de rest grotendeels via supermarkten.

Ongeveer drie vierde van de Belgische kleinhandelsomzet gerealiseerd door eerlijke handelsorganisaties vindt plaats in Vlaanderen.

13.3 Toerisme

Volgens de beleidsnota Toerisme moeten de Vlaamse toeristische troeven actief ‘vermarkt’ worden om hun rendement te maximaliseren. De buurlanden vormen de belangrijkste doelgroep. Ook Brussel als Europese hoofdstad en administratief zakencentrum is een hefboom voor toeristische promotie. Tevens moet het toerisme in Vlaanderen toegankelijker worden, zodat iedereen kan genieten van een vakantie.

Economisch belang

De economische betekenis van de toeristisch-recreatieve sector is niet gering. In 2005 was de sector goed voor een **omzet** van 11,4 miljard euro. Dat is een stijging van 4,5% op een jaar tijd, met inbegrip van de inflatie. De investeringen schoten in 2004 met bijna een kwart omhoog. Een jaar later kwam daar nog eens 2,6% bij. De toeristisch-recre-

atieve sector was in 2005 goed voor 3,8% van alle investeringen. **De werkgelegenheid** bleef in 2004 constant op goed 127.000 jobs.

Verblijfstoerisme

1. Aantal overnachtingen

In 2005 boekte het Vlaamse Gewest 22,9 miljoen **overnachtingen**. Dat is een daling van bijna 2% tegenover 2004 en het zwakste resultaat sinds vele jaren. Wel maken de overnachtingen in het Vlaamse Gewest nog steeds twee derde uit van alle overnachtingen in België. Vooral de Kust, Brussel, Brugge, de stad Antwerpen en de Antwerpse en Limburgse Kempen zijn populair. Ook andere delen van Limburg en de stad Gent trekken veel overnachtingen aan. Opvallend is dat het aantal aankomsten in het Vlaamse Gewest wel nog stijgt. Er komen dus

OMZET EN INVESTERINGEN

	2002	2003	2004	2005	EVOLUTIE '02-'05
Omzet					
Vlaams Gewest	9.746.245.206	10.045.533.158	10.893.055.055	11.379.463.673	+16,8%
Brussels Gewest	3.417.791.175	3.348.801.842	3.710.623.198	4.068.972.007	+19,1%
Waals Gewest	2.849.640.867	2.899.873.995	3.124.940.509	3.350.674.965	+17,6%
België	16.552.343.211	17.045.533.158	18.117.517.434	19.181.985.847	+15,9%
Investeringen					
Vlaams Gewest	708.120.255	620.005.279	767.589.901	787.502.229	+11,2%
Brussels Gewest	138.433.337	129.828.056	142.677.733	170.141.690	+22,9%
Waals Gewest	234.186.681	219.714.215	254.231.167	301.071.865	+28,6%
België	1.135.384.949	1.031.090.803	1.205.796.505	1.285.534.208	+13,2%

13.19 Evolutie van de omzet en de investeringen in de toeristisch-recreatieve sector naar gewest, in euro, van 2002 tot 2005. De som van de gewesten ligt lager dan het Belgische cijfer omdat, omwille van vertrouwelijkheidsproblemen, gegevens in subsectoren met weinig bedrijven niet mogen vrijgegeven worden. Dat komt vaker voor op gewestelijk niveau. Bron: Algemene Directie Statistiek.

WERKGELEGENHEID

	2000	2001	2002	2003	2004	TREND 00-04
Werknemers	93.116	100.460	102.120	98.551	98.825	+6,1%
Zelfstandigen	26.116	25.519	24.965	28.369	28.256	+8,2%
Totaal	119.232	125.979	127.085	126.920	127.081	+6,6%

13.20 Evolutie van de werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector in het Vlaams Gewest, van 2000 tot 2004. Bron: RSZ.

OVERNACHTINGEN

	2001	2002	2003	2004	2005	TREND '01-'05
België	34.996.646	35.515.152	35.475.677	34.834.096	34.324.891	-1,9%
Vlaams Gewest	23.643.378	23.987.654	23.783.862	23.339.530	22.945.660	-3,0%
Brussels Gewest	4.442.480	4.708.097	4.813.773	4.733.939	4.685.112	+5,5%
Waals Gewest	6.910.788	6.819.401	6.878.042	6.760.627	6.694.119	-3,1%

13.21 Evolutie van de overnachtingen naar gewest, van 2001 tot 2005. Alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

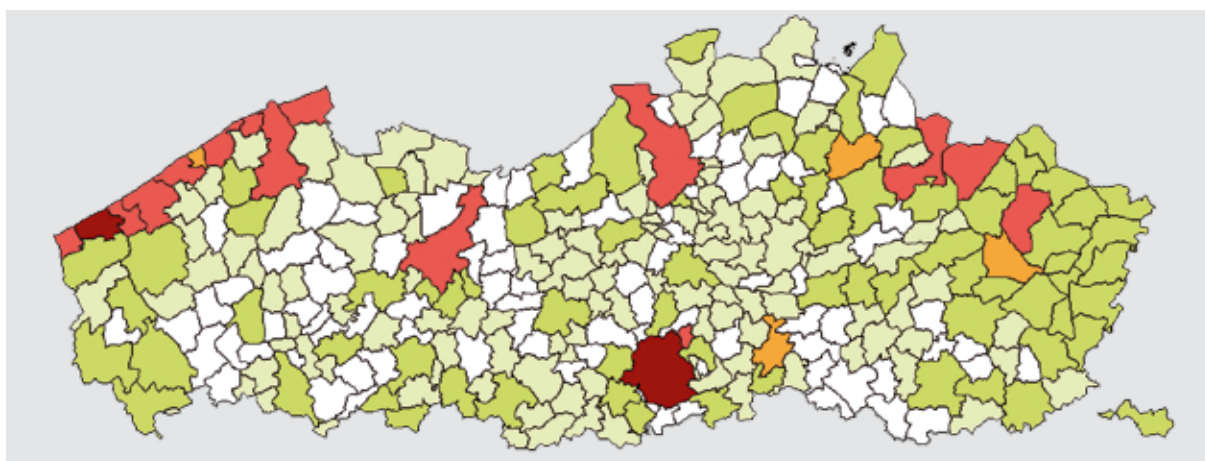
meer toeristen, maar ze blijven minder lang. Deze trend naar meer, maar kortere reizen is een internationaal gegeven.

DE BINNENLANDSE MARKT

Drie op vijf van alle overnachtingen in het Vlaamse Gewest zijn **binnenlandse overnachtingen**. Daarmee trekt het Vlaamse Gewest drie vierde van alle overnachtingen door Belgische toeristen

in ons land naar zich toe. Het aandeel van Brussel Hoofdstad is eerder klein, maar kent al enkele jaren een sterke stijging. In 2005 is het de enige regio die het aantal binnenlandse overnachtingen zag stijgen. De binnenlandse markt situeert zich vooral aan de Kust, en in tweede orde ook in de Antwerpse en Limburgse Kempen en andere gemeenten van Limburg. Ook de Kunststeden kunnen rekenen op binnenlandse belangstelling.

SPREIDING OVERNACHTINGEN

13.22 Spreiding overnachtingen, in 2005. Alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren.

Wit = gemeenten met minder dan vier commerciële logiesaccommodaties.

Deze zijn niet weerhouden omwille van vertrouwelijkheid.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & onderzoek.

aantal overnachtingen	aantal
meer dan 1.500.000	(2)
500.001 - 1.500.000	(14)
150.001 - 500.000	(4)
15.001 - 150.000	(76)
0 - 15.000	(125)
vertrouwelijk	(88)

BINNENLANDSE OVERNACHTINGEN

	2001	2002	2003	2004	2005	TREND '01-'05
België	18.746.688	18.667.519	18.547.830	18.374.482	17.940.103	-4,3%
Vlaams Gewest	14.272.009	14.332.463	14.212.935	14.000.505	13.663.511	-4,3%
Brussels Gewest	472.498	436.728	455.069	523.379	539.053	+14,1%
Waals Gewest	4.002.181	3.898.328	3.879.826	3.850.598	3.737.539	-6,6%

13.23 Evolutie van de overnachtingen van Belgische toeristen, tussen 2001 en 2005. Alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

BUITENLANDSE OVERNACHTINGEN

	2001	2002	2003	2004	2005	TREND '01-'05
België	16.249.958	16.847.633	16.927.847	16.459.614	16.384.788	+0,8%
Vlaams Gewest	9.371.369	9.655.191	9.570.927	9.339.025	9.282.149	-1,0%
Brussels Gewest	3.969.982	4.271.369	4.358.704	4.210.560	4.146.059	+4,4%
Waals Gewest	2.908.607	2.921.073	2.998.216	2.910.029	2.956.580	+1,6%

13.24 Evolutie van de overnachtingen van buitenlandse toeristen, van 2001 tot 2005. Alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Bron Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

DE BUITENLANDSE MARKT

Buitenlandse toeristen overnachten naar verhouding meer dan Belgische toeristen in de Kunststeden. Dat komt deels door het zakentoe-risme, deels door recreatieve citytrips. Brussel staat op kop, gevolgd door Antwerpen, Brugge en Gent. Daarnaast oefenen zowel de Kust als enkele gemeenten in de Kempen een grote aantrekkingskracht uit op de buitenlanders. Die komen vooral uit de buurlanden en verblijven hier in hoofdzaak als recreatieve toerist.

Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Frankrijk zijn samen met de Verenigde Staten de belangrijkste marktlanden voor Vlaanderen. Ze vertegenwoordigen 82% van de buitenlandse overnachtingen en een derde van alle overnachtingen. Vooral Nederlanders vinden massaal de weg naar Vlaanderen. Ondanks een terugval van 2%

in 2005, vormen zij nog steeds de belangrijkste buitenlandse markt. De Duitse en de Britse markt gingen aanzienlijk achteruit, en in mindere mate ook de Franse markt. De Amerikaanse markt herstelt zich verder na een jarenlange terugval. In 2005 telde Vlaanderen per 100 inwoners 57,2 buitenlandse aankomsten. Op Europees vlak is dat een matige score, die deels te verklaren is door onze hoge bevolkingsdichtheid. Brussel Hoofdstad hoort dan weer bij de Europese top voor deze indicator.

2. Verblifsmotief

Net geen negen op tien overnachtingen in het Vlaamse Gewest heeft recreatieve doeleinden. Dat geldt ook voor het Waalse, maar niet voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Met zijn sterk internationale karakter trekt Brussel Hoofdstad meer zakelijke reizigers aan. Meer dan een derde

OVERNACHTINGEN NAAR MACROPRODUCT

	2001	2002	2003	2004	2005	TREND '01-'05
Kust	12.374.229	12.481.443	12.388.415	11.957.151	11.360.405	-8,2%
Kunststeden	7.889.112	8.322.383	8.320.203	8.322.466	8.238.519	+4,4%
Vlaamse regio's	7.822.517	7.891.925	7.889.017	7.793.852	8.031.848	+2,7%
Totaal	28.085.858	28.695.751	28.597.635	28.073.469	27.630.772	-1,6%

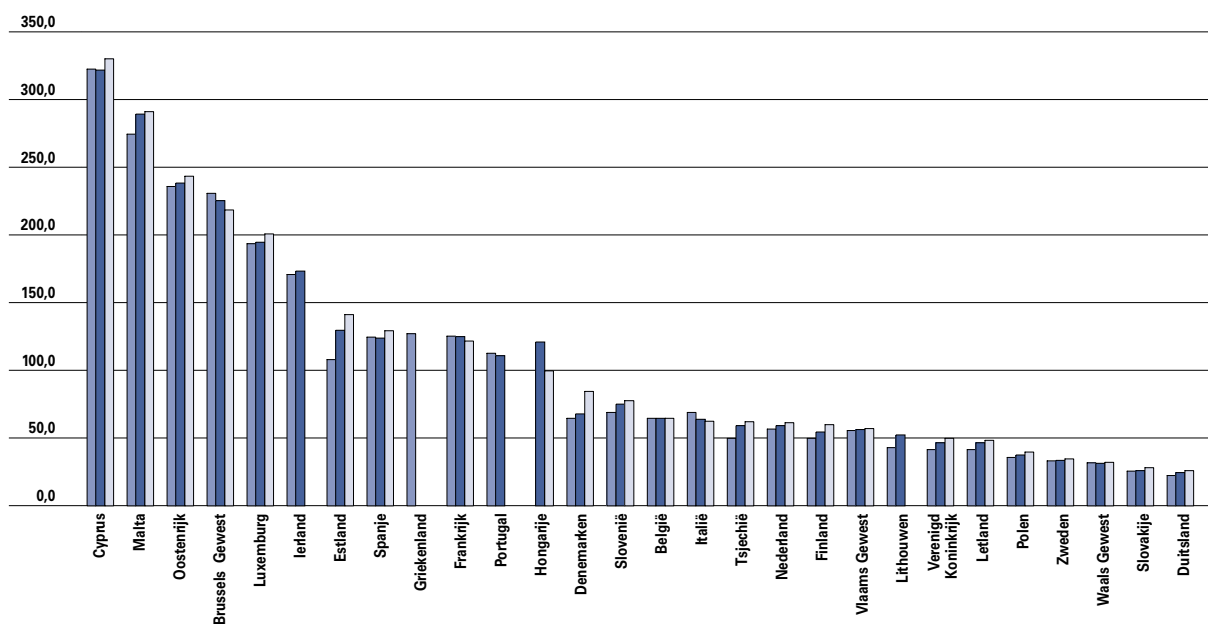
13.25 Evolutie van de overnachtingen naar macroproduct, van 2001 tot 2005. Dit totaal is groter dan het aantal overnachtingen in het Vlaamse Gewest omdat ook de overnachtingen van Brussel Hoofdstad worden meegeteld bij de Kunststeden. Alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Bron Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

OVERNACHTINGEN NAAR HERKOMSTLAND

	2001	2002	2003	2004	2005	TREND '01-'05
Nederland	3.037.618	3.229.083	3.319.352	3.252.813	3.190.244	+5,0%
Duitsland	1.977.367	1.977.516	1.833.568	1.714.817	1.671.481	-15,5%
Verenigd Koninkrijk	1.629.277	1.604.347	1.489.743	1.412.397	1.383.719	-15,1%
Frankrijk	957.855	1.048.932	1.155.154	1.122.959	1.108.336	+15,7%
U.S.A.	300.340	284.855	249.510	270.980	276.506	-7,9%

13.26 Evolutie van de buitenlandse overnachtingen in het Vlaams Gewest naar herkomstland, top 5, alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren, van 2001 tot 2005. Bron Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

AANKOMSTEN NAAR AANTAL INWONERS

13.27 Europese vergelijking van het aantal buitenlandse aankomsten per 100 inwoners, van 2003 tot 2005.

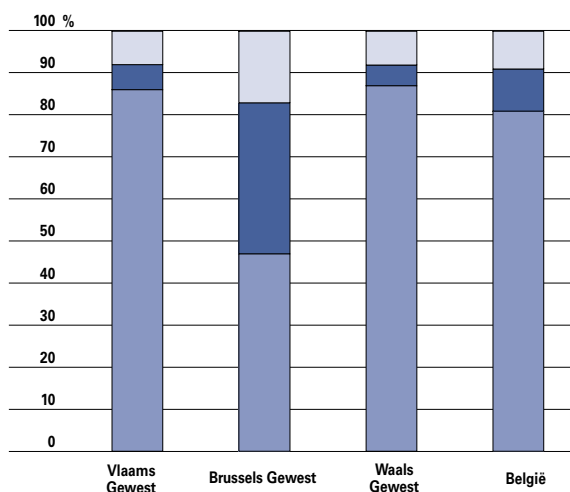
Een vergelijking van de gewesten met andere landen moet met de nodige voorzichtigheid gebeuren:

elk land zal regio's hebben die beter of slechter scoren dan het gemiddelde van het land. Bron: WTO & Eurostat (bewerking SVR).

2003
2004
2005

van de Brusselse overnachtingen is te situeren in het zogenaamde MICE-segment (Meeting, Incentive, Conference en Events of Exhibitions), een vijfde zijn overnachtingen van individuele zakentoeeristen.

VERBLIJFSMOTIEF

13.28 Verdeling van de overnachtingen naar verblijfsmotief, in 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

andere beroepsdoeleinden
conferentie, congres en seminarie
ontspanning en vakantie

Naarmate mensen van verder moeten komen, daalt het aandeel van het recreatief toerisme. Ruim negen op tien Nederlandse overnachtingen hebben ontspanning en recreatie als doel, terwijl bij de Amerikanen meer dan de helft van de overnachtingen zakelijke motieven heeft.

RECREATIEF TOERISME

In 2005 werd een grootschalig onderzoek verricht naar het profiel, het vakantiegedrag en de bestedingen van de **recreatieve verblijfstoerist** in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Vier op vijf overnachtingen in Vlaanderen (inclusief Brussel) zijn recreatieve overnachtingen. De helft ervan situeert zich aan de Kust, een vijfde in de Kunststeden en de rest in de Vlaamse regio's. De Kust is populair bij de Belgen: zij zijn goed voor 80% van de overnachtingen. Individuele huurwoningen zijn er de favoriete verblijfplaats. De gemiddelde toerist aan de Kust is iets ouder (52,8 jaar) en heeft een lager opleidingsniveau.

Kunststeden trekken vooral buitenlandse toeristen aan. Zij zijn goed voor bijna negen op tien overnachtingen. Hotels zijn er de populairste verblijfplaats. Het opleidingsniveau van de toerist in de Kunststeden is hoger dan gemiddeld. In de Vlaamse regio's overnachten iets meer Belgen dan buitenlanders. Opvallend is dat in heel

BESTEDINGEN RECREATIEVE TOERIST

	KUST	KUNSTSTEDEN	VLAAMSE REGIO'S
Logies	25,39	43,58	31,61
Maaltijden, drank en voeding	24,61	49,54	19,79
Attracties en ontspanning	1,43	5,56	1,36
Shopping	6,77	25,22	2,60
Verplaatsingen ter plaatse	1,22	3,49	2,09
Andere uitgaven	0,66	4,34	0,10
Totaal 2005	60,07	131,73	57,55
Totaal 2000 (geïndexeerd)	42,58	132,36	36,09

13.29 Gemiddelde bestedingen van de recreatieve toerist, per persoon per nacht, per macroproduct, 2005, in euro. Kunststeden inclusief Brussel. Kust inclusief directe verhuur; Kunststeden en Vlaamse regio's enkel verhuur via kantoren. Bron: 'De Vlaanderen-vakantieganger anno 2005', Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

TOTAAL RECREATIEVE BESTEDINGEN

	BELGEN	BUITENLANDERS	TOTAAL
Kust	684	202	886
Vlaamse regio's	197	138	335
Kunststeden	84	457	541
Totaal	965	797	1.762

13.30 Bestedingen van de recreatieve toeristen in Vlaanderen, naar macroproduct, berekend op basis van overnachtingen in alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Kunststeden inclusief Brussel, in miljoen euro, 2005. Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek (bewerking SVR).

Vlaanderen het aantal gepensioneerden in toeristenpopulatie toeneemt. Hun aandeel steeg sinds 2000 met 5 procentpunten. De gemiddelde verblijfsduur aan de Kust bedraagt 9 nachten. Dat is een daling van 1,2 nachten op vijf jaar. Bij de Kunststeden bleef de verblijfsduur constant op 2,9 nachten. In de Vlaamse regio's was er een daling van 5,2 naar 4,5 nachten. In totaal spendeerden de recreatieve toeristen in 2005 1,76 miljard euro. De gemiddelde bestedingen zijn wel erg verschillend: toeristen die

overnachten in de Kunststeden geven, per persoon en per nacht, ruim het dubbele uit van vakantiegangers aan de Kust en in de Vlaamse regio's.

MICE-TOERISME

Zakentoeeristen die naar Vlaanderen (inclusief Brussel) komen voor conferenties, congressen en seminars, zijn goed voor een tiende van alle overnachtingen. Ondanks dit relatief kleine aandeel is deze groep niet onbelangrijk, aangezien zakenlui vaak met een hoger budget rondreizen. Met 0,6 miljoen overnachtingen in 2004 zijn de Belgen goed voor een vijfde van MICE-segment (Meeting, Incentive, Conference en Events of Exhibitions). Britse zakenlui sliepen 0,4 miljoen nachten in Vlaanderen. De Verenigde Staten, Duitsland, Nederland en Frankrijk houden het elk op zo'n 200.000 overnachtingen. Drie vierde van de zakelijke overnachtingen vinden plaats in de Kunststeden. Brussel is op zijn eentje al goed voor 60%, Antwerpen haalt 12%. De gemiddelde MICE-toerist is een man van boven de veertig en slaapt in negen van de tien gevallen in een hotel. Zijn gemiddelde verblijfsduur bedraagt 3,4 nachten. Als het een buitenlander is, blijft hij hier nog een nachtje langer. Twee vijfde van hen blijft langer in Vlaanderen dan de duur van het congres. Het hele MICE-segment was in 2004 goed voor 1,4 miljard euro aan bestedingen. De Kunststeden halen daar bijna drie kwart van binnen. De Vlaamse regio's en de Kust zijn goed voor respectievelijk 22% en 5%.

BRUSSEL ALS HEFBOOM

Brussel kan als Europese hoofdstad en administratief zakencentrum een hefboom vormen voor de ontwikkeling van het toerisme in het Vlaamse Gewest. Uit onderzoek naar het MICE-toerisme bleek al dat twee vijfde van de zakelijke toeristen langer blijven dan de duur van hun congres of meeting. Het aantal overnachtingen kende in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest de voorbije jaren een opvallende stijging, van zowel binnenlandse

BESTEDINGEN MICE-TOERISME

			TOTAAL
Deelnemer	logies & ontbijt	103 euro/ nacht	300 miljoen euro
	transport	242 euro/ verblijf	360 miljoen euro
	maaltijden, drank & shopping	53 euro/ nacht	150 miljoen euro
Organisator	Congres/Meeting	13.562 euro	610 miljoen euro
Totaal			1.420 miljoen euro

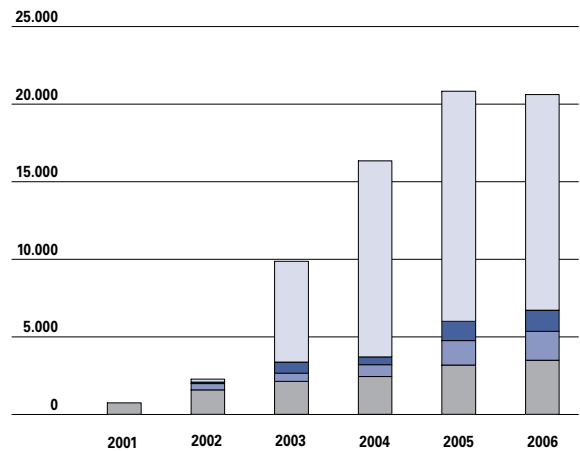
13.31 Bestedingen door MICE-toerisme in Vlaanderen (inclusief Brussel Hoofdstad), in euro, 2004. Bron: 'Reizen met kennis van zaken', Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek.

als buitenlandse toeristen. Brussel moet het wel vooral hebben van die laatste groep: bijna negen op tien overnachtingen in de hoofdstad komen toe aan buitenlanders. In Vlaanderen en Wallonië is dat slechts vier op tien. Bovendien kent Brussel een meer internationaal publiek: 46% van de buitenlandse toeristen komt van buiten onze buurlanden of de Verenigde Staten, terwijl dat in het Vlaamse Gewest slechts 18% is en in het Waals Gewest 14%.

VAKANTIEPARTICIPATIE: TOERISME VOOR ALLEN

Onderzoek toont aan dat voor ruim 300.000 Vlamingen op vakantie gaan, hoe kort en bescheiden ook, een te dure aangelegenheid is. Het in 2001 opgerichte Steunpunt Vakantieparticipatie werkt daarom een vakantieaanbod uit dat aangepast is aan de geldbeugel van kansarmen en mensen met een laag inkomen. Net als het jaar voordien maakten in 2006 ruim 20.000 kansarme toeristen gebruik van de diensten van het Steunpunt.

STEUNPUNT VAKANTIEPARTICIPATIE

13.32 Evolutie van het aantal toeristen dat gebruik maakte van het Steunpunt Vakantieparticipatie, van 2001 tot 2006 (opgestart in mei 2001: het eerste werkjaar bestond dus uit acht maanden). Bron: Toerisme Vlaanderen, Steunpunt Vakantieparticipatie.

VOOR MEER INFORMATIE

- Toerisme in Cijfers 2001, 2002, 2003, 2004, 2005
- Toerisme Cahiers: De Vlaanderen-vakantieganger 2000, 2005
- Toerisme Cahiers: Reizen met kennis van zaken en MICE-onderzoek in Vlaanderen en Brussel
- Departement Internationaal Vlaanderen: <http://www.vlaanderen.be/buitenland>
- Vlaanderen en de Europese Unie: <http://www.vlaanderen.be/eu>
- Vlaanderen en de internationale organisaties: <http://www.vlaanderen.be/multilateraal>
- Vlaamse ontwikkelingssamenwerking: <http://www.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking>
- Vertegenwoordigers van Vlaanderen in het buitenland: <http://docs.vlaanderen.be/buitenland/vertegenwoordigers/vertegenwoordigers.htm>
- Departement Bestuurszaken, dienst Wetsmatiging: <http://www.vlaanderen.be/wetsmatiging>
- Human Development Report: http://hdr.undp.org/reports/view_reports.cfm
- Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen <http://www.un.org/millenniumgoals/>
- Eurobarometer: http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm

<http://www.fairtradecentre.be/site/download.cfm?SAVE=1011&LG=3>

- Opiniepeiling over eerlijke handel: <http://www.fairtradecentre.be/site/download.cfm?SAVE=1011&LG=3>
- <http://www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=2557&LG=3>
- <http://www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=2515&LG=3>
- Idea Consult (2006), De markt van de eerlijke handel in België – 2005: <http://www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=2554&LG=3>
- Toerisme Vlaanderen: <http://www.toerismevlaanderen.be/>
- Toerisme Vlaanderen – statistieken: <http://www.toerismevlaanderen.be/cijfers>
- Steunpunt Vakantieparticipatie: <http://www.vakantieparticipatie.be/>
- Steunpunt Toerisme & Recreatie: <http://www.steunpunttoerisme.be/>
- Algemene Directie Statistiek: <http://www.statbel.fgov.be/>
- World Tourism Organisation (WTO): <http://www.world-tourism.org/zvv>

WOORDENLIJST

- **Macroproducten:** Toerisme Vlaanderen structureert zijn marketingwerking volgens drie macroproducten:
  - Kust: alle Kustgemeenten inclusief Zeebrugge,
  - Kunststeden: Antwerpen, Brugge (exclusief Zeebrugge), Brussel, Gent, Leuven en Mechelen,
  - Vlaamse regio's: alle andere gebieden.

Focus gelijke kansen

De Europese Unie heeft 2007 uitgeroepen tot 'Europees Jaar van Gelijke Kansen voor Iedereen'. Allerlei campagnes en initiatieven moeten het grote publiek bewust maken van het feit dat discriminatie en achterstelling vaak nog ruim verspreid zijn. Bovendien wil de EU de individuele burger ook beter informeren over de bestaande wettelijke rechten en plichten op dit vlak.

Deze focus gelijke kansen wil de discriminatie van bepaalde kansengroepen in Vlaanderen bestrijden door ze beter zichtbaar en bespreekbaar te maken. De beleidsnota's van de Vlaamse ministers geven aan dat de gelijkekansenproblematiek betrekking heeft op een brede waaier van groepen die allen op een of andere manier met achterstelling of uitsluiting worden geconfronteerd: vrouwen, ouderen en jongeren, personen met een handicap, allochtonen, holebi's, alleenstaanden en alleenstaande ouders, laaggeschoolden en personen met een laag inkomen. Gebaseerd op de huidige prioriteiten van het Vlaamse gelijkekansenbeleid wordt hier achtereenvolgens de focus gelegd op discriminatie op basis van gender, seksuele oriëntatie en ontoegankelijkheid.

14
hoofdstuk

14.1 Gender

Loopbaankloof

Mannen verdienen nog steeds meer dan vrouwen. Omgerekend naar een voltijdse baan wordt een man gemiddeld een vijfde meer betaald dan een vrouw. Deze kloof is echter niet volledig toe te schrijven

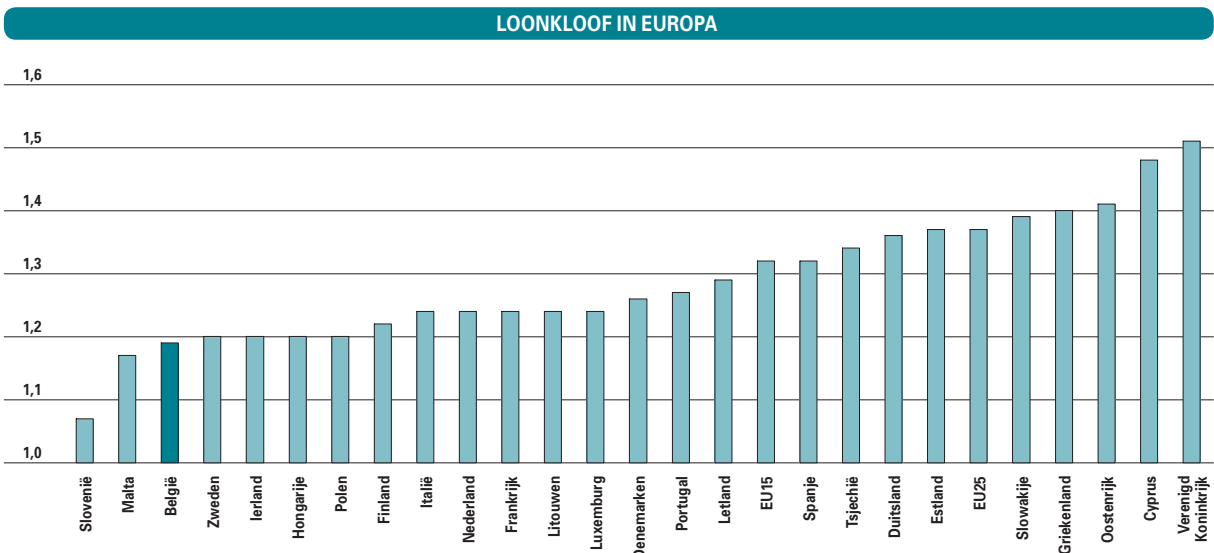
LOONKLOOF			
	1995	2001	2004
Gemiddeld brutojaarloon (in euro)			
man	28.900	34.300	36.700
vrouw	23.300	27.600	30.600
Loonkloof			
totaal	1,24	1,24	1,20
primaire sector	1,19	1,23	1,21
secundaire sector	1,32	1,24	1,18
tertiaire sector	1,34	1,32	1,28
quartaire sector	1,15	1,16	1,16

14.1 Evolutie van het gemiddelde brutojaarloon van werknemers in een voltijdsequivalente job naar geslacht en verhouding tussen het gemiddelde loon van mannen en vrouwen naar sector, van 1995 tot 2004. Bron: RSZ LATG, RSZ DMFA (bewerking Steunpunt WAV).

aan loondiscriminatie op basis van geslacht. Een behoorlijk deel van het verschil hangt samen met typische loopbaanverschillen tussen vrouwen en mannen. Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in sectoren waar hogere lonen worden uitbetaald, staan lager op de carrièreladder en stappen vaker (tijdelijk) uit de arbeidsmarkt. Gezien de complexiteit van de problematiek, is het dan ook meer aangewezen te spreken van een **loopbaankloof** dan van een loonkloof.

Loonverschil

Het verschil tussen het gemiddelde brutojaarloon van een vrouw en een man bedroeg in 2004 20%. De kloof was met 28% duidelijk groter in de tertiaire sector (commerciële diensten) en met 16% het kleinst in de quartaire sector (niet-commerciële diensten). Vergeleken met 10 jaar geleden lijkt de situatie iets verbeterd. De totale **loonkloof** is tussen 1995 en 2004 gekrompen van 24% naar 20%. Vooral in de secundaire sector (industrie) en in mindere mate de tertiaire sector verkleinde de kloof. In de andere sectoren bleef het loonverschil tussen vrouwen en mannen min of meer constant. Het gaat om cijfers gebaseerd op de officiële

14.2 De verhouding tussen het gemiddeld brutojaarloon van mannen en vrouwen in een voltijdsequivalente job in de EU25, in 2002. Bron: Structure of Earnings Survey - Eurostat (bewerking SVR).

loongegevens van alle Vlaamse werknemers. Ze zijn daardoor weliswaar volledig maar zeggen weinig over de oorzaken van het loonverschil. In die zin gaat het om de ‘ongecorrigeerde’ loonkloof tussen vrouwen en mannen. Wanneer ook rekening wordt gehouden met de verschillen in leeftijd, opleiding, werkervaring, sector, functieniveau en arbeidsparticipatie komt men tot de ‘gecorrigeerde’ loonkloof. Het is dat deel van de loonkloof waarvoor niet direct een harde verklaring beschikbaar is. In de meest volledige modellen die deze loopbaanverschillen in rekening brengen, neemt de loonkloof met de helft tot twee derde af. Het grootste deel van het loonverschil is dus niet te wijten aan loondiscriminatie van vrouwen door hun werkgevers, maar aan objectieve verschillen tussen de loopbanen van vrouwen en mannen. Maar ook achter deze ‘objectieve’ factoren kunnen ongelijke startposities, stereotiepen over de rollen van vrouwen en discriminatie schuilgaan. Omgekeerd hoeft het resterende deel van de loonkloof ook niet noodzakelijkerwijs een gevolg te zijn van discriminatie. Er bestaan namelijk nog allerlei verschillen die een impact kunnen hebben op het loon van vrouwen en mannen maar die zich niet of moeilijk in rekening laten brengen. Zo is het bijvoorbeeld niet eenvoudig om het individuele prestatieniveau van werknemers op een behoorlijke manier te meten. Op Europees niveau scoort ons land behoorlijk goed. In 2002 lag enkel in Slovenië en Malta de ongecorrigeerde loonkloof nog lager dan in België (1,19). In Nederland en Frankrijk bedroeg de kloof telkens 1,24, in Duitsland 1,36 en in het Verenigd

Koninkrijk lag het jaarlijkse brutoloon van mannen zelfs anderhalve keer boven dat van vrouwen.

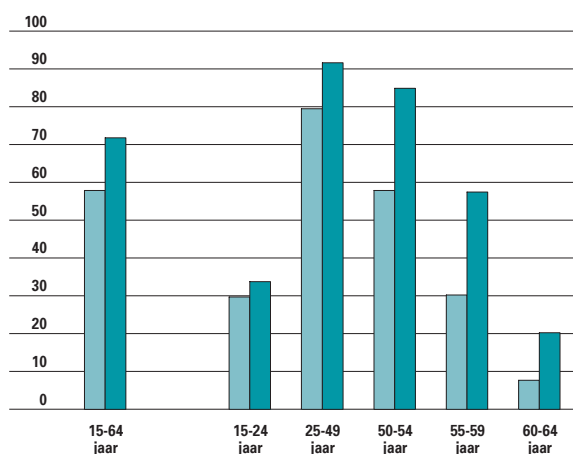
Leeftijdsstructuur

Een eerste belangrijke factor die een gedeelte van de bestaande loonkloof tussen vrouwen en mannen kan verklaren, heeft betrekking op de jongere leeftijdsstructuur van het vrouwelijke segment van de arbeidsmarkt. In de oudere leeftijdsklassen zijn veel minder vrouwen beroepsactief. Bij de jongste groep blijft het verschil in **werkzaamheidsgraad** tussen vrouwen en mannen beperkt. Tussen 25 en 49 jaar loopt dat verschil al hoger op, maar vooral boven 50 jaar neemt de kloof snel toe. Dat heeft vooreerst te maken met het feit dat vrouwen meer dan mannen hun loopbaan voor kortere of langere periodes onderbreken. Daarnaast stappen vrouwen op jongere leeftijd definitief uit het beroepsleven. Ten slotte speelt ook een generatie-effect: de oudere vrouwen van vandaag behoren tot een generatie vrouwen die doorheen heel hun loopbaan minder actief zijn geweest op de arbeidsmarkt dan de huidige groep jongere vrouwen.

Terwijl algemeen genomen de arbeidsdeelname van mannen tussen 1996 en 2005 min of meer constant is gebleven, is de werkzaamheidsgraad van vrouwen er de voorbije tien jaar wel duidelijk op vooruit gegaan. De Europese doelstelling van een vrouwelijke arbeidsdeelname van 60% in 2010 lijkt – uitgaande van een lineaire ontwikkeling in de toekomst – zeker haalbaar.

De vrouwelijke werkzaamheidsgraad ligt in Vlaanderen met 58% vier procentpunten boven

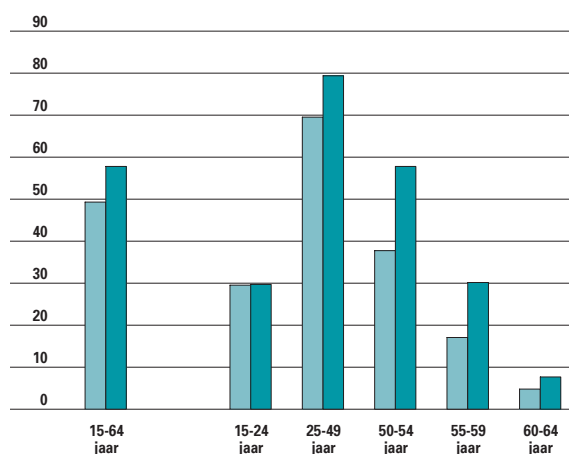
WERKZAAMHEIDSGRAAD NAAR LEEFTIJD

14.3 Werkzaamheidsgraad naar leeftijdscategorie en geslacht, 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek – EAK (bewerking Steunpunt WAV).

vrouwen
mannen

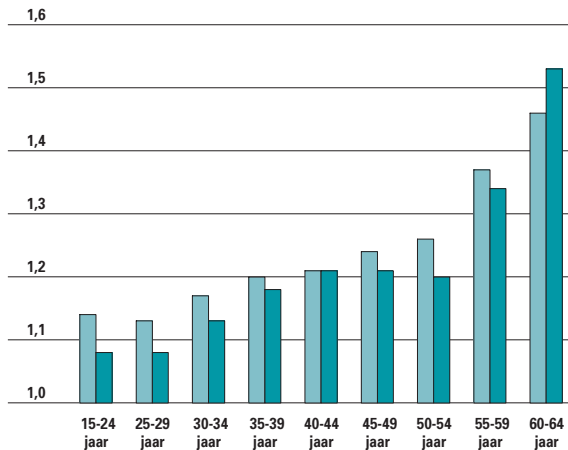
WERKZAAMHEIDSGRAAD VAN VROUWEN

14.4 Evolutie van de werkzaamheidsgraad van vrouwen, van 1996 tot 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek – EAK (bewerking Steunpunt WAV).

1996
2005

LOONKLOOF NAAR LEEFTIJD

14.5 De verhouding tussen het gemiddelde brutojaarloon van mannelijke en vrouwelijke werknemers in een voltijdsequivalente job, in 1995 en 2004.
Bron: RSZ LATG, RSZ DMFA (bewerking Steunpunt WAV).

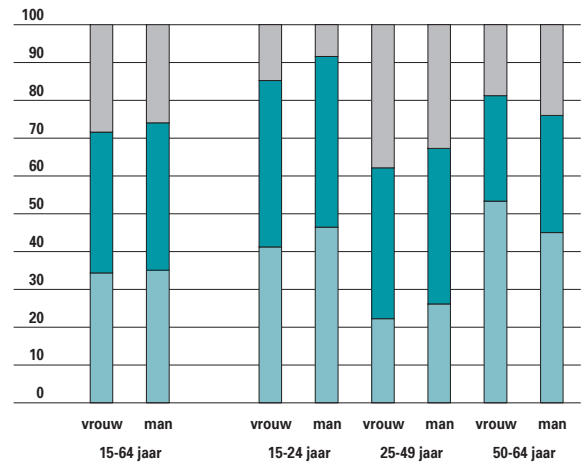
het Belgische cijfer en net iets boven het Europese gemiddelde. Van de buurlanden scoren vooral Nederland en het Verenigd Koninkrijk (allebei met 66%) opvallend goed.

Al is de werkzaamheidsgraad van vrouwen de laatste tien jaar duidelijk toegenomen, toch blijft er – zeker in de oudere leeftijdscategorieën – vandaag de dag nog steeds een belangrijke achterstand ten opzichte van de mannelijke arbeidsdeelname. Daardoor ligt de gemiddelde **opgebouwde anciënniteit** bij oudere vrouwen lager dan bij mannen, wat resulteert in een lager gemiddeld loon. De loonkloof neemt dan ook toe met de leeftijd, eerst geleidelijk van 30 tot 40 jaar, waarna ze stabiliseert tussen 40 en 54 jaar. In de laatste leeftijdsgroepen waar de opgebouwde anciënniteit het meest doorweegt, schiet de loonkloof echter de hoogte in. De vrouwen die na hun zestigste nog werken, verdienen gemiddeld goed de helft minder dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. Toch valt op dat er ook al bij de intrede op de arbeidsmarkt sprake is van een duidelijke loonachterstand van vrouwen op mannen. In vergelijking met 10 jaar geleden zijn de verschillen tussen de lonen van mannen en vrouwen in bijna alle leeftijdscategorieën kleiner geworden. De grootste daling deed zich voor bij de groepen jonger dan 35 en tussen 50 en 54 jaar. Bij de 60-plussers is de loonkloof echter nog toegenomen.

Scholingsgraad

Zou het kunnen dat mannen hoger geschoold zijn dan vrouwen en daardoor beter betaald worden? Bij de oudere leeftijdscategorieën is dat inderdaad het

ONDERWIJSNIVEAU

14.6 Onderwijsniveau naar leeftijds-categorie en geslacht, 2005.
Bron: Algemene Directie Statistiek – EAK (bewerking Steunpunt WAV).

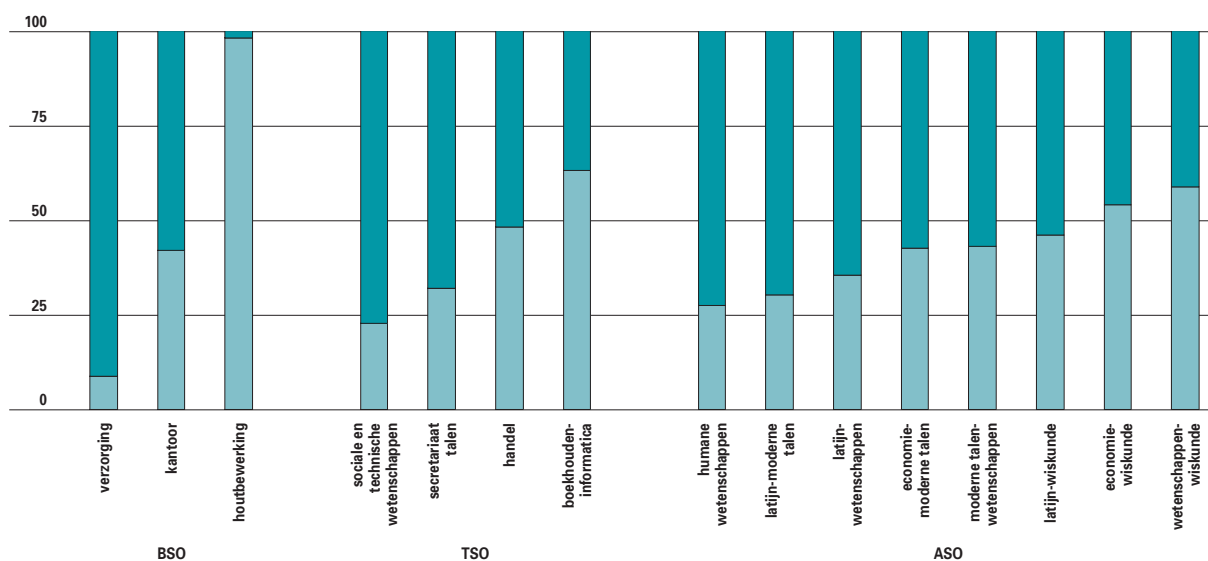
geval. Maar de jongere vrouwen hebben die achterstand duidelijk ingehaald: zij zijn gemiddeld hoger geschoold dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. Dat jonge vrouwen beter geschoold zijn dan mannen wordt ook geïllustreerd door het feit dat de **ongekwalificeerde uitstroom** bij mannen hoger ligt dan bij vrouwen. Het gaat om een indicator die aangeeft hoeveel jongeren tussen 18 en 24 jaar kortgeschoold zijn en geen verdere opleiding volgen. De Europese Unie wil deze groep tegen 2010 verminderen tot maximaal 10%. Bij de vrouwen werd die doelstelling al gehaald in 2000 en ligt het cijfer in 2005 op 8%. Bij de mannen is er met 13% nog werk aan de winkel.

Ten slotte hebben ook op vlak van **levenslang leren** vrouwen hun achterstand ingehaald. In 2005 volgde 9% van de personen tussen 25 en 64 jaar een opleiding in de vier weken voorafgaand aan de bevraging. Bij de vrouwen lag dat percentage net iets hoger dan bij de mannen.

Vrouwen mogen hun opleidingsachterstand dan wel al omgebogen hebben in een voorsprong, het blijft wel zo dat vrouwen andere opleidingen volgen dan mannen. Zowel in de laatste jaren van het secundair onderwijs als in het hoger onderwijs is er duidelijk sprake van een opsplitsing naar geslacht.

In het secundair onderwijs zijn meisjes sterk in de minderheid in studierichtingen die voorbereiden op traditioneel mannelijke beroepen en omgekeerd. In het algemeen secundair onderwijs (ASO) is deze segregatie nog het minst aanwezig, al kennen ook hier de menswetenschappelijke en taalrichtingen een

SEKSESEGREGATIE IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

14.7 Aandeel jongens en meisjes in de 15 meest gevolgde studierichtingen van de derde graad van het secundair onderwijs, schooljaar 2005-2006. Bron: O&V.

jongens ■
meisjes ■

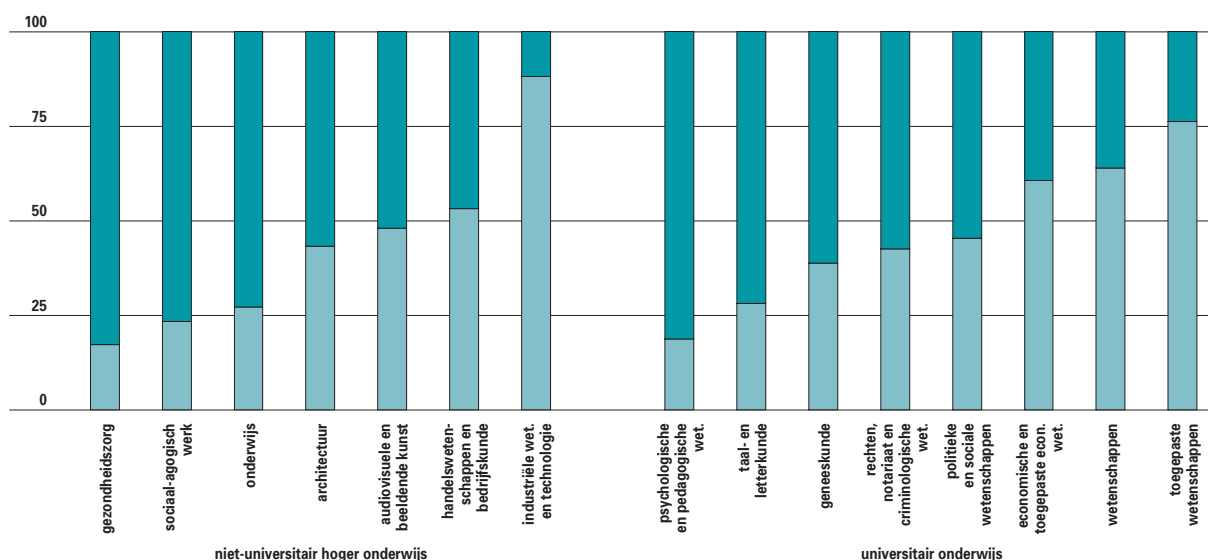
eerder vrouwelijk publiek terwijl de wiskundige en exact-wetenschappelijke richtingen meer mannelijke leerlingen aantrekken.

Opvallend genoeg is zeker in het ASO de segregatie tussen jongens en meisjes de afgelopen tien jaar nog toegenomen: de studiegebieden wetenschappen en wiskunde zijn nog ‘mannelijker’ geworden, de richtingen menswetenschappen en talen nog

‘vrouwelijker’. In het technisch en beroepssecundair onderwijs is het beeld diffuser. Jongens lijken in vergelijking met tien jaar geleden nu relatief vaker te kiezen voor traditioneel vrouwelijke richtingen als verzorging en handel, in andere richtingen zoals hout en bouw (jongens) of lichaamsverzorging (meisjes) neemt de segregatie nog toe.

Deze **seksesegregatie** is ook terug te vinden in

SEKSESEGREGATIE IN HET HOGER ONDERWIJS

14.8 Aandeel mannen en vrouwen in de 15 meest gevolgde studierichtingen van het hoger onderwijs, schooljaar 2005-2006. Bron: O&V.

mannen ■
vrouwen ■

SECTORSEGREGATIE

	AANDEEL VROUWEN	GEMIDDELD BRUTOJAARLOON
Primaire sector	26,1	18.000
Vervaardiging van kleding en schoeisel, leer- en bontnijverheid	75,0	26.300
Textielindustrie	39,1	28.100
Vervaardiging van dranken, voeding en tabak	32,5	32.900
Vervaardiging van medische apparatuur	31,2	34.500
Grafische industrie	31,1	36.200
Vervaardiging van kantoorapparaten, computers, audio-, video- en telecomapparatuur	29,6	45.400
Vervaardiging elektrische machines en apparaten	25,3	36.400
Chemische nijverheid	22,5	50.500
Rubber- en kunststofnijverheid	21,9	36.100
Elektriciteit, gas en water	19,4	54.900
Winning van delfstoffen	16,5	44.100
Houtindustrie	12,7	28.100
Vervaardiging van transportmiddelen	12,1	36.900
Vervaardiging machines, apparaten en werktuigen	11,5	36.300
Vervaardiging van metaalproducten	11,0	31.900
Verv. glas, bakstenen, cement en bouwmaterialen	10,6	33.600
Metallurgie	6,6	44.200
Bouwnijverheid	5,8	28.700
Overige industrie (inclusief meubelindustrie)	22,4	27.100
Totaal secundaire sector	18,6	35 300
Kleinhandel	64,8	25.300
Horeca	51,4	20.700
Financiële diensten	46,8	48.700
Advies en bijstand ondernemingen; selectie en ter beschikking stellen personeel; industriële reiniging	45,9	32.600
Verhuurdiensten	45,2	32.700
Groothandel en handelsbemiddeling	32,5	38.200
Post en telecommunicatie	29,1	34.100
Informatica	23,8	45.200
Vervoer en vervoersondersteuning	20,1	31.200
Garagewezen	17,6	31.700
Overige diensten aan personen	78,1	18.900
Totaal tertiaire sector	40,2	33 600
Ziekenhuizen, overige gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	76,0	31.100
Onderwijs	64,7	37.200
Belangenvertegenwoordiging	54,9	36.800
Speur- en ontwikkelingswerk	40,3	45.100
Recreatie, cultuur en sport	39,4	31.500
Openbaar bestuur, algemene collectieve diensten en verplichte sociale verzekering	37,8	35.100
Afvalwater- en afvalverzameling, straatreiniging	18,0	32.600
Totaal quataire sector	60,3	34.600
Algemeen totaal	39,9	34.300

14.9 Aandeel vrouwen bij de loontrekkenden in % en het gemiddelde brutojaarloon in euro, volgens sector, in 2004.
Bron: RSZ DMFA (Bewerking Steunpunt WAV).

het hoger onderwijs. Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in ‘zachtere’ richtingen als onderwijs, gezondheidszorg, taal- en letterkunde en de menswetenschappelijke richtingen. In de wetenschappelijke en economische richtingen zijn mannen in de meerderheid.

Ook hier is de segregatie de afgelopen tien jaar nog toegenomen. In het niet-universitair onderwijs is dit het geval in de studierichtingen gezondheidszorg en sociaal-agogisch werk (vrouwen) en industriële wetenschappen en technologie (mannen). Aan de universiteit zijn vrouwen nog meer vertegenwoordigd in de humane en medische wetenschappen. De exacte wetenschappen kennen dan weer een nog mannelijker publiek dan midden de jaren negentig.

Horizontale segregatie

De seksesegregatie uit het onderwijs zet zich voort op de arbeidsmarkt. Vrouwen en mannen zijn niet evenredig gespreid over de verschillende hoofdtakken en subsectoren van de economie. Deze **horizontale segregatie** speelt een belangrijke rol in de loonkloof: in sectoren waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn, liggen de lonen veelal lager, en omgekeerd.

Globaal genomen, ligt het aandeel vrouwen het laagst in de industriële sector - de sector met het hoogste gemiddelde loon - terwijl vrouwen behoorlijk tot sterk vertegenwoordigd zijn in de commerciële en niet-commerciële dienstensector. Als gekeken wordt naar de indeling in subsectoren blijken vrouwen minder aan de slag in sectoren met hogere lonen (de sector van elektriciteit, gas en water, de chemie, de informaticabranche en de metallurgie). Omgekeerd zijn vrouwen oververtegenwoordigd in minder goed betaalde sectoren (de vervaardiging van textiel, de kleinhandel en de horeca).

Verticale segregatie

Als men de aanwezigheid van vrouwen en mannen op de verschillende hiërarchische niveaus van naderbij bekijkt, blijkt de arbeidsmarkt ook verticaal opgesplitst. Zeven op tien functies binnen de bedrijfsleiding en het hoger kader worden ingenomen door mannen. Dat hangt deels samen met de lagere werkzaamheidsgraad bij (oudere) vrouwen. Aangezien een leidende functie vaak samengaat met ervaring en anciënniteit – en dus een hogere leeftijd –, is het logisch dat bij hogere functies minder vrouwen terug te vinden zijn. Dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn op de hogere niveaus resulteert dan weer in een lager gemiddeld loon. Toch kan de leeftijdsstructuur maar een deel van het verschil verklaren want ook bij de jongere

VERTICALE SEGREGATIE

	AANDEEL VROUWEN	AANDEEL MANNEN
15-49 jaar		
Hoger kader en bedrijfsleiders	34,7	65,3
Tussenkader en bedienden	59,2	40,8
Lagere functies	26,2	73,8
Totaal	47,3	52,7
50-64 jaar		
Hoger kader en bedrijfsleiders	18,9	81,1
Tussenkader en bedienden	45,7	54,3
Lagere functies	26,2	73,8
Totaal	37,5	62,5

14.10 Aandeel vrouwen en mannen per functieniveau bij de loontrekkenden, in %, in 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek – EAK (bewerking Steunpunt WAV).

leeftijdsgroepen (15 tot 49 jaar) blijven vrouwen – zij het in mindere mate – nog steeds ondervertegenwoordigd in hogere functies. Dat heeft vooreerst te maken met het feit dat de arbeidsparticipatie ook bij jongere vrouwen veelal lager ligt dan bij mannen. Vrouwen werken vaker deeltijds of nemen sneller loopbaanonderbreking of tijdskrediet. Maar daarnaast spelen ook andere, minder becijferbare factoren een rol. Vaak wordt verwezen naar het zogenaamde **glazen plafond**: een barrière die vrouwen verhindert even vlot door te stromen naar hogere functies als mannen. Het plafond is het cumulatieve gevolg van allerhande organisatiestructuren en gedragspatronen die vaak onbedoeld of onbewust discriminerend zijn voor vrouwen. De laatste 10 jaar is er op dit vlak trouwens weinig of geen vooruitgang geboekt: in 1995 lag het aandeel vrouwen in hogere functies voor alle leeftijdscategorieën samen op 29,8%, in 2005 op 30,1%.

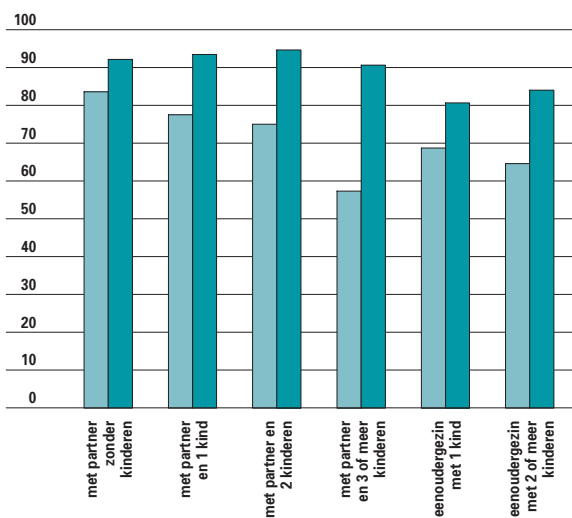
Het beperkte aandeel **vrouwen in hogere functies** vindt men terug in de hele Europese Unie. Gemiddeld werd in 2005 slechts één op drie van de managementfuncties ingevuld door een vrouw. Frankrijk (37%) en het Verenigd Koninkrijk (35%) scoren iets beter, Duitsland en Nederland (beide met 26%) duidelijk slechter.

Combinatie gezin/arbeid

Er werd reeds gesteld dat mannen meer actief zijn op de arbeidsmarkt dan vrouwen en dat dit onder meer via de daarmee verbonden anciënniteitopbouw een belangrijke rol speelt in de loonkloof tussen vrouwen en mannen. De mindere arbeidsparticipatie van vrouwen hangt sterk samen met de nog

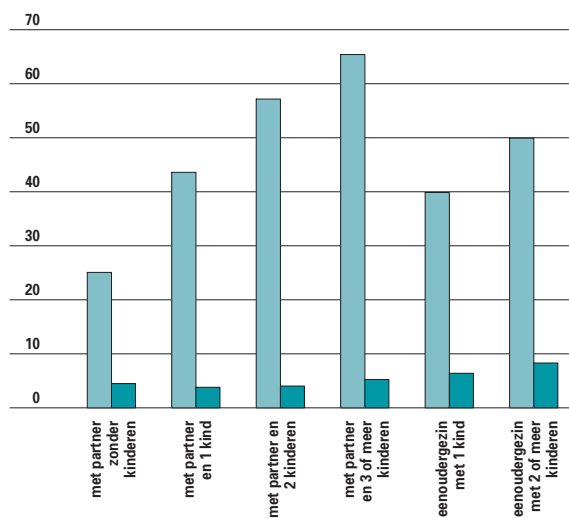
WERKZAAMHEIDSGRAAD NAAR GEZINSSITUATIE

14.11 Werkzaamheidsgraad van vrouwen en mannen tussen 25 en 44 jaar naar gezinssituatie, in 2002.

Bron: Datawarehouse ASB bij de KSZ (Bewerking Steunpunt WAV).

DEELTIJDWERK NAAR GEZINSSITUATIE

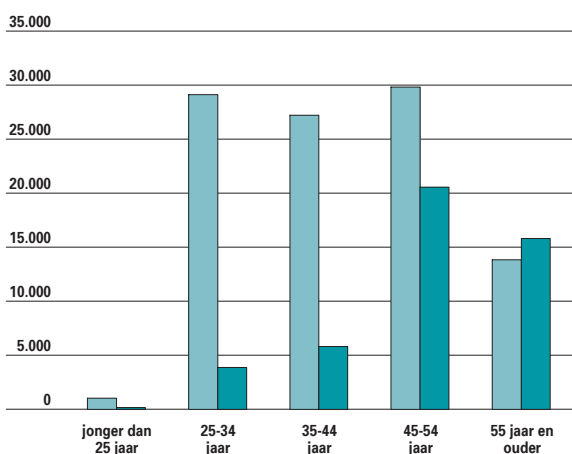

14.12 Aandeel deeltijds werkende vrouwen en mannen tussen 25 en 44 jaar naar gezinssituatie, in %, in 2002.

Bron: Datawarehouse ASB bij de KSZ (Bewerking Steunpunt WAV).

steeds bestaande **traditionele rolverdeling** binnen heel wat gezinnen. Vrouwen stappen vaker (tijdelijk) uit de arbeidsmarkt of gaan deeltijds werken om zorgtaken op te nemen binnen het gezin. Zo neemt de werkzaamheidsgraad van vrouwen tussen 25 en 44 jaar opvallend af naarmate ze meer kinderen hebben. Bij mannen is dat niet het geval. De mannelijke werkzaamheidsgraad ligt los van het aantal kinderen steeds op een erg hoog niveau. Vrouwen en mannen die aan het hoofd staan van

LOOPBAANONDERBREKING NAAR LEEFTIJD

14.13 Aantal vrouwen en mannen per leeftijdscategorie in loopbaanonderbreking, tijdskrediet of één van de thematische verloven, jaargemiddelden voor 2006. Bron: RVA.

een éénoudergezin zijn over het algemeen minder actief op de arbeidsmarkt. Zij worden immers gedwongen twee taken te combineren: voor het gezinsinkomen zorgen én alle huishoudelijke taken uitvoeren. Opvallend is wel dat hoewel deze situatie zowel voor alleenstaande moeders als vaders geldt, deze laatsten toch duidelijk actiever blijven op de arbeidsmarkt.

Daarnaast werken vrouwen vaker deeltijds dan mannen. Goed twee op tien van de Vlaamse werknemers werken deeltijds. Bij vrouwen loopt dit op tot het dubbele. Bij mannen ligt dat aandeel zes keer lager. Ook hier zien we weer een zeer duidelijk verband tussen **deeltijds werk** bij vrouwen tussen 25 en 44 jaar en het aantal kinderen binnen het gezin. Bij mannen is dat verband niet aanwezig. Gemiddeld werkt in de EU25 bijna één op drie vrouwen deeltijds. Bij de mannen is dat maar 7%. In Duitsland en het Verenigd Koninkrijk gaat het net als in Vlaanderen en België telkens om goed vier op tien vrouwen. Frankrijk scoort met 31% van de vrouwen iets lager. Buitenbeentje is Nederland waar liefst drie op vier vrouwen deeltijds werken. De relatief hoge werkzaamheidsgraad van Nederlandse vrouwen hangt dus samen met een hoge graad van deeltijdse tewerkstelling.

Als deeltijds werkenden expliciet gevraagd wordt naar de reden, verwijzen bijna zes op tien Vlaamse vrouwen naar een betere **combinatie van arbeid en het gezins- en privéleven**. Bij mannen ligt dat percentage de helft lager.

ROLLEN VAN VROUWEN EN MANNEN

	% (HELEMAAL) EENS				% (HELEMAAL) ONEENS			
	ALGEMEEN	VROUWEN	MANNEN	VERSCHIL TUSSEN VROUWEN EN MANNEN	ALGEMEEN	VROUWEN	MANNEN	VERSCHIL TUSSEN VROUWEN EN MANNEN
1. Strijken is evengoed een taak van de man als van de vrouw (+)	67,7	69,2	66,2	3,0	21,6	23,4	19,7	3,7
2. Een vrouw is beter geschikt om kinderen op te voeden dan een man (-)	36,8	29,0	44,9	-15,9	45,7	53,5	37,6	15,9
3. Voor een meisje is het niet zo belangrijk als voor een jongen om een goede schoolopleiding te hebben (-)	3,4	2,7	4,1	-1,4	93,3	95,3	91,2	4,1
4. De vaat doen is evengoed een taak van de man als van de vrouw (+)	92,9	94,0	91,7	2,3	4,0	4,2	3,7	0,5
5. Jongens kun je nu eenmaal in het algemeen vrijer opvoeden dan meisjes (-)	18,1	16,7	19,6	-2,9	64,7	68,5	60,7	7,8
6. Het is onnatuurlijk als een vrouw in een bedrijf leiding uitoefent over mannen (-)	7,4	7,9	6,8	ns	88,2	88,6	87,7	ns
7. Een man is beter geschikt om een lekke band te vervangen dan een vrouw (-)	65,1	63,1	67,2	-4,1	24,6	29,6	19,3	10,3
8. Mannen en vrouwen zijn even geschikt om kleine kinderen op te voeden (+)	70,5	75,9	64,9	11,0	16,2	12,6	19,9	-7,3
9. Vrouwen hebben te weinig invloed op de besluitvorming over belangrijke maatschappelijke kwesties (+)	43,1	48,1	37,9	10,2	31,5	28,3	34,9	-6,6
10. Het aantal vrouwen in topfuncties zou de komende vijf jaar minstens moeten verdubbelen (+)	51,2	63,5	38,4	25,1	17,9	11,2	24,9	-13,7
11. Tegenwoordig hebben vrouwen evenveel kansen als mannen om een topfunctie te bereiken (-)	44,4	41,6	47,4	-5,8	39,6	43,0	36,1	6,9
12. Het zou goed zijn als de volgende eerste minister een vrouw is (+)	47,9	53,1	42,6	10,5	13,0	11,6	14,5	-2,9
13. Om vrouwen de kans te geven hun achterstand in besluitvormende posities in te halen, zouden bedrijven hen voorrang moeten geven bij het deelnemen aan managementtrainingen (+)	35,7	41,2	29,9	11,3	35,7	27,7	44,0	-16,3
14. Ook als er in een bedrijf of organisatie maar weinig vrouwen een topfunctie bekleden, is een voorkeursbeleid voor vrouwen ongewenst (-)	39,2	37,2	41,4	-4,2	31,0	34,3	27,4	6,9
15. Het is goed te begrijpen dat vrouwen-organisaties zich inspanssen om het aandeel van vrouwen in topfuncties te vergroten (+)	75,2	78,7	71,6	7,1	6,1	4,9	7,5	-2,6

14.14 Aandeel respondenten dat het (helemaal) eens en oneens is met de uitspraken, naar geslacht, in %. Ns: verschil in opvattingen tussen vrouwen en mannen niet significant op niveau $p \leq 0,05$. Bron: SCV-survey 2006.

Vrouwen stappen ook vaker tijdelijk geheel of gedeeltelijk uit de arbeidsmarkt. Het absolute aantal mannelijke werknemers dat gebruik maakt van **loopbaanonderbreking**, tijdscrediet of één van de specifieke thematische verloven (ouderschapsverlof, verlof voor medische redenen of palliatief verlof) is

de laatste tien jaar weliswaar vertienvoudigd. Toch blijft het mannelijke aandeel bij de werknemers in een of andere vorm van loopbaanonderbreking beperkt tot drie op tien. En ook hier geldt weer de opmerking: dat vrouwen vaker uit de arbeidsmarkt stappen, heeft invloed op hun anciënniteit- en

VERSCHIL IN OPVATTINGEN TUSSEN 1996 EN 2006

	ALGEMEEN	VROUWEN	MANNEN
1. Strijken is evengoed een taak van de man als van de vrouw (+)	5,7	5,2	6,1
2. Een vrouw is beter geschikt om kinderen op te voeden dan een man (-)	-7,9	-5,5	-9,7
3. Voor een meisje is het niet zo belangrijk als voor een jongen om een goede schoolopleiding te hebben (-)	-3,2	-3,4	-2,9
4. De vaat doen is evengoed een taak van de man als van de vrouw (+)	4,0	ns	5,4
5. Jongens kun je nu eenmaal in het algemeen vrijer opvoeden dan meisjes (-)	3,6	3,0	4,4
6. Het is onnatuurlijk als een vrouw in een bedrijf leiding uitoefent over mannen (-)	1,8	3,4	0,3
7. Een man is beter geschikt om een lekke band te vervangen dan een vrouw (-)	3,8	6,6	1,3
8. Mannen en vrouwen zijn even geschikt om kleine kinderen op te voeden (+)	2,0	ns	ns

14.15 Toe- of afname van het aandeel respondenten dat het (helemaal) eens is met de uitspraken tussen 1996 en 2006, naar geslacht in procentpunten. Ns: verschil in opvattingen tussen 1996 en 2006 niet significant op niveau $p \leq 0,05$. Bron: SCV-survey 1996 en 2006.

carrièreopbouw en dus ook op de omvang van hun loon.

Daarnaast blijken vrouwen en mannen op verschillende momenten in hun loopbaan gebruik te maken van deze mogelijkheden. Mannen doen dat vooral op het einde van de loopbaan, vrouwen meer in het begin om meer tijd te kunnen investeren in het gezin en de kinderen.

Ten slotte blijken vrouwen ook vroeger definitief uit te treden uit de arbeidsmarkt. De gemiddelde **exitleeftijd** ligt bij vrouwen tussen 50 en 69 jaar bijna 2,5 jaar lager dan bij mannen. Ook dat speelt een rol bij het loonverschil.

Maatschappelijke opvattingen over de rolverdeling tussen vrouwen en mannen

De complexe problematiek van de loopbaankloof tussen vrouwen en mannen staat niet op zichzelf maar is onlosmakelijk verbonden met een bredere maatschappelijke context. Het begrip ‘**gender**’ speelt daarbij een cruciale rol. Daarmee wordt verwezen naar het geheel van sociale verwachtingen over gedragingen, rollen en levenspatronen van vrouwen en mannen. Die verwachtingen vormen een kader waarbinnen ideeën over vrouwen en mannen tot stand komen en hebben een grote impact op de ontwikkelingskansen van individuele vrouwen en mannen.

De SCV-survey 2006 brengt de maatschappelijke opvattingen over de rollen van vrouwen en mannen in het gezin en in de samenleving in kaart. Aan de respondenten werden daartoe 15 uitspraken voorgelegd. Acht daarvan werden reeds eerder op

een identieke manier bevestigd in de SCV-survey van 1996. Dat laat toe na te gaan hoe de maatschappelijke opvattingen over de genderproblematiek de afgelopen tien jaar zijn gewijzigd.

Situatie in 2006

Een **gelijke rolverdeling** vindt meer aanhangers bij vrouwen dan bij mannen, al verdedigt op een aantal stellingen de grote meerderheid – zowel mannen als vrouwen – een standpunt pro ‘gendergelijkheid’. Zo is negen op tien het (helemaal) oneens met de stelling dat een goede schoolopleiding voor een meisje minder belangrijk is dan voor een jongen. Ook vindt slechts een kleine minderheid het onnatuurlijk als een vrouw in een bedrijf leiding uitoefent over mannen.

Andere stellingen geven een ander beeld. Slechts een kwart is het (helemaal) oneens met de uitspraak dat mannen beter geschikt zijn om een lekke band te vervangen dan vrouwen. Blijkbaar zijn heel wat Vlamingen – vrouwen weliswaar minder dan mannen – ervan overtuigd dat taken waarvoor fysieke kracht vereist is, mannelijke taken zijn. Kinderen opvoeden lijkt dan weer een vrouwelijke taak. Dat vrouwen beter geschikt zijn voor de opvoeding van kinderen wordt door minder dan de helft van de Vlamingen betwist. Opvallend meer vrouwen dan mannen zijn het (helemaal) oneens met deze stelling. Ietwat eigenaardig is wel dat heel wat meer respondenten het (helemaal) eens zijn met de stelling dat mannen en vrouwen even geschikt zijn om *kleine* kinderen op te voeden.

Bij de zuiver huishoudelijke taken, met name de vaat en de strijk, blijkt de vaat voor mannen een minder grote drempel te vormen dan de strijk. Terwijl goed negen op tien mannen de vaat evengoed een taak voor de man als voor de vrouw vinden, zakt dit bij

M/V-VERSCHILLEN ANNO 2006

	MANNEN	VROUWEN	GENDERKLOOF (MANNEN/VROUWEN)
Onderwijs			
Onderwijsresultaten 15-jarigen			
leesvaardigheid	516 punten	544 punten	1,0
wiskundige geletterdheid	561 punten	546 punten	1,0
algemeen secundair onderwijs (ASO)	52.148	64.117	0,8
beroepssecundair onderwijs (BSO)	41.099	38.062	1,1
deeltijds beroepssecundair onderwijs	4.259	2.186	2,0
buitengewoon secundair onderwijs	11.129	6.672	1,7
schoolse vertraging zesde jaar secundair	42,5%	28,7%	1,5
ongekwalificeerde uitstroom	13,2%	8,0%	1,7
studenten hoger onderwijs			
hogescholen	46.904	55.463	0,9
universiteiten	26.501	32.671	0,8
hooggeschoolden bij 15 tot 24-jarigen	8,4%	14,8%	0,6
hooggeschoolden bij 15 tot 64-jarigen	25,9%	28,4%	0,9
bestuurs- en onderwijzend personeel			
basisonderwijs	9.410	42.664	0,2
secundair onderwijs	25.950	34.558	0,8
hogescholen	3.898	3.600	1,1
universitair onderwijs (ZAP)	2.082	431	4,8
Werk			
werkzaamheidsgraad	71,8%	57,8%	1,2
ILO-werkloosheidsgraad	4,8%	6,3%	0,8
VDAB-werkloosheidsgraad	6,5%	9,4%	0,7
niet-beroepsactieven	496.250	753.164	0,7
zelfstandigen/ondernemers	11,8%	4,9%	2,4
levenslang leren	8,9%	9,4%	1,0
deeltijdse arbeid	6,9%	42,1%	0,2
loopbaanonderbreking en tijdskrediet	40.520	80.293	0,5
thematische verloven:			
ouderschapsverlof	4.632	17.836	0,3
medische bijstand	1.055	2.797	0,4
palliatieve zorgen	38	124	0,3
gemiddeld brutojaarloon werknemers	36.700 euro	30.700 euro	1,2
Vlaams overheidspersoneel:			
totaal	23.965	20.116	1,2
management MVG	133	34	3,9
hoger kader en bedrijfsleiders	14,6%	8,0%	1,8
exitleeftijd	55,7	53,4	1,0

	MANNEN	VROUWEN	GENDERKLOOF (MANNEN/VROUWEN)
Welzijn			
levensverwachting bij geboorte	77,6 jaar	82,9 jaar	0,9
dagelijkse rokers	26,9%	18,5%	1,5
overmatig alcoholgebruik	28,4%	7,8%	3,6
cannabisgebruik in de laatste maand	11,4%	3,4%	3,5
overgewicht	49,6%	35,9%	1,4
zelfgerapporteerde depressies	3,3%	6,2%	0,5
zelfmoorden per 100.000 inwoners	26,6	9,6	2,8
leefloontrekkenden	8.630	12.994	0,7
armoederisicopercentage	10,2%	11,3%	0,9
Maatschappelijke participatie			
vertrouwen in medemens (op 10 punten)	4,8	4,7	ns
vertrouwen in de instellingen (index van 1 tot 5)	3,0	3,0	ns
(zeer) tevreden met werking democratie Vlaanderen	50,5%	44,8%	1,1
sterk geïnteresseerd in politiek	31,9%	13,8%	2,3
lidmaatschap van verenigingen	57,3%	49,1%	1,2
cultuurparticipatie	34,4%	37,0%	ns
sportparticipatie	59,1%	56,8%	ns
internetgebruik tijdens de laatste 3 maanden	64,6%	55,7%	1,2

14.16 Situatie van vrouwen en mannen op verschillende domeinen van het maatschappelijke leven: absolute en relatieve aantallen. Ns: verschil tussen vrouwen en mannen is niet significant op niveau $p \leq 0,05$. De 'genderkloof' wordt berekend door per item de mannelijke score te delen door de vrouwelijke score. Een cijfer groter dan 1 wijst er op dat de mannelijke score hoger ligt dan die van de vrouwen. De cijfers na de komma geven tegelijk aan hoeveel hoger, uitgedrukt in procenten. Een genderkloof tussen 0 en 1 duidt op het omgekeerde: een hoger cijfer voor vrouwen dan voor mannen. Let op: een hogere score van mannen is voor hen niet altijd positief. Bron: zie elders in VRIND.

de strijk tot twee op drie. Ook de vrouwen vinden de strijk duidelijk meer een vrouwentaak dan de vaat.

Drie kwart – iets meer vrouwen dan mannen – vindt het goed te begrijpen dat vrouwenorganisaties zich inspinnen om het aandeel van vrouwen in topfuncties te vergroten. Maar slechts de helft wil het aantal topfuncties voor vrouwen in vijf jaar tijd zien verdubbelen. En vooral op deze laatste stelling is het verschil tussen mannen en vrouwen erg groot. Bijna de helft – weerom meer vrouwen dan mannen – zou het goed vinden als de volgende eerste minister een vrouw zou zijn. Wat nog opvalt, zijn de relatief lage scores – ook bij vrouwen – van de stellingen die expliciet een voorrang- of voorkeursbeleid voor vrouwen voorstellen.

In wat volgt, wordt gekeken naar verschillen volgens leeftijd, opleiding, woonplaats, gezinssituatie en religiositeit. Daartoe krijgt elke respondent één globale 'gendergelijkheidsscore'. De respondent krijgt één punt per uitspraak waarbij hij of zij expliciet het gendergelijke standpunt verdedigt of

het genderongelijke standpunt afwijst. Opgeteld voor de 15 uitspraken haalt elke respondent zo een score tussen 0 en 15 punten.

Na het bovenstaande is het alvast niet verwonderlijk dat vrouwen gemiddeld hoger scoren dan mannen. De scores nemen ook toe met de leeftijd tot 65 jaar. De Vlamingen tussen 55 en 64 jaar scoren het best. De groep ouder dan 75 jaar scoort dan weer beduidend slechter dan de jongste leeftijdscategorieën. Personen met een diploma hoger onderwijs hebben meer gendergelijke opvattingen dan wie geen of slechts lager onderwijs heeft gevolgd.

Inzake woonplaats halen de inwoners van de stedelijke rand en de grootsteden de hoogste scores. Plattelandsbewoners scoren lager.

Noch bij mannen, noch bij vrouwen heeft het feit of men al dan niet met een partner samenwoont of kinderen heeft een significant effect.

De levensbeschouwelijke overtuiging heeft wel een invloed. Vrijzinnigen scoren het hoogst, islamieten en katholieken het laagst. Wie minstens wekelijks een godsdienstige eredienst bijwoont, scoort ten

slotte lager dan wie dat niet doet.

De meeste van deze effecten blijven overeind in een multivariate analyse waarbij de verschillende variabelen tegelijk in rekening worden gebracht. Enkel het effect van de frequentie van deelname aan erediensten verdwijnt in dat geval.

Evolutie sinds 1996

Aangezien acht van de hierboven vermelde stellingen ook al in 1996 op een identieke manier werden bevestigd, wordt het mogelijk een inschatting te maken van de evolutie van de maatschappelijke opvattingen over de rollen van vrouwen en mannen. Op vijf van de acht stellingen gaat het in de goede richting. Tegelijk is de score bij drie uitspraken bij zowel mannen als vrouwen lager dan in 1996. Het gaat om de uitspraak over de vrijere opvoeding van jongens, de vrouwelijke leiding in een bedrijf en het vervangen van een leuke band.

Als ook hier gewerkt wordt met een globale ‘gendergelijkheidsscore’ per respondent, wordt duidelijk dat er geen significante verbetering merkbaar is tussen het algemene gemiddelde van 1996 en 2006.

Bij een beperkt aantal specifieke groepen is dat wel het geval: bij vrouwelijke 45-plussers, bij de mannen tussen 45 en 54 jaar, bij de vrouwen die geen of enkel lager onderwijs hebben gevolgd en bij de mannen met een diploma hoger onderwijs buiten de universiteit.

M/V-verschillen anno 2006

Op een aantal terreinen is de achterstand van vrouwen op mannen verkleind of (quasi) verdwenen. Een reeds besproken voorbeeld daarvan is de scholingsgraad: jonge vrouwen zijn tegenwoordig hoger geschoold dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. In bepaalde traditioneel mannelijke sectoren zoals de ambtenarij of de academische wereld zijn tevens steeds meer vrouwen aan het werk, al stukt de instroom van vrouwen naarmate het functieniveau stijgt.

Op verschillende domeinen blijven niettemin hardnekkige verschillen bestaan. Een overzicht van deze verschillen is te vinden in tabel 14.16.

Een meer uitgebreide bespreking per thema vindt men in de andere hoofdstukken in VRIND.

14.2 Holebiseksualiteit

Vandaag de dag kunnen in ons land personen van hetzelfde geslacht met elkaar huwen en staat het hen net als heterokoppels vrij om kinderen te adopteren. Daardoor lijken belangrijke strijdpunten in de emancipatiestrijd van homo's, lesbiennes en biseksuelen verworven. Maar daarmee is niet alles geregeld. Tolerantie is immers niet hetzelfde als aanvaarding. Een maatschappelijk klimaat creëren waarin men zonder problemen kan uitkomen voor de eigen **seksuele oriëntatie** is minstens even belangrijk als de strijd voor juridische gelijkberechtiging.

Vier dimensies

In de SCV-survey 2006 werd een module met 13 uitspraken opgenomen die peilt naar de houding tegenover holebi's en holebiseksualiteit.

Uit de resultaten blijkt dat deze houding geen eenduidig begrip is. Verschillende dimensies kunnen daarbij worden onderscheiden.

Vooreerst blijkt de **algemene aanvaarding van holebiseksualiteit** vrij hoog te liggen. Bijna negen op tien stelt expliciet dat holebi's hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen. Slechts één op twintig respondenten is het met deze uitspraak oneens. Vrouwen blijken in deze iets toleranter dan mannen. Dit verschil tussen vrouwen en mannen komt trouwens bij alle resultaten (zeer) duidelijk naar voor. Wanneer echter uitdrukkelijk verwezen wordt naar de seksualiteitsbeleving van holebi's, blijkt deze algemene aanvaarding al aardig te slinken. Slechts twee op drie stelt geen probleem te hebben met het feit dat mannen met mannen en vrouwen met vrouwen seks hebben. Het aantal overtuigde tegenstanders loopt bij de mannen op tot bijna één op vijf.

De algemene aanvaarding mag dan al behoorlijk hoog liggen, uitspraken over de **gelijkberechtiging van holebi's** geven toch een ietwat ander beeld. Slechts de helft van de respondenten wijst uitdrukkelijk de uitspraak af als zou de strijd van holebi's voor gelijke rechten te ver gaan. Goed een kwart vindt dat wel het geval is. Bij de mannen gaat het zelfs om drie op tien. Andere, meer specifieke uitspraken verduidelijken dit beeld.

In 2006, drie jaar na de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht, blijft

één op vijf expliciet tegen het homohuwelijk, bij de mannen zelfs één op vier.

En hoewel in de loop van 2006 adoptie werd opengesteld voor koppels van hetzelfde geslacht, ligt het aandeel expliciete tegenstanders van adoptie door een mannelijk homokoppel bijna even hoog als het aandeel voorstanders. Bij de mannelijke respondenten zijn er zelfs meer tegenstanders dan voorstanders.

De reactie van de Vlamingen op **holebiseksualiteit in de naaste omgeving** kan slechts beperkt worden ingeschat op basis van de SCV-survey. Er werd de respondenten enkel gevraagd hoe zij zouden reageren op een homoseksuele leerkracht voor hun kinderen. De reactie was overwegend positief. Bijna 85% van de Vlamingen zou daar geen probleem mee hebben. Anderzijds stelt nog steeds bijna één op tien Vlamingen – mannen meer dan vrouwen – uitdrukkelijk dat wel een probleem te vinden.

Hoe tolerant staat men tegenover de zichtbare aanwezigheid van **holebiseksualiteit in de media en de publieke ruimte**? Bijna de helft van de respondenten vindt dat holebi's als ze gelijk behandeld willen worden, niet zoveel ophef moeten maken over hun seksuele voorkeur. Goed vier op tien stelt dat holebi's op die voorkeur te veel nadruk leggen en dat ze niet zo overdreven moeten doen. 45% gaat akkoord met de stelling dat al die aandacht voor holebi's op den duur gaat vervelen, bij de mannen gaat het zelfs om meer dan de helft. Enkel de uitspraken over de algemene aandacht en over documentaires op televisie scoren qua tolerantie iets beter.

Uit deze resultaten spreekt een brede aanvaarding van holebi's en holebiseksualiteit in het algemeen, al neemt dat snel af als expliciet verwezen wordt naar de seksualiteitsbeleving van holebi's. Verder blijkt de strijd voor gelijke rechten – zeker voor wat betreft adoptie – bij een aanzienlijk deel van de bevolking op bezwaren te stuiten. Nog negatiever zijn de reacties op de aandacht in onze samenleving voor holebi's. Ondanks een op het eerste zicht brede, algemene aanvaarding, blijkt een meer impliciete negatieve houding tegenover holebiseksualiteit dus behoorlijk verspreid, hetgeen ook al naar voor kwam in eerder gelijkaardig Nederlands onderzoek. Aangezien het de eerste keer is dat in Vlaanderen

OPVATTINGEN OVER HOLEBI'S EN HOLEBISEKSUALITEIT

	% (HELEMAAL) EENS				% (HELEMAAL) ONEENS			
	ALGEMEEN	VROUWEN	MANNEN	VERSCHIL TUSSEN VROUWEN EN MANNEN	ALGEMEEN	VROUWEN	MANNEN	VERSCHIL TUSSEN VROUWEN EN MANNEN
1. U zou het een probleem vinden als uw kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares (-)	8,2	6,0	10,4	-4,4	84,5	89,0	79,9	9,1
2. Homoseksuelen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen (+)	88,1	90,8	85,3	5,5	5,6	5,0	6,3	-1,3
3. Het is goed dat paren van hetzelfde geslacht nu ook kunnen trouwen (+)	64,4	72,2	56,3	15,9	18,4	12,4	24,6	-12,2
4. Koppels van twee mannen moeten dezelfde rechten krijgen als koppels van verschillend geslacht om kinderen te adopteren (+)	40,5	46,7	34,0	12,7	38,5	34,0	43,2	-9,2
5. Koppels van twee vrouwen moeten dezelfde rechten krijgen als koppels van verschillend geslacht om kinderen te adopteren (+)	47,5	53,9	40,7	13,2	31,6	27,3	36,0	-8,7
6. Het is niet goed dat mannen met mannen en vrouwen met vrouwen seks met elkaar hebben (-)	16,4	14,0	18,8	-4,8	64,4	68,2	60,4	7,8
7. Er is in het algemeen teveel aandacht voor homoseksualiteit (-)	36,0	31,3	40,9	-9,6	41,1	47,8	34,1	13,7
8. Homoseksuelen moeten niet zo overdreven doen (-)	40,3	36,0	44,8	-8,8	33,3	39,1	27,3	11,8
9. Als homoseksuelen net zo behandeld willen worden als iedereen, moeten ze niet zo veel ophef maken over hun seksuele voorkeur (-)	48,8	42,3	55,7	-13,4	28,6	33,8	23,2	10,6
10. Al die aandacht voor homoseksuelen gaat u op den duur vervelen (-)	44,6	38,1	51,5	-13,4	35,1	41,4	28,5	12,9
11. Homoseksuelen leggen teveel nadruk op hun seksuele geaardheid (-)	40,2	37,2	43,3	-6,1	35,8	40,1	31,3	8,8
12. Documentaires op televisie over homoseksuelen vindt u onnodig (-)	35,2	35,4	34,9	0,5	42,0	45,1	38,8	6,3
13. De strijd van homoseksuelen voor gelijke rechten gaat voor u te ver (-)	26,5	23,9	29,3	-5,4	50,1	54,0	46,0	8,0

14.17 Aandeel respondenten dat het (helemaal) eens en oneens is met de uitspraken, naar geslacht, in %. Aan de respondenten werd duidelijk gemaakt dat in de uitspraken met homoseksuelen steeds zowel homo's, lesbiennes als biseksuelen worden bedoeld. Voor alle uitspraken is het verschil in opvattingen tussen vrouwen en mannen significant op niveau $p \leq 0,01$. Bron: SCV-survey 2006.

de houding tegenover holebi's en holebiseksualiteit zo omvattend wordt bevraagd, zijn er slechts weinig vergelijkingspunten voor handen doorheen de tijd. De maatschappelijke opvattingen over het homohuwelijk en adoptie door personen van hetzelfde geslacht werden wel al nagegaan. In 2003 bleek één op drie Vlamingen het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht een (zeer) goede zaak te vinden. Een gelijke groep zag dit als een (zeer) slechte ontwikkeling. Op dit vlak lijkt de maatschappelijke aanvaarding dus verbeterd. De resultaten van de SCV-survey geven namelijk aan dat bijna tweederde van de Vlamingen expliciete voorstander is van het

homohuwelijk.

Ook de houding tegenover het homoseksuele moederschap en vaderschap werd in 2003 bevraagd. Bijna vier op tien respondenten stelde toen dat twee vrouwen net zo goed kinderen kunnen opvoeden als een heterokoppel en drie op tien ging akkoord met de stelling dat als twee mannen samen kinderen willen opvoeden dat moet kunnen. De cijfers inzake aanvaarding van adoptie door partners van hetzelfde geslacht liggen in de SCV-survey telkens 10% hoger. Al verschillen de in de SCV-survey voorgelegde stellingen enigszins – het gaat over adoptie door homoseksuele koppels, niet over het moeder- of

vaderschap op zich – toch lijkt de maatschappelijke aanvaarding van homoseksueel moeder- of vaderschap te zijn toegenomen.

Tolerantie per groep

Als net als bij de opvattingen over de rolverdeling van vrouwen en mannen per respondent met een globale ‘**tolerantiescore**’ wordt gewerkt, blijken vrouwen duidelijk toleranter dan mannen. Weinig verrassend is bovendien dat homo- en biseksuelen toleranter zijn dan heteroseksuelen.

De leeftijdsgroep tussen 25 en 34 jaar is het meest tolerant, gevolgd door de 18 tot 24 jarigen. Bij de 35-plussers daalt de score duidelijk per volgende categorie van 10 jaar. Hoe ouder, hoe minder tolerant.

Naar opleidingsniveau is er een lineair verband: hoe hoger de opleiding, hoe toleranter. Naar woonplaats zijn er geen significante verschillen.

Opmerkelijk is verder dat wie kinderen heeft, minder tolerant blijkt dan wie geen kinderen heeft.

Ook naar religiositeit zijn er verschillen.

Vrijzinnigen zijn het meest tolerant, personen die

zichzelf als katholiek of islamitisch omschrijven het minst. En naarmate men vaker deelneemt aan religieuze erediensten daalt de tolerantie.

Een laatste opvallende verschil vinden we tussen de personen die wel en geen persoonlijke band hebben met holebi’s. Wie persoonlijk holebi’s kent, blijkt beduidend toleranter. En de aard van de band tussen de respondent en de holebi in kwestie speelt hierbij geen rol. Of het nu gaat om een gezins- of familielid, vriend, kennis, buur of collega, telkens komt een vergelijkbare hoge score terug.

De meeste van deze effecten blijven overeind in een multivariate analyse. De effecten van opleiding, van de eigen seksuele geaardheid en van het al dan niet hebben van kinderen verdwijnen echter.

Opvallend is ten slotte dat zowel bij de opvattingen over de rolverdeling van mannen en vrouwen als bij de opvattingen over holebiseksualiteit, steeds dezelfde groepen zich meer of minder tolerant opstellen. Dat blijkt ook uit de samenhang tussen de scores van de respondenten op beide thema’s: een meer gendergelijke houding gaat gepaard met een grotere tolerantie tegenover holebiseksualiteit.

14.3 Toegankelijkheid

Onze leefomgeving is nog steeds zowel op vlak van architectuur, informatieaanbod als dienstverlening sterk afgestemd op de ‘gemiddelde’ mens en te weinig aangepast aan de grote diversiteit aan noden van haar gebruikers. Een dergelijke omgeving plaatst mensen die omwille van een permanente of tijdelijke situatie van dat gemiddelde afwijken (ouderen, mensen met een handicap, ouders met kindwagens...) voor barrières die hun maatschappelijke participatie belemmeren en hen aldus discrimineren.

Alle voorzieningen voor leven, wonen en werken dienen effectief bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar te zijn voor iedereen. Een integraal toegankelijke leefomgeving vormt zo de sleutel tot een volwaardige maatschappelijke integratie en participatie. Toegankelijkheid is in deze zin een basisrecht voor allen en niet uitsluitend gericht op bepaalde afgebakende doelgroepen.

In eerste instantie heeft de Vlaamse Regering zich tot doel gesteld de **integrale toegankelijkheid** te bevorderen van de permanente infrastructuur in Vlaanderen. Daarbij is er uiteraard nood aan informatie over de bestaande situatie. Globale gegevens daarover zijn momenteel nog niet beschikbaar. Via

verschillende projecten wordt hieraan wel gewerkt. Zo brengt de databank Toegankelijk Vlaanderen – een samenwerkingsproject van onder meer het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid (vzw Enter), de Vlaamse overheid, de provinciebesturen en de provinciale adviesbureaus toegankelijkheid – sinds een aantal jaar gegevens samen over de toegankelijkheid van publieke gebouwen en domeinen voor individuele gebruikers.

Momenteel is er binnen deze databank gedetailleerde informatie aanwezig over de toegankelijkheid van meer dan 850 accommodaties, gaande van gemeentehuizen, scholen, musea, culturele centra en sportcentra, tot toeristische voorzieningen en handelszaken en zelfs fiets- en wandelpaden. Aangezien de databank gegroeid is uit een interregionaal project in de provincies Limburg en Vlaams-Brabant, hebben de huidige gegevens vooral betrekking op deze twee provincies. In 2005 werd het project uitgebreid naar heel Vlaanderen waardoor ook voor de andere provincies meer gegevens beschikbaar worden.

Bij de evaluatie van de toegankelijkheid worden de gebouwen en domeinen opgedeeld in verschillende onderdelen. Aan elk van deze onderdelen

TOEGANKELIJKHEID

	N	PARKING	TOEGANGSPAD	INKOMHAL	AANGEPAST TOILET	AANSLUITING OPENBAAR VERVOER	VOORZIENINGEN VOOR PERSONEN MET VISUELE BEPERKING	VOORZIENINGEN VOOR PERSONEN MET AUDITIEVE BEPERKING
Dienstverlening	340	9,4	57,9	45,6	0,0	66,2	19,1	20,6
Sport en ontspanning	212	7,5	45,8	15,1	0,5	59,9	48,6	5,7
Handelszaken	100	1,0	3,0	3,0	0,0	5,0	1,0	0,0
Cultuur	99	15,2	56,6	34,3	0,0	62,6	54,5	59,6
Toerisme	83	4,8	56,6	30,1	0,0	61,4	4,8	9,6
Openbare ruimte*	11	nb	nb	nb	nb	nb	0,0	0,0
Vervoer**	9	nb	nb	nb	nb	nb	0,0	0,0
Park- en groengebieden	7	28,6	42,9	nb	0,0	57,1	42,9	14,3
Eet- en drinkgelegenheden	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	866	8,1	46,5	28,8	0,1	54,7	26,6	17,3

14.18. Aandeel accommodaties met zelfstandig toegankelijke parking, toegangspad, inkomhal en aangepast toilet en aandeel accommodaties met aansluiting met openbaar vervoer en met extra voorzieningen voor personen met een visuele en auditieve beperking, situatie februari 2007.

*uitsluitend openbaar sanitair. **uitsluitend taxibedrijven. Nb: niet bekend wegens niet van toepassing of niet geëvalueerd.

Bron: databank Toegankelijk Vlaanderen (bewerking SVR).

SUBJECTIEVE TOEGANKELIJKHEID

	2004	2006	VERSCHIL IN PROCENTPUNTEN
Meeste bussen van het openbaar vervoer	75,3	74,8	ns
Plaats waar u woont, uw eigen woning	58,4	56,2	ns
Meeste restaurants	54,2	49,4	4,8
Meeste bioscoopzalen	41,6	42,2	-0,6
Plaats waar u werkt of eventueel waar u het laatste werkte	38,2	35,5	ns
Meeste scholen en universiteiten	34,8	32,1	2,7
Meeste overheidsdiensten zoals gemeentehuizen, politiekantoren, postkantoren...	29,8	24,1	5,7

14.19. Evolutie van het aandeel respondenten dat aangeeft dat de accommodatie moeilijk toegankelijk is voor personen in een rolstoel, in 2004 en 2006, in %. Ns: verschil in beoordeling tussen 2004 en 2006 niet significant op niveau $p \leq 0,05$. Bron: SCV-survey 2004 en 2006.

wordt een afzonderlijk toegankelijkheidsniveau toegekend. Uitgangspunt bij de beoordeling is dat iemand zelfstandig, dus zonder hulp van anderen, het gebouw kan bereiken, betreden en gebruiken. De lat wordt hoog gelegd: degene met de grootste toegankelijkheidsbehoefte bepaalt de norm. In de praktijk is dat veelal de rolstoelgebruiker. Al zijn nog niet voor heel Vlaanderen gegevens beschikbaar, toch geeft deze databank een eerste objectieve aanwijzing over de toegankelijkheid van de Vlaamse permanente infrastructuur. Algemeen genomen is het met die toegankelijkheid eerder pover gesteld. De aansluiting met het openbaar vervoer scoort nog het best, al is die maar in iets meer dan de helft van de gevallen verzekerd. Ook de toegankelijkheid van het toegangspad tot de gebouwen en domeinen haalt nog een matige score. Op de andere items scoren de accommodaties gemiddeld slecht tot zeer slecht. Slechts een kwart heeft extra voorzieningen voor personen met een visuele beperking, bij nog geen vijfde is dat het geval voor personen met een auditieve beperking. Ook de toegankelijkheid van de inkomhal en de parking is niet goed. En nog: in bijna zes op tien van de geëvalueerde gebouwen is weliswaar een aangepast toilet aanwezig voor personen met een rolstoel, maar welgeteld één daarvan is volgens de door de databank gehanteerde normen volledig zelfstandig toegankelijk voor personen uit de doelgroep. Opgesplitst naar categorie lijkt geen van de accommodaties duidelijk beter te scoren dan de andere. Wat de aansluiting met het openbaar vervoer betreft doen verschillende categorieën het behoorlijk. Op vlak van voorzieningen voor personen met een visuele of auditieve beperking behaalt de cultuursector de beste uitslag. Wat wel opvalt, is dat de gecontroleerde handelszaken op alle items erg slecht scoren. Ook bij de eet- en drinkgelegenheden is dat

het geval, al blijft het aantal geëvalueerde accommodaties in deze categorie voorsnog erg beperkt. De resultaten van de SCV-surveys 2004 en 2006 stellen ons in staat om de problematiek van de toegankelijkheid nog op een andere manier te bekijken, vanuit het standpunt van de individuele gebruiker.

Ook hier blijkt dat het met de toegankelijkheid in Vlaanderen niet zo goed gesteld is. Drie kwart vindt dat lijnbussen moeilijk toegankelijk zijn voor personen in een rolstoel. Ook over de eigen woning en de restaurants zegt minstens de helft dat die moeilijk toegankelijk zijn. De overheidsdiensten scoren nog het best.

De situatie lijkt wel iets verbeterd tegenover 2004. Drie accommodaties worden significant beter beoordeeld: de restaurants, scholen en universiteiten en de overheidsdiensten. Opvallend is dat de volgorde tussen de verschillende accommodaties in beide jaren dezelfde blijft.

Zoals te verwachten was, beoordelen personen met functiebeperkingen de toegankelijkheid van de verschillende accommodaties veelal slechter dan personen zonder beperkingen.

In 2004 was dat het geval voor wat betreft de toegankelijkheid van bioscopen en overheidsdiensten. In 2006 werden door mensen met functiebeperkingen de eigen werkomgeving, de bioscopen en de overheidsdiensten slechter beoordeeld.

Er zijn echter ook een beperkt aantal accommodaties waarvan de toegankelijkheid door **personen met functiebeperkingen** beter wordt beoordeeld dan door personen zonder functiebeperkingen: scholen en universiteiten (zowel in 2004 als in 2006) en restaurants (enkel in 2006).

Publicaties:

- Bevers, T., Gilbert, V. & Van Hove, H., De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België – rapport 2007, Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, 2007.
- Ceulemans, C. & Jacobs, T., Tussen gelijkheid en verschil: een empirische toets van het gender-effect, Vlaanderen gepeild, 1998.
- Corijn, M., Wat denkt de Vlaming over het huwelijk en het ouderschap bij partners van hetzelfde geslacht?, 2004.
- Dewaele, A. & Cox, N., De maatschappelijke positie van holebi's en hun sociale netwerken: over vriendschap en andere bloedbanden, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2006.
- Eurostat, A statistical view of the life of women and men in the EU25, 2006.
- Genderjaarboek 2006. M/V United, 2006.
- Genderzakboekje 2005. Zij en hij op de arbeidsmarkt, 2005.
- Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J.W. & Hekma, G. (reds.), Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2006.
- Leyman, A. & Steegmans, N., Het Vlaamse onderwijs in genderstatistiek, Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 2006.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Statistisch Jaarboek van het Vlaams onderwijs, 2005-2006.
- Van Brempt, K., Beleidsbrief Gelijke Kansen 2006-2007, 2006.
- Van Brempt, K., Beleidsnota Gelijke Kansen 2004-2009, 2004.
- Vanderbiesen, W., De lonen in Vlaanderen, Eindrapport Steunpunt WAV, 2006.
- X, Doelstellingen in het kader van de toepassing van de open coördinatiemethode in het Vlaamse gelijkekansenbeleid, 2006.

Websites:

- Databank Toegankelijk Vlaanderen:
<http://www.toegankelijkvlaanderen.be>
  - Algemene Directie Statistiek, Enquête naar de arbeidskrachten (EAK):
<http://statbel.fgov.be/lfs>
  - European Social Survey:
<http://www.europeansocialsurvey.org>
  - European Values Study:
<http://www.europeanvalues.nl>
  - Europees jaar van gelijke kansen voor iedereen:
http://ec.europa.eu/employment_social/eyeq/index.cfm
  - Eurostat:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
  - Gelijke Kansen in Vlaanderen:
<http://www.gelijkekansen.vlaanderen.be>
  - Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ):
<http://ksz-bcss.fgov.be>
  - Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening:
<http://www.rva.be>
  - Steunpunt Gelijkekansenbeleid:
<http://www.steunpuntgelijkekansen.be>
  - Steunpunt Werk, Arbeid en Vorming (Steunpunt WAV), recentelijk omgevormd tot Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE):
<http://www.steunpuntwse.be>
  - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB):
<http://www.vdab.be>
  - Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (O&V):
<http://www.ond.vlaanderen.be>
-

WOORDENLIJST

- **Werkzaamheidsgraad** Aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).
  - **Ongekwalficeerde uitstroom** Aandeel personen tussen 18 en 24 jaar dat ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs behaald heeft en dat niet deelgenomen heeft aan een opleiding tijdens een referentieperiode van vier weken voorafgaand aan de bevraging.
  - **Levenslang leren** Aandeel personen tussen 25 en 64 jaar dat een opleiding heeft gevolgd tijdens een referentieperiode van vier weken voorafgaand aan de bevraging.
  - **Kortgeschoolden** Personen zonder diploma of met hoogstens een diploma lager (secundair) onderwijs.
  - **Middengeschoolden** Personen met hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs of met een diploma post-secundair niet-hoger onderwijs.
  - **Hooggeschoolden** Personen met een diploma hoger onderwijs (van het korte of het lange type) of met een diploma universitair onderwijs.
  - **Holebi's** Verzamelterm voor homoseksuelen, lesbiennes en biseksuelen. In de SCV-survey werd ter beschrijving van de eigen seksualiteit de zogenaamde Kinseyschaal gebruikt. Deze 7-puntenschaal loopt van 0 (exclusief heteroseksueel), over 3 (biseksueel) tot 6 (exclusief homoseksueel). Alle respondenten die zichzelf in de categorieën twee tot en met zes plaatsen, werden in de analyse beschouwd als holebi's.
  - **Personen met functiebeperkingen** Personen die aangeven af en toe of voortdurend gehinderd te worden in hun dagelijkse bezigheden door een langdurige ziekte, aandoening of handicap.
-